This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

SI 2v 8461.76 (1893-94)

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK

PETI TEČAJ

VREJEVAL IN IZDAJAL
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1893

Digitized by Google

Sav 8461.76 (1893-94)

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
30 AUG 1967

Keller fd.

Digitized by Google

OBSEG

V. letnika „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Filozofija, veda, politika.

	stran
Vojskujoče sile v devetnajstem veku.	1
1. Vvod	4
2. Boj sovražnih sil je boj idej	5
3. Naturalizem. Materijalizem	6
4. Milost in čudež	7
5. Brezmadežno spočetje. Zmaga milosti in čudeža	8
6. Naturalično obožavanje človeka — propade v materijalizem	129
7. Dvoja internacijonala — katoliška in antikatoliška	133
Rim bodi narodom sveto mesto	11
Vporabnost in plodovitost katoliške dogme	26
Apologetični razgovori	37
1. Apologet mora dandanes braniti vedo in vero	37
2. Ali je mogoče resnico spoznati? Skepticizem	38
3. Kritika skepticizma	40
4. Teorija in praksa	159
5. Um in srce	162
6. Tudi kdor ničesar ne veruje, mora nekaj verovati	164
7. Kako spričujejo učenjaki, da veda in vera si ne nasprotujeti?	293
8. Je li res, da v narodih tem bolj gine vera, čim bolj napredujejo v omiki?	295
9. Veda pa cerkev in papeštvo	297
10. Je li res, da najnovejši rezultati znanstvenega raziskavanja nasprotujejo verskim dogmam?	298
11. Večni atom?	299
12. Fizika uči, da sedanji svet se mora končati in ne more biti od vekomaj; iz tega sledi, da mora bivati Bog	436
13. Kaj uči astronomija?	440
Liberalizem je zakrivil socijalno bedo	43
Kdo je dolžan skrbeti za dobro glasbo v cerkvi	47

Digitized by Google

stran

Nekaj o rabi in zlorabi besed „liberalec“ in „liberalizem“ 99
Kako se spozna katoliški liberalec? 102
1793 < 1893 < 1993 137
David Friderik Strauss. Vvod 145
I. Straussovo življenje in slovstveno delovanje . . 148
II. Straussova mitična hipoteza o evangelijih . . 285
Vgovori in vprašanja 250, 306
Odgovori na vgovore 302, 432
Pogumno in odločno naprej! 258
Slovenska Leonina 263
Učenost pa modrost — ali česa nam je najbolj treba?
II. Učenost pa modrost glede na človeško srce . . 273
III. Učenost pa modrost glede na človeško delevanje. Sokrat — podoba zgolj naravne modrost ter starosta zdravega modrovanja 276
IV. Sklep. Kristijanstvo in modrost. Lessing — vzgled novodobnih prevzetnih učenjakov odtujenih kristijanstvu. Kristus — najviši vzor ter početnik modrosti 279
Žensko poglavje.
Zakaj smo se lotili pisati o ženskah? 307
Kdo stoji daudanes za ženskim vprašanjem? . . 309
Pretirano češčenje ženstva na Slovenskem. Prešeren . 311
Kaj včinja tako žensko malikovanje v ženskah samih? 313
Žena vstvarjena 316
Zakaj je prav in naravno, da je žena podrejena možu? 317
„Soča“. — Žensko pismo z našimi opazkami . . 449
Zenska v javnosti in politiki 453
Slavizem in panslavizem s posebnim ozirom na Slovence.
I. Zgodovinski razvoj narodne zavesti v Slovanih . 321
II. Slavizem po katoliških načelih 323
III. Slavizem po breznačelnosti liberalcev. — Politični panslavizem 326
IV. O kulturni vzajemnosti slovanski. Poslanstvo slovanstva 333
Vera in politika.
Kako nas sodita dva mariborska gospoda! . . . 373
Področje vere in področje politike 374
Razmerje mej cerkvijo in državo v zgodovini . . 378
Politikovanje je opravilo lajikov. Vodstvo v politiki 383
Duhovnik ne le more, ampak tudi mora daulanes politikovati 384
Ne zaupajte liberalcem, ker so prekanjeni! Dr Tavčarjeva značajnost 388

Digitized by Google

stran

Zavornica duhovne sile 390
Kaj je smešno? 421

Vzgoja in šolstvo.

Sumljiva znamenja v slov. akademiških in dijaških krogih. 53
„Vesna“, nje okrožje in nje ozadje Odgovor. 225
Še nekaj razlogov, zakaj smo proti „Vesni“ in „Vesnjanom“ 233
Češki vzorec slovenske „Vesne“ 234
Kdo je dr. Masařyk 238
Dijaško gibanje na Slovenskem . . . 356
Filozof Herbart v novodobni državni šoli. Gospod Henrik Schreiner pri glavnem zboru učiteljske „Zaveze“. — Slomšek. — Herbart 405
Pred vsem moramo ločiti mej naravnim in čeznaravnim smotrom! 407
Herbartove in Kristusove nravoslovne ideje . . 412
Herbartova pedagogika — na višini samostalne znanosti, posebno njegova psihologija 414
Pustite filozofijo! 419

Slovstvo in polemika.

Cezarizem in bizantinstvo v izhodnem razkolu 79
Levstikove poezije I in II 103
Solstvo na Hrvatskem 241

Listek.

Kaj piše „Marica“! 114
Radikalna sredstva 118
Slovenska in hrvatska „Marica“ . . 245

Zgodovinsko-kulturni spisi.

Spisi različne vsebine.

Leon XIII — luč na nebu 1
Nekaj zanimivejših poglavij iz ruske cerkvene zgodovine od XIII do XVII stoletja 61
Moskva 166
Bolgarija in Rim 185, 337, 457

Digitized by Google

Raznoterosti.

stran

Družba sv. Cirila in Metoda 120
Oberprokurator sv. sinode P. V. Vanutelliju . . . 125
Za mlade pisatelje 127, 156, 372, 484
Da se liberalnih nazorov sam ne navzameš!! . . . 252
Da ne bodeš liberalne sekte sam vtrjeval in povspeševal . 254
„Dělo". — „Slovenec". 255
Pazite, kako berilo podajete mladini! 369
Govorijo pač jasno! 370
„Cerkveni Glasbenik." 372
Sveti Pavel 478
„Vesna" o nasvetovani „Leonini" 482
„Danica" 484

Dijaška priloga.

Slovenskim dijakom 1, 17, 37, 57
Z mojega sprehoda po gozdu 6
Moj prvi pogled na morje 8
Materino oko 10
Zadostuje, da umetnik le naravo posnema? . . . 12
Nekaj odlomkov iz spisa „Zakaj nam mora umetnik predstavljati vzore?" 14
Želje 15
Čemu se učimo klasikov? 22
Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja in zakaj? . . 26
Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja in zakaj? . . 28
Skopuhova smrt 30
Solze 32
Ponočna tišina je meni ljuba 33
Dijaško srce, junaško srce 34
Vstajenja dan 41
Spomini na mojega deda 41
Kako se dokaže duhovnost in nevmrljivost človeške duše? 42
Napoleon I. premišljuje vsodo svojo na sv. Heleni . . 45
Nasledki križarskih vojsk 51, 59
Prej dijak, zdaj — klatež 64
Kako se vtrdi značaj? 68

Popravek.

Dijaška priloga str. 24 in 25 nam. Lessing beri Herder.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

PETI TEČAJ

I. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1892.

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Na znanje.

Pričujoči zvezek smo poslali na ogled mnogim gospodom, kateri doslej niso bili naši naročniki. Kdor bi ne mislil lista naročiti, prosimo, naj blagovoli nam I. zvezek vrniti, da bomo vedeli kako se ravnati pri izdanji II. zvezka.

Naroča se pri vpravništvu „Rimskega Katolika“: „Hilarijanska tiskarna“ v Gorici. Prosimo, da bi se naročnina pošiljala le vpravništvu.

Nižegimnazijcem in dijakom druzih nižih šol ne dajemo lista, ker ni še za njih starost.

Pri tej priliki opomnimo tudi, da ne sprejemamo niti v list niti na platnice inseratov ali kakeršnih koli oznanil.

Radi nepričakovanih zadržkov se je I. zvezek zakasnil za pet dni.

Drugi zvezek izide zadnje dni aprila.

Listnica vredništva.

Veleč. g. Anton Žlogar v Ljubljani. — Vi ste nam poslali nekaj «popravkov», katere naj bi, kaker pravite, blagovolili objaviti «v smislu državnega tiskovnega zakonika». No, da bi nam ne bili zažugali ravno sè zakonikom, bi bili morebiti Vaš popravek še sprejeli in ga pojasnili, tako pa smatramo za najbolje, da ga odklonimo. Blagovolite poiskati drugod mesta svojim popravkom! Nam vže preseda znano zadevo Ciril-Metodove družbe še dalje razpravljati. Kdor ni hotel stvari dozdaj razumeti, mu ne vemo pomoči. Bog nam odpusti, da pri vsi svoji krščanski ljubezni nismo vstani o slovenskih radikalcih tako dobro misliti kaker Vi. Ali pa nam manjka «sedanjedobna olika»?!

P. n. g. Luka Svetec v Litiji. — Tudi Vi ste nas počastili s poslanimi popravki «v smislu tiskovne postave». Pa v dr. Romihovi pravdi smo imeli priliko nekoliko natančniše se podučiti o «stvarnem» popravljanji. Vaši popravki niso stvarni v smislu postave, ako izvzamemo drugega; zatorej nismo dolžni jih priobčiti. Ker so se pa ti popravki brali tudi v drugih listih, smo naprosili g. dr. Pavlico, pisatelja dotičnega članka v «Rimskem Katoliku», da bi Vam odgovoril na posamezne točke. Ta odgovor blagovolite brati v listu samem.

Blag. učitelj-dvomljivec. — Poslali ste nam tri vprašanja. Prav. Veseli nas, da ste začeli. Kaker vidite, smo sè sedanjo številko odprli rubriko «apologetičnih razgovorov». Vaši dvomi in kar bi jih še znali dobiti, pridejo vsi na vrsto. Oprostite, da Vam jih nismo vže zdaj rešili; prej moramo pojasniti nekaj splošnih, načelnih vprašanj, ki se dotikajo apologetike, potem še le se bomo lotili reševati dvome in vgovore. Ako se nam jih pa v kratkem nabere veče število in bi se ne hotelo čakati, tedaj odpremo v ta namen še posebno rubriko, kjer bomo točno, v kratkih besedah skušali odgovarjati. Bog Vas živi!

„Slovenski Narod“

je od katoliškega shoda sèm opešal. Pod dr. Majaronom se je dobro držal, ali zdaj prav zares mu pušča vže povsod. Nedavno je imel na prvi strani dvakrat zaporedoma: «Pozor na našo šolsko družbo!»; na zadnji strani pa: «Pozor, slovenski samci!!» Na prvi strani govori advokat specim porotnikom in zategadel

Digitized by Google

nam je v prvem delu zapisal zahvalo za iskrenost; v drugem delu pa nas je vvrstil mej farizeje in hinavce! V obeh člankih našli smo eno samo pametno misel, ki se glasi: «Rimski Katolik» se prodaja v «Katoliški bukvarni» po 35 novcev. Kdor misli . . . naj ga vkupi in bere.» Morda vže pol leta ni bilo v «Narodu» tako zdrave misli.

Cuidam.

Preteklo je vže mnogo vode po jadrni Soči, odkar nam je nekdo stavil vprašanje, s katerim slovenskim listom smo pač mi zadovoljni — menda z nobenim?! Mi smo takrat stvar prezrli; te dni pa smo nekaj zavivali v tiskan papir in našli smo ono pokončno vprašanje. Odgovarjamo tedaj: Slovenci ob Soči in Adriji, ob Savi in Dravi, naročila vredni listi so: 1. Rimski Katolik (sebe najprej ljubimo), 2. Slovenec, 3. Slovenski Gospodar, 4. Domoljub, 5. Primorski list, 6. Kmetovalec, 7. Dom in Svet, 8. Mir (upamo, da bo moder), 9. Duhovni Pastir, 10. Cerkveni Glasbenik, 11. Cvetje z vrtov sv. Frančiška, 12. Vrtec, 13. Zgodnja Danica, 14. Zgodovinski zbornik, 15. Gospodarski list, 16. Dolenjske Novice, 17. Detoljub, 18. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko Ali Vam je dosti? Kdor pa ni vrnil vseh drugih listov z novim letom, vedi, da mi ne moremo biti ž njim, ki spodkopava tla katoliškim listom!

Nekaj olike iz „Slovanskega Sveta."

«Kar piše «R. K.», zaslužuje popolnoma drug naziv; in kdor bi gledal samo na njegovo vsebino, ta bi mu rekel «berolinski židoprotestant». Ta lažikatoliški list pobira namreč laži in psovke iz židovskih in protestantskih časnikov, ki so naperjene proti Slovanom, ter jih podaje slovenskemu občinstvu kaker sv. evangelij.»

«To tezo je mej drugimi nabil na vrata svoje «goriške cerkve» novodobni slovenski Luter, tudi, kaker oni njegov prototip, doktor bogoslovja, po uličnem Anton Mahnič.»

«V svoji okornosti je zelo podoben mlatiču, ki zamahne s cepcem, ali namestu po snopu, vdari po svoji nesrečni butici.»

«Dr. Mahnič na vsakem koraku, kaker stara deva, koketuje z luterani vseh kalibrov in celo z Židovi, kaker on in njega adepti v teku poslednjih let tako pogostoma dokazujejo dokumentalno.»

«Nikomur ni prišlo doslej v glavo klicati na tega «krivoverca» (Tolstoja) grom in strele nebesne ali pošiljati k njemu policijo in žendarme in vohune vseh porod, kaker dela sè svojimi protivniki družba dr. Mahniča.»

«Ti ljudje v svojem bližnjem ne priznajo nobenega človeškega dostojanstva... Rabska duša — ali si morete predstaviti kaj bolj gnusnega, in bolj odvračilnega?! In komu se oni doslej še niso prilizovali? Komu, od katerega čakajo vsaj najmanjšega dobička in najpičlejše koristi, niso gledali s fizijonomijo, «wie er sich räuspert, wie er spuckt?»

«Ko bi on mogel, porezal bi vsem ženskam jezike in zazidal bi jih v štiri stene in zakoval bi jih . . . Od kod se je mogla izcimiti v njegovi nesrečni glavici iskrena želja nakloniti vsem slovenskim ženskam grenko vsodo nesrečne Barbare Ubrik?»

«Iz tako vidimo popolno konfuznost našega goriškega prijatelja v znanjih bogoslovskih . . .»

«Dr. Mahnič je sè svojo stranko razbil Slovence na kakih deset strank in podstrank.»

«Ni torej čuda, da jo (Rusijo) dr. Mahnič vidi neprenehoma pred očmi, kaker človek v «delirium tremens» razne škrateljce.»

Digitized by Google

OBSEG

I. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Leon XIII — luč na nebu . . . . . str. 1
Vojskujoče sile v devetnajstem veku. Vvod. — Boj sovražnih sil je boj idej. — Naturalizem. — Milost in čudež. — Brezmadežno Spočetje. Zmaga milosti in čudeža . . . . . „ 4
Rim bodi narodom sveto mesto . . . . . „ 11
Vporabnost in plodovitost katoliške dogme . . „ 26
Apologetični razgovori. Apologet mora dandanes braniti vedo in vero. — Ali je mogoče resnico spoznati? Skepticizem. — Kritika skepticizma . „ 37
Liberalizem je zakrivil socijalno bedo . . . . „ 43
Kdo je dolžan skrbeti za dobro glasbo v cerkvi? „ 47
Sumljiva znamenja v slovenskih akademiških in dijaških krogih . . . . . „ 53
Nekaj zanimivejših poglavij in ruske cerkvene zgodovine od XIII do XVII stoletja . . . . „ 61
Cesarizem in bizantinstvo v izhodnem razkolu . „ 79
Nekaj o rabi in zlorabi besed „liberalec“ in „liberalizem“ . . . . . „ 99
Kako se spozna katoliški liberalec? . . . . . „ 102
Slovstvo: Levstikove poezije I. in II. . . . . „ 103
Listek: Kaj piše „Marica“? . . . . . „ 114
Radikalna sredstva . . . . . „ 118
Raznoterosti. Družba sv. Cirila in Metoda. — Oberprokurator sv. sinode P. V. Vanutelli-ju. — Za mlade pisatelje . . . . . „ 120
Dijaška priloga.

Digitized by Google

LEON XIII – LUČ NA NEBU

Po dobravi kruta vihra vije,
Vihra vije, v črni plašč jo krije,
S trsti se tresó stoletni hrasti,
Se tresó in se plašć propasti.
Vičejo šakali, volcje mladi,
Levji rod uničili bi radi.
Srčno kri mu pijejo hijene,
Zmije jo sesajo mu strupene,
Togujóč toguje vmes levinja. [1])
Mladi rod pa mrè jej in poginja. —

— — — — — — — — —

Toda ni še strta levja sila,
Zmija ni še vse krvi izpila.
Z vrste bratov vstaje lev ti mladi,
Vstaje v vojsko v zmage sladki nadi:
Ej sramote, kviško rod kraljevi,
Volkom, zmijam ne klonć se levi!
Za menoj! In pojmo hrabro v boje,
V ljute boje za kraljestvo svoje!

— — — — — — — — —

Boj se bije, padajo sovragi,
Levov glas pa vodi brate k zmagi.
Zora zori, luč na nebu vžarja

[1]) *Prim. Ezek. 19, 1 — 7.*

Digitized by Google

In razganja črno tmo viharja.
Strti volk v propadu strmoglavi,
Zmija vbita gnije ob dobravi.
Zora zori, beli dan se snuje
In v dobravi zopet Lev kraljuje.
Tma je strta, divja vihra vgnana,
Luč na nebu svitla je prižgana,
Lepši kot dragulji na obali,
Lepši kot jaspidi, kot kristali [1])
Lev kraljuje na prestolu skalnem,
Na prestolu skalnem, večno stalnem,
Vzrastlem v skali s krvjo napojeni
In z junakov trupli pognojeni.
Skalna tla so, tla pa rodovita,
Bujno se življenje ž njih razcvita
In budi nebeških pevcev petje,
In nadzemskih cvetek vzraja cvetje.
Rod njegov mu prestol obkrožuje,
V njega službi tudi sam — kraljuje;
Vedno ponosit, da Leva služi,
Danes ponosneje ž njim se druži.

* * *

Slavje slavi Levova rodbina;
Slavje slavi svetega razvnetja;
God goduje slavnega spomina
Apostoljske službe pol stoletja.
Pol stoletja Lev jo vlada vneto;
Pol stoletja luč jej z neba žiga;
Pol stoletja nosi mitro sveto;
Pol stoletja škofje žeslo dviga.
Mnoga krona je mej tem zbledela,
Mnogo strla jih je sodba tajna;
Njemu pa jasneje je vzžarela
V znak sovragom, da je vekotrajna.

---

[1]) *Ap. 21, 11.*

Digitized by Google

Njen sijaj odseva z Božje slave;
Njena moč v nebesih koreníni;
In ko tu jo zdene s trudne glave,
Zamení s svitlejšo jo v višíni.
Božja roka mu jo je vsadíla,
Božja moč pomagala nositi,
Božja volja ga je okrasíla,
Božja milost ž njo še zdaj ga kiti.
Ž njo ga kiti zemlji vsej — očeta,
Ž njo ga kiti vsem krščanom — kralja,
Zemlja se zato mu klanja vneta,
Zanj krščanstvo vse Boga zahvalja.
V radostih očetni god goduje,
Tisoč sreč želi mu za v bodoče,
Tisoč srčnih mu darov daruje,
Zanj v nebó pošilja prošnje vroče.

* * *

Lev, naš oče, luč na nebu sojna,
Dolgo še vojúj družini svoji!
Vihra vije, tromba kliče bojna,
Branit pravdo zovejo nas boji.
Lev na čelu! kdo se tù ne vzmòži?
Kdo ne vstani v brambo pravdi sveti?
Kdo se z duha kopjem ne vzoròži,
Da sovragom hrabro se osveti?
Vihra vij in tuli vmes hijena,
Volk naj laje, vičejo šakali,
Siči zmija, siči v nas strupena!
Lev na čelu! In naj bi se bali?
Z Levom Bog je, Bog pa zmago daje;
Zmagi sije — zmagoslavja krona!
Zmage želja v naših srcih vstaje,
Ž njo pa prošnja: Živi Bog Leona!

Dr. JAN. EV. KREK.

Digitized by Google

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

PETI TEČAJ

I. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1892.

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Vojskujoče sile v devetnajstem veku.

Prejmi krepost, da rešiš narode.
Sv. cerkev.

1. — Vvod.

Kaker Bog, njen vstanovitelj, tako je tudi sveta cerkev vzvišena nad čas in prostor. Nad čas: spočeta pred vekov veki v Božjem razumu, se je, ko so se časi dopolnili, v Sinu Božjem prikazala na zemlji, da rod človeški preraja in ga k Bogu povzdiga; ko dovrši svoje delo na zemlji, se preseli v nebesa, vekomaj nevmrljiva. Vzvišena nad prostor: kajti ona ne pozna mej zemeljskih kraljestev, nje last je cela zemlja, dedščina nje narodi vsi.

Svojo cerkev je pa Božji Sin sezidal na skalo rimskega papeštva. Kaker cerkev, je tudi rimsko papeštvo neomajljivo, nepremakljivo, vzvišeno nad premembe časa in prostora. Vtonila so v morje večnosti svetovna cesarstva in kraljestva: papeštvo samo stoji vže devetnajst vekov — njemu samemu solnce ni in ne bode zapadlo.

Častitljiva je ta zgradba, ki jo je vsemogočna roka Božja postavila sredi mej narode. Visoko na nji straži Peter, vmrljiv človek, ki ga pa vzdržuje molitev Kristusova: „Jaz sem za te molil, Simon, da ne vpade vera tvoja.“[1]) „Nikdar se ni videlo — piše protestant Herder — da bi se Rim vklonil hereziji, niti tedaj, ko je bila ta mogočna in je sè silo zatirala. Bili so izhodni cesarji, bili so zapadni in iztočni Goti, bili so Burgundci, Longobardi, ki so, zaročivši se s herezijo, Rimu gospodovali; a Rim ostal je katoliški. Ostanši katoliški Rim se ni pomišljal ločiti od sebe grško cerkev, dasi je obsegala pol sveta“.[2])

Na svetovni stražnici rimske skale stoji zdaj Leon XIII. Z versko lučjo vjasnjen, bister pogled njegov premotruje človeške razmere; daleč po širnem svetu odmeva njegov glas.

[1]) Luk. 22. 32.
[2]) Herder: Ideen zur Philosophie der Geschichte.

Digitized by Google

Probujeni narodi vzdigajo glavo; ne le katoličani, ampak tudi heretiki, tudi pogani zvedavo poslušajo reke rimskega orakeljna: „Stražnik, kaj o noči? Stražnik, kaj o noči?“[1])

Z Leonom je katoliški cerkvi in celemu človeštvu izšlo novo solnce. Njegov veleduh preglablja skrivnosti veka in postavlja temelje novi dobi. Leonovemu duhu se klanja svetovno razumništvo.

Letos obhaja Leon petdesetletnico svojega višega duhovništva. Ta dogodek v nas obuja misel o nerazrušljivosti večno mladega duhovništva katoliškega, na katerem počiva Božja beseda: „Jaz sem z vami vse dni“.[2])

Ti si duhoven na veke po redu Melkizedekovem.[3])

Ta misel vznaša tudi našega duha iz gostih temin, katere so se vlegle nad evropske narode, odkar so se Rimu izneverili, v solnčne višine, s katerih sije človeštvu resnica. Da, kdor hočeš razreševati skrivnosti časovne, poglej na solnce, ki sije iz Vatikana: skrivnostne, sedemkrat zapečatene knjige človeške zgodovine nam nihče ne razpečati ko rimsko papeštvo; ono samo je dobilo to oblast od Jagnjeta.

Menimo, da bi ne mogli letos dostojniše oslavljati petdesetletnega spomina Leonovega višega duhovništva, ko da pokažemo iz zgodovine našega veka, kako se Kristusova cerkev pod rimskim papeštvom dandanes zmagovito vojskuje z nasprotnimi silami, da reši človeštvu resnico, ki je neobhoden pogoj prostosti, omike, napredka. Snov zajemali bomo iz dobe, v kateri živimo; iz sedanjosti pa bomo ojasnjevali tudi bodočnost, katera vedno sloni na preteklosti.

2. — Boj sovražnih sil je boj idej.

Boj, ki se bije dandanes, je boj idej. Človek, kot razumno bitje, ničesar ne včini brez misli. V duhu spočeta misel voljo določuje in nagiblje k dejanju. To velja ne le pri posamezniku, ampak tudi pri celih narodih. Vojske in revolucije, politični prevrati in karkoli se v zgodovini

[1]) Jez. 21.
[2]) Mat. 28. 20.
[3]) Ps. 109. 4.

Digitized by Google

človeštva velikega zgodi — vse je delo, je tvorba idej. V Platonovi filozofiji so ideje bitja božja, ki vesolstvo in vse stvari prešinjajo. Brez njih ni nič resničnega, nič dobrega, nič lepega. Po njih gledanji človek pride do resnice, do vživanja nevstvarjene lepote.

Da, ideje so odsev večne resnice v duhu človekovem. One ožarjajo, vnemajo za vse plemenito in lepo. Kaker Bog, njih izvor, so tudi ideje večne, nespremenljive, vsemogočne. Nič oblastniše ne vpliva na duha nego ideja. Pa tudi cele narode ideja elektrizuje in vnema za junaške čine.

Ideje se ločujejo v prave in lažnjive, po tem kaker se vjemajo z resnico ali ji nasprotujejo. To nasprotstvo je v človeštvo vcepil greh. Kdor dela greh, sovraži resnico in ljubo laž. Kaker se je vsled greha v človeštvu pričel boj mej dobrim in slabim, tako tudi mej pravimi in lažnjivimi idejami. Poostril se je ta boj s včlovečenjem Sinu Božjega. Jezusa Kristusa sv. evangelist imenuje Besedo t. j. Idejo ali Misel Boga Očeta. V Jezusu Kristusu se nam je razodela skupnost vseh idej, katere so v njem kot v svojem izvoru nedeljivo zapopadene. Kot absolutna resnica izzivlje kristijanstvo na boj vse nasprotne t. j. lažnjive ideje, kajti te vse so po Kristusu, resnici, enako obsojene.

Jezusu Kristusu in njegovi cerkvi se je vedno in se bo do konca sveta nasprotovalo; le da se nasprotovanje javlja na razne načine, kaker se tudi laž za raznih dob kaže v razni oblikah. V prvem in drugem stoletji je vzela laž obliko gnosticizma, v četrtem arijanizma, v petem nestorijanizma, v šestnajstem protestantizma itd. Pa bodi oblika laži še toliko različna, njeni napadi še tako mnogovrstni, konečni njeni smoter je vedno isti: tajenje po Jezusu Kristusu razodete resnice, ki jo hrani in nezmotno razlaga katoliška cerkev!

3. — Naturalizem. Materjalizem.

Glavni obliki, v katerih se v našem veku laž bojuje proti resnici, sta naturalizem in materijalizem, zmoti po pojmu in imenu sicer različni, vender sorodni in v bistveni zvezi mej seboj.

Digitized by Google

Naturalizem se javlja prvič negativno kot tajenje nadnaravnega reda; pozitivno pa je nekak versko-filozofičen sistem, po katerega nauku ima človek v svoji naravi zadostne moči, da more doseči svoj končni smoter, kateri seveda je golo naraven. Naturalizem torej ost obrača proti pozitivnemu krščanstvu kot čeznaravnemu razodenju; ker se pa krščanstvo najčisteje v svoji pozitivnosti javlja po katoliški cerkvi, je ta skoro edina, katero skuša naturalizem spodnesti in vničiti.

V praktični vporabi na življenje teži naturalizem po popolnem razkristijanjenji posameznikov, družine in narodov. Delo razkristijanjevanja se je začelo v javnem življenji: ločila se je država od cerkve. Prepustivši cerkvi verske zadeve je država zase oklicala verski indiferentizem; a v istem času si vsvaja država cerkvene zadeve, da bi vse versko življenje tem preje vdušila. Razkristijanjevanje se razširja na postavodajalstvo, na javne šole in odgojo, na družinske in zakonske zadeve, na slovstvo in umetnost, slednjič na vedo.

Da, nikjer se ni odpad od Kristusa in njegove čeznaravne vere v svojih posledicah izvel do skrajniše meje, nego ravno v vedi in filozofiji. Ko je odrekel razum pokorščino Božji besedi, se je proglasil sam sebe za najvišo avktoriteto; prevzemši se začel je v svoji domišljavosti graditi realni svet iz sebe in dospel je dosledno do onega idealističnega panteizma, po katerega nauku se v človeku javlja božanstvo samo, ter edina in vsa realnost zapopadena je v človeški misli!

Razširjanje naturalističnega naziranja se dandanes povspešuje posebno z gojitvijo naravoslovnih ved. Čudoviti vspehi, katere so dosegle kemija, fizika, mehanika in sorodne znanosti, duhove omamljajo ter potrjujejo v mnenji, da narava sama sebi zadostuje. Ta nazor se pa tem bolj širi, čim bolj se zanemarjajo idealistične vede in filozofija ter gine zanimanje za vse, kar presega čutno zaznanje.

4. — Milost in čudež.

Princip, po katerem se čeznaravno življenje vceplja človeštvu, je milost. Naravo oploja milost povzdigajoč jo ob

Digitized by Google

enem v viši, nadnaravni red. Katoliško življenje se razvija na podlagi vere, klije in poganja pa iz milosti. Naturalizem izključuje čeznaravni princip milosti od človeške narave; in ker le milost človeka vsposablja za dosego čeznaravnega cilja, zato naturalizem tudi tega ne priznava. Po nauku o milosti se bistveno razlikuje krščansko naziranje od naturalističnega.

Primerno človeški naravi, ki ima dvojno stran: duševno ali nevidno, pa telesno ali vidno, mora tudi Bog čeznaravno prerojevanje človekovo na dvojno stran izvrševati. Kaker tedaj milost deluje nevidno v duši človeški, tako deluje v vidnem ali čutnem svetu čudež. Milost in čudež se v Božjem delu človekovega odrešenja spremljati in ena drugo dopolnjujeti. Človek pride v sedanjem stanu do gotovosti v spoznanji po čutih; prerojenja, katero včinja milost na duši, nihče ne zaznava; niti vidimo prerojevalne moči, katero si vsvaja katoliška cerkev; zatorej nam pride na pomoč čudež, kateri včinja v vidnem svetu isto, kar milost v nevidnem. Iz čudeža sklepamo na bivanje nevidno delujoče čeznaravne milosti v katoliški cerkvi.

Tako torej vidimo, kolike važnosti nasproti naturalizmu je vprašanje o milosti in čudeži. Milost je znak, po katerem se krščanstvo bistveno ločuje od naturalizma; čudež pa legitimuje in brani milost nasproti naturalizmu. Okoli milosti in čudeža se mora torej vršiti boj katoliške cerkve proti naturalizmu. Ako pade čudež — padla je trdnjava, brez katere nam je nemogoče milost obraniti napadov naturalizma.

5. — Brezmadežno Spočetje. Zmaga milosti in čudeža.

Milost je najsijajniše pokazala svojo čeznaravno moč v brezmadežnem Spočetji Device Marije. Mi smo v izvirnem grehu spočeti in rojeni, in kot take nas milost božja še le pri krstu očisti, vender tako, da ostane v nas slabo nagnenje, katero nas napeljuje še k drugim, osebnim grehom. Na Mariji Devici je pa milost tako popolnoma zmagala greh, da je ni nikdar, niti v spočetji, omadeževal, in obvarovala jo je tudi pozneje vsake osebne pregrehe. Milost božja je

Digitized by Google

nadalje Marijo nad naravo povzdignila do neskončne časti materinstva božjega.

Brez madeža spočeta Mati Božja je torej najpopolniša tvorba čeznaravne milosti — torej najkonkretniša, najživeje govoreča obsodba naturalizma.

Bog, ki čuva nad svojo cerkvijo, je zatorej hotel, da bi se brezmadežno Spočetje dogmatično določilo ravno v devetnajstem veku, veku naturalizma. To se je pa zgodilo po rimskem papeštvu, kateremu je božja previdnost izročila vsodo svoje cerkve. V revoluciji l. 1848 je sad naturalizma dozorvl; Pij IX sam je moral iz Rima bežati. Iz svojega pregnanstva v Gaeti je poslal l. 1849 pismo do vseh škofov katoliškega sveta, naj bi sporočili, kaj verniki mislijo o brezmadežnem Spočetji. Ko se je od vseh strani potrdilo, da v krščanskem ljudstvu živi vera v brezmadežno Spočetje, in se je izrazila želja po dogmatični določbi te resnice, jo je Pij 8. decembra 1854 slovesno oklical povzdignivši jo v dogmo.

Še ne štiri leta pozneje, l. 1858, so čudne prikazni, ki so se ponavljale v Lurdu na Francoskem, nase obrnile pozornost ne le Francije, ampak cele Evrope, celega sveta. Potrdilo se je po najviši avktoriteti, da to so bile prikazni Marije, ki je sama na vprašanje, kdo je, odgovorila: „Jaz sem brezmadežno Spočetje“.

Tem prikaznim je od prvega početka do danes sledil svetovno znani — lurdski čudež, kateri je ne le od cerkve, ampak tudi od eksaktne vede 19. veka konstatovan kot resničen historičen fakt.

Brezmadežno Spočetje je kot verska ideja duhove zdramilo in oplodilo. Naravno! Kaker se vselej godi povodoma dogmatičnih definicij, tako so začeli tudi sedaj katoliški — in za njimi, iz nasprotnosti, tudi akatoliški — učenjaki stavek o brezmadežnem Spočetji in druge resnice, ki so ž njim v zvezi, preiskovati. Začelo se je razpravljati in razgovarjati o izvirnem grehu, o naravnem in čeznaravnem, o milosti, o konečnem smotru človekovem itd. Dogmatična raziskavanja pa nikdar niso brez posledka tudi za filozofijo. Da, tudi filozofija se je znova obudila; največi mislitelji našega veka na filozofičnem polji so pred vsem reševali in določevali vprašanje o mejah in bistvu naravnega spoznanja nasproti čeznarav-

Digitized by Google

nemu. Günther, Rosmini, Gioberti, tradicijonalisti in drugi spadajo sèm.

Pa ne le teologija in filozofija, ampak tudi umetnost je dobila v definiciji brezmadežnega Spočetja nove snovi in idej. Da se je krščanska umetnost, posebno obrazna, od tistega časa pomladila in povzorila, ne more nihče tajiti.

Slednjič je ta dogma mogočno vplivala na nravstvenost krščanskega ljudstva. Češčenje Marije je bilo v cerkvi vedno najmogočniše sredstvo za povzdigo krščanske nravi. Tako tudi v naši dobi. Brezmadežno Spočeta je srca vernikov, posebno mladine, oplodila sè svetimi mislimi, je iz domišljije pregnala nečiste podobe, in vcepila duhovom ljubezen do najlepše čednosti. Dovolj, da tu omenimo bratovščine brezmadežnega Srca, po kateri se milijoni mladeničev in devic ohranjajo na poti čednosti. Dogmatična definicija brezmadežnega Spočetja pomenja za katoliško cerkev začetek nove dobe, preporod katoliškega č e z n a r a v n e g a življenja, katerega podlaga je vera, katerega princip je milost. Tako se razkristijanjeni narodi spet kristijanijo, tako se vrši od znotrej na zunaj reakcija proti — naturalizmu.

Pa tudi na zunanjo stran, v fizični naravi, se je vnel boj z naturalizmom. To se godi po čudeži. Naturalizem ne priznava nego naravne sile, torej taji vsak včinek, ki bi kakerkoli presegal dejalnost teh sil. Dogodki pa, ki so se v Lurdu vršili in se še vršijo, javno, pred vsem svetom, so taki, da se ne dajo razlagati iz naravnih sil, ampak tu očitno delujejo čeznaravne moči. To so, po znanstvenem raziskavanji, pripoznali in vradno potrdili vseučiliščni profesorji kemije in fizike, pa nad tristo akademično izobraženih zdravnikov, ki so dogodke preiskavali na ozdravljenih bolnikih. To je morala priznati tudi vsa omikana Francija navzlic svojemu brezverskemu bogotajstvu in odprtemu sovraštvu do katoliške cerkve. Naturalizem dobil je po lurdskem čudeži smrten vdarec; ta čudež mu je spodnesel tla; pred resno mislečim svetom naturalizem ne more več svoje puhlosti odevati s častnim pridevkom — eksaktno znanstvene sisteme!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Rim bodi narodom sveto mesto.

Nikoli ne bom zabil lepih dni, katere sem preživel mlad in srečen v solnčni Italiji, prav v središču katoliške cerkve. Krasnejših krajev pač ni na svetu za nas, ki smo se tolikokrat mudili v mislih po Rimu in njega okolici. Potniku je tako čudno pri srcu, ko zagleda na svoje oči ona sveta mesta, s katerimi se je seznanil vže v detinstvu. Rimsko ime nam je tako globoko vsajeno v srce in um, da človek potujoč po onih krajih mnogokrat samega sebe srečava ne vedoč, ali je res ali se mu sanja.

Misli in podobe, katere so se nam spočele in dovršile v domišljiji, so večkrat lepše nego gola vesnica. Oko najde menj, nego je duh slutil. Oko ne najde včasih ničeser, kjer se je vršilo imenitno dejanje važno za vsodo mnogih narodov. Tedaj se pa sili oko videti nekaj, česer ni. Kolikokrat sem hotel za Horacijem: Ibam forte via sacra — a našel sem neko krivo vravnano pot, ki ne bi našla milosti niti pri zatominskem cestnem odboru. —

Nekedaj sem pa šel iskat celega mesta, ki je bilo morda najstarejše v celem Laciju; mesto postavljeno visoko nad albansko jezero, na strmem pečevji albanske gore, mej potoma v latinsko in volsko pogorje. To mesto je bilo baje prvo silovitim Rimcem na potu, zato so je razdejali. Na mislih mi je A l b a L o n g a. —

Na vse zgodaj sem se napravil po albanskem gozdu do one točke, kjer je slulo nekedaj mesto Rimcem neprijazno. Izgubil sem stezo in preplazil sem, kaker sem mogel, do samostana oo. frančiškanov, ki je zdaj edino poslopje na strmi brežini. In Alba Longa? Kamena na kamenu ni bilo! Rimci so znali podirati!

Nad stezo sem našel veliko skalo, rezano na štiri vogle, kakeršne so valili stari Pelasgi! Denašnji zidarji imajo prešibke roke za take vogelnike! Sedel sem na ono skalo, razkril sem nemodro glavo in položil poleg sebe Dante-jev „Pekel". — Pred menoj je črnelo mirno albansko jezero, nad njim prijazno mestece Castel Gandolfo, nekoliko niže Marino, še niže Tuskulum, pod njim prostorna rimska ravan; tam daleč na nizkih holmcih raztresene bele hiše — rimskega mesta. Nad vse griče, nad vse razvaline, nad črni kapitol blesketala je v jutranjem soncu bela mogočna glava Petrove cerkve. Edina ta zgradba je res dostojna svetega Rima. Oko, ki ni nikjer našlo, česar je iskalo, mi je zadovoljno počivalo na tem nedosežnem spomeniku krščanske kulture. Odprl sem zlato knjigo krščanskega pesnika in pročital dvakrat znane mi besede:

Digitized by Google

Non pare indegno ad uomo d' intelletto
Ch' ei fu dell' alma Roma e di suo impero
Nell' empireo ciel per padre eletto
La quale e 'l quale — a voler dir il vero —
Fur stabiliti *per loco santo*
U' siede il successor del maggior Piero.

(Inf. II.)

Kaj bi pač rekel plemeniti pesnik, ako bi vstal danes iz groba? Rim ni več sveto mesto (loco santo), ni več ponosna prestolnica Petrova, ampak le tesni dom; Rim je od l. 1870 na dalje odprto terišče sovražnih sil, ki cerkev in krščanstvo razdevajo. Vprašal sem silno kupolo, ali bode kedaj njih črno delo gotovo, in odmel se je raz kupolo odgovor: „Ne bodo zmagali!"

Iz teh misli me je probudil gospod, ki se je ravno pokazal izza samostanskega zidja. Bil je prav čudno napravljen, kaker je navada nemškim učenjakom, ki ne morejo ni misliti ni jesti, ni hoditi ni spati ko drugi koščeni ljudje. Obraz pa mu je bil italijanski in postava tudi. Stopal je urno, in predno sem si ga mogel ogledati, bil je pred menoj na stezi, na kojo mi je bil zdrsnil s skale moj trivogelni klobuk. Ni mogel mimo, da ne bi zadel vanj in prevalil ga pod stezo „Oprostite", zglasil se je krepko in hitel za nesrečnim pokrivalom.

„Lepo prosim, ne trudite se!" dejal sem urno in stopil na stezo.

Neznanec pa mi je z novim poklonom vročil klokuk. Držal se je nerodno, kaker bi ne vedel, ali bi šel svojo pot naprej ali bi z menoj še kaj spregovoril.

„Vaše blagorodje tudi niste videti doma iz deh krajev", povprašam jaz.

„Nisem, ker sem iz Padove. Imam pa v Rimu raziskavati vire za životopis C o l a R i e n z i, ali zdaj po leti človek ne more prestati v mestu! Vi častiti gospod pa ste gotovo Nemec?" vprašal me je s prijetnim naglasom.

Nisem, ker sem po krvi in misli Sloven, ali nemški pa znam. Zdaj sem tukaj v šoli!"

„Čudno! Vi iščete učenosti pri nas, jaz pa sem moral v Berolin po njo. Odkrito naj Vam povem, ko sem došel mej Nemce, sem spoznal, da od doma ničeser ne znam! Moral sem se prekrpati od nog do glave, da sem se vrnil po zdajšnih pojmih učen mož v domovino!

„Častitam", dejal sem v zadregi, ker še svoj živ dan nisem slišal Italijana, ki bi mi pohvalil nemško učenost.

Ali skoraj mi je zagledal Dante-jevo knjigo in videti je bil prav vesel, da čita inorodec oni biser italijanske poezije.

„Čitali ste Dante-ja", reče mi prijazno.

Digitized by Google

„Res je, in prav zdaj sem razmotaval pesnikove besede: „U' siede il successor del maggior Piero."

„A da! Pesnikov ne gre poslušati, če Vam govore o politiki. Kar je bilo tolikemu veleumu zakrito, odkrito je zdaj nama, ki nisva Dante-ju do pasu! Častiti gospod, Vi ste še mladi, da niste živeli z nami zadnja desetletja; zatorej ne veste, koliko se je pisalo proti zjedinjenju italijanskega naroda, posebno pa proti osvojitvi rimskega mesta.

Naši najzaslužniši in najrazboritiši politiki so se vstavljali tej misli. Cavour in d' Azaglio sta vmrla s trdnim prepričanjem, da Rim je in ostane loco santo — u' siede il successor de maggior Piero! Toda narodna volja ali bolje sila novih idej je vedno bolj močna, ko poedini še toli odlični voditelji. Zdaj je Rim glavno mesto italijanskega naroda, pa se niti ne razgovarjamo več o tem! Ali ste slišali, kaj je rekel oni dan Crispi v zbornici?"

„Ne vem, kaj menite Vaše blagoro lje?" odgovoril sem radoveden.

„Crispi je rekel, „da rimskega vprašanja v Italiji ni.

„Kaker se vidi, ste Vi velik čestivec Crispijev", opomnil sem poredno.

„Nisem ne, ali mož govori kratko in odkrito, kaker tribunus plebis, ne da bi besed pošteval, če prav je minister. Zato pa je vže večkrat povedal vedro resnico, kjer so jo drugi v dolge govore zakrivali. One besede je vzel z jezika vsem evropejskim politikom. Bil sem v Berolinu pet let, slišal sem mnenje z desne in leve, ali o rimskem vprašanju so glasovi potihnili, kaker za vsakim drugim dovršenim in nepremenljivim dejanjem."

„Verujem, da niste slišali ničeser v svojih krogih, ali drugod pogovori pač niso še pri kraju. Še celo v zbornici se govori o starem Rimu; sam Bismarck . . . ."

„O nikar tako visoko, mladi gospodine!" presekel mi je besedo. Bismarck se je začel v resnici motati okolo rdečih pasov, ali svobode papežu ne išče. Po mnenju Vatikanskih listov pač da pridejo skoraj v Rim . . . pruski granadirji. Bismarcka je treba umeti. Mož nima idealov in zatorej niti razuma niti srca za vzvišene namene rimske stolice. Njemu je za —"

„Za septenat [1]," dopolnil bi bil rad, ali nisem mu zadel misli.

„Kaj še! Septenat mu je le prepirno jabelko, koje je vrgel mej stranke. Bismarck bi rad videl, da bi Vatikan z a p o-

[1] L. 1887—8 je bila huda borba v nemškem državnem zboru, ali bi se dovolili novi vojni stroški za 7 ali za 3 leta. Katoliški centrum je glasoval proti septenatu. — Tedaj se je Bismarck pogajal z Rimom.

Digitized by Google

v e d a l voditeljem katoliškega ljudstva, naj glasujejo po njegovem.

Tedaj pa bi se režal Windthorstu in Leonu XIII!

Lisjak si išče vže dolgo argumentum ad hominem, d a j e p a p e ž gospodar politične stranke v nemški državi.

„Ali res verujete, kar pišejo zdaj klerikalni listi?“[1]) vstavil je besedo s posmehom.

„Nikar, le čudim se, da so rojaki Machiavelli-jevi tako preprosti! Toda vsemu svetu je oznanjena resnica, da je Bismarcku vprašanje o papeževi prostosti občno, vsem narodom važno. Z onimi besedami je Bismarck meril proti namišljeni samovolji onih politikov, ki ošabno povdarjajo: „Italia fara da se!“ povpravljal sem sam sebi in njemu.

„Ali ste res prepričani o iskrenosti Bismarckove diplomacije?“ vpraša me nazorno.

„Nisem ne, ali kar je rekel, je rekel, če prav ne iz dobrega namena“.

„Zahvalite Boga, da ni papež pod varstvom pruskih kopij! Bismarck si želi, da bi papež prišel pod varstvo vseh evropejskih držav t. j. v odvisnost od vseh. Ali bi nam varoval Bismarck papeža! Vsak mesec bi poslal drugo naličnico (larve) svojemu diplomatu v Rim. Kaj je njemu Hekuba? ali pa on njej? Vže od leta 1870 ohaja okolo Vatikana, pa bi rad pogledal vanj. Njega srdi, da ne more papežu nič dati nič vzeti, pa niti obetati ali zagroziti, kaker je delal do l. 1870. Bismarck je mogočen pospod tam, kjer je, ali na tej zemlji se ga ne boji nikedo! Tu smo mi sami gospodarji. Ako je še kaj vravnati, vravnali bomo sami. Pod tujo peto nikoli več“.

Te zadnje besede je govoril s priučeno odločnostjo, ker jih gotovo ni v prvič govoril.

„Videti je, da ste o tem mnogo razmišljali. Tudi jaz sem o tem nekoliko mislil in morda bi vas zanimalo vedeti, kaj menijo o tem vprašanji drugi ljudje, ki nimajo v Italiji svojih koristi“, ponudil sem se mu sam za daljši pogovor.

„Drage volje, ali jaz sem namenjen na Monte Cavo (Mons Albanus)“, odgovoril mi je prav vljudno.

„Dobro, grem pa še jaz, samo prosim, da mi dovolite vedno odkrito besedo“, rekel sem pogumno vedoč, kako občutljivi so Italijani, kjer gre za njih narodne časti.

„Svobodno!“ — Segla sva si v desno in kmalu se prerijeva po grmovji na cesto v neznatno vas, Rocca di Papa. Po cesti sva šla molče; pred vasjo sva zavila na desno v hrib po

[1]) Osservatore Romano, Voce, Squilla, Moniteur in drugi listi so imeli one dni polne predale praznega upanja in zaupanja! Z nemškimi katoliškimi listi, ki niso Bismarcku ni besedice verjeli, prerekli so si marsikatero neprijateljsko besedo!

Digitized by Google

stari rimski cesti (Via triumphalis), po koji so se nekedaj pomikali slovesni sprevodi zmagovalnih vojskovodij. Ko sva došla na mesto, kjer je stara, s skrlami krita pot razkrita, izpregovori moj spremljevavec:

„Te skrle je vlagal pred 2000 leti rimski narod, ko je imel čisto d r u g o n a l o g o nego za papeževega oblastovanja. Te skrle, zdaj zopet razkrite, so vćakale novih dni, ko ima naš narod zopet drugo nalogo". Te besede se je silil govoriti slovesno.

„Gotovo! Nikomer ne more biti skrito, da ima zjedinjeni italijanski narod svoje nove namene in naloge, katerih razdeljen ni mogel doseči. Združena Italija bode imela od zdaj na dalje imenitno besedo v zboru evropejskih držav. Ali o Rimu samem pa trdim, da je izgubil vse, od kar je izgubil staro poglavarstvo črez katoliške narode. Rim je zdaj glavno mesto Italije, ali kaj je to za Rim, o katerem so si pravili vže v starodavnih časih, da bode caput mundi? Ono edino, posebno mesto, do zdaj prestolnica poglavarja vesolne cerkve, bodi glavno mesto italijanskega poluotoka!

Vsi narodje so Rimu zavidali ono posebno slavo; narodom sveta mesta nadevala so si rada ime svetega Rima. Tako so nazvali Grki Carigrad: drugi Rim; Rusi pa Moskvo: tretji Rim."

Vstavil sem, ker se je moj sobesednik pripravljal na odgovor. —

„Lepe besede", priznaval mi je s posmehom, „ali živi narodje ne živijo od slave trhlih imen. Italijani imamo še vse preveč zveneče slave, ali nimamo zvenečega bogastva drugih narodov. Svet se rad hvali z vzori, živi pa ne od vzorov. Mi nečemo knjižne slave, mi hočemo resničnega vpliva na svetu."

„Ali Rim morebiti do zdaj ni bil resnično vpliven in slaven?" vprašal sem začuden. „Dovolite, da Vam izpovem, kaj si mislim jaz o Rimu. — Ne vem Vašega mnenja o celokupnosti vesolnega človeštva, ali krščanstvu je vse človeštvo ena zadruga, enega očeta družina, ki ima isti namen na zemlji in na nebu. Niso sicer vsi narodje o tem prepričani, ali znanivcem Kristusovega evangelija je zapovedano tako učiti vernike in nevernike.

Tega nauka ni jaz nečem Vam prikrivati, ker je častna svojina katoliške cerkve. Bratovsko složnost in družnost ceni sicer tudi revolucija z besedo, v dejanju pa jo razdira. Saj nam je dobro znano ono prazno krasnorečje o bratoljubju, o ljubezni, o trpečem človeštvu, o ravnopravnosti narodov. Ti ljudje se kar topijo od ljubezni in tožijo cerkev, da ni znala vdušiti razpora in zavisti, da ni zjedinila narodov v eno zadrugo. Bodi si to ali ono, gotovo je prav in primerno človeštvu, ako je res ena družina, da imej tudi eno svetišče vsem odprto. Saj je svet širok, da se gotovo ni bati, da zmanjka prostora za druge namene, ako se iztelovi iz ogromne zemske krogle mal, dobro ped

Digitized by Google

obsežen odsek, da se izloči iz posvetnega robotanja in odloči za svetišče in zavetišče vsem narodom, naj si bodo od koder koli doma. Tako svetišče je krščanskim narodom Rim, a po nauku in želji katoliške cerkve imelo bi biti svetišče vsega človeštva. Vi ste Italijan, pa ne čutite potrebe toliko ko mi. Vam je Rim vedno še milo mesto, ker je glavno mesto V a š e Italije. Meni pa je stari Rim sveto mesto, prav domače mesto, toda glavno mesto zjedinjene Italije nam ni sveto!"

„Zakaj pa ne?" vzdigne glavo moj sobesednik, ki se je bil nekam izgubil ne vem ali v moje ali v svoje misli. „Ali morda zato ne, ker je zdaj bolj vrejeno in snažno ko poprej? Ali ne prebiva vedno še v Rimu Veliki duhovnik? Ubi Papa, ibi Roma!"

„Svoboden Rim" dostavil sem mirno. „Zdaj pa ni Rim več sveto mesto, ker je podložno posvetni oblasti, ni več svobodno mesto, ker je v oblasti italijanske vlade. Zato smo pa vsi drugi narodje tujci v Rimu."

„Ali zato ni še nikomer zabranjeno romati v Rim na grobove sv. aposteljnov in moliti za svoj narod. Še lože se to godi zdaj ko pred 30 leti. Ti vgovori so očitno prazni izgovori."

„Žal, da niso prazni! Glavno mesto moderne države ni podobno svetišču. Svetišče mora biti v mirnem zatišji, ne pa ob veliki cesti ali na preglasnem trgu posvetne države. To je očitna resnica vsem, ki so Rim videli. Kaj neki pomeni sicer ono neprestano predelavanje Rima po potrebah najnovejših prestolnic? Ali naj bo tako mesto svetišče?"

„Ne vem", rekel je pomišljajoč.

„Gledate me čudno, od kod sem neki vzel to misel o svetišču narodov, in vender je misel sama prav stara. Tudi nekrščanski narodje so imeli svetišča in zavetišča skrbno zaprta posvetni oblasti in nečimernosti, posvetnemu razkošju in zdrengu. Zakaj bi pač zdaj ne imelo svetišč človeštvo?"

„Dobro, pa imej vsaki narod svoje svetišče, ali ne vsi na naši zemlji," odgovoril mi je zopet odločno.

„Složno človeštvo, enotno po krvi in namenu, ima potrebo enega, občnega središča in svetišča. Ako bi katoliška cerkev ne zahtevala narodom svetišča, vstvarili bi si je narodje sami. Izprevideli bi, da jim je treba nevtralnega središča, svetega mesta, sezidanega skupnim koristim, od koder bi se vodil duševni napredek narodov. Prvi bi kaj takega snovali učenjaki in umetalniki v imenu znanosti in umetalnosti. Vsako mesto bi vsprejelo z nepopisnim veseljem to čast, ki je edina in odlična, da jej ni podobne v celi zgodovini človeštva. — Rim je bil, od kar je propalo staro rimsko cesarstvo, prav vstvarjen za to. Le poglejte, kje je? Na samoti, na sredi puščave. Mesto samo je polno grobov in razvalin, katerim ni prostora v novem mestu. Sami dobro veste, da so v Rimu novim gospodarjem razvaline jako

Digitized by Google

na potu. Zato je pa podirajo in spravljajo v kraj, da je človeku milo po njih. Ali kaj početi? Kapitol se mora predelati, ker sicer bi ne mogli tja postaviti spomenika Viktorju Emanuelu; Kvirinal bo treba preriti, ker je prometu na potu; Eskvilin in Viminal sta vsa premlajena; kjer so bile Dijoklecijanove kopelji. vozarijo lokomotive. Kaj naredijo s Palatinom in Forum-om, sami ne vedo. ali na poti sta jim noč in dan. Dela ne morejo vstaviti, ako hočejo imeti v Rimu glavno mesto nove in velike države. In zakaj to? Kaj je tega barbarstva treba Italiji, ki ima lepše zemlje zadosti, kjer si more zidati mesto za mestom? Čemu razkrivati veri in znanosti posvečeno svetišče? Črez nekoliko let ne bo več poznati starega Rima!"

„Oprostite č. gospod, ali Vi ste jako tesnosrčni, da ne z lepa kedo tako Ne morem umeti, zakaj bi Rim ne ostal svetišče človeštvu. Jaz si to tako le mislim: Italijanski narod je najbolj nadarjen narod, kaj?"

„Bodi!"

„Tedaj pa je tudi verjetno, da bode vodil duševni napredek narodov. Za papeževega gospodovanja je bil Rim središče prazne vere in tabor duhovnega gospodstva, od zdaj na dalje pa bodi svetišče znanosti in taborišče liberalnih pridobitkov. Narodje so se odrekli zastarelim naukom in nimajo nič več navdušenja za sveti Rim. Ali naj se mi sami navdušujemo za razvaline? Bog ne daj! — Zato iščemo prvenstva v liberalizmu."

„Vso čast italijanski darovitosti! Ali meni se zdi, da je darovitost nekako v zvezi z onim vednim naseljevanjem narodov v Italiji. Italija ima več narodov ko naša Avstrija. Puro sangue je v Italiji redek slučaj. Od kar ni Rim več središče narodom, pojema ono naseljevanje in ne vemo, kake bodo posledice. — Kar ste pa blagovolili namigniti o znanosti in liberalnih pridobitkih, nisem slišal od Vas prvega. Toisto obetajo italijanskemu narodu framasoni, ali dali mu ne bodo. Nedavno od tega sem bral okrožnico razposlano vsem bratom .·., naj se trudijo, da združijo in zložijo človeštvo, a da bode zlogi svetišče velikanska cerkev sv. Petra, od tedaj naprej tempio dell' Umanità, v kojem bode postavljen altar bratoljubja in svobode vsem narodom. Prazne nade!

Sicer pa gospodje sami vže čutijo, da Rim izgublja svojo posebnost. Ni dolgo, da je nekedo tožil v zbornici, da je Rim izgubil staro poglavarstvo, novega prvenstva pa še nič nima. Klical je na pomoč vse ministre, naj za božji čas poganjajo učeno italijansko gospodo, da pomorejo Rimu do prvenstva in poglavarstva v znanosti in umetalnosti „Sicer smo smešni v Rimu!" zvršil je svoje tožbe oni g. poslanec."

„Kaj so pač rekli ministri?"

„Niti zganili se niso. Čemu neki? Temeljitost italijanskih učenjakov pač ne obeta posebnih vspehov. Sicer pa, je li mogo-

Digitized by Google

če, da znanost združi človeštvo? znanost brez enotnih načel? znanost, ki je sama s seboj nezložna? — Še menj je pa vredno upanje, da si najde kedaj središča liberalizem. Liberalizem je po svojem bistvu nezložnost in razpor. Kamer zastavi nogo liberalna pošast, je gotov prepir pod streho. — Sv. Petra cerkev tudi ne bo tako kmalu svetišče čistega človeštva. Upati je vender še toliko odpora od krščanskih narodov. Res je sicer, kar ste rekli, da so se narodje izneverili krščanskim načelom, in prav to je krivo, dà niso več edini, da niso več vneti za Rim; nadejamo se pa, da izprevidijo v kratkem, kam so zašli; tedaj si poiščejo zopet središča in svetišča, meni bo le žal, da ga ne bodo iskali na moji slovenski zemlji, ampak tam dolu — v Rimu."

* * *

Po teh besedah sva se vstavila in obrnila poglede na Rim. Moj sobesednik se je vidno trudil z daljnogledom nekaj zapaziti, a naposled vpraša mene: „Ali vidite Vi Panteon, ne morem ga najti?"

„Vidim" dejal sem in pomeril sem z roko na Panteon, ki je bil komaj zaznati.

„Čudno ime pa čudna zgradba ta naš Panteon! Ali Vam ne budi misli o zložnosti narodov, o edinosti človeštva?" govoril je gledajoč nepremično na isto mesto. „Ta želja je pač lepa sama o sebi. V pojeziji tudi meni lepo zveni ona pesen o bratoljubju, o ljubezni, o človeštvu, toda v politiki je moje načelo Hume-jev nauk, da od narave je človeka zgolj sebičnost. Ljubezen je priučeno in prisiljeno nagnenje. V resnici lovi se vsaki za svojim, vsaki išče svojih koristi. Zato pa menim, da v politiki morajo hoditi narodje za realnimi koristmi".

„No, ko so Rimljani zidali svetišče vseh podjarmljenih narodov bogovom, imeli so gotove realne koristi v mislih. Iz navdušenja in pobožnosti niso zidali Panteona. Žal mi je, da Vam ne velja načelo o edinosti človeštva. Tudi sicer se to načelo izgublja, ali izgubilo se ne bo. Izgublja se tudi družabnost in prijateljstvo pri enem in istem narodu, ali radi tega nismo še obupali. Liberalizem je narode razdvojil in društvo razdružil, ali liberalizmu ni nikjer obljubljeno, da bo večno stal, pač pa je taka obljuba dana katoliški cerkvi. Cerkev je večna, zidana na nepremično skalo. Ni framasoni, ni liberalci, ni socijalisti, ni peklenščaki ne bodo cerkve premagali. Nje poglavar živi zdaj v nemirnem zatišji, tam doli glejte za ono veličastno kupolo. Ta cerkev ni samo po nauku, ampak v resnici vesoljna in edina, obširna črez celi svet, ali vender tesna ko ena družina, ki ima brez števila članov, pa enega gospodarja. Ta družina mora imeti svoje svetišče in središče. O tem ni dvojbe niti pri nasprotnikih. Ali tolike družine svetišče mora biti nezavisno od podsvetne

Digitized by Google

oblasti, ker sicer bi niti sam poglavar ne bil svoj gospodar. Poglavar katoliške cerkve ne bode nikoli podložnik italijanskega kralja. Zgodi se morebiti kedaj, da se oni poglavar preseli iz Vatikana v katakombe, ali nikoli ne bo res, da se podloži posvetni oblasti."

„Tudi v posvetnih opravilih ne?" vprašal me je radoveden.

„Nikdar ne! Papež ali vrhovni poglavar božjega krajestva ne more biti nikoli nikomer podložnik. Osoba papeževa je nad vse zakone in pravice. Njemu je dana vrhovna oblast v cerkvi od Njega, ki je samooblasten v nebesih in na zemlji. Te svoje vzvišene oblasti ne more vršiti, ako ni prost in nezavisen od katerekoli posvetne oblasti."

„Torej papež ne more biti Italijan?"

„Italijan pač, ali položnik italijanski nikoli Italijanski politiki hočejo posiliti sv. očeta pod narodno italijansko gospodstvo. Po njih mnenju je papež italijanski podanik, ako prestopi prag svoje hiše; kar velja tudi o papeževem zelo sestavljenem dvorcu. Te podložnosti ne bodo narodje nikoli priznali."

„In vender so jo! Kdo se Vam zmeni za svobodo papeževo? Kdo za rimsko svetišče? Narodje imajo doma svoja svetišča!" govoril je kaker iz svoje skušnje.

„Motite se, blagorodni gospod. Narodje niso priznali italijanskega gospodstva, niti ni res, da se ne menijo za rimsko svetišče ali da molčijo, če prav molčijo njih gosdodarji, ker so do malih izjem v liberalnih rokah. Ljudstvo pa se je večkrat vže glasno odzvalo in bi se še bolj, a k o b i n e b i l o g o t o v o, d a p a p e ž s v o b o d n o v o d i k a t o l i š k o c e r k e v, č e p r a v j e v k l e n e n."

„Torej, torej"! vstavil me je zadovoljen. „Saj smo mu pa tudi dali vso svobodo in pred vso Evropo slovesno vzakonjeno poroštvo".

„Lepo svobodo, lepo poroštvo! Oni zakon je istinito prekoslovje s pravnimi pojmi. Italija sama t. j. nje zakonodalni zbor je splela neko vrvico §§§, ki naj veže vrhovnega poglavarja katoliške cerkve. Od kedaj pa ima Italija oblast zapovedavati in zakone dajati poglavarju stoterih narodov? Kdo je dal Italiji pravico meriti papežu svobodo? Od kod podložnim oblast soditi poglavarje? Moderni vladarji se hvalijo, da imajo od naroda oblast, cerkvenim poglavarjem je dana oblast od Boga. Zakon o svobodi papeževi je gotovo temeljnik katoliške cerkve, je zakon za vse narode in čase. Ako bi pa obveljalo, kar trdijo italijanski politiki, moral bi papež vprašati ministrov in zbornice, koliko svobode mu dovolijo vsako leto, koliko svobode mu dado pri občevanji n. pr. z neprijazno Rusijo ali s Francijo. Italijanski zakonik bi bil v resnici zakonik vseh narodov. Pomnimo! Zakonik, kateri so brezverci skovali, kateri razlagajo in vršijo brezverci,

Digitized by Google

o katerem so oni sami gospodarji — bodi zakonik Kristusove cerkve?! Ali res menite tako?"

„Priznavam Vam, da oni zakon ni mnogo vreden, od kar so skrajni elementi na krmilu. Zmerna vlada bi po moji misli prav lahko spopolnila one pomanjkljivosti, ali papež bi moral taki vladi na roko, posebno pri volitvah. Niso se modro vmislili: Ne eletti, ne elettori. V Italiji bi se vedno našla zmerna vlada, ali papež se ne gane!"

„Kako naj se gane in kam? Ako bi se pokazal iz Vatikana, nahrula bi nanj nahujskana druhal izza vseh stebrov Petrovega trga. Bog ve, da ne bi je vlada sama na tihem nadražila? Ali se spominjate, kaj so se upali s Pijem IX, mrličem o polnoči 14—15 julija 1881? Na angeljskem mostu so zdivjani pobalini vstavili sprevod, da vržejo krsto z mrtvecem v Tibero. Groznejših klicev še ni slišal Rim ko ono noč: „Nella fogna il Papa!" Ali še danes ni potihnila v Rimu govorica, da je onda vlada nastavila one pobaline! Ako so tako ravnali z mrličem, ki je bil svoje dni ljubljenec italijanskega naroda, kaj bi se zgodilo Leonu XIII, ako bi se napotil po Rimu ali po Italiji?"

„Vlada bi zdaj bolj pazila."

„Kaj? Vlada bi z veliko gorečnostjo nekaj ljudi zaprla, nekaj pokarala, vladam pa bi naznanila sè solzo v očeh: „Očitno se je pokazalo, kako se narodu mrzi do papeža in do cerkvene oblasti. Nevolja narašča od dne do dne, da ga komaj branimo. Kmalu izprevidi papež sam, da ni varen življenja brez nas. — Na tihem bi se pa vlada smijala papeževi nesreči."

„Vi torej ne menite, da brani naša vlada papeževo osobo in dvorec? Kaj bi se zgodilo, da pošlje danes Umberto I. povedat: „Jutri gremo iz Rima, bodite pripravljeni sami na obrambo!" Menim, da bi se papež take novice tako prestrašil, da bi sam hitel prosit v Kvirinal, naj ostanejo naši vrli strelci na braniku ko do zdaj."

„Ne verujem. Sicer Vam bodi priznano, da bi odhod dvajsetletnih gospodarjev provzročil mnogo skrbi sv. očetu: političnih in gospodarstvenih."

„Gotovo! Kdo naj plača onim državljanom, ki so zidali na upanje novega rimskega cesarstva?"

„A kdo je plačal v Torinu in Florenciji, ko je vlada prenesla gnezdo v Rim? Kdo je plačal papeža l. 1870? Za vse neznosne posledice je odgovorna italijanska vlada, kateri ostane na vesti tudi ona druhal, pred kojo res ni varen papež, ali tudi vlade čakajo hudi dnevi, tudi kralju bode še tesno v Rimu. Papežu ne bi manjkalo zvestih branivcev od drugod, iz vseh krajev sveta; kralj pa ne bo imel kam po pomoč."

„Menite, da bi papež pozval zopet tujce v deželo, ako bi odšli mi?"

Tega ne menim.

Digitized by Google

„Torej ostanemo mi! Za zdaj je še najbolje, kar je, in kaker je; za prihodnost bodo drugi skrbeli. Mi dva ne bova gotovo ničeser podrla ni sezidala. Čas vse ozdravi. Nam ni nobene sile, če bi se stvar zavlekla še sto let. Papežu se pa tudi dobro godi, če prav ne sme pohajati po Rimu. Zdaj je res svoboden in nezavisen. Zdaj je pri svojem delu, zdaj se mu ni treba vbivati s posvetnimi opravili, kaker pred l. 1870. Zdaj je tudi ves papežev dvorec: kongregacije, kardinali, duhovščina pri sv. delu. Poprej se je posvečeno osobje mudilo s posvetnimi posli. Imeli so v Rimu tudi za cestna dela in za ulično redarstvo „prečastite monsignore". Pride čas, ko bode cerkev narodu še hvaležna, da jo je razbremenil.

Vže zdaj se kažejo dobri sadovi. Da bi le ne vrtali vedno starih ran v Vatikanu. Da bi le papež spoznal svoje edino opravilo: apostolat krščanske ljubezni. Morda bi tudi, da ga klerikalna stranka ne draži vedno ter vedno. Mi se prav za prav ne borimo s papežem, ampak s klerikalno stranko, ki skruni svetišče s politiko. Ko se papež in ž njim duhovščina odreče od vseh političnih strank in spletek, bode našemu prepiru kmalu konec. —

Kaj pa je tudi treba cerkvi politike? Cerkev naj razpihava žrjavico političnih strasti? Duhovnik Kristusov naj ne nosi okov in palice s seboj, niti ne hodi ž njimi, ki jo nosijo.

Kako nemodro se v časih zažene papež! N. pr. zadnjič proti framasonom, katerim nikoli nikjer ni na misli spodkopavati vero; njim je samo do politike in prosvete. Čemu jih je bilo treba napadati iz Vatikana? Na ono okrožnico so odgovorili tako, da so vpisali imetje propagande v knjigo državnih dolgov. Ta je bil vspeh toli hvaljene okrožnice, ki pa še ni papeža zmodril. Šel je namreč in je zatožil našo vlado pri inozemcih. Hujšega mu niso mogli svetovati. Moje mnenje je tedaj: Papež ostani pri svojem vzvišenem poslu, kraljem in njih vladam t. j. posvetnim ljudem naj pusti vojsko, policijo in politiko. Kristus je izpolnil svojo nalogo brez posvetnega kraljestva. Nič nam ni znano, da bi bil pisal kedaj Herodu ali Pilatu, naj mu prepustita Galilejo, da bo mogel svobodno učiti novo zapoved krščanske ljubezni. Kedar bo v cerkvi res zavladal Kristusov duh, tedaj se bo samo sebej izgubilo — rimsko vprašanje."

„Dobro, dobro! Ali Kristus tudi ni zahteval poroštva od italijanske vlade; ni pisal cesarju, naj izda posebne zakone zanj, kakeršne ste Vi nakovali papežu. Kristus je učil, kjer je hotel, kar je hotel in kaker je hotel, pa ni vprašal ni naroda, ni Heroda ni Pilata ni cesarja! A naj bi bil prišel posveten mogotec njemu velevat n. pr. katere aposteljne izbrati, kam poslati kaj naročiti itd, zavrnil bi ga bil z mogočno besedo: „Meni je dana vsa oblast v nebesih in na zemlji". — Sicer pa lepe svo-

Digitized by Google

bode nam obetate! Lepi ljudje so Vaši vladarji, ako jih parite s Pilatom in Herodom! —

Vi se toliko hvalite, da ste dali papežu svobode, kar pa ni res. Vi mu je niste vzeli, ker je vzeti niste mogli. Papež ima iz Vatikana v svet svobodno besedo, prav tako ko Ivan Krstitelj iz ječe na dvor, prav tako ko Kristus v pesteh Ane in Pilata! O tej svobodi je katoliški svet prepričan in ostane tudi, dokledar ostane papež z vladov očitnem boju. Ali recimo, papež se pospravi z italijansko vlado .... Kako nezaupno bodo gledali drugi narodje na Vatikan in Kvirinal! Po pravici! Naj sede po dovršeni spravi na prestol Petrov slabotič .... kako ga bodo obdelavali: kralj — ministri — poslanci-birokratje! Kako bi ohajali okolo kardinalov, kako bi pritiskali v kongregacije! Koliko bi jih vjeli z zvijačo, koliko bi jih kupili za gotov denar! Koliko bi jih sam dvor vzmaličil. Kako je bilo v Toskani, v Parizu, na Dunaju? — Koliko bi vplivala kraljica na cerkveno dostojanstvenike? Od nekedaj silijo ženske v presbiterij. Znane so Vam morda rezke tožbe sv. očetov. Kdo bode imel zaupanje do takih starejšin katoliške cerkve? Ljudstvo italijansko bi morda vshitelo od veselja in klicalo „živio“ papežu in kraiju, ko se bi peljala po Corsu ali na sončni Pincio. Kaj bi pa rekli drugi ljudje? Kaj bi rekli katoličani na Francoskem ali na Ruskem, ki morajo biti sv. očeta srcu ravno tako ljubi ko Italijani? Ne, ne! Take sprave mi nečemo. Zdaj imamo zavest, da je papež prost; ta zavest je več vredna, ko prijateljstvo italijanske vlade. Po dogovoru bi te zavesti ne imeli več. Tedaj bi pojemalo zaupanje narodov do cerkve; začel bi razdor mej duhovščino; vlade in nasprotniki začeli bi nove tožbe; odbilo bi se za vselej razkolnike in krivoverce; ne moglo bi se z jasnim čelom pred neverne narode, ker bi se gotovo branili evangelija italijanske cerkve.“

„In vender je Kristus dovršil svoje sv. delo brez posvetne oblasti“.

„Tudi aposteljni! Nam bodi Kristus z aposteljni vzgled, ali Vi si ne smete postavljati za vzgled: Heroda in Tiberija! Tudi ne smete pozabiti, da je Kristus vsegamogočen Bog, ki vse ve in more brez vsake pomoči od naše strani. Papež pa je človek, ki ne more ničeser brez vsestranske pomoči. Taka pomoč je papežu samosvoje gospodstvo v Rimu.

Popolnoma krivo je tudi Vaše mnenje, da cerkev v politiki nima besede, umej se politiko kaker drago. V politiki nima cerkev oblasti, to je res, ali načela krščanske politike so prav tako nauk katoliške cerkve ko načela krščanske nravstvenosti. Ni res tedaj, da nima cerkev besede v politiki. Machiavelli-jeva knjiga „Il Principe“ je politična razprava, pa vender si je cerkev vsodila pravo izreči oblastno besedo o njej. Sicer pa kaj ni

Digitized by Google

pomenila še beseda politika! P o l i t i k a j e v s e. Povejte mi, česa niso še vklenili v politično priprego? Politiki se klanja šola, nravstvenost, božja beseda, redovi, sakramenti, celo obleka v sakristiji in sveče na oltarji. Ali res menite, da ni prav, ako cerkev o tem govori? Ako ne gre cerkvi beseda o politiki XIX. veka, tedaj jej ni več javno govoriti!" —

„V politiki je polno nemira in prepira, polno skrbi in pogreškov. Politika moti cerkev v molitvi, recite, kar hočete!"

„Gotovo! Ali kaj početi? Kako zagotoviti sicer papežu svobodo? Leon XIII. se je gotovo tako odvadil posvetnim skrbem, da bi jih ne vsprijemal posebno rad. Raji bi pač videl, da mu previdnost božja pokaži drugo pot do svobode. Morebiti se to še kedaj zgodi . . . . Kdo ve? — Do zdaj se ni mogel še prepričati o novi svobodi in zato zahteva po vesti, naj mu vrnejo Rim.

Z druge strani je pa ono cerkveno o s k r b o v a n j e p o s v e t n e d r ž a v i c e n a r o d o m p o u č n o i n v z g l e d n o. Kako srdito se razpravljajo dandanes v zbornicah in kabinetih načela o šoli, o gledališčih, o inovercih, o sv. zakonu, o pravicah delavcev, o oskrbovanju vbožcev in bolnikov. Nauk katoliške cerkve je sicer jasen dovolj, ali trebalo bi tudi vzgleda. Vzgled naj bi imeli narodje v Rimu. Liberalci seveda so kaj radi s prezíranjem in nasmehom govorili o nekedanjem papeževem gospodarstvu, toda zdaj, ko je zavladala lakot in siromaščina skoraj povsod in tudi v samem Rimu — zdaj so potihnile one krive sodbe. Če bi bil papež ostal gospodar v svoji zemlji, imeli bi zdaj povsod socijalno vprašanje, to grozno spričalo vboštva, v Rimu bi ga gotovo ne bilo."

„Morda res ne pri tolikih bolnicah in zavetiščih!" rekel je z odkritosrčnim priznanjem moj sobesednik.

A pri vseh zavetiščih strada zdaj ljudstvo v Rimu.

* * *

Prišla sva na vrh hriba. Na hribu je samostan oo. pasijonistov in cerkev sv. Trojice. Nekedaj je stalo tam imenitno svetišče latinske zaveze posvečeno bogu Ženu (Iupiter Latialis). Velike plošče snete z razvalin vzidane so v ozidje cerkveno in tudi v ozidje okoli vrta. Te plošče sva molče ogledovala, dokler ni zopet izpregovoril moj sopotnik:

„Bog ve, kedo je to kamenje ril? Tedaj ni bilo ni cerkve ni papeža, ali vender so bili narodje združeni z Rimom in s svetiščem na tej gori bolj ko zdaj. Ni bilo krščanske ljubezni, ali neka vez je vender le bila, ki je toliko narodov družila na kulturno delo."

„Vez sužnosti! Stari Rimljani so res zedinili v eno skupino veliko število narodov, ali poleg sebe niso poznali ni enega ravnopravnega in nezavisnega naroda. K r š č a n s k i R i m p a j e v z g o j i l i n z d r u ž i l v e n o d r u ž i n o c e l o v r s t o p o-

Digitized by Google

nosnih in nezavisnih narodov. Vsaki narod je imel svoja prava, svoje zakone, svoje gospodarje. Nad vsemi pa je čuval mirovni sednik — v Rimu. Od kar so se narodje odrekli od Rima, od tedaj ni več zložnosti, ni več miru mej njimi. Vsi so oboroženi in gotovi popasti soseda, pa mu vzeti svobodo in narodno svojino. In čudno! vsi narodje so se odtrgali od Rima iz strahu, da jim cerkev ne potlači narodnih pravic. Zdaj pa se drug na druzega grozijo z ogromnimi vojskami; zdaj se po pravici bojijo za nezavisnost in narodne svetinje. Ali bi ne bilo zdaj lepo, da stopi papež z oblastno besedo mej narode, da pomiri in razoroži razdvojene sinove? Se celo protestantje so se navduševali za to misel vrhovnega sodišča v Rimu. Ali kako naj stopi pred narode papež, ki je podložnik italijanskega kralja? kako naj govori narodom, ki so se izneverili krščanskim načelom? ki so izgubili vero vanj?"

„Potrpite! Saj pridejo menda prihodnje leto učeni zastopniki vseh narodov zborovat na kapitolj o pomirjenji vseh narodov, o večnem miru, o razoroženji vojsk", pravil mi je učeni gospod smeje se prav zadovoljno. Čutil sem ironijo in zato sem mu odgovoril nevoljen:

„A naj se gredo solit! Niti v svojih deželah in deželicah ne mogo pomiriti narodov, a kam li celi svet? Škoda papirja in poti za take poskuse, kakeršen je Kantov spis „Zum ewigen Frieden". Kdo naj jim da oblast? Kdo naj se jih boji? Kako naj se sami mej seboj domenijo, ako nimajo enotnih načel? Prepirali se bodo in osmešili pred vsem svetom."

„Saj tudi poprej ni bilo miru!" rekel je zopet resno moj sobesednik.

„Niti bode kedaj na svetu brez prepirov in vojske, ali zdaj smo izgubili celo načelo zložnosti in vsako upanje stalnega miru, ker nimamo več varuha miru."

„Bog ve, kaj še pride. Meni se zdi, da narodje si želijo miru, ali dinastične koristi cepijo narode. Da imamo v Evropi same ljudovlade, pomirila bi se ljudstva, ki ne želijo vojske. Za tega del pa se mi republikanci veselimo, da je pala glavna zaslomba monarhij: trojna krona ali tijara. Ako je pala ta krona, pale bodo druge tudi. Kralji in knezi so molče gledali, ker nekateri niso hoteli papežu pomagati, nekateri pa niso smeli pomagati. Dne 20. septembra 1870 se je očitno pokazalo, kako rahlo stoje krone na maziljenih glavah. Ljudovlade so naše upanje in so gotovo upanje vseh narodov, ki si želijo miru."

„Žalibog da je pala velika zaslomba monarhij, ali miru nam ne donesejo ljudovlade. V ljudovladah se bodo še pomnožile stranke in prepiri, ki ne bodo narodom obrodili nikakega sadu. Teptanje oltarjev in kron nima blagoslova. Pravo veselje imajo le socijalisti, ker vidijo ponižanega vrhovnega poglavarja sv. cerkve v veliko pohujšanje in na veliko škodo vere. Od tod njih ve-

Digitized by Google

selje. Ali tudi z druge strani imajo socijalisti svoje veselje. Dne 20. septembra 1870 dovršilo se je slovesno pred vsem svetom dejanje, ki se sme imenovati brez vsega pomisleka t a t v i n a. To tatvino so države molče priznale. Ako pa sme država krasti cerkvi, koje blago je vender nekam sveto in obče, nikoli prav zasobno, zakaj bi ne smela država krasti tudi zasobnikom? zakaj ne bi smela tudi vse blago pokrasti in sama vpravljati? Le veselite se republikanci 20. septembra 1870, ali kmalu se Vam bodo veselo smijali — socijalisti."

„Mi se ni tega ne bojimo. Morda se res še kedaj vresničijo novi nauki socijalistov in komunistov. Vzgodovini ni nič stalnega, nič! Pojedinec živi nekaj tednov, pa meni, da kar najde na svetu, je vse večno, če prav je človeško. Tako je zdaj nama svojina sveta, če tudi vema, da je $^2/_3$ svojine vkradene in osleparjene. VII. božja zapoved pravi: Ne kradi! Socijalisti pa pravijo: Vi ste vkrali, vračajte! Bog ve, ali ni morebiti to pravo? Pojem svojine tudi ni došel z nebes, ampak je sad človeškega uma. — Človeštvo se ne da voditi po pravilih in načelih, ker mu je zasojeno pokoriti se prirodnim zakonom. Kar pride, pride. Ako preide ono, kar je zdaj bode sicer konec starih, „večnih" načel in nas tudi, ali sveta pa ne bo še konec. Mislite si n. pr. da sta se tukaj na tem slovečem hribu menila pred 1900 leti rimski pontifex in pa neverni Katilina. Kaj bi si bila pač rekla? Pontifex bi bil trdil svojo: „Ko ne bo več tempelja na tej gori, tedaj propade narod"; Katilina bi se mu bil pa smejal. In vender! Tempelj je porušen do tal, izostali so sprevodi, narod pa je ostal nič menj slaven, nič menj silen ko poprej. Tempelja ni, pa cerkev je; rimskega duhovna in Katiline ni, pa Vi in jaz sva. Vi mi dokazujete: „Ako cerkve ne bo, tudi vere ne bo, in tedaj propade stara krščanska kultura". Jaz pa pravim: „Bo, kar bo". Človek ima sicer prebrisano glavo, ki pa svetu ne daja zakonov.

Vi sicer prav mislite in dobro izvajate misel za mislijo, toda svet se nama bo sprevrgel, kaker bo ravno prišlo. Ena sama je resnica: „Je, kar je, in bo, kar bo".

Na te besede sva se oba smejala. Kaj se mu hotel odgovoriti? — Pri slovesu sva si obljubila, da se v Rimu gotovo obiščeva. In res se nisva videla nikoli več! —

* * *

Doma pa sem se trudil razjasniti si črne megle nejasnih misli. Meneč, da se še snidem z neznanim učenjakom, sem si vbral in razbral vse misli v štiri vprašanja z odgovori, katere tu kar prepišem.

Kdor ni živel v Rimu, bode morebiti nekako čudno gledal vprašanja in odgovore. Jaz si ne vem boljih. Zapisal sem:

Digitized by Google

1. Koliko nekedanje svoje države m o r a papež zahtevati za varstvo svobode? — Menim, da bi sv. Stolica iz miroljubivosti m n o g o popustila, ako bi smela zaupati vladi. Dvomim pa, da bi se p o p o l n o m a odrekla vsem pravicam brez zadatja in posebnih obljub.

2. Ali bi ne bilo morda še najbolje, da se države zavežejo čuvati svobodo poglavarju katoliške cerkve brez obširnišega teritorija? — Morda, ali tedaj bi bil papež v s e m v strahu, vsem hvaležen, podložen pa vender italijanskemu kralju. Bolje za cerkev, da se popolnoma izvije iz vezi premetene diplomacije, nego da se še bolj zaplete vanje.

3. A l i n a j p o z o v e papež t u j c e s Francoskega ali od drugod, da mu sè silo vrnejo posvetno oblast? — Nikaker! Tedaj bi bil papež sužen svojih osvoboditeljev, Italijane pa bi imel vedno za hrbtom, ki bi bili kmalu zopet v Rimu. Sè silo se ne da nič izvojevati, kar bi moglo tudi ostati. Sovraštvo proti tujcem je preveliko. Naj se tedaj s to nado nikedo ne tolaži, če jo kedaj najde natisneno v časopisih.

4. Kedo edini more osvoboditi papeža in braniti mu svobodo? I t a l i j a n s k o l j u d s t v o — p l e b s c h r i s t i a n a. Sicer pa vsega boja ne pomiri nikedo, vseh nasprotij ne izravna nobena moč na zemlji, ker pisano je: Ležit (postavljen je) sej v znamenje prerekaemo". Luk. II. 34.

Tako sem si zapisal; sam ne vem, ali sem si pravo mislil. Naj nam kedo drug napiše kaj boljega, nego sem mogel jaz.

Dr. Pavlica.

Vporabnost in plodovitost katoliške dogme.

Prikazala se je priljudnost
Odrešnika našega Boga. — Tit. III. 4.

Od najstaršega slovenskega dnevnika sem zvedel, da je g. Selak tam nekje na Hrvatskem spisal učeno pelemiko proti meni in moji estetiki. Po dolgem povpraševanji in čakanji sem vender dobil zaželeno Selakovo razpravo. Pač posebno srečen mora biti človek, da zve, kod po vsem svetu ga napadajo. Pred leti si je poiskal g. Selak v daljni Pragi nemški list, kateri je odprl predale njegovi kritiki, zdaj se je zatekel v Zagreb, da bi našel tudi spet pod nemško streho zavetišča, iz katerega bi spuščal na-me svoje pušice.

Naravno pa, da me je silno mikalo brati estetično razpravo

Digitized by Google

Selakovo — pričakoval sem, da mi v nji zasijejo prvi žarki onega vže pred leti slovenskemu svetu oznanjenega epohalnega dela, v katerem bi imel g. Selak konečno rešiti problem o lepem, dela, s kakeršnim bi se ne mogel ponašati noben narod na svetu! Za zvezdo danico, upal sem, izide nam konečno tudi žarko solnce.

Motil sem se. Gospod Selak sicer res nekako daje vgibati, kake nazore ima o lepem in o umetnosti, a iz vsega se da zatrdno sklepati, da rešitev velikega problema, katero bi nam podal Selak, ni niti njegova niti izvirna, pač pa stara, od njega in od sto druzih prepisana iz knjig znanih nemških racijonalističnih estetikov. Zraven tega je bil g. Selak tako nesrečen, da je svojo estetiko pripel na neljubo zadevo pesnika Gregorčiča. Vračati se l. 1892 k znani naši kritiki Gregorčičevih poezij reklo bi se razkrivati stare rane.

Vender sem razpravo bral z vso pazljivostjo. Kar se je dalo reči o pesniku Gregorčiči, sem vže rekel. Ne miče me ponavljati ničesar. Pač pa mi daje g. Selakov spis povod, nekoliko obširniše razpravljati o nekem vprašanji, po katerem se moje in njegovo naziranje radikalno loči, in sicer ne le glede estetike, ampak več ali manj glede vseh druzih strok človeškega mišljenja in delovanja. Ob enem me je na to vprašanje napeljal vvoden članek, ki se je nedavno bral v „Edinosti“: „Obstanek cerkve in narodnosti.“

Nazori, ki se tu izražajo, zadevajo versko dogmo v nje razmerji do vede, do umetnosti, pa sploh do vsega, kar se zove človeško. Nazori ti se dandanes splošno nahajajo pri našem svetnem razumništvu. Zatorej se mi zdi vredno natančniše jih presojati.

* * *

Poslušajmo g. Selaka! Kaker trdi, nas je hotel sè svojo razpr vo podučiti, „kako nevarno je, dogme privlekavati v zadeve, katere se imajo soditi s čisto človeškim merilom.“ Ena takih zadev je baje tudi leposlovje; pri poslednjem nima vera nič opraviti. „Res sicer, da vera razjasni razmere naravine in človekove nasproti Bogu, toda ne v znanstvenem in umetelnostnem, ampak le v nravstvenem oziru.“ Kajti „vera se zadovoljuje s tem, da določuje smotre življenja; raziskavanje zakonov in določevanje normalnih oblik, v katerih se življenje giblje, prepušča modro umetnosti in vedi.“

„Če znaravna krščanska lepota spada torej v kraljestvo onih visokih platonskih idej, katere morejo pač biti predmet transcenden-

Digitized by Google

talne spekulacije, ki se pa odtegujejo predstavljanju umetnikovemu."

„Edinost" piše: „Vera obseza resnice za vse narode, ona je univerzalna; te resnice sezajo dalje, nego individualne lastnosti posamičnikov ali pa celih narodov. Narodi imajo svoja posebna svojstva, in teh svojstev vera kot taka ne more ne pokrivati ne braniti; drugače bi bila vera le za kak poseben narod ali kako posebno skupino narodov."

* * *

Misel, ki se izraža v navedenih stavkih, je ta: Vera se mora ločiti od naravnih, človeških zadev; v znanosti, v umetnosti, sploh v življenji posameznikov in narodov nima dogma ničesar določevati; kajti dogma je vseobča in kot taka zavira prost razvoj individuov in njihovih lastnosti. Z dogmo naj se bavi teolog: z bogoslovniških stolic mej štirimi zidovi razlegaj se njen nauk, povit v zaprašene folijante naj leži v knjižničnih predalih! Katoliška dogma je preokorna, prelesena, negibčna, nego da bi se mogla prileči naravi človeški ter različnim posebnostim posameznikov in celih narodov!

* * *

Kaker sem rekel zgorej, je ta nazor o katoliški dogmi mej denašnjimi razumniki splošen. Nov pa nikaker ni; ampak star je, rekel bi, kaker je stara Kristusova vera.

Treba le nekoliko poznati zgodovino sv. cerkve; skoz vsa stoletja vije se kaker krvava nit boj za dogmo. Ves boj pa se suče okolo skrivnosti, katera se je pred osemnajstimi stoletji prikazala človeštvu. Ta krivnost je Jezus Kristus; izraža se pa kratko v besedah: pravi Bog in pravi človek v eni osebi.

Dvoja je vrsta napadov na to skrivnost: eni napadajo v Kristusu božantvo, drugi človečnost. O prvih ne govorim; pač pa o druzih.

Vže v prvem in drugem stoletji so preplavljali Azijo in Afriko ljudje, ki niso hotel verjeti, da je Jezus Kristus prišel v mesu t. j. da je bil pravi človek. Take ljudi imenuje apostelj zapeljivce in antikriste.[1]) To so bili gnostiki, posebno tako zvani doketi. Pozneje so vstali evtihijani, monofiziti in drugi, kateri so ali celoma ali deloma zatajevali v Kristusu človeško naravo.

Bili so to ljudje, katerim je sv. Janez v evangeliji za vse

[1]) II. Jan 7.

Digitized by Google

čase zapisal: In Beseda se je v č l o v e č i l a — Et Verbum c a r o f a c t u m est.

V šestnajstem stoletji se je znova začela vojska na človečnost Kristusovo, vender na drugačen način nego v starih časih. Heretiki so orožje obrnili proti tisti cerkvi, v kateri Kristus skrivnostno nadaljuje svoje božje-človeško življenje, kojo imenuje sv. Pavel telo Kristusovo.

Ti so bili, katerim je isti apostelj v proroškem duhu zapisal: „Prikazala se je priljudnost (človekoljubnost) Odrešenika našega Boga."

Protestantizem sè sorodnimi herezijami 16. veka je v prvi vrsti velikanski atentat na „priljudnost" Odrešenika našega Jezusa Kristusa; protestantizem je prevzel nalogo evropskim narodom pokazati, kako — neljudoljuben je Jezus Kristus, kako neporabna, na človeške razmere nesklonljiva je njegova dogma!

Osodepolen je v tem oziru njegov nauk, da zadoščuje za zveličanje sama vera. Reformator je sprevidel, kako pogubno bi bilo za človeka živeti po njegovi teoriji; zatorej je pretrgal vez mej vero in življenjem. Živi, kaker se ti ljubi, živi tudi proti veri — da le veruješ! Lutrova vera t. j. popačena Kristusova vera postala je res neporabna, neplodovita, zato jo je iz človeških del, iz privatnega in javnega življenja pregnal ter zaprl jo mej šolske zidove, povil jo v papirnate folijante, prepustivši jo spekulaciji teologov — prav kaker uči g. Selak! Od tedaj se je začelo razločevati mej vero in delovanjem, mej teorijo in prakso, mej šolo in življenjem, ne le razločevati, ampak mej oboje staviti nasprotje; kajti krščanska vera, krščanska teorija, krščanska dogma zdela se je čedalje bolj neporabna za življenje, katero se je hotelo vravnati proti Kristusu!

K r i s t u s - u č e n i k prihajal je nepraktičen in ginol je vedno bolj iz družine in iz države. Pa tudi K r i s t u s - d u h o v e n ločiti se je moral od otrok človekovih, mej katerimi bivati je njegovo veselje. Luter ga je pregnal iz nekrvave daritve, dokler se je popolnoma prevrgel njegov oltar, na katerem skrivnostno biva v katoliški cerkvi. In seveda sprevidela se je čedalje bolj nevporabnost in neplodovitost tudi sv. Sakramenta in Kristusovega bogoslužja!

Po jeseni 16. veka sledila je zima 17. in 18. stoletja. Krščanska dogma je počasi odrevenela; in Bog-odrešenik, Bog-učenik, Bog-človek se je vedno bolj oddaljeval od človeka, ker ta ga ni hotel. V osemnajstem stoletji zavladal je po Evropi deizem, ki je Boga popolnoma izobčil sè sveta in zazidal ga — v tretja nebesa, češ, Bog je previsok, nego da bi se kakerkoli spuščal v človeške zadeve!

Tem sorodne nauke je zasejal janzenizem po Francoskem in Laškem, jozefinizem pa v Avstriji.

Bogu se je odrekalo oko, razum, srce za človeka in njegovo osodo!

Digitized by Google

Seveda takim ljudem katoliške dogme ne morejo več pomenjati, kaker prazne, brezmiselne formule, kaker železne okove, v katere je cerkev vklepala človeški razum! Ljudem, ki so od prve mladosti vzgojeni po racijonalističnih doktrinah, ki niso nikoli okusili „priljudnosti“ Odrešenikove v sv. sakramentih, ki niso o verskih resnicah nikdar nič slišali nego posmeh in zaničevanje, katerih ni nikdar nihče napeljaval k vporabljanju verskih resnic na življenje — takim ljudem seveda mora biti dogma, mora biti krščanstvo v svojih napravah nepraktično, nezmiselno! Takim govoriti o vporabi krščanskih resnic in skrivnosti na vedo in umetnost, na politiko, na socijalno življenje, na narodne in mejnarodne razmere — je in mora biti brezvspešno!

Kaker je dogma nevporabna za življenje in človeške zadeve, tako niso „za ta svet“ tudi nje oznanjevalci in služabniki — duhovni. Vemo pač, kako se v onih krogih misli o katoliškem duhovnu, dasi se iz ozirov olikanosti ta misel navadno zatajuje. Katoliški duhoven — on je, da govorimo milo, nekak posebnež v družbi človeški, čudak; ni človek, kaker so drugi ljudje, nekaj mu manjka. Kaj? Eden pogreša pri njem srce in socijalno čustvo, češ, duhoven živi v celibatu, sam za-se; drugi je prepričan, da duhoven ne more biti, kar so drugi, posvetni, omikanci, namreč v pravem pomenu učen, v pravem pomenu mislitelj, da bi mogel prav soditi o umetnosti, o človeških dejanjih, kajti duhoven tiči baje tako globoko v predsodkih, da je nesposoben postaviti se na „neodvisno“ stališče! Sploh spremlja duhovnovo postavo neka senca, neki mrak, in dasi ga še toliko modernizuješ in likaš, ostane mu vender še nekaj, in za toliko je manj človek nego so drugi ljudje, za toliko ni človek! Jaz pa pravim: za toliko katoliški duhoven ni človek, ni za življenje, za koliker katoliška vera ni za človeka, ni za življenje. Katoliškega duhovna se meri in sodi po katoliški dogmi; kdor v dogmo ne veruje, mu duhoven ni človek, ampak — da govorim v slogu slovenskih liberalcev — „breznravstven zbrod“! In komur je dogma mrtva, temu se tudi duhoven vreden ne zdi življenja. Zatorej je francoska revolucija z isto odločnostjo, kaker se je odpovedala Kristusovi veri, morila duhovne!

Iz vsega, kar smo rekli, bomo zdaj še bolje razumeli, kak pomen imajo besede Selakove, da je dr. Mahnič odel si „die schwere theologische Rüstung“: da morejo krščanske ideje k večemu biti „ein dankbarer Gegestand der transcendentalen Speculation,“ a umetniku niso v porabo! Kar g. Selak trdi glede umetnosti, podučuje nas „Edinost“ glede narodnosti in narodnostnih svojstev: teh baje katoliška cerkev ne more varovati in gojiti! — Železna, nesklonljiva, nevporabna dogma katoliška!

* * *

Digitized by Google

In vender kako krivi so ti nazori! Katoliška dogma je baje nevporabna za življenje in človeške razmere, ker je nepremenljiva, za vse čase določena! Tako se modruje. — Kaj pa je dogma? Govorim razumnikom, kaker je g. Selak, ki hočejo biti kristijani. Dogma po svoji vsebini je od Boga razodeta resnica, katero cerkev kot tako določi in jo vernikom predloži, da jo sprejmo. Bistvo resnice pa je, da je nespremenljiva, neodvisna od subjektivnega razuma, torej nasproti razumu neizprosljivo ena in ista. Stavek: dvakrat dva so štiri — pač ni odvisen od razuma kateregakoli, ampak je pred vsakim in nad vsakim razumom večno, nespremljivo veljaven. Cerkev tedaj predloživši dogmo, določi na sebi vže določeno, nespremenljivo resnico tudi za vernike, kateri bi sami o sebi ne mogli priti do izvestnega spoznanja njenega.

V krščanstvu se nam je razodel Bog sam, torej večna resnica. Resnica je postala po Jezusu Kristusu.[1]) Bog je pa najbolj določeno bitje, ker je najčistejše dejstvo — actus purissimus. Zatorej so pa tudi resnice krščanske, katere so neposreden odsvit Božjega bistva, objektivno najbolj določene. Katoliška cerkev torej v dogmatičnih definicijah to, kar je na sebi najbolj določeno, tudi za nas nespremenljivo določuje.

Je li morda ta absolutna nespremenljivost, ta nerušljivost dogme, kar jo dela nevporabno? Ravno nasprotno. Na življenje nevporabni so stavki, kateri so nedoločeni. Čim bolj določena je resnica, tem vporabniša je tudi. Kedaj najbolj vsluži učitelj učencem? Ne li, ko jim matematično resnico v kratkih, jasnih besedah določi? Kako lehko jim je potem določeno formulo vporabljati v raznih matematičnih operacijah! Ako jim pa ničesar jasno ne določi, ampak jih o vsem v dvomu pusti, si ne morejo nič opomoči — kar je nedoločeno, je nepraktično! Naravoslovna podmena (hipoteza) se ceni po njeni vporabnosti na posamezne prikazni v naravi. Ako se pa zgodi, da to, kar se je smatralo dozdaj za podmeno, se povsod in vselej, pri vseh izkusih in slučajih skaže vporabno, tedaj povzdignejo učenjaki podmeno v pristen znanstveni stavek, v določeno resnico. Tedaj je vporabnost znak resnice. Isto velja tudi v nasprotnem smislu; resnica, čim bolj je določena kot taka, tem vporabniša je.

Določenost resnice ni protinaravna, ampak nad vse naravna; ker razum ni vstvarjen, da v negotovosti, v dvomu ostane, ampak da spozna resnico. Kar je pa naravno, to je tudi za naravo vporabno, plodovito.

Ne bojmo se tedaj, ako nam cerkev resnice določuje, kaker se nimamo bati spoznanja resnice! Čemu se pa toliko trudimo v raznih vedah, čemu toliko raziskujemo, ako ne, da bi dospeli do resnice, da bi resnico določili? Določujoč dogme cerkev razganja megle, ki nam zakrivajo solnce, da ne morejo do nas nje-

[1]) Jan. I. 17.

Digitized by Google

ga razsvitljujoči, ogrevajoči, oživljajoči žarki. To solnce je človeštvu izšlo z Jezusom Kristusom. Le po onih resnicah, katere nam cerkev določuje, po dogmah gledamo v to solnce; one nam odpirajo oči, da sprejemamo njegove žarke. Vse resnice naše vere so zapopadene v veliki skrivnosti, ki je Jezus Kristus, Bog in človek v eni osebi.

* * *

Poglejmo zdaj, kako plodovita je krščanska dogma.

Krščanska dogma je oplodila vse smožnosti človeške: spomin, ker ta dogma sloni na zgodovinskem faktu, ki je včlovečenje Sinu Božjega; oplodila je domišljijo, ker v človečenji Božjem se je premostila neskončna oddaljenost mej večnim in časnim, mej neomejenim in omejenim, mej stvarnikom in stvarjo, in je tako človeški domišljiji dala peroti sè zemlje vzletavati v neskončnost; oplodila je razum, kajti po včlovečenji je Bog človeškemu razumu vcepil princip Božjega, neskončnega razuma: Beseda nevstvarjena se je v osebni zvezi zaročila z besedo vstvarjeno; oplodila, vkrepila je vera krščanska voljo z močjo čeznaravne milosti; oplodila, vblažila je slednjič tudi srce vcepivši mu kali Božje, neskončne ljubezni.

* * *

Ta oplodba človeške narave se nam pa kaže v zgodovini katoliške cerkve, v kateri Jezus Kristus skrivnostno nadaljuje svoje včlovečenje in življenje. Poglejmo najprej tisto vedo, katera se zida na spomin — zgodovino. Kaj je zgodovina človeštva brez Kristusa? Kaos, v katerem ne najdemo niti početka, niti konečnega smotra, niti skupne vezi ali ideje, ki bi posebne dogodke in prikazni spajala v edinstveno celoto.

Kristus še le je narodom povedal, da so vsi otroci enega nebeškega Očeta, da so vsi ljudje poklicani k spoznanju resnice in k večnemu življenju. Na podlagi teh naukov nahajamo pri sv. Pavlu načrtano osnovno misel občne človeške zgodovine. In kako v vzvišenih potezah se nam poslopje te zgodovine riše v „skrivnem razodenji“! Sv. Avgustin je izvršil prvo in najtemeljitiše zgodovinsko-filozofično delo: De Civitate Dei. Od Kristusa smo dobili pojem in osnovo obče človeške zgodovine.

Ozrimo se na domišljijo. Noben dogodek ni domišljije umetnikov bolj oplodil, kaker včlovečenje, rojstvo in življenje Kristusovo pa življenje in lepota njegove deviške Matere. Isto tako je v včlovečeni Besedi zažarilo umetnikom solnce najviših idej. Kar se je tisoč osemsto let v lepi umetniji najvzvišenišega vstvarilo, spočel je človeški duh v premišljevanji največe temeljne skrivnosti kristijanske. In ni li cerkev katoliška, ta nositeljica in bra-

Digitized by Google

niteljica krščanske dogme, vedno bila in je gojitejica vseh lepih umetnij? Pa o tem mislimo z g. Selakom še govoriti v posebnem poglavii.

Predaleč bi nas speljalo, ko bi hoteli le površno iz zgodovine dokazovati, kako plodovito vpliva na razum in vedo krščanska dogma. Vže obe temeljni skrivnosti naše vere: včlovečenje Božje pa najsvetejša Trojica obvarujeti razum, ako se jima verno podvrže, osodepolnih zmot v temeljnih metafizičnih vprašanjih, zmot, katere dosledno filozofa speljejo v panteizem. Krščanstvo vže samo po sebi obrača duha proti nebu in večnosti; njegov idealističen znak budi duha in ga ohrani čilega, da se ne zatopi v materijo, in ga tako sposablja sploh baviti se z nadčutnimi, vednostnimi predmeti. Cerkev je bila vedno gojiteljica vsakovrstnih ved, vstanoviteljica šol, buditeljica velikih mož in misliteljev.

Najbolj pa kaže krščanstvo svojo praktičnost vplivaje na voljo. Nobena vera nima mogočniših nagibov za voljo kot krščanska. Sodba, nebesa, pekel, ljubezen Božja, vzgled Zveličarjev — vse to voljo odganja od slabega, nagiblje k dobremu. Naravni šibkosti voljini pride na pomoč s čeznaravno milostjo. Krščanska krepost je delala in dela čuda; nikjer se ne vzgajajo tako junaški, nevpogljivi značaji nego v katoliški cerkvi. Čudovita prikazen za praktičnost katoliške vere je vže to, da je cerkev sama, skoz vse veke proti heretikom, ne izvzemši Lutra, proti vsem lažni-filozofom noter do naših Herbartovcev in Lindnerjancev branila in rešila prostost človeške volje. Ve to g. Selak? Prostost človeške volje je v katoliški cerkvi — dogma, ki jo je cerkev določila in zagovarjala tudi proti tistim filozofom in leposlovcem, kateri vedo in umetnost dandanes ločujejo od krščanske dogme. Kaj je bolj vporabno za življenje: dogmatično določena prostost, ali neizogibna nujnost človeške volje, katera, ako je resnična, pri človeku onemogočuje vsako prosto t. j. pristno človeško dejanje? Res, praktičen je nauk, po katerem je nemogoča vsaka praksa!!

Pridemo k srcu. Katoliška vera je človeško srce tako vblažila, kaker nobena druga. Bilo bi odveč krščanski ljubezni, ki je svet prerodila, slavo pevati. Kaj pa daje krščanski ljubezni toliko silo? Dogma. Mi v e r u j e m o, da se je Sin Božji iz ljubezni do nas včlovečil, da je kot pravi človek vse ljudi mej seboj pobratil. Iz teh resnic poganja krščanska ljubezen kali; ker, ako nas je O n, pravi Bog, tako ljubil, kako bi tudi m i Njega ne ljubili, in radi Njega njegovih bratov, ki so naši bratje, naši bližnji? Tu tiči skrivnost krščanske ljubezni — v dogmi včlovečenja Božjega. Zgodovina osemnajsto let sijajno spričuje, kako plodovita je bila ta dogma za ljubezen.

Da, krščanska ljubezen, izvirajoča iz vere je trda srca člo-

Digitized by Google

veška omehčala, ogrela. Zenačila je gospodarje in sužnje, bogatine in vboge, moža in ženo, Grke in barbare. Led poganstva, pod katerim je človeško čustvo zamrznilo in odrevenelo, se je stajal, in blagodejno, oživljajoče so se po svetu zlili potoci krščanskega vsmiljenja in radodarnosti. Ni ga najnižega mesta v človeški družbi, do kamer bi ne bila segla krščanska ljubezen, da bi teptanega, pozabljenega človeka iz prahu povzdignila in ga vvrstila mej otroke Božje, mej dediče kraljestva nebeškega! Krščanska ljubezen objema celo človeštvo, v vseh vrstah, na vseh stopinjah kulture in barbarstva: ona vse vsovršuje, vse oblažuje, za vse se žrtvuje: ona je vsem vse. Le pošljite može krščanske dogme, može žive vere, mej barbarski narod; dajte jim prosto govoriti: v kratkem boste iz barbarov pred seboj imeli blaga človeška bitja, omikance! Ta ljubezen uči na cerkvenih lecah svetovnih mest, ta ljubezen razglablja verske in naravne resnice po vseučiliščnih dvoranah, a ona se vbiva tudi po amerikanskih pragozdih, po afrikanskih pustinah, da bi ljudožrce pretvarjala v blage, milosrčne ljudi. Vprašajte, kaj aposteljne sv. vere priganja k tolikim žrtvam, k toliki ljubezni do bližnjega — in našli boste, da je dogma, katera uči, da Kristus je Bog, dogma, ki določuje, da biva prihodnje življenje. Vzemite jim vero v božanstvo Kristusovo — glejte, vgasne jim v prsih ogenj svete navdušenosti!

Kako lepo in poetično, a ob enem kako resnično se izraža sv. cerkev o včlovečenji Sinu Božjega: Danes so se nebesa v med scedila — „hodie mellflui facti sunt coeli“. Da, greh je Boga ločil od človeka; in ko se je skrilo človeštvu solnce Božje ljubezni, je vse človeško zledenelo in se strdilo — a v Jezusu Kristusu se je Bog spet s človeštvom združil in sè svojim božanstvom vse človeško napolnil in oplodil. Prikazal se je pa v mili, nežni podobi otrokovi, da bi človeško naravo na se vzemši vse človeško oblažil in do svojega božanstva povzdignil. Včlovečivši se, je hotel človeka z vsemi zmožnostmi, v vseh razmerah, zasebnih in javnih, v vseh pojavih in razvojnih stadijih, katerih je zmožna njegova narava, po notranji, duševni, in po zunanji, čutni strani oblažiti in k čeznaravni popolnosti pripeljati. Nič, kar je naravno, kar je človeško, se nima odtegniti vplivanju Kristusovemu, ki nam je posrejuje njegova sv. cerkev. Krivo, nekrščansko je naziranje, kaker bi bila krščanska vera ali cerkev katoliška tuja katerikoli stroki človeškega življenja ali izključena od katerekoli javne ali zasebne človeške zadeve. Ravno zato se nam je Bog razodel ter nam dal vero in milost, da pod vodstvom vere, prerojeni in krepčani po milosti, ne le posamno, vsak zase, ampak tudi skupno, kot družina, kot narod, kot človeško društvo (kajti človek je socijalno bitje), tako ž i v i m o i n d e l a m o, da pridemo do čeznaravnega konca, ki nam ga je Bog določil. Katoliška dogma tedaj je vže po svojem poglavitnem smotru praktična ali vporabna, ker prav zato je razodeta človeku, da po nji d e l a in ž i v i,

Digitized by Google

kajti: „Moj pravični iz vere živi“ — uči apostelj. Življenje človeško pa obsega vse, kar človek misli, hoče, dela, privatno in javno. Tedaj celega človeka in celo človeštvo, celo človeško življenje, naj se razvija in javlja kaker hoče: vse obsega krščanska vera in milost. vse se mora pokoriti včlovečeni Besedi, Jezusu Kristusu, ki je temeljna skrivnost krščanstva. Niti veda, niti umetnost, niti slovstvo niti politika, niti duh niti materija, nič, prav nič ni izvzeto postavi Kristusovi.

Kako se pa v katoliški cerkvi, zidani na izpovedanji veliko skrivnosti: Ti si Kristus, Sin živega Boga — nebesa v med scejajo, kako se cerkev prilaga vsem ljudem, vsaki starosti, vsakemu stanu, vsem človeškim razmeram, vse goječ, vse blažeč, a nič, kar je dobrega, kar je naravnega zatirajoč, o tem naj poduči g. Selaka eden največih misliteljev vseh časov. sv. Avgustin: „Katoliška cerkev ne objema samo Boga, ampak tudi ljubezen do bližnjega, in sicer tako, da se v nji dobiva zdatno zdravilo vsem zlom, katera morajo ljudje prenašati zastran svojih grehov. Ona podučuje in vzgaja otroke po otroško, može krepko, starce mirno, kaker tirja starost ne le telesa, ampak tudi duha. Ona podreja v čistostni in verni pokoršćini žene njihovim možem, pa ne radi samopašne mesenosti, ampak da se potomstvo množi, da se ohranja domače družno življenje; ona stavlja soproge na čelo soprogam, ne kaker bi se hotela rugati šibkejemu spolu, ampak radi zakonov, ki so polni ljubezni do njega. Ona podreja sinove roditeljem, rekel bi, z nekim prostovoljno izbranim si sužnjištvom. Ona nalaga roditeljem, da vodijo otroke svoje z neko milostno gospodovalnostjo. Ona brate spaja z brati z vezjo vere, še ožiše kaker jih more vezati kri. Ona, spoštujoč vsako sorodstvo, vsako krvno razmerje, vsako vez narave in srca vtrjuje z vzajemnostjo ljubezni. Ona uči in vkazuje služabnikom, da so zvesto pokorni gospodarjem svojim ne le ker morajo, ampak iz dolžnosti in ljubezni; a kažoč na Boga kot najvišega, skupnega gospoda, dela gospodarje služabnikom mile, kateri raji le svetujejo, kaker bi vkazovali... Ona, spominjajoč na prve, skupne stariše, združuje državljane, narode, vse ljudi ne le v društvo, ampak v bratstvo. Ona zapoveda kraljem, da skrbe za svoja ljudstva, zapoveduje ljudstvom, biti kraljem pokornim. Ona uči neprestano, komu smo dolžni dati čast, komu sočutno ljubezen, komu spoštovanje, komu bojazen, komu tolažbo, komu oduševljenje, komu poduk, komu svarilo, komu obsodbo, komu kazen — vse to uči, dokazujoč, da nismo dolžni vsem vsake reči, niti vsem ljubezni, a nikomur krivice“.

Najdete li eno samo versko resnico, ki bi se ne bila tudi v življenji vernikov vpodobila v tej ali oni obliki? Koliko je cerkvenih redov in kongregacij, koliko bratovščin in duhovnih zavez, ki so osnovane na podlagi te ali one verske skrivnosti! In prav verska skrivnost je, katere moč druži in prešinja posa-

Digitized by Google

mezne ude, da v svetem navdušenji, vstrajno, v bratovski zvezi delujejo za skupen smoter. Koliko je vže v našem veku dogma brezmadežnega spočetja vplivala ne le na nrav vernikov, ampak tudi na vede, na umetnosti, na socijalne razmere! Odkar se je oklicala ta dogma, začeli so se katoliški narodi prerojevati; ta dogma pripravlja v svetovnih razmerah velikanski prevrat, mi pričakujemo od nje za cerkev in človeštvo nove dobe. Nam se zdi, da nobena vera in nobena filozofija, bodi še tako naravna in človeška, ni v zgodovini radikalniše in obsežniše pokazala svoje vporabnosti nego kristijanska sè svojimi dogmami.

Kolika razlika mej krščansko dogmo pa mej idejami Platonovimi, s katerimi se drzne g. Selak jo primerjati! Imenujte nam mesto, imenujte narod, da, imenujte družino, ki bi si bila Platonov nauk o idejah vzela za vodilo v življenji! Nepraktične, le za brezplodne spekulacije stvarjene so sisteme modernih filozofov. Vporabite, ako vam je mogoče na življenje teorijo filozofa Hegela, ki je trdil, da on sam razume svoj nauk, a drug človek razume ga ne nobeden! Vzemite očaka moderne filozofije, Kanta, pa pojdite ter z njegovo teorijo spreobračajte, poboljšavajte grešnike, vzgajajte narode! Stopite mej barbare in vtepajte jim v glavo Kantovo etično pravilo, ki se glasi: „Delaj tako, da bi mogla morala tvoje volje ob enem veljati kot princip občega zakonodvajstva in bi ti to tudi pametno mogel hoteti“. Kaj pod solncem si moremo misliti bolj nepraktičnega nego je to — praktično vodilo največega modernega mislitelja! Pravilo hoče predložiti, po katerem imamo delati, a z isto sapo zahteva od nas, da imamo mi postaviti pravilo za delanje vsem drugim ljudem! To je praktičnost! Kaj pa še le, če vzamemo teoretične stavke Kantove filozofije? Kam pelje nauk o sintetičnih sodbah a priori? G. Selak, ki modrujete o nevporabnosti katoliške dogme na vedo in umetnost, poskusite to fundamentalno dogmo nove filozofije vporabiti na mišljenje in vedo človeško, in videli boste, kako ona spodmakne tla vsej izvestnosti našega spoznanja, kako zmaje temelje vedam, človeka pa poganja v naročje brezupnemu skepticizmu, ki je grob vedi, naravi in umetnosti!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Apologetični razgovori.

Apologet mora dandanes braniti vedo in vero.

Apologija se mora dandanes raztezati na dvoje: na vedo in vero. Apologija je namreč obramba. Apologija brani resnico. Resnica je sicer le ena, a dvojen je način, po katerem se človeku razodeva. Prvi je način naravnega umovanja, drugi je način čeznaravnega razodenja. Kar doumemo z naravnim razumom, je predmet vede, božje razodenje pa si vsvajamo z vero. V naših časih se pa ne napada le vera, ampak tudi veda. Rušijo se celo temeljni zakoni človeškega umovanja; to je pa osodniše za človeštvo, kaker da bi se le veri spodnašala tla. Kajti prvič, ako je naravno spoznanje negotovo, ničevo, mora pasti tudi vera; drugič je potem nemogoča vsaka veda, in sploh vsako logično dokazovanje; in tako je z eno besedo: človeštvo obsojeno v duševni nihilizem. Od tega prihaja apologetiki dvoja naloga: braniti vedo in braniti vero. Vedo pa stavimo tu pred vero, kaker treba temelj postaviti pred zidovjem. V naravnem razvoji je veda pred vero, razum pripelje človeka k veri, katerej se mora potem razum sam podvreči.

Potemtakem bomo tudi mi najprej obranjevali razum napadov, s katerimi se skuša rušiti objektivna veljavnost njegovih zakonov in človeškega umovanja sploh; potem še le preidemo k obrambi verskih resnic.

Mi bomo govorili tistim razumnikom, ki — hote ali nehote — dvomijo o resnici krščanstva in tiste katoliške vere, katere nauk izpovedamo mi. Nečemo pa koj od začetka moliti jim «apostolske vere» niti jim vsiljevati svojega verskega naziranja, ampak govoriti hočemo z golim naravnim r a z u m o m, pričakujoč, da nas bodo poslušali in naše razprave brali r a z u m n i k i. Ako se glede glavnih točk u m s t v e n e g a spoznanja sporazumemo, potem ne bo težko nekako sporazumenje doseči tudi glede v e r s k i h vprašanj.

Da si pa kot konečni smoter postavimo dokaz katoliške resnice, nima žaliti razumnikov, kateri ne verujejo; ker da je nam in našemu listu katoliška vera edino prava, mora pač vsem očitno biti. Pa mi tudi očitno izpovedamo, da z vsem, kar pišemo ali razpravljamo, edino namerjavamo svetu pojasnit, oslavit katoliško resnico. Saj drugače tudi biti ne more. Vsak razumno delujoči človek, torej tudi pisatelj, mora služiti kateremu smotru. Da torej katoliški duhoven, v listu, ki nosi naslov «Rimski Katolik», zagovarja, vtrjuje katoliški nauk, je ravno tako naravno, kaker da materijalist zagovarja svoj materijalizem, idealist svoj idealizem.

Digitized by Google

Resnica biva, bodisi kakeršnakoli; in človek, ako ni siloma v sebi zatrl vsakega idealnega teženja, hoče resnico spoznati; ko jo je pa spoznal, čuti v sebi dolžnost tudi pripoznati jo in se ji podvreči. Vem, da tako mislijo tudi po Slovenskem vsi dobro misleči dvomljivci in — brezverci. Več nam ni treba.

Resnica biva — smo rekli. Mi bomo tedaj z razlogi, ki nam jih podaje r a z u m, poskušali dokazati, da ta resnica biva v krščanstvu, katero se čisto in celo nahaja v katoliški cerkvi. Komur bi se eden ali drug teh razlogov ne zdel logičen, naj nam koj blagovoli poslati svoje pomisleke ali vgovore. Rešili mu jih bomo stvarno, brezstrastno.

Tako začnimo eden drugemu se bližati in med seboj se spoštovati — to bodi pot, ki naj nas privede do toliko zaželene sloge in edinosti!

Ali je pa mogoče resnico spoznati? Skepticizem.

To je osodno vprašanje, katero se stavi — rekli bi lehko — odkar človek na zemlji misli. To vprašanje stavijo skeptiki. In nanje odgovarjajo s kratkim: ne!

Mi seveda o skepticizmu govorimo kot o nekakem filozofičnem zistemu — o «nekakem» pravimo, ker po pravici bi se pomišljali nauk, kateri izpostavlja vsako filozofijo v posmeh, odlikovati s častnim pridevkom filozofičnega. Prvi pa, ki je dvome dvomljivcev zbral, vredil in znanstveno skušal vtemeljilti, oče skepticizma, je Grk Pyrrhon. Ta je spremljal Aleksandra Vel. v Indijo, pozneje je učil v grškem mestecu Elis. Njegovih naukov so se poprijeli nekateri akademiki. Mej učenci Pyrrhonovimi nam stari imenujejo posebno Timona.

Kar sta učila Pyrrhon in Timon, ponavljajo v glavnih točkah skeptiki vseh časov. Kdor hoče srečno živeti, pazi naj na troje: prvič, kake so stvari, drugič, kako se imamo nasproti njim vesti, slednjič, kako srečni so tisti, ki se nasproti stvarem tako vedejo, kaker je prav. Kar se prvega tiče, nas niti čuti niti naše mnenje ne podučuje, kake so stvari v resnici. Da se mi zdi kaj sladko, priznam, da je pa kaj tudi v resnici sladko, trditi ne morem. Ravno tako ne sme nihče trditi, kaker bi b i l o kaj po svoji naravi dobro ali slabo, ampak tako le ljudje s o d i j o. O ničemer se ne da reči, da je bolj to kot ono; vsaki trditvi, vsakemu nauku se da oporekati z ravno nasprotno trditvijo.

Iz tega sledi sam ob sebi odgovor na drugo vprašanje. Ako o stvareh ničesar gotovega ne vemo, zdržujmo se vsake sodbe: trditi ne smemo ničesar nikdar. Predrzno bi bilo z izvestnostjo soditi: tako je, tako ni; sme se k večemu reči: zdi se mi, mogoče je, morda, nečem določevati, vse je nedoločeno, za vsak razlog se da navesti enako veljaven protirazlog, ti rečeš tako,

Digitized by Google

drug bi rekel drugače! Kdor reče: «Ničesar ne trdim», mora dostaviti še: «Niti tega ne trdim, da ničesar ne trdim». Ako praviš: «Vse je nedoločeno», pomeni «je» le toliko kar «zdi se», itd. Naši izreki, naše sodbe so povsem odvisne od notranje razpoložnosti (πάθος), ne da bi izražale nekaj zunaj nas resničnega.

Tretjič: pravo srečo in mir vživa le tisti, ki se zdržuje vsake sodbe o čemersikoli. Popolna brezsodnost in nebrižnost, ali je kaj ali ni, in kako je — to je skeptikovo glavno pravilo za življenje. Brezumna množica povprašuje po tem in onem, se strastno vnema za nazore, za tradicije, gre v boj za postave, v tem ko skeptik miren ostane, ne da se motiti od različnih mnenj; v samega sebe zatopljen si ne lomi glave o tem, kaj je dobro, kaj slabo, kaj se sme, kaj se ne sme, marveč s pomiljevanjem zre na veliko druhal, ki se lovi za — oslovo senco! — Apatija za vse — to je filozofija skeptikova!

Vender — omeni skeptik dalje — se mora ločiti mej teorijo in življenjem. Popolna brezbrižnost je mogoča le v teoriji, ne da se pa izvesti po praksi. Kajti v življenji treba delati, treba izbirati mej tem in onim, treba torej tudi hote ali nehote ločiti mej dobrim in slabim! Seveda kdor tako dela, ne ravna kot filozof, ampak le po nefilozofičnem mnenji velike, brezmiselne množice! Tudi ima praktično življenje neke potrebe, katerim se ne moremo izogniti. Nekatere prikazni, nekatere predsodke, moramo, vsaj navidezno, sprejeti kot neovrgljive resnice, kaker n. pr. da biva Bog, da je objektivna razlika mej dobrim in slabim; ker teh in enakih stavkov ne moremo ovreči, da ne bi rušili temeljnih pogojev socijalnega in državnega življenja. Tej potrebi se vda filozof. Pravi modrijan brzda svoje poželenje, trezno in hladno sprejme vse, kar se mu pripeti (μετριοπαθειν). Do te brezčutnosti pa pride po trdnem prepričanji, da vsaka nezgoda je neizogibna, naravna, ter niti dobra niti slaba, v tem ko navadni človek, ki ni filozof, dvoje zlo trpi, namreč nezgodo samo pa to, da smatra nezgodo za pravo nezgodo.

Mi smo se pri starih skeptikih nekoliko pomudili, ker nahajamo pri njih bistveno vže vse razloge, katere navajajo za svoj nauk tudi novejši skeptiki. Naši filozofični idealisti n. pr, ponavljajo isto, kar je učil akademik Arkezilaj: trditi z objektivno vtemeljeno gotovostjo se ne da nič, niti to, da ne moremo ničesar vedeti; kajti za vsako nasprotno trditev se dajo navesti enako tehtni razlogi. Nauk o negotovosti spoznanja je pa podpiral Arkezilaj posebno z nazorom Platonovim o nezanesljivosti čutov — prav tako, kaker naši idealisti, katerih nekateri so prišli vže tako daleč, da celo čutnost taje.

Isto tako se dajo glavni stavki Kantovi, ki je pravzaprav početnik najnovejšega filozofičnega skepticizma, v svojih posledicah izvesti na teorijo, katero je predaval stari skeptik Karneades: Človek nima sodila za objektivno resnico, vspeti se more le do

Digitized by Google

subjektivne verjetnosti. V čutnem zaznavanji se zavedamo zaznanega objekta in zaznajočega subjekta. Glede na objekt je zaznanje pravo ali nepravo, vkoliker se z objektom zlaga ali ne; glede na subjekt pa se zaznanje z d i pravo ali nepravo. Kajti da bi mogli soditi, ali j e zaznanje pravo ali nepravo, bi morali pravo predstavo vže imeti, da bi mogli z njo ono naše zaznanje primerjati. Toda predstavo ali pojem si moramo še le najti. Zatorej pa ne more čutno zaznanje in iz nje dobljena predstava (*αἰσθησις*, *φαντασια*) biti sodilo resnice. Nezaupnico čutom je podpisal tudi Kant, in ravno ker je zavrgel zanesljivost čutnega zaznavanja, je postavil za temelj svoji noetiki in celi filozofiji nauk o človeku vrojenih miselnih oblikah, po katerih se določuje in vso veljavo dobiva naše spoznanje.

Da, pri starih najdemo tudi take, ki so celo tajili one neposredno razvidne stavke, ki so neobhoden pogoj in podstava vsakemu umovanju. Ravno kar omenjeni Karneades je zavrgel matematično evidentno resnico: kar je tretjemu enako, je enako tudi mej seboj — prav kaker delajo tudi naši Hegeljanci in drugi absolutni idealisti, kateri zametajo celo stavek protislovja, izključenega tretjega itd.

Iz tega razvidimo torej, da res ni nič novega pod solncem, kaker pravi stari prigovor.

Kako nam je soditi o skepticizmu? — Obsojati ga mora vsak trezno misleči človek.

Kritika skepticizma.

Skeptik obupava nad resnico. — Besedo «resnica» moremo vzeti v dvojem pomenu. V prvem je resnica isto, kar objektvino bivanje ali reč sama na sebi, vkoliker more biti predmet spoznavajočega razuma. Biva li resnica v tem pomenu? Da n e k a j objektivno t. j. neodvisno od našega predstavljanja biva, ne more nihče vporekati. Res, da so taki, kateri tajijo vsakeršno trajno, v sebi dovršeno bivanje, češ, vse se neprenehoma preminja: vse p o s t a j a, nič ne b i v a (alles w i r d, nichts i s t), vender bi bilo potemtakem vsaj postajanje resnično. Nadalje mora postajanje ali imeti kak začetek ali je brez začetka t. j od vekomaj, mora izhajati ali od drugega vzroka ali je samo sebi vzrok; ali ima kateri konečen smoter ali je brezsmotreno itd. Take in enake so določbe bivanja oziroma postajanja. Torej ne da se dvomiti o nečemer, kar biva neodsvisno od našega misljenja in more biti predmet spoznanja.

Pa pri skepticizmu se ne vpraša toliko, ali kaj objektivno biva; o tem ne dvomi nego norec — ampak ali je sposoben naš razum to, kar objektivno biva, z gotovostjo spoznati. Pred vse človeško spoznanje stavijo skeptiki velik vprašaj, drugi se ne po-

Digitized by Google

mišljajo človeškemu razumu kar na kratko odrekati vsako sposobnosti izvestnega spoznanja. — Taki nazori so povsem krivi.

Pred vsem vprašamo: čemu ima človek razum? Razum je zmožnost. Vsaka zmožnost je za to, da se dejstvuje; razum se pa dejstvuje po spoznanji. Razum je torej za spoznanje; predmet spoznanja je pa resnica. Tajiti torej, da razum je smožen spoznati resnico, je isto kar trditi, da razum ni zmožnost, da razum — ni razum. Razum je po naravi ravno tako stvarjen za resnico, kaker oko za luč, uho za glas. Protivno bi bilo stvariti oko, da nikdar ne gleda, stvariti uho, da nikdar ne sliši; ravno tako protivno je stvariti razum, kateri bi ne imel nikdar ničesar razumeti! Tako protivnost staviti v naravo je isto, kar naravo zatajevati; kajti naravi lastno je, da vsaki reči postavi smoter, po tem smotru določi bistvo reči same. Vsaka reč vtoliko je, vkoliker služi svojemu smotru; brezsmotrenost in nebivanje se identifikujeta.

Kdor razumnemu bitju, kakeršen je človek, odreka zmožnost spoznati resnico, obsoja je v večno nesrečo; kajti vsako bitje najde srečo v dosegi svojega smotra. Razumno bitje je pa mej vsemi drugimi (nerazumnimi) najpopolniše; iz onega nauka bi tedaj sledilo, da je najpopolniše bitje v stvarstvu najnesrečniše. Vže radi tega tedaj moramo človeku kot razumnemu bitju priznati zmožnost spoznanja.

Pa vzemimo zdaj človeško spoznanje, kakeršno je. Skeptik trdi, da to spoznanje je le dozdevno t. j. ne izraža, vsaj z gotovostjo ne, objektivnosti reči; ono je glede objektivnosti ničevno, sanjarsko. Ker se vzdigajo na podlagi človeškega spoznanja vse vede, sploh vsa teorija, velja ista sodba tudi o poslednji. Znanstvena teorija, kot plod subjektivne, glede objektivnosti negotove in nezanesljive dozdevnosti, bi morala biti za življenje in sploh za realno bivanje reči neporabna. In res, bili so vže taki, ki so smatrali vso teorijo in vede za slabe, pogubne, ki so zahtevali, naj bi se vseučilišča in drugi zavodi, v katerih se goji filozofija in viša teorija, pozaprli — mej drugimi nam imenuje zgodovino tudi Husa in Lutra. Po Rousseau-ovem nauku bi se morali ljudje odpovedati vsaki viši izobrazbi in povrniti se v prvotno, živalsko stanje, da dosežejo pravo srečo. A temu ni tako. Vednostna teorija je za življenje podovita, vse stroke človeške vede se dajo tudi na delo vporabiti. Teoretično izobražen more, ako prav razume svojo teorijo, tudi v življenji veče tvorbe izgotavljati nego oni, ki teorije ne pozna. Ko se ima zidati železnična proga z velikanskimi mosti, predori, ko se ima staviti nova tovarna — pokličemo teoretično izobražene inženerje, tehnihe in mehanike, a ne zidarskega podajača ali kurjača. Kaj daje prvim prednost pred poslednjimi? Ne li teorija? In kdo daje človeštvu vodila za življenje, za politično delovanje, kdo presoja pesniške umotvore? Ne li oni, kateri se ravno v teoretični izobrazbi najviše povspnejo, namreč filozofi? Iz tega sledi: Ako je veda, ako je teorija tako vporabna

Digitized by Google

na naravo in življenje, da človeka in naravo dejanstveno spopolnjuje, moramo priznati, da teorija človeških ved se zlaga z objektivnostjo reči, z druzimi besedami, da naše spoznanje ni golo subjektivno dozdevanje, ampak pristen obraz zunaj nas bivajoče realnosti, obraz, ki ga razumu vtisnejo reči po čutnem zaznanji. Kako bi sicer naše spoznanje tako tvoriteljno, tako plodovito vplivalo na r e a l n i svet zunaj nas?

Stopimo en korak dalje. Menimo, da noben nauk ne stoji v tolikem, v vednem navskrižji z naravo in realnim življenjem nego skeptiški. Vzemimo absolutnega skeptika. On dvomi o vsem, ne priznavši veljavnosti niti stavku prekoslovja. In vender v dejanji sam vedno greši proti temeljnemu zakonu skeptične teorije. Saj brez stavka prekoslovja ne more izreči niti ene trditve, torej tudi ne, da on sam dvomi o vsem; ker, ako nima objektivne veljave stavek prekoslovja, on, ki dvomi, more biti tudi ne-on, in v istem činu more biti njegov dvom tudi ne-dvom! In kaj še le, ako prenesemo teorijo absolutne dvomljivosti na življenje in na socijalne razmere? Ne govorim tu o pogubnih posledicah skeptiške teorije na nravnost, kajti razlika mej dobrim in slabim, mej čednostjo in grehom se izvaja potem iz subjektivne dozdevnosti, to je pa isto, kar spodnesti tla vsaki nravnosti — ampak rušiti se morajo celo one najnaravniše vezi, katere sklepajo otroke sè stariši, bližnjega z bližnjim; kajti sè stališča absolutne dvomljivosti ni več gotovo, ali sem jaz resnično jaz, ali si ti v resnici isti ti, katerega se mi kažeš! — Teorija, ki vsak korak pride navskrižˇz razmerami, ki so vtemeljene v naravi sami, da, teorija, katera, ako jo na dejanje vpotrebimo, naravo samo vničuje, je nenaravna, torej napačna — nenaraven, napačen je skepticizem!

Zdelo se nam je potrebno nekoliko obširniše govoriti o skepticizmu, predno preidemo k posameznim apologetiškim vprašanjem; kajti skepticizem dandanes tako razjeda in razbegava duhove, da se ne upajo povspeti niti do najpriprostejših resnic, ki presegajo čutno zaznavanje. Še se spominjam, kako se nam je na srednjih šolah v glavo vtepalo: dvomiti treba o vsem — dvom, večni dvom je delež človekov! Dokler se duh pokori teoriji absolutnega dvoma, je brezvspešno vsako dokazovanje; absolutni dvom preprečuje pot kaker do vsake vede, tako tudi do apologetičnega razpravljanja. Predno začnemo iskati resnice, si moramo pridobiti prepričanje, da nam je mogoče resnico tudi najti.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Liberalizem je zakrivil socijalno bedo.

Novejša nevera, katera se razširja vže nad sto let med človeštvom, je liberalizem. Liberalizem uči, da naj se i posamezen človek i človeška družba v obče razvija prostovoljno, ne da bi se ozirala na zakon od Boga postavljen. Liberalizem hoče odtrgati človeštvo od Boga in njehove cerkve. Njegovi temeljni nauki so: 1) Razvoj in napredek človeške družbe tirja, da se vse človeštvo osnuje in razvija, ne da bi se oziralo na katerkoli vero, ampak prosto, kaker bi vere ne bilo, ali pa tako, da se ne dela razlike med pravo in krivo vero. 2) Ker se liberalizem ne ozira na Boga ali ga celo taji, tedaj tudi ne pripoznava božje avktoritete in postave; priznava pa narodovo oblastvo (Volkssouverainität), od katerega izvira vsa oblast; a to oblast prisvoja le b o g a t i n o m in v e l j a k o m, priprostemu ljudstvu pa prisvaja le „narodno voljo“, katera mora biti najviša postava. 3) Ker ne priznava Boga, je liberalizmu „država izvor vsakega prava“. 4) Liberalizem uči, da je glavni namen vseh državljanov in tudi države tukajšna sreča, in blagostanje, do katere imajo vsi pravico.[1])

Liberalizem pripoznava sicer teoretično narodovo (ljudsko) oblastvo (Souverainitet), praktično pa jo prisvaja le bogatim in višim. Saj je dovolj jasno, da moramo iskati vzroka sedanji socijalni bedi le v liberalizmu. Liberalizem sicer vedno tirja svobodo in vse pravice, a le sebi, drugim pa ne. Ravno liberalnemu gospodstvu, katero se širi vže 100 let po Evropi, moramo očitati, da je provzročilo ono socijalno bedo in revščino, katero najdemo povsod med delavskim ljudstvom. Kapital se zbira le v rokah nekaterih mogotcev, velika večina ljudstva pa vboža. Liberalni, brezvestni mogotci napolnjujejo neprenehoma svoje žepe, blagostanje priprostega ljudstva pa gine dan na dan. Z novejšim postavodajalstvom vdobili so ti ljudje v roke vse javne zadeve in gospodarijo kaker hočejo in kaker jim nese. Tovarne kažejo nam dandanes žalosten prizor: v njih in po njih zbira se v rokah nekaterih ljudi ves denar in zaslužek, v njih in po njih pa kaže se nam največe vboštvo in beda delavskega ljudstva, v njih izgublja delavec svojo prostost, svojo neodvisnost, ker mora biti gospodarju slepo pokoren.

Dandanes imamo postave, katere prepovedujejo prestop določenega števila delavskih ur, postave, katere določajo dnino (mezdo), postave, katere prepovedujejo delo ob nedeljah in praz-

[1]) Müller: Theol. moralis I. str. 33.

Digitized by Google

nikih, postave, katere gledajo na spol in starost delavcev. Ali kaj je liberalnemu mogotcu do vbogega trpina, kaj do postave? Vbogi tlačan mora delati ne po dvanajst, ampak celo po štiri in dvajset ur: delati mora za mezdo, s katero komaj preživi sebe, delati v dan nedelje in praznika in niti se mu ne da prilika, da bi se odpočil, ali pa da bi zadostil svojej krščanski dolžnosti! Vsled novejšega obrta, kateri je skoraj ves v rokah liberalnih gospodov, propal je domači mali obrt, ljudstvo je obožalo in siljeno je iskati si pomoči v tovarnah. Kdor se izogne Scili, pride v Karibdo. V tovarnah izgubi ljudstvo vso prostost in neodvisnost, večkrat tudi vero in nedolžnost!

„V prekucijah poprejšnjega stoletja so se vničile stare zadruge delavskih stanov, a novih v nadomestilo niso nobenih osnovali; države so se vedno boli odtujevale krščanski nravi in krščanskim načelom in tem potom je pripadalo osamelo delo, ostanši brez podpore, v žrelo brezsrčnih bogatinov-posestnikov in nebrzdane pohlepne konkurencije. Pridružile so se denarne spletke modernega oderuštva ter pomnožile zlo. Cerkev je sicer pogosto obsojala oderuštvo, a kljubu temu se ga nenasitni kapitalizem poslužuje pod drugo krinko. Produkcijo in trgovstvo prilastili so si nekaterniki kot svoj monopol in zato so le nekateri nerazmerno bogati delavske stanove vkovali skoro v jarem s u ž e n j s k i“.[1])

In res, premišljujoč žalostno stanje vbogega delavskega ljudstva spoznamo, da so vbogi delavci pravi sužnji, podobni onim za časa Rimljanov. Pri starih narodih najdemo neko vrsto ljudi, katerim je bilo delo največa nečast. Ti ljudje so živeli v taki prevzetnosti, da so gledali na delavsko ljudstvo z največim zaničevanjem, da celo dotika z delavcem bila jim je nečastna! Aristotel in Ciceron kažeta javno svoje zaničevanje do dela in delavcev. Platon pa ne prilastuje v svojej idealni državi delavcem nikake pravice in vpliva na državno življenje. Ker se je delo sovražilo, sovražil in zaničeval se je dosledno tudi delavec-suženj. Ta ni imel nobene pravice, da, ponižalo se ga je do ničvredne stvari „vile mancipium“, bil je popolnoma pod oblastjo gospodarjevo, kateri je imel pravo tudi do njegovega življenja. Aristotel sam nazivlje sužnja „živo orodje“. Kako je pa dandanes? Brezsrčni liberalni mogotec napolnjen je z istim zaničevanjem do dela in delavskega ljudstva in naj že koliker hoče bobna na svojo humaniteto, ima vendar svojega delavca za sužnja. Stvaritelji liberalizma v pretečenem stoletji so nazivali delavca „canaille“. Liberalnim fabrikantom ni do sreče in blagra vbogega ljudstva; njim je delavec le „delavna moč“, živo orodje ali stroj, kateri se sedaj rabi, zavrže, ko se postara in opeša.[2])

[1]) Okrožnica o delavskem vprašanji.
[2]) Stöckl: Das Christenthum I. 197.

Digitized by Google

Kolikrat mora človek videti, da se vbogi delavec preganja, da mora delati noč in dan — neprenehoma tudi 36 ur — da se mu ne dovoli nedeljskega počitka, da nima nikjer proste besede, in ko speša. ali se postara, pošlje ga brezsrčni gospodar domu, češ, ti nisi več za rabo!!

Tako poniževalno ravnanje z delavci rodi žalostne posledice. Bolj ko oboža priprosto ljudstvo, ruši se tudi v državi socijalni red. Kaj je provzročilo n. pr. pri Rimljanih nemire za časa ljudovlade, kaj agrarne nemire? Odgovor je kratek: razlika med bogatim in vbogim.[1]) Bogataši so imeli neizmerna posestva in polja, katera so obdelovali sužnji — niže ljudstvo je vedno bolj vbožalo; dosledno se je bilo nakopičilo v rokah nekaterih vse bogastvo, ljudstvo pa je živelo v revščini in bedi. Ali ta nenaravna razlika med bogatim in vbogim je rodila v nižem ljudstvu sovraštvo do bogatašev, katero se je javilo v pogostih nemirih, vstajah in izseljevanjih. Vsled takih notranjih vporov so se rušile v rimskem cesarstvu vse socijalne vezi in velikansko rimsko cesarstvo je začelo propadati. Ako pridejo v živem organizmu življenjske moči v mej sebojno nasprotstvo, visi življenje njegovo na niti in najmanji vzrok je bo končal. Tako je bilo v starem veku. Sužništvo je razdvojilo društveno življenje in velika razlika med bogatim in vbogim je nastala. To je vzrok, da se ni mogla več država vstavljati zunanjim sovražnikom, da je posled — podlegla.

Nenaravno razmerje med bogatim in vbogim je tudi dandanes vzrok raznim vporom in pogubljivim težnjam. Ker skuša liberalno gospodarstvo spraviti delavca na žalostno stališče starega poganskega veka, preti mu sedaj nevarnost od sovražnika, kateri rije med delavskimi krogi. Ta sovražnik je socijalizem. Socijalizem hoče obožanemu delavskemu ljudstvu pomagati pridobiti mu zopet svoje pravice — kar je gotovo hvale vredno — ali doseči hoče svoj namen ne s pomočjo krščanstva, ampak v nasprotji ž njim — in to je slabo, nevarno, nemogoče! Socijalizem se je porodil iz liberalizma, izpoveda iste temeljne nauke — razločuje se od liberalizma le v tem, da je v svojih naukih dosleden ter jih skuša tudi v življenji vresničiti do njihovih najskrajniših posledic. Socijalizem odobruje liberalni nauk o narodnem oblastvu (Volksouverainität), ali ovo oblast prilastuje le delavcem, kateri naj bi se polastili državnega vladanja in dajali postave. Leon XIII. pravi: „Socijalisti, hoteč odstraniti to zlo — o nenaravni razmeri med kapitalom in delom, o kapitalističnem izsesavanji — ter hujskajoč reveža proti bogatinom, razširjajo trditev: „Privatno posestvo mora nehati, posestvo mora postati skupna lastnina vseh, in to naj doženejo po vladah za-

[1]) Weiss: Weltgesch II. str. 729.

Digitized by Google

stopniki ljudstva. S tem da vse posestvo prenašajo od posameznih (kapitalistov) na celokupnost, menijo socijalisti odstraniti vse neprilike, le da se premoženje in njega prednosti jednakomerno razdelijo med vse državljane. Toda ta načrt ne bo nič pripomogel za vgodno rešitev socijalnega vprašanja; nasprotno pa je v veliko škodo tudi delavskim stanovom; dalje pa zelo krivičen, ker siloma pritiska na postavne posestnike; naposled je tudi nasproten državnemu redu ter celo grozi državam s popolnim razdorom".[1]) To pa morejo socijalisti doseči le potom revolucije. Liberalni mogočni kapitalisti tresejo se pred strašno revolucijsko silo nekrščanskih in nevernih delavcev. Ali krivi so le sami. Leon XIII. začenja omenjeno okrožnico o delavskem vprašanji: „Novošegni (brezverski, liberalni) duh, ki vže dlje časa prevladuje ljudstva, je dozoril vže na političnem polji svoje pogubne sadove; sedaj pa d o s l e d n o sega na narodno — gospodarsko polje. — Mnogo je vzrokov, ki povspešujejo ta razvoj: Mogočno je napredovala obrtnija, ker se vedno spopolnjujejo tehnični pripomočki in se obrt izdeluje po novem načinu; bistveno se je spremenilo medsebojno razmerje med posestniki in delavci; denar je nakopičen le v maloštevilnih rokah, velika množica pa vbožava: med delavci se vedno bolj razširja samozavest; čutijo se močne in organizujejo se v vedno tesnejših zvezah. Vse to je vzbudilo perečo socijalno nevarnost, v kateri se nahajamo. Kaj vse je v nevarnosti v tem boju, to čutijo vsi duhovi, ki v upu in strahu gledajo v prihodnost". — Poleg socijalistov imamo še anarhiste in druge revolucijonarne rovarje. Tudi kujanje pri delu (strajki) se porajajo priča žalostnega položaja delavcev. Ker stavijo brezvestni delodajalci delavcem le prevečkrat pretežavne zahteve, ker jih za premajhno plačilo silijo le predolgo časa delati, vstavljajo delavci delo, da pritiskajo na delodajalce. — Vse te žalostne prikazni pričajo nam o mršavem stanji sedanje človeške družbe in socijalnega reda. Vse to je zakrivil — oče liberalizem, katerega navzlic tolikim britkim skušnjam še dandanes naši državniki tako skrbno gojijo.

Ali liberalizem ni le gmotno obožal ljudstvo, ampak skuša je tudi duševno vgonobiti t. j. skuša mu vzeti vero in nravnost. — Kaker noče liberalizem sam pri sebi trpeti verskega mišljenja, tako ga ne more prenašati tudi pri svojih podložnih. Liberalizem se ne meni nego le za telo, za fizično stran človeške narave — dušo, prostost volje ali taji ali prezira; tudi ne veruje čeznaravni cilj človeštva. Dokler ohrani človek vero ter po njej dela in živi, mu ne more nihče odvzeti zavesti, katero ima o svoji dostojnosti kot otrok Božji, kot kristijan, o svojem nebeškem poklicu, in vsak pravi vernik to dostojnost skrbno čuva in brani.

[1]) Okrožnica o delavskem vprašanji.

Digitized by Google

Liberalizem pa vidi v svojem podložnem le sužnja, vidi le „živo orodje“ in hoče v njegovem srcu zatreti vsako misel na ono naravno in čeznaravno dostojnost in na prava iž nje izvirajoča; zatré pa mu to misel, vzemši mu vero. In da se na to tudi dela, vidimo sami lahko vsakidan. Vbogemu ljudstvu se jemlje prilika, da bi zadostilo svojim duhovnim potrebam: sili se je, da dela v petek in svetek, delavcu ne da se toliko časa, da bi le malo pomislil, da ni vstvarjen za „mašino“, ampak za nebesa! Kolikokrat se pritožujejo delavci, da morajo delati ob nedeljah in praznikih, da ne morejo niti k maši. Zato vidimo, da se ravno v delavskem ljudstvu širi nevera, da imajo ravno preprosti delavci jako čudne pojmi o veri. Cesar ne nauči lastna naravina pokvarjenost, doneso razni oznanjevalci krivih naukov, katerih ne manjka nikjer, majmanj v delavskih krogih. Kjer pa ni vere, ni tudi nravnosti. In tako vidimo, da so tovarne prava semenišča nenravnosti. Delavci se po tovarnah moralično popolnoma pokvarijo in ni čuda, da se dandanes nahaja v delavskem stanu vsake vrste nenaravnih pregreh in razvad, nenravnost in grde pregrehe.

Liberalizem s svojim naukom je tedaj zakrivil žalostne socijalne razmere današnjih dni. Tu je treba pred vsem pomagati, kreniti treba v n a u k i h, v n a č e l i h na pravo pot, na pot krščanstva, v katerem edinem je rešitev.

Kdo je dolžan skrbeti za dobro glasbo v cerkvi?

D u h o v n i k pravi: Jaz ne razumem! organist naj skrbi!
O r g a n i s t: Za one krajcarje, katere dobim, je vže dobro!
P e v c i: Mi pojemo, kar se nam vkaže!
L j u d j e: Ne moremo pomagati!
Vsi ti zaslužijo vsak po eno — pridigo.

D u h o v n i k je oskrbnik hiše božje. Ni slikar, a skrbeti m o r a, da so slike v cerkvi dostojne; ni krojač, a gledati m o r a, da ne bo cerkvena obleka raztrgana; ni zidar, a slabo spričevalo si daje, ako vnemarno gleda, kako omet od cerkvene stene odpada; ni pevec, a pevec spet m o r a biti, saj so v misalu glaske, v ritualu tudi! Zidati, slikati, šivati mu ni treba, a p e t i m o r a, ako hoče imeti slovesno službo božjo; poje se „opravilo“ (Officium) po rajnkih, pri pogrebih, pri blagoslovu sveč, oljke, krstne vode itd. Žalostno bi bilo, ako bi moral duhovnik reči: Dela moje službe ne znam opravljati!

Digitized by Google

Duhovnik je dolžan skrbeti, da se nauči, ako še ne zna: različne intonacije za „Gloria“, tonus festivus in ferialis za „Oracije“, tonus festivus in ferialis „Prefacije“ in za „Pater noster“, razne „Ite Missa est“ itd. Koliko jih je natančnih? Blagor ti, zvesti in modri hlapec, ker si bil v m a l e m zvest, te bom čez veliko postavil. Malenkosti se zdijo, a na teh spoznamo vestnega služabnika sv. cerkve. Duhovnik je pevec „ex officio“!

Nekdo je rekel: „Za cerkveno glasbo nimam druzega, ko gorko srce.“ Kaj pa s takimi? Če nima posluha za petje, kaj potem?

Marsikedo bi res lehko rekel z ono ženico: „Ko je Bog delil talente za petje, sem stala preveč tam zadej“. Takim bi povedal lehko par vzgledov. Poznam duhovnika, ki je bil glede petja vedno precej zadej — še pod normalom. Zaresno se je začel učiti, podučevati je začel druge, davno je že, kar je zapustil oni kraj, a še sedaj se pozna njegovo delovanje. Vsak sicer nima enake vstrajnosti — potem naj posnema pa vsaj onega „nekdo“, katerega sem že omenil. Ta „nekdo“ je naredil pri nas več za povzdigo cerkvenega petja, ko mnogi drugi, ki so pevci na glasu. Pevcem in organistu dati kako spodbujevalno besedo pač ne bo pretežko; duh petja, je li cerkven ali morda posveten, bo pač tudi nepevec lehko spoznal: ali se poje pravi „Ofertorij“ in „Graduale“, bo pač vsak duhovnik poznal, ko bi ravno ne imel „ušes“; ali „Credo“ krajšajo, ali pa celega pojo, menda tudi ne bo težko poznati itd. V tacih in enacih rečeh nima nihče izgovora. Duhovnik je vsled svoje službe d o l ž a n skrbeti, da bo služba božja tudi glede cerkvenega petja dostojna. Zgódi se mnogokrat, da ne bode poznal, je li kaka nepripravljena disonanca na koru le „slučajna“ ali pa od skladatelja zapisana, akordov ne bo znal imenoma imenovati, a glede duha skladbe, ali je cerkvena, ali ne, posebno pa glede duha teksta, se li poje ravno oni, ki je predpisan — bo pač vsakdo lehko sodil.

Mnogo mnogo lehko naredi tudi tak dukovnik, ki ni strokovnjak. Slišal sem vže organiste, ki so se pritoževali, da bi r a d i gojili pravo cerkveno glasbo, pa „gospodu“ se zdi „Credo“ predolg etc. Bil sem nekje na koru. Oni dan je bila tam birma in slučajno tudi cerkveni patron — zato slovesna služba božja. Organist in pevci so bili pripravljeni svoj del po zmožnosti opraviti. Kar pride povelje iz zakristije: „Credo le do srede, na mojo odgovornost, sicer bo predolgo.“ — Pevci so morali vbogati!

Duhovniki naj bi naravnost zapovedali: Tako hočem, organist je moj služabnik, mora vbogati; ako prav naredijo, ne bo škodila pohvalna beseda; ako bi se od drugod nasprotniki prikazali, treba podučiti in — ne se vdati. Jako zelo koristi pevcem včasih kako veselje napraviti — kakšno, si lehko mislite. Glaske, ki so res potrebne, naj bi cerkev nakupila, a ostati imajo v arhivu, organistu treda preskrbeti primernega poduka

Digitized by Google

n. pr. Sattner-jevo brošuro: „Cerkveno petje, kakošno je in kakošno bi moralo biti;“ Dolinar-jevo knjižico o cerkvenih vkazih in določbah; „C e r k v e n i g l a s b e n i k“, ki bi se pač p r i n o b e n e m o r g a n i s t u n e s m e l p o g r e š a t i

Ne reci toraj: ne razumem; ako nimaš posebnih pevskih zmožnosti, imej vsaj g o r k o s r c e, to bo tudi tvojo okolico ogrevalo za pravo cerkveno glasbo.

2. Žalostna prikazen je nemaren o r g a n i s t. Res, da plačilo ni vselej posebno veliko, a v jako mnogih slučajih je še p r e v e l i k o — za vnemarnost. Od orglanja more se sicer malokod živeti, in ne bodemo zamerili, ako na deželi čez teden organist bolj skrbi za druge opravke, ko za orglanje in za podučevanje petja, a žalostno je, ako se v nemar puščajo celo nedelje in prazniki, zlasti po zimi, ko imajo tudi pevci časa dovolj za vežbanje. Saj je vender najlepše razveseljevanje lepo petje in zraven tega služi človek še plačilo — čeravno tu na zemlji ni veliko, bo pa obilnejše pri Bogu.

Težavno je pevce novince pošteno izuriti, težavno je dobiti stanovitnih in navdušenih učencev, a najtežavniše je dobiti prave navdušenosti pri — organistih, ki so po večem tudi učitelji petja. Ako imajo ti zadosti ognja, vstrajnosti in dobre volje in — previdnosti, potem gre vse drugo.

Mnogo škoduje, da so učitelji sami premalo izobraženi v teoriji in posebno v metodiki podučevanja. Marsikaj nepotrebnega se vbiva novincem v glavo, a na l e p o petje se premalo pazi. Upam, da bodo organisti še to leto dobili v roke knjižico, ki jim bo podučevanje petja zelo olajšala. Za enkrat svetujem samo to: Glejte, da se bo pelo koj iz početka in potem vedno o b č u t n o in e k s a k t n o, potem se vam pevci ne bodo kujali. Pevci so občutni ljudje, ako skrbi pevovodja, da gre vselej dobro in precizno, jih bo to tolikaj veselilo, da ti ne odstopijo, če jih boš prav s kolom gonil iz kora. Kar je lepega, to gre k srcu, to človeka kar nase priveže.

Pevovodja, oziroma orglavec, ki svojo dolžnost zanemarja, v k r a d e oni denar, katerega dobi za plačilo.

3. P e v c i naj pomislijo, da ne pojo s e b i v č a s t, temuč da slavimo s petjem v cerkvi — B o g a.

Pevci imajo, skoro bi rekel, vsi od kraja eno veliko napako — preponosni so in zamerljivi. Včasih zadostuje ena ostra beseda, pa se kuja. Komaj so se začeli učiti, že hočejo več vedeti ko pevovodja; Bog vari še le komu reči, da nima lepega glasu, koj bo — štrajk! Ako se kdo grdo dere, da te usesa bole, le nikar reči: „Preveč kričiš“, ali: „Tako ni lepo“ — reci raje: „Ti pa imaš glas, da je kaj, pa imej vsmiljenje z drugimi, ki nimajo tako krepkih prs“. Pri pevcih je treba vedno „rokovice“ imeti. Resnica je pa, da si dajo marsikako pikro povedati od onega, o katerem so prepričani, da je res mož, ki svojo stvar

Digitized by Google

ume in ako vidijo, da gre pri produkciji lepo in gladko. Ako pa pevovodja malo ali nič druzega ne zna, ko osoren biti, potem se tudi čudili ne bomo, ako so pevci koj nevoljni.

Občutljivost je pa tudi dobra lastnost. Kako bo oni občutno pel, ki je neobčutljiv? Kjer pa najdemo samo puhlo prevzetnost — tam je treba dotičnega malo okrcati, če mogoče rahlo, ako pa ne pomaga, bolj naravnost; drugi, nad katere se je prešírno povzdigoval, bodo hvaležni.

To občutljivost se najlaže „pana", ako pevovodja dobro razločuje pojma: „natančen" in „siten". Natančen bodi, kar je napačnega, popravi — ako znaš na šalo obrniti, toliko bolje, a priimkov ne dajaj, zmerjati nikar! Misli si, da pevci že sami ob sebi raji prav pojo, ko narobe; če se jim ponesreči, ne zaslužijo toliko graje, pač pa potrebujejo poduka.

Brez pevcev ni petja; pevci lehko k lepemu petju največ pripomorejo, ako hodijo redno k skušnjam, ako skrbijo bolj za splošen vtis — vsak se mora drugim akomodovati. Ako v orgljah ena piščalka močneje poje, ko sosede, ne bo lepo, ako se izmed vseh pevcev enega preveč sliši, petje ne bo prijetno. Pevec mora vedeti, da je le del celote, ne pa c e n t r u m, okolo katerega se mora vse drugo vrteti.

Pevci ne smejo pozabiti, da pevovodja ni zato, da bi le molčal in — hvalil, tak pevovodja je malo vreden; v prvi vrsti je naloga istega, da podučuje in opozarja na napake, kjer so.

Še nekaj bi rad pevcem na uho povedal: Ne poslušajte kričačev, ki pa toliko o glasbi umejo, ko „zajec na boben"! Poslušajte, kaj pravijo oni, ki so se z glasbo resno pečali; sodba enega tacega je več vredna, ko tisoč drugih. Ako gojite pravo cerkveno glasbo, ne zmenite se za to, ako bo eden ali drug jezik otresal, le lepo in z občutkom pojte, pa se bodo kmalu d r u g i spreobrnili, a s a m i s e n e spreobračajte na slabše, ne dajte, da bi vam taki poti odmerjali, ki niti pojma nimajo, kaj se v cerkvi spodobi.

4. Tudi drugi l j u d j e, ki ne sodelujejo pri petji, lehko mnogo pomagajo.

Če je treba cerkev popravljati, ali kaj novega pri cerkvi pripraviti, pripomorejo k temu pač največ verniki — z darovi. Voditelj dotične cerkve določi, kaj je potrebno, naroči, ali pa razloži mojstru, kaj in kako bo treba narediti, a drugi ljudje omogočijo popravilo ali pa naročilo z gmotno podporo. Ako nisi pevec, vendar se lehko vpišeš v družbo goječo cerkveno glasbo po namenu sv. cerkve — koliker več udov bo imela, koliker več podpore v obliki cvenka, toliko pogumniše in vspešnejše bo delovala. Pri naših cecilijinih društvih ne pogrešamo delavnih mož, pač pa gmotnih sredstev, da bi se njih dela obelodanila ter v splošno rabo razširila. Ravno z udnino za domača glasbena društva podpira se domača umetnost, in denar ostane doma med Slovenci.

Digitized by Google

Kdor je vnet narodnjak, se bo gotovo veselil videti veselo gibanje med nami v glasbenem oziru — pred malo časom je bilo treba od ptujcev glasbotvorov izposojevati si, a vsak dan gre na bolje Ne zamerim onim, ki se boje, da bi se ptuja glasba pri nas razširila na škodo domači; nekoliko narodnega ponosa ne škodi, ker nas priganja k delovanju, k tekmovanju z našimi sosedi. Prav! gojimo in podpirajmo d o m a č e delo, koliker vsak premore; to nam bo tudi pred svetom v čast.

Odgovarjaš morda: „Sem revež, nimam denarja, a obilno družino, moram zanjo skrbeti". Vrlo dobro, nihče te ne bo grajal, ako ne vtrpiš z denarjem cerkveno glasbo povspeševati. Vendar tudi ti lehko pripomoreš marsikaj — brez stroškov. Na uho ti povem, da ne bo nihče slišal: Ne verjameš, kako pevci radi slišijo kako pohvalno besedo, kako jih „pomaže", ako vidijo priznanje svojemu trudu. Daj jim včasih kako dobro besedo, to jim bo veselje še bolj vzdrževalo. Hvali pa samo to, kar je v resnici hvale vredno, sicer jih boš v z m o t i potrjeval.

Mogoče je tudi, da si v glasbi tak revež, da bi pevci tvojo hvalo imeli za — ironijo. Ako meniš, da tvoja beseda ne bo imela nikakega vspeha, tedaj ti svetujem zadnji pomoček, kako cerkveno in drugačno glasbo gojiti: „v s a j n a g a j a j n e!" Marsikaj dobrega je že zaspalo vsled nagajivosti, ravno cecilijina društva so morala mnogo zaprek prekoračiti. Bodisi muzikalno na pol izobražen, ali idijota, ali ve, ali ne, kaj prav hočemo, vsak meni, da je že „strokovnjak", ki sme sedati na sodni stol in od tod ko Jupiter svoje strele na cecilijina društva spuščati. Mi bi sicer smeli popolnoma prezirati take prikazni, one strele so frčale mimo nas, a zarad drugih, ki bi res lehko vsled tega napačne pojme o nas dobili, sem se oglasil ter skusil nekoliko pojasniti, kaj hočemo, kaj je naš namen, jeli morda isti škodljiv našemu narodu, koliko so vredni vsi vgovori zoper nas. Upam, da ne bo nihče našel v teh pohlevnih spisih „osebnih napadov" ali strankarstva. Ni mi bil namen oseb nam nasprotnih poniževati, pač pa prepričati, da vemo, kaj delamo, da se nam ni od cecilijanskih društev nič hudega bati, da celo ne smemo in ne moremo drugače.

Ako bi kdo še kake dvome imel, naj mi jih kar naznani o n i m p o t o m, ki mu bolj prija.

Mnogo je nam škodilo to, da so Nemci že pred nami prišli k pameti, menim pa, da ni sramota za nas, ako pripoznamo, kar je dobrega; sramotno bi bilo, ko bi kljub dobrim vzgledom v Nemcih hoteli vendar le v zmoti ostati.

Ako bi bilo cecilijanstvo, bolje pokorščina do sv. cerkve, narodnostni ideji nevarna, Nemci bi se je ne bili poprijeli, saj jim pomanjkanja narodne zavesti pač ne moremo očitati, raje pač pretirane narodnostne težnje.

Tudi Nemci bi bili radi dobili dovoljenje pri petih mašah

Digitized by Google

vsaj kako vlogo peti v domačem jeziku — a „non licet“ so dobili za odgovor, dasi se je bil tudi pri njih vkoreninil abusus takozvanih „deutsche Hochämter“ — a sedaj so prišli že tako daleč, da ne dobi delo, ki ni v duhu cecilijanskega društva niti založnika več!

Nemci so pri vsem svojem cecilijanstvu vendarle navdušeni narodnjaki. Glede cerkvene glasbe jih pa smemo imeti za vzor. Nemško cerkveno pesen goje, da je veselje; navedemo le imena: Mohr, Baeumker, Dreves, Molitor. Da pa dobijo pravo cerkveno in narodno pesen, ne iščejo modernih skladateljev, nego stare zaprašene knjige in knjižice iz preteklih stoletij preiskujejo in na novo oživljajo — prepričani, da so pesni iz stoletij trdnega verskega prepričanja jedrnate, a one modernih glasbenikov, posebno iz polpreteklega časa, bolj plitve in površne. Vedo, kaj delajo: posnemajmo jih ter delajmo enako pri naših slovenskih cerkvenih pesnih. Kjer pa gre za umetno petje po cerkvah, tam Nemci sami sebe hudo zatajujejo. Vzor so jim najbolj italijanski klasiki, španjski, nizozemski; iz zlate dobe cerkvene glasbe imajo Nemci jako malo korifejev. Vsi boljši nemški skladatelji so se učili od Italijanov in ponosni so, ako jim je mogoče izvrševati dela Palestrinova, Viadane, Nanini-ja, Lotti-ja itd.

Narod, ki goji pravo umetnost, ne bo vtonil v valovih sosednjih narodnosti, a onega, ki ostane na nizki stopinji kulture, sosedje absorbujejo. To uči zgodovina jasno.

Končujem z besedami, katere sem govoril v Gorici cecilijanskim organistom: „Morda bi rekel kdo, da ne smemo biti fanatični Slovenci — a jaz vam pravim: bodite fanatični, to je, pokažite tudi na zunaj, pred svetom, da ste narodnjaki — a ne s kričanjem, ne sè sovraštvom do drugih narodnosti, nego s tem, da se bo vsak v svojem poslu temeljito izuril, da bo cel mož na svojem mestu, potem nas bodo drugi narodi spoštovali in imeli pred nami — rešpekt!“

J. Kokošar.

Digitized by Google

Sumljiva znamenja

v slovenskih akademiških in dijaških krogih.

Kdor ima šolo, njegova je prihodnost, se dandanes večkrat ponavlja. Mislimo pa, da resnica tega stavka velja ne le glede nižih, ljudskih šol, ampak in še bolj glede srednjih in visokih šol. Velika množica je duševno lena, dovzetna za dobro in slabo, njo vedno vodi razumništvo. Vse je torej odvisno od tega, kakošno je razumništvo narodovo. Razumništvo je takošno, kakèr se vzgoji na srednjih in viših šolah; s teh šol ljudstvu prihajajo voditelji: duhovni, pravniki, sodniki, zdravniki, profesorji in učitelji. Naj vse te prešinja krščanski duh, tako da z besedo in z vzgledom izpovedajo krščanska načela, potem se ni treba bati za vero in nrav nižega ljudstva. A isto tako se krščanstvo na dolgo ne da ohraniti v narodu, ako mu dohaja z viših šol brezversko razumništvo.

Visoke šole, vseučilišča določujejo vsodo narodov in tok zgodovinskega razvoja. To so modro sprevideli tudi tisti skrivni rovarji — masoni — kateri v našem stoletji spodkopujejo državni in socijalni red. Mladina na vseučiliščih in druzih viših šolah jim je vedno v skrbeh — njo si hočejo pridobiti ter jo z vsemi mogočimi sredstvi vzgojiti za svoje revolucijonarne namere. Vse revolucije našega veka nam to potrjujejo. Na Francoskem se je vže davno pred revolucijo 1848 osnovala „Jeune France“, na Laškem „Giovine Italia“, v Svici „Mlada Evropa“ — društva, v katera je loža pred vsem mladino vabila, da bi jo pripravljala na veliko politiško-socijalno prekucijo, ki je tudi resnično l. 1848 po Evropi bruhnila na dan žugaje vse prevreči. In res, skoro po vseh glavnih evropskih mestih, kjer se je pričel vpor proti postavnim vladam, je vže stala na nogah vseučiliščna mladina, dobro organizovana, pripravljena na boj. In boja se je tudi povsod vdeleževala. Vodili so jo pa znani socijalisti, kateri so takrat v rokah držali niti mejnarodnega gibanja. V Parizu je po banketih študente razvnemal Ledru Rollin, in služili so izvrstno prekucijskim voditeljem. V Italiji je okol revolucijske zastave mladež zbiral Mazzini, in krvavela je na bojiščih proti Avstriji in postavnim vladarjem, zagrajala ulice po mestih in z barikad streljala na vojake. Nič drugače ni bilo v Avstriji. Na Ogerskem prisegala je vseučiliščna mladina na zastavo veleizdajsko, katero je bil povzdignil Košut; na Dunaji so vseučiliščniki, razvneti od Füsterja, pod vodstvom deloma inozemskih socijalistov, združeni v posebno legijo, vlado vrgli, cesarju pretili in oklicavali vže republiko. Komaj se je na Dunaji punt zadušil, kar vsplameni na novo v Pragi; tudi tukaj so se visokošolci združili v poseben akade-

Digitized by Google

miški polk in ljudstvo podšuntali, da je začelo ž njimi ulice graditi, in streljati na vojake. Vseučiliščnik Fritsch je razvil socijalistično rudečo zastavo. Komaj se je v Pragi punt nekoliko zatrl, so dijaki vdarili na deželo trosit laži mej narodom in ščuvati ga na vpor.

Revolucija se je sicer srečno zatrla, a nje provzročitelji, masoni, niso še izginili. Vrnili so se spet na delo — a ta pot previdniše, skrivniše. Mejnarodna organizacija je znova premrežila celo Evropo, in spet se pripravlja splošna socijalistična revolucija, ki ima dalje segati kot vse dozdanje. Da loža ne more pri tem v nemar pustiti akadamičnega dijaštva, ni pač težko razumeti; kajti ravno to ji je v zadnjih revolucijah preveliko vslugo delalo nego da bi mogla pozabiti nanje. — Zatorej pozor!

Tudi Slovenci imamo precejšnje število mladeničev po vseučiliščih, posebno na Dunaji in v Gradcu. Naša dolžnost je, da z vso pozornostjo pazimo, kaj naši vseučiliščniki včinjajo.

Ako vsa znamenja ne motijo, se je poslednjega časa mej slovensko in sploh slovansko vseučiliščno inteligencijo začelo precej gibati. Kot nekak odmev tega gibanja smatramo pred vsem novi list, ki se je lani vstanovil na Dunaji po nekaterih slovenskih vseučiliščnikih. Naslov nosi: „V e s n a, mesečnik slovenskega dijaštva“. Pred nami leži njegov prvi letnik. O koncu prvega leta nas je nemalo mikalo še enkrat pazljivo prebrati glasilo slovenskega dijaštva.

Pa rekli smo menda preveč: slovenskega dijaštva; kajti povdarjati moramo, da je vže koj o porodu lista lep del, ako ne večina slovenskih vseučiliščnikov izjavila se, da nima nikake zveze z „Vesno“ in njenimi osnovatelji. Čudno vže to, da se je večina naših akademikov, rekli bi, sramovala pred slovenskim občinstvom priti v sumnjo, kaker bi „Vesna“ bila njeno delo. Kljubu temu je „Vesna“ izhajala prvo leto in hoče izhajati tudi nadalje. Mi pa še vedno „Vesno“ smatramo za glasilo n e k a t e r i h slovenskih akademikov. Vender si ne moremo kaj, da ne bi v e č i n i naših akademikov, kaker tudi slovenskemu občinstvu klicali: P o z o r!

* * *

1. — P r o g r a m „V e s n e“.

„N a p r e d n o s l o v e n s k o d i j a š t v o želi, da naj stoji „Vesna“ na s t r o g o s l o v a n s k e m stališči, in podpora vseh n a r o d n o n a p r e d n i h krogov bode jej zagotovljena“.

„Nikdar se dijaki ne bodo navduševali za ljudi, katerim narodnost ni na p r v e m mestu . . . Dijaštvo hodi za zastavo č i s t o d r u g a č n i h mož, kaker pa si jih oni žele“.

„Slovenci smo p r e d v s e m narodnjaki — Slovani, Slovenci, in p o t e m še le vse drugo“.

Digitized by Google

2. — N a z o r i v „V e s n i“. N j e n a m o r á l a.

Nazori dijaške „Vesne“ se najjasniše izražajo v noveleti „Za vzorom“. Tu se izpoveda vera v f a t a l i z e m. Kar je človek in kar ima delati pa trpeti, vse je neizogibno določeno. Brezvspešno je vstavljati se vsodi, ki tira človeka v prepad. Pogubno, nevkrotno nagnenje se podedova s krvjo, prehajajoč od starišev na otroke. Junak se čuti gnanega od neizprosne vsodne sile, da koprni po nedosegljivem vzoru; ne dosegši ga zblazne in skoči v podzemski tolmun! Tako kruto zna komaj dr. Tavčar slikati fatalistični determinizem. Da pri teh nazorih ne smemo iskati vere v posmrtnost, se razume. Skratka: nevkrotljiva pohotnost mesa, neozdravljiva zaljubljenost, obup, ki konča z blaznostjo in — samovmor, to so leposlovni ideali naših akademikov pri „Vesni“. V potrdilo temu dvoje mest. „Kako se treba človeku boriti r a d i t e b u d a l o s t i, ki jo je storil, da je p r i š e l n a s v e t! In ni mi mogoče razumeti, kako moremo biti tako n e s p a m e t n i, b e d a s t i, vsaj pa tako n a j i v n i, da ne vvidimo, s kakim trudom vsak dan znova kupujemo svoje življenje in to m n o g o n a d v r e d n o s t j o n j e g o v o... Sinoči mislil sem, bi li n e b i l o b o l j e, d a s e v s t r e l i m, a l i p a z a d r g n e m z a n j k o z a v r a t, nego da se še dalje klatim po svetu. Vsaj ko zahrušči zadnja lopata v grob moj, kdo popraša še po meni?“ . . . „Večno ne bode trpelo. Morda bode prihodnost m o j i h a t o m o v n e k d a j v e n d e r l e l e p š a, n e g o j e p a n j i h o v a s e d a n j o s t“ . . . „Č e m u s e p a č c e p i v m l a d a s r c a i d e a l n o s t . . . ? !“ . . . „Ali veruješ na vsodo, na fatum?.... Mar ne veruješ, da je n e k a t e r n i k o m s o j e n o v e d n o n e s r e č n i m b i t i? . . .“ . . . „Vsakaternik govori po svojih odnošajih, svojih izkušnjah, in besede njegove se poleg tega še zmnožek vzgoje njegove, ki mu določijo in vtrde njegove takozvane nazore in misli. Mene vodilo je dosedanje življenje d o f a t a l i z m a, in da sem stareji, dejal bi, d o p e s i m i z m a.“

Nekaj iz nravoslovja. — Drzno, nesramno opisovanje ljubezni: str. 9, 18, 19. In t a k a ljubezen n i g r e h: „Je li ljubezen morda greh? — vprašujete poleg nemškega pesnik . . . Poglejte v katerikoli katekizem, kjer so našteti naglavni, v nebo vpijoči in vsi ostali grehi — in ne najdete je tam. Torej gotovo ni greh“. (Str. 16.) . . . „Zapeljana je reva — menim, da je ti radi tega ne bodeš obsojal . . .“ . . . „Brez ljubezni životariti more le filister. Poljub . . . nebeško . . Vi, ki se nazivate filistrom, ne morete me pač umeti. Za trenotek ljubezni dam vam vse — nebo — pekel“. — Nad vse klasično pa, kar se tiče spolne zaljubljenosti dijakov in druzih samskih mladičev, je naslednje mesto iz zgore omenjene novele: „Mlademu človeku treba bitja, kateremu se razodene, da ga umeje, da mu je odmor in tešilo za vse bridkosti sadu spoznanja, katero ruši z vsakim dnevom bolj fan-

Digitized by Google

tome mladoletja. In ako bi tega ne bilo, prezgodaj obupalo bi marsikatero mlado srce. Tako pa se preraja v objemu drugega bitja, dobiva si iz njega novih močij, novih nadej za življenje. — A vam, ki zaničljivo prezirate takov duševen prerod, pravim, da je često ta prva ljubezen najlepša, najnesebičnejša in najbolj resnična, kar jih je, in naj se vidi, da je še tako smešna. Krutost vidi se mi pobijati mladini idejale, vsaj tako zgodaj vmro!"

Po vseh teh za učečo se mladež zlatih naukih je pač naravno, da Slovencem bode kmalu prepotreben poduk — o sifilitiki. In res, dosledno ni tudi „Vesna" pozabila dati družbi sv. Mohora svet, naj bi v „Domačem zdravniku" pač ne izpustila poglavja o nevarnosti in zlih nasledkih sifilitike! (Str. 13.)

K sklepu, da še bolje pojasnimo nravoslovne nazore Vesninih akademikov, opozorimo Slovence na vest, da se je v graškem „Triglavu" mej vseučiliščniki osnoval „sabljački klub, kateri se pridno vadi v borenji in vzgaja vže dalje časa najboljše borilce. Tudi mej dunajskimi velikošolci osnoval se je „borilni klub", kateri šteje sedaj vže 30 članov". „Vesna" str. 28). Vse to — kaj ne da — za dvoboje?! Le še samokresov bi jim bilo treba nakupiti — na državne stroške!!

3. — „V e s n a" p a v e r a.

„Vesna" se sicer ne bode protivila nikdar verskim naukom in nazorom, vender . . . . „Vesna" se nikdar ne bo postavila na ozkosrčno stališče verskega fanatizma in zelotizma."

„Sicer pa naj le skušajo (slovenski katoličani) vstanoviti svoja „katoliška" akad. društva, morda pridobe tudi kakega člana, ki se bo iz kruhoborstva vdal f a r i z e j s t v u".

„Slovanom, sosebno južnim, je neobhodno potrebno o b n o v l j e n j e c i r i l o - m e t o d i j s k e g a o b r e d a, p o s i l i j i m o d v z e t e g a".

„Kruhoborstvo, k l e r i k a l i z e m in lastna duševna nezmožnost — so znak naših nasprotnikov".

4. — „V e s n a" p a p o l i t i k a.

Politikovanje je glavno opravilo Vesninega dijaštva. Vtemeljuje se potreba tudi dijaške politike; tej le zato nekateri nasprotujejo, ker je marsikomu neljuba sodba in obsodba delovanja naših političnih voditeljev in činiteljev (obsodba — po dijakih!!) In dijaki-politiki pri „Vesni" zasedajo resnično konja najviše politike! Kot politično glasilo združenega narodno-političnega dijaštva je izbran —„Slovenski Narod"! Vzor politikov so napredni Mladočehi. „Dal Bog, da bi se skoro združili vsi naši poslanci s češkimi v odločnem postopanji . ." Da se slovenska mladina ogreje za mladočesko politiko, priporoča se radikalni, socijalistični „Časopis českého studentstva". Obče-slovenska vzajemnost z ruščino kot medsobojnim občevalnim jezikom — bodi za zdaj naše geslo! Zdaj pa čujte, kaj vse obsega politiški program slovanskega avstrijskega dijaštva (tudi gimnazijskega):

Digitized by Google

Reorganizacija naše monarhije (niso šale!), pridobitve na političkem, kulturnem, socijalno-ekonomičnem polji, nadalje — kar se razume samo ob sebi — slovanska vzajemnost pa zadeve dijaštva. Tudi z vojnimi zadevami (!) se peča dijaška politika, naglaša neporabnost „statistnega“ parlamenta, še bolj pa nepotrebnost — čujte! — gosposke zbornice!! Kar se tiče še posebe naše ožiše slovenske politike, je načelnik slovenske sekcije v Gradci izdal poročilo, katerega bistvena vsebina je: „Slovenska inteligencija je večinoma napredna. Napredna stranka je organizovana v „Slovenskem društvu“. Kritika o delovanji slovenskih poslancev: Slovenska inteligencija želi skupno postopanje državnih poslancev z drugimi slovanskimi poslanci, zlasti s českimi; vstanovi naj se slovanski klub; prvi korak k temu bodi samostalen hrvatsko-slovenski klub“. Vse te vele-politične točke so se spravile v poseben program, ki ga je sprejelo slovansko dijaštvo vse Avstrije!

Ti politični nazori in sploh duh, ki veje v krogih slov. „naprednih“ akademikov, naj bi se od zgorej čedalje bolj širili mej nižiše dijaštvo na srednjih šolah. — V ta namen, kaker nas poučuje „Vesna“, se je osnovalo ferijalno društvo „Sava“, katero ima o počitnicah prirejevati veselice, da se dijaki shajajo in mej seboj spoznavajo. Seveda ne smejo manjkati tudi „dijakinje“ za ples. Vstopiti to društvo smejo i ženske. Vrhunec takih slavnosti je navzočnost katerega radikalca n. pr. Hribarja, Tavčarja, kateri blagovoli zbrano dijaštvo ogovoriti! Za letos se nam naznanja abiturijentska veselica v Zagrebu, h kateri bi imeli priti razen hrvatskih tudi slovenski in morda tudi — českí gimnazijci!! Tukaj imajo nazadnjaški (kajti zbirajo se kaj pridno okol „Rimskega Katolika“ pa „Dom in Sveta“) slovenski gimnazijci — spodbuja „Vesna“ — spoznati, kako vsestranski zavedni in naprednjaški so njih tovariši“ (posebno českí, kaj ne?). Prav rada „Vesna“ dijake poučuje o političnih shodih in zborovanjih; tako tudi oživlja misel na „tabore“. Meni pa, da bi se, ako bi deževalo, smelo taboriti tudi — v cerkvi! Pa taborov se sedanji prvaki naši boje. Drugače je na Českem — sedanjem Mladočeskem, kjer je ravno po taborih českí kmet dozorel v zrelega politika, da vže dobro umeje, kaj je husitizem itd. Mladočeska je sploh vzor dijaških politikašev napredne „Vesne“!!

5. — „Vesna pa ženstvo.“

Pridemo do najvažnišega poglavja: o ženstvu. „Vesna“ je prva mej Slovenci prevzela nalogo ženstvo emancipovati in pribojevati mu popolno enakopravnost z možkimi. Pa rekli bi skoro bolje: cela „Vesna“ je nepretrgan slavospev ženskemu spolu!

„Vesna“ obžaljuje, da za vboge naše Eve ne skrbi ni občina, ni dežela, ni država! Ženska vzgoja bi — seveda — morala biti prvič ne verska, ampak pred vsem narodna (v duhu

Digitized by Google

Prešernovem. Stritarjevem itd.), kajti le „narodno vzgojena in naobražena žena je sreča za rod“! Drugič mora izobrazba ženska obsegati vse kar možka. Posnemajmo Rusijo (nihilistično), Švico, Francijo (masonsko) in druge dežele, kjer se ženskam odpirajo gimnaziji in vseučilišča! Zatorej „Vesna“ svojim bravcem pridno poroča, kako se leto na leto vstanovljajo ženski gimnaziji n. pr. na Dunaji, v Pragi, v Budapešti, in vpraša z žalostnim srcem: „a pri nas?!“ Da, ženske so za vseučiliščne študije baje še sposobniše od možkih, kajti v Rumuniji so se nedavno pri bakalavreatu dijakinje odlikovale pred svojimi možkimi tovariši!! To je mnenje „Vesne“. Zdi se, da so naši akademiški „naprednjaki“ v šolo hodili pri pritlikavcih. Primeri „R. K.“ l. l. listek: „Iz pritlikavske dežele“. Slovenci, pritlikavska doba se nam bliža!

Da, zdramiti se moramo tudi mi! „Na času je — piše „Vesna“ — da se ostaline p r e d m a r č n e dobe (1848) iz trebijo do cela“! Pa začetek — hvala Bogu — se je storil že tudi pri nas. Veste pa, kdo postavlja mej Slovenci podlago m a s o n s k i vzgoji ženskega spola? V to sta prišla iz nebes svetnika Ciril in Metod! Čujte, kako nadaljuje „Vesna“ na istem mestu: „Res se je („Vesna“ govori tu o vzgoji ženstva v svojem smislu) marsikje začelo daniti, sosebno v zadnjem letu v o k r o ž j i d r u ž b e s v. C i r i l a i n M e t o d a, a vse to še ne zadostuje vsem potrebam. Vsikdar treba misliti tudi na višo narodno žensko izobrazbo. Vsekako treba vstanoviti ženska narodna društva . . .“ Te besede morda bolj pojasnujejo boj, ki se je povodom I. kat. shoda vnel o družbi sv. Cirila in Metoda, nego vse, kar se je do sedaj o tem pisalo in govorilo. Mi bi priporočali to mesto v premišljevanje posebno gospodom Žlogarju, Koblarju in drugovom. Aj, aj, to je pa vse prejasno!

Lani se je namerjeval na Dunaj I. avstrijski ženski shod. o binkoštih (v praznik s v. D u h a!), ki se pa ni mogel vršiti vsled nepričakovanih zaprek. Program, ki je bil za ta shod namenjen, obsega bistveno vse, kar hočejo avstrijski dijaški „naprednjaki“ v bližnji prihodnosti priboriti avstrijskim Evam (seveda tudi — slovenskim.) „Vesna“ prinaša program doslovno:

I. dan: p r o s v e t a:

1. obstoječe javne šole in drugi učni zavodi (otroški vrti, ljudske i meščanske šole i. t. d.) nedostatki, reforme sploh;

2. reforme posebej: a) p o d r ž a v l j e n j e u č i l i š č i n u č n i h i u č i l n i h s r e d s t e v; b) s k u p n o p o u č e v a n j e o b e h s p o l o v n a v s e h s t o p i n j a h; c) t e l e s n a v z g o j a v v e č j e j m e r i; d) preosnova učnih načrtov;

3. v s t a n o v i t e v d e k l i š k i h s t r o k o v n i h š o l;

Digitized by Google

4. pristopnost srednjih in višjih šol za ženski spol.

II. dan: ženski poklici:

1. liberalni poklici: učiteljica, zdravnica, umetelnica i. t. d.;
2. ženska ročna dela: fabrična in domača obrt;
3. poselsko vprašanje;
4. vprašanje javne nravnosti;
5. razširjevanje poklicev ženskim pristopnih.

III. dan: politika:

1. sedanji položaj žene pri legislativi;
2. neomejeno društveno in shodno pravo;
3. splošno in občno aktivno in pasivno volilno pravo vseh državljanov **ne gledé na spol;**
4. vstanovljenje polit. ženskega društva, katero ima izvrševati in povspeševati sklepe ženskega shoda.

Nazori torej, ki se v „Vesni“ izražajo, so ob kratkem: Absolutnost narodnostne ideje, kateri se mora pokoriti vsaka druga, tudi verska misel. Glede vere: brezbrižnost za to, kar uče duhovni; to brezverstvo se pozitivno javlja kot vera v fatalizem in pesimizem. Javno življenje, posebno vzgoja, se mora razkristijaniti. Dijaški mladeži pripada v politiki prva beseda. Ona se mora organizovati. Ženski spol se mora povzdigniti na isto stopinjo z možkim; priboriti se mu morajo vsa prava tudi v javnem življenji in v politiki. — Spoloma ne stavite nobenih zaprek, da se, posebno v mladosti, spajata, kaker ju priganja spolna pohotnost!

To je program, ki ga z dobro vestjo podpiše vsaka — framasonska loža, ali pa recimo bolje: ta program je kar od stavka do stavka prepisan iz učnih knjig framasonske lože!

Opozarjamo še enkrat na zgorenje točke, ki so se imele razpravljati na ženskem shodu dunajskem: Mazzini in Cavour sama bi ne imela dodati niti črtice!

Kdor se hoče o resnici naše trditve prepričati, oglej se malo natančniše po raznih delih, ki razpravljajo o masonstvu.

* * *

Več luči pa v logični stik dijaške „Vesne“ nam je prisijalo od drugod — s Českega. V rokah imamo praški „Časopis českého studenstva“. Slovenski Benjamin je le nedolžna „kopija“ en miniatur starejšega in krepkejšega českega brata. Od tega se je slovenski dečko navadil misliti in govoriti, da sploh nič ne

Digitized by Google

more, česar ni slišal od prvega. Samo — seveda — bolj nedolžen je še in otročji, kaker smo Slovenci na sploh nedolžniši in bolj devižki od severnih naših bratov. Rekli smo: brata sta, torej otroka istega očeta.

Brezdvomno stojijo Čehi mej vsemi avstrijskimi Slovani na najvišem mestu omike in napredka. Te duševne hegemonije se Čehi zavedajo, in jo hočejo mej avstrijskimi Slovani tudi razširiti in vzdržati. Čehi hrepene po nekakem voditeljstvu avstrijskih Slovanov v duševnem življenji in v politiki. Tudi Slovenci smo tako srečni, da se vže nekaj let sèm bratimo ž njimi. Kaker oni posebno pozornost obračajo na nas in naše razmere, tako tudi mi radi vtekamo na češki sever, v zlato Prago. Pa žalibog, da to prijaljstvo sklepajo in posrejujejo radikalci tu in tam! In to nam ne dopade, to nam je sumljivo! Mladočehi so husiti po duhu in težnjah. Husove in Komenskega nauke je, kaker smo razložili vže lani, loža sprejela za svoje. Naravno tedaj, da mora vplivanje m l a d o č e s t v a na Slovence biti le v smislu in po želji masonov. Pa ravno naša mladina je, katero bi nam hoteli severni husiti izvabiti. Da ne govorimo o našem „zaveznem" učiteljstvu, katerega težnje in dotiko s Čehi smo dovolj označili predlanskim — spominjamo le, kar smo vže v I. letniku „R. K." pisali, kako si je namreč po m i š l j e n j i masonski g. Lego prizadeval mej slovenskimi srednješolci nabrati celo legijo, in pisalo se je, da ima vže 70 poslušnih „jogrov" okolo sebe. Mi smo mu štreno nekoliko zmedli priobčivši pismo, ki je je bil poslal nekemu slovenskih abiturijentov.

Zdaj pa, ko je spodletel prvi poskus, so si Husovi apostelji izbrali za plen slovenske vseučiliščnike, da bi po njih nase potegnili še ostalo slovensko dijaštvo. Vstanovila se je „Vesna". Nazori, ki se tu razvijajo, kaker n. pr. nespoštovanje avktoritete, zahtevanje, naj se gosposka zbornica razpusti, radikalni preobrat javnih zadev, demokratsko poenačenje vseh stanov in ljudi — vse to je popolnoma v duhu Husovih naukov. V ozadji pa za češkim in slovenskim dijaštvom stoji, ne več Lego, ampak nekdo drug. Da, človek bi moral biti več ko slep, da bi ne videl v tem vse slovansko dijaštvo obsegajočem, po edinstvenem naklepu se vršečem gibanji, skrivne roke, ki vse vodi in goni. Od tod se izdaja parola, katero češki in slovenski pa drugi slovanski vseučiliščniki verno sprejemajo in jo v nižiše dijaške kroge zanašajo.

Se li res namerja po tem potu tudi slovensko učečo se mladino loviti v socijalistične mreže, da bo, kaker se je godilo leta 1848 na Dunaji in v Pragi, pri prvi veliki revoluciji tudi ona pomagala graditi barikade?!

Kdor nas še ne razume, bi mu znali stvar še nadalje pojasniti. — U p a m o p a, d a v s i d o b r o m i s l e č i s l o v e n s k i a k a d e m i k i b o d o k r e p k o z a v r a č a l i n a k a n e h u s i t s k e g a m l a d o č e s t v a! *Dr. Mahnič.*

Digitized by Google

Nekaj zanimivejših poglavij iz ruske cerkvene zgodovine od XIII do XVII stoletja.

Vvod.

„Če tudi sem bil vže dokončal akademične nauke, sramuje se izpovedam, da nisem tedaj imel niti najmanjšega pojma o razmerji ruske cerkve z rimsko. Moji profesorji cerkvene zgodovine se v svojih predavanjih niso nikdar tega predmeta dotikali.

Leta 1865 so me poklicali za profesorja cerkvene zgodovine v Poznanjski seminar. Vest mi je branila cerkveno rusko zgodovino prezirati. Da bi mogel druge učiti, lotil sem se najprej sam učenja.“

Tako piše Ks. Edw. Likowski lic. teol. v svoji knjigi: „Historya unii kościola ruskiego z kościołem rzymskim“.

Da drugorodni posvetni zgodovinarji slovansko in posebno rusko zgodovino prezirajo, se da ne opravičevati, a razlagati iz nizkih človeških strasti; a ravno zato imajo cerkveni zgodovinarji tem večo dolžnost svojo pozornost obračati na rusko cerkveno zgodovino, ko je vender ruska cerkev jeden najdražih kamnov na tijari rimskih papežev, jeden najkrvaviših listov iz mučeniškega venca katoliške cerkve!

Bodimo pravični! Ne zatajujmo onih, kateri so tudi bili pokorni in verni sinovi Kristusovega namestnika, rimskega papeža, kateri so nič manje kaker mučeniki drugih narodov, pričevanje dajali sveti rimsko-katoliški resnici! —

Predno pa preidemo k posameznim dogodbam ruske cerkvene zgodovine, hočemo v nekolikih poglavjih narisati Rusov splošno politično in cerkveno stanje do sedemnajstega stoletja. Brez tega znanja se posameznih cerkvenih dogodeb ne more do dobra pojmiti, niti je mogoče Ruse pravično soditi.

Naj nam pa čitatelji ne zamerijo, da jim, posebno v prvih poglavjih, podajemo skoro edino gola zgodovinska fakta — kar se jim bo zdelo tu in tam morebiti pusto in suhoparno. Vse to je nekako potrebno; kajti v ruski zgodovini smo pri nas žalibog pravi — nevedeži, tako da treba prav za prav začeti z abecedo.

1. Vsa Rusija od pokristijanjenja svojega do XII. stoletja je bila — katoliška.

To zgodovinsko resnico smo dokazali v lanskem letniku „R. K.“. Isto dokazuje z nepobitnimi neštevilnimi pričami tudi dr. Julijan Peleš, sedajnji premiselski škof slov. obreda, v ogrom-

Digitized by Google

nem svojem spisu: Zgodovina zjedinjenja maloruske cerkve z Rimom [1]). Samo jeden fakt, zdelo bi se, pobija to trditev. Kijevska metropolija je ostala po smrti metropolita Hilarijona (1068) v odvisnosti od Carigrada, dasi v Kijevu ni moglo biti neznano, da je carigrajski patrijarh zopet bil odpadel od papeža. Vender ta fakt je le navidezen. Protidokaz nam podaje Peleš sam: „V prvem začetku je bil razkol le o s e b n a stvar carigrajskega patrijarha Mihaela. In ne le ostali trije izhodni patrijarhi, ampak tudi nasledniki Mihaela samega niso posnemali njegovega vzgleda. Po smrti Mihaelovi se je bil Carigrad z Rimom tako vže pogodil, da je papež Aleksander II. (1061 — 1073) imel v Carigradu na dvoru svojega legata, sv. Petra, škofa Anjanskega. Torej ni čuda, ako se Rusi niso ločili od svoje matere-cerkve, upajoč, da se bode Carigrad, kaker dostikrat popred, tako tudi tedaj v kratkem s papežem poravnal“.[2])

2. — Rusija, do navala Tartarov politično jedina, se politično deli.

Res, da je Rusija v XII. stoletji bila razdeljena v mnoge kneževine. Vender jeden izmej knezov je imel vrhovništvo nad drugimi. Ti vrhovni knezi so se imenovali „veliki knezi.“ Od leta 1104 — 1169 so bili Rusije veliki knezi kijevski knezi. Za njimi so si priborili to čast in oblast suzdalski, za temi pa moskovski knezi.

A vže suzdalskih knezov oblast ni več segala čez celo Rusijo. Mala Rusija se je postavila na lastne noge. To delitev je povspešil naval tartarski sredi XIII. stoletja.

Od te dobe so začeli ruske dežele na izhodu Dnjepra imenovati izhodna Rusija ali „**Velika Rusija**“, bodisi ker so o navalu Tartarov ondi vrhovni ruski knezi bivali, bodisi ker je veči del Rusije na izhodu Dnjepra. Druga polovica na zapadu Dnjepra je dobila ime zapadna ali „**Mala Rusija**“.

Ta razdelitev je bila tudi v naravi nekako vtemeljena. Mala Rusija je občevala bolj sè zapadnimi, k a t o l i š k i m i državami, Velika Rusija pa bolj z izhodnimi, r a z k o l n i m i in

[1]) Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. I. str. 636. II. 1096. Velika osmerka. Wien. Mechitharisten 1868.

[2]) „To mając na uwadze, łatwo sobie wytłumaczyć, dla czego Rusini po Hilaryonie nie zrywali stósunków hierarchicznych z Carogrodem. Sądzili, że jak dawniejsze kilkakrotne nieporozumienia między Carogrodem a Rzymem po kilku lub kilkunastu latach, s kończyły sie pojednaniem powaśnionych, tak i tą razą będzie, i nie mniemali, abi ta chwilowa niezgoda jednogo Kościoła z drugim jak e złe skutki dla jedności wiary przynieść mogła“ Likowski. Histor. unii Kośc. rusk. str. 21.

Digitized by Google

poganskimi narodi. Tudi je jezik Malorusov nekoliko drugačen od velikoruskega.

Veliki Rusiji je postalo glavno mesto **Moskva**, a Mali Rusiji starodavni **Kijev**.

3. — Politični razvoj Male Rusije po ločitvi od Velike Rusije.

Mala Rusija je bila neodvisniša od Tartarov radi svoje veče oddaljenosti od njih. Tudi se jih je poprej iznebila kaker Velika Rusija. Po navalu Tartarov so knezi maloruski neodvisno od velikih knezov suzdalskih in kasneje moskovskih vladali Malo Rusijo. Jeden teh knezov je bil tudi Danilo iz Haliča, kateri je bil od papeža Inocencija IV. povzdignjen za kralja l. 1258. Istotako neodvisno od Moskve so Malo Rusijo vladali naslednji knezi Švarno, Jurij I. Jurij II. Leta 1316 je del Male Rusije si prisvojil litvanski knez Gedimin. Leta 1387 panahajamo Malo Rusijo po ženitvi in raznih bojih zopet politično zjedinjeno pod poljskimi kralji. Po delitvi poljskega kraljestva je nekdanja Mala Rusija prišla deloma pod Rusijo, deloma pod Avstrijo.

Po letu 1387 do začetka XVII. stoletja so bili vladarji maloruski: Vladislav II, Jagelo, Vladislav III, Kazimir IV, Ivan I, Albreht, Aleksander, Sigmund I, Sigmund II, Henrik, Štefan Batori (1575 — 1586), Sigmund III (1587 — 1632).

4. — Politični razvoj Velike Rusije po ločitvi od Male Rusije.

V Veliki Rusiji so bili od leta 1169 veliki knezi suzdalski knezi. A leta 1328 si je s pomočjo Tartarov priboril to oblast moskovski knez Ivan, imenovan Kalita, iz rodu Rurikovega.

Veliki knezi moskovski so prav po suženjsko nosili jarem tartarskega robstva. Se le leta 1502 so se ga otresli za Ivana III.

Po navalu Tartarov do začetka XVII. stoletja so v Veliki Rusiji vladali ti le odličniši veliki knezi: Jaroslav II (1238 — 1246), Andrej, Aleksander Nevski, Demeter, Mihael, Ivan Kalita (1328 — 1340), Simeon Ponosni, Ivan II, Demeter Konstantinovič, Demeter Donski, Vazilij I. Vazijij II (1425 — 1462), Ivan III. (1462 — 1505) Vazilij III. (1505 — 1533), Ivan IV. Grozni (1533 — 1584), Teodor I. (1584 — 1598).

Za stalno so si veliki knezi moskovski, predniki sedanjih ruskih carjev, prideli naziv „car“ leta 1547.

Digitized by Google

5. — V potartarski dobi se Mala Rusija tudi glede metropolije loči od Velike Rusije.

Od leta 988 je bil Kijev predstolnica vseruskega metropolita. Kijev je bilo Rusov sveto mesto. Ko so pa suzdalski knezi si priborili veliko kneštvo, so prenesli l. 1299 metropolijo v Vladimir, a leta 1325 so moskovski veliki knezi metropolijo iz Vladimira prenesli v svojo prestolnico, v Moskvo.

Ta prememba je čustvo ruskega naroda žalila, ker Kijev je bil Rusom kot sveto mesto k srcu prirasel, in so ga torej imeli za naravno prestolnico vseruskega metropolita. Na drugi strani pa tudi maloruskim knezom prenos metropolitanskega središča ni bil po volji, ker Moskva je bila za Maloruse preveč oddaljena in ker so se tudi po pravici bali, da bi Moskva radi cerkvene pokorščine si ne lastila tudi politične, posvetne oblasti čez Malo Rusijo.

Leta 1376 je pisal maloruski litvanski knez Olgerd v Carigrad patrijarhu: „Daj nam lastnega metropolita, sicer bomo papeža prosili, da nam ga da.“[1]) Patrijarh Filotej jim pošlje Ciprijana, s pravico, da ima po smrti živečega moskovskega metropolita biti on — vseruski metropolit.

Carigrajski patrijarh je bil vedno v denarnih stiskah. Kdor je plačal, ga je posvetil. Dasi je vže Ciprijana postavil za vseruskega metropolita, je leta 1379 Pimena, a leta 1384 Dijonizija posvetil za — vseruska metropolita. Rusija je v istem času imela tri vseruske metropolite!

Zmagal je Ciprijan (1389 — 1406); stoloval je spet v Kijevu. Tako je bila Kijevska, objednem vseruska, metropolija, zopet oživljena.

Vender vže l. 1408 se je Moskva odcepila od Kijevske metropolije.

6. — Splošen pogled na veroizpovedanje Malo- in Veliko-Rusov tekom XIII. in XIV. stoletja.

V pričujočem članku namerjavamo pred vsem pojasniti občevanje Rusov z rimsko Stolico. Ker pa ni mogoče iz tega samega si nasnovati objektivne sodbe o veroizpovedanji Rusov, naj blagovolijo čitatelji sprejeti našo sodbo o tem, ki se je rodila iz primerjanja vseh dotičnih zgodovinskih dogodjajev pro in contra.

---

[1]) Peleš. I. L. c. 346.

Digitized by Google

V X, XI. in deloma v XII. stoletji je bil ves ruski narod brezdvomno katoliški. V XIII. in XIV. stoletji pa moramo ločiti mej Malorusi in Velikorusi. Velikorusi so v XII. in XIII. stoletji vže razkolniki. Kijev je omahoval mej Rimom in Carigradom, a Moskva se je vže nagnila na Carigrad. Isto trdi tudi Peleš.[1])

A dotika z Rimom ni niti v tej dobi prenehala. Govoreč o občevanji Rima z Rusi v XIII. in XIV. stoletji ne bomo delali razlike mej Kijevom in Moskvo, mej Malorusi in Velikorusi. Pač pa jo bomo morali delati, ko pridemo do XV. in XVI. stoletja. Vse dogodbe pa nam pričajo, da Rim Rusov v nobenem stoletji pozabil ni!

7. — *Rim in Rusi v XIII. stoletji.*

Nekaj dotik Rusov z Rimom v XIII. stoletji smo naveli vže v lanskem „R. K.“ Istotako je Inocencij III. l. 1208 pozval maloruske škofe same, naj se združijo s katoliško cerkvijo.[2]) V Malorusiji so bili gotovo tudi v tem stoletji pristaši unije. Kajti o priliki, ko je Koloman venčan bil leta 1214 za kralja gališkega, je pisal Andrej Ogerski, oče njegov, papežu Inocenciju III: „Vaša svetost vedi, da gališki knezi in ljudstvo hočejo vstrajati v zjedinjenji in pokorščini najsvetejše rimske cerkve, s pogojem, da se jim pusti lastni obred.“[3]) Leta 1227 je Honorij III. izdal pisanje, ki se glasi: „Vsem knezom Rusije. Veselimo se v Gospodu, ker smo slišali da so Vaši poslanci našega č. brata, škofa mutinenskega, prosili, naj bi sam Vaše kraje obiskal, in da ste pripravljeni vsem zmotam korenito se odreči.“[4]) Leta 1231 piše papež Gregor IX: „Juriju, knezu (kralju) Rusije“, in ga nagovarja, da naj se oklene katoliške cerkve.[5])

Posebno v kijevski metropoliji so morali biti katoličani; kajti leta 1234 je Gregor IX. vzel v svojo obrambo katoličane kijevske.[6]) Isti papež je poslal v Rusijo misijonarje, kaker je videti iz njegove bule „Cum messis multa“ iz leta 1234.[7])

---

[1]) L. c. I. 571.

[2]) Celo pisanje pri Karamzinu III. — Peleš l. c. I. 305.

[3]) „Noverit sanctitas vestra, quod Hallicienses principes et populus postularunt filium nostrum in regem . . . in unitate et obedientia sacros. rom. Eccl. perseveraturis in posterum; salvo tamen eo, quod fas ilis sit a ritu proprio non recedere.“ Rainald. annal. eccl. t. XIII.

[4]) Peleš L. c. I. 312.

[5]) „Gregorius etc. illustri regi Russiae . . . . . unde cum venerabili fratre nostro episcopo Ruthenorum referente et intellexerimus esse principem christianum, sed observantem Graecorum ac Ruthenorum mores ut ritus . . . divina tamen gratia inspirante volentem accedere ad devotionem et obedientiam Apostolicae Sedis et nostram.“ Raynald ad an. 1231.

[6]) Peleš. l. c. I. str. 413. Theiner. Monumenta Poloniae I. N. 56 in 56.

[7]) Peleš l. c. I. 388. Oriens Christianus, Parisiis 1740.

Digitized by Google

Sveta Parakseda je bila Rusinja; bila je predstojnica ruskega samostana „Spas“. O prvem navalu Tartarov je šla v Rim, kjer je živela do smrti 1239. Njo je Gregor X, rimski papež, povzdignil mej — svetnice. Ta Rusinja je katoliška svetnica.[1]) Toraj Polock, odkoder je Parakseda bila doma, bil je v onem času katoliški.

Inocencij IV. je leta 1244 osnoval društvo „Societas fratrum peregrinantium“ iz dominikancev in frančiškanov, da bi Maloruse zjedinili s katoliško cerkvijo.[2]) Nada je bila, ker je tedaj najmočneji knez maloruski, Danilo iz Haliča, obljubil z Rimom se združiti.

Leta 1257 je papež Aleksander IV. izročil jurisdikcijo čez latinske katoličane v Rusiji škofu lebuškemu.

Po tej dogodbi mnogo desetletji se ne more več zapaziti katerega občevanja Rusov z Rimom. Ni čuda; kajti divji Tartari so si Ruse podvrgli in mej njimi divjali.

8. — Rim in Rusi v XIV. stoletji.

Komaj so si Rusi nekoliko olajšali jarem tartarski, ko papež Ivan XXII. l. 1321 dominikanca Henrika imenuje za škofa kijevskega.[3]) Če se je papež to upal, gotovo je bilo v kijevski metropoliji še dokaj katoličanov.

Leta 1351 je kralj Kazimir sklenil v Mali Rusiji, kakor je razvidno iz pisanja[4]) Klementa VI, osnovati sedem prostranih biskupij. O istem namenu Kazimirovem se bere tudi v „breve“ Urbana V. do škofa Gnezenskega l. 1363.[5])

Leta 1372 je pisal papež Gregor IX. škofom poljskim ter jih vprašal o stanji maloruskih cerkva.[6]) Istega leta naroča Gregor IX. škofu krakovskemu: „V veliko naše začudenje smo slišali, da je v ruski deželi mnogo razkolnih škofov .... Naročamo ti, da škofe tiste dežele, ko jih po preiskavi za razkolne spoznaš, odstraniš.“[7]) Gregor IX. je tudi potrdil za škofa przemiselskega

---

[1]) Stebelski. Životy ss. Ewfrozyny i Parascennii, Lwów 1866.

[2]) Peleš. l. c. I. 413.

[3]) „Sane pro parte tua — piše papež novoimenovanemu škofu — nostro fuit apostolatui reservatum ... quod eccl. Kyoviensis in confinibus Ruthenorum et Tartarorum. ...“ Theiner a. a. o. 5. 162. N. 252.

[4]) „Pro parte regis Kasimiri per certos ipsius nuntios propositum exstitit coram nobis, idem rex, divino mediante auxilio ... infidelium Ruthenorum terras, in quibus possunt constitui et creari septem diffusi episcopatus cum suo motropolitano, suae potestati et dominio eam subjecit.“ Peleš l. c. I. 414.

[5]) Harasiewicz Annales eccl. ruth. Leopoli 1862. 43.

[6]) L. c. 43.

[7]) „Gregorius papa IX. Sane nuper ad nostrum non sine mentis turbatione pervenit auditum, quod in terra Russiae quam plures Episcopi schismatici fore noscuntur, committimus et mandamus, quatenus omnes et sin-

Digitized by Google

Nikolaja, Rusa, bivšega predstojnika sandomirskega samostana. Leta 1375 je tej škofiji podvrgel Vladimir in Helm [1]). V pisanji pravi papež: „Nekateri naši predhodniki so imenovane cerkve (Helm, Vladimir) oskrbovali z katoliškimi osebami: škofi in pastirji“.[2])

Proti koncu XIV. stoletja je zasel moskovsko škofijsko stolico Ciprijan. Bil je eden najboljših škofov, katere je Rusija imela.[3]) O njem se trdi, da je bil katoličan. Kajti leta 1367. so se bili patrijarhi carigrajski, aleksandrijski in jeruzalemski podvrgli papežu. Iz tega sklepajo tudi na Ciprijana. Kajalovič zatrjuje, da je Ciprijan bil šel v Miljubinj posvetovat se, kako bi se obnovila zveza z Rimom.[4])

Več dotik z Rimom je v tem stoletji komaj zaslediti. Tega so krivi neprestani boji s Tartari in kuga, tako zvana „črna smrt“. Ta kuga je v Pskovu leta 1352 dve tretjini ljudij pomorila. A še hujša je razsajala 1365, 1366 in 1387. Poslednjega leta je v Smolensku ostalo živih le pet oseb.[5]) Groza je bila tolika, da je škof Feodor tverski trdil, da ni nadnaravnega duhovnega pekla in nebes, ampak da biva vže na zemlji. Kdor drugače uči, mu je veljal za heretika.[6])

Bodi tudi, da je bila tudi kijevska metropolija v XIV. stoletji razkolna, vender vedno in popolnoma ni bila, ni mogla biti. Isto trde tudi Bollandisti. Znano je, da je sv. Jozafat, škof slov. obreda in mučenik radi unije z Rimom, hodil na božjo pot v Kijev, na grobove v prejšnjih stoletjih na glasu svetosti vmrlih Rusov.[7])

---

gulos Episcopos praedictae terrae Rusiae, quos per sumariam informationem schismaticos esse reperis ab eorum Ecclesiis et Episcopatibus auctoritate apostolica prorsus amoveas atque privos . . .“ Harasiewicz str. 44.

[1]) Theiner a. a. O. I. V. 964.

[2]) „Aliqui quoque praedecesores nostri dictis Ecclesiis de personis catholicis providerant, praeficiendo illis Episcopos et pastores.“ Haras 44.

[3]) „Cypryan żił wyłącznie dla dobra cerkvi ruskiej: wizytował pilnie dyecezye swej metropolii, nadużycia tępił, o podniesnie nauk między duchowieństwem z wielkim zapalem się starał, w wolnych chwylach sam naukom się oddawał, tłumacył Ojców Kościoła i księgi liturgiczne greckie na język słowiański, tak, że wielka część, cerkiewnych manuskryptów słowianskych po dziś dzien wysoko cenionych, albo jego ręką jest pisana, albo przez niego sprowadzona“. Lukowski, Historya unii, 33. Strahl das gelehrte Russland.

[4]) Miscellanea rerum ad statum eccl. M. D. Lithuaniae pertinentium. Wilno 1650.

[5]) Peleš I. 255. 2-7. l. c.

[6]) . . . „Čto raj i ad dejstviteljno suštestvujut na zemlje vopreki mnenju novit eretikov, katorie priznajut ih mislennimi ili duhovnimi“. Karamzim IV. 280.

[7]) „Or che si dovrà pensare di tutti cotesti corpi santi? (Kijev, Pečerskaja Lavra) Meritano essi veramente la venerazione che riscuotano dai popoli e dai numerosi pellegrini? Si, senza dubbio alcuno, tanto più che sono tutti da tempo in cui esisteva l' unione fra le cristianità di questi paesi e la chiesa cattolica, ed in ogni caso furono tutti personaggi di santa vita ed austerissi-

Digitized by Google

9. — XV. stoletje. Odpad maloruskih škofov od carigrajskega patrijarha.

Iz dogodeb XV. stoletja moramo sklepati, da v XIV. stoetji ni moglo v Rusih katoličanstvo nikaker popolnoma vsahniti.

Leta 1408 je bil za metropolita vse Rusije izvoljen Focij. Stoloval je v Moskvi. Kijev je tedaj ostal brez škofa. Focij se za cerkev ni brigal. Maloruski škofi so bili nevoljni; tožili so ga pri patrijarhu v Carigradu. Pa zastonj! Tirjali so novega, dobrega metropolita. Tudi nič.[1]) Tedaj se snidejo znova v Novogorodu in izvolijo neodvisno od carigrajskega patrijarha svojega metropolita v osebi Gregorija I. Samvlaka. Ta se je spet naselil v starodavnem, svetem Kijevu. Ob jednem pa so maloruski vladike pisali v Carigrad patrijarhu mej drugim te le značilne besede: „Mi ponižni škofje Rusije (sledijo imena osmerih škofov) spoznamo, da Focij metropolit kijevsko cerkev, ki je slava vse Rusije, v propast peha.[2]) . . . (Ker nam nisi hotel dati sam novega metropolita), smo po vzgledu sorodnih si narodov Bolgarov in Srbov sami izvolili metropolita . . . . Zdelo se nam je sramotno, da bi mi take metropolite sprejemali, kateri se ne izbirajo po volji patrijarha, ampak po simoniji . . . . Mi cesarja posilne oblasti v cerkvi ne moremo trpeti . . . . Leta 1414. na god sv. Jurija". S tem so se odtegnili vrhovni oblasti carigrajskega patrijarha.

10. — Od carigrajskega patrijarha odpadli vladike se bližajo Rimu 1416 — 1437. Metropolit kijevski Gregor Samvlak, in metropolit vse Rusije Herazim.

Za metropolita Gregorija so šli ruski škofje v Kostnico na cerkveni zbor.[3]) Peleš priča po Hefele-u: Izven več posvetnih gospodov, ki so prišli leta 1418. v Kostnico, bilo je devet-

---

ma professanti le più austere virtù cristiane e monastiche con un' eroismo straordinario. I Bollandisti e l' Assemani sono di questa opinione, e i più celebri agiografi della chiesa in modo unanime dividono la stessa tesi, ha i più santi personaggi della chiesa cattolica vennero più volte a visitare e venerare reliquie: fra gli altri S. Giosafatte Kuncevicz, metropolita di Polozk, l'eroe l'apostolo della Unione fra i Ruteni e la chiesa cattolica." Vannutelli. Poccia I. 219.

[1]) Karamzin, Pimječanja V. 156. Peleš. I. l. c. 359.

[2]) „Nos itaque humiles Episcopi Russiae . . . videntes Eccl. Kijoviensem, quae est caput totius Russiae, pessumire per Fotium . . . Iam vero violentum Caesaris in Ecclesia Dei dominium pati non possumus . . . Consideravimus rem esse indignam et iniustam, ut tales suscipiamus metropolitas, qui non iuxta voluntatem patriarchae, eiusque sacri concistorii, sed per simoniam a Caesare homine laico creati." Peleš. I. l. c. 362.

[3]) „Vitovt v 1417 godu posilal na sobor v Kostanciju svojih episkopov." Karamzin, Pimječ. V. 157.

Digitized by Google

najst škofov grškega obreda, mej njimi tudi kijevski metropolit. Vspeha vidnega ni moglo biti. Zgodovina molči. Ta metropolit je tudi praznik sv. Paraksede, ki je vender v Rimu vmrla in bila od papeža Gregorja IX. kanonizovana, vpeljal v Bolgariji in določil za nje god dan 14. oktobra. On je spisal tudi nje življenje.[1])

O Herazimu pravi Peleš: „Herazim našel je zaslombo v litvanskem knezu Svidrigajlu. Posvetoval se je ž njim, kako bi se moglo zjedinjenje s katoliško cerkvijo izvršiti. Pismo, katero je omenjeni knez poslal papežu Evgeniju IV, je polno hvale o gorečnosti metropolita Herazima.“ [2])

11. — Vseruski metropolit Izidor (1437 — 1440) gre v Ferraro na občni cerkveni zbor, ki ga je sklical papež Evgenij IV. Izidor podpiše zjedinjenje z Rimom.

Za kijevskih metropolitov Herazima in Izidora v Moskvi ni bilo posebnih metropolitov. Za teh dveh je bila c e l a Rusija cerkveno zjedinjenja. **Herazim in Izidor sta bila cerkvena zastopnika cele Rusije.**

Grški cesar Ivan VII. in razkolni patrijarh Josip sta bila v spremstvu 700 cerkvenih dostojanstvenikov vže 24. nov. 1437 odšla v Ferraro.

Izidor, vseruski metropolit, je šel najprej v Carigrad — *μετὰ καὶ ἑνὸς ἐπισκόπου*[3]) —. Ko je dobil dovoljenje tudi od velikega kneza moskovskega Vazilja II, se odpravi 8. septembra l. 1437 v Italijo, v spremstvu 100 mož duhovskega in posvetnega stanu. Potujočega skoz ruske pokrajine je ljudstvo navdušeno sprejemalo.

Glavna seja v Ferrari se je vršila po dohodu zastopnika ruske cerkve, Izidora, dne 8. oktobra 1438. Glavni govorniki izhodne cerkve so bili Besarijon, škof nicejski, Izidor, metropolit vse Rusije, in Marko efeški. Razprave so se vršile o primatu papeževem, o izhajanji sv. Duha, o vicah, o opresnem in neopresnem kruhu pri sv. evharistiji.

Mej razpravami zboli carigrajski patrijarh za smrt. V sveti bližnje smrti spiše svojo oporoko: „Josip, po milosti božji nadškof carigrajski in ekumenični patrijarh. Ker sem na konec svojega življenja došel, in moram občni dolg človeškega roda izplačati, hočem z milostjo božjo svoje misli v hasen vseh svojih

[1]) Peleš. I. l. c. 365. Likowski L. c. 35.
[2]) L. c. I. str. 367.
[3]) Die Unionsverhandlungen. Zhishman 1868. Wien.

Digitized by Google

duhovnih sinov jasno zapisati in podpisati. Vse, kar katoliška in apostolska cerkev našega g. J. Kr. v starem Rimu izpoveda in uči, to priznavam tudi jaz in izpovedam sveto, da jo v vsem tem tudi vbogam. Pripoznavam tudi sv. Očeta za najvišega duhovnika, ravno tako vice. Podpisano dne 9. jun. 1459."

Mej tem so se razprave nadaljevale. Konečno so se v vsem pogodili. Glede primata rimskega papeža se je vsprejel stavek: Določujemo, da sv. apostolska stolica in rimski papež ima prvaštvo po celem svetu, da rimski papež je naslednik bl. Petra, kneza apostolov, pravi namestnik Kristusov, glava cele cerkve, oče in učitelj vseh kristijanov.[1])

Izmej Grkov so zjedinjenje z rimskim papežem podpisali: Trije zastopniki carigrajskega patrijarhata, (patrijarh Josip je bil vmrl), cesar in sedemnajst metropolitov. Izidor, **vseruski** metropolit, je zjedinjenje podpisal z besedami: **„Izidor, metropolit kijevski in vse Rusije — rad podpišem."**

Papež Evgenij IV. je 6. julija 1438. mej božjo službo vesginjen razglasil zjedinjenje z besedami: „Radujte se, ve nebesa, in ti, o zemlja, od veselja poskakuj! Kajti pala je stena, katera je delila zapadno in izhodno cerkev! Mir se je vrnil k vogeljnemu Kristusovemu kamnu. Dve ljudstvi ste si zjedinili! Megla trpljenja in razkola je sprhnela. Zopet lesketa veseli sijaj zaželene edinosti. Raduj se, naša mati cerkev, ker svoje davno razprte otroke vidiš zopet zjedinjene v vzajemni ljubezni. Hvali Boga, da ti je britke solze obrisal. In vi sinovi krščanskega sveta, zahvaljujte se katoliški cerkvi, da očetje izhoda in zapada se niso zbali nevarnosti in težav, da bi le mogli vdeležiti se tega svetega zbora in zopet vskresiti ljubezen, katera se je bila od krščanskega roda vzdaljila."

12. — Razglas zjedinjenja Rusov z rimskim papežem leta 1439.

Vračajoč se čez Hrvatsko v Rusijo je izdal Izidor na vernike Rusije, Poljske, Livlandije in Litve pastirski list, v katerem razglaša unijo z Rimom. List se v matici glasi:

„Milostju božju Sidor preosvjaštenni Arhiepiskop vseja Rosii, Legatos ot rebra apostolskago, Letskago i Litavskago vsem i vsjakomu hristoviernim s pribavleniem vieri svoeja večnoje spasenie v Gospoda. Vzradujtesja i vozveselitesja ninie, jako Cerkov vostočnaja i zapadnaja koliko vremja razdjeleni biša i edina ko edinoj vraždebni: a ninie istinnim soedinenjem v izna-

[1]) Acta concilii Florentini.

Digitized by Google

čalnoe svoe soedinenje i mir i edinačestvo drevneje, bezo vsjakako razdjelenja. Vsi že Hristoimeniti ljudie, kak Latini, i tak Grekove, i vsi iže podležat sobornoj cerkvi Konstjantino-polctej, eže sut Rusi i Serbi, Vljahi, inij vsi hristjanstij rodove primite toe že svjatopresojatove edinačesto s velikoju duhovnoju radostju i s česetju. Najpred molju vas v Gospoda našego Izusa Hrista, iže s nami milost sotvoršago, čtobi nikakova razdjelenja u vas s Latinoju ne bilo, zaneže este vsi rabi Gospoda Izusa Hrista, vo imja ego hrištjeni. Vi že latinštij rodove, teh vseh, iže v vjere grečestej sut, istinno vjerujte bezo vsjakago razmišlenja, sut bo vsi krešteni, kreštenje, ih istino i spitno ot Rimskija Cerkvi kreštenje, dabi meži vas nikakovoe razmišlenje ne bilo o tih deleh: no kako latini, tako preže rečeni Grekove, ko edinoj cerkvi smotrenie imjali, eže bo edinjem jedina jest. Kokda Greki v zemli sut latinstej, ili gde v ih zemli latinskaja cerkov, čtobi jeste vse k boženstvenej službe pribjegali, i tjela Izus Hristova smotrali, sokrušoniem serdca ih čest vozdavali, jako že ve svoih cerkvah činjat: i na pokajanje, da prihodjat k latinskim popom, i tjelo Božje ot nih prijemljat! A latinšti dolžni v cerkov iti, i božestvenja službi slušati, s teploju vjeroju poklanjatisja Izus-Hristovu tjelu; poneže istinno Izus-Hristovo telo . . . . A latini takože, da prihodjat na pokajanie k greckim popom i pričastje Božje ot nih vzimajut, poneže ovoe toe jedino jest. Tako bo Sobor končal v javlenom posidjeni vo gradje Florentii, pod leti voploštenja Gospodnja 1439. 6. julija."[1])

Razglasivši zjedinjenje z Rimom je Izidor prestopil ruske granice. Šel je v Krakovo, v Levovo. Odtod je prišel v helmsko biskupijo, slednjič v Kijev, svojo predstolnico. Bil je sijajno sprejet. Mala Rusija se je zjedinila.

Spomladi leta 1441. je prišel v Moskvo. Oddal je velikemu knezu Vaziliju pismo, katero mu je nanj izročil papež Evgenij IV. Brezštevilna množica ljudstva, bojarjev in škofov se je zbrala k bogoslužbi, mej katero je Izidor imel poročati o vspehu obravnav s papežem . . . . Ljudstvo je čakalo, kaj poreče veliki knez — knez se je oglasil — proti. Ljudstvo se je kneza balo, potegnilo je ž njim. Moskva — Velikorusija za zjedinjenje ni hotela vedeti.

Izidor je pobegnil v Kijev. A tukaj ni ostal dolgo. Odpravi se v Rim. Papež ga pošlje kot legata v Carigrad. Ko so Turki Carigrad vzeli, vrnil se je spet v Rim. Papež Pij II. ga je povzdignil za patrijarha carigrajskega. Izidor je mej ruskimi škofi bil prvi imenovan za kardinala rimske cerkve. Vmrl je v Rimu 1463 dne 27. aprila. Pokopali so ga v Vatikanu.

[1]) Harasiewicz. Annales Eccl. Ruthenae Leopoli 1862.

Digitized by Google

13. — Malorusija tekom sto let, po smrti vseruskega metropolita in kardinala rimske cerkve Izidora.

Po Izidoru se je Moskva za vedno cerkveno ločila od Kijeva. Razkolni Veliki Rusiji je knez moskovski postavil za metropolita Jono. Kijevu je papa papež Pij II. poslal za metropolita Gregorja. O Moskvi ne bomo v tej razpravi govorili več. Papeži je niso pozabili. Še so jo vabili — a zastonj! Pij II. je, kakor je razvidno iz „breve“ poslanega „ljubljenemu Gregorju, izvoljenemu metropolitu kijevskemu in vse Rusije“, leta 1458 natančno ločil meje katoliške Male Rusije od razkolniške Velike Rusije. Gregorju je papež podvrgel tele devetero maloruskih škofij[1]): **Brijansk, Smolensk, Polock, Turov, Luck, Vladimir. Helm, Przemisel, Halič.**

Vsi obredi in hijerarhični red Rusov je ostal po zjedinjenji isti. Zveza s Carigradom je imela stati. saj, se je tudi patrijarh v Ferrari papežu podvrgel. Leta 1476 je poslal Misael, naslednik Gregorjev, poslance v Rim k papežu Sikstu IV. proseč, naj bi dovolil v kijevski metropoliji slaviti leta 1476 jubilej odpustkov, ki ga je zapad slavil prejšnje leto. Misael priznava jasno primat papežev. V pismu naslavlja Siksta: „Oecumenico papae magno, soli, totius orbis candelabro, Ecclesiae lumini, Sanctorum sanctissimo, Patrum Patri et supremo pastorum Pastori, beato Xisto, Sanctae universalis Ecclesiae Christi Vicario . . . .“

Za Misaelom so bili metropoliti Simeon (1477 — 1488), Jona I. Glezna (1488 — 1494); oba sta bila rimska katoličana.[2]) Isto Makarij (1494 — 1497).

Eden najslavniših metropolitov kijevskih po Izidoru je bil Josip II. Soltan (1498 — 1517). Ta je poslal leta 1500 poslance v Rim k papežu Aleksandru VI. prosit pooblastila, da bi smel deliti o posebnih slovesnostih odpustkov. Priznaval je primat. V pismu na papeža se glasi: „Po božji milosti velikemu knezu celega sveta, edinemu vsega sveta svetniku . . . . Očetu očetov . . . . prvotnemu pastirjev pastirju, najvišemu duhovniku, najvrednišemu namestniku Kristusovemu, sedečemu na prestolu kneza apostolov Petra . . . .“

Papež Aleksander VI. je pisal naslednjega leta glede Malorusov škofu vilnskemu in knezu litvanskemu posebe. Istega leta je Aleksander VI. v posebni buli[3]) prepovedal Ruse, ki se hočejo okleniti Rima, znova krstiti. Metropolita Josipa Soltana so moskovski razkolniki radi zvestobe njegove do papeža imenovali

[1]) Peleš I. L. c. 471.
[2]) Peleš l. c. 478.
[3]) Peleš l. c. 489 je cela tiskana.

Digitized by Google

— latinjana, latinizatorja[1]), dasi je bil škof slov. obreda, in je odločno obsojal prestop iz slov. obreda v latinski. Leta 1521. je izdal papež Leon X. bulo, v kateri določuje jurisdikcijo maloruskih škofov in jemlje v obrambo slov. obrede. Določbe te bule je obnovil Klement papež VI. l. 1516.[2])

Za tem vzornim metropolitom so zasedli škofijsko stolico v Kijevu večinoma le možje n e v e d n i i n n e n r a v s t v e n i. Poleg tega so moskovski razkolniki dobili v tej dobi v e l i k v p l i v n a p o l j s k e m dvoru. Kralj poljski se je poročil z zagrizeno razkolnico Heleno, hčerjo Vazilja III. V oni dobi je Poljska postala tudi pribežališče c e l o t a k i h h e r e t i k o v, ki jih niso niti v Wittenbergu, Genfu, Jeni, Oksfordu trpeli. V takih razmerah ni čuda, da je cerkveno življenje v Mali Rusiji jelo propadati.

Za Josipom Soltanom l. 1517. so bili v Kijevu metropoliti: Jona II, Josip III, Makarij II, Silvester, Jona III, Elija, Onezitor (1588). Dasi je bila katoliška zavest tekom 16. stoletja v Malorusiji vpadla, vender se je še vedno nagibala bolj proti zapadni cerkvi. To je razvidno iz delovanja razkolnega patrijarha carigrajskega Jeremija II. Ta je vstanovil po Malorusiji mnogo bratovščin, ki naj bi skrbele za „čistost grške vere“ in škofe nadzorovale. In res, kaker razvidno iz pisma, katero je pisal Kazimir II. sv. Ivanu Kapistranu, moralo je število razkolnikov v kijevski metropoliji dokaj narasti. Razkolni patrijarh je pa upal sè svojimi naredbami Maloruse do dobra spraviti zopet v razkol.

V e n d e r B o g — piše Peleš, sedaj škof przemiselski slov. obreda — s e j e v s m i l i l m a l o r u s k e g a l j u d s t v a, d a j e o b n o v i v š i z j e d i n j e n j e z R i m o m s e z o p e t v r n i l o k s v o j i M a t e r i, U č i t e l j i c i r e s n i c e, k s v e t i k a t o l i š k i c e r k v i.

14. — Obnovljena unija maloruske cerkve z Rimom. Dogodek v Rimu z dne 23. decembra 1595.

Dogodek, o katerem bomo pripovedovali, je dokaz, da razkolništvo v Malorusiji tekom XVI. stoletja katoličtva ni bilo še prevladalo. Sicer bi bil — nemogoč.

Ta dogodek je novo zedinjenje Malorusov z rimsko cerkvijo.

Nasprotniki katoliške cerkve, razkolniki, liberalci trde, da omenjeni dogodek ni izviral iz prepričanja maloruskega ljudstva,

[1]) Sedaj vemo, da naš „Slov. svet“ je vzel to psovko, kaker druge, s katerimi ometava zagovornike k a t. resnice — od razkolnikov!

[2]) Annales ruth. Eccl, st. 86 in 91. Bula in breve celotno odtiskana.

Digitized by Google

ampak da je posilno delo papežev, poljskih kraljev, zvijačnih jezuitov.

„Stvar je pa v resnici — pravi večkrat omenjeni škof slov. obreda — vse drugačna. Vsak pošten Malorus mora priznati, da zjedinjenje z Rimom je cerkev in narodnost Malorusov rešila neizogibnega propada“.[1])

Daljni vzroki tega dogodka iz l. 1595. so bili po istem verodostojnem pisatelji ti le.

Razdivjanost ljudstva, nevednost duhovstva.

Škofje so do svojega dostojanstva prihajali večinoma po simoniji.

Odtod se da razlagati nevtajljiva nevednost mej maloruskimi škofi in metropoliti samimi.

Sramotno stališče, katero so zavzemali carigrajski patrijarhi. Patrijarhov je bilo v istem času po več. Število je bilo odvisno od — sultana. Patrijarhi, ki so morali plačevati sultanu za svojo čast, so v denarnih stiskah odirali druge škofe, samostane, cerkve, posebno pa ruske. V Rusijo denarje pobirat so hodili tudi drugi izhodni patrijarhi in metropoliti.

Ko so maloruski škofje videli propad svojih cerkva in ni bilo upa, da bi patrijarh carigrajski ali Moskva jim mogla pomoči k dušnemu preporodu, so začeli zapet bolj pogosto in s prepričanjem gotove rešitve ozirati se v — Rim. In Rim je bil pripravljen.

Papež je imel na Litvi vže nekoliko kolegijev, kjer so se vzgajali mladi Malorusi. Tudi v — Rimu samem je Gregor XIII. osnoval grški kolegij, kamer so se vsprejemali tudi Malorusi, ki naj bi odrasli vtrjevali svoje rojake v katoliški veri.

Obnovljenje zedinjenja je dalje povspešil živ boj, kateri se je v poljskem kraljestvu vnel mej katoliško cerkvijo in raznimi **herezijami**, ki so se iz inozemstva zanesle. O istem času so Velikorusi vstanovili samostojen razkolen **patrijarhat v Moskvi leta 1589.** Po tem dejanji so Malorusi spoznali, da od sedaj naprej njihovi pravovernosti ne grozi več nevarnost od Carigrada, ampak od Moskve. Spoznali so, da se morajo ali enkrat odločno Rima okleniti ali pa iti za Moskvičani v popolen razkol. Jarem carigrajski zamenjati pa z novim moskovskim niso hoteli.

Bližnji povod, da se je maloruska unija obnovila, je bil pa naslednji: Carigrajski patrijarh Jeremija II. je prišel v Rusijo. V denarnih stiskah se je dal podkupiti in je v Moskvi vstanovil poseben neodvisen patrijarhat. Prišel je tudi v Kijev, kjer je odstavil metropolita Onezifora in namestil Mihaela Rogozo leta (1588 — 1599.) Da bi vpliva v Mali Rusiji ne

[1]) Peleš l. c. 499.

Digitized by Google

izgubil in da bi razkol vtrdil, je vstanovil nov eksarhat. Za eksarha t. j. za namestnika sebe, patrijarha carigrajskega, je izvolil Cirila Terleckega (1589). Varal se je v obeh.

Ko je Jeremija II. vse to določil, tirjal je od novoizvoljenega metropolita 10.000, po druzih 14.000 goldinarjev, da plača sultanu tribut!!

Maloruski škofje se vpro tej sramotni simonistični tirjatvi. Zagroze mu z ekskomunikacijo, z odstavljenjem. Ta slučaj so sklenili maloruski škofje porabiti, da se za vedno Carigrada odkrižajo. „Boljše je — je pisal novonastavljeni eksarh carigrajskega razkolnega patrijarha škofu Balabanu — pod jednim najvišim pastirjem živeti, kaker pod petimi ali šestimi, v miru in ljubezni z Rimci biti, od katerih po milosti božji smemo pričakovati obrambo naše cerkve in boljši red.“ [1])

Od tega trenutka so maloruski škofje začeli resno posvetovati se, kako bi se zjedinjenje z Rimom jasno in trajno zopet obnovilo.

Leta 1590 sta bila v Carigradu dva patrijarha. Katerega priznati? Maloruski škofje se zbero v Brešču. Sklep posvetovanja je bil: Nobenega. Podvreči se hočemo papežu! Ta sklep so podpisali štirje maloruski škofje.[2])

Kralj Sigismund III. pozdravlja ta sklep v posebni diplomi. Obeta jim obrambo, jednakopravnost. Diploma je spisana v maloruskem jeziku.[3])

Za zjedinenje sta delala najbolj škofa Terlecki in Pociej. Proti pa knez Konstantin Ostrogski in Balaban, škof levovski.

Tekom leta 1594 so se posvetovali o načinu vspešnega, trajnega zjedinjenja. V listini[4]) z 2. dec. pravijo proti koncu: „Kot pogoj zjedinjenja stavimo, da se nam sveti obredi nedotaknjeni ohranijo. Popravijo naj se le oni članki, ki ovirajo zjedinenje, da se bode zopet vse tako vršilo, kaker se je, **ko smo bili še zjedinjeni.**“ Sledijo podpisi osmero škofov.

Leta 1595. so se pogajanja nadaljevala. Meseca avgusta je odgovoril[5]) papežev nuncij v Krakovem, kateremu so bili pogoje zjedinjenja poslali, da papež brez dvombe vse stavljene pogoje sprejme, ker niso proti dogmam.

Tedaj so maloruski škofje sklenili pisati papežu poslati

---

[1]) „Melius est existere sub uno supremo Pastore, quam sub quinque vel sex eorum, permanere in pace et amore cum **spiritualibus** Romanis, a quibus dante Deo erunt amor et protectio sanctarum Ecclesiarum et melior ordo.“ Harasiewicz. Annales eccl. ruth.

[2]) Cela listina: Annales 162.

[3]) Glej Annales 163-165.

[4]) Peleš l. c. 24.

[5]) L. c. 531.

Digitized by Google

zastopnike maloruskega naroda v Rim, da se v imemu Malorusov papežu podvržejo.

Pismo na papeža se glasi:

„Najsvetejši Oče, Gospod in Pastir cerkve Kristusove!

Spominjajoč se jedinstva naših prededov sè zapadno cerkvijo pod pokorščino svete apostolske rimske stolice, na drugi strani vvažajoč razkol in različna mnenja, ki so dandanes zavladala, nas je žalost prešinjala in prosili smo neprestano Boga, da bi nas blagovolil kedaj zjediniti v veri. Čakali smo, da bodo naši .... dosedanji, pastirji resno začeli misliti na zjedinjenje, za katero vsak dan v liturgiji Boga prosijo. Zastonj. Morda ne zanemarjajo te važne dolžnosti toliko iz zle volje, ampak ker ječijo v robstu najkrutejšega sovražnika krščanstva ... vender smo mi, ki živimo pod kralji Poljske, Švedske in pod knezi litvanskimi, in smo ravno radi tega s v o b o d n i, sklenili v skrbi za svoje zveličanje in izročenih nam duš obnoviti sè zapadno cerkvijo jedinstvo, katero je popred bivalo in je bilo tudi od naših prednikov določeno v florentinskem zboru ...

Pošiljamo toraj k Vaši svetosti častite naše brate v Kristusu, Hipacija Pocieja, škofa, in Terleckega, eksarha, da izrazijo (pod navedenimi pogoji) v imenu svojem in vseh nas, nadškofa in škofov, vsega duhovskega stanu in v imenu ovac nam od Boga izročenih, dolžno pokorščino Stolici sv. Petra in Vaši Svetosti kot najvišjemu Pastirju cerkve Kristusove.

Ako dosežemo, za kar smo prosili, hočemo mi in naši nasledniki biti Vaši Svetosti in naslednikom Vašim pokorni sinovi.

Dano iz poljskega kraljestva 1595. dne 12. jun. st. kal.“[1])

Slede podpisi metropolita kijevskega in škofov.

* * *

Odposlanca škofa Terlecki in Pociej došla sta v Rim 15 nov. 1595. Tedaj je vladal Klement VIII. Ganjen jih pozdravil. „Papež — piše Terlecki domov — nas je sprejel kaker oče svoje otroke z nepopisljivo ljubeznijo in milostjo .... Nečem biti Vaš vladar, ampak hočem Vaše slabosti in nepopolnosti na svoja pleča vzeti, ogovoril nas je papež.“

S l o v e s e n k o n z i s t o r j i z a z j e d i n j e n j e M a l o r u s o v s k a t o l i š k o c e r k v i j o j e b i l d o l o č e n 2 3. d e c. 1 5 9 5

Velika množica se je bila zbrala v Konstantinovi vatikanski dvorani: kardinali, škofje, zastopniki tujih vlad, maloruski in poljski knezi.

Ko je papež zasel prestol, pristopila sta maloruska škofa,

[1]) Peleš l. c. 536.

Digitized by Google

poljubila mu nogo in oddala maloruskih škofov pisanje, v katerem izpovedajo primat ruskega papeža. Pismo se je prebralo v maloruskem in latinskem jeziku.

Kardinal in državni tajnik papežev, Silvij Antoniani, pozdravi jih v navdušenem govoru in slavi njih trud in nevstrašenost.

Maloruska škofa izmolita tedaj pred papežem „vero" v imenu svojem in cele kijevske metropolije. Izjavo svojo potrdita s prisego na evangelij in jo lastnoročno podpišeta.

Papež Klement VIII. jim naznani, da so sprejeti v občestvo jedine svete katoliške in apostolske cerkve. Do solz ganjen pozdravi papež sedaj svoje nove sinove:[1]) „ . . . . Pozdravljamo Vas in sprejemamo Vašega metropolita, Vaše soškofe in celi maloruski narod z odkritim veseljem svojega srca, prepričani, da ste v resnici in iz notranjega božjega nagiba k nam prišli in sprejeli katoliško vero . . . Bogu se zahvaljujte . . . . Bodite ponižni in ne bodite v svojem mišljenji preponosni, kajti Bog se ošabnim vstavlja, a ponižnim daja svojo milost. Tako je tudi obžalovanja vredno Grško, katerega nesrečo z dna srca pomilujjemo, radi svoje ošabnosti izgubilo luč resnice in vzdihuje sedaj pod najkrutejšim jarmom robskega ponižanja. Častite ponižnost in bodite zvesti naukom katoliške cerkve. Kar bomo mogli, bomo po božji milosti za Vas storili in podeljujemo Vam in bratom Vašim odsotnim apostolski blagoslov."

V spomin tega dogodka je dal papež kovati posebno svetinjo.

15. Razglas obnovljenega zjedinjenja Malorusov s katoliško cerkvijo v Brześću 10. okt. 1596.

Po odredbi papeževi so tudi ostali maloruski škofje osebno prisegli zvestobo svojo v pričo škofov Terleckega in Hipocieja, kot pooblaščencih papeževih. Zjedinjenje za celi maloruski narod se je razglasilo mej slov. zahvalno božjo službo l. 1596. dne 10. oktobra v Brześću v pričo ljudstva v cerkvi sv. Nikolaja. Dotični dekret se glasi v matici:

Vo imja Boga vo Trojici edinogo. Na čest i hvalu Jego i ljudskogo spasenja, a vjeri svetoe hristjanskoe katoličeskoe utverženje i podvišenje, vsem katorim to vedati budet naležalo, . . . oznanujem na večnuju pamet, iź mi bačali jako edinovladnost cerkvi Božoje vo Evangelii i usti Gospoda išogo Izus-Hrista osnovana i utveržena jest, abi na edinom

[1]) Theiner, N. Zustände s. 104

Digitized by Google

Petre jako na kameni cerkev Hristova močjej stoječi ot ednogo ražena i spravovana bila, abi ednogo tjela edina golova i v edinom domu edin Gospod . . . kotori to porjadok cerkvi bože o d č a s o v a p o s t o l s k i h z a č a t i j trival po vse vjeki, a to iž vse patrijarhi do edinogo potomka Petra svjatogo p a p i r i m s k o g o zavždi v nauce vjeri i primovanju vlasti duhovnoe i v sudah Episkopih i apeljacjah utekalisja jako sje to z s o b o r o v i pravil s v j a t i h o t e c pokazuet i iši s l o v e n s k i e p i s m a z grečeskih starodavna preložonie dostatočne to pokazujut i starie svetie O t c i c e r k v i v o s t o č n o e to svjetčat, kotorie tot. Petra svjatogo prestol i starešjenstvo, a klast ee nad episkopi vsega svjeta znajut, ne mnej t e ž c a r i g r o d c k i e p a t r i j a h o v e, ot kotorih sjaja strana ruskaja vjeru svetuju prijala, tuju s v e r h n o s t s t o l i c i r i m s k o e P e t r a s v e t o g o č a s n e m a l i z n a l i i j e j p o d l e g a l i i ot neje blagoslovenstvo brali, ot kotoroe hotjaž mnogokrot otstupopali, ale opjat s neju ednalisja i do poslušenstva eje v o r o č a l i (Govori posebno o sjedinenje v Florencji.) . . . ot kotorogo soedinenja cerkovnogo carogrodckie patrijarhove koli zah otstupili i za takii g r i e h o t s t u p l e n j a i vozorvanja ednosti cerkovnoe v m o c p o g a n s k u j u i t u r e c k u j u upali začim mnogo bludov i zlih postupkov i zanehanja dozoru pravogo ih, sih krajev ruskih i mnogo b r i d k o g o s v j a t o k u p s t v a nastupilo, iz sja e r e z i r a z s e j a l i i vsju prave Rus opanovali cerkvi pustošači i hvalu božju psujuči. M i n e h o t e č i biti učastnikami grehu tak velikogo i nevoli poganskoe, katoraja za tim prišla carigorodskih patrijarhov i n e h o t e č i im razkolu i rozorvanja cerkvi svetoe edinosti pomagati, i zabegajuči spuštošenju cerkej i spasenju duš ljudskih čerez erezi, kotorie sja teper podnesli; majuči o to sovest i nebezpečenstvo spasenja svojego i stada slovesnogo nam ot Boga poručanogo v i p r a v i l i e s m o d o O t c a s v e t e j š o g o K l e m e n t j a o s m o g o p o s l i . . . . abi n a s d o s v o e g o p o s l u š e n s t v a j a k o n a j v i š i p a s t i r c e r k v i v s e l e n s k o e k a t o l i š e s k o e p r i j a l i o t s v e r h n o s t i p a t r i j a r h o v c a r o g r o d c k i h v i z v o l i l i r o z g r e š e l zahovajuči nam obrjadi i ceremonii cerkvej vostočnih grečeskih i ruskih . . . . Čto iž učinil i na to pisma pislal rozkazujuči abihmo sa na senod sezvavši izpovedanije svetoe učinili, i poslušenstvo stolici rimskoe Petra svetogo, Klimentijevi osmomu i ego naslednikom oddali. To smo dnes na senode učinili . . . .

Damo jako višej nameneno s podpisom ruk naših vlasnih.

M i h a j l o R a g o z a, v o l e j u b o ž j u a r h i e p i s k o p m i t r o p o l i t k i j e v s k i j, G a l i č a i v s e j a R o s i i. R u k o j u v l a s n o j u.

J p i a t e j P o t e j, vladika v l a d o m i r s k i i n b r e s t e n s k i.

Digitized by Google

Kiril Terlecki, vladika lucki in ogtrogski.
Gregorii German, nadvladika polocki, vitebski in mjestislavski.
Deonisij Zirujski vladika holmski in belski.
Jona Gogol vladika pinski in turovski.
Slede še podpisi arhimandritov: braslovskega, gorodejskega, levrišovskega in mjenskega.

* * *

Sklenili bi poročilo o tem veselem dogodku v ruski zgodovini radi z lastnimi besedami. Srce nas sili . . . . Vender naj raje k sklepu govori mož, kateri je sposobniši od nas prav soditi o dogodkih ruske zgodovine.

Tako je bilo — pravi sedanji przemiselski škof. slov. obreda, Julijan Peleš[1]) — z milostjo božjo delo končano. Po dolgih žalostnih letih je en del maloruskega ljudstva zapustilo zmotno pot. Žalostni položaj, v katerem je maloruska cerkev životarila, opominjal je plemenitiše njene sinove, in sklenili so povrniti se k veri pradedov, k veri, katera je malorusko cerkev tako oslavila za svetega apostolskega Vladimira in njegovega modrega sina in naslednika Jaroslava I, k veri, katero je prvi metropolit Rusije oznanjeval. Povrnili so se k skali vere, na katero je Kristus Gospod svojo cerkev sezidal, povrnili se k sveti Gori, na kateri si je Bog bivališče izbrati blagovolil, k Materi in Učiteljici vseh cerkva: k sveti rimski cerkvi. Sklenili so, zavrgši temo, gledati luč, in koperneč težiti za edinostjo in mirom, da se spolni beseda Gospodova: **Ena čreda bode in en pastir!**

Ignacij Kralj.

Cezarizem in bizantinstvo v izhodnem razkolu.

(Slovstvena ocena.)

Cesarizam i bizantinstvo u poviesti iztočnog razkola. Napisao *dr. Ivan Marković,* franjevac države presv. Odkupitelja. U Zagrebu, tisak dioničke tiskare 1891. 8°, I. XXIX in 551 str. II. 648 str.

Vže dolgo ni na jugu zagledala belega dne knjiga, ki bi bila tako učeno, podučljivo, jasno in zanimljivo pisana in ki bi bila sedanjim slovanskim cerkvenim razmeram tako primerna, ka-

[1]) L. c. 556.

Digitized by Google

ker je gori navedeno delo učenega dalmatinskega frančiškana, ki je vže po svojem prvem delu „Papino poglavarstvo“ l. 1882. zaslul med učenim svetom.

Temu zgodovinskemu delu je dala povod polemika med dr. Vladimirom Solovjevim, dr. A. Franki-jem in dr. Markovićem o pravoslavji iztočne cerkve, kaker se iz predgovora razvidi. Prva dva učenjaka trdita, da se ne sme sumničiti o pravoslavji iztočne nezedinjene cerkve, ker ona ni nikdar učila zmot kot cerkev. Ako se tedaj nahajajo kaki protikatoliški nauki v iztočni cerkvi, morajo se ti samo iztočnim bogoslovcem, a ne iztočni cerkvi zaračuniti. Dr. A. Franki je v svojem delu „Dvie poslanice“ trdil, da si iztočna in zapadna cerkev vzameno pripoznavati pravo vero; zatorej sledi naravno, da je tudi ruska cerkev pravoslavna in da jo je treba tako nazivati. Dr. Marković pa nasprotno uči, da se v krilu grško-ruske cerkve v resnici nahajajo protikatoliški nauki [1]) in da se morajo te krivovere na rovaš zapisati iztočni cerkvi sami, ker *si ni mogoče misliti vidne cerkve brez hijerarhije*. Nadalje dokazuje to dr. Marković iz simboličnih knjig, (katerih veljavo pa Solovjev zanika v zmislu protestantovskih simboličnih knjig) namreč iz P. Mogile katekizma (Pravoslavno Izpovedanje), ki je potrjen po dveh cerk. zborih, po iztočnih patrijarhih in je v ruska bogoslovska semenišča vveden, in pa iz Dositejevega Izpovedanja, ki zadržuje pravo tolmačenje pravoslavne vere. To je potrdila tudi „Istina“, glasilo profesorjev zadarskega bogoslovja za nezedinjeno iztočno cerkev v Dalmaciji. (Cesarizam in bizantinstvo, Predgovor XIII.)

Mi menimo, da je iztočna cerkev ne *samo razkolna, ampak tudi krivoverska*,[2]) in da je treba to jasno povdarjati pri zedinjenji. **Pri vsakem pogajanji je namreč treba jasno govoriti; polovičarstvo, diplomatizovanje, prikrivanje,**

[1]) Dr. Solovjev pravi v svoji knjigi: La Russie et l'Eglise universelle, Paris 1889 str. 14, da je rusko ljudstvo dobilo za časa Vladimira biser sv. vere z bizantinstvom vže oprašen, da je pa sv. vero v bistvn čisto ohranilo, ne vedoč za prepire in spletke grških bogoslovcev. Le laži-bogoslovci ruski uče v svojih šolah *tri protikatoliške nauke*, ki pa niso pozitivne dogme. ampak samo negacije, od pravoslavne cerkve nikdar potrjene in za vse pravoslavne krščane obvezne.

[2]) To trdimo zato, ker se v iztočni cerkvi res nahajajo protikatoliški nauki n. pr., da ni rimski papež poglavar cele cerkve, da sv. Duh izhaja samo od Očeta, da ni vic itd., katere krivovere uči ali vsaj trpi hijerarhija iztočne cerkve. Ko so v sedemnajstem veku profesorji kijevske akademije počeli učiti in pisati, da je presv. Devica Marija zares bila spočeta brez podedovanega greha, sta ruski patrijarh Joahim (1682 — 1690) in njegova sinoda obsodila ta nauk, gotovo zastran tega, ker so ga tedanji latinski bogoslovci učili. Prašamo tedaj, ako se protikatoliški nauki ruskih novejših teologov ne vjemajo z rusko cerkvijo, zakaj jih ta dopušča in njih učiteljev ne izobči? Qui tacet, consentire videtur. Kadar so se papeži pogajali z iztočno cerkvijo ali posameznimi njenimi pokrajinami, so vselej stavili za prvi pogoj, da morajo priznati rimskega papeža, Filioque itd.

Digitized by Google

laskanje ne prinese nikdar prave sprave. Resnico je treba povedati, posebno pri verskih, večnih resnicah, in samo resnica bo zmagala. Clara pacta, boni amici. S tem pa ne tajimo, da je treba v dostojni obliki pisati, drugoverce spoštovati in ljubiti, posebno ako niso sami svojega krivoverstva krivi in se ga ne zavedajo.

Kaker razvidimo iz predgovora, je ta najnovejša P. Markovićeva knjiga nekako naperjena proti njegovim nasprotnikom, katere hoče na podlagi zgodovine pobiti. V „p r i s t u p u“ postavlja pisatelj temelj svojemu dokazovanju, opisujoč vstavo in obliko sv. kat. cerkve, kakeršno je naš Zveličar določil. Cerkev ima kot vidno popolno društvo svojo hijerarhijo, svojo glavo, kateri je Kristus izročil svojo vrhovno oblast, ki je neodvisna od svetne oblasti. Na to dokazuje pisatelj, da je od Boga ne samo cerkvena oblast, ampak tudi politiška (državna) oblast. In sicer izvaja pisatelj cerkveno oblast neposredno, svetovno pa posredno od Boga, kar se tudi nam zdi verojetnejše.

V nadaljnem zgodovínskem razvijanji obeh oblasti nam kaže pisatelj, kako je svetna oblast, prekoračivši svoje meje, rada napadala cerkveno, kako so papeži branili krščansko nravnost in svobodo, navaja krive sisteme Ockhama, Menandrina in Ivana Jandunskega, Lutra in Melanhthona, Richerja, Galikancev in Jožefincev, ki so dajali narodu ali pa vladi cerkveno oblast in vladarje, odvezovali od vsake odgovornosti ter omejevali vrhovno oblast papeževo. Tako pride do ideje c e s a r i z m a, katerega difinuje „kot nezakonito in nepravično pretiravanje carske oblasti.“ (I. str. 31.)

Prestopivši do c a r i g r a j s k e g a cesarizma ali b i z a n t i n s`t v a, pravi, da je bizantinstvo „najservilnije udvoravanje i robovanje državnoj oblasti, združeno s največim licemjerstvom, ter s precjenjenjem svega, što je grčko (carstva, crkve, obredâ, institucijâ, jezika, ljudi itd.)“ (I. str. 33). Bizantinstvo je odvrnilo iztočno cerkev od rimske, vgonobilo bizantinsko cesarstvo ter odprlo pot islamu. Sè zadnjim grškim cesarjem je sicer g r š k i cesarizem pal, a njegov duh je prešel n a s u l t a n e i n n a r u s k e c a r j e.

To tezo dokazuje pisatelj v naslednjih poglavjih.

Konstantin Veliki, prvi krščanski cesar, prenese svoj prestol v novi Rim, v divni Bizant ter postavi tako temelj iztočnemu cesarstvu in nehote tudi iztočni cerkvi. Božja previdnost je na tak način odstranila od Petrove stolice nevarnega soseda, namreč rimskega cesarja, ki bi bil gotovo zaviral, da bi se njena svobodnost in samostalnost bila razvila. Konstantin Veliki, rojen pogan, v poganstvu odgojen, ni nikdar znal, kaj je cerkev in njena vstava; ni se mogel dokopati do pravih krščanskih idej, posebno ker še ni bil krščen. Po vzgledu rimskih avgustov si je prisvajal naslov „Pontifex Maximus“. Hotel je vvesti v cerkev

Digitized by Google

pogansko misel o vrhovni državni oblasti. Žalibog so mu dali priložnost škofje sami, da se je začel mešati v cerkvene posle.

V prepirih Donatistov in Arijancev prežene Konstantin Veliki iz domovine pravovernega Atanazija, k sebi pa pozove krivoverca Arija. Vedel se je car kaker bi bil škof, nazivajoč se za druga škofom (conservus). S Konstantinom začenja teologovanje iztočnih cesarjev, on je torej vtemeljitelj iztočnega cezaro-papizma. Poganski Rim ga je sprejel med svoje bogove, a iztočna cerkev med svoje svetnike! (I. poglavje II).

Za vladanja Konstancija (sinu Konstantina Velikega) se dalje bolj razvija cezarizem in bizantinstvo. Arijanstvo okuži ves carski dvor in teologovanje se prime celega iztoka. Car arijanec preganja kat. škofe in je zamenjuje s krivoverskimi. Ko so se škofje branili obsoditi sv. Atanazija, branitelja prave vere (v milanskem cerkv. zboru l. 355.), rekoč, da jim to cerkvena pravila zabranjujejo, odvrne car Konstancij: „Kakova pravila! kar jaz hočem, to mora biti cerkveno pravilo!“ Celo papež Liberij mora iti v suženjstvo. Krivovera je bila začasno zmagala.

Naslednik Konstancijev, car Julijan Odpadnik, je hotel zatreti krščanstvo in obnoviti poganstvo.

Car Valent zopet preganja kruto vse nearijance, posebno katolike, a v istem času je podelil versko svobo to vsem krivovercem, judom in paganom. Krščanska duša velicega Teodozija je bila vrgla v kot cesaristiško politiko, a za cesarovanja nevrednega njegovega sinu Arkadija se je zopet razšopirila. Sv. Ivan Zlatoust se bori kaker lev zoper surovi in nečloveški bizantizem, a ta ga vrže raz carigrajsko stolico, tira v sužnost in mu ne da miru, dokler ga ne vmori. (I. pogl. VI.)

Mladi Teodozij II. je prišel sčasoma v roke dvorskim skopcem (Krizafija) in krivoverskim patrijarhom carigrajskim. Nestorijanci in evtihijanci so kovali svoje spletke v senci bizantinizma ter okuževali sè svojim krivoverstvom iztočno cerkev. Teodozij II. skliče eseško sinodo, določi, kdo sme priti in glasovati, imenuje predsednika (Dioskura, prijatelja krivovercu Evtihu) ter mu naloži, da obsodi pravoverne škofe. S kakimi razlogi se je dokazovalo pri tej sinodi, kaže vže ime, ki je ostalo na veke temu necerkvenemu zboru, namreč „razbojniška sinoda.“

Večna hvala Bogu, da je oni čas obudil papeža Leona Velikega, ki je z orlovskim očesom in krepko desnico preprečil pogubonosne spletke evtihijancev in ponižal vedno bolj rastočo oholost carigrajskih patrijarhov. A dolgo ni trajal triumf Petrove stolice. Z brezbožnim, grdim Zenonom, ki je zaklal lastnega sinu Leona II, je cezarizem zopet dvignil svoja črna krila. Uzurpator Bazilisk, ki je Zenonu v carovanju in brezbožnosti nasledoval, prepove z „božanstveno (!) svojo knjigo“ t. j. vkazom prav drakoničnim, izpovedati sklepe kalcedonskega zbora, tedaj nauk sv. katoliške cerkve. Brezbožno to zapoved Baziliskovo podpiše pet

Digitized by Google

sto škofov iztočne cerkve; a narod, niža duhovščina in redovniki so bili pametnejši od teh škofov. Sveti Danijel Stilit, vidoč, da je vera v nevarnosti, stopi sè svojega stebra ter pridiga po Carigradu tako ognjeno, da narod zoper Baziliska vstane in ga prisili preklicati brezbožni svoj razpis. To drugo zapoved (bolje preklic) završuje Bazilisk z besedami: „Nihče ne sme dvomiti, da bi ta b o ž a n s t v e n a naša naredba ne veljala za konstitucijo". Cezaro-papizem imenuje tedaj svoje nasilje — božjega izvira! Ko se vrne Zenon drugikrat na prestol, izda verski vkaz, takozvani henotikon, hoteč združiti krivoverce s katoliki, in obsojuje z anatemo drugače misleče kaker kak papež. Na to preganja pravoverne škofe ter namesto niih nastavlja krivoverske. Pri tem mu pomaga carigrajski patrijarh Akacij, krivoverec. (I. pogl. VII — X).

Car Zenon je bil od svoje žene Arijadne živ zakopan in je vmrl iste smrti, s katero je bil sam svojega prednika Baziliska pogubil. Arijadna spravi na carski prestol svojega ljubljenca Anastazija II, skrivnega heretika, brezznačajnega trinoga, kateremu je bila laž in kriva prisega navadno sredstvo. Anastazij II da sežgati akte kalcedonskega zbora, napiše proti tedanjemu papežu Simaku (498 — 514) nesramno pismo, pošlje pravovernega carigrajskega patrijarha v progonstvo, brani krivoverstvo in preliva pravično kri katoličanov. Pri tem so mu kaker navadno pomagali bizantijski škofje, lakomni in slavohlepni, katerim je bil glaven namen — povišovati svojo oblast nasproti Rimu. Koliker se je poviševala oblast carigrajskih patrijarhov, toliko se je poniževala iztočna cerkev, dokler ni postala prava sužnja grških cesarjev (I. XI. pogl.) Med tem je cerkev na zapadu napredovala. Stari rimski svet je bil propal pod silno težo svoje skvarjenosti, in čili narodi so na njegovih razvalinah vstanovljali nove države. Cerkev pa je te barbarske narode učila krščanske resnice in omike.

Za carom Justinom, ki je iztočno cerkev skušal zediniti z Rimom, nastopi na carski prestol slavni Justinijan. Njegov ujec, cesar Justin, ga je bil dal v Carigradu vsestranski odgojiti in izučiti. Kot cesar je gradil mesta (20) in vtrjeval, zidal cerkve in zavode, obnovil pogorelo cerkev sv. Sofije, dal sestaviti Corpus iuris civilis itd. Škoda samo, da je hotel biti bolj papež kot cesar. Ko so se njegovi veliki vojskovodje German, Belizar, Narset vojskovali z neprijatelji države, bavil se je Justinijan s teologijo, izobčeval je in preganjal krivoverce. Proglasil se je samega za branitelja cerkvenih kánonov (postav), ali v resnici je cerkveno zakonodajstvo le svojevoljno popravljal in dopolnjeval. Tako n. pr. določuje v noveli 123, v kaki starosti sme kdo postati škof, duhoven ali dijakon, kdo ima izbirati škofe in kako; določuje se obred za posvečevanje novega škofa, prepovedujejo se škofom in duhovnom igre in posvetne predstave, vkazuje se, kako morajo biti vrejene redovnikov hiše, koliko časa mora tra-

Digitized by Google

jati novicijat itd. Z novelo 131. določuje, da mora biti carigrajski škof p r v i za rimskim papežem. Kaker papež ali cerkveni zbor, obsojuje Justinijan krivoverstva, zapovedujoč patrijarhu carigrajskemu, da naj razglasi to „božanstveno zapoved". To svojo „božjo zapoved" [1]) pretvori Justinijan v pesem in vkaže, da se ima peti po vseh cerkvah kot psalm! — Tu imaš pravo podobo carja-papeža, dovršenega zastopnika bizantijskega cezarizma, pol-boga, pred katerim so morali podložni s celim življenjem na tla padati in mu poljubovati — noge! Justinijan je neprenehoma teologoval sè svojimi škofi, pisal dogmatične vkaze in je vsiljeval škofom. Akoravno je sam dolgo časa polemizoval proti origenistom in evtihijancem, je nazadnje sam obnovil staro krivoverstvo (aftardoketov) in je vmrl kot nepoboljšljiv krivoverec. (I. pogl. XII.)

Car J u s t i n II. je zvesto pobiral stopinje za Justinijanom.

Car H e r a k l i j in patrijarh Sergij vvedeta novo krivoverstvo — monoteletsko. Heraklij izda zapoved, o kateri uči, da je v Jezusu Kristusu samo ena volja in ena delavnost. Ta svoj edikt, e k t e s i s zvan, imenuje car v e č n o d o l o č b o (aeternales definitiones!) A kratko osodo je imela ta večna določba! Papež Severin in Ivan IV. obsodita ekteso l. 640. in car Konstant II. napiše nov vkaz t i p (typos,) s katerim razveljavi „večno" ekteso Heraklijevo.

Muhamedovci si osvajajo državne pokrajine, car Konstant II pa med tem le naprej teologuje in hoče izvojevati zmago monoteletom krivovercem. Papež Martin, ki je bil obsodil brezbožno e k t e s o in zlodejski t i p v lateranskem zboru l. 649, mora zato kot mučenik vmreti v prognanstvu — žrtva žaljenega carja krivoverca (I. pogl. XIV.)

Car J u s t i n i j a n II. (685—695) skliče l. 692. v Carigrad zbor, poznan pod imenom z b o r t r u l a n s k i, kateri je žalibog le še bolj razklal iztočno cerkev od zapadne. Kánon 6. in 13. tega zbora dovoljujeta duhovnom, dijakonom in subdijakoženiti se pred posvečenjem; 36. kanon daje carigrajskemu patrijarhu enake privilegije in enako oblast, kakeršno ima rimski papež, stvarja, tedaj — drugi primat za iztočno cerkev; kanon 69. se klanja cesarskemu veličanstvu in ga primerja — Kristusu! Kajpada je cesar Justinijan II. radostno potrdil kánone trulanske ter je kaker kak papež prvi podpisal zborove akte! Cesar je hotel sicer, da mu papež Sergij I. (687—701) potrdi, kar je

[1]) Grški carji so se sami zvali: m o j a v e č n o s t, svoja pisma s v e t a, svoje naredbe b o ž a n s t v e n e (divalia). Njihova palača, stan vsake nespodobnosti, hudobije in pregrehe se je imenovala s v e t a p a l a č a, njih zakladnica s v e t a z a k l a d n i c a (aerarium sacrum) in njih konjarnica s v e t a • k o n j a r n i c a (sacrum stabulum)!!

Digitized by Google

bilo v tem zboru proti rimski cerkvi sklenjeno, ali Sergij izjavi, da hoče raji poginiti, kaker take zmote potrditi. Na to skuša Justinijan II papeža zasužnjiti, pa se mu ne posreči.

Ni še bilo dovolj cerkvenih homatij in krivover, katere so kaker rak razjedale iztočno carstvo. Cesar Leon Izavrijan (717—41) si izmisli novo, prav neumno in brezbožno krivovero, ki je celi krščanski svet silno razburila. Z Leonom Izavrijcem začne namreč huda vojska na sv. podobe. Tedanji papež Gregorij II. razloži v dveh poslanicah jasno in krepko to dogmatično vprašanje in pobija cesarjevo nezmisel in neznanje. Zategadelj streže cesar Leon papežu po življenji in preganja katolike sè zverskim nasiljem. Kaker da bi bil zbesnel, sramoti, muči; pobija in sežiga častilce sv. podob. V Italijo pošlje silno brodovje, da bi pokoril pravoverne Latine, ki niso hoteli pritrditi cesarjevi neumnosti, odtrga od rimskega patrijarhata vse cerkvene pokrajine med Sicilijo in Tracijo in je podvrže carigrajskemu patrijarhu. Tako nasilje se je nazadnje Italijanom pristudilo, zatorej so iskali pomoči pri papežih, zaščitnikih svobode in človeških pravic. In res, papež Gregorij III. se obrne l. 739 k frankovskemu knezu Karlu Martelu, Štefan II. pa h kralju Pipinu za pomoč. Kralj Pipin premaga Longobarde in daruje 22 osvobojenih mest Petrovi stolici. Tako je tedaj nastala cerkvena država papežev, osnovana na hvaležnosti in spoštovanju, katero je gojil osvobojeni rimski narod in Pipin do papežev.

Hudobnega cesarja Izavrijca spačeni in brezverki sin Kostantin Kopronim (Gnojeslav) nadaljuje boj zoper sv. podobe in njih častilce še hujše kaker oče njegov. Zapove celo zbrati zbor odpadnikov, ki naj obsodijo češčenje sv. podob kot „hudičevo iznajdbo“ (!) ter primerjajo „svoje verne cesarje (Kopronima in sina niegovega) apostolom, nadarjene z modrostjo i krepostjo sv. Duha“. Čujte! Tako govori 338 škofov iztočne cerkve o češčenji sv. podob! Kako klečeplazijo pred cesarjem, ki je očitno vganjal najgrše orgije in škandale, rušil umeteljna dela, sežigal knjižnice, spodkopaval cerkve, sramotil in nevsmiljeno mučil!

Sicer je „sveta“ [1]) cesarica Irena s pomočjo papeža Hadrijana I. začasno tem neredom prišla v okom, ali babjeverni Leon V. (Armenec), pol judovski, pol poganski Mihael II. in sin njegov, trinog Teofil, so nadaljevali lov na katolike in sv. podobe.

Na to zasede prestol car Mihael III, kteremu je ostalo sramotno zaime „Pijani“ (ker se je pri gostijah opival.) Vladal je zanj učeni, pa nečisti ujec Barda, ki je krepostno cesarico

[1]) Grki so Ireno sprejeli med svetnike, najbrž ker je bila češčenje sv. podob zopet vvedla A žalibog je tudi ona bila podedovala duh cezarizma bizantijskega in je dala svojega lastnega sinu v sobi, kjer ga je bila rodila, oslepiti zato, da bi spravila vso cesarsko oblast v svoje roke.

Digitized by Google

Teodoro in neljubega si opominjevalca, patrijarha Ignacija, odstranil s carigajskega dvora. (I. Pogl. XV.-XVIII.)

Pregnavši Ignacija, postavi Barda (cesar) na carigrajsko stolico — F o c i j a. S tem človekom začne nova doba v povesti iztočne cerkve, katero je P. Marković zasluženo osvetil v 6. poglavjih prve knjige (I. pogl. XIX.—XXIV.)

Bizantinski cezarizem je, kedar ga je bila volja, razdiral cerkveno edinstvo in pretrgaval zvezo z Rimom. Manjši razkoli so vže prej trajali (n. pr. od leta 484—519, 730—81, 813—42,) a Focij je popolnoma razdvojil iztok od zapada. Focij je znal zbrati protikatoliške misli in napore bizantinske vseh prejšnjih časov; on sam je pristen izraz grške lokavosti, čestilakomnosti in narodnega šovinizma, on je personifikacija bizantinstva in vtemeljitelj iztočne cerkve. Focij je bil sicer vržen raz carigrajsko stolico in je vmrl v prognanstvu († 891), ali razkol je takrat preminol samo na videz, za nekaj časa. Zastava cerkvenega prevrata se je vila vedno nad njegovim grobom. Focij je ostal večen vzor bizantinske cerkve, katera ga dandanes slavi kot velikega učitelja, sličnega apostolom, kot vzor škofom, diko patrijarhov, izpovednika in mučnika resnice, steber in temelj cerkve ter ga prišteva med svoje svetnike!

S tem pregledom završuje pisatelj I. knjigo.

V 1. poglavji II. knjige navaja pisatelj vzroke, kateri so pomagali, vzdrževati pričeti razkol. Neka prirojena mržnja in medsebojno preziranje je od nekdaj ločilo Grke od Latincev. A temu je bila prva podlaga: različna nrav in značaj obeh narodov. Razlika grškega in latinskega jezika, ki sta od 6.—7. stoletja naprej izključljivo zavladala na iztoku in na zapadu, je še bolj odtujila oba naroda. Ko grški cesarji niso mogli ali niso hoteli braniti in srečno vladati Italije, so Italijani s pomočjo papežev in Frankov vstanovili zapadno cesarstvo, nemško-rimsko po imenu. Leon III. venča na božič l. 800. v cerkvi sv. Petra za rimskega cesarja Karla Velikega; on pa priseže, da hoče braniti rimsko cerkev. G r š k i cesarji so se tudi nazivali r i m s k i cesarji; zato so se od sedaj naprej čutili poražene v narodnem svojem ponosu, in kaker so šteli Franke za sovražnike, Italjane za odpadnike, tako so začeli sovražiti še rimsko cerkev. Med nadaljne vzroke cerkvenega razkola se šteje razlika discipline in javne službe božje. Vse, kar je latinska cerkev določila in vstanovila po prvih sedmih ekumenskih zborih, vse to je bila Grkom neopravičena sprememba in brezbožno novotarjenje.

V naslednjih poglavjih (III.—IV.) nadaljuje pisatelj cerkveno in svetno zgodovino iztočnega carstva od Focija do Cerularijeve smrti. Groza in nevolja popada človeka, ko čita te liste bizantinske zgodovine, katerih le eden ni neomadeževan, le eden ne, ki bi bil na čast človeštvu. Same dvorske spletke, zarote, otrovitve, vmori, prešestvovanja, da rudečica obliva človeka

Digitized by Google

in se mu lasje ježe. Bizantijski dvor je brezdno hudobij in nečloveških pregreh, a njegova povest je povest krvi, nepoštenja in brloženja. (II. str. 85—86.) Castellarom in Gambettam bi bil ta odlomek prava slast!

Bizantijski cesarji so postali pravi gospodarji iztočni cerkvi, a ona jim ponižna sužnjica. Cesarji nastavljajo in odstavljajo po svoji volji patrijarhe in oddajajo patrijarško čast celo svojim bratom in sinovom. Ni čuda tedaj, če se taki dostojanstveniki niso brigali za čast svojega škofovskega imena, ne za cerkveno svobodo, še manj pa za edinstvo z Rimom. Cezaristiška politika je bila stvarila razkol, pod njo se je bilo izleglo bizantinstvo. Bolni so bili na tej bolezni vsi slojevi društva. Treba je bilo le dotekniti se tanke nitice, ki je še vezala iztok sè zapadom, in razkol bi bil dovršen in stalen.

C e r u l a r i j je bil kolovodja zaroti, naperjeni proti cesarju Mihaelu Paflagoncu. Ko je bil zaradi tega pregnan iz domovine, se je pomenišil. Bil je neučen in ohol. Čez tri leta pa ga vže vidimo na carigrajski stolici. Ta zaklet sovražnik rimske cerkve je dovršil, kar je bil Focij začel. V javni poslanici očita Latinom vse nasprotne šege in navade, dogmatični primetek Filioque, izžene vse redovnike latinskega obreda, ter zapre latinske cerkve v Carigradu. Sam zato od papeževih legatov izobčen se predrzne z nezaslišano oholostjo izobčiti papeža samega (Leona IX). Cerularij je vmrl v pregnanstvu l. 1059. Nekateri njegovih naslednikov so bili na pol zedinjeni z Rimom. Koncem 12. stoletja je odpal cel iztok od rimske stolice.

S. V. poglavjem druge knjige začenja cerkvena zgodovina Slovanov in sicer naj prej Rusov. Iz te zajamemo one točke, ki zadevajo zedinjevanje z Rimom.

Da so Rusi v začetku, ko so bili krščeni, priznavali prvenstvo Petrove stolice, to se da po menenju našega pisatelja sklepati ne samo iz tega, da so tedanji carigrajski patrijarhi Polijevkt, Antonij III, Nikolaj Krisoberg z Rimom bili zedinjeni, temveč še bolj iz c e r k v e n i h knjig. Te knjige dokazujejo, da so za onega časi Rusi obče priznavali Petrovo poglavarstvo v cerkvi. Pri tej točki opozarja pisatelj na svojo knjigo „Papino poglavarstvo“ str. 256. — 268, kjer obširneje govori o tem predmetu.

V enajstem veku (do smrti metropolita Hilarijona l. 1072.) so Rusi bili zedinjeni z Rimom, kaker je Stiltinck to dokazal. Za dobo izmed 1072 in 1150 imamo dokaze, da ruska cerkev ni bila odcepljena od Rima. Sv. Nikolaj je bil l. 1087. prenesen v Bari. Papež Urban II. (1088 — 99.) vstanovi praznik tega prenosa in ta praznik sprejme brž ruska cerkva za metropolita Efrema (1092) ter ga še danes slavi 9. dne maja, med tem ko grška cerkev ni nikdar te svetkovine sprejela.

Drugi dokaz: Italijanski redovnik, po imenu Antonij, po-

Digitized by Google

begne v Rusijo, ker so krivoverci preganjanli njegov samostan ter pride v Novgorod v početku 12. veka; nekateri menijo l. 1106, drugi l. 1117. Tu sezida cerkev in samostan, v katerem je sveto živel in vmrl l. 1147. Ruska cerkev ga je sprejela med svoje svetnike, imenujoč ga Antonija r i m s k e g a.

Tretji dokaz edinstva je po P. Markovićevih mislih posvečevanje metropolita Klementa l. 1147. V Rusiji so takrat gotovo imeli drugih svetih relikvij, a nobene teh niso postavili izbranemu metropolitu na glavo, temveč roko sv. Klementa papeža. Zakaj? Da ž njo z a m e n i j o oblast carigrajskega patrijarha.

V drugi polovici 12. veka se je razkol širil po Rusiji. Ko so bili križarji v Carigradu vstanovili latinsko cesarstvo (1204 — 1261), so dobivali Rusi svoje metropolite iz N i c e j e, kjer so takrat prebivali bizantijski patrijarhi. Tedaj je bil razkol popolnoma v Rusiji zavladal.

V ferarsko-florentinskem zboru je sicer Izidor metropolit vse Rusije (rodom Solunjan) sprejel dekret zedinjenja, ali veliki knez Bazilij vrže Izidora v ječo, skliče svoje škofe in bojarje k sinodi, v kateri je bil florentinski zbor enoglasno obsojen. Pozneje se je sv. stolica večkrat pogajala zaradi zedinjenja, ali od ruske t. j. od moskovske strani se ni nikdar resno na to mislilo.

Dokler je Ukrajina spadala pod litavsko in poljsko oblast, so bili z Rimom zedinjeni. Za časa poljskega kralja Sigismunda je kijevski metropolit Rahosa začel delovati za zedinjenje. In res! Posrečilo se je. On in sedem drugih škofov so proglasili zedinjenje l. 1595, na sinodi v Brześću. Tako je nastala rusinska maloruska cerkvena pokrajina.

Po delitvi poljske države so pripadale rusinske škofije Rusiji, izvzemši Levov in Przemyśl, kateri ste prišli pod Avstrijo. L. 1795 vniči Rusija rusinsko-katoliške škofije, razun polocke. Car Pavel I. vstanovi l. 1798. spet tri unijatske škofije. A kaka osoda je zadela unijate (zedinjene) in unijatsko cerkev za cara Nikolaja I. in Aleksandra II, znano je vsakemu.

V poglavji VI. se bavi pisatelj s cerkveno zgodovino B o l g a r o v.

Za vladanja Borisovega sinu Simeona, (893—927) zasine Bolgarski zlata doba. Simeon je hotel na podrtinah carstva Konstantina Velikega stvariti grško-slovansko cesarstvo. Zato se obrne k papežu Formosu, proseč ga kraljevske krone. Ta Simeonov korak dokazuje, da je bil Bolgarsko pridružil zapadni patrijarhiji in povrnil apostoljski stolici pravo, zaradi katerega sta se tako dolgo prepirala Rim in Bizant. V tem zmislu beleži letopisec Baronij v l. 893. svojevoljni povratek Bolgarov k rimski cerkvi. A tudi prej ni Focijev razkol resno razstavljal Bolgarov od Rima. Papež pošlje Simeonu kraljevo krono, in Simeon se prvi med Slovani nazivlje c a r.

Kaker Simeon, tako sta tudi njegova naslednika Peter in

Digitized by Google

Samuel prosila in zadobila kraljevo krono iz Rima; torej je bila bolgarska cerkev z Rimom zedinjena.

L. 1187. postane Bolgarska zopet neodvisna država. Trije bratje boljari iz hiše Asenov (Peter, Ivan Asen in Kalojan) so zaporedoma vladali v novi državi in so hoteli stopiti v dotiko z Rimom. Po dolgem pogajanji pošlje slavni Inocencij III. svojega legata v bolgarsko stolnico Trnovo, kateri posveti nadškofa Bazilija za bolgarskega primata in venča carja Kalojana l. 1204. Kalojan pogine od izdajniškega meča pod Solunom l. 1207; še dandanes živi v pripovedkah traških Bolgarov spomin „cara Kalijanča". Za njim vmre trnovski primat ali bolje rečeno patrijarh Bazilij in v Bolgarski zavlada — cerkveni razkol.

Po lijonskem zboru (1274), kjer se je bilo proglasilo zedinjenje iztočne in zapadne cerkve, so papeži sicer skušali Bolgare in njih carja pridobiti, a vsi poskusi so se zaradi vpliva grškega izjalovili.

Turki si osvoje Trnovo in vničijo bolgarsko državo in narodno cerkev l. 1393.

L. 1861. pošljejo nekateri odlični Bolgari v Rim poslance, da bi sklenili zedinjenje. Poslancem je bil na čelu — Dragan Cankov. Mej poslanci je bil arhimandrit Jožef Sokolski, star 80 let, katerega Pij IX. po njih želji zavladiči za bolgarskega nadškofa, Cankova pa imenuje komendatorja sv. Gregorja. Žalibog je bila to samo politiška igra Cankova in drugih bolgarskih poglavarjev; hoteli so namreč oprostiti bolgarsko cerkev iz verig grških fanarijotov ter dokopati se do politiške svobode. Bulwer (angleški poslanec v Carigradu) in Lobanov (ruski poslanec) nista branila ne denarja ne truda, dokler nista naroda odvrnila od zedinjenja. Kar izgine Sokolski. Govorilo se je, da so ga Rusi vkrali in odveli v Rusijo. Vendar je 20 tisoč Bolgarov ostalo verno rimski cerkvi.

Poglavje VII. se peča s Hrvati in posebno sè Srbi.

Do Šćepana Nemanje je srbska povest zelo temna. Do tega časa so bili Srbi več ali manj podložni Grkom. Sè Štefanom Nemanjo (1159—1195) začne zlata doba srbske zgodovine. Nemanja je bil rojen v Črni gori, kjer je takrat bila katoliškaa vera bolj razširjena ko pozneje, in je bil po rimskem obredu krščen. On je v celoto zedinil razcepljene srbske zemlje: Rašijo (denašnjo Srbijo), Zeto (Črno goro), Zahumlje (Hercegovino) in južne pokrajine. Na to se odreče vladanju in gre v samostan Studenico, od tod na Sveto goro (Atos) v samostan Hilandar, katerega je bil prej sam sezidal. Da je bil stari Nemanja do konca svojega življenja katolik, to nam dokazuje poslanica njegovega sinu Štefana Prvovenčanega papežu Inocenciju III, v kateri pravi, da „hoče hoditi kaker rajnik njegov oče blagega spomina po stopinjah sv. rimske cerkve."

Nemanja je imel tri sine: Šćepana, Vuka in Rastka. Vuk

Digitized by Google

je vladal v Zeti in Humu, Šćepan pa v Rašiji kot srbski župan. Vuk se je obrnil do papeža, zagotavljaje ga svoje popolne vdanosti in proseč ga za legate, ki bi v narodu vredili, kar je treba. Naj si so Vukove zveze z Rimom iz političnega vzroka izvirale, vendar je gotovo, da je sam katoliški vladal in da je njegovi zemlji za oni čas katoličanstvo bila glavna postava.

Brat mu Šćepan se takisto obrne do papeža Honorija III. (1216—27) in poprosi za kraljev naslov in kraljevo krono, katero tudi dobi. Rastko, ki se je bil pomenišil, vzemši ime Sava, mu dene l. 1222. blagoslovljeno krono na glavo in ga mazili za kralja. Od tega časa se je Šćepan imenoval Prvovenčanega. Sava vstanovi 12 eparhij (škofij) in postane sam nadškof cele Srbije. Pozneje popusti škofovsko stolico in gre za meniha na Sveto goro. Vmrl je na potu iz sv. dežele kot svetnik.

Šćepan Prvovenčani, Vuk in Sava so torej vsi v edinosti z Rimom živeli. Šćepanov sin, Šćepan Radoslav (1224—1231), poprosi po očetovem vzgledu istega papeža Honorija III. za kraljevo krono in jo dobi, znamenje, da je bil v edinstvu s Petrovo stolico.

Kacega duha so bili nasledniki: Šćepan Vladislav, Šćepan Uroš I. in sin njegov Šćepan Dragutin (1276—1282), ni znano.

Vsekaker se je za Uroša I. širil razkol, a za njegovih naslednikov Šćepana Dragutina in Uroša II. Milutina (1282—1320) je popolnoma zavladal.

Kruti in nemoralni Milutin je sicer poslal poslance k Klementu V. (1305—1314), proseč, naj papež pošlje v Srbijo vrednih in učenih ljudi, ki bi njega in narod v katoliški veri podučili, ker so bili Srbje tedaj vže v razkolu, ter naj vzame pod okrilje apostoljske stolice njegovo kraljestvo, a to so bile le pretveze iz političnih vzrokov. Ko je videl, da mu ni več treba papeževe pomoči, začne očitno preganjati katoliško vero in prepove v Srbiji rimski obred.

Dečanskega zadavi (1336) sin Dušan Silni, a oče Dušana in njegove potomce vmirajoč prekolne. Dušan Silni, kateri je Srbijo do vrhunca državne sile in nravne pokvarjenosti povzdignil, je bil pravi posnetek bizantijskih cesarjev; sam je hotel biti izvir vse moči in oblasti v svoji zemlji in cerkvi.

Brigal se ni za cerkvene zakone in je proglasil srbsko cerkev za neodvisno od Carigrada. Vmrl je pri ekspediciji na Turke, hoteč sam si osvojiti Carigrad.

Dušana nasleduje sin mu Šćepan Uroš IV. (1355—1371), neprijatelj katolikov. Za tega slabega carja je vladal knez Vukašin, kateri je pal v bitki zoper Turke 1371. l. Kmalu po tem vmre tudi car Uroš IV. in ž njim se vtrga rodovina Nemanjičev ter se izpolni kletev Šćepana Dečanskega.

Vukašinov sin Marko (Marko kraljević narodnih pesmi) je bil priznan od Vukašinovih pristašev za kralja. Da je Marko

Digitized by Google

nosil kraljevi naslov in da je vladal v enem delu srbske zemlje, potrjajo od njega kovani novci. Po smrti Uroša IV. so začeli srbski vel-možje vsak na svojo roko gospodariti. Najimenitnejši je bil Lazar, knez stare srbske zemlje. Lazarjev glavni privrženec je bil njegov zet Vuk Branković v Prištini. Lazarju se posreči zbrati več delov raztrgane srbske države, in se da v Prizrenu venčati za carja l. 1377.

Na to vdari car Lazar na Marka kraljeviča in si njegovo zemljo osvoji; a Marko pokliče Turke na pomoč! L. 1389. se je vršila osodepolna bitka na Kosovem polji. Po porazu na Kosovem polji so vladali še trije srbski vladarji, seveda kot podložni sluge Turkov. Srbija je sama od sebe padala v prepad. „Nju — tako piše doslovno P. Marković II. p. 156 — nije upropastila kosovska bitka, već nesloga, razdor, gramženje za vlašću i gospodovanjem ter razkvarenost velikaša".

Vidi se iz cele te srbske povesti, da se Srbi niso iz nje ničesar do danes naučili.

Muhamed II. pretvori Srbijo v turški pošaluk (1459).

Pet vekov je minilo od kosovskega poraza, pa Srbija se do danes ni za dlako ne približala rimski cerkvi. Mržnja do Latinov je zmerom bila globoko vkoreninjena v srbskih srcih. Vsi poskusi Leona XIII. so bili nevspešni. Berolinska pogodba je, kar se tiče katoliške cerkve v Srbiji, mrtvo slovo na papirju. Da pa morajo Srbi, na Hrvaškem, v Dalmaciji stanujoči, imeti vse predpravice — to se razume!

Srbi se v svojem sovraštvu protivijo Rimu, ki je nekdaj venčal njih kralje in širil krščansko omiko v njih zemlji. A Bolgari in Črnogorci, od nekdaj naklonjeni rimski cerkvi, so pametnejši ter so se začeli novejši čas pogajati z rimsko stolico, gotovo le sebi v časno in večno korist.

Za papeža Urbana VIII. (1623—1644) se je črnogorski vladika Marderij s pomočjo trogirskega arhidijakona Franja zedinil s katoliško cerkvijo. Pisal je zaradi tega pepežu lepo poslanico.

Koliko časa je trajalo to zedinjenje s katoliško cerkvijo, ne vemo. Vendar se iz Marderijeve poslanice razvidi, da narod ni bil nasproten zedinjenju. Theiner[1]) je obelodanil izvirnik poslanice, katero je bil hercegovski metropolit Bazilij l. 1671. pisal Klementu X.

Ta poslanica priča ne samo, da je rimska stolica vže prej ondašnjim kristijanom pomagala, ampak tudi, da so oni priznanavali papeževo vrhovno oblast. V XVIII. in XIX. veku ni nikomur v Črnigori prišlo na misel cerkveno zedinjevanje, ker se je moral mali junaški narod boriti za „krst častni i slobodu

[1]) Theiner, Monum. Slavor. merid. II. p. 201, sq. n, 210,

Digitized by Google

zlatnu". S konkordatom, leta 1886. med Nikito in sveto stolico sklenjenim, je priznala Črnagora postavni obstoj katoliške cerkve na svojem teritoriju.

V poglavji VIII. se vrača pisatelj k žalostni zgodovini iztočne cerkve, ki je odcepljena od vidne glave sv. cerkve zmerom bolj propadala. Cezaro-papizem postane celo nauk kanoniškega prava iztočne cerkve. Tako npr. piše kanonist Demetri-Komaten: „Sam car ima oblast, cerkvene naredbe preminjati, ker car, ki se zove in je vseobči vrhovni učitelj cerkva, stoji nad določbami cerkvenih zborov in jim daje moč. On je vpravitelj cerkvene hijerarhije in postavodajalec naredeb, katere zadevajo življenje in vladanje duhovnov. Njemu pristoja, da preiskuje tožbe škofov in klerikov ter da izbira (nove pastirje) cerkvam vdovam. On more škofovske stolice pretvarjati v metropolije in škofe v metropolite. Da vse na kratko zberem: izvzemši službo sv. maše, so v carju vse ostale škofovske pravice" [1])! Tako uči tudi drug kanonist, škof Teodor Balsamon. — To se pravi prodajati cerkev carju in to krivico še sankcijonirati! Prav piše Gfrörer, da je bizantinska povestnica najboljši zagovor papeštva. Čim bolj je iztočna cerkev strmoglavila v sramotno svojevoljno robstvo, tem bolj se je na zapadu dvigala svoboda v rimski in po rimski cerkvi.

Ako nadalje čitamo bizantinsko zgodovino, naletimo zopet na izrodke in pošasti bizantijskega dvora, na zverske prešestnike in krvoloke ali pa na ničvredne zapravljivce in strahopetne veseljake brez vsacega plemenitega čustva, na carje, ki silijo svoje patrijarhe, da jim dovolijo, kar se jim zljubi, ki se za časa nevarnosti iz političnih obzirov hlinijo papežu in zarad zedinjenja licemersko pogajajo, ali pa, kaker Manuel Komnen, papežu pogoj stavijo, da naj jim da krono zapadnega carstva, ki še zmerom teologujejo o brezpotrebnih vprašanjih ali celo o Muhamedovem bogu itd.!

Za časa križarskih vojsk se kažejo Grki nasproti Latincem hujši in perfidnejši ko Turki. Razkol se je le bolj še vtrdil, ko so križarji na svojo roko vstanovili v Carigradu latinsko carstvo in so iz maščevanja napadali Grke. Ne da se tajiti, da je maščevanje in politični interes vodil Benečane v Carigrad ob četrti križarski vojski (1202—4) in da bi krščanska vojska ne smela napadati krščanske države. Zato je tudi Inocencij III. križarje izobčil. Na to si osvoje drugikrat Carigrad in okronajo Balduina za cesarja v cerkvi sv. Sofije (1204) ter vstanovijo latinsko cesarstvo ob Bosporu. To je bil Grkom prvi božji opomin, da bodo enkrat zgubili cesarstvo, ako se ne poboljšajo. Grški cesarji so se takrat

[1]) Leundavius I. p. 317.

Digitized by Google

izselili v Malo Azijo in so stolovali v Niceji. Tudi tje pošlje papež Gregor IX. svoje legate, ki se z Grki prepirajo o „Filioque“ in o sv. Duhu. Grki so pa stvari le zavijali in zavlekavali, zatorej ni prišlo do miru in sprave. Grki si osvoje zopet Carigrad l. 1261. in konec je bilo latinskega carstva, po tem ko so v njem vladali Francozi 57 let (II. poglavje X—XIV).

Začeli so tedaj vladati v Carigradu Paleologi, ki so se resno poganjali za zedinjenje z Rimom, seveda iz političnih vzrokov. Grki so se sicer temu protivili, ali Mihaelu Paleologu se je posrečilo premagati vpor. Prišlo je do sprave v cerkvenem občnem zboru lijonskem l. 1274. Pri skupni pontifikalni maši so se trikrat pele besede: „Kateri izhaja od Očeta in Sina“. — A ta sprava obeh cerkva ni dolgo trajala; vzrok je bil dvolični Paleolog sam, ki ni znal modro postopati, njegova rodbina ter sploh grški nezadovoljneži, ki so narod zoper zedinjenje hujskali. Zazijal je zopet nesrečni razkol!

In zopet se niso ne papeži ne Paleologi naveličali pisati pisma, pošiljati legate, dogovarjati se zopet o zedinjenji zaradi — pretečih Turkov. — Na ferarsko-florentinskem cerkv. zboru pride po dolgih prepirih in zatezanju Grkov zopet do zedinjenja.

Ta druga unija se je zvršila l. 1439. Dva grška škofa pri tem zboru navzoča nista hotela sprave podpisati. In to je bilo dovolj, da je zedinjenje ostalo le na papirji. Grki so bili vžaljeni, da se je njih car Paleolog za tako malo pomoč zoper Turke s papežem pogodil, misleč v svoji oholosti, da bo cela Evropa vstala v obrambo Carigrada. Menihi in bizantijski so videli v zedinjenju — ponižanje carigrajskega patrijarha. Nekateri škofje, ki so bili v Florenci podpisali unijo, so domov vrnivši se najhujše agitovali proti nji. L. 1443 zbero trije iztočni patrijarhi zbor v Jeruzalemu ter obsodijo zedinjenje imenujoč florentinski zbor „prokleti“.

V Carigradu je poleg prepira zaradi sklenjene unije nastal še prepir v cesarski rodovini, ki je postal pravi domači boj. Murat II. in za njim Muhamed II. sta pritiskala na Carigrad. Paleologov sin Konstantin XI, videč Carigrad od Muhamedovih čet in trdnjav opasan, poprosi papeža Nikolaja V. za pomoč, obetaje, da hoče vreči v kraj cerkveni razkol. Stara igra! Papež pošlje k njemu legata kardinala Izidora, prejšnjega kijevskega metropolita, in mu piše pismo, v katerem razkolu pripisuje propast bizantinskega carstva, ter očita Grkom v krepkih besedah njih nevernost in neznačajnost. Vse zastonj! Mera grehov je bila polna in maščevanje božje se je bližalo. Cesar, senat in nekateri duhovni so sicer šli v cerkev sv. Sofije, da bi s papeževim legatom služili sv. liturgijo v znamenje sprave, a spravo so obljubili le s pogojem: ako jih Bog iz prepreče nevarnosti reši! Potem še le bodo grški dostojan-

Digitized by Google

svteniki pregledali florentinski dekret ter ga popravili, ako bo treba. — To se je zgodilo 12. prosinca l. 1452. Ko je bila unija v veliki cerkvi razglašena, so Carigrajci bežali iž nje, kaker bi bila oskrunjena. Veliki vojvoda grški Notara je tako mrzil rimsko cerkev, da je celo takrat, ko je turška vojska bila obsela Carigrad, javno rekel: „Rajši sem, da v mestu zapoveduje turški turban, kakor latinska tijara“!

Muhamedova vojska posede l. 1453. Bizant in opasa luko, katero so branile silne verige. Carigrad se je branil 53 dni, 29. maja popolnoči v zasvitu binkoštnega praznika, v praznik sv. Duha, zoper katerega so bili Grki tako hudo grešili, so prišli Turki v Carigrad. Carigrajci beže v cerkev sv. Sofije, katero so pred dvema dnevoma smatrali zaradi tam sklenjene unije onečaščeno, ter pričakujejo angelja z nebes, ki bi jih rešil. Ali mesto angelja je prišel nanje turški meč, kateri jih je razsekal. Od tedaj se vije bledi mesec nad divno cerkvijo sv. Sofije (Božje Modrosti). Modrost je bila Grke vže davno zapustila, in mesto nje zavlada — turška sila (II. poglavje XXV). Vzetje Carigrada, ki je ključ iz Azije v Evropo, je potegnilo v svoj osodepolni kolobar še druge evropske samostalne države. Stara Grška (Helada), Vlaška, Bosna, Srbija, Krim, Albanija in arhipelaški otoci so postale turške pokrajine. Ker Muhamed II. ni mogel iztrebiti vseh krščanov iz osvojenih dežel — kdo bi mu drugače zemljo obdeloval? — je dal svojim podložnikom versko svobodo. Zviti Muhamed II izbere Genadija, starega sovražnika Latincev, za patrijarha ter ga kaker nekdaj grški carji vmesti po krščanskem obredu rekoč: „Presveta Trojica, katera je meni dala cesarstvo, postavlja tebe za carigrajskega nadškofa in ekumenskega patrijarha.“ Na to ga da ogrniti z bogatim plaščem in mu da oblast nad vsemi njegovimi verniki (krščani), imenujóč ga milet-pašo t. j. glavarja naroda (krščanskega). Potrdi mu vse pravice, katere so patrijarhi prej vživali in mu odredi stan v nizkem in nečistem severozapadnem delu mesta, takozvanem Fanar-u, iz katerega so pohajali grški fanatiki in tlačilci balkanskih narodov, imenovani fanarijoti.

Grki so kmalu sami zarobili svojo cerkev — Turčinu! Patrijarška čast se je začela prodajati tistemu, ki je dal sultanu več dukatov. Bizantijska cerkev se je tako sama sebe prodala v turško suženjstvo. Zatorej se zaporedoma od carigrajskega patrijarhata odločujejo najprej Rusi l. 1589., potem Grki (za časa osvobojenja stare Grške) l. 1833, Rumunci l. 1864, za njimi Bolgari l. 1870, Srbi 1879, kateri so sè svojo narodno samostalnostjo izbojevali še cerkveno neodvisnost od Carigrada. Kako daleč je zabrelo grško fanarijotstvo brez vsake ideje i čustva, bodi dokaz, da so carigrajski patrijarh in njegovi za časa osvobojevanja Grške (1821) v Carigradu in pokrajinah špijonirali Grke in izdajali Turkom one, ki so se borili za svobodno Grško.

Digitized by Google

Tedaj krvniki svojega lastnega naroda! Patrijarh in njegova sinoda sta izgovorila veliko proklestvo na Ipsilanta in druge kolovodje grškega vstanka.

Tako je bilo odcepljeno telo iztočne cerkve od svoje glave, in ta glava je kaker hidra rodila več vrhovnih glav v posameznih narodnih cerkvah, katere so na tak način prišle izpod jarma carigrajskega pod drug jarem, pod jarem narodne šovinistične vlade. Carigrajskemu patrijarhu je ostal skoro samo naslov ekumenski, kajti iz svoje palače v Fanaru lahko pregleda celo svojo cerkveno pokrajino. Tako daleč si tedaj prišla ti „pravoslavna“ cerkev, tako ponižan je tvoj oholi papež! Božje sodbe so pravične!

V poglavji XXVII. polemizuje pisatelj srečno proti onim, ki hočejo dokazati, da sta zapadna in iztočna cerkev e n a cerkev in da jima je vera e n a. Ruski pisatelji: Gagarin, Galicyn, Kirějevskij, Solovjev menijo, da nobena verska dogma ne loči Rusa od katoliške vere. Galicyn (Galitzěn) in Kirějevskij še pristavljata, da ruska cerkev ni to, kar je grška. Ta mnenja, katera so več ali manj ovrgli vže drugi iztočni pisatelji, pobija dr. Marković, kažoč na s i m b o l i š k e knjige iztočne cerkve, na sinodo l. 1722 v Carigradu iz česar jasno sledi, da g r š k o - r u s k a c e r k e v n e s p o z n a v a p r i m a t a P e t r o v e s t o l i c e, n e i z h a j a n j a sv. D u h a o d S i n a, n e v i c in da uči, da duše n e v ž i v a j o k o j p o s m r t i v nebesih popolnega blaženstva in ne trpe v peklu dovršenega mučenja, ter da transubstancijacija biva še le p o izgovorjenih besedah mašnikovih n a p r i z i v s v e t e g a D u h a (epikleza). Drugih razlik med obema cerkvama ni, vsaj kar se tiče v e r e. V z a v r š e t k u citira pisatelj slovečega De Maistre-a preroške besede, ki se dandanes vže vresničujejo. „Cerkve — piše De Maistre — katere so šle za Focijem, so dalje od resnice, kaker druge protestantske cerkve, ker so t e poslednje vže obšle celi krog zmot, med tem ko prve še le začenjajo obhajati ga; zato jim je odrejeno iti skozi vse menjavanje razmeta, katerega je luterstvo in kalvinstvo za sabo potegnilo“ ... [1])

Rusija brani sicer svoje „pravoslavje“ z drakoničnimi političnimi zakoni, s knuto in policijo (k a t e r o b i r a d i p r i v o š č i l i o n i b r e z v e s t n i, p l a ć a n i s v o j a t i, k i p i š e i n d e l u j e m e d S l o v e n c i z a r a z k o l), ali vsa ta ostra sredstva ne morejo preprečiti, da rusko pravoslavje ne hodi na posodo — k p r o t e s t a n t o m. Kjer ni vrhovnega, nezmotljivega sodišča, ki bi reševalo verska vprašanja, tu postane sodnik — individualni razum; a to je v bistvu protestantstvo. Dogmatika Teofana Prokopoviča, ki je danes avkto-

[1]) De Maistre, Du Pape, L. 4, ch. 2, 5. Paris 1865, p. 328, 343, 344

Digitized by Google

ritativni tekst v ruskih šolah, uči prav po protestantsko, da je sv. pismo edino pravilo vere. Celo sveti sinod je v nekem slučaji l. 1816. to načelo sprejel. V katekizmu moskovskega metropolita Platona je prav po protestantovsko prevržen nauk o zakramentu sv. pokore. To uči tudi Macaire (Makarij) Theol. dogm. II. p. 522-541. Isti iztočni bogoslovec uči, da devtero-kanonične knjige niso inspirirane in da so le nekaka pritiklina protokanoničnim knjigam[1]) Profesor cerkvene zgodovine na atenskem vseučilišči, Diomed Kyriakos, pravi,[2]) da so bogoslovci grški, ruski, rumunski in srbski večinoma učenci nemških protestantskih profesorjev. To vam je lepa slovanska vzajemnost! Ti „naši bratje" Srbi in Rusi se bojijo stopiti čez prag katoliških slovanskih vseučilišč (akoravno bi smeli kot izvanredni slušatelji), raje hodijo iz sovraštva do Latincev na posodo k Nemcem racijonalistom, da napojivši se njih naukov ostrupijo v iztočni cerkvi še to, kar je dobrega. In vendar — pravijo nekteri — ni razločka med učenjem ruske in katoliške cerkve!

H koncu se ozre P. Marković še enkrat na žalostno zgodovino cezarizma in bizantinstva in na njega žalostne nasledke. Bizantizem je prešel na ruske carje. Odkar je Ivan III. vzel (1472) za ženo Sofijo, hčer zadnjega Paleologa, drže ruski carji sami sebe za prave naslednike bizantijskih „basilevsov" (cesarjev) in mislijo, da jim pripada oblast nad cerkvijo, ker so tako oblast sebi prisvojevali bizantijski cesarji. Ivan III. da novo posvečenemu ruskemu metropolitu Simeonu investituro z istimi besedami, katere so bizantinski basilevsi ob takih prilikah izgovarjali in katere je izustil tudi Muhamed, ko je potrdil Genadiju patrijarško čast. Car Ivan je po vzgledu Bizantincev sklicaval sinode. Na eni od teh sinod je provzročil, da se zabrani redovnikom v samostanih vršiti službo božjo, a duhovnom in dijakonom vdovcem, da ne smejo podeljevati sv. zakramentov.

Car vseh Rusov je vladar samodržaven in neomejen, kateri ni dolžan dajati odgovora nikomur na svetu, ki kaker krščanski vladar ima moč in oblast, da vpravlja svojo državo po svoji volji in po svojem razboru.[3]) Peter Veliki je pisal filozofu Wolfu, da je v Rusiji sam car Supremus Pontifex in da on vlada cerkev, a ne kaker bi hotelo duvovenstvo, katero je obvezano, njemu pokoriti se".

Štatut „svete sinode" pravi, da je sinoda od cara odvisna in od njega vstanovljena. Člani te sinode morajo s prisego priznati, da je temu zboru sodnik — imperator

[1]) Macaire, Introduction p. 493.
[2]) Zeitschrift für kathol. Theologie (1891) I, p. 180 — 181.
[3]) Glej vojniški ruski zakonik Tondini, Reglement p. 20. not. 1.

Digitized by Google

vseh Rusov. Isti nauk o carjevem vrhovnem glavarstvu, ki ga ima v ruski državni cerkvi, uče ruski škofje v svojih katekizmih.

Odkar je vstanovljena sinoda, ni v Rusiji cerkvenih zborov, ne nacijonalnih ne pokrajinskih. Stari kánoni so mrtva črka. Škofje morajo ob določenem času obiskovati svojo škofijo, sinoda pa jim pošlje pisani govor, katerega morajo v cerkvi prečitati.

V Rusiji kanonizuje car-papež — svetnike! Vse cerkvene osebe morajo, prej ko nastopijo svojo službo, priseči, da hočejo po svoji vesti izpolnjevati poverjeno jim službo, kaker jim je sedaj predpisano, ali kaker jim bo zanaprej določeno v instrukcijah, reglementih in v k a z i h c a r s k e g a v e l i č a s t v a.

Po ruskem kazenskem pravu (članek 598 in 599) so dolžni duhovni pred sodbo izpovedati izdajstva in namerjavane punte zoper carja, carsko rodovino ali državo, za k a t e r e s o z v e d e l i v s p o v e d n i c i. Kaj hočete še več, čestilci „svete“ Rusije?! — Kar se tiče pokatoličenja slovanskih razkolnikov, piše P. Markovič doslovno tako le: „Sudeći po ljudsku po zakonima historije, pokatoličenje slavenskih naroda n i j e b l i z u. Rodilo se sto Petara III, sto Pavala I, sto Aleksandara I, rodilo i ugovaralo o sjedinjenju sto Possevina, sto Jubéa, sto Grubera, pisalo sto Gagarina, sto Galitzina, sto Solovjeva; uglavilo se sto konkordata, nikada se Rusija ne će oprijateljiti s katoličkom crkvom, te s Petrovom rimskom stolicom, d o k l e v P e t r o g r a d u b u d e v l a d a o s a d u š n j i p o l i t i č k i s u s t a v. Sloboda politička, sloboda javnih institucija, sloboba stampe, sloboda saviesti i religije; sve ove slobode, kojima je sadjeno, da obore i zatru avtokratičku vlast v Rusiji, a s njom, da podkopaju temelj službenoj cerkvi, koju je ona stvorila, pripravit će put h cerkvenome sjedinjenju“. (II, str. 624).

S tem konča pisatelj obsežno knjigo. Die Weltgeschichte ist das Weltgericht — pravi Nemec. Ciceron pa: Historia est lux veritatis, m a g i s t r a v i t a e. Iz Markovićeve knjige se učimo spoznavati, k j e j e r e s n i c a, p r a v i c a i n p r a v a s v o b o d a, n a m r e č n e v i z t o č n i c e r k v i, a m p a k v z a p a d n i. Za tega delj priporočamo to izvrstno knjigo, ki je denašnjim časom in našim jugoslovanskim razmeram tako primerna in ki bo gotovo nekatere predsodke glede razkola razpršila, iz celega srca. Škoda, da jo je dal njen avtor tiskati samo v 1000 iztisih, ki se najbrž pri njem dobe (v Sinju, v Dalmaciji) za 4 gld. (Vsaj ta je bila cena za naročnike). Pisatelj se porabil pri svojem raziskavanji starejše in novejše vire: grške, latinske, nemške, italijanske, francoske in jugoslovanske. Škoda, da ni rabil ruskih pisateljev v ruskem jeziku, nego se držal samo prevodov. Poleg tega malega števila prevodov ima ruska književnost vendar toliko zgodovinskih del, ki bi gotovo še bolj osvetile povest razkola in odičile P. Markovičevo knjigo.

Digitized by Google

Da so deli jugoslovanske cerkvene zgodovine izdelani na podlagi domačih virov, se ob sebi razume. Posebno temeljito je prerešetan dekret florentinskega cerkv. zbora; pisatelj je l. 1888 sam bil potoval v Benetke, Florencijo, Milan in Bolonjo, da z lastnimi očmi prečita in prepiše izvirna pisma. Opozarjamo pisatelja na Pierlingov članek: Les Russes au concile de Florence, v Revue des questions historiques, (julij, 1892).

Knjiga je res to, kar naslov kaže. Posamezni deli so skrbno in spretno izdelani in se vjemajo v harmonično celoto. Knjigo dičijo jasnost, preglednost, objektivnost in temeljitost, posebno pa živ in lehak slog ter krasen in bogat jezik. Tu in tam pisatelj podučuje ali dokazuje, a ne sistematično, kaker v šolskih knjigah, ampak le bolj aforistično. Kot pravi zgodovinar zna dajati vsakemu, kar mu gre, in izvrstno bičati zmote in pregrehe. Vse se bere tako lahko in zanimivo, da je težko položiti knjigo iz rok. P. dr. Marković je skozi in skozi originalen in eden najbolj učenih jugoslovanskih bogoslovcev.

Želeli bi, da bi bil predgovor krajši in spodobnejši ter ne obsegal polemičnih člankov „na obranu", ki tje ne spadajo in nekatere profesorje v čudno luč stavljajo. Vrh tega ponavlja avktor iste stvari o simboliških knjigah v predgovoru kaker v zadnjem poglavji II. knjige.

Dalje bi radi videli, da bi bil oni „pristup" o vstavi krščanske cerkve in o teorijah cezaro-papizma bolj sistematično in temeljito izdelan.

Pisatelj govori parkrat o teokratizmu, ki se je baje nahajal pri nekaterih iztočnih narodih in pri Črnogorcih; ali judovska teokracija je unicum v celi zgodovini in se ne sme nikaker tem teokratičnim državam primerjati. P. Marković se drži starega mnenja, češ, da je bil cesar Justinijan rodom Slovan z imenom Upravda, ali denašnji zgodovinarji to zanikajo.

Kdor se hoče podučiti o zgodovini iztočnega razkola in na zgodovinski podlagi delovati za zedinjenje naših bratov, sezi po knjigi! A od P Markovića pričakujemo, da nas v kratkem še slično knjigo razveseli.

Borodinov.

Digitized by Google

Nekoliko o rabi in zlorabi besed „liberalec“ in „liberalizem“.

Namenil sem se podati par vporabnih nasvetov nasproti liberalcem in liberalizmu. O tem se je sicer vže marsikaj i pisalo i govorilo; pa vkljubu temu še ni prišlo mej nami do toliko zaželenega sporazumenja, niti kar se tiče pomena takih besed, katere vsak dan imamo na jeziku, in katere rabimo tako rekoč za devizo, po koji se ločimo.

Se sme dandanes, v naših razmerah, beseda „liberalec“, „liberalizem“ jemati v dobrem, krščanskem pomenu?

Ne. Tudi beseda „staroverec“ po prvotni svoji rabi pomenja le pristnega katoličana, ki je ostal pri prvotni Kristusovi veri in ni ničesar tujega dodal. Dandanes pa „staroverec“ faktično pomenja — razkolnika, zaradi tega ne smemo rabiti te besede več v prvotnem pomenu, v zaznamovanje katoličana.

Isto je z besedo liberalec. Bog je prostost. „Resnica vas bode oprostila“. Beseda „liberalec“ v prvotnem, krščanskem zmislu pomeni res človeka, ki se je popolnoma božji resnici podvrgel in se z njo oprostil nevednosti in greha. Vender — rabi dandanašnje javno mnenje besedo liberalec še v tem krščanskem zmislu? Ne. Židje, framasoni, brezverci so jo začeli rabiti ne v pomenu „prost biti od nevednesti, nevere, greha“, ampak v zmislu „neodvisen, prost biti od vsake postave božje, prost od vere krščanske, živeti razbrzdano po poljubnosti občutkov, skratka živeti kaker bi Boga ne bilo.“ Židje, framasoni so to besedo toliko časa v tem pomenu rabili, da sedajni celi svet jo le v slabem pomenu jemlje.

Radi javne, splošne rabe besede „liberalec“, „liberalizem“ le v slabem pomenu, se dandanes ta beseda ne sme v dobrem pomenu jemati. Sicer je pohujšanje neizogibno. Dandanes tako spozabiti se in javno, v časopisu trditi, da je celo Jezus Kristus liberalec, da so tudi katoliški duhovniki liberalci, ni le „scandulum pusillorum“, ali „pharisaicum“, ampak „diabolicum“! Kajti širše občinstvo ume to trditev, kaker bi bil Jezus Kristus sam početnik sedanjega brezverskega liberalizma, kaker bi katoliški duhovniki bili pristaši, somišljeniki framasonov!

In prav ta je glavni razlog, zakaj nekateri dandanes rabijo besedo „liberalec“, „liberalizem“ itd. v dobrem, krščanskem pomenu — preveriti hočejo kratkovidno občinstvo, da so nauki, katere oni uče, pristno katoliški, Kristusovi. Znano je namreč, da take pojme zamenjavajo najrajši ljudje, kateri zastopajo in

Digitized by Google

razširjajo ravno proti-katoliške, brezverske nazore. Hoteli bi, da bi občinstvo protikatoliške nauke, ki so jedro denašnjega liberalizma, vsprejelo za ravno tako nedolžne in dobre, kaker je nedolžna, dobra v prvotnem imenu beseda „liberalec“, „liberalizem“. Tukaj je past!

Mi v svojih razpravah nismo in ne bomo rabili besedo liberalec“ v dobrem pomenu, pa tudi ne v zmislu: „tisi grešnik“ t. j. človek, ki se ne briga v življenji, v praksi za božjo postavo.

Vsi, kaker mi, tako tudi oni, katere imenujemo liberalce, smo resnično liberalci, ako vzamemo besedo liberalec za isto, kar pomenja grešnik. Kajti razven Jezusa Kristusa in Marije so bili in bodo vsi ljudje na zemlji, jeden več, drugi manj, prestopniki postav božjih t. j. liberalci v praksi, to je pa isto, kar grešniki. Ta vrsta liberalizma spada edino pred vest in pred spovednika in pa pred sodišče.

Očitujoč komu liberalizem le trdimo, da on vedé ali nevedé, hoté ali nehoté faktično zanika verske resnice oziroma, da brani zmote. Torej vkoliker se on vsega tega zaveda in je dosledno zato odgovoren, tudi tega ne sodimo, ker notranjosti ne poznamo. Mi sodimo le nazore, vkoliker se na zunaj javljajo. Ako o liberalčevi osebi sami izrečemo obsodbo, je ta le pogojna t. j. ako in vkoliker se on svojega liberalstva zaveda. Taka obsodba se tem bolj bliža kategorični, čim jasniše dotični liberalec kaže z govorom ali dejanjem zlobno voljo. Na sploh pa nam ni toliko do vpliva, katerega ima brezvera liberalčeva na liberalca samega, ampak do vpliva, katerega vtegne javno oznanjevana njegova zmota imeti na občinstvo. V boj proti liberalnim nazorom gremo v prvi vrsti, da bi se škoda, pogubnost njihova od občinstva odvrnila.

Ker vže govorimo o nazorih in grešnosti človekovi, se nam nehote vsiljuje vprašanje: Je resnica tako odvisna od človekovega življenja, da ostane resnična, le ako človek, ki jo oznanjuje, nravstveno živi, sicer pa postane neresnična, ako živi nenravstveno?

Dobro je, da tisti, ki resnico zagovarja, tudi po njej živi. Prvič namreč vže narava tirja, da se dejanje vjema z nazori; drugič sam Bog tako zahteva; tretjič navadno občinstvo leže in prej resnico pripozna za resnico, ako nje oznanjevalec sam po njej živi.

In vender resnica sama na sebi ni odvisna od nravstvenosti človekove. Dokaz: Zgodovina priča, da so se mnogokrat svetniki motili, a grešniki resnico spoznali. Nravstveni človek vedno leže resnico spozna, a resnica sama je neodvisna od kakovosti človekovega življenja. Resnica, načela resnice so večna. Veljajo, naj biva kateri človek ali ne. Ona je

Digitized by Google

nespremenljiva. Naj ljudje žive, kaker hočejo, po njej ali ne, ona ostane vedno ista, kaker Bog, nje izvor. Resnica je neodvisna od človeškega počenjanja.

Za to, ali je kateri nazor resničen ali bloden, se ne sme razlogov, dokazov in protidokazov jemati le iz človeškega življenja. Da se sploh in nikaker tega ne sme, ne trdim: kajti navadno se iz posledic z izvestnostjo sklepa na kakovost vzroka. Trditi hočem marveč le to: ker so nazori nekaj čisto umstvenega, se morajo večinoma in v prvi vrsti razlogi pro in contra zajemati iz umstvenega sveta.

Proti krščanski filozofiji in veri pa ni nobenega pravega umstvenega razloga. Resnica resnici ne more nasprotovati. Na zemlji pa bivajo ljudje, kateri bi katoliško vero vsekako radi vničili. A ker v to svrho nimajo nobenih umstvenih, pravih protidokazov, ostajajo jim na razpolago le navidezni dokazi — sofizmi: laži, obrekovanje, opravljanje, cepci in vile. Te „dokaze“ rabijo v prvi vrsti framasoni.

Resnica bile tedaj prestala biti resnica, ako bi Bog sam, nje početnik, proti nji kaj zagrešil. Še svetostjo Božjo pade ti tudi resnica. Sklepati, da resnica ni več resnica, ker se je kateri človek proti nji zagrešil, se pravi pripisovati človekov greh — Bogu samemu!

Pa če se tudi sam oznanjevalec resnice proti resnici pregreši, ni to nikaker še dokaz, da sam resnice ne smatra več za resnico, ali celo, da je prenehala biti resnica, ampak to je le razlog, da bode kaznovan. To je pa indirekten dokaz, da resnica je ostala resnica.

Da, ravno to, da tudi grešniki ne prestanejo zagovarjati resnice, proti kateri so se pregrešili, čeprav si s tem vest bude, čeprav smejo vsak trenotek pričakovati, da jim kdo v obraz vrže: medice, cura te ipsum — ravno to je najsijajniši dokaz za resnico, da je resnica, dokaz, da je resnica neodvisna od človeškega počenjanja, da je nad človekom, da je oblastna, neizprosna gospodovalka človeštva, ki zajema vso svojo moč iz — Boga. Ta faktum je najjasniši, dokaz objektivnosti resnice.

Za laž se je treba boriti z lažjo, s cepcem. To orodje brez skrbi lahko prepustimo našim nasprotnikom. Resnica ima sama v sebi zadostnih razlogov. V dokaz svoje resničnosti resnica obrekovanja, opravljanja ne potrebuje. Resnica, katero mi zagovarjamo, je sveta, kaker je svet nje izvor. Za sveto stvar se hočemo sveto, a tudi z navdušenostjo in odločnostjo, kakeršno ljubezen do nebeške resnice zahteva — boriti!

Antiliberalec.

Digitized by Google

Kako se spozna katoliški liberalec?

Da so oni listi in osebe, ki jasno izrekajo, da so verski nauki „nespamet", ki psujejo papeža za „izvrg", ki se o škofih drznejo izražati, da so „riba, ki pri glavi smrdi" — liberalni, v službi liberalske sekte, je razvidno. Iz takih izjav kopito hudičevo zadosti jasno moli.

Nekaj več bistroumja je treba, ko se liberalec potuhne za katoličana, ko herezijo zavije v navidezno nedolžne besede, z namenom, da bi katoličani tem raje in prej zmote in laži vzeli za čisto katoliško resnico. Treba je toraj poznati takega katoličana-liberalca, da smo bolj oprezni pred njegovimi nazori, da nas ne zaplete v svoje liberalne zmote.

Evo nekoliko slučajev;

Katoliški liberalec je — tu govorimo o osebah, ki se zavedajo svojega početjanja, — kdor ni dosleden v filozofijskih in verskih nazorih, kdor zdaj govori za kat. nauke, kmalu pa proti. Z dvoumnostjo pa tudi z nedoslednostjo bega ljudstvo, koje beroč taka nasprotja ne ve, kaj bi li verovalo, bi imelo cerkvenim oblastim pokoriti se ali ne.

Katoliški liberalec je, kdor govoreč o verskih rečeh, govori dvoumno, temno. Nedoslednost, dvoumnost, temnost je dokaz, da se dotičnik noče absolutno pokoriti učeči cerkvi.

Katoliški liberalec je, kdor hoče določevati škofom, kaj je čisto politična zadeva, kaj cerkvena. Ta drzna izjava izvira iz heretičnega načela, da je privatno, osebno mnenje nad učečo cerkvijo.

Katoliški liberalec je, kdor kat. cerkvi, posebno pa onim, ki se strogo njenih dogem drže, očita — nazadnjaštvo, a hvali one katoličane, ki so se akomodirali modernemu javnemu mnenju. Liberalec je, ker izvira ta zahteva iz heretičnega načela, da kat. vera ni najviša modrost, resnica.

Katoliški liberalec je, kdor hoče, predno bi pripoznal kaj za zmoto, da bi ga sam škof pokaral. Ta zahteva izvira iz heretičnega načela, da se v vesti nimamo podvreči niti poslanim od škofa. Ta zahteva tudi vniči vsako delovanje kat. cerkve. Kajti ako bi smel in moral vsakega katoličana le škof opominjati, bi kat. cerkev mogla komaj vspešno se razvijati, kar pa je po volji hudiča, a ne Boga.

Katoliški liberalec je, kdor narodnost stavi nad vero, ali jo vsporeja, kdor trdi, da vera ni na dnevnem redu, kdor povdarja nasproti kat. cerkvi svobodomiselnost, neodvisnost umetnosti od vere, absolutno svobodo tiska, ki zagovarja vsemogočnost države. Libe-

Digitized by Google

ralec je, ker to so le sklepi iz heretičnega principa, da je človeška pamet nad vero, človek neodvisen od Boga.

Katoliški liberalec je, kdor stalno, vstrajno, vedoma priporoča liberalne liste, članke iz njih ponatiskuje, jih hvali, ali vsaj nikdar graje ne izreka, če je treba, vsaj indirektno izgovarja, nasprotno pa odločno katoliških časopisov ne omenja, nego le da jih smeši, zavrača. Liberalec je vrednik, kateri namenoma ne prinaša poročil o katoliškem gibanji, o delovanji odličnih katoliških mož, ali pa, ako poroča, vse otemni, oslini, očrni. Na drugi strani pa skrbno zabeležuje z veseljem vspehe tiste stranke, ki zastopa jasno brezverske ideje in demonstruje proti škofom.

Slovstvo.

Levstikove poezije I. in II.

Komaj je en mesec od tega, kar je „Marica“ pisala v „Slov. Svetu“, da v kratkem pride na vrsto — Levstik, češ, tudi njega ne čaka boljša vsoda, kakor druge pesnike in pisatelje slovenske, katere smo se drznili v svojem listu ocenjati. — Res, tudi Levstik je prišel na vrsto: to je bila vže dalje časa naša želja.

Imamo pred seboj dva zvezka Levstikovih poezij, katere je „zbral“, a žalibog da premalo „izbral“ g. Frančišek Levec. S katere strani mi ocenjamo slovstvene proizvode, je vže znano. Mi se ne spuščamo niti v slovnično raziskavanje, niti presojamo oblike ali zloga — edino, kar imamo pred očmi, so misli ali načela, ki se v delu izražajo. Tega stališča se držimo tudi pri Levstikovih poezijah.

Akoravno g. Levec nekje zatrjuje, da je izpustil precejšnje število zabavljic in pušic, vender lehko rečemo, da nam je v pričujoči zbirki zvesto, in celo prezvesto naslikal — seveda z Levstikovimi barvami — celega Levstika. In tako sme g. Levec vporabiti na zbirko Levstikovih poezij besede Gregorčičeve:

Da kip njegov bi vam podal,
Raztresene sem ude zbral —
— — — — kdor pregleda té,
Spozná mu glávo in srcé!

Da, glava in srce dela celega moža! Poglejmo tedaj, kako glavo, kako srce ima Levstik.

* * *

Digitized by Google

Prave umetnosti si ne moremo misliti brez idealov. Umetniški ideali so pa tvorbe domišljije umetnikove, v katerih vpodablja svoje ideje. Se nahaja v Levstikovih poezijah kaj idealnosti? Nahaja se.

Levstik oslavlja lepše in ginljivejše ket noben pesnik slovenski najlepšo vseh čednosti, kateri pravimo po krščanski šegi „sveta" čistost. Kako resnično, in vender vzvišeno-nebeško (pravi idealizem mora naravno resničnost spajati z nadnaravno idealnostjo) se glasi tretja kitica pesni: „Zapeljani deklici":

Tiha čistost je nebeški zor telesu,
Tebi zor le-tá je kratko gorel!
Božja luč vgasuje tvojemu očesu,
Kar ti je življenja sèn dozorel.

Komu bi ne prišle tu v spomin besede sv. pisma, katere cerkev tolikokrat ponavlja v proslavo čistosti: O kako lep je čisti rod!

Da, srce, iz katerega je prikipela „Grešnikova molitev", je moralo tudi samo globoko čutiti lepoto in dragocenost svete čistosti!

To srce, Levstikovo srce, je znalo ceniti prostost in srečo moža, ki se ne da vladati poltnim strastem:

Oko se iskri mu veselo,
Ko solnce, luna, zora sije,
Vedre ga log, cvetíc krdelo,
Sumečih gozdov melodije.

Kar je pa Levstika vznašalo v idealne visočine, je bila vera. Levstik ni bil nikdar brez vere, česar ne moremo trditi o marsikaterem novejših slovenskih pisateljev in pesnikov. Vera Levstikova pa ni pojav trenotnega navdušenja, katero neredkokrat začasno prešinja celo može, ki sicer ničesar ne verujejo: kajti umetniki najdejo v krščanstvu brez števila estetične snovi, in ravno ta estetična stran na krščanstvu jih napolnjuje z občudovanjem in nekakim češčenjem Kristusove vere. Ne — Levstikova vera je imela korenino v srci, kar pričajo brezdvomno nekatere pesni, ki mu, kaker živ studenec vrejo iz srca. Pohlinjena pobožnost se da lehko razločiti od prave, iz srca izvirajoče. Čitaj li naslednje kitice iz „Puščavnika":

Z menój igrala se je strast,
Dajala grehu me v oblast,
Pehala me je od Bogá,
A napolnila né srcá.

Digitized by Google

Sedàj me strast minila je,
In skrb se izgubila je;
Tolažba moja Bog je sam,
Ter upanje le vanj imám.

On dvor je moj, on dom je moj,
Zató mu, duša, slavo poj!
Umrl je v tebi ves prepir,
Naselil sladki v té se mir.

Korake vidi mojih nog
In dela vsa nebeški Bog;
On hráni kaker ptico me,
Odeva kot cvetlico me.

Zató rad môlim in klečim,
Ker iz njegovih rok živim,
Ker mi obeta rajski vrt,
Ko pride pôme bela smrt.

S tako odkritostjo, s takim prepričanjem in ognjem ne peva oni, za kogar krščanstvo nima više vrednosti nego da podaja njegovi domišljiji zgodovinske snovi, katera se sicer v eno vrsto stavi z grškim bajeslovjem. Takim umetnikom Marija ni prava Mati Božja, ampak mitologična laži-podoba, ter kot taka nima veče pomenljivosti od grške Venere.

Čujte spet! Kdo bo dvomil, da so naslednje kitice pravi, r e a l n i jek r e s n i č n o zgrevanega srca? Peva k Materi Božji:

Sladka Devica Marija,
Preljubezniva gospá!
V strahi na pômoč te kličem,
K e r s e m o d p à l o d B o g á.

Ustnice moje ti slavo
V b l a t i n e č i s t e m p o j ó,
Tebi, ki rajska in čista
Zmiji si strla glavó.

S t ê r i i m o j o g n u s o b o,
Ki me v verigah drži;
Stópi zločinstvu na glavo,
Vrni mi dušne moči.

G. Levec je pripomnil k tej in drugim pesnim, da so i z v i r n e Levstikove. Ako tedaj iz obilnosti srca usta govore, ni mogoče, da bi bilo srce, iz katerega klijejo take cvetice — brezversko.

Digitized by Google

Navedli bi lehko še nekaj druzih pesni in kitic, ki spričujejo Levstikov verski idealizem. Vender se nahaja v dveh precej obsežnih zvezkih ne preveč resnično idealne vsebine. —

* * *

V Levstikovih poezijah prevladuje realizem od konca do kraja. Javlja se nam pa tukaj realizem v vseh raznoličnih podobah in prehodih: od najblažega do najbolj nerodnega.

Kdor je le površno prebral Levstikove poezije, razvidel je z vsake strani, da narav našega pesnika je bila čvrsta in krepka pa veselostna in šaljiva. Ta lastnost Levstikovih pesmi preganja črne, duha moreče oblake zemeljskih skrbi, ona razvedruje, človeka naravno povzdiguje ter olajšuje življenja težko breme. Levstik od narave ni imel v sebi nič pesimističnega; togota in pikrost ste mu duha vgrenili še le vsled britkih izkušenj pa vsled druzih zakrivljenih ali nezakrivljenih nezgod.

Levstik — realist! dobro je, akoprav bi se zdelo nepotrebno, da tu ločimo mej „zdravim“ in „blagim“ realizmom. Zdravi realizem nam je tisti, ki slika naravno resničnost, vender ne na temno, slabo stran; kajti slabo v naravi je pomanjkljivost, bolezen, zatorej zdrav se ne more nazivati realizem, ki nam ne predstavlja, kar je zdravo, ampak kar je bolno. Tak realizem, dasi duha ne povzdiga nad naravo, vender ga ne tlači, ampak ga razvredruje, raztresa in tako krepi. Mi takega realizma v umetnosti brezpogojno ne obsojamo, akoravno v strožem pomenu ni umetnijski realizem; kajti prava umetnost je od nadnaravne idealnosti neločljiva.

Te vrste realizma nahaja se pri Levstiku dokaj. Najzdraveji, najnaravniši realizem se razodeva v njegovih otročjih pesencah. Levstik je tukaj nedosežen. Ko človek to bere, se mu kar pred očmi odpira rajska dežela otročje dobe in mu oživljajoč nasproti veje poezija nedolžne, nepokvarjene spomladi. Kdo bi se, beroč te pesence, rad ne pootročil! Mi bi ne le dijakom, ampak še bolj odraslim obojega spola, ki se pečajo z odgojo otrok, gorko pripročali, naj prebirajo te priproste, drobne pesence: navzeli se bodo iz njih pravega otroškega duha, ki jih bo vsposabljal otroke vzgajati primerno otročji naravi.

K zdravemu realizmu nadalje prištevamo nekatere poezije, ki se odlikujejo po preprostosti in se radi tega izvrstno prilegajo čutnostnemu naziranju preprostega neomikanca. Te pesni so osoljene sè zdravim ljudskim humorjem. Taka je n. pr. pesem „Koledniki“. Kako klasično je v tem oziru tudi „Novoletno voščilo mestnega bobnarja“!

Digitized by Google

Zató denès jaz, bobnarček preprosti,
Meščanom našim vsem želim sto sreč:
Črevljarjem trdno usnje, déla dosti,
Pekárjem lepo moko, dobro peč . . .
Krojačem šivat' za gotove d'narje . . .
Uradnikom povikšano plačilo
In sebi velik novoletni dar.

Kako naravno zvesto in slikovito opisuje boj mej pesom in mačko pri črepinji močnika:

Mačka ljuta se razširi,
Prašči mu takój za vrat,
Lapi vzdigne vse četiri,
Kožuh šiva spred in zad.

Pa Levstik je tudi b l a g realist. Blagi realizem se sme zvati le tak, ki človeka blaži, povzdiga nad zemljo, nad vsakdanje življenje. Da pa realizem to včini, mora umetnik naravno realnost ožariti z višimi, nadnaravnimi idejami. To je storil Levstik v nekaterih svojih poezijah, ki so ravno radi tega najlepši biseri v njegovi zbirki. Vzemimo le eno. Ta bodi „Slovenskim svatom z dopisom poslane zdravijce". Lehko rečemo, da v tej pesni je na petih straneh vzorno naslikano, kak ima biti „blagi" realizem, katere so meje dostojnosti, ki jih ne sme realizem prekoračiti, da ne zavleče „lepe" umetnosti — v blato. Realno je, kar resnično — in resničnost, n a r a v n a resničnost je vsebina ali predmet, ki ga podlaga pesnik svojim verzom. Narava pa, vže kot n a r a v a, je neločljiva od Boga-stvarnika; saj tudi spoznanje Boga z razumom je naravno. Najmanj pa se da „realistično" govoriti o najnaravniši zvezi mej ljudmi, o zakonu, ako se od čutne narave ne vspnemo do Boga, kateri je sam mej možem in ženo to zvezo sklenil in jo blagoslovil. Pesnik, ki ne zna tega momenta ceniti in nam zakonsko zavezo opeva le od čutne strani, slika ž i v a l s k i realizem, ne človeškega. Ravno tu mora torej pesnikov realizem prehajati v idealizem, kateri — ponavljamo, kar smo vže na razne načine dokazovali — mora vsaj vnekoliko ožarjati vsak lepi umotvor. Realizem brez vsakaterega idealizma ni umetniški, kaker ni zemlja, ni narava realna brez nadnaravne, Božje realnosti. Vzgled takega umetniškega realizma občudujemo v omenjeni Levstikovi pesmi. Kaker nebeški prerok slovesno, duhovito opeva stvaritev žene iz rebra moževega. Potem se pa spet z idealne visočine spusti mej goste, da jim sè svojim humorjem srca zrahlja. Slednjič napije še godcem:

Živi, kar cvili in drgne in piha!
Živele gosli, trobenta in bas!
Živi za basom Velénjski Stariha,
Ž njim godrnjaje pri pêči na glas.

Digitized by Google

Kdo bi se pri teh verzih od srca ne zasmejal! Pa, dasi tako nizek in zemeljski, je ta realizem vender še dostojen, torej dostojen predmet po naravi in smotru idealistične poezije! Ne vemo, ali je znal kateri drug slovenski poet zdravemu vkusu bolj pogoditi kot Levstik s to pesmijo.

* * *

Pa žalibog, da tega zdravega in blagega realizma pogrešamo na mnogih straneh. Mnogim delom njegovih poezij ne moremo prisoditi tega častnega pridevka. Naj tu navedemo nekaj take tvarine.

Levstik je opeval tudi ljubezen. v prvi vrsti seveda spolno. Ta ljubezen je naravna, dobra in more zatorej biti vzvišen predmet lepe umetnije — da se le drži mej mejami, katere ji je začrtal Stvarnik. Levstikova ljubezen teh mej ne pozna povsod. Nezakonsko ljubovanje je proti naravni in krščanski postavi. Tudi ima Levstik o ljubezni neredkokrat prav nizke pojme. Ljubezen pri njem se ne poraja toliko iz duše in njenih lepih lastnosti, ampak iz telesne lepote. Levstikova ljubezen je prečutna. Skoro gabi se človeku, ko sliši, kako se sreča novega zakona ceni po — telesu nevestinem!

Če zlato cvetno nje teló odbral
Ti njemu si, ki jo na voz je vzel . . .

Pa spet:

Drugi nje telo je krasno,
Jaz podobo sem imel.

Ni čudno, da se pri takih nazorih o spolni ljubezni večkrat žali nravstvenost. Gorje mladini, ako bi se napila Levstikove morale, kaker se izraža na nekaterih mestih! Proti šesti zapovedi je zaljubljenim dovoljeno vse!

Kádar srce prazno,
Hladna bode kri:
Tákrat se kesajva,
Prej se treba ni!

Pa spet:

Prišlà je spet, oh tu je spet!
Ne vbrani k njej mi smrti greh!

S to Levstikovo morálo je v bistveni zvezi nazor o nevkrotnosti spolne ljubezni. Človek je spolni strasti na milost in nemilost izdan; zatorej je spolna ljubezen vsodna, in vsak drvi

Digitized by Google

brezvoljno tje, kamer ga vleče njena pohotnost. Levstik človeško spolno ljubezen primerja in vstrično stavi — z živalsko:

Ptiča goni slà za ptico
Riba k ribi hrepení,
A mladenič na devico,
Ona meče nánj oči.

Nauk modri oznanjuje:
Váruj, váruj se, mladost!

Ropotajo oča jezni,
Mati prôse in svare:
Nîč ne dene v strâh ljubezni,
Dokler srca plamené.

Tedaj čute brzdati, strast krotiti ni v oblasti naši! Res, drugega ne manjka, nego da se tak nauk zaseje v mlado srce, potem je zastonj strašiti s peklom in z večnostjo; kajti čemu se bom bal večne kazni, ako sem storil nekaj, česar nisem mogel opustiti? Kar človek m o r a storiti, za to ni odgovoren; da, tak niti grešiti ne more, ker greha zmožen je le, kdor p r o s t o dela: porušena je mahoma vsa nravstvenost!

V spolnem ljubovanji je zagazila Levstikova muza tako globoko v poltnost, kaker menda ne pri nobenem drugem slovenskem pesniku. Na mnogih krajih je Levstik kar trivijalen. Mi bi se sramovali dotična mesta tu navajati. Pa ne le spolovnih, ampak tudi drugačnih trivijalnosti in robatosti ne manjka v Levstiku. Kdor se hoče sam prepričati, da govorimo resnico, vzemi II. zvezek v roke pa odpri n. pr. stran: 65, 122, 123, 140, 156, 163! Kaj takega v slovenski besedi nam je podal le še Scheinigg v znani zbirki koroških narodnih pesni; sicer pa z razliko, da tam pesnikuje grobi kmet, tu pa olikani omikanec.

Podlemu realizmu moramo prištevati tudi dosti „zabavljic“ in „pušic“. Okol l. 1870 zo bili na Slovenskem strastni boji: liberalizem se je porajal in stopal v javnost. Tudi Levstik je posegel v ta boj in — nočemo tajiti — mnogo pretrpel od svojih nasprotnikov. Koliko je pri tem sam zakrivil, koliko ne, ni naša reč, da bi preiskovali, res je le, da v mnogih zabavljicah se znaša nad svojimi o s e b n i m i sovragi in jih pikro, strastno, tudi nedostojno napada. T a k osebnosten način napadanja gotovo ni lep, niti moralen — zatorej nedostojen za poezijo. Est modus in rebus — in kdor tega prekorači, žali i resnico i lepoto; kaj takega ni in me more biti dostojen predmet p o e z i j e!

* * *

Digitized by Google

Mi resnično obžaljujemo, da se nam v pričujoči zbirki svojih poezij Levstik ne kaže v tistem žaru, v katerem smo ga želeli gledati in občudovati; a še bolj žal nam je, da se je Levstik ravno v tej temni, v marsičem madežni podobi Slovencem tako rekoč ovekovečil. Res sicer, kar nam je g. Levec podal, je vse delo Levstikovo, a — ponavljamo še enkrat — obžalovati ne moremo dovolj, da se nam je v tej zbirki podalo c e l o delo Levstika-pesnika!

Da, mi bi radi v Levstikovo obrambo spregovorili dvoje besed, ter, koliker še mogoče, čast mu rešili. G. Levec, vrejevatelj Levstikov del, proti koncu II. zvezka sicer piše, da je izpustil nekaj zabavljic in pušic, ker so nekatere očitno preostre . . . . in tudi zato, ker je knjigo sestavil za občinstvo, a ne za državnega pravdnika . . . . Slednjič dodaja: „. . . Vender sem preverjen, da s tem, kar sem poezij vsprejel v to poglavje, nikjer n i s e m ž a l i l p e s n i k o v e č e s t i“. Mi pa menimo: g. Levec bi bil bolje storil, ko bi ne bil navedenih besed niti zapisal; kajti prvič nam one kažejo Levstika še v bolj v črni luči, kaker se nam razodeva iz sedanje zbirke, ker iz Levčevih besed moramo sklepati, da je Levstik pisal marsikaj še ostreje, še bolj robato in trivijalnejše, nego beremo v dogotovljeni zbirki; drugič pa trdimo mi, da tudi v pričujoči zbirki je g. Levec slabo, prav slabo skrbel za Levstikovo čast in dobro ime.

Ne, mi ne pozivljemo na odgovor za pohujšanje, katero mora narediti zbirka Levstikovih poezij sosebno mej mladino slovensko, pesnika Levstika samega: poezije njegove v pričujočem obsegu so se izdale po njegovi smrti, brez volje njegove — a odgovornega delamo za to g. Levca, kateri bi bil moral prvič kot č l o v e k, drugič kot v z g o j e v a t e l j m l a d i n e, tretjič kot d o l g o l e t n i l e p o s l o v e c in v r e d n i k l e p o s l o v n e g a lista Levstika podati nam povsem drugačnega, kaker je v resnici storil.

Ad 1. Kot človeku bi mu poslednja volja Levstikova morali biti s v e t a. Ne vemo sicer, ali je Levstik tudi zapisal svojo poslednjo voljo; pa po pisani oporoki tudi ne vprašamo. Rajnki Levstik je poslednjih let svojega življenja na drug način, ki živeje govori od mrtve črke, izjavil svojo poslednjo voljo. Oporoka njegova, znana vsej Ljubljani, je njegovo spreobrnjenje in spokorno življenje, katero je živel zadnjo dobo pred smrtjo. On je očitno molil in prejemal sv. zakramente, vdeleževal se celo javnih procesij. Kot spokorjen kristijan je živel, in vzgledno kot tak tudi vmrl. Ako sploh komu na svetu, bi moralo pred vsem g. Levcu to znano biti. Prav! Kaj pa sledi iz tega? Poslušajte, g. Levec! Kdor se je k r š č a n s k o spreobrnil, ne le da sam ima nezakonsko ljubovanje, nezakonske objeme in poljube za – smrten greh, za gnusobo, ampak tudi misel na kaj takega in tem bolj opevanje takih gnusob smatra za smrtno pregrešno, za po-

Digitized by Google

hujšljivo; in ako je kaj takega storil, je njegova resnična želja, da bi ne bil nikdar storil; a tudi glede prihodnosti spornikova volja absolutno izključuje, obsoja vsakatero ponavljanje ali nadaljevanje smrtnega greha. Ta je poslednja volja Levstikova, s v e t a volja, katero mora vsakdo spoštovati, ki ima le količkaj človeškega čuta v sebi. V smislu t e poslednje volje bi bil moral tudi g. Levec iz pesniške zapuščine Levstikove i z b i r a t i izločivši vse, kar se ne zlaga z nazori in prepričanjem vernega, skesanega k r i s t i j a n a. Levstik se je po svoji poslednji volji vzdignil iz greha in se prerodil s pomočjo milosti Božje in blažene Device, kaker sam o sebi spričuje:

Sladka Marija devica
Slišala prošnje je té,
Grešniku bogorodica
V s e p r e n o v i l a s r c é.

Da, Levstik se je pred smrtjo prenovljen vzdignil iz nizkih strasti — a g. Levec ga je po smrti spet zavlekel vanje! Kot skesan grešnik je Levstik opral svojo vest, in njegova trdna volja je bila niti z dejanjem niti z besedo, bodisi govorjeno, bodisi pisano, tedaj tudi s pesnimi ne, pohujšanja dajati. Kot skesan grešnik je Levstik odpustil svojim preganjavcem in sovražnikom, in njegova volja ni bila več, da bi se dalje širile njegove razžaljive zabavljice in pušice — a g. Levec je njegovo jezo in maščevalnost pred vsemi Slovenci ovekovečil. Levstik je gotovo blagoslavljal duhovsko roko, ki ga je od grehov odvezala in mu o smrtni uri sveto popotnico podelila — a Levčeva zbirka nam ga še vedno kaže, kako nespoštljivo govori o duhovnih, o menihih in bogoslovcih!

Ad 2. G. Levec kot vzgojevatelj mladine bi bil moral iz Levstikove zapuščine izpustiti vse, kar more mladino pohujšati; to pa tem bolj, ker je znano, da leposlovnih knjig na Slovenskem sploh skoro nihče ne bere nego mladina, posebno dijaki srednjih šol. Res, lepe nauke prejemajo slovenski dijaki: Ljubite, dokler ste mladi! dokler je čas in se vam kri ne ohladi! Plešite, poljubljajte, vasvajte! Kes in pokoro odložite na starost! Ne skušajte brzdati poltene slasti, ker se brzdati ne da, ampak vdajte se ji! Lepa morala za tisto dobo, ko se jame v naravi dramiti poltena strast! Pa vedite, dijaki, naukov teh vam ne daje Levstik, ker jih je sè svojo poslednjo voljo preklical, ampak daje vam jih mladine slovenske učitelj — Levec! Potem naj bi se bogoslovnice polnile z bogoslovci! Da, berite li poezijo „Bogoslovec“. Tudi to je moral g. Levec oskrbeti naši mladini, da bode vedela, kako nesrečni slovenski dijak, „zaprt v tiho duhovnišnico“, dobi „tesno suknjo“, in vedno žaluje, vedno solzi, kajti zaljubljen je skrivno, dokler ga ne vduši obup in — mrzlica! Take poezije

Digitized by Google

morajo res mladino vabiti v — „lemenat“, tem bolj, ako še zve, da tudi menihi in nune plešejo!!

Ad 3. G. Levec je tudi leposlovec in je bil cel vrednik leposlovnega lista. Kot tak pozna, mora poznati estetične zakone. Ako je tedaj prevzel nalogo vrediti in izdati Levstikove poezije, bi se bil moral strogo ravnati po estetičnih pravilih. Kar tem ne odgovarja, bi bil moral izločiti. Kdo bo pač, ako najde v zapuščini bogatinovi mej bankovci in tolarji gnjilo listje ali drugo nesnago, vse skupaj pograbil in ponašaje so kazal: Glejte, vse to mi je zapustil! Pa zdi se, da je g. Levec zbiraje Levstikove poezije estetiko z vsemi njenimi zakoni obesil na kljuko. G. Levec ne ve, da lepo je odsvit pravega, da lepo je, kar dopade, in da zatorej, kar ni lepo, bodi si tudi zavito v trikrat zlat papir, ni bilo, ni in ne bo lepo, ker ni niti odsvit, ampak nesvit pravega, niti dopade. Kako neestetično je estetik g. Levec zbral Levstikove pesni, naj se sprevidi iz dveh ali treh vzgledov. Mi bi se sicer sramovali kaj takega navajati; vender ako je dovoljeno e s t e t i k u Levcu tako vmazano blago razstavljati v zbirki p o e z i j, katere kot u m e t n i š k i umotvori imajo predstavljati l e p o t o, menimo, da smemo to tudi mi v listu, ki ne služi v prvi vrsti leposlovju, ampak znanstvu in kritiki. Na primer:

Po mestih vže straža k orožju hiti,
Če p . . neš na trgi v pričo ljudi.

Ali:

Če kupiš tri slovarje al' dva,
Vso znanost njegovo imaš v riti.

Spet:

Redkvé so jim v gózico zabijali!

Vso „realnost“ pa -- v smislu Zole in nekdanjega slov. „Brusa“ obsega s pristnim imenom krščena „Slovenska ostuda“:

Da jaz bi se s táko ostudo boril?
Sam svoje peró bi premalo čestil!
Omlečeno, gárjavo žabo premisli,
Ki leze s trebuhom napetim pod svisli;
Opómni rujave stenice se, brate!
Opómni smradú se jej kože robate:
Položi na srce pošteno rokó,
Če mogel ognusiti prste bi z njo?

Spet: mi odpuščamo Levstiku, kateremu je tudi Bog odpustil. Spokorivši se je tudi svojemu nasprotniku, ki ga v tej pesni tako nedostojno blati, odpustil: n j e g o v a p o s l e d n j a v o-

Digitized by Google

ljaje bila, da bi take nespodobnosti za večno zakopane ostale — a odpustiti ne moremo g. Levcu, ki je tako nečloveško žalil Levstikovo poslednjo voljo in za vselej pred Slovenci njegov spomin oskrunil. So li bili morebiti leposlovni razlogi, ki so g. Leveca nagibali, da je te ostudnosti sprejel v Levstikovo zbirko?! Res: garjava žaba, ki leze s trebuhom napetim, rujava stenica in smrad njene kože robate — to so dostojni predmeti lepe umetnije!! S takim leposlovjem naj si blaži slovenska mladina srce! In vender se prav ta, Levčeva izdaja Levstikovih poezij mladini v roke daja in priporoča!! Je li čuda potemtakem, da ravno naša, pravim slovenska mladina zdivjava čedalje bolj ter ne le vero, ampak tudi razum za vse idealno, in celo okus za vse dostojno izgublja? Jaz moram tukaj nekaj izpovedati — naj dopade ali ne. Tožimo dandanes — in po pravici — da se slovenske srednješolske mladeži razmeroma dosti izpridi in nje lep del ne pride do častnega smotra, kateremu služijo srednje in više šole; tudi surovosti in druzih nerodnosti se žalibog dovolj nahaja v nekaterih dijaških krogih. Kaj drugega je pa temu krivo, ako ne v prvi vrsti branje takih surovih in ostudnih umotvorov, kaker jih je g. Levec v Levstikovi zbirki podal slovenski mladini? Vboga Slovenija, od tod upaj boljše bodočnosti!? Nesrečna estetika (!?) liberalcev!

* * *

Sklenemo. Gospod Levec bi bil rešil čast Levstikovo in za vse prihodne čase oslavil in poveličal njegov spomin, ako bi bil iz njegove zapuščine izločil, kar žali bodisi verski, bodisi nravstveni, estetični ali socijalni čut, ter nam, izločivši vse to, namesto dveh podal eden zvezek Levstikovih poezij. Da, v obeh zvezkih se nahaja toliko idealnega, toliko blagega in zdravo-realnega, in tudi krščanskega, recimo toliko lepega, da bi, ako bi se vse to izbralo v en zvezek, v tem zvezku Levstik pokazal se nam ožarjen v nebeški luči, kot pravi idealist in realist, kot duhoven-poet, učitelj in blažitelj slovenske mladine, prorok boljše bodočnosti! To slavo je g. Levec vkratil Levstiku.

Zatorej: Levstikovih poezij v dveh zvezkih, katera nam je podaril g. Levec, mladina slovenska — ne beri; učitelji in profesorji slovenski te zbirke dijakom v roke ne dajajte niti hvalite ali celo priporočajte!

Je pa li naš namen mladino slovensko za vselej in popolnoma odvračati od Levstika? Tako — vemo vže naprej — se nam bo očitalo. Mi pa proti takemu očitanju vže naprej protestujemo in povemo — tudi tržaški Marici — da to ni naš namen niti naša želja; ampak pričujoče, Levčeve zbir-

Digitized by Google

ke mladina ne jemlji v roke; želimo pa, da bi se v kratkem priredila d r u g a in d r u g a č n a izdaja, v kateri bi se mladini in vsem poštenim Slovencem poezije Levstikove podale ne toliko z b r a n e, marveč vestno i z b r a n e v smislu naše ocene. To je pa naša želja ne le glede Levstikovih poezij, ampak tudi glede Jurčičevih, Gregorčičevih, Aškerčevih, Stritarjevih in, ako hočete, še Tavčarjevih spisov, želja, katero smo vže tudi javno izrazili. Intellexisti haec omnia, Marica?!

Dr. Mahnič.

Listek.

Kaj piše „Marica“?

Smešno-resno za pust.

Pač nismo se nadejali, da nas, še predno vtone nesrečno leto 1892 v morje neskončne večnosti, doleti tolika sreča in čast! Spomnila se nas je tam na obalih sinje Adrije zala, nežna stvarica in nas sè svojo gladko ročico pogladila. Marica ji je ime.

Zdela se je tudi nji, da je vredno vzeti v roke „Rimskega Katolika“. In vzela ga je in brala ga je. Pa „Rimski Katolik“ pri „milostljivi“ ni našei milosti! Razgrel jo je in razljutil in razvpihnil tako, da je vzela v svojo belo-nežno ročico ostro pero ter napisala proti nam kritiko, kaker je nismo še brali dolgo dolgo časa. Molčal je Stritar, obmolknil dr. Vošnjak, obmolknil vseučiliščni profesor dr. Celestin, molčal dr. Tavčar, obmolknil dr. Romih — vže dve leti vživali smo — hvala Bogu — lepi mir na slovstveno-kritičnem bojišči — a zdaj vzdigne se tam od morja amazona Marica. Česar možki profesorji-doktorji niso dognali — to hoče ona! Da ne zabimo — molčala je tudi Janja Miklavčičeva, prelagateljica Amicisovega framasonskega „Cuore“ — a vstala je tudi v nje obrambo — Marica!

In menda prav glede strahopetnosti slovenske možke liberalne inteligencije, a junaštva „Marice“ je pisal „Slov. svet.“: „N a j l e p š i s p o m i n v b e d i tega leta bode ta, da se je ž e n s t v o poprijelo n a r o d n e g a d e l a.“

Naša Marica pa se je vzdignila proti vsemu, kar smo poslednjih dob pisali, učili, trdili; očita nam pa tudi grehe iz prejšnjih časov — ene same dlake ne pusti več na nas! Gorje mu, kdor zapade ženski furiji!

Digitized by Google

Oglasila se je pa Marica (ne vem, je li gospa ali gospodična) v „Slovanskem Svetu.“

In da boste vedeli. kdo in kaj je naša polemica Marica, vam povem, da se ne more sicer „ponašati z akademiško izobraženostjo“ (v Avstriji namreč nimamo še — ženskih vseučilišč), pač pa more hvaliti Boga za zdrav razum in občutno srce. Kar se poslednjega tiče, pri ženskah ni sicer nenavadna reč, pa v naši Marički nahajamo posebno nežno, rahlo srčece, kajti gani jo vsakrat do solz, ko vidi mladeniče, kako se v društvu vadijo na — tamburicah! Marica naša zna tudi — rusko in navaja verze iz Puškina.

Razume se samo po sebi, da je Marica — vrla katoličanka, kaker so sploh ženske. A Marica vse svoje vrstnice v ti točki neskončno presega. Njeno katoličanstvo je namreč tisto veleimenitno, za Slovence zgodovinsko dr. Lindnerjevo katoličanstvo, za katero se je dr. Romih do zadnje instancije z nami pravdal. (Marica, kje ste pa spali, da niste dr. Romihu prišla na pomoč!) Razlaganje Lindnerjevih naukov si je baje dobro zapomnila. In ponosno nas vpraša: Kaj je proti-katoliškega v tem? Nadalje označuje njeno krščanstvo himnus, ki ga peva pravemu, ložinemu masonu De Amicisu, temu „plemenitemu možu“, tako da bi bil Bog sam vesel, ako bi bili vzgojeni po njegovem racijonalističnem receptu! Da je brezpogojna čestilka Stritarjeva, Aškerčeva, Jurčičeva in druzih, se ne more še drugače misliti. In — da zapečatimo dokaz o njenem krščanstvu — dodamo še, da pridno prebira celo čednega — Mantegazza! Iz tega navaja naša učena Marica mesto — proti doktorjem, češ, da so l a ž n j i v i njih diplomi! Da bi obrnila dobra Marička še nekaj strani dotične knjige, bi morda kaj našla tudi za doktorice, kaker je ona. Tam nekje razkriva Mantegazza vso žensko lažnjivost v lišpanji. Mej drugim: Piedi assai più piccini del vero. — Gambe assai più grosse del naturale. — In - - zapomnite si, Marica: Rughe coperte da cosmetici intelligenti, kar bi prenesli na domače: kar ženska ne zmore radi kratke pameti, nadomesti z — dolgim jezikom!

Kar se tiče pobožnosti naše Marice, vedite, da je hodila za tistih časov, ko je študirala, „najmanj trikrat v letu k spovedi,“ da je opravljala o veliki noči „eksercicije.“ Vsa štiri leta pa, ko je študirala in iz Lindnerja zajemala krščanstvo, ni nikdar slišala besede proti veri.

Pa katere so — vprašali boste — tiste srečne šole, iz katerih prihajajo take vrle katoličanke, kaker je naša Marička? No, to so državna ženska učiteljišča! „Bolj katoliških preparandij — besede so iste Maričke — ni lehko si želeti“! Kajti „malokatera ostane še potem tako pobožna tako — otročje nedolžna, kaker na učiteljišču“! Naravno, da ji je potemtakem katoliški preparandij — brezpotreben! Kajti katoliški preparan-

Digitized by Google

dij, ki se namerjava, „ne bode -- besede Maričkine — več preparandij, ampak semenišče in iz njega prihajali bodo . . . .“ (Tu ji je zastala beseda v peresu: morda je mislila zapisati: farji.) Vbogi katoliški shod, zdaj preti pa res pogin tvojim resolucijam! Bog ve, ali ni tudi Marica v odboru katere ženske Cirilove šolske poddružnice? Oni dan so si pri neki veselici tudi goriške Evice ječičke brusile o strašanskih napadih, katere je baje pretrpela Ciril-Metodova družba od kat. shoda. A drugi dan so ječički naših Evic beračili podpore okol tistih gospodov za svoje zavode!

Pa kaj je, no, radi česar je pohlevna in krotka Maričkа na nas tako strašanko huda? — Čujte naše grehe!

1. Napadli smo tripičnega brata masona De Amicisa, ali pravzaprav njegovo „Srce,“ v katerem so otrokom o vsem govori — le o Bogu, o Jezusu Kristusu, o Mariji Devici in svetnikih se niti ne črhne! In ker je Janja Miklavčičeva Slovence obdarila s prestavo Amicisove knjige, smo posvetili tudi njej, kaker se ji je spodobilo. Zato se naša Marička — huduje. Bog ji odpusti!

2. Nismo naklonjeni čitalnicam, sokolskim društvom, tamburašem in — tamburašinjam (kaker vidimo, se nekaj časa sèm po Slovenskem vse — spolovno podvojuje). — Prav je, da se rotite, Marička, radi tega -- ker tu smo res nepoboljšljivi; le pazite, da Vam kri ne zavre!

3. Mi ne vemo, kaj je idealizem, kaj realizem! Marička naša brani proti nam Jurčičevo „Lepo Vido.“ Ona meni, da samo radi nevmrjoče duše, brez telesne lepote, se zakonski ne morejo ljubiti! — To so res nazori — i idealistični i realistični — prav po receptu mladoslovenskih Stritarjev, Tavčarjev, Aškercev!

4. Mi ne poznamo sveta in ljudi! Kajti mi pišemo „v tihem semeniškem zavetji mej samimi dobrimi, svetimi ljudmi:“ mi „obračamo pogled samo tje gori, kjer je popolnost doma“. — To sodbo o nas je Marička pobrala iz Goriške Soče pa tržaške „Edinosti“. Marička je gotovo dosti popotovala: bila je po vsej Italiji, po vsem Francoskem noter do španjske meje, po Nemškem, Hrvatskem itd. itd.

5. Mi vidimo samo mrtve črke! — Tržaški Marički pa se razodevajo izpod mrtve črke sami prizori — iz Stritarjeve nirvane!

6. Po naše morali bi morali zažgati Prešerna, Stritarja, Gregorčiča, Aškerca, Jurčiča! — Pa milostljiva Marička, povejte no, kje ste to brali v naših spisih? Doslej smo mislili, da ženske le preveč govorijo, a zdaj smo se prepričali, da tudi preveč vidijo, in celo to, česar ni!

7. Mi svarimo svoje čitatelje pred „Slovanskim Svetom“, „Zvonom“ in drugimi listi! — Jojmene, Marička milostna, odpustite nam!

Teh sedem „glavnih“ grehov nam očita Marica. Pa Marica

Digitized by Google

govori tudi v hipotetičnih stavkih. Poslušajte! Pravi nam: „Ko bi bili deklé, reči bi Vam morala, da skrbite za ženina“. Tedaj ko bi bil jaz dekle! . . . Ha, ha — to bi bilo res lepo! Pa Marička naj le zahvali Boga, da je obvaroval ženski spol pred takim „nestvorom“. In jaz sam bi si pač posebno ne želel biti ženska v 19. stoletji, posebno pa ne iz vrste takih Maric!

Slednjič meni Marica, da bi „vsa stvar o Jurčiču, o „Srcu“ in o slovenskem romanu potrebovala temeljitejše razprave; „kajti jaz sem pisala glavne misli in te le kratko, ker — no, ker se bojim g. doktorja, in ker imam kot ženska drugih opravil“.

No. to je res lepo, da zna „kratko pisati“ — vkljub dolgega ženskega jezika. Tudi je lepo, da se me še nekaj — boji. Vidim, da vender še nekaj zda — akademiška izobrazba in doktorat!

Kot ženska ima pa naša Marica „drugih opravil“, in zato temeljitejše pisati ne vtegne. Da, prav to je, kar sem imel v mislih tudi jaz. Vojska ni žensko opravilo. Bere se sicer nekje pri Ovidu, da so se ženske zagnale v Orfeja in ga na kosce raztrgale; a ker se dandanes v boji ne rabijo več popečki, kamenje in kepe, ampak puške in topi, so ženske za boj neporabne. Tako je bilo vže za časov trojanske vojske. Marica najbrže še ni brala Homerove Ilijade — vsaj v grškem izvorniku ne, ker radi pomanjkanja ženskih gimnazij ni imela priložnosti učiti se grščine — tam nekje se Hektor poslavlja od svoje žene Andromahe:

. . . Εἰς τὸν οἶκον ἰοῦσα τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε,
. . . ἱστόν τ' ἠλακάτην τε, ...
. . . . . πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει . . .

T. j po slovensko za naše Marice: Ženska primi, za kolovrat in vreteno pa predi! Pridno mešaj po loncih in kozicah, da se ti ne prismodi in se ne bo mož jezil!

Da, Marica — *τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε*: ostanite li pri svojih t. j. ženskih opravilih. Ako ste gospa, krpajte možu hlače, pa vmivajte in povijajte otroke, če jih imate. Ako ste gospodičina, pridno stikajte po zapisniku ženskega okinčja, ki ga najdete na strani 92. Mantegazza-ve knjige „Il secolo tartufo“, kajti pust je in plesnih veselic v Trstu pa v okolici o pustu ne manjka! Pa ker je Marička nekdaj obiskovala žensko učiteljišče, bi smeli soditi, da je zdaj učiteljica. Prav — tedaj naj Marička otroke uči: a, b, c, d . . . . Naj se ne izogiba verskih resnic in naj ne vtepa v glavo nikomur nazorov svojega boga Stritarja itd, sicer bi „Drejčki“ ji vtegnili postreliti se, kaker „idealni“ „Zorin“, in „Lenčke“ pobegniti Bog ve kam, kaker obožavana njena „Lepa Vida“! Ako je pa otroška vrtnarica, naj vzame v roke Levstiskovih poezij II. del, kjer najde n. pr. mej „otročjimi igrami“ pesenco, kako se otrok uči držati žlico:

Digitized by Google

„Dete moje, primi žlico
Z desno roko, ne z levico!
Desna roka — prava,
Leva — potoglava;
Desna roka — vgodna,
Leva je nerodna:
Ali kdor obéroč dela,
Dosti ima pila, jela,
Zlate kaše, kruha, vina,
On i njega vsa družina.

To je ženske, to je Vaše opravilo — vojsko pa t. j. določevati, kaj je idealizem, kaj realizem, káko je krščanstvo Lindnerjevo in kake so doktorske diplome — to vse in kar je enakega blagovoljno prepuščajte nam, možkim; mi se bomo vže o vsem dogovorili; kako? — ni, ravno treba, da veste Vi — *πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει.* S tem se od Vas poslavljam, milostljiva!

Dr. Mahnič.

Radikalna sredstva.

I.

Marsikateri duhovnik ima večne križe z modernimi naprednjaki. V cerkev ne hodijo — razun k večem ob kaki paradi, svetih zakramentov ne prejemajo, v občini širijo versko vnemarnost, slabe časnike in slabe knjige, pri volitvah agitujejo vedno za „svobodomiselne“ kandidate — zraven tega se še hvalijo, da so oni edini razumniki, vsi drugi, ki ne prisegajo na njihovo nezmotljivost so — mračnjaki, nazadnjaki itd.

Sredstvo: Ko vmerje tak „razsvitljenec“ — brani se pokopati ga po cerkvenem obredu — koj bodo sklicali komisijo, ako je le mogoče, vmrlemu po duhu sorodno — in ta komisija bo proglasila — stavim goldinar proti grošu — da je bil vmrli blazen, („rajnik“ ne smem reči, ker nimajo taki z „rajem“ ničesar opraviti.) — Duhovnik je sicer to že davno vedel, pa ni smel povedati, sicer bi si bil nakopal pravdo zarad — žaljenja časti — nič ne de, kar počaka se — saj bo že „komi-ija“ ob svojem času „duhobolnost“ takih „vradno“ konstatovala!

II.

Imajo te morda za bedaka, ali za „teslo“. —

Pripomoček: Naroči si naše „vsestransko nezavisne“ časnike, verjemi slepo vse, karkoli pišejo, pomagaj sumničiti „na-

Digitized by Google

zadnjaško" klerikalno stranko, zmisli si vse mogoče hudobije: tiranstvo, efijaltstvo, sovraštvo, ovaduštvo itd. — obesi je Mahniču na hrbet, ter vdrihaj po njem z najdebelišim cepcem; o katoličanstvu molči, ko grob, hodi pridno na „narodne" veselice; najbolj ti svetujem one, ki končujejo z „narodnim plesnim venčkom" — ter ne pozabi plačati onim, ki delajo „javno mnenje" (kričačem in „dopisnikom") včasih kak bokal vina — o joj! kako se vidi naše nazadnjaštvo! — „litron" moram reči — (sè samim „litrom" bi bili v primeri z „bokalom" na škodi) — vbogaj, kar ti svetujem — ni se ti treba učiti, ni ti treba za naš narod nič druzega storiti, smeš biti tudi vdan kacim slabostim — vendar „če te ne hval'jo, naj me vzame zlódi" — in „po smrti" boš še le videl, kako te bodo hvalili! „Čist, blag značaj, krepak, nevstrašen, izvrsten narodnjak, ki je vedno bil pripravljen podpirati sveto narodno stvar, bodi mu zemljica lehka" — tak bo tvoj nekrolog natisnen v vseh napredních naših listih.

III.

Ako hočeš biti dober katolik —

Vzemi in beri „Slovanski svet" — to bodi tvoj katekizem! Psuj klericalce — podle latinizatorje. Agituj „z dušo, s telom" zoper katoliško vseučilišče: Bog varuj tega! Potem bi naše razumništvo koj zapazilo, koliko prekoslovij se nahaja v našem napredno-národnem taboru in v njegovih glasilih! Bolje je hrvatsko vseučilišče (tam bojda dokazujejo, da — ni Boga!!) — to je na „izhodu", je toraj mnogo več vredno, ko „katoliško" vseučilišče, dasi sè slovenskimi stolicami! Biti moraš ob enem tudi te pameti, da, Bog varuj, ko bi se naši bodoči učitelji vzgojevali v katoliškem duhu!!

Sredstvo gotovo izvrstno, ker pobrano iz „katoliške" Edinosti št. 66 leta 1892, ki na prvi strani navdušeno povdarja svoj „katolicizem" — a na drugi strani ponatiskuje gorenja sredstva, (kako se ima širiti prava katoliška zavest) per longum et latum iz edino pravega katoliškega katekizma!

IV.

Izvrstno in mnogokrat preskušeno sredstvo zoper nasprotne stranke — verske ali politične.

Ni hudimana, da bi ne vedel: kak škandalček enega ali druzega svojih nasprotnikov. Zapomni si dobro, da tak „poper" nikoli ne zastara! Bodi si, da je od tega že dvajset, trideset let, nič ne de. Škandalčke vestno in natanko objavi — malo pretiranosti nič ne škodi — pa piši in govori: ne „tak je bil", tudi ne „tak je eden nasprotne stranke", temuč: „za takimi hodijo, takim verjamejo, taki so, noben pošten človek ne more biti v ta-

Digitized by Google

kem društvu, pomiljujemo!“ Kar imajo tvoji nasprotniki pametnega — o tem molči! Kar se da obrniti — obrni! Kar se da pretirati — pretiraj! — in ako bi bil med nasprotniki sam sv. Pavel, ali sv. Avgustin — ne morejo užugati — saj vemo tudi o teh nekaj škandalčkov iz preteklega časa!

V.

Ako si koga obrekoval, kako popraviti, da boš čist i pred Bogom i pred ljudmi?

Pošlji „Poslano“ v kak časnik: „Ako ni x-y (ime obrekovanega) še zadosti čist, postrežemo mu lehko še z drugo žajfo“ — pa je vse poravnano. Recept pristen, ker skovan od nekoga, ki se je celo „moralke“ učil v onih časih — toraj velja za „pred Bogom“ — in dotični je menda v velikej časti pri „narodnih ljudeh“, toraj velja oni recept tudi za „pred ljudmi“. Ono pravo neponarejeno žajfo prodaja Gradenski — upam, da je od nje patento plačal — da ne bo imel sitnosti s — financi. Kupci, ki se izkažejo, da so res n a r o d n i — v tem oziru velja spričevalo „Soče“ — dobijo žajfo po znižani bagatelni ceni.

Te „recepte“ objavljam zato, ker vidim, kako so potrebni. Za danes pa kljub moji dobri volji — nobenega več ne vem, ako mi pride še kateri na misel, objaviti ga hočem vestno — dotlej pa zdravstvujte!

Radikalec.

Raznoterosti.

Družba sv. Cirila in Metoda

Gospodu Luki Svetcu.

Znali smo, koliko odgovornost si nakladamo, ko smo pisali o družbi sv. Cirila in Metoda. Radi bi bili molčali, ali molčati nismo mogli, ker so nas n a r o d n a - n a p r e d n a g l a s i l a napadala vže dve leti nekako v i m e n u te popularne družbe, seveda brez pooblastila od slavnega vodstva. — Sicer pa tudi nismo hoteli molčati, ker vemo, da je najbolje, ako si vse povemo, kar imamo na srcu. Baš nejasnost je kriva, da ni vsestranskega navdušenja za družbo.

Vedeli smo tudi dobro, da „se zamerimo“, da „razžalimo“ tega in tega, da s t e m š k o d i m o s v o j e m u i m e n u. Ali „Rimskega Katolika“ pisatelji so vže od prve številke iz-

Digitized by Google

občeni iz shodnice vseh pravoslavnih narodnjakov, za to se niso zbali novih nasprotnikov.

An uns ist nichts zu verderben! Izročeni smo vže davno — javnemu zaničevanju. Kar smo mi pisali, govorilo se je na tihem povsod, in slavno vodstvo je morda tudi vedelo vse to, ali glasno govoriti smo morali pa le mi nesrečneži.

G. Luka Svetec je objavil v slovenskih listih popravek, ki se tiče našega spisa o družbi sv. Cirila in Metoda. Mi smo se popravka razveselili meneč, da najdemo v njem p o p r a v e k m i s l i, ali našli smo potrdilo krivih načel. Preden pa preidemo k posameznim točkam g. Svetčevega popravka, bodi nam dovoljeno opomniti dvoje:

1. Kako to, da so se gospodje zdaj zganili, ko so do zdaj molčali videč, kako liberalni listi spodkopavajo vgled častite družbe? Blg. g. Luka Svetec pravi, da je razposlal svoj popravek tudi drugim slovenskim listom, „da se pohujšanje brž ko mogoče vstavi“.

Kaj ste pa molčali o priliki napadov na kat. shod od strani liberalnega časopisja, kaj ste molčali o Svetčevem banketu in o druzih pohujšanjih še celo od strani poddružnic? Faktum je: i m e d r u ž b e s v. C i r i l a i n M e t o d a s e j e z l o r a b i l o p r o t i k a t. s h o d u i n š e p o s e b e p r o t i p r e v z v i š e n e m u š k o f u L j u b l j a n s k e m u. — Vi pa ste do zdaj molčali.

2. Gospodje zagovarjajo družbo, češ, da ni liberalna, da je t u d i za versko šolo i. t. d. Kdo jej pa očita to? Reklo se je, da jej manjka pravega navdušenja, da je o n e m e l a za katoliško šolo, in ta faktum je z l a s t i p o k a t. shodu tako izpričan, da je vsaka beseda odveč.

Zdaj pa k stvari sami!

Blg. g. Luka Svetec pravi v vvodu: „Pavlica je o naših razmerah krivo podučen in prezira, da ves naš politični boj je boj za narodno ravnopravnost in za ono pravo svobodo, brez katere narodna ravnopravnost ni mogoča. Le po zmoti nas on meče v en koš z lažnjivimi liberalci, ki so zatajili načela prave svobode“.

Ne, ne, spoštovani gospod! Nimamo tolikega koša, bi da vanj spravili vse liberalce. Motite se — žal nam je za Vas — da ves naš boj je le boj za narodno ravnopravnost. T a k o g o v o r i j o l i b e r a l c i p o v s e j E v r o p i, i n v e n d e r v e d o m a l a ž e j o. Vi spoštovani pospod jim pa verujete in ponavljate za njimi slepeče fraze. Roko na srce, g. popravljavec: ali res menite, da je ono ostudno blatenje Ljubljanskega nadpastirja — n e č u v e n o v c e l i A v s t r i j i, o d k a r s t o j i — le „boj za narodno ravnopravnost?“ ali res verujete, da je propaganda za pravoslavje boj ze „pravo svobodo“? Ali morete zakriti sè Svojim poštenjem ono psovanje cerkve in duhov-

Digitized by Google

ščine vže celih 20 let, kakeršno berete v glasilih narodno-napredne stranke? Ali ste čitali knjižico „Slovenci in državni zbor leta 1873 in 1874“, katero je založil dr. Jož. Vošnjak (nb.), v kateri se branijo nasilstva najhujšega nemškega liberalizma? In sadovi nemškega liberalizma na Slovenskem od 21. dec. 1867 na dalje, ali so tudi le „boj za narodno ravnopravnost?“ — In take stvari pošiljate nam, ki imamo pet počutkov, zdravih vseh pet? Baš to smo zapisali v zlo Vam in vsem gospodom iz Bleiweisove dobe, da se niste po robu postavili, in to odločno in neizprosno, ko ste videli, da so mladi gospodje začeli ostuden boj proti čč. duhovščini in posebe še proti svojemu nadpastirju. Ali ste res menili, da se upate odtrgati duhovščino od škofa? Ali imate take pojme o cerkvi in nje disciplini? **Ta zloglasni boj proti čč. duhovščini je za reformacijo največi zločin, pa tudi največa nespamet na Slovenskem.** Vi pa ne da bi mlade gospode poučili, dajate jim še potuho. Ta je „prava, nepotrebna, naravnost pregrešna nepremišljenost.“

Toda poslušajmo „stvarne“ popravke:

1. Ni res, da bi stranka, kateri pripadam jaz, imela kedaj zastran duhovnikov načelo: „Plačati in molčati“. Marveč je ona z duhovniki delila vedno, kaker delo in žrtve, tako tudi časti in pravice. Priče tega so mnogoštevilni duhovniki, ki so bili in so še udje naših društev, občinskih, deželnih in državnega zbora; priče so častni spomeniki, ki so se postavili zaslužnim narodnim možem, duhovnim, kaker posvetnim. Tudi pri družbi sv. Cirila in Metoda je pri vodstvu in pri nadzorništvu tretjina duhovnikov.“

Liberalna stranka je delila duhovstvu psovke, časti mu je pustila tam, kjer mu vzeti ni mogla ali kjer ni neslo.

2. „Ni res, da smo zapustili jaz in v spisu imenovani gg. Murnik, dr. Tavčar, dr. Bleiweis, Hribar, dr. Vošnjak in dr. Dečko[1]) deželno dvorano, ko se je imelo razpravljati v kranjskem deželnem zboru o katoliški šoli. Mi nismo imeli za to čisto nobenega vzroka. Zakaj dotična resolucija, ki se je obravnavala v seji 22. novembra 1890, bila je soglasno, toraj tudi z našimi glasovi, sklenjena na shodu deželnih in državnih poslancev dne 2. oktob. 1890 in sklenilo se je potem zopet soglasno, torej zopet tudi z našimi glasovi, v klubu narodnih poslancev kranjskih, da ima ista resolucija priti v kranjski deželni zbor, v katerem je bila sprejeta tudi z našimi glasovi, ker bi drugače ne bilo mogoče, ker je vsa nemška stranka proti njej glasovala in bi brez

[1]) Vže to samo ime štajerskega poslanca moralo je biti g. popravljavcu komentar, da nisem mislil vseh poslancev, katere sem navedel v oklepih. Ali g. si je rajše mislil, da mi veleuč. g. dr. Dečka ne poznamo.

Digitized by Google

nas, ki nas g. dr. Pavlica imenuje načelnike liberalne stranke, ne bilo za-njo potrebne večine."

Najprej objavimo resolucijo samo, da bodo čitatelji vedeli, kako pohlevne in nalašč nejasne resolucije delajo preglavico katoliški zavesti nekaterih „pravih katoličanov". Resolicija se glasi:

„Deželnemu odboru se nalaga, naj stori pri okr. deželnem šolskem svetu potrebne korake, da se ljudska šola, namenjena odgoji slovenske mladine, vredi povsod na podlagi verskega izpovedovanja in z izključno maternim učnim jezikom in da se za njo potrebno učiteljsko osobje pridobi, naj se naše učiteljišče v smislu deželno-zborskega sklepa storjenega v IX. seji dne 5. novembra leta 1889. primerno organizuje."

Daleč smo prišli na Slovenskem, ako se moramo o takih resolucijah še le dogovarjati in prepirati! Zato pa ponavljam, kar sem v prvič pisal: taki voditelji, katerim celo tako krotko sestavljena resolucija mrzi, so dostojni dunajkim in parižkim levičarjem. Ali more pa spoštovani g. popravljavec tajiti, da so napredno-narodni gospodje tej skromni resoluciji vgovarjali v klubu? ali da so nekateri odborniki družbe sv. Cirila in Metozares zapustili dvorano? Ali more vtajiti, da so vsi slovenski poslanci molčali, će prav sta nemška poslanca Schaffer in Schwegel ostro pobijala konfesijonalno šolo? — V onej resoluciji je zagotovljena Slovencem popolna ravnopravnost? — Spoštovani g. povpravljavec, mi ne moremo vsega verjeti liberalcem, kaker jim Vi.

3. Častno je za družbo, ker pišete dalje:

„Dodati mi je še, da tudi vodstvo družbe sv. Cirila in Metoda je soglasno sklenilo in poslalo peticijo na državni zbor za versko šolo z narodnim učnim jezikom. Torej niti to ni res, da je naša družba nema za versko šolo.

Ni res, da smo nasprotni redovnikom in njih šolam. Koliko smo se jaz in od mojih omenjenih tovarišev tisti, ki so bili poslanci v deželnem zboru kranjskem od l. 1878 do 1883, potegovali za frančiskansko šolo v Kamniku! In tudi naša družba podpira, in to po soglasnih sklepih družbenega vodstva, kaker je vidno iz „Vestnikov", šolske sestre na Stajerskem."

Vse to smo vedeli, ko smo pisali. Mi nismo rekli, da je družba nasprotna verski šoli niti, da je nema, ampak samo „da je onemela". Bog jej daj zopet zvonek glas! Verujemo Vam tudi, da ste se potegovali za frančiškansko šolo v Kamniku. Pobožni menihi gotovo molijo za Vas in Bog daj, da Vam izprosijo razsvitljenja od Boga, da ne boste več iskali doslednosti v čisto narodnih klubih in ne devali vsega v en koš, kar so naši narodnjaki govorili in delali od l. 1867 naprej.

4. „Ni res, da je državna postava o ljudskem šolstvu od 14.

Digitized by Google

maja 1869 gola posledica državnih temeljnih postav, za katere sem jaz glasoval. Zakaj omenjeni državni postavi smo se jaz in moji tedanji tovariši v državnem zboru odločno vpirali ravno zato, kar se ne vjema z državnimi temeljnimi postavami tako, da smo pri obravnavi izrekli proti njej slovesen protest in potem v pravem pomenu demonstrativno zapustili dvorano.

To so naša očitna dela, lahko vedna vsakemu, kdor se hoče potruditi za resnico. Po teh vsak sam lahko presodi, če smo res jednaki dunajskim in parižkim levičarjem."

Mi ponavljamo, da je šolska postava in vse druge liberalne postave gola posledica temeljnih zakonov z dne 21. dec. 1867. Kdor ne veruje, naj navedene člane prebere. Tako je sodil tudi državni zbor in se ni brigal za nedoslednosti slovenskih poslancev, ki so po toči zvonili.

5. „Ni res, da sem jaz na banketu, po meni imenovanem, v imenu vsega slovenskega razumništva odkrito izpovedal, da mi ne gre v staro glavo, kako — li bi smeli škofje kaj govoriti na Slovenskem o politiki, o šoli, o pravnih in socijalnih rečeh. Tako jaz nisem govoril. To so besede mladega g. dr. Pavlice, ne moje. Jaz, kaker so poročali tudi časniki, sem le rekel: „Dvomim, da bi naši škofje hrepeneli po časti, biti politični voditelji, dobro vedoč, da je njih poklic čuvati vero, ne pa politično voditeljstvo." Jaz se toraj le ne skladam z mislijo, ki se je od nekaterih izrekala na katoliškem shodu, da moramo svojim škofom tudi v političnih rečeh pokorni biti; ali jaz, ki sem glasoval za državne temeljne postave o splošnih državljanskih pravicah, zlasti za §. §. recte člene 2. 3. in 17, da smo pred postavo vsi jednaki, da so javne službe vsem pristopne, ki izkažejo potrebno sposobnost, da je veda prosta in nje nauk, jaz nisem tako nedosleden, da bi odrekal škofom le najmanjšo državljansko pravico, ki jim gre po temeljnih postavah, kaker vsem drugim, in so oni po mojih mislih tudi lahko politični voditelji, ako hočejo in si pridobe zato potrebno zaupanje."

Poedinih besed tega odstavka ne bomo razpravljali, ali odkrito naj povemo kar čutimo: Ko smo prečitali ta odstavek, n a m j e b i l o m i l o p r i s r c u z a t e g a m o ž a, k i b i b i l l a h k o v e s n a š, a k o b i s e b i l k e d a j u č i l n a č e l i n d o s l e d n o s t i. Ravno kar je menil popraviti, si je pokvaril.

Spoštovani pospod popravljavec!

Vprašajte katerega koli razumnega bogoslovca, ki se je učil cerkvenega prava, in povedal Vam bo, da krivica, ki se godi cerkvi katoliški od katoliških narodov, je ravno ta, da one postave ne priznavajo cerkvi nobene s a m o s v o j e o b l a s t i. Kdo je pač mogel naše besede tako umeti, da nimajo škofje niti onih pravic, katere ima vsak ogljar! Niste nas razumeli,

Digitized by Google

gospod popravljivec, ki se pa trdno držite stare zmote od l. 1867. Tu je bilo treba popravka.

Sicer pa ste glavne stavke, katere ste na banketu izrekli o škofovski politiki, pozabili navesti; ker po besedah, katere sami zgorej priznavate za lastne, ste nadaljevali tako le: „Saj jih (naše škofe) sam sv. Oče, naš sedanji papež odvrača od tega z besedami: „Kdor meša vero v politiko, ta zlorabi vero.“ In zlasti — rekli ste dalje — pri naših slovenskih razmerah zdi se mi ta misel, da bi škofje vodili našo politiko, naravnost nezmisel. In vprašam, ako bi vže pri nas ta misel našla odločen vpor od vseh zavednih Slovencev, je li kaj upanja, da bi ta misel zmagala tudi po drugi Avstriji? .... Zato se kaže to prizadevanje naše nove stranke kot prava nepotrebna in, rečem naravnost, kot **pregrešna nepremišljenost.**“

Konec popravka je nečasten za toli starega moža in jako razžaljiv za vse posvetno in duhovno razumništvo, ki ne vpije v rog „Slovenskega Naroda“. Glasi se: „G. dr. Pavlica je toraj moje besede popolnoma krivo razumel in me po krivici žali in našim škofom ovaja. Qui bene distinguit, bene docet. Ločimo pravo svobodoljubje, pravi krščanski liberalizem od liberalnega farizejstva tako, kaker pravo vernost od verskega hinavstva, pa bo naših sedanjih prepirov kmalu konec.“

S temi besedami skažete se lehko vsaki framasonski loži. Več ne bodo zahtevali od Vas. Toda ne —! Velespoštovani gospod! Najbolje bo za Vas in za narodno stvar, koji služite, da se potrudite do svojega prevzvišenega nadpastirja. **Ibi** dicetur Tibi, quid te oporteat facere.

Slavno vodstvo pa naj razume, česa mu manjka. Oklene naj se cerkve najprej, ker sicer ne bo navdušanja za družbo. Vsačiherna slovenska duhovščina poreče, da nam je šolska družba potrebna, ali malo jih je vže na Slovenskem, ki bi si dali napovedavati navdušenje za „narodne dome“ ali „narodna društva“ — od liberalcev. Imamo pa zaupanje v preč. g. predsednika:

Dr. Pavlica.

Oberprokurator sv. sinode Pobijedonošev p. V. Vannutelliju, dominikancu v Rimu.

Knjigo svojo „Poccia“, iz katere smo v zadnjih dveh številkah tudi mi glavne misli povzeli, je pisatelj P. Vannutelli poslal tudi oberprokuratorju sv. sinode v Petrograd. Ta je rimskemu dominikancu odgovoril. Pisal mu je latinski. V prestavi se pismo glasi:

Digitized by Google

Prečastitemu gospodu P. V. Vannutelliju
Konstantin Pobijedonošev najodkritosrčniši pozdrav!

Zahvaljujem se Vam, najčastitljiviši gospod, za knjigo, kojo sem z velikim veseljem prijel in prebral z največo pazljivostjo. Blagor mu, ki z najčistejšim namenom sklene resnico iskati po najnaravniši poti, ne da bi poslušal glasov, ki zunaj golče. On bode srečen v začetku, srečen v prihodnosti!

Vi ste pravi način si izbrali, da bi spoznali resnično stanje našega ljudstva in naše države: saj ste sami opazovali na lici mesta cerkev našo, v kateri se nahaja našega položaja življenje, resnica in ideal. Rusov nikdo ne more prav spoznati razven po njihovi cerkvi. Ker v njej mi Rusi živimo, se gibljemo in stojimo. Videli ste našega ljudstva pobožnost, videli ste okrašene hrame božje in v spominkih slavnih zgodovinskih dejanj naših ljudstev ste videli znamenja vere.

Razcvitaj se povsod Sveta Gospodnja cerkev, učiteljica narodov! A povsod je ona preganjena, posebno v Vaših deželah, kjer so kralji zemlje in knezi se spogovorili in zarotili proti Bogu in njegovemu Maziljencu. „Pomenljivi so trenotki, časi so hudi, bedimo! O, sodba Najvišega sodnika ne izostane."

Čas je, da pustimo besedičenje in skupno soglasno delamo, da vtrdimo božjo vero in krepost, in v prah stremo nevednost in brezbožnost. Mesenim ljudem pristojajo zavist, prepirljivost, razpor. Ne recimo jeden drugemu: Jaz sem Pavlov, jaz sem Apolonov. Kdo je Pavel, kdo Apolon, ako ne ravno služabniki vere po dobroti božji? Nikdo ne more postaviti druge podlage, razven one, katero je vže postavil Jozus Kristus. On je naš poglavar, on je podlaga resnice.

Za sedaj Vas pozdravljam v Jezusu Kristusu, našem Zveličarji, in prosim vsmiljenost njegovo, da Vam pokloni vso srečo.

Konstantin Pobijedonošev.

Petrograd, leta Gospodovega 1892.
Osmega junija.[1])

* * *

Kaker je videti, našim brezverskim „rusofilom", pristašem in vitezom brezverske šole, bi se na Ruskem slabo godilo, ko bi se drznili i tam javno vero krščansko tako blatiti, kaker delajo nesramno pri nas. Žvižgala bi jim kmalu sibirska burja okolo ušes in kruta jim pela po plečih! Blagrujejo naj se, da bivajo v „k u l t u r n i h" deželah, kjer krščanski Bog nobene pravive več nima!

Kar pa z veseljem posnemamo iz tega pisma, je vljudnost in prijaznost do pisatelja, rimsko-katoliškega redovnika, katera veje

[1]) „La Vera Roma" II. št. 49.

Digitized by Google

iz vsake besede. Lepa beseda najde lepo mesto. Koliko bi se dalo doseči pri razkolnikih, ako bi mi katoličani znali se jim bližati! Ne da bi zatajili le enega samega stavka naših naukov — Bog varuj! — a trebalo bi pred vsem začeti se zanimati za razkolnike, prizanesljivo o njih pisati, razpravljati razločilne točke mej nami in njimi — najbolj pa za-nje moliti. Mi dobro ločimo mej ruskim dobrim, pobožnim ljudstvom, pa mej onimi ruskimi in neruskimi razširjatelji razkolniške ideje, kateri bi tudi Slovence in Čehe radi potegnili v razkol, da bi jih li odtrgali od Rima, od resnice! Ti ljudje so bolj razkolniki, bolj carsko-papistični, nego je oberprokurator sam, na katerem vender tako rekoč sloni razkolna cerkev. Ne da bi sicer priznaval kot edino pravo rimsko cerkev, a veliko, neskončno veliko je vže to, da on, oberprokurator svete sinode, ne proglaša ruske cerkve za pravo. Drugič imenuje Jezusa Kristusa poglavarja prave cerkve in sicer tako odločno, da se prav lahko izmej vrst bere, kaker bi ne bil ruski car pravi glavar Kristusove cerkve. Mislimo si li, kaj ima biti car po teoriji državne cerkve v Rusiji! Prava Gospodova cerkev mu je ne le ruska, ampak tudi zapadna — „v Vaših deželah“ — torej tudi rimska. Tako je priznana od najviše avktoritete ruskega razkola vsaj enakopravnost rimske cerkve z rusko. Je tedaj nemogoče, da bi se naredil še zadnji korak? — Da, ta korak bo storjen, kaker brž bo stut železni jarem carskega despotizma, kateri tlači in tiranizuje vesti ruske. To je preroška smisel navedenega pisma — dal Bog, da bi se kmalu vresničila!

Za mlade pisatelje:

P. n.	g.	Franc Barborič, župnik v pokoju	for.	2
„	„	„	Žiga Bohinec, sem. podvodja	„	2
„	„	„	Mih. Bulovec, kaplan	„	3
„	„	„	Dr. Jos. Dolenc, prof. bog.	„	2
„	„	„	Jos. Debevec, sem. prefekt	„	1
„	„	„	Anton Čebašek, vpok. župnik	„	2
„	„	„	dr. Seb. Elbert, kn. škof. tajnik	„	3
„	„	„	Jos. Erker, spiritual	„	1
„	„	„	Val. Eržen, kaplan	„	5
„	„	„	Jan. Flis, kanonik	„	5
„	„	„	Jan. Gnjezda, profesor	„	2
„	„	„	Leop. Gestrin, vpok. župnik	„	1
„	„	„	dr. Ivan Janežič, profesor	„	2
„	„	„	dr. Ant. Jarc, prošt	„	5
„	„	„	Luka Jeran, kanonik	„	2
„	„	„	Jožef Jereb, vpok. župnik	„	1
„	„	„	Andrej Juranič, voj. kurat	„	5
„	„	„	Andrej Kalan, vikar	„	10

Digitized by Google

P.	n.	g.	Jož. Klemenčič, vpok. prof.	for.	10
„	„	„	dr. Leon. Klofutar, stolni prošt	„	5
„	„	„	Karol Klun, kanonik	„	5
„	„	„	dr. Jan. Ev. Krek, vikar	„	3
„	„	„	Anton Kržič, profesor	„	10
„	„	„	dr. Franc Lampe, prof.	„	1.50
„	„	„	dr. Mat. Leben, vpok. profesor	„	2
„	„	„	dr. Josip Lesar, profesor	„	5
„	„	„	Jožef Marn, č. kanonik	„	5
„	„	„	Mart. Malenšek, m. župnik	„	10
„	„	„	Rok Merčun, katehet	„	1
„	„	„	Ant. Missia, vpok. župnik	„	1
„	„	„	Matija Mrak, vikar	„	3
„	„	„	Jan. Oblak, m. kaplan	„	4
„	„	„	dr. Henr. pl. Pauker, stolni dekan	„	10
„	„	„	Franc Perne, m. kaplan	„	1
„	„	„	Martin Pogačar, kancelar	„	2
„	„	„	Mih. Potočnik, n. spovednik	„	5
„	„	„	Jan. Rozman, kanonik	„	3
„	„	„	Jan. Semen, vpok. profesor	„	3
„	„	„	Jan. Smrekar, katehet	„	1
„	„	„	Jožef Smrekar, profesor	„	3
„	„	„	Jožef Sterbenc, vpok. duhovnik	„	1
„	„	„	Jožef Siška, knez.-škof. tajnik	„	3
„	„	„	Anton Urbas, kanonik	„	1
„	„	„	Andrej Zamejic, kanonik	„	5
„	„	„	Anton Zupančič, profesor	„	5
„	„	„	dr. Andrej Karlin, prefekt	„	5
„	„	„	Mih. Trček, admin.	„	5

Nadalje so darovali:

P.	n.	g.	Fr. Lužnik, župnik v Volčah	for.	5
„	„	„	Fr. Schweiger, župnik na Radovici	„	2
„	„	„	Janko Zakrajšek iz Metlike	„	3
„	„	„	Andrej Brezavšček, župnik v Rihembergu .	„	10
„	„	„	Ivan Karlin v Smednika	„	3
„	„	„	Marko Vales, vikar v Branici	„	1
„	„	„	Jan. Tavčar, župnik v Lešah	„	3

* * *

Vsega smo dobili deslej za mlade pisatelje 933 for. 50 nov. Od teh smo izdali čč. gg. bogoslovcem (kot nagrado za razpisana vprašanja), mlajšim sotrudnikom pri „R. K.“ in dijakom srednjih šol: 740 for. Ostaja nam torej še v gotovini: 193 for. 50 nov.

Brezplačno dobiva list okol 200 čitateljev.

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

PETI TEČAJ

II. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1893

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Na znanje.

Gospode naročnike, kateri niso še plačali naročnine, prosimo vljudno, naj bi to kmalu storili.

Naročnina naj se pošilja ne nam, ampak edino vpravništvu „Rimskega Katolika“: Hilarijanska tiskarna v Gorici. Le kdor dobiva list od Katoliške bukvarne v Ljubljani, naj tudi nji naročnino pošlje.

Oznanil, inseratov in kar je enakega, ne sprejemamo.

Kar se tiče novo izišlih knjig, mi ne ocenjamo nego tiste, katere se nam zde večega pomena za naše slovstvo in sploh za duševni razvoj narodov. To moramo opomniti, ker se nam je od več strani ali poklonilo ali v oceno poslalo raznih proizvodov; ako kdo ne najde v listu ocene poslanega nam dela, naj nam odpusti, ker naš list ni v prvi vrsti slovstven, tako da bi moral Slovencem prinašati poročila in ocene vseh del, katera izidejo.

Slovenski tednik v Gorici je nedavno zatrobil v svet, da z listom nam gre strašansko slabo. To pa ni res — ampak ravno nasprotno. Mi tiskamo 450 proizvodov več nego smo jih lani, in s tem primeroma se je tudi število naročnikov povišalo.

Pa tudi število naših sotrudnikov ne pojema. Akoravno so nekateri gospodje — brez zamere — precej nestanovitni in se jih mora vedno drezati, ako se hoče kaj od njih, vender tudi novi sotrudniki se nam oglašajo ne le po slovenskem, ampak tudi po slovanskem svetu.

Naš list, akoravno „katolik“ in „rimski“ katolik, je vender mej vsemi slovenskimi listi najbolj slovanski.

Malo ne eno tretjino pričujočega zvezka zavzema zgodovinski spis: Bolgarija in Rim. Razprava, ki izvira iz peresa še mladega pisatelja, se bo nadaljevala. Menimo, da vstrežemo vsem omikanim Slovencem, ako jim počasi pojasnimo vsa važnejša poglavja iz zgodovine vseh slovanskih plemen; kajti „Slovanski Svet“ je vse pojme o slovanskem svetu zmedel in doslej malo ali nič pravega povedal.

Priporočamo tudi za prihodnje vsem blagim prijateljem in somišljenikom list v podporo in v razširjenje mej daljne kroge; pa tudi naših mladih pisateljev naj ne zabijo.

Digitized by Google

Dijaška nezaupnica.

Celje dne 20. sušca 1893.

Veleučeni g. dr. Mahnič!

«Rimski Katolik» je naenkrat kot velikanska povodenj preplavil Celjsko gimnazijo. Mi si tega ne moremo razlagati; so li velemožni g. dr. izvolili «velikodušno» presenetiti nas z listom, kot postnim darilom? Prebirali smo stran na stran, a za nas nismo nič koristnega, nič zanimljivega zapazili. In kaki nazori, kake zahteve! Da bi mi postali verski fanatiki, kakor je Vaša učenost! Sploh se med dijaki nikdo ne ujema z nazori «R'm Katolika», razun kopice onih, ki so za «Judeževe groše» prodali lastno prepričanje. Mi jih smatramo izdajicam naše narodne stvari! Prosimo Vas, g. dr., ne nadlegujte nas več. Ako udrihate po nas in po dijaškem glasilu «Vesni», nič nas ne vznemirja, prosimo pa, da opustite «dijaške priloge» v Vašem listu; ni pač značajno, ako nam veje od ene in iste strani laskanje in graja. Toliko, da se ne bode mislilo, da je vse štajersko dijaštvo v Vašem ostrogu!

Celjski višji-gimnazijci.

(Izjemno Vašega agenta «sedmošolca» in par njegovih privržencev.)

Zastopnik VIII. raz.
Fr. Fekonija.
Zastopnik VII. raz.
Ant. Dovečar.
Zastopnik VI. raz.
Fr. Trnovšek.
Zastopnik V. raz.
Jos. Begg.

Pobotnica „Slovenkemu Narodu".

Na katoliškem shodu je odličen domoljub iz Gorice izjavil strmečim poslušavcem, da pri nas ni treba razpora, ker imamo vsi en program. Gotovo je g. poslanec mislil program katoliškega shoda. Za ves razpor bi bili torej le mi odgovorni, ker nismo ravnali modro in taktno. Menili smo, da je bila ona izjava nam namenjena, ali zdaj vidimo, da smo se motili. Zadeti so bili narodno-napredni gospodje okolo «Slovenskega Naroda». Zato so pa nedavno v več člankih pojasnili resolucije katoliškega shoda in temeljito razpravili vprašanje: «Ali je mogoča sprava na podlagi programa I. katoliškega shoda?» Odgovor: Ne, ne, stokrat ne! Mi smo «Narodu prav iz srca hvaležni za to odkritosrčno izpoved. O priliki njegove petindvajsetletnice naj mu tudi mi zapišemo pobotnico, da smo ono izjavo resnično prejeli in z neslastjo pročitali. Bog daj, da bi jo brali tudi vsi «pravi katoličani» in «odlični rodoljubje» ob Soči in Vipavi.

Quibusdam.

Slovenski svet naj izve, zakaj so nam nekateri vneti gospodje vrnili edini kat. znanstveni list «R K». 1. Zato, ker jim ga ni vlani poslala Kat. bukvarna brez naročila. 2. Radi ene opombice (Cuidam) na platnicah. Povemo naj še, da so vsi oni gospodje vže 24 let stari in da je naša opombica veljala g. Andreju Gabršček, vredniku «Soče» v Gorici, ki je poslal «Slovenskemu Narodu» o priliki njegove 25-letnice tako le skopičeno častitko: «Bivši večletni sotrudnik: Gorski, Gorski Nihilist, Rožiňsky, Rombonský, Andrej Osipovič. —n—, —ski, —i, —i—, —o—, spominam se «Slovenskega Naroda» o priliki njegove 25-letnice s kolegijalnim voščilom, da bi iz 25-letne bogate skušnje zajemal potrebne nauke v nadaljnem trdem boju za najdražje svetinje ljubljenega nam naroda. «Bog in narod!»

Digitized by Google

OBSEG

II. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA".

Vojskujoče sile v devetnajstem veku. Naturalistično obožavanja človeka — propade v materijalizem. — Dvoja internacijonala—katoliška in antikatoliška . . . . . str. 129
1793 < 1893 < 1993 . . . . . „ 137
David Friderik Strauss. Vvod. I. Straussovo življenje in slovstveno delovanje . . . . . „ 145
Apologetični razgovori. Teorija in praksa. — Um in srce. — Tudi kdor ničesar ne veruje, mora nekaj verovati . . . . . „ 159
Moskva. Velikorusko pleme ni najpristniše slovansko pleme. — Moskovsko carstvo je začelo po milosti tartarskih kanov. — Politična oblika njegova je posnetek avtokracijske tartarske vlade. — Velikorusko ljudstvo, od začetka katoliško, se v XV veku formalno loči od Rima. — Velikoruska cerkev se jame ločevati tudi od Carigrada. — Težnja po „narodni" cerkvi. — Rimski papeži in moskovski vladarji — Velikoruski moskovski patrijarhi. — Petra Vel. razmerje k katoliški cerkvi. — Peter Vel. in razkolna cerkev. Petrova oporoka . . . . . „ 166
Bolgarija in Rim. Pokrščenje Bolgarov. Cerkvena politika kneza Borisa . . . . . „ 185
„Vesna", nje okrožje in nje ozadje. Odgovor. — Še nekaj razlogov, zakaj smo proti „Vesni" in Vesnjanom. — Češki vzorec slovenske „Vesne". — Kdo je dr. Masaryk? . . . . . „ 225
Šolstvo na Hrvatskem. (Slovstvena ocena) . . . . „ 241
Listek: Slovenska in hrvatska Marica . . . . . „ 225
Vgovori in vprašanja . . . . . „ 250
Raznoterosti: Da se liberalnih nazorov sam ne navzameš! — Da ne bodeš liberalne sekte sam vtrjeval in povspeševal! — „Dělo" o slovenskih razmerah. — „Slovenec". — Za mlade pisatelje . . . . . „ 252
Dijaška priloga: Slovenskim dijakom VIII. — Čemu se učimo klasikov? — Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja — in zakaj? (Dve razpravi.) — Skopuhova smrt. — Solze. — Ponočna tišina je meni ljuba. — Dijaško srce, junaško srce . . . . str. 17-36.

Digitized by Google

Vojskujoče sile v devetnajstem veku.

Naturalistično obožavanje človeka — propade v materijalizem.

Naturalizem precenjuje naravne moči v človeku in ga radi tega odteguje vsakateremu čeznaravnemu vplivanju. Naturalizem je od človeka pahnil Boga-o d r e š e n i k a in njegovo milost; a kmalu se je oddaljil tudi od Boga-s t v a r n i k a in o h r a n j e v a v c a sveta. Poslednje se je zgodilo po teizmu. Od teizma do panteizma je bil le en korak; in ta se je storil: teizem se je prelevil v panteizem, kateri boga istoveti sè svetom. V panteizmu je obožavanje človeka, katero se je pričelo z naturalizmom, dospelo do vrhunca; kajti moderni panteizem smatra človeka za najviši pojav božanstva samega, katero v človeku misli, hoče, dela, trpi. Človek, v posameznih individuih, je pričujoče božanstvo.

Po dveh glavnih zmožnostih človeškega duha, razumu in volji, se je panteizem različil na dvoje: v absolutni idealizem, ki stavi vso realnost v misel, pa v pesimizem, kateremu je vsa in edina realnost hotenje oziroma trpljenje. Prvi zistem se izraža najtočnejše v Hegelovem „logičnem pojmu," drugi v Schopenhauerjevi „pravolji". Hegel je določil p o j e m, ki si ga po abstrakciji nasnujemo, pojem države, kot „pričujočega boga"! Više se pač ne more gnati človekova samoobožba. Potemtakem je človekovo mišljenje ne le najviše sodilo resnice, ampak absolutna resnica sama, in sicer vso realnost tvarjajoča resnica!

Panteistična teorija je vplivala na vse, kar se imenuje človeško. Znanost se je oklicala za absolutno, odvezala se od katerihkoli zakonov in ozirov; umetnost se je izvzela od verskih in nravstvenih postav, češ, ona je sama sebi namen; v politiki se je začel zagovarjati in dejanski vpotrebljati nauk o državni absolutnosti, kateri se morajo posamezniki, kot popolnoma brezpravni, brezpogojno pokoriti.

Digitized by Google

Kdor se povišuje, bo ponižan — to je eden temeljnih zakonov Božje pravice; in zakon ta velja tudi za devetnajsti vek. Za idealističnim panteizmom je nastopil materijalizem. V panteizmu se je človek prevzel do božanstva, v materijalizmu se je ponižal do živalstva. Materijalizem znanstveno dokazuje, da v vesolstvu biva le materija, in človek je le slučajna tvorba njenega presnavljanja. Realno je edino to, kar s čuti zaznavamo. Ta je temeljni stavek vseh raznih materijalističnih zistem.

Materijalistično naziranje je zavladalo v vseh strokah človeškega delovanja. V znanosti so izgubile metafizika, filozofija in druge idealne vede skoro vso veljavo; mej predmeti, ki se predavajo na srednjih in viših šolah, se bodo realije kmalu smatrale za edino prave vednostne stroke, v tem ko se je verstvo ali vže izbrisalo iz vrste šolskih predmetov ali pa se stavi na zadnje mesto kot brezpotrebno, kot tako, ki zavira pravo omiko in napredek! Iz umetnosti se je izobčil idealizem, zavladal je realizem. V mejnarodni politiki je obveljal glasoviti princip „dovršenega dejanja“, to je z drugimi besedami „pravo močnejše pesti“; za državno politiko je kriterij prava večina glasov; vsa moč in oblast obstoji v številu gmotnih sil. Ne kar določuje volja večnega Boga, je pravo, postavno, ampak kar dožene surova ljudska sila, ki se javlja od zdolej navzgor; pravo revolucije je nedotakljivo, sveto!

Razširjajoče se gospodstvo podlega materijalizma se pa najbolj kaže v prevdarjenem, zistematičnem zapeljavanji mladine k razuzdanemu življenju in razkošnemu vživanju, v okuževanji ljudstva z materijalističnimi spisi, z vmazanimi predstavami in razveseljevanji. Z vsemi sredstvi, ki se dajo izmisliti, se dramijo divje strasti, da se ljudstvo zapeljuje v greh in tako dozarja za brezbožne materijalistične nauke. Hoče se zvijačno človeka zvleči v blato, v snov, da se v njej poduši vse duševno življenje, da se z njo popolnoma zenači on, ki je stvarjen po podobi Božji!

Pa Bog, kateri se po svoji cerkvi bojuje z nasprotnimi silami, streti hoče glavo tudi materijalizmu. V tem boji voditeljica ima biti ista Mati Božja, katera je „vničila vse krive nauke po celem svetu“, katere brezmadežno Spočetje je

Digitized by Google

cerkvi bojno geslo tudi proti naturalizmu. Kaker se je vže dogmatično določilo brezmadežno Spočetje, tako se cerkev pripravlja za določbo Marijinega vnebovzetja. Telesno vstajenje in vnebovzetje Marijino je najkonkretniša, najtočniša obsodba materijalističkih naukov. Materijalizem uči, da je človek gola žival in kot takega je konec njegov v materiji, katera po naravnem zakonu teži proti središču zemlje. Vstajenje iz zemlje in povzdig proti nebu mora toraj biti včinek nadmaterijalnih močij, katerih bivanje materijalizem trdovratno taji. Dalje je vstajenje oživljenje i s t e g a telesa, katero je človek imel v zemeljskem bivanji; vstajenje potemtakem je nemogoče brez duhovne duše, katera je prava forma telesa. Fakt vstajenja je torej dejanstveno konstatovanje duhovnosti in nevmrljivosti človeške duše kot forme telesa. Vse te točke so pa dijametralno nasprotne temeljnim naukom materijalističkim.

Vprašanje o vnebovzetji Marijnem pa o duši človeški kot formi telesa se vže dalje časa razpravlja in razglablja mej katoliškimi učenjaki; in tudi cerkev je vže večkrat nedvomno pokazala, da se nagiblje k dogmatični določbi teh dveh stavkov. Vže v zadnjem občem cerkvenem zboru, v Vatikanskem, je imelo dotično razpravljanje priti na dnevni red, da bi se obe resnici dogmatično določili; to bi se bilo tudi najbrže zgodilo, da bi se zbor nadaljeval. Nad dve sto škofov iz raznih krajev je zboru predložilo prošnjo, na bi se dogmatično oklicalo Marijino vnebovzetje. V eni teh prošenj se navajajo tudi razlogi, radi katerih bi bila ta določitev našim časom primerna. Pišejo pa škofje mej drugim tako: „Ta prijetna določba bi bila očitna potrditev verskega člena: verujem vstajenje mesa. S tem očitnim činom bi se o b s o d i l m a t e r i j a l i z e m pa indiferentizem, dve kugi, kateri dandanes razsajate. Cerkev bi namreč onim, ki so pogreznjeni v smrtno spanje, kaker s trombo klicala: Kviško srca!“ V drugi prošnji se izraža upanje, da bode bl. Devica, katera je kači z deviško nogo strla glavo, ako se ji izkaže ta čast, obrnila v nas svoje milostne oči, da se bodo pogubljive zmote, ki se dandanes šopirijo, posebno racijonalizem in m a t e r i j a l i z e m, kaker pluskajoči valovi razbile, in se bodo ostudni grehi, ki kaker Noemi zemljo povsod omade-

Digitized by Google

žujejo, pregnali. Isto tako se je v vatikanskem koncilijī razpravljalo vprašanje o duši kot formi človeškega telesa, to pa z namenom, da bi se tudi ta stavek konečno in formalno dogmatično določil.

Cerkev določuje verske resnice, ne le da jih kristijanom predloži v verovanje, ampak tudi da zbudi v duhovih pozornost in zanimanje za nje. Določene resnice se začnejo razlagati, pojasnjevati in na razne načine vpotrebljati na razmere življenske. S tem prisije od dogne krščanskemu ljudstvu nova luč, ki mu kaže, kako misliti, delati in živeti. Kaker je pa resnica nasprotna zmoti, tako se tudi po vpotrebljanji določene dogme na dejanske razmere življenje krščanskega ljudstva jame odtegovati vplivanju nasprotne zmote in iz nje izvajanih praktičnih posledic. Dogmatična določitev vnebovzetja Marijinega in z njo stvarno zvezane resnice o duši kot formi telesa bi katoliško ljudstvo zdramila ter njegov pogled od materije obrnila proti nebesom, bi mu oživila misel o visoki dostojnosti krščanskega poklica in neprecenljivi sreči čeznaravnega življenja. Premišljevanje teh resnic bi očiščevalno, blažilno vplivalo na nrav krščanskega ljudstva in bi vanje vcepila kali idealnišega teženja. Pred vsem bi se pa lepe umetnije povzorile in povspele do najviše popolnosti. V vnebovzetji Matere Božje bi se umetniškemu umu predočil najdovršeniši, najvzorniši umotvor Božje vsegamogočnosti in modrosti, iz te dogme bi umetnost ne le zajemala najbolj vzvišenih idealov, ampak vsovršila bi se ob enem tudi po obliki; kajti ravno iz telesa ožarjenega in poveličanega v svitu čeznaravne glorije najpopolniše odsvita v čutni obliki čeznaravna lepota. Neizmerne važnosti za umetnost je pa tudi resnica, da je duša forma telesa; ako se umetnost, kateri je in ostane telo človeško glavni vzorec oblikovanja, drži te resnice, se nikdar ne bo mogla odpovedati idealizmu, kaker se je odpovedala v novejšem tako zvanem realizmu, ki je prav za prav materijalizem prenesen na polje umetnosti. Umetnost bi se tako izvlekla iz blata materijalističnega realizma ter jela spet služiti svojemu smotru: človeka povzdigati in blažiti.

Digitized by Google

Dvoja internacijonala -- katoliška in antikatoliška.

Kdor opazuje duševno gibanje mej evropskimi narodi od francoske revolucije naprej, mu ni težko zapaziti, kako se duševne sile čedalje bolj spajajo v skupno, po enem smotru organizujoče se delovanje. To spajanje se pa spet vrši po nekem razspajanji mej seboj sovražnih sil na dvojo stran: na katoliško in protikatoliško. Zdi se, kaker bi se od dne bolj izpolnjevale Kristusove besede: Kdor ni z menoj, je proti meni. Da, božja moč teh besed sile razdružuje, kaker jih na drugi strani združuje.

Združevanje in organizovanje Bogu sovražnih sil se vrši pod zastavo masonstva. Masonstvo je negacija vsega pozitivnega in dobrega, vsega božjega; ker se je pa Bog razodel v krščanstvu, si masonstvo asimiluje vsa razna naziranja, bodisi verska, bodisi filozofična, katera kakerkoli protivijo krščanstvu. Krščanstvo pravo in čisto, se pa hrani edino v katoliški cerkvi, ona sama nima v sebi nič od negacije, nič protikristijanskega; zatorej se pa masonstvo obrača konečno le proti katoliški cerkvi.

To spajanje protikatoliških sil zadnje dobe kaj naglo napreduje in se javlja v vedno širših krogih. Znano je, da so se začela skrivna društva, ki so nekdaj v posameznih narodih in deželah vsako zase delovala v dosego svojega posebnega smotra, mej sabo zbližavati in se postavljati na tla vseobčega programa z istim konečnim smotrom, za katerim imajo vsi masoni vseh dežel, vseh narodov, sè združenimi silami težiti. Ta smoter je uničenje katoliške cerkve, z njo vsakega pozitivnega verstva in na njegovem principu slonečega socijalnega reda. Nalogo združevanja vseh protikrščanskih sil je prevzela „internacijonala“.

Novejša zgodovina nam jasno kaže napredujoče spajanje, rastočo kompaktnost proti krščanstvu in socijalnemu redu tajno rijočih moči. To se razvidi več ali manj iz vseh revolucij in znamenitiših političnih pojavov. Revolucija l. 1789 je bila omejena na Francijo, dasiravno je preplavila malo ne celo Evropo. Revolucija l. 1848 je vže skoro da ne plošno evropska in kaže očitno, da jo je po vseh deželah vodila ista

Digitized by Google

skrivna roka po istem enotnem načrtu. Akoravno se je poskus l. 1848 ponesrečil, vender masoni niso nikaker odstopili od svojega programa, ampak se vstrajno trudijo, da bi vedno ožiše mej sabo sklenili antikristijanske sile. Socijalist Marx je l. 1872 na kongresu v Hagi, omenivši pariško komuno od l. 1871, javno izgovoril te besede: Revolucija mora biti solidarna, in mi najdemo velik vzgled na komuni pariški, katera je padla, ker ni v vseh prestolnih mestih, v Berlinu, v Madridu itd. ob istem času izbruhnilo veliko revolucijsko gibanje, ki je bilo v zvezi sè silovitim vporom pariškega proletarijata". Te besede nekako izražajo oporoko, ki jo je vmirajoča pariška komuna zapustila internacijonali za bodoče revolucije.

Niti italijanske revolucije, ki je prevrgla prestole legitimnih vladarjev in cerkev oropala svetne države, so se stakale v Londonu, držala jih je framasonska roka Palmerstonova; iz Londona so bile speljane niti v Pariz, kjer jih je Napoleon, prijatelj masonom, in sam mason, spletal; a kar se je v Parizu splelo, prihajalo je na svitlo v Turinu. Internacijonalna propaganda javlja se vže tudi mej Slovani. Odkod pač tolika simpatija in mejsebojno obiskovanje, bratsko poljubovanje českih in francoskih pa francoskih in českih „sokolov" pod vodstvom znanih masonov? Pa isti francoski Čehi spleli so niti vže do Slovenskega, niti, katere sicer vidimo, a še ne vemo, kje se shajajo. Povdarja se solidarnost mej vsemi Slovani, a to od ljudi, kateri papeža, škofe in cerkev obrekujejo, sovražijo, od ljudi, katerim so Husove herezije pristno krščanstvo! In v to internacijonalno mrežo, v imenu Slovanstva, bi se rado vjelo tudi naše dijaštvo in — seveda, kdo je pa vstani živeti brez njih — celo naše Eve in Marice! Najbliži naši bratje Hrvatje, oni, slavno „antemurale christianitatis", se dandanes vže ponašajo z javno framasonsko ložo. „Katolički list" 1893 broj 13. piše: „U prošli ponedjeljak, dne 27. t. mj., javiše „Narodne Novine" i „Agramer Zeitung", da je peštanska glavna skupština symbvličke velike lože četirima **novim** ložama dala dozvolu da rade, medju njima zagrebačkoj ložiIIrvatska Vila", čiji su poslanici pozdravljeni

Digitized by Google

burnimi izjavami simpatije.“ Vse, vse se ima spraviti pod komando najvišega framasonskega generala, ki kraljuje tam v nevidni temi v imenu tistega, ki je nasprotnik Božji od začetka. In vsa ta vojska združiti, organizovati se ima za odločilen boj, boj na smrt proti — katoliški cerkvi.

Toda združenim sovražnim silam hoče tudi Bog nasproti postaviti združeno vojsko vseh dobrih. Internacijonala masonska izzivlje na drugi strani internacijonalo katoliško. Ta internacijonala se pa snuje v katoliški cerkvi. Res sicer, da je Kristusova cerkev vže po bistvu in poklicu društvo internacijonalno, vender se prav v naših časih ta njeni znak posebno pojavlja, katoličane vseh krajev in vseh narodov čedalje bolj prešinja zavest celoskupnosti in bratimstva. To se pa godi posebno vsled vedno tesnejšega oklepanja katoliških narodov okol rimskega papeža. Papeštvo je vez katoliške edinosti, ono je živo središče katoliškega organizma. Čim tesnejše se udje sklepajo sè središčem, tem krepkeji je celi organizem. Bili so časi, žalostni časi za katoliško cerkev, ko je bila vez katoliške edinosti močno rušena, ker ponižana, zaničevana je bila rimska stolica. Febronijanizem, jožefinizem, galikanizem, janzenizem, vsi enako sovražni papeški oblasti, so cerkev Kristusovo razcepljali in katoliške narode pritirali skoro do razkola. Pa Bog je ponižano papeštvo povzdignil in oslavil, in s tem svojo cerkev zedinil, oživil. Vsoda rimskega papeštva je vsoda njega Božjega vstanovitelja, kateri je sam o sebi prerokoval: In jaz, ko bom povzdignen, bom vse nase povlekel. To povzdignenje je bilo njegovo ponižanje, katero je pretrpel na sramotnem križi. Tudi papeštvo je moderni cezaropapizem v zvezi z brezverskimi enciklopedisti pribil na križ in je izpostavil v posmeh, v zaničevanje. Toda ravno to ponižanje je obudilo v katoliških narodih sočutje, ljubezen, vdanost do rimskega papeža. In ta ljubezen je rastla tem bolj, čim bolj so sovragi papežu odtrgavali provincijo za provincijo, čim bolj so ga sramotili in obrekovali ljuti nasprotniki; prirasla je pa do vrhunca, ko so papeža, oropanega vse posvetne oblasti, kot jetnika zaprli v Vatikan. Kdo bi ne občudoval Božje previdnosti! Komaj dva meseca prej ko je vdarila revolucijska druhal v Rim, da bi ga kot zadnji plen vgrabila papežu in s tem, kaker so si brezbožniki obetali,

Digitized by Google

prizadela rimskemu papeštvu smrtni vdarec, dva meseca prej, smo rekli, je katoliška cerkev po svojih škofih na vatikanskem koncilu rimskemu papežu slovesno določila najčastniši privilegij, ki mu ga je Bog podelil — njegovo nezmotljivost. A ravno z dogmatično določitvijo papeževe nezmotljivosti se je nerušljivo zapečatila krščanska edinost. Od tiste dobe se je katoliški organizem čudovito pomladil in okrepil, posebno se je pa na novo i v škofih i v ljudstvu obudila zavest, da so narodi katoliški sinovi rimskega papeža, da je rimska cerkev mati vseh druzih cerkva. Od tedaj raste češčenje do rimske stolice, od tedaj narod za narodom tekmuje, kako bi bolj izkazal svojo vdanost rimskemu papežu. Dokaz rastočemu češčenju so resnično katoliška romanja k sv. očetu in izrazi vdanosti.

Da, vojska katoliška, po sovražnih zvijačah dolgo ločena od najvišega vojskovodje, mej seboj razdvojena, ta vojska se zbira sè vseh strani pod zastavo rimskega papeža. Iz Rima izhajajo bodisi v nagovorih bodisi v okrožnicah od vojskovodje navodila, kako se ima vojska organizovati in razvrstiti, dokler se od enega konca sveta do druzega ne združi v neprodorno vojskino četo, proti kateri se bodo zaman zaganjale sovražne sile.

Da, v Rim, kjer ponosno pred vsem svetom vihra od Boga zasajena zastava katoliške edinosti, v Rim se ozirajmo nepremično ter z vernim srcem sprejemajmo od tam vse opomine in migljeje. Beseda rimskega papeža bodi nam drugi evangelij, ki ga natančno razlagajmo in vestno v dejanje speljujemo, ker karkoli dandanes delamo ali trpimo ločeni vsaksebi, ločeni od Rima, se izgubi in zapade v plen našim nasprotnikom. Kdor v naših časih ne zbira s škofi in s papežem, raztresa; in kdor ni z Rimom, je proti njemu, je proti Kristusu!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

1793 < 1893 < 1993.

Kaj naj pomenijo gole številke v gostobesednem listu? No, saj pravijo učeni ljudje našega veka, da „številke govore", zakaj bi pač nam ne govorile, če prav nimamo polnih rokavov številk in imen po pravilih „strogo znanstvenega raziskavanja"? Menimo pa — in ta je nam poglavitna stvar — da smo številke in druga znamenja prav postavili, da ne bi nam mogel nikedo popravljati, kaj? Ali ni 1893 > 1793, in 1993 > 1893? Gotovo in pa še za koliko! To pa je nam poglavitno.

Kaj pa je ono poglavitno, ki nam sili izpod čela? Iščimo. Od treh zapisanih količin poznamo eno samo, drugi dve pa sti nam naznani. Leta 1793 nas ni še bilo . . . ; leta 1993 pa tudi gotovo ne včakamo, če bi tudi narodnonapredni gospodje na kolenih za nas Boga molili. Dobra znanka pa nam je letnica naših živih dni: 1893, katera edina nam govori.

Leto 1893 je za katoliško cerkev veselo, slovesno, sveto leto. Ni nam doneslo miru, ker cerkev nikoli ne sleče vojne obleke, kojo jej je Kristus nadel rekoč: Na vojsko! Ali poseben in zares pomenljiv dogodek je pobudil in včvrstil katoličane vesoljnega sveta. Vsi smo začutili, da smo ko en mož z Levom XIII, ki slavi petdesetletnico apostolske službe sebi in cerkvi na čast.

Slavje velja najprej Njemu, ki nosi najteže breme.

Sladki spomini o prestanih trudih in žrtvah lepšajo Mu večerno zarjo; veseli glasovi zvenijo Mu ko vbrano petje od vseh strani sveta. Ali Njegovo oko je prebistro, Njegovo uho je pretanko, da ne bi spoznal, da je to radostno slavje praznik vsega krščanskega ljudstva, ki slavi Njegovo in svojo rešitev iz železnih okov državnega samodrštva, vstajenje iz groba neskrbnosti in lenivosti, prenovljenje in očiščenje od greha, razsvitljenje iz zmot krivih naukov: prošlega stoletja. Ni to slavje zahvalnica samo za petdeset let, to je zahvalnica za sto let katoliške cerkve, pa bodi tudi goreča molitev za drugih sto let naprej! Prošlo stoletje

Digitized by Google

je bilo stoletje razporov in razkolov. Dvigali so se narodje proti narodom, stanovi proti stanovom, ljudstvo proti duhovščini, škofje proti papežu, in to v naukih in dejanjih. Zdaj pa, po enem stoletju razpora, slavimo zložni Leva XIII, zraven pa se spominamo žalostnih dni Klementa XIV . . . . Pija VI. . . . Pija VII. . . . Leva XII, Pija VIII, Gregorija XVI, Pija IX . . . . Oj stoletje britkega trpljenja, stoletje onemoglosti katoliške moči, ali po božjem vsmiljenji je bilo stoletje čiščenja in izločivanja nezdravih in otrovnih snovi.

Sčistili so se naj prej temeljni nauki o resnici, o pravici, o lepem. Sčistilo se je pa tudi krščanko življenje Kristusovega krdelica. Ni še vse jasno, ni še vse čisto, ali jasni se povsod, čisti se kri krščanskega življenja.

Sčistili so se nauki o resnici.

Leta 1793 je vladal v zatišji modroslovja in bogoslovja Kant. Mož, ki je z vso silo majal stebre katoliške vere, je bil nezmoten učitelj malo ne v celi Evropi. Zastarela je stara krščanska filozofija, da so jo povsod vže nečastno omenjali in smešili. Niti v bogoslovnicah ni bila na dobrem glasu. Možje krščanski, ki so hoteli veljati za filozofe, iskali so resnice pri Kantu, Hegelju, Schellingu, Fichteju. Zabreli pa so v tako očitne zmote, da so se verni odvračali od filozofije, češ: filozofija in krščanstvo sta nasprotni stvari. Filozofija je grob sv. vere. Proč ž njo! —

Še leta 1832 je vprašal H. Pabst nemške rojake: „Gibt es eine Philosophie des Christenthums?“

Na eni strani je prevladalo mnenje krščanskega srca, da ni najti filozofije, ki bi začenši od osnovnih prvin učila in dokazala resnico sv. vere. „Nauk o Bogu je od Boga, ne iščite dokazov, katerih ni. Kdor ga ne čuti, njemu ni pomagati. Prazna je tedaj ontologija, zastarela je metafizika, ne mučimo se z naravnim bogoslovjem“! Kant je zmagal. Najodličniši katoliški mislitelji: Lammenais, Bautain, Bonnetty, Rosmini so mu vklonili glavo, čeprav so ohranili srce Kristusu in cerkvi!

Drugi pa so se pridno učili Kantove in Hegeljeve modrosti in po mučnem mišljenju so srečno vpodobili krščanski nauk v oblikah nove filozofije. Ko je bilo delo gotovo, niso sami vedeli, komu je podobno. Klicalo se jim je od

Digitized by Google

leve in desne sè sv. Pavlom: „Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam!“ Bili so pa tako zamišljeni, da niso slišali takih glasov, niti se dobro zavedeli, da so učeč se izgubili krščanstvo iz glave in srca!

Posledica je bila velika zmešnjava. Na vseučiliščih je vsaki profesor drugače učil, kaj pa še le po bogoslovnicah! Bogoslovec, ki bi se bil bavil z modroslovjem, je izgubil zaupanje svojih odgojiteljev. V neki bogoslovnici je profesor dogmatike ob koncu tedna ali celo ob koncu meseca naročal slušateljem: „Kar sem Vam do zdaj razlagal, izbrišite.“ Čast možu, ki se je učil in iskal resnice! Fidem servavit. Učitelj in učenci so bili žrtva filozofske anarhije.

Kant je zmagal povsod!

S skrbno pazljivim očesom je gledala to početje Sv. stolica. Imela je pa na drugem polju preveč dela. Nje glas je bil oslabel pod Klementom XIV; Pija VI in Pija VII so davili posvetni mogotci, Gregorija XVI ni bilo slišati iz preglasnega ropota. Sicer pa je veljalo vse, kar je prihajalo iz Rima, za starokopitno in neznanstveno.

Tedaj je poslal Gospod cerkvi proroka, ki je vzel vevnico v roko in prevel zonasto žito. Imel je mnogo truda; nakopal si je polno neprijateljev, ki so mu vzdeli najgrših priimkov in so ga sovražili še v hladnem grobu. Ta mož je bil Pij IX! Kako čudna so pota božja! Pij IX, od narave ljubeznjiv in veder, da si je mahoma pridobil ljudstva — moral je sprejeti britki kelih trpljenja in sovraštva; ona roka, ki bi bila rada samo blagoslavljala — morala je često vdarjati, da se je poznalo; one ljubke oči, od rojstva vedre in jasne, gledale so po sili pisano na levo in desno. Kdo se ne spomina besed Kristusovih sv. Petru: „Ko si bil mlajši, opasaval si se sam in hodil si, koder si hotel; ko se pa postaraš, boš stegal roke (na križu) in drugi te bodo opasovali in vodili, kamer ti nečeš.“ Zato pa ostane v večnem spominu ime Pija IX. Dokler se bode učil krščanski nauk, imenovalo se bode tudi ime nevstrašenega proroka, ki je očistil in prenovil krščansko znanstvo.

Delo Pijevo je prišlo v roke učenemu možu, ki je tam nadaljeval, kjer je Pij IX končal. Pija je bilo geslo: „N a z a j h krščanstvu, n a z a j k sv. Tomažu Akvi-

Digitized by Google

skemu, nazaj k Mariji, nazaj k cerkvi, nazaj v Rim; proč z brezversko učenostjo!“ Slišal je svet ta glas in — prestvarjena je bila veda krščanska. Poiskali so zopet starih, pozabljenih naučiteljev.

Kmalu so se začela pojavljati nova dela s pomenljivimi naslovi: „Philosophie der Vorzeit“, „Theologie der Vorzeit“, „Philosophia christiana cum antiqua et nova comparata“ i. t. d. Na tem temelju, kateri je Pij IX položil modroslovju in bogoslovju, stoji Leon XIII z novim geslom: „Naprej v krščanski vedi in umetalnosti, naprej v krščanskem življenju!“

Kaj pa se je zgodilo z modrimi tega sveta? Evanuit cor illorum. Vbili so sami sebe. Pobijali so drug druzega in smešili se po učilnicah in knjigah, dokler so vlade in občinstvo plačavale troške. Pomikali so se dosledno iz zmote v zmoto, da so na zadnje z Schopenhauerjem in Hartmannom, z nihilisti in pozitivisti čisto zblazneli. Baš ta pojem ima izobraženi svet l. 1893 o onih filozofih, ki so bili l. 1793 tako ponosni in ošabni o svoji ceni. Za tega del pa se profesorjem ni na gimnazijih ni na vseučiliščih ne ljubi predavati filozofije, ker se jim druge fakultete smejejo. Ni ga morda človeka zdravega na umu, ki bi veroval, kar filozofi predavajo.

Zato pa, kdor ne mora po sili, ne hodi k njim v šolo. Kar je „pametnih“ profesorjev, menijo se tudi sami rajše v drugih „zanimivih“ tvarinah, negoli ob ontologiji in drugih „suhoparnih“ strokah.

Ohola in sv. evangelju sovražna znanost je ponižana, cerkev pa je danes l. 1893 mlada in čvrsta, polna sile in samozavesti, ko zdaj 1800 let nasproti stojikom in epikurejcem.

* * *

Sčistili so se nauki o pravu.

L. 1793 so imele države zavest, da so vsemogočne na svetu, da smejo z narodi, kar jim drago; da jim je cerkev sužna dekla. „Država je Bog.“ V teh besedah je zapisano bistvo pravnega liberalizma. — Poleg take države je bila

Digitized by Google

cerkev ničla, papež brez moči. Samo v spovednici še in ob smrtni postelji je veljal glas sv. cerkve. —

Pokopali so cerkveno pravo . . . Celo v bogoslovnicah so učili, da ima država ius in sacra. Ni čudo, da so vladarji in njih ministri nosili glavo po koncu. Kaj je delal siloviti Napoleon s papežem, s škofi in duhovščino! Kaj so smeli vsi in povsod s katoliško cerkvijo leta 1793!

Minister Kaunitz ni papeža niti obiskal niti počastil, ko je prišel prosit in pregovarjat na Dunaj. Tedaj se je ponižal servus servorum Dei in šel sam k ministru, ki ga je sprejel z zavestjo, da ima pred seboj cerkovnika cerkve sv. Petra v Rimu!

V pogovoru z Jožefom II je Pij VI izjavil: da so nove naredbe nasprotne cerkvenemu nauku in življenju. Vladar pa je odgovoril: „Svetost! napišite, kar menite da ni cerkveno, in jaz predložim vso stvar mnenju in razsodbi svojih učenih bogoslovcev —.“ Ali ni res, da je 1793 < 1893?!“

Leta 1893 je papež zopet oropan, ali vender je vladar, mogočen, svoboden vladar. Tresejo se vsi prestoli, majejo se krone — sv. Petra stolica stoji trdna ko prvi dan; njegovi kroni klanjajo se vse druge krone, narodje pa ga z navdušenjem pozdravljajo. Katoličani se zbirajo v obrambo cerkvenega prava, zbirajo se povsod, nobena dežela ne zaostaja. Povsod so zasnovana katoliška društva, politična in gospodarska, povsod se vzbuja novo življenje. Zaupanje do cerkve je vže zdaj veliko, pa narašča tudi ljubezen do sv. očeta, do dušnih pastirjev.

Narodje spoznavajo od dne do dne bolj, kedo jih ljubi, zato se bližajo zopet cerkvi in poslušajo nje glas. Celo nasprotniki spoštujejo cerkev, ono katoliško cerkev, kojo so tako grdo črnili več ko eno stoletje. Kako mnenje so imeli krivoverci in razkolniki o katoliški cerkvi l. 1793 in kako spoštovanje in zaupanje imajo zdaj l. 1893! — Nasproti pa pojema zaupanje do vlad in narodnih zbornic, da, pojema tudi ljubezen do vladarjev. Narodje se sicer boje svojih mogotcev, ali nimajo se mnogo hvaliti, da jih narodje ljubijo. Nekedaj so se s tem ponašali vladarji samodržci in ljudovlade — ali koliko je še ostalo od onega ponosa

Digitized by Google

državnim gospodarjem bodisi v Petrogradu bodisi v Parizu? Izgubili so blagoslov od zgoraj, ker so se pregrešili nad cerkvijo!

Leta 1870. je Bog ponujal svojo milostno roko vladarjem -- ali oni se niso zganila. Oropali so namestnika Kristusovega, defensores fidei pa so od daleč gledali, in pa pravijo, da je veliki trpin Pij IX gredoč iz Kvirinala v Vatikan videl, da so se nekateri tudi — smijali . . . . Bog pa je sodil! Državni malik je ponižan. Njegovi svečenici se sicer mučijo okolo njega in vpijejo, da nas ušesa bole, ali ljudstvo izostaja . . . . . V ozadju skriti pa stoje socijalisti s kijem v roci in čakajo trenutka, da ne bo ni redarjev ni orožnikov blizu — tedaj planejo izza ograje in malik pojde na kose. — Cerkev katoliška pa bo pravila svojim poznim rodovom: „Bili so nekedaj malikovavci, katerim se je reklo liberalci, njih maliku pa je bilo ime Država. Častiti so pa tudi tri polubogove, ki so so imenovali: Sila, Polt, Denar".

* * *

Sčistili so se nazori o lepem.

Leta 1793 je prešinjal francoski materijalizem slovstva evropejskih narodov. V poeziji je od tedaj premagaval pesimizem in cinizem. Zdelo se je, da je umetalnost sama po sebi nekrščanska, da je duhovita poezija vedno brez okov krščanske morale. V plastiki je veljalo celo Canovi načelo, da je nagost lepa in spodobna. — Katoliški nazori so bili starokopitni; dušni pastirji so bili tesnosrčni ali celo brezsrčni ljudje, ki niso imeli ni „organa" za poezijo t. j. za mehkužno ljubovanje, milovanje in obupovanje blaznih pesnikov. Kdo bi bil govoril o krščanski estetiki! Kje so bila tedaj katoliška učena društva, kje katoliške akademije, kje slovstvo krščansko! Še leta 1870. je pisal Stritar:

„Moramo očito spoznati, da nam ni nikoli hotelo v glavo in nam zdaj noče, kako se more govoriti o paganskem ali kristijanskem znanstvu . . . . Tako tudi ne umemo, kako se more govoriti o kristijanski estetiki. . . . . Estetika, kaker druga znanstva, je čisto (sic) brez verskega značaja.

Digitized by Google

Posvečenemu hramu večne lepote se bližajo z enako „svetim strahom“ z „golo glavo“, kristijan in pagan, katoličan in luteran, izraelit in mohamedan; pustite jih, ne delajte zdražbe med njimi, naj vsaj tukaj za trenotek pozabijo svoje nesrečne razpertije, naj čutijo, da so si bratje! — —

Kedor se ne more postaviti na to stališče, ker mu je previsoko, ta naj bi se raji pečal z drugimi rečmi!“

Αὐτὸς ἔφη!

Torej Kristus in njegova cerkev ima se pozabiti v posvečenem hramu „večne lepote“! Vprašam: Koliko je zdaj na slovenskem krščanski mislečih mož, ki bi se svoje vere ne zavedali v svetišču lepe umetalnosti?

Nazori so se sčistili!

* * *

Sčistilo se je krščansko življenje!

Liberalizem je zamoril cerkveno življenje, oskrunil devištvo in okužil lepe nravi narodov. Izgubljalo se je navdušenje za nebeško kraljestvo, za čeznatorno blaginjo, vtihnila je zvesta molitev. Toda, hvala Bogu, vže se prenavlja po vsem svetu osobje svetišču posvečeno v samostanih in v vinogradu Gospodovem. Vračajo se duhovniki in redovniki k starim pravilom, k pozabljenim vzorom krščanskega življenja. O naj nam bi poslal Gospod zopet Benediktov, Bernardov, Dominikov, Frančiškov . . . .! Slovenci, molimo vsaki dan, da nam naklonijo nebesa vsaj enega moža svetnika! Lepoznancev, politikov, pevcev, pisateljev, učiteljev, društev, časopisov vže imamo, ali od nikoder še ni svetnika, ki bi molil za nas, nimamo svetnika, ki bi nas navduševal in posvečeval. Molimo za mlade redovnike in bogoslovce, da se vsaj eden mej toliko njih vname ob ognju Srca Jezusovega, in posvečeno bo božje ime kaker v nebesih tako v celi Sloveniji.

Koliker bolj se pa prenovi in posveti cerkveno osobje, toliko bolj se sčisti ljudsko življenje. Naj nas ne plaši smrad, ki nam puhti iz liberalne mlake. Ne bo nas zadušil zli duh, ker vedno lepše duhti dobri duh Kristusov iz njegovega mističnega telesa. Christi bonus odor sumus. — Nad nesnažno mlako, ki je ogrdila in oblatila nesrečni rod, vzšla

Digitized by Google

je brezmadežna, prečista, presvitla zora, okrašena sè sončnim svitom, ovenčana z dvanajsterimi zvezdami, stoječa v mesečnem siju: blažena Devica Marija!

Čisti se krščansko življenje.

* * *

Jasno je, za koliko je 1893 > 1793. Če prav je bilo prošlo stoletje polno razkolov in prepirov, našlo si je vender načelo edinosti, katerega se ni nobeno stoletje toliko zavedalo, ko to, ki ravno zdaj poteka. To načelo katoliške edinosti je proglašena nezmotnost rimske stolice. Ni se več bati razkolov, ni se več bati razporov mej duhovščino in papežem, marveč se je nadejati veče edinosti in zložnosti. Podloga edinosti je postavljena, raztreseni sinovi se polagoma zbirajo okolo Kristusove skale. Niso se še vsi zbrali, niso še vsi zložni, imajo še mnogo prepirov mej seboj idoč v Rim, toda razkosati in razdružiti se ne dado nobeni sili pod solncem. S to zavestjo hodijo letos narodje v Rim, s to zavestjo kličejo Levu XIII: Slava! Ta zavest katoliške edinosti in vzajemnosti je pomladni cvet, ki se je ravno kar razpihnil iz bodečega trnja stoletnega trpljenja. Božje oko čuvaj ta cvet, angeljci naj bdijo pri njem, da ga sveta viharji ne zamorijo, božje solnce naj mu sije, da obrodi v bodočem stoletju stoteren sad. To je naše vtemeljeno, veselo upanje leta 1893, da se kmalu začne stoletje zbiranja in sporazumenja, stoletje vzajemnosti in zložnosti, stoletje čistih naukov in novega življenja. Ni nam sicer dano vgledati, kaj je Bog pripravil svoji cerkvi leta 1993, ali upati smemo lepih in srečnih dni. Narodje jo bodo poslušali in ljubili, vrnejo se jej razkolniki in krivoverci, države je ne bodo več davile, duhovščina bode enodušna s Petrom.

Leta 1993 bomo mi vže davno pozabljeni trohneli v grobu. Zapustili bomo eno željo: 1893 < 1993. Naši spisi, ki so zdajnemu svetu preostri in precerkveni, ležali bodo založeni v prahu kake bogoslovske knjižnice brez štev. Najde jih morebiti kak veleučeni in pokaže svojim vrstnikom. Smijali se bodo naši malovernosti in tesnosrčnosti, naši mlačnosti in neodločnosti, našemu starokopitnemu poloviçarstvu.

Digitized by Google

„Ali so vedeli ti ljudje, kaj je svobodna cerkev Kristusova?“ čudili se bodo in zopet založili za 100 let „R. K.“ Ali tudi nam bo trhlo srce zaigralo od veselja, da je vzrastel cerkvi nov rod, poln katoliške zavesti, odločen in nevstrašen, čvrste postave in čistih rok, pravoslaven in enodušen, resnično vzgojen na Srcu Jezusovem.

1993 > 1893 > 1793.

Dr. J. Pavlica.

David Friderik Strauss.

V nebesa, si rekel v svojem srcu, čem se vspeti, nad zvezde Božje dvigniti svoj tron .... čem popeti se do višav oblakov in biti Najvišemu enak. Toda v pekel si vržen, v najglobokejši prepad.

Izaija XIV, 13—15.

Vod.

D. Fr. Strauss! Nesrečno, osodepolno ime! Pred par stoletji od tisoč in tisoč ust tako slavljeno, a danes skoro vže pozabljeno! Koliko zlega, koliko vrišča in prepira, koliko graje in hvale so vzbudila dela tega nemškega kritika, odkar je bil obelodanil svoj prvi zloglasni slovstveni proizvod „Das Leben Jesu“, s katerim je hotel spodmakniti krščanstvu vso podlago! Hvalivci in nasprotniki Straussovi so tako hlastno segali po tej knjigi, da je bilo treba zaporedoma tiskati štiri izdaje obsežnega in drazega dela. Na Angleškem, na Francoskem in žalibog tudi na Českem in v Švici so prestave ali pa navlašč za ljudstvo predelane izdaje hotele osrečiti ljudi z novo nevero.

Koliko mladeničem je Straussovo „Življenje Jezusovo“ vzbudilo spečo kačo dvoma, da se je ovila okoli njih srca in jim pila mozeg življenja! Sam Bog večni ve, koliko kristijanov je paša Straussovih knjig ostrupila in jim zadala z večno smrtjo. Kako bi se bil pač vbranil na pol izobraženec spretni dijalektiki in ostri logiki, slepeči filozofiji, obsežni učenosti, lepi pisavi in frivolni ironiji Straussovega uma? Malo lajikov si je znalo rešiti Straussove vgovore, ovreči njegove navidezne dokaze; saj je bilo celo njegovim nasprotnikom težko odgovarjati na vsak vgovor, posebno zaradi pomanjkanja sočasnih zgodovinskih prič, in po-

Digitized by Google

ravnati navidezna nasprotstva evangelistov. Filistri, materijalisti sploh vsi prijatelji negacije in prekucije so ukali in slavili „razsvitljeni veleum“ Straussov, dobro vedoč, da je sè Straussovim predrznim početjem pala kocka, katera je obetala vničiti katoliško in protestantsko cerkev ter sploh vsako pozitivno vero. M. Luter, oče reformacije, je bil nasproti katoliški cerkvi proglasil načelo, da je sv. pismo edini vir razodenja božjega, in tako jasno, da ga sme vsak po svoji pameti razlagati. Z nezaslišano predrznostjo je Luter sam zavrgel nekatere svetopisemske knjige, ki so glasno in jasno nasprotovale njegovim zmotam. Po tri sto letih pa je Strauss protestantovsko načelo, ki se je pozneje razvilo v takozvano načelo „slobodnega raziskavanja“, dovel do skrajnosti, do absurdnosti.

Strauss je moral na podlagi svojega hegeljanskega panteizma zanikati vsak čudež kot nemogoč, torej je moral dosledno tudi sv. evangelije, ki te čudeže pripovedujejo, zavreči kot r e p r i s t n e in neverojetne, še le pozneje (v II stoletji) poleg ljudskega sporočila spisane Da bi to dokazal, je zbral v svojo orožnico vse pušice in strele, katere so nasprotniki krščanstva rabili v starih in novih časih , skoval tudi novo orožje, namreč svojo hipotezo, češ, da so sv. evangelij le zbirka bajek, ter je hotel z vso silo svojega uma in zle volje premagati trdnjavo sv. cerkve kar — v naskoku. Celo njegovo 37letno slovstveno delovanje je bilo naperjeno proti krščanski veri in njeni varuhinji — rimski cerkvi. Zato so ga njegovi sovrstniki in nasledniki imenovali „glavarja“ vseh nasprotnikov sv. cerkve, „Antikrista“. Zato ostane Straussovo ime na veke ožigosano v cerkv. zgodovini, hujše ko ime Julijana odpadnika.

Odkar so bila na Nemškem na svitlo prišla Samuela Reimarja († 1768) škandalozna fragmenta Wolfenbütteliana, katera je izdajal Lessing od l. 1774—78, je padla protestantska „biblijolatrija“, t. j. razumni protestantje niso več verovali v i n s p i r a c i j o sv. pisma in čudeže v njem zapopadene, vendar so še vedno priznavali njegovo zgodovinsko vrednost. Učili so namreč, da so bili pisatelji sv. pisma sočasni dogodbam, o katerih pripovedujejo, torej verodostojni (fide digni), akoravno so n a r a v n e dogodke po svoji slabi pameti zamenjavali za čudeže in je tako nazivali.

Strauss pa je šel dalje in je tajil tudi z g o d o v i n s k o v r e d n o s t in verojetnost sv. pisma, oziroma evangelijev.

N a s l e d n i k i so mu bili Tubinžani (mlajše šole) ali zastopniki bogoslovske šole pri Tubinškem vseučilišči, katerih oče je bil F e r d. K r i s t i j a n B a u r (1792—1860) in kateri je, za Straussom idoč, hotel dokazati izvir, čas in tendenco posameznih svetopisemskih knjig. Strauss je bil le evangelije razglasil za bajke, na sv. Pavla liste, kateri so nekako zavirajoči kamni v Straussovi vodi, je bil popolnem pozabil. Trebalo je torej še De-

Digitized by Google

janja apostolska in sv. Pavla liste ovreči, da se tako vniči celi novi zakon. Kar je verski indiferentist Lessing zaželel pišoč: „Luter nas je osvobodil od jarma tradicije (ustnega sporočila), kdo nas bo osvobodil od še bolj neznosnega jarma p i s m a?“ — to sta vresničila Strauss in Baur. Sè svojim kritiškim nožem sta sv. pismo, edini protestantske vere vir, tako razrezala, da so nazadnje od celega sv. pisma ostale le še — platnice!

Do danes ni manjkalo „kritikov“, ki pobirajo stopinje za Straussom in Baurom ter samovoljno in brezmejno ravnajo sè sv. pismom, opiraje se samo na svoj zmotljivi razum. Straussovih načel se je navzel tudi glasoviti Francoz E r n e s t R e n a n :er je je vvel na Francosko. Ker pa je bilo Straussovo „Življenje Jezusovo“ preučeno in preobsežno, je E. Renan Straussove ideje zavil v prijetnišo, nekako poetično obleko, izbral lepše dele, nekaj predelal, nekaj dodal, ter je naslikavši svoji pripovesti živo zemljepisno in zgodovinsko ozadje, ljudskemu okusu bolj vgodil ko njegov mojster Strauss.

V i e d e J é s u s (Paris, 1863), tako se zove Renanovo delo, ki je imelo toliko vspeha, da je bilo v kratkem 11 izdaj potrebnih in da ga še dandanes čitajo v raznih jezikih napol izobraženi kot kak evangelij in žalibog celo — delavci. Tako velika je moč fraze!

S t r a u s s o v a hipoteza se je kmalu skazala kot na pesku zidan grad, ki se je brž razrušil pod težkimi vdarci katoliških in protestantskih teologov. K njenemu hitremu propadu so pomagali tudi S t r a u s s o v i e p i g o n i, ki so sè svojim radikalnim postopanjem in nesramnimi izgredi svetu dejansko pokazali, kam vodi Straussova nevera. Tako n. pr. očita B r u n o B a u e r (ki je nazadnje postal socijalist in prekucuh) Straussu, da ni konsekventen, češ, da niso prvi kristijani nevede osnovali evangeljskih mitov, ampak da so je evangelisti s a m i sleparski izmislili. Drugi hegeljanec Ludvik A. F e u e r b a c h je izbleknil popolnoma materijalistično načelo: sentio, ergo sum, samo čutno je resnično; homo homini Deus, človek je najviše bitje in je to, kar jé (der Mensch ist, was er isst); nebesa so izmišljena, druzega ne ostaja, ko skrbeti za svoj trebuh ali, kaker radikalni Maks S t i r n e r pravi: Med vsemi ljudmi sem jaz, katerega najbolj poznam in ljubim; jaz delam, kar hočem in kar mi dopade. (Max Stirner, Der Einzige u. sein Eigenthum, Leipzig 1845). Zloglasni Arnold R u g e, vrednik letopisa Hallische Jahrbücher, je držeč se Straussovih načel razvil zastavo humanitarnega kozmopolitizma in mednarodne edinosti na polji demokracije. Tudi Strauss, ki je bil na koncu svojega življenja postal materijalist, je materijalistom Vogtu, Büchnerju, Moleschottu, Virchowu podajal roko k zvezi. A. Rugeju se zdi Kristus bajka, kaker je učil Strauss, in sicer pomenja boj med poletjem in zimo, boj svitlobe in teme. To je Kristusovo rojstvo in to je njegova

Digitized by Google

spomladna smrt!? Greha ni, Boga ni, nevmrjočnosti ni — tedaj popolen nihilizem! Tako je Straussovo seme kmalu pokazalo svoj strupeni sad: radikalizem, socijalizem, materijalizem, nihilizem. Dalje se pač ne more, ker onkraj niča zopet ni ničesar.

Straussova bajeslovska hipoteza je dandanes premagano stališče. Njegova dela se redko še čitajo. K večemu navaja Straussove trditve kak svetopisemski razlagavec ali hermeneut kot zgodovinski kurijozum ali pa da pokaže iz najnovejših epigrafiških najdeb, kako zelo se je motil Strauss. Straussova slava je trajala par desetletij, a ona, katero je hotel silovito vničiti, sveta katoliška cerkev namreč, stoji pred nami zmagovalka, okrašena z novo lovoriko.

Ker pa vendar Straussova načela še žive v tubinški šoli in v Renanovih in drugih knjigah, in ker se v Slovencih ni še pisalo o teh možeh, katerih dela bi znala komu priti v roke, zatorej hočemo vstreči želji I. slov. kat. shoda in gojiti krščansko apologetiko med Slovenci.

Najprej hočemo opisati 1. osebo Straussovo in njegovo slovstveno delovanje, potem 2. razložiti njegovo hipotezo o svetopisemskem bajeslovju ter jo 3. pobiti.

I. Straussovo življenje in slovstveno delovanje.

David Friderik Strauss je bil rojen 27. junija l. 1808. v mestecu Ludwigsburg na Virtemberškem, kjer je tudi vmrl 8. febr. 1874. l. Njegov oče je bil mal trgovec in veren protestant, trdno verujoč v Kristusa in njegovo odrešivno smrt. Njegova žena pa je pridno prebirala Zschokkejeve Stunden der Andacht in Kristusa smatrala le kot krepostnega in velemodrega človeka. Mladi David se je raji oklenil svoje racijonalistične matere, kateri je celo po njeni smrti posvetil delce Zum Andenken an meine Mutter (l. 1858.) Tedaj je bil Strauss vže od svojih starišev podedoval verski indiferentizem in racijonalizem.

V prvi dobi svojega življenja je bil Strauss še prelahko veren, celo bibjeveren. Ko je študiral na vseučilišču v Tubinjah, se je rad bavil sè srednjeveško romantiko in misticizmom, katera sta bila v onem času na dnevnem redu. Strauss je od mladih nog pesnikoval in ljubil poezijo. Ali do pravega pesnika mu je manjkalo fantazije, kar je tudi sam pripoznal, primerjaje se tiču noju, katerega ime je nosil. V študentovskih letih se je napajal najraji s Tieckovo muzo. Njegovo nagnjenje do misticizma ga je kmalu spravilo v dotiko s teozofičnimi spisi Jakopa Böhmeja. Mistik Böhme je sè svojim motnim dušnim očesom čudne reči v božanstvu zrl in tem domišljijam Böhmejevim je Strauss tako trdno veroval, kaker kak vernik veruje prerokom in apostoljem.

Digitized by Google

Tačas se je na Nemškem širil tudi magnetizem, vzbujen po Schellingovi filozofiji o prirodi. Govorilo se je povsod le o somnambulih (sanjehodcih), o vidcih (Seher), o sanjah, o predslutnjah, o galvanizmu, o magnetičnih pojavih in o mesmerizmu. V Tubinjah se je mnogo pripovedovalo o somnambulki, katero je Justin Kerner, „čarodejec Weinsperški", oslavil v delu: Die Seherin von Prevorst. Strauss gre obiskat to žensko, hčer nekega gozdarja, stanujočo pri J. Kernerju, ter položivši svojo roko v njeno izve, da je njegova vera tako trdna, da ne bo nikdar postal nevernik. Pozneje se je Strauss smejal temu prerokovanju, a tačas je veroval tako slepo v duhove in čudeže, da je vsakega imenoval pagana in Turka, ki mu ni hotel slediti v njegov začarani paradiž. Ali malo časa so trajale te poetično-mistične sanje Straussove; ko se je iz njih vzbudil, je sramujoč se svojega babjeverstva obrnil hrbet vsem čeznaravnim prikaznim.

Povod tej reakciji v duši Straussovi sta dala Schleiermacher in Hegel. „Pobožni" Schleiermacher je skušal zediniti pobožnost in vero z destruktivno kritiko in panteizmom. Znana je njegova definicija o veri kot čutu odvisnosti (Abhängigkeitsgefühl). Razvijal in predeloval je na tej podlagi člene krščanske vere kot izraze krščanskega čustva. Njegov Kristus, s katerim bi se moral vsak najože zediniti, je bil neki nravno popolen, pa omejen človek. Strauss je dobro vedel, da ni mogoče Schleiermacherjevega idealnega Krista pojmiti in ga identifikovati sè zgodovinskim. Na tak način je Schleiermacherjev idealni Kristus vzel Straussu vero v zgodovinskega Kristusa. Schleiermacher tedaj ni mogel dati Straussu pozitivne vere, k večemu mu je dal slab vzgled, kako je treba cerkvene dogme luščiti in prazniti, da jim ne ostane druzega ko ime.

Ob vso vero pa je Straussa pripravil H e g e l j e v i d e a l i s t i č n i p a n t e i z e m. Bistvo panteistične teorije obstoji v tem, da Bog in svet nista dve različni substanciji, ampak samo ena. Po Hegeljevem nauku je prvo čisto bitje — logični pojem, ki pa je prazen, nedoločen, torej prazni nič. Ta logični pojem, ki je ob enem čisto mišljenje, se napolnjuje s tem, da se samega sebe določuje in zopet zanika. Po tem logičnem procesu bogati svoj prazni nič, tako nastane logična ideja, ki je Bog sam na sebi. Na to preide ideja v svet in se razloči v plemena, rodove in posamezne stvari (genera, species et individua). Iz tega stadija se vrača logična ideja zopet v se in se zave v človeškem duhu.[1]) Po tem takem je Bog vesoljni svet, celo človeštvo. Vse stvari so le razne, nebrojne oblike ene in iste vesoljne moči. Hegel celo trdi, da se njegova verska filozofija popolnoma stri-

[1]) Primeri Dr. Alb. Stöckl, Lehrbuch der Philosophie, Mainz 1876, I. Abthlg. str. 422.

Digitized by Google

nja s krščansko dogmatiko! Razloček je samo ta, da se poleg njegove filozofije Bog spozna po pojmu (ideje), v krščanski veri pa po podobi, po predstavljanji. Tako so n. pr. tri Božje osebe, katere si kristijani otročje predstavljajo, nazirane kot pojem, Hegeljeva logična ideja (Oče), ki se v Sinu samega sebe razsebuje in razločuje, ter v sv. Duhu pride do zavesti, da je ena in ista sè svetom. Sv. Trojica torej ni nič druzega, ko logična ideja vračajoča se k sebi. Odrešenje sveta po Sinu Božjem zadržuje le misel, da je svet. akoravno razločen od logične ideje, vendar bistveno taisti ko ideja in se te istovetnosti (identitete) zave še le v človeku.

Kaker se iz tega kratkega posnetka Hegeljeve absolutne filozofije razvidi, se nemški filozof le igra s krščanskimi dogmami, podlagajoč jim popolnoma drugačen pomen. Takisto je pozneje delal njegov zvesti učenec — Strauss. Hlastno je čital Hegeljevo fenomenologijo, katero on imenuje abecedo vseh Hegeljevih del. Panteizem vodi dosledno do ateizma. Ni čuda, če po takih študijah Straussu ni ničesar več ostalo; zgubil je bil vero svoje mladosti, razkadil se je bil misticizem in mesto njih se je v Straussovo dušo vlegel Hegeljev mrzli panteizem, bolje rečeno — nihilizem.

Vendar je l. 1828. tekmoval za darilo, katero je tubinška katol. fakulteta bila razpisala za najbolji spis o vstajenji mrtvih. „Dokazal sem — tako je takrat pisal svojemu prijatelju Vischerju — s polno prepričevalnostjo poleg eksegeze in natorne filozofije vstajenje mrtvih ali dovršivši svoj zadnji stavek, sem sam videl, da ni bilo ene besede resnice na vsem tem“.[1]) Akoravno tedaj sam ni bil prepričan o vstajenji mrtvih, je vendar vložil to disertacijo in dobil zanjo darilo ex aequo kaker neki drugi katoliški študent. L. 1830. je končal svoje bogoslovske študije in je bil po tem nastavljen kot protestantski vikar v Kleiningersheimu blizu svoje domačije. Kaker rečeno, Strauss ni veroval ničesar več, vendar je pri vsem tem pridigal. Tako delajo protestantski pastorji še dandanašnji. Ti smejo imeti drugačne, celo protikrščanske misli o verskih členih, smejo celo javno pisati proti krščanstvu, samo v cerkvi v tem zmislu pridigati, jim je od protestantskih konzistorijev prepovedano. Če bi katoliški duhovni tako delali, bi se jim zasluženo v obraz reklo, da so hinavci, ali protestantom kaj tacega očitati, bi bilo — zabranjevati vednost!

Strauss je znal svojo vest, če je je imel še kaj, vpokojiti s Hegeljevo filozofijo. Pastor — tako je dejal — sme pridigati pod „podobo“ in si to razlaga sam pod „idejo“.

L. 1831. se poda Strauss v Berolin, da bi se osebno se-

[1]) Hausrath, D. Fr. Strauss u. die Theologie seiner Zeit 1876—1878. I. p. 46.

Digitized by Google

znanil sè Schleiermacherjem in Hegeljem. Tu je študiral Schleiermacherjevo „Življenje Kristusovo“ in sklenil sam pisati slično knjigo, a po novem sistemu. Samo eno vprašanje ga je od tega še zadrževalo, namreč kako bi se dali razlagati evangeljski dogodki, da bi se vjemali s hegeljansko filozofijo. Če se je Bog, kaker evangelisti poročajo, včlovečil v osebi Jezusa Kristusovi, ali se sme s Hegelom reči, da se je včlovečil v celem človeštvu? Čujmo, kako govori Strauss sam prej ko se je lotil tega dela.

„Als ich an die Ausarbeitung dieses Buches ging, lagen mir über die evangelischen, besonders ihre wunderbaren Bestandtheile, die von jeher in der Glaubenslehre die wichtigsten waren, zwei oder vielmehr dreierlei Ansichten vor. Die *eine* faßte dieselben, wie si sich gaben, als Berichte von *übernatürlichen Vorgängen*, die sie als wirklich so geschehen annahm: *solchen Glauben wusste ich nicht von mir zu erhalten.* Die *andere* sagte gleichfalls: Die Geschichten sind wahr, aber es ist alles *natürlich zugegangen*, die Erzähler verschweigen nur gewisse Mittelglieder, gewisse Nebenumstände, vielleicht weil sie meinten, sie verständen sich von selbst, und daher der wunderbare Schein; zu *einer so gewaltsamen Deutung der biblischen Erzählungen konnte ich mich nicht entschliessen.* Eine *dritte* Ansicht lag im Hintergrund, welche bald die Thatsachen, bald die Erzählungen für Blend- und Machwerke von *Betrügern* ausgab; *ein solcher Verdacht war mir widerlich.* Was also thun, um einen Ausweg zu finden? Ich blickte mich in den heiligen Erzählungen der alten Religionen um, die heute Niemand mehr weder mit Herodot übernatürlich faßt, noch mit Euhemerus natürlich erklärt; sondern man faßte sie als **Sagen**, die sich aus der frommen Phantasie der Völker und ihrer Dichter heraus ohne Arg und Absicht so gebildet haben. So demnach, als Erzeugnisse der absichtslos dichtenden urchristlichen Sagen, betrachtete ich die evangelischen Wundergeschichten wenigstens ihrer Mehrheit nach“.[1]) Strauss torej pravi, da se čudežne dogodbe evangeljske dajo na več načinov razlagati. Prvi smatrajo te čudežne dogodbe za čeznaravne t. j. kot prave čudeže. Strauss pa ni mogel čudežev verovati, ker čudež po panteističnih naukih sploh ni mogoč. Držeč se načel B. Spinoze, očeta vseh novih panteistov, piše o čudežih tako-le: „Was die objective Möglichkeit des Wunders betrifft, so kann diese nur von demjenigen bejaht werden, welcher Gott und Natur als zwei von einander getrennte Substanzen oder Kräfte neben einander stellt; . . . . Gott und Natur sind nicht zweierlei, sondern Eins; die Gesetze der letzteren sind der Wille des ersteren in seiner beständigen Verwirklichung. Könnte also etwas

[1]) Strauss, Leben Jesu, kritisch bearbeitet I. Th. 1835 str. III, Ulrich v. Hutten III. str. XXXI.

Digitized by Google

in der Natur geschehen, was ihren allgemeinen Gesetzen wiederspräche, so widerspräche dieß dem Wesen Gottes selbst.“[1])

Drugi pravijo — tako nadaljuje Strauss v gori navedenem citatu — zgodbe evangeljske so resnične, ali vršile so se le po naravnih postavah. Evangelisti namreč so zamolčali nekatere okolnosti, ki se sicer same ob sebi razumevajo, katere je pa treba pri razlaganji dodati, da se te čudežne dogodbe spoznajo kot naravne. S temi besedami meri Strauss na H. E. Q. Paulusa († 1851), profesorja v Heidelbergu, ki je izmislil tako zvano psihologično razlaganje sv. pisma. Po njegovem mnenju je treba razločevati med dejanjem samim in mnenjem, katero so si evangelisti ali njih sovremeniki sestavili o kaki čudežni dogodbi. Znano je, da so v starih časih vsako dogodbo, katere naravnih vzrokov niso poznali, šteli za čeznatorno, za čudež. Tako je prišlo, da so evangelisti po svojem ali drugih mnenji zapisali stvari za čudeže, katere v resnici niso čudeži. Razlagavec sv. pisma mora toraj dobro ločiti dejanje samo od pritiklin in okraskov ljudskega mnenja, mora dodati opuščeno, izpustiti dodano ter bo tako ravnaje kmalu prišel dogodbi do dna in jo spoznal kot naravno. N. pr. evangelisti poročajo, da je naš Zveličar s petimi hlebi čudežno nasitil pet tisoč ljudi. Tak čudež ne gre v razsvetljeno v glavo heidelberškega profesorja. Kaj je torej početi? Dodaj okolnost, katero so vsi evangelisti opustili: Kristus in aposteljni so sicer med množico razdelili le 6 kruhov, katere so bili seboj prinesli, ali njih lepi vzgled je druge navzoče tako genil, da so tudi oni svoje kruhe, ki so je pri sebi imeli, lačni množici darovali. Drug vzgled! Evangelij pravi, da je Peter našel stater (grški denar) v ustih ribe in da je plačal s tem v tempeljnu davek záse in za Kristusa. (Mat. XVII). Nikak čudež! pravi Paulus, heidelberški profesor: evangelist je samo hotel povedati, da je Peter vjeto ribo prodal in za njo skupil denar, s katerim je plačal templjnu davek![2])

Straussu tako samovoljno in prisiljeno razlaganje sv. pisma ni imponiralo, zato pravi, da se k takemu početju ni mogel odločiti. Da še več, Strauss je tako početje naravnost obsodil in osmešil.

Tretji so se drznili evangeljske dogodbe razglasiti za sleparstvo. Nič novega! Tako so govorili vže stari nasprotniki krščanstva, kaker Celz, Porfirij, Julijan odpadnik; to laž so v 17. in 18. stoletji pogrevali angleški deisti in naturalisti, za njimi Sam. Reimarus v tako zvanih Wolfenbüttelskih fragmentih. Po mnenju teh plitvomislecev bi bila tedaj laž in sleparstvo podlaga tako velikanski, tako dolgotrajni stavbi, kakeršna je katoliška cerkev. Celo Straussu se je to sumničenje zdelo preneumno

[1]) Strauss, Glaubenslehre II. st. 68.
[2]) Cornely, Historica et critica Introductio, v. I. Parisiis 1885 str. 718.

Digitized by Google

zato pravi o tem mnenji: tako sumničenje mi je bilo zoprno

Straussovi predhodniki, kaker J. Salomon Semler, Emanuel Kant, Paulus, so tekst sv. pisma večidel krčili in raztezali, rezali in predelovali, da so iz njega dobili to, kar so hoteli. Zviti Strauss si je mislil: čemu to brezpotrebno delo? Tekst sv. pisma ostane lahko cel, treba ga je samo tako razlagati, da izgubi vso veljavo. Ta pot pelje prej do cilja.

Zatorej se je Strauss odločil za četrto pot: za mitično razlaganje sv. evangeljijev. Evangeljske čudežne pripovedke so le pravljice, zrasle v krilu prve krščanske občine, katera je v tej obliki nevede izrazila svoje ideje o Kristusu naslanjaje se na izreke starega zakona. Po Hegeljevem filozofičnem sistemu se je na tak način človeštvo zavedlo, da je z božanstvom edino predstavljaje si panteistično idejo v podobi Jezusa Nazaretskega, Boga-človeka. To filozofično idejo o človeštvu kot pojavu božanstva si ljudstvo, stoječe na nizki dušni stopinji, takrat ni moglo drugače misliti kaker le v konkretni podobi kake osebe. Zato so prvi kristijani zavili osebo Kristusovo v meglo bajke, da je težko spoznati njegovo zgodovinsko podobo, kaker je n. pr. težko razločiti iz narodnih slovenskih pesmi pravo historično podobo kralja Matjaža. Kristus je bil po tem takem le izvenreden človek, a ne Bog, kateri je vse človeštvo.

To hipotezo si je bil osnoval Strauss, ko je vrnivši se iz Berolina postal repetitor na tubinškem vseučilišču in začel pisati svoje prvo veliko delo: Das Leben Jesu. Leta 1836. sta izšla oba zvezka te zloglasne knjige.[1]) Strašan udarec za luteransko cerkev! Sv. pismo, ki je bilo Luterju edini vir vere, je bilo zdaj proglašeno za zbirko bajek! Hegeljanec je bil vbil luterana! Bolestni krik se je vil po celem Nemškem noter do zadnje nemške bajte. Če je Kristus le bajka, pade s Kristusom tudi krščanska vera. Čemu še cerkve, duhovni, privatna in očitna služba božja?

Protestantje so imeli dovolj posla, da se je revolucija, katero je bil Strauss vzbudil, polegla. Učeni bogoslovci, katoliški in protestantski so se dve desetletji izključljivo pečali le sè Straussovim delom.[2]) Spisi in knjige proti Straussu so rasle ko

[1]) Strauss. Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet, 2 Bd. in 8° Tübingen 1835 (I) II. del nosi datum 1836. Druga izdaja 1837, tretja 1838 -39, četrta 1840.

[2]) Med znamenitejše pisatelje ki so ovrgli Straussovo bajeslovje, štejemo: a) katoliške: Kuhn, v Jahrbücher von Giessen 1836 V. VI. p. 33—9I, VII. p. 1—50; Mack. v Tübinger Quartalschrift 1836. p. 3—56, 193—226; letnik 1837 p. 35, 259, 427, 663. K. J. Hug, Gutachten über d. Leben Jesu von Strauss. Freiburg 1837. J. Sepp, Leben Jesu, Regensburg 1842—46, 7. Bd. Fr. Hettinger, David Fr. Strauss, Freiburg 1875. b) protestantske: Tholuck, Glaubwürdigkeit d evang. Geschichte 1837, Hoffmann, Prüfung des Lebens Jesu v. Strauss 1836, Ullmann, Historich oder Mythisch 1838, Neander, Ewald itd.

Digitized by Google

gobe po dežji in v ljudstvu je zelo vrelo zaradi tega brezbožnega napada na njegovo vero.

Tak je bil položaj na Nemškem, ko je bil Strauss od radikalne stranke pozvan v Zürich, da bi zasedel stolico dogmatike in cerkvene zgodovine na tamkajšnjem vseučilišči l 1839. Ta namera radikalcev je silno razburila švicarsko ljudstvo. Da bi vžaljeno ljudstvo pomiril. spiše Strauss odprto poslanico, v kateri govori o Kristusu, sinu Božjem, o njegovi odrešilni smrti in vstajenji, o njega prihodu k sodbi itd., kaker da bi bil še veren kristijan. A kako je treba te dvoumne besede razumeti, vemo vže iz gori razloženega njegovega panteističnega sistema. Ta poslanica je bila nekaka pridiga za poskušnjo, v kateri se Strauss, popolni nevernik, igra s krščanskimi izrazi samo, da bi dobil profesorsko službo. Drugim n. pr. protestantom polovičarjem (primeri Die Halben u. die Ganzen Leipzig. 1865), celo Schleiermacherju je Strauss očital hinavščino, njega samega pa zdaj zasačimo vže drugič kot h i n a v c a.

Straussova slepilna poslanica, hvala Bogu. ni nič pomagala. Peticija s 40.000 podpisov je prisilila radikalno züriško vlado, da je vpokojila Straussa s penzijo 1000 frankov, akoravno ni le eno uro v šoli učil. Pa tudi radikalci so morali sè Straussom odstopiti. Straussa je celo življenje pekel ta vdarec. Hotel se je sedaj masčevati nad kristijani, ki so mu bili dali tako nezaupnico. V četrti izdaji svoje knjige Leben Jesu prekliče vse koncesije, katere je moral od svojih nasprotnikov v rog vgnan priznati. Tako je n. pr. avtencijo četrtega evangelija (sv. Ivana), katero je bil v III. izdaji priznal, zopet tajil ter je celo zadnje poglavje o zgodovinskem karakterju Jezusovem iz IV. izdaje izpustil.

Od tega časa je Strauss vedno bolj sovražil in pobijal krščanstvo.

L. 1840 in 1841 izda svojo Christliche Dogmatik.[1]) Panteist Strauss -- pa krščanska dogmatika, kako se to vjema?! Sovremenci so to dogmatiko kratko pa dobro označili rekoč, da je toliko podobna dogmatiki kaker pokopališče mestu. Kaker Strauss meni, bi se morale dogme soditi in ceniti po najnovejših rezultatih vednosti. Najimenitnejše krščanske dogme se ne vjemajo več z vednostjo, tedaj proč ž njimi! K večemu pomenijo to. da se je božanstvo zedinilo s človeštvom v eni in isti vesoljni ideji. Bogate in vesoljne krščanske resnice zginjajo v mraku Straussove panteistične filozofije v poosobljene abstrakcije, v prazne oblake.

Kako površno je kritik Strauss pri spisavanji svoje „dog-

[1]) Strauss, Die christliche Glaubenslehre in ihrer geschichtlichen Entwickelung und im Kampfe mit der modernen Wissenschaft, 2 Bde, Tübingen, 1849—41.

Digitized by Google

matike" deloval, pripoveduje katoliški apologet blaženega spomina, Fr. Hettinger, v knjižici „D. Fr. Strauss" (Freiburg 1875 str. 38). Ko čitamo o takih pogreških in kozelcih Straussovih, nam hitro pade spoštovanje do njegove učenosti in „kritike" za mnogo stopinj niže.

S tem je Strauss dovršil prvo dobo svojega teologičnega delovanja, bolje rečeno podiranja. Strauss se na to vrže na slovstveno in kulturno zgodovinsko polje. Prišlo je leto 1848, leto politične revolucije. Tubinški kritik se da voliti od svojega rojstnega mesta v virtemberški deželni zbor. Straussu, učenjaku in estetiku, se je nizko rovanje delalcev zdelo zoperno, zato se vsede kot poslanec med — konservativce in ostane do konca svojega življenja pristaš monarhije in fevdalcev ter branitelj smrtne kazni. Z njegovimi načeli se to pač ni vjemalo; ali Strauss je imel, kaker se smo vže večkrat videli — dvojno lice. „V monarhiji — piše Strauss v Der alte und neue Glaube VI. str. 271 — je neka vgonetka, da, nekaj na videz absurdnega, ali ravno v tem tiči skrivnost njene prednosti. Vsaka skrivnost se zdi absurdna in vendar ni nič globokejšega, ne življenje, ne umetnost, ne država brez skrivnosti." Hettinger tu prav dobro krene Straussa, ironično pripominjajoč: „Samo Bog ne sme biti skrivnost (po Straussovih mislih), tudi ne najglobokejše — vera, vse je v njej tako jasno ko čista voda".[1]) Iznenadeni Straussovi volilci so mu dali nezaupnico, in on je moral tako odstopiti s političnega pozorišča.

Na to se Strauss zopet vrne k svojim študijam in spiše zaporedoma životopise Schubarta (1855), Ulriha Huttenskega (1858—60), Sam. Reimarja (1862) in druge manje spise životopisnega, slovstveno-zgodovinskega in umetnostnega zadržaja. Strauss je navlašč izbral te može, njemu več ali manj podobne, da bi njih delovanje vplivalo iz preteklosti na sedanjost. S posebno slastjo in natančnostjo je izdelan životopis Ulriha von Hutten, ker je bil ta nemoralni in brezznačajni ropar prava predpodoba njegova v boji zoper rimsko cerkev, „bojevalec zoper mračnjaštvo in zatiranje duhov, zoper farstvo in despotstvo".[2])

Sredi tega Straussovega pisarjenja izide Renanovo „Življenje Jezusovo" l. 1863. Nemški antikrist se je pri tej novici zveselil in vžalostil; zveselil, ker je francoski antikrist stal popolnoma na njegovem stališči, ker je bil meso od njegovega mesa, alter ego; razžalostil pa ga je nepričakovani vspeh Renanovega dela, s kakeršnim se sam ni mogel ponašati. Fini Francoz je bil svojega nemškega mojstra nadkrilil. Zato izda Strauss l. 1864 *„Das (neue) Leben Jesu für das deutsche Volk bearbeitet"*. Sicer je doživelo to predelano delo 4 izdaje, ali ljudstvo ga vendar

[1]) Hettinger, David Fr. Strauss p. 40.
[2]) Strauss, Ulrich von Hutten, Leipzig 1858—60, 3 Bde. I. str. XIV.

Digitized by Google

ni čitalo, ker ni našlo v njem mrvice krščanstva. Tudi ta knjiga kaže Straussa nekaj stopinj niže na lestvici njegovega propada. Prej je trdil, da so evangeljske pripovedke nevede zložili prvi kristijani, zdaj pa trdi, da so je evangelisti sami izmislili v ta namen, da bi se svojimi spisi poravnali razdor v prvi krščanski cerkvi med judovskimi in poganskimi kristijani, kaker je to učil Ferd. Kr. Baur. Prej je Strauss hvalil „zgodovinskega" Kristusa, zdaj pa pravi, da Kristus ni podal človeštvu najlepše in najčistejše podobe, v kateri bi se ljudje ogledovali. Že pred njim in za njim so živeli možje ob Gangu in Oksu, na Judovskem in Grškem, ki so ta ideal človeštva razvijali. Dovršili bodo pa ta ideal še le poznejši rodovi, celo napredujoče človeštvo. — Tudi se kaže v tem delu Straussov notranji razdor in vedno bolj pojemajoči idealni vzlet, ki je vel iz prvih njegovih knjig Ona mirna, mrzla pisava, katero so hvalili pri prvem njegovem „Življenju Jezusovem", se je spremenila v strastno napadanje vsega cerkvenega in duhovskega. Hegeljeva načela pri Straussu izvmirajo, njegovo „teologično" in filozofično delovanje gre h koncu. Nemški antikrist pride do tretje dobe svojega življenja, do — ateizma in materijalizma.

Čudno je, da je Strauss zdaj še le spisal životopisno delo o Voltairej u (Voltaire, Sechs Vorträge Leipzig 1870) in da je to delo poklonil Alici, princesinji Asesški, britanski in irlandski: še čudnejše pa se nam zdi, da je bilo to delo od kraljevske visokosti sprejeto, med tem ko je pruska vlada prva njegova dela hotela prepovedati in je Gladstone svaril angleško mladino pred Straussovimi sofizmi. Pa saj je bilo celo življenje tub nškega kritika polno protislovij. Med tem ko je ljudstvo hujskal proti ultramontancem, je pel slavo Bismarcku in Moltkeju ter pomagal širiti „kulturkampf". Morda si je mislil, da mu bo kedaj potrebna železna roka Bismarckova, če bo treba krotiti človeške bestije, ki bi se po njegovih spisih zapeljane vzdignile zoper socijalni red.

Straussovo solnce se je nagibalo k zapadu. Tri leta pred svojo smrtjo izda malo, pa zelo važno in vplivno knjigo: *„Der alte u. neue Glaube,* ein Bekenntniss 1872", katera je l. 1881. doživela enajsto izdajo! Ta izpoved Straussova nam kaže žalostni stan njegove duše in popolni bankerot njegovega sistema. Tu lahko spozna vsak, ki le hoče gledati, kam vodi zanikanje krščanske vere in tajitev njenega Božjega vstanovnika. Pa poglejmo njen zadržaj!

Strauss si odgovarja v tej knjižici na štiri vprašanja.

Ali smo še kristijani? vpraša najprej in odgovarja z odločnim -- ne! Strauss se je zadnja leta prav cinično samega sebe nazival — pogana. Mi t. j. filistri, pravi Strauss, nismo več kristijani, ker Kristus ni bil Bog v zmislu krščanske vere, ker iz evangeljskih bajek premalo gotovega vemo o njem.

Digitized by Google

A na drugi strani ve Strauss na podlagi ravno tistih bajek, da je bil Kristus sanjač, pišoč: Jesus war ein Schwärmer, zum Lebensführer werden wir ihn nicht wählen wollen!

A l i i m a m o š e v e r o? Vpraša drugič avtor. Strauss meni poleg Epikureja, da se je vera izcimila iz bojazni pred naravnimi močmi, katere si je hotel človek sprijazniti. Tako je nastal politeizem (mnogoboštvo), monoteizem ali vero v enega Boga pa je izmislil divji judovski rod, ko se je boril se sovražnimi sosedi politeisti!? Čudno, da si je tako divji judovski, meseni rod izmislil monoteizem; zakaj si ga niso izmislili veliko bolj izobraženi narodi, kaker Egipčani, Grki, Rimljani?

Boga — blebeče nadalje Strauss — ni več v nebesih, ker ga je od ondod prepodila astronomija in vednost sploh. Tudi na zemlji ga ni, vsaj tacega, da bi bil od sveta in človeštva različen. Druzega ni ko universum in v njem sama materija. Duše ni, ker ni nič nematerijalnega. Duša po smrti telesa ne ostane, kaker ne ostane središče kroga, če se podere obod. „Če se tedaj vpraša, ali imamo še vero ali ne, piše Strauss, bi odgovorili: da ali ne, kaker se hoče razumeti. Mi tirjamo za naš universum taisto pieteto, kakeršno tirja pobožni vernik (stare vere) za svojega Boga. Naš čut do vesoljnosti reagira, če se ga žali, ravno tako „religijozno". O zmota „velikega genija"! Človek, ki ima pamet in zavest, imej pijeteto do mrtve, slepe materije! Saj je to goli feticizem!

K a k o j e t r e b a s v e t r a z u m e t i? se glasi tretje vprašanje.

Strauss hoče v svoji oholosti cel svet razumeti, akoravno največi naravoslovci le ponižno o svoji pičli vednosti govore. Nadzemeljski svet je nastal tako, kaker uči Laplace-Kantova teorija; ozemeljske stvari pa so nastale po tako zvani generatio aequivoca, po naravni izbiri plemena in boji za obstanek! To so stare obrabljene fraze in lehkomiselnosti, katerih celo materijalisti več ne verujejo. Še ve da povzdiguje Strauss Darwina, češ, da je on sè svojimi nauki o izviru in razvoju sveta čudeže kot nepotrebne in nemogoče izključil in človeštvo od vere v čudeže osvobodil. — V svetovnem žitju in razvoju je znesek moči zmerom enak. Smrti ni. Bitja zginjajo le zato, da se v novi obliki prerajajo. Iz čutnega vtisa nastane v možganih misel, ravno tako kaker nastane vročina, če ob mizo vdarim. Če se torej res porajajo iz fizičnega gibanja misli in čuti, po tem takem morajo tudi živali in na zadnje še kamni misliti! Strauss pri vsi svoji filozofiji in logiki še tega ni vvidel, da je med materijo in duhom specifičen razloček. Kake budalosti morajo verjeti neverniki!

In kak je zadnji cilj tega presnavljanja in svetovnega razvoja? N i č! odgovarja mrzlo Strauss. Ko bode konec naše zemlje, tedaj zginejo vsa pametna in živa bitja, podero se vsa dela

Digitized by Google

človeškega uma brez sledu, tako „da ne bo spomina v nobenem dnhu“. Vse človeštvo nima druzega cilja ko delati, boriti se za obstanek, letati za nedosežnimi ideali, truditi se zastonj kaker Sisif, trpeti neprestano kaker Tantal. Tedaj iz niča v nič! Vbogo človeštvo! Če bi bilo to res, kar brezbožnež pravi, bi bilo pač bolje biti človeku neumna žival, da bi se vsaj ne zavedal tacega robstva in ne čutil tacega nedostojnega poniževanja.

Kako naj vravnamo svoje življenje? — vpraša Strauss četrtič. Z drugimi besedami: kaka je Straussova morala? Risum teneatis! Ali se sploh da zidati na Straussov materijalizem in fatalizem moralno življenje? Saj v tem sistemu ni proste volje, ampak le natorna sila; tu ne more biti moralnih postav, ker jim manjka sankcije. Nevmrjočnosti ni, raja tudi ne, toraj mora biti Straussov paradiž le tu na zemlji. Narodnost, delovanje zase in za bližnjega, vživanje lepega v prirodi in umetnostih, to po Straussovem menenju bláži in osrečuj človeka. Zavest, da je človek nekaj časa na zemlji deloval, trpel in se veselil in da ga bo smrt odrešila od trudnega dela — to je vse, kar ponuja Strauss v zameno za krščansko vero! Vidi se, da nemški antikrist ni imel ne pojma ne srca za srčne rane in potrebe trpečega človeštva, katero najde svoj mir in svojo stalno in popolno srečo le v Bogu. Strauss tira ljudi v časno vživanje in na zadnje — v obup!

Zvedrila se je noč, zijá nasproti
Življenja gnjus, nadlog in stisk ne malo,
Globoko brezno brez vse rešne poti.

Prešeren.

To je povest zloglasnega nemškega filozofa. Strauss je hotel na krilih svojega idealnega panteizma letati kaker orel nad oblaki pozabivši, da je le tič noj in pal je sramotno v blato materijalizma in na zadnje v — nihilizem! Ta je logični in naravni proces Hegeljeve filozofije, da začenši s protislovjem, torej z ničem, konča z ničem!

Rezultati Straussove kritike, pravi njegov življenjepisec Hausrath,[1]) „se ne dado vzdržati v nobenem obziru, ne v zgodovinskem, ne v filozofičnem, ne v verskem“. V historičnem obziru — piše Vigouroux, razlagajoč te Hausrathove besede — ne pove ničesar ne o življenji Kristusovem, ne o postanku evangelijev; v filozofičnem obziru sloni njegov sistem na popolno krivih idejah hegeljanstva; v verskem on ne zapopada in ne razlaga čustva, ki ga ima človek do Boga. To je popolnoma negativno delo, ki zapade svoji lastni ničnosti“.[2])

[1]) Hausrath, D. Fr. Strauss I. str. 169.
[2]) Fr. Vigouroux, Les livres saints et la critique rationaliste. Paris, 1886, II. str. 430.

Digitized by Google

Omeniti je nam še, da se je bil Strauss l. 1840. oženil z neko Nežo Schebest (ali ni to morda češko ime Sebesta?), rojeno na Dunaji, ki je kot operna pevka in igralka bila še precej na glasu. Ali le malo časa je trajal ta čudni zakon; l. 1845. sta si dala tubinški filozof in operna pevka za vekomaj slovo, naveličavši se eden druzega. Strauss, ki je za časa svojega pisateljevanja bival v različnih večih mestih, namreč v Heidelbergu, Monakovem, Stuttgartu, Darmstadtu, se povrne l. 1872. v svoje rojstno mesto Ludwigsburg in vmre tamkaj dne 8. febr. 1874. leta.

Njegov pogreb je bil sicer slovesen, ali brez — duhovna. Peli so mu na grobu kor Izidin iz Mozartove Zauberflöte s tekstom, katerega si je bil Strauss sam zložil.

Tako konča brezbožnik!

Apologetični razgovori.

Teorija in praksa.

Vže zadnjič sem se mimogrede dotaknil tega vprašanja. Pa zdi se mi toliko važno, da je hočem ta pot razpravljati v posebnem poglavji.

Menim, da bi razmerja mej teorijo in prakso ne smeli nikdar prezirati, ko nam je soditi o resničnosti ali napačnosti katerega nauka; ravno ponaturnost (Naturgemässheit) teorije, katera se kaže v plodovitem vpotrebljanji (Anwendung) njenem na življenje, je najzanesljivejši kriterij njene resničnosti.

Dandanes se sicer večkrat sliši: «Drugo je teorija, drugo je praksa. Teorija sama na sebi zna biti prava — in vender, ako bi jo hoteli vpotrebiti na življenje, bila bi pogubna. Mi bomo torej zagovarjali svojo teorijo, a ljudstvu je ne bomo oznanjevali, kajti gorje, ko bi se ravnalo po nji; niti mi sami bi se ne upali za-se izpeljavati jo v dejanje!»

Tako se govori; mi pa menimo, da tako govorjenje se ne da opravičiti pred razumom. — Res sicer, da se ne da vsak teoretičen nauk enako vpotrebiti (anwenden) na dejanje; zdelo bi se celo, da so nekatere teorije po vsem nevpotrebne (unanwendbar), Rekli smo: z d e l o bi se, v resnici pa je redkokdaj tako; kajti vsaka teorija v enem ali drugem oziru določuje mišljenje, mišljenje je pa vodilo za hotenje, iz katerega izhaja dejanje t. j. praksa. Niti teorija Platonovih idej, dasi bi se zdela tako visoka in ab-

Digitized by Google

straktna, bi ne bila, ako jo vsprejmemo za pravo, brez praktičnih posledic za življenje, za umetnost, nravoslovje, politiko itd. Nevporabnost nekaterih teoretičnih naukov se nam zdi marveč le bolj relativna; nevporabni znajo biti, ker doslej se ni spoznala še njih vporabnost; ali pa, ker se ne dajo dejanjski izvesti z ozirom na posebne okoliščine, ker bi n. pr. ljudstvo vsled slabe volje ali popačenosti jih znalo zlorabiti. V teh slučajih pa ne smemo dolžiti teorije same, češ, da je absolutno neizpeljiva, še manj pa, da ona kot taka v praktičnem vpotrebljenji včinja slabo, ker slabo ne izhaja tu iz njene porabe, ampak iz njene zlorabe; vzrok slabega dejanja ni v teoriji, ampak v slabi volji. A mi govorimo o teoriji, katera se dosledno, kot taka vpotrebi na dejanje in življenje; ako v tem slučaj včinja slabo, potem je slabo njen lasten sad.

Taka teorija, rekli smo, ne more biti prava, resnična.

Da to temeljitiše dokažemo, oglejmo si nekoliko razmerje mej razumom in voljo. Volja je zmožnost, s katero človek hoče, je torej včiniteljica človeških dejanj. Voljino hotenje pa ni slepo, ampak razumno t. j. razum volji osvetljuje in kaže, kar more biti predmet hotenja. Nič ne more volja prosto hoteti, česar ni prej razum nekako spoznal; vsak čin proste volje zahteva prej spoznanje od strani razumove. V razumu in volji se tedaj teorija (spoznanje) in praksa (hotenje) nerazdružljivo vežeti, ne sicer kaker bi spoznanje ne bilo mogoče brez hotenja, a nemogoče je hotenje brez spoznanja.

Predmet voljinega hotenja je dobro. Vsaka narava teži po tem, kar prija njej; tako tudi človek teži po dobrem, ki prija njegovi naravi, ki ga torej zamore vsovršiti in osrečiti. Voljino teženje po dobrem, ki je zunaj človeka, je tako naravno, kaker je naravno, da človek ni neskončno dober, in da torej mora iskati vsovršbe in konečne sreče zunaj sebe.

Ako tedaj volja, držeč se razumovega spoznanja in delujoč po njegovem navodilu, pride do dejanj, ki človeka ne vsovršujejo, ne osrečujejo, ampak sprijajo in slabšajo ter ga, ako jih vstrajno izvršuje, peljejo v pogin, nam mora to biti očiten dokaz, da tako spoznanje, taka teorija ni prava; ker drugače bi morali vzeti, da je resnica človeku pogubna, torej protinaravna, kar je absurdno. Še več; ako bi bila taka teorija prava, bi morali nadalje vzeti, da je razum po svoji naravi tak, da zapeljuje voljo in po nji človeka v nesrečo, v pogubo t. j. v to, kar je protinaravno, Tako bi tedaj bivalo v človeški naravi naravno nasprotje, nasprotje, katero naravo pelje v pogin, tedaj naravo dela nenaravno: narava bi bila nenarava, nonens — kar je absurdno.

Teorija, katera v svoji vporabi na dejanje človeka in življenje pogublja, ni in ne more biti prava — ona mora biti kriva: pozna se po njenem sadu. Zatorej vže s tega stališča, ne da bi

Digitized by Google

raziskavali umstvenih razlogov, se mora obsojati nauk Lutrov, da človek nima proste volje, da zadoščuje za zveličanje sama vera brez dobrih del, da bodi v verskih rečeh vsakemu sodnik privaten razum itd. Preteklo je komaj nekaj let, ko so se iz teh naukov izlegli komunistiški prevrati, kmetijske vojske in druga zla, ki so žugala društvu pogin: in včinitelji teh zločinov so se sklicavali na Lutrov čisti evangelij; po pravici, kajti kar so oni izvrševali, bile so le logično izvedene posledice iz Lutrovih stavkov. Isto tako moramo zavreči materijalistično teorijo, še predno teoretično preiskujemo razloge, s katerimi jo materijalisti podpirajo, kajti dovolj le dvoje materijalistiških stavkov dosledno izvesti v življenji — in rušiti se mora ne le nravstveni, ampak tudi državni in socijalni red. Ako ni Boga, ako ni prihodnjega življenja, ako je izginila razlika mej dobrim in slabim, potem bi bil pač nespameten, da bi siloma ne vgrabil, karkoli morem; kajti vsakdo ima pravico do sreče, in ker prihodnje sreče ni, pravico ima vživati sedanjo; in neumen bi bil, da bi se ji odpovedaval. Seveda — radi vgovarjajo materijalisti — ozirati se mora na občo korist ter na posledice izhajajoče iz tega, da bi vsakdo hotel siloma si lastiti tuje blago. A vsaka beseda takega vgovora je sè stališča materijalistovega gola nezmisel. Prvič, ako bližnjemu siloma kaj vgrabim in ga celo vbijem, nisem jaz zato odgovoren, kajti po materijalistiški teoriji nimam proste volje in torej k vsemu me naganja neizogibna fizična sila, kateri vstavljati se je brezvspešno. Drugič, kaj pa je občа korist? Po materijalistiških naukih je človek žival; žival pa požeruje in si vgrablja, karkoli mora imeti, da prežene glad in zadosti svoji potrebi. Ozir na občo korist ne more volka zadržati, da bi se ne zakadil mej ovce -- katere dajejo jagnjetom mleka, človeku mesa in volne! Kar tedaj sme vsaka živa stvar na zemlji, edinemu človeku, ki je vender po nauku matarijalistov samih, mej živalmi najpopolniša, se noče dovoliti, edin on naj trpi — iz ozira na občo korist! In kar se tiče tretjič praktičnih žalostnih posledic, ki bi jih imelo tako materijalistično ravnanje, bi morali vedeti gospodje materijalisti, da so oni sami zanje odgovorni, in naj bi torej zase obdržali teorijo, ki je tako pogubna za občni blagor, katera pa vender trpečemu posamezniku odpira pot v nebesa, do kojih ima pravico ne le bogatin, ampak tudi siromak. Glejte no! čemu pa materijalizem prodajajo za pravo pravcato resnico, ako ne zato, da se ga človek oklene? Ne! Materijalisti hočejo, naj bi človek popustil resnico in popustivši jo samega sebe oropal nebes, naj bi pa oklenil se neresnice, nerealnih sanj, zato da manjšini reši nebesa, a sebe in ogromno večino pahne iz istih nebes! In vender istih materijalistov nauk določuje pravo po številu in množini fizičnih sil — le ko gre za vživanje, za nebesa, naj bi ogromna večina pokorila se neznatni manjšini zato, da pokaže nepraktičnost, protinaravnost materijalistiških naukov! Teorija,

Digitized by Google

ki pride na vsak korak v nasprotje z naravo, z življenjem, z logiko, je nelogična, nenaravna, zatorej — napačna in lažnjiva!

Um in srce.

Tudi to vprašanje spada dandanes v apologetiko. Neverjetno je namreč, kako se je moglo v veku zdravega razuma priti tako daleč, da se čedalje bolj odreka istemu razumu ter se namesto dosedanje «filozofije razuma» stavi — «filozofija srca». — Tem bolj pa sem se hotel dotakniti tega vprašanja, ker je filozofijo srca nekdo hotel vvesti tudi mej Slovence, kar bi bilo za nas tem pogubniše, ker se do najnovejšega časa s filozofijo razuma niti še poskusili nismo. Ako je tiste dni g. Stritarja kdo vprašal, naj določi, kaj je lepo, kaj je krščansko, je dobil za odgovor, da on se ne spušča v take razprave, ker ni upanja, da bi se kedaj sporazumeli; bolje tedaj, da vsak ostane pri svojem prepričanji, katero on, Stritar, pri vsakem spoštuje; edino potrebno je, da se ljubimo, da si odpuščamo in prizanašamo; krščanstvo samo ni nič drugega nego — ljubezen; po spoznavanji nikar ne hrepenimo, kajti nevednost dela človeka srečnišega ko vsa omika, in najsrečneji je, kdor se niti ne zaveda!

S tem smo v glavnih potezah vže označili filozofijo srca. To je filozofija nedoločenih pojmov. Človek se nima truditi, da bi kaj izvestno spoznal, ker to je ali nemogoče, ali vsaj brezkoristno, če ne škodljivo! Pojmovno določeno spoznanje dela človeka nesklonljivega, trdega — nečloveškega. Pustimo tedaj znanstveno raziskavanje in določevanje — edin voditelj človeku k praktičnemu življenju in k sreči bodi srce ali čut. «Zdravi» čut je tako praktičen, da vodi in nagiblje človeka vedno k temu, kar je naravi primerno in dobro. Tej filozofiji srca primerno se je vstvarila tudi vera, ki se zove vera srca ali čuta — die Gefühlsreligion, vera, ki ne pozna teoretičnih naukov niti dogem, ampak se dejstvuje le po čustvenem nagibanji.

Te vrste vera in filozofija izključujeti vsako umstveno razmotrivanje in dokazovanje, vsako teorijo. S takimi ljudmi se pa tudi apologetično ne da razgovarjati, kajti v apologetiki veljajo le razumovni razlogi.

Filozofija srca ne more biti prava. Prvič, človek je razumno bitje; razumnost je razločivni znak mej človekom in živaljo; in ravno kdor se razumu odpove, se mu reče, da se je poživalil — tako se je sodilo vedno. Ako je pa temu tako, mora človeka voditi in vladati razum, ne pa čustvo. Dejanja človekova so torej tem manj človeška, čim manj jih je določil razum, a tem bolj so živalska, čim bolj jih določuje čut brez razuma. Čut je namreč vtopljen v čutnost, in tem temniši, tem bolj živalski je, čim niže se od razumove luči zatopi v čutnost.

Digitized by Google

Drugič, ni res, da razum ni sposoben spoznati nikake resnice z izvestnostjo, kaker trdijo filozofi srca. Razum je marveč zmožnost, vsaka zmožnost po teži po dejstvovanji; razumova zmožnost se pa dejstvuje v spoznanji resnice Kdor bi tedaj hotel trditi: razum je nezmožen resnico spoznati (nočemo reči, da bi moral spoznati v s o resnico, ampak nekaj, kar je resnično), bi moral tudi pritrditi absurdnosti: zmožnost je ob enem nezmožnost. Niti se ne da tu vporekati: zmožnost more ostati na veke zmožnost; kajti zmožnosti narava je ravno ta, da prejde v dejstvo, ker drugače bi morali v naravi vzeti brezsmotrenost; to bi pa bilo isto, kar trditi: narava ob enem ni narava, bitje ob enem je nebitje, ker vse, kar biva, biva vtoliko, vkoliker služi kateremu smotru.

Tretjič, skušnja nas uči, da čut je nestanoviten, nezanesljiv. Vtopljen je namreč, kaker smo rekli, v čutnost, in zatorej tudi v svojih pojavih več ali manj odvisen od posleduje. Čutnost je pa fizična in se kot taka pokori zakonom materije, katera se neprenehoma pretaka, neprenehoma presnavlja. Kdor tedaj čustvu sledi, ne bo v svojih dejanjih niti stanoviten niti dosleden niti zanesljiv. Njegova logika bo čutnostna poljubnost. Kdor bi torej hotel življenje človeko postaviti na filozofijo srca, dal bi mu omajljivo, nezanesljivo podlago, in bi počasi spodkopal vero v objektivnost nravstvenih zakonov ter ž n,o rušil vse socijalne vezi. Edino razum je zmožen pojmiti in vkljub presnavljanju fizične narave, vkljub čutnostni poljubnosti vstrajno držati objektivno veljavna vodila za človeško delovanje in življenje, vodila, katera zovemo načela. In da bi se tudi človek, za trenutek premamljen, spozabil teh načel, mu jih vender razum prej ali kasneje spet vpojasni, v vsej njih moči in veljavi.

Potem takem je človeku prva in najdostojniša naloga, da si razum teoretično izbistri, da si ga ojasni s pojmi in načeli, da po njih, kot nespremenljivih, zanesljivih in vedno veljavnih pravilih, vravnava življenje. Ako torej vidimo, da se življenjske in socijalne razmere slabšajo, da drvimo v propad, nikar ne iščimo rešitve pri srcu, ampak povspnimo se k razumu; tu bomo spoznali, da smo v labirint zašli zato, ker smo oči obrnili od zvezd — voditeljic, katere se zovejo ideje. Le narod, ki se umstveno vjunači, zapustivši pot sanjarskega sentimentalizma, a nastopivši pot treznega razmišljevanja, se more rešiti pogina ter se duševno preroditi; prvi korak na ti poti stori pa tisti, ki pojasnuje in zavrača zmote, v katere je narod zabredel, ter vterjuje temeljne stavke naravnega in čeznaravnega spoznanja, vere in vede — torej apologet. Le resnica more človeka rešiti, resnico pa dojmemo z razumom, ne s srcem.

Ne pa kaker bi mi «filozofijo srca» tako zametavali, da bi čustvo nikar ne smelo ogrevati človeka. Mi hočemo le, da um bodi gospodar v človeku ter se njemu vklanjaj vse, tudi čustvo, tudi ljubezen. Da, ravno določno, jasno spoznanje razumovo naj-

Digitized by Google

plemenitejše ogreva in užiga tudi srce goji najblaža čustva. Duševni žarki, ki nam izidši od solnca resnice po idejah obsevajo dušo, kaker žarki fizičnega solnca ne le razsvitljujejo, ampak tudi ogrevajo. Luč in gorkota ste spojeni ne le v fizičnem, ampak tudi v duševnem svetu.

Da bi le vže popustili nejasno, sentimentalno sanjarjenje in prisiljeno, nenaravno custvovanje modernih pesnikov in «filozofov» ter možko vjunačili se za trezno umstvovanje, ki je iz začetka sicer težavno, a vstrajajočemu prihaja čedalje prijetniše!

Tudi kdor ničesar ne veruje, mora nekaj verovati.

Nekoliko čuden naslov! Vender se mi zdi potrebno o tem spregovoriti dvoje besed. Ne pa da bi namerjal na drobno razpravljati o razmerji mej vero in vedo, in kako si veda in vera ne moreti nasprotavati — to za zdaj ni še moja naloga. Hotel bi tistim brezvercem, bodisi da se svoje nevere zavedajo ali ne, kateri ne morejo moža katoliških načel drugače videti, nego zakritega v neko meglo ali vsaj v polumrak, češ, kdor stoji na stališči vere, ž njim se pametno, človeško ne da govoriti, takim ljudem bi torej rad pokazal, da človek mora nekaj verovati in da brez vsake vere sploh ne more živeti. Tudi brezverec — veruje in se v tem zlaga s katoliškim vernikom, akoravno njegova vera ne obsega istega predmeta.

Lehko bi tu govorili o onih naravoslovcih, kateri so, kaker se radi bahajo, potom eksaktnega eksperimentovanja prišli do sklepa, da onkraj materije in njenih atomov ne biva nič. Kako je od teh prvotnih atomov prišlo do živali in do človeka, niso vender, dasi so tako eksaktni, niti videli niti skusili. Prihiti jim sicer na pomoč Darwin s tako zvano generatio aequivoca, rekoč, da se je v teku milijonov in milijonov let prvotna materija razvila in spopolnila od neorganičnih do organičnih in do živalskih oblik, katerih ena je tudi človek. Toda Darwin vsega tega tudi ni videl, niti našel zapisano, niti je to rezultat eksaktnega eksperimentovanja, ampak to je le podmena brez vsake pozitivne podlage, to je Darwinova — vera, in sicer slepa vera. Tudi bi se dalo marsikatero reči o filozofiji Schopenhauerjevi ali o Hartmannovem «nezavestnem», in prepričali bi se, kaj vse verujejo, in morajo verovati tisti — ki ničesar ne verujejo!

Pa hoteli smo za zdaj le to povdarjati, da vsak človek, dasi bi bil še toliko duševno izomikan, še toliko globok, eksakten mislitelj, se mora vender konečno sè svojim razumom vstaviti pred resnicami, katerim ni in ne bo nihče do dna zrl, ker jih niti razumeti ne more, katere pa vender mora za take priznati, ako se noče odpovedati tistemu razumu, kateremu edinemu prosoja pravico soditi o vsem. Kakerkoli kdo misli o početku pričujočega

Digitized by Google

vesmira, priznati vender mora, da je vesmir ali od sebe ali od drugega vzroka. Vzemi eno ali drugo, konečno moraš vender priti do tega da priznaš nekaj, kar ni postalo (was nicht geworden ist), ampak je samo od sebe, tedaj brezzačetno ali večno. Absurdno bi namreč bilo od začetka postaviti absoluten nič; ker, da zdaj nekaj biva, ne more vporekati nego norec; ako bi hoteli tedaj od vekomaj vzeti absoluten nič, bi morali učiti, da je ono «nekaj», ki faktično biva, samo sebe provzročilo t. j, da je bilo, preden je bilo; s tem pa zatajujemo stavek prekoslovja, katerega moramo vender sprejeti, kot neobhoden predpogoj i bivanja i mišljenja. Zato moramo priznati neko brezkončnost, večnost t. j. nekaj večno bivajočega. Večnosti pa premeriti ali zapopasti naš razum absolutno ne more — ona mu je prava pravcata skrivnost, katero torej, ker je tajiti ne more, m o r a v e r o v a t i.

Vera tedaj ni tako nenaravna ali protirazumna, kaker se mnogim zdi, tako da bi se moral razumnik vere sramovati ali kar obrniti se od onih, kateri vero zagovarjajo — nikaker, ampak razum sam nas privede do resnic, katere, dasi jih razumeti ne moremo, jih vender tajiti ne smemo, ako nočemo biti brezrazumni, do resnic tedaj, katere so — skrivnosti.

Veda in vera ste si sorodni, in prijateljici — te resnice je moderno posvetno razumništvo pozabilo. Ako bi se to vprašanje malo resniše razglabljalo, bi se marsikateri omikani neverec vrnil k veri, in bi ravno v nji našel najzanesljivejšo povspeševateljico vede same. Pripomozi pričujoče poglavje v to, da se v katerem razumniku razženo megle onih predsodkov, ki so mu doslej tlačili duha, da se ni mogel povspeti do tiste vere, ki je bila in je najzvestejša zaveznica vede, omike in vsakega pravega napredka!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Moskva.

1. — *Velikorusko, moskovsko pleme ni najpristniše slovansko pleme.*

V velikoruskih zemljah so imeli Tartarji vrhovno oblast celih dve sto petdeset let, od srede XIII do začetka XVI stoletja. Knezi velikoruski niso ničesar storili, da bi se tartarskega vpliva vbranili. „Nosili so, pravi Starorus Ustrijalov, kanu darove. Skrbeli so le, da bi kan dežele jim ne vzel in drugim podaril.“ Velikoruski knezi se niso bojevali proti Tartarom, ampak mej seboj. „Ljudstvu ni preostajalo nego trpeti in za zaslepljene svoje kneze kri prelivati.“ (Ustrijalov). Ljudstvo velikorusko je trpelo in se vdajalo tartarskemu vplivu. Samo ni imelo zadosti moralne moči, da bi se bilo vprlo. „V svoji preprostosti je smatralo robovanje za — previdnost božjo“. (Ustrijalov). V takih razmerah je bilo neizogibno, da so Tartarji tekom tako dolgega vladanja tudi na značaj in rod velikoruskega plemena svoj pečat pritisnili. Blagodejno pa Tartarji na Velikoruse niso mogli vplivati. Bili so divji, surovi pagani. Duševnih kreposti niso poznali. Vzor človeka jim je bil mož teh le živalskih lastnosti: junaštva petelinovega, srca levjega, navala svinjega, potrpežljivosti pasje, opreznosti žerjalove, zvijače lisičje, previdnosti vranine, krvoločnosti volčje, strpljivosti mačje.[1])

Tudi z drugimi tujimi rodovi so se Velikorusi pomešali. Velikorusi „menjavali so svoj tip posebno, ko so več finskih rodov podjarmili in z njimi se spojili“.[2]) „Na Moskvičane (Velikoruse) niso Fini, Čudi itd. toliko vplivali, pravi Malorus Peleš po Biedermannu[3]), da bi se jim moralo odrekati slovansko pokolenje. A popolnoma neosnovano je njihovo ponašanje, kaker bi bili oni najizvirniši in najpristniši Rusi. Nikaker. Zibeljka Rusov ni tekla v Moskvi; kar je na Velikorusih slovanskega, pripada Malorusom. Za vse drugo (tuje) se imajo zahvaliti severnim podjarmljenim narodom.“ Istega prepričanja je tudi Helferding: „Kijev je drugim Slovanom bliži od Moskve. Istotako je maloruski narod Slovanom v vsakem oziru bliže kaker velikoruski.. Po mojem mnenji morejo Malorusi najprej slovansko idejo vpodobiti in jo zanesti v zavest Rusije.“[4])

[1]) Mesir B. Sejjar. Glej Kirch.-pol. Bl. XI. 313.
[2]) Pypin in Spasovič, Istorija slavj. literatur. I. 367.
[3]) Biedermann, Die ung. Ruth. Innsbruck.
[4]) Sobranie sočinenii, I. 338—340.

Digitized by Google

Velikoruši so najprej imenovali se Rosjani, kasneje Rusi. „Slovane" so se začeli nazivati še le vsled vkaza Katarine II. Pohujšanje bi bilo (soblaznitielno bilo bi), pravi ona, ako bi svet mislil, da prebivalci Rusije niso izvora slovanskega.[1])

2. — *Velikorusko moskovsko carstvo je začelo po milosti tartarskih kanov. Politična oblika njegova je le posnetek avtokracijske tartarske vlade.*

Vrhovni knezi Velike Rusije so bili do leta 1318 suzdalski knezi. Častiželjni moskovski knez Jurij pa bi bil sam rad postal vrhovni knez. Šel je na dvor kana Usbeka. Preživel je tam tri leta. Z denarjem in zvijačo je pregovoril kana, da je nanj prenesel vrhovno oblast čez velikoruske zemlje. Poročil se je tudi z njegovo hčerjo Končako. Tako je moskovski knez postal zet najhujšega sovraga Rusov — pagana, tartarskega kana.[2]) Pregovoril je tudi kana, da je v smrt obsodil (l. 1319) postavnega velikega kneza Mihaela, svojega tekmeca.

Naslednik Jurijev je bil Ivan, nazvan Kalita. Za tega so hoteli Tartari Ruse siloma pomohamedaniti. Ljudstvo se je vprlo in mnogo Tartarjev pomorilo. (1327). Tartarski kan je sklenil se maščevati nad Rusi. Za orožje se mu ponudi — moskovski knez Ivan Kalita, iz rodu Rurikovega! Moril je svoje vojake in divjal po svoji domovini, da bi sami divji Tartarji ne bili mogli hujše.[3]) V plačilo mu je kan zagotovil vrhovno oblast nad Veliko Rusijo.

„Kanom — pravi ruski zgodovinar[4]), se ima Moskva zahvaliti za svojo velikost. Prejšnji knezi so si zemlje privojevali; a moskovski so si jih pridobivali s klečeplazenjem — pri kanu."

Veliko kneštvo je postala velikoruska Moskva po milosti kanov, a kako robsko se je poniževalo pred paganskim divjakom: Ako je kan poslal sela, knez mu je moral iti nasproti, devetkrat do tal se mu prikloniti, krsno razprostreti pod konja njegovega, kleče sprejeti pismo kanovo in kleče je brati."[5]) „Moskovski knezi (predniki sedanjih petrograjskih carov) — priznava sam Karamzin[6]) — so se pod ponižnim naslovom „sluge kanovi" povzdignili v mogočne vladarje". A kaker so se velikoruski knezi robsko podvrgli kanu, tako so sami tiransko začeli vladati svoje ljudstvo. Iz početka se je ljudstvo tiranski oblasti

[1]) Biblioteka Nowości. Tom. XXIV. Lwów. 1882.
[2]) Peleš l. c. I. 251.
[3]) Peleš l. c. 253.
[4]) Karamzin, Istorija IV.
[5]) Kirch.-pol. Bl. 11. 123,
[6]) L. c.

Digitized by Google

vdalo le bolj iz strahu, ker pa ni imelo v sebi više zavesti in idealnega ponosa, da bi se vprlo, se je tekom stoletij — privadilo robstvu.

Avtokracija in robstvo ne izvirata iz slovanske narave. Narava slovanska ljubi demokratizem. Avtokracijo in robstvo so še le moskovski carji siloma Rusom vcepili. Učitelji v tem so jim bili najprej paganski Tartarji in kasneje razkolni Bizantinci. „Politični nauki (Bizantincev) so izhodnim Slovanom pogubili demokratično občinsko organizacijo".[1]) Tako Pypin in Spasović. Zopet: „Nekateri, hoteč v Rusih pokazati pristne narodne ideje, opozarjajo na dobo moskovskih carjev. A ravno takrat so pravzaprav narodne ideje začele propadati; kajti vvajati so jeli robstvo — dejanje, katero se ne more imenovati mej Slovani nikaker — narodno".[2])

Velikorusko-moskovsko pleme nam toraj niti glede pristnosti rodu niti glede politične oblike ne more veljati za vzor — Slovanov. Govori še jedna priča ruska, knez Dolgoruki: „Que' est que l'empire moscovite au point de vue politique et administratif? C'est un immense édifice a exterieur européen, orné d'un fronton européen, mais à l'intérieur meublé et administré à l'asiatique La très grande majorité des fonctionnaires moscovites, déguisés en costumes plus ou moins européens, procèdent dans l'exercice de leurs fonctions en vrais Tartares." — Zapómni si to „Slov. Svet"!

3. — Moskovsko velikorusko ljudstvo, od začetka katoliško, od XII stoletja do XV le bolj materijalno ločeno, se v XV formalno loči od Rima.

Moskva je prijela v X veku krščanstvo od Carigrada. Tedaj je bil Carigrad katoliški. Toraj je bilo krščanstvo, katero so prvotno prijeli Velikorusi — katoliška vera.

Da je pa velikoruska Moskva težila v Carigrad, je bilo čisto naravno in nekako njena dolžnost; saj ji je bil Carigrad mati-cerkev. Te hierarhične zveze niso papeži Rusom nikdar prepovedovali, da je bil Carigrad le z Rimom zjedinjen.

Slabo pa so Velikorusi storili, ko so tudi tedaj v zvezi ostali s Carigradom, ko so vedeli, da se je ločil od papeža, Vender, kaker se Carigradu niti od XI — XV stoletja ne more brez vsake izjeme očitati nepretrganega razkola, se more to še manj moskovskim Velikorusom. Ne glede vladarjev moskovskih, pač pa glede mase moskovskega velikoruskega naroda bi se pomi-

[1]) Pypin in Spasović, l. c. I. 30.
[2]) L. c. I. 41.

Digitized by Google

šljali trditi, da je bil od XII stoletja naprej vže formalno razkolen. Formalnega razkola v oni dobi — materijalnega ne tajimo — ne moremo velikoruskemu ljudstvu na sploh očitati, ker tudi Velikorusi so z veseljem sprejeli glas, da misli njih metropolit Izidor obnoviti v Ferrari zjedinjenje z Rimom.

O tem pričaj ruski zgodovinar: „Izidor je leta 1437, 8. septembra šel iz Moskve v Italijo z vladiko suzdalskim Abrahamom, z mnogimi duhovnimi in svetskimi osebami, katerih je bilo čez sto."

„Novgorodski nadvladika Evfemij je bil tedaj v Moskvi in je spremljal Izidora do svoje eparhije. A knez tverski Boris je poslal ž njim v Italijo velmoža Tomaža. Metropolit je od Višnjega Voločka plul po reki do Novgoroda, kjer so, kaker v Pskovu, duhovenstvo in državljani izjavili srčno ljubezen do njega z darovi in gostijami".[1])

Toraj jasno, da tudi velikorusko ljudstvo je bilo za zedinjenje Ljudstvu pa, ki ima dobro voljo, ni pravično očitati formalen razkol.

Ko se je Izidor, podpisavši v Ferrari zedinjenje z Rimom, vračal, „šel je — so besede razkolnika Karamzina — v Kijev, kjer ga je duhovenstvo čakalo kaker skupnega metropolita . . ." V spomladi leta 1440 (1441) je prišel v Moskvo s pismom papeža Evgenija IV na moskovskega kneza. Pismo je od začetka do konca ljubeznjivo in zmerno[2]) . . . Duhovenstvo in narod so koperneč čakali svojega metropolita v kremlski cerkvi Bogorodice . . . . Na konec božje službe prebere djakon določbe florentinskega koncila . . . Tedaj so vsi duhovni in posvetni začeli pogledovati drug drugega ne vedoč, kaj bi mislili. Kajti ko ču-

[1]) „Izidor v 1437 godu sentjabra 8, vijehal iz Moskvi s episkopom suzdalskim Avramiem, so mnogimi duhovnimi i svetskimi osobami, kojih čislo protiralos do s a . . . Novgorodckij archiepiskop Eufemij biv togda v Moskvie provodil Izidora do svojej eparhii i knjaz Iverski Boris poslal s nim v Italiju velmožu Tomu. Mitropolit ot Višnjago Voločka plil rjekoju . . . . do Novagoroda, gdje ravno kak i vo Pskovje, duhovenstvo i graždanstvo izjavilo userdnoju k nemu ljubav darami i prišestvami". V. 278 sl.

[2]) „Evgenij episkop, rab rabom božjim previsokomu knjazu Vazilju Vazilјeviču Moskovskomu i vseja Rusii velikomu carju — spasenie i apostolskoe blagoslovenie. Blagodarim vsedržitelja Gospoda Boga, jakože ninie po mnozih trudih Duha svjatago blagodati pomošču, vostočnaja cerkvi s nami edina est, eže ko spasenju idet duš mnogih ljudij i k svojej slavje i hvalje pišetsja, i k temu edinačestvu i soglasje moogoe pomoženie i pospešenie čestnješago brata našego Isidora mitrop. tvoego kijevskago i vseja Rusii i ot Apostolskogo prestola posla, iže za svoe blagoe krjepčajše potrudilsja o soedinenji. I tego radi potrebno est pomagati emu každomu vo vsjeh djeljeh, a naipače v sih djeljeh, eže pristojanie imjet ko dostojanstvu i činu cerkovnomu vručennu emu . . . . da budeši pomoščnik emu userdno vseju svoju miščeju, eže budet hvala i slava ot ljudej a ot nas blegosl vénie a ot Boga večnie darovapie da imaši. Dano v Floren ii. Svjačenstva našego v 8. ljeto". Karamzin l. c. V. in Primječanja.

Digitized by Google

jejo, da so se tudi carigrajski patrijarh in car in škofje izhodni vdeležili zbora, jim je imponovalo.[1])

Vazilij tedaj, veliki knez moskovski, je pustil sicer Izidora v Italijo, pa, kaker videti, le vsled moralnega pritiska javnega mnenja. A za svojo osebo je bil proti zjedinjenju. Papeži so sè zedinjenjem ravno hoteli izhodno cerkev rešiti cezaropapizma. In tudi carigrajski patrijarh[2]) Jožef sam je imel ta namen, cesar pa, da bi se po uniji vbranil Turkov.[3]) Moskovski knezi so bili pa ravno napeli vse moči, da bi cerkev rusko od sebe odvisno naredili. Zato so bili proti zjedinjenju. Vazilij je rekel Izidoru, ko mu je prigovarjal, da ga pusti v Ferraro: „Očetje naši in dedi niso hoteli slišati o zjedinjenji. Jaz sam tega ne želim. No, ako misliš drugače, idi, jaz ti ne branim. Samo pomni na čistost naše vere in prinesi jo čisto nazaj".[4])

Ljudstvo velikorusko pa je veselo bilo, da je šel Izidor v Ferraro. Ko se je vrnil, niti Karamzin ne ve povedati, da bi bil vpor proti zedinjenju izšel od knezov ali od vladik ali od nižega duhovstva ali pa od ljudstva. Izšel je od kneza: Ko je bilo zjedinjenje v kremlski cerkvi oznanjeno, so vsi molčali. To molčanje je pretrgal — veliki knez, ki je začel psovati Izidora „lažipastirja", „gubitelja duš" in „heretika".

Še le tedaj je velikorusko moskovsko ljudstvo, v katerem je bila avtokracija vže vcepila robsko vdanost ter vničila vsak človeški ponos, lastno misel in lastno voljo, zavpilo in s knezom vred zjedinjenje zavrglo: „Gospodar, mi smo dremali, Ti edin si izmej vseh bedel. Ti si resnico odkril nam. Ti si rešenik ve-

---

[1]) „Togda vsie duhovnie i mirjane v izumlenii smotrjeli drug na druga ne znaja, čto mislit o slišanam. Imja sobora Vselenskago, carja Ioanna, i sogl sje znatejših pravoslavnih Ierarhov Grecij, iskoni naših učitelej, zagraždali usta. Karamzin." V. 280.

[2]) *Καὶ διὰ τοῦ πάπα ἐθάῤῥει ἐλευθερῶσαι τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ἐπιτεθείσης αὐτοῦ δουλείας παρὰ τοῦ βασιλέως.* Syr. IV. 19. Zhishman. Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und der römischen Kirche. Wien 1856.

[3]) Zanimivo je, zakaj niso Turki Carigrada jeli oblegati, ko je bil cesar odsoten. Vezir je modroval: Ako sedaj napademo Carigrad, potem se Grki gotovo zjedinijo z Rimom. Tedaj so privali celi zapad na nas. Boljše počakati. Ako se zjedinijo, imamo opraviti z enakobrojnimi nasprotniki ako se ne zjedinijo, tudi nič ne izgubimo: *ὅτι εἰ κατὰ τῆς πόλεως ποιήσεις μάχην, μᾶλλόν ἐστι ἐπιβλαβές, μή πως ὁ βασιλεὺς ἐξ ανάγκης δεηθεὶς παρά τῶν Λατίνων βοήθειαν ἐπικυρώσῃ τὰ δόγματα αὐτῶν καὶ ὁμονοήσαντες ὁμοῦ γενήσονται, ὅπερ ἐνδοιάζομεν.* Phantz II. 13.

[4]) „Vazilij otvjeststvoval: Otci i djedi naši ne hotjeli slišat o soedinenji zakonov Grečeskago i Rimskago; ja sam ne želaju sego. No esli misliš inače to idi; ne zaprečaju tebje. Poemni toljko čistoti veri našej i prinesi onoju sè soboju". Karamzin, l. c.

Digitized by Google

re. Metropolit se je dal podmititi od rimskega papeža in se je povrnil k nam s herezijo".[1])

Izidor je vbežal. A Vazilij III je pisal v Carigrad, kaker se vidi, glede oblike ruske vlade preroške besede: „V v e r j a m V a s, d a s e m i (moskovski Velikorusi) n i k d a r d r a g o v o l j n o n e l o č i m o o d g r š k e c e r k v e, d o k l e r b o d e s t a l a r u s k a d r ž a v a". (Vvjeraja Vas, čto nikokda proizvoljno ne otlučimsja ot cerkvi grečeskoj, dokolje stojit država ruskaja. Kar. V. 293). Z jasnim odklonom florentinskih dekretov so moskovski Velikorusi, izjemši Novogorodcev, ne toliko iz lastnega nagiba, kaker po zlobi svojih avtokratičnih knezov — postali formalni razkolniki.

4. — Velikoruska cerkev, formalno ločena od Rima, se jame ločevati tudi od Carigrada. Težnja velikih knezov, da bi osnovali „narodno" cerkev. Prvo kruto preganjanje katoličanov.

Moskovski knezi so sicer vže pred letom 1441 mnogokrat oblastno ravnali z moskovskimi metropoliti. Znano je n. pr. da je knez Donski (1363—1389) odstranil svojevoljno dva metropolita, Ciprijana in Pimena. Kot absolutni gospodarji cerkve pa so se začeli obnašati, ko so leta 1441 zedinjenje z Rimom odbili.

Po begu Izidorjevem iz Moskve je tirjal veliki knez Vazilij od carigrajskega patrijarha novega, od Carigrada neodvisnega metropolita, in sicer ruske krvi. Za razloge te tirjatve je navel: Grški škofje ne znajo našega jezika. Iz Carigrada samega nečemo več metropolita, ker Carigrad se nagiblje k Rimu. Tudi se mi zdi sramotno, da bi mi bili še nadalje odvisni od carigrajskega patrijarha, ki je odvisen od pagana — sultana.[2])

Iz Carigrada ni bilo povoljnega odgovora, kajti tedaj je bil grški cesar uniji še zvest.[3]) Isto je unijo priznal patrijarh Metrofanes.[4]) Veliki knez pa brez pomisleka določi za novega metropolita nekega Jono. Ta je opravljal svojo službo, ne da bi bil potrjen niti od Rima niti od Carigrada. V o d i l j e t o r a j v l a d i k o v i n o v i m e n u — l a j i k a v e l i k e g a k n e z a.

Jona je hotel svojo oblast raztegniti čez maloruske sosednje

---

[1]) „Gosudar, mi dremali, ti edin za vseh b drstvoval, otkrîl istinu, spas vjeri. Mitropolit otdal se na zlat Rimskomu pap,e i vozvratil-ja k nam ereziju". Karamazin, l. c. 290.

[2]) Peleš, Geschichte der Union I. 451.

[3]) L. c. 376.

[4]) Likowski, Historya unii str. 44.

Digitized by Google

kraje in jih odtrgati od Rima. Kijevski katoliški metropolit se pritoži pri papeži Piji II. Papež piše takoj Joni ostro pismo, v katerem ga imenuje „otščepenca i protivnika, zločestivago sina Jonu".[1]) Opomina ga, da naj raji sam unije se oklene, nego da skuša druge v razkol potegniti.

Mej tem, ko se je Moskva vedno bolj ločevala od Rima in se je v nji izgubljal pojem prave cerkve, so svobodni Novogorodčani sklenili l. 1471 z Rimom se zjediniti, priznati kijevskega katoliškega metropolita Gregorja za svojo glavo, a ne razkolnega moskovskega Jono in naslednika mu Filipa. Ta jih je skušal prepričati: da je zedinjenje največi greh, da je Carigrad zato padel v oblast paganskih Turkov, ker se je bil z Rimom zjedinil![2]) Novgorodčani so vstrajali v svojem sklepu. Tu privihra moskovski knez Ivan III z vojsko in jih podjarmi. „Ko je Novgorod neodvisnost zgubil — pravi Malorus Peleš — na zedinjenje se ni več moglo misliti. M o r a l je ostati v razkolu. Ivan III in IV sta večino cerkva posula, samostane razrušila, duhovnike in menihe pomorila in razkropila. Ni ga bilo več, ki bi mogel delovati za zedinjenje. Grozovitost in divjost, s katero so razkolni Moskvičani Novogorodčane preganjali, presega krutost tartarsko. Preganjali so jih tako nečloveško le, ker so se nagibali k uniji".[3]) Leta 1570 je Ivan IV pobil do 60.000 Novogorodčanov. Prva, katera je javno nastopila za unijo, je bila slavna Marta Borecka, vredna tekmovalka device Orleanske.[4])

Avtokratični moskovski knezi so si prisvajali po več pravic in oblasti, kaker jim pristoja po zakonih božjih. Svojo voljo, bodi da se vjema z verskimi in naravnimi nauki ali ne, so se trudili po vzgledu paganskih tartarskih kanov povzdigniti v zakon, ki bi imel vezati tudi v e s t podložnikov. Ta težnja po cezaropapizmu se vže precej jasno kaže leta 1495, ko je Ivan III sam v katedralni cerkvi slovesno vmestil novega metropolita Simeona govoreč: „Vsegamogočna in oživljajoča sveta Trojica, koja nam je poklonila oblast čez vso Rusijo, ti podeljuje po posvečenji nadvladik in vladik naše države ta vzvišeni škofovski prestol. Sprejmi toraj pastirsko palico, stopi v božjem imenu na prestol metropolitanski, prosi Boga za nas in Bog daruj ti zdravje

[1]) Karamzin, Primječanja 235.

[2]) Ta sofizem je bil Filip od razkolnih Grkov pobral. Tudi ti mesto, da bi priznali svoje stare grehe so se izgovarjali „*ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῆς συνόδου ὑπόθεσις ἦν, αἰτία πρώτη καὶ μεγάλη ἵνα γενηται ἡ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἀσεβῶν ἔφοδος καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν ἡ πολιορκία καὶ αἰχμαλωσία καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν.*" Phrantz II. c. 13. — Zhishman, l. c. 217.

[3]) Peleš, l. c. str. 474, 452, 571.

[4]) Likowski, l. c. 51.

Digitized by Google

na mnoga leta!“ [1]) Metropolit se mu zahvali. Tako so moskovski knezi najvišo cerkveno duhovno oblast naredili odvisno od najviše posvetne oblasti!

5. — *Rimski papeži in moskovski vladarji (1462—1584).*

O živahnem občevanji papežev z moskovskimi vladarji v tej dobi bi se dale napisati debele knjige. Zdi se, kaker bi bili papeži podvojili svojo ljubezen do Velikorusov, odkar so se ti formalno ločili od Rima. O tem bode Slovencem morda kdo obširno poročal. Mi bomo le par zgodovinskih dejanj iz te dobe omenili, ker smo se ravno namenili podati splošen pregled velikoruske moskovske zgodovine.

Vže v XIII stoletji so papeži velikoruske kneze pozivali, da bi li se zavezali sè zapadnimi kralji ter tako sè združenimi močmi grozeče Tartarje odbili. Zastonj. Papeži, ki so poznali silovito moč geografične lege Rusije, so Ruse vabili, da bi obranili Turkom vstop v Evropo. Zastonj. Tudi ko so Turki se v Evropi naselili, niso papeži Velikorusov pozabili; le še bolj so se trudili, da bi Ruse za unijo vdobili [2]) in z njih pomočjo Turke, tlačilce Jugoslovanov, zopet iz Evrope pahnili,[3]) ter krščanstvo zanesli mej paganske azijske rodove. Da je velikorusko ljudstvo, ali recimo bolje, da so velikoruski vladarji glas papežev poslušali, pridobili bi si bili večo slavo; kot križarji, ki so vzeli Jeruzalem, bili bi storili več za krščanstvo in omiko človeško kaker vsak drug narod na zemlji . . .

O naklonjenosti papežev do Rusov in njih želja, da bi povzdignili njih vgled v Evropi, priča naslednje dejstvo. Zadnji cesar carigrajski je imel dva brata. Jeden teh, Tomaž, je po padcu Carigrada pribežal k papežu v Rim. Tomaž je imel hčer Zofijo. Papež Pavel II bi jo bil najraji dal za ženo moskovskemu velikemu knezu, mogočnemu Ivanu III. Papež je hotel, da bi potem ruski knez, kot postaven dedič grškega cesarstva, Turke izgnal

[1]) Peleš, l. c. 456.

[2]) „ . . Gágner les Russes á l' union dans la foi eût été une belle et noble entrepise, digne des vicaires du Christ, des successeurs de saint Pierre. Ne pas admettre cette tendance denacification relilgieuse, c est se condamner à ne pas comprendre les procédés de Rome.“ Pierling S. J. Papes et Tsars 1547—157. Paris. 1890 str. 479.

[3]) „Après la chute de Costantinople, lorsque la represion des Turcs, qui menaçaient déjà l' Adriatique et l' Italie, devint la constante preuccupation des pontifes romains. les rapports avec Moscou s' imposèrent par la force méme des choses. Il s' agissait d' opposer aux armées ottomanes les armées chiétienne, et d' endiguer le torrent islamique qui se déversait sur l' Evrope. Les papes cherchent partout des allies, et naturalment les seuverains de Moscou n' échappent point à leurs regards.“ L. c. 4.

Digitized by Google

iz Evrope. Ivan pošlje res vesel poslanstvo v Rim.[1]) Poslanci so govorili, kaker bi Ivan ne bil nasproten florentinskim dekretom. Sikst IV, ki je po smrti Pavla II nastopil kot papež, hvalil je naklonjenost Ivanovo do Rima. V juniji leta 1472 se je vršilo v Rimu slovesno zaročenje Zofije v cerkvi sv. Petra po zastopnikih Ivanovih. Sam papež je Zofiji dal bogato, res knežjo doto. Poslanci ruski se odpravijo sè Zofijo v Moskvo. Ž njo je šel tudi papežev legat Antonij. Knez se je poročil. Ko ga pa legat naprosi, naj sprejme florentinske določbe[2]) — Ivan, dasi je bil po poslancih unijo obljubil,[3]) ni hotel o tem nič slišati.[4]) Ne da bi kaj dosegel, se je legat leta 1473 vrnil v Rim.

Po tej poroki so velikoruske kneze zunanja ljudstva začela bolj spoštovati. Pa tudi ruski knezi so začeli ponosniše čutiti se. Ob oni priliki so v svoj grb sprejeli dvoglavega orla grških cesarjev. Jeli so se smatrati za naslednike izhodnih cesarjev[5]) in tem zavestniše, ker so leta 1480 in 1502 za vselej vrhovno moč Tartarjev oslabili. Tudi v kulturnem oziru je za Moskvičane poroka sè Zofijo važna. Umetnost je v Moskvi zopet oživela, kajti Zofija je iz Italije poklicala mnogo umetnikov, da bi olepšali Moskvo.[6])

Naslednik Ivanov, Vazilij III (1503—1534), je mnogo občeval s cesarji Maksimilijanom I in Karolom V. Leon X, Hadrijan VI, Klement VII so ga skušali dobiti za unijo in za boj proti Turkom. Leon X ga je pregovarjal, da bi dovolil prosto tržno pot skoz Rusijo in v Indijo. Klement VII mu je ponudil kraljevo krono. Karamzin nam pripoveduje, kako očetovsko je vabil Leon X velikoruske care: „čto vse blagoprijatstvujet veličiju Rossii, i mi (Rusi) stanem na pervoj stepeni deržav Evropejskih, esli, soedinjas s nimi (z papežem) protiv Ottomanov, soedinimsja i vjeroju; čto cerkov grečeskaja

[1]) „Sie važnoe posoljstvo vesma obradovalo Ioana; vsje dumali soglasno s nim, čto sam Bog pasilaet emu stol znamenituju nevjestu . . . čto sej blagoslovnenii sojuš napominaja Vladimirov, sdjelaet Moskvu kak bi novoju Vizantieju, i last monarham našim prava imperatorov grečeskih“ Karamzin l. c. VI. 61.

[2]) Peles. L. c. 262.

[3]) „Imenem gosudarja oni (poslanci) privjestovali Papu, kotorii v otvětě svojem hvalil Joanna za to, čto on kak dobrii Hristjanin ne otvergaet sobora florentinskago . . . i čto izjavljajet priverženost k glavi Cerkej“. Karamzin l. c. 63.

[4]) Vannutelli, Poccia II. 45.

[5]) Weiss, Weltgeschichte. Wien 1877, VI. B. 473.

[6]) „Avec l'apparition de Zoé, plus connue sous le nom de Sophie, un rayon de la Renaissance illumine le Kremlin. L'Italie envoie d'habiles architectes, un Aristote Fioravanti érige en plein Moscou la belle cattédrale de l'Assomption et le palais à facettes; de frequentes ambassades parcourènt ies pays étrangers, elles s'en vont Turin à Florence à Rome e à Naples, ce sont les Grecs, arrivés avec la princesse byzantine, qui servent le plus souvent d'intermediaires“. Pierling l. c. 11.

Digitized by Google

ne imjet glavi; čto drevnija sestra eja, Cerkov rimskaja, v o z v i s i t n a š e g o m i t r o p o l i t a v s a n p a t r i j a r h a, u t v e r d i t g r a m o t o j u v s i e d o b r i e naši običaji, bez malejšei peremjeni i novostei; čto on (papa) želaet u k r a s i t g l a v u n e p o b j e d i m a g o c a r j a r u s k a g o v j e n c e m c a r j a r u s k a g o v j e n c e m c a r j a h r i s t j a n s k a g o, bez vsjakago mirskago vozmezdija ili pribitka, edinstveno vo slavu božju".[1]) Zastonj je bil zopet klic papežev, kateri, kaker videti, so hoteli oživiti na izhodu po vzgledu sv. rimsko-nemškega cesarstva — carstvo slovansko-rimsko.

Za Vazilijem je stopil na prestol velikoruski Ivan IV, imenovan Grozni (1534—1548). Bil je res Grozni, pravi tip paganskega avtokrata, ki ne pozna niti naravne resnice in pravice, kaj še le vzvišene krščanske. V Aleksandrovem je en sam dan z lastno roko vbil sto ljudi. Mesta je obkolil in dal potopiti vse prebivalce. Leta 1580 je vkazal v Moskvi postaviti petnajst vislic in eno natezalnico, napraviti gromado, nanj velik kotel. Sam je prišel v praznični obleki. Trepetajoče Moskvičane izžene siloma na trg, da gledajo, kar se je imelo goditi. Tedaj veli štiristo nedolžnih prebivalcev vmoriti.[2]) Pregnal je dvanajst tisoč postavnih posestnikov sè svojih posestev. Izmej svobodoljubnih Novogerodčanov jih je vmoril — 60.000.[3]) Ni mu bila zadosti tuja kri. V besnosti je vbil tudi lastnega svojega prvorojenega sina Ivana (1582). Bathori imenuje Ivana IV rabeljna ruskega ljudstva, ki hoče vladar izhoda biti imenovan, kateremu naslovu bi lahko priložil še naslov: knez hudičev. Neron in Kaligula njemu nasproti nista — nič.[4])

Leta 1580 je trinog sklical škofovsko sinodo. Groza pred njim je škofom izžmela priznanje, da cerkev nima pravice do premakljivega premoženja, ampak kar ima, je pravzaprav — carjevo. Isto tako so se mu o drugi priliki laskali: „Pomisli, da nisi le varuh carstva, ampak tudi cerkve, prvi in edin monarh pravoslavnih; ako se ti oddaljiš, kdo bo resnico in čistost naše vere varoval, kdo milijone duš večnega pogubljenja reševal?"[5])

Ivan IV je kaker Ivan III sam vmestil metropolita Anastazija, a tudi ga kmalu zopet odstranil.

Jedin, ki se je Ivanu upal vpreti, je bil novi metropolit Filip. Ko je Ivan nekega dne prišel v cerkev oblečen kot menih, metropolit ga ni hotel blagosloviti rekoč: „V tej obleki ne spoznavam Ivana za carja pravoslavnega. O gospodar, tu darujemo Bogu žrtve, a onkraj altarja teče nedolžna krščanska kri. Od

[1]) Karamzin, l. c. VII. 101.
[2]) Peleš, l. c 263—265.
[3]) Weiss, Weltgeschichte VI. 505.
[4]) L. c. 490.
[5]) Karamzin, VIII. Weiss, l. c. 500.

Digitized by Google

kar solnce na nebu sveti, se ni slišalo, da bi bogoljubni carji svoje zemlje tako vpuščevali. Celo v nevernih paganskih kraljestvih so postave, pravice in vsmiljenje nasproti ljudem — le v Rusiji jih ni. Premoženje državljanov in življenje je brez obrambe — povsod le razbojništvo, roparstvo, vmori. Visoko stojiš, a jeden je viši od tebe, naš in tvoj sodnik! . . . Gospodar jaz govorim ti ko dušni pastir. Jaz se bojim jedinega Boga!" Ivan je Filipa imenoval javno v cerkvi puntarja, lažnika, tatu. Leta 1569. 8. nov. ga je od altarja odtrgal, silomа slekel mu ornat in z metlami ga zalovil iz cerkve.[1])

Ako izvzamemo pridobitev Sibirje, je bil Ivan IV v zunanjih bojih nesrečen. Kan Devlet mu je pomoril nad 120.000 ljudi. Izgubil je Livlandijo. Svedi so zmagovali. Poljaci pod Stefanom Bathorjem so zmagoslavno prodirali v Rusijo. Velika Rusija je bila v gotovi nevarnosti, da jo Poljska za stoletja oslabi in zopet pahne v drugo vrsto evropskih sil. Neizogibnega ponižanja so Veliko Rusijo rešili — toliko črnjeni rimski papeži. V stiski piše Ivan papežu Gregorju XIII, da bi posredoval mej njim in Bathorjem. Papež, upajoč unijo ali vsaj križarsko vojsko nasproti Turkom,[2]) pošlje v Moskvo slavnega Possevina jezuita l. 1381. Car ga sprejme sijajno. Pri obedu Ivan javno imenuje Gregorja XIII.: „od nebes določenega najvišega pastirja rimske cerkve. Spoštujem in priznavam ga za namestnika Kristusovega". Possevin je dosegel po razmerah za Velikoruse kaj častno pomirje. Ivan je obljubil svobodo in prost prehod skozi Rusijo latinskim duhovnikom in trgovcem. O uniji pa Ivan ni hotel vedeti ničesar več! Ko je videl Possevin, da ne opravi ničesar, se je leta 1582 vrnil zopet v Rim.[3])

Pomenljivo je, da se velikoruski narod ni nikjer niti s postavnimi sredstvi nasproti postavil nekrščanskemu, nečloveškemu počenjanju Ivanovemu. Kako malo idealne vsebine je moralo biti v moskovskem plemstvu, je najočitniši dokaz ravno to, da so cezaropapistični samodržci ljudstvo rusko tako globoko ponižali, da ni imelo nikakega čuta več za lastno dostojnost. Karamzin skuša to otrpnelost opisati kot krepost, kot vbogljivost, češ: „Vbo-

[1]) Karamzin, VIII. Peleš. l. c.

[2]) Pierling govereč o poslanstvu Gregorija XIII pravi: „Un courant nouveau d'idées se manifeste alors dans la politique militante: rétablir la paix entre les deux adversaires, concilier en toute justice leurs intérêts réciproques, en les subordannant, an but superieur de l'unité religieuse et la croisade contre les Turcs, tel est l'ideal que caresse l'enfant de Loyola et qui s'impose en partie par les hasards de la guerre." Papes et Tsars. 480. Tega se je papež mogel nadjati, ker je Ivan vže leta 1551 papežu Juliju III izrazil željo zjedinjenja z Rimom in prijeti iz papeževe roke kraljevo krono. Papež je bil zadovolen s pogodbo, da moskovski metropolit, ki bi ga v primasa ruskega povzdignil, njemu zvestobo priseže in obljubi s pomočjo kraljevo delovati za zjedinjenje vseh Rusov z Rimom. Weiss. l. c. 509.

[3]) Pierling, Antonii Possevini Missio Moscovitica. Parisiis 1882.

Digitized by Google

gljivost ljudstev je moč države". Vbogljivost je res krepost, a ne brezpravno suženjstvo. A kaj je, zavrača Weiss Karamzina, veličje države, koje vspeva le, ako se mu žrtvuje vse, kar je človeku dobro, resnično in sveto?[1])

6. — *Doba velikorusko-moskovskih patrijarhov.* (*1598 — 1700*).

Za Feodora (1584—1598) je prišel v Moskvo (1588) carigrajski patrijarh Jeremija. Z denarjem ga premotijo, da je Velikorusom dovolil nov samosvoj patrijarhat. 23. jan. l. 1589 oznani državen dostojanstvenik moskovskemu metropolitu: „Pravoslavni car, obči svetovni patrijarh in cerkveni zbor povzdignili so te na škofijski stol Vladimirski, moskovski in vse Rusije." Patrijarh ga je posvetil, a car ga je instaloval in mu vkazal imenovati se: Po milosti božji in volji carjevi glava škofov, oče očetov, patrijarh severnih dežel.[2]) A novi patrijarh se je carju zahvalil: „Ker je mene grešnika sveti car (samodržec) in ekumenski patrijarh . . . blagovolil povzdigniti v to dostojanstvo, se carju in patrijarhu zahvaljujem in vsprejemam ta vrad".[3])

V listini vstanovitve se glasi: Ker je stari Rim pal v herezijo apolinarizma in je novi Rim (Carigrad) v rokah paganov, nastopi naj Moskva kot — tretji Rim. Glede mej patrijarhati so na prvo mesto postavili Carigrad, na drugo Aleksandrijo, na tretje Moskvo. Rim so popolnoma izpustili iz vrste patrijarhatov! Tedaj so pa velikoruski carji sklepali dalje: ker je pa patrijarh carigrajski in aleksandrijski pod oblastjo pagansko, ima Moskva v krščanstvu prvi patrijarhat![4])

Za Jobom je bil v patrijarha izvoljen Ignacij. Za Vazilija Šujskega je bil odstavljen. Šel je na Litvo. P o d v r g e l s e j e p a p e ž u in vmrl kot svetnik leta 1640 v sivi starosti.[5])

Najznamenitiši patrijarh velikoruski je bil Nikon. Izvoljen je bil leta 1652. Od začetka je bil velik nasprotnik katoličanov. Mileji je postal, ko je na priprošnjo sv. Jozafata, mučenika unije, zopet zdravje zadobil.[6]) On je provzročil „razkolnike" v velikoruski cerkvi, ker je bil iztrebil pogreške iz cerkvenih knjig. Mnogi Velikorusi so v svoji priprostosti radi tega se ločili od moskovske cerkve, češ, da je zagazila v herezijo.

Car Aleksij mu je bil zelo naklonjen. A zavistneži so ga

[1]) Weiss, l. c. 506.
[2]) Helfert, Russland 83
[3]) Karamzin X. Peleš, Geschichte der Union II. 3 6.
[4]) Helfert, Russland 83—90.
[5]) Peleš, l. c, 367.
[6]) Peleš. l. c. 570.

Digitized by Google

radi njegovega reformatorskega delovanja zatožili carju, češ, da se hoče Rusom vsiliti za nekakega papeža. Leta 1666 skliče car zbor velikoruskih škofov. Tudi patrijarha Pajzij Aleksandrijski in Makarij Antijohenski sta prišla in Nikona obsodila. Nikon ponosno zavrne svoje sodnike: „Vi ruski vladike me ne morete soditi, kerste moji podložni, a vi dva patrijarha tudi ne, ker nemate v Rusiji nikake jurisdikcije.“ To je rekel in apeloval v — Rim! na papeža[1]). Nikon je vmrl v pregnanstvu, a pokopali so ga vender kot patrijarha.[2])

Za vlade carja Laži-Dimitrija so jezuitje v Kremlinu sv. mašo brali.[3]) V zboru je Sujski naščuval bojare in kupce in vojake, češ: „Dimitrij vam pobere zaduji rubel, vaše žene, vašo vero. Bog njegov je papež rimski“. Vmorili so ga 26. maja 1606. Ljudstvo pa je jadikovalo: „Car je bil jak mož. Samo eno leto je vladal, in vže so trepetali naši sovražniki. Bog bode naše bojare sodil“.

Od kar je rod Rurikov leta 1598 izmrl, Rusija ni imela pokoja. Bile so večne notranje vojske, dokler niso izbrali bojari l. 1613 za carja Mihaela Romanova, sina rostoškega metropolita. Romanov rod v Rusiji še dandanes vlada.

Ko sta bila leta 1670 patrijarha Aleksandrijski in Antijohijski v Moskvi, je njiju in ruske škofe pozval Kazimir, kralj poljski, da se združijo z Rimom. Najbolj se je k uniji nagibal Pajzij, škof iz Gaze Ko se pa vsi drugi vpro pozivu in začno Pajziju očitati, je še on kralju izogibaje se odgovoril:[4]) „Reč je preteška, za sedaj nemogoča, o koji se komaj da razpravljati.“

Res sicer, da so moskovski knezi, vstanovivši lasten patrijarhat, hoteli še bolj odvisno storiti od sebe velikorusko cerkev. Faktum je, da so i v njej vkazovali in se kot vrhovni duhovski predstojniki vedli, vender res je tudi, da je velikoruska cerkev po patrijarhu neodvišniša postala. Ko so moskovski metropoliti bili povzdignjeni v patrijarhe, so postali malo bolj ponosni. Vedeli so, kakošne svoboščine so vživali nekdanji patrijarhi. Vsaj tu in tam so se preoblastnim carom nasproti postavili, kar se neso upali, ko so bili le metropoliti. To so tudi

[1]) Peleš. Geschichte der Union II, 3 2,

[2]) Ruska sekta starovercev očita Nikonu, da jih je hotel zapeljati v „latinsku hereziju“: „My nejsme novotáři, my zachováváme viru a mravy svých otců. žijeme dle svaté pravoslavné víry; ale přívrženci Nikona, d' áblova proroka, jsou novotáři, chytili se latinských e jiných jeresej“. Slovanský sborník IV. 510.

[3]) Weiss, Weltgeschichte V. 376.

[4]) „Summatim meam mentem exponam, esse in praesentia rem nimis arduam, et admodum difficilem, ne dicam ferme impossibilem atque intractabilem“. Theiner.

Digitized by Google

carji začeli čutiti. Trebalo je le carja, ki ne more poleg sebe in nad seboj nobene oblasti — in moralo je zopet biti ob velikoruski patrijarhat. In prišel je tak car — car Peter, imenovan „Veliki“.

7. — *Petra Velikega razmerje k katoliški cerkvi.*

Ko je Peter Veliki bil leta 1698 na Dunaji, mu je delovanje jezuitov tako vgajalo, da jih je naprosil, naj bi mu podobno družbo osnovali tudi za razkolno cerkev.[1])

Cenil je tudi zelo frančiškane in kapucine. Dovolil je v Moskvi zidati katoliško cerkev.

Poslal je tudi v Rim k papežu Klementu XI kneza Borisa Kurakina s pismom. Peter se papežu zahvaljuje za njegovo pravično, nestrankarsko postopanje nasproti Poljski in Rusiji. Knez Kurakin je papeža tudi zagotavljal, da je Peter sklenil v celem svojem cesarstvu dovoliti katoličanom svobodno javno bogoslužje. Isto tako je Peter vže dovolil sezidati v Moskvi samostan za kapucine in jezuitski kolegij za vzgojo otrok. Peter je po poslancu tudi obljubil, da bodo vsi misijonarji, poslani od rimske stolice na izhod, posebno v Kino, smeli prosto iti tja skozi Rusijo.[2]) Da, ko je bil v Parizu, se je pogovarjal o načinu, kako bi se izhodna cerkev dala spojiti sè zapadno.

Vzroki, zakaj se je Peter kazal tako naklonjenega katoliški cerkvi, vsaj iz početka, so razni. Petra glaven namen je bil: Rusijo zapadni Evropi približati. Zavoljo tega se je hotel posebno Leopoldu I in Jožefu I prikupiti. Prepričan je bil tudi o izbornosti katoliških naprav za povzdigo omike.

Vender iz globokega prepričanja Peter kat. cerkvi naklonjen ni bil. Ko je bil v Parizu l. 1718, se je res pogovarjal o zjedinjenji, žalibog, da so bili oni sorbonski doktorji — janzenisti, katerih ideal je bil galikanizem: cerkev brez papeža, cerkev deželna, državna, ali narodna. Ti nazori so bili oblastnemu Petru jako po godu. Bivanje Petrovo v Parizu ni bilo niti za katoliško cerkev vgodno niti za razkolno. Še bolj je oblastni Peter omrzel za papeža, ko je pri Pultavi švedskega kralja Karola XII premagal. On oblastni, Peter, da bi se papežu podvrgel?!

Opravičeno trdimo, da Peter ni bil nikdar odkritosrčen prijatelj katoličanov. Leta 1705 je prišel v Polock kot gost poljskega kralja Avgusta II. Šel je v cerkev katoliških Malorusov. Vprašal je, koga neki predstavlja tam stoječi kip. Odgovorili so mu: Sv. Iozafata, mučenika unije. Ta odgovor ga je tako razril, da je P. Tefana Kolbieczynskega, ki je ravno večernice molil, na altarju vmoril z lastno roko! (Stebelski).

---

[1]) Weiss. Weltgeschichte VI. 41.
[2]) Kirch.-pol. Bl. IX. 703.

Digitized by Google

Vkazal je vmoriti tri baziljance in njih trupla sežgati. Par dni kasneje pa je v Polocku papeža proslavljal.[1])

Vkazal je tudi kat. škofa luckega v železje vkovati in peljati v Moskvo, kjer je vmrl. Metropolit kat. Zalenski in škof Polocki Pieszkiewicz sta komaj všla Petrovemu maščevanju.

Peter Veliki bi bil rad prišel v neposredno dotiko z velikimi zapadnimi državami. Poljska mu je bila na potu. Kako jo vničiti, oslabiti? Spoznal je, da bi Poljsko najbolj oslabil, ako bi Malorusi zopet postali razkolniki. Da bi to dosegel, se je na jedni strani laskal katoličanom, a na drugi je sklepal s poljskimi kralji pogodbe, v kojih se mu je priznavala nekaka protekcija nad razkolniki v poljskem kraljestvu. Ena takih pogodeb je bila sklenjena tudi leta 1710. V tej pogodbi se v Poljski razkolnikom priznava enakopravnost z katoličani. Razkolni škofje v Poljski morejo svobodno občevati z verskimi brati v moskovskem carstvu. Vsled te pogodbe so moskovski Velikorusi neprestano lahko prepir netili v Poljski, ščuvali na „latince", izpodkopovali unijo . . . .

Leta 1717 dne 12. maja Klement XI Petra srčno zahvaljuje za vse, kar mu je blagovolil po knezu Kurakinu poročiti. Prosi ga tudi, da bi skoro dotične vkaze izdal. A mesto tega vkaže Peter leta 1719 pribiti na vrata katoliške cerkve v Moskvi odlok, s katerim izganja jezuite iz vseh ruskih zemelj. Vkazal je tudi, da se vsi otroci iz mešanih zakonov morajo vzgojiti v razkolni cerkvi!

8. Peter Veliki in razkolna cerkev.

Peter je bil tip skrajnega avtokrata, ki ne more nobene oblasti strpeti niti nad seboj niti poleg sebe. On je poznal le posvetne namene, časno veličje Rusije in ruskega carja. To je mislil doseči samo, če tudi cerkev svoji vladarski poljubnosti podvrže.

Te težnje Petrove priča tudi njegova oporoka. Nekoji pravijo, da ni pristna. Morda. A vender nam more veljati kot pristna. Kajti ni poteze v njej, da bi se ne mogla dokazati iz življenja Petrovega. Tudi ruska vlada se je verno drži. Evo nekaj glavnih misli:

Evropa zapadna je preživela. Novo krepko ljudstvo pride, da jo podjarmi in pomladi. V to je po Božji previdnosti odločen ruski narod.

Rusijo sem našel kot potok, puščam jo kot reko. Pod nasledniki narase v morje.

Ruski narod bodi vedno za boj pripravljen.

---

[1]) Peleš, II. 294.

Digitized by Google

Poljska se mora vničiti. Treba v njej netiti razpor in tako jo slabiti. Svedska se tudi mora kršiti. Po neveste naj hodijo knezi le na Nemško. S tem bode rasel vpliv ruski na zapadu. Z Angleško se spojiti radi trgovine — dokler ne dobimo v last — Indijo. Tedaj Angležev Rusi ne potrebujejo več. Povspeševati moramo propad Perzije. Kdor Carigrad posede, bo vladar sveta. Carigrad mora biti naš! Rusija raztezaj se do morja baltiškega in na jugu do crnega. Nemčijo se mora hujskati nasproti Avstriji. V Avstriji sami sejati razpor mej knezi. Delovati, da jedna teh držav prosi Rusijo protekcije. Vse razkolnike po Ogerskem, Turčiji, Poljski organizovati in pridobiti si nad njimi neko duhovno nadzorništvo. Ta protekcija in duhovno nadzorništvo pripravljaj pot bodoči ruski vladi. Tedaj — ko bobo vse imenovane države oslabljene. Rusija stavi Avstriji ali Franciji predlog: Delite z nami univerzalno monarhijo! Ako obe državi ponudbo odbijeti, napadi Rusija Francijo z mornarico na jugu in severu in pritiskaj na Nemčijo po suhem od izhoda. Tako moremo Rusi Evropo podjarmiti.[1])

Peter Veliki, kaker sploh vsi ruski carji, je poznal le časne namene. Naravno, da se papežu ni hotel podvreči. A tudi ruski patrijarhi so mu postali nadležni. Res, da so bili od njega izvoljeni, od njega odvisni, vender se je kedaj kateri opogumil opozoriti ga, da Kristusovi postavi mora se i car klanjati. Tega pa cezaropapistični ruski carji, in posebno Peter, neso mogli strpeti. Ko je patrijarh Adrijan leta 1700 vmrl. Peter ni več nobenega imenoval. Imenoval je le administratorja, ki pa je za vsako stvar moral le njega vprašati. Adrijan je bil deseti in ob jednem tudi zadnji ruski patrijarh.

Nekemu angleškemu pisatelju, koji ga je vsporejeval Ludviku XIV, je rekel: To vsporejevanje ni pravično. Ludvik je v mnogem oziru več storil kaker jaz. Vender v jedni stvari sem ga presegel: vpokojil sem duhovščino in jo prisilil, da me vboga, mej tem ko si je Ludvik od duhovščine dal vkazovati[2]). Ko je ruska duhovščina l. 1721 prosila Petra, da jim da patrijarha, vdaril se je Peter razjarjen na prsa z besedami: Tukaj imate patrijarha.[3])

Mesto patrijarha-duhovnika je Peter istega leta 14. februarija z vkazom vstanovil iz lajikov in duhovnikov „sv. sinodo“, katere glava je faktično tačasni car-lajik sam, saj odloki dotične sinode so imeli veljavo le, „ako jih car do-

[1]) Weiss, Weltgeschichte VI, 38.
[2]) Helfert, Russland, 129.
[3]) Weis, l. c. 40.

Digitized by Google

voli in potrdi". [1]) Potrebo sinode je Peter vtemeljeval: „Posameznik je človeškim slabostim podvržen. Ako je toraj le posameznik na čelu cerkve, se lahko da zlorabiti. Ako jih je pa na čelu več, ni to tako mogoče. Ako jih je več, morejo gotoveje resnico najti, kaker posameznik. Tudi so vkazi kolegija bolj spoštovani kaker posameznika". [2]) Ti razlogi so hinavski. Saj je bil vkljub sinodi zopet le eden — glavar in sicer car [3]) On je hotel le patrijarha spraviti s pota, in prilastivši si njegovo čast, še bolj zagotoviti si vresničenje svojih posvetnih namenov. [4]) Navedeni razlogi pa indirektno pričajo, da je Jezus Kristus, hoteč vstanoviti vidno cerkev, moral vstanoviti i — primat, samo ne v obliki, kaker ga je hotel razumeti Peter, car ruski.

Da bi vsako najvišo, samostojno duhovsko oblast bodisi papeško ali razkolno-patrijaško osmešil in ljudstvu velikoruskemu osmešil, je dovolil, da so najostudniše sramopise proti vrhovni cerkveni oblasti prestavljali iz zapadnih jezikov in širili po Rusiji [5]). Nekega dne imenuje Peter največe žganjepivce za — kardinale. Stvor, ki je imel papeža predstavljati, je sedel na prestolu, zloženem iz sodov, botilj, vrčev in steklenic. Posameznim „kardinalom" je delil žganja rekoč: „Najdostojniši: odpri usta, pogoltni to, in govoril bodeš lepe reči." Tedaj so se vvrstili. Pred vsakim „kardinalom" so na saneh peljali sode vina, piva, jedi itd. zadnji je bil „knez-papa". Sedel je na sodu, na vozu, katerega so vlekli štirje voli. Na obeh straneh so ga spremljali pijanci, oblečeni kot dominikanci, frančiškani, botiljke in kozarce v rokah. Car sam je sprevod obletal preoblečen v holandskega mornarja. Konec sprevoda so vsakemu „kardinalu" odločili posebno stanovanje. Sluge pa „konklavisti" so letali od jednega do

[1]) Peleš. Geschichte de Union II. 376.

[2]) Theiner. Monuments de Russie, pag. 371.

[3]) „Allorché si tratta di questioni pur mente speculative di teologia, o di qualche dettaglio cerimoniale, il governo per mezzo del detto procuratore con fina e benissima politica si guarda bene di far sentire troppo la sua autorità; ma in tuttociò che riguarda la parte gerarchica ed amministrativa il governo per mezzo del procuratore impone quel che vuole". Vannutelli, Poccia II. 209. Sicer pa je znano, da so carji segli tudi v čisto verske zadeve. Aleksander II. n. pr. je sam iz sebe razveljavil zakon velikega kneza.

[4]) Posebno od Petra naprej velja o razkolni cerkvi sodba Vannutellijeva: „La Russia rappresenta una differenza colla chiesa cattolica in questo, che nel cattolicismo risiede la vera forza della religione - mentre in Russia vi è la religione della forza". Poccia I. 198. Prisega, kojo so morali ruski duhovniki Petru priseči, je po Cantù (Storia Universale): „Giuro fedeltà e obedienza come servo e suddito al mio legittimo sovrano . . . lo riconosco per giudice supremo di quest'assemblea spirituale . . ." L. c. IX. 899.

[5]) Villobois mémoires anecdotiques de la cour de Russie sous la régne du Czar Peter I. — Kirch. pol. Bl. IX. 705. — „Fa buffonesche parodie dei riti del culto greco ch'egli voleva abolire; poi perchè non paresse inchinare al a chiesa latina, celebra la festa del conclave dove un barbogio era eletto papa da cardinali ubbriachi . . . ." Cantù. Storia universale IX. 4 0.

Digitized by Google

drugega in pravili jim najhuše vmazanosti. Te orgije je Peter dal nasnovati še trikrat. Zadnjikrat v januarju l. 1725. Tedaj se je bil Peter tako s pijačo razrušil, da je bil za nekaj dni 8. februarja istega leta 1725 — mrtev!

* * *

Namenili smo se opisati zgodovino maloruske unije. Predno pa smo se lotili, zdelo se nam je neizogibno potrebno vsaj površno osvetliti glavnega njenega sovražnika: velikorusko razkolno carstvo.

Velikanska moskovsko petrograjska vlada prisega posebno od Petra Velikega naprej na evangelji cezaropapizma in na neomejenost narodnostne ideje

Navadno se trdi, da kruto postopanje Rusije nasproti katoličanom izvira iz nazorov njihove v e r e. S to trditvijo se ne moremo vjemati.

Kajti faktum je, da Velikorusija se ni vojskovala proti uniji z orožjem uma, ampak s f i z i č n o - s i l o. Znano je tudi, da je Velikorusija najbolj preganjala tiste katoličane, ki so bili sorodni jim p o k r v i, j e z i k u i n o b r e d u. Niti prvo niti drugo ravnanje more izvirati iz vere razkolne — sej se ta, hvala Bogu, loči le v dveh ali treh naukih od katoliške. Kruto ravnanje Velikorusije s katoličani ima kalnejši vir: cezaropapištični evangelij in skrajna avtokracija velikoruske vlade, ki hoče svoji poljubnosti vse vpokoriti, božje in človeško.

Ne toliko cerkev razkolna, ne toliko ljudstvo velikorusko, ampak vlada ruska preganjala je in preganja katoličane.[1]) V Rusiji je vlada vse, masa ljudstva — nič. Ne le katoličanom ampak tudi velikoruskemu ljudstvu in cerkvi[2]) je moskovska cezaropapistična „samodržiteljna" vlada prava zatiralka v narodnem in v verskem oziru. Ona je ruska ljudstva vzgajala ne slovansko, ampak mongolsko, nemško. Ona krščanski cerkvi v Rusiji ni pustila se prosto razvijati, ampak jo je vklenila v okove tesnih državnih

[1]) „In Russia il governo tiene e vuol tenere la Religione sotto la sua dipendenza. E poiche fra tutte le Religioni la sola Cattolica . . . non accera la dipendeoza dalle autorità puramente umane, necessariamente essa è sempre dapertutto perseguitata ed in Russia ha sovente da soffrir dal governo". Vannutelli. Poccia II. 107.

[2]) „Wir sehen (die Zare) seit einer Reihe vom Generationen bemüht, alle Völker, die das Eisen ihnen unterworfen, in die gleiche geistliche Dienstbarkeit ihrer Kirche zu bringen; die Manifeste ihrer heil. Synode verkünden es laut und ungescheut: dass nur Jene wahre Unterthanen sind und den Namen Russen verdienen, die dieser Nationalkirche angehören .... Auch der merkwürdige Grundsatz wurde geltend gemacht, dass wer zur russischen Kirche übergetreten sei, das russische Gebiet nicht mehr verlassen dürfe". Hist.-pol. Bl. X. 773.

Digitized by Google

paragrafov.[1]) Cezaropapistična moskovska vlada je kriva, da velikorusko ljudstvo ni imelo viteškega srednjega veka, da je topo nosilo robstvo tartarsko, mesto se vperti kot junaški Španjci Mavrom, da je nedelavno gledalo, ko so Turki Evropi se bližali, da se ni ganilo, ko je Carigrad padel . . . .

Sklepamo: Boj, katerega je bilo in ga še bije katoličanstvo na Ruskem, ni toliko boj z razkolno vero ali z maso vernega velikoruskega ljudstva, ampak boj s paganskimi načeli velikoruske vlade, z načeli cezaropapizma, skrajne, zemlje lačne avtokracije in absolutnega nacijonalizma. **Ko ta načela velikoruske vlade padejo, in si velikoruska cerkev najprej sama svobodo pribori** — tedaj velikoruski narod ne bo katoličanstva preganjal, ampak začel se bode tudi on povračati k cerkvi pradedov, k cerkvi sv. Vladimira, k cerkvi, kateri je pripadal prvi metropolit Rusije, k Materi in Učiteljici vseh cerkva: k sveti rimski cerkvi!

Emitte Spiritum tuum . . . .
Et renovabis faciem terrae!

Ignacij Kralj.

[1]) „Ma avvenne ad essa (ruski cerkvi) ciò che avverrà necessariamente ad ogni chiesa non cattolica, che per la sola forza delle cose, finirà sempre di non dipendere che dal suo sovrano temporale . . . Non vi è dunque più chiesa greca fuor della Grecia e quella di Russia non è greca, come non è copta e armena. Essa è sola nel mondo cristiano non meno straniera al papa il quale la disconosce, che al patriarca greco separato, il quale sarebbe avuto uno stolto se avvisasse di mandare alcun ordine a Pietroburgo. L'ombra stessa di ogni coordinazione religiosa è scomparsa pei Russi insieme col loro patriarca; la chiesa di questo gran popolo, interamente isolata, non ha nemmen più capo spirituale che abbia un nome nella storia ecclesiastica". Rohrbacher, Storia Universale, Tomo XXVI. 631.

Digitized by Google

Bolgarija in Rim.

Malokatera dežela se dandanes toliko omenja v omikanem svetu kaker Bolgarija. Ta majhna krpica zemlje med Donavo in rodopskimi planinami vzbuja občno pozornost in dela politikom toliko preglavice, kaker bi v njenih rokah bila vsoda cele Evrope. Odkar je kočljivo orijentalno vprašanje splavalo na površje evropejske politike, ima Bolgarija veliko važnost, da še več, Bolgarija je vže od 9. veka glavna zaslomba Carigrada in ključ orijenta.

A tudi narod, ki v tej zemlji živi, zaslužuje pozornost zahodnega sveta. Tako delaven, resen in žilav narod, kaker je bolgarski, lahko vpira oči v svojo bodočnost in je vreden, da stopi v kolo večih kulturnih narodov. Da je narod bolgarski sposoben za velike reči, nam kažejo nekateri sijajni momenti v njegovi zgodovini, kakeršnih ne nahajamo lahko pri mnogo večih narodih.

Vže v začetku 10. veka se je Bolgarija povzdignila do visoke moči in je zapretila samemu Carigradu; začel se je hud boj za življenje in smrt med grškim cesarstvom in Bolgarijo. Mogočni bolgarski vladarji skušajo zatreti gnilo bizantinsko cesarstvo in na njegovih razvalinah postaviti novo, mogočno slovansko-grško državo. Toda ni jim se posrečilo. Krepki in mladi bolgarski narod je podlegel slabotnemu, postaranemu in vsled razuzdanosti iztrošenemu grškemu življu. Ta čuden zgodovinski pojav si moremo razlagati le iz duševnega, verskega in posvetnega razmerja obeh narodov. — Kaker je znano, ste v srednjem veku vera in cerkev bili ona notranja moč, ki je gibala in prešinjala vse važnejše pojave narodnega življenja. Versko-nravno življenje, znanost, politika, zakonodajstvo — vse je bilo pod vplivom cerkve, četudi se je marsikaj proti njeni volji godilo. — Ako gledamo na notranjo vez in tok stvari, prepričali se bomo, da je ravno v tem glavni vzrok propasti bolgarske države, ker je stopila v zvezo s carigrajsko cerkvijo. Po tej zvezi so Bolgari stopili v krog izhodno-grške prosvete, iz Carigrada se je širila v Bolgarijo omika, po grškem vzoru se je vravnavalo društveno in državno življenje mladega bolgarskega naroda — in to je Bolgarijo vgonobilo.

Zgodovina bolgarske cerkve je posebno zanimiva, ker ima med izhodnimi razkolniškimi cerkvami nekaj posebnega na sebi. Bolgarski narod je bil od prvega krščanskega kneza do današnjega dne skoro vedno v nekakih cerkveno-političnih borbah. Kdor hoče natančniše poznavati razmere izhodnega „pravoslavnega“ krščanstva, mora se na bolgarsko cerkev posebe ozirati.

Digitized by Google

Mislimo torej, da bo zanimalo Slovence, ako jim pokažemo, kake so bile razmere bolgarske cerkve z materjo cerkvijo in kako je vplivala na vsodo bolgarskega naroda. Ako bo mogoče, bomo v drugem članku govorili tudi o sedanjem stanju bolgarske cerkve ter razložili veliko važnost cerkvenega vprašanja glede na bodočnost Bolgarije. —

I. Pokrščenje Bolgarov.

Vže zgodaj se je razširilo krščanstvo po onih pokrajinah, katere so pozneje zasedli Bolgari, ali je vsled neprestanih bojev in barbarskih napadov popolnoma zamrlo. Ko so se Slovani v 6. veku naselili po onih pokrajinah, bile so popolnoma opustošene in brez stanovništva. Le polagoma je krščanstvo poganjalo nove mladike mej Slovani in ko so v 7. stoletju pridrli čez Donavo divji Bolgari, narod finske krvi, ter si podvrgli nesložna slovanska plemena, bilo je ondi že nekoliko cerkvij in duhovnikov. Tako so se Bolgari kmalu po svojem prihodu seznanili s krščanstvom, katero je pod silnim knezom Krumom (802—815) vže močne korenine mej Bolgari pognalo. Pod tem bojevitim vojvodo so bili Bolgari strah in trepet sosednim deželam, zlasti pa grškemu cesarstvu. Krum je razširil svojo državo po današnji jugoizhodni Ogrski ter je tako postal sosed Frankom, ki so malo poprej (796) premagali Avare. L. 812. je pridrl v Francijo in Macedonijo ter odvlekel v sužnost veliko število ljudstva, tudi več škofov. Pridobil je več grških mest, kjer je bilo krščansko stanovništvo, mej drugimi Hadrijanopol, kjer je zasužnjil tamošnjega škofa Emanuela s tremi drugimi. Ta je kot sužnik mej Bolgari zasnoval celo krščansko občino. L. 814. se je Krum zaletel pred sam Carigrad in zopet veliko množino ljudstva v sužnost odpeljal. Tako je celo deželo napolnil s kršćanskimi sužniki in vže se je bal za svojo staro pagansko vero. Zato je začel strahovito preganjati krist jane. Škofa Emanuela in 374 drugih krščanskih jetnikov je dal naenkrat pomoriti. Izruti se vendar ni dalo krščanstvo, ker je slovansko stanovništvo po Macedoniji in Traciji vže bilo večinoma pokrščeno.

Celotno kot narod so Bolgari sprejeli sv. krst pod knezom Borisom ali Bogorisom (852—888), ki je zaradi tega eden najimenitniših vladarjev bolgarskih.

Boris je spoznal, da le tako more ohraniti svojo državo mej mogočnimi krščanskimi sosedi: Franki, Moravci in Grki, ako s svojim narodom sprejme Kristusovo vero ter si mej sosedi poišče stalnih in zanesljivih zaveznikov. Slične okoliščine so tudi ruskega kneza Vladimira in ogerskega kralja Stefana napotile k krščanstvu. Tudi sestra Borisova, ki je bila poprej v robstvu v

Digitized by Google

Carigradu in tamkaj v krščanski veri vzgojena, je vplivala na brata. Vendar je ta še imel mnoge pomisleke proti sprejemu krščanske vere, največ se je bal vpora. Treba je bilo še drugih močnejših nagibov, da se je odločil za ta važen čin. — Do novejšega časa se je mislilo, da sta sv. brata Ciril in Metod delovala najprej mej Bolgari in jih pokrstila; neka povest celo pravi, da je Metod narisal poslednjo sodbo, katera je kneza tako pretresla, da se je takoj dal krstiti. Novejši zgodovinarji so ovrgli to mnenje, primerjaje razne frankovske, grške in slovanske podatke o tem vprašanju. Prvi je to dokazal Ginzel,[1]) kar je s krepkimi dokazi potrdil Rus Golubinski.[2]) Mogoče in verjetno je pa, da sta se sv. brata, grede v Moravijo, nekoliko pomudila v Bolgariji, ali posebnega delovanja tukaj nista razvijala.

Ona povest o sliki Metodovi je nastala najbrž iz pripovedovanja Simeona Logoteta, ki pravi, da je neki Grk, po imenu Metodij, narisal Borisu poslednjo sodbo, ko je ta bil vže krščen. Ta Metod ni bil ne menih, ne misijonar, ampak prost slikar.

Najprej se je Boris posvetoval z nemškim kraljem Ludovikom II, kako bi se krščanstvo vpeljalo v Bolgarijo, in ta je vže l. 864. poročal papežu, da se bo bolgarski knez dal krstiti. Moramo namreč omeniti, da so takrat Bolgari bili zavezniki Frankov. L. 853. so še pomagali moravskemu knezu Rastislavu proti Frankom, toda ta zveza ni dolgo obstala. Ko se je sin Ludovikov Karlman s pomočjo Rastislava moravskega vzdignil proti svojemu očetu, so Bolgari (862) stopili na stran Ludovikovo proti Karlmanu in njegovim zaveznikom Moravcem. Po zmagi nad Karlmanom sta Ludovik in Boris 863. ali 864. sklenila zvezo v Tulni na Donavi, katera je trajala celi 9. vek. Pri tej pogodoi se je govorilo tudi o Borisovem pokrščenju. Najbrž je Boris obljubil, da bo dovolil slobodno oznanjevanje božje besede misijonarjem, katere bi mu Ludovik poslal.

Ni nam znano, kaj je Borisa napotilo, da je kmalu potem sprejel sv. krst ne od zahoda, ampak od Bizanca, brez znanja in sodelovanja Ludovikovega.

Najbrž so se zahteve Ludovikove Borisu zdele pretežke, ker so nemški vladarji z razširjanjem krščanstva preradi iskali političnih koristi. Borisu tudi ni bilo neznano, kako so nemški duhovniki v Moraviji s slabim vspehom delovali in kako so z evangelijem vred tudi nemško oblast skušali razširiti. Zatorej se je Boris rajši obrnil v Carigradu posnemaje moravskega kneza Rastislava, ki je ravno takrat dobil misijonarje iz Carigrada, namreč sv. brata Cirila in Metoda. Sicer so ga pa tudi, kaker bomo videli, okoliščine nekoliko prisilile, da je sprejel sv. krst od izhodne cerkve.

[1]) Geschichte der Slavenapostel. Leitmeritz 1857. str. 38.
[2]) Kratkij očerki s. pravosl. cerkvej bolg. Moskva 1871.

Digitized by Google

V Bolgariji je v tem času nastala velika lakota. To priliko je porabil grški cesar Mihael III ter je z vojsko vdaril na Bolgarijo. Boris je bil v zadregi, zatorej je obljubil, da bo sprejel sv. krst, ako mu krščanski Bog pomaga do zmage. Sreča je bila v začetku res na Borisovi strani, vendar je sprevidel, da se ne more dolgo vpirati grški vojski, zatorej je ponudil Grkom mir in prosil za sv. krst. Na istem mestu, kjer so sklepali mir, je bil pokrščen; sam cesar Mihael mu je bil za botra (menda po svojem zastopniku) in novokrščenec je dobil ime Mihael v čast svojega botra, grškega cesarja. Kedaj se je to zgodilo, ne da se popolnoma določiti, vendar je prav verjetno, da je to bilo v l. 864. ali v začetku 865.[1]) S knezom je tudi več velikašev sprejelo sv. krst. Knez je sedaj hotel, da bi se pokrstil ves narod, in je poklical grške duhovnike, da bi spreobračali Bolgare. A ni šlo zlahka. Narod se je trdno držal stare vere in ni hotel o krščanstvu nič slišati. Ž njim je potegnila tudi večina plemstva in kmalu se vzdigne občna vstaja proti knezu. Borisu se vendar posreči zadušiti vstajo; velikaše z njihovimi ženami in otroci je dal pomoriti, prostemu ljudstvu je pa odpustil. — Vstaja je bila sicer zadušena, ali narod je ostal surov in neveren. Krščanstvo se ravno zaradi tega ni moglo globlje vkoreniniti, ker se je s silo ponujalo.

Kaker se torej vidi, je Boris bil res nekako prisiljen sprejeti krščansko vero iz Bizanca, ne pa od zahoda, kaker se je bil dogovoril z Ludovikom, ker je le tako mogel odvrniti pretečo nesrečo od svoje države. A četudi je Boris sprejel krščansko vero od Grkov, vendar njegovo spreobrnjenje nikaker ni sad misijonskega delovanja grških duhovnikov. Jireček pravi o spreobrnjenju Borisovem:[2]) „Boris nahm das Christenthum nicht in Folge fremder Einflüsse, sondern aus eigenem Antrieb an; wäre er von Missionären bekehrt worden, so hätte er später kaum zwischen Rom und Byzanz hin- und hergeschwankt. Und dass griechische Sendboten nicht die Urheber dieses folgenreichen Entschlusses des Bulgarenfürsten waren, sieht man aus den Worten des damaligen Patriarchen Photius, der die Christianisirung der Bulgaren als ein unerwartetes (παραδόξως) Ereigniss bezeichnet".

Bolgari so bili že dobri dve stoletji najbliži sosedi Bizantincev, večkrat so se pokazali pod ozidjem samega Carigrada, trgali so jim iz rok mesto za mestom, plenili pokrajine in vlačili kristijane v sužnost, a grška cerkev ni imela toliko moralne moči, da bi vblažila in vkrotila barbarsko razbrzdanost.

Na izhodu v tem času že močno peša pravi cerkveni duh. Mej tem ko zahodna cerkev s sijajnim vspehom deluje mej

[1]) Hergenröther: Photius I. 898–600.
[2]) Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, str. 154.

Digitized by Google

zahodnimi barbari po Britaniji, Skandinaviji, mej slovanskimi in germanskimi rodovi, trosijo Grki svoje moči s praznim teologovanjem. Prav pravi Hergenröther:[1]) „Für die Bekehrung heidnischer Nationem sowohl als der orientalischen Häretiker hat die byzantinische Kirche von jeher weit weniger geleistet, als die Kirche des Abendlandes und mit Missionsthätigkeit des römischen Stuhles kann die der Bischöfe von Neurom in keinen Vergleich kommen".

Razna krivoverstva podjedajo konenine izhodni cerkvi, cezaristična politika pa ji ovira in duši slobodni razvoj in rast.

Na izhodu je že zdavna zamrla ona gorečnost, s katero so apostoli in njih učenci širili seme božje besede.

V svojem napuhu se Grki ponašajo le s svojo učenostjo, s svojimi slavnimi predniki, a prezirajo vse, kar ni grško, kot barbarsko. Od izhoda in zahoda napadajo grško cesarstvo razni barbari, a grška cerkev jih ne more pridobiti v svoje naročje. Kdor pazno zasleduje notranje življenje grške cerkve lahko se prepriča, da je njena slabost vlekotila nagli napredek mohamedanstva.

Tudi s svojim življenjem niso mogli Grki navduševati barbarov za svoje vero, pač pa jih od nje odvračati. Grška razuzdanost, nevera, sebičnost, krvoločnost in druge napake so bile v obče znane v veliko pohujšanje nevernikov in krivovercev.

Tako se torej Bolgari pod knezom Borisom sami ponujajo grški cerkvi, da jih sprejme v svoje naročje. Pričakovati bi bilo, da jim bode carigrajski očak vsaj zdaj poslal goreče misijonarje, kateri bodo delo spreobrnjenja popolnili, vernike vtrdili, cerkve vstanovili in surove praznoverne in paganske navade odpravljali.

Protestantski zgodovinar Neander[2]) pravi: „An der rechten Sorgfalt, die zum Gedeihen des Christenthums unter einem so rohen Volke erfordert wurde, scheint man es freilich von Seite der griechischen Kirche fehlen gelassen zu haben."

V Bolgarijo se je sicer vsula četa grških duhovnikov, toda mej njimi ne eden ni bil sposoben za tako težavno delo. Fociju se ni zdelo vredno poslati Bolgarom kakega škofa, ki bi vredil bolgarsko cerkev ter domačine posvetil v mašnike. Nevedni grški duhovniki so trosili mej ljudstvom vsakovrstno praznoverje n. pr. da je greh kopati se v sredo in v petek; nekateri so trdili, da le oni imajo pravo krizmo in da jo vsemu krščanskemu svetu delijo, nekateri so se pečali z vražami, drugi so zopet preroko-

[1]) Photius I. 476.

[2]) Joh. Aug. Wilhelm Neander, s pravim imenom David Mendel, se je rodil od judovskih starišev v Göttingenu 1789; pozneje se je dal pokrstiti in je umrl kot profesor in konsistorijalni nadsvetovalec v Berolinu 1850. Najvaž iše, ali nedovršeno njegovo delo je: Geschichte d. christl Relig u Kirche, Hamburg 1825-43.

Digitized by Google

vali bodočnost itd. Neki grški posvetnjak je prišel v Bolgarijo ter se delal duhovnika in je kot tak učil in krščeval. Ko so pa Bolgari spoznali njegovo sleparijo, so mu odrezali ušesa in nos ter pognali ga čez mejo. To je bila velika nesreča za Bolgare, ki so kot krepek in surov narod potrebovali pred vsem dobre in trdne podlage v verskem nauku. Zatorej bi pri njih zastonj iskali trdnega in globokega verskega prepričanja, kar je izvrstno služilo krivovercem. Komaj je Bolgarija sprejela sv. krst, vže so kaker kobilice prihrumeli v deželo učitelji raznih ver. Ker je ljudstvo bilo v veri slabo poučeno in ker so cerkvene razmere bile popolnoma nevrejene, je Bolgarija bila vgodno polje za nje. Razven Grkov so se po deželi klatili Judje, katerih je zlasti v Solunu bilo mnogo, potem armenski monofizitje in pavlikijanci.[1])

Mesto da bi Bolgarom poslal goreče misijonarje škofe in duhovnike, ki bi z živo besedo učili ljudstvo, pisal je Focij l. 865. Borisu dolgo, učeno in težko razumljivo pismo, v katerem ga natančniše poučuje o krščanskih dolžnostih.

Svojemu „duhovnemu sinu“ razlaga najprej obširno bistvo in znamenja pravega krščanstva nasproti različnim zmotam.

Vera in dobra dela so potrebna za pravo čednostno življenje.

V visokih in učenih bogoslovnih izrazih mu razlaga nauk o veri in presv. Trojici. Potem razvija zgodovino prvih sedem občnih zborov, našteva očete, ki so se na teh zborih odlikovali, govori o krivovercih in naukih, katere so cerkveni zbori obsodili ali določili.

Vero, katero mu je razložil, mora sebi globoko v srce vtisniti, potem pa gledati, da jo presadi tudi v srca svojih podložnikov.

Drugi del lista obsega nravske opomine in zapovedi krščanske vere. Dolžnost vladarjeva je skrbeti za svoje in svojih podložnikov zveličanje. Naj bo torej stanoviten na potu, katerega je nastopil, naj se ne boji truda, bojev, ovir, težav in zalezovanj hudičevih. Naj posnema dela velikega Konstantina.

Dalje govori Focij o ljubezni do Boga in bližnjega, o vrednosti in potrebi molitve. Opominja ga, naj zida cerkve božje, naj bo duhovnikom prijazen. Daje mu razna pravila za krščansko življenje.

Vladar mora v vsem ravnati previdno in premišljeno, zato

[1]) Pavlikijanci, tudi pablikanci ali populikanci imenovani, so nasledniki in ostanki starih manihejcev. Začetnika te sekte sta brata Pavel in Janez iz Samosate. Širili so se zlasti po Armeniji; ker so jih pa grški cesarji preganjali, so iskali zavetja pri kalifih. Ohranili so se več stoletij ter so se v 13. veku zopet pokazali na površju kot albigenzi. V. Brück, Lehrbuch d. Kirchengeschichte str, 185.

Digitized by Google

mu le treba naravnih darov in vaje. — Mora paziti tudi na telo, na držanje, hod, sploh vse zunanje; ne sme se nespodobno smejati, ne prehitro ali nespodobno govoriti. Mora imeti odprto uho za onega, ki krivico trpi, zaprto pa za tiste, ki krivico delajo. Naj se varuje hinavcev, opravljavcev in prilizovalcev. Vladar mora vladati tako, da mu se ni treba opirati na moč, ampak na ljubezen in vdanost ljudstva, ker to je boljša in krepča podpora vladarja kot strah. Naj ne nalaga podložnikom težkih in strogih postav in kazni, ampak naj jih vlada v ljubezni in blagosti. Čednost in slava knezova ni v tem, da širi svoje meje, da razdira in si prilastuje tuja kraljestva, ampak da nravstveno požlahtnjuje srca svojih podložnikov in povspešuje njih blagor.

Potem govori o lastnostih dobrega sodnika. — Svari ga pred pijanstvom, zapravljivostjo, mnogoženstvom, pred jezo in maščevanjem, pred prevaro in podkupljivostjo itd. — Kaker je pogubno z vsakim se v prijateljstvo spuščati, enako pogubno in grdo je ošabno ponašanje. — Naj se spominja dobrot, katere je od drugih sprejel, one pa, katere je sam drugim storil, naj pozabi. Če mu pretijo vpori, naj nikar ne rabi sile, ampak naj s prijaznostjo skuša zadušiti preteči požar. — H koncu mu še enkrat stavlja na srce krščanske zapovedi in ga spominja nebeškega plačila, katero si bode zaslužil z izpolnjevanjem teh zapovedi.[1]) —

To pismo je torej imelo vblažiti in osrečiti bolgarskega kneza in njegov narod. Poslanica kaže učenega in veščega dijalektika, tudi nekateri opomini in nauki so prav lepi, toda za priprostega in neizobraženega kneza je vse to imelo malo pomena, ker mu Focij ni poslal sposobnega človeka, ki bi mu z živo besedo razlagal vzvišene krščanske resnice.

Prvi del pisma je pretežek in nejasen, drugi pa premalo praktičen za tak barbarski narod, kakeršen so bili Bolgari. Focij je pozabil, da ima pred seboj priprostega krščenega barbara, katerega treba previdno voditi od stopinje do stopinje k veči popolnosti. Visoko izobraženi Grk se ni držal metode apostola narodov, ki je tako modro učil olikane in neolikane narode: „Tanquam parvulis lac vobis potum dedi, non escam“ (I. Cor. 3. 2). — Vže omenjeni protestant Neander primerja to pismo z Nikolajevim, o katerem bomo pozneje govorili, in pravi: „Es zeigt sich wohl, dass sich der gelehrte und feingebildete Photius nicht so gut wie ein abendländischer Bischof von einfacherem Sinne . . . auf den Standpunkt dieser Leute zu versetzen wusste“. — Vtis te poslanice je bil presilen, zahteve previsoke, zatorej ni imela vspeha. Da je res ostala brez vsakega vpliva, kažejo različna vprašanja, katera je knez kmalu potem poslal

[1]) Obširen izvod te poslanice ima Hergenröther: Photius I, 601—604.

Digitized by Google

papežu Nikolaju I. — Kaker se tedaj vidi, ni se Bizanc mnogo brigal za svoje ovce, patrijarhu je bilo dovolj, da so se le podvrgli njegovi oblasti. Toda knez Boris ni bil nikaker s tem zadovoljen. Hotel je napraviti red v svoji državi v cerkvenih in političnih zadevah. Dober del naroda se je še vedno vpiral krščanski veri, mej krščenimi in nevernimi podložniki so se vedno ponavljali prepiri. Spretnih duhovnikov ni bilo, ki bi nevernike preobračali, vernike pa v veri vtrjevali; ni bilo škofov, ki bi posvečevali mašnike in vodili ljudstvo. — Po deželi so se klatili vsakovrstni krivoverci, ki so s svojimi nasprotujočimi si nauki motili nevedno ljudstvo. Vže to je moralo odvračati Borisa od Carigrada, ki se ni brigal zanj čisto nič

Še bolj so ga odvračale politične razmere — Kot dober politik je Boris kmalu sprevidel, kako nevaren je Bizanc obstanku njegove države. Cerkveno odvisni od Carigrada bi lahko padli tudi pod politično oblast grškega cesarja, tem bolj, ker so takrat na izhodu cesarji bili vže pravi gospodarji v cerkvenih rečeh. Borisu je vse kazalo obrniti se v cerkvenih rečeh k Rimu in stopiti v zvezo s zahodnimi vladarji, ki mu niso bili tako nevarni, pač pa bi mu v času potrebe lahko bili zdatna podpora proti Grkom. Saj vemo, zakaj se je v istem času moravski knez obrnil v Carigrad in prosil misijonarjev, namreč zato, da bi se odkrižal Nemcev, ki so s krščanstvom širili tudi nemško gospostvo. Pri Borisu je bilo ravno nasprotno. Nemci so bili daleč na zahodu, torej mu niso bili tako nevarni kaker Bizantinci, ki so mu bili na pragu. — Razven tega so se o Fociju takrat raznašali čudni glasovi. Borisu gotovo niso bile neznane cerkvene homatije v Carigradu. — Zakoniti patrijarh Ignacij je bil (857) odstavljen in pregnan, na njegovo mesto pa izbran ošabni, zviti in častilakomni Focij, katerega je pa papež izobčil. Focijevo razkolniško početjanje je vzbujalo občno nevoljo. —

Taki in enaki vzroki so napotili Borisa k važnemu podjetju, ki bi imelo zgodovino njegovega naroda napeljati v drug tir.

Nekako spomladi l. 866 pošlje Boris dve deputaciji na zahod, eno v Rezno (Regensburg) k nemškemu kralju Ludoviku, drugo pa v Rim k papežu Nikolaju I. Meseca avgusta i. l. so prišli poslanci s sijajnimi darovi v Rim. V deputaciji so bili: Peter, sorodnik Borisov, Ivan in Martin. Mej darovi, ki so jih prinesli papežu, je bilo tudi orožje, s katerim je bil vpornike premagal. Razven darov so ti poslanci papežu izročili tudi posebno pismo obsegajoče 106 vprašanj o različnih dvomih in krščanskih dolžnostih. Iz tega se vidi, da se Focijeva poslanica ni prijela Bolgarov. Nekatera vprašanja so prav naivna in priprosta, kar kaže, da niti v bližini kneževi ni bilo više izobraženih ljudij in da so bili Bolgari jako slabo poučeni v verskih rečeh. Z druge strani so pa ta vprašanja zelo zanimiva za zgodovinarja, ker nam kažejo takratno versko in kulturno stanje

Digitized by Google

naroda, kaker tudi to, da še takrat bolgarski živelj ni izginil pred slovanskim.

Papež Nikolaj se je zelo razveselil bolgarske deputacije, ker je že prej bil zvedel, da misli bolgarski knez sprejeti sv. krst. Prihod Bolgarov mu je bil nekaka tolažba v hudih stiskah in nadlogah, ki so se takrat vsule na njegovo glavo.

Mnogi dolžijo papeža Nikolaja I, da je on največ kriv nesrečnega razkola, toda delajo mu s tem veliko krivico. Nikolaj I je eden največih papežev, kar jih je sedelo na Petrovi stolici. Njega je v resnici Previdnost božja dala cerkvi za poglavarja v onem težavnem času, ker le tak duh se je mogel vpirati besnečim valovom, ki so se od vseh strani zaganjali v Petrovo ladijo. Le tak duh je mogel brzdati olikani grški napuh in barbarsko surovost. Kaker zvezda se je svetil na Petrovi stolici v onih temnih časih. Nobena nevolja, nobena grožnja, noben trud ni mogel potresti njegovega duha. V najtežavniših časih, ko so mu, rekel bi, tla se majala pod nogami, je stal trdno in stanovitno kaker skala. Evangeljska krotkost in apostolska resnoba ste se v njem zedinili. Prav pravi o njem opat Reginon († 915): Izmej vseh papežev, ki so po Gregoriju V. (590—610) zasedli Petrov prestol, rekel bi, da se ne more nobeden ž njim primerjati. Kraljem in nasilnikom je zapovedoval in jih strahoval, kaker bi bil gospodar sveta. Nasproti dobrim škofom in duhovnikom, ki so izpolnjevali, kar Bog zapoveduje, je bil ponižen, blag, dober in krotek; onim pa, ki so grešno živeli, je bil strašen in oster. Po pravici bi ga lahko imenovali Elija, katerega je Bog v naših dneh obudil, ne sicer v telesu, ampak v duhu in kreposti".

Njegov položaj je bil v resnici silno težaven. Na izhodu je slavohlepni Focij s pokvarjenim cesarskim dvorom zakuhal pogubni cerkveni razkol. Ni mu bilo dovolj, da je izhod odtrgal od pravega debla Kristusove cerkve, ampak je skušal tudi zahodnjake spreti s papežem.

Proti samopašnemu frankovskemu kralju mora braniti svetost zakona. Lotar II lotarinški je svojo zakonsko ženo Teutbergo odgnal in vzel drugo — Valdrado. Njegovi škotje so odobrili to prešestvo. Papež je pa na dveh cerkvenih zborih škofe izobčil in še je z isto kaznijo zagrozil Lotarju, ako ne odžene svoje prešestnice in ne vzame nazaj svoje prave žene. Lotar se je moral vpokoriti. Tudi nepokornega in častilakomnega nadškofa ravenskega Janeza je pripravil k pokornosti.

Papež je prijazno sprejel bolgarsko deputacijo in takoj odločil misijonarje za Bolgarijo, a njim na čelu dva škofa, Pavla iz Populonije in Formoza iz Porta kot svoja legata, ki bi naj vtrdila Bolgare v krščanski veri, ob enem pa da bi mu natančniše poročala o potrebah in razmerah bolgarskih. Ta dva legata sta prišla v Bolgarijo z misijonarji in bolgarskimi poslanci v

Digitized by Google

listopadu l. 866 s potrebnimi cerkvenimi knjigami in crodjem. Knezu sta izročila obširno papeževo pismo, odgovor na njegova vprašanja.

Ta responsa [1]) obsegajo v glavnem to le: Najprej razlaga papež kratko kaker Focij, da krščanstvo obstoji v veri in dobrih delih, ali ne razvija kaker oni zgodovine raznih krivih ver in cerkvenih zborov, na katerih so bili krivoverski nauki zavrženi, kar za novokrščenega ni imelo smisla. Mesto tega razlaga svetost sv. krsta, govori o krstnih botrih, s katerimi ni dovoljeno zakona sklepati. Našteva cerkvene poste in praznike. Zavrača razne krive in praznoverne nauke grških duhovnikov. — Samo škof sme soditi duhovnike, ne pa posvetnjaki. — Opominja jih, naj sežgo knjige, katere so dobili od Saracenov in Judov. Paganski običaji se morajo odstraniti, kateri pa ne nasprotujejo krščanstvu, smejo se pridržati. Papež hoče iztrebiti ostanke praznoverja, surove in nekrščanske običaje. Odvrača jih od čarovnij kaker tudi od krive misli, da se na ta ali oni dan ne sme kako delo opravljati. Vsaki dan se smejo vsa opravila opravljati, le prazniki se morajo posvečevati. Od Boga je treba pričakovati pomoči, ne pa od tega ali onega dneva. — V praznik naj brez sile ne začenjajo boja. — Neverniki se ne smejo siliti h krščanstvu; treba jih z dokazi in s poukom pridobivati. Take, ki se trdovratno vpirajo resnici, sodil bo Bog, verniki pa naj ne občujejo ž njimi. — Krst, katerega je podelil Jud ali nevernik, je veljaven, če je le podeljen v imenu presv. Trojice ali v imenu Jezusovem. [2]) — Na vprašanje, če je bil greh, da je v zadnji vstaji dal pomoriti mnogo vpornikov, odgovarja papež, da je, ker je mej krivimi tudi mnogo nedolžnih zgubilo življenje. Izpričava ga pa nekoliko nevednost in gorečnost, da bi razširil krščanstvo, zatorej po pokori lahko dobi odpuščenje. Priporoča mu pa blagost in pravičnost.

Po legatih jim pošilja potrebne cerkvene in posvetne knjige, katerih pa ne smejo posvetnjaki razlagati, ker bi jih lahko napačno razumeli, in legati jih morajo nazaj prinesti. — Ako zasačijo slobodnega človeka, ki hoče iz svoje domovine pobegniti, naj ga sicer kaznujejo pa, ne prestrogo; naj se spomnijo, da je več sv. môž zapustilo domovino, kaker Abraham in drugi, pa vendar zato niso bili kazni vredni.

---

[1]) „Responsa ad consulta Bulgarorum" — nahajajo se v različnih zbirkah dekretov r. papežev in cerkvenih zborov, kaker pri Mansi-u XV. str. 332–338. Obširen izvod imata Hergenröther I, 607—616 in Hefele Conciliengeschichte IV 332—338.

[2]) Cap. 104.: A quodam Judaeo nescitis, utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid de iis sit agendum consultis. Hi profecto si in nomine Sanctae Trinitatis vel tantum in Christi nomine sicut in Actibus apostolorum legimus, baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut s. exponit Ambrosius) constat, eos non esse denuo baptizandos.

Digitized by Google

Državljan, ki ne sme svoje domovine zapustiti, ni svoboden; če pa sužnik pobegne od svojega gospodarja, naj mu ta odpusti. Tudi se naj prekruto ne ravna s tistimi, ki od straha pred sovražnikom beže, ali se obotavljajo prijeti orožje proti neprijatelju. —

V obče skuša papež vzbuditi v surovih spreobrnjencih duha krščanske ljubezni in blagosti. Graja mej drugim kruto ravnanje z onim grškim lajikom, ki se je delal duhovnika, ker je morebiti delal iz dobrega namena; bilo bi dovolj, da bi ga izgnali iz svoje zemlje. — Posebno povdarja papež tako imenovano pravo cerkvenega zatočišča: kdor prestopi cerkveni prag, nima več politična oblast pravice do njega.

Ta vredba je bila zelo blagodejna za one čase, ko je le surova pest določevala pravico in so pravne razmere bile popolnoma nevrejene. Tudi največi hudodelniki so smeli iskati v cerkvi zavetja pred svojimi preganjalci. — Na vprašanje, ali se smejo nositi in poljubovati sv. ostanki in križ, odgovarja papež, da kristijan mora najprej v srcu nositi križ, kaker je Kristus zapovedal, vender se sme tudi zunanje znamenje nositi in poljubovati, ker nas spominja notranjega križa in ljubezni do Boga in bližnjega. Le hudodelniki in nečistniki naj ne nosijo križa in sv. ostankov.

Mesto konjskega repa naj vzamejo za bojno znamenje križ, kaker je nekdaj storil Konstantin Veliki. Naj se bojujejo v imenu Gospodovem, kaker se spodobi kristijanom. Doslej so Bolgari prisegali na meč, odslej naj prisego bolj časte in naj prisegajo le na Boga in sv. evangelij. Bolgari so neki bili veliki požrešniki in pijanci, ker jim ostro zabičuje, da morajo do devete ure (hora tertia) na tešče biti in le tešči pristopati k mizi Gospodovi. Bolgari vprašajo za vsakovrstne malenkosti, katere so praznoverni in površni grški duhovniki nakladali vernikom. V odgovoru na ta vprašanja se kaže velika modrost in obzirnost Nikolajeva. Z ene strani neče vernikom nalagati nepotrebnih bremen in jim greniti sladkega Kristusovega jarma, z druge strani pa izgovarja grške duhovnike in gleda njihovo čast ohraniti.

Uči jih dalje, da se sme vsak, tudi največi grešnik, pripustiti k pokori in zadobiti odpuščenje grehov, ako se resnično skesa — „nam non suscipere poenitentes non est Catholicorum, sed Novatianorum.“ Verjetno je, da so kaki krivi preroki ljudstvo nasprotno učili.

Posebno pozornost pa obrača papež na zakon, o katerem Focij ni nič jasnega in gotovega povedal, a ravno barbarom je bilo treba dobro razlagati in povdarjati svetost in pomen tega zakramenta. Zakon je podlaga človeške družbe, od zakona je odvisen telesni in duševni razvoj državljanov.

V zakonu se goji versko življenje, zakon daje cerkvi in

Digitized by Google

državi služabnike, domovini branitelje, narodu vrle sinove. Srečen je narod, kjer zakon sloni na dobri in trdni podlagi, tak narod lahko zaupno obraća oči v bodočnost. — Zatorej papež natančniše govori o tej prevažni točki. Bistvo zakona je privoljenje (consensus) zaročencev [1]), vsi drugi obredi so nebistveni. Opisuje sicer obrede rimske cerkve, ali dostavlja, da vse to ni bistveno, nasprotno so pa grški duhovniki polagali vso važnost v zunanje ceremonije izhodne cerkve. — Ako eden zakonskih vmrje, sme drugi v nov zakon stopiti. Ločitev je dovoljena le v slučaju prešestva, ali novi zakon se ne sme skleniti. Navaja tudi razne slučaje, kaker krvno in duševno sorodstvo i. dr., v katerih je zakon ali neveljaven ali nedopuščen.

Da duhovniki morajo biti neoženjeni, vedeli so celo Bolgarji, zatorej vprašajo, kaj naj storijo z oženjenimi duhovniki, ali jih morajo častiti, ali jih pa smejo spoditi. Papež odgovarja, da to sicer ni v redu, ali posvetnjaki nimajo pravice, da bi jih sodili, naj torej to stvar prepuste škofom.

Ostro prepoveduje siliti kako devico ali vdovo v samostan, kar se je takrat proti cerkvenim postavam večkrat zgodilo. Na vprašanje, kedaj se sme krščevati, odgovarja papež, da se o Veliki noči in o Duhovem slovesno krščuje, a v sili in potrebi sme se kaderkoli.

Določuje tudi, kako se naj pokopajo samomorilci in tisti, ki v boju padejo, in pa očitni grešniki.

Govori tudi o miloščini. Vsak je dolžen miloščino deliti; ali pametno in v primerni meri. — Govoreč o postih in praznikih se ozira na potrebe in razmere naroda. Ne zahteva do slednje pičice strogih cerkvenih zapovedij kaker Grki, ampak le najvažniše. Dovolj je, če se zdrže mesenih jedij o petkih, v štiridesetdnevnem postu, o Duhovem, pred praznikom vnebovzetja Marijinega, pred Božičem in drugimi velikimi prazniki.

O drugih postnih dneh jim le svetuje, a tudi v petek smejo meso jesti, ako pride nanj praznik rojstva Kr., sv. trije kralji, praznik D. Marije, sv. apostolov Petra in Pavla, sv. Andreja, Janeza Krstnika ali sv. Stefana. Želi, da bi v postnem času vsaki dan sprejemali sv. obhajilo, ker v tem času morajo biti dobro pripravljeni in čistega srca. — V postnem času naj se zdržujejo šumečih veselic, lova, gostij itd. Opominja jih, naj posvečujejo dan Gospodov, naj ne opravljajo težkih opravil, ampak naj se zbirajo v cerkvi in naj s psalmi in drugimi sv. pesmimi slave Boga in časte njegove svetnike ter se po njihovem vzgledu ravnajo, naj poslušajo božjo besedo in naj obilniše dele miloščino.

[1]) Cap. 3. Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur: qui consensus, si solus in nuptiis forte defuerit, caetera omnia etiam cum ipso ecitu celebrata frustrantur.

Digitized by Google

Kdor tega ne stori in le v posvetnem veselju trati dan Gospodov, za takega bi bolje bilo, da bi z rokami delal. O praznikih in v postnem času morajo prenehati sodnijske obravnave, tudi bojev se naj ogibljejo, koliker je mogoče, če je pa sila, smejo tudi v praznik iti v boj in braniti domovino.

Bolgari so tudi prosili papeža, da bi jim poslal zakonik rimskega prava. Modri in previdni Nikolaj se ni hotel mešati v njihove državne reči, ker rimsko pravo ni bilo za tak narod, pri katerem se je državno življenje jelo še le razvijati Papež je hotel, da bi se njih državni zakoni razvijali pod vplivom krščanstva iz domačih, starih običajev, ki so najbolj vgajali naravi in mišljenju naroda. Zatorej jim modro odgovarja, da bi jim rad poslal pravne knjige, ko bi imeli koga, ko bi jih znal dobro razlagati, ker če bi take knjige prišle v roke kakih šušmarjev, bilo bi jim to na veliko škodo. Dasiravno se papež noče vtikati v njihovo zakonarstvo, vendar gleda krute barbarske običaje in pravne nazore vblažiti in s krščansko milobo požlahtniti. Večkrat povdarja blago postopanje s krivci, zabranjuje tezalnico (!) in prepogosto smrtno kazen. — Dotika se tudi mejnarodnega prava. Ako jim kateri narod ponudi mir, naj ga sprejmo. Pogodbe, sklepanje, odobrenje in držanje miru, vse to je odvisno od običajev in zunanjih okoliščin.

Ako sklenejo zvezo, naj bodo vestni. Ako druga stranka prelomi prisego ali pogodbo, naj vprašajo škofa za svet. S pagani smejo sklepati zveze, ako bi jim to olajšalo pot k spreobrnjenju. Kar zadeva zunanjo obleko, naj se oblačijo kaker doslej, vse eno je, kako se človek oblači, le znotraj se mora spremeniti in Kristusa obleči. [1]) Dopušča jim tudi vse druge narodne navade in posebnosti, katere niso grešne.

Pri Bolgarih je bila navada, da je knez sam pri mizi sedel, njegovi velikaši, celo njegova žena in otroci, so morali dalje od njega na tleh jesti. Ta navada, ki kaže izhodni azijski despotizem, sicer ni lepa, pravi papež, ali ne nasprotuje veri, zatorej se sme obdržati. Vender svetuje, naj se ta nelepa navada odpravi, naj opusti knez to ošabnost in naj posnema krščanske kneze in Kristusa, ki pravi: „Učite se od mene, ker jaz sem krotek in ponižen iz srca.“ Posebne važnosti je pa vprašanje, če bi Bolgari mogli dobiti svojega patrijarha. Zdi se, da mu je jurisdikcija carigrajskega patrijarha bila vže neprilična in je zato hotel imeti svojega patrijarha. [2])

Borisa so gotovo Bizantinci v kratkem času izšolali tako, da ni več želel priti pod tuji patrijarhat. Razven tega so mu

[1]) Cap. 59. „Quod de femoralibus sciscitamini, supervacuum esse putamus; nos enim non exteriorem cultum vestium vestrarum, sed interioris hominis mores in vobis mutari desideramus.“

[2]) Hergenröther I. 606.

Digitized by Google

bile menda znane tudi razmere bizantinske cerkve, kjer so vsi škofje bili popolnoma odvisni od patrijarha carigrajskega, ta je pa zopet bil pokoren služabnik cesarjev. Na ta način je cela hijerarhija izhodne cerkve bila nekak stroj, ki se je pokorno gibal na vsak migljej cesarjev. Kaj čuda, če se je tudi Borisu vzbudila želja, da bi postal tako mogočen gospod, kateremu bi se škofje globoko priklanjali in izvrševali njegove zapovedi ter mu pomagali pritegovati državne vajeti. To je tem verjetniše, ker Boris takrat ni imel jasnih pojmov o cerkvi in krščanstvu sploh.

S tem vprašanjem se bomo večkrat srečavali v tej razpravi, ker se vleče kaker črna nit skozi vso zgodovino bolgarske cerkve do današnjega dne.

Papež je prav previdno odgovoril, da o tem ne more nič gotovega določiti, dokler ne dobi jasnih in natančnih poročil po svojih legatih o njihovih razmerah. Na vsak način bodo dobili škofa in, ako bo potrebno, tudi nadškofa, če vže ne patrijarha, na katerega se bodo vsi drugi škofje njegove države obračali (po 35. apostol. kanonu.) Prvega nadškofa bode posvetil papež sam in mu podelil palij, ta bo pa posvečeval druge škofe in ti podložni škofje bodo posvečevali nadškofove naslednike.

Nadškof in škofje se vendar morajo v vseh važnejših in težjih vprašanjih obračati na apostolsko stolico. [1])

To je kratek obseg važnega pisma, o katerem vže omenjeni zgodovinar Neander pravi: „Diese Antworten zeigen, dass es dem Papste nicht bloss darauf ankam, die Einrichtungen der röm. Kirche, das Papstthum und einen christlichen Ceremoniendienst unter den Bulgaren einzuführen, sondern dass er es sich auch sehr angelegen sein liess, sie auf das, was zur christlichen Lebensbildung erfordert werde, aufmerksam zu machen. Und in der Art, wie er auf den Standpunkt und die Bedürfnisse des neubekehrten Volkes Rücksicht nahm, bewährt sich seine Hirtenweisheit.“ In dalje: „Sicher erhellt aus diesen Verhandlungen des Papstes mit den Bulgaren, dass er weit mehr als ein griechischer Patriarch für ihre religiösen Bedürfnisse zu sorgen geeignet war.[2]) V tem pismu je papež jasno načrtal pot k pravi krščanski civilizaciji. [3])

V lepi sliki nam se kaže modrost, previdnost in obzirnost praktičnega duha papeža Nikolaja I. Govori jim kaker oče otro-

[1]) Cap. 106.: Sed et illi sive nunc sive post haec semper in rebus dubiis et negotiis majoribus Sedem totius Ecclesiae more consulent Apostolicam et ab illa instructi, in quibus oportet, instituent, et quae Dei sunt sedula praedicatione docebunt.

[2]) II., str. 168., 171.

[3]) Zgodovinar Gfrörer pravi: „Hätte König Bogoris und sein Volk diese Rathschläge vollzogen, so würde Bulgarien nie weder byzantinischem, noch türkischem Joche verfallen sein. Byzantinische Geschichten II, str. 82.

Digitized by Google

kom, kaker učitelj svojim učencem; vzvišene resnice krščanstva jim podaje v priprosti obliki, obrača jih na posamezne konkretne slučaje, nalaga jim le toliko, koliker morejo njihove nravstvene moči nositi. Glavno skrb obrača na to, da se krščanski duh prelije v njih srca, da se znotranje prenove; vse, kar se tiče le zunanjosti, je nebistveno. Papež želi sicer, da zapusti svoje stare paganske, nelepe navade, ali dopušča njih narodne posebnosti: njih narodni življelj, očiščen od vsega divjega in nespodobnega, naj se dalje razvija pod solncem krščanske vere. Na taki podlagi se lahko osnuje močna, dobro vrejena in srečna država.

Podobne nauke je nekdaj Gregor V. dal Anglosaksom; zdi se, da si je Nikolaj ravno njega vzel za vzor. — Papeževe poslance in misijonarje je Boris prav prijazno in slovesno sprejel. Novi misijonarji so takoj začeli svoje blagonosno delovanje. Knez jim je v vsem bil na roko. Ker so se vsakovrstni krivoverci klatili po zemlji in vznemirjali ljudstvo, jih je knez vse brez razločka izgnal iz dežele, ne izvzemši niti pravovernih grških duhovnikov.

Tudi kralj Ludovik je poslal v Bolgarijo enega škofa, več duhovnikov in nekoliko djakonov. Ker so pa vže našli ondi papeževe poslance, vrnili so se nazaj.

II. Cerkvena politika kneza Borisa.

Rimski duhovniki so vpeljali v Bolgariji latinski obred mesto grškega. Samo po sebi je bilo to popolnoma opravičeno: z istim pravom, s katerim so Grki naložili Bolgarom svoj obred, mogli so tudi latinci svoj obred vpeljati.

Za Bolgare same je pa bilo vse jedno, ker tuj jim je bil jeden in drugi jezik, da še celo nevarniši jim je bil živi grški jezik, kaker mrtvi latinski. V stari bolgarski književnosti se dovolj kaže preveliki vpliv bizantizma.

Teže je pa opravičevati latinske škofe v tem, da so znovič birmali one, ki so po obredu izhodne cerkve vže takoj po krstu sprejeli zakrament sv. birme. — Postavimo se na stališče onega časa, in ne bomo jim mogli očitati strasti ali sovraštva.

Zahodnjaki niso poznavali navad grške cerkve in so mislili, da j e d i n o škof more deliti zakrament sv. birme, kaker je bilo na zahodu. Cerkev še takrat ni izrekla svoje sodbe o tem vprašanju, zatorej so na zahodu mnogi mislili, da je le škof delitelj tega zakramenta. Še le tridentinski zbor je izrekel, da je škof r e d n i delitelj sv. birme, i z r e d n o jo more deliti torej tudi prost duhovnik, kaker je še dandanes navada v izhodni zjedinjeni in nezjedinjeni cerkvi.

A latinski škofje so imeli še druge vzroke, da so znovič birmali Bolgare. Duhovniki, ki so poprej v Bolgariji delovali, so večinoma bili posvečeni od Focija, katerega pa apostolska stolica ni

Digitized by Google

priznala za škofa. — Na izhodu so patrijarhi sebi pridržali pravico posvečevati sv. krizmo, zatorej so grški duhovniki Bolgare mazilili z ono krizmo, katero je posvetil Focij; on pa ni bil priznan za patrijarha. Ko bi torej latinski škofje priznali veljavnost maziljenja ž njegovo krizmo, bi posredno tudi njega priznali za patrijarha.[1]) S tem je bil še bolj žaljen grški napuh.

Novi misijonarji so imeli obilno žetev v Bolgariji, a tudi knez je bil popolnoma zadovoljen ž njimi. Nekega dne je sebe in svoje podložnike slovesno razglasil za sinove rimske cerkve. Zgrabil se je za lase, kar je bilo simbolično znamenje pri starih Bolgarih, da se nekomu podvrgavajo. — Poslal je novo poslanstvo v Rim k papežu in ga prosil, da bi mu Formoza imenoval za bolgarskega nadškofa.

Papež se je zelo veselil vspeha svojih misijonarjev zlasti sedaj, ko mu je izhodni razkol delal toliko skrbi. Toda želji knezovi ni zadovoljil, da bi mu dal Formoza za nadškofa. — Do današnjega dne se ne ve, kaj je bil pravi vzrok, da papež ni hotel imenovati Formoza za nadškofa bolgarskega, a ravno v tem tiči prva kal razpora mej Rimom in Bolgarijo

Nikolaj je odločil za Bolgarijo nove misijonarje: škofa Grimoalda iz Polimarcija[2]) in Dominika iz Triventa v Samniju in nekoliko vrednih duhovnikov, izmej katerih bi si naj knez izbral nadškofa.

Preden se je to poslanstvo odpotilo iz Rima, vmrl je papež Nikolaj dne 13. listopada 867, a njegov naslednik Hadrijan II (867—872) je potrdil sklep svojega predhodnika in odposlal omenjeno poslanstvo v Bolgarijo

Jireček[3]) pravi, da Hadrijan iz osebnega nasprotstva ni hotel Formoza imenovati za nadškofa.

To je lahko povedati, ali teže dokazati. Prav dostavlja učeni frančiškan Marković da bi Jireček dobro storil, ko bi vsaj povedal, odkod je to zvedel,[4]) ker njegova trditev je brez vsake podlage. Ne le Hadrijan ni hotel Formoza imenovati za nadškofa, ampak tudi Nikolaj, morala je torej sv. stolica imeti drugih razlogov, ne pa osebnega nasprotstva. Ko bi bil Nikolaj oseben nasprotnik Formozov, ne bil bi mu nikdar poveril tako važnega poslanstva. — V odgovoru na prošnjo Borisovo pravi papež, da Formoz ne more zapustiti svoje črede, ki mu je izročena (bil je namreč škof v Portu). Mogoče je sicer, da so v njegovi škofiji bile take razmere, da ni mogel z lahka za-

[1]) Photius I. 640.

[2]) Dandanes bržkone vas Bomarzo blizu Viterba. Photius I. str. 166. op. 167.

[3]) Geschichte der Bulgaren 156. — „Papst Hadrian II., des Nikolaus Nachfolger, wollte aus persönlicher Ungunst auf diesen Vorschlag nicht eingehen."

[4]) Cesarizam i bizantinstvo I. str. 472.

Digitized by Google

pustiti svejega ljudstva, ali če ga je papež lahko poslal v Bolgarijo kot poslanca, zakaj bi ga ne mogel poslati nazaj in njegovo škofijo drugemu izročiti? Mislimo, da je Hefele zadel popolnoma pravi vzrok, zakaj je sv. stolica odbila prošnjo Borisovo.[1]) Stari cerkveni kanoni namreč niso dopuščali, da bi se prestavljali z jedne stolice na drugo.[2])

Izjeme sicer niso bile izključene in na izhodu so škofje večkrat menjavali svoje stolice, ali le takrat, če je to zahtevala ali dopuščala višja oblast, patrijarh, cerkveni zbor ali papež. Aleksander, škof v Flavijadi v Kapadociji, je bil v začetku 3. stoletja prestavljen v Jeruzalem, nicejski cerkveni zbor je Evstahija prestavil iz Bereje v Antijohijo, tudi sv. Atanazij je prestavil nekega škofa na metropolitsko stolico v Ptolemajidi. Takih slučajen bi na izhodu lahko več našteli, ali bodi to dovolj. Zdi se, da je rimska cerkev bila v tem še strožja, ker do Marina I (882—884) ni zasedel Petrove stolice nobeden papež, ki bi vže poprej bil škof. — Ko bi papež sedaj poslal Formoza za nadškofa v Bolgarijo, dal bi sam orožje v roke Grkom, ki so pri vsaki priliki črnili Rim, da razdira stari cerkveni red, in bi še huje rogovilili proti latinskim duhovnikom v Bolgariji. —

Nasprotniki Formozovi so pozneje trdili, da je Formoz kneza Borisa pregovoril, da mu je pod prisego obljubil, da ne bo drugega predlagal papežu za nadškofa kaker njega. Pa Formoz je pozneja kot papež (891—896) imel mnogo nasprotnikov, ki so marsikaj lažnjivega o njem raztrosili, nekaj bi pa tudi moglo biti na tem resnice, ker mu je Boris bil nenavadno naklonjen.

Dve 'eti pozneje 869. je Boris poslal tretje poslanstvo v Rim z darovi in prošnjo, da bi mu dal za nadškofa arhidijakona Marina. Ker je pa Marin dobil takrat vže drugo nalogo, zopet ni bila vslišana prošnja Borisova. Marin je namreč bil vže odločen za papeževega legata v Carigrad, da bi ondi z Donatom ostijskim in Stefanom, škofom iz Nepe, zastopal papeža na 8. vesoljnem cerkvenem zboru.

Boris je prosil papeža, ba bi mu poslal za nadškofa Marina ali pa katerega drugega vrednega duhovnika. Ko bi bil papež slutil, kaj se bo sicer iz tega izleglo, gotovo bi mu bil vslišal prošnjo. Zgodovinski viri popolnoma molče, kaj bi bil pravi vzrok, da ni hotel papež poslati Marina v Bolgarijo, ker pa ne vemo vzrokov, ne moremo niti hvaliti niti grajati postopanja apostoliske stolice, katera je gotovo imela razloge za svoje čine. Takratni razpor na izhodu je učil papeže, da ni dobro preveč popuščati, toda pri Bolgarih se je Rim prevaril.[3])

Papež je poslal v Bolgarijo poddjakona Silvestra s poro-

[1]) Conciliengeschichte IV. 341.
[2]) 21. kanon antijohijskega zbora l. 341.
[3]) Cesarizam i bizantinstvo I. 472.

Digitized by Google

čilom, da mu pošlje za škofa, kogar bo knez sam hotel, ako ne bo zadovoljen s Silvestrom, samo ne Formoza in Marina. Ni pa res, kar Jireček pravi, da je papež vže posvetil Silvestra za nadškofa in ga kot takega poslal v Bolgarijo,[1]) ker v življenju Hadrijanovem, ki je jedini vir v tej stvari, beremo: „Pontifex Silvestrum quendam subdiaconum Bulgaris eligendum direxit.“

Boris je bil vžaljen in je Silvestra takoj nazaj poslal zahtevajoč, naj mu papež da Formoza ali Marina za nadškofa. Papež je ostal pri svojem oslanjajoč se najbrže na cerkvenopolitične razmere na izhodu, ki so se za papeža vgodne kazale.

Poglejmo sedaj nekoliko v Carigrad — Kaker bi grom vdaril mej Bizantince, tak hrup je napravil v Carigradu glas, da so se Bolgari odcepili od njih in se združili z Rimom. Bolgarija torej, ključ Carigrada, je izgubljena za njih! Še bolj jih je peklo, ko so videli, da so grški duhovniki izgnani iz Bolgarije. Njim pred vratmi naj se tedaj širi latinski obred in jezik, in latinski duhovniki dele z nova zakrament sv. birme onim, katere so vže grški duhovniki bili mazilili! S tem je bil do skrajne mere razžaljen grški napuh in o prvi priliki se bodo maščevali Rimu.

V tem času so bile razmere mej Carigradom in Rimom sila napete: Focij je pretrgal vsako zvezo z Rimom. Ne spada sicer v našo razpravo Focijev razkol, a ker je ozko zvezan z bolgarskim vprašanjem, ne moremo ga popolnoma prezreti. Bolgarija je bila nov vir razprtij mej izhodom in zahodom.

L. 857. je cesarski dvor v Carigradu pregnal pobožnega patrijarha Ignacija, ki je odločno grajal nesramnosti na cesarskem dvoru. Na njegovo mesto je cesar imenoval za patrijarha posvetnjaka Focija, ki je bil jeden najučenejših ljudi onega časa, ali hinavec in prilizovalec prvega reda, poleg tega pa neizmerno častilakomen. S prilizovanjem, z obljubami in grožnjami je pridobil večino izhodnih škofov zase, ali težje je šlo pri papežu. Ko bi se vsaj Ignacij hotel odreči patrijarške stolice, bilo bi mu lahko, ali Ignacij se ni dal na noben način pripraviti, da bi se odrekel svoje pravice. Focija so vsi pošteni kristijani imeli za tata, ki se je prikradel v ovčinjak Gospodov. To ga je peklo. Ignacij je v Rimu iskal pravice, ali tudi Focij je skušal prav zvito pridobiti papeža, da bi ga priznal. Kaker lisjak se globoko ponižuje v svojem pismu pred papežem, izpoveduje pravo vero in zatrjuje, da je proti svoji volji sprejel škofovsko čast.

Toda Nikolaj I se ni dal zaslepiti z laskavimi besedami, ampak je poslal v Carigrad svoje legate, da bi stvar natanko preiskali. Prišedši legati v Carigrad niso smeli občevati s pristaši Ignacijevimi, da ne bi zvedeli resnice. S prošnjami, obljubami in lažmi so jih Bizantinci naposled pripravili, da so se

[1]) Geschichte der Bulgaren 157.

Digitized by Google

izneverili svojej dolžnosti in obljubili, da bodo Focija potrdili, a Jgnacija izobčili in odstavili. Tako se je zgodilo. Focij je meseca majnika 861 sklical sinodo, katera je po volji cesarjevi in Focijevi obsodila in odstavila Ignacija od patrijarške časti. Papeževi legati so to potrdili. Ali odločni papež Nikolaj I, na katerega se je obrnil preganjani Ignacij, je kmalu prišel na sled hudobiji. L. 763. je na cerkvenem zboru v Lateranu izobčil najprej svoje legate, ki so tako nečastno izvršili svojo nalogo, potem pa tudi Focija in vse njegove pristaše.

Focij je ostal trdovraten, čakal je priložnosti, da bi se maščeval papežu, gledal si je z gnusnim prilizovanjem ohraniti milost cesarskega dvora, skušal je celo na zahodu pridobiti škofe zase. — Focij je stopil na odprto polje kot hud in odločen nasprotnik Rima. Razkol ni delo jednega človeka, tudi ne jednega stoletja, ampak njegove korenine se raztezajo skozi mnoga stoletja celo do Konstantina V. Kar je vže dolgo pripravljalo razkol, vtelesilo se je sedaj v Fociju. —

Na izhodu je še vedno bilo dokaj nasprotnikov Focijevih, zlasti ko se je zvedelo, da ga papež neče potrditi, vzdignili so pristaši Ignacijevi glave, toda Focij je znal svoje nasprotnike odstraniti in v tem ga je tudi dvor krepko podpiral. Nekateri so bili izgnani, drugi so izgubili premoženje, tretji so ječali po temnicah, jedne je pridobil z denarjem, drugim je podelil škofovske in druge lepe službe. Celo na zahodu je našel prijateljev.

Na papeža je sestavil razžaljivo pismo, katero je cesar pod svojem imenom poslal v Rim. Kaker pravi despot zahteva od papeža, da se opraviči: 1) zakaj je kaznil Rodoalda in Zaharija (ki sta se kot papeževa pvslanca dala podkupiti v Carigradu); 2) naj izda Ignacijeve prijatelje, ki so pribežali v Rim; 3) naj prekliče svojo sodbo o Fociji; ker sicer bo grška vojska vdarila na Rim in se strašno maščevala nad papežem. — Pismo je bilo polno zaničevanja in psovk na papeža, na Rim, na zahod, na Latince in njihov jezik, katerega imenuje barbarski, scitski.

Papež je ravno hotel poslati svojega poslanca v Carigrad s prav ljubeznivim in vljudnim pismom, ko mu pride (meseca avgusta 865) omenjeni list od cesarja. Odposlal mu je torej drugo pismo, v katerem kratko in vljudno odgovarja na razžaljivo pismo cesarjevo, kaker se spodobi najvišjemu pastirju, očetu in poglavarju cerkve. Naslednjega leta (866) je zopet skušal poravnati nered v izhodni cerkvi in je v ta namen pisal več pisem: na cesarja, na njegovega sovladarja Barda (ki je pa mej tem bil vže vbit 21. aprila 866), na cesarico, na Focija, Ignacija in carigrajski senat. — Ravno v tem žalostnem času so na veliko tolažbo papeževo prišli v Rim bolgarski poslanci, ki so prinesli veselo novico, da bolgarski narod stopa pod varstvo sv. Petra. To ga je tem bolj veselilo, ker je upal, da bo iz Bolgarije laže vplival na Carigrad. Doslej ni mogel niti svojih legatov po-

Digitized by Google

slati v Carigrad, ker Grki bi jih na morju vlovili in v najboljšem slučaji nazaj poslali. Iz Bolgarije bi njegovi poslanci mnogo lože prišli v Carigrad, zatorej je takoj odpravil z bolgarskimi poslanci in misijonarji tudi tri legate s prej omenjenimi pismi v Bizanc. Le-ti so se nekoliko dnij zadržali na Borisovem dvoru, potem so jih pa bolgarski poslanci spremljali proti Carigradu. V izhodni prestolnici se je mej tem zvedelo, da prihajajo rimski legati, in vlada je izdala vkaz, da se na meji primejo in nazaj pošljejo. Tako se je zgodilo. Le bolgarskim poslancem je bilo dovoljeno iti naprej v Carigrad, papeževe legate je pa cesarski vradnik hudo ozmerjal in nazaj poslal. Torej jim je Focij odposlal posebno pismo, v katerem obsoja dozdevne rimske zmote, ter jim poroča, da le pod tem pogojem smejo priti v Carigrad, če podpišejo to pismo in če nosijo s seboj papeževo pismo, v katerem njega priznava za vesoljnega patrijarha. Legatom ni preostalo drugega, kaker vrniti se čez Bolgarijo nazaj v Rim. Cesar Mihael je pa pred bolgarskimi poslanci izrekel, da se ne bi živi vrnili, ko bi ne prišli ravno iz Bolgarije. Še poslance bolgarske je hudo oštel, zakaj so jih pustili čez svojo zemljo.

Tudi Borisu je poslal pismo, v katerem na vse mogoče načine črni Latince in jih imenuje h e r e t i k e.

Vže to nam kaže, kako važna je bila Bolgarija za Rim, a tudi za Carigrad, bila je v resnici vže takrat ključ orijenta. Zguba Bolgarije je hudo pekla Grke, in ko bi tudi ne imela nikakega pomena za Carigrad, ne bi mogli mirno prenašati, da se papeževa oblast vtrjuje v njihovi bližini. Grki so delali vse mogoče od l. 366-869, da bi Bolgare odvrnili od Rima. Omenjeno pismo je le začetek.

Zveza Bolgarije z Rimom je bila resen opomin za Focija. Iz tega se mu je morala roditi misel, kaj bi bilo, ko bi se enako tudi druge cerkve, ki niso bile pod bizantinsko vlado, po malem odtrgale od njega in se pridružile Rimu ter bi naposled sam ostal s svojimi škofi, ki so ž njimi vred bili ponižni hlapci cesarjevih vkazov. Posebno ga je mikalo pridobiti izhodne patrijarhe, antijohijskega, jeruzalemskega in aleksandrijskega, ker če ima nje pri sebi, potem je celi izhod ž njim. Zatorej je razposlal posebno okrožnico na izhodne patrijarhe, v katerej celi razpor prenaša na dogmatično polje. Dobro je vedel zviti modrijan, da bi si ne pridobil ni žive duše, ko bi jim le svoj osebni prepir s papežem razkladal, zato je svoj vpor proti Rimu naslikal kot obrambo prave vere proti zmotam latinske cerkve. V tem pismu je na zahodno cerkev izlil ves žolč, katerega mu je ravnokar predrlo bolgarsko vprašanje. Pravi, da so se brezbožni zahodnjaki spustili kaker grom, potres in toča v Bolgarijo ter kaker divje zveri poteptali vinograd Gospodov. Našteva posebej razne zmote, katere Latinci po Bolgariji trosijo, zlasti nauk o sv. Duhu, da izhaja iz Očeta in Sina. Focij je pri tem pozabil,

Digitized by Google

da je pred kratkimi leti v svojem prvem pismu na papeža jasno izrekel, d a j e v e r a o b e h c e r k v i j e d n a k a, a posebne navade v različnih cerkvah da nimajo posebnega pomena, ker vsaka cerkev se sme svojih navad držati in te navade ne sezajo v same verske lesnice. Za vzgled je takrat navajal celibat in sobotni post, a sedaj so mu prav te razlike najhujše krivoverstvo. Ali najbolj se izpodtika nad naukom, da sv. Duh izhaja iz Očeta in Sina.

V naši razpravi ne moremo natančniše govoriti o tej točki, omenjamo le, da je tudi tukaj Focij sam sebe porezal. Dobro je vedel, da ta nauk na zahodu ni nov in vendar je prej priznaval pravovernost rimske cerkve, ko je papežu poslal svojo intronistiko [1]). Priznava tudi sam, da so zahodni očetje tako učili; kar zavrača le s tem, da d r u g i t e g a n i s o u č i l i. Kako piškav je ta dokaz, lahko vsak izprevidi.

Izmej onih „tisoč očetov“ ni mogel ne jednega navesti, kateri bi nasprotno učil, namreč da sv. Duh izhaja s a m o iz Očeta. Prav nasprotno so mnogi tudi na izhodu učili, da sv. Duh izhaja iz Očeta in Sina, kaker: Origen, Atanazij. V., Gregorij nizanški, Epifanij, Ciril jeruzalemski in aleksandrijski, Didim i. dr.

L. 867. je Focij sklical svoj „ekumenski zbor“, da bi sodil papeža. Predsedoval mu je razuzdani cesar Mihael, a vdeležil se ga je tudi carigrajski senat. Focij je najel tri menihe, ki so zastopali tri izhodne patrijarhe. Pred zbor so stopili tudi tožniki papeža Nikolaja, ki so ga tožili, da je heretik, da je kriv raznih hudobij, zatorej se mora obsoditi in s prestola pahniti. Kaker nekdaj Pilat, hotel si je tudi on roke oprati, zatorej se je navidezno protivil, da bi papeža obsodili, preden so zaslišali njegovo obrambo. Toda najeti zastopniki patrijarhov, navzoči škofje in državni velikaši so sodili, da se tak hudodelec mora obsoditi. Focij je popustil ter izrekel prekletstvo nad papežem in vsemi, ki bi bili ž njim v zvezi.

Kaker knjižničar Anastazij poroča, je obsodbo podpisalo 21 škofov, a sam Focij je dostavil še do tisoč krivih podpisov, da bi tako njegov „conciliabulum“ imel obliko ekumeničnega zbora.

Da bi se pa odloki tega zbora vresničili, treba je bilo pridobiti nemškega cesarja Ludovika II (843-876), ki se je ravno poprej sprl s papežem, ker ta ni hotel rešiti ekskomunikacije škofov Teutgada in Guntarija. Focij je poslal na nemški dvor dva metropolita z laskavimi pismi na cesarja in cesarico. Toda tukaj je Fociju spodletelo. Ludovik se je mej tem pomiril s papežem in tudi Teutgad in Guntarij sta se pokorila. — V tem so se vrnili v Rim tudi papeževi poslanci, katere so bili Grki na bolgarski meji nazaj poslali. Prinesli so s seboj tudi Focijevo

[1]) Pismo, katero so novoposvečeni škofje pošiljali v Rim in v katerem so izpovedovali svojo vero in jedinstvo z apostolsko stolico.

Digitized by Google

pismo na Borisa. Papež je sedaj jasno sprevidel, da je Focij nevaren sovražnik in da mu se treba odločno vpreti. Še neki drug spis je poslal Focij Borisu, v katerem posebno tri reči očita. Latincem: 1) da devajo na Veliko noč s Kristusovim telesom jagnje na oltar in je Bogu darujejo; 2) da latinski duhovniki brado brijejo (!) in 3) da Latinci dijakone posvečujejo za škofe, ne da bi jim prej podelili mašniški red. — Oba ta spisa sta se izgubila, ali vemo vsebino iz papeževega pisma na nemškega nadškofa Hinkmara, v katerem se ozira na ona dva Focijeva lista.

Napadal je tudi primat apostolske stolice trdeč, da je s cesarskim prestolom preneseno tudi cerkveno poglavarstvo v Carigrad. „Bizantinska ideja je dozorela," pravi k temu Marković. „Prvikrat se je bila pokazala pred petimi stoletji v 3. carigrajskem kanonu, sedaj se je pa vtelesila v Fociju in prišla do zmage nad mrzkim in heretičnim zahodom." [1]) Taka pisma so morala motiti Bolgare, ki še tako niso imeli jasnih pojmov o bistvu in vstrojstvu cerkve.

Kmalu bomo videli, da grško rovanje ni bilo brez vspeha.

Velike politične spremembe v grškem cesarstvu so provzročile prevrat tudi v cervkenih razmerah. Razuzdani cesar Mihael III je bil pijanec in se je kmalu naveličal Bazilija, svojega tovariša na cesarskem prestolu, ki ga je hotel navrniti na zmerniše življenje. Snoval je, kako bi se ga znebil, toda prehitel ga je Bazilij. Ko se je nekega večera opil in trdno zaspal, je Bazilij poslal zarotnike v njegovo sobo, ki so nevrednega cesarja vmorili. Za njegovo smrt se ni zmenil nikdo in Bazilij je mirne duše šel vže drugi dan 24. septembra 867 v cerkev, d a b i z a h v a l i l B o g a. Novi cesar je dobro vedel, da boljši del naroda in duhovščine po strani gleda Focija in še na tihem z Ignacijem drži. Da bi pridobil boljše ljudi zase, spremenil je cerkveno politiko.

Vže 25. kimovca je poslal Fociju vkaz, naj zapusti patrijarško palačo, a drugi dan je naložil pomorskemu zapovedniku Eliju, naj privede nazaj Ignacija, Focija je pa zaprl v samostan Skepe (*Σκέπη*).

Ta dogodek nam jasno svedoči, v kakšni odvisnosti je bil najvišji cerkveni poglavar v izhodni cerkvi. 23. novembra 857. je bil Ignacij pregnan sè svoje stolice, a na isti dan 867. je bil zopet slovesno postavljen v svojo prejšnjo čast po dolgem preganjanju in hudem trpljenju. Kmalu potem meseca decembra i. l. sta patrijarh in cesar obnovila zvezo z rimsko stolico. Papež Nikolaj I, ki je toliko bridkosti okusil, ni doživel veselja, da bi se izhod zopet obrnil k njemu kot svojemu očetu.

V svojih pismih priznavata cesar in patrijarh slovesno primat rimske stolice in prosita, da bi papež poravnal nered v iz-

[1]) Cesar. i biz. I. 448.

Digitized by Google

hodni cerkvi. Naslednik sv. Petra slavi sijajen triumf. Celo Focij, ki je pred kratkim preklel rimskega papeža, se je sedaj obrnil v Rim in tako nehote priznal papeža za najvišjega sodnika.

Cesarjevi in patrijarhovi poslanci so prinesli s seboj tudi spise Focijevega zbora, na katerem je bil Nikolaj I obsojen. Iz teh spisov so še le prav spoznali v Rimu, s kakšnim blatom je Focij ometaval apostolsko stolico. Zatorej je Hadrijan l. 869 sklical cerkveni zbor v Rim, kateri je Focija znovič obsodil s pristavkom, da se vsprejme zopet v cerkev, ako se spokori in prekliče svoje zmote. V Carigrad je poslal svoje legate z bolgarskimi misijonarji, o katerih smo zgoraj govorili. Mej drugim svetuje cesarju, da se skliče veliki cerkveni zbor, kateremu naj njegovi legati predsedajo in kateri naj določi, kar je potrebno za cerkveni red. Poslal je tudi posebno pismo, katero naj podpišejo vsi, ki so bili na strani Focijevi, ako pa kdo ne bi podpisal, naj se zmatra za razkolnika. Legati so se mimogrede oglasili pri bolgarskem knezu, a 24. septembra 869. so srečno prišli v Carigrad, kjer jih je cesar slovesno sprejel. Patrijarh in cesar sta bila pripravljena na vse, kar je papež zahteval. Začele so se takoj priprave za veliki, občni cerkveni zbor. Poslali so svoje zastopnike tudi izhodni patrijarhi: jeruzalemski, antijohijski [1]) in aleksandrijski, ki so takrat bili vže pod saracensko oblastjo.

Dne 5. oktobra 869. se je slovesno otvoril četrti carigrajski ali osmi vesoljni cerkveni zbor, ki je trpel do 28. februvarija 870. in je imel deset sej. Ker določbe tega zbora ne segajo v našo razpravo, ne bomo natančniše o njem govorili; dovolj je, če omenimo, da so zbrani očetje obsodili Focija in njegove pristaše ter slovesno izrekli najvišjo oblast rimskih škofov nad vesoljno cerkvijo.

Vstaviti se pa moramo pri zadnji — deseti seji, ker tukaj se srečavamo z Bolgari.

Povedali smo zgoraj, kako je Boris nazaj poslal v Rim poddjakona Silvestra s pristavkom, naj mu papež da Formoza ali Marina za nadškofa.

Pismo, katero je pri tej priliki poslal Boris papežu, kaže očitno nejevoljo Bolgarov. Osorno in trpko zahteva knez nadškofa. Razmere mej Rimom in Bolgarijo so se shujšale. Svojeglavemu knezu je bilo vže predolgo čakati imenovanje nadškofa. Kaker smo vže rekli, so viri v tej stvari nejasni in pomanjkljivi, zatorej ne vemo prav, kakšni vzroki so bili, da je rimska stolica tako dolgo odlašala z imenovanjem bolg. nadškofa. Nekaj je vže v tem resnice, da je trebalo prej krščanstvo vtrditi, ljudstvo pokrstiti in poučiti in potem še le misliti o urejenju bolgarske

[1]) Antijohijska stolica je bila takrat prazna (860-870), zatorej je antijohijsko cerkev zastopal tirski metropolit Tomaž.

Digitized by Google

hijerarhije. — Nameni Borisovi tudi niso bili popolnoma čisti: hotel je imeti v svoji deželi cerkvenega poglavarja, kateri bi seveda po njegovih željah ravnal, kaker je bilo pri njegovih sosedih, Grkih.

Cerkvene homatije v Carigradu so delale poleg tega papežu toliko skrbi, da je vso svojo pozornost obrnil na izhod, a vgodni preobrat v Carigradu dajal mu je pogum, da je odločneje postopal v cerkveno-političnih vprašanjih. Toda prevarili so ga Grki in Bolgari.

Borisa je skušal vmiriti, obljubil mu je, da mu posveti za nadškofa, kogarkoli hoče razven Formoza in Marina, toda prepad mej Bolgarijo in Rimom je bil vže gotov. Ko se je Borisov poslanec vrnil iz Rima, poslal ga je z drugimi veljaki naravnost v Carigrad. —

Motil bi se, kdor bi mislil, da je jedino nadškofovsko vprašanje pretrgalo vezi mej Rimom in Bolgarijo. To je bil le bližji povod, pravi vzrok je pa bila politika in — bizantinsko hujskanje.

Kaker se je Boris prej iz političnih vzrokov odvrnil od Carigrada in približal k Rimu, tako ga je tudi zdaj politika sprijateljila z Bizancem. — Cesar Bazilij je bil rojen Slovan iz neke vasice pri Drinopolju (Adrianopolis). Kot mladenič je bil v bolgarski sužnosti, poznal je torej dobre in slabe strani bolgarske države. Boris je spoznal v njem mogočnega in bistroumnega vladarja in spretnega vojskovodjo. Ni mu ostalo drugo kaker skleniti ž njim zvezo, ali si pa poiskati močnih zaveznikov in prijateljev proti njemu.

Od Nemcev se ni mogel nadejati pomoči, ker so bili mej seboj v vednih prepirih in so sami potrebovali tuje pomoči proti razbojniškim Normanom. Nemška politika v zahodno-slovanskih zemljah, zlasti v Moraviji, je tudi morala odvračati Bolgare od zahoda. Boris je bil torej v resnici v nevgodnem položaji; politika ga je silila, da se je nagibal sedaj k Rimu, sedaj k Carigradu. Na izhodu je cerkev bila tesno združena z državo, ako je torej Boris hotel s cesarjem v prijateljstvu živeti, moral se je približati grški cerkvi, nasprotno pa, ako je pretrgal politične vezi z Bizancijem, moral se je odvrniti tudi od izhodne cerkve, ker ravno to je bila najmočnejša vez.

Razven tega ne smemo pozabiti, kako je Grke peklo, da se je Bolgarija odtrgala od njih in da so zato vse sile napeli, da bi jih zopet pridobili. Saj je vže Focij pisal v znanem razpisu na izhodne patrijarhe: „Jaz upam, da se bodo Bolgari dali zopet pridobiti....“ Grki niso držali rok križem. Črnili so Latince in zahodno cerkev, naposled so popolnoma zmedli omahljive Bolgare z obljubami, z denarjem in prilizovanjem. — Sam po sebi prestop Bolgarov k carigrajski cerkvi ni bil tako hud, saj je carigrajska cerkev sedaj bila zopet v zvezi z apostolsko sto-

Digitized by Google

lico, ali po svojih nasledkih je bil ta čin osodepolen za bolgarsko cerkev in državo.

Ako navedemo besede Markovićéve: „Tako je Bugarska naviek odvojena od rimske patrijaršije i od neposrednog vpliva apostolske stolice“ — mislimo, da smo, dovolj označili važnost tega dogodka. [1])

Ko so bolgarski poslanci prišli v Carigrad, se je osmi vesoljni cerkveni zbor bližal koncu. Pri deseti in zadnji seji 28. februvarja l. 870. so bili navzoči tudi bolgarski poslanci, katerih je bilo deset ali jednajst. Na osmem občnem cerkvenem zboru je sijajno zmagala resnica in pravica. Sv. stolica, ki se je tako stanovitno in z apostolsko odločnostjo borila, je doživela sijajno zmago. Pred kratkim je Focij vse sile napel, da bi očrnil rimsko cerkev in krščanski izhod odtrgal od nje; a božja Previdnost je hotela, da se je krščanski izhod zbral še jedenkrat in — zadnjikrat v ekumenski zbor ter glasno in jasno zasvedočil pred nebom in zemljo, pred vsemi narodi in vsemi časi, po svojem cesarju, po patrijarhih in škofih, čisto in neomadežano vero Petrove stolice in da je njej dal Kristus najvišjo oblast nad celo cerkvijo. [2]) — Žalibog, da so se vže na samem zboru jeli zbirati nevarni oblaki nad cerkvijo in ravno Bolgarija je bila vzrok novih razprtij mej izhodom in zahodom.

Bolgarski poslanci so prinesli s seboj vprašanje: Katerej patrijarhiji pripada Bolgarija, carigrajski ali rimski? — To vprašanje se je imelo rešiti.

Da nas ne bi kdo napak umel, moramo pojasniti razliko mej primatom in patrijarhatom. Drugo je primat in drugo je patrijarhat rimske cerkve. Dandanes ta razlika nima praktične važnosti, pač pa v starih časih. Ako so se Bolgarj odcepili od rimske patrijarhij, niso še zato razkolniki.

Primat rimskega škofa, naslednika sv. Petra, je božjega izvora: sam Kristus je dal sv. Petru in njegovim naslednikom najvišjo pastirsko oblast nad cerkvijo, vsi drugi apostoli so dobili jednako oblast; razven sv. Petra ni imel nobeden kakih prednostij in pravic nad drugimi. Vse druge časti, kaker patrijarhi, metropolitje i. t. d., so se razvile iz samega vstrojstva cerkve in so le posredno božjega izvora.

Apostoli so seme Kristusove vere raznesli na vse strani sveta, zasadili so na posameznih krajih mlado drevesce sv. cerkve, katero je daleč okoli poganjalo svoje korenine.

Tako je Jeruzalem bil središče palestinskih kristijanov, Antijohija sirskih, Rim zahodnih, Aleksandrija egiptovskih. Novo vstanovljene cerkve so ostale v nekaki zvezi z materjo-cerkvijo,

[1]) Cesarizam i bizantinstvo I. 475.
[2]) Ibid. 470.

Digitized by Google

katera jim je dala življenje. Tako so posamezne cerkve polagoma dobile nekak vpliv nad drugimi mlajšimi. Največjo veljavo so imele seveda one, katere so vstanovili apostoli sami ali njihovi neposredni učenci. — Antijohijsko cerkev je vladal nekaj časa sv. Peter, aleksandrijsko je vstanovil sv. Mark, učenec in tovariš sv. Petra, rimsko cerkev sta vstanovila in s svojo krvjo posvetila prvaka apostolov sv. Peter in Pavel. Tukaj so bili pravni nasledniki sv. Petra, zatorej je tudi rimska cerkev podedovala od Kristusa vstanovljeno in sv. Petru izročeno oblast.

Tako so se vže po svojem postanku delile cerkve v razne stopinje po časti in veljavi. K temu so se pridružile še druge okoliščine, zlasti politične. Poslednje velja za carigrajsko cerkev, ki ni bila apostolskega postanka, ali so škofje „novega Rima“ dobili sčasoma odločilen vpliv na izhodne cerkve po svojem političnem položaji. — V Carigradu so se shajali škofje raznih dežel, ki so imeli to ali ono opraviti na dvoru. Večkrat so se obračali na carigrajske škofe, da bi branili in podpirali pri vladarju njihovo stvar, a i cesarji sami so večkrat prepuščali razne cerkvene zadeve razsodbi carigrajskih škofov. Tako so čisto naravno posamezni škofje grškega cesarstva polagoma prišli v nekako odvisnost od carigrajskih škofov. — Na ta način so nastali metropolitje, ki pa tudi niso bili vsi jednaki. Najvišjo metropolitansko oblast so imeli škofje: rimski, aleksandrijski in antijohijski. Njim so bili podložni tudi metropolitje bližnjih pokrajin. Oblast aleksandrijskega škofa je segala čez Egipet, Libijo in Pentapolo, antijohijski je imel 15 azijskih pokrajin pod sabo. Jednako je tudi rimski škof imel razven svoje p r i m a c i j a l n e oblasti še posebno oblast čez Italijo, Španijo, Galijo, Ilirijo, Sicilijo in Sardinijo.[1]) Ti trije so bili kat' eksohen zvani nadškofje, eksarhi, patrijarhi.

Mej tem ko so se vse cerkve in njih pastirji, sv. očetje, cesarji in celo krivoverci obračali v v e r s k i h r e č e h na rimskega škofa, bile so cerkve omenjenih pokrajin še posebej odvisne od rimske stolice. Pravice patrijarhov so bile: 1) potrjevati in posvečevati sebi podložne metropolite; 2) sprejemati prizive od pokrajinskih zborov in metropolitov; 3) sklicavati sinode svoje patrijarhije in jim predsedati in 4) razglaševati cerkvene zakone ter skrbeti, da se tudi izpolnjujejo. — Takrat torej ni papež imenoval škofov n. pr. v antijohijski patrijarhiji, ampak patrijarh, a v onih cerkvah, ki so bile neposredno podložne rimski patrijarhiji, izvrševal je papež sam te pravice.

To je tedaj razloček mej patrijarhatom in primatom rimskega škofa. V tem smislu se mora razlagati tudi 6. kanon ni-

[1]) Alzog, Kirchengeschichte. Mainz 1860 str. 317. Möhler, Kirchengeschichte. Regensburg 1867. str. 592. Maassen, D. Primat d. Bischofs v. Rom. und die alten Patriarchalkirchen. Bonn 1853.

Digitized by Google

cejskega zbora (325), ki priznava aleksandrijkemu in antijohijskemu patrijarhu jednake pravice, kaker rimskemu škofu kot p a t r i j a r h u.

To razliko moramo imeti v bolgarskem vprašanji pred očmi. Bolgarski poslanci vprašajo: spadamo li mi pod carigrajsko ali rimsko patrijarhijo? — Izhodni škofje so ravnokar priznali prvenstvo (primat) rimske stolice, zatorej Bolgari niso odpadli od apostolske stolice, ampak le od rimske patrijarhije. — Tri dni potem ko so bile določbe osmega ekumenićnega zbora podpisane in so se škofje večinoma vže razšli, poklical je cesar papeževe legate, patrijarha Ignacija, zastopnike izhodnih patrijarhov, bolgarske poslance in nekatere veljake v svojo palaćo, da bi se rešilo bolgarsko vprašanje. Na čelu bolgarskepa poslanstva je bil Peter (ki je vže večkrat bil v Rimu pri papežu): najprej je zahvalil legatom, da so grede v Carigrad, obiskali in pozdravili kneza Borisa, ter mu izročili papeževo pismo. Legati odvrnejo, da so Bolgari sinovi rimske cerkve, katera jih zmatra za svoje ude, zatorej niso mogli potovati skozi Bolgarijo, da ne bi pozdravili njenega gospodarja.

Te besede so dale priložnost bolgarskim poslancem razložiti, po kaj so prišli v Carigrad.

„Pred kratkim smo še" — začno poslanci — „bili pagani in smo še le nedavno postali deležni milosti krščanske. Da se pa ne bi v čem motili, želimo zvedeti od vas, zastopnikov vseh patrijarhov, katerej cerkvi mi pripadamo (t. j. katerej patrijarhiji") ?

Legati odvrnejo: „Rimskej cerkvi, ker njej se je vaš knez s celim svojim kraljestvom podvrgel in sicer ravno po tebi, Peter: vam je papež Nikolaj poslal vodila h krščanskemu življenju, škofe in duhovnike. Da pripadate rimski cerkvi, dokazuje tudi to, da ste sami zahtevali od nas duhovnikov, ki še sedaj pri vas delujejo".

Bolgarski poslanci: „Mi priznavamo, da smo od rimske cerkve dobili duhovnike, ki so še zdaj pri nas, tudi smo v vsem pokorni rimski cerkvi, ali prosimo vas, da bi razsodili soglasno z drugimi, kateri patrijarhiji pripada za pravo Bolgarija".[1])

Prav primerno so odgovorili legati: „Mi smo opravili delo, za katero nas je apostolska stolica poslala, nimamo pa oblasti soditi o vašem vprašanju, vendar, kar se nas tiče, povdarjamo zopet, da ste vi jedino rimskemu patrijarhu podložni in ne moremo ničesar dovoliti, kar bi bilo na škodo rimski cerkvi".

Na to pa, seveda Bizantincem na ljubo, vprašajo Bolgare izhodni zastopniki: „Čigava je bila zemlja, kadar ste jo vi osvojili in kakšne duhovnike ste našli v njej, grške ali latinske?"

[1]) Razločujejo quaestio juris in quaestio facti, — kaker so jih bili Grki poučili.

Digitized by Google

Bolgari odvrnejo: „Mi smo Grkom vzeli zemljo z orožjem in smo našli v njej grške duhovnike".

Grki: „Če je tako, tedaj Bolgarija pripada carigrajski patrijarhiji."

Legati so jih dobro zavrnili:

„Razlika jezika ne menja cerkvenega reda. Apostolski stolici rabi latinski jezik in vendar so v rimski patrijarhiji tudi grški duhovniki."

Ali izhodnjaki zopet pristavijo:

„Ne morete vendar oporekati, da Bolgarija ni bila pod oblastjo grške države."

Legati to dopuščajo, ali „cerkveni red ne zavisi od političnih sprememb."

Grki: „S čim morete dokazati, da je Bolgarija vaša?"

Legati: „Iz odlokov rimske stolice se lahko prepričate, da je apostolska stolica od nekdaj vpravljala one pokrajine, ki so politično bile pod izhodnim cesarstvom: Epir, cela Tesalija in Dardanija, ki se dandanašnji imenuje Bolgarija. Ako je po prihodu Bolgarov nehala vprava sv. stolice, se je zopet obnovila, ko so se Bolgari pokrstili, in rimska cerkev ni s tem nič odvzela carigrajski Razven tega so se Bolgari dragovoljno podvrgli rimski cerkvi, katera jih je z velikim trudom pokrstila po svojih misijonarjih in škofih, kaker priznavajo Bolgari sami."

Grki so skušali z vsakoverstnimi vgovori in zavijanjem oslabiti njihove dokaze, ali legati so odločno vgovarjali: izhodnih poslancev ni nikdo postavil za sodnike, tako reč more le apostolska stolica presoditi, ker ona jedina ima pravo soditi druge cerkve, zatorej se mora cela stvar prepustiti sodu rimske stolice, ki ima obilo dokazov, s katerimi bo branila svoje pravice.

Prepir je postajal resnobniši. Grki so legatom očitali, da so s Franki sklenili zvezo: „Vi ste odpadli od grške države in se zvezali s Franki, zatorej ni pravo, da bi vi v državi našega gospodarja, grškega cesarja, imeli pravico posvečevati, zatorej se naj povrne grški cerkvi tudi Bolgarija ki je nekdaj bila pod grškim cesarstvom in je imela grške duhovnike." [1])

Ali še odločniše so jih zavrnili legati: „Vašo sodbo, katero ste iz napuha in pristranosti izrekli, razglašujemo neveljavno v imenu sv. Duha, dokler sv. stolica ne izreče o tem svoje sodbe. Tebe pa, patrijarh Ignacij, rotimo pri Bogu in njegovih angeljih in pred vsemi navzočimi, da se držiš onega, kar ti je pisal pa-

---

[1]) Satis indecens est, ut vos, qui Graecorum imperium detrectantes Francorum foederibus inhaeretis, in regno nostri principis ordinandi jura servetis. Quapropter Bulgarorum patriam, quam ex Graecorum potestate dudum fuisse et graecos sacerdotes habuisse comperimus, S. Ecclesiae Cplitanae, a qua per paganismum recesserat, nunc per christianismum restitui judicamus.

Grškega cesarja imenujejo „svojega gospodarja", dasiravno so bili v saracenskih rokah.

Digitized by Google

peč Hadrijan, da se ne predrzneš koga posvetiti za Bolgarijo, ali koga od tvojih tje poslati: Ako pa imaš kakšno pritožbo, obrni se na apostolsko stolico in rimsko cerkev, tvojo varhinjo."

Patrijarh, ki se doslej ni mešal v razpravo, je sprejel papeževo pismo, ali ga ni hotel takoj odpreti, nego je dal dvoumen odgovor: „Bog ne daj, da bi jaz kaj storil proti časti apostolske stolice; jaz nisem premlad, da bi si dal odvzeti kaj od svojega in tudi ne prestar, da bi sam kaj storil, zaradi česar bi moral drugega grajati." [1]) S tem je bila razprava končana.

Ta proces se je izvršil popolnoma po želji Grkov, ki so si tukaj hoteli nadomestiti, kar so bili malo poprej popustili na občnem cerkvenem zboru. Razžaljeni bizantinski napuh je v rešenju bolgarskega vprašanja dobil svoje zadoščenje. Bizantinska načela o cerkveni oblasti so tukaj zmagala in Grkom je vgajalo, da so s pomočjo izhodnih zastopnikov v tej točki ponižali Rim.

Sicer je pa celi proces bil dobro skovana bizantinska zvijača. Cesar Bazilij je znal pridobiti izhodne poslance, a omahljive Bolgare je poučil in naravnal, da so svoje zadeve iznesli pred zastopnike celega krščanskega izhoda, da bi rešenje tega vprašanja imelo v očeh Bolgarov tem večjo veljavo in da bi ne vzbudil suma v njihovem knezu, da išče svojo korist.

Tukaj ni šlo samo za cerkveno jurisdikcijo, ampak je cesarja najbolj mikalo to, da bo s pomočjo cerkve dobil tudi politično moč nad Bolgarijo.

Kaker nam rimski knjižničar Anastazij († 886) poroča, je pri tem pogovoru igral glavno vlogo cesarski tolmač. Rimski legati niso znali grški, izhodnjaki ne latinski, a jedni in drugi niso razumeli bolgarski, z druge strani po bolgarski poslanci niso znali niti grški niti latinski: Cesarski tolmač je torej razlagal, kaker se je cesarju poljubilo.

Bolgarskim poslancem je cesar izročil posebno pismo, v katerem se zatrjuje, da so namestniki izhodnih patrijarhov razsodili pravdo med Ignacijem in rimskimi legati tako, da je Bolgarija podložna carigrajski cerkvi. [2])

Tukaj se predrzno laže, da so izhodni namestniki razsodili prepir zaradi Bolgarije, ker 1) izhodnjakov ni nikdo postavil za razsojevalce mej Rimom in Carigradom in nikdo jih ni pooblastil razpravljati o takih vprašanjih; 2) rimski legati so slovesno vgovarjali proti razsodbi in izjavili, da celo stvar prepuščajo

[1]) Absit a me, ut ego his praesumptionibus contra decorem Sedis Ap. implicer, qui nec juveniliter ago, ut mihi subripi valeat, nec ita seniliter deliro, ut, quod in aliis reprehendere deberem, ipse committam.

[2]) Datum est missis Bulgarorum quoddam scriptum graecis verbis et literis exaratum, continens, quasi loci servatores Orientis inter loci servatores Romanos et Patriarcham Ignatium arbitri existentes,, judicaverint Bulgarorum patriam, quae in Illyrico constituta est, dioecesi Cplitnae subjiciendam.

Digitized by Google

apostolski stolici. Ko bi tudi res bili izhodnjaki sodniki mej Rimom in Carigradom in ko bi tudi papeževi poslanci sprejeli razsodbo, moral bi vendar njihov gospodar pritrditi, preden bi se razglasila. Toda bizantinska politika ni izbirčna v sredstvih, da le pride do svojega smotra.

Pa ozrimo se še nekoliko na samo pravdo in poglejmo, na kakšne razloge se opira ta razsodba. Celo dokazovanje jutrovcev nosi na sebi pečat bizantizma, iz vsakega stavka mole zmedena načela o ustrojstvu cerkve in njenih pravicah.

Glavni dokaz, na katerega se orijentalci oslanjajo, je ta: pred prihodom Bolgarov je ona zemlja bila last grškega cesarja in Bolgari so našli ondi grške duhovnike, torej Bolgarija pripada carigrajski cerkvi. Višja premisa, iz katere se sklepa, je bizantinsko načelo: oblast in dostojanstvo škofovskih sedežev se ravna po političnih razmerah; politična in državljanska prednost kakega mesta, daje tudi svojemu pastirju prednost pred drugimi. Po tem načelu so carigrajski škofje dobivali vedno večjo moč. Ako so na kaki sinodi zbrani prelati carigrajskemu škofu pripoznali kako novo čast, sklicavali so se navadno na to, da je „Carigrad novi Rim“ t. j. ker je tamkaj cesarski prestol.

Bizantinci mešajo cerkveno in državno oblast.

Ker je, sklepajo oni, Bolgarija bila grška provincija, torej je tudi podvržena cerkveni oblasti carigrajskega škofa. Pri tem se seveda ne brigajo mnogo, kdo se je trudil s preobračanjem Bolgarov in komu so se oni sami v varstvo izročili; bizantinskemu načelu se mora vse vkloniti.

Temu načelu se je zastonj vže več stoletij vpirala apostolska stolica, zastonj so je tudi sedaj pobijali legati in povdarjali, da razlika jezika ne menja cerkvenega reda.

To načelo nasprotuje popolnoma duhu starih cerkvenih postav in ima tukaj tem manjšo vrednost, ker so bolgarske zemlje bile tudi takrat pod jurisdikcijo rimskega škofa, ko so še politično pripadale Carigradu. Evo dokazov. — Ob času cesarja Teodozija V. († 395) so pokrajine: Epir, Macedonija, Tesalija in Ahaja bile združene z izhodnim cesarstvom kot Praefectura Illyrici, a v cerkvenem oziru so ostale pod oblastjo rimske patrijarhije.

Da bi lažje vpravljal ondotne pokrajine in varoval svoje pravice, je papež Damaz (366 - 384) imenoval nadškofa solunskega Askolija za svojega vikarja — Vicarius Sedis Apostolicae.

Damazov naslednik Siricij (384 - 389) je isto oblast podelil nadškofu Aniziju z dodatkom, da nikdo ne sme brez njegovega dovoljenja posvečevati ilirskih škofov.[1] V vseh dekretih govore papeži o svoji pravici nad ilirskimi pokrajinami kot prastari.

[1] Ut nulla licentia esset sine consensu tuo in Illyrico episcopos ordinare praesumere. Mansi VIII, 750.

Digitized by Google

Papež Anastazij I (398—401) je solunskim nadškofom dal pravico v njegovem imenu preiskovati in razreševati ondotne zadeve, a papež Inocencij I (402—417) je l. 402. potrdil solunskim nadškofom vse od prejšnjih papežev jim podeljene pravice in l. 412. je nadškofu Rufinu podelil jurisdikcijo nad Tesalijo, Ahajo, Epir, Kreto, Dacijo, Mezijo in Dardanijo, torej tudi nad poznejšo Bolgarijo.[1])

Kaj pa da Bizantincem ni bila po godu oblast rimskega patrijarha v izhodnem Iliriku, ker v Carigradu so vže takrat merili cerkveno oblast po politični, in papeži so se morali z vso odločnostjo potegovati za svoje pravice.

Častilakomni carigrajski škof Atik je nagovoril cesarja Teodozija II (408—450), da je s posebnim vkazom podvrgel ilirske pokrajine carigrajski cerkvi, katera, pravi, vživa pravice starega Rima. Proti temu vkazu, katerega je bizantinizem vdihnil, je odločno vgovarjal papež Bonifacij I (418—421). Tudi zahodnorimski cesar Honorij (395—423) se je potegnil za pravice rimske cerkve pri carigrajskem dvoru. To je ganilo Teodozija II, da je preklical svoj prejšnji odlok in priznal pravice r. patrijarha v izhodnoilirskih pokrajinah.

S tem je bil odbit prvi napad na pravice rimskega škofa na balkanskem plotoku.

Nov prepir za ilirske pokrajine je nastal ob času cesarja Justinijana I (527—565). Dva tesalska škofa sta tožila lariskega škofa Štefana, da ni po kánonih posvečen. Larisa (v Tesaliji) je bila pod r. patrijarhijo, zatorej bi o tem moral soditi le rimski škof, toda omenjena škofa sta se obrnila v Carigrad, a patrijarh Epifanij je obtoženemu Štefanu takoj zabranil škofovsko službo in porabil to priliko, da bi se polastil Ilirika, po katerem so vže dolgo segali carigrajski škofje. Štefana je poklical pred svoje sodišče v Carigrad, a tesalskim škofom in lariski duhovščini je prepovedal občevati ž njim. Štefan ni hotel iti v Carigrad, ampak se je obrnil na svojega postavnega poglavarja, rimskega papeža, ali Epifanij ga je dal s silo v Carigrad pripeljati ter ga je v neki sinodi obsodil. Zastonj je Štefan protestoval in zatrjeval, da njega more le rimski patrijarh soditi. Epifanij je strogo pazil nanj, da bi mu ne vtekel v Rim.

Mesto njega se je torej tesalski škof Teodozij napotil k papežu Bonifaciju II (530—532) in mu izročil Štefanovo pismo o bizantinskem nasilju. Papež je vsled tega sklical cerkveni zbor v Rim (7. decembra 531), na katerem so bile z nova priznane stare pravice rimske cerkve nad obema Macedonijama, obema Epiroma, na Tesalijo in Tracijo. Škof Teodozij je razven tega raz-

[1]) Photius I. 46 . . . , Cesarizam i bizantinstvo I. 154.

Digitized by Google

ločno povdarjal primat apstoliske stolice nad vesoljno cerkvijo.[1]) Kar je Epifanij storil na škodo zahodnega patrijarha, je bilo ovrženo.

V Carigradu je mej tem po zapovedi cesarjevi Epifanij posvetil drugega škofa za Lariso. Cesar je to naznanil tudi papežu Agapetu I (535—536), opravičujoč Epifanija s tem, da je po njegovi zapovedi delal. Papež ga je zavrnil, da to ne more opravičevati njegovega škofa, ker njemu morajo biti znane pravice apostolske stolice in bi moral nasvetovati vladarju le to, kar zahteva čast rimskega patrijarha. Preden je to pismo prišlo v Carigrad, vmrl je patrijarh Epifanij in cesar se je kmalu potem pobotal s papežem Agapetom, priznal je njegove pravice nad ilirskimi pokrajinami in se zadovoljil s tem, da je škof njegovega rojstnega mesta (Justinianea prima) postal papežev vikar. Tako sta odslej bila ondi dva vikarja, jeden v Solunu (Tesaloniki) za grške, drugi v Justinijaneji za latinske prebivalce. Justinijanska nadškofija je segala od Donave do Skadra, ali je v 7. veku izginila vsled hudih bojev v onih krajih.

Kar je Bizanc vže več stoletij zahman skušal, dosegel je v borbi zoper sv. podobe.

Krivoverski in kryoločni cesar Leon III Izavrijski, ki se je sam imenoval cesarja in škofa (*Βασιλεύς εἰμι καὶ ἱερεύς*), je hotel odpadviti vse sv. podobe, a njih častilce je kruto preganjal. Pravovernega patrijarha Germana je pognal s patrijarške stolice, a hotel se je maščevati tudi papežu in Italijanom, ki so se odločno vpirali njegovim krivoverskim novotarijam. Poslal je veliko brodovje v Italijo z nalogo, da kazni Italijane, zlasti Raveno, da osvoji Rim in papeža zvezanega pripelje v Carigrad. Toda brodovje je vničila burja v adrijanskem morju, a ostanke so potopili hrabri Ravenci. Ker se mu je to ponesrečilo, pomagal si je na drug način. Zaplenil je papeževa posestva v Kalabriji in Siciliji in, kar je še hujše — odtrgal je ilirske pokrajine od rimske patrijarhije (l. 734) in jih podvrgel carigrajski cerkvi, namreč: stari in novi Epir, Ilirik, Macedonijo, Tesalijo, Ahajo, Dacijo, Mezijo, Dardanijo, in Prevalis z metropolo v Skadru.

Krivoverski carigrajski patrijarh Anastazij je seveda z velikim veseljem sprejel te pokrajine v svojo oblast, katere so njegovi nasledniki znali trdno zvezati s carigrajsko cerkvijo.

Na tak nepošten način so torej carigrajski škofje dobili ilirske pokrajine v svojo last. Ravno to bode jeden od glavnih vzrokov razprtij mej Rimom in Carigradom.[2])

---

[1]) Num constat venerandos vestrae sedis pontifices, quamvis in toto mundo sedes apostolica ecclesiarum sibi iure vindicet principatum, et solam ecclesiasticis causis undique appellare necesse sit, specialiter tamen gubernationi suae Illyrici ecclesias vindicasse

[2]) Photius I. 236—237; Cesar. i biz. I. 340—341; Hefele, Conciliengesch. III. 375.

Digitized by Google

Legati ne omenjajo tega nasilja, ker bi prepir še le povečali. Sicer je pa treba opomniti, da oni odlok ni imel veljave za bolgarske pokrajine, ker so takrat Bolgari bili vže stalno naseljeni na balkanskem polotoku in torej njihove pokrajine niso bile več pod grškim cesarstvom. Krščanstvo je bilo ondi popolnoma vničeno in torej ni mogla niti rimska niti carigrajska cerkev izvrševati svoje oblasti. — Ko so ob času Konstantina Pogonata (668—685) Bolgari prihruli čez Donavo, so one pokrajine bile še v oblasti rimskega škofa, pozneje jih pa Leon ni mogel odtrgati od Rima, ker niso bile več njegove in ker ni bilo ondi več krščanskih občin.

Ako so Bolgari našli v svoji zemlji grške duhovnike, iz tega pač nič ne sledi, ker rimska patrijarhija je imela več grških pokrajin pod svojo jurisdikcijo, kjer je duhovščina bila grška, kaker v Italiji in Siciliji. —

Ko je knez Boris sprejel pismeno razsodbo, nagnil se je popolnoma na stran bizantinsko. Dolgo se je vpiral zanjkam premetenih Grkov, ki so ga vže zdavna skušali odvrniti od Rima, ali sedaj ga je največ očaralo to, da so zastopniki celega krščanskega izhoda razsodili, da Bolgarija pripada carigrajski cerkvi. Silila ga je pa tudi politika k temu.

Omenili smo vže, da ta preobrat sam na sebi in glede na pravoverje ni bil tako hud, ker je carigrajska cerkev takrat stoi ila zopet v zvezo z rimsko stolico, ali s cerkveno pravnega stališča jo bila to največja krivica, po svojih nasledkih pa največja nesreča za Bolgarijo v verskem in državnem oziru. Bolgarija je bila, kaker smo videli, od prastarih časov pod oblastjo rimskega patrijarha, rimska duhovščina je pokrstila narod in vredila cerkvene zadeve, rimski cerkvi so se Bolgari sami dragovoljno podvrgli. Res, da Bolgarov še za to no moremo imenovati razkolnikov, ker je carigrajska cerkev zvezana z Rimom, ali kako slaba je bila ta zveza!

Ravno bolgarsko vprašanje je vže močno omajalo ravnokar sk'enjeno unijo in spravilo sicer pobožnega patrijarha v nevgodno nasprotje s papežem. Kmalu bo prišel na patrijarški prestol zopet Focij in bo ponovil stare homatije. Po njegovi smrti je sicer Carigrad bil v zjedinjenju z Rimom, ali le po imenu. Najmanji dogodek je lahko pretrgal slabe vezi, ki so vezale obe cerkvi. V 11. veku je Mihael Cerularij odtrgal — upamo, da ne za vselej — izhod od zahoda in ž njim vred so se pogreznile v razkol vse cerkve, ki so bile pod carigrajskim patrijarhom, torej tudi Bolgarija.

In kako pogubno je vplival carigrajski duh na mlado Bolgarijo! Na izhodu so takrat vže imeli čudne pojme o vstrojstvu in jedinstvu cerkve, o oblasti cesarjevi in cerkvenih dostojanstvenikov. Vsa načela in vsa pokvarjenost grška se je pretakala v Bolgarijo: vsi višji stanovi bolgarski so se pobizantinili in to

Digitized by Google

je ostrupilo krv mladi državi. O tem se bomo imeli priliko prepričati še v tej razpravi. —

Kmalu po 8 vesoljnem cerkenem zboru je cesar Bazilij izpremenil svojo politiko. Poprej je bil stopil v prijateljsko zvezo z nemškim vladarjem Ludovikom II in s hrvaškim banom Domogojem. Z združenimi močmi so pobili tri emire saracenske v južni Italiji, ki so protili krščanskemu svetu. Od todi si razlagamo prijateljstvo Bazilijevo do sv. stolice in njegovo prizadevanje, da bi se poravnale cerkvene homatije, v katere je Focij spravil carigrajsko cerkev. —

Sedaj so Saraceni pobiti in mu ni treba več pomoči zahodnih vladarjev, zato vže lahko obrne hrbet tudi papežu. Poslance njegove, ki so se vračali iz Carigrada, pustil je brez spremljevalcev, ko vendar v onih nevarnih časih niti navadni ljudje niso šli na pot brez dobrega spremstva.

V jadranskem morju napadejo legate neratvanski pomorski razbojniki, vplenijo jih in jim odneso spise cerkvenega zbora, ki se je bil ravnokar vršil v Carigradu. Verjetno je, da je sam cesar podkupil te ljudi. Čudno je, da so jim odnesli le izvirne spise, prepise pa in dnevnike so jim vrnili ter so jih pustili napósled slobodno oditi.[1]) K sreči so legati vže v Carigradu izročili nekatere važne spise poslancem zahodno-rimskega cesarja, ker niso zaupali grški perfidnosti. — Dasiravno so papeževi legati odločno vgovarjali proti razsodbi bolgarskega vprašanja, vendar patrijarh Ignacij ni čakal papeževega odgovora, ampak je, seveda po cesarjevi želji, kmalu po odhodu papeževih legatov posvetil Bolgarom nadškofa — nekega Josipa — in deset škofov (l. 870). Latinski duhovniki so morali zapustiti Bolgarijo. Cesar Bazilij je to zahteval in Boris se ni smel vpirati. Tako je velevala politika. Grki so zopet vpeljali grški jezik in obred.

Kmalu potem (okoli sredine l. 871) sta patrijarh in cesar poslala po opatu Teognostu pisma in darove v Rim. Pisma so polna hvale in lepih besed, ali bolgarskega vprašanja se ne dotikata niti z jedno besedo. Najbrž sta mislila zaslepiti papeža z lepimi besedami. Kaj bi bili drugo kaker hinavsko prilizovanje, ako patrijarh papežu piše da je Kristus po njem (Hadrijanu II.) in njegovemu predhodniku (Nikolaju I) rimski cerkvi veči sijaj podal, kaker po sv. apostolih Petru in Pavlu![2]) Hadrijan je odgovoril cesarju 10. novembra 871. Očita mu, da je njegove legate pustil brez vsake brambe na pot in so vsled tega padli razbojnikom v roke. Dalje hudo toži, da je Ignacij posvetil Bol-

[1]) Smičiklas, Povjet Hrvatska I. Zagreb 1882 str. 190.

[2]) Christus olim quidem illustrem et perspicuam operatus est vestram magnam civitatem Romam per . . . . Petrum . . . . et Paulum . . . .; sed nihilominus in nostris temporibus, quin potius et illustriorem et clariorem demonstravit per . . . Nicolaum . . . . et fraternam sanctitatem tuam.

Digitized by Google

garom nadškofa. To je dokaz, pravi, da v cesarji ni več one vdanosti, katere je prej kazal apostolski stolici. Ignacij nikaker ne bi bil smel tega storiti. Graja dvoličnost Bizantincev, ki se radi sklicujejo na sklepe in odloke cerkvenih zborov in apostolske stolice, kadar gre za njihov dobiček, ako so jim pa nevgodni, zametavajo jih. Pismo za patrijarha se je izgubilo, ohranilo se je pa drugo pismo Ignacijevo na papeža, v katerem opravičuje izgon latinskih duhovnikov iz Bolgarije s tem, da so tudi grški duhovniki bili izgnani, ko se je Boris obrnil v Rim. Papež mu je na to odgovoril, da so bili izgnani le Focijevi pristaši,[1]) katere je bil papež izobčil in katerim je bila prepovedana služba božja tudi v bizantinskem cesarstvu. — Ali je papež Hadrijan II v zadnjem letu svojega pontifikata še kaj storil glede na Bolgarijo, ni nam znano.

Po smrti Hadrijanovi († 872) je zasedel prestol sv. Petra Ivan VIII (872—882), človek ostroumen, delaven in podvzeten. Takoj v začetku svojega pontifikata je obrnil pozornost na Bolgarijo. Od pisma, katero je pisal bolgarskemu knezu, imamo še le dva odlomka.[2]) Povdarja najprej, da glavni del vesoljne cerkve Kristusove — Petrova stolica — nima na sebi nikakšnega madeža. Kaker svedočijo stari spomeniki, pripada Bolgarija rimski patrijarhiji. Ako Ignacij ne vrne Bolgarije rimski cerkvi, sv. stolica ga bo odstavila in izobčila vse grške škofe in duhovnike, ki so v Bolgariji. Pa tudi Borisu, odpadniku od rimske cerkve se bo isto zgodilo. „Papa je posve pravedno zahtievao, da Bugarska bude vraćena rimskoj patrijaršiji, samo je žaliti, što blažu formu nije izabrao“ — právi Marković k temu pismu.[3])

L. 874 — 875 je pisal Borisu drugo pismo, katero je mnogo blažje, vendar tudi zdaj preti grškim škofom, ki so v Bolgariji, z izobčenjem. V istem času je pisal tudi cesarju Baziliju, a Ignacija je poklical na odgovor v Rim.

V Carigradu so mej tem Focijanci zopet vzdigovali glave, nastal je prepir mej Focijevo in Ignacijevo stranko. Cesar se je vsled tega obrnil koncem l. 877. ali v začetku 878. na papeža in ga prosil, da bi poslal svoje legate, ki bi poravnali razpor. Papež mu je vslišal prošnjo in poslal dva legata, Pavla, jakinskega (Ancona) škofa, in Evgenija, ostijskega. Mej potom sta imela obiskati tudi Borisa. Izročil jima je dve pismi za cesarja in za patrijarha Ignacija. Cesarja hvali, da skrbi za cerkveni red in mu priporoča svoje legate. Za nas je važniše pismo na patrijarha. V tretje ga svari, da pokliče svoje škofe in duhovnike iz Bolgarije, naj ne prestopa mej svoje oblasti, katero je s pomočjo apostolske stolice dobil.

---

[1]) Erant enim ex eorum numero, qui cum Photio eo unicaverant atque ejus socii.

[2]) Rački, Starine XII.; izdala jugoslovenska akademija str. 211—212.

[3]) L. c. I. 506.

Digitized by Google

Vsakemu je znano, da so vže od časa papeža Damaza pa do prihoda paganskih Bolgarov one pokrajine vpravljali duhovniki rimske cerkve. Kar se je vsled bojev razrušilo, mora se zopet vrediti ko se je povrnil mir, vsakemu nai se njegovo vrne, kar mu po pravici gre, kaker je bilo poprej. Ignacij je vse to prezrl, pozabil je dobrote, katere je prejel od sv. stolice, odtrgal ji je pokrajine ki so bile od nekdaj njena last, zanesel je srp v tujo žetev, kar je proti postavi božji. Ker dvakratnega opomina ni poslušal, moral bi ga vže sedaj kazniti, toda postopati hoče ž njim krotko in blago, zato ga v tretje opominja, svari in roti, naj pošlje sposobne ljudi v Bolgarijo, ki bodo vse grške duhovnike spravili nazaj. Za trideset dni morajo vsi škofje in duhovniki njegove (Ignacijeve) patrijarhije zapustiti Bolgarijo, ker rimska stolica ne more dopustiti, da ljudje. katere je on protipostavno tje poslal in katere je sv. stolica vsled tega izobčila, z grešno nepokornostjo motijo srca vernikov, katere je rimska stolica v pravi veri poučila. Ako ne pokliče svojih duhovnikov nazaj in ako se za dva meseca ne odreče vsakeršne oblasti nad Bolgarijo, zabranjuje mu sv. obhajilo. Ako bi pa nikaker ne poslušal, odstavlja ga v imenu vsegamogočnega Boga, z oblastjo sv. apostolov prvakov in svojo od patrijarške časti in zgubi vse pravice svoje službe.

Nekateri se spodtikajo nad tem pismom, da je prestrogo.[1]) toda treba v ozir vzeti, da ga je papež bil vže dvakrat posvaril in da so pravice papeževe bile tako jasne, da jih je le bizantinska lakomnost in trdovratnost mogla oporekati.

Ignacij je bil sicer krotek in pobožen človek, ali mu je manjkalo krepke, odločne volje in bizantinski duh se je tudi njega poprijel. Bil je preslab, da bi se cesarju vprl. Hergenröther pravi: „Freilich hatte der byzantinische Patriarch, auch wenn er wollte, keine Macht, dem Willen des Kaisers, der sicher zugleich auch der Wunsch seines Clerus war, zu widerstreben .... Wahrscheinlich glaubte der fromme und eifrige, aber schwache Patriarch mit den zu seinen Gunsten angeführten Rechtsgründen, mit dem Willen des Clerus und dem Befehl des Kaisers sich völlig beruhigen zu können; er mochte in seinem Verfahren nicht das leiseste Unrecht sehen, da auch er in den Anschauungen sich bewegte, die in Byzanz längst die herrschenden geworden waren. So blieb er Rom's erneuerten Mahnungen gegenüber unbeirrt auf der betretenen Bahn".[2])

Istega dne je papež pisal tudi bolgarskemu knezu Borisu. Zahvaljuje ga za darove, katere mu je bil pred kratkim poslal; prosi ga in svetuje, da se zopet vrne v krilo rimske cerkve.

[1]) Fleury, Histoire Ecclesiastique Paris 1810. L. 52, n. 48: „Il semble que cette rigueur contre un si saint évêque n'était guère de raison."

[2]) Photius II. 166.

Digitized by Google

Zatrjuje mu, da tega ne zahteva zaradi lastnega dobička, ampak jedino, da bi obranil pravice r. patrijarhije in iz ljubezni do njegovega naroda, ki se je po rimski cerkvi spreobernil.[1]) Papež jasno razlaga svoje nazore in odbija od sebe slabe namene, katere so mu Grki podtikali. — Rimska cerkev je ohranila sv. vero vedno čisto in neomadežano, mej tem ko so carigrajski škofje s cesarji vred večkrat zabredli v razne zmote; naj torej knez pazi, da Carigrad kdaj še njega ne potegne v prepad. Grki imajo sicer isto vero kaker Latinci, toda zgodovina priča, da je carigrajska cerkev večkrat zašla s pravega pota, naj se torej on povrne k sv. Petru in varen bo pred vsako zmoto. — Kaj bi storil, vpraša ga, ko bi živel s svojim narodom n pr. ob času Macedonija, carigrajskega škofa, ki je oporekal božanstvo sv. Duha, ali pa brezbožnega cesarja Konstancija; ali se ne bi tudi sami navzeli njih bogokletnih naukov, če bi bili ž njimi v zvezi?

Naj se ne dajo zapeljati od Grkov, naj pazijo, da jim se ne zgodi, kaker nekdaj Gotom, ki so se hoteli otresti paganstva, pa so po grški zvijači padli v arijanstvo.

Drugo pismo je poslal Petru, Borisovemu svetovalcu, ki je večkrat kot poslanec bival v Rimu in je imel znatne zasluge za združenje z Rimom. Opominja ga, naj skuša kneza pregovoriti, da se vrne k materi cerkvi. — Tudi nekemu drugemu velikašu — najbrž bratu ali vsaj sorodniku Borisovemu — je pisal, da bi vplival na kneza.

S posebnim pismom naznanja tudi grškim škofom in duhovnikom v Bolgariji, da so padli pod ekskomunikacijo, ker so si neopravičeno in proti cerkvenim postavam prisvojili jurisdikcijo nad Bolgarijo. Preti jim, da izgube škofovsko čast, ako za 30 dni ne zapuste Bolgarije. Ako pa vbogajo, smejo se vrniti na svoje prejšnje škofovske sedeže v cesarstvu (in regione Graecorum); ako pa poprej niso imeli stalnih škofijskih sedežev, dobe jih v kratkem, ako le imajo potrebne zmožnosti za škofijsko čast.

Preden sta papeževa poslanca prišla v Carigrad, vmrl je patrijarh Ignacij 23. oktobra 877. Tretji opomin papežev zaradi Bolgarije ga torej ni našel več pri življenju. Kaj bi bil storil, ko bi dobil to odločno pismo? Težko bi bil mogel izpolniti želje papeževe, ker je vsa reč bila v rokah cesarjevih.

Tudi bolgarski knez je imel mnogo pomislekov proti temu iz političnih vzrokov. Versko stanje v Bolgariji še ni bilo popolnoma vrejeno, ljudstvo še je bilo premalo poučeno, po odhodu latinskih duhovnikov so se zopet z grškimi duhovniki priklatili v deželo razni krivoverci. Ravno kneževa omahljivost v cerk-

[1]) Mihi credite, non gloriam ex vobis vel honorem aut censum exspectantes, non patriae regimen et reipublicae moderamen adipisci cupimus; sed dioeceseos curam et dispositionem resumere volumus.

Digitized by Google

veni politiki je omajala versko prepričanje ljudstva. Najprej so delovali grški duhovniki, potem latinski, potem zopet grški, poleg teh pa še razni krivoverci. Borisu je menda vže samemu presedalo vedno menjavati duhovnike in obred. — Grški duhovniki so bili sedaj marljiviši in delavniši kaker poprej, nekoliko iz strahu, da jih ne bi Boris zopet pognal iz zemlje, nekoliko pa zato, ker so sedaj imeli vrejeno hijerarhijo. Tudi niso tako fanatično zatirali vsega, kar je spominjalo na Rim. Narod se je najbrž tudi bolj privadil obredom izhodne cerkve, ker so najbližji sosedi Grki in Srbi imeli grški obred [1]). In Bizanc ni opustil ničesar, kar bi mu moglo vtrditi cerkveno ali politično oblast na Balkanu. Cesar Bazilij je gledal, da bi potegnil k Carigradu balkanske slovenske narode: Bolgare, Srbe in Hrvate, pri tem *mu* je pa bil zvest pomagač Focij, ki je po smrti Ignacijevi zopet zasedel patrijarški prestol.

Kmalu po svojem pregnanstvu si je Focij znal pridobiti milost cesarjevo ter se je naposled smel vrniti v Carigrad, kjer je odpil posebno šolo, v katero so kar vreli mladi, ukaželjni ljudje. Vedel se je kaker škof, posvečeval je naslovne škofe in predstojnike samostanske ter si tako množil pristaše.

Ko je bil Ignacij zopet postavljen na škofovski sedež in ko je osmi vesoljini zbor obsodil Focija, mislil je cesar, da bo njegova stranka sčasoma izginila, toda motil se je. Zgodilo se je ravno nasprotno: Ignacij ni dobil ne jednega Focijanca za sebe, čemur je bila mnogo kriva prevelika strogost, s katero so proti njim postopali [2]), pač pa so se prijatelji Focijevi od dne do dne množili. Prav dobro je Fociju prišel tudi razpor mej Ignacijem in papežem zaradi Bolgarije.

Take močne stranke cesar ni mogel prezreti, zatorej je vže tretji dan po smrti Ignacijevi postavil zopet Focija na stolico carigrajskega patrijarha. — Ali kaj poreče na to papež? Prišli so mej tem v Carigrad papeževi poslanci, ki so prinesli znani nam opomin za Ignacija. V začetku niso hoteli občevati s Focijem, ali kmalu jih je z darovi in lepimi besedami pridobil tako, da so pred škofi, duhovniki in ljudstvom izjavili, da so poslani od papeža, da bi prekleli Ignacija, a Focija priznali za pravega patrijarha.

Tudi k papežu je Bazilij odpravil poslance in ga prosil v svojem in v imenu svojih sinov Konstantina in Aleksandra, v imenu škofov carigrajske patrijarhije in vse bizantinske duhovščine, kaker tudi v imenu izhodnih patrijarhov (ki so vže priznali Focija), da potrdi Focija za patrijarha. Obljubil mu je, da bo vrnil Rimu Bolgarijo in poslal pomoč proti Saracenom.

Papež je bil v nevgodnem položaji. Ako ne potrdi Focija,

[1]) Marković l. c. I. 510.
[2]) Hefele l. c. IV. 420.

Digitized by Google

nastal bo še večji razkol, ker bo ves izhod potegnil s Focijem, ako ga pa potrdi, prišel bo v nasprotje z dvema papežema in osmim ekumenskim koncilom.

Ali sedaj so druge okoliščine kaker poprej. Za Focija prosi cesar, škofje, duhovščina, celi izhod; Ignacij je mrtev, torej Focij lahko po postavni poti zasede škofovski sedež. Dobiti Bolgarijo in pomoč proti Saracenom je tudi nekaj. — Ti in slični razlogi so napotili papeža, da je priznal Focija in ga rešil ekskomunikacije, a l i p o d p o g o j e m, da Focij na cerkvenem zboru prekliče vse, kar je storil proti kanonom, da po njegovi smrti ne sme postati noben posvetnjak več patrijarh, d a s e p o v r n e B o l g a r i j a in da se zopet vrnejo na svoje sedeže škofje, katere je bil Focij odstavil.

Toda Fociju še se sanjalo ni, da bi sprejel take pogoje. Papeževe legate, ki niso znali grškega, je prevaril, papeževa pisma skvaril in je sklical sinodo (879), katere izid je bil popolni triumf Focijev nad njegovimi nasprotniki. Dostavek F i l i o q u e je bil zavržen, istotako odloki osmega vesoljnega zbora.

Ko so se legati vračali v Rim, dobili so bogate darove in cesar je ponovil obljubo, da bo vrnil Bolgarijo in poslal vojsko proti Saracenom.

V Rimu so kmalu zasledili, da so se legati izneverili svoji dolžnosti. Papež je poslal v Carigrad zvedenega kardinala Marina, ki je kmalu odkril Focijevo hinavstvo in zvijačo. Papež ga je na to slovesno izobčil. Sedaj je Focij zopet pri vsakej priliki napadal apostolsko stolico. Razkol je bil obnovljen. Bizantinci so svoje mreže razprostrli po vsem Balkanu.

V dalmatinski Hrvaški vlada od l. 876 ban Sedeslav, goreč pristaš Bizanca. Osebno se je v Carigradu poklonil cesarju Baziliju ter se s tem priznal njegovega vazala.[1]) Bizantinci so ga obsipali z vsakovrstnimi častmi. V cerkvenem oziru je Hrvaško popolnoma spravil pod Carigrad. Cele čete grških duhovnikov hite mej Hrvate in Srbe, da bi jih spravili v naročje izhodne cerkve. Dalmatinska mesta Spljet, Trvejir, Zader in nekateri otoki, ki so bili pod polit. oblastjo bizantinsko, so odločno prestopili na stran Focijevo, dasi je ondi bila latinska duhovščina.

Toda tukaj je veselje Bizantincev bilo kratko. Hrvati so se kmalu naveličali bizantinskega prijateljstva in grške duhovščine. Skovala se je zarota, ki je bana Sedeslava spravila s pota, a njegov naslednik Branimir se je odločno obrnil k Rimu.

Bolgarski knez je sicer trdno držal z Bizancem, vendar ni popolnoma pretrgal zveze z Rimom. Pošiljal je večkrat poslance in darove v Rim, a tudi papež je še l. 879. poslal svojega legata tje.

---

[1]) Smičiklas P. H. I. 191-193.

Digitized by Google

Bizantinci so si znali Bolgare dobro privezati; njihovemu nadškofu so pri vsaki slovesnosti izkazovali prve časti za patrijarhom. Bolgarski velikaši so na bizantinskem dvoru vživali velike časti, celo Borisov sin, poznejši cesar Simeon, je bil odgojen na cesarskem dvoru, kjer se je učil Demostenovo retoriko in Aristotelovo filozofijo.[1])

To prijateljstvo še bodo Bolgari drago plačali.

Zadnja leta Borisovega vladanja so torej Bolgari pod carigrajsko cerkvijo, vendar tudi z Rimom niso popolnoma zveze pretrgali. — Še jeden važen dogodek v bolgarski cerkvi moramo omeniti pod vlado Borisovo — in to je slovanska služba božja. Kedaj se je v Bolgariji vpeljala slovanska liturgija in kedaj so tje prišle staroslovenske knjige, ni lahko natanko določiti. Zadnja leta Borisovega vladanja nahajamo slovansko liturgijo vže kot domačo, ali v prejšnjih pogodbah s papeži je govor le o grškem in latinskem obredu, slovanska liturgija se pa niti z jedno besedo ne omenja. Prav verjetno je torej, da so še le učenci sv. Metoda zanesli slovenske knjige na Bolgarsko in vpeljali slovansko liturgijo.

Po smrti sv. Metoda († 885) so njegovi učenci Gorazd, Klement, Vavrinec (Lovrenec), Naum, Sava, Angelar in mnogi drugi morali zapustiti Moravijo in si iskati drugod zavetja. Nekateri so se spustili na Hrvaško, drugi pa na Bolgarsko, kjer je staroslovenska knjiga kmalu doživela svoj zlati vek.

Boris in njegovi velikaši so Metodove učence sprejeli z veliko častjo.

Na kako stališče se je postavila grška cerkev proti vvajanju slovanske liturgije v Bolgariji? Na to nam sicer zgodovinski viri naravnost ne odgovarjajo, vendar ni težko odgovoriti na to vprašanje. — Grki so sedaj kazali v obče mnogo popustljivosti proti Bolgarom, boječ se, da jim se ne bi zopet izneverili. Vedeli so dobro, s kakšnim navdušenjem so se Slovani poprijeli slovanske liturgije, kar je tudi rimski papež odobril. Ko bi sedaj grška cerkev prepovedala, kar je Bolgarom bilo tako ljubo in kar je celo rimska stolica dovolila, ne bi li jih s tem odbili od sebe in sami nagnili k Rimu? Razven tega je slovanska liturgija v Bolgariji bila prava potreba. Grški duhovniki niso mogli vspešno delovati, ker jih ljudstvo ni razumelo, a domači duhovniki so bili priprosti, slabo naobraženi ljudje, nevešči grščine. Zato je bila prava sreča, da je bolgarska cerkev poprijela slovenski jezik.

Ker je staroslovenska književnost v kratkem času tako lepo napredovala, je pač verjetno, da je grški prelati niso ovirali, četudi je vže niso podpirali. — Kako je pa v poznejših stoletjih grška cerkev postopala s slovenskim cerkvenim jezikom, videli bomo pozneje. —

---

[1]) Jireček, Gesch. d. Bulg. 158.

Digitized by Google

Dasi je bil Boris v cerkveni politiki pravi omahljivec, vendar je njegovo versko prepričanje bilo trdno. Po 36letnem vladanju je odložil vladarsko žezlo in se l. 888. zaprl v samostan, da bi se ondi mirno pripravljal na smrt. Za naslednika je odločil svojega najstaršega sina Vladimira, ki je pa s svojim razuzdanim življenjem kmalu vzbudil občno nevoljo. Boris je torej zapustil samostan, zbacnil nevrednega sina s prestola in postavil nanj mlajšega sina Simeona. Potem se je vrnil v samostan, kjer je vmrl 2. majnika l. 907. — Ž njegovim sinom Simeonom je nastopila zlata doba v bolgarski zgodovini.

F. K—č.

„Vesna", nje okrožje in nje ozadje.

Odgovor,

ki ga je nedavno prinesla „Vesna" na naš spis v 1. zvezku, nam je dobro došel. Nič bolj ne želimo, nego da bi vsak izpovedal, vsak pojasnil svoje nazore; kajti le tako bomo mogli priti do spoznanja, kdo smo in kaj pravzaprav hočemo.

Moramo pa koj od začetka povdarjati, da naša polemika velja le „Vesni" in onim gospodom dijakom, katerim je „Vesna" glasilo. Nikaker ni korektno, kar piše „Vesna", češ, polemizujoč ž njo, podtikavamo „v s e m u dijaštvu nezakonita stremljenja", in žalimo „javno čast v s e g a dijaštva". Ni res. Marveč pisali smo vže zadnjič od besede do besede: „Mi pa še vedno „Vesno" smatramo za glasilo n e k a t e r i h slovenskih akademikov". Tem n e k a t e r n i k o m odgovarjamo.

Kar se tiče glavne točke, točke o načelih in verstvu, „Vesna" ne le ne zavrača naših očitanj, ampak le še pritrjuje, da res tako misli, kaker smo pisali; temu celo marsikaj doda. „Vesna" še enkrat izpoveda, da „stoji na stališči narodno-napredne stranke, za strogo slovenskim in slovanskim programom... Ker se torej v p r i n c i p i h n e z l a g a m o, pač n i p r i č a k o v a t i m e j n a m i j e d i n s t v a". Tako „Vesna". Ona le še krepkeje in odločniše zagotavlja, da so nazori, naslikani v novelici „Za vzorom", p r a v i nazori, n j e n i nazori. Vera v vsodo ali fatum, obup nad idealnostjo, nravstvenost nezakonskega ljubovanja; ženska, katera ljabi, kaker se po šesti zapovedi ne sme, kaker se brez smrtnega greha ne more ljubiti, je „nalik a n g e l j varuh" in srce njeno — „čisto"; mladenič, ki

Digitized by Google

se je zatelebil v žensko bitje, ki je izgubil vero, pamet, ki je zblaznil in se vmoril, je „plemenit človek“: to ostanejo nazori, katere izpoveda „Vesna“ za prave.!

In kako se ceni pri Vesnjanih naša sveta vera, zadoščuj naslednji citat. „Vesna“ piše: „Toda, gospod doktor, izvestno nam zopet deklamujete: Nesreča — ker ni imel (junak omenjene novelice) vere rimsko-katoliške; ker je bil fantast, brez volje, brez značaja! — Odgovarjam Vam samo s citatom: Grau, theurer Freund, ist alle Theorie, und grün des Lebens goldner Baum!“ — Potemtakem bi bila tedaj naša božja vera obrabljena, zastarela teorija, in sreče, zveličanja naj bi iskali — v dijaškem ljubovanji!

* * *

Nedavno je gospode Vesnjane posebno laskavo pobožal ljubljanski otec „Slovenski Narod“. Starec se je lani o porodu „Vesne“ zelo hudoval, tako da kar verjeti nismo mogli lastnim očem. „Kaj pa je tebe treba bilo — dete mlado...!“ začenjal je sloneč ob zibeli novorojene hčerke, potem pa nadaljeval: „Prva številka je, rahlo rečeno, zelo, zelo nevesela prikazen za bodočnost našega slovstva, in to bodisi glede jezika, bodisi glede vsebine.... Pesniškemu delu pa je vreden pendant novelica „Za vzorom“, ki je po svoji vsebini prava apoteoza nezrele petošolske ljubezni in mlečnega petošolskega — fatalizma in pesimizma... Toda dovolj! Kdor se hoče osvedočiti sam o vrhuncu naivnosti in stilistične okornosti, čita naj to novelico“.

Tako „Sl. Narod“ lani. Nas je posebno ta kritika „Narodova“ napeljala, da smo si „Vesno“ naročili in s posebno pozornostjo prebrali novelico „Za vzorom“. In res, tudi mi našli smo v novelici isto, kar „Narod“: apoteozo nezrele petošolske ljubezni in mlečnega petošolskega — fatalizma in pesimizma“, našli smo „vrhunec naivnosti in stilistične okornosti“ — vse to, le v dostojniši obliki, smo zadnji pot očitali tej novelici. A glejte, kaj beremo letos v istem „Slov. Narodu“? Pred par tedni, rekli smo, se je milostno spominjal dijaške „Vesne“. Ne more je prehvaliti. Omenivši nje tretjo številko priznava, da se Vesnjani „resno bavijo z literaturo in znanostjo“... „V tej številki — nadaljuje — nam posebno prijata sestavka, naperjena zoper dr. Mahniča. Pisana sta dostojno in odločno, a argumenti in dokazi, kateri se navajajo zoper Goriškega proroka, so skrbno zbrani in spretno sestavljeni. Slovenski akademiki so v teh sestavkih neovržno dokazali, da jih je Mahnič iz zlobnega namena obrekoval in sicer tako podlo, kaker to more storiti le jeden Mahnič.“

Pa pisaje tako „Sl. Narod“ se ni zavedel, da piše svojo-

Digitized by Google

lastno obsodbo. Mi nismo izrekli nič novega: ob isti novelici „Za vzorom“, v katero se je zaganjal on, spodtikali smo se tudi mi, nezrela ljubezen tu, nezrela ljubezen tam, pesimizem in fatalizem tu, in pesimizem in fatalizem tam — in vender kar je on, „Sl. Narod“, pisal, bi ne smeli mi!! Le zato, ker pišemo mi, ima biti podlo obrekovanje iz zlobnega namena! Da, dokazala si res, narodno-napredna stranka, neovržno, kako se znaš odpovedati vsej logiki, doslednosti in lastnemu spominu, da le zamoreš podlo obrekovati, kaker to more storiti le jeden „Sl. Narod“, tvoj organ!

Pa kdo nam bo rešil to strašansko nedoslednost? Na Slovenskem se zadnjih let marsikaj zgodi, kar ostane temno brez — polarne luči. Ruski list nam posveti v nelogični labirint radikalnega dnevnika. Ko je radikalni starec lani izrekel trdo obsodbo nad novorojeno „Vesno“, ni pomislil, da „dete“ zna biti postavljeno pod varstvo gospodov, ki mislijo in pišejo, kaker se želi na Českem, v husitskem taboru, kateremu spet je svet komando, ki se daje od onkraj, od Moskve.

Ruski list „Vostočniy sbornik“ tedaj zagodel jo je organu naše narodno-napredne stranke ne prav laskavo, češ, boj „Sl. Naroda“ z „Vesno“ je boj dne s svitlobo, in „vodje te stranke očividno nimajo nobenih določenih načrtov in smerij.“ Ta opomin je zdal, kajti pri „Sl. Narodu“ in njegovi stranki je tradicijonalno, nikdar navskriž priti z doktrinami severnih strijcev. Te besede so ga tako pretresle, da je zgrevan na kolena padel pred ruskim glasom in zapel — palinodijo: v 66. štev. lanskega leta mu je v novelici „Za vzorom“ vse mrgolelo od fatalizma in pesimizma, v 67. štev. letošnjega leta smo mi podli in zlobni obrekovavci, ker stikamo v isti novelici fatalizem in pesimizem; lani mu je bila „Vesna“ „zelo, zelo nevesela prikazen za bodočnost našega slovstva“, letos mu ista „Vesna“ kaže, da se slovenski akademiki resno bavijo z literaturo in znanostjo“; lani je bilo v „Vesni“ še vse „nezrelo“, letos prinaša ona „vedno zreleje leposlovne in poučne sestavke“; lani nas je prepričaval „o vrhuncu naivnosti in stilistične okornosti“ „Vesne“, letos je vse „dostojno“, „skrbno“ in „spretno“ sestavljeno; lani so mu „dunajski akademiki zašli na nepravo pot“ in je o tem bila „sodba naroda edina“ — letos se je razljutil nad nami, ker smo začeli akademike zavračati s poti, na katero so bili zašli! Da ima ruska črka toliko moč na prevrat mladoslovenske liberalne logike!?....

* * *

K nekaterim točkam „Vesninega“ odgovora bi radi nekaj pripomnili. Gospodje Vesnjani bi bili bolje skrbeli za svojo akademiško čast, da bi nam ne bili niti odgovorili, ampak pridno

Digitized by Google

— molčali. V odgovoru se spet razodeva dijaška nezrelost, nevednost in neizkušenost; še le zdaj smo se za trdno prepričali, da za „Vesno" ne stoji, ne more stati inteligentniši del naših akademikov, ker mi imamo vender še toliko vere v slovensko akademično razumništvo, da je zmožno za kaj višega nego kar nam podaje „Vesna". In prav ta duševna revščina, združena z nestrpnim ponosom, je, kaker menimo, kriva, da se je v akademiških krogih koj od začetka začelo protestovati proti drznemu postopanju peščice, ki bi hotela pečat lastne nevednosti in nezrelosti vtisniti vsemu slovenskemu dijaštvu.

Gospodje Vesnjani nimajo niti pojma o najnovejši zgodovini. Če se dobro spominjamo, se na srednjih šolah zgodovina predava le do l. 1815. Tu so menda tudi Vesnjani obstali — naprej učiti se zgodovine težko vtegnejo, kajti politika, žensko emancipovanje, socijologija, organizovanje, sabljanje, menzurovanje itd. jim najbrže ne dopušča, da bi se bavili še z drugimi rečmi. Res, prav najivno je, da bi komaj čast delalo kakemu — nižegimnazijcu, kar se bere: „Naše stoletje pokazalo je večkrat, da vseučiliška mladina, za vse vzore navdušena, hitrejše vsplamti, kot postarni možje, a pokazalo je tudi, da so možje, ki so stali svoj čas na čelu tega gibanja, postali g l a v n i s t e b r i d r ž a v e. Dijaki borili so se v svojih legijah za svobodo, a po izpovedbi grofa Latourja, tedanjega vojnega ministra, bili so vprav dijaki na Dunaji oni element, ki je z velikim svojim vplivom še vzdrževal red v mestu." Tu pa neha vender vsa potrpežljivost! Da se dokaže, kako iz vrst vseučiliščnikov-politikov in častivcev žensk od kroja „Vesninega" prihajajo vzdrževatelji reda pa stebri države — sklicuje se na zgodovino l. 1848!! Niso li bili ravno dunajski vseučiliščniki, kateri so se pod vodstvom dr. Goldmarka združili z narodno brambo in potem s to zapreke stavili cesarjevim ministrom? Niso li študentje poslali deputacijo k ministru Pillersdorfu zahtevaje, naj bi se v onih tako nezanesljivih dneh — odklicali redni vojaki, naj bi se cesarski dvor izročil narodni straži t. j. naj bi se cesar na milost in nemilost vdal skrivnim ložinim rovarjem in pouličnim druhali? In prav ko se je cesar vdal tem zahtevam, mu je na spomin prišla žalostna vsoda Ljudevitta XVI, tako da je po noči skrivno zbežal z Dunaja! In kdo je ravno grofa Latourja vrgel? Socijalisti v zvezi s študenti so sklenili njegovo smrt; oni so, ko se je vzdignilo mesto proti Latuorju, ulice gradili. In še ko je bil vmorjen, so š t u d e n t j e in narodni stražniki v njegovo truplo streljali kaker v tarčo. Vseučiliščniki so delali propagando za demokracijo na Dunaji, zahtevaje, naj se imenuje demokratično ministerstvo, n a j s e c e s a r s k a v o j s k a p o d v r ž e c i v i l n i o b l a s t i. Ko se je Ogrsko začelo puntati, je cesar poslal tja Lamberga kot svojega namestnika s polno oblastjo, da bi duhove pomiril. Š t u d e n t Kalossy se je vzdignil na čelu oboro-

Digitized by Google

žene druhali in ga z lastno roko posabljal. Morivca je potem ljudstvo v triumfu ponašalo po mestnih ulicah. Sicer dovolj, da navedemo tu besede, katere nam je zapisal Menzel o onem času: „Zapazilo se je, da študente so vodili emisarji, posebno židje, kateri so vže dolgo časa služili Mazzini-ju in Kossuthu.“ To so tedaj oni „vzdrževatelji reda“ in „stebri“ avstrijske monarhije iz l. 1848!

Se bolj najivno se pa glasi dalje: „Krvavih preobratov več ne bo, ker danes sploh manjka pogojev za boj, a boj bil bi pri sedanji organizaciji vojaške sile tudi brezupen, barikade brezvspešne. Trditev dr. Mahniča je torej povsem neosnovana, njegovo dvomljenje o dijaški lojalnosti, njegovo očitanje republikanskih idej pa tako nesramno, da nimamo zanj drugega kot zaničevalno pomilovanje.“

Krvavih prevratov tedaj ne bo več! Sancta simplicitas! Od kod so se pač gospodje Vesnjani navzeli teh idiličnih sanj? Da li ne iz Stritarjeve „devete dežele“? Ali se je vže morda evangelij ljubezni in miru tako globoko vkoreninil v njih srcih? Vedo gospodje Vesnjani, da se znajo tudi vojaki bratiti z revolucijonarji, da niti Ljudovika XVI niti Filipa Orleanskega niso mogle vojaške sile braniti, da ne bi izgubila prestola? In kar se tiče „dijaške lojalnosti,“ nam bi se skoro čudno in nenaravno zdelo, da bi se dijaštvo ne navzelo republikanskih idej, dijaštvo, kateremu se tolikokrat po šolah v glavo zabija, da je še le z reformacijo človeštvu zasijala zarija svobode, kateremu se enciklopedisti proslavljajo kot edini nositelji prave luči, dijaštvo, ki se pase s Herbartovimi in Lindnerjevimi nauki. Mi pa pravimo, da Evropa je vsa vže po duhu in v bistvu republikanska, monarhije so si ohranile le še nekaj zunanje oblike. — Da, nas vedno še pretresa prerokovanjne, katero je pred tremi leti Evropi izrekel Leon XIII po ustih rajnkega kard. Lavigerie-a, prerokovanje, katerega kratka smisel je, da Evropina prihodnost je — republikanska. Tako govore, tako sodijo možje, katerih modrosti se klanja svet — nasproti temu kako najivna in pigmejsko-smešna, kako otročja je trditev slovenskih Vesnjanov: krvavih preobratov več ne bo! V te sanje so Vas zazibali Vaši duhovni otci, da Vas omamijo in vlečejo, kamer sami ne veste, a boste zvedeli, ko bo prekasno.

Pri vsi svoji plitvosti si gospodje Vesnjani veliko domišljajo o svoji učenosti in izkustvu, in menijo, da oni, Vesnjani, pisatelji tako temeljitih neslanosti, imajo za javno življenje, pred vsem za politiko več sposobnosti kot bogoslovci. Gospodje najbrže ne vedo, da bogoslovci se štiri leta prav pridno in dosti učijo in sicer raznih predmetov, posebno pa dandanes najpotrebniše vseh ved — filozofije, o kateri se gospodom pri „Vesni“ še sanja ne. Ne mislite pač, gospodje, da po semeniščih se nahajajo le spavnice in obednice, kjer se le je, pije in spi — ne, gospodje bogo-

Digitized by Google

slovc', se v obče veliko, se temeljito uče, in je mej njimi dosti nadarjenih, globoko izobraženih mladeničev; priča temu so razprave, katere smo predlanskim in lani priobčili v „prilogi;“ gospodje bogoslovci so izvrstno reševali filozofična vprašanja, ki smo jih bili razpisali, a gospodov iz vrst Vesnjanov ni bilo blizo. Bogoslovci preskrbujejo marsikateri list slovenski z izvrstnimi proizvodi in tudi našemu je listu doslej došlo marsikaj dovršenega in temeljitega iz njih peresa, tako da so nam mladi gospodje v ponos in nam dajejo najlepših upov za prihodnost domovine. Tudi o večini gospodov akademikov smo prepričani, da zmorejo veliko več nego podajejo Slovencem Vesnjani, ki bi se tako radi poistovetili sè slovenskimi akademiki. Ne jemljite vender tolikim vseučiliščnikom imena in časti pred slovenskim svetom, ker obupati bi morali nad bodočnostjo Slovenje, ako je res, da se cvet vseučiliščine inteligence nabira v „Vesni!“ Bog nas varuj tolikega duševnega — bankerota!

„Vesna“ nam dalje očita, da kličemo po policiji proti dijakom. Mi ne kličemo po policiji, ampak po šolskih oblastvih, katerim so in morajo biti podložni dijaki. Vesnjani bi moral premisliti, da niso še neodvisni gospodje, ampak nadzoruje jih vstavna država, katera daje nam, svobodnim državljanom, pravico javne zadeve, kaker so šole od najniže do najviše, svobodno razpravljati, kritikovati ter državne organe opozarjati na zla, ki pretijo od katerekoli strani javnemu blagru in državi sami. Za tako zlo mi smatramo internacijonalno, socijalno-politično propagando, katero vprizarjajo očitno brezverski in tudi v druzih ozirih sumljivi možje mej avstrijskim dijaštvom. In ker cerkev faktično nima v šolstvu besede, do koga se bomo obračali, ako ne do tistih, ki edino morejo pomagati, ako niso in nočejo biti slepi? Srednje in više šole so podvržene postavam, katere dajemo, določujemo, presnavljamo mi, državljani, po svojih zastopnikih... zatorej nam pristoja pravo, da javno povzdigamo glas in tako po svojih močeh vplivamo na reformo našega šolstva. To je naš klic po policiji.

„Vesna“ nam ne more odpustiti, da smo se hudovali radi njenega predloga, naj bi Mohorjeva družba izdala nauk o sifilitiki. Pa mi smo to sodbo nekako le prepisali od „Sl. Naroda“, tedaj od glavnega glasila iste napredne stranke, kateri hoče „Vesna“ pripadati. Ta dnevnik pisal je lani o famoznem predlogu tako: „Iz ostale vsebine lista navajamo naj sedaj le še strokovnjaški nasvet družbi sv. Mohora, da naj v „Domačem zdravniku.“ tedaj v knjigi, ki bo prišla v narod v 300.000 proizvodih, da mesta zlasti tudi profilaksi — sifilitike! Zlobnega namena sicer dotični gospod s tem g o r o s t a s n i m nasvetom izvestno ni imel, a toliko bi venderle imel vedeti, da ne sme soditi razmer celega naroda po s v o j i h D u n a j s k i h p o t r e-

Digitized by Google

b a h“. Čemu tedaj, gospodje Vesnjani, izlivate na nas svoj žo'č, ko bi se morali pred vsem razljutiti nad lastnim otcem!

Posebno se naši Vesnjani tudi hudujejo, kako jim moremo mi kaj očitati in puncto ljubezen, mi, ki smo razpravljali na dolgo in široko „ostudnost“ spolne ljubezni! Skrbi jih, da bi znali nezreli nižegimnazijci naš list dobiti v roke, in tako se čutijo poklicane iti nad nas v ogenj v imenu svete čistosti in nedolžnosti! No, mi smo sicer marsikaj lepega vže slišali o vseučiliški strogi morali, a da bi se visokošolci, kaker Vesnjani, pohujševali nad enakimi razpravami, kaker je naša o spolni ljubezni, tega bi pač nikoli ne sanjali. Mi smo tedaj zapeljivci — a oni, oni... Bog nam odpusti..

Zdaj pa nekaj, kar se bolj tiče naše malenkostne osebe. V podporo svojega argumentovanja navaja „Vesna“ iz naše preteklosti, da smo nekdaj bili „kot deček v malem semeništči,“ kjer je dobra roka skrbela za nas, dokler nismo prestopili v bogoslovje in po prestanih naukih bili vže „eo ipso“ brez skrbi.“ Zotorej mi baje ne poznamo, koliko trpijo vbogi dijaki, ki morajo požirati toliko očitanj in psovk, da preklinjajo svoje študije radi vbogega vsakdanjega kruha — vsega tega mi nismo okusili in neumljivo nam je, zakaj se mladih src polašča obup itd. in tako postanejo — fatalisti.“ Morda je hotela „Vesna“ s tem pojasniti, zakaj je naše obzorje tako „omejeno“ in od kod, da imamo tako malo srca in občutljivosti, češ, bivali smo mej tesnimi, zaduhlimi zidovi malega semeništča, iz katerega smo prestopili v še bolj temno veliko semenišče, mi tedaj mislimo in govorimo to, kar se nam je po semeniščih v glavo vtepa'o, kajti nikdar nismo imeli priložnosti prosto se razvijati — in tako gonimo slepo in strastno in brezsrčno naprej, kaker so nas zasukali naši predniki po zavodih! Ni vse ravno tako. „Vesna“ ni o naši preteklosti dobro podučena. Ne da bi se mi sramovali bili malosemeniščani, marveč žal nam je, da bili nismo; kajti semeništča, ako so v dobrih rokah, dajo mladeničem dvakrat več nego dobivajo zunaj; malosemeniščani se v vsakem oziru odlikujejo pred druzimi; to bi znali mi, ako bi bilo treba, gospodom Vesnjanom dokazati. Mej mladim svetom seveda je razširjena misel, da malokaker velikosemeniščan ni popolen človek, da je brezvoljno orožje črnih farjev, da ostane neolikan, duševno omejen itd. Tako sodijo mladiči, kateri radi vživajo brezbrzdno svobodo, prostost, koja obraja tako bridke sadove. V resnici je pa drugače. — No pa, gospodom Vesnjanom povemo, da dr. Mahnič ni kot deček ne kot dijak nikdar videl malega semeništča, niti drugega zavoda, da se je torej v svetu „svobodno“ razvijal in je imel priložnost življenje opazovati kaker oni, gospodje Vesnjani; konec gimnazije je imel v rokah maturitetno spričevalo, in ako bi bil hotel na vseučilišče, bilo mu je prosto, pa on se je sam odločil zato, kar je zdaj, brez vsakega pritiska od spodej ali od zgo-

Digitized by Google

rej! Tudi doktorata ni delal mej zidovi v Avguštinskih ulicah št. 1. na Dunaji, ampak izdelal ga je privatno. Kar mislimo in pišemo, nam niso drugi zabili v glavo — mehanično učenje in slepo, servilno posnemanje za drugimi ni bilo nikdar naša reč!

Ali pa mi poznamo težave in trpljenje vbogih slovenskih dijakov, o tem Vam nismo dolžni odgovora, a še manj imate Vi pravico o tem nas poprašavati. Marsikateri slovenski vbogi dijak bi Vam znal dati v tem pojasnila. Mi smo na sto in sto slučajih gledali in olajšavali bedo in bol slovenskih dijakov . . . A bodisi temu kakerkoli, mi vemo, da dijaku še tako vbogemu, dokler ima vero, ni treba obupavati, ker ve, da trpljenje nam nalaga d o b r i Bog in blagor mu, kdor s krščansko vdanostjo prenaša svojo bedo. Poznam dijakov, kateri so dosti dosti pretrpeli, a vere in upanja vender niso izgubili, fatalisti vender niso. Da Vas ni sram tako javno in okorno — l. 1893, po katoliškem shodu — zagovarjati fatalizem! Mislite li, da boste Slovence Vi spet zanesli v dobo Stritarjevega svetobolja in javkanja? Tempi passati! Prišli ste prekasno, in poleg tega — še premajhni ste!

Iz odgovora „Vesninega" smo tudi zvedeli, da gospodje Vesnjani. akoravno delujejo vže dve leti, vender še — programa nimajo. Se le vbodoče mislijo objaviti svoj dijaški program — tedaj po naših napadih. Tu hočejo še le pokazati svetu, kaj pravzaprav hočejo, in kako nezanesljive, neresnične so naše trditve! No, tudi to je res — dijaško: postaviti si podlago še le potem, ko se je na podlagi zidalo, program potem, ko se je delovalo. To je „narobe svet". Sicer pa radovedno pričakujemo, kaj nam prinese „dijaški program", bo li tudi sprejel resolucije katoliškega shoda?! Potem seveda bodo naše trditve „neresnične" in „pretirane"!

Konečno še eno besedo, kar se tiče akad. društva „Slovenija". Da društvo, katero meta „Rimskega Katolika" v isti koš z „Brusom", se ne more zlagati z našimi nazori, je pač očitno. Mi si tega nikdar tudi obetali nismo. Zatorej se nam nad vse naravna zdi sledeča „izjava", katero so „Slovenijani" sklenili dne 18. februarija, da se zabeleži v njih zapisnik: „Akademično društvo „Slovenija", neomahljivo stoječ na slovanskem stališči v obče in na napredno-slovenskem posebe, jemlje z obžalovanjem na znanje Mahničev članek „Sumljiva znamenja mej slovenskimi velikošolci" v Rimskem Katoliku, V. tečaj, 1. zvezek ter smatra nepotrebnim, da bi se javno odgovarjalo tem napadom, kateri ne zaslužijo druzega, nego krepko preziranje". Mi bi se marveč čudili in smatrali za nedosledno, nenaravno, ako bi „Slovenijani" bili na naši strani, kajti predobro poznamo, v katerem duhu se vzgaja naša mladina na državnih šolah, da ne bi vedeli, kako mora mladina po taki vzgoji kreniti ravno na nasprotno stran. Zatorej smatramo tudi svoj trud, da bi srednje- ali višešolsko mladino kot tako, po večini privedli h krščanskemu naziranju, za

Digitized by Google

brezvspešen; marveč naša kaker vseh krščansko mislečih mož glavna skrb bode, da vplivamo na postavodajalstvo in si tem potom priborimo krščanske šole — potem bomo imeli tudi krščansko mladino. „Krepko preziranje“ gospodov „Slovenijanov“ zdi se nam naravno in nas presneto malo gane; tolaži nas pa to, da so se mej navzočimi vsaj štirje akademiki našli, ki so glasovali p r o t i izjavi, tolaži nas, da imamo mej akademiki nekoliko (ne veliko) tudi še drugih somišljenikov. Sicer bodi pa to spet resen opomin gospodom d u h o v n i k o m in drugim krščansko mislečim gospodom na Slovenskem, kateri z blagim namenom prinašajo darove v podporo slovenskim vseučiliščnikom, kako nemodro in — po krščanskih pojmih celo — pregrešno je kar pošiljati na Dunaj desetake in petdesetake, o katerih nam ni nihče zajamčil, da bi jih ne znali vživati fatalisti od duha Vesninega ali drugi brezverci od „narodno-napredne“ stranke, ki bodo kasneje izšolani z n a š i m i novci, v naši k a t o l i š k i domovini nadaljevali protikatoliško propagando „Sl. Naroda“ in razdevali delo katoliškega shoda. Več luči mora priti v akademične kroge, da se bolje vidimo, in prijatelja ločimo od sovraga. Naj se nam da zagotovilo, da n a š e novce dobivajo le n a š i. Kdor pa ni naš, išči si podpore drugod!

Radi bi še zvedeli od gospodov „Slovenijanov“, ali je „Vesna“ tudi njim glasilo, in katero je sploh razmerje mej njo in njimi. Ker zadeva naš članek „Sumljiva znamenja mej slovenskimi velikošolci“ pravzaprav l e „Vesno“ in one gg. akademike, kateri so ž njo, in ker so „Slovenijani“ smatrali za potrebno radi t e g a „članka izreči nam svoje „krepko preziranje“, zdelo bi se, da je tudi „Slovenija“ sprejela „Vesno“ za svoje vradno glasilo in se hoče odslej istovetiti z Vesnjani . . . .

Še nekaj razlogov, zakaj smo proti „Vesni“ in Vesnjanom.

Razlogi naši so pred vsem notranji t. j. oni, ki se izvajajo iz „Vesne“ same ali iz nazorov, ki se v nji izražajo. O tem smo se izrekli vže zadnjič. Imamo pa tudi zunanjih razlogov. To so nekatere okoliščine, v katerih se je „Vesna“ porodila in katere spremljajo njeno in njenih pristašev delovanje.

Opomnili smo vže zadnji pot, da marsikaj v novoslovenski zgodovini se ne da raztolmačiti, ako se ne ozremo na sever, posebno k bratskemu narodu českemu. Čehi dandanes močno vplivajo na duševno gibanje mej avstrijskimi Slovani. Češki vpliv na Slovence se je dovolj pokazal zadnjih let. To češko vodstvo mej avstrijskimi Slovani nam vže radi tega v naših dneh ne dopade, ker sedajni Čehi-vodje so po mišljenji in teženji — husiti, nekateri mej njimi znani — masoni. Kar se posebe tiče naše „Vesne“ in dijaškega

Digitized by Google

gibanja, katero ona povspešuje, se nam ne more zdeti slučajno, kako je ravno g. Dragotin Hribar prišel do tega, da gospodom akademikom list izdaja in zalaga. Gospod Dragotin je namreč brat gospoda Ivana Hribarja, kateri je glavni posrejevalec mej husitskimi Mladočehi in s francoskimi masoni simpatizujočimi českimi sokoli z ene pa mej liberalnimi Slovenci z druge strani. Gospod Ivan je za radikalno stvar na Slovenskem in v Ljubljani vže dosti dosti storil z besedo, kaker tudi z denarjem. Gospod Ivan je namreč ob enem glavni agent tiste banke „Slavije“, katera, kaker znano, z denarstveno spekulacijo rada združuje tudi politiko, in sicer politiko liberalno, radikalno.

Več luči prihaja nadalje tudi od tega, da je ravno razkolniški, po moskovskem panslavističnem programu pisani in vrejevani „Slovanski Svet“ v prvem početku edin „Vesno“ pozdravil, hvalil in priporočal. Letos seveda po novem letu sta se „Sl. Svetu“ pridružila še „Edinost“ in „Slov. Narod“, a kdor li količkaj opazuje reči, se je nekaj mesecev sèm za kulisami slovenskega liberalstva izvršil neki prevrat v zmislu — „Sl Sveta“ in njegovih nazorov. „Edinost“ pri vsem svojem katoliškem hinavstvu ne more zakrivati, kako je vplivana od mišljenja, argumentovanja in celo od besed in fraz „Sl. Sveta“ in njegovega vrednika. Temu prevratu se ima „Vesna“ zahvaliti za priznanje, katero ji je letos došlo od teh listov. Sploh pa „Vesna“ vestno zagovarja in izvršuje misli, katere „Sl. Svet“ vže nekaj let vtemeljuje glede dijaštva. Ona le izvršuje program „Sl. Sveta“. To nam potrjuje ruski list „Vostočniy sbornik“ pišoč, da „Vesna“ širi v bistvu ravno tista načela, kaker „Slov. Svet“ g. Podgornika“. — Tako tedaj ni več dvomiti o stališči gospodov Vesnjanov in kam „Vesna“ namerja v zvezi sè „Sl. Svetom“ speljati slovensko više in srednje dijaštvo ter s tem počasi narod slovenski . . Se bo li razumelo, zakaj nasproti tem težnjam mi toliko povdarjamo naše rimsko katoličanstvo?!

Ravno ko smo to pisali, dobili smo v roke številko „Slovenčevo“, kjer slovenski višešolec mej drugim pripoveduje, kako slovenski akademiki — seveda od narodno-napredne stranke — pridno berejo „Slovanski Svet“, in kako — čujte Vi, ki še zdaj ne vidite liberalizma mej Slovenci! — kako slovenski vseučiliščniki zahajajo ob nedeljah v — palačo ruskega poslanika k pravoslavni maši!!

Češki vzorec slovenske „Vesne“.

Omenili smo vže zadnjič praškega lista za dijake: „Časopis českého studentstva“. Ta list je sicer letos po imenu prenehal, a po bistvu in duhu se njegovo izdajanje nadaljuje v

Digitized by Google

treh druzih dijaških listih, ki zdaj na Českem izhajajo. Ta list tedaj oziroma njegovi nasledniki so, po katerih se slovenska „Vesna“ vpodablja. Treba sicer še nekaj let, preden doseže „Vesna“ vzor, kateri se ji kaže od Bele gore, a ona pridno koraka po poti, ki pelje do vzora, in. ako tako napreduje, ni dvomiti, da bodo njeni botri v Pragi kmalu imeli nad njo svoje popolno dopadenje.

Prebrali smo letnik 1892 „Časopisa českého studentstva.“ Le nekoliko glavnih točk iz njega. —

O programu dijaštva. katerega glasilo je „Časopis“, beremo: „Napredno česko studentstvo (po vzgledu českih bratov hočejo tudi Vesnjani biti „napredni“, česar ne nehajo povdarjati na vsaki strani) razvija trojno delavnost: liberalno, narodno-politično in socijalno (ravno tako tudi slovenski Vesnjani!) . . . Napredno studenstvo je imelo o počitnicah na deželi nekaj predavanj (o počitnicah snujejo veselice tudi naši) o českem državnem pravu (visoko politiko vganjajo tudi naši). . . Težnja po enakosti v društvu našem je včinila, da se v našem programu oglašajo tirjatve delavcev, in sicer ker ravno sè socijal-demokratično stranko imamo dosti skupnega. Ta težnja po enakosti v društvu nas je naredila pristaše ženske emancipacije in bojevnike za enakost obeh spolov v vsaki stroki življenja (ženske emancipujejo tudi naši, le hočejo biti, kaker trdijo, v tem nekoliko zmernejši od českih bratov) . . . Vsak državljan ima pravico sodelovati pri formi in reformi državni (tako tudi naši). Vlada posameznika, kot izraz despotizma in absolutistične volje, je največa pega na stoletji, ki hoče veljati za stoletje svobode in enakosti. To je v najširših mejah program mladine slovanske (kaker smo videli — tudi slovenske). Te so naše temeljne ideje in v njih sklepih hočemo dalje delovati.“

Zdaj nekaj — po istem „Časopisu“ — iz programa slovanske mladine, zbrane na II shodu na Dunaji, katerega so se vdeležili tudi slovenski akademiki „Vesnine“ stranke.

1. Tirja se, da se cerkev in država popolnoma ločiti.

2 Ženskam se imajo odpreti vse srednje in više šole.

3. Odpraviti se imajo vstanove fideikomisov. Vničenje obstoječih.

4. V Avstriji mora zavladati narodnostna avtonomija. (Popolnoma v duhu „Sl. Sveta“.)

5. Sredstva k temu: a Osnovanje stranke mej slovanskimi narodi na podlagi tega programa; b. poslanci naj v obeh parlamentih rabijo vsak svoj jezik, s tem se parlamentarizem privede ad absurdum; c. agitacija z besedo in pismom, z vzgojo ljudstva, posebno mladine, s pomočjo shodov, meetingov slovanskih; d. osnova centralnega naprednega organa slovanske mladine, v katerem naj bi vsi slovanski jeziki bili enakopravni. (Spet popolnoma v smislu „Sl. Sveta“)

Digitized by Google

6. Slovanska napredna stranka nima biti le stranka študentov, ampak stranka, katero sestavljajo v s i b r e z r a z l i k e s p o l a, da se le vjemajo z njenim programom. (To tudi slovenski Vesnjani zvesto spolnjujejo; lani povabljene so bile k „besedi" o počitnicah tudi slovenske Eve, ki so neki z mladimi naprednjaki prav pridno — plesale. Tudi v „Vesni" se vedno gosteje pojavljajo ženska imena; poslednjega časa oglaša se v „Vesni" vže tudi znana Marica. Sploh so Vesnjani sè slovenskimi Maricami v prav ozki in zaupni zvezi.)

Kako se „Vesnini" nazori o duhovnih in bogoslovcih popolnoma vjemajo z nazori českih študentov, ali bolje, kako se od poslednjih izposojeni, naj se razvidi iz naslednjih mest vzetih iz „Časopisa českého studentstva".

„Prodali so svojo osebno svobodo. Gredo pa le z odločno voljo spremeniti le zunanjost po potrebah in okolnostih, znotraj pa vstanejo isti ko poprej. To pa je le evfemističen evfemizem, kateremu pravimo — hinavstvo. Pri trdi semeniški disciplini, ki je še bolj rafinovana od vojaške — saj se ne sega le na telo, ampaki i na duha — lahko na prste preračunimo, kako dolgo jim je mogoče braniti nabranih si nravstvenih zalog.... Dajo se nositi od reke. Tak nesrečnik je v našem slučaji — teolog".

„Duhovstvo, vzgojeno v spoštovanji do avktoritete, ne privede ljudstva nikdar k samostojnosti, saj je napolnjuje z malodušnostjo do vseh javnih podjetij."

„Kdor pojde 16. maja 1893 (ta dan je 500letnica mučeniške smrti sv. Jana Nepomuka) v Prago na božjo pot, dokaže, da ni napreden, ampak da hoče raje biti zapřežen k vozu rimskega papeža."

„Monopol duhovske vzgoje mora prenehati. Z njo se je storilo nad našim ljudstvom več greha kot dobrega... So taki, ki trde, da vera podaja vse, kar more ljudstvu pomoči. S temi nazori se v ljudstvu narodno in versko prepričanje naravnost duši."

V a ž n o s t d i j a š k i h s h o d o v. D i j a š k a z a v e d n o s t i n p o n o s:

„V življenji sedanjega dijaštva imajo shodi študentov obsežen pomen. Najvažniša stran je: ljudje, kateri imajo enkrat skupno na istih očetovskih tleh delovati, s e s p o z n a v a j o in si j e d n o naziranje vstvarijo o rečeh, ki se vseh tičejo."

„V dijaštvu se morajo javljati vsi toki pregibajoči gladino društva. Ako je društvo.... mora tudi dijaštvo biti pristopno vsem novim mislim in novim smerom, ono mora biti nositelj in glasnik novih idej... Besede: m l a d i n a j e b o d o č n o s t, n a r o d , niso le fraza, ki se ima ponavljati ob slavnostih, v napitnicah, ampak obsegajo r e s n i c o."

„Skupni cilji tirjajo skupnega postopanja... Vzajemna dotika in iskanje skupnih potov krepi in trebi. Iz te misli so se

Digitized by Google

porodili slovanski napredni shodi. Slovanski zato, ker v Avstriji drugih naprednih strank ni."

„Vže faktum, da smo se pogodili za skupen program, je velike cene. Mej tem ko v starejših slovanskih strankah ni niti sledu o vzajemnem sporazumenju in o skupnih poteh — našla ga je mladina slovanska. S tem je dovršen velik pripravljavni korak za bodočnost, in na podlagi njegovi se bode lahko dalje zidalo. Skupen program v Avstriji je silovita moč. Slovanski shod (v Krakovem) je imel še to praktično posledico: spoznali smo se. A tako poznanje v politiki se nikdar ne sme podcenjevati. V politično življenje vstopimo kot — jedna celota, različnih sicer strani — a z istimi mislimi, kaker stari znanci."

Ko so bili nekateri kaznovani radi vdeležitve na II dijaškem slovanskem shodu na Dunaji, so češki študentje na to grdo napadali češke profesorje. Kaznjencem pa se je pela slava po liberalnih in socijaldemokratičnih listih nemških in čeških, telegrame so jim pošiljali gimnazijski abiturijenti in — petošolci gimnazijski. (Petošolske nezaupnice — doktorjem sv. pisma in vrednikom filozofičnih listov prišle so v modo vže tudi na Slovenskem, kaker razvidijo čestiti bravci s platnic pričujočega zvezka.)

Poglavje o ženskah.

„Drugi vzrok (nakaženosti ženstva in društva) je, da se mej oba spola stavi neka pregrada, da bi se ne spoznala. Razmerje deklet k dečkom se zavije v nekak nimbus. Mladi ljudje čutijo neko vganjko. To vse včinja, da je razmerje mej možem in ženo nenaravno. Umetno in brezpotrebno oddaljevanje spolov rodi nesporazumenja, katerih ne popravi celo življenje.... Koliko tragičnih dogodeb bi se dalo odšteti, ako bi oba spola mogla se do dobra dogovoriti, ko bi se ne izogibali naj bolj življenjskih zadev... Kriva sramožljivost, pokvarjena nravstvenost, kratkovidni nazori o vedenji, novi društveni takt imajo dosti na vesti. Vse to je železen pas, ki ne pusti s polnimi pljučami dihati... In tem več je vredna žena, ki se upa te zapreke predsodkov razrušiti, in se ne boji, biti zapisana na indeks javnega mnenja...."

„Iz dat podanih je zazvidno, da prostitucija je posledica socijalne bede".

Naši Vesnjani se sicer izgovarjajo, da glede ženske emancipacije niso tako radikalni kot Čehi, vender da se ravnajo zvesto po njih navodilu, nam dovolj spričuje njih organ. V nobenem slovenskem listu se niso naše Eve toliko častile in kadile ko v „Vesni". Sicer smo radovedni, kako bodo gospodje v svojem „programu" formulovali žensko vprašanje.

Študentovska politika.

„Študentstvo se delavno vdeleži volilnega gibanja (meseca marca 1892) razidši se po dezeli".

Digitized by Google

„Napredek je mogoč, le ako se skoro do korena vničijo zidališča sedanjih zunanjih društvenih pravil“.

„Zgodovina novega časa pozna mlado Italijo, mlado Nemško in k njim pristopa sedaj najmlajša veja — mlada Slavija .... A začetek mlade Slavije ima vse druge razloge... svobodo poznamo samo po imenu, prostost narodova se je spremenila v rafinovano zatiranje... Mi smo sodeleženci svoje dobe, mi pripadamo svoji dobi, mi odgojenci varanih upov... Mlado Germanijo je živil ogenj svoje dobe, spodbujevale so jo misli vsega ljudstva. Mi pa smo se ogrevali na pojemajočih plamenih, mi smo klicali, a mesto odziva, se nam vraća le mrzel odmev... S tega stališča je treba na slovansko napredno mladež zreti, s tega stališča soditi njene misli“

„Mi smo jasni nasprotniki političnega realizma, mi smatramo za jedino praktično: brezobziren radikalizem“.

To je tedaj duh, kateremu se pokori en del slovenskega dijaštva! V te mreže skušajo naše dijaštvo in po njem narod slovenski zaplesti znani razkolniški propagatorji z glavnim svojim glasilom — „Slovanskim Svetom“!

Kdo je dr. Masaryk?

Ideje ne letajo po zraku, ampak one imajo svoje može, kateri jih izpoznavajo, se zanje ogrevajo ter jim posvečujejo svoje moči, da bi jih vresničili. Ti možje so kaker vodje v vojski, ki se bije mej pravimi in krivimi idejami. Takih mož-vodij se oklepajo vsi, ki idejam odpirajo duha in srce, posebno pa mladina, toliko dovzetna za vse idealno, za vse vzvišeno. Pri vsakem duševnem boju stoje v ozadji nekateri možje, ki vse gibljejo, vse vodijo k smotru, ki so ga jasno določili. Ko se pojavi na duševnem polji narodov ne morejo razumeti, je vselej dobro pogledati v ozadje — in izjasni se marsikaj, kar je bilo do tedaj nejasno.

Mi hočemo slovensko občinstvo opozoriti posebno na enega takih mož. Ta bodi dr. Masaryk, profesor češke univerze v Pragi in državni poslanec. Slovanski, in v prvi vrsti seveda slovenski vseučiliščniki v Gradci so 4. decembra 1892 imeli shod, na katerem se je prej vsem slavil navzoči dr. Masaryk. Ta g. doktor imel je do zbranih gg. akademikov tudi govor, ki je naredil mej vsemi največi vtis in bil sprejet s frenetičnim navdušenjem. Priporočal je pa „zaupanje v lastno moč,“ dalje „ljubezen do svobode“; in, da bi nihče ne dvomil, v čigar imenu govori, sklenil je: „Mi nočemo druzega, nego v vseh strokah izdelati svoje lastne tipe človeške popolnosti, prave humanitete.“ Govor je od kraja do

Digitized by Google

konca vstrojen po masonskem receptu, in podpisale bi ga brezdvomno vse lože po vesolnem svetu.

Kaj namreč pomeni „prava humaniteta" v ustih dr. Masaryka, se najbolje razvidi iz njegovih lastnih del. Imamo v rokah češko knjigo: „Jak piše prof dr. Masaryk o katolické vedě a víře", v kateri učeni Fr. Filip Konečný sodi Masaryka in njegove nauke.

Masaryk je brezverec. On taji božanstvo Kristusovo: „Učenje (nauk), da je bil Kristus bitje nebeško, je težko (obtižno) in razumu nedostopno." Masaryku je katoličanstvo eno najnižih verstvenih naziranj: „Monoteizem katoliški se je vmikal večkrat politeističnemu naziranju in celo fetiškemu . . . Zato se katolištvo samo vvršča mej nižiša naziranja, na katerih mesto resnično tudi stopa, kaker z nauki o božanstvu in človečenju Kristusovem, o sv. Trojici, o svetnikih, o Mariji" Nasproti principu katoliškemu priznava za pravi princip protestantski: „Človeški duh je tekom časa neizogibno moral priti do metode protestantov, ker je e d i n o p r a v a." Katolištvo je le — sekta: „Da se glavni krščanski sekti: rimska in carigrajska, smatrati obe za edino krščanstvo, ni čuda, saj ste obe le — sekti." Vera nasprotuje filozofiji: „Logično in zgodovinsko razmerje teologije in filozofije v življenski praksi pelje do nasprotja, da, do boja za eksistenco". Naša vera je mitologična: „Veda vidi v nauku o razodenji ostanke mita, s katerim se imajo pojasniti vsa duševna in historična fakta, katerih filozofija Aristotelova ne more razložiti." Vera je golo čustvo: „Kaftan pravi, da je vera (Religion) neko stanje človeškega duha. Čut verstva izvira iz razmerja, v katerem se vsakdo izmej nas nahaja nasproti svetu . . . Morda bi mi razpravljajoč o čustvu vere drugače reč formulovali, a pridržimo si zdaj formulacijo Kaftanovo." Masaryk izpoveda determinizem, volja človeška ni prosta: „Omejenost človeškega razuma se v tem javlja, da je podvržen različnim slepim silam v toliki meri, da ga določujeta č u t i n v o l j a. Zdi se, da je kvantiteta in intenziteta razumnosti m a n j š a od intenzitete čutov in raznih sil. Ti čuti in nagoni so silniši od razumovske mogočnosti. Razum je bolj podvržen čutom, kaker čuti razumu! Ni dvombe, da slepe sile človeka bolj določujejo, kaker načelna razumovna samodelavnost Nagoni nas določujejo ne le k telesnemu delovanju, ampak tudi k duševnemu . . . Razum bi nas nikdar ne privedel k sklepu, odloku, ako bi ne bilo čutov, ki nas klanjajo k večim dejanjem."

Da so Masarykovi spisi posejani s heretičnimi Husovimi nauki, se samo ob sebi razume. Tako taji vidno cerkev: „Kristus ni nobene cerkve vstanovil — vsaka duša se mora n e p o s r e d n o povzdigniti k Bogu in pred Bogom se očistiti."

Jasno mora biti, da tak brezverec se ne klanja papežu in njegovi nezmotljivosti: „Najdrzneji, a tudi najnespametniši protest proti

Digitized by Google

vedi je izšel iz Rima, ko se je papež z vso zaresnostjo razglasil za nezmotnega.“ „Papizem se zove sedaj: otrpnenost, odrevenelost, zove se: non possumus.“ Ako tedaj taki apostoli, kaker je dr. Masaryk, take nazore trosijo po Českem, kdo bi se čudil, ko bi se res kdaj še vresničila slutnja, katero je po spričevanji istega brezverskega doktorja izrekel razsvitljen mož: „Čehi so poseben vzgled verskega polovičarstva. Spomin na Husa je v zadnjih dobah tako oživel v olikanih stanovih, da je kardinal Schwarzenberg pred zadnjim koncilom izrekel bojazen, da cela dežela v kratkem husitska ne postane.“ —

Da, Češka se z velikimi koraki vrača k husitizmu in ž njim se od dne do dne bliža anarhizmu, veliki socijalistični revoluciji, kojo vodijo očitni slavitelji Jana Husa, kateri prokletemu heretiku javno postavljajo spomenike, Mladočehi, iz katerih vrst se tudi Slovencem vsiljujejo voditelji. Da, tudi nas bi hoteli povleči na svojo stran. To namerjavajo njih izleti na Slovensko, njih vabljenje Slovencev v Prago: vabijo Sokole, vabijo ljudske učitelje, vabijo dijake. S Českega imamo „Slavijo“, s Českega je pred leti Jan Lego vrgel mrežo po naših gimnazijcih, da bi jih odvračal od duhovskega poklica in speljaval jih v husitsko Prago, mrežo, katero smo mu mi predrli; in s Českega se hoče zdaj spet naše dijaštvo „organizovati“ po programu, ki so ga vže zdavno načrtali znani evropejski revolucijonarji.

Mi nočemo in ne maramo za evangelij, ki se nam vsiljuje od husitskih Mladočehov po njih pomočnikih slovenskih. Govorijo nam sicer v imenu slovanske vzajemnosti, zarotujejo nas v imenu bratstva in ljubezni — a nam je in ostane nad vse sveta naša v e r a, kdor se le za pičico loči od njenih naukov — ne poznamo ga, naj se nam bliža tudi v imenu vseh slovanskih krstov!

Mi vemo, da nam je večina slovenskih akademikov nasprotna, a to nas ne straši; daje nam pogum misel, da vender nekateri čutijo z nami, in da bi bilo teh le pet, dovolj je za našo bodočnost: k tem se obračamo prose, naj vstrajajo trdni in se ne dajo vnesti od mogočnega toka, kateri dandanes po evropejskih vseučiliščih odplavlja cvet svetne inteligence v morje pogubnega materijalizma. Za zdaj dovolj, da se mej slovenskimi akademiki osnuje vsaj od nekaterih krepka opozicija proti nameram „Vesnine“ propagande. Bodi ta opozicija še tako maloštevilna — bodočnost je njena, kajti zmaga ji je zagotovljena v Božji moči krščanske ideje!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Šolstvo na Hrvatskem.

Slovstvena ocena.

Nekoliko dni pred I. slov. katoliškim shodom 25. avgusta v Ljubljani, zbralo se je okoli 70 duhovnov v Zagrebu na „prvi katehetski sastanak.“ Na tem shodu sprejela se je med drugimi tudi sledeča resolucija: „Hrvatsko kat. svećenstvo zatupljeno na prvem općem katehetskom sastanku u Zagrebu uvjereno je, da mu današnje prilike strogo nalaže, da se što temeljitije upozna sa današnjim školstvom i da se zanj što življe zanima.“ Ni še pol leta minulo, in hrvatska duhovščina je že dobila v roke knjigo, katera jej bode Vade mecum v šolskem vprašanji, in to ne samo v sedanjih okolnostih, ampak tudi ravnilo za prihodnost. Izdal je namreč vel. g. Stjepan Hartman, učitelj religije in matematike na ženski preparandiji vsmiljenih sester v Zagrebu, delo pod naslovom: Školski zakon od 14. listopada 1874 i od 31. listopada 1888, ili školsko pitanje u nas“.

Akoravno ta knjiga po naslovu razpravlja o zakonu, kateri je imela Hrvatska in kateri je sedaj v veljavnosti, vendar mislimo, da bode ona tudi slovenski duhovščini in slovenskemu razumništvu, katero stoji na načelih katoliških, od velike koristi v boji za konfesijonalne šole. In to je razlog, da spregovorimo o tej knjigi v „Rimskem Katoliku“.

Stari in novi šolski zakon, o katerem razpravlja ta knjiga, je, rekel bi, okvir, v katerem se nahaja slika brezkonfesijonalne in konfesijonalne šole z vsem, kar je z njo. Načela, katerih se je držal pisatelj v ocenjevanji zakona kaker starega tako novega, so načela katoliška, načela katoliške cerkve, katera je nezmotljiva učiteljica vseh narodov.

Knjiga sama razdeljena je na tri poglavja. V prvem razpravlja o starem zakonu, v drugem o novem, primerjajoč ga sè starim, v tretjem pa odgovarja na tri vprašanja namreč: 1) Kaj so mogli in morali storiti katoliški poslanci leta 1888, da bi bili dobili konfesijonalne šole? 2) Kaj so storili? in 3) Kaj nam je storiti, da dobimo konfesijonalne ljudske šole in učiteljišča?

To je jedro cele knjige.

Govoreč v prvej glavi o starem t. j. o zakonu, katerega je dobila Hrvatska l. 1874, razpravlja pisatelj o dobrih ali vsaj na videz dobrih in slabih nasledkih tega zakona.

Do leta 1874 bile so šole konfesijonalne, ker jih je opravljala cerkev, in to škofijski ordinarijati po dijecezanskem nadzorniku, po dekanih in župnikih. Ali kaker je v Cislajtaniji zavla-

Digitized by Google

dal 1868. l. liberalni duh v šolstvu, tako je na Hrvatskem še le l. 1874. Šole so iztrgali iz rok cerkve, a država se jih je polastila in to tudi v verskih stvareh. Res, da je bil § 185, kateri je odredil, da cerkev vodi in ravna samostalno (?) poduk v veri, toda sledeči §§ so bili verige, v katere je bila vklenjena ta samostalnost. Baš tako kaker lex abominabilis avstrijska od 25. maja 1868 v paragrafu 1.: „*Die Aufsicht und Leitung des ganzen Unterrichtswesens untersteht der Staatsgewalt*“, *a 2.* „*Unbeschadet* (!?) *dieser Bestimmung* untersteht die unmittelbare Aufsicht und Leitung der Religion und der Übungen der Religion den kirchlichen Organen“

Duh tedaj hrvatskega zakona je ravno tisti, kaker avstrijskega, pa zato dokazi, katere navaja pisatelj za konfesijonalno šolo a proti zakonu hrvatskemu, bodo tudi Slovencem koristili, kateri se morajo boriti proti enakemu sovražniku.

Dobrega je Hrvatom malo donesel ta zakon, a slabega dovolj in še preveč, kaker tudi na Slovenskem avstrijski zakon. Res, da so vstali že tedaj katoliško misleči možje proti temu zakonu, vtemeljili list, kateri je imel braniti katoliška načela, Hrvatski učitelj, kateri jih tudi še sedaj brani, ali je sicer kmalu vtrnil ogenj in privadili so se novemu stanju v šoli.

Štirnajst let je minulo od tedaj, zakon se je pokazal nedovoljnim v mnogih stvareh. Sedaj je bila priložnost popraviti, kar se je prej zagrešilo. Ali tisti, kateri so bili v prvi vrsti poklicani, da branijo pravice sv. cerkve, niso tega storili in tako je zakon na ravno tistih načelih ostal kaker je bil od leta 1874. Cerkev ni dobila svojih pravic niti po novem zakonu, akoravno se nahaja v njem cela glava o konfesijonalnih šolah, katere ni bilo v starem. Stari je sicer dopuščal konfesijonalne šole, ali s tolikimi klavzulami, da je ta pravica bila samo na papirji.

Potem ko je g. pisatelj v prvem poglavji (str. 6—40) govoril o starem zakonu generalno, karajoč nasledke njegove, to on v drugem poglavju na drobno razpravlja o novem zakonu primerjajoč ga § za § sè starim.

Tako dobiva čitatelj jasno sliko o obeh zakonih. Motil bi se, kdor bi mislil, da je to razpravljanje suhoparno berilo. Nikaker ne. Vsaki paragraf je kaker posoda, v katerej se najde duševne hrane, poduka in zabave, ker pisatelj neprenehoma budi pozornost v čitatelju. Sedaj ga vodi v „sabornicu“, da posluša poslance, kako zagovarjajo ali pa pobijajo osnovo, pa tudi v vsakdanje življenje, v katerem vidimo sad liberalnega šolskega duha sedaj navaja nazore pedagogov, potem pa povdarja, kar je v šolskem vprašanji glavno — katoliška načela o šoli. Rekli smo vže, da je ta zakon kaker stari na liberalnih načelih, vendar je, kaker smo omenili, v nečem bolji, vsaj na papirji, ker daje priložnost, da se morejo osnovati konfesijonalne šole, a da ni toliko ovir kaker v starem. Tukaj bodi omenjeno poglavje o

Digitized by Google

konfesijonalnih šolah. Da se je ta glava vvrstila v novi zakon, je glavna zasluga razkolniških Srbov, kateri so zahtevali za-se konfesijonalne šole. Niso sicer vsega dosegli, kar so želili, ker so sami v teku razprave popuščali, da vsaj nekaj dobe; ali bi bili mogli oni dobiti za-se a katoliki pa za-se konfesijonalne šole, da bi se bili le složili v tem vprašanji, katero je živenjsko vprašanje za ene in druge.

Katoliški poslanci niso se vgledali v srbske, niso svoje dolžnosti storili, katera jim veleva skrbeti za blagor domovine, katera ni zavoljo poslancev, ampak poslanci radi nje; a sreča domovine je najožje svezana s pravo vzgojo mladine, katero daje samo verska šola. Ali tudi duhovna oblast ni svoje dolžnosti storila niti sama, niti po svojih reprezentantih v saboru, kaker je to storila razkolniška duhovna oblast.

Dolžnosti pa svoji je pisatel knjige popolnoma zadovoljil, ker je prema važnosti konfesijonalnih šol tej glavi največ truda in marljivosti posvetil. Razprava VI. glave o konfesijonalnih šolah obsega tretjino knjige (str. 258—538 dakle 280 str. 8.o — sama knjiga ima 870 str.), tako da bi bila mogla sama za sebe biti posebno delo, kakeršnega še nimo našli v drugih slovstvih na šolskem polji.

Mi se nismo do sedaj ozirali na posamezne glave drugega poglavja, niti ne bodemo sledečih navajali; to glavo pa hočemo pokazati v vsej svojej vrednosti. katero ima ta ne samo za Hrvate, ampak za vsacega zavednega katolika, kateri deluje v javnem življenji.

To glavo, razpravo o konf. šolah, razdelil je pisatelj na štiri dele.

V prvem delu pokazuje nam on, kako sodi katoliška pedagogija o modernih liberalnih šolah, in katere pravice ona za cerkev zahteva. Oslanja se v svojih dokazih na najbolje pedagoge, kateri ali ex professo ali samo incidenter govore o tem predmetu. Vsi brez razločka obsojajo ta načela, ker so sovražna duhu in svobodi cerkve, katera je od božanskega vtemeljitelja dobila zapoved, da uči in vzgaja narode. V tem mu je pa tudi cerkveno pravo pri roki, katero zato navaja. Ako smo v prvem delu poslušali znanstveno predavanje pedagogov in pravnikov, nas drugi del (268—318) vodi v javno življenje, v borbo katolikov v a) državnih in deželnih zborih, b) na katoliških shodih. V tem delu se ozira pizatelj mnogo na Cislajtanjo, kar še bolj povečava vrednost knjige. Vso borbo zadnjih let na šolskem polju v Cislaitaniji nahajamo v tem delu. Obširno govori o Liechtensteinovem predlogu 25/I 1885. in njegovem govoru 19/III 1889. Vodi nas tudi v tirolski in dolnje-avstrijski sabor ter nam najvažniše govore omenja in razlaga.

Veselilo bi nas bilo, da bi se bil ozrl tudi na slovenske razmere. Na katoliški shod se ni mogel ozirati, ker je bila te-

Digitized by Google

daj knjiga že pod tiskom. Kar se tiče družbe sv. Cirila in Metoda, ona mu ne bi bila argumentum za borbo v katoliškem duhu, a za delovanje v deželnem zboru ni imel, vsaj tako mislimo, podatkov, iz katerih bi bil mogel očrtati vsaj toliko, da bi Hrvati vedeli, da so mej slov. poslanci, kateri se potegujejo za katoliško šolo. To inter parenthesin, predno se napotimo na Nemško s pisateljem, da nam pokaže — kako so se borili nemški katoliki za blagor cerkve in domovine na šolskem polji.

Kar se tiče katoliških shodov, jih je lepo število od vseh dežel zastopano v tem delu. Seveda se ozira najprej na domače, ne mislim hrvatske, ker do sedaj še ni bilo nobenega, ampak na avstrijske, prvi in drugi v Beču, na tretji v Lincu, dalje na shod v Georgswaldu in Gradcu, ter donaša dotične resolucije i važneje govore.

Katoliški shodi na Nemškem, (sedem jih navaja), Laškem (dva), Francoskem, celo v Ameriki — nam pokazujejo boj katoliških razumnikov proti liberalnemu duhu v sedanjih šolah.

Iz teh dveh delov lahko razvidimo, kako mu je obsežen materijal in koliko je truda vložil, da probudi tudi v hrvatskem razumništvu mar za konfesijonalne šole.

Še bolj pa občudujemo železno voljo pisateljevo in neytrudljivo marljivost, kedar beremo tretji in četrti del.

V tretjem se glasijo katoliški škofje, koli sami toli v svojih provincijalnih zborih. Kaker je obiskal v drugem delu državne in deželne zbore in katoliške shode, tako je tudi v tem delu poiskal izjave katoliških škofov, kateri so postavljeni od Boga za voditelje narodom ako v drugih stvareh, a to gotovo še v posebno v šolskih.

Najprej omenja hrvatske škofe, pok. kard in nadškofa Haulika in Mihalovića, škofa djakovskega Strossmajera in pok. Dobrilo. Od avstrijskih navaja Rauscherja, Schwarzenberga, Kutschterja, Zwergerja, Rudigierja, Funderja, Aichnerja, Ederja, Bauerja, Schöbla, Müllerja, Doppelbauerja bilo njihove pastirske listove ali pa govore držane v zborih ali na shodih.

Zraven izjav posameznih škofov so pa tudi omenjeni zaključki škofovskih zborov na Avstrijskem, Nemškem, Francoskem, Angležkem, v Ameriki in Avstraliji.

Največo moč dokaza pa ima četrti del, kjer se nahajata nezmotljiva učitelja, pokojni Pij IX in Leon XIII. Iz življenja teh dveh papežev navaja pisatelj vse, kar je bilo le mogoče. Dovolj smo rekli o obširnosti tega dela, ako povemo, da je iz 15 letnega pontifikata Leona XIII. pisatelj glede šolskega vprašanja ne manj ko 30 izjav omenil. Kdor bi hotel delovanje sedaj slavno vladajočega papeža na šolskem polji očrtati, ne bo našel boljega vira, kaker je ravno ta knjiga.

Kar se tiče zadnjega t. j. tretjega poglavja, že vemo, kako je mogel in moral odgovoriti na ona tri vprašanja.

Digitized by Google

Iz vsega vidimo, da je ta knjiga zares delo, katero bode odgovarjalo potrebam hrvatske duhovščine, da „se temeljito upozna sa današnjim šolstvom i da se za nj što življe zanima“.

Ali ona bode tudi koristna, v časih celo potrebna onim, katerim bo govoriti o šolskem vprašanji, ker nam podaje vse, kar je treba vedeti o tej stvari. Posebno bi jo priporočali tudi slov. duhovščini, da si nabere orožja iz te orožarnice za boj za konfesijonalne šole, najbolje pa udom družbe sv. Cirila in Metoda, da na temeljih v tej knjigi jasno dokazanih, z največo avktoriteto sv. rimske-stolice vővrščenih, svoje delovanje vpravlja [1])

To delo našlo je priznanje tudi na najvišem mestu, ker je sv. oče papež Leon XIII milostljivo sprejel en iztis te knjige za jubilejski dar ter delu in pisatelju apostolski svoj blagoslov podelil.

M. Seigerschmied.

Listek.

Slovenska in hrvatska Marica.

Žensko blebetanje za kratek čas.

Čestite bravce smo zadnji pot seznanili sè slavno pisateljico slovensko na obalih jadranskega morja, katera je pričela osodepolni boj za žensko emancipacijo na Slovenskem. Ime ji je Marica. Ker, kaker znano, slovenskim Evam preti največa nevarnost od „Rimskega Katolika“, zato je najprej zarila svoj jezik vanj. Mi smo bili tako neprevidni, da smo ji odgovarjali in zdaj vsuva se kaker hudournik njena logika na naša pregrešna pleča!

„Marica“ se v „Slovanskem Svetu“ huduje, da smešimo vse: nje katoličanstvo, nje simpatijo za nedosežno knjigo „Cuore“, nje oduševljenje za bralna društva, skratka — ni resnega stavka v našem odgovoru!

Pa plemenita Marica ni pomislila, da smo pisali v pustu, ko se nihče rad ne joče. Nedolžni vžitek veselega pusta naj bi nam vender privoščila, ona, ki je tako vsmiljenega, tako mehkega „srca“!

[1]) Knjiga se naroča pri g. piscu H. Hartman-u, vjeroučitelju u samostanu mil. sestara u Zagrebu. Cena je tej velikej knjigi lex. for. 870 str. samo 2 for.

Digitized by Google

Bog zna, ali ve De Amicis za simpatijo, ki jo ima Marica za njegovo „srce“! Marica, bojim se, da se Vas presneto malo prijemlje evangelij „Sl. Sveta“, kateremu ste se posvetila — Vi, tolika Slovenka, in Slovanka, kakeršne ni daleč okrog, Vi se ponašate sè simpatijo za — italijansko „srce“?!

Slovenskemu občinstvu namreč povemo, da je od vredništva „Sl. Sveta“ samega — najbrže v imenu ruskih vseučiliščnih doktorandinj — došlo Marici častno vabilo, naj „bi spisala za list kak sestavek“; ona se je sicer „obotavljala dovolj dolgo“, a slednjič se je vender le vdala. Tako se tedaj češčenje ženstva, ki se na Ruskem tako bujno razcvita (ruske nihilistinje), presaja na slovenska tla s posredovanjem „Sl. Sveta“, in Marica je prva „blagovestnica“ rusko-ženskega odrešenje na Slovenskem. Da se podoba dopolni, pripomnimo še, da je Marica tudi vže stopila v krog „Vesninih“ junakov, kateri se zbirajo pod zastavo istega rusko-„Slov. sveta“. V 3. štev. t. l. beremo v vredništveni „listnici“ tega lista: „Marijca“. Hvala! kaker hitro bo mogoče. — Sodelovanje iz zavednih ženskih krogov nam je poroštvo, da hodimo pravo pot! Živela.“ Kako bi potem Marička ne — frlela, ko ona kaže tako temetljitim misliteljem kaker so Vesnjani — pot. Doslej smo mislili, da jim je pohvala „Sl. Naroda“ poroštvo prave poti! No pa, priznanje iz nežnih ustic tržaške Maričke se glasi vender ginljiveje, nego iz hripavega in kosmatega grla ljubljanskega starca!

Sicer smo pa močno radovedni — Bog nam odpusti — kaj je Marica poslala vredništvu dijaške „Vesne.“ Nas, upamo, bo vender v miru pustila, saj je pisala nedavno: „Najboljše bode, ako pustimo g. dra. v miru, kaker so to vže storili nekateri.“ No, vender se bomo morda oddahnili! Ali pa misli Marica v „Vesni“ priobčiti slovenskim družicam program za novo „kolovratsko društvo“, kaker so je, če se dobro spominjamo, osnovale ženske nekje na Angleškem!

Kako blagega, plemenitega duha je pa Marica, naj častiti bravec posname iz njenega lastnega spričevanja: „Kar je v resnici lepo, prečitam 3, 4 mnogokrat, a grdo samo jedenkrat, in to naglo, da mi ostane le vtis lepega in vzvišenega. Vidi se, da Vi delate obratno.“ V naši Marici je tedaj le lepota in vzvišenost, grdega nič — ona je pravi pravcati nebeški angeljček (angeljčic ni Bog stvaril); mi pa ravno „naobratno“ t. j. kar je grdo prečitamo 3, 4 in mnogokrat, tako da ostane le vtis grdega in podlega v nas, a lepega in vzvišenega nič. To moramo biti tedaj mi prava pravcata — spaka! Pa ker smo mi in vse naše tako grdi, smemo sklepati, da vzvišena Marica tudi našega „Katolika“ ni brala nego „samo jedenkrat in še to naglo“ — a vender je spisala o njem temeljito in duhovito kritiko. No, seveda, pomislili nismo, da veleumkinjam od kalibra Maričinega so filozofične razprave, kaker so na-

Digitized by Google

še o realizmu, idealizmu, o lepoti itd. igrača — bagatela: njej je dovolj od strani z levim očesom pogledati — in ni nas več!

Kar je tako lepo in vzvišeno kaker Marica, mora biti tudi poetično. Ravno zato, menim, so ji dali pri krstu ime Marica. Mi bi pa šli še dalje in svetovali, da bi se ravno zdaj, ko se njena lepota tako bujno razcvita, njeno ime še bolj poetično-nežno prikrojilo, morda: Marička, ali celo: Maričkica!

Surovo pa in vnebovpijoče bilo bi, ko bi hoteli posnemati tiste kmete iz tržaške okolice, ki take nežne stvarce tako nepoetično zovejo „Marijka", ali pa tiste robate gorjane, ki jih kličejo: „Maruša" ali „Maruška"!

Ker vže govorimo o imenu, ne vemo, od kod, da naša pisateljica se enkrat podpiše „Márica", drugikrat „Marica", v „Vesni" pa beremo „Marijca". Zdi se, da je vže samo ime skrivnostno, nezapopadljivo — kaj še le njeno bistvo?!

Wer kann dich ergründen, holdes Wesen!

* * *

Sicer ima Marica, kaker sploh ženske, čudne pojme o nas. Mi potujemo, kaker trdi, po svetu — v kovčegu, in gledamo vedno v tla, mej tem ko bi morali gledati v svet, v svet! Pa ne ve Maričkа, da hočemo s tem dati dober vzgled takim Mickam, kaker je ona ki tako rade nosijo glavo po koncu in švigajo z očmi po mestnih ulicah, da jim le težko kdo uide! Nismo sicer tako nevsmiljeni, da bi take spogledljive nagajivke po ulicah lovili in jih v kovčege zapirali (akoravno bi morda za enkrat ne škodilo), vender Marici in drugim oblastnim emacipantinjam bi za pokoro naložili, da bi vsaj žakelj čez obraz nosile t. j. pajčalon, pa prav debel, da bi se skoz nič ne videlo! Vi Marica, kaker bi znal sklepati iz Vaše deviške nežnosti, nimate še moža, pa kogarkoli zadene ta sreča, da se mu na vrat obesite, drugače ne bo imel z Vami miru, nego da Vas zaklene v — kovčeg in Vas s kovčegom vred vrže v — omaro Ne zamerite, malo predebelo je res, pa beseda mora biti prosta!

Ker vže govorimo o ženitvi, ali pravzaprav o možitvi, moramo še nekaj omeniti. Zdi se, kaker bi Marici resno kaj takega rojilo po glavi. Priobčila je pred meseci v svojem organu „Slov. Svetu", sestavek: „Našim možem". Tu je nekako načrtala fundamentalne točke bodočega ženskega prava. Sama sebe prišteva onim „redkim" ženam, ki se ne „drže strogo samo ognjišča, kuhalnice in igle." Staknila je tukaj duhovito paralelo mej onimi, „katerim je v par pišćancih vsa sreča in v kuharici najboljša in najvrednejša žena. Taki smo, kaker se bere izmej vrst, po njenem mnenji — mi, tedaj paralelo mej nami vulgo dr. Mahničem, pa mej — Frančiškom Podgornikom. Ta edini jej je pogodil pišoč o ženskah v dunajskem „Zvonu"; on je — pravi Ma-

Digitized by Google

rica — „poznal žensko nalogo doma in zunaj", kajti „imel je na svoji strani povsem zobraženo ženo, katere razum in dejanje je opazoval natančno". Glavna dogma v tem modernem ženskem evangeliji tržaške Marice je, da žena ni možu duševno podrejena. Kdor bi odslej rekel, kar se je rekalo odkar, svet stoji, namreč: žena ima kratko pamet — anathema sit!

Marica se nadalje prišteva redkim narodnim in zavednim ženam, tistim namreč, katere zajemajo svojo duševno hrano iz — Turgenjeva in Tolstoja! Ker je pa Marica stopila v poslednjem času v kolo gg. Vesnjanov, bi ji svetovali, da sprejme v svoj grb naslov „narodno-napredna".

Pa naši možki-samci vže težko čakajo, da jim povemo, kaj Marička modruje v gore omenjenem sestavku (ne da se namreč drugače misliti, nego da vsi omikani samci, tem bolj vdovci slovenski že ijo Marico za družico.) Kogar bo tedaj doletela čast, da imenitna Marica milostno nanj pogleda in mu da svojo roko, vedi vže naprej, kako srečo pripelje pod svojo streho. Milostne gospice Marice stanovanje bo imelo to-le podobo: V sprejemni dvorani na mizi bodo ležali Stritar, Jurčič, epohalna fantazija dr. Nevesekdo-a „4000", Puškin, Lermontov, Turgenjev itd. — francoskega, nemškega nič. Od laških klasikov bo figuriral v elegantni izdaji Mantegazza. Od listov se bo nahajal „Sl. Svet" pa „Vesna". Blizo okna stoji glasovir. Marica bo pridno igrala mazurke prvih slovanskih skladateljev, kaker so: Chopin, Rubinstein, Dvořak, Smetana itd. V kotu bo stala pisateljska miza. Tam blizo peči bo kolovrat pa nizka miza z raznimi vzorci za vezenje in izšivavanje, pariških in dunajskih mod tu ne bo — vse bo čisto slovansko, po receptih „Slov. Sveta"; kajti Marica sama nosila se bo v pisani madrijarski opravi, njen mož pa imel bo znane madrijarske svitkaste hlače z madrijarskim sedalom na glavi. Tod se bo sprehajala, tod posedala žena Marica. Ponosna vladarica bode Marica v svoji hiši. Kajti ničesar bolj ona ne polaga slovenskim družicam na srce nego — samostojnost in ponos. Ona noče biti odvisna od moža, kaker je veljalo doslej, ker ona ni „duševno podrejena" nobeni možki inteligenci. Veste pa, kje si slovenska hči pridobi toliko samozavestnost in ponos? Marica pravi: na učiteljišču! Zapomnite si dobro: Marica to ve, ker vedno povdarja, da za to, kar je, se ima zahvaliti — učiteljišču.

Vsekako Marička naša misli na možitev. Resna stvar to, predno se sklene, treba zrelo premisliti. K temu še pride, da Marica je — vsaj tako se nam zdi — učiteljica; po nekaterih krajih pa učiteljicam ni dovoljeno zavezati se v zakon. Taka je bojda tudi na Hrvatskem. Da pustimo za zdaj praktično stran tega vprašanja, vkoliker se namreč dotika možitve ali nemožitve Maričine — vredno je, da je premotrimo z objektivnega stališča. Marica sama, vemo, da rada kaj takega posluša. Prav te dni

Digitized by Google

nam je prišel pred oči sestavek neke hrvatske Marice, ki je, kaker se zdi, duševna sorodnica tržaške Marice. Pri neki učiteljski skupščini je hrvatska Marica razpravljala „o učiteljicah in zakonu“, res, pereče vprašanje za najnoveji ženski rod. Ona meni, da ni razloga, radi katerega bi se smelo učiteljicam braniti zakon: „nesmiljeno je i proti naravi uvadjati kot učiteljica celibat“.

Mi nočemo nadalje pretresavati žensko-logičnih razlogov hrvatske Marice, navesti hočemo le en pikantneji oddelek iz njenega govora: „Neomožene učiteljice moremo razdeliti v tri razrede. V prvi razred hočemo vvrstiti one, katere so se mogle omožiti, pa se niso hotele: one so si same tako odbrale, pa so srečne in zadovoljne . . . . V drugi razred bomo vvrstiti one, katere na svetu niso našle ljubezni, katerih ni nihče snubil; take so vsakako redkeje. One neredko delajo brez ljubezni, i ni čudo tedaj, ako so nasproti izročeni deci neznosne. V tretji razred vvrstimo tiste, katere se, glede novega šolskega zakona, ne morejo omožiti, ali ne smejo, za katere velja rek iz basni: „Grozdje je kislo.“ Ona vrsta učiteljic bo v šoli najneznosniša; gorje deci, ki ji pride v roke“.

Brezdvomno v prvo vesto Marica ne spada; mi si niti ne moremo misliti, da bi duhovita Marica hotela biti „nuna“, kaka „soror Pia“ ali „Cordula“. Tedaj spada ona v drugi ali tretji razred. Kar se tiče šolske postave, bi znala Marica dobiti „dispenzo“; dotična oblastva ne bodo gotovo tako nevsmiljena, da bi duhoviti pisateljici in naprednici ne dovolili izjeme. Najpostavnejše seveda bi šlo, ako bi se vvedla splošna volilna pravica za ženske, kaker so predlagali tam na Dunaji, in bi ženske zedinjene sè svojimi možkimi čestivci po večini glasov postavo spremenile. Pa mej tem bi se znala Marica postarati. Da se ji torej kaj takega ne zgodi, ali da ji ne bo še dalje „grozdje prekislo“, svetujemo ji, naj se pač požuri, da si ogreje katero bogato možko srce. Zato sicer nima pravih lastnosti, ker ženske nepodrejenosti in ponosa se boji vsak mož. Tedaj, Marička, poboljšajte se, bodite krotki kaker ovčica, in morda Vas še kdo pobere. Mi Vam privoščimo to srečo. Pa le urno; res sicer, da veli pregovor: bolje kasno kot nikdar, toda „provecta aetas“ je za ženske osodepolna, ker za „staro škatlo“ nihče ne porajta, ali pa ji vsilijo kakega zakajenega vdovca. Bog Vas varuj te nesreče!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Vgovori in vprašanja.

1. Sv. katoliška cerkev deli odpustke. Kdor n. pr. moli to in to molitvico, dobi odpustka 100 (200, 300) itd.) dnij. Vprašam: ni li to nekako poseganje v božje pravice? Kako more sv. cerkev določiti: prav toliko (nič več ne menj) dnij bodeš imel odpustka; menim, da taka določitev pristoja le samemu Bogu!

2. Imenovanje svetnikov! Ali se Vam ne zdi, da vtegne marsikdo, katerega častimo svetnika, biti pogubljen ali vsaj v vicah? Res je, da sv. cerkev prej prevdarja, koga in zakaj omenuje svetnika; znane so mi tudi ceremonije, katere se vršijo ob takih prilikah. Toda kdo more venderle gotovo vedeti: ta in ta je svetnik! Pogled na «oni svet» nam je zaprt, in le samemu Bogu je znano, kaj se tam vrši s to ali ono dušo! En zgled! Vi ste gotovo poznali g. N. To je bil mož po božji volji. Vse svoje življenje je bil posvetil Bogu in šoli. Učil ni le z besedo, nego tudi z zgledom. Na smrt se je bil pripravil tako, da so se jezuvitu, ki mu je bil dolgoleten spovednik, solze vtrnile. Blagi svečenik je zatrjeval: «Blagor njemu! Tako pobožnega moža jaz še nisem videl. To bode svetnik»! Tudi meni samemu je g. N. na smrtnej postelji zatrjeval, da se je dobro pripravil na smrt. In vender, veleuč. gosp doktor, morem jaz določno trditi: g. N. je zveličan, je svetnik? Ne! Le Bogu samemu je to znano! Zatorej smatram jaz imenovanje svetnikov tudi kot nekako poseganje v božje pravice! Meni se zdi, kaker bi se reklo Bogu: «Ta in ta je živel pošteno in pobožno, torej ga moraš povzdigniti med svetnike»! Ni li tako? —

3. Vprašanje! Je-li mogoče se zveličati po zapovedih božjih in cerkvenih? — Moje menenje je: Skoro nemogoče, ker nihče ne more tako popolnoma živeti! Ta n. pr. je bil sicer dober, pošten človek, a vmrl je nagle smrti; nesel je v večnost kak greh — izgubljen je. Toda ne! Moje menenje je to: Neizmerno je vsmiljenje božje, in ker Bog sam ve, da ni mogoče človeku popolnoma biti, poslal je Svojega Sina na svet, da nas je odrešil sè Svojo krvjo. Potemtakem bi sodil, da se zveliča vsak blag in pošten človek, kateri trdno **veruje** v Boga! Ako bi temu bilo kako drugače, potem bodo nebesa skoro prazna! Kaj menite Vi o tem, veleuč. g. doktor? —

* * *

4. Začnimo pri stvarstvu: Prvi dan je Bog stvaril svitlobo; svitlobo imamo od solnca, in stvarjenje istega določeno

Digitized by Google

je n a 4. d a n (ozir. dobo stvarjenja). Kako se to vjema? Govori se sicer o neki drugi svitlobi -- a svitloba je menda le od solnca?

5. Človeški rod naj bo ves od prvega človeka Adama in Eve! Kaker se trdi, bil je raj baje v Mezopotamiji, v Aziji — v starem svetu (Evropi, Aziji in Afriki) se je lahko na vse kraje razširil — a kako je prišel v Ameriko — ker nam je še le nekaj čez 400 let znana? Menim namreč: Če je šel rod iz Azije v Ameriko, tedaj bi bili lahko prej vedeli o prebivalcih onkraj morja?

6. Čuden (recte čudapoln) je ta svet. Toliko tisoč let že, in toliko teme še pri različnih narodih! Če je človek za kaj višjega — če je tedaj nevmrjoč: in vendar še tolika razlika med narodi toliko ver, toliko paganstva, toliko krivoverstva, in vsak meni in trdi svojo kot pravo — ali pa bodisi da tje v en dan (kaker pravimo) živi! — Človek bi mislil, da ima vendar tukaj (če smo vsi enaki) kaka bolj določna jasnost, ali enakost, edinost, ali kako bi se dalo bolj izraziti, vladati, da bi se vendar vsi enega namena, enih pravic in dolžnosti zavedali. -- A so po misijonskih poročilih narodi, o katerih so dvomili, če so sploh ljudje (pravi pasjeglavci), ko so jih prvikrat zagledali. Misel se vriva, da je res človek še le človek, ko se izobrazi? Toliko milijonov zemeljskih črvičkov (ljudi) je že zginilo s površja zemlje, kateri ne o Bogu, ne o veri in sploh o nikaki omiki niso čuli — in se še tako godi — in vsi smo enaki?! — Kako se to vjema s človeško dostojnostjo in višjim namenom?

7. Če se pomisli, kaki revi in bedi je izpostavljen človeški rod — eni v takem bogastvu, in slavi, drugi pod psom — in pomislimo najnovejšo katastrofo na Zanti — ali koliko je že prej takih in enakih bilo! Kako se to vjema, rekel bi, z Božjo pravico in vsmiljenostjo — da mnogo tisočev ljudi gre s površja, kaker kup mravljišča, ki ga s l u č a j n o človeška roka razbrska itd. Gorostasna razlika — vbogi rod! Ali je to samo greh včinil — ali je bil začetni rod bolj enakoličen?

Digitized by Google

Raznoterosti.

Da se liberalnih nazorov sam ne navzameš!

Liberalske herezije posebno prekletstvo je, da si katoličana, če ni prav prav oprezen, pridobi, ne da bi se zavedal svojega odpada od kat. cerkve in pristopa k liberalski sekti. Ko je pa enkrat poliberaljen, ne da se več prepričati, da je v hereziji, da je v sekti. Edino sredstvo, ki človeka more čistega obvarovati liberalske herezije, je: T a n k o s r č n a, r e k e l b i, s k r u p u l o z n a o p r e z n o s t, p r e d n o s e g a o k u ž i l i b e r a l n a h e r e z i j a. Ako kje, velja posebno glede liberalske kuge pregovor: Zvoni p r e d točo!

Da se torej ne nalezeš liberalske kuge, ravnaj po naslednjih pravilih:

O g i b a j s e o b č e v a n j a z l i b e r a l c i k a k e r k u g e! Ne trdimo nikaker, da bi morali pretrgati n e i z o g i b n e zveze, da bi sin očeta, žena moža zapustila, ker je oče, ker je mož liberalec; ne tirjamo, da bi katoličan ne smel kupčevati z liberalcem. Hočemo le, da naj katoličan pretrže zveze z liberalci k o t t a k i m i. Ko si odpravil ž njimi svoje opravilo, pusti jih in hodi. Občuj ž njimi, ako se smem tako izraziti, le — oficijalno, kaker zdravnik s okuženim človekom.

V to svrho ne bodi ž njimi zaupen prijatelj; ne občuj ž njimi familijarno; ne hodi jih obiskovat iz gole zabave, iz neke simpatije, tudi ne iz naklonjenosti, ki izvira iz narodnostnega čustva: ne hodi v njih hiše, društva, čitalnice. Sicer se nalezeš liberalizma, kaker kuge tisti, ki je zašel v okuženo ozračje.

Vgovarjaš: Pa z liberalci familijarno občujoč dobim njihovo naklonjenost in s to njih srce za vero. Odgovarjam: V tej solzni dolini velja žalostna resnica: ne zdravo jabolko ozdravi nagnjilo, ampak to nagnjije zdravo. Veruj mi! Ako se ne vrneš, ne pridobiš ti liberalcev za katoličtvo, ampak liberalci dobijo tebe za liberalizem.

Ako se hočejo liberalci spokoriti, naj hodijo poslušat cervene govore, naj grejo se izpovedat! S tem pa, da ti familijarno ž njimi občuješ, jih v zmoti še potrjuješ: Oni si mislijo: saj ne moremo biti tako groza brezverski, če ta in ta z nami familijarno občuje. Ljudstvo se posebno spodtika, ako domači duhovnik občuje familijarno ravno s tistimi ljudmi, kateri morda še v cerkev ne hodijo, na drugi strani pa se za pridne, krščanske, vbožne težake niti ne zmeni! Sicer pa familijarno občevanje manjša vpliv božje besede, katero oznanjuje duhoven v cerkvi. Tisti čas ko imaš ž njimi občevati — moli zanje. Bodeš več jim koristil!

Digitized by Google

Toraj z liberalci familijarno ne občuj, liberalnih časopisov ne čitaj: To pravilo je glavno, jedino, pa tudi zadostno, da se liberalne kuge ne nalezeš.

Varuj se občevanja z liberalci, sicer ne bode imel tvoj narod nobene koristi od tebe. Prvič omrzneš v njihovi družbi za najviše ideale in jih zameniš z malenkostnimi smotri. Drugič, ako tudi ne omrzneš, vender vresničevati jih ne bodeš odločno se lotil, ker na eni strani bi ne hotel veljati liberalcem, tvojim prijateljem, za kat. fanatika, a na drugi strani se bodeš tudi branil delovati javno za liberalne namene. Tako ne boš deloval ne za katoliško stvar, ne za liberalno. Roke bodeš držal križem, mlade svoje moči bodeš pustil nerabljene sahneti. Brezcvetna, neplodna ginila ti bo mladost. Koliko vzornih moči nam je po tej poti liberalizem zamoril! Liberalci smatrajo take „nevtralne“, stojične, dremajoče moči za svoje pristaše. Posebno si njih avktoriteto izkoriščajo. Glejte, ta in ta je tudi učen, on tudi ve, kaj pišemo. On bi nas lahko tudi zavračal . . . vender molči, ne reče nič — toraj naši nazori niso slabi, kaker nekoji fanatiki trde!! Tako potem modrujejo in kratkovidni svet slepijo.

Vsako brezpotrebno prijateljsko občevanje — opominja Sardá y Salvany — z liberalci se mora pretrgati. Tu veljajo besede Zveličarjeve: Kdor nevarnost ljubi, v njej pogine. Težko ti je? Vpri se in zveze pretrgaj! Bi občeval z okuženo osebo? Ne. Bi dalje občeval z ljudmi, katerih slab glas bi škodil tvojemu imenu? Bi obiskoval družine, ki grdo mislijo o tebi in tvojih? Kako pa moreš še dalje občevati z ljudmi, ki sramotijo tvojega Boga, ki zalezujejo tvojo vero? Nobene zveze, rekel je neki visok cerkven dostojanstvenik, z liberalci! Njihovih hiš ne obiskujte! Nobenega prijateljstva ž njimi! O ljudeh liberalske baže je vže sv. Pavel rekel: „Ne commisceamini!“ Ne občujte ž njimi! „Cum eiusmodi nec cibum sumere!“ Z liberalci niti ne banketujte! Kraj, kjer razsaja kuga, skušajo osamiti s kvaranteno, omejiti ga s tem, da pretrgajo z okuženim krajem vsako občevanje. O da bi bilo mogoče pretrgati, stalno preprečiti vsako občevanje nepotrebno mej liberalci in katoličani!“[1])

Antiliberalec.

[1]) Sardá y Salvany. El liberalismo es peccado. str. 73.

Digitized by Google

Da ne bodeš liberalne sekte sam vtrjeval in povspeševal!

Ne bodi z nobenim liberalcem intimen prijatelj! Sicer bo ta še potrjen v svoji zlobi.

Ne hvali liberalnih oseb! Sicer poreko, da hvališ njih nazore.

Ne veseli se zmag liberalcev! Sicer bodo tvoje veselje razlagali kot odobrovanje svojih brezverskih principov.

Ne podpiraj podjetja, katero imajo liberalci v rokak. Ako ima podjetje očividno dober namen, podpiraj, pa ne dajaj denarja liberalcem, ampak kat. mislečim; ne pusti objavljati svojih doneskov v liberalnih listih, ampak v katoliških. Sicer se bodo liberalci smatrali za voditelje javnega življenja, kateri vgled pa bodo vporabili v razširjevanje svoje sekte.

Ne bodi naročen na liberalne liste, tudi iz radovednosti ne. Kajti liberalci bi to izkoristili in rekli: naročen je, ker se vjema z našimi nazori! Isto tako bo o tebi tudi preposto ljudstvo mislilo.

Ne bodi naročen na liberalne liste, tudi zato ne, da ne bodeš z denarjem podpiral liberalne propagande. Kar ti je potreba, izveš o njih iz kat. listov.

Ne dopisuj v liberalne liste. Kajti liberalni vrednik bode tvoje dobre članke le kot zabelo porabil, da bodo njegove brezverske članke ljudje tem bolj brez skrbi požirali!

Ne voli nikdar liberalnega kandidata, naj bode sicer še tako umen in praktičen v posvetnih rečeh. Kajti liberalci bodo njegovo volitev izkoristili za povečanje vgleda liberalne sekte in za odobrovanje liberalnih načel. Ne voli ga tudi zato ne, ker liberalen poslanec bo glasoval vedno proti veri. Bodi, da ti oskrbi zemeljski kruh, a branil bo strastno, da bi ti dali večno hrano, versko šolo.

Ne hvali liberalnih časopisov, knjig, tudi če je kaka drobtininica dobrega v njih. Kajti liberalci obrnejo tvojo hvalo tudi na vse slabo, ki je v njih.

Ne se vdeleževati liberalnih slavnosti, banketov, zabav, veselic, predstav, tudi ne iz gole radovednosti ali raztresenja. Sicer liberalci bodo razlagali tvojo navzočnost za odobravanje svojih namenov.

Nikdar se ne tako vesti, da bi liberalci vtegnili te smatrati za svojega pristaša, ali vsaj za moža, kijih ne obsojaš. Barvo pokazati! Sicer bodo te izkoristili za svoje nazore rekoč: glejte, tudi ta je z

Digitized by Google

nami! Toraj naši nazori ne morejo biti tako protikatoliški! To bi si morali zapomniti posebno — duhovniki in sicer čim vgledniši so. Čim vgledniši so, tem več ljudij vlečejo za sabo.

Ne obsojaj katoliških bistveno dobrih pisateljev radi enega majhnega pogreška, kaker ne hvali liberalnih bistveno slabih radi ene drobtinice dobrega!

Ne zamolčuj, kotekdo vpraša, kaj je liberalizem, katere knjige, časopisi so liberalni, katera oseba je pristaš liberalske sekte! Liberalizem je herezija. Ljubezen do bližnjega tirja, da v tem nevednega v šoli, v cerkvi, v spovednici podučimo! *Isti.*

„Dělo“
o slovenskih razmerah.

Maloruski (mjahki) časopis „Delo“ je donesel v podlistku razpravico o slovenskih razmerah in posebe še o našem razporu. Članek je navdihnen od kakega narodnega svetca v Ljubljani ali na Dunaja. Pisatelj se je ali bal govoriti resnico doma ali pa si je mislil, da ga doma nikedo ne bi poslušal. Zato je šel puščati v — Lvov. No mi smo vdobili dotični številki od ruskega duhovnika — ki bode z bodočo številko naš sotrudnik — in ker smo našli v članku marsikaj, česar se pri nas ne sme izreči, da se ne razžali „vzornih rodoljunov“, zato podajamo nekaj toček iz onega spisa:

1. „Slovenski Narod“ je zatajil svoj prvotni program in je tudi sicer večkrat premenil barvo.

2. „Slovenski Narod“ je liberalno glasilo liberalne stranke. (G. pisatelj, gorje Vam, ako izvedo, kedo ste Vi, ki tako grdo preklinjate!)

3. „Narod“ je izzval duhovščino na odpor.

8. Od prvega začetka hodijo družno z „Narodom“ „Edinost“ v Trstu in pa — horribile dictu — „Soča“ v Gorici.

5. dr. Mahnič je religijozen fanatik. Duhovniki na Kranjskem, ki niso hoteli podpisati zaupnice Mahniču, so prišli v disciplinarno preiskavo.

6. Mahnič je zdaj na Slovenskem drugi papež.

7. Zdajna duhovščina ne ljubi več naroda.

Čitatelj bo pač vprašal, komu li more vse h kratu v — glavo? Pisano je za brez-glave-ljudi.

"Slovenec"

se trdno drži in vrlo napreduje. Kat. shod mu je prenovil obličje. „Slovenec“ piše zdaj vedno odločno in jasno; nikjer ni zapaziti one boječnosti in negotovosti, katera se mu je tolikrat

Digitized by Google

očitala. Članki so temeljiti in pa v lepi slovenščini spisani. Obliki se pozna mlada, spretna roka.

Mi imamo priliko čitati tudi nemške in italijanske liste, ali reči moramo: „Slovencu“ vso čast! „Gratzer Volks Blatt“ ni malo nima takih razprav ko naš „Slovenec“. Posebe še častitamo vredništvu radi člankov: „Slovenci in loža“; „Resolucije kat. shoda“; Petindvajsetletnica „Slovenskega Naroda“; „Pisma z Dunaja“. Hvalo zaslužita tudi dopisnika v Celovcu in Zagrebu. Prepričani smo, da so oni članki marsikomu odprli oči. Toda žal, da je „Slovenec“ tako malo razširjen. Na Goriškem n. pr. imajo v vsaki vasici „Sl. Narod“, „Slovanski Svet“, „Diritto croato“, „Edinost“, „Sočo“ — edinega „Slovenca“ ni. Poznamo čitalnico, ki ima polno nemških in italijanskih liberalnih listov in v katero zahajajo tudi duhovniki, in vender je „Slovenec“ demonstrativno pozabljen. Nemarnost naša je za res velika in čas je, da se je otresemo. Bodimo delavni in brezobzirni kaker naši nasprotniki! Pri tej priliki pa nam je zopet karati n e z a u p n o s t s v o j i h l j u d i do kat. listov. Kat. listu se ne spregleda nobena besedica, noben članek, nobena reservatio mentalis, nobena plehka opomba. Vse se preceja in puli, da ne ostane nobena številka brez graje, cel list pa brez pohvale in — naročnine. O dopisnikih se povsod skrbno molči; gledajo jih po strani in izogiblje se jih, kedor meni, da je poklican na dvor . . . Ko pa uide včasih dopisniku kat. listov kaka neprevidna beseda, tedaj pa ne morejo gg. žadosti pokazati svoje gorečnosti in modrosti. To je vsoda vseh katoliških listov. Ako bi se kedaj sestavil poseben svet za kat. liste, imeli bi svetovalcev, da bi morali pod milim nebom zborovati. „Slovencu“ in njegovim dopisnikom pa naročamo: Vršite svojo dolžnost in ne iščite hvale. Vse svoje prijatelje pa prosimo in opominamo, naj si skoraj naročijo vrlega „Slovenca“. (Ljubljana, Katoliška Tiskarna).

Za mlade pisatelje

sta darovala:

P. n. g. Pahor Anton, vikar . . . . . for. 4
„ „ „ Kramar Filip, župnik . . . . . „ 3

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

PETI TEČAJ

III. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1893

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Javna zahvala.

O priliki, ko nam je na priporočilo našega Prevzvišenega metropolita od Sv. Očeta Leona XIII došlo častitno odlikovanje, dobili smo od vseh strani brezbrojnih čestitek, mej njimi tudi od celih dekanij. Gospodje čestitelji so nam gotovo vže odpustili, da nismo se vsakemu posebe zahvalili, ker vedo, kako smo z opravki preobloženi. Smatramo pa za prijetno dolžnost vsaj na tem mestu izreči jim svojo najprisrčnišo zahvalo. Ne da bi bili kdaj poželeli kateregakoli odlikovanja, nas je vender pričujoče nekako razveselilo, ker se nam je zatrdilo, da to odlikovanje velja pred vsem **sveti stvari,** *za katero se borimo. Naj tudi to kaj pripomore do toliko zaželene sprave in edinosti mej Slovenci, katera ni mogoča nego na podlagi krščanskih resnic, ki smo jih narodu slovesno razglasili na I. slov. kat. shodu. — Kar se nas tiče, mi ne popustimo od svojih načelne same črtice. Bratje, podpirajte nas ne le gmotno, ampak tudi duševno. Bog z nami!*

V Gorici dne 24. julija 1893.

Dr. A. Mahnič,
tajni komornik Nj. Svetosti.

Prosimo

vljudno p. n. gg. naročnike, kateri niso še odrajtali naročnine za letošnji letnik, da bi blagovolili v kratkem jo poslati vpravništvu našega lista: Hilarijanska tiskarna v Gorici.

Listnica vredništva.

G. B. n. Kr. — Taki značaji so tedaj! Nam se hlinijo za pobožne, vnete katoličane, zatrjujejo nam svojo vdanost in češčenje, a z istim peresom zbadajo nas v «Sl. Narodu», v «Edinosti» itd. Tudi iz dijaških krogov smo nekaj takega zvedeli. Pa mi se temu dosti ne čudimo. Breznačelna vzgoja nove šole dozarja nam take značaje. Tem previdniši bomo odslej. Vsakemu dobremu početju se pridruži kaj slabega. Na tem svetu ni bilo in ne bo drugače. Tolaži nas misel, da trud, s

Digitized by Google

katerim se žrtvujemo za dobro stvar, vender obraja dober sad. Res, da se je in se bo še morda v naše vrste priklatil marsikdo, ki vse kaj drugega išče pri nas nego resnice. Pa to bodo le izjeme; taki se bodo počasi izločili, kaker pleve izmej zrnja. Mi odločno obsojamo, kar se po liberalnih listih tolikokrat ponavlja, češ, vsi akademiki, više-gimnazijci ali sploh posvetni razumniki, kateri izpovedajo naše nazore, so — farizeji, hinavci, kruhoborci! Kaker bi nezmisel naših nazorov tako očitna bila, da bi nam ne mogel pritrditi noben misleči človek! Pa hvala Bogu, da ni tako! Iz akademiških krogov ne pričakujemo sicer velikega števila, a tudi v njih bivajo n e k a t e r i možje, katerim ni do našega kruha niti do novcev naših, katere sklepa z nami ista m i s e l, isto p r e p r i č a n j e. Da je res tako, o tem prepričati Vas ima bodočnost — Da ste mi zdravi!

G. dijak n. Š. — Vi se opravičujete? Ne bojte se, da bi Vam bil jaz zameril, ker niste -- podpisali zaupnice! Ne, stvar ima drugačno lice. Zvedel sem, da v resnici igrate vse drugačno vlogo, nego meni kažete. Jaz ljubim in spoštujem odkrite značaje. Nič mi ni bolj zoperno nego hlimba, ker s takim človekom se ne da sploh občevati. Potolažite se torej. Kar se me tiče — odpuščam Vam vse, le nočem, da bi mene še nadalje za nos vodili.

„Vesne“

se, kaker se nam poroča od več strani, sramujejo ne le slovenski akademiki — izvzemši malo peščico hrabrih «boriteljev» in «sablarjev» — ampak celo višegimnazijci. Naravno! Nazori Vesnjanov so tako otročji, a domišljavost in ponos pri vsej duševni revščini sta tolika, da beročemu res prihajajo v spomin besede: Difficile satyram non dicere «Odgovarjati toliki nesramnosti ne z d i s e d o s t o j n o naši časti». «Ako bi imel akademik t a k o m a l o p o n o s a v sebi, potem ga pa vže privoščimo dr. Mahniču, kajti gotovo bi bil tak človek l e d u š e v n a n i č l a, ki bi se vdala iz kruhoborstva — f a r i z e j s t v u.» — «Ali radi tega — dr Mahnič — še ne sme misliti, da so tudi drugi nezmožni (kot on) i d e a l n e g a m i š l j e n j a». S takimi in enakimi k r e p k i m i reki se nas otresajo. — Posebno sta pa jezik in zlog «Vesne» na več mestih — pod vso kritiko. Mi bi res njenim vrednikom in pisateljem svetovali, da bi delo odložili za eno leto pa mej tem pridno prebirali Janežičevo ali katero drugo slovnico. Jaz sem koj pripravljen izbrati tri četrtošolce, kateri so vstani trikrat pravilnejšo slovenščino pisati kot jo znajo gospodje Vesnjani.

In vender vedno povdarjajo, da «Vesna» je glasilo vseh slovenskih akademikov in dijakov — izvzemši malo peščico farizejskih kruhoborcev, ki se zovejo Daničarji; k d o r n j i h, Vesnjane, žali — žalil je s l o v e n s k o d i j a š t v o: o n i hočejo biti duša, o n i srce vsega dijaštva! Človek bi res mislil, da se ime «Vesne» in Vesnjanov v slovenskem dijaštvu izgovarja sè svetim strahom in češčenjem! A da je tako bahanje pesek oči, in kako malo veljave imajo dunajsko-celjski naprednjaki v slov. dijaških krogih, naj pojasni naslednji odlomek iz pisma, ki smo je pred tremi meseci dobili od osmošolca z ljubljanske gimnazije: «Veleučeni g. doktor! — V zadnji štev.lki «Vesne» nahaja se članek, da smo vsi dijaki onih nazorov kot «Vesna». Ker je to očitna laž in ker med nami, med 34 osmošolci, komaj t r i j e ali č e t i r j e dobivajo Vesno, tedaj se pač lahko prepričamo, kakšno laž trobi oni dopisnik. Ako je med abiturijenti tako malo navdušenja, koliko manj ga mora biti med ostalimi dijaki! Kakšno agitacijo delajo že sedaj «Savani» med osmošolci za svoje društvo, to bi Vas tudi vtegnilo zanimati. «Poslano, prošnja, poziv» itd. se vrsti dan za dnevom mej dijaki, in tu nam učeni akademiki razlagajo, kako prijetno je na Dunaju, kako možato je «sablanje», kako nas «n e p o k l i c a n i p r e r o k i vabijo v semenišče, pa visokošolci upajo, da se ne bomo dali voditi od «framasonskih duhovnikov» itd.

Tako se nam poroča tudi od drugod, isto se nam zatrjuje od dijakov, s katerimi osebno občujemo. — No, upamo, da Vesnjani propadajočemu liberalizmu na Slovenskem vsekako ne pomorejo na noge!

Digitized by Google

OPRAVNIŠTVO: «HILARIJANSKA TISKARNA» V GORICI

OBSEG

II. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“

Pogumno in odločno naprej! . . . . . str. 258
Slovenska Leonina . . . . . „ 263
Učenost pa modrost — ali česa nam je najbolj treba? — II. Učenost pa modrost glede na človeško srce. — III. Učenost pa modrost glede na človeško delovanje. Sokrat — podoba zgolj naravne modrosti ter starosta zdravega modrovanja. — IV. Sklep. Kristijanstvo in modrost; Lessing — vzgled novodobnih prevzetnih učenjakov, odtujenih kristijanstvu. Kristus — najviši vzor ter početnik modrosti „ 273
David Friderik Strauss. — II. Straussova mitična hipoteza o evangelijih . . . . . „ 285
Apologetični razgovori. Kako spričujejo učenjaki, da veda in vera si ne nasprotujeti. — Je li res, da v narodih tem bolj gine vera, čim bolj napredujejo v omiki? — Veda pa cerkev in papeštvo. — Je li res, da najnovejši rezultati znanstvenega raziskavanja nasprotujejo verskim dogmam? Večni atom? „ 293
Odgovori na vgorore . . . . . „ 302
Nadaljni vgovori . . . . . „ 306
Žensko poglavje. Zakaj smo se lotili pisati o ženskah? — Kdo stoji dandanes za ženskim vprašanjem? — Pretirano češčenje ženstva na Slovenskem. Prešeren. — Kaj včinja tako žensko malikovanje na ženskah samih? — Žena vstvarjena. — Zakaj je prav in naravno, da je žena podrejena možu? . . . . . „ 307
Slavizem in panslavizem s posebnim ozirom na Slovence. — I. Zgodovinski razvoj narodne zavesti v Slovanih. — II. Slavizem po katoliških načelih. — III. Slavizem po breznačelnosti liberalcev. — IV. O kulturni vzajemnosti slovanski. Poslanstvo slovanstva . . . . . „ 321
Bolgarija in Rim. III. Zlati vek bolgarske zgodovine. — IV. Propadanje bolgarske države pod Simeonovimi nasledniki . . . . . „ 337
Dijaško gibanje na Slovenskem. Zaupnice . . . . „ 356
Raznoterosti. Pazite, kako berilo podajate mladini! — Pač jasno govorijo! — Cerkveni Glasbenik. — Darovi za mlade pisatelje . . . . . „ 369
Dijaška priloga. . . . . . 37—56

Digitized by Google

Pogumno pa odločno naprej!

Misli ob obletnici I. slovenskega katoliškega shoda.

„Slišala se je vže večkrat, zlasti pa zadnje dni pred našim shodom, izrečena želja, naj bi vendar prenehal razpor pri nas na Kranjskem in nastal zopet zaželeni mir. Kdo si ga bolj želi, tega miru, ko jaz? Vendar pa ne pozna naših razmer, ako kdo misli — in to je nekako brati tudi iz nekaterih izjav došlih katoliškemu shodu — da so tega razpora krive le osobnosti; da ga je kriva duhovščina, na čelu njej se ve da jaz, ki sem že itak najbolj sovražen mož pri mnogih Slovencih. A ni ga kriva duhovščina, ni ga kriva moja oseba — kriva ga je r e č, katero imamo zastopati, in ta je: Jezus Kristus."

Knezoškof dr. J. Missia
na I. slovenskem katoliškem shodu.

Kmalu bo leto dni, ko smo slišali navedene odločne in jasne besede. Vsi govori, vsa dejanja I. slov. kat. shoda vtisnila so se nam živo v spomin, globoko nam segla v srce. Lotili smo se delati z vso odločnostjo za idejo katoliškega shoda in nje vresničenje in do danes nismo se mogli odtrgati od tega nemirnega proprišča. Vedeli smo si marsikaj popravljati in spopolnovati; marsikaj očitali smo i sebi i drugim. Zraven pa smo pridno požirali tisočere psovke, ki so jih nagromadili nasprotniki na našo glavo in na druge gospode, ki so odgovorni o I. slov. kat. shodu. — Pa še bolj strupena so bila tiha očitanja prijateljev, ki so nasprotnikom pomagali z besedo, ako tudi ne z dejanjem. Tolažila nas je v tem britkem letu ena sama misel: da je bil katoliški shod v Ljubljani zares katoliško delo. Na shodu samem smo živo čustvovali: tu je tabor katoliški, tu so vsi naši škofje; v tem taboru je cerkev, v našem taboru je Jezus Kristus. Izven tega tabora so morebiti tudi katoličani, ali ti so zapeljani, so ločeni. Sveta dolžnost nam je tedaj ostati v tem taboru, kaker nam je dolžnost ostati v cerkvi.

A l i j e m o g o č e, d a s e m o t i m o? Ako se motimo, smo bili zapeljani, in sicer so nas škofje zapeljali. Na

Digitized by Google

shodu so bili namreč vsi naši škofje. Nekaterim ni bilo mogoče osobno na shod, zato so pa pisali in še posebe druge pooblastili, naj nam na shodu prav gotovo povedo, da se popolnoma zlagajo s pokroviteljem, da blagoslavljajo naš trud in naše delo.

A l i j e m o g o č e, d a s e m o t i m o? Naši nadpastirji so poučili sv. Očeta o naših naukih, o naših namerah, o I. slov. katoliškem shodu, in sv. Oče je naše početje blagoslovil. Nikar ni tedaj mogoče, da naš program ni katoliški ali pa da je negacija tega programa tudi dobro katoliška. Katoliški misli moramo posvetiti moči in blago brez vse skrbi, da smo morebiti zašli. Ni mogoče, da so nas škofje zapeljali.

Ta misel, pravimo, nas je tolažila v obilih skušnjavah in dvojbah. Kdor nima pri svojem delovanju nobene osobne koristi, mora imeti vsaj zavest, da dela za pravico in resnico proti krivici in zmoti. Kdo ne bi omagaval brez te zavesti? —

Za tega del pa ni bilo in ne bo za nas strupovitišega očitanja ko ono, katero smo v minolem letu tolikokrat slišali in čitali, d a j e n a š e d e l o s t r a n k a r s k o o t e p a n j e. Tako?! Ako je bil katoliški shod zborovanje e n e s t r a n k e p r o t i d r u g i, n i b i l k a t o l i š k i. Kar je katoliško, je o b č e i n z a v s e. Kar je katoliško, je cerkveno; kar je katoliško, je Kristusovo. Kristus pa ni razdeljen na stranke, ker je večna resnica. — Ni je pa tudi veče pregrehe ko s t r a n k a r s t v o mej katoličani. Kdo je neki tako hudoben in brezsrčen, da bo trgal na kose presveto tuniko Gospodovo? —

To očitanje je za nas sicer britko, ali zadelo je v prvi vrsti naše nadpastirje, češ, da niso razpora zabranili, ampak da so še hvalili in podpirali strankarje. Ali tudi oni sami so zlorabili — po tem očitanju — svojo mogočno, čeznaturno oblast za strankarske namene. Dolžnost njih je bila, reči vernemu ljudstvu in posebe še čč. duhovščini: „Mir! Ne cepite se na stranke, ne bodite slepi in strastni! Bodite nad strankami in ne ponižavajte častite duhovske oblasti za strankarske namene!“ Tako nekako propoveduje letos celo leto „Slovenski Narod“ pokrovitelju katoliškega shoda, a

Digitized by Google

tudi mi pravimo: Ako je naše delo stranka, morali so naši škofje tako govoriti. Kaj pa se je v resnici zgodilo? Ravno nasprotno, da lehko z mirnim srcem rečemo: od katoliškega shoda sèm so za naš razpor, ako ni načelen, odgovorni škofje. Ako je verno ljudstvo in ako je duhovstvo razdvojeno, krivi so škofje. To pa je tako grozno očitanje, da gotovo ni resnično. —

Kaker smo formalno gotovi svoje stvari, tako nam je tudi jasno, da se naš program popolnoma krije s pismi Pija IX, Leona XIII in avstrijskih škofov. Bog nam je priča, da ne želimo druzega ko njih nauke širiti in vršiti. Sicer ni od te strani nobenega vgovora in tedaj se dalje ne mudimo. — Naj nas torej le črnijo naši nasprotniki („Narod", „Soča", „Edinost") slovenskemu ljudstvu, da netimo prepir, da smo stranka, ki si gospodstva želi. Naj le ohajajo okolo nekaterih duhovnikov, da izvlečejo kako dvomljivo besedo iz njih o katoliškem shodu, o knezoškofu Missii, o dr. Mahniču, o domačem razporu. Nam je tega nesoglasja žal do srca, ali vendar se v bodoče ne bomo prav nič ozirali na tiho izgovorjene sodbe o programu katoliškega shoda, niti moremo take sodbe ceniti, če prav bi prišle iz ust še tako vplivnih mož. Ako kdo ve, da je razpor brezpotreben in nenačelen, naj se iz ljubezni do slovenskega naroda oglasi in naj nas pouči. V Avstriji je še mnogo jozefinskih elementov, katerim je katoliška cerkev samo spovednica in oltar, vse drugo se zove politika, ki poraja vedno stranke. Hvala Bogu, da se je katoliška zavest toliko vkrepila, da se oni gospodje ne upajo javno govoriti proti katoliškim programom.

Po katoliškem shodu ne pripoznavamo tedaj nobene avktoritete osobnim sodbam, pa naj pridejo od kogar koli. Molimo samo, da naj Bog pomnoži število katoliških mož in naj ojači njih moči, da jim ne vpade pogum ni pred nasprotniki ni pred prijatelji. Daj Bog vedno novih moči Prevzvišenemu pokrovitelju katoliškega shoda, da bo možko prenašal ona grozna očitanja o razporu in strankarstvu. Bodi mu v britkostih ta tolažba, da je Njegovo trpljenje naš pogum in naša zmaga.

* * *

Digitized by Google

Nam se pa tudi zdi stvar vže tako naperjena, da bi zdaj samo škodili dobri stvari, ako bi omagovali ali se celovmikali nasprotnikom. Pomišljati se je bilo poprej čas. Zdaj pa: kar je, je. Zdaj velja: odločnost je zmaga, neodločnost je gotova poguba. Ako bi zdaj razrekli načrte, katere smo napisali in za katere smo ljudstvo pozvali, bi nas ljudstvo v drugič ne poslušalo več. Opraviti imamo s takimi nasprotniki, da moramo vse naše dejanje zakopati sè sramotnim spomenikom, ako količkaj odstopimo. Nasprotniki nam ne govorijo: „Premenite to ali ono malost, v vseh drugih točkah smo edini". Njim je sploh vse naše početje zgolj sleparstvo in licemerstvo, mi pa smo jim lažnjivi licemerci in nevednega ljudstva podli zapeljivci. Tako pišejo o nas v Ljubljani, v Gorici in v Trstu. Letos so se vsi zedinili. Veliki zvon je „Slovenski Narod", kojemu pritrkavajo „Edinost", „Soča", „Domovina". V njih sredo stopili so tudi: „Slovanski Svet", „Vesna", Diritto Croato". Vidi se, da hočejo po prorokovanju prof. Šuklje-ja organizovati posvetno razumništvo proti duhovščini. Od tod tolika delavnost, zložnost in brezobzirnost v liberalnem tabru. V enem letu so mnogo napredovali in odločili so se: rajše pokoriti se narodnim nasprotnikom ko resnico pripoznati. „Z nožičem se bomo branili in črez naša razparana trupla boste morali, predno zmagate". Tako nekako je pisala „Soča". Ta zdivjanost proti svojim rojakom se je polotila tudi drugih listov. Kdor bi tedaj imel omagavati, naj pomisli, da ga čaka grob sè sramotnim spomenikom. Najmenj povoda pa imamo položiti roke križem, kaker da je stvar vže gotova. Nič ni gotovo; delo je še le začeto in delavcev nam manjka na vseh koncih domovine. —

To nam je treba povdarjati posebno zdaj, ko menda namerjava vlada Slovence nekoliko potiskati ob zid. Mi se je ne bojimo, ali Bog ne daj, da bi tako teptanje narodnih pravic zakrivilo tudi teptanje krščanskih načel. Ravno nasprotno. Gospodje okolo „Slovenskega Naroda" naj odprejo oči in naj izprevidijo, da naš boj za narodni obstanek in napredek bo le tedaj vspešen, ako se vsi združimo pod en prapor: „Vse za vero, dom, cesarja". Bog daj, da bi nas vladno pritiskanje zedinilo, da bi ona peščica pravih liberalcev

Digitized by Google

nekoliko zatajili svoja mnenja in vkrotili strasti. To bo prava politična modrost. Nespametno pa bi bilo odložiti katoliški program iz oportunitete. S tem bi vse zmedli, da bi noben človek več ne vedel, kaj in kako. Naj nas tedaj pritiskanje od zgoraj nič ne moti, naj marveč naše nasprotnike-rojake pripelje v tabor katoliškega shoda.

To povdarjamo zato, ker smo nedavno čitali v „Edinosti“ članek, kateri izraža željo po spravi radi narodne odločnosti. Pisatelja menda poznamo in cenimo. Za tega del mu hočemo nekaj odgovoriti. „Edinost“ je pisala:

„Zvezali so se proti nam (katoliški možje), a ne toliko iz zlobe — te vere nam ne izruje nikdo iz srca — ampak, ker so zbegani po krivih prorokih sedanje dobe in ker jim je mrzla sapa sedanja le nekako odrevenila narodni čut, a vdušila in zamorila ga gotovo ni . . . . Saj si ne moremo misliti, da bi mogli zlobnost in slaba volja za večno ločiti, kar je združila Božja previdnost v jedno celoto“.

Ako si gospodje „ne morejo misliti“, da smo zlobni in slabe volje, zakaj nam ravno to vedno očitajo na najostudniše načine? Kje je bil g. pisatelj, ko je dr. Nevesekdo pisal 4000? Zakaj ni branil nedolžnih? Kje je bil, ko so škofe in od njih odlikovane in spoštovane duhovnike slovenske očrnili pred vsem slovenskim ljudstvom za izdajice, za licemerce, za lažnjivce? Ali je imel g. pisatelj oči in ušesa zavezana, da ni čital in slišal, kaj so vse pisarili po „Narodu“ „Soči“ in „Edinosti“ njegovi prijatelji? Psovali so toliko, da so jim psovke pošle. — Mi pa smo gospodom nasprotnikom ponujali prav prijateljski roko na kat. shodu in po katoliškem shodu osobno in v člankih: „Mir in sprava — sad I. katoliškega shoda“, katere je tudi „Slovenec“ ponatisnil in izjavil z nami, da „radi damo polno zadoščenje vsem razžaljenim gospodom, ki vsprejmo program 1. katoliškega shoda. Zagotovljamo tudi — pisali smo — da mi ne bomo nikomer na poti v javnem življenju, ker nam je naše vzvišeno sveto zvanje preljubo, da bi kedaj silili na politični oder. Za tega del bodi tudi vsem dovoljeno naše osobe čisto prezreti. Mi bodemo z veseljem pozdravljali vsa društva, vse časopise, vse poslance in voditelje. Ako jim je prav in ljubo ponujamo jim vže naprej gmotno in duševno podporo . . .“

Digitized by Google

Tako smo mi pisali. A kak odgovor se je odmel? — Psovke na novo skovane! Nalagali so slovensko ljudstvo, kateremu so nas očrnili za žive zlodeje, ko imamo čiste roke in čisto vest, da nam nikedo ne more dokazati ni enega slabega dejanja ali namena.

Ni je veče neumnosti in veče zlobnosti, ko oni nesrečni boj proti Missii, proti Mahniču in drugim somišlečim rodoljubom. Gospodje, ki so pisali in grdili ona imena, so vedeli, da so oni gospodje plemeniti možje, resnicoljubni, delavni, zaslužni za slovenstvo, poržtvovalni. G. pisatelj v „Edinosti" pozna n. pr. dr. Mahniča v Gorici in po vesti mora priznati, da je bilo vse ono pisarjenje po liberalnih listih o njegovi nestrpnosti, o slavohlepju, o koristolovstvu, o sovraštvu slovenskega naroda, o njegovi vladnosti, o njegovi zvezi z pangermani, o njegovi ošabnosti itd. itd. — p o d l a l a ž o d k r a j a d o k r a j a. Kaker o dr. Mahniču in njegovem delu, je slovensko ljudstvo nalagano in osleparjeno tudi o drugih katoliških možeh. G. pisatelj naj se torej loti sv. dela za spravo in mir, ali najprej reci s v o j i m ljudem: „Mir! Ne več lagati, ne obrekavati, ne črniti pred svetom rojakov, ki imajo čiste namene in prav gotovo dobro katoliške nauke! Vse, kar ste do zdaj pisarili o katoliških možeh in o katoliškem dejanju, Vam je narekavala vroča strast. Vrnite poštenje in dobro ime poštenim rojakom. Dokler se pa to ne zgodi, ne more biti govora o spravi, ker do tedaj mi ne moremo imeti prepričanja o iskrenosti obljub in zagotovil slovenskih liberalcev. Ako bi pa g. pisatelj našel tudi v naših člankih kako osorno ali žaljivo besedo, naj pomisli, da so nas nasprotniki tako izzivali, da nismo mogli več mirni ostati. Na Goriškem n. pr. so nas očrnili pred ljudstvom z a ž i v e h u d i č e, d a n a s j e r e s v ž e s t r a h i n s r a m p r e d l j u d i. Kako bi nam ne pošla potrpežljivost ne samo nasproti kolovodjam, ampak tudi nasproti njih prijateljem? Nedolžnost je vsega zmožna, ako trpi krivico brez obrambe.

* * *

Vstrajajmo torej hrabri in neomahljivi pri praporu katoliškem, zvesto držimo se obljub, ki smo si jih dali na I.

Digitized by Google

slov. katoliškem shodu v Ljubljani. Obletnica naj poživi v nas ono sveto navdušenje, ki nam je dvigalo prsi na shodu. Naj nas nič ne motijo očitanja o razporu, strankarstvu ali nemodrosti. Mi vemo, komu smo verovali in se ne pomišljamo več. Našim nasprotnikom ne zavidajmo vspehov, ni plesov ni veselic ni gledališč ni društev, naj si bodo vže sokolci ali kolesarji ali narodno napredni radikalci. Nimamo kaj zavidati. — Dokler bodo odločno narodni, nimajo se bati od nas nobenega nasprotstva, ampak še podpore. Kjer pa je narodnost samo plašč liberalizmu, tam jim odrecimo vsako podporo in prijateljstvo. Kadar koli pa jim bo drugo, naj se vrnejo v stari tabor. Naj bodo gotovi iskrenega bratoljubja in prisrčnega sprejema od naše strani. S to zavestjo ostanimo pri začetem delu brez omahavanja ali pomišljanja. Licet nos, aut angelus de coelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit![1])

Dr. Pavlica.

Slovenska Leonina.

Πάντα δὲ δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε. — I. Thess. 5.

Kmalu bo leto dnij, odkar smo veseli zborovali v beli Ljubljani: kako oživiti katoliško zavest in prenoviti krščansko življenje na Slovenskem. Mnogo mislij, mnogo nasvetov, mnogo resolucij čaka še izvršitve. Nekatere smo skoraj čisto pozabili. Mej pozabljenimi menimo, da je tudi — „Slovenska Leonina“. Zato jo pa otmimo iz police stavljenih resolucij in postavimo jo na svetilnik, da nam zopet zasveti v oni luči, v kateri se nam je zasvetila v katoliškem shodu. Resolucija se glasi: „Vstanovi naj se slovensko vednostno društvo po vzgledu dunajske „Leonine“, katero prevzame nalogo, skrbeti za višjo gojitev in razvoj krščanske vede“. Temu namerjavanemu društvu se je v drugem odseku naložilo veliko breme, katerega do zdaj še nikedo nosil ni. Rekli so: „Bodočemu vednost-

[1]) Gal. 1.

Digitized by Google

nemu društvu pa bodi skrb, v dogovoru s pokrovitelji imenovanih društev, za podporo slovenskim visokošolcem, oziroma vstanovitev potrebnih „zavetišč“, v katerih naj bi se skrbelo za versko-nravni napredek slovenske akademiške mladine ter vzbujalo v njej in množilo katoliško mišljenje in življenje“. Imenovani društvi sti društvi za slovenske visokošolce na Dunaji in v Gradcu, posebni katoliški dijaški društvi po zgledu dunajske „Avstrije“ pod pokroviteljstvom odličnih slovenskih katoličanov. „Leonini“ se naroča, naj se dogovarja z vseučiliščnimi društvi. Kako se bo dogovarjala, ako je ni! Vseučiliščino društvo pa je vže, ali saj zasnovano je in pripravljeno je dogovarjati se z „Leonino“ toliko bolj, ker naši „Danici“ so odrekli dragi „pravi katoličani“ vsako prijateljstvo. Katoliška „Danica“ je našim „pravim katoličanom“ istega poštenja in časti ko „kružok“ ruskih židov, ki so prebegli iz Rusije. Toliko več hvale gre vrlim slovenskim mladeničem na Dunaju, ki niso odstopili od dobre stvari če prav jim je bilo treba slišati grde besede za dobro stvar. In pa še prehiteli so slovenske rodoljube sè svojim društvom, ker gotovo bi bila morala poroditi se „Leonina“ pred „Danico“. Vender pa ni še vse zamujeno. Bližajo se profesorjem počitnice, o katerih se dado take stvari bolje pogoditi nego li mej šolskim delom. Ali bi ne bilo morda prav, da te počitnice osnujemo „Leonino?“ Želeč nekoliko pot vgladiti lepi misli, hočemo od naše strani v smislu katoliškega shoda napisati najprej nekaj načelnih pravil, ob koncu pa hočemo dostaviti načrt pravil, katere smo sestavili po svoji pameti in samo na svojo odgovornost.

1. Namen krščanskega učenega društva je gojiti znanost po nauku Kristusovega evangelija. Zraven pa pobujati na delo učene rojake in je zbirati na pogovore in posvetovanja. Deloma je ta namen tudi „Matici Slovenski“, kateri je veliki mecen Wolf slovenske knjige naročal: „O priliki, ko Vam (čč. duhovščini) pošiljamo „povabilo“ k pristopu, za svojo dolžnost poznamo, vas opomniti temelja, na katerem smo zidani, in moramo rasti kaker živi kameni — v svet tempelj Božji. Duhovni moramo biti svetu luč, ki mu razsvitljuje pot v življenje, ne pa, da bi mu ga temnila v pogubljenje. Ljudstvo, nam v skrb izročeno, trdno se drži katoliške vere, to tedaj krepčati, pojasnovati in čedalje globokeje vtiskati mu, je naša dolžnost. . . . . Oni, ki so na čelu vstanavljajoči se „Matici“ s podpisi svojih imen, pričajo, da spoštujejo sv. katoliško vero, kateri so Slovenci iz srca vdani; oni spoznavajo, da bode „Matici“ sveto opravilo, v izdanih knjigah nikdar ne žaliti katoliške vere. Drugi rodoljubje so napovedali, da naj bode „Matica“ srce v narodnem životu, in krv, katera se ima v njem čistiti po pravilih pravega, zdravega izobraženja, je slovstvo. Tako bode „Matica“ — pisali so l. 1863, ravno trideset let je — tudi prava mati svojim hčerkam

Digitized by Google

čitalnicam in mati vseh vernih in delavnih sinov celega naroda". V soglasju s temi starimi željami je tudi letos še napisal vrl rodoljub v „Slovencu", da „Matica" bodi naša „Leonina". To željo, pravi, da je izrekel za enkrat, nekam boječ se, da se mu ne bo vresničila. Nam se tudi zdi, da „Matica" ne bo „Leonina". „Matica" je zdaj bogat zavod, ki izdaja in zalaga raznovrstne knjige napisane slovenskim izobražencem. Zakaj je to tako, povedali smo vže enkrat v našem listu in menimo, da nas je vsaki dobrohoten rodoljub razumel Ako bi mi zahtevali, da naj bo „Matica" istega duha ko nemški „Görresverein" ali dunajska „Leonina", začel bi se boj po časopisih in nazadnje bi se zanesel očiten razpor v „Matico", kjer bi ne bil na pravem mestu. Pri „Matici", ako je društvo podobno učeni „Leonini", ni dosti, da imajo člani dobro voljo in zdrava načela, treba je učenih pisateljev, veščih pisati raznim slojem izobraženega naroda. Samo za res učeni strelci vtegnejo vdobiti to trdnjavo v roke krščanskih mož, drugi junaki bi jo morda tudi vzeli, ali ne vedeli bi prav, kaj začeti v njej. Zato pa je katoliški shod modro omenil in priporočil „Matico", a zraven nasvetoval društvo, ki bi skrbelo za „Matico", ali recimo naravnost: društvo, ki bi vzgajalo, zbiralo in na delo pobujalo krščanski misleče učenjake. Tako društvo je zdaj Slovencem potrebno. Saj vender je žalostna resnica, da nam znanost zaostaja, ker se mnogo darovitih glav potopi v vrtincih političnih bojev. Z druge strani je pa tudi res, da od samo narodnih društev ne vdobimo krščanskih učenjakov, ker visoke šole nam izšolavajo po navadi učenjake brez Kristusa. Ako pojde še sto let tako dalje ko do zdaj, pa bomo imeli v Ljubljani „Matico" in na Dunaju „Slovenijo" ali podobna društva, in naj tem še tako naglašajo zložnost in edinost — v resnici bo zložnosti malo, napredka krščanske znanosti pa prav nič, ampak še vedno pogubniše ohlajanje. Bil je skrajni čas, da smo se vzdramili, ker sicer bi nas bili nasprotniki vže pozabili. — Ne dajmo se vender slepiti! Pustimo narodnim društvom hvalo in čast, koliker jim je gre, ali ne pričakujmo od njih krščanskega preporoda niti enega samega človeka, a kam li celega naroda. Ni vse za vse. Tamburica je narodno godalo, ali gosli ne bode nadomestila nikjer ni v cerkvi ni v šoli ni na zabavišču. Mi ne bomo nikomur prepovedali, naj se tamburice ne uči, ampak draga nam bo, ali kaj bi rekla „Glasbena Matica", ako bi njej hoteli vsiliti „tamburaše" mesto goslarjev? Odbor bi razsodil po pameti, da ni vse za vse. Ako bi nasprotniki katoliških društev in katoliškega shoda to razumeli in bi vedeli z dobro voljo nekoliko krotiti strast, zavladal bi v kratkem mir po Slovenskem. Mi zahtevamo katoliških, društev, ker smo prepričani, da samo taka društva blažijo krščansko življenje in oživljajo krščansko vero, ali nikoli še nismo rekli, da **katoliška društva nimajo biti slovenska.** Kdo bi pa tudi smel kaj takega le pomisliti? —

Digitized by Google

Čisto narodna društva služijo eni sami misli in so tedaj e n o s t r a n s k a. Sicer pa, ako se kje najde zadosti ljudi, ki nimajo druge ideje mimo narodne, le naj se družijo v tem znamenju koliker jim drago, ali naj ne zahtevajo od nas, da tudi mi služimo eni sami ideji in da jim še pomagamo odtujiti naš narod od viših idej samo radi malikovanja ene — narodnostne ideje. Kjer pa ni „čisto“ narodnega občinstva, tam bi pač zahtevalo rodoljubje, da oni poedini „čisto“ narodni gospodje podpirajo katoliška društva, ki so slovenska. To žrtvo bi zahtevalo pravo rodoljubje, ako bi strast ne kalila očij našim narodnjakom. V resnici pa se zahteva, da naj se ves naš katoliški narod in njega čč. duhovščina vpiše v „čisto“ narodna društva, da ne bo razpora, ki nastane gotovo, ako se vstanovijo katoliška društva, kajti zgolj narodnjaki ne gredo v katoliška društva in ako slišijo, da ima biti društvo v prid krščanske nravnosti in vere, razglasijo je za klerikalno in narodnjaško. V tej liberalni logiki je vir vseh razporov in prepirov. Prav tako zahtevajo liberalci tudi drugod po svetu, da naj bodo društva, šole, zavodi, države: čisto narodne ali državne barve, da se ne vžali neznatna manjšina judov in liberalcev. Dali bi preveč časti našim liberalcem, ako bi rekli, da so oni izmislili to načelo, ko so je v resnici samo pobrali iz nemških knjig. Po pravici bi tedaj mi zahtevali od našega znanstvenega društva, da bode slovensko in katoliško, ker goji znanost katoliškemu narodu. Ali v 30 letih nam je vzraslo toliko katoliško n e z a v e d n e g a razumništva, da bo pač najbolje, da pustimo „Matico“, naj ostane kar je: z a v o d z a i z d a v a n j e s l o v e n s k i h k n j i g. Poleg zavoda za izdavanje knjig pa nam je treba društva, ki bo družilo in budilo p i s a t e l j e, ker sicer ne bo imela „Matica“ kaj tiskati. Tako društvo bodi po naših mislih — „Slovenska Leonina.“ Menimo tedaj, da smo vtemeljili in opravičili potrebo slovenske Leonine ne na škodo, ampak na korist „Slovenske Matice“.

2. Po namenih morala bi biti organizacija novega društva taka, da bodo p r a v i č l a n i Leonine p i s a t e l j i, ki so dovršili visoke šole ali pa taki učeni Slovenci, ki so se sicer vsposobili za slovstveno delo. Znanstvena društva morajo biti demokratična. Koliker kedo zna, toliko velja. Zasluge na drugem se ne morejo poštevati pri znanstvenem društvu, ker sicer bode polno odbornikov, ali malo pisateljev. — V prijateljskih razgovorih si p r a v i č l a n i povedo svoje želje in vsaki p o s v o j e m z n a n j u i n p o s v o j i v o l j i s i z b e r e z n a n s t v e n o s t r o k o, k o j o b o d e p o s e b n o o b d e l o v a l. To je posebno važno za mlade učenjake, ki mnogokrat ne vedo, česa bi se lotili. Čas pa hiti, moči se dele in opešajo, predno je vtegnil dobre volje polni pisatelj izbrati peresu dostojne in hvaležne naloge. Ne vem, kako se drugim godi, ali meni se je vže često pripetilo, da sem zeval po tvarini celi mesec, spisal sem jo pa v treh dneh!

Digitized by Google

Ali še nekaj moram dostaviti. Kdor želi biti pravi član novega društva, bodi zares pravi član. to je dopisujoči član. Vsaki član mora dostavljati društvu svoje trude, ker sicer bi se drug na drugega zanašali, pisal pa ne bi nikedo. Zato se nam zdi potrebno, da se vsaki član zaveže pisati in v obrokih dopisovati društvenemu glasilu. Za varstvo in vspešno opominovanje nasvetovali smo nerednim in pozabljivim članom — globe. Kako menijo drugi o tem, ne vemo.

3. Kaker povsod, treba je tudi na znanstvenem polju vzajemnosti in občevanja, da se ne zapade v starokopitno ali neplodno dlakocepljenje. Zato menimo, da bodo letna posvetovanja na občnih shodih poživljala in prenavljala znanstveno delo. Marsikoga bodo taki shodi pobudili, da se loti novega dela, ki bo njemu v čast in domovini v korist. Ako človek ostane vedno doma, v knjige zakopan, zgodi se mu kaj rado — vedno ne! — da ostane učen sam sebi, drugim pa ne privošči ničeser. Ko sem včasih prebiral n. pr. zgodovinske sestavke v „Zvonu“, spominal sem tega ali onega, ki bi bil mogel napisati mnogo lepših člankov, a legel je v hladen grob, ne da bi pomočil peresa. Občni zbori bodo tedaj velike koristi.

4. Ob tej priliki ne smejo izostati predavanja o zanimivših točkah poedinih strok Taka predavanja ne bodo za nas Slovence brez sadu, če prav bi se morebiti edino le po znanstveni obliki odlikovala. Ne vem, kako se drugim rojakom godi, ali meni teče slovenščina tako nerada, da jo včasih kar izpodmuljeno gledam, jeli res slovenske matere lica ali ne. Jezikoslovci se jezijo z nami, mi pa si ne vemo kaj. Včasih, ne rečem, da palice ne zaslužim, ali mnogokrat sem pa prav nedolžen, ko slovenščino davim. Želeti je torej, da naj predavanja na občnih shodih služijo tudi obliki znanstvene besede.

5. Ne smemo preskočiti vprašanja, katero je morda vže napis tega članka pobudil v čitatelju: ali naj res vstanovimo eno samo društvo za ves slovenski jug? Tega mnenja je bil „R. K.“, in za njim je tudi dr. A Katalinić v „Katoličkoj Dalmaciji“ pozdravljal to idejo. Sicer pa so nam gospodje v Zadru in Zagrebu namignili, da bo lože in denašnjim razmeram primerniše, ako osnujemo dve društvi: eno Slovencem, drugo Hrvatom. Duh krščanskega bratstva bode združil obe društvi brez izrecnih pravil in posebne organizacije. Načelo edinosti se tako ohrani, vspehi zložnega dela ne izostanejo, izognemo se pa neprilikam, kakeršnih je obilo pri razkosanem in sužnjem narodu. To mnenje je naposled prevladalo tudi na katoliškem shodu, zato smo pa tudi mi govorili o slovenski Leonini. Toliko v pojasnilo p. n. čitateljem „R. K.“ in „Kat. Dalmacije“.

6. Zdaj pa preidemo v razgovor o podpori slovenskih vseučiliščnikov. Katoliški shod je naročil vednostnemu društvu, naj skrbi za podporo in za versko-nravni napre-

Digitized by Google

dek slovenske akademiške mladine in to v dogovoru s pokrovitelji dijaških društev na Dunaju in v Gradcu. Tu moramo najprej izpregovoriti resno besedo slovenskim vseučiliščnikom. Nimamo pravice zahtevati od mladih akademikov, naj bodo živi svetniki, tudi je krivično tako slikati slovenske visokošolce, ko da so ravno oni najslabši, kar ni res.

Toda oprostijo naj slovenskemu rodoljubu in pisatelju, ako ravno njim očita in priporoča stvari, katerih druge narodnosti vseučiliščnikom ne očita in ne priporoča, ker mu ni do njih. Veliko zlo za izšolanega gimnazijca idočega na vseučilišče je neosnovano mnenje, da je vže odgojen, da je vže zrel mož, ko je vender komaj 20—22 let star mladeneč. Neosnovano je tako mnenje, ker spričalo zrelosti priča samo o zadostnem znanju za višo šolo, nikar pa ni spričalo zrelosti za življenje. Vrhu tega je še tudi res, da so naše gimnazije učni zavodi, ki vse premalo skrbe za odgojo, za krščansko odgojo pa celo nič. To jo gotovo res. Seveda svet se zrelemu gimnazijcu poklanja in mu koj ponuja besedo v družbi, ki gre le doraslemu možu. Mnogo akademikov so tako zapeljali framasoni na kriva pota; ker nobena strast ni človeku pogubniša ko ošabnost. Zato pa pravimo: ako hoče slovensko vednostno društvo vršiti svojo nalogo, mora prepričati sebe in slovenske akademike, da ti niso še možje, da niso še odgojeni, da so še v šoli, potrebni nauka in dobrega sveta.

Brez tega prepričanja bilo bi društveno delovanje mahanje po zraku, akademiki pa bi bili po imenu vrli katoličani, ali brez podloge in odgoje. Naloga slovenske Leonine mora biti — poleg nabiranja denarja — najti na Dunaju in v Gradcu mladim in neizkušenim visokošolcem krščanskih odgojiteljev, modrih starešin in sicer dokledar ne zgradimo zavetišč, skrbeti bode posebnemu odboru za raztresene vseučiliščnike, katere bode o raznih prilikah zbiral na pogovore in posvetovanja. Vseučiliščino starešinstvo čuje o zunajnem redu visokošolcev, starešinstvo prijateljev mladine pa naj po očetovski skrbi za nadepolne sinove slovenske domovine. Po očetovski! Kdor te besede ne razume, naj se ne bavi z odgojo mladine.

Kako da bi imelo biti osnovano tako starešinstvo, zapisal sem v pravilih, katera pa jaz navedem samo exempli gratia.

Posebno važno in potrebno je vsakemu človeku, ki hoče lepo krščanski živeti, da si najde duhovnega voditelja. Nedorasli mladini pa odiščejo zreli možje duhovnika voditelja. Nekedaj so bili vseučiliščniki vpisani v Marijanske zadruge (kongregacije), katere so vodili oo. družbe Jezusove. Ako hočemo imeti zopet izobraženih, katoliških mož, moramo prav tako

Digitized by Google

skrbeti zanje ko naši predniki. Brez Boga, brez Kristusa in njegove milosti ne bodo vam vstali možje krščanski. Tako so pred nami mislili in delali modri možje, tako moramo tudi mi delati, ako hočemo do pravih vspehov. Brez duhovnega bili bi vsi trudi drugih starešin brezvspešni. Rad prepustim svoje nasvete v odobrenje drugim bolj izkušenim možem. ali ako odklonijo oni o duhovnem voditelju, ne bom imel prida upanja o krščanski vzgoji mladih akademikov. Naj pa nikedo ne misli, da duhovni voditelj mora biti Slovenec. Tega ni treba in ne bilo bi vselej mogoče.

Nasvetovana pravila „Slovenske Leonine".

§. 1. — Ime in nameni društva.

Društvu je ime „Slovenska Leonina". „Leonina" je učeno društvo, kateremu je namen:

a. zbirati in pobujati na znanstveno delovanje krščanski misleče učenjake na Slovenskem,

b. podpirati gmotno znanstvena početja,

c. Navajati na znanstveno delo mlade pisatelje.

§. 2. Sredstva za društvene namene so:

a. shodi učenih članov in prijateljev,

b. znanstveno glasilo in strokovne knjige,

c. predavanja o znanstvenih tvarinah,

d. nagrade učenim članom in mladim pisateljem,

e. visokošolcem na Dunaju in v Gradcu vstanovi društvo o svojem času zavetišča po naročilu I. kat. shoda v Ljubljani.

§. Društveno imetje se nabira:

a. iz letnin,

b. iz prodanih knjig,

c. iz darov in volil ali vstanov.

§. 4. Zalog za visokošolce in mlade pisatelje.

Vstanovi se poseben zalog za visokošolce in mlade pisatelje, ki se nabira:

a. iz darov izrečno voljenih temu zalogu,

b. iz društvene blagajnice po sklepu ravnateljstva.

§. 5. Člani so:

a. častni, katere imenuje občni zbor radi posebnih zaslug;

b. vstanovitelji, ki plačujejo društvu po 100 for. ali 200 kron;

Digitized by Google

c. podporni člani, ki plačujejo letnine 4 krone;

d. pravi člani, ki so dovršili nauke na vseučiliščih ali pa ki so se sicer vsposobili in skazali v znanstvenih delih. Pravi plačajo 10 kron letnine.

§. 6. — Vzprejem in izstop iz društva.

Kdor želi biti član „Leonine", se oglasi osobno ali pismeno pri ravnateljstvu.

Kdor izstopi iz društva, naj to blagovoljno naznani ravnateljstvu. Ravnateljstvo mora izbrisati člane, ki na ponovljeni opomin ne vplačajo letnine.

Vplačani denar se nikomur ne vrača.

§. 7. — Pravice in dolžnosti članov.

Pravi člani imajo aktivno in pasivno volilno pravico bodisi v ravnateljstvo bodisi v odseke. Imajo na vseh shodih besedo in o vseh predlogih besedo in sklepčen glas.

Dolžnosti pravih članov so:

a. podpirati društvene namene v obče;

b. leten dopis x tiskanih pol ali pa spisovanje večega dela v daljšem obroku. Za vsako nedostavljeno polo plačajo x globe.

Častni člani in vstanovniki imajo vse pravice pravih članov brez pasivne volivne pravice. Smejo pa biti člani akademičnega starešinstva.

Podpornim članom gre vabilo na javne shode in poročilo o društvenem delovanju.

Društvene knjige vdobijo po znižani ceni. Smejo biti člani akademičnega starešinstva.

§. 8. — Organizacija društva.

Na čelu stoji ravnateljstvo sedmero članov t. j. predsednik, podpredsednik, tajnik in blagajnik, in trije odborniki.

Predsednik, tajnik in blagajnik morajo stanovati v Ljubljani

Ravnateljstvo voli občni zbor.

Leonina se deli po sklepu občnega zbora v odseke, v koje stopi vsaki član prosto.

Vsaki odsek voli: načelnika in tajnika.

Odseki smejo imeti posebno blagajnico. Odsekovi sklepi so veljavni še le ko jih ravnateljstvo potrdi.

Digitized by Google

§. 9. — Akademično starešinstvo.

Slovenskim visokošolcem na Dunaju in v Gradcu najdi ravnateljstvo: starešinstvo slovenskih rodoljubov, čegar član more biti vsaki član „Leonine".

Akademičnemu starešinstvu je namen skrbeti za gmotne podpore in za znanstveno izobraženje in za lepo krščansko življenje slovenskih visokošolcev.

Število članov ni določeno.

Starešine izvoli občni zbor. Izbrani starešine pa si volijo sami načelnike, blagajnika, tajnika, duhovnega voditelja, in dva odbornika.

Načelnik akademičnega starešinstva bodi redoma pokrovitelj akademičnega dijaškega društva.

Blagajnik vpravlja zalog pomenjen v §. 4. in poroča občnemu zboru. Izplačuje pa le one svote, koje je odbor dovolil.

Duhovni voditelj vodi duhovno življenje in vsako leto duhovne vaje. Duhovni voditelj bodi duhovni oče visokošolcem in ne imej nobenega vpliva pri podeljevanju podpor in nagrad.

Tajnik piše zapisnike in dopisuje v imenu starešinstva in odbora.

Odbor zboruje vsaj vsaki mesec.

Starešinstvo zboruje vsaj vsaki tretji mesec.

Starešine pomagajo odboru pri delu za društvene namene.

Želeti je, da se o priliki starešinstvenih sej kaj čita.

Naroča se starešinstvu, naj vsaki semester obišče visokošolce na stanovanju in še posebno skrbi zanje o bolezni.

Visokošolcem pa se naroča, naj zaupajo starešinstvu in naj vsaki mesec enkrat obiščejo duhovnega voditelja. Starešinstvo poroča o svojem delovanju ravnateljstva.

§. 10. — Dolžnosti in pravice ravnateljstva.

a Ravnateljstvo vodi društveno delovanje in vpravlja njegovo imetje.

b. Pripravlja predloge občnemu zboru. Sklepa vedno z večino navzočih in s pismom glasujočih članov. Predloge je treba naznaniti 8 dnij pred sejo vsem članom ravnateljstva.

c. Vzprejema člane, spise, izbira naloge za nagrade, ocenja naloge in izplačuje nagrade, razdeljuje izdane knjije, podpira znanstvena dela.

d. Ravnateljstvo zboruje vsake tri mesece po enkrat ali pa tudi sicer, ako to zahteva večina članov.

e. Predsednik zastopa društvo pred svetom, nadzoruje delovanje, sklicuje seje ravnateljstva, in občne zbore, katerim

Digitized by Google

predseduje. Vsako pogodbo ali dogovor, ki ima vezati društvo, morajo podpisati predsednik, tajnik in blagajnik.

f. Podpredsednik nadomešča odsotnega ali zadržanega predsednika.

g. Tajnik ima imenik članov, dopisuje in vodi izdavanje knjig, pomaga predsedniku in blagajniku. Poroča občnemu zboru o knjižnem delovanju društva.

h. Blagajnik pobira letnino in darove, izplačuje nagrade in podpore in polaga račun občnemu zboru.

i. Prepire mej člani poravnajo posredovatelji, katerih izbere vsaka stranka po enega, izbrana posredovatelja izbereta tretjega iz članov ravnateljstva za predsednika.

j. Predlog o razpustu društva more staviti občnemu zboru samo ravnateljstvo, ako je to poprej enoglasno sklenilo.

k. Občni zbor se skliče vsako leto enkrat. Dan in mesto določi za I. osnovalni zbor osnovalni odbor, v bodoče pa občni zbori. Izvanredne občne zbore je sklicati, ako to sklene ravnateljstvo ali pa ako zahteva polovica pravil članov pismeno.

Na občnih zborih se sklepa z absolutno večino pričujočih članov.

Prememba pravil ali razpust društva se sklepa z $^2/_3$ glasov in mora biti vsaj polovica pravih članov navzočih.

Občni zbor voli ravnateljstvo, odseke, starešine slovenskih visokošolcev, in odobri proračun za prihodnje leto.

O priliki občnega zbora naj pravi člani čitajo razprave o znanstvenih vprašanjih.

§. 11. — Razpust društva.

Ako se društvo radovoljno razide, sklepa o društvenem imetju zadnji občni zbor. Ako pa viša oblast društvo razpusti, ostane vse imetje v rokah Ljubljanskega knezoškofa, ki naj porabi imetje za namene razpuščenega društva.

Dr. J. Pavlica.

Digitized by Google

Učenost pa modrost – ali česa nam je najbolj treba?

II. Učenost pa modrost glede na človeško srce.

Sapientiam et disciplinam, qui abicit, infelix est: et vacua est spes illorum, et labores sine fructu et inutilia opera eorum.
(Sap. c. 3. 11).

Nadaljevanje.[1])

Da, priznaj ali ne, človek more ravno zato, ker je človek, t. j. razumno bitje, najti popolne vtehe ter pristne sreče edino le v Bogu; to pa ker, kaker smo videli, more samo neskončna popolnost izpolniti in tako rekoč izcrpati moč človeškega uma in volje, ne pa omejena stvar, bodi še tako vzvišena, vzorna. Resnico to je sv. Avgustin, kateri je človeško naravo in srce tako dobro poznal, izrazil sè znanim klasiškim vsklikom: Za-se, o Bog, si nas stvaril, in naše srce je nemirno, dokler ne počiva v tebi.

Iz tega nujno sledi, kar lehko dan na dan opažamo, da prave srčne sreče, v koliker je sploh dostopna človeku tostran groba, more vživati le tisti človek, kateri se je postavil na pot vodečo k Bogu, kateri izvršuje božjo voljo javljajočo se v nravnem redu, v glasu nepopačene vesti, javljajočo se v naravnem in pozitivnem zakonu, skratka: kateri vestno zadošča vsestranskim svojim dolžnostim.

Tak človek si je v istini izbral Boga v svoj delež: ne glede na srčni mir ter spričevanje čiste vesti, proti čemur so vse druge pozemske dobrote le — prazna pena, njegovo srce prešinja neizrečeno sladka nada, da bode nekdaj nezmerno srečen v vživanju nerojene pralepote in dobrote. Trdna nada ta, katera ne vara, ker sloni na zvestobi božji, navdušuje človeka za vse kreposti, za nevmorno požrtvovalno delovanje v slavo božjo ter v prid sobratov, vliva v človeško srce nepopisne tolažbe ter nevkročenega poguma zoper vse navale sovražnih sil. To sijajno priča vzlasti življenje in delovanje kristijanskih svetnikov in junakov v teku 19 stoletij od Štefana mučenika pa do Garcije Moreno, slavnega predsednika ekvatorske samovlade, ki je nedavno prelil junaško kri za Boga in blagor domovine, od apostolov do zadnjega misijonarja.

[1]) Glej IV tečaj, II, III in VI zvezek.

Digitized by Google

Toda kako more človek obračati toli nestalno, vsakovrstnih vtisov dovzetno srce k neskončnemu dobremu, ako mu nedostaja modrosti? Saj človek brez modrosti t. j. brez pravih vodilnih načel ter plemenite, odločne volje, mora biti igrača slučajnih vtisov, igrača strasti ter zunanjih silnih dogodkov liki ladija brez vesla sredi razburkanih valov. Človek brez modrosti zamenja nepopolno in le navidezno dobro z neskončnim dobrim, katero edino more vtešiti srce, ter se vda končnim stvarem: malikom, kateri kruto zavladajo v srcu odtujenem Bogu in modrosti.

Tak malik, s krinko visoke plemenitosti, je tudi učenost, nenasitljiva učenost brez vzorniše družice — modrosti, učenost, kaker se dandanes javi vzlasti v strastni in, kaker pravijo, prosti znanstveni preiskavi [1]) brez vsakega ozira na početnika narave in vede, ako ga celo izrecno ne zanikuje; učenost, katera, vsa vtopljena v stvarstvo, cepi in raztvarja do poslednje dlačice vse pojave, bodisi tvarne, bodisi duševne, katera sè silnimi napori ter skrupulozno natančnostjo izsleduje zgodovinska dejstva in letnice — a pri tem do cela v nemar pušča vsake više ozire in težnje človeškega duha, nravno popolnost, zadnji smoter človešva.

Evo malik-trinog, kateremu toliko denašnjih učenjakov robuje!

---

[1]) „Prosta" preiskava — zares sicut lucus a non lucendo. Treba se le bliže seznaniti s to preiskavo: v njej vlada, kar se dostaje resnic o nadsvetnem Bogu o duši, o nravnem redu, ali resnic tesno spojenih s prvimi, skoro vedno strast in nepoštenost, ali predsodek. Dokaj zanimiv podatek beremo v znanem italijanskem listu „Civiltà Cattolica". (19. marca 1892) Evo ga:

Nedavno sta dva laška profesorja stopila v železnični voz v postaji nekega mesta v Toskani: v kotu je sedel molčeč tretji popotnik; najbrž pisatelj dotičnega članka. Profesorja sta se spustila v znanstven razgovor ter za nekaj časa reče eden drugemu: „Prijatelj, čuvaj se priznavati v naravi enega samega smotra ali namena; kajti, da enega priznaš, bodeš moral dosledno in nujno priznati i papeževo nezmotljivost."

Profesor ni nikaker napačno sklepal. Zakaj kdor priznava v naravi smotrenost, n. p. da zrak ni kar tako le slučajen, nego da ima namen vzdrževati živeča bitja; da so zobje v to, da more životinja grizti, da je zemeljska os nekoliko nagnjena na ekliptiko ravno zato, da imamo raznih letnih časov itd. brez konca in kraja očitnih smotrov, o katerih pameten človek ne more dvomiti — kdor, pravim, to priznava, priznavati mora zajedno nadsveten um, kateri je vsaki stvari določil svoj smoter, kateri je neskončno moder in vsemogočen ter zatorej more vstanoviti vzvišeno napravo, recimo katoliško cerkev, kot najvišo učiteljico človeštva podeivši ji v ta namen nezmotnost v verskem in nravnem nauku.

Ker pa dotični profesor ni hotel priznavati te posledice, zato je samovoljno tajil očitno resnico. Tako po največ ravnajo novodobni brezbožni naravoslovci in modroslovci; v njih spisih tiči skrit ali celo jasen ta-le argument: Boga, osobnega, nadsvetnega Boga nočemo, ergo ga ni. Zato se poprijemljejo vsake še tako neosnovane, piškave podmene (n. pr. Darvinove), ako se jim le zdi, da z njo lehko porinejo Boga iz stvarstva; zato strastno in samovoljno zaničavajo očitne resnice, samo ker bi sicer morali priznavati i Boga. In to se v našem veku krsti za „prosto znanstveno preiskavo"!

Digitized by Google

Toda ta ali oni vtegne reči: ni li vsako spoznanje, vsaka, še tako neznatna resnica, en žarek večne resnice, po kateri nujno hrepeni naš um, katera je dika in ponos človeškega duha? Kako torej moreš tu govoriti o trinogih in malikih?

Da, vsako i najmanjše resnično spoznanje, na katerem koli polji človeškega mišljenja dići in spopolnjuje človeški um ter ga stori deležnega božjega spoznanja; kajti božji um je izvor in merilo vse resnice. Dobro. A zgodi se prav lehko, da človek spoznanje ali vedo, ravno ker je tako vzvišena in plemenita, više ceni, nego li je v istini vredna, da jo kar obožava: kratko, da mu ni več stvar, nego bog, malik. Koliko jih dandanes žrtvuje temu maliku čas in vest in celo zdravje in življenje! In kako jim vrača malik ta trudapolno službo? Notranja praznota in nezadovoljnost, da celo obup: evo njih plačilo. Izkušnja in stvar sama jasno govorita. Zakaj veda človeška ostane poleg vsega napredka vedno nepopolna, nedostatna; zatorej le čedalje bolj vžiga željo popolnega spoznanja, a zadovoljiti je ne more. Da, veda v veke ne bode nudila človeškemu duhu vse tiste luči, po kateri silno hrepeni, pač pa ga lehko pahne, ako je razdružena od modrosti, kaker smo vže drugje videli, v splošni dvom, v obup.

Zares nesrečni ter pomilovanja vredni so taki učenjaki: dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. (Rom. 1. 22).

Toda kedo vtegne pripomniti k tej sliki: „Slavno ime in priznanje sveta jih dovolj odškoduje; ni, da bi morali biti nesrečni“.

Bodi, slava spremljaj jih povsod ter trosi duhtečih cvetic na njih pota ter raznašaj njih ime do konca sveta — zato niso kaj nič na boljšem. Slava vtegne sicer vpijaniti človeka, da vsaj za trenotek ne čuti svojega žalostnega stanja; osrečila ga ne bode nikdar. To pa, ker je slava le zunanje dobro, a prava sreča je notranja, v srci; dalje je treba tudi pomisliti, da je pozemska čast in slava nestalna in negotova, zatorej napolnjuje strastnega slavoljuba z vednim strahom in skrbjo, ne bi li z visočine slave padel v prepad pozabstva in morda celo sramote, nikar da bi mu nudila pristne, trajne sreče.

Digitized by Google

III. Učenost pa modrost glede na človeško delovanje. — Sokrat — podoba zgolj naravne modrosti ter starosta zdravega modrovanja.

Sapientiam et disciplinam, qui abicit, infelix est: et vacua est spes illorum et labores sine fructu et inutilia opera eorum.
Sap. c. 3. II

Čemu naj hrepenimo po znanstveni izobrazbi, kaj bodi smoter znanosti, umetnosti in sploh človeškemu življenju?

Velikemu delu današnjih učenjakov in omikancev je to vprašanje do konca nepotrebno, da celo nespametno. In vender vprašanje to je važno, sila važno, tako da je od njega rešitve zavisna vsa smer in značaj, vsa vednost in dostojnost našega bivanja. Tudi vemo, da so napačni nazori o tej stvari največ zakrivili žalostne razmere, katere dandanes pritiskajo človeško družbo. Zatorej je rečeno vprašanje pač vredno, da je od bliže motrimo.

V samovladi novodobnih učenjakov in izobražencev vlada večinoma mnenje ali bolje aksijom, da sta veda in umetnost sami sebi namen ali, kaker pravijo, „absolutni", neodvisni, tako da nikaker ne moreta in ne smeta služiti drugemu smotru, da se ne moreta in ne smeta ozirati na kako drugo pravilo, dokler se nočeta odreči svojemu dostojanstvu in sploh svoji naravi. Osoden nazor in predsodek, kateri je vže rodil in še dan na dan poraja toliko zla v zasebnem in družabnem življenju! Od tod smo videli mišljenje ter razmotrivanje ločeno od dejanskega življenja, videli smo znanstveni in umetnostni napredek obožavan ter postavljen kot najviši smoter človeški brez vsakega ozira na nravno življenje, na krepostno, plemenito delovanje sebi in človeštvu v prid.

Res, znanosti in umetnosti je predmet resnica, oziroma vzorna resnica, resnica pa je vredna, da jo človek vže r a d i n j e s a m e spoznava: v tem zmislu priznavamo ter moramo priznavati, da ste veda in umetnost sami sebi namen. Toda nekaj druzega je trditi, da nikaker se nimati ozirati na viši smoter človekov na zemlji, na više pravilo in zakone. Ni, da bi se tu spuščali v globoka razmotrovanja: zdrava obče-človeška pamet naj razsodi.

Naši nasprotniki morajo priznati, da ima vse človeško mišljenje in delovanje namerjati pristno popolnost in vrednost človekovo. Ako je to tako, vprašamo: po čem sodi zdrava človeška pamet, sodi celo človeštvo vrednost človekovo, kedaj pravimo

Digitized by Google

jednostavno, brez dodatka o človeku, da je dober, vrl? Morda kedar zapazimo v njem veliko znanosti in olike? Ne, pravo vrednost in popolnost človeško merimo vsi, tudi oni — dasi morda nehote — katerim ste znanost in umetnost do cela neodvisni, merimo, pravim, vsi po nravni popolnosti, po plemenitem srcu in krepostnem delovanju. Tako veleva zdrava človeška pamet, to je nepopačeni glas človeške narave, glas krepak, katerega v veke ne bodo oglušili samovoljni nauki in sestavi novodobnih čudakov. Nravna popolnost je torej prvi, najvišji smoter in pravec človeški na zemlji, smoter, kateremu potemtakem mora človek podrejati vse druge stvari, naj bodo še tako visoke in plemenite, pravec, po katerem mora človek vrejati vse proizvode svojega duha in svojih rok, nravna popolnost je vzvišeni smoter, kateri podaje vsemu človeškemu delovanju one vzorne smeri in enote, brez katerih ni človeka dostojno.

Kdo pa uči ter navaja človeka podrejati celo svoje življenje in delovanje temu vzornemu in nujnemu smotru? Morda li gola učenost, katera se ziblje v svetovih teoretiškega spoznanja, ne da bi vplivala na voljo ter ji dajala nravne smeri? Nikaker ne. Pač pa modrost, in sicer edina modrost, ker le ona vsovršuje zajedno, kaker smo vže razmotrili, um in voljo; zatorej le ona uči nravno delovati, le ona omogočuje značajno in plemenito življenje družeč glavo in srce v krasno enoto ter takisto otvarjajoč vzor človeka.

Da, modrost uči svoje gojence plemenito živeti, požrtvovalno in dosledno delovati do smrti. Tako je učila Sokrata, o katerem pravi Cicero, da je zvabil modrost z neba ter jo vdomačil med zemljani.

Čitajoč življenje Sokratovo vzlasti v Ksenofontovih „Spominih“ in Platonovi „Obrambi“ nismo si mogli kaj, da bi ne občudovali tega izvanrednega moža, kateri se nam je v marsičem zdel vzor človeka naravnega t. j. človeka, v koliker ni povišan v čeznaravni svet. Zdelo se nam je, da je v Sokratu narava človeška storila skrajen napor, da bi rodila dovršeno bitje, bitje skladno razvito po umu in srcu. Da, celo Sokratovo prikazen obdaja tak blesk, da se nam zdi lepa podoba — ena najlepših med paganskim svetom — onega človeku, v katerem se je na nedoumen način spojila božja in človeška modrost: Boga-človeka Kristusa.

V svesti si, da je poklican od božanstva, da vzgojuje in bodri Atenčane k nravnemu, modremu življenju, izvrševal je Sokrat vzvišeni ta poklic do smrti, prezirajoč svoje osebne koristi ter skrbeč samo za blagor propadajočih someščanov. Kdo bi se se ne divil njegovi jekleni značajnosti, s katero je vedno i v najtrpkejših položajih izvrševal spoznane dolžnosti, njegovi skromnosti, v kateri je rad javno pred Atenčani priznaval svojo nevednost, dasi je bil najmodrejši izmed njih? Kdo bi ne občudo-

Digitized by Google

val njegovega trdnega zaupanja v božjo previdnost, njegove neomajne odločnosti, s katero se je vstavljal zagrizenim osebnim in državnim nasprotnikom, sofistom? Vzlasti pa nas mora kar očarati mirno, nevstrašeno in dostojno obnašanje sedemdesetletnega zatoženega starčka nasproti nevednim in krivičnim sodnikom: svest si svoje nedolžnosti in časti preziral je do cela vsa več ali menj nedostojna sredstva, katera so tedaj bila navadna v Atenah in katera bi ga prav lehko bila rešila obsodbe; očarati nas mora poslednjič njegova nerazrušna zvestoba in pokorščina nasproti državnim zakonom, s katero je prostovoljno izpil čašo strupa — žrtev svojega prepričanja in svetega poklica, krasen vzgled vsem potomcem, zlasti novodobnim poganom.

Toda kaj je storilo Sokrata tako velikega, kaj je oslavilo njega življenje v najpozniše veke? Neomajno prepričanje, da se človek v vsem svojem delovanji in nehanji mora vstrajno in dosledno ravnati po viših načelih in nagibih kljubovaje vsem nasprotnim silam ter ne glede na lastne vgodnosti ali nevgodnosti, neomajno prepričanje ter zajedno dejansko izvrševanje neomajnega prepričanja, da mora človek na zemlji zadoščevati nalogi od Boga mu naloženi, neomajno prepričanje, da jedro človeške veljave in dostojanstva so krepostni, plemeniti čini, nikaker pa prazne in samovoljne preiskave, puhlo, od življenja ločeno umničanje po načinu sofistov: skratka modrost.

V prvem delu pričujoče razprave smo videli, da je modrost v bližnjem sorodstvu s pravim modroslovjem, v koliker namreč vvažuje najviše in najbolj dragocene rezultate modroslovnega razmotrivanja ter jih dejanski ostvarja vporabljajoč jih na vse razmere zasebnega in družabnega življenja. Tudi v tem nam je Sokrat krasen vzgled.

Dobro vedoč, da je izvestno in temeljito spoznanje višjih resnic nujen pogoj plemenitega, človeka dostojnega življenja, trudil se je nevmorno, da je te resnice Atenčanom prepričevalno vtemeljeval ter vtiskal v glavo in srce. V to se je posluževal navoda (indukcije) t. j. na podlagi obče priznanih resnic ter vsakdanjih pojavov razvijal je naprej jasne, določene pojme o sleharni stvari in takisto vtemeljeval prave nazore o različnih odnašajih človekovih, vtemeljeval in zabičaval nravstvena načela dolžnosti in poklic slednjega meščana.

Tako je Sokrat postal starosta pristnega, zdravega modrovanja, ter vtemeljil nerazrušen, vekovečen modroslovski sestav, katerega je njegov učenec Platon spopolnil, Aristotel pa dovršil ter očistil zmot, v katere je Platona zavela njegova premalo trezna, poetiška narava.

Toda Sokratu mišljenje ni bilo zadnji smoter, nego sredstvo v dosego zadnjega smotra: od vsakega je neizprosno zahteval, da je spoznano resnico dejanski izvrševal, da je življenje vrejeval po umstvenih terjatvah, kaker je i njemu samemu umstveno

Digitized by Google

spoznanje bilo vodnik in ravnilo v celem življenji. Le to ga je storilo modrega v popolnem pomenu te besede.

Modrost Sokratova se v sijajnem blesku javi tudi v tem, da je priznaval slabost in omejenost človeškega uma glede na najviša vprašanja, ne samo v svetišči svojega srca, nega i pred celim svetom v očigled prevzetnih zofistov-tržarjev.[1]) Dokaz temu je, da je javno pravil, da ne zna ničesar, in da se le v toliko smatra modrejšega od drugih, v koliker se tudi zaveda svoje nevednosti. Zato je tudi Sokrat pričakoval višega bitja, poslanca božjega, kateri bi človeku pojasnil najviših resnic o človeku in Bogu: v tem oziru bil je Sokrat kristijan, kaker je sokratiško-peripatetiško modroslovje po sodbi cerkvenih očetov šola in vodnik h Kristusu, pričakovanemu poslancu, kateri je človeštvu prinesel polnost modrosti.

* * *

Sklep. Kristijanstvo in modrost. Lessing — vzgled novodobnih prevzetnih učenjakov odtujenih kristijanstvu. Kristus — najviši vzor ter početnik modrosti.

Razmotrili smo koliker toliko v prednjih vrstah blagodejno moč ter vzornost modrosti. Kdo bi mogel dostojno opevati slavo one nebeške hčere, od katere edine prihaja človeku žar vsestranke popolnosti, žar pristne vrednosti in slave? Modrost razgrinja umu človeškemu najviših resnic določujočih celo delovanje in nehanje človeško, modrost varno spremlja človeka po opolzlih poteh umskega razmotrivanja čuvajoč ga osodnih skrajnosti, obožavanja človeškega uma, oziroma obupa na njegovem spoznanju, modrost jači človeško srce zoper vse nezgode in viharje, odganja od njega vsako poniževalno strast, vsako robstvo, v katero bi je hoteli vkleniti razni maliki, ter mu podeljuje trajne sreče in miru v zvezi z najvišim dobrim, modrost podaje celemu življenju človeškemu više posvečevanje ter edini človeka vredni smoter.

Toliko velja o modrosti sploh, tudi o zgolj naravni modrosti, katero si človek sam z lastnimi silami, z večim ali manjšim naporom more pridobiti: kako vzvišena, divna mora torej biti še le ona modrost, katera je čist in neposreden žarek božje modrosti t. j. čeznaravna kristijanska modrost! Kaker se sploh čeznaravni red opira na naravni, kaker milost spopolnjuje in povzarja naravo, tako se tudi kristijanska modrost od jedne strani opira

[1]) Tako je Plato sodil o zofistih.

Digitized by Google

na naravno modrost, z druge strani pa jo neskončno vsovršuje in blaži ter ji podaje končne lepote in popolnosti. Oglejmo si to stvar natančniše. Pravimo torej prvič: naravna modrost je nujna podlaga, nujen neogiben pogoj kristijanske modrosti poganjajoče iz vere kristijanske. Zakaj? Zato, ker odraslega. mis!ečega človeka more dovesti k veri ter ga ohraniti v njej edina modrost. Ker, da verujem po kristijansko t. j. z neomajno gotovostjo, moram prej ne samo spoznati više, nezmotno bitje nad seboj, ampak je moram i v srci priznavati t. j. podvreči se moram njemu, vkloniti moram svoj um božjemu umu nasproti resnicam, katere so mi do cela nedoumne. Toda v veke se ne bodem podvrgel Bogu, ako prej ne priznavam bistvenih odnošajev med stvarjo in Bogom, ako ne priznavam omejenosti in nedostatnosti čioveškega spoznanja. To pa me uči in k temu me navaja edina modrost, kaker smo vže prej razvideli. Kdor ni moder, recimo v tem slučaji ponižen, on ne bode nikdar veroval, ali če je tudi v mladih letih veroval, preje ali pozneje bode odpadel od vere. Zgodovina in vsakdanja izkušnja podaja nam dokazov brezštevilnih. Mi navajamo tu samo Lessing-a, vzgled novodobnih prevzetnih učenjakov odtujenih kristijanstvu.

Lessingu bil je lastni um vse, Bog pa in božje razodenje toliko, koliker nič: kajti po njegovem nazoru človeški um lehko iz sebe popolnoma spozna vse resnice, samo ne tako hitro, kaker Bog. Božje razodenje bi k večemu imelo povspeševati razvoj naravnega spoznanja; najvišo sodbo o razodetih resnicah je pa Lessing sam sebi prisvajal. Evo njegove samovoljne, oziroma sanjarske razsodbe: razodenje v stari zavezi imelo je le pripraviti človeštvo, da sprejme nauk v neymrljivosti človeške duše, kristijanstvo je pa le predšola višega umstvenega spoznanja, više nravne popolnosti. Ko bode človeštvo brez ozira na staro in novo zavezo, brez dogme in učiteljev izvrševalo to, kar je dobro, radi njega samega, tedaj bode čisto in popolno kot Bog. To srečno dobo upa tudi Lessing doživeti, ker pritrjuje Pitagori, da duše romajo iz telesa v telo![1])

Ponižnosti, prvorojene hčere modrosti, nedostajalo je Lessingu; za to ni mogel verovati, dasi se mu je v njegovih teologiških studijah osobito o prvih cerkvenih očetih sijajno morala pojaviti resnica katoliške cerkve. Kaker se lehko razvidi iz dotičnih spisov in prav posebno iz njegovih zasebnih pisem, v osobnem boju zoper protestantske bogoslovce bilo je njemu vse bolj le do tega, da bi slavno premagal nasprotnike, kar se ve na podlagi rečenih studij mu ni bilo težko; proti pozitivnemu zaveznemu kristijanstvu vpiral se je na vso moč in naj bi tudi z

[1]) Tako uči Lessing v spisu „die Erziehung des Menschengeschlechtes". Poglej Baumgartner-jevo razpravo „Lessings religiöser Entwicklungsgang", 15. poglavje.

Digitized by Google

očitno jalovim, ničevnim razlogom moral opravičiti svojo nevero. V spisu „Ueber den Beweis des Geistes und der Kraft“ pravi namreč, da bi sicer mogel verovati, ako bi bil sam priča čudežev, katere je Kristus storil v potrdilo svojega nauka, toda sedaj ima o njih k večemu neko mrklo zgodovinsko izvestnost, katera ga nikaker ne more obvezati, da bi veroval. Kaker da bi zgodovinska izvestnost, in prav posebe izvestnost Kristovih čudežev ne bila pristna izvestnost, izključujoča vsak pameten dvom, kaker da bi zgodovinska izvestnost ne zadostovala za nravno dolžnost! Potemtakem bi moral Lessing dosledno zanikati vsako dolžnost i do svojega očeta, saj je bil le zgodovinsko izvesten, da je njegov oče!

Sicer je Lessing poleg svoje velike bistroumnosti vendarle moral vvideti in čutiti goste temine, katere obdajajo človeškega duha v razmišljevanji viših vprašanj: a vkloniti svojega duha božji besedi ter takisto dejanski priznavati slabost in nedostatnost človeškega spoznanja Lessing ni hotel, tičal bi bil rajši v večnem dvomu ter celo obupal o resnici, nego li da bi moral sprejeti resnico od Boga. Evo, kako se je nekdaj izrazil: „Da bi Bog v desnici zakrival vso resnico, v levici pa hrepenenje po resnici s pridevkom, da bodom b l o d i l v v e k e, ter bi mi rekel: voli — segel bi ponižno po njegovi levici rekoč: daj, Oče, saj čista resnica je samo za te“.

Kdor motri značaj in smoter današnjega gibanja na vednostnem polji, njemu se mora vrivati prepričanje, da temu skrajno prevzetnemu ter zajedno skeptiškemu duhu služi večina razumništva odpadlega od katoliške vere. Zares pomilovanja vredni so taki učenjaki! Prostovoljno zapirajo oči božji luči, um in srce ogrevajoči, tavajoč v gosti temoti glede na najvažniša in najnujniša vprašanja, dokler mnogi izmed njih poslednjič ne obupajo o človeškem umu ter vsaki resnici, vzdihujoč na razvalinah vsega spoznanja: ignorabimus, ignorabimus. —

Pravimo drugič: kristijanstvo spopolnjuje in blaži zgolj naravno modrost. Stvar je sicer skoro sama po sebi razvidna; ker je pa prevažna, ne bode odveč, ako jo natanje premislimo, in to tem bolj, ker brezverski naravoslovci, leposlovci, krasoslovci in kaker se še zovejo: sploh novodobni brezverski književniki še vedno očitajo katoliški cerkvi, da zavira razvoj naravnih sil, da zadušuje narayne težnje človekove in kar je še enakih lepih stvari. — Najprej moramo opomniti prijaznega čitatelja na to, kar je bilo rečeno v prvem delu tega spisa, da je namreč spoznanje viših resnic začetek ali kal modrosti, katero pa še le ostvarja ali dovrši plemenita, odločna volja oklepajoča se teh resnic kot vodilnih načel za celo življenje. Ako je to tako, nujno sledi, da mora kristijanstvo čudovito spopolnjevati in blažiti naravno modrost. Zakaj? Da to vvidimo, premišljujmo vero kristijansko gledè na um in voljo človeško.

Digitized by Google

Človeški um more sicer sam po sebi spoznati koliker toliko tudi viših resnic, od katerih je zavisno pametno, človeka dostojno življenje, recimo naravna modrost; toda kdo ne ve, kako lehko tu zabrede, s koliko nejasnostjo se mora boriti? To nam spričuje zgodovina človeštva, to nam spričujejo narodi, katerim ni še zasijala luč vere. Toda ni nam treba iti tako daleč: med nami imamo živ dokaz v novodobnih krščenih poganih. Koliko zmedenih in nezmiselnih ter zajedno pogubnih nazorov o Bogu, človeku, o bistvenih odnošajih in dolžnostih človeških rodilo se je ter se še vedno poraja v njih glavah, odkar so se odrekli krištijanstvu! Dospeli so celo do tega, da se smatrajo za pristne potomce ali vsaj sorodnike grde opice! V istini: „Ko je človek bil v časti, ni je umel: primeril se je brezumni živini ter postal ji sličen.“ (Ps. 48, 13). V tem zmislu pravi vladika Strossmayer v okrožnici k 40 letnici svojega škofovanja: „Brez Kristusove vere človeški rod poleg vse svojo znanosti in olike ne more rešiti ni enega vprašanja, nego je po svoji strasti, oholosti, sebičnosti še bolj zmede in takisto vodi človeka v boje, osveto, propast“. In dalje: „Ošabna veda ločena od katoliškega življenja provzročila je večinoma grozno stanje, predvečer strašnih prevratov“.

Zatorej lehko rečemo, da človek kar z moralno nujnostjo potrebuje više podpore, više luči, katera naj bi ga čuvala osodnih zmot ter mu zagotavljala, oziroma pojasnjevala naravno spoznanje: ta viša luč je božja beseda, božje razodenje, svetla in blaga luč, neposredno izhajajoča iz izvora vse resnice. Da, božje razodenje nezmerno podpira človeški um, vtrja njegove naravne moči, razganja megle obdajajoče spoznanje višjih resnic, tako da jih naš um lože in z večo izvestnostjo spoznava. V dokaz namignemo le na očitno dejstvo, da preprosta verna ženica jasno ter izvestno pozna mnogo najviših naravnih resnic o Bogu, o nravstvenosti, o duši, o smotru sveta itd., katere je največi modrosloveč, Aristotel, po največ temno in negotovo mogel spoznati, ako jih je sploh prav spoznal.

Toda glavna in vzorniša stran božjega razodenja sega više: verske resnice razlivajo nove čarobne luči na celo stvarstvo, odkrivajo nam tajnih odnosov, nedostopnih naravnim umskim silam, ter nas dosledno uče takih krepostnih činov, katerih naravni človek niti slutiti ne more; verske resnice rešujejo umu človeškemu najteža vprašanja, katera se je človek, sam sebi prepuščen, zaman trudil rešiti, vlivajo človeškemu srcu najobilniše tolažbe sredi mnogoterega trpljenja in vsakovrstnih bridkih nasprotij, tolažbe, kakeršne mu nobeno modrosloveje ne more nuditi; verske resnice, kažoče vso vzornost kreposti ter neizrečeno, večno plačilo, vdihajo človeškim prsim neomajnega poguma in neomajne moči, da človek velikodušno vstraja v borbi za Boga in krepost. Da, vera ali krištijanstvo ni samo božja luč, nego i

Digitized by Google

čudovita božja moč, premagajoča vse sovražne sile, vse i največe zavire. To je naša zmaga, vera naša. (1. Joan. 5, 4).

Glej tam človeka-misleca še v cvetju let, polnega nadej ter plemenitih teženj. Toda kaj, nada za nado ga prevara, najhujši fiziški in moralni vdarci ga zadenejo, življenje človeško mu kaže svoje najtemniše strani, najtrpkejša nasprotja. Prej se je čutil tako srečnega, a sedaj? Neka neizrečna otožnost se ga polasti, globok gnjus nad življenjem, obup o vseh vzorih, o samem človeštvu mu sili v srce

. . . . . zija nasproti
Življenja gnjus, nadlog in stisk ne malo,
Globoko brezno brez vse rešne poti.

Prešeren.

Kdo more nuditi leka takim duševnim ranam? Morda li novodobna brezverska veda z dogmo večnega razvoja in napredka človeškega, z opičjim pokolenjem in krutim fatalizmom? Ali pa vsaj zdrava naravna pamet? Videli smo vže drugje, da človeški um silnih vprašanj o trpljenju in osodi človeški iz sebe ne more rešiti tako, da bi se človeško srce vmirilo in zadovoljilo. Zatorej kdor globoko čuti v sebi ter hoče na vse sile razlagati trpka nasprotja v fiziškem in nravnem redu, ne da bi se zatekel k božjemu razodenju, mora dospeti do groznih nazorov o Bogu in svetu in poslednjič, ako je dosleden do konca, do obupnega naziranja, da je vse, kar biva zlo, da je zlo, bolečina edina resnica, vse drugo le videz, prevara:

Vse ničnо! — Bolečina je resnica,
Edine nje tajiti ni mogoče!

Stritar — Prijatelju.

Tako je vže davno pred Stritarjem vzdihoval v Italiji nesrečni Leopardi, klasiški pesnik svetobolja:

Or che resta? Il certo e solo
Veder, che tutto è vano altro che il duolo.

In dalje:

Arcano è tutto
Fuorchè il nostro dolor.

Le vera kristijanska, le blage resnice, katere nam je Kristus razodel, mogo razsvitljevati i najtemniše strani v vprašanji človeškega življenja, mogo donašati izdatnega leka za vse človeško gorje. Saj vera nam kaže v Bogu dobrotnega očeta, ka-

Digitized by Google

teri z ljubeznivo roko vodi in vlada osodo svojih otrok, kateri dopušča zlo in trpljenje le v našo večo korist, v pokoro za naše pregrehe in v večno zaslugo, kaker tudi v to, da nam je vpešno sredstvo zoper prevzetnost, katera je izvor odpada od Boga. In zares, človek čuteč v sebi toliko potreb in trpljenja, toliko slabosti, pogreškov in nedostatnosti, mora vvideti svojo vsestransko omejenost in odvisnost, mora jasno vvideti, da ne more sam sebi zadoščevati; vsakdo pa razvidi, da je to spoznanje najkrepkejši jez zoper prevzetnost, zoper veče ali manjše obožavanje lastnega bitja. Vera kristijanska nam kaže v grehu naših prvih pradedov izvor vseh fizičnih in nravnih bolečin, katere tarejo človeški rod, zajedno pa razgrinja nam visoko dostojanstvo trpljenja, ker je je sam Bog posvetil ter izbral v svoj delež, uči nas, da je križeva pot kraljeva, božja pot. Koliko srčnost in tolažbo, koliko plemenitih sklepov in teženj morajo resnice te vlivati v srce človeško sredi vseh nasprotnosti in trpljenja? Priča nam je zgodovina katoliške cerkve, priče nam so še med nami živeči pravi katoličani.

Ako novodobni neverni pesimisti vže hočejo trditi, da je kristijanstvo sorodno njihovim nazorom, bodi, priznamo radi, da nek pesimizem biva tudi v kristijanstvu. Toda med kristijanskim in brezverskim pesimizmom je tolika razlika, kolika je med nebom in peklom. Na eni strani srd in obup, na drugi mir in sladka nada, tam črt življenja in hrepenenje po vničenji, po nirvani, tu možato, junaško trpljenje in plemenito delovanje v nasledovanji najplemenitišega človeka ter najvišega vzora modrosti, v nasledovanji Kristusa, Boga-človeka.

Da, Kristus je najviši vzor modrosti. Ako modrost obstoji v vzornem mišljenji ter plemenitih težnjah, v Kristusu najdemo najvzornišega mišljenja in teženja. Volja in slava nebeškega Očeta, blagor človeštva, to so bili njegovi vzori, njegove težnje, katere so ga nerazdružno spremljevale v njegovem pozemskem življenji. Ako se modrost dejstvuje v plemenitem, požrtvovalnem delovanji, v krepostnih činih, Kristus nam je najviši vzor modrosti; saj je celo njegovo življenje bilo posvečeno trudapolnemu delovanju v čast božjo ter blaginjo človeškega roda, bilo je nepretrgano izvrševanje najlepših čednosti; Kristus je poslednjič daroval sam sebe ter toliko trpel za človeštvo, koliker noben drug človek. Da, Kristus je v življenji in smrti tako vzvišen, da se celo njegovi največi nasprotniki in tajilci njegovega božanstva morajo nehote klanjati pred njim, premagani od bleska tolike prikazni. Omenimo le Renan-a in prostozidarje.

Toda Kristus ni samo razodel človeškemu rodu vzvišenih resnic, v katerih spoznanji ter izvrševanji obstoji najviša, človeku dosežna modrost, tudi nam ni samo najlepši vzor modrosti, nego on tudi čudovito jači človeško voljo, podaje človeku novih, tajnih moči, vlivajoč v njegovo dušo počela novega, božjega živ-

Digitized by Google

ljenja po vzgledu Kristusovem, kar je sam rekel: „Jaz sem pot, resnica in življenje“.[1]) Zato je Kristus v najvišem pomenu izvor in početnik modrosti.

Dasi človek spozna resnico, dasi jo morda tudi hoče dejanski izvrševati, vendar se ji često izneveri v življenji; to pa, ker mu je težko premagati vse zavire, ker ga morda strast odvrača, ker je njegova volja zelo šibka. Ta razpor čuti v sebi več ali manj slednji Adamov sin, čutili so ga stari pogani, čutiti morajo ga i novodobni pogani, dasi nočejo priznati njegovega izvora t. j. izvirnega greha. Ovid je rečeni razpor drastično označil sè znanim verzom:

Video meliora proboque, deteriora sequor.

Schiller pa:

Freiheit ruft die Vernunft, Freiheit die wilde Begierde,
Von der heil'gen Natur ringen sie lüstern sich los.
Spaziergang.

Priznati moramo: človeštvo boleha trpeč bridke posledice prvotne pregrehe; le v Kristusu najde posamezni človek in človeška družba izdatne pomoči in leka za vse bolezni in slabosti, za reve in teže pozemskega bivanja; zunaj Kristusa le tema, nesreča, obup!

Zatorej bodi tem vrstam ta-le sklep: blagor njemu, kdor zajema kreposti in moči iz Kristusovih zakladov, kdor crplje iz Kristusa nebeške modrosti.

Konec.

J. J.

David Friderik Strauss.

II. Straussova mitična hipoteza o evangelijih.

V preteklem stoletji so jeli književniki in kritiki nemški filozofično razlagati bajke, ki se nahajajo v najstarših knjigah različnih narodov in posebno v pesmih starodavnih pesnikov n. pr. pri Homeru, Hesijodu itd. Pri tem delu se je posebno odlikoval gottinški professor Heyne, znan po svojem reku: „z bajkami začenja vseh starodavnih ljudi zgodovina in filozofija“.

[1]) Joan. XIV. 6.

Digitized by Google

(Kr. G. Heyne, Opuscula academica.) Za Heynejem so stopinje pobirali Herrman, Creuzer, Ottfried Müller in drugi. Wolf in Niebuhr pa sta to metodo prikladila zgodovinskim knjigam Grkov in Rimljanov. Prenesti to metodo na svetopisemsko polje je bilo pač lahko onim, ki so o inspiraciji svetega pisma dvomili ali jo tajili. Če je zgodovina vseh starih narodov mitična, zakaj bi morala biti zgodovina judovskega naroda izvzeta?

Ivan Salomon Semler († 1791), oče svetopisemskega racijonalizma na Nemškem vzraslega, je bil blezo prvi, ki je nekatere dogodke st. zakona (o Samsonu, Esteri itd.) prištel bajkam. I. G. Eichhorn († 1827) se je v tem obziru še bolj ojunačil in je prva poglavja 1. knjige Mojzesove, namreč o stvarjenju sveta in človeka, o paradižu, o padcu prvega človeka mitično razlagal.[1]) Dalje se ni upal iti. Ali njegovi posnemovalci: J. Sev. Vater († 1826) Ivan Fil. Gabler († 1826) in posebno L. de Wette († 1849), so tudi v drugih zgodovinskih knjigah st. zakona našli bajke in te knjige mitično razlagali. Po mnenju teh racijonalistov so vse čudežne in nadnaravne dogodbe, ki se pripovedujejo v knjigah starega zakona, ali izmišljene ali pa s predsodki ljudskimi nasičene. Zato je naloga razlagalčeva ločevati resnico od laži in izpod mitične lupine razluščiti jedro resnice, ki je kak zgodovinski fakt ali pa kaka verska ali filozofična misel. Merilo pri tem početji pa je edino le človeški razum, se ve da razsvitljen s filozofijo in arheologijo; zatorej se mora iz sv. pisma iztrebiti vse ono, kar presega zdrav razum in naturne postave.

Kmalu so mitično razlaganje tudi na sveto pismo novega zakona raztegnili, kaker: G. L. Bauer, v knjigi Hebräische Mythologie d. A. und N. T. Leipzig 1802-3, Krug, Henke's Museum I. Bd. Horst itd.

Sklepali so to po analogiji iz mitičnih pripovedek starih narodov, ki govore o včlovečenji bogov, o njih čudežnem delovanju na zemlji in čudežnem povratku v nebesa, ki so svoje slavne može obdali z nekim nebeškim svitom in je povzdignili med polbogove itd. Po tem takem se morajo nahajati mitične pritikline ne samo v življenjepisji imenitnih mož izraelskih, kakeršni so u. pr. Mojzes postavodajalec, izraelski vojskovodje, kralji in preroki, ampak tudi v življenju, delih in v osodi Jezusa in njegovih učencev. In res, našli so za silo nekaj sličnih črtic med bajkami starih narodov in evangeljskimi pripovedkami. Se ve da je ta sličnost jako borna in le navidezna, a nevernim razumnikom nemškim je zadostovala. Čujte in strmite! Jezus je

[1]) I. G. Eichhorn Urgeschichte. Repertorium für Bibl. u. Morgenl. Literatur, Leipzig 1779. IV. p. 129-257. Einleitung in d. A. T. Leipzig 1823. III, 82.

Digitized by Google

bil čeznatorno od device spočet in rojen — ravno tako imajo stare mitologije svoje παρθενογενεῖς n. pr. Herkula. Dioskure (Kastorja in Poluksa), Platona, Buddo itd. Ob rojstvu Kristusovem se je prikazala zvezda, oznanjujoča njegovo kraljestvo in kraljevanje — takisto se je baje pri rojstvu kralja Mitridata bila prikazala zvezda. Ko je bil Kristus od Janeza Krstnika krščen, se je odprlo nebo in začul nebeški glas — ravno tako poroča Livij, 22. 1 : Faleriis coelum findi velut magno hiatu visum ; takisto Ciceron de divin. 1, 42. : exponit Sisenna, initio belli Marsici discessisse coelum et ex hoc auditas esse voces. Kristus stoji na razpotji ; voliti mu je med bogastvom in veličastvom sveta, ki mu je ponuja satan, in med svojim težkim poklicem : svet s svojim trpljenjem in smrtjo odrešiti. Ali ni to Herkul na razpotji ? — Kristus je bil v nebesa vzet obdan z nebeško slavo — o Romulu pripoveduje to isto Florus I, 1 : repente cum concionem haberet, e conspectu ablatus est, cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum a se affirmans augustiore forma, quam fuisset. Nad glavami Apostolov žarijo o binkoštih ognjeni jeziki — ravno to se je videlo nad glavo Askanija (Virg. Aen. II. 680) in Servija Tullija. (Liv. 1, 30) —

Ali je mogoče dobiti veče sličnosti med mitologijo grško in rimljansko pa med svetim pismom ? Če se bajke starih narodov morajo mitologično razlagati, ali bi se ne smelo takisto ravnati z evangeljskimi pripovedkami ? Saj so bili evangelisti in drugi pisatelji N. Z. rojeni j u d j e, katerim je bilo lastno zamenjavati naturno s čeznaturnim, človeško z božjim in vse nerazumljive prikazni pripisovati naravnost Bogu ? — Tako so ponosno vpili neverniki in sovražniki svetega pisma. [1])

Vse predhodnike pa je nadkrilil smeli in bsezbožni D. Fr. Strauss († 1875), ki je v svoji zloglasni knjigi L e b e n J e s u, tudi e v a n g e l i j e mitično razlagal in na tej podlagi božanstvo Kristusovo tajil razglasivši našega Zveličarja za „sanjača“.

Da Straussove krive nauke lože ovržemo, je treba najprej vedeti, kaj je mit (mythus) ali bajka sploh in posebe v Straussovem zmislu.

Kaker uči J. M ü l l e r [2]), predstavljata s i m b o l in m i t (bajka) kako idejo pod podobo, in sicer prevstavlja s i m b o l idejo v prostoru (n. pr. lilija je simbol čistosti), m i t pa idejo v času ; zato ima m i t zgodovinsko obliko. In sicer si mit (bajka) izbira za svojo obliko vže obstoječe zgodovinske snovi, da je prešinja z idejo, ali pa si vstvari svojo obliko s prosto domišljijo. Mit mora tedaj zadržavati i d e j o v z g o d o v i n s k i

[1]) Heydenreich, Ueber die Unzulässigkeit der mythischen Auffassung, Herborn 1831. I. p 19.

[2]) Glej A. T h o l u c k, Die Glaubwürdigkeit der evang. Geschichte. II. Aufl. Hamburg 1838. p. 53.

Digitized by Google

oblíki in se s tem razločuje od pripovedke, katera zmerom sloni na zgodovinski podlagi ter se od ust do ust različno pripoveduje, in od bajke ali pravljice, ki je popolnem izmišljena, in ki nemogoče, čudne reči obsega. Kaker pa so ideje, v katere je zavit mit, različne n. pr. verske, filozofične, poetične, tako se lahko tudi mit nazivlje filozofični, poetični itd. Da celo zgodovinski postane mit, ako obsega kak resnični dogodek, ki pa je s čudežnimi pritiklinami in izmišljotinami okrašen.

Strauss je smatral vse čudežne dogodbe novega zakona t. j. vse one dele, v katerih se nahaja čudež, za filozofične mite. Po njegovem mnenji je v evangelijih malo resnično zgodovinskega, k večemu to, da je Jezus Kristus naravnim potom rojen in od Janeza Krstnika krščen, sè svojimi učenci po sveti deželi potoval in pridigal ter nazadnje bil od sovražnih mu farizejev na križ pribit, vse drugo, kar čitamo v evangelijih, so prvi kristijani oziraje se na neka mesta starega zakona v svoji bujni domišljiji Jezusu kot judovskemu Mesiji pripeli.

Evangeljske dogodke so po mnenju Straussovem samo zgodovinske oblike mesijanskih idej ali, kaker sam pravi: Es ist nichts Anderes unter ihnen zu verstehen, als geschichtartige Einkleidung urchristlicher Ideen, gebildet in der absichtslos dichtenden Sage. [1]) Ako Strauss v svoji definiciji mita govori o krščanskih idejah, katere so baje zavite v mitih, mu ne smemo verjeti, ker on razume pod krščanskimi idejami praznoverske judovske ideje, katerih so se bili navzeli prvi kristijani.

Kateri deli evangeljskih pripovedk in sv. pisma sploh se imajo šteti za mitične, uče neka kriterija, katera podaje Strauss lahkovernim učencem v začetku svoje glasovite knjige. Po njegovem mnenju se spozna mit:

1. ako zadržuje kaka pripovedka čudežne reči. Čudež pa je po mislih panteista Straussa nemogoč, torej se tudi pripovedovana čudežna dogodba ni nikdar zgodila, torej je neverjetna in se mora drugače razlagati [2]) Tako je n. pr. prikazanje angelja, ki ljudem kaj oznanja, bajka; Kristusov vnebohod, ki je po natornih postavah nemogoč — takisto bajka!

2. Drugo znamenje, po katerem se mit spozna, je, če se v svetopisemski pripovedki nahajajo judovske ideje in

[1]) Leben Jesu I. Th. S. 56. 1. Auflage.

[2]) Zakaj je čudež nemogoč, dokazuje Strauss poleg Spinozze iz svojega panteističnega sistema: Gott und Natur sind nicht zweierlei, sondern Eins; die Gesetze der letzteren sind der Wille des ersteren in seiner beständigen Verwirklichung. Könnte also etwas in der Natur geschehen, was ihren allgemeinen Gesetzen widerspräche, so widerspräche dies dem Wesen Gottes selbst. Glaubenslehre I, S. 229.

Digitized by Google

predsodki. Če se te ideje in predsodki nahajajo vže v knjigah starega zakona, so gotovo dali sovremenikom Kristusovim povod, da so je nanj kot Mesijo prenesli, ker Mesija ni smel v ničemer zaostati za velikimi možmi starega zakona. Pri tem delu so sovremeniki Jezusa Nazaretskega tako le sklepali:

Mesiji se mora poleg mesijanskih prerokovanj to-le in to-le zgoditi; Jezus Nazaretski je pričakovani Mesija; torej se je ž njim to-le in to-le zgodilo. —

Tako n. pr. je bajka o Kristusovem čeznatornem spočetju in rojstvu nastala iz Izaije VII. 14, češ. da mora Mesija rojen biti od device. Nekdo, ki je hotel Kristusa kot Mesijo označiti, je začel to trditi, drugi so mu pritrdili in nastala je govorica, razvil se je mit. — Pripovedki o zvezdi ob Kristusovem rojstvu je dalo povod Bileamovo prerokovanje o zvezdi vshajajoči iz rodu Jakopovega. (IV Mojz. XXIV, 17); njegovemu begu v Egipet pa mesto pri Hoseju XI, 1. Pripovedka o čudežnih znamenjih, ki so se vršila pri Kristusovem krstu v Jordanu, je najbrž nastala iz Izaije XI, 2. Kaker je bil prvi Adam skušan v paradižu od satana, takisto je moral skušan biti drugi Adam, Mesija. Kaker so imenitni možje starega zakona n. pr. Mojzes, Henoh, Elija, Elizej lačne čudežno sitili, mrtve obujevali, v nebesa bili vzeti, tako se je moralo zgoditi s Kristusom. Da je Jezus izbral poleg 12 apostolov še 70 učencev, so prvi kristijani (judje) posneli iz 12 izraelskih rodov in Mojzesovih 70 starešin.

3. Ako pisatelj o kaki evangeljski dogodbi sploh ni mogel ničesar vedeti, ali vsaj kaj gotovega od drugih seznati, je po Straussovem nauku gotovo znamenje, da je ona pripovedka le bajka. Tu sèm spadajo vse one dogodbe iz življenja Kristusovega, pri katerih apostoli niso bili navzoči, n. pr. Kristusovo spočetje in rojstvo, njegova mladost, štiridesetdanski post v puščavi, njegov smrtni pot v Getsemanu, njegovo vstajenje od smrti itd.

4. Če se evangelisti o kaki dogodbi ne zlagajo, če profani pisatelji o njej molčijo ali celo evangelistom nasprotujejo in ni mogoče teh nasprotij poravnati — je treba dotično dogodbo smatrati za mit. Tako n. pr. si nasprotujeta evangelist Luka II, pišoč o Kristusovem rojstvu v Betlehemu, in sv. Janez I, 46: „Ali more iz Nazareta kaj dobrega priti?“ Posebno si nasprotujeti pripovedka sv. Matevža v prihodu sv. treh kraljev in pripovedka sv. Luke o Kristusovem darovanji v tempeljnu. Če so prišli trije kralji prej ko je bil Kristus v tempeljnu, je Kristus gotovo prišel v roke Herodu, ko so ga v tempeljnu darovali; če pa so prišli trije kralji po Kristusovem darovanji, ga niso več v Betlehemu našli, ker se je bil tedaj podal, kaker sv. Luka pripoveduje, v Nazaret. (Luk. II, 39). Nadalje piše sv. Luka (II,

Digitized by Google

1 — 2). da je bil Kristus rojen ob oni priliki, ko je bil rimski cesar Avgust izdal ukaz, da se mora popisati vesoljni t. j. rimski svet, in da je to popisovanje izvel Kvirin, deželni predsednik sirski. Ali Tacit, Sveton, Flavij Jožef ne vedo ničesar o popisovanju vesoljnega rimskega sveta za časa Avgusta. Nadalje je omenjeni predsednik Kvirin (P. Sulpicius Quirinus.) kaker priča Flavij Jožef (Josephus Flavius) še le po Herodovi smrti postal predsednik Sirije (kakih 10 let pozneje) in res neko ljudsko štetviljenje izvršil.

Nadalje omenja sv. Luka III, 1. nekega Lysanije, ki je za časa Kristusovega krsta vladal kot tetrarh v Abili. Ali ta Lysanija je bil, kaker Flavij Jožef pripoveduje, vže 30 let pred Kr. od Kleopatre vmorjen Ravno tako se je isti evangelist pišoč o puntarju Teydi zmotil za 10 let!

5. Slednjič je znak mita tudi to, če se iz kake pripovedke spozna namen, praznote v življenji Jezusovem izpolniti. N. pr. ljudje niso vedeli, kaj je Jezus 40 dni v puščavi delal, zato so se izmislili, da je bil tam od satana skušan itd.

Kar se tiče zgodovinske osebe J. Kristusa, meni Strauss to-le:

Jezus je bil v mestu Nazaret in ne v Betlehemu rojen. Tudi ni bil iz rodu Davidovega. Njegov oče je bil sv. Jožef. Imel je brate in sestre, ki se imenujejo v sv. pismu „bratje in sestre Gospodove.“ Svojo omiko si je pridobil pridno čitaje sv. pismo in občevaje z učenjaki judovskimi, posebno s tremi tačas vladajočimi sektami. Imel je miroljubno, ljubeznjivo naravo. Bil je torej samouk (autodidakt)! Akoravno je bil čist značaj, se je vendar, svest si človeške slabosti in zmotljivosti, dal od Janeza Krstnika v Jordanu krstiti. Jezusu ni bilo po godu Janeza Krstnika mrtvičenje, in sploh zunanje spolnjevanje judovskih postav, zato je hotel na drug način svoje ljudstvo moralno povzdigniti. Jezusova samozavest, da je sin Božji in Mesija, se nikaker ne da razlagati iz IV. evangelija (sv. Janeza). Govori Jezusovi, katere podaja sv. Janez, niso zgodovinski, ampak jih je le pisatelj sam poleg svojega „aleksandrijskega“ filozofičnega sistema izmislil.[1]) Jedro njegove verske svesti je ljubezen: njegova vesela narav pa je helenska. „Indem Jesus diese heitere, mit Gott einige, alle Menschen als Brüder umfassende Gemüthsstimmung in sich ausbildete, hatte er das propetische Ideal eines neuen Bundes mit dem ins Herz geschriebenen Gesetz (Jerem. 31, 31) in sich verwirklicht, er hatte, um mit dem Dichter zu reden, „die Gottheit in seinen Willen aufgenommen“:.... in ihm war der Mensch aus der Knechtschaft zur Freiheit überge-

[1]) Strauss je bil v začetku svojega pisateljevanja pripoznal avtencijo IV. evangelija, a pozneje (v II in IV izdaji Leben Jesu) je to koncesijo zopet preklical.

Digitized by Google

gangen. Dieses Heitere, Ungebrochene, dieses Handeln aus der Lust und Freudigkeit eines schönen Gemüthes heraus, können wir das Hellenische in Jesu nennen. Dass aber dieser eigene Herzenstrieb und in Einklang damit seine Vorstellung von Gott rein geistig und sittlich war, dies, was der Grieche nur mittelst der Philosophie erreichen konnte, war bei ihm die Mitgift, mit der ihn seine Erziehung nach dem mosaischen Gesetze, seine Bildung durch die Schriften der Propheten, ausgestattet hatte."[1])

Kristus ni bil prijatelj judovske službe božje, posebno so mu bile protivne daritve. Nameraval je svoje ljudstvo duševno prevstrojiti, a pri tem ni izključeval paganov, ki so mu bili bolj naklonjeni ko trdovratni Judje. Njegov ideal je bil ljudi navajati k notranjosti, ločiti vero od obredov in politike!? V začetku ni misiil Kristus, da je on pričakovani Mesija, še le pozneje, ko so ga ljudje začeli smatrati za tacega, se je akomodiral tej ideji. Čim bolj so mu lastni rojaki nasprotovali, posebno viši duhovniki, čim bolj je sprivedeval, da se odpor in črt farizejev ne da poravnati, tem bolj je Kristus jel nase obračati Izaijine besede o trpečem Mesiji (Isaija 50, 52, 53.)

Vedel je tudi iz zgodine, da so judovski preroki in učeniki za svoj trud dobivali nehvaležnost, da celo — smrt.

Tako se je v Kristusu razvila ideja o trpečem Mesiji. Če pa pravi, da pride enkrat v oblakih neba sodit žive in mrtve, so to le besede sanjača, ali pa prazna tolažba, s katero so se učenci njegovi po smrti učenikovi tolažili.

Kar se tiče Jezusovih čudežev, meni Strauss, da so se nekateri po natornem potu zgodili, a vse drugo je le fiksija. Pri ozdravljanju bolnikov je nekaterikrat pomagala domišljija,[2]) pri drugih Jezusovo medicinsko znanje, morda celo magnetizem, kar se je lahko bil naučil pri Esenih in Terapevtih. To so vže stare fraze. Največa zapreka v Straussovem mitičnem sistemu je Kristusovo vstajenje od smrti. Čez ta kamen mu ni tako lahko skočiti. Z vso silo svojega uma in temeljitimi dokazi zavrača onih lahkovernih mnenje, češ, da Kristus ni bil popolnoma mrtev v grob položen in da je bil iz te navidezne smrti lahko še od svojih oživljen; a pri tem brani nič bolj smešno hipotezo, po kateri bi bile prikazni vstalega Kristusa samo vizije, tedaj le domišljene prikazni. Pri Mariji Magdaleni, pravi Strauss, je bil od njene notranje razburjenosti do vizije le — korak. Da so celo pri apostolih, kakor n. pr. pri sv. Pavlu in Petru bile take vizije mogoče, dokazujejo enaki slučaji, katere pripoveduje sv.

[1]) D. Leben Jesu f. d. deutsche Volk. II. Aufl. p. 207 sq.

[2]) Und wenn in solchen Fällen Jesus die Geheilten, wie jenes Weib, mit den Worten entliess: „dein Glaube hat dir geholfen," so hätte er sich nicht wahrhaftiger, nicht bescheidener, nicht correcter und präziser ausdrücken können." Leben Jesu f. d. deutsche Volk II Aufl. p. 266.

Digitized by Google

Pavel sam I Kor. 15, 8, in Dejanje apost. 10. Poleg tega so učenci Kristusovi prebiraje sv. pismo lahko spomnili se Isaijinih besed, ki obljubujejo „hlapcu Jehovinemu“ še dolgo življenje po smrti, (Isa. 53, 10—12) ali pa Kristusovih tolažnih besed, s katerimi je končno zmago svoje svete stvari učencem zatrjeval. Glej, dragi čitatelj, kako se da vse, celo nemogoče, razlagati! Treba je le znati, kaker uči mojster Goethe.

Razvneta domišljija učencev Kristusovih je od zdaj naprej podobo svojega mojstra gledala v drugi luči. Vse njegove reke, dejanja in osodo, celo njegovo življenje je obdala z neko solnčnato meglo, ki je njegovo podobo zmerom više v čeznatorno vzdigovala, pa tudi od natornih in zgodovinskih tal oddaljevala. Skratka: oseba Kristusova je postala — bajka! Res, veliko je božje vsmiljenje, da ni zadela bogokletneža strela pravičnosti, ko je izustil to peklensko besedo.

Celo karakteristiko o osebi Kristusovi prodaja Strauss s temi besedami: „Christus — die Aechtheit des IV. Evangeliums vorausgesetzt — hat sich wirklich als mit der Gottheit eins gewusst und ausgesprochen. Seiner Macht über die Gemüther, mit welcher vielleicht auch eine physische Heilkraft verbunden war, die wir uns etwa durch die Analogie der magnetischen Kraft verdeutlichen mögen, gelangen Curen, die als Wunder erscheinen mussten. Sein Standpunkt auf der höchsten Höhe des religiösen Bewusstseins sprach sich in ebenso erhabenen, als sein rein menschlicher in belehrenden, seine Originalität in sinnreichen Reden aus. Sein Schicksal war wie seine Person vom Anfang bis zum Ende seines Lebens ein ausserordentliches.“ Streitschriften p. 150.

Strauss hvali z lepimi besedami (kaker vsi brezverci) Kristusa kot izvanrednega človeka, potem ko ga je oropal božanstva. Tako je baje delal rimski cesar Komod, ki je s polenom podijal ljudem noge in jim nazadnje za tolažbo vrgel par šestic!

Kaker se iz gori navedenega razvidi, trdi Strauss te le teze:

1. Prvi kristijani (rodom judje) so si poleg besed starega zakona osnovali svoje ideje o Mesiji, in ker so bili neizobraženi, so si je zbrali v konkretno obliko ter pripeli eni osebi, namreč Jezusu, cel krog pripovedek, katere so bile zapisane še le v II stoletju po Kr., ko noben človek več ni vedel, kakošen je bil zgodovinski Kristus. Mitične pripovedke, ki so zakrivale le ideje, so tedaj začeli kristijani verovati kot resnične dogodbe.

2. Evangeliji, ki te mitične pripovedke obsegajo, niso avtentični, ampak še le v II stoletji od neznanih mož poleg ljudskih pripovedek spisani. Ako bi se dalo dokazati, da so evangeliji avtentični, bi se moralo več govoriti o evangeljskih mitih, in mitična hipoteza bi morala pasti. Da evangeliji niso pristni sklepa Strauss iz tega, ker

Digitized by Google

3. obsegajo čudeže, ki so po nauku panteistov nemogoči, in

4. ker se evangeliji ne samo med seboj ne vjemajo, ampak tudi profanim avtorjem nasprotujejo.

Te krive trditve hočemo prihodnjič pobiti.

Dr. Fr. Sedej.

Apologetični razgovori.

Kako spričujejo učenjaki, da veda in vera si ne nasprotujeti?

Da se dobro razumemo: apologetu je zagovarjati katoliško vero pa temeljna načela človeškega spoznanja, katera so neobhodna postava verskemu spoznanju.

Pa vem, kaj se mi bo vporekalo: kdor hoče znanstveno vedeti, se mora odpovedati veri, in kdor hoče verovati, se mora odpovedati znanstvu; kajti znati in verovati ste nespojljivi nasprotji. Dandanes je v modi, da tako zvani prosvitljenec pomilovalno zre na vernika — kaj še le na katoliškega duhovnika! — kateri se toliko osrči, da svojo vero javno izpoznava ali celo znanstveno brani! Vera je nasprotna vedi; kdor hoče gojiti poslednjo, mora zatajiti prvo — to je predsodek, v naših razsvitljencih tako globoko vkoreninjen, da jim ga ni moči izbiti. Temu pa ni tako. Pred vsem opozarjamo na ono, kar smo vže zadnjič pisali: da vsak človek, dasi noče ničesar verovati, mora vendar nekaj verovati. Tudi najbolj razsvitljen učenjak, ki se je hotoma odpovedal pozitivni veri, mora z razumom obstati pred resnicami, kojih ne priznati bi bilo brezumno, dasi jih zapopasti nikdar mogel ne bo. Tako sklenjeni ste v človeškem razumu vera in veda, da se nam ruši poslednja, kaker brž smo zavrgli prvo. — Mi seveda govorimo o tisti pozitivni, čeznaravni veri, katera se nam razodeva v sv. pismu, katero nam razlaga katoliška cerkev.

Ne namerjamo pa vže zdaj raziskavati, kako znanstveno dognane resnice najnovejših tako zvanih eksaktnih ved, posebno naravoslovnih, v ničemer niso v navskrižji z nauki sv. pisma ali s katoliškimi dogmami — marveč hočemo stvar pojasniti le bolj sè zgodovinske strani.

Ker se dandanes orožje proti sv. pismu in katoliški cerkvi največ zajemlje iz naravoslovja, je pred vsem zanimivo slišati, kako sodijo o razmerji mej vedo in vero ravno prvaki raznih naravoslovskih strok. Ne tajimo sicer, da je tudi globoko izobraženih naravoslovcev, kateri očitno izpovedajo svoje brezverstvo,

Digitized by Google

a teh število je primeroma pičlo: večina naravoslovskih korifejev in mej njimi vsi oni, ki so modernemu naravoslovju postavili temelj, so znali vero spajati z vedo in so to svoje prepričanje večidel tudi javno izpovedali; najbolj razgrajajo in se v sv. pismo zaganjajo — površnjaki in diletantje!

Glavni zastopnik naravoslovskega raziskavanja v srednjem veku, Roger Bakon, ki je cvel v trinajstem stoletji, bil je veren kristijan, kar kažejo njegovi razni spisi. Po imenu soroden mu naravoslovec šestnajstega veka, Bakon Verulamski, je napisal nekje naslednje zlate besede, katere bi si morali nasi učenjaki-polovičarji globoko v spomin vtisniti: «Res je, da prepovršno pečanje z naravoslovsko filozofijo (parum philosophiae naturalis) ljudi nagiblje k brezboštvu, a temeljitejša znanost jih k veri napeljuje».[1]) Bakon marveč išče drugod vzroka brezverstva: «Deum non esse non credit, nisi cui Deum non esse expedit» t. j. Boga taji le tisti, ki mu je mar, ki želi, da bi Boga ne bilo!

O Koperniku, Newtonu in Kepplerji, treh glavnih početnikih novejšega zvezdoslovja, je znano, kako verni, pobožni so bili. Keppler n. pr. sklepa eno svojih del tako le: «Ostane le še, da konečno oči in roke od dokazne table povzdignem proti nebu ter Očeta luči pobožno in ponižno molim. Ti, ki si z lučjo narave v nas obudil željo po luči in milosti, da bi nas po tej preselil v luč svojega veličastva, zahvaljujem se Ti, Gospod in Stvarnik, da si me razveselil sè svojim stvarstvom, ker sem bil vnet od del Tvojih rok. Glej, tu sem izvršil delo svojega poklica s toliko duhovitostjo, koliker si mi je dal; razodel sem ljudem slavo Tvojih del .... Daj mi milost, da bode to delo v Tvojo slavo in v zveličanje duš in nikdar v škodo».

Galilei, bil je tudi vselej veren katoličan, ter je tudi večkrat se izrazil, da veda in vera se ne izključujeti, kajti nemogoče je, da bi si dve resnici nasprotovali.

Euler, največi matematik osemnajstega stoletja, je celo napisal apologetično delo, kjer Božje razodenje brani proti napadom prosvitljenih prostomisliteljev.

Pa tudi o novejših naravoslovcih se da isto trditi. Reusch našteva izmej nemških naslednje: Steffens, Schubert, Raumer, Fuchs, oba Wagnerja, Pfaff, Müller in več druzih. Isto tako imenuje tudi več francoskih, belgijskih, angleških in amerikanskih naravoslovcev. Na Angleškem se navadno v geologijskih knjigah nahaja posebno poglavje, kjer pisatelj zavrača sumnjo, kaker bi se geologija in njeni rezultati ne zlagali z razodenjem sv. pisma. In, kaker Gideon Mantell celo spričuje, je prepričanje, da ne more biti nasprotstva mej sv. pismom pa mej geologijo in astronomijo, tako splošno in tako vtrjeno, da pisatelji smatrajo vže za nepotrebno dodajati svojim knjigam enakih pojasnil ali zabran. — Leta 1856.

[1]) Po: Reusch, Bibel u. Natur.

Digitized by Google

je Karl Daubeny kot predsednik v zboru angleških naravoslovcev v Cheltenkamu mej drugim izgovoril tudi te besede: «Upam, čas je vže pretekel, da so se študije, katere mi gojimo, sumničile, kaker bi povspeševale brezversko mišljenje . . . Opazovanje del v stvarstvu je pač veliko bolj sposobno v ponižnosti nas vtrditi, katera odpira pot k veri, nego v ošabnosti, katera smatra za nedostojno, opirati se na čeznaravno . . .»

Potemtakem je tedaj na Angleškem, v Ameriki iz naravoslovskih ved kovati orožje proti sv. pismu, proti cerkvi in njenim dogmam vže davno — premagano stališče! In pri nas? . . ,

Tem radovoljnim pričam dodali bi radi imenik tistih, ki so še le o smrtni uri, stojè na vratih večnosti, spoznali napačnost svojih protikrščanskih, protiverskih naukov in se spravili s cerkvijo. Taka izpoved ne velja malo, ker pomeni obsodbo, ničnost tiste vede, ki se stavi v navskrižje z vero in cerkvijo, a resničnost one vede, katera se z vedo prijateljski veže. Voltaire je dvakrat pred smrtjo preklical svoje pogubne nauke; tudi o smrti je želel spraviti se s cerkvijo, kar so mu pa preprečili njehovi prijatelji. Helvetius je ravno tako javno obžaloval svoje zmote. Isto sta želela storiti D'Alambert in Diderot Spovedali in krščansko vmrli so La Metrie, Du Marsai, Buffon, Montesquieu in druzih veliko noter do pozitivista Littrè-a kateri je pred smrtjo z Bogom se spravil obsodivši svoje materijalistične nazore. O Renanu samem je spričano, da je do zadnjega dvomil o resničnosti svojih naukov; v tem ko je s profesorske stolice in v knjigah tajil božanstvo Kristusovo, je ob enem plačeval katoliškemu duhovnu sv. maše za dušo rajnke sestre!

Je li res, da v narodih tem bolj gine vera, čim bolj napredujejo v omiki?

Tako se splošno pri nas misli Pa nič ni bolj napačno od tega. Ne bomo tu govorili vže o starih klasičnih narodih, Grkih in Rimljanih — kajti vsak še tako površen poznavatelj njih zgodovine ve, da so se v obojih naravne sile najbujniše razcvele za dobe in pod vplivom njih, akoravno tako nepopolnega, verstva, in je njih moč razpadala, čim bolj je ginila mej njimi vera v bogove.

Mi hočemo marveč kazati na dva sedanja najnapredniša naroda: na Angleže in Amerikance. Pri nas se splošno meni, kaker bi verski čut vže davno zamrl v teh narodih — in vender je ravno nasprotno: ravno v njih je vera ne le globoko vkoreninjena, ampak se z napredovanjem čedalje globokejše vkoreninja in vtrjuje. Mi sami bi se ne predrznili tega trditi, zatorej rajši navajamo tu besede duhovitega opazovalca našedobnih socijalnih

Digitized by Google

razmer[1]): V Angliji — piše — vidijo vsi prosvitljeni možje v krščanstvu princip moderne kulture, vir občega blagostanja in temelj svobode. Noben pisatelj, kateri si hoče pridobjti spoštovanje svojih sodržavljanov, ne izjavi nasprotne misli: to bi se smatralo naravnost kot napad na društvo . . . . Državniki, učenjaki, pisatelji, umetniki, vsi, ki v državni službi, v vojski, v kmetijstvu in v industriji vpravljajo najviše posle, z eno besedo v s i, kateri hočejo voditi javno mnenje, ne zanemarijo nobene priložnosti, da neprikrito izjavijo to prepričanje . . . . Kakerkoli misli niže ljudstvo, javni red je le tedaj zagotovljen, ako vodilni krogi v trdni veri iščejo nagibka svojim dejanjem in principa oblasti, katero izvršujejo . . . Dasi je pa po mislih Angležev vera podlaga njih narodnosti, znajo vender visoko ceniti dobrote, katere narodom daje poznanje vednostnih resnic in prosto raziskavanje principov . . . . Krepost narodovo cenijo po meri prostosti, katero zamore prenesti vera, ne da bi škode trpela. Izpoznavanje vere v zvezi z neprestanim umstvenim delovanjem privadi duhove, da ločujejo mej onim, o čemer se da koristno razpravljati, pa onim, o čemer razpravljati ni dovoljeno. To čudovito oploja duha, kateri, ne da bi spred oči pustil velikega vprašanja o prihodnjem življenji, se vender izogiblje brezkoristnega truda, da bi reševal vprašanja, katera je Božja modrost razodela».

To je res krasna izpoved! Po tolikih skušnjah Anglija s celim srcem pripoznava resnico, kateri so pritrjevali vže Platon in Aristoteles, Ciceron in Plutarh, katero so izpoznavali Grki in Rimljani, poleg starih Judov: vera je, katera narode povzdiga! Čim verneji je narod, tem svobodneji je, tem močneji — tem veči!

Poglejmo v Ameriko. Republika zedinjenih držav obsega mlade in krepke narode, polne čilosti in življenja. Akoravno se je začela ta država še le razvijati, vender kaže vže zdaj, kako velikanska, silovita bo njena bodočnost. Amerika vže zdaj nadkriljuje v mnogih ozirih Evropo. Od kod pa zajema Amerika svojo moralno moč? Neverjetno, a resnično: iz verske zavesti. Tocqueville je Ameriko prepotoval in pazljivo proučaval njene razmere. Kratek posnetek njegovega opazovanja se da izraziti: vera ni le bila podstava, na kateri se je amerikansko ljudstvo vzdignilo, ampak je tudi še zdaj pogoj njegovega bivanja, ker omogočuje svobodo. «V tem ko postava Amerikancu vse storiti dovoljuje, ga brzda vera, da vsega ne počne». V viših in nižih, v sodnikih, odvetnikih, kupcih, vojakih, da celo v mladeničih je globoko vkoreninjeno prepričanje, in vsi brez izjeme, enoglasno se vjemajo v tem, da brez vere je društvo nemogoče.

Najočitniši dokaz, kako globoko je v Angležih in Amerikancih vtrjeno versko čustvo, je pač vestno, natančno posvečevanje

[1]) Le Play, La Réforme sociale I 74. v Bougand: Religion u. Irreligion.

Digitized by Google

nedelj in praznikov. Najbolj delavna naroda, katera s časom neverjetno varčita, katerima je čas denar, ponehata od dela v spoštljivi pokorščini, kaker brž zvon oznani Gospodov dan. Ni slišati več kladva, niti voza; štacune, delavnice, biljardi, kavarne — vse se zapre. Katera je tista moč, ki tako mogočno vpliva na narode, da po šestdnevnem pehanji svoje delo naenkrat vstavijo? Ideja mora biti, ki jih prešinja do dna srca, vzvišena nad vse zemeljske čute in koristi. Da, ideja, da brez vere ne more biti mogočne družbe, globoko vtrjena misel, da le despotizem životari brez vere, a prostost je pogrešati ne more. Kako bi tolažilo skeptike, ko bi stal tak narod na najniži stopinji mej vsemi drugimi! Pa te tolažbe nimajo, kajti zavezni Amerikanci so najsvobodniši, najdelavniši, najpridniši, najmogočniši narod!

Očiten dokaz tedaj, da veliki narodi tudi sedanje dobe nikar ne mislijo veri se odreči, še manj pa si domišljajo, da bi tem slavniši, tem silovitejši postali, čimbolj se otresejo verskega jarma.[1])

Veda pa cerkev in papeštvo.

Ako je res, da vera izključuje vedo, tedaj bi morali posebno v cerkvi. ki je nositeljica in razlagateljica Kristusove vere, iskati nasprotnice znanosti; tedaj bi moralo tudi papeštvo, na katerem sloni cerkev in katoliška dogma, prost razvoj človeških ved zadržavati.

In vender ni tako; in vender najdemo, da je ravno nasprotno! — Bilo bi odveč nadrobniše iz zgodovine dokazovati, kako je cerkev vse stroke človeških ved zmiraj gojila. Ona je staroklasiške umotvore rešila mej tihe samostanske zidove ter otela jih gotovega pogina, ko se je povodenj ljudskega preseljevanja vlila čez Evropo. Ona je v srednjem veku e d i n a pečala se z vedami; ona je vže v prvi dobi osnovala razne niže in više šole; od nje je dobila Evropa najviša gojišča ved in umetnostij — vseučilišča. Papežem srednjega veka gre prva zasluga za obuditev klasiških študij; oni so sè vseh strani sveta nabrali prvo, najobsežnišo, neprecenljivo zbirko starih klasikov; oni so vodili, podpirali, odlikovali prve umetnike i italijanske i inostranske. Noter do ledenega morja so pošiljali iskat rokopisov in drugih starinskih reči; svojim odposlancem po knežjih dvorih so naročali, naj zraven političnih skrbi ne zabijo ob enem stikati po ostankih starih klasikov. Chateaubriand piše, da Evropa se zahvaljuje sveti Stolici za svojo omiko, za en del svojih boljših postav, in skoro za vse znanosti in umetnosti. De Jou dal je, še kot protestant, papežkemu Rimu spričevalo, da od njega je človeški rod dobil omiko, v e d o i n

[1]) Bougand C. c.

Digitized by Google

v e r o. Zanimivo je, kar je cerkev izrekla na toletanskem koncilju: d a n e v e d n o s t j e m a t i v s e h v e r s k i h z m o t.

Tudi dandanes cerkev z isto materino ljubeznijo objema in goji vede vseh vrst, tudi naravoslovne, kakor jih je od nekdaj. Da, še vstanovlja akademije in vseučilišča, katera zmagovno tekmujejo z državnimi vseučilišči najnaprednišihevropskih narodov. In ravno med jezuiti, najodločnišimi branitelji katoliške dogme, najpokornišimi sinovi rimskih papežev, nahajamo prvake ne le filozofiških, ampak tudi naravoslovskih in realističnih vednostnih strok... Oni temeljito raziskujejo o astronomiji, o energiji in eutropiji, o elektriciteti, o hipnotizmu, o entomologiji, o atomih, o aluminiju, o darwinizmu itd. itd. Berite li n. pr. italijansko «La Civiltà cattolica» ali pa nemško «Laacher Stimmen».

In koliko je vže sedanji papež Leon XIII. opominal k učenju filozofije, navduseval za klasične študije in druge vede! Koliko višeznanstvenih zavodov je ali sam vstanovil ali pa so se vstanovili po njegovem spodbujanji, pod njegovim vodstom in pokroviteljstvom! Koliko je sè svojo besedo pripomogel k povzdigi socijal-političnih, zgodovinskih, astronomičnih študijev!

Od kod tedaj v cerkvi toliko ljubezni, toliko navdušenja za proste vede? Mari-li iz prepričanja, da prosti razvoj človeškega razuma zatemnjuje versko zavest, vdušuje versko prepričanje?!

Je li res, da najnovejši rezultati znanstvenega raziskavanja nasprotujejo verskim dogmam?

Podlaga in neobhoden pogoj vsakemu verstvu (Religion) je vera v Boga. Tudi krščanstvo sloni na veri v enega Boga. Bivanje Božje je najpoglavitnejša točka, ko nam gre braniti krščanstvo. Vpraša se torej, katere so tiste konečno dognane resnice moderne znanstva, ki se ne dajo složiti z vero v Boga.

Govoriti nam je pa, kakor smo vže zgore rekli, pred vsem z naravoslovci. V naslednjih poglavjih hočemo torej eden za drugim navesti vse one glavne nauke, kateri se, kot znanstveno dokazani, dandanes navadno navajajo kot vgovori proti verskim resnicam. — V prvi vrsti zadevajo ti vgovori početek vesolstva in stvarjenja.

Pred vsem menimo, da naravoslovju, dokler ostane to, kar je t. j. dokler ne prestopi lastnih mej, nikakor in nikoli ne pristoja določevati, ali biva Bog ali ne. Kajti Bog, ako biva resnično, je in mora biti tak, da se popolnoma odteguje naravoslovskemu raziskavanju. Naravoslovec se namreč peča s pozitivnimi, gotovimi faktorji t. j. s takimi, ki se dajo podvreči fizičnemu ali kemičnemu raziskavanju; in prav radi tega se naravoslovec ponaša, da njegova veda je eksaktna, in so rezultati njeni neovrgljivi, kajti vsi dokazi slone na realni podlagi čutnostnega zaznavanja, ki se vrši

Digitized by Google

in določuje potom eksperimentovanja in geometričnega merjenja. Tedaj sega naravoslovsko raziskavanje le do mej čutnostne zaznatnosti (Wahrnehmbarkeit). Kar je za čute nezaznatno (nicht wahrnehmbar), je naravoslovcu kot takemu večno nedostopno. Bog pa, ako biva v resnici, ni sestavljen iz atomov ali kemičnih snovi, da bi ga mogel naravoslovec z nožem rezati ali kemično rasikavati, ampak Bog je nesnoven (nematerijalen) in torej kot tak ne more biti predmet naravoslovskega eksperimentovanja. Kar je torej izrekel bogotajni naravoslovec Salande: preiskal sem vse nebo, pa Boga nisem našel — velja ravno toliko, koliker besede onega anatoma: raztelesil sem celega človeka, a duše v njem našel nisem. Pač lepa duša, ki bi se dala pod nožem na kosce razrezati ali pa v kemični retorti razsnoviti! Neve-li gospod naravoslovec, da t a k e duše ne pripisujemo človeku, da taka duša sploh n i duša? Niti prvi tedaj ne more trditi: ni Boga, niti drugi: ni duše, ker i eno i drugo stoji onkraj mej, do katerih sega naravoslovsko raziskavanje.

Onkraj teh mej pa pričenja filozof svoje delovanje, in temu edino temu mora naravoslovec prepustiti, da določi, ali biva Bog ali ne, in kar je drugih metafizičnih resnic t. j. resnic, ki imajo svoje razloge ne v čutnem, fizičnem, ampak v nadčutnem svetu.

S tem bi bila pravzaprav naša pravda z naravoslovci, ki se ponašajo, da predmet njih vede je izključljivc fizični svet, dognana. Vse njih vgovóre, s katerimi se zaletavajo v metafizični svet, odbijemo kar edino z: ostanite pri svojem predmetu in ne zahajajte v svet, ki ni vaš, in do katerega se tudi povspeti ne morete! Ta pot bi bil najkrajši in neredkokrat morebiti tudi — najizdatniši.

Ako torej v naslednjem odgovarjamo na posamezne točke modernega protiverskega naravoslovja, storimo to le, da se jasniše razvidi, na kako šibkih nogah stoji tista veda, katera je v 19. veku prevzela žalostno vlogo mitičnih gigantov: Boga pahniti z neba, in na mesto njega postaviti — večni atom!

Večni atom?

«Materija je sama o sebi večna. Iz večnih atomov se je tekoma neizmernih vekov polagoma razvil in spopolnil sedanji svet, kateri nič v sebi ne hrani, kar bi se ne dalo izvajati iz praatomov in njim bistvenih lastnosti. Ni pa nikaker treba vzeti nadmaterijalno bitje, da bi poseglo v materijalni svet atomov ter sestavilo sedanji dejansko obstoječi red v vesmiru». — Tako govore materijalisti. Ni res! Ta nauk ni znanstven, ker obsoja ga znanstvo samo in sicer: fizika, mehanika, matematika.

Materija — pravijo — je večna. Temu vgovarja fizika. Nje temeljni zakon je namreč: trajavost materije — Trägheit der

Digitized by Google

Materie. Ta zakon veli: mirno bivajoče telo se ne more samo ob sebi zagibati — telo pa, ki se giblje, ne more samo ob sebi priti do miru.

Ako je materija večna, tedaj je glede kakovosti njenega bivanja mogoče eno izmej dveh: ali je materija od vekomaj bila v stanu miru, nepremična, ali pa je bila od vekomaj v stanu gibanja, kaker jo nahajamo sedaj!

Vzemimo prvi del alternative: materija je bila pred sedanjim stanjem mirna. Vprašati moramo koj: od kod se je zagibala? Ako — po materijalistični teoriji — ne priznavamo nego le bivanje snovnih (materijalnih) bitij, potem en sam hip miru ali negibanja v materiji pomeni isto, kar njeno večno negibanje. To veli zakon o trajavosti materije: mirno bivajoče telo se ne more samo od sebi zagibati. Potem — recimo — bi ne bilo nikdar moglo priti do sedanjega faktičnega gibanja v materijalnem svetu. Moč tega sklepa priznava eden prvih najnovejših vtemeljiteljev materijalističnega monizma, Du Bois Reymond: Ker gibnost ni materiji bistvena, tedaj veleva zakon vzročnosti (Causalitätsprincip), da ali vzamemo večnost gibanja ali pa moramo priznati bivanje nadnaravnega, nematerijalnega bitja, ki je dalo gibanju materije početek.

Renan je hotel sicer svojim somišljenikom odpreti iz te stiske izhod, češ, gibanje v vesmiru se izvaja iz rušenja ali motenja (Störung) ravnotežja v atomskem svetu, to rušenje se da pa razlagati iz raznovrstnosti snovi; večno enovrstna snov bi se nikoli ne zagibala! Pa človek bi ne vedel, je li Renan resno mislil, ko je to zapisal, ali pa hotel zlobno z njimi se pošaliti! Tudi če vzamemo raznovrstnost (Ungleichartigkeit) pramaterije, ostanemo na istem mestu ko prej: materija je materija, bodi si še tako raznovrstna, in fizik nam za materijo v obče nasproti stavi neizprosni zakon trajavosti, in tako početek gibanja v materiji in iz materije same — nemogoč, nerazložljiv!

Ne ostane torej drugega, nego da sprejmemo drugo plat gorenje alternative: večno gibnost materije.

Pred vsem moram pojasniti pojem o gibnosti materije. Da se v sedanjem vesmiru vrši neprenehno gibanje, ne more nihče tajiti. Besedo «gibanje» pa jemljemo ne le v ožišem pomenu, vkoliker se nebesna telesa po prostoru gibljejo in vrtijo, ampak tudi v širšem pomenu, vkoliker se vse na zemlji preminja, prenavlja, postaja in promineva. To gibanje je tako, da je vsak pozneji gibni stan pogoj sledečemu. Človek rodi se od človeka, rastlina od semena, kokoš iz jajca, in to spet iz kokoši.

Trditi večno gibnost materije je isto kar trditi, da je vrsta gibnih stanov (die Reihe der Bewegungszustände) brez začetka, večna, torej neskončna, To pa ne more biti, kajti

1. neskončna vrsta ali število resnično bivajočih veličin je algebraična nezmisel. V vsakem številu se soštevajo enote. Neskončno število tedaj bil bi znesek, v katerem prvi sumand bi

Digitized by Google

bila enota, katere zadnji sumand bi bil tak, da bi mu dodavši $1 + 2 + 3 + \ldots + n$, ne mogli prišteti nobene enote več. To pa pomeni: zadnji sumand moral bi biti ∞. Pa to neskončnost bi morali iz soštevanja vseh sumandov še le dobiti. Potemtakem bi bilo $1 + 2 + 3 + \ldots .n$ (t. j. $\infty - 1$) $+ \infty = \infty$. Tedaj bilo bi $\infty \gtrless \infty$: neskončnost bi bilo število veče in ob enem manjše od samega sebe!

Po tako zvani matematični neskončnosti izražamo le s številkami zmožnost človeške misli, dvigniti se čez katerokoli mejo: vzemimo število tudi toliko, da bi vrsta številk (Ziffern), ki bi je predstavljala, obsegala celo zemljo, k vsemu bo človek v svojih mislih vender le še dodajal. Ob enem postaja razumu jasno, da z omenjenimi končnimi veličinami (Grössen) se z dodajanjem ali doštevanjem ne da doseči neskončnost; kajti čimbolj doštevamo, tembolj se nam neskončnost vmika. Ravno tako je pa za razum izvestno (gewiss), da tudi v resnici (in der Wirklichkeit) ne more bivati neskončna vrsta veličin; potemtakem ni tudi mogoče, da bi vrsta mej seboj zavisnih gibkov (Bewegunszustände) bila brez začetka ali od vekomaj Ostati moramo pri tem, kar je izrekel Moigne: število ali vrsta, katera bi imela zadnjo številko, a ne začetne številke, ali naobe, bila bi palica z enim samim koncem, ali neskončno visoka gora brez doline; ne le da se kaj takega misliti ne da, ampak nam je ob enem brezdvomno, da to tudi mogoče ni; kar je pa v sebi nemogoče, tudi v resnici ne biva (existiert in der Wirklichkeit nicht).

2. Pomislimo še nekaj. Ako vzamemo neskončno vrsto gibkov, potem si ne moremo razlagati sedanjega gibanja, ker do njega bi sploh ne moglo niti priti. Kajti zadnji gibek je odvisen od predzadnjega, ta spet od predpredzadnjega in tako dalje nazaj. Vsak slednji gibek je včinek prejšnjega, ta je spet včinek prejšnjega, nobeden pa nima gibavne moči iz sebe, ampak vedno le od prejšnjega. Vzemimo tedaj v vrsti gibkov en gibek. Ta ima biti včinjen od prešnjega kot vzroka, ta spet od prejšnjega itd. Tako moramo iti prek vrste nazaj iskajoč vzroka našemu gibku; a ker je ta vrsta neskončna, ne bomo vekomaj dospeli do vzroka, torej bomo tudi na vse veke čakali na vresničenje našega gibka.

Pojasnimo to z vzgledom, ki smo ga rabili pred tremi leti v «pismih brezvercu». V vrsti stoji sto ljudi, ki se drže drug drugega za roko. Prvi potegne drugega in povleče za seboj; drugi povleče tretjega, tretji četrtega itd. Zadnji se bo še le zganil, ko ga bo devetindevetdeseteri povlekel. Vsekaker pa bo preteklo nekoliko časa, preden pride povlek do zadnjega, denimo eno minuto. Vzemimo vrsto dvesto ljudi, bomo morali čakati dve minuti; ako jih bo tisoč, deset minut itd. Če si mislimo število pomnoženo na bilijone, tirjati bi morali vže cela stoletja. Vzamemo pa vrsto brez začetka, tedaj ne bomo tudi nikdar dočakali, da bi se zadnji v vrsti zagibal. Ravno tako bi ne bilo moglo nikdar priti do seda-

Digitized by Google

njega gibanja v vesolstvu, ako vzamemo brezkončno vrsto vzajemno odvisnih vzrokov.

Ker je tedaj sedanje gibanje v vesolstvu resnično, faktično, nam drugega ne ostaja nego v vrsti gibkov postaviti začetek ali početen vzrok. Ta vzrok pa ne more biti tak, da sprejme svoje gibanje od katerega drugega, ker potem spet zajdemo v neskončno vrsto mej seboj zavisnih gibnih vzrokov; ampak gibati se mora o sebi in iz sebe. Ravno radi tega pa ne more biti materijalen, ker po zakonu trajavosti materija se ne giblje o sebi, in torej tudi ne more iz sebe drugih teles gibati. Ta vzrok torej mora biti nematerijalen, mora biti duh, kateri, kaker se giblje in živi o sebi, je tudi materijo zagibal. Ta duh pa mora biti neskončen. Ker, ako ni večen, potem se je ali sam sebe vstvaril ali je bil vstvarjen od drugega bitja. Prvo je nemogoče, ker bi bil moral biti preden je bil. Vzamemo pa drugo, potem moramo vprašati, odkod je ono bitje, po katerem je bilo vstvarjeno poslednje. Tako moramo pa spet ali zgubiti se v neskončno vrsto vzrokov, iz katere ni rešitve, ali pa obstati pred bitjem, ki ni več včinek drugega vzroka, ampak je od vekomaj samemu sebi vzrok in vzrok vsem drugim rečem, ki je večno.

Mora tedaj bivati nematerijalno, večno bitje, mora bivati — Bog. In prav matematika, aritmetika in mehanika so one vede, ki nas silijo priznavati bivanje Boga, kateri je ob enem tudi glavni predmet verstva.

Dr. Mahnič.

Odgovori na vgovore.

V naslednjem bomo kratko pa točno odgovarjali na vgovore, ki se nam bodo na naše lastno vabilo pošiljali v rešitev. To poglavje spada tedaj v apologetični del našega lista. Nekaj takih vgovorov nam je vže došlo; upamo, da dobimo še druzih. Opomnili bi pa, naj bi se nam predlagala le vprašanja, katera so v resnici težka in ob enem zanimiva. Kdor hoče pojasnila navadnim vgovorom, lehko vzame v roko kako navadno apologetično ali versko-znanstveno knjigo, kaker se navadno v rabijo v naših viših razredih; kajti nas ni volja čas kratiti z vsako malenkostjo. — Zdaj pa k posameznim vgovorom.

* * *

1. **Vgovor.** Sv. katoliška cerkev deli o d p u s t k e. Kdor n. pr. moli to in to molitvico, dobi odpustka 100 (200, 300) itd.) dnij. Vprašam: ni li to nekako poseganje v b o ž j e p r a v i-

Digitized by Google

ce? Kako more sv. cerkev določiti: p r a v t o l i k o (nič več, nič menj) dnij bodeš imel odpustka; menim, da taka d o l o č i t e v pristoja le s a m e m u B o g u!

Odgovor. Nauka o odpustkih ni mogoče razumeti, ako ne poznamo njih zgodovinskega početka. Sv. cerkev je v prvih stoletjih za nekatere, posebno javne, grehe nalagala tudi javno pokoro. Po velikosti greha je bila tudi pokora določena, veča ali manjša, daljša ali krajša. Javno pokorjenje grešnikov se je tudi nadzorovalo, da se je vršilo natančno po določbah cerkvenih. Določen je bil posebno čas pokore po velikosti greha: en mesec, štirideset, sedemdeset dni, eno ali več let, tudi celo življenje. Zgodilo se je pa večkrat, da je spokornik kazal posebno gorečnost v opravljanji spokornih del; večkrat so tudi mučeniki za spokornike prosili pri škofu, naj bi se jim del naložene pokore odpustil ali čas pokore okrajšal. Škof je večkrat v to dovolil; kajti z izvenredno gorečnostjo in odločno voljo more grešnik v kratkem času odvagati in popraviti, kar bi sicer moral popravljati pri manjši gorečnosti dolgo časa. Pa tudi na neskončne zasluge Kristusove, bl. Device in svetih mučenkov se je cerkev pri tem ozirala in iz tega zaklada plačavala, kar je spokornik še dolžen ostajal.

Ako imamo pred očmi to cerkveno disciplino, nam ne bo težko razumeti, kaj pomeni, ako cerkev deli odpustka sto, dvesto itd. dni. Podeliti odpustek sto dni ni drugega kaker: grešniku odpustiti toliko časne kazni, koliker bi mu je bilo odpuščene, ako bi se po določbah nekdanje cerkvene discipline javno pokoril sto dni. S tem cerkev nikaker ne sega v Božjo sodbo; niti pomeni to: grešnik, ako vmrje, se bo vical sto dni nanj, nego bi se sicer moral; marveč cerkev z odpustki noče nič več, nič manj nego grešniku odpustiti on del ali celo tisto kazen, katero bi imela pravico naložiti mu, ako bi hotela tudi dandanes grehe kaznovati javno in po tistih določbah, katerih se je nekdaj držala; Bogu samemu pa prepušča, naj on, glede vic, pred cerkvijo zadobljeni odpustek grešniku zaračuni, kaker po svoji sveti volji spozna za pravično. Saj cerkev ima vender oblast prestopke kaznovati, a ravno tako kazni odpuščati.

Obširniše nočemo tu razpravljati o odpustkih, ker tudi vgovor ne sega dalje.

2. **Vgovor.** I m e n o v a n j e s v e t n i k o v! Ali se Vam ne zdi, da vtegne marsikdo, katerega častimo s v e t n i k a, biti p o g u b l j e n ali vsaj v vicah? Res je, da sv. cerkev prej p r e v d a r j a, k o g a in z d a j omenuje svetnika; znane so mi tudi ceremonije, katere se vršijo ob takih prilikih. Toda kdo more venderle gotovo vedeti: t a in t a je svetnik! Pogled na „oni svet“ nam je zaprt, in le s a m e m u B o g u je znano, kaj se tam vrši s to ali ono dušo! En zgled! Vi ste gotovo poznali g. N. To je bil mož po božji volji. Vse svoje

Digitized by Google

življenje je bil posvetil Bogu in šoli. Učil ni le z besedo, nego tudi z zgledom. Na smrt se je bil pripravil tako, da so se jezuvitu, ki mu je bil dolgoleten spovednik, solze vtrnile. Blagi svečenik je zatrjeval: „Blagor njemu! Tako pobožnega moža jaz še nisem videl. To bode svetnik“! Tudi meni samemu je g. N. na smrtnej postelji zatrjeval, da se je dobro pripravil na smrt. In vender, velečč gosp. doktor, morem jaz določno trditi: g. N. je zveličan, je svetnik? Ne! Le Bogu samemu je to znano! Zatorej smatram jaz imenovanje svetnikov tudi kot nekako poseganje v božje pravice! Meni se zdi, kaker bi se reklo Bogu: „Ta in ta je živel pošteno in pobožno, torej ga moraš povzdigniti med svetnike“! Ni li tako? —

Odgovor naš na ta precej dolg vgovor bodi kratek, tem bolj ker gospod oponent sam pravi, da mu je dobro znano, kako cerkev ravna in prevdarja, predno koga okliče za svetnika. Opozorili bi ga sosebno na en pogoj, kateri je odločilen pri oklicavanji svetnikov. Ta pogoj je določeno število čudežev, ki so se godili ali od dotičnega svetnika samega ali pa na njegovo priprošnjo. Ti čudeži se morajo tako spričati, da so vzvišeni nad vsakim dvomom. Jaz si ne morem drugače misliti nego da gospod oponent veruje v možnost pravih čudežev. Prav. Čudež se pa določuje kot dogodek ali čin, ki presega naravne moči, in se torej ne more zgoditi nego po tistem, ki je vzvišen nad vso naravo, po Bogu. Ako je tedaj dokazano, da je dotični svetnik ali sam včinil čudež ali pa da se je čudež dogodil v njegovem imenu, na njegovo priprošnjo, je očitno, da je Bog sam ž njim, da je prijatelj Božji; Bog sam ga je, storivši čudež po njem ali radi njega, hotel kot svojega prijatelja pred svetom poveličati. In ravno to jemlje cerkev za nevarljivo spričevalo, dano od Boga samega, da se je dotičnih posvetil. Cerkev tedaj pri oklicavanji svetnikov ne posega v pravice Božje, temveč ona nekako pred svetom razglaša sodbo o tem ali onem človeku, katero je Bog sam vže prej slovesno izrekel ne z besedo, pač pa z dejanjem (čudežem), koje očitno na sebi nosi znake izključljivo Božjega dejanja.

3. **Vgovor.** Je-li mogoče se zveličati po zapovedih božjih in cerkvenih? — Moje menenje je: Skoro nemogoče, ker nihče, ne more tako popolnoma živeti! Ta n. pr. je bil sicer dober, pošten človek, a vmrl je nagle smrti; nesel je v večnost kak greh — izgubljen je. Toda ne! Moje menenje je to: Neizmerno je vsmiljenje božje, in ker Bog sam ve, da ni mogoče človeku popolnoma biti, poslal je Svojega Sina na svet, da nas je odrešil sè Svojo krvjo. Potemtakem bi sodil, da se zveliča vsak blag in pošten človek, kateri trdno **veruje** v Boga!

Digitized by Google

Ako bi temu bilo kako drugače, potem bodo nebesa skoro prazna! Kaj menite Vi o tem, veleuč. g. doktor? —

Odgovor. Gospod oponent gotovo veruje s sv. pismo; kajti kot veren kristijan govori o Sinu Božjem, ki nas je odrešil. Prav. Potem bo pa tudi moral pritrditi nam, da sv. pismo več reči človeku nalaga kot dolžnosti t. j. kot prave zapovedi. Čemu pa človeku nalagati druzih dolžnosti, ako zadoščuje sama vera? Ali pa bi morali po vzgledu Lutrovem iz sv. pisma izbacniti vse tiste knjige in mesta, kjer Bog kaj zapoveduje izven vere. — Dalje. Ako je skoro nemogoče p o p o l n o m a živeti, je vender mogoče n e p o p o l n o m a; kdor pa nepopolnoma živi, ne sledi še iz tega, da bi se moral pogubiti. Sicer vže z besedo „skoro" g. oponent sam pripoznava, da se vender vsaj nekateri povzdignejo do popolnosti.

Pa ravno ker smo nepopolni, je naša dolžnost spopolnjevati se od dne do dne; kdor ni dovršil v tem življenji svojega spopolnjevanje, je nadaljuje in dokonča v prihodnem življenji, v vicah — tako učimo po smislu katoliške cerkve. Potemtakem vender ne bodo nebesa skoro prazna. Res sicer, da so redki tisti, kateri „gorki" zletijo v nebesa, toda upamo, da jih je veliko število onih, kateri pridejo gor skozi vice. — Nadalje. Ako bi imela zadostovati sama vera, čemu je potem dal Bog človeku voljo? Volja je zmožnost, katera je kot taka po svoji naravi stvarjena, da se dejstvuje. Volja pa se dejstvuje po hotenji t. j. po posameznih aktih ali činih hotenja; vsak čin hotenja je pa nekako dejanje, bodisi le notranje ali bodisi, da se ob enem tudi na zunaj javlja. Kdor tedaj trdi, da vera zadoščuje, smatra dejanja človeška za brezsmotrena, torej nenaravna; ob enem obsoja kot brezsmotreno tudi vsako krepostno teženje; kajti krepost (virtus, Tugend) se spet dejstvuje in vjačuje le po opetovanih voljinih činih. Vse te absurdne posledice izhajajo iz trditve, da zadoščuje sama vera; zatorej mora ta trditev biti kriva. — Da se jih pa dosti pogubi vsled nagle smrti, je sicer res; pa to nas le opomina: bodite pripravljeni, ker ne veste ni dneva ni ure! Radi negotovosti zadnje ure živimo in delujmo v strahu. Zakaj je pa Bog nad našim rodom izrekel ostro kazen smrti — to moramo prepustiti njegovi modrosti in svetosti. Vsemu ne bomo nikdar do dna prišli — in tudi to je prav in koristno za nas.

4. Vgovor. Žačnimo pri stvarstvu: Prvi dan je Bog stvaril s v i t l o b o; s v i t l o b o imamo od solnca, in stvarjenje istega določeno je n a 4. d a n (ozir. dobo stvarjenja). Kako se to vjema? Govori se sicer o neki drugi svitlobi — a svitloba je menda le od solnca?

Odgovor. Gospod oponent sam v zadnjem stavku indirektno pripoznava, da njegov vgovor ne sloni na neomajljivi podlagi; kajti piše, da se vsaj „govori o neki d r u g i" svitlobi, ki ni od solnca. Mi bi o tej priložnosti le opo-

Digitized by Google

mnili, da ni prav niti znanstveno zajemati vgovore proti sv. pismu iz trditev naravoslovcec, katere niso še tako vtemeljene, da bi se ne dalo o njih resničnosti razumno dvomiti. Take trditve niso dognane resnice, ampak vedno še hipoteze. — Sicer pa — da si ogledamo vgovor sam od bliže — kaj nas sili vzeti, da je vse svitlobe vir solnce? Pred vsem: kaj je svitloba? Vprašanje še zdaj odprto; kajti učenjaki na nje še vedno odgovarjajo s hipotezami. Dokler torej ne vemo, kaj je svitloba, tudi izvestno trditi ne moremo, da brez solnca svitlobe ni ali je ni vstani biti. Mogoče pa je, da je svitloba, katera je z d a j t. j. od četrtega dneva naprej za nas in za našo zemljo navezana na solnce, pred četrtim dnem (oziroma četrto dobo vstvarjenja) bila od solnca neodvisna. To uči nekako Mojzes sam ki v 16. in 17. vrsti prvega poglavja I. knjige pripoveduje: Bog je s t v a r i l solnce in luno in zvezde pa jih p o s t a v i l n a n e b o, „da bi s v e t i l e n a d z e m l j o“. In vender piše zgore t. j. v 3. vrsti istega poglavja, da je Bog svitlobo vže prvi dan vstvaril! Ne sledi tedaj iz pripovedi Mojzesove, da Bog je četrti dan v ž e v s t v a r j e n o svitlobo na solnčno telo p r i p e l postavivši solnce v tako r a z m e r j e do zemlje, da je poslednja s četrtim dnem začela redno dobivati svitlobo od solnca? — Sicer bodi stvar kaker hoče: naj se znanstveno vtrdi in dokaže, da brez solnca je v s a k a s v i t l o b a s p l o h nemogoča, potem še le bo imel enak vgovor proti Mojzesovemu poročilu nekako smisel. —

Vgovor proti ednosti človeškega rodu, ki se nahaja „R. K.“ str. 251, je tak, da se nam ne zdi vredno nanj odgovarjati. Prihodnjič bomo nadaljevali.

Dr. Mahnič.

Nadaljni vgovori.

8. Kako je sè zveličanjem in sploh z odnošaji mej Bogom in ljudmi, ki naj bi stanovali na druzih svetovih? To je sicer znanstveno nedokazana hipoteza, o kateri se pa govori tudi v šolah skoraj z. gotovostjo. Je-li ta trditev proti verska? Če pa ni, kako jo je mogoče razjasniti z verskega stališča? — Čemu so sploh toliki svetovi?! —

9. Nekateri svetovi so se dočista ohladili, izgubili so vso lastno gorkoto; tako n. pr. luna, in postali so premrzli za človeka. Tako bode morala ohladiti se, sklepajo, prej ali slej tudi naša zemlja, in tedaj bode proč s tukajšnjim človekovim bivanjem. Tudi to se predava v šoli, kako se pa zlaga sè sv. pismom? —

Digitized by Google

10. Zgodovina nam dokazuje, da so imeli v rokah visoke in celo najviše oblasti v sv. cerkvi nevredneži, ki niso bili le v marsičem sumljivi, ampak so celo zlorabili svoje moči n. pr. pravico izobčevanja. Kako, da se pa že vedno daje pozameznikom novih oblastij, kljub temu, da so se zlorabile še prejšnje? Kako se to sploh zlaga z avktoriteto in z lastnostmi, ki jih pripisujejo papežu? Ni li zgodovina nekak vgovor proti njim?

11. Kako se godi po smrti z ljudmi, ki so zunaj katoliške cerkve? je-li mogoče o tem kaj gotovega reči? Tu je treba vsekako razločevati več vrst: 1. So, ki niti vejo ne za cerkev katoliško. 2. Drugi sicer čujejo o njej, pa nemajo priložnosti seznaniti se ž njo temeliteje in ostanejo pri svoji veri, nekaj radi spoštovanja do svojih pradedov in sorodnikov, nekaj pa, ker se človek le težko sprijazni z mislijo, da bi opustil svojo vero; do tega more ga privesti le temeljito prepričanje, katerega pa brez lastne krivde ne morejo dobiti. 3. Zopet so, ki so to zadevo premislili in premotrili, kaker se spodobi o stvari, ki ima odločevati celo večnost, pa so prišli do sklepa, da je drugo naziranje pravo, ne katoliško. Sèm štejem ne le drugoverce, ampak tudi brezverce, ki so po korenitem razmišljavanji dospeli do tega konca. 4. Dobe se pa žalibog tudi, ki mečejo z vero okrog, kaker z ničvredno stvarjo, vero opuste brez veliko pomiselkov, da se le oproste njenih takozvanih okovov.

Žensko poglavje.

„Pod moževo oblastjo bodeš, in on ti bo gospodoval“. — I. Mojz. 3. 16.

Zakaj smo se lotili pisati o ženskah?

Žensko vprašanje nam je vže dolgo pri srci; tudi marsikateri naših prijateljev nam je svetoval, naj bi vender enkrat izpovedali svojo vero o ženskem spolu. — Častna naloga!

Pa ta svet je morebiti tudi izhajal iz posebne prijateljske dobrohotnosti, češ, znano je, kako smo po slovenskem svetu razvpiti za nespravljive sovražnike nežnega spola, češ, da ničesar bolj ne želimo nego naše ženstvo vkleniti v jarem nekdanjega robstva — naj torej rešimo svoje dobro ime pri lepem spolu!

Res nikomur ne more biti všeč, da pride v zamero brez lastne krivde — tudi pri ženskah ne. Znano je pa, kako mojstersko znajo naši pošteni liberalci tudi to orodje rabiti proti

Digitized by Google

nam; vže štiri leta je, odkar smo si privoščili nedolžno šalo, da bi namreč dobro bilo dolgojezičnim ženskam prirezati jezike — in vže štiri leta jim služi ime „dr. Mahnič“ kot nekak bavbav, da ž njim plašijo slovenski nežni spol! Vže to pa, da jim nedolžne stvarice s polno dušo verjamejo in z vso resnostjo v govorih in v pismu izražajo svojo bojazen pred našimi škarjami, vže to pravim do polovice pojasnjuje, katero mesto tiče ženskam — za moškimi.

Jaz upam, ko bodo naše nežne gospodičine in židane gospice brale pričujoči naš spis, bodo vsaj nekoliko se pomirile — vemo namreč, da tudi od njih marsikatera, vsaj za vratmi, pogleduje v naš list — in počasi začele dostojniše misliti o nas. Vzemite torej, nežne bralke, pa premislite, kar Vam tu napišemo, in pridete morda celo do prepričanja, da znamo bolje zagovarjati Vašo pravo čast nego oni, ki po plesih in veselicah kleče plazijo okoli Vas, koperneč po Vašem milostnem pogledu . . . .

S šalo na stran! Žensko vpašanje samo na sebi zdi se nam mej socijalnimi vprašanji najvažniše. Ženska sega globoko v naše društvo; ona je društvu tako rekoč srce, iz katerega prehaja življenje in gorkota vsemu človeškemu organizmu. Ni ga naravnišega, niti ožišega razmerja od onega, ki se nahaja mej možkim in žensko. Po tem razmerji se oblikuje družina in konečno celo društvo.

Potrebno je torej, da o tem razmerji pred vsem prav mislimo. Imeti o življenji in njegovih razmerah prave pojme, je prvi, neobhoden pogoj omike in napredka; kajti po mislih, po idejah se ravna življenje. Nihče bolj ne ovira pravega napredka in sreče narodove kot tisti, ki zagovarja in širi krive nazore.

I moža i ženo je vstvaril Bog; kaker prvega, tako je tudi drugo postavil na svoje mesto v društvu, vsakemu odločil svojo nalogo. Zakon narave, ki ga je Bog vstanovil, z naravo ostane; on se ne preminja po človeških mnenjih in strasteh. Razmerje mej možkim in žensko ima svoje objektivno ozadje, svoj realen razlog v nespremenljivi volji Stvarnikovi. Po tem objektivnostnem razmerji se morajo ravnati tudi naši nazori o ženstvu.

S koliko treznostjo tedaj, s koliko temeljitostjo bi morali razreševati žensko vprašanje. Zato se ne moremo načuditi oni drznosti in lehkomiselnosti, s katero se dandanes govori in pisari o ženstvu in njegovem poklicu; res, tako se dela, kaker bi šlo — sit venia verbo — za krave in teleta! Neizkušeni mladiči, katerih prva in edina skrb bi morala biti, da bi se učili — kajti, kaker spričuje njih glasilo, dozdaj so se bore malo učili — ti mladiči, akademiški Vesnjani, sprejeli so v svoj zračni program kot eno poglavitnih toček — čujte! — žensko emancipacijo! Če ni to narobe-svet . . . .?!

Kolika pojmovna konfuznost, kolika blodnja po teh mladih glavah! Ene same jasne misli ne najdeš, niti dveh stavkov niso

Digitized by Google

vstani logično zvezati! Zdi se, kaker bi ti modroslovci slovenski od besede do besede prelagali iz Schellinga ali iz katerega drugega nemškega filozofa-konfuzijonista. Tako na primer pišejo o ženskem vprašanji: „Vpliv vsakega činitelja v življenji se ravna in zorazmerja z naravo njegove duševne in moralne vloge. Ta vloga pa je pri raznih narodih zelo različna: kaj je bilo ženstvo Rimljanu, Grku, kaj Germanu in kako je bilo njegovo stališče pri Slovanih!“ Ali pa: „Pomislimo le še koncem, da vse žensko mišljenje in hotenje obvlada v z o r, vse moško s m o t e r; mož deluje celo za vzor kot smoter, žena celo za smoter kot vzor. Kar iz razuma možkega kot misel smotrenosti izide, to polaga ženska ljudstvu v dušo, v kateri vzraste kot dete narodnega čustva. Kaker se narodno čustvo bolj ali manj vzgaja, dobiva ženstvo niže ali više stališče v občem življi. Sodelovanje zadostno izobraženega ženstva je prosveti vgodno in narodu neobhodno potrebno: ne daje mu nikdar vodstva, a določa vsikdar stališče v stranki, v skupini narodovi“. Ta logika je za nas pa res previsoka; ona spominja na filozofične sestavke znanega konfuzijonista zagrebškega v „Zvonu“ in v „Sl. Svetu“. In po takih blodnjah dostavlja „Vesna“ ponosno: „Sedaj pa k nazorom dr. Mahniča!“ . . . Gorje nam, pod vdarci neizprosne logike najmlajših slovenskih naprednjakov!

Kdo stoji dandanes za ženskim vprašanjem?

Tega seveda ne znajo naši gospodje Vesnjani, še manj pa one milostne gospodičine, s katerimi tako ljubeznjivo koketujejo.

Mi pa menimo, da bi veliko previdniše govorili in pisali o ženskem vprašanji in o emancipaciji naših Maričk, ko bi premislili, da so v 19. stoletji žensko vprašanje staknili in na dnevni red spravili socijalisti in njih zavezni bratje masoni, kateri namerjajo razrušiti vse socijalne vezi prevrgši red, ki ga je v človeški družbi vtemeljil Stvarnik sam. Bratje masoni so izvrstni psihologi, kaker njih oče, ki je oče laži, vbijavec od početka. Le-ta je dobro vedel, da bi bilo brezvspešno začeti pri Adamu, vedel, da bi se ob trdnosti možkega značaja razbile njegove nakane; zato se je priliznil Evi, potipal jo pri najšibkejši strani — pri ženski radovednosti in lehkomiselnosti . . . in ko je njo na led speljal, bil je v njegovi oblasti kmalu tudi Adam. Tako, posnemaje svojega očeta, delajo tudi bratje masoni. Začeti je treba pri ženski, nji se dobrikati: nečimerna je, lehkoverna — s prilizovanjem si jo pridobiš in po nji potegneš k sebi tudi možkega; kajti mogočen je ženski vpliv na možko srce.

To svojo taktiko masoni tudi javno izpovedajo.[1]) Enako ce-

[1]) Primeri, kar se bere pri L. Taxilu: Les Maçonnes 13: Les femmes exercent un trop grande influence sur les hommes pour que nous puissons

Digitized by Google

nijo masoni ženski vpliv pri odgoji otrok. V „Freimaurer Zeitung“ l. 1873 se bere v nekem govoru, ki ga je brat Fischer na Silvestrovo govoril „sestram“, naslednje: „Ženske so poklicane, da zasejejo prvo seme v rodovitna tla nežnih otroških src; njim pripada naloga, da obudijo prve kali duševnega življenja, da jih gojijo, one kali, iz katerih bode otrokovo mišljenje in čutenje poganjalo v krepko drevo. Z eno besedo: one imajo visoko nalogo položiti temeljni kamen k bodočemu poslopju duševnega in nravnega človeka. To se razvidi iz tega, da odgoja, katero je kdo imel v mladosti, navadno daje smer za celo življenje“.[2])

Kandidatinje za svoje namere pa nabirajo ne toliko iz odraslih ali omoženih žensk, katere so vže matere, ker take se prerade pečajo z odgojo otrok; ne, obračajo se pred vsem do gospodičin, do Maric in Maričk, v katerih se ženska nečimernost gizdavost in lehkomišljenost najbujniše razcvita.[3])

Seveda bodo nemilostno nosove vihale, ko bodo brale, da jih stikamo z brati masoni: me smo masonke!? Ne, premilostne, mi Vas nočemo sumičiti, da ste se dale vže vpisati v masonske misterije, a povdarjati hočemo vsekako, da slovenske prosvitljenke à la tržaška Marica rajajo vedoma ali nevedoma v onem kolu, ki ga okol sebe zbira najviši tripični brat, kateri kraljuje v nevidnih tminah. Ženske dandanes preveč bero in so si skrhale vid — zato so vže tudi začele nos si obrožati s „cvikerji“ — do nevidnih tmin ne sega njih bistrost; a za nas je dovršeno dejanje, da ženski kult, ki se od leta do leta širi po Evropi in in tudi mej Slovenc', je delo bratov masonov; naše emacipantinje so le surov materijal, ki ga loža vporablja pri zidanju masonskega tempeljana.

Kako častno mesto sicer zavzemajo v načrtih masonstva ženske, se najbolje razvidi iz njih „simbolike“, ki jo razlaga Leo Taxil v svojem: „Le Soeurs Maçonnes“; žal, da naše Marice ne razumejo latinščine; ker svetovali bi jim, da bi prebrale poglavje: „Clef des Symboles secrets“ omenjene knjige, katero je tako kosmato, da se niti pisatelj ni upal v francoščini ga podati svojim čitateljem, niti bi se mi predrznili slovenščino mazati z njega prelaganjem. Naj bi le tudi slovenske od liberalcev in mladih napredujakov obožavane Marice sprevidele, kako nedostojna „stafaža“ možke poltosti je ženska, katera išče prostosti in časti zunaj onih mej, katere je ženstvu postavila narava in krščanstvo.

---

réformer le monde si nous ne réformons les femmes. Mais comment l' entreprendre? Là est toute la difficulté.

[2]) Pri Pachtler „Götze der Humanität“.

[3]) Les dames adultes, les mères surtout, qui sont imbues de préjugés, souffront-elles que d' autres s' occupent de l' education de leurs filles? Il faut donc commencer par des demoiselles et par des dames d' un certain âge. — Ibi.

Digitized by Google

Pretirano češčenje ženstva na Slovenskem. Prešeren.

Kult ženskega lica in ženskih lasi se posebno bujno razcvita na Slovenskem. Da bi hoteli iz našega leposlovja pobrati „rudeča lica“, „bele roke“, „črne in plave oči“ domačih in tujih Mick, ne vem, ali bi nam ostal od vsega še en droben zvezek. Zdi se, kaker bi se vsi naši leposlovni ideali vže davno zamotali — v žensko krilo. Sploh velja pri nas prepričanje, da pesnik ni in ne more piti pesnik, ako ni ali resnično ali vsaj navidezno zaljubljen. Zaljubljenost mora vsaj na papirji, v verzih pokazati — potem je še le pesnik po milosti Božji. Da, reklo se je, da ženska ljubezen je edini nevsahljivi vir večno mlade poezije! Za kaj višega nego je spolna ljubezen, bodi še tako prešestna naši poetje nimajo razuma niti vkusa.

Na to pot je slovensko leposlovje speljal naš pesnik-prvak Prešeren. Njegova Muza od kraja do konca ne opeva nego le ljubezen; druge misli v njem ne nahajamo, in da bi tudi bila, je ljubezni podrejena. O Prešernu, vzoru-pesniku, so se vzgledovali pozneji pesniki in leposlovci. Ako bi kdo hotel narod slovenski soditi le iz njegova leposlovja, bi si moral nasnovati pač čudno sodbo o njem: to je narod samih Mink in Marinc! Pri vseh naših pesnikih v novelistih nosijo hlače le ženske. Stritar jo je v svoji izdaji Prešernovih pač izvrstno zadel, da je na čelo celi zbirki postavil pozdrav „Strunam“; kajti ta pesen je označilna ne le za Prešerna, ampak skoro za vse naše novejše lepo slovstvo:

Kak bledi mi moje lice,
Kak vmira luč očî,
Kak teko iz njih solzice,
Ki ljubezen jih rodí.

Od želja kako zdihuje,
Po nji hrepeni srce,
Kak mu je veselje tuje,
Kak od sreče nič ne ve;

Kak s seboj me vedno vleče,
Koder hodi, njen obraz,
Kak obličje nje cveteče
V srcu nosim vsaki čas . . .

Te in take ve nosite
Tožbe, strune! tje do nje;
Ako mor' te, omečite
Nevsmiljeno srce.

Digitized by Google

Tako mijavkanje v raznih varijacijah vže štirdeset let odmeva iz slovenskega leposlovja, da človeka res vže ušesa bolijo. V tem duhu se je pisal deloma vže nekdanji „Glasnik“, v tem duhu dunajski in ljubljanski „Zvon“, kaker „Kres“, to pesen ponavljajo v svojih romanih in novelah Jurčič, Stritar, dr. Tavčar itd. Odveč bilo bi govoriti o „Vesni“ i njenih klasičnih proizvodih.

Prešeren nam je tedaj voz speljal v tir ženskega pretiranega češčenja in obožavanja. Mladina, kateri se Prešeren slika kot nedosežen, plemenit vzor-pesnik, katera se njegove poezije večinoma na pamet uči, in domišljijo oploja z njegovim erotičnimi podobami, mora pač vkus izgubiti za vse, kar ni žensko. Ženska lepota je ideal mladeniških teženj. Kdor bi hotel na skrivšem preiskati, kaj naši dijaki na poskušnjo pesnikujejo, brati povestice, katere za kratek čas pišejo, opazke, ki si jih po svojih „dnevnikih“ zapisujo, kdor bi hotel slediti njih pogovorom, prepričal bi se lehko, kako globoko živi v našem dijaštvu Prešeren in njegova žensko-erotiška muza.

Pa potem ko so jo pesniki in leposlovci vkrenili na pot ženskega malikovanja, se ta kult čedalje bolj širi na vse ostale stroke našega javnega življenja. Dandanes vidimo žensko v javnosti tako češčeno, kaker se ni na Slovenskem nikdar godilo. Treba le opazovati, s kakimi pokloni se dvoruje ženstvu pri javnih veselicah in besedah, kako se jih obsipa z venci, kako možki okol njih klečeplazijo koprneč po milostnem pogledu. Da, prišlo je vže v navado, da pri javnih shodih govornik prej pozdravi „milostne“ gospe in „zale“ gospodičine, potem še le gospode! Poleg možkih društev so se začela snovati društva tudi za ženske. Posebno pa se ženski element čedalje bolj razvija v družbi sv. Cirila in Metoda. Spominjamo se dobro, kako se je pred par leti na nekem shodu, ki ga je sklicala ženska podružnica omenjene Cirilove družbe v Trstu, od strani znanih slovenskih radikalcev napivalo slovenskim Evam. Vemo tudi, kako Ciril-Metodove ženske podružnice snujejo „besede“ (besed ženskam ne zmanjkuje) in veselice, kako tu ženske na svojo roko gospode vabijo, jim napivajo in banketirajo — one, ženske, matere, mej njimi tudi kmetice — do enajste, do polnoči!

Snovati so se začeli tudi vže tamburaški zbori za ženske. Tamburašinje napravljajo veselice, da pred možkimi izkazujejo svojo umetnost in si dajo ploskati — k sijajnemu vspehu. Kako je pač videti na odru sedeti družbo mladih tamburaških virtuozinj, ko tolčejo po nežnem instrumentu, a ob enem se na vse strani spogledujejo sè svojimi mladimi „srčki“, ki so „pred stolom ženskega boštva“ razvrščeni po veseličini dvorani!

Da se pa žensko češčenje tem bolj vdomači in vtrdi v omikanih krogih, njegovi aposteljni skrbijo za zbližanje mej dijaki in — dijakinjami.

Digitized by Google

To prevzvišeno nalogo so prevzeli posebno snovatelji ferijalnih društev za dijake in prirejevatelji raznih dijaških veselic za časa počitnic. Potem ko so se mej šolskim letom pridno vdeleževali in vdeleževale plesnih vaj, se jim mora priložnost dati, da svojo izurjenost tudi dejanski skažejo. To se ima goditi posebno o počitnicah. Lani so slovenske goriške kandidatinje posebno pohvalo žele pri dijaški plesni veselici v Ljubljani. Organ tega žensko-dijaškega koketovanja je in ima biti po namerah nevidnih organizatorjev list „Vesna“. Beri li vredništveno „listnico“: kako fino blago se tu plete mej dijaki in milostnimi slovenskimi gospodičinami! Na raznih krajih je dopisovanje vže tako vzvišeno in mistično, da bi bilo treba posebnega komentara. To morajo biti res krasni prizori, ko se taki in take o počitnicah snidejo in cele noči do ranega jutra objemajoč se plešejo!

Mi le še pričakujemo, da se v kratkem osnuje žensko telovadno pa biciklisko, slednjič še žensko planinsko društvo, kateri poslednji boste skrbeli, da bodo naše Maričke za dijaškimi in nedijaškimi izletniki križem Slovenije raznašale perilo pa dušni in telesni „komfort“!

Kaj včinja tako žensko malikovanje v ženskah samih?

Fugit a sexu, vires amat.

Te besede je zapisal rimski pesnik o ženskah svoje dobe; a po tolikih stoletjih tudi mi za naše napredne emancipantinje ne moremo najti bolj označivnih.

Da pojasnimo misel navedenih latinskih besed Maricam, ki se niso učile latinščine: ženska emancipantinja vedno bolj opuščа, kar je ženskega, hoteč postati virtuozinja v strokah, katere so za možkega, da si tako možkega spravi pod pete in ona sama absolutno gospoduje.

Ženska, akoravno pregovor pravi. da ima kratko pamet, vender toliko logike zna, da ve iz češčenja, katero ji naklanja možki spol, praktično sklepati tako: Ako me možki sami stavijo na prvo mesto in pred mojo lepoto poklekajo — zakaj bi se branila te časti? Mi hočeš sam služiti, tedaj ti bom gospodovala!

Prvi in kar naraven posledek ženskega malikovanja je tedaj, da se ženske začno napihavati in z mesta, katero jim je previdnost božja odkazala v društvu, povzdigovati. Kaj čuda, ako je tudi nežnim hčerkam slovenskim srce jelo nagleje biti, da vznesene od puhlic, s katerimi jih počeščuje možki spol, ponosno glavice vzdigajo! Da, v ženskah, katere tolikokrat berejo in slišijo, kako možki tekmujejo izražat lepemu spolu občudovanje in češčenje, obuditi se mora zavest ne le popolne enakosti z možkimi, ampak celo nekako prednosti pred njimi.

Digitized by Google

Naše napredne ženske so žalibog te zavesti vže polne, da bo stalo dosti časa in truda, preden se streznejo. Neverjetno je, kaj se drznejo vže pisati — prave socijal-politične herezije! Vže l. 1884 v nekdanjem „Kresu“ je zapisala roka slovenske ženske naslednje stavke: „Ženska zaostaja za možkim s a m o, k a r z a d e v a t e l e s n e m o č i, čeravno tudi ta vgovor ni po izkustvu in znanosti popolnoma vtrjen. V s e d r u g e d u š e v n e l a s t n o s t i pri možkih kaker pri ženskah so s a d o d g o j e, i z o b r a z b e in r a z m e r, v katerih dotični človek živi“. — Dalje segajo aspiracije najnovejših emancipantinj, katerih prototip občudujemo v znani tržaški Marici: tu se vže jasno izraža samozavestna gospodovalnost nad možkimi. Gorje mu, kdor sklene zvezo s takimi Junonami in Nijobami! V kratkem mu slečejo hlače in mu jih zamenijo — s krilom!

Kaker brž pa si je žensko bitje v glavo zabilo, da ni možkemu v ničem podrejeno, začne vedno bolj zatajevati svoje ženstvo — fugit a sexu, ter z vsemi silami povspevati se na mesto, ki so je doslej zavzemali možki. Ker pa ve, da v moškem značaji se javlja naravina sila in krepost, jame se napenjati, kaker žaba, posnemaje vola, da bi tudi ona odlikovala se v vseh strokah možkega delovanja — vires amat. V vedi, v umetnosti, celo v telesnih produkcijah skuša postati od vseh občudovana — virtuozinja. Ona bi hotela biti pesnica, ona jezikoslovka, ona zgodovinoslovka, pa naravoslovka, pa muzikantinja, ona modroslovka, ona izvrstna jahalka, ona telovadka: ona vse, kar vidi na možkem, in še več. A ker ji pri tem tekmovanji z možkim naravne moči pohajajo, skuša, kar ji manjka, navidezno dopolniti; tukaj dospe ženska navideznost in gizdavost do vrhunca. In ne le, da v resnici ne doseže možkih lastnosti, ampak še ono, kar kot ženska dobrega ima, pokvari. Take ženske so prava ženska — nespodoba.

Apologet Weiss je nabral iz starih pesnikov in pisateljev nekoliko mest, s katerimi slika tedanje napredno ženstvo. Kar je ženskega, zatajiti ter odlikovati se s čini možke kreposti — bil je vzor ženskega življenja, ženske omike. Učenost in zgovornost, seveda, ne prava, ampak navidezna, je bila glavni smoter ženskih teženj. Čim manj koristna je znanost, tem bolj se jo mora gojiti Materinščina se ni dosti obrajtala, kajti bila je občevalni jezik velike druhali. Privzeti se je moral še tuj jezik, takrat seveda grški. Čim bolj košato, čim bolj smešno, tem ljubše. Ni se dosti vprašalo, ali so pisatelji, ki so se v ta namen brali, tudi nravstveno dopustljivi. Dovolj, da se je iz njih naučila lepe grščine pa elegantne oblike. Gospodičine in gospe so najrajše brale zastarele knjige, posebno pesnike, da so potem mogle v družbi svojo robo razpostavljali in može sramotiti, kateri morda še dotičnih imen niso poznali. Ali je bilo to modrovanje in kramljanje v salonu in pri obedu! Tudi izvrstno kritikovati so

Digitized by Google

znale te duhovite dame. Pesnike, katere je brala velika druhal, so tako oberale, da ni ostal na njih niti en zdrav las. Le Vergil je našel še milosti, ker je tako klasično naslikal strast in obup starega Wertherja v ženski podobi, Didone. Niti Homerju niso prizanašale, nevsmiljeno so mrcvarile najslavniše govornike, najučenejše slovničarje. Vse so hotele te učenjakinje prekositi. V njih družbi je človek moral biti le — uho. Izkazavale so se nadalje v naravoslovji, v zgodovini, v filozofiji. Da so tedanje rimske dame tudi v politiki govorile prvo besedo, razume se samo ob sebi. Slednjič so se vrgle še na pravoznanstvo, da so mogle izdelavati tožbe proti možem, od katerih so se hotele zakonsko ločiti!

Mutatis mutandis silijo naše zavedne in narodne emancipantinje na isto stran kot njih stare predhodnice. Treba le še nadalje jih pustiti pa pridno jih kaditi, v kratkem pridejo še dalje. Poslušajmo le njih prototip, vže tolikokrat omenjeno Marico. — „Kaker jemljete — tako ona daje svete slovenskim možem — učiteljev za tuje jezike, vtegnete jih vzeti tudi za slovenski ali drug slovanski jezik. Ko bode vaša hči poznala prednost in lepoto slovanskih jezikov in slovanske umetnosti, ne odtuji se vam tako z lehka. Ko zna popolnoma le jeden izmed slovanskih jezikov, lehko ji je potem seči po drugem, in ako pozna le dva ali tri, spozna, da smo Slovani po jeziku le jeden narod ter da se lehko umemo med seboj. — Zanimala se bode tudi za umetnost, ki se razvija tako lepo in cvete vedno bolj, sosebno med našimi severnimi brati. Znajoč rusko slovstvo ne bode vam iskala nemških ali francoskih davno premletih knjig, segala bode gotovo rajša po ruskih, ki bodo zanjo nove in zanimive. — Zanival jo bode oni svet s svojimi plemenitaši in svojimi mužiki, zanimive ji bodo ruske stepe, kaker Petrograd in stara Moskva. Saj je vender sramota za Slovence, da ne vedo njih hčere, kdo je bil slavni Puškin, Lermontov, Turgenjev in sedanji apostol ruski, nedosežni Tolstoj. — Sramota, pravim, mora biti za nas, ko bi ne poznali moža, ki ima na Francoskem toliko vspeha, da so bili mnogoštevilni izvodi dveh njegovih prevedenih knjig razprodani še pred izdanjem, to je predno ste prišli iz — pod tiska. Če bero Francozi Tolstega tako, da je izšlo do leta 1887. njegovo delo „Vojna in mir“ v petem in njegova Ana Karenina v četrtem izdanju, naj bi vaše Slovenke nič ne vedele o tem možu in narodu, ki ima take pisatelje?! In drugi slovanski narodi: Čehi, Poljaki in Hrvatje, da ne govorim o našem malem narodu, ki ima tudi svoje bisere? Ko bode znala vaša hči o najznamenitiših možeh slovanskega naroda, ko bode znala, da je bil Chopin, čegar mazurke igra tako rada — Slovan, Rubinstein — Slovan, da je sedaj slu-

Digitized by Google

joči Dvořák — Slovan, Ondřiček — Slovan, Brožík — Slovan, in da je še toliko slavnih mož — Slovanov: zanimala se bode za ta, na toliko vej razcepljeni narod, njegovo omiko in umetnost. In kdor ne zmaga stroškov, da bi plačeval domačega učitelja, briga naj se za to sam, govori naj in naj razpravlja večkrat o tem v svoji rodbini."

To bi bil po Maričinih nazorih ob kratkem načrtan program za napredne slovenske hčere ad interim t. j. dokler ne zavlada pri nazadnjaških Slovencih prepričanje, da „žena ni duševno podrejena možu, temveč da ima ona le manj prilike in manj odprtih poti, da bi si razvijala svoj razum". (Eadem.) S tem namreč, kar smo dozdaj našteli, ni še nikaker dovršena ženska omika, ampak s tem je dana le podstava nadaljnemu izobraževanju ženske. Tako Marica. Ko bodo odstranjeni prvi predsodki o ženskah in se jim bode sezidalo nekaj gimnazijev in licejev, potem se program razširi t. j. misliti bo treba na slov. žensko vseučilišče, do katerega vsekaker prej pridemo nego do možkega; potem se sprejme poleg linguistike, slovstvene kritike in estetike v Maričin program še medicina in ius! Nič ne de, ali bo iz vsega tega ženski kaj koristi ali ne, kajti Marica svetuje slovenskim hčeram: Impara l' arte e mettila a parte. (Uči se, tudi ko bi ne potrebovala, za kar se vzposobiš.) Ona ima namreč pred očmi — pisateljevanje: za to se mora ženska vsposobiti, da bo z možkim tekmovala in — dodamo — ako mogoče, ga nadkriljevala; ker po njenih nazorih bi morala izobrazba žensko povzdigniti do tolike samostojnosti, da „bi se niti ne zmenila zanj, ki je različen od ideala, kojega si je vstvarila v dekliških sanjah svojih, ampak ponosno zahtevala bi takega, ki bi vsaj podoben bil vstvarjenemu idealu". . . . .

Jaz pa menim: od takih modernih Maričk — reši nas, o Gospod!

Žena vstvarjena.

Katero mesto ima ženska zavzemati v človeški družbi, določuje pred vsem tisti, ki jo je vstvaril in odrešil — Bog.

Vstvarjenje moža in žene nam s priprostimi, a vzvišenimi besedami opisuje Mojzes v svoji I. knjigi. Globoko označilno za razmerje mej možem in ženo je ne le kar je Bog pri tem govoril, ampak tudi kar je delal. Iz vsega, kar nam je Božje razodenje zapisalo, se da posneti nasleduje. 1. Mož — glede časa — je bil vstvarjen pred ženo. 2. Žena je bila vstvarjena radi moža, da bi se mu pridružila in mu bila v pomoč: „Ni dobro da je človek (mož) sam: naredimo mu pomoč njemu podobno. Te besede razlaga sv. Pavel Korinčanom tako: „Ni namreč

Digitized by Google

vstvarjen mož zavolj žene, ampak ž e n a z a v o l j m o ž a".[1]) 3. Žena je bila vzeta i z moža; ima torej vže po svojem vstvarjenji v moži svoj početek. „Ni namreč mož iz žene, ampak žena iz moža "— uči isti apostelj". 4. Ker je žena vzeta iz moža in vpodobljena iz n j e g o v e strani, torej je žena prav za prav d o p o l n j u j o č del (integrirender Theil) možev. Prav globoko in duhovito izraža to sv. pismo z besedami Adamovini, kateri je, vgledavši Evo, vskliknil: „To tedaj kost iz moje kosti, meso od mojega mesa: ta se bo zvala m o ž i n j a (v i r a g o), ker je iz moža vzeta".[2])

Potemtakem je le posledica, katero apostelj Pavel izvaja iz gorenjih točk, ko uči, da mož je glava žene;[3]) pa spet, da žena je glava moževa.[4])

Iz vsega tega sledi netajljivo, da žena je vže po volji Stvarnikovi, katero je razodel pri stvarjenji obojega spola, možu podrejena; to podrejenost je pa Bog izrecno izjavil po prvem grehu v sodbi, katero je izgovoril nad Evo: „... Pod moževo oblastjo bodeš, in on ti bo gospodoval".[5])

Za žensko podrejenost bivata potemtakem dva razloga: 1. Stvarnik sam je hotel ženo možu podrediti, kar je pokazal vže v načinu, kako jo je vstvaril; 2. se ta podrejenost ima smatrati tudi kot kazen za greh, kateri je po ženi prišel na svet.

Nauk o popolni enakosti in ravnopravnosti žene z možem, o njeni neodvisnosti od moža, je očitno nasproten Stvarnikovi naredbi, torej volji Božji.

Zakaj je prav in naravno, da je žena podrejena možu?

O božji naredbi i njenem pomenu pa o pravem smislu božjih besed se ne da dvomiti: ženska zavzema mesto z a možkim. Nam pa bodi dovoljeno, da nadalje preiskujemo, zakaj je Bogu dopadlo t a k o in ne drugače vrediti razmerje mej možkim in žensko.

Prvič je Bog človeka vstvaril kot socijalno ali družno bitje. Družina je deblo, je življenjski vir, iz katerega se človeštvo ohranja, množi in izomika. Družnost je človeški naravi bistveno prirojen nagon, ki človeka sili skleniti se s človekom v dosego obče koristnih smotrov, katerih sam ne more doseči. Druženje, pred vsem moža in žene je za ohranitev in množitev človeštva neobhodno potrebno. Vsako društvo pa, torej tudi ono, ki je zovemo druži-

[1]) I. Kor. 11. 9.
[2]) I. Mojz. 2. 23.
[3]) Ef. V 23.
[4]) I. Kor. 11. 7.
[5]) I. Mojz 3. 16.

Digitized by Google

no, je bistveno eno, ker je sploh nekaj; enote pa ni brez enotnosti t. j. brez principa, v katerem je iskati razloga, da je dotična stvar ena in sicer ta, ne druga. Na podlagi svete zgodovine, ki nam poroča o stvarjenji žene, imenuje sv. Pavel, kaker smo videli, moža glavo žene. S tem je izrečeno, da enotni princip družine je mož. Kaker tedaj enotni princip dele cele skupine sklepa, njih gibanje določuje in jih k skupnemu smotru nagiblje, torej kot tak vse enako nadvladuje, tako tudi mož kot glava zavzema mesto nad vsemi drugimi udi. Postavite mu ženo kot popolnoma enakopravno na stran, tedaj bo tudi princip enotnosti rušen, zmajena bo družina v svojem temelji.

To potrjuje tudi splošni čut ljudi, ki se izraža v navadi, da žena, kaker hitro se zakonski sklene z možen, izgubi svoje rodbinsko ime ali priimek in se odslej imenuje po možu. Ime moževo preide ne le na ženo, ampak tudi na ves njuni rod, možki in ženski, brez razlike. Pa žena sama se želi nekako pomožiti ter imenovati se po možu, kaker bi nekako čutila, da v svojo dopolnitev nečesar pogreša. Tako beremo pri preroku Jsaiji: „Tistega dne bo sedem žensk prijelo enega moža rekoč: Svoj kruh bomo jedle, in oblačile se sè svojo obleko: de se le tvoje ime nad nas pokliče . . .“[1]) Ako se pa žena in cela družina imenuje po moži, kaj to pomeni, nego da je mož glava ženi i družini?

Drugič. Žena je vže telesno šibkejša od moža. Ženski spol se po stari govorici zove nežni spol. Seveda našim Maricam tudi to neče v glavo, češ, morali bi ženi dati priliko, da se prostejše odgoji in razvije, šibkost ženska je le relativna t. j. dala bi se odpraviti s primernimi zgojevalnimi sredstvi; počasi dobili bi ženske nič manj krepke od možkih. Mej takimi sredstvi prvo naj bi bila — gimnastika ali telovadba, katera se je resnično tudi vže začela vvajati na razna ženska učiteljišča.

Ker smo vže pri tem, spregovorimo tudi o ženski telovadbi dvoje besed. Žensko gimnastiko najdemo vže pri starih Spartancih, katerih vzgoje naši moderni državni vzgojeslovci ne morejo prehvaliti. Ne le dekleta, ampak celo zakonske žene so morale javno telovaditi, in sicer pod vojaškim poveljem. Pri starih Rimljanih, dasi so v poznejši dobi bili zelo sprijeni, ženska telovadba vender ni mogla priti v dobro ime. Njih pisatelji in posebno pesniki (satiriki) z žensko telovadbo mnogo šale brijejo. Da bi se telesno vtrdile, so vživale vsakdanjo vojaško hrano, mazale so se z neko smolnato mastjo in potrošale se s peskom in prahom. Tudi na ladije so vhajale, da bi opravljale mornarsko službo. Celo v ledeno Tibero po zimi so se potapljale, oblačile se v trdo vojaško opravo, in kaker gladijatorji so si glavo

[1]) IV. 1.

Digitized by Google

odevale z železno kapo. Ko so se v borenji dovolj izurile, si jih videl v areni, kako so se z borilci merile. Take in enake burke so vganjale stare junakinje. Naše jih sicer niso še v vsem dosegle, vender krepko korakakajo po poti, ki jih mora pripeljati ravno tje. Da ne govorimo o plesu, o ženskem jahanji, o turistinjah itd. -- začela se je po javnih ženskih učiteljiščih vvajati — telovadba. Namerja se šibki spol krepiti, kaker se s telovadbo vkreplja možki. Nam se zdi ženska telovadba, da rečemo naravnost — nenaravna ; kajti ona žali naravni in, kar je največ, tudi nravstveni čut, posebno ker žensko telovadbo vodijo — možki. Poprašajte le navadnega človeka, ki ima nepokvarjen vkus in sodi po zdravi pameti, kaj meni o ženskem skakanji, pretegavanji, vihtenji železne palice, guganji — on se vam bo smejal, rekel bo: to je smešno, to je — nespametno! Da ne govorimo o zlih nravstvenih nasledkih. Žensko je narava obdala s čutom sramežljivosti ; le dokler jo pustimo mirno in tiho cvesti pod nje zagrinjalom, ohrani ženska svojo čast, svojo mičnost in lepoto, le do tedaj ostane — ženska ; kaker brž pa ji damo priložnost, da jame stopati izza ograje naravne sramežljivosti, ko jo napeljujemo, da začne pred tovarišicami, posebno pa pred možkimi ude pretegovati in nategovati, kaker jih ni še nikdar, da začne dele telesa, katerim je narava odkazala bolj skrito mesto, pred drugimi stegovati in izstavljati, čedalje bolj gine iz nje tista nežna boječnost in sramežljivost, ki je ženske najlepši kinč, pa tudi najzanesljivejša varuhinja njene poštenosti. Zato so bile vže špartanske ženske pri Grkih v pregovoru, seveda ne v dobrem smislu. Akoravno stari niso glede nravnosti in sramežljivosti prerahlo čutili, vender o špartanskih sokolinjah na katerih niso zapazili malo ali nič sramežljivosti, krotkosti in druzih družinskih čednosti, niso znali kaj dobro govoriti. Mislite li, da bo moderno sokolstvo pri ženskah obrodilo boljšega sadu?

Sicer je pri ženski še druga okoliščina, katera jo telesno podrejuje možu. Ženska je roditeljica otrok. Kot taka pa pride večkrat v stan, v katerem si telesno ne more opomoči. Žena je vže v nosečnosti šibka, da ne sme prevzemati težiših del, po porodu pa je tako onemogla, prve mesece sploh tako navezana na odgojo otroka, da je skoro nezmožna sama si skrbeti za hrano. Doba materinstva je pa sploh tudi doba, ko je ženska telesno najbolj razvita in najkrepkejša: in ravno v tej dobi ona najbolj pogreša pomoči in — odvisnosti od moža. Zatorej je tudi Bog vže v sodbi, katero je izrekel nad prvo ženo, njeno odvisnost od moža nekako vtemeljil z razlogom, da bo porodnica: „. . . V bolečini boš rodila otroke, in pod moževo oblastjo bodeš".

Tretjič. Žena je tudi duševno šibkejša od moža, in ta je glaven razlog, da mora biti možu podrejena. Človeška duša ima raznih zmožnosti, katere niso vse enake, ampak nekatere so više,

Digitized by Google

popolniše, druge nižiše. Na najvišem mestu stoji razum, potem pride volja; ti dve zmožnosti ste najbolj duhovni, ker najmanj navezani na čutnost; bolj odvisna od čutnosti sta domišljija pa spomin, najniže stoje čuti in strasti.

Žena ni nič manj človek kot mož in duša njena ima vse one zmožnosti kaker moževa. S tem pa ni še rečeno, da se v ženi iste zmožnosti ravno tako čisto in krepko javljajo kot v možu. Ne. V možu stoji na vrhu kot gospodar vsem drugim zmožnostim razum; z razumom se sklepa krepka volja. Mož zastopa v društvu krepki spol, krepki ne le telesno, ampak tudi duševno. To je bilo in je, da tako rečemo, naravna dogma, v katero so verovali vsi ljudje, vsi časi. Moža vodi mrzlo prevdarjajoči razum, žensko gorko čuteče srce. Brez vse zamere! Znan je pregovor: ženska ima kratko pamet — ima li ta pregovor kak pomen? Ne govorite pač: treba le ženskam dati potrebnih šol in učnih pripomočkov, kaker jih imajo možki, in videli boste, da ženska v ničemer ne zaostaja za možkim. Kdor tako govori, vprašali bi ga ali jo: kako, da dozdaj človeštvo ni prišlo do spoznanja tako imenitne resnice, in ženskim ni privoščilo nikdar vseh tistih izobraževališč kot možkim? Je res le gola zavist, da niso možki dali svojim ljubljenim družicam, kar jim gre po Božji postavi? In — ali niso večkrat tudi ženske vladale? Kako to, da niso svojemu krivično zatiranemu spolu pripomogle do istih pravic z možkimi? Da jim niso odprle visokih šol in druzih izobraževališč, kaker so jih vstanovljale za možke? — Zadržaval jih je glas narave.

Da, recimo: ženska podrejenost ima svoj razlog v naravi sami, in ta razlog je: v možkem prevladuje razum, v ženski srce. Zatorej se nahajajo mej ženskami sicer pesnice, umeteljnice, one štejejo v svojih vrstah pravih junakinj milosrčnosti in krščanske ljubezni — a v velepočetjih človeškega razuma se ženske v obče nikdar niso odlikovale; v tem dela ženska le izjemo. De Maistre piše: „Ženske niso nikdar izvršile izvenrednega umotvora v nobeni stroki, one niso zložile Ilijade, niso sezidale Panteona, niso izklesale medicijske Venere, niti so narekale razprave o cerkveni zgodovini, niso iznašle algebre, niti teleskopa, hidravlične sesalke ali kaj enakega".

Pridržujemo si več o tem govoriti v poznejših poglavjih. Za zdaj hočemo le posledico izvesti iz dejstva, da je mož po razumu bistreji od žene. Človek se po nauku filozofovem določuje kot razumna žival. Kar ga tedaj od živali specifično razločuje, je razumnost. Tem bolj se tedaj vsakdo bliža popolnosti človeške narave, čim bolj se da voditi od razuma. Kar pa razum rado zatemnjuje in obvladuje, je srce ali čustvo. Čustvo pa, ker je vtopljeno v čutnost, je temno, nedoločeno, tedaj v toliko nerazumno. V možu nadvladuje razum, kateri si več ali manj niže

Digitized by Google

čustvo pokori. V ženski pa se čustvo krepkejše javlja ter razum zataplja in za sabo vleče; v toliko tedaj se v ženski nahaja manj razumnosti nego v moži, v koliker bolj je njen razum obvladan od čustva; a ravno v toliko stoji tudi niže od moža, v toliko mu mora biti kot naravno popolnišemu podrejena.

Dalje.

Dr. Mahnič.

Slavizem in panslavizem

s posebnim ozirom na Slovence.

I. Zgodovinski razvoj narodne zavesti v Slovanih.

Del človeštva, ki se je razvil iz jedne družine, imenujemo narod. Načelo, katero vstvarja narodnost in jo določuje, je jedinost v krvi, jeziku pa v načinu mišljenja in kulturnega zivljenja. Obseg vseh posebnosti, ki iz tega načela izvirajo in en narod razlikujejo od drugega, zovemo glede Slovanov slavizem, glede romanskih rodov romanizem, glede germanskih germanizem. Beseda „slavizem“ zaznamuje tudi večo ali manjšo zavednost in ponos v slovanskih rodovih, da so slovanskega pokolenja.

Do konca XVIII stoletja so razni slovanski rodovi se komaj zavedali svojega skupnega pokolenja. Zastopniki nasprotne trditve se sklicujejo na stare zgodovinarje in letopisce slovanske: Rusa Nestorja, Čeha Kozma, Dalimila, Puljkavo, na Poljaka Gala, Boguhvala, Hrvata Gundulića, Križanića, Slovenca Bohoriča itd. Res, ti pisatelji poznajo dokaj razne rodove slovanske in se zavedajo svoje sorodnosti z njimi, a v ogromni večini slovanske tedanje inteligencije in v masi rodov te zavednosti bilo ni. V oni dobi je komaj moglo biti drugače:

Slovani so v zgodovino stopili brez skupnega jezika. Vže v prvem začetku jih nahajamo razdeljene na razna narečja, ki so se, dasi ne tako močno kaker dandanes, vender vže znatno ločila. Nastopili so brez skupnega duševnega principa, ki bi bil vzajemno poznavanje in zanimanje ohranjal in gojil.

Cerkvenega skupnega principa niso imeli, bili so pa-

Digitized by Google

gani politeisti. Sv. Ciril in Metod sta mnogim slovanskim rodovom prinesla skupen verski princip in po tem zopet oživila vzajemno zanimanje mej raznimi slovanskimi rodovi, a žalibog, da so ga zopet razrušili vshodni Slovani ločivši se od papeža. Drugi Slovani so se tekom zgodovine pomahomedanili, drugi poluteranili. Moderni verski indiferentisti naj se le trudijo dokazovati, da vera ni vez in podpora narodnosti, a zgodovina priča drugače. Slovan-razkolnik ne more občevati sè Slovanom katoličanom, Slovan luteran je koketoval z Nemci; Slovanu-kristijanu je Slovan-Turek — azijski barbar itd.

Celo husitska burja, ki je baje „najsijajniši pojav slovanske ideje v srednjem veku," je faktično slovanstvu škodila. Hus heretik je razklal svoj do tedaj složen narod v dva tabora. In Husiti, ne da bi se s katoliškimi svojimi brati pogodili — iskat so šli zaveznikov k tujim narodom v Carigrad, k romanskim valdenzom in celo v Azijo! Nobena nezgoda ni bila slavizmu tako na kvar kaker zguba skupnega verskega principa.

V zgodovino so Slovani stopili tudi brez s k u p n e g a d r ž a v n e g a p r i n c i p a, mej tem pa so germanski in razni vshodni rodovi bili tedaj vže vrejeni v trdne države. Prišli so toraj pod razne in sicer tuje vlade. Le rusko pleme je osnovalo za stalno svojo lastno državo, a še to je vstanovilo ne na slovanskem demokratičnem principu, ampak na tartarsko bizantinskem despotizmu. Slovani so se od tedaj državno različno vzgajali, kajti edni so prišli pod feudalistične vlade, drugi pod despotične, jedni pod krščanske, drugi pod paganske, jedni pod nemške, drugi pod azijske vladarje.

Dosledno, da se tudi d u š e v n o Slovani niso enotno razvijali. V Čehih in Poljakih je literatura vspevala pod vplivom nemštva in latinstva, v Hrvatih pod vplivom italjanskim, v Srbih, Bolgarih in Rusih pod vplivom Carigrada.

V oni dobi so germanski in romanski rodovi kulturno presegali Slovane. Viša kultura pa vleče nase. Znana je tudi lastnost Slovanov, da se hitro lahko in čudovito popolno prienačijo tujemu jeziku in mišljenju In pod tujimi najrazličnišimi vplivi so se slovanski razni rodovi nahajali in se še nahajajo vže dolga stoletja. Stoletna zgodovina pa ne gre brez sledu čez človeške rodove. Ona pritisne svoj pečat.

Ti fakti so bili vzrok, da so mnogi slovanski rodovi prišli ob prvotni slovanski jezik, drugi, ako tudi so ohranili jezik, pa so se odtujili slovanskemu načinu mišljenja in kulturnega življenja. Vsi skupaj pa so drug drugega pozabili. Vsak slovanski rod je pod tujim vplivom hodil svojo pot, ne da bi mu bilo do tega, kaj delajo sorodni mu rodovi ali še sploh bivajo na površji zemlje.... Tako je bilo stanje slavizma do konca XVIII stoletja, kar se je začelo mej Slovani nekaj gibati.

Germani in Romani so se vsled večega prometa mej njimi

Digitized by Google

in znanstvenega raziskovanja spoznali mej seboj in zavedeli skupnega pokolenja, Ta vzgled na Slovane ni imel dosti vpliva do XVIII stoletja. Do tedaj so namreč narodi poštevali bolj skupnost kulturnih nalog kot istost krvi. Tudi niso Slovani imeli tolikih duševnih proizvodov znanstvenih ali pesniških, da bi se bili mogli pred drugimi narodi ponašati. Njih zaslug kot mejačev nasproti divjim Tartarom in Turkom se svet ni spominjal ali pa jih sebi pripisoval. Mnogi genijalni Slovani so sè svojimi deli bogatili tuja slovstva mesto očetnih. Ko so pa Slovanom sosedni narodi povzdignili koncem XVIII in začetek XIX narodnostno idejo na prvo mesto in začeli narodnostna svojstva staviti v isto vrsto s kulturnimi pridobitvami, so tudi Slovani malo bolj pozorni postali na posebno svojo narodnost. Cela vrsta učenjakov slovanskega rodu: Dobrovský, Šafařik, Kollař, Karadžić, Palacky, Bodjansky, Kopitar itd. itd. so jeli raziskovati starodavnost slovansko, literaturne ostaline, razširjenost slovanskega rodu, njega plemena, narečja, šege in navade. Iz učenjaških krogov so ta rasiskavanja prodrla posebno v dijaške slovanske kroge. Tako so se Slovani po dolgem popolnem odtujenji začeli zopet zavedati slovanskega pokolenja in ponašati sè svojimi nacijonalnimi svojstvi.

Vsaka stvar je po notranjem bistvu dobra. Zunanja nje dobrota pa je odvisna od ljudij, ki jo rabijo. Z njo se človeštvu koristi, ako se jo tako rabi, kaker njena narava veleva pa vera in razum. Ako jo rabi nasprotno, človeštvu škodi. Romanizma in germanizma ne moremo kar naravnost hvaliti, pa tudi ne kar tako obsoditi. V službi katoličtva je germanizem vstvaril poleg katoliške cerkve največo nravstveno zgradbo: sveto rimsko-nemško cesarstvo, a romanizem je spremenil Italijo v čarovni vrt nebeških umetnosti. Pa isti germanizem v rokah luterskega heretištva je sveto rimsko-nemško cesarstvo raztrgal, in isti romanizem v rokah modernih brezvecev in framasonov je prava zakonitih vladarjev poteptal in povlekel Italijo v blato materijalizma. Jasno, da tudi slavizma zunanja dobrota je konečno odvisna od filozofičnega in verskega prepričanja onih, ki ga hočejo zastopati.

II. Slavizem po katoliških načelih.

Slavizem, ako ga vzamemo v njegovem naravnem pojmu, nikaker ne nasprotuje načelom katoliške cerkve, niti krši njenih pravic ali pa pravic države. Razne naredbe božje se marveč mej seboj dopolnujejo, dokler se razvijajo mej svojimi mejami.

Načelo narodnosti je jedinost v krvi, jeziku pa v načinu mišljenja in kulturnega življenja. Narodnost toraj zadeva poleg krvi in jezika tudi način mišljenja

Digitized by Google

in kulturnega življenja t. j. ni mišlenja samega ni kulture same ampak nje način.

Ko hočejo ljudje doseči kulturo, ni dovolj, da ostanejo le v društvu, katero osnavlja materijalno načelo narodnosti, ampak vstanoviti morajo poleg narodnostnega društva novo društvo, ki sloni na višem duševnem principu, na principu prava: vstanoviti morajo grajansko društvo (bürgerliche Gesellschaft) in državo.

Načelo cerkve pa je jedinost v večnih resnicah in v svetih sakramentih.

Jasno, da načelo narodnosti je le nekaj bolj čustvenega, a načelo države in cerkve nekaj duševnega in nravstvenega. Toraj ta načela si niso na potu drugo drugemu, ampak se le dopolnjujejo kaker duša spopolnjuje telo. Toraj morejo edno poleg drugega bivati.

Omenjena katoliška opredelitev narodnosti ni na kvar slavizmu. Po njej je tudi slavizem opravičen, ker ima zadnje korenike v družinski ljubezni in nravstveni dolžnosti, da se človek svojega roda ne sramuje. Narodnost je nekaj naravnega; kar je pa naravno, katoličtvo ne vničuje, ampak le poplemenjuje in mu daja, ravno ker je naravno, pravico in dolžnost do razvoja in samoobrambe. Res je, da katoličtvo podrejuje narodnost državi in cerkvi; podrejevati narodnott pa se ne pravi vničevati, na milost in nemilost izdajati jo, ampak odmeriti ji le prostor, mesto, katero ji po naravi gre. Udje telesa se tudi sami najbolje tedaj počutijo, ko se nahajajo na mestu, katerega jim je stvarnik odkazal.

Opredeljeni slavizem tudi državi ni na kvar. Dokler ni nobena država imela pravic do slovanskih rodov, bilo jim je na voljo dano osnovati državo, ki bi ob jednem obsegala vse Slovare. Res, tedaj bi se narod slovanski tem bolj kot poseben narod kazal. Sedaj pa, ko imajo razne države zgodovinske pravice do Slovanov, Slovani nimajo pravice, vže samo radi tega, ker so politično razdeljeni, dotičnim državam se vpreti in se v jedno državo združiti. Razlog temu je, ker po krščanskih pojmih so prava zgodovinska sveta in ker istost državne vezi ne spada k bistvu narodnosti. Ista narodnost je lahko razdeljena v več držav, a še vedno lahko obstoji. Nasprotno mora tudi država paziti, da ostane res nravstvena naredba, varuhinja in izvrševalka prava: da tudi ona svojih poddanikov narodnosti ne zatira, ampak podpira, brani; saj je narodnost naravna naredba in je država sama tem trdnišia, čim bolj spoštuje naravne pravice svojih poddanikov.

Opredeljeni slavizem tudi cerkvi ne nasprotuje. Ker je narodnost le jedinost v krvi, jeziku in načinu mišljenja, katoličan ve, da mu katoliška cerkev ni na potu v narodnem oziru; saj ona ne zatira njegovega jezika niti mu kvari način

Digitized by Google

mišljenja, ampak ona mu le daja vzvišeno snov za mišljenje in govorjenje, podaja mu večne resnice, brez katerih vsak narod propade v živalsko življenjej. Narodnjak-katoličan je tudi z narodnostnega stališča cerkvi hvaležen. Kar katoliška cerkev podaja, je občečloveško, je božje. V cerkvi imajo vsi narodi in jeziki prostora. Zato je narodnjaku-katoličanu težnja po deželni, državni ali narodni cerkvi nonsens, kaker bi bil Bog le za jeden narod, ali pa za vsak narod po jeden bog!

Takemu slavizmu ni treba, da bi niti cerkev vstavljala se niti država, pač pa sme ga podpirati. To je cerkev vedno delala. Ko so Slovani v zgodovini nastopili, so imeli njih tuji sosedi višo kulturo. Viša tuja kultura pa gladi pot raznarodovanju manje izobraženega naroda. Katoličtvo si je največe sasluge za ohranjenje slovanske narodnosti s tem pridobilo, da jim je prineslo najviše kulturne ideje. Znano je tudi, da so najstarejši literarni spominki slovanski — katoliške vsebine. Kar se tiče slovenske literature, je do začetka tega stoletja obsegala skoro le katoliške molitvene knjige. To se sicer v nekih modernih krogih slovanskih ironično omenja in pomilovaje. Vender katera vrsta knjig se še dandanes od večega števila Slovencev prebira in večkrat kaker pobožne? Ako so se pa brale, gotovo so i koristile, da se je slovenski jezik hranil. Zasluge protestantstva za slovensko narodnost se pretiravajo. Ti se tako proslavljajo, kaker bi katoliški duhovniki pred njimi in za njih časa bili spovedovali, pridigovali le nemški. Delovanje slov. protestantva ni konečno niti merilo v oživljenje narodne zavesti v Slovencih, ampak v pogubo slov. narodnosti. Katoličtvo ni narodna cerkev le za eno ljudstvo, pač pa je protestantstvo narodna nemška cerkev, koja še vedno deluje za ponemčenje narodov, kateri so se ji podvrgli. Češki husiti, kasnejše protestanti so se večinoma ponemčili. Da je bilo na Slovenskem protestantstvo zmagalo, dandanes bi bila Slovenja „nemška drajna“. Da Slovenija je še vedno slovenska, je zasluga katoliške protireformacije in, če naši nasprotniki hočejo, tudi zasluga zažiganja protestantskih slovenskih knjig.

Katoliška cerkev se ni sramovala po svojih selih govoriti slovenskemu ljudstvu slovensko in pisati mu slovenske knjige in je podpirati niti tedaj, ko so se vsi izobraženi stanovi slovenskega svojega pokolenja sramovali. In ko je tok zgodovine koncem XVIII in začetek XIX stoletja nanesel, da je bilo treba slovansko narodnost še bolj obuditi, pri vseh slovanskih rodovih so mej buditelji stali katoliški možje in v prvih vrstah katoliški duhovniki in redovniki. Tako je bilo pri Čehih, Hrvatih, Poljakih in Slovencih. Komur je do resnice, prelistaj literarno in kulturno zgodovino omenjenih rodov. Glede Slovencev pa bi radi imenovali nekoje kat. možje, brez katerih si Slovencev še misliti ne moremo: Meteljko, Ravnikar, Kocijančič, Stanič, Jarnik, Pirec,

Digitized by Google

Potočnik, Slomšek, Vrtovec, Terstenjak, Einspieler, Bleiweis, Janežič itd. itd.

Cerkev katoliška je slavizmu in slovenstvu nasproti storila in še vedno izvršuje po svojih izpoznovalcih svojo dolžnost. Narodnjak, ki prisega na katoliško načelo, zato ker spoštuje zgodovinsko pravo države, ni — brezdomovinec. A tudi ker tirja od države, da spoštuje njegove narodnostne pravice, ker povdarja, da ima sveto pravo skrbeti za svoj jezik in način kulturnega življenja — ni nevaren revolucijonar. Katoliškemu narodnjaku geslo jo: vsakemu svoje — cerkvi, domu in državi. Teh treh pravnih oseb pa ne smatra kot tri nasprotne si naredbe, ki jedna drugi pravice le krati, ampak kot naredbe, katere se druga drugo podpirajo, ako se vsaki svoje da. Toraj vse za vero, dom, cesarja!

III. Slavizem po breznačelnosti liberalcev. — Politični panslavizem.

Liberalci se sami bahajo, da so svododomiselni t. j. oni se ne zmenijo za nobeden pravec pravilnega mišljenja, niti za razum niti za vero. Dosledno ne jemljejo stvari nikdar v pravem, naravnem pomenu, ampak ali ujih vsebino precenjajo in obseg nad mero razširjajo ali pa jih podcenjajo in nad mero ožijo.

Tako ravnajo tudi sè slavizmom. Jednim liberalcem ne pomeni slavizem nič. Evangelij jim je puhli kozmopolitizem, ki je najglajša pot do internacijonalnih, brezdomovinskih framasonskih lož. Dokler je bilo sramota biti Slovan in so bili Slovani praznejših rok od dandanes, liberalni Slovani navadno niso kazali svojega slovanstva ali pa so se mu odtujali. Zgodovina narodnostnega preporoda v Slovanih je v tem oziru najsijajniša priča. Naravno, kako se bode za narod žrtvoval, ako mu to ne donaša niti časti niti dobička na tem svetu, a posmrtnega plačila ne upa?

Ko pa so katoliški možje vgled Slovanov pred tujimi narodi povzdignili, ko so slovanski narodi bili večinoma probujeni in ni bilo več treba ledine orati, pač pa čas žeti . . . . . tedaj so liberalci slovanski naenkrat taktiko spremenili — skočili so iz brezdomovinskega kozmopolitizma v drugi ekstrem, v bogomolstvo slavizma. Spodili so zaslužne katoliške delavce z narodne njive, začeli so jih zmerjati brezdomovince, teptati, kar jim ni bilo po volji, in žeti, kar so drugi sejali. Da bi se slepim masam bolj prikupili in se pokazali za nedosežne narodnjake ter ponižali zasluge katoliških rodoljubov, začeli so povdarjati, da je narodnostna ideja prva mej vsemi; ker pa je katoliška cerkev proti tej trditvi, jeli so se obnašati kot zaščitniki slavizma nasproti katoliški cerkvi. Isto so začeli tudi vgled raznih držav direktno ali indirektno rušiti.

Digitized by Google

To lažnjivo in krivično pretiravanje slavizma so njega liberalni očetje krstili za panslavizem. Navadno občinstvo s to besedo zaznamuje večinoma le politični panslavizem t. j. težnjo, da bi vsi rodovi slovanski osnovali skupno slovansko republiko ali pa da bi se združili politično z največo vže obstoječo slovansko državo -- Rusijo. Vendar politični panslavizem, kaker tudi laški irredentizem in pangermanizem, ne stoji sam zase, ampak izvira iz posebnih filozofijskih in verskih načel. Verski katekizem panslavistov je — razkolna vera in sicer le ad interim, ker je državna vera največega slov. naroda. Ker hoče liberalizem pravo sporazumenje mej cerkvijo, državo in narodnostjo vničiti, slika to troje ne kot naredbe, ki se vzajemno dopolnjujejo, ampak ki si stoje nasproti kot najhujše s o v r a ž n i c e ; vender, ko hoče svoje politične panslavistične težnje doseči ne more se zadosti nazijati, da narodnost slovanska se ne da ne ohraniti n e m i s l i t i b r e z c e r k v e — seveda razkolne, in brez države — seveda ruske. Politični panslavizem ima tri stadije, p r v i : preziranje narodnostne ideje glede vsebine in obsega, d r u g i : rušenje katoliške cerkve in hvalisanje pravoslavja, t r e t j i : krivično obrekovanje in opravljanje tujih držav, v katerih se slovanske manjšine nahajajo, in pa sanjarsko obetanje neke bajne sreče, ki bi jo Slovani vživali ako bi osnovali, tudi protipostavno, novo vseslovansko kraljestvo.

Je panslavizem mej Slovani, mej Slovenci razširjen? V katerem stadiju se nahaja pri raznih slovanskih rodovih? Kokočljivo vprašanje, premisleka vreden odgovor!

Predno se lotimo odgovarjati, konstatujemo, da Slovani v političnem panslavizmu niso tako daleč prišli kaker Lahi in Nemci v svojem polit. irredentizmu in pangermanizmu. Sedanja Nemčija in še bolj zjedinjena Italija se je porodila iz pretirane narodnostne ideje in iz preziranja pravic cerkve in bivših zakonitih držav. Da, ko je bila avstrijska država tekom stoletja v nevarnosti, da jo razrušijo revolucijonarji, so Hrvatje, Čehi, Poljaki, Slovenci, Malorusi vsigdar branili zgodovinske pravice Avstrije. Da celo moskovski Rusi so vže večkrat naši dinastiji na pomoč prišli, ko so hoteli revolucijonarji monarhični princip vničiti. Konstatujemo tudi, da v m a s a h slovanskih ljudstev panslavističnih teženj ni, dosledno one spoštujejo prava državna. Ako pa katera vrsta „i n t e l i g e n t n i h“ Slovanov prisega na polit. panslavizem, so dostikrat vzrok ravno oni, kateri se panslavizma najbolj boje: panslavizmu se tla pripravljajo z b r e z v e r s k o d r ž a v n o v z g o j o. Komur se je spoštovanje do Boga vkralo, ni čuda, ako začne še državo zaničevati in si povzdigne narodnost v — boga. Drugi povod političnega panslavizma more biti, ako vlade slovanskim rodovom kratijo najnaravniše narodne pravice, ako jim hočejo jezik vkrasti, ako smešijo njih narodnost, a demonstrativno jedno narodnost branijo na kvar drugim. Dokler so narodi še verni,

Digitized by Google

vpirajo se le s postavnimi sredstvi; ko so pa prišli ob vero, začno navadno krivico povračati — s krivico t. j. politični revolucijonarji postanejo.

Mej Slovenci je propagando označenega panslavizma prevzel „Slovanski Svet". Sicer bi lahko mnogo iz „Slov. Sveta" navedli ravno nasprotnih citatov, kaker jih bomo mi navedli. Pa mi se ne damo varati. Glavna tendenca mu je — panslavizem. Mesta, na katerih se bere katera katoliška in avstrijska beseda, so le pesek v oči kratkovidnim Slovencem. Tudi bo „Slovanski Svet" se branil očitanja, da on zastopa politični panslavizem. Prav jasno sicer res tega ne dela; saj ima in mora imeti sicer brezobzirni „Slov. Svet" nekaj ozira na državnega pravnika. A mi tudi nismo tako neumni, da bi ne mogli izvajati sklepa, ko nam kdo premise pove. Mi hočemo reči: Kdor kaker „Slovanski Svet narodnost smatra za najvišo idejo, kdor katoliško cerkev smatra za pogubno narodnosti slovanski, kdor ve o svoji državi le slabo povedati, a o neki drugi le vzorno..... temu, ako tudi ne izreče, mora biti politični panslavizen končen namen. Zgodovina zedinjene Italije je prejasna, da bi pravih tendencij listov, kaker je „Slov Svet", ne razumeli.

A. „Slovanski Svet" pretirava obseg in vsebino narodnostne ideje:

„Južni Slovani torej i Slovenci smo pred vsem narodnjaki, Slovenci, Slovani, in potem še le vse drugo." (V. 197) Odobrujoč omenja besede nekega razkolnika: „Uvijek smo propovjedali, da treba dvajati narodnost od vjere . . . ." (I. 102) „Jugoslovani torej nimajo potrebe zaščitati ne vere ne konservativnih načel, njim je v nevarnosti jedino — narodnost." (IV. 117) „Z bojem najprej na vero vede na Slovenskem do oslabljenja ali celo pogina narodnosti." (V. 253) Ravno tako imajo Slovani z latinskim obredom neomejeno pravico težiti po svojem . . . . obredu. Izjemnih zakonov ni in biti ne more ne iz notranjih ne iz zunanjih razlogov". (I. 266) „Vstavni verski in narodnostni člen (avstr.) sta okvir brez podobe; to podobo imajo naslikati in izvršiti narodi po svoje. Nihče se ne sme vtikati v to, kako barvo podele narodi tej podobi" (I. 467) „Cerkveni obredi spadajo k nacijonalnim svojstvom". (IV. 60.)

Narodnostno načelo, ki obsega vender samo kri, jezik in način mišljenja, je „Slov. Svetu" toraj absolutno više od vere, od države in cerkve. Taki nauki so le teoretični. A teorija je za življenje. Kdor privoli v vzroke, bode moral tudi v posledice.

C. Črnjenje katoliške cerkve in hvalisanje vshodnega razkola:

„Iz zgodovine slovanske cerkve se da (?) kar možno natanko dokazati delovanje zapadne cerkve; ta je dosegla najprej dogmatsko unijo, potem polatinjenje, naposled raznarodenje." (V. 383) „Ni čudo, da sedanji rod zapadnih (t. j. katoliških) Slovanov se niti ne zaveda več, kaj vse spada k slovanskim svoj-

Digitized by Google

stvom, k slovanski kulturi." (IV. 66.) „Nemški katolicizem je slovenske katoličane osrečeval doslej v toli meri, da ne poznamo več niti imena za prekriževanje . . ." (V. 220) „Dunaj postopa v najlepšem soglasji z visoko hijerarhijo latinsko, slovanstvu neprijateljsko". (III. 381.) Ona slovanska plemena, katera so si ohranila vshodno cerkev, so si obvarovala vse mogoče kulturne sile v sebi". (I. 209.) „Vera pravoslavna dala je starim načelom nov pomen in novo silo, ker ni podavljala narodnosti". (I. 417.) Lajiki in duhovenstvo niže rusko „niso se oddaljili ni za las (!) od prvonačelnih pojmov cerkvene organizacije". (III. 63.) Iz govora Živnega, ki je bil sprejet z jednodušnim in dolgotrajnim ploskanjem: „Z dob sv. Vladimira do današnjega dne stoji trdno sredi ruskega plemena pravoslavna cerkev, ona cerkev, katera je izročila našemu pokolenju krščanstvo v čisto apostolskem vidu ali obrazu". (I. 451.) „No mi smo dokazali že zgoraj, da ravno v ruski cerkvi je izključen cezaropapizem". (II. 265) „Sedanje obravnave med Vatikanom in Rusijo so naravnost prijazne, kar bi takisto ne bilo možno, ako bi slonel vladni sistem Rusije na cezaropapističnih načelih (!)" (II. 264.) „Ne bodi pravoslavne Rusije — Evropa imela bi zdaj popolnoma drug vid, in evropska civilizacija ne bila bi na tisti visoki stopinji, na kateri je zdaj . . . . Pravoslavje je vera narodna . . . . ruska cerkev, veja soborne cerkve, nikoli ni stremila podčiniti si državo, nikoli se ni bojevala z njo in preklinjala vladarje in narode. Ona je vselej pomnila besede Kristove, da carstvo moje ne jest ot mira sego." (I. 218). Itd. itd. itd.

„Slov. Svetu" katoliška cerkev je protislovanska, ne apostolska, ki nima nikake zasluge za kulturo slovansko. Razkolna cerkev pa mu je pristna apostolska cerkev, za Slovane kar vstvarjena. Toraj . . . . v razkol!

C. Obrekovanje in opravljanje lastne države in hvalisanje Rusije:

Da bi hoteli vse, kar je graje vredno, iz „Slov. Sveta" navesti, morali bi skoro celega ponatisniti. Zato jih ne bomo niti navajali. Mi tudi nismo z vsem zadovoljni, kar se v Avstriji godi, najmanj pa sè sedanjimi gospodarskimi in šolskimi zakoni.

Tudi sami čutimo, koliko se greši na račun Slovanov, Slovencev. Vender radi teh krivic državno a v t o r i t e t o z večno ironijo, sarkazmom in podlostmi izpodkopovati — je po načelih krščanskih krivično. Avktoriteta je od Boga, a grehi nje od ljudij, ki jo nosijo. Vojujoč se proti krivicam ne dotikajmo se avktoritete same, ona je dobra, ona je vedno nepreklicana božja naredba: sicer je posurovelost naroda in anarhija neizogibna, kaker na Češkem za Husa in na Nemškem za Lutra. Anarhija pa in surovost, veleizdajstvo ne bode koristilo Slovanom, kaker ni Nemcem niti Francozom. Naša obramba bodi moralna. Tirjajmo svoje, a ne podirajmo načela avktoritete. Sicer pa nesmo od

Digitized by Google

Avstrije le krivice trpeli, ampak dobivali tudi dobro. Avstrija je država, a kot država, posebno dokler niso liberalci dobili vajet v roke, je tudi poddanim si Slovanom pripomogla do kulturnih smotrov, do katerih bi ne bili v dejanskih razmerah prišli, ako bi bili sami zase ali z Rusijo združeni. Faktum je, da smo avstrijski Slovani najolikanejši mej vsemi Slovani. Pri tem ima Avstrija tudi nekaj zasluge. A „Slov. Svet" vidi na Avstriji le zlobno strino, tem bolj pa hvali severnega strička. Le par citatov izmej nebroja:

„Dejansko cesar Rusije nikaker ne vpliva (?) na cerkvene zadeve svojih katoliških poddanikov toliko, kaker zakonito vplivajo na zapadu Evrope, kaker tudi na jugu Amerike ne samo katoliški, ampak tudi protestantski vladarji". (II 263). Ruska cerkev smatrajoč ruskega carja za vrhovnega gospodarja „zadošča zapovedi evangelija: „Dajte cesarju, kar je cesarjevega", vrhu tega varuje nadaljni obstanek dejanskega stanja". (II. 264.) „Svoboden in nezavisen sme v Rusiji moliti kalmik . . . ravno kaker se radujejo nezaviranemu izrševanju svoje vere različne sekte (!) katolikov. Na tej toleranciji pa tudi sloni včinek, da Rusija vspešno razširja evropsko kulturo Narodi, katerim se tako varujejo svojstvo in vera, privadijo se polagoma, da se smatrajo ruskimi državljani". (I. 7) „Iz vsega je razvidno, da imajo izpovedniki vseh ver v Rusiji najpopolnišo svobodo vesti, tako kaker nikjer drugod, celo tam, kjer je ona zajamčena javno in vstavno. — Te svobode nimajo (pravoslavni) Rusi. Prehod iz pravoslavja v drugo vero je kriminalen zločin". (I. 112.) „Pobjedonošev . . . . dokazuje, da svoboda vesti nikjer v Evropi ni tako dovršena, kaker v Rusiji, in pokazuje pri tem na preganjanja pobožnikov pravoslavja za mejo". (I. 113.) „Veselo nepretržno množenje katolikov Rusije vrši se tako naglo, kaker se razvidno množi prebivalstvo poljskega kraljestva, kjer so glavni del katoliki". (1889. 263). „In vender trobijo čifutski listi in za njimi strastni naši latinizatorji v jeden rog, kako tlačijo Moskvičani dan na dan poljski element — licemeri!" (IV. 326.) O bivšem kat. duhovniku, kasneje razkolniku in veleizdajniku avstrijskem, ki je pobegnil v Rusijo: „Očka Naumovič — kako pa nazivlje „Sl. Svet" zagovornike katoličtva! — izpil je polno čašo specifično poljske cerkvene (t. j. katoliške) in državne (t. j. avstrijske) modrosti ali najkrutejše tiranije, katera ga je bacnila iz okvira njegove domovine k svojim najožim bratom po krvi in jeziku. G. Naumovič ni bil prvi, ni bil posledni iz teh, katere je sprejela in še sprejme pod svoje peruti mogočna mati zatiranega slovanstva (t. j. razkolna Rusija) . . . . vender pa se je to izgnanje tega za slovansko delo jako zaslužnega starca . . . ." (IV. 142.)

Kdo bi si toraj ne želel pod blaženo Rusijo, kjer je vse tako vzorno . . .! „Slovanski Svet" je popolnoma adoptiral pro-

Digitized by Google

gram moskovskih panslavistov, program, ki se po Pypinu in Spasoviču (I. Istorija slavjanskih literatur) glasi tako-le: „Pristna vera Slovanov je vzhodno pravoslavje; nje nauki obsegajo prvotne resnice in sporočila ekumenične cerkve . . . . Pravoslavni Slovani so pravi nositelji slovanske ideje, katoliški Slovani so zadnjo zgubili; in se morajo k pravoslavju vrniti, ako jo hočejo zopet najti. Jedino močno slovansko carstvo je Rusija in je ob jednem tudi pravoslavno in ravno radi tega pravi zastopnik slovanstva. Idejam njenim pripada prednost in nadvlada. Rimski katolicizem je slovanske narave poguba, in grško vzhodno pravoslavje slovanstva pogoj. Pravoslavje je stare nacijonalne principe ohranilo in nravstvenost in društvene lastnosti vshodnih Slovanov obranilo. Zapadnoslovanski katolicizem, ki se pokori krivi avktoriteti, je gubil slovansko narodnost, provzročil vse anormalne socijalne razmere, vničil občinsko vstavo . . . . Zapadni Slovani morejo moralne moči nazaj priboriti, le ako se oklenejo vshodnega pravoslavja". „Slovanski Svet" nima, kaker razvidno, nič izvirnega. On je le kopija programa moskovskih „slovanofilov". Evangelij liberalnega „Slov. Sveta" ni toliko panslavizem, kaker — panrusizem.

D. Kritika panslavizma, ki se nahaja v „Slov. Svetu.

Da je trditev: ideja narodnostna je nad vero, nad državo, po njej se mora vse ravnati — filozofično in versko nevtemeljeno, smo zgoraj videli. Vender bi krivost tega panslavizma radi dokazali še iz zgodovine in faktičnih razmer. Tudi ne bomo toliko sami govorili, ampak hočemo objektivno navesti par mest iz zgoraj omenjene knjige Rusa in razkolnika Pypina. Tej avktoriteti se menda „Slov. Svet" vender le vkloni.

„Treba pripomniti, da je cela vrsta slov. rodov preživela v katoličtvu. Sicer pa se more katoličtvo ravno toliko imenovati protislovansko, kaker se more imenovati protigermansko . . . Sedaj imamo s katoličtvom računati kot dejstvom, **kot narodno** pritiklino mnogih slovanskih rodov". „Na Českem posebno katoliški latinizem ni bil nikaker zapreka, da bi znamenita narodna dela ne bila izhajala . . . . Latinski jezik (— kamo toraj cerkev rimska sama —), ki je bil v srednjem veku in kasneje književni jezik Poljakov, Čehov, Dalmatincev, je bil jezik tedanjih omikancev. Latinski jezik je vpeljal Slovane v ideje evropske in to **ni bilo nikaker izdajstvo narodnih principov.**" Poezija v zapadnih Slovanih se je vkljubu latinstva bujno razcvela — mej tem ko o nji v vshodnih Slovanih ni bilo niti duha, izjemši „O polku Igorově". Ako je bil politični položaj zapadnih Slovanov nevgoden, je bil vshodnih še nevgodniši: „Germanski fevdalizem se lahko postavi v isto vrsto z bizantinskim fevdalizmom. Položaj ljudstva v nemškem carstvu je bil isti kaker v moskovskem".

Digitized by Google

Rusija vzor slovanstva!? „Kje se je slovanski značaj čišči ohranil, je težko določiti.“ Ako so na Slovane vplivali Nemci, na Ruse so pa Tartari. Čudi, Fini. „Zapadna (katoliška) cerkev in vshodna (razkolna) ne moreti vtajiti v zgodovini svoji znatnega pešanja narodnosti. Katoliški Rim je tirjal pokorščino, a kot plačilo je vsaj dal visoko stopinjo omike. . . . Glede omike pa je vshodno slovanstvo tekom celega srednjega veka zastajalo za zapadnim slovanstvom .... Vshodni Slovani niso imeli nobene koristi od znanstvene zapuščine Bizantincev, katera je o preporodu prešla na zapad. Narodnostne sekte. niso le pri zapadnih Slovanih, ampak tudi pri razkolnih: bogomili. strigolniki, razkolniki v razkolu, itd. itd.“ Toraj z razkolno cerkvijo se združiti katoliškim Slovanom ne kaže niti s posvetnega stališča. Bil bi korak nazaj, korak iz luči v mrak. Tudi se zapadni Slovani bolj zavedajo svojega slovanstva kaker Rusi. Tudi mi Ruse bolj poznamo, kot on: nas. V ruskih knjigah je opažati velikanska nevednost zapadnoslovanskih razmer. Z Rusijo združiti se, ki s cenzuro vgonablja vsako misel, ki presega duševne moči nadutega činovnika! Sicer, kar se tiče Slovencev, Čehov in Hrvatov, trdimo: oni se moreje le v Avstriji ohraniti; z Avstrijo stojijo in padejo. Padi Avstrija, Čehi pripadejo Nemčiji, Slovenci Italiji: osoda polabskih, beneških Slovanov — jih čaka. Rusija je za nas tudi predaleč. Zakaj toraj mamiti Slovence z nemoralnimi utopijami? „V Rusiji — priča isti Pypin — je panslavizem imel malo vspeha! Večina tistih, kateri so se pečali s politiko, so mu bili tuji. Prisvojili so si ga le mali krogi, v katerih so razpravljali vprašanje narodnosti slovanske .... A ta propaganda (v rokah Pogodina) se ni odlikovala s taktom, tako da so jeli se ž njim šaliti kot fantastičnо mislijo. Misleči del ruskega občinstva se je bavil z bližnjimi vprašanji ruskega življenja: z omiko, z raziskavanjem narodnega življenja in zgodovine, z osvoboditvijo tlačanov. . . . Pojavi bratstva in jedinstva (mej Slovani) so dosti redkejši od pojavov skrajnega partikularizma in odtujenja .... Ti pojavi so naravni, le posledice prejšnje zgodovine . . . Ako bi panslavistični romantiki imeli prav, bi te prikazni bile nemogoče. Ako pa se vlečejo skoz celo zgodovino Slovanov, treba dejstvo vzeti kaker je, in je razložiti z razlogi, s katerimi jedinimi se more razložiti . . . . . Ako je bilo slovanstvo zgodovinsko razdeljeno in se tudi dandanes malo zaveda solidaritete, imamo pravico ne verovati v romantična razmišljevanja o slovanski jedinosti (politični) in specijelno o „slovanskem poklicu“ Rusije. Slovanska politična jedinost ni niti starodavno sporočilo niti vsojena „naloga“ slovanstva.“ — Tudi po našem mnenji Rusije sreča in naloga ni „rešiti pod svoje peruti“ zapadne Slovane. Teh kultura je viša od ruske. Rusija more imponirati azijskim barbarom, a zapadnim omikanim narodom ne. Ru-

Digitized by Google

sije bodočnost in kulturna misija je v Aziji, a ne v zapadni Evropi. Za Rusijo bilo bi socijalno in politično bolje, da ni niti Poljske prisvojila si. Po tem dejanji je prišla v dotiko sè zapadnimi velevlastmi. Vporna Poljska je Rusijo primorala, da je pomnožila stalno vojsko. O pomanjkanji kršćanske zanesljivosti mej diplomati je bil sedanji grozni militarizem neobhodno potreben, ki požira svote, koje bi se tako krvavo potrebovale v povzdigo kulture ruskih narodov. Prisvojitev Poljske je pomnožila v Rusiji tudi policijo. — Vsi Poljaki so nezadovoljni z rusko vlado. A oni, kateri so zapustili stališče kršćansko iz maščevalnosti, pomnožujejo število nihilistov. Komaj se odkrije, zarota nihilistov, da bi Poljakov ne bilo vmes. Poljaki, slovanski narod, pod ruskim žezlom, so najpogubniša rana na telesu ruskem.

Čemu toraj „Slovanski Svet“ moti Slovence s puhlimi prevarami? Ali nimajo Slovenci resnejšega, potrebnejšega, realnišega dela? „Slovanski Svet“ in njegov rodni brat „Slovenski Narod“ in krutorogi sploh z liberalno-razkolniško svojo politiko slovenstva ne mamijo le s himerami, ampak škodijo mu tudi spravljajoč je ob kredit katoliške vernosti in lojalnosti. Sicer pa „Slovanski Svet“ in „Slovenski Narod“ sta vredni glasili naravnih sinov naše nekonfesijonalne šole. Die Untreue schlägt ihre eigenen Herren. Qui capere potest — capiat!

IV. O kulturni vzajemnosti slovanski. Poslanstvo slovanstva.

Pod kulturno vzajemnostjo slovansko umevamo mejsebojno spoznavanje Slovanov in težnjo svoje mišljenje in kulturno življenje izražati na isti slovanski način, ne da bi se kakerkoli skušal rušiti pravno obstoječi politični položaj Slovanov.

Na sploh je kulturna vzajemost moralno dovoljena. Spoznavanje je človeštva najdostojniše dejanje, posebno mej brati. Šega in navade narodne tudi niso prepovedane, da le nravi ne nasprotujejo. Moremo Slovane poznati, govoriti razne slovanska narečja, tudi rusko, moremo se držati slovanskih navad in šeg, a poleg tega moremo vender še biti dobri Avstrijci in katoliki. Avstrijski Italijani in Nemci so gotovo v kulturni zvezi z inozemskimi Italijani in Nemci, govore z njimi isti jezik, se poslužujejo iste skupne literature itd., a radi tega samega niso vže irredentisti in pangermani. Prepričanje ostane isto, tudi če se je izraža po drugem načinu, v drugem jeziku kaker nemškem itd.

Vender tudi kulturna vzajemnost ni sama od sebe taka, da bi se je ne moglo zlorabiti proti državi in cerkvi. O kulturni vzajemnosti moramo ponavljati, kar smo trdili o slavizmu: njen

Digitized by Google

končni smoter je odvisen od filozofičnega in verskega prepričanja onih, ki jo širijo. Komur je narodnostna ideja mej idejami najviša, komur je katoliška cerkev sovražnica narodnosti, ta naj še tako pobožno pred državo oči preobrača, da ji noče škoditi, vender tak bode kulturno vzajemnost izkoriščal v to, da se preosnujejo države na podlagi krvnega sorodstva. To načelo pa pomeni pogin Avstrije. Imamo zato iz zadnjih vojsk na severu in jugu prebritkih skušenj.

Naj se toraj Avstrija obkoli s kitajskim zidom in prepove vsem svojem narodom vsako občevanje z rojaki v tujih državah? Nikaker. To bi bil nov pogrešek — drugi ekstrem. Tudi bi taka prepoved komaj kaj zdala. Narodnostna ideja je preveč probujena in promet mej državami preživ. Avstriji ne preostaja drugega nego dati svobodo katoliški cerkvi, katera uči, da je vsak poddanik v vesti, radi Boga dolžan pokoriti se postavni državni oblasti, neglede ali so tisti, ki jo slučajno sedaj zastopajo, Nemci, Italijani ali Slovani itd. Ako je temu tako, vpraša se: v katerem obsegu, v katerih točkah je po sedanjih razmerah kulturna vzajemnost v Slovanih mogoča?

Pod besedo kultura umevamo vse notranje in zunanje življenje človekovo, vkoliker se razvija na temelji resnice in nravnega zakona.

Mej kulturne činitelje spada tudi cerkev in država. Slovani pa so versko in cerkveno razklani. Različnost verstva pa rodi različnost kulture. Isto tako so Slovani vže stoletja razdeljeni v razne države. Razne države pa imajo razne kulturne smotre. Dosledno tudi Slovani ne morejo imeti po vsem skupnega kulturnega smotra. Nevgodno v tem oziru vpliva velikanska gegrafična razprostranost slovanskega plemena. Ne majhna zapreka je tudi težkoča dokazati, kaj je specifično slovanski način mišljenja in življenja, v katerem naj bi se vsi Slovani oklenili in vtrdili. Tuji vplivi na Slovane so trajali predolgo in so bili prerazlični, da bi se moglo pravo slovansko od tujega ločiti.

Važna kulturna vez mej rodovi je tudi jezik, navade, šege. O tem piše Pypin: „Pričkati se ni treba, da so razni rodovi slovanski sorodni si po jeziku. Vpraša se le, ali so to v oni meri, da bi sorodstvo imelo tudi praktičen pomen. Filologično sorodstvo jezikov dokazuje le prvotno njih jedinost, a ni zadostno sredstvo za zjedinjenje, ako se jeziki v navadnem življenji ne razumejo več vzajemno in ako so se ljudstva razšla ne le v zgodovini, ampak tudi v sedanjem državnem življenji... Ko se dva Slovana srečata, skusita, žal. da se redko do dobra razumeta neglede jezika, ampak i v načinu življenja.... Ta fakt se je označil posebno na slovanskem kongresu v Pragi l. 1848. Zastopniki različnih rodov, večinoma ljudje, ki so vender bili podučeni v slovanskih rečeh, so prišli skupaj posvetovat se o slovanski vzajemnosti, a nesli so žalostno skušnjo na dom, da se niso mogli

Digitized by Google

v materinem jeziku razumeti. Ljudski dovtip je tedaj rekel, da občeslovanski jezik je — nemški."

Govori se, naj bi se ruski jezik, ker ga govori največe število, vzel za občevalni jezik mej slovanskimi rodovi. Samo na sebi to ni protidržavno. Vender ima v sedanjih razmerah ruski jezik lastnosti, da bi postal nekak svetoven jezik? Pypin piše: „Svetovni pomen (francoskega, nemškega, angleškega) jezika ne izvira nikaker iz tega, ker so jeziki velikih dežel in mnogoštevilnih ljudstev (saj Kina je veča kot vse skupaj), ampak ker tem narodom pripadajo najsijajniša dela človeškega spoznanja in največi umotvori poezije .... Priprosta ljubezen do resnice priznava, da je ruski jezik daleč od tega cilja. Res je, da je ruska literatura v zadnjih letih močno napredovala .. .. a njena dela imajo do sedaj za druga ljudstva le etnologičen pomen .... Da doseže svetoven pomen, treba velikih del znanosti, poezije, polnih filozofičnega mišljenja. V to pa so potrebni tuli pogoji javnega življenja, kakeršnih pa v Rusiji ni bilo in še ni."

Pa tudi ko bi ruski jezik imel vse te duševne lastnosti svetovnega jezika, je vprašanje, ali bi razni slovanski rodovi ga hoteli vsprejeti. Največ verjetnosti za to bi bilo pri Bolgarih, manj pri Srbih in Hrvatih in Slovencih, ker so geografično, državno in oziroma tudi cerkveno deljeni, še manj pri Čehih, najmanj pri Poljakih. Poslednja dva rodova bi se pač z lepa ne dala slovstveno porusiti, ker nista njuna jezika nič manj razvita od ruskega. Sicer pa treba volens nolens s faktičnimi razmerami računiti, duševnimi in gmotnimi, in te tudi določujejo (občevalni) jezik Slovanom. Mej zapadnimi rodovi slovanskimi je močno razširjena nemščina. Po njej se ti morejo mej seboj najlaže razumeti in svoja znanstvena preiskovanja najlaže obelodaniti in širšemu učenemu, tudi slovanskemu občinstvu dostopna storiti. Ozirajoč se na faktične razmere so celo največi slavisti pisali svoja učena dela — nemški: Dobrovsky, Kopitar, Metelko, Safařik, Kollar, Polarky, Miklosič, Jagić itd. itd. Morda bode polagoma drugače, a sedaj je tako.

Radi bi rekli še dvoje besedi o poslanstvu slovanstva. Ta predmet je zadnjih let zelo priljubljen tudi slovenskim pesnikom: Simonu Jenku, Stritarju, Gregorčiču, Gorazdu itd.

Mi verujemo v božjo previdnost. Mi verujemo tudi v poklic posameznikov in v poklic celotnih narodov, dosledno tudi Slovanov. Narod, ki šteje do 130 milijonov, ne more biti vstvarjen, da ne bi imel svojega smotra. Do tukaj se vjemamo z vsemi izpovedniki apostolata slovanstva. Glede določitve poslanstva samega pa gremo na razen. Kaker ruski skrajni slovanofili, tako posebno Stritar trdi: da so Slovani vže kot taki, vže po svojem slovanskem značaji nosci na viših princi-

Digitized by Google

pih sloneče kulture, ki je poklicana stopiti na mesto sedanje evropske civilizacije, k a k e r j e n e k d a j k r š č a n s t v o stopilo na mesto grško-nemške omike. Evropska omika se je baje preživela in nasprotuje slovanski naravi . . . Germanska in romanska doba je minula. Sedaj je prišel čas na čvrste, čile Slovane. Mej Poljaki je bil apostol tega naziranja posebno Mickiewicz.

S tem nazorom se mi bistveno ne moremo zlagati.

Evropska omika — ne da se tajiti — ima svoje izrastke; a te je treba oprtiti človeški zlobi ali slabosti; omika evropska je po bistvu svojem sad krščanstva t. j. k a t o l i š k e c e r k v e. Kdor trdi, da se je evropska civilizacija preživela in da jo slovanstvo ima nadomestiti, trdi, da krščanstvo ni najdovršnejše verstvo, da slovanstvo presega po svoji notranji moči krščanstvo samo. To pa je jasna herezija oziroma apostazija od nadnaravnega krščanstva.

Ako tudi slovansko kulturno delovanje prične, ni ravno treba, da bi romansko in germansko prestalo; kulturnega delovanja polje je preširoko, da bi je mogel le jeden narod celo obdelavati. Vsak ne more vsega. Pypin piše še pikrejše: „Da ta teorija — češ, da Slovani vže kot taki so nositelji popolniše kulture od obstoječe evropske — nima razloga, ni treba niti dokazovati, tem manje, ker niti ni treba, da bi se evropska omika vničila. Ne, ta civilizacija bo še dalje trajala in sicer o p r a v i č e n o. Ploda njene misli ni še nobena druga teorija omajala — najmanje pa slovanska . . . . . Govoriti, da prineso Slovani svetu neko še nevidno omiko, je p e s n i š k a d o m i š l j a v o s t, ki le škodi in samo prevaro provzročuje. Do sedaj o taki omiki ni še niti prvega pogoja zapaziti. Tudi ne nasprotuje slovanski naravi sprejeti zapadno kulturo". — Jasno, ker ta je bistveno krščanska. Krščanstvo pa ne nasprotuje nobeni naravi, tudi slovanski ne.

Še manj pa verjamemo onim, kateri oznanjajo, da Slovani kot Slovani svetu prineso evangelij l j u b e z n i i n m i r u. Tega ne moremo verjeti, ker dejanska ljubezen in zdrav mir je sad — jedinega krščanstva. Slovani kot taki se večinoma ne ljubijo niti mej seboj: oddaljeni se komaj poznajo, a bližnji se p r a v k o r e n i t o s o v r a ž i j o. Evo vam Hrvata-Srba, evo Srba-Bulgara evo Rusa-Poljaka, evo Rusa in Malorusa! . . . . Da Slovani, tudi narodno-napredni, znajo sovražiti, nam priča tudi Gorica, Ljubljana . . . . Radi bi verovali v poslanstvo ljubezni slovanskih rodov, a vpoštevajoč faktične razmere, se niti ne upamo — upati. S l o v a n i s m o o d d u h a k r š č a n s k e g a š e p r e m a l o, p r e m a l o p r e š i n j e n i, d a b i k o t n a r o d b i l i — s a m i V i n c e n c i j i P a v l j a n s k i, F r a n č i š k i S a l e z i j i...

Naj se toraj Slovani kot brezpravni robovi vržemo na kolena pred vsem, kar je tujega, naj se kot nesposobni barbari

Digitized by Google

odrečemo vsem svojstvenim kulturnim idealom? Tega nismo trdili. Vprašanje, v čem bodi in obstojaj kulturna vzajemnost Slovanov, kaj naj bi bilo poslanstvo Slovanov, koja pot bi Slovane pripeljala do slave in zgodovinske veljave, razsodni čitatelj povzame vsaj nekoliko iz vže rečenega. Vender je ta predmet prevažen, da bi ne poskusili še pozitivniše načrtati ga.

Ignacij Kralj.

Bolgarija in Rim.

III. Zlati vek bolgarske zgodovine.

Simeon (893—927) je bil človek visokih misli, krepkega in podvzetnega duha ter junaškega srca. Vzgojen na carigrajskem dvoru, pridobil si je precejšnjo omiko in zato so ga imenovali „Polgrka“, a spoznal je v Carigradu tudi slabost hirajoče grške države. Čim je zasedel kneževski prestol, takoj se je poprijel svoje velike naloge, da bi vničil senco nekdanjega mogočnega izhodno-rimskega cesarstva ter na razvalinah države Konstantina V. osnoval novo slovansko-grško cesarstvo, da bi sebi na glavo postavil cesarsko krono ter svojo državo tudi v kulturnem oziru povzdignil. Tej nalogi je posvetil celo svoje življenje. Spreviděl je takoj, kako pogubna je za Bolgarijo zveza, katero je s Carigradom sklenil njegov oče Boris. Grška duhovščina je podpirala in izvajala politične težnje bizantinskega cesarja. Ako se je hotel otresti politične moči Bizantincev, moral je pretrgati, ali vsaj oslabiti tudi cerkvene vezi s Carigradom. Tako se je začel krvav, vsodepoln boj mej mlado Bolgarijo in postaranim Bizancem, ki je trajal z malimi izjemami celih trideset let. — Prijateljstvo mej Bolgarijo in Carigradom ni bilo niti poprej trdno; mej bolgarskim in grškim življem je bilo isto narodno nasprotje kaker na zahodu mej Germani in Slovani. Tudi Borisa je le politika nagnila k Bizancu, ker se ni upal meriti z močnim cesarjem Bazilijem, a zaveznikov proti njemu ni mogel dobiti. Državne vajeti so mej tem v Carigradu prišle v druge roke. L. 886. je vmrl cesar Bazilij, a nasledil ga je njegov sin Leon VI Modri (886—912), ki se je pečal rajši s knjigo kaker z državnimi posli, poleg tega je bil razuzdan in nesposoben vojskovodja. To je osrčilo bolgarskega kneza. Bližji povod boju so dali grški trgovci, ki so v svoje roke spravili bolgarsko trgovino, navrnili jo iz Carigrada v Solun in jo obremenili z vsakovrstnimi nakladami. Simeon je skušal najprej mirnim potom poravnati pre-

Digitized by Google

pir, a ker to ni šlo, je napovedal Bizantincem boj. Prvo grško vojsko je do tal pobil, a vjetnike je z odrezanimi nosovi poslal nazaj v Carigrad. Leon je na to poklical na pomoč divje Madžare, h katerim se je bil malo poprej zatekel tudi nemški cesar Arnulf. Takej sili se je moral Simeon vmakniti in Madžari so grozno opustošili njegovo državo, ali na povratku jih je dohitel in hudo pobil. Kmalu po njihovem odhodu je zopet premagal Grke blizu Drinopolja. Da bi v bodoče Bizantincem odtrgal madžarsko pomoč, je vdaril z vojsko na Madžare v njihovi lastni zemlji. Madžari so ravno odšli na plen v zahodne dežele; le žene, starce in otroke so pustili doma. Bolgari so pokla'i vse brez milosti, kar jim je prišlo pod meč. Ko so se Madžari vrnili domov in našli vso zemljo prazno in oplenjeno, šli so iskat novega domovja — v Panonijo, kjer so si mej Slovani nalovili novih družic in tako rešili svoje pleme pogina.

Boj mej Bolgari in Grki je potem za nekaj časa ponehal in Simeon je svojo pozornost obrnil notranjemu razvoju in vrejenju države. Da bi povzdignil moč in slavo svoje države, odvrnil se je tudi v cerkvenem oziru od Carigrada in prosil papeža za kraljevsko krono, kaker so tudi drugi zahodni vladarji dobivali krono in žezlo iz Rima.

Rimsko cerkev je takrat vladal papež Formoz (891—896), ki je bil Simeonu osebno znan, ker je nekdaj bival na dvoru njegovega očeta kot misijonar in papežev legat. Formoz je bil v obče zelo priljubljen pri Bolgarih, zatorej so se tem rajši združili z rimsko cerkvijo. Bolgari niti poprej niso popolnoma pretrgali vezi z Rimom, a Simeon je zopet združil svojo državo z rimsko patrijarhijo.[1]) Verjetno je, da so k temu mnogo pripomogli tudi Metodovi učenci, ki so v Bolgariji našli zavetja. Simeon je papeža prosil, da bi mu poslal kraljevsko krono in da bi bolgarskega nadškofa imenoval za patrijarha. Simeon je hotel postati cesar, a po takratnih nazorih na izhodu cesar ni mogel biti brez patrijarha. — Papež je z veseljem vslišal prošnjo Simeonovo, poslal mu je krono, a nadškofa bolgarskega je pooblastil, da ga mazili in krona. Tako se je Simeonu izpolnila jedna želja in on se je prvi izmej slovanskih vladarjev imenoval „car“ ali „cesar“ — „car Bolgarov in samodržec Grkov.“ — Ne vemo pa, kaj je papež odgovoril na drugo prošnjo, da bi namreč bolgarskemu nadškofu podelil čast in naslov patrijarha. Jireček sklepa iz nekega spomenika iz 15. veka, da se je bolgarska nadškofija takrat spremenila v patrijarhijo.[2]) Imenujejo se namreč v onem spomeniku štirje p a t r i j a r h i iz časa Simeona V in njegovega sina Petra, toda iz tega še ne sledi, da je ta naslov bil tudi

[1]) Cesarizam i bizantinstvo II. 116.
[2]) Geschichte der Bulgaren 168.

Digitized by Google

potrjen od apostolskega sedeža. „Patrijarh“ je ob času Simeonovem stoloval v Velikem Prêslavu, kjer je bil tudi cesarski sedež.[1])

V mirnem času se je Bolgarija v kulturnem oziru lepo razvijala in staroslovenska knjiga je slavila svoj zlati vek. Kaker drugod, tako so tudi tukaj duhovniki — zlasti menihi — gojili in pospeševali znanost, naobrazbo, književnost. Car jih je marljivo podpiral, na njegovem dvoru so učeni možje prepisovali knjige in prevajali grške spise v staroslovenščino, celo Simeona omenja zgodovina mej pisatelji onega časa. Staroslovenska knjiga se je pod zaščito Simeonovo povzdignila tako visoko, da ni zaostajala za sočasno grško in latinsko cerkveno knjigo.[2]) — Najmarljiviši delavci so bili učenci sv. Metoda, zlasti sv. Klement, katerega je Simeon imenoval za škofa v Velici. Vmrl je l. 916. in je bil pokopan v Ohridi, kjer se še dandanes vidi njegov grob. Drug znamenit pisatelj iz Simeonovega časa je Konstantin, učenec sv. Metoda, rojen Panonec, ki je bil pozneje škof v nekem bolgarskem mestu. Simeonov oseben prijatelj je bil eksarh Ivan, ki je v prekrasnem jeziku zložil svoj Šestodnev, v katerem opisuje stvarjenje sveta, oziraje se na slična dela v grškem jeziku, kaker na Bazilija, Ivana Zlatoustega in Aristotela.

Simeona so vrstniki primerjali z egiptovskim kraljem Ptolemejem, ki je bil goreč prijatelj znanosti in umetalnosti.

Žal, da je vse to bil le vnanji sijaj in lišp, ki je bolgarskemu narodu malo koristil. Vsa naobrazba je bila omejena le na višje stanove, na plemstvo in višjo duhovščino, prostemu ljudstvu je bil zaprt pristop do hrama omike in prosvete, prosto ljudstvo je ostalo v neznanju in praznovanju. Samostani so si sicer pridobili velikih zaslug za bolgarsko slovstvo, ali na prosto ljudstvo niso znali vplivati, da bi vzbujali v njem pravega verskega duha in naobrazbo.

In kakšen duh je vladal v slovstvu? Književni spomeniki iz one dobe so dragocen zaklad za jezikoslovca, ali kulturni zgodovinar nahaja v njih le malodobrega zrnja. Ti proizvodi so večinoma robsko posnemanje bizantinskih pisateljev. — Jireček pravi: „Aber die Geistesrichtung seiner (Symeon's) Wissenschaft und die Art seiner Bildung war den Bulgaren fremd und vermochte weder Herz noch Phantasie des Volkes zu erwärmen. Die Zeit Symeon's, das goldene Zeitalter der bulgarischen Literatur, hat gar keine Kunstpoësie. Seither begann sich der Byzantinismus bei den Slaven einzubürgen; die Bulgaren verpflanzten ihn zu den Serben und Russen.“ Razven sv. pisma in nekaterih spisov sv. očetov, vsi ostali proizvodi so prevodi apokrifnih grških knjig in raznih indijskih in arabskih bajk, katere

[1]) Dandanašnji vas Prêslav ali turški Eski-Stambul v izhodni Bolgariji. Jireček, Das Fürstenthum Bulgarien. Prag, Wien, Leipzig 1891 str. 542.
[2]) Geschichte d. Bulg. 164.

Digitized by Google

so grški pisatelji premlevali, od njih so se pa zatrosile v bolgarsko slovstvo.

To so prvi sadovi bizantinskega duha, kateremu so se Bolgari po cerkvi podvrgli. Mlada bolgarska književnost, ki je še le stopila iz zibeli, ni se mogla oteti vplivu razvite bizantinske omike. Naravno je, da manje naobraženi narodi sprejemajo omiko od svojih sosedov, ki stoje na višji stopinji naobrazbe, ali grška književnost je vsa takrat bila brez duha, brez vsakega vzleta in zmožnosti za velika dela. Velika nesreča je bila za bolgarski narod in za drugo izhodno slovanstvo, da je kot mlad in krepak mladenič moral zajemati svojo duševno hrano od nezdravega in znemoglega starca, kateremu je vže vsa kri v žilah bila okužena; da si je vzel za vzor književnost, ki je vže izmirala. To je bizantinizem grški, ki se kaže v bolgarski književnosti po vsebini in obliki, a ni se omejil samo na Bolgarijo, marveč se je zatrosil tudi mej Srbe in Ruse, ki so se pridružili izhodni cerkvi. Bolgarija je takrat bila kulturno ognjišče, kjer se je prekuhavala grška omika tudi za Ruse in Srbe, ter je tako potegnila za seboj vse izhodne Slovane v krog izhodno krščanske, bizantinske omike.

Res so se sedaj Bolgari zopet odvrnili od Bizanca in združili z Rimom, ali to je malo pomagalo, ker se je bizantinski duh vže vgnezdil v Bolgariji. Bizanc je sicer večkrat trepetal pred bolgarsko silo, ali v kulturnem oziru je bil on gospodar in to gospodstvo mu je sčasoma pridobilo tudi politično oblast nad Bolgari. — Kar se pa tiče unije z Rimom, ni bila tako trdna, da bi otela Bolgarijo vplivu bizantinskemu. — Simeon se je iz političnih vzrokov obrnil k Rimu, ker je hotel pridobiti večjo čast mej krščanskimi vladarji. Nečemo reči, da verski nagibi niso pri tem sodelovali, ali iz čisto verskih razlogov se to nikaker ni zgodilo, glavno vlogo je imela politika.

Simeon se je bil navzel bizantinskih nazorov o cerkveni oblasti in po teh nazorih je tudi delal. Hotel je biti nekako neodvisen od Carigrada in Rima. [1])

Za Formozom je do smrti Simeonove zasedlo Petrovo stolico dvanajst papežev. V kakšni zvezi je bil Simeon z nasledniki Formozovimi, o tem zgodovinski viri popolnoma molče, smemo pa sklepati, da je ostal v prijateljski zvezi s sv. stolico; ker je l. 912 začel nov boj z Bizancem, moral je biti v dobrih odnošajih z zahodom, zlasti z apostolsko stolico. Njegov sin in naslednik Peter je prosil takoj v začetku svoje vlade papeža za krono, kar je tudi dobil; to dokazuje, da so morali biti dobri odnošaji mej sv. stolico in Bolgarijo.

— V Italiji so bile v tem času žalostne razmere; razne

[1]) Photius II. 694.

Digitized by Google

stranke so se krvavile in trgale za gospostvo, sam papežev prestol je padel v nedostojno odvisnost raznih plemenitaških rodovin. Ni treba dokazovati, kako pogubno je to bilo za cerkev, in zdi se, da je to bilo nekaj krivo, da se Bolgarija ni tesniše naslonila na rimsko cerkev. Papeži so vladali le kratko, nekateri so bili nesposobni, druge so pa žalostne razmere ovirale, da se niso mogli krepkejše potegovati za pravice apostolskega sedeža in odločniše delovati za blagor vesoljne cerkve.

Car Simeon je dobro vedel, da Bolgarija in Carigrad ne moreta dolgo skupaj živeti: grški cesarji so zmatrali bolgarskega vladarja za svojega vazala, tega je pa mikala krona Konstantina Velikega. Tukaj je moralo priti do krvavega boja.

Ko je l. 912 vmrl cesar Leon VI, je Simeon poslal svoje poslance k njegovemu nasledniku Aleksandru, da bi podaljšali mir. Ta razuzdanec je pa ponudbo odbil in poslance hudo razžalil. To je povzročilo nov, grozen boj. Aleksander je sicer kmalu vmrl, ali Simeon ni odstopil od svojega sklepa. Carigrajski prestol je zasedel Konstantin VII Porfirogenit (912-959). Mesto njega je vladalo nekoliko državnih velikašev, državno kormilo je pa bilo za pravo v rokah patrijarha Nikolaja Mistika. Ta je vporabil ves svoj vpliv, da bi odvrnil Simeona od boja, ali je bilo zastonj. Obrnil se je celo na papeža Ivana X (914-929) ter ga prosil, da bi poslal legate v Carigrad in posredoval mej Grki in Bolgari. To je tudi dokaz, da je Simeon bil takrat v zvezi z Rimom in da je papež imel nanj znamenit vpliv. Papež je poslal dva legata v Carigrad, škofa Teofilakta in Kara, s posebnim pismom za Simeona, v katerem ga svari, da je nepravično in nelepo bojevati se proti kristijanom brez pravega vzroka. Tudi je papež neki pri tej priliki zahteval stare pravice rimske patrijarhije čez Bolgarijo. [1])

To je najbrž vzrok, da patrijarh Nikolaj ni pustil papeževih legatov v Bolgarijo, ker se je bal, da se Bolgari res ne bi popolnoma podvrgli rimski cerkvi; papeževo pismo je poslal po drugih ljudeh Simeonu. Poslal mu je tudi svoje pismo, v katerem mu naznanja, da mu piše nekoliko od svoje volje, nekoliko pa, ker mu je naložil papež. Glas o krvavem boji mej Grki in Bolgari da je hudo ranil papeževo srce, zatorej je poslal bogoljubne in častitljive ljudi na izhod da bi poravnali prepir. Papež — pravi dalje — mu je naložil, da bi odpravil njegove legate s pismom v Bolgarijo, ker upa, da bode slušal njegove opomine. a legati imajo pravico tudi izobčiti ga, ako bi bil nepokoren. Toda zbal se je za legate, da jih ne bi dal pomoriti, kaker se je poprej zgodilo carigrajskim poslancem. Zatorej mu pošilja le papeževo pismo in ga prosi, naj sluša vsaj papeževe opomine,

[1]) Photius II. 691.

Digitized by Google

naj pomisli, da bo razžalil same prvake apostolov, ako razžali papeža. Naj se spomni, kako je Peter kaznil Ananijo in Safiro. Ako ljubi in spoštuje sv. apostola Petra in Pavla, ne bo mogel prezreti tistega, ki sedi na njunem prestolu. [1])

To pismo nam kaže, da so Bolgari še vedno imeli veliko spoštovanje do rimskega papeža, sicer se patrijarh ne bi mogel sklicevati nanj. Vendar niti to ni moglo vtolažiti jeze Simeonove.

V kratkem je osvojil skoro vsa mesta na evropejski strani Bospora in štirikrat se je pokazal celo pred zidovi carigrajskimi. L. 917. so Grki vzdignili ogromno vojsko proti Simeonu, katero jim je zopet popolnoma vničil v krvavi bitki pri Mezembriji. Sedaj mu je bil odprt celi balkanski polotok. Lahko bi sedaj vdaril na sam Carigrad, vendar se je čutil še preslabega in se je zadovoljil z drugimi mesti na Črnem morji in Bosporu. Njegova država se je sedaj razprostirala od Črnega in Egejskega do Jadranskega morja, na jugu do Olimpa, na severu čez Donavo globoko v današnjo Ogrsko, Sedmograško in Moldavijo, na zahodu do Save, tako da je današnji Belgrad bil v bolgarskih rokah. V tej prostrani slovanski državi je bilo do 40 škofij.

L. 923. je Simeon z ogromno vojsko pridrl pred Carigrad, vendar svojega namena ni dosegel. Ne ve se, kaj je pravi vzrok, da takrat se ni osvojil Carigrada, dasi bi mu to bilo lahko. Stopil je kači na glavo, a ni je hotel streti in ta kača bode pozneje vničila s svojim strupom bolgarsko državo. Verjetno je, da se je zbal bizantinskih zaveznikov Pečenegov in Madžarov. [2])

Konstantinov sovladar Roman je osebno prišel iz mesta prosit miru in dobil ga je. Toda sklenjeni mir ni mogel zadušiti starega sovraštva mej Grki in Bolgari. Simeonovi podložniki so tudi brez njegovega znanja napadali Grke v Macedoniji, a i sam car se je spravljal na novo vojsko proti Carigradu, ali do boja ni prišlo, ker je Simeon moral obrniti svoje moči na zahod proti Hrvatom.

Simeon je bil sicer velik vladar, vendar je storil tudi velike politične pomote. Prva napaka je bila, da ni znal oteti svoje države prevelikemu vplivu bizantinizma v kulturnem oziru; druga pomota, ali bolje nesreča, je pa bila v tem, da si ni izbral sposobnega naslednika. Svojega najstaršega sina Mihaela je nepravično izključil od prestola in odločil za naslednika slabega in nesposobnega Petra, ki je v kratkem pokvaril vse očetovo delo. Tretja velika napaka je pa bila, da se je sprl s svojimi zahodnimi sosedi Hrvati in Srbi. — Hotel je Srbijo spraviti pod svojo oblast, a s tem se je zapletel v boj s Hrvati, v katerem so njegove moči opešale, Bizantincem je pa dal najlepšo priliko, da so se vmešali v zadeve balkanskih Slovanov ter se okoristili ž nji-

[1]) Cesar. i biz II. 2.; Photius III. 691.
[2]) Gesch. d. Bulg. 169.

Digitized by Google

hovimi prepiri. — V Srbiji so v tem času vladali mnogi, večinoma mej seboj neodvisni knezi in župani. V izhodnem delu Srbije je vladal veliki knez ali župan Peter, na zahodu pa, v današnji Hercegovini, Mihael Višević. Peter je bil pristaš Bizantincev, Mihael pa Bolgarov.

Ta je nagovoril Simeona, da je napadel Petra, zasužnjil ga in v ječi vmoril. Na prestol je postavil njegovega sorodnika Pavla, ko se mu je pa ta izneveril in stopil v zvezo z Grki, poznal ga je in imenoval za kneza Zaharijo. Ali ko mu je tudi ta obrnil hrbet, je poslal veliko vojsko proti njemu pod poveljnikoma Marmaizom in Sigrizom. Toda Zaharija ju je premagal in njuni glavi poslal v Carigrad. Simeon je poslal drugo vojsko, pred katero je Zaharija moral bežati in pri hrvaškem kralju Tomislavu iskati zavetja. Bolgarska vojska je grozno oplenila Srbijo, plemstvo in množino ljudstva pa odvlekla v sužnost. — Simeona je hudo razžalilo, da je hrvaški kralj sprejel Zaharijo in druge srbske begunce, zatorej je poslal velikansko vojsko proti Hrvatom, ki je pa bila do tal pobita. Simeon je zbral novo vojsko, katero je sam vodil, ali tudi to so mu Hrvati pobili.[1]) — Slava Simeonova je zatemnela, ta poraz mu je hudo ogrenil zadnje dneve življenja. Kmalu se je veliki vladar vlegal v grob (927) in ž njim tudi zlata doba bolgarskega naroda.

IV. Propadanje bolgarske države pod Simenovimi nasledniki. (927 — 1018)

Kaker se je Bolgarija hitro povzdignila, ravno tako hitro je tudi opešala in izgubila naposled svojo samostalnost. Žalostna je zgodovina Simeonovih naslednikov do prve propasti bolgarske države (1018): na prestolu sede slabi vladarji, notranji nemiri, poboji, zarote in nova krivoverstva razjedajo naglo telo mladi državi, a bizantinsko gospodstvo se vedno bolj vtrjuje v Bolgariji. — Vže pod prvim naslednikom Simeonovim, Petrom, je Bolgarija globoko propadla. Pod Simeonom so Bolgari zapretili samemu Carigradu, pod Petrovo vlado se pa začenja bizantinsko gospodstvo nad Bolgarijo. — Peter je bil sicer tih, dober in pohleven človek, ali slab državnik in še slabši vojak. Tak človek ni bil sposoben, da bi dovršil, ali vsaj ohranil delo Simeonovo; v takratnih okoliščinah bi Bolgarija potrebovala krepkejše roke. Od vseh strani so pretili mlademu carju sovražniki, katerim je bil njegov oče toliko straha napravil. Grki, Hrvati in Madžari preže na Bolgarijo, katero še domači nezado-

[1]) Poviest Hrvatska I. 225.

Digitized by Google

voljneži slabijo. — K sreči je papež Jvan X pomiril Hrvate in Bolgare.

Sv. stolica je rada podpirala manjše države in jih branila proti nasilstvu močniših, hoteč tako vzdržati neko ravnotežje mej krščanskimi vladarji. Zato je sv. stolica pošiljala kraljevske krone raznim manjšim vladarjem, na Poljsko, Ogrsko, Hrvaško, v Srbijo in Bolgarijo. Te državice bi naj nekoliko brzdale in vpogibale preveliko moč nemškega in grškega cesarja. Zlasti je pa vsoda balkanskih držav bila zelo pri srcu rimskim papežem. Papeži so sé svojega vzvišenega prestola dalje gledali kaker največji državniki, oni so najbolje spoznavali nalogo, katero je Previdnost določila posameznim narodom, in so jih za to nalogo skuša'i tudi vzgojiti. Papeži so jasno videli, da bode postaranemu Bizancu prej ali pozneje vdarila zadnja ura. — Kdo bo njegov dedič? — To vprašanje je vže takrat bilo velikanskega pomena za Evropo in celi krščanski svet. — Od arabske puščave se je kaker blisek v kratkem času razširila strahovita moč, ki je zapretila krščanski Evropi. Na zahodu Bizanca, na evropejski strani Bospora, so se naselili mladi slovanski narodi Bolgari, Srbi in Hrvati. Ti ali mohamedanci so imeli rešiti orijentalno vprašanje in prevzeti dedščino izhodno-rimskega cesarstva. Papeži so zato posebno pozornost obračali na južne Slovane, hoteč jih pripraviti na veliko delo, hoteli so jim vliti pravega krščanskega duha, napeljati jih na pot do prave civilizacije in jih združiti v močno državo. Poskusili so to najprej z Bolgari, a ko so se ti izneverili, obrnili so se na Srbe in Hrvate. Ko bi se osnove rimskih papežev na Balkanu vresničile, dandanašnji bi Evropa imela drugo lice.

Papež je dobro sprevidel, kako poguben je boj mej Hrvati in Bolgari: lahko se obe državi izkrvavite in oslabite ter se na njunih razvalinah zopet povzdigne ošabno bizantinsko cesarstvo. — Ivan X je torej poslal na Hrvaško dva legata, škofa Madalberta in vojvodo Ivana od Kume, da bi pomirila Hrvate in Bolgare. [1])

To se jima je posrečilo; Peter je rad sprejel ponujeni mir. Srbija je po tem miru postala samostalna, a mej Hrvaško in Bolgarijo se je ponovilo staro prijateljstvo. — Papeževa legata sta Petru izročila tudi cesarsko krono, kar kaže, da je Bolgarija takrat bila v dobrih razmerah s sv. stolico.

Žal, da je to trpelo le kratek čas na veliko nesrečo Bolgarije. Peter ni vladal samostalno, ampak le po imenu, državno kormilo je bilo v rokah njegovega ujca Sursubula. Peter je bil le slepo orodje političnih strank, ne pa vladar. [2]) Boj z Grki se je nekaj časa nadaljeval v Macedoniji, ali vže 8. septembra 927.

[1]) Smičiklas, P. H. I. 225.
[2]) Gesch. d. Bulg. 171.

Digitized by Google

je Sursubul sklenil mir z Grki. V Bolgariji je prevladala Carigradu prijazna stranka. Da bi se zagotovil in vtrdil sklenjeni mir, je Peter vzel za ženo Marijo, vnukinjo cesarja Romana Lekapena (919 — 944), sovladarja Konstantina VII Porfirogenita (912 — 959). Tako je bila Bolgarija trdno zvezana s Carigradom in Bizantinci so si zagotovili svoj vpliv na bolgarsko državo. Jireček pravi: „Mit dieser ersten byzantinischen Carica begann jener unselige Einfluss Byzanz' s auf den bulgarischen Hof, der in späteren Jahrhunderten so verhängnissvoll wurde. Die neue bulgarische Politik wurde auf einer engen Freundschaft mit Byzanz begründet und die Bande mit Rom wurden aufgelöst." [1])

Kaker poprej, tako so tudi zdaj bili Grki popustljivi proti Bolgarom. Poprej so jim dali nadškofa in mu odločili prvo mesto za patrijarhom, pozneje so jim pustili slovansko liturgijo in sedaj so bolgarskemu vladarju priznali celo carski naslov, nadškofu pa čast patrijarha. S tem je bila od bizantinske strani priznana samostalnost (αὐτοκεφαλία) bolgarske narodne cerkve in patrijarh bolgarski je sedaj stoloval v Drsteru (Silistriji). — Lahko so popuščali, ker so si na drugi strani stoterno naplačali.

Tako se Bolgarija vže drugikrat odvraća od Rima in stopa v zvezo s Carigradom. — Na patrijarški stolici v Carigradu je takrat sedel patrijarh Štefan II (925 - 928), ki je poročil Petra z grško princesinjo Marijo.

Carigrajski patrijarhi tega časa so večinoma v zvezi z Rimom, dasiravno je ta zveza slaba in popolnoma odvisna od cesarja. V kakem razmerju je bil Štefan II in njegov naslednik Trifun s sv. stolico, ne vemo, ali toliko je gotovo, da zveza ni bila pretrgana, ker je l. 931. cesar Roman Lekapen prosil papeža Ivana XI. (931 - 936), da bi mu poslal legate, kateri bi njegovega šestnajstletnega sina Teofilakta intronizovali za patrijarha. Papež je privolil v to, ker bi bil Teofilakt postal patrijarh tudi brez dovoljenja papeževega. Dal je potrebno dispenzacijo, ker še Teofilakt ni imel kanonične starosti, ali se je zelo prevaril v mladem patrijarhu: carigrajska cerkev menda ni imela slabšega patrijarha, kaker je bil Teofilakt (931 - 936).

Cesar Roman Lekapen je vmrl še l. 931, pomrli so tudi vsi njegovi sinovi, katere je bil imenoval za cesarje, tako da je nekaj časa bilo v Carigradu pet cesarjev. Konstantin Porfirogenit, pravi in postavni vladar, je sedaj ostal sam, ali se ni brigal za vladarske posle, marveč se je pečal rajši s knjigo in vlado prepustil svoji ženi in njenim ljubimcem. Njegova jedina zasluga je, da je podpiral znanosti in umetalnosti in da je po smrti razuzdanega patrijarha Teofilakta imenoval vrednega me-

[1]) Ibid. 172.

Digitized by Google

niha Polijeukta. — Na cesarskem dvoru v Carigradu je v tem času zavladala strahovita razuzdanost: dvorske homatije in zarote so postale vsakdanje, najvišja državna oblast je bila v rokah dvorskih prilizunov in razuzdanih žen.

Žalostno je, da je takemu nasprotniku podlegla Bolgarija. Ko bi Peter imel le nekoliko očetovega duha, lahko bi prevrnil iznemoglo cesarstvo in svoji državi zagotovil lepšo bodočnost, ali v Petru je tekla čisto druga kri. — Malo je pomagalo Bolgarom, da so jim Bizantinci priznali carski naslov in samostalno cerkev, ker je vsa moč bila v rokah stranke Grkom prijazne in tudi „samostalna" cerkev je samo podpirala bizantinske težnje. Cerkev je postala služabnica države ter izgubila svojo moralno moč, ker so pa Grki imeli odločen vpliv na državne posle, je bila tudi cerkev sredstvo, katero je širilo in vtrjevalo bizantinski vpliv v Bolgariji.

Vsi boljši možje in vojskovodje so sprevideli, kam bo grško prijateljstvo spravilo Bolgarijo, in kmalu so se vzdigovali nemirni duhovi proti slabemu Petru. Na čelo nezadovoljnežev se je postavil Petrov mlajši brat Janez, toda vjeli so ga in izročili grškemu cesarju. Cesar ga je lepo obdaril, oženil z neko Armenko in ga vzel na dvor, da bi ž njim strašil slabega Petra. Ako bi se Peter le malo ganil, poslal bi mu takoj nasprotnika v deželo.

V kratkem se je vzdignila nova vstaja v zahodnih bolgarskih pokrajinah proti slabemu Petru. Vodja teh nezadovoljnežev je bil njegov starši brat Mihael, katerega je bil Simeon nepravično izključil od prestola in zaprl v samostan. Toda Mihaela je v kratkem pokosila smrt, a njegovi pristaši so je potegnili v epirske gore. — Kmalu je prišlo do tretje vstaje. Okoli l. 963. se je vzdignil neki velikaš Šišman (Sigismund) iz Trnova na vznožji Balkana. Petrova vojska ga je sicer premagala, vendar je s svojimi pristaši odtrgal zahodne pokrajine od Petrove države in vstanovil novo bolgarsko cesarstvo. Odslej so Bolgari imeli dve državi, jedno na izhodu, drugo na zahodu v Macedoniji in Albaniji. To je bil prvi sad bizantinske politike na Bolgarskem. Tudi divji Pečenegi so večkrat prišli na plen v Bolgarijo in Madžari so jo petkrat strahovito oplenili.

To so bili hudi vdarci za bolgarsko državo, a prišli so še hujši. Vže smo prej omenili [1]), da so se v Bolgarijo priklatili vsakovrstni krivoverci, zlasti so pavlikijanci bili močni vže pod Borisom. Simeon jih ni mogel zatreti in sedaj pod Petrom so zanetili grozen verski prevrat, ki je zasegel ves Balkan ter se razširil celo po Italiji in južnem Francoskem (albigenzi). Bolgarija je bila najpripravniše tlo za njihov nauk. Bogomili — tako

[1]) Gl R H št. 2. str. 190.

Digitized by Google

so se zvali novi krivoverci [1]) — so spravili nekako v sklad stare gnostično-manihejske bajke v slovansko mitologijo ter z navidezno pobožnostjo zapeljali nevedno in praznoverno ljudstvo. Versko stanje v Bolgariji je bilo žalostno, ljudstvo je v nekaterih krajih vsled neprestanih bojev čisto podivjalo, bilo je polno vsekovrstnega praznoverja, in grški duhovniki so sami širili mej narodom različne vraže. Bolgarski kmet še ni pozabil nekdanjih staroslovanskih dobrih in hudih bogov in slušal je še po gorah vile peti. Dogmatični nauki bogomilski so našli pripravno tlo v priprostem ljudstvu.

Po njihovem nauku sta dva boga, dobri in hudobni. Dobri bog je vstvaril nebeške, nevidne svetove, hudi pa vidljive, telesne. Dva sveta si torej stojita nasproti, božji in hudičev, povsod je nasprotje mej duhom in telesom, večnostjo in časom. V človeku ste ti dvi nasprotstvi združeni: telo je delo hudičevo, duša pa izvira iz dobrega boga. Človek nima proste volje; padec človekov je zakrivil hudič. — V stari zavezi je vladal hudič nad človeštvom — Kristus je imel le navidezno (v prividèni) telo in je navidezno vmrl na križu. Marija ni bila mati Kristusova, ampak angelj. — Kristus je oslobodil človeške duše jarma satanovega, ali ne po svojem trpljenji, marveč po nauku, ker je naučil ljudi, kako se morejo osloboditi greha. — Zakramenti in cerkveni obredi nimajo nikakšnega pomena, še celo grešni so, ker se poslužujejo tvarine, ki je delo hudičevo.

Cerkveno hijerarhijo so popolnoma zavrgli, vsak „popoln“, mož ali žena, je smel pridigovati. Imeli so vendar tudi nekake predstojnike, ki so pa bili le zastopniki občine in so jih verniki sami izbirali. Na čelu cele dežele je bil škof v Bosni „djed“, na zahodu „episcopus“ ali „senior“. Pod njim so bili „apostoli“ ali „strojniki“, kateri so se delili v dve vrsti: „gosti“ in „starci“ (v Italiji „filii“ in „diaconi“). — Cerkve niso imeli; kaker stari Slovani so molili boga prod prostim nebom, po gorah, gajih in v svojih kočah. Po južnem Francoskem in v Bosni so vendar poneje imeli nekake bogomolje, a te so bile brez vsakega okrasja, brez podob, brez altarja in brez zvonov. — Imeli so tudi neko vrsto spovedi, katero so vsak mesec opravljali, ali grehov ni bilo treba posebej imenovati.

Delili so se v „popolne“ in „nepopolne“. „Popolni“ so živeli zelo strogo, niso se smeli ženiti, niso smeli vživati mesa ali druge hrane, ki se dobiva od živali. Največi greh je bil vbiti človeka ali žival, razven kače, ki je hudičeva žival. Zatorej jim je bil tudi boj strogo prepovedan. „Popolni“ niso smeli občevati z neverniki, razven če bi jih hoteli spreobrniti. — Tudi prisego so zametali. — Morali so se popolnoma odpovedati svetu in vsem

[1]) Bogomilske zgodovino je izmej Slovanov doslej najboljše obdelal hrvaški učenjak dr. Fr. Rački s „Radu jugoslav. akademije“ VII. VIII. X.

Digitized by Google

sladnostim, živeti v popolnem vboštvu in vživati le toliko, koliker je potrebno za življenje Brali so samo sv. pismo in fantastične apokrifne knjige. — Nosili so dolgo, črno obleko. — Praznikov niso imeli, pač pa stroge poste in dolge molitve.

Tako so živeli samo „popolni“ in le redki so prišli do te stopinje popolnosti. Večina jih je živela kaker drugi ljudje. Le na smrtni postelji so morali biti sprejeti med „popolne“. —

Vic niso poznali, marveč samo nebesa in pekel, zatorej tudi za pokojnike niso molili. V vstajenje mesa niso verovali, ker kar je telesnega, je grešno in mora poginiti.

Začetnik te sekte je bil neki, pop Bogomil ali Jeremija. Ta cerkvi, državi in družabnemu življenju nevarna sekta se je kaker ogenj hitro razširila po vsem Balkanu in pod drugim imenom tudi po južni in zahodni Evropi. — To je bil nasledek verskih in cerkvenih homatij v Bolgariji.

Od vseh nadlog, katere so zadele nesrečno Bolgarijo, je ta bila najhujša.

Celih pet stoletij je krvavel Balkan iz te rane in ravno bogomilstvo je najlepše pripravljalo pot Turkom. Tudi Srbijo so bogomili močno oslabili, vendar jih je Štefan Nemanja (1159-1195) v svoji zemlji zatrl. Tem bolj so se zdaj širili po Bosni, kjer se je zlasti razuzdano plemstvo poprijelo novega nauka. Zastonj so papeži in ogrski kralji pošiljali vojske proti njim: vzdržali so se do prihoda Turkov, a potem so se poturčili ter s Turki vred tlačili vbogo rajo, svoje lastne rojake.

Pod vlado Petrovo je v Bolgariji nastal pravi prevrat v državnem in duševnem življenji. Bogomilstvo je narod razdelilo na dva nasprotna tabora, ki sta se krvavo preganjala. Na jedni strani so bili državni velikaši, plemstvo in duhovščina, napojeni bizantinskega krščanstva, na drugi pa bogomili, ki so imeli v prostem ljudtsvu široko in močno podlago. — Književnost, ki je pred kratkim lepo cvetla in slavila svoj zlati vek, je sedaj globoko propadla.

Pozgubili so se učenci Metodovi, nekdanji navdušeni pisatelji in goreči učitelji ljudstva. Menihi, najboljši pospeševatelji staroslovenske knjige, zapuščajo pod Petrom človeško družbo ter odhajajo v šume in gore, kjer žive kot puščavniki.[1]) Nekateri so se odlikovali v pravi pobožnosti, a večinoma je to bila le vnanja napeta asceza, po duhu bogomilskem.

Omeniti moramo tukaj znamenitega bolgarskega puščavnika,

[1]) Gesch. d. Bulg 173: „Unter Boris und Symeon sehen wir erleuchtete und begeisterte Lehrer frischen, jugendlichen Geistes, mit Wort und Feder im Volke Aufklärung verbreiten, einen Klemens, einen Konstantin, einen Joannes den Exarchen u. a. Unter Peter herrschen Männer düsteren Geistes vor, die sich aus der menschlichen Gesellschaft in unzugängliche Wälder und Gebirge zurückziehen, um dort die strengste Askese zu üben, ohne je zur Feder zu greifen.“

Digitized by Google

poznejšega patrona Bolgarije, sv. Ivana Rilskega (Joann Rylskyj). Rodil se je okoli l. 876. v neki vasici blizu Sofije in je preživel svojo mladost kot pastir. Pozneje je stopil v neki samostan, katerega je pa kmalu zapustil in se potegnil v samoto na Riloplanino. Tamkaj je preživel dvadeset let v neki votlini, potem v duplu nekega hrasta in naposled na neki nepristopni pečini. Vmrl je okoli l. 946, star 70 let. — Pod pečino, na kateri je samotaril, je nastal pozneje samostan s cerkvijo, najimenitniše svetišče in božja pot na Bolgarskem. Cerkev je posvečena Materi Božji in je zidana v našem stoletji (1860. dozidana) v bizantinskem stilu.[1]) Ivan Rilski je sestavil svojim redovnim bratom, kateri so se okoli njega zbirali, poseben tipik ali redovno pravilo, katerega so še dandanes drže menihi rilskega samostana. — Njega priznava tudi katoliška cerkev za svetnika.[2])

Razven rilskega samostana je bila vže ob času Petrovem velika množina drugih samostanov, v katerih se je gojila književnost in umetalnost. Ne smemo sicer grajati starih bolgarskih menihov zaradi neznanja, vendar mej prostim ljudstvom niso znali širiti prave, zdrave omike; vse svoje znanje so zajemali in nekaterih bizantinskih pisateljev. „Freilich kannten die Klösterbrüder keine andere Gelehrsamkeit, als die byzantinische“ — pravi Jireček.[3])

Pod Petrovo vlado je domača književnost popolnoma propadla, le bogomili so s svojimi apokrifnimi spisi preplavili vso zemljo.

Bolgarija, ki je še pred kratkim bila strah in trepet Bizancu, je vže tako iznemogla proti koncu vlade Petrove, da bi si jo Grki brez velikega truda lahko podvrgli. — V Carigradu je l. 959. vmrl slabi cesar Konstantin VII. Nasledil ga je njegov sin Roman II., ki je pa vže l. 963 vsled razuzdanega življenja padel v grob. Zapustil je dva maloletna sina, Bazilija in Konstantina, zatorej je v njunem imenu vladala cesarica-vdova Teofana. Ta se je omožila z vojskovodjo Niceforom, katerega je vzela za sovladarja. Nicefor (II.) je bil pravi tiran, ki je z groznimi davki tlačil svoje podložnike, pa bil srečen v vojski. Pobil je Turke v Ciliciji in Siniji, a kmalu je morala tudi Bolgarija čutiti njegove vdarce. Ravno ko se je vračal iz Sirije, so mu nasproti prišli bolgarski poslanci, zahtevajoč navadni letni davek. Nicefor jih je dal pretepsti in je kmalu potem napovedal Bolgarom boj.

---

[1]) Lepo opisuje to svetišče, njega zgodovivo in znamenitost dr. Konst. Jireček v svojem najnovejšem delu: „Das Fürstenthum Bulgarien.“ Prag, Wien, Leipzig 1891 (s slikami) str. 493 . . . .

[2]) Gl. Stimmen aus Maria Laach 1873 str 541. — Na isti strani beremo v opombi, da jo svetniku postavil časten spomenik bolandist V. de Buck v Act. Ss. Oct. T. IX. p. 683 squ.. Tega dela pa nimam pri rokah.

[3]) Gesch. d. Bulg. 398.

Digitized by Google

Hotel se je maščevati za hude vdarce, katere je nekdaj mogočni Simeon zadal grškemu cesarstvu. — Toda premislil si je, ker še je Bolgarija vendar imela precejšnjo moč in bal se je zlasti balkanskih klancev, v katerih je vže mnoga grška vojska našla svoj grob. — Pomagal si je torej drugače. Nagovoril je ruskega kneza Svjatoslava, da bi čez Donavo vdaril na Bolgarijo.

Svjatoslav je res prekoračil Donavo in kmalu osvojil celo izhodno Bolgarijo. Nicefor se je pa sedaj prestrašil svojega močnega zaveznika, katerega ni bila volja prepustiti Bolgarijo Grkom, marveč je hotel ondi vstanoviti novo državo. Rodovitna Bolgarija mu je bolj vgajala kaker mrzla Rusija —

Nicefor se hitro pomiri s Petrom ter mu obljubi, da bo izgnal Ruse iz Bolgarije. Peter je poslal svoja dva sina na carigrajski dvor in dve bolgarski princesinji ste se imeli zaročiti z dvema grškima princema, da bi se tako vtrdilo novo sklenjeno prijateljstvo. — Kmalu potem (30. januvarija 969) je vmrl car Peter in bolgarska cerkev ga je sprejela mej svoje svetnike.

Rusi so mej tem sami zapustili Bolgarijo, ker so Pečenegi napadli Kijev. Zahodno-bolgarski car Šišman I. je sedaj skušal združiti izhodno Bolgarijo s svojo državo, a ni mu se posrečilo ; iz Carigrada je prišel Petrov sin Boris II ter je z grško pomočjo zasedel očetov prestol.

Še istega leta (969) prihrumi zopet ruski knez čez Donavo v Bolgarijo, ne kot zaveznik Bizanca, ampak z namenom, da bi osvojil sam Carigrad.

V Carigradu je mej tem cesaričin ljubovnik Ivan Cimisk vmoril cesarja Nicefora ter sam zasedel cesarski prestol. Ivan Cimisk je bil jeden boljših vladarjev carigrajskih. Rusom je s prva ponudil mir, ker so ga pa odbili, je oborožil svojo vojsko, srečno prekoračil balkanske klance ter pognal Ruse iz Bolgarije. — Dasiravno je prej Bolgarom obljubil, da jih hoče le osloboditi ruskega jarma, vendar je sedaj pozabil na svojo obljubo. — Cela izhodna Bolgarija je postala grška provincija. — Jabolko je dozorelo in padlo Bizantincem v krilo. Ravno pred sto leti se je Boris odtrgal od Rima, odpravil poslance v Carigrad in sklenil z Grki prijateljstvo — in sedaj se kažejo sadovi te zveze. — Takrat so Grki velike časti izkazovali bolgarskim velikašem in njihovemu nadškofu — a sedaj? — Car Boris in patrijarh Damjan sta bila odstavljena. Cesar Ivan Cimisk se je vračal v sijajnem triumfu v Carigrad ter položil na oltar v cerkvi sv. Sofije dragoceno krono Simeonovo, katero mu je bil poslal rimski papež. —

* * *

Videli smo poprej, da se je na zahodu osnovalo samostalno bolgarsko carstvo. Oglejmo si sedaj na kratko njegove zgodbe.

Digitized by Google

Jedro te države je bila Macedonija. — Notranje razmere niso bile mnogo boljše kaker v izhodnem delu: bizantinski duh se je po cerkvi vže tudi tukaj vgnezdil in bogomilstvo se je jako razširilo, zlasti mej prostim ljudstvom. Jedina razlika je bila, da je zahodno carstvo imelo krepkega vladarja Sišmana I. Pravi se, da ga je dal oslepiti njegov lastni sin Samuel. Nasledil ga je starši sin David, a ko so tega vmorili, je zasedel prestol Samuel (976-1014). Ta je stopil v stopinje Simeonove; sprevidel je, da ga čaka huda borba z Grki, zatorej je iskal zaslombe na zahodu.

Obrnil se je na rimskega papeža in dobil cesarsko krono. Jireček sicer pravi, da se iz tega ne da sklepati cerkveno zjedinjenje, [1]) toda kako bi mu papež mogel dati krono, ako ga ne bi priznal za svojega duhovnega poglavarja? [2]) — Je li ostal v zvezi z Rimom, ne moremo odločno reči, ker ni nobenega zgodovinskega spomenika za to. — Kaker nam spričujega spisi nekega prezbitera Kozmasa, je bil Samuel zelo naklonjen bogomilom. Njegova cerkvena politika ni imela stalne smeri, kar si moramo razlagati iz njegovega težavnega položaja. Grki so mu bili zakleti sovražniki, zatorej se ni mogel osloniti na izhodno cerkev, ker se je ravno po njej širilo bizantinstvo, a preganjati ni smel pravoslavne cerkve, ker bi si s tem nakopal še več sovražnikov. Rimska cerkev mu je dala krono, zatorej jej ni smel biti nasprotnik, a zopet je imel premalo odločne volje, da bi se je trdno oklenil. — Bogomili so bili vže premočni, da bi jih mogel zatreti, zlasti sedaj, ko mu je pretil boj z Grki. Politika mu je velevala, da jih pusti pri miru. Ravno ta nevtralnost je pa vzrok, da grški pravoslavni pisatelji nevgodno o njem sodijo.

Kar je Samuel slutil, to se je kmalu izpolnilo: vnel se je krvav in vsodepoln boj z grškim cesarstvom. — Dne 10. januvarija l. 976. je v Carigradu vmrl zmagovalec Bolgarov, cesar Ivan Cimisk. Nasledila sta ga postavna naslednika prestola, sinova cesarja Romana II, Bazilij II in Konstantin VIII. Čim so Bolgari zvedeli, da je mrtev njih krvni nepr.ijatelj Ivan Cimisk, vzdignili so se kaker jeden mož in v kratkem času je izhodna Bolgarija strla grški jarem in se pridružila carju Samuelu. To je bilo tem lažje, ker je mladi cesar Bazilij II imel hude boje z domačimi vporniki.

Ko je te srečno premagal, obrnil se proti Bolgarom in odslej je bila vsa njegova skrb obrnjena na to, da bi vničil Bolgarijo. Bazilij je imel še le 25 let, bil je po naravi bistre pameti in hrabrega srca, ali tudi surov in nevsmiljen, dočim je njegov brat in sovladar Kostantin jedino gledal, kako bi nasitil svoje živalske strasti. Vladal je torej Bazilij sam. Čuditi se moramo

[1]) L. c. 191.
[2]) Cesarizam i bizantinstro II. 118.

Digitized by Google

njegovi vstrajnosti v borbi proti Bolgarom. Celih štirideset let je vodil krvavi boj in še le kot sivolasi starček je dosegel svoj namen ter vničil Bolgarijo.

L. 981. se je vzdignil z vojsko proti Bolgarom, ali Samuel ga je pričakal v balkanskih klancih in mu popolnoma vničil vojsko. Sam Bazilij je komaj odnesel živo glavo. Po tej strahoviti bitki je bil mir mej Grki in Bolgari 15 let. Bazilij je imel v tem času mnogo bojev z Arabci in Rusi, a Samuel je mej tem obnovil staro Simeonovo državo; njegova oblast je segala na zahodu celo do Dubrovnika v Dalmaciji.

L. 996. se je zopet začel boj z Grki. Samuel je tudi ta pot premagal Grke pri Solunu in oplenil grške pokrajine celo do peloponeškega polotoka. Ali to je bila zadnja zmaga Samuelova, sreča se mu je sedaj izneverila. Mesto za mestom je padalo Grkom v roke, a boj je trpel brez prenehanja do l. 1003. Samuelu je ostala le še zahodna Macedonija, Albanija, gorski kraji okoli Sofije, Vitoša in Rile. Bazilij bi bil vže zdaj dal smrtni vdarec Bolgariji, ko ga ne bi Arabci zadržali. —

L. 1004. se je po 11 letnih pripravah začel nov in zadnji boj. Dne 29. julija je prišlo do odločilne in grozne bitke pri Bêlasici, kakeršnih svet malo pozna. Borba je bila obupna in se je izvrgla v pravo mesarjenje. Navzlic svojej hrabrosti so bili Bolgari pobiti in 15.000 jih je padlo v grško sužnost. Sam car Samuel je komaj vtekel v Prilêp. — Zgodovina ne pozna jednakega divjaštva, kakeršno so Bizantinci tukaj pokazali. Krvoločni cesar Bazilij je dal oslepiti vseh 15.000, le od vsake stotine je jednemu pustil jedno oko, in ti so nesrečneže peljali pred carja Samuela. Ko jih je ta zagledal, počilo mu je od groze in žalosti srce ter je vmrl dva dni pozneje 15. septembra 1014.

Tragična vsoda Samuelova mora vzbujati v vsakem globoko sočutje. Njegovo življenje poznamo le iz grških pisateljev, kateri so ga seveda očrnili, koliker so le mogli, ali je nedvomljivo, da je daleč presegal svoje sovražnike, ker njegovo srce ni moglo prenesti tolike krutosti. Tudi poprej se je večkrat pokazal blagega in prizanesljivega proti sovražnikom, kar kaže, da je bil dobrega in plemenitega srca.[1])

Raztrgano in oslabljeno državo je podedoval Samuelov sin Gabrijel Roman ali Radoslav, ki je bil očetu dvakrat rešil življenje. Bolgari so se kaker ranjeni levi obupno borili še štiri leta, ali vse je bilo zahman, ker Bolgariji so bile vže žile prerezane. —

Česar niso Grki dosegli z orožjem, to so dosegli z izdajstvom. Radoslava je vmoril njegov bratranec Ivan Vladislav, goreč pristaš Bizanca, kaker vse kaže, po povelji samega cesarja Ba-

[1]) Gesch. d. Bulg. 196; Rački: „Rad“ 29. 130.

Digitized by Google

zilija.[1]) Vmoril je tudi njegovo ženo, a sina njunega je dal oslepiti; istotako je spravil s pota svojega svaka Vladimira, srbskega kneza. Na to je sam zasedel bolgarski prestol in se je takoj hotel pomiriti z Grki, toda v Bolgarih še ni izmrla iskra življenja, hoteli so se boriti do zadnje kaplje krvi za svojo slobodo. Velikaši so ga prisilili, da je nadaljeval boj in Grki so še morali večkrat hudo čutiti trde bolgarske pesti, dokler ni v bitki pri Draču (Durazzo) l. 1018. poginil Ivan Vladislav, zadnji bolgarski vladar.

Bolgari so se sedaj razcepili v dve stranki: jedna je bila prijazna Grkom, druga je pa hotela rajši poginiti, kaker izdati domovino zakletemu sovražniku. Na čelu prve stranke je bil patrijarh David, carica Marija (Grkinja) in poveljnik Bogdan. Tudi plemstvo je bilo večinoma na strani bizantinski, ker se je nadejalo, da mu bo cesar pustil stare pravice. Na čelu rodoljubne bolgarske stranke je pa bil sin Vladislavov Fružin, Samuelov spremljevalec Nikolica in hrabri vojvoda Ivac. — Grkom prijazna stranka je zmagala. Ko je Bazilij zvedel, da je Ivan Vladislav mrtev, je z novo vojsko vdaril v Bolgarijo. Nasproti so mu prihajala poslanstva raznih mest in pokrajin, da bi mu izrazila svojo vdanost. Tudi patrijarh David se mu je poklonil ter mu izročil caričino pismo. — Borilci za narodno slobodo so se morali vmakniti v gore albanske, kjer so po malem izginili, ali so se pa morali podvreči.

Tako je po 40letnem krvavem boji Bolgarija propadla. Grki so zaplenili vse dragocenosti carskega dvora, mej drugim dragoceno krono, katero je bil Samuel dobil iz Rima.

Zmagonosni Bazilij se je napotil iz Bolgarije v Atene. Koder je hodil, povsod je nahajal cele kope nepokopanih kosti, tužne spomenike bolgarske propasti. V cerkvi Matere Božje, v nekdanjem Panteonu, je zahvalil Boga za dobljeno zmago, a drugo leto (1019) se je v sijajnem triumfu vračal v Carigrad. Z neizmernim veseljem je bizantinsko ljudstvo pozdravljalo 64letnega cesarja, zmagovalca Bolgarov. Pred njim so korakale hčere Samuelove, carica Marija in vjeti Bolgari. — Bazilij je dovršil svojo nalogo in zato je dobil, kaker si je zaslužil, krvav priimek „Vbijalec Bulgarov“ (*ὁ Βουλγαροκτόνος*)

Tako je izginila bolgarska država. Bizantinsko cesarstvo je sedaj segalo od Istre do Evfrata, od Drave do Cipra. Tudi srbski knez in hrvaški kralj Kriesimir II. (1009—1035) sta morala prikloniti glavo pred groznim Bazilijem.[2])

Pusta in prazna je bila sedaj Bolgarija. Na tisoče ljudstva je poginilo, drugi so se razbežali, a nekateri so ječali v grški sužnosti. Udje carske hiše so živeli na carigrajskem dvoru,

[1]) Gesch. d. Bulg. 197.
[2]) Gesch. d. Bulg. 200; Poviest Hrv. I. 238.

Digitized by Google

nekateri so dobili visoke vojaške službe, a princese so se pomožile s carigrajskimi velikaši. Plemstvu bolgarskemu je cesar potrdil stare pravice, da so mogli nadalje tlačiti vbogo ljudstvo. — Dežela je bila razdeljena na posebne okraje, temate ; vpravitelji teh okrajev so bili strategi, ki so imeli vojno in civilno oblast v rokah ter so s svojimi vradniki kaker turški paše izsesavali bolgarski narod.[1])

V cerkvenem oziru je Bazilij priznal in potrdil samostalnost bolgarske cerkve, ali njen nadpastir se ni več smel imenovati patrijarh, ampak nadškof, a stoloval je v Ohridi. Potrdil jej je tudi vse stare pravice in celo razširil meje, kaker je bilo ob času Petrovem. Kaker kažejo Bazilijeve listine, je nadškof ohridski imel pod svojo oblastjo 30 škofij, v katerih je bilo 685 duhovnikov. — Toda žalostna je bila samostalnost bolgarske cerkve! Patrijarh David je prejel slabo plačilo za svoje izdajstvo : Bazilij ga je odstavil in imenoval za nadškofa Bolgara Ivana, igumana (samostanki predstojnik) iz Dibre. Po njegovi smrti pa ni smel več noben Bolgar postati ohridski nadškof. Carigrad je pošiljal nove nadškofe v Bolgarijo, katere je cesar samooblastno imenoval. Ohrida je vže v 12. veku bila najmočniša trdnjava grščine mej Bolgari.[2]) Grki so odslej z vsemi sredstvi grčili cerkev in narod bolgarski.

Tako je Bolgarija vsled svoje zveze s Carigradom izgubila svojo samostalnost in narodno cerkev, odcepila se je od prave Kristusove cerkve in se z Grki vred pogreznila v razkol.

Cerkvene vezi mej Carigradom in Rimom so v tem času vže zelo slabe. Le iz političnih vzrokov se še obračajo nekateri cesarji v Rim, a o prvi priliki zopet trgajo zjedinjenje s sv. stolico.

Pod dolgoletno vlado Bazilijevo (976 — 1025) je skoro neprenehoma razstavljal razkol izhodno cerkev od zahodne. Vzroka temu moramo iskati v takratnih političnih razmerah na izhodu in zahodu. Cerkvena oblast je na izhodu bila popolnoma v rokah cesarjevih in je torej vladar menjaval cerkveno politiko, kaker mu je ravno vgajalo. — Na zahodu je pa v tem času na veliko škodo sv. cerkve Petrov prestol postal odvisen od raznih strank in nemških cesarjev. Zlasti so se Tuskulčani in Krescencijčani trgali za gospodstvo v Rimu. Tuskulčani so se opiral ina nemškega cesarja, Krescencijčani pa na grškega. Ker pa carigrajski dvor navadno ni bil prijazen zahodnemu vladarju, zatorej je tudi pretrgal vezi z Rimom, čim je zasedel papežev prestol pristaš Tuskulčanov in Nemcev. — Tako je l. 995. nemški cesar Oton III postavil na rimski prestol svojega sorodnika, sicer vrednega Brunona, ki je kot Gregor V vladal 996 — 999

[1]) Gesch. d. Bulg. 203.

[2]) Ibid. 211: „Ohrida war seit dem XII. Jahrhundert das Bollwerk des Hellenismus in den makedonischen Slawenländern".

Digitized by Google

Grke je hudo razžalilo, da je rimsko stolico zasedel Nemec in še po volji rimskega cesarja. Bizantiski dvor je zaradi tega postavil protipapeža, škofa Filagata iz Piacenze. Toda Nemci so ga vlovili, izkopali mu oči in odrezali nos ter ga vrgli v ječo. Bizantince je to še bolj razkačilo ter so popolnoma pretrgali vezi z Rimom.

L. 999. sta se izpraznila oba sedeža, v Carigradu in Rimu. Patrijarha Sisinija je nasledil Sergij II. (999—1019), ki je obnovil zvezo z Rimom. Na Petrovi stolici je sedel od l. 999 — 1003. vreden papež Silvester III, rojen Francoz. Po njegovi smrti je v Rimu zmagala stranka Krescencijčanov, zaveznica Bizantincev. Od todi si razlagamo, zakaj se cesar Bazilij ni vpiral patrijarhu Sergiju, ki se je združil s papežem, marveč je celo podpiral zjedinjenje, ker je papež Ivan XVIII bil Krescencijčan. Toda vže l. 1012. so zopet Tuskulčani svojega pristaša spravili na papežev prestol. Vsled tega je zopet nastal razkol mej Carigradom in Rimom. — L. 1024. je zasedel rimsko stolico papež Ivan XIX. ki se je sprl z nemškim cesarjem. To priliko je porabil Bazilij II ter ponovil zjedinjenje z Rimom. Cesar in patrijarh Evstatij sta hotela papeža premotiti, da bi priznal carigrajskega škofa za *vesoljnega patrijarha izhodnega cesarstva*. Temu so se odločno vprli najodličniši možje na zahodu, ker potemtakem bi carigrajski patrijarh postal drugi papež na izhodu. Ker torej papež tega ni dovolil, raztrgala se je zopet zveza mej izhodom in zahodom.[1])

Takšne so bile razmere mej Carigradom in Rimom proti koncu 10. in v prvi polovici 11. veka. Na izhodu so vže zdavna izginili pravi pojmi o cerkeni hijerarhiji; Focijev duh ni zamrl, ampak še vedno vlada v izhodni cerkvi. Le iz političnih vzrokov se Bizantinci za nekaj časa družijo z Rimom, a najmanjša politična sprememba zopet raztrga vse vezi.

Ker so Bolgari v tem času prišli pod carigrajsko cerkev, zatorej so se posredno tudi oni odtrgali od Petrove stolice — bili so razkolniki. — In tudi Samuelovo zjedinjenje je izviralo bolj iz političnih kaker iz versko-cerkvenih nagibov. Ne moremo mu tega zameriti, ker je bil vzgojen v bizantinskem duhu. Bolgari so delali po bizantinskih načelih o patrijarški oblasti in ta načela so skušali vresničiti ter si osnovati samostalno, neodvisno patrijarhijo, kar bi bilo tudi prav po bizantinski teoriji. Toda Grki so priznavali to pravico le za sebe, Bolgare je pa ravno to vničilo.

F. K—č.

[1]) Gfrörer, Byzantinische Geschichten III. 110.

Digitized by Google

Dijaško gibanje na Slovenskem.

Poglavitna pregreha današnjih katoličanov je, da lehkomiselno in brezskrbno roke križem drže, ne da bi se zmenili, kaj okol njih včinjajo nasprotniki cerkve in Boga. Mi se navadno ne zganemo, dokler ne vidimo — dovršenih dejanj. Potem še le začnemo se čuditi, kako, da je svet tako hudoben, da se nahaja tako malo vere, potem se rotimo, potem molimo — ko je prekasno! In vender nič zgodovinsko važnega se ne pripeti po slepem slučaji, vsako dovršeno dejanje ima svoje vzroke, kateri je dolgo prej pripravljajo in dozarjajo. In taki vzroki se dajo brez težave zaslediti, ako hočemo oči odpreti in videti. Le žal, da je dandanes dosti takih, o katerih se da reči, kar pravi psalmist: „oči imajo, in ne bodo videli".

Naslov pričujočega sestavka kaže, o čem mislimo govoriti. Star predmet v našem listu, ki je pa tako mnogostransk in važen, da se ne bojimo slovenskega občinstva z njim dolgočasiti. Menimo namreč, da bi morali dijaštvo in kar se v njegovih krogih godi, z večim zanimanjem opazovati, nego smo to delali do zdaj. Dijaštvo se dandanes premalo pozna, posebno od tistih, kateri je v šoli vzgajajo. Ločila se je šola od življenja; profesorji ne iščejo pri dijakih več nego naloženih lekcij; kar se godi zunaj šole, kar včinjajo za časa počitnic — po tem malokdo povprašuje. In vender so začele dandanes ravno zunaj šole neke skrivne sile sumljivo vplivati na dijaštvo, sile, katere toliko najlepših moči absorbujejo, katere, kaker kažejo znamenja, dijake zvajajo na vse druga pota, nego je volja njih starišev in države.

Ko govorimo o dijaškem gibanji, ne mislimo nikaker na navadno dijaško življenje, na dijaške igre, burke, ali, ako hočete, na dijaške budalosti, kakeršne so se in se bodo vedno mej dijaštvom nahajale — ampak neko drugo gibanje nam dela skrbi za bodočnost, gibanje, katero je posebno pri slovenskih dijakih nova prikazen.

Dvojen znak dela to gibanje nenavadno in zanimivo. Prvič, ono izhaja ne od dijaštva samega, niti celo od Slovencev, ampak od drugod — od zunaj Slovenije. Drugič, to gibanje vrši se po enotnem načrtu na isti konečni smoter; ono žuga vkratkem zaseči vse slovensko dijaštvo, više in srednje, dijaštvo obojega spola.

Rekli smo, da to dijaško gibanje in organizovanje izhaja od zunaj. Mi se pečamo z odgojo dijakov vže dolgo dolgo let. Lehko rečemo, da živimo trideset let — bodisi kot dijaki, bodisi kot odgojitelji dijakov — v krogih srednješolcev, več ali manj tudi v dotiki z višešolci. Mislimo tedaj, da nam je težko kaj všlo, kar bi bilo veče važnosti v dijaškem življenji zadnjih treh desetletij. Koliker se spominjamo, dalo se je neko vplivanje na slovensko dijaštvo od zunaj prvikrat zapaziti pred desetimi

Digitized by Google

leti. Prihajati so začeli v dijaške kroge zaboji ruskih knjig in listov. Znano moskovsko društvo, katero pod krinko znanstvenih in kulturno-zgodovinskih namer mej neruskimi Slovani širi panslavistične ideje, pošiljalo je tistih dob cele — žaklje ruskih tiskovin slovenskim dijakom. Kjer se je pokazalo veče zaupanje do severnih prijateljev, razplelo se je počasi tudi prijateljsko dopisovanje . . .

Pa čez mejo je šlo nekoliko težko. Treba je bilo taktiko premeniti. V mladočeskem husitstvu našla je pravoslavna propaganda naravnega zaveznika. Tedaj se je začelo s Českega prežiti na slovensko mladino in mlajše učiteljstvo. To vlogo je s posebno gorečnostjo, a ne dovolj previdno nekaj časa izvrševal znani „prijatelj" Slovencev Jan Lego. Po njegovem prizadevanji se je v husitskem duhu pisanih českih knjig kar vsipalo na slovenske gimnazije. Tudi dopisovanje ni izostalo; nadepolni, posebno nadarjeni mladeniči so se vabili na šole v Prago, obetala se jim je podpora. Delo je vrlo napredovalo — Jan Lego sam se je ponašal, da ima mej mladimi razumniki na Slovenskem enako število „jogrov" kaker jih je imel Kristus. Mi smo Janu Legu račun prečrtali objavivši njegovo pismo do nadepolnega slov. abiturijenta, kjer je Lego precej očitno razkril svoje namere. Objavljenje tega pisma je vdarilo kaker strela z jasnega neba. Očitalo se nam je sicer, kaker bi nepostavno ravnali, da smo objavili — privatno pismo. Pa po krivici. Res, da se mora privatne tajnosti hraniti; a vsaka krščanska morala dovoljuje in nalaga, tudi privatne tajnosti izdajati, ako te zahteva javni blagor. In to je bilo v našem slučaji: smatrali smo za sveto dolžnost izdati občinstvu moža, kateri je tako pogubno vplival na slovensko mladino ter odvračal jo od cerkve.

Posebno pozornost je na slovensko više-in srednje-šolsko mladino obračal nekdanji „Slovan" in jo obrača dedič njegovih tradicij — „Slovanski Svet". Ne le da dijaki ta list bero za znižano ceno, ampak vsiljuje se jim celo brezplačno. „Sl. Svet" pa si vsvaja nekak protektorat in više vodstvo slovenskega dijaštva. Akoravno radi barbarične slovenščine in abstruznega zloga le malokdo bere ta list, vender propaganda njegova ne ostaja brez vspeha: kaker se nahaja mej nemškim in italijanskim dijaštvom veliko protiavstrijskega življa, tako je „Slov. Svet" tudi mej slovenske dijake zasejal dosti panslavistične ljuljke; mej dunajskimi vseučiliščniki nekateri vže obiskujejo — rusko službo Božjo! Pa treba le brati „Sl. Svet", da se vidi, kako zvito in premisljeno se slovenska mladež speljuje — na ruski led. Seveda naših „katoliških" listov [1]) to ne zadržuje, da „Sl. Svet" vedno še — priporočajo!

* * *

[1]) Soča, Edinost, Slov. Narod.

Digitized by Google

Vender v tem gibanji mej slovenskim dijaštvom, pod vplivom skrivnostnih zunanjih sil, se je do poslednjega časa pogrešalo še nekaj — ono ni bilo še enotno organizovano. Temu nedostatku se je moralo opomoči. Kar na enkrat — poldrugo leto je od tega — izleze na svitlo, sub auspiciis „Slavinega" agenta, „Vesna", list, ki se je slovenskemu občinstvu predstavil kot „mesečnik slovenskega dijaštva", in še več — kot „skupno glasilo v s e g a slovenskega dijaštva".[1]) Tudi se je koj v prvi številki napovedal smoter, kateremu ima „Vesna" služiti: na podlagi tega lista se ima slovensko dijaštvo vzgojiti j e d n o t n o.[2]) „Vesna" ima torej biti nekako sredstvo, po katerem se bodo slovenski dijaki enotno organizovali. Pa pri tem nima ostati: organizacijsko delo se ima od slovenskih dijakov razširiti na hrvatske in dalje na druge jugoslovanske dijake; kajti „Vesna" ima „s časom postati hrvatsko-slovenski, pozneje morda celo jugoslovanski dijaški list".[3]) Ko bodo pa jugoslovanski dijaki zedinjeni, potem seveda se izvrši njih združenje sè severnimi, kar se je vže tudi v bistvu izjavilo na lanskem kongresu moravsko-čeških dijakov, kateri se je izrekel „za skupno organizacijo vsega s l o v a n s k e g a dijaštva".[4])

Z „Vesno" ob istem času se je mej slovenskimi dijaki osnovalo ferijalno društvo „Sava". V pravilih se določuje kot namen tega društva: „Namen društvu je, o počitnicah gojiti družno življenje in dijaški življ mej svojimi člani in jim biti duševna in zabavna vez". — „V ta smoter prireja društvo v raznih krajih slovenske domovine shode, veselice, izlete, poljudno-poučna predavanja ter izdaja spise".[5])

Namen društva je očiten. Sicer se nahaja i na Dunaji i v Gradci posebno društvo za slovenske akademike; pa tod bivajo dijaki le mej šolskim letom; poleg tega so še ločeni; tudi jih učenje več ali manj ovira, da se ne morejo toliko shajati in sodružno delati. Pravi čas dijaškega shajanja in prostega gibanja so še le počitnice; zatorej je bila neobhodno potrebna osnovitev dijaškega ferijalnega društva. Pripomniti moramo, da je namen „Save" v krog akademikov o počitnicah vabiti tudi srednješolce, kateri po postavi ne smejo snovati društev na svojo roko. Tako se ima duh, ki oživlja akademike, vcepljati vže v srednješolsko, deloma še otroško mladino. Sicer se ima „Sava" kaker mreža razprostreti po vseh slovenskih pokrajinah. V ta namen se Slovenija razdeli v več društvenih okrožij, katera vpravljajo posamezne zadruge. Člani okrožja se shajajo k društvenemu shodu,

[1]) I. 32.
[2]) I. 14.
[3]) I. 84.
[4]) I. 151.
[5]) I. 54.

Digitized by Google

prirejajo veselice itd. Sploh meri cela organizacija na to, da se bližnji dijaki večkrat snidejo ter razpravljajo skupne zadeve, katere jih dovajajo do skupnega, enotnega delovanja. „Vesna“ sama pojasnjuje namen „Savin“ tako: „Sava“ ima namen družiti slovenske dijake o počitnicah . . . Slovenski visokošolci imeli bodo v „Savi“ o počitnicah j e d n o s k u p n o vez; v nji bodo spojeni velikošolci in abiturijenti cele slovenske domovine . . . „Sava“ bode prirejala velike, občne shode in veselice, pa tudi posamezni manjši lokalni oddelki tega društva shajali se bodo v ožih krogih, na veselicah, zabavnih večerih“ itd . . .[1])

* * *

Kako nam je soditi o tem dijaškem gibanji? Mi izrečemo tu svojo sodbo odkrito — kdor hočeš, poslušaj nas; prihodnost bo kazala, da se nismo motili.

Nam se to dijaško gibanje vidi nad vse sumljivo; to pa:

1. Radi vira, iz katerega izhaja; ta vir je mladočesko, po svojem bistvu radikalno, revolucijonarno husitstvo. Da je tod iskati vira dijaškemu gibanju, katero vodi „Vesna“, smo dokazali vže zadnji pot.

2. Radi konečnega namena, ki ga imajo pred očmi početniki in osnovatelji tega gibanja. O tem se izjavila „Vesna“ tako le: „Vesna“ bode klicala zaspano slovensko dijaštvo k i s t i z a v e d n o s t i, k a k e r š n o i m a j o Č e h i.“ Ta zavednost odsvita iz listov, katere izdajejo češki napredni dijaki ali njih voditelji: „Časopis českého studenstva“, „Časopis pokrokového studentstva“, „Neodvislost“, „Nové proudy“ -- listi, da jih na vsem božjem svetu ni radikalnišihi, kateri so radi vmazanosti, veleizdajskih izjav in socijal demokratiških nazorov večkrat konfiskovani kaker izidejo!

3. Radi mož, kateri to gibanje na Slovenskem vodijo in zvezo mej Slovenci in Čehi vzdržujejo. Ti možje so naši znani liberalci in radikalci: dr. Tavčar, vrednik „Sl. Sveta“, Hribar Ivan in Hribar Dragotin. Dr. Tavčar, znani vodja slovenskih radikalcev in poseben prijatelj ljubljanskega škofa, je starosta starešinskega sveta „Save“.

4. Radi listov, kateri to gibanje zagovarjajo in mu služijo kot glasilo; ti so: stari, nepoboljšljivi radikalec, krutorogovec, psovatelj papežev „Slovenski Narod“, rusko razkolniški „Slovanski Svet“ in dijaška „Vesna“. Kar se poslednje tiče, izpoveda evangelij slovenske „napredne“ stranke, istoveti katoliščtvo s farizejstvom, nori za civilo-metodijsko t. j. razkolno cerkev po receptu „Sl. Sveta“ itd.

[1]) I. 84.

Digitized by Google

5. Ne dopada nam, da se neizkušena mladina speljuje na politično polje. Ni li neumno, ni smešno, da se dijaki posvetujejo, da sklepajo o najviših državnopravnih zadevah, kaker n. pr. o reorganizaciji naše monarhije, o vojnih zadevah[1]) itd ! Politika ni in ni za mladino. V politiko vabijo dijake tisti prekucuhi, ki bi s pomočjo mladine radi prevrgli obstoječi državni in socijalni red — socijalisti in anarhisti. Znano je, kako zvito se je mladine po vseučiliščih posluževala revolucija l. 1848 pa revolucija italijanska. Nedavno smo tudi brali, da so spet v Parizu študentje barikade gradili. U č e č a se mladina ni za politiko, ampak za — u č e n j e !

6. Ne dopada nam, da se pri tem gibanji dela na zbližanje mej dijaki in dijakinjami. „Tudi gospe in gospice morejo pristopiti v smislu društvenih pravil v vsako vrsto članov" — tako „Vesna".[2]) No, kako bi pa sicer gospodje dijaki plesali pri svojih veselicah ! Zatorej se vse mogoče stori, da se privabijo v dijaške kroge vitke Evine hčere: vstanovljajo se ženski tamburaški zbori, počeščuje se jih s poezijami, povzarja se jih v novelah, koresponduje se ž njimi v vredništvenih listnicah . . . In one ? One tudi pridno pohajajo dijaške veselice, kaj bi ne ?! Saj s tem si zaslužijo časten naslov „narodnih", „naprednih" žensk ! To je res komedija ! Nekje poroča „Vesna": „Koncertu sledil je v obeh krajih jako živahem ples. Posebno omilile so se tamburice narodnemu ženstvu, in gospodičine sklenile so, vstanoviti tamburaške zbore" ! Zatorej bo tudi v bodoče skrbeti, da si med m l a j š i m i sovrstniki in s o v r s t n i c a m i pridobi dijaštvo „podpornih" članov in „s t a l n i h" gostov. He, kdo tega ne razume ! Posebno priljubljene so v dijaških krogih baje — goriške slovenske abiturijentinje, katere so si lani na shodu slovenskih in hrvatskih pripravnikov stekle posebno pohvalo. Vredne so vsega občudovanja in — strmenja. „Sosebno nam je občudovati na Goriškem učiteljstvo pripadajoče nežnemu spolu, kateremu veljaj vsa čast in ponos, da delujo z vsem domoljubjem na probudo narodovo". Tako jih kadi „Vesna". Da, to so res prave ptice, pravi ženski „mirakelni" — saj jih imamo vsak dan pred očmi ! — K temu dodamo ni še to: Zbližavati in soznanjati oba spola je eno temeljnih pravil framasonskih lož, kajti v mladini treba zdramiti strasti, treba jo nravstveno pokvariti — potem še le se bo dala brezvoljno vporabljati v katerekoli revolucijonarne in socijalistične svrhe !

7. Sumljivo je in ne dopada nam, da se v krogih naprednega dijaštva vvaja in čedalje bolj širi borenje. Dunajska „Slovenija" ima svoj „borilni klub" ; v Gradci pa se je začetkom leta konstituiral „samostalen borilni klub". Iz tega je izšla

[1]) I. 82.
[2]) I. 103.

Digitized by Google

graška „Ilirija“, katera je v svojih pravilih mej sredstva za povspeševanje dijaškega življa sprejela tudi „borenje“. Dijaško borenje posebno zagovarja „Vesna“, v tem ko se večina slovenskih akademikov (konstatujemo jim v čast) vstavlja tej barbarski šegi. „Vesni“ je borenje sredstvo, da z njim „branijo dijaki svojo društveno in dijaško čast na način, ki je v dijaških krogih edin veljaven in običajen . . .“ Le „vrlemu postopanju takih borilcev se je zahvaliti, da si morejo Slovenci (dijaki v Gradcu) varovati svojo čast in svoje pravice“. — V Gradcu je treba „postopali z orožjem v roki“.[1]) Lani meseca avgusta se je pri zborovanji „Savinega“ društvenega shoda v Ljubljani sklenilo, da se ima celo obvezni pouk v borenji takoj vvesti.[2]) Manija borenja okužuje tudi vže srednješolce slovenske. In ne da bi se Vesnjani tega „napredka“ sramovali; marveč v svoji letošnji 4. številki „Vesna“ vsa iz sebe od veselja poroča, da se je na ljubljanski realki zasnoval „telovadski in borilni klub“. Kaj vse to pomeni, ni težko vganiti. Vaje v borenji imajo dijake sposabljati za barbarično, od cerkve in države ostro prepovedano dueliranje. Na Dunaji in v Gradcu imamo Slovenci izvrstnih duelantov, kmalu bomo slišali o duelih tudi na srednjih šolah. Vboga Slovenija, tako ti bodo čast branili tvoji sinovi proti Nemcem in Italijanom! Namesto „corpus iuris“, namesto grške in latinske slovnice vihtijo v rokah sabljo in revolver! Res, zlata doba se nam obeta! Ali čudno potem, da zdivjanost in surovost tako naglo raste v našem dijaštvu!

Mi pa menimo, da za tem borenjem tiči še nekaj drugega. To vedo le tisti, kateri iz nevidnih tmin vodijo dijaško gibanje. H gimnastiki, k borenju in k drugim enakim vojaškim vajam se mladina napeljuje tudi po drugih krajih Evrope. Zlasti pa so vojaške in gimnastične vaje po željah socijalistov. Ti namreč namerjavajo, ko bo čas za to, s pomočjo delavcev in mestne druhali vprizoriti splošno revolucijo proti obstoječemu državnemu in socijalnemu redu. V to pa si morajo izuriti spretnih borivcev. Od tod njih posebna skrb za gimnastiko po šolah, za osnovitev telovadnih društev po mestih in po deželi. Znano, da je oče modernega telovadstva — framason. Po masonstvu dišijo tudi češki Sokoli, katerim stoje na čelu obče znani tripični bratje. V tabor teh telovadcev in borilcev bi hoteli počasi speljati tudi slovensko mladino. Kako se more sicer razlagati simpatizovanje českega in slovenskega sokolstva z Vesnjani in Savani? Sokolska beseda velja na dijaških shodih največ, in starosta „Sokolov“ g. Ivan Hribar naše dijake kaj rad pozdravlja.[3]) Izmej dijaštva si hočejo prekuchi izvežbati voditeljev-korporalov za pri-

[1]) I. 57.
[2]) I. 149.
[3]) Tudi pri vsesokolski slavnosti v Ljubljani 2. jul. je dijak V. Ravnihar dokazoval „soglasje sokolskih in dijaških idej“! — „Sl. Svet“.

Digitized by Google

hodnje vstaje. V to so dijake rabili l. 1848, v to jih bodo tudi v prihodnje. Pa kaj bomo o tem še dvomili? Ne pove li vže „Vesna“ kar naravnost, da v branitev pravic proti nemškim sovragom treba „postopati z orožjem v roki“?!

Mi ne vsiljujemo nikomur svojega mnenja, imej nas, ako komu ljubo, za črnoglede, kaker se nas je imelo vže večkrat; naj vpije nad nas ves svet: mi sklepamo svojo sodbo o sedanjem dijaškem gibanji: denašnje gibanje mej avstrijskimi slovenskimi in slovanskimi dijaki se označuje po svojem početku in konečnem smotru kot delo revulucijonarne panslavistične stranke, katera bi rada avstrijsko slovansko mladino, odtujivši jo cerkvi in krščanstvu, dovzetno naredila za svoje ideje, da jo porabi za svoje svrhe ob prvi vseobčni politični in socijalni revoluciji, kateri gre naproti Avstrija in Evropa. Dijaki, kateri se vzgajajo v duhu dijaških českih in slovenskih naprednih listov, bodo v prvi revoluciji strejali z barikad klicaji: Živela vseslovanska republika! Pereat Avstrija! Vi pa, ki ste postavljeni mladini v varuhe in odgojitelje, odprite oči in zabranite preteče zlo, da ne pride ura, ko se bo reklo: P r e k a s n o j e!

* * *

Resnično je: nekaj časa sèm si naši nasprotniki s podvojenim trudom in žrtvami prizadevajo sloveusko dijaštvo v svoj tabor zvabiti. Čemu, je prejasno. Slovenskim liberalcem se, posebno po I. katoliškem shodu, tla pod nogami majejo: vmikati se morajo na celi liniji, zatorej so jo na stran zasuknili: izmej dijakov, prihodnih slovenskih razumnikov, si hočejo rekrutirati novo vojsko. Dobro so jo prevdarili: je dijaštvo njih — potem je njih tudi prihodnost. — Vsekaker liberalci so v tem pogledu naredili en korak pred nami.

Kaj je tedaj nasproti temu nam storiti?

„Ker gre tu za sekto, katera se je v vse vrinila, ni dovolj se omejiti na samo obrambo nasproti njej, ampak treba pogumno stopiti na bojišče, da se z njo merimo. To boste vi, ljubi sinovi, storili, ako boste nasproti postavili tisek — tisku, šolo — šoli, društvo — društvu, shod — shodu, dejanje — dejanju“. S temi besedami spodbuja sv. Oče Leon XIII svoje Italijane za boj proti framasonski sekti. Te besede morajo tudi nam biti vodilne v boji proti — liberalni sekti slovenski.

Pred vsem seveda moramo proti njih nakanam in zalezovanju braniti, karkoli imamo dobrega, posebno pa nedolžno, neizkušeno mladino, naš najdraži zaklad. Kaker šolskih oblastev, tako tudi starišev in vseh, ki kakerkoli imajo kaj vpliva ali veljave pri mladini, d o l ž n o s t, n a j s v e t e j š a d o l ž n o s t je dijake odvračati od društev in zadrug, v katerih veje duh českega radikalstva in husitstva, v katerih se mladina uri v borenji tej napeljuje k dueliranju, odvračati — posebno o počitni-

Digitized by Google

cah — od veselic, kjer se shaja mladina obojega spola na ples, kjer abiturijenti s preparandinjami se zabavajo cele noči, odvračati od liberalnih in radikalnih listov, kaker so „Slovanski Svet", „Vesna", „Slov. Narod" itd, odvračati sploh od vsega, kjer sodelujejo ali se vrivajo ali celo prvo besedo govorijo radikalci. Dobrohoten opomin, podprt z umovnimi razlogi, bi marsikateremu srednješolcu oči odprl in ga odvrnil od društev, od krogov, ki so zanj pogubni. Mladina ni dovolj podučena o pogubnosti liberalnih društev in listov; ona večkrat ne sluti nič slabega, posebno ako vidi celo duhovne, kako si naročajo in bero take liste ali pa sklepajo prijateljstvo z ljudmi, ki v cerkev ne hodijo, ki ne prejemajo sv. sakramentov. Ni vsa mladina, tudi na visokih šolah, tako pokvarjena, da bi se ne zdogovedela ter ne krenila sè slabe poti, ako bi o pravem času došla ji dobra beseda iz ust skušenega moža.

Toda braniti se, ne zadoščuje — treba tudi dejanje dejanju nasproti postaviti. In prav to je, o čemer hočemo dvoje besed spregovoriti.

Ne rečem sicer, kaker bi se od naše strani nič ne storilo, da si pridobimo ljubezen in srca učeče se mladine. Nikaker — marveč stori se veliko, prav veliko. Koliko dijakov se šola od krščanske ljubezni! Odtegnite jim danes vso podporo, ki jo dobivajo od duhovnov, od redovnikov in druzih, ki dajejo v imenu Kristusovem, zasezite vse vstanove in štipendije duhovske — jutre se vam na polovico izpraznijo srednje in visoke šole.

Pa to ni vse, to ni zadosti. Da dijake iztržemo vplivu naših nasprotnikov, ki so nasprotniki resnice in nravi krščanske, moramo poleg materijalne podpore, ki jim jo naklanjamo,

1. podpirati, vzgajati jih tudi d u š e v n o. Ta odgoja obstoji najprej v tem, da mladino napeljujemo k učenju resnih, vzvišeniših predmetov, pred vsem filozofije. V šoli se dandanes filozofija ali sploh ne uči, ali pa se predava kriva. Sploh je denašnja šolska znanstvena odgoja taka, da učenci ne pridejo in skoro niso vstani priti do določnega, do jasnega n a č e l n e g a naziranja. Temu kriv je najbolj skepticizem, kateremu se pokori današnja nekrščanska veda, pa nebrzdana prostost javnega poduka, katera omogočuje, da vsak profesor predava, kaker se njemu poljubi, ne glede, kaj in kako drugi uče; vsled tega isti učenci od svojih raznih učiteljev slišijo nauke, ki se skrajnostno izključujejo. Tako se v duhovih zatira vera v objektivno veljavnost umstvenega spoznanja in resnice. Kjer pa ni določenega, trdnega umstvenega prepričanje, je spodnesena podlaga značajnosti pa krepostnemu življenju. Tako vzgojena mladina postane kaker igrača lastnih strasti, tako orodje brezvestnih zapeljivcev. Tudi se dandanes mladina po javnih šolah premehanično vzgaja; daje se ji premalo navodila in priložnosti, da bi si duševne zmožnosti izurila in vjačila ter tako prišla do samostojnega

Digitized by Google

mišljenja. Sprevidevši ta nedostatek smo ni začeli v svojih pismih do slovenskih dijakov prigovarjati našim srednješolcem, naj bi se pridno vadili v izdelovanju raznih vprašanj, katera jim razpisujemo. Vspeh kaže, da ta misel je bila srečna. V tem oziru bi se pri mladini lehko dosti doseglo. Naj bi po mestih, kjer se šola naša mladina, temeljito izobraženi, v filozofiji zvedeni možje sposobniše dijake navajali k učenju filozofije, spodbujali za pisateljevanje, preskrbovali jih s primernimi knjigami modroslovskega značaja in, ako le mogoče, tudi sami o prostih urah predavali filozofijo ter jih vpeljavali v njen studij.

2. Tudi d u h o v n o moramo mladino vzgjati. Državna šola stori v tem oziru malo ali nič. Vera, najkrepkejše odgojilo, se dandanes opušča. Česar ne stori javna šola, moramo mi sè svojim trudom dopolniti zunaj šole. Nevarno je, zelo nevarno mladino gmotno podpirati, a zanemarjati njeno duhovno odgojo. Vboštvo dijaško in trpljenje je večkrat veliko, zatorej je dijak, da dobi podpore, pripravljen vse storiti. Tako se prerado zgodi, da marsikateri dijak, ko se hoče priporočiti duhovnom, se hlini pobožnega, poštenega. Da si tedaj mej dijaki z lastnimi žrtvami ne vzgojimo hinavcev in prikritih sovražnikov cerkve in našega stanu, skušajmo tiste, katere gmotno podpiramo, tudi duhovno poplemeniti in krščansko, nravstveno odgojiti. Najprimerniše sredstvo za to so marijanske kongregacije, nadalje razširjanje dobrih listov in knjig, vabljenje dijakov k cerkvenim slavnostim itd.

3. Dejanje proti — dejanju! Ne le to — tudi taktiko naših naprotnikov moramo posnemati t. j. kar je mogoče in kar je prav, moramo tudi mi naše dijaštvo — organizovati in sicer enotno organizovati. Sicer je ta točka težiša kot bi se zdelo in, ako sploh kje, moramo tukaj biti previdni. Zatorej smo pa rekli: organizovati, k a r j e m o g o č e i n p r a v. Pri organizovanji dijakov si moramo postaviti kot glavno vodilo: mladina potrebuje v vsem in povsod vodstva poštenih, izkušenih mož. Mladina, karkoli počenja, kakerkoli se združuje, ne delaj tega po lastni pameti, neodvisno od zrelejše starosti. In ako ne bomo mladine pa njenih društev in društvenega delovanja postavili pod nadzorstvo in vrhovno vodstvo trezno mislečih mož, bo ona v kratkem žrtev brezvestnih agitatorjev in političnih fantastov, kateri se tako radi vtihotapijo v dijaške kroge, da mlade duhove razgrevajo in si jih izkoriščajo za svoje skrite namere. Mladina neizkušena, nevedna, ne more stati na lastnih nogah, to pa najmanj v sedanjih časih, ko je življenje tako viharno, polno slabih vzgledov in nevarnosti. Mladina — vedoma ali nevedoma — je vselej vodjena; in mej tem ko si domišlja v popolni neodvisnosti razpravljati in določevati o ženskem vprašanji, o reorganizaciji monarhije, o vojnih zadevah, govori in ponavlja vedno le to,

Digitized by Google

kar so ji v pamet vcepili in na jezih položili starejši — vidni ali nevidni — voditelji.

Akademikom postava dovoljuje, da smejo društva snovati. Prav. Nespametno bi bilo, da bi se mi ne posluževali tega prava, tem bolj, ker faktično biva vže brez števila akademičnih društev, v katerih veje vse drugačen nego krščanski duh. Tudi mi želimo in smo pripravljeni vse storiti, da se po vseučiliščih zasnujejo društva s krščanskim programom. Vže so se tudi mej slovenskimi akademiki vsrčili nekateri, da so krepko stopili pred slovensko občinstvo razvivši katoliško zastavo. V tem junaškem činu pozdravljamo začetek novega gibanja, novega življenja v slovenskem dijaštvu. Kaker duh vesnjanski iz vseučiliščinih krogov čedalje bolj prodira tudi mej srednješolsko dijaštvo, tako upamo bode tudi duh katoliške „Danice“ v krščanskem smislu tudi druge dijake probujal in premlajal. Reakcija se je začela. Pa ne le po duhu, ampak tudi po vodilnih faktorjih se ima katoliško gibanje v slovenskem dijaštvu od dosedanjega protikatoliškega razločevati. Tu vodijo dijaštvo skrivni, sumljivi faktorji, kateri svoje žrtve zajete držijo v slepilnih frazah in v fantastičnih obetanjih, tam se gibanje postavlja na podlago jasno, točno določenih resolucij katoliškega shoda, tam akademikom in dijakom roke v pomoč podajejo izkušeni možje, kateri ne poznajo skrivnih nakan, tam se z akademiško inteligenco prijateljski zavezuje učenjaška „Leonina“, da ji gmotno in duševno pripomore dosegati vzvišene, plemenite namene.

Da, pod vodstvom učenih, poštenih, krščanskih mož bujno razcvitaj se, mnogolično, vsestransko razvijaj se akademiško življenje in blagonosno vplivaj tudi na ostalo slovensko dijaštvo. Krščanski akademiki razumejo, kako potrebna, kako koristna je mlademu človeku nekolika odvisnost od avktoritete, od dobrega sveta starejših, bolj izkušenih mož; krščanska ponižnost pa jih uči taki avktoriteti radovoljno podvreči se. V smislu katol. shoda bi se imelo ne le na Dunaji, ampak tudi v Gradci osnovati kat. akademiško društvo, tako da bi vso katolisko mislečo akademiško mladino vezal in oživljal isti duh. Ta zveza seveda bi morala počasi dobiti tudi v javnosti glasilo. Mi nismo nikaker proti temu, da bi katoliški akademiki imeli glasilo, v katerem bi razglašali skupne zadeve, vadili se v razpravljanji raznih vprašanj, spodbujali se k vstrajnosti itd. Ne delajo prav tisti, kateri kar a priori vsak dijaški list obsojajo kot početje otročje, smešno. Mi vemo, kolikim skušnjavam je izpostavljen dijak, kako lehko se jim da premagati, ako ne obrne svoje pozornosti na kaj višega in ne posveti svojih moči obdelovanju resniših predmetov. Pisateljevanje ali vsaj vaja v pisateljevanji bi mnogoterega dijaka in akademika napeljala h gojenju vede, privadila ga delu in rešila ga duševnega pogina.

Digitized by Google

Da, ravno skupen dijaški list, katerega vrejevanje pa bi moralo ostati edino pri akademikih, kajti srednješolci so sploh nezreli in nesposobni za javno delovanje, tak skupen dijaški list bi pot pripravil k enotni organizaciji ne le akademikov, ampak tudi ostalega srednješolskega dijaštva. Ta organizacija bi imela pred vsem obstati v tem, da bi se v dijaštvo vvedli in v njem vtrdili zdravi krščanski nazori, da bi tako počasi prešinjeno bilo od duha krščanske resnice. Kar se pa tiče osnovanja veselic in celo plesov, ali shajanja k skupnemu zborovanju o počitnicah, skupnih izletov — kaj takega in enakega bi mi za srednješolske dijake ne mogli priporočati, ker znano je, kako lehkomiselna je mladina in koliko pohujšanja se godi o takih prilikah; in, ako ne drugega, imajo ravno o takih priložnostih nepošteni agentje najlepšo priliko vkrasti se mej dijake in lehkoverne mladiče speljavati na svojo stran. Organizovanje mej dijaštvom na sploh torej omejiti bi se moralo na razširjanje in vtrjevanje pravih nazorov v dijaških krogih s pomočjo občega dijaškega glasila, katero bi pa izdajali in pisali vseučiliščniki. Ožiše družbeno delovanje, prirejevanje veselic, sklicavanje shodov — to naj bi ostala zadeva edino akademikov.

Toda, ali bi se ne dalo tudi za časa počitnic koristno povspešavati nekako zbližanje mej dijaki sploh, in posebe tudi mej srednješolci? To je težko vprašanje, katero nam daje misliti vže dolgo časa. Ne mislimo ga vže zdaj vsestransko rešiti; najbrže se drug pot k njemu povrnemo. Pa bodisi kaker hoče: mladine srednješolske nikaker in nikdar sami sebi prepuščati; vsako zbližavanje, vsako shajanje v katerekoli namene ostati bi moralo pod nadzorstvom in vodstvom ali profesorjev ali drugih vestnih mož.

4. Da otmemo naše dijake mrežam liberalstva, moramo jih slednjič k sebi vabiti z vsemi dovoljenimi sredstvi. Premislimo, da šolska mladina je izšla iz domače družine, kjer jo je ogrevala in gojila ljubezen starišev. Mladina je zvrastla pod blagodejnim vplivom materine in očetove ljubezni, mladina je vajena ljubezni ter hoče ljubljena biti. Žalibog, da ravno v javni šoli ne najde večkrat mladina pri učiteljih ljubezni, ampak le strogost, čmernost, nepotrpežljivost; zatorej ostane njeno srce zaprto, mrzlo, nezaupno. Pa ravno radi tega se mladi dijak tem raji odpre in razodene tistemu, ki se mu zna približati s prijaznim očesom, ki ga ogovori blagovoljno. Da bi li mogli malo ostresti se osornosti, ki mlade dijake tolikokrat odvrača, da se zaupno duhovniku ne bližajo in si celo nasnujejo čudne pojme o naši neotesanosti in nevljudnosti! Ena sama prijazna beseda, eno vabilo na dom je vstani kar naenkrat razgnati predsodke, katerih so dijaki neredkokrat polni proti nam. Zatajiti se moramo, žrtvovati, vblažiti besede in omiliti vedenje, ko nam je

Digitized by Google

občevati z dijaki, dasi bi jih morda našli v krivih nazorih in vdane raznim napakam, kajti mladina ne greši navadno iz hudobije, ampak bolj iz nevednosti ali lehkomišljenosti. Kako lehko je duhovnemu pastirju, ki ljubi mladino, dijake iz bližnje okolice kdaj zbrati pri sebi, napraviti z njimi kak izlet ali znenaditi jih s kako prijetno zabavo! Ljubezen je iznajdljiva. Poznam nekatere župnike, katerih hiša je dijakom vedno odprta, kateri so vže pri marsikatem dijaku s prijaznim obličjem, s prigovarjanjem, z opominanjem, pa tudi, ako je bilo potreba, s katero gmotno žrtvijo, obudili spoštovanje do služabnikov Božjih, napolnili jih sè zaupanjem, z ljubeznijo ne le do sebe, ampak tudi do sv. cerkve in v odločilnem trenotku od slabe poti odvrnili jih na pravo.

Še enkrat: imejmo gorko srce, ljubeče srce do dijakov, in bodimo prepričani, ako jih mi sveto, odkrito ljubimo, bomo tudi sami našli ljubezni pri njih, in pridobivši jih zase pridobili jih bomo tudi za sveto stvar.

Ako bomo tako vsak po svoji moči, vsak na svojem mestu za dijaštvo delali, se mora našemu zedinjenemu prizadevanju posrečiti, da zapredimo nakane naših liberalskih nasprotnikov ter v kratkem večino našega dijaštva vidimo zbrano pod zastavo sv. križa in Kristusove vere.

Krepko in nevstrašno naprej! Sovražnik naš, on se mora vmakniti!

Kot nekak argumentum ad hominem tistim nevernim Tomažem, ki, izgubivsi vero v vresničenje idealov, vedno roke križem drže in dvomeč z glavo majejo, češ, neumno je vstavljati se časovnemu toku, pa tudi v spodbudo našim vrlim mladim prijateljem in somišljenikom, gospodom akademikom na Dunaji in drugim dijakom na Slovenskem, nadi boljše bodočnosti, priobčujemo k sklepu nekaj priznalnih izjav, ki so nam došle iz akademiških in dijaških krogov.

Dr. Mahnič.

* * *

Zaupnice.

Veleučeni gospod doktor!

Dandanašnji, ko se bije po resoljnem naobraženem svetu boj mej resnico in lažjo, ko liberalizem gmotno in duševno vničuje narode ter mogotci brez Boga skušajo rešiti socijalno vprašanje, bili ste Vi prvi, ki ste brez strahu dvignili mej Slovenci prapor katoliški. —

Digitized by Google

Vam, zastopniku onih idej, katere ste prvi začeli določno širiti mej Slovenci, čestitajo na odlikovanji najiskrenejše katoliški slovenski velikošolci na Dunaji.

Josip Jaklič,
stud. jur.
Fran Pirnat,
stud. med. vet.
Viljem Schweitzer,
cand. jur.
Viktor Zupanc,
cand. jur.
Janko Brejc,
sluš. prava.

Jurij Langer,
stud. med.
Franc Janković,
sluš. med.
Zvonimir Dokler,
stud. phil.
Franc Prosenc,
sluš. modrosl.
A. Mihalič,
drd. med.

* * *

Veleučenemu gospodu gospodu msgr.

dr. ANTONU MAHNIČ-U,

profesorju bogoslovja v Gorici.

Divjal je boj v deželi bratomoren,
Razdjati htel je vrag kraljestvo pravo,
A ljudstvo, kralju zvesto, v boj z zastavo
Nad vraga vodil je vodnik uzoren.

Takoj premagan je sovrag uporen,
Ovenča z vencem kralj zmagalcu glavo,
Nadušen kliče ljud vodniku slavo,
Možu, ki kralju vedno je pokoren.

A Vas, ki branite resnico sveto,
Hrabrò zavračate temino kleto,
Nakitil Lev je sam s častjo in slavo.

In mi, pod prapor Vaš hoteč dospeti,
Častitamo Vam, za resnico vneti,
Uzor saj Vaš na pot nas vodi pravo!

Ljubljana, dne 28. vel. travna 1893.

Sledi dvajset podpisov ljubljanskih višegimnazijcev.

* * *

Zgodovina celjske dijaške nezaupnice.

Iz Celja se nam piše od prijateljske strani:

Dijaško nezaupnico, katera je v „R. K." natisnjena (glej na platnice let. II. zvezka), napisali so trije ali štirje sedmošolci prav na tihem. Da ne bi nikdo zvedel, podpisali so tuja imena.

Digitized by Google

Vsi drugi dijaki niso prav nič vedeli o oni dijaški nezaupnici. Dijake je žalilo to neznačajno ravnanje, ker so pisali v imenu cele gimnazije, akoravno niso bili nikakeršni zastopniki. Nekaj osmošolcev je takoj sklenilo, nezaupnico kot laž razglasiti. Napisali so torej p r i p o m b o k d i j a š k i n e z a u p n i c i. Podpisanih je dvanajst dijakov 8. in 7. razreda; lahko bi jih še bilo več, a da bi stvar tajna ostala, dokler se ne priobči pripomba v kakšnem listu, niso hoteli iskati več podpisov.

Pripomba k „Dijaški nezaupnici".

Slučajno smo zvedeli, da je poslala neka četvorica celjskih višegimnazijcev g. dr. Mahniču dijaško nezaupnico. Ker nismo naročniki „Rimskega Katolika", izposodili smo si dotični zvezek. Ker bi tudi mi grešili, ako bi molčali, izjavimo, da je vsa ona zmes iz enega in istega razreda. Eden ud tega literarnega zbirališča bi že tudi rad bil osmošolec, česar mu gotovo ne bo nikdo zameril, saj je pisal v postnem času in se ravnal po reku: Bolje danes nego jutri. „Toliko, da se ne bo mislilo, da je" kdo zastopal celjske višegimnazijec ali morebiti „vse štajersko dijaštvo".

Celje, 20. maja 1893.

Sledi dvanajst podpisov.

Raznoterosti.

Pazite, kako berilo podajete mladini!

Slišali smo, da namerjajo nekateri gospodje v Gorici pričeti z nekako novo narodno biblijoteko, katera bi imela prinašati posebno slovenske prevode iz raznih slovanskih slovstev. Mislijo s tem slovenski mladini, v prvi vrsti dijakom, dovažati duševne hrane in razvedrila. Mi nismo načeloma nikaker proti takim in enakim početjem, da so le resnično potrebna in pa da se vestno pazi, kako berilo se podaja mladini. Ker mi tudi nekoliko poznamo šolsko mladino pa njene p r a v e potrebe, naj se nam dovoli tu spregovoriti dvoje besed.

Kar se tiče potrebe, dvomimo zelo, ali bi resnično kazalo naši mladini dovažati še druge leposlovne hrane mimo tiste, katero vže dobiva. Leposlovna hrana, kakeršno podajejo take biblijoteke mladini, obstoji večidel iz povestij, novel in romanov. Te vrste proizvodi so plod domišljije in isto tako vplivajo tudi na domišljijo bralčevo. Domišljija v mladini je pa vže po naravi živa, preživa; odgojitelj mora tedaj biti prav previden, da se

Digitized by Google

gojenčeva domišljija ne razvije prebujno na škodo ostalim dušnim vzmožnostim. Vsled tega bi nastala v mladem duhu disharmonija; podobe, s katerimi se preobloži domišljija, zatlačijo in vdušijo druge vzmožnosti. Iz dijakov, katerih glavno delo je brati povesti in romane, bomo dobili ne značajnih mož, ampak pomehkužene sanjače, brez jasnih načel, brez vsake voljine jakosti. Nekaj leposlovnega beri mladina, da si vblaži estetično čustvo, vsakemu človeku več ali manj prirojeno; a nikjer bolj ne velja stari „ne nimis“ nego tukaj. Mi smo po vsakdanji skušnji prepričani, da mladina dandanes preveč leposlovnega bere. Krivi temu seveda so največ tisti, kateri dijakom v glavo vtepajo, da nihče ne more biti omikanec, kdor ni vsega prebral, kar so nam naši pesniki in novelisti spisali. V edinem čitanji je baje prava, je vsa omika! Mi bi znali iz lastne skušnje navesti brez števila vzgledov, kako je ravno strastno branje leposlovnih del, novel in romanov, najnadepolniše mladeniče duševno vlenobilo in nravstveno vgonobilo. Ko pride dijak v šestnajsto, sedemnajsto leto, ne spobujajmo ga k branju romanov in povesti, saj je vže tako poln poezije, ampak skušajmo ga navesti, da se poprime kakega resnišega predmeta ponudimo mu knjigo, akoravno ne strogo filozofično, vender pa tako, ki bo ga napeljavala k mišljenju. Tedaj je čas, da se miselna moč obudi in razklene, ako hočemo iz mladeniča vzgojiti si moža.

Toda pustimo vprašanje o potrebi ali nepotrebi novega leposlovnega berila — kar pa moramo zahtevati od takega početja, je drugič, da se vestno pazi, kaj se mladini podaje. Mi si na sploh od enakih biblijotek malo prida obetamo. Znana „narodna biblijoteka“, katera se je pred leti osnovala v Novemmestu, je narodu in šolski mladini (katera skoro edina kaj takega bere) prelagala celo — Turgenjeva. Nas je vže večkrat zgrabila sveta jeza, in povedati smo mislili dotičnim „biblijotekarjem“, kar jim je šlo. Še slabši bila je Jurčičeva „Slovenska knjižnica“. Opomnino le na „kalifornske povesti“. Koliko čistih duš slovenskih ste omazali!

Pazite torej, gospoda, ki mislite mladini podajati novega berila! Mi nad vse druge zaklade slovenske cenimo tisto sveto nedolžnost in čistost, s katero odičeni slovenski otroci [in mladeniči dohajajo z dežele v mesto. Ta bodi vam nedotakljiva! Mi jo bomo čuvali. Ako bi imela priti v nevarnost, bomo povzdignili glas, da bo slišal celi svet!

Govorijo pač jasno!

Petrograjsko „Slavjansko blagotvoriteljno Občestvo“, katerega panslavistične tendence so obče znane, je nedavno obhajalo svojo petindvajsetletnico. O tej priliki je govoril tudi g. Anton

Digitized by Google

Jakić, vrednik v Pulji izhajajočega „Il Diritto Croato“. Pozdravljal je petrograjske panslaviste tudi — v našem imenu: „Name je prišla vrsta, da izrazim srčno pozdravljenje v imenu daljnega naseljenja primorskih Hrvatov in Slovencev . . . Bratje, z bregov Adrije . . . . pozdrav Vam od mnogoštevilnih mojih sorojakov, Hrvatov in Slovencev Istre, Trsta in Gorice, naročivših meni biti izrazitelju njih neizmenljivih bratskih čuvstev k veleštovanemu Slavjanskemu občestvu, katero poštuje kulturne in verske interese slovanske. Zagotovljam Vam, da moje besede prihajajo iz globine naših src . . .“

Tako tedaj! Mi smo naročili g. Jakiču, naj gre v našem imenu pozdravljat razkolne Ruse?! Mi slovesno protestujemo proti izjavam g. Jakiča. Z nami protestujejo gotovo tudi vsi naši katoliško in avstrijsko misleči listi, pred vsem „Edinost“ in „Soča“, od katerih tudi pričakujemo, da se pridružijo našemu protestu, da opominajo g. Jakiča na veliko predrznost, s katero se je osmelil govoriti v imenu zvesto katoliških in avstrijskih Slovencev, tem bolj ker je katolicizem in avstrijski patrijotizem Jakičevega lista na zelo sumljevem glasu.

Pa poslušajmo dalje govor g. Jakiča:

„Žal, da nas razdeljuje dandanes verska razlika: Hrvati in Slovenci, ki so imeli cirilometodijsko cerkev, so v tečenju vekov pod pritiskom latinistov bolj in bolj izgubljali narodno vero, naposled so podlegli vplivu in gospodstvu zapadne cerkve. No zopet se kaže privezanost k staroslovenskim tradicijam. Teh tradicij niso mogli odstraniti ne tuji vplivi, ne pritisk sočasnih latinizatorjev. Pritisk pa rodi odtisk, in tako se krepi stremljenje za povratom cirilometodijske cerkve.“

G. Jakić tedaj obžaljuje, da so Slovenci in Hrvati podlegli vplivu in gospodstvu zapadne cerkve. Ta cerkev je edino zveličavna, sveta rimsko-katoliška cerkev. Jakičeva želja je, da se Slovenci in Hrvati spet odtegnejo gospodstvu rimske cerkve t. j. da od nje odpadejo in prestopijo — kam? No, kam, ako ne v tisto rusko grško cerkev, za katero mej Slovani toliko deluje petrograjsko slovansko občestvo, na katerega slavnosti, v katerega smislu je govoril gotovo tudi g. Jakić — kako bi bil sicer njegov govor „navdušeno sprejet“? Označivno za zvijačnost naših razkolnih panslavistov je tukaj, da g. Jakić pravoslavno rusko cerkev identifikuje s cirilometodijsko. Sv. Ciril in Metod nas imata prignati tedaj v razkol!!

In take ljudi, kaker je g. Jakić, in liste, kaker je njegov „Diritto“, javno hvalijo, proslavljajo, priporočajo nekateri Slovenci! Tako se vceplja narodu v srce razkolništvo. In vendar še zdaj moramo slišati, da mahamo po pošastih, katerih ni, katere smo si v svoji razgreti domišljiji sami nasnovali?! Kaj pravite k temu, ve vrli katolikinji — Soča in Edinost? — Mi pa ne bomo

Digitized by Google

jenjali spet in spet opominati: Ako pojde v Primorji z ruskopravoslavno propagando tako naprej, m o r a prej ali slej — toda enkrat g o t o v o — priti v narodu do razkola.

Cerkveni Glasbenik.

Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. Izhaja po enkrat na mesec in velja za celo leto z muzikalno prilogo vred 2 gold., za ude Cecilijinega društva in za cerkve ljubljanske škofije 1 gold. 50 kr. Vredništvo in vpravništvo je v hiši „Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov", Poljske ulice, št. 10.

Radi bi priporočili ta list, kaker zasluži in sicer ne samo sotrudnikom, ampak tudi — naročnikom. List sicer zalaga Cecilijino društvo, ali plačavati bi ga imeli naročniki. Teh pa ni toliko, koliker bi jih moralo biti. V s a k a f a r n a c e r k e v n a S l o v e n s k e m b i m o r a l a n a r o č i t i C e r k v e n i G l a s b e n i k z a p e v c e i n o r g a n i s t e. Članki in dopisi so prav lepi. V XVI letnikih je nabranega mnogo berila, ki naj bi bilo vedno pri rokah pevovodjam in organistom. Cerkveni Glasbenik brani z besedo in z vzgledom cerkvene zapovedi o glasbi. Posebno moramo pohvaliti blag. g. I. Mantuanija, mladega učenjaka (na Dunaju), ki priobčuje v Glasbeniku svoja temeljita raziskavanja o slavnem skadatelju rojaku Gallus-u. —

List ima tudi glasbene priloge, katere vrejuje in večinoma tudi prireja Ant. Foerster, čegar ime je porok pravilne skladbe.

V časih novih načrtov ne pozabljajmo starih, katere vže imamo vresničene. Vsakemu prijatelju vzvišene cerkvene glasbe bodi skrb, da se Cerkveni Glasbenik ohrani in razširi.

Za mlade pisatelje

so darovali:

P. n. g. I. I.	for.	5
„ „ „ Voh Jernej, nadžupnik v Konjicah	„	1
„ „ „ Virant J., župnik v Mokronogu	„	1
„ „ „ Ceket Franz, vikarij v Štjaku	„	10
„ „ „ Smrekar Franc, vikarij v Medani	„	5
„ „ „ Hvalica Anton, dekan v Šempetru pri Gorici	„	5

* * *

Priporočamo spet blagim dobrotnikom mlade pisatelje, katerih število narašča od meseca do meseca. Ljubezen do sv. cerkve in domovine zahteva dandanes veliko žrtev, katere pa ne obetajo nikjer toliko sadu kaker pri mladini. Podpirajmo dijake na viših in srednjih šolah, da si vzgojimo vojsko za sveto stvar gorečih, nevstrašnih mož. To je naša bodočnost!

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

PETI TEČAJ

IV. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1893

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Na znanje.

„Rimski Katolik“ bode tudi vprihodnje izhajal kaker doslej.

Naročnina za celo leto znaša dva goldinarja; naroča se pri „Hilarijanski tiskarni“ v Gorici.

Nekateri gospodje naročniki so še na dolgu z naročnino za l. 1893; prosimo jih torej prav vljudno, naj bi jo blagovolili nam v kratkem poslati, da ne bomo prisiljeni iz lastnega žepa doplačavati tiskovne in vpravništvene stroške.

Čudno se nam zdi, kako so nekateri gospodje vrnili nam še le III. zvezek, in sicer s a m — brez I. in II. zvezka. Menimo, da bi nam bili lehko vrnili vže I. zvezek, in nam tako prihranili tiskovne stroške za II. in III. Ne vemo sicer, kako vravnajo tako počenjanje z vestjo — pošteno vsekaker ni, da prizadevajo brezpotrebnih stroškov nam, ki vže tako vse žrtvujemo za katoliško in slovensko reč. Naj nam kdo očita, ako more, dobičkarije ali katerih koli drugih stranskih nepoštenih namenov!

Sicer se je pa, kaker smo enkrat vže omenili, število naših naročnikov od lani znatno pomnožilo.

Prijatelje svojega lista prosimo torej, naj nam pošljejo naročnino za časa — ako le mogoče, vže o novem letu, da bomo vedeli, koliko eksemplarov nam je tiskati.

Skrbeli bomo, da bo list tudi v bodoče po vsebini mnogovrsten, po dokazih temeljit, ter vsestransko zanimiv.

V to pa vabimo slovenske razumnike, naj se vvrstijo v krog naših sotrudnikov, katerih število je vedno še prepičlo.

V sedanjih strankarskih in političnih bojih se je bati, da bi se naše mišljenje preveč ne poplitvilo; zatorej je izobraženecu neobhodno potrebno, da se od časa do časa zamisli in vglobi v kako težiše znanstveno vprašanje ter si tako duha spet izbistri in vkrepi. Naš list naj potem priobčuje plodove globljega studija.

Upamo tedaj, da se še marsikatera izvrstna moč vzdrami in se nam pridruži v težavnem boji, ki nam ga je biti z nasprotnimi silami za sveto stvar.

Mi stojimo — vzdržuje nas Bog pa misel, da nismo sami.

Digitized by Google

Nove misli.

To že by ty slovo,
Da ne tak by molvil
Ruska prislovica.

Koliko je bogov? — Svoj živ dan nismo slišali drugače, ko kar stoji v katekizmu: Da je en sam Bog; ali došli so na Slovensko krivi proroki, ki nas uče, da sta dva: eden v nebesih, eden v Gorici. Ta štetev se nam ne zdi nič kaj logična. Sicer pa pričakujemo o tem dualizmu učeno razpravo iz Maribora; čas sicer ni prijazen novim veram, ali rad sliši — kaj novega.

Zakaj so propali Slovenci? — «Ker so zgubili vse velike cilje spred očij». In ti novi cilji bodo? «Zjedinjena Slovenija. Pred to zastavo zginila bode dosedanja tema in z njo vsi prepiri in bratomorni boji in delovali bodemo zopet duhovniki in posvetnjaki složno na narodnem polji; ne kot konservativci in radikalci, ampak kot pravi rodoljubi.»

No, ako ne bo program bolj jasen ko te besede, se je bati, da ostanemo tudi v bodoče še v temi. In kdo bo otel veliko luč slovenskemu narodu? «Na mesto dosedanjih za malenkosti se prepirajočih politikov in drugih prvakov nastopijo novi mladi možje, kateri brezobzirno (sic) pometejo to staro šaro (sic) ter store konec tem malenkostnim in pa bratomornim bojem.» Očito je, da je bilo vže pozno v noč, ko se je tako navdušeno govorilo, kajti sicer ne govorijo tako možje. Drugi dan je gospode glava bolela. Zato se pa bojimo, da ostane nad nami še vedno prokletsvo Prešernovo:

Prišli bili bi že Slovencem zlati časi,
Ak' klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.

* * *

«Edinost» je prinesla dne 27. sept. t. l. v odgovor «Pr. L.» članek, v katerem se trudi učeni pisatelj dokazati, da je treba poučevati otroke krščanski nauk v materinem jeziku, ako hočemo, da bodo otroci kedaj verni katoličani. «Tako poučevanje pa pospešuje družba sv. Cirila in Metoda — ergo je bilo postopanje izvestnih krogov nasproti tej družbi ne le obžalovanja vredna taktiška pogreška, ampak neodpustljiv greh z ozirom na verske in narodne koristi naroda slovenskega».

Kar stoji pred ergo, je tako jasno, da ne potrebuje nobenega pojasnila. To smo tudi mi vže tolikokrat pisali in priznali, toda na kat. shodu smo zahtevali še nekaj druzega, **novega**, da bodi tudi družba sama katoliška in da pospešuj katoliško mišljenje tudi mej člani, ki niso otroci, ampak možje. Tega do zdaj nismo še zapazili vsaj pri nas ne, pač pa so razni shodi slavne družbe begali naše katoliško ljudstvo.

Tako ravnanje je netaktno in je tudi protivno družbenim pravilom. To, in edino to smo mi izrekli o družbi sv. C. in M. Vse drugo je laž in obrekovanje. Tudi ni nikjer zapisano, da ne more biti domoljub, kdor ne daja družbi novcev. Slovenski narod ima še mnogo drugih nalog in potreb, ki so tudi podpore vredne.

Nova knjižica.

Toplo priporočamo knjižico in želimo naj se posebno pri nas raznese med zavedno ljudstvo:

Resolucije katoliškega shoda.

Praktična meditacija za obletnico I slov. katol shoda. Komad stane 20 kr., po pošti 22 kr., na 10 komadov jeden po vrhu. Naročila: Kat. Tiskarna v Ljubljani, Vodnikove ulice 2.

Digitized by Google

OBSEG

IV. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Vera in politika. Kako nas sodita dva mariborska gospoda! — Področje vere in področje politike. — Razmerje mej cerkvijo in državo v zgodovini. — Politikovanje je opravilo lajikov, ne duhovnikov. Vodstvo v politiki. — Duhovnik ne le da more, ampak dandanes tudi mora politikovati. — Ne zaupajte liberalcem, ker so prekanjeni! Dr. Tavčarjeva značajnost . . . . . str. 373

Zavornica duhovne sile . . . . . „ 390

Filozof Herbart v novodobni državni šoli. Gospod Henrik Schreiner pri glavnem zboru učiteljske „Zaveze“. Slomšek — Herbart — Pred moramo ločiti mej naravnim in čeznaravnim smotrom! — Herbartove in Kristusove nravoslovne ideje. — Herbartova pedagogika — na višini samostalne znanosti, posebno njegova psihologija — Pustite filozofijo! „ 405

Kaj je smešno? . . . . . „ 421

Apologetični razgovori: Fizika uči, da sedanji svet se mora končati in ne more biti od vekomaj; iz tega sledi, da mora bivati Bog. — Kaj uči astronomija? „ 436

Odgovori na vgovore . . . . . „ 432

Žensko poglavje. „Soča“. Žensko pismo z našimi opazkami. — Ženska v javnosti in v politiki . . . . „ 449

Bolgarija in Rim. V. Nova bolgarska država (1187-1393) „ 457

Raznoterosti: Sv. Pavel. — Danica. — Darovi za mlade pisatelje . . . . . „ 478

Dijaška priloga: Slovenskim dijakom. — Nasledki križarskih vojsk. — Prej večen študent — zdaj klatež. — Kako se vtrdi značaj? . . . . . „ 57

Digitized by Google

Vera in politika.

Kako nas sodita dva mariborska gospoda!

S prvim katoliškim shodom pričela je za Slovence nova doba. Poslal je Bog svojega duha, ki vse oživlja, ki zemlji slovenski obličje obnavlja.[1]) Da, katoliški shod govoril je odločno, govoril je slovesno: Bodi luč! In luč ta, luč katoliškega načela je zažarila, ob njej se elementi razsnavljajo, duhovi se ločujejo: Kristus prihaja, razidite se![2])

Z Božjo močjo, katera mu je lastna, katoliško načelo prodira, kaker bi klicalo sovražnim silam: Kdo kaker Bog?

Vender pa so nekateri, ko se upajo v sredo mej sovražne čete — sè zastavo miru in sprave, v imenu krščanske ljubezni, možje, ki bi radi prepad, koji je mej nami zazijal, zasuli, pometavši vanj najprej „prenapeteže obeh strank“.[3])

Da so liberalci zmožni za to spravljivo delo, se nihče nima čuditi. Priliznene ustne, dvojno srce vže psalmist v svetem pismu pripisuje liberalcem.[4]) A da se na to brezvspešno delo spravljajo možje, ki so in hočejo biti katoličani, kaj? celo možje -- duhovni — nam je in nam bo na vse veke nerazumljivo.

Ta posel izvršujeta v najnovejši dobi na Štajerskem dva gospoda: doktor bogoslovja Medved, pa gospod Hudovernik, drug duhoven v Mariboru. Meseca avgusta, o priliki, ko je „Slovensko pevsko društvo“ imelo koncert v Mariboru, dala sta ta gospoda, kaker piše „Edinost“, oduška čutilom, ki ju navdajejo.[5])

---

[1]) Ps. 104. 30.

[2]) Christus venit, discedite. Cerkv. pesen.

[3]) „Amerikanski Slovenec“ l. l, št. 40.

[4]) Ps. 11. 3.

[5]) Odkar se borimo v javnosti za katoliško načelo, ne vemo, ali se nas je hujše in nedostojniše napadlo, nego sta tu storila — brata naša v Kristusu. Pa mi smo vajeni ravno od bratov prestajati najhujše. Čujmo nju obsodbo! Mi smo „zlomiselno“ v naš narod zasejali prepir; mi smo „domači intri-

Digitized by Google

V tem odušku seveda morala je najti izraza tudi ena najnavadniših, stokrat premlačenih fraz, s katerimi naši liberalci razumejo tako mojsterski slepiti slovensko ljudstvo, ter je plašiti pred ljubljanskim škofom — fraza o veri in politiki. Gospod Hudovernik je kaj zvesto reproduciral nauk vvodnih člankov „Narodovih“ rekoč: „Nečemo več dovoliti, da bi se mešala in menjevala vera in politika, ampak goji naj se vsaka na svojem mestu“.

Ravno o tem smo se namenili spet spregovoriti, akoravno smo vže marsikaj o tem pisali. To je točka, katero se ne more nikdar dovolj pojasniti. Hočemo pa to storiti sè stališča načelnega, oziraje se ob enem na zgodovino.

Področje vere in področje politike.

Kaker je vse v božjem stvarstvu določeno, tako tudi vera in politika. Vsaka reč se pa določuje po svojem pojmu ali ideji. Ideja je misel, katero je Bog od vekomaj imel o reči; po tej je vsaki reči določil bistvo. Ker pa ni nobene reči vstvaril brezsmotreno, je bistvo reči določeno po smotru, za kateri jo je Bog odmenil. Kjer nismo torej na jas-

---

ganti“, mi krivi proroki“, kateri učijo Slovence, da imajo „dva Boga — jednega v nebesih in jednega v Gorici“. Mi Slovence „silimo in tlačimo v temo“; mi smo krivi, da so Slovenci mogli „tako propasti“, kajti „izgubili smo vse velike cilje spred oči“; principi naši so — z eno besedo — „stara šara“, katero v kratkem novi „mladi možje brezobzirno pometajo“ — na gnoj!

Ta besede so se v slovenskem jeziku slišale meseca avgusta leta 1893, eno leto po katoliškem shodu — iz duhovniških ust. Za našo osebo nam ni mar; gospoda govornika pri „nadvojvodi Ivanu“ nista gotovo premislila, da s'a z „intriganti“ in „krivimi proroki“ psovala ne le nas, ampak tudi vse vdeležitelje kat liškega shoda, pred vsem pa više pastirje slovenske, ne izvzemši svojega lastnega, kateri je kat. shod. počastil z izbornim govorom odobrivši njegove resolucije in tendence! Kar se nas tiče, mi bratoma odpuščamo; tudi nas njuni napadi pač malo ganejo, tem meni, ker nam je pred štirimi leti 23 mariborskih duhovnov (cvet lavantinske škofije) poslalo krasno zaupnico, ki je najodločniša obsodba dr. Medvedovih in Hudovernikovih izjav. V tem ko ona povdarjati, da brezvercev mej nami ni, duhovniki mariborski konstatujejo, da se je tudi pri nas vgnezdil lažiliberalizem in indiferentizem v verskih rečeh, kateri hoče pri nas požreti vsako drugo boljšo in tudi versko idejo. V tem ko nas ona nazivljeta „krive proroke“, dajejo nam gospodje duhovni mariborski spričalo, da smo meč r e s n i c e krepko zavihteli nad sovražniki. O n a nas kot s t a r o š a r o brezobzirno p o m e t a t a v kot, o n i zaupnico sklepajo kličoč nam: „L e h r a b r o n a p r e j, m i s m o z V a m i!“

Gospod doktor Medved pa gospod Hudovernik sta v Mariboru — sama. To nam je najboljše zadoščenje, pa tudi njima — najbolji odgovor.

Digitized by Google

nem glede bistva katere reči, poglejmo na njen smoter in iz tega pojasnili si bomo nje bistvo. Smoter veri je večni blagor človekov, smoter politike pa časni. Z vero cerkev ljudi zveličuje večno, s politiko naj jih država časno osrečuje.[1])

S tem je vže začrtano bistvo in ob enem področje vere in politike. Vera razteza se na vse, kar je v oziši ali širši zvezi z večnim zveličanjem, politika se pa omejuje na to, kar je potrebno v dosego časne sreče človekove.

Vera ima svoj delokrog, politika ima spet svoj. Vender iz tega še ne sledi, da bi vera in politika nikdar se ne srečali; kajti cerkev in država nista dva ekscentrična kroga, katerih eden bi bil tako ločen od drugega, da bi nikdar se ne dotikala. Akoravno je vsaki določeno svoje področje, vender ste v svojem delovanji ena na drugo tako tesno navezani, da se večni in časni blagor človeštva more povspeševati, le ako obe prijateljski združeno delati, vsaka po svoje sicer, a obe vkup.[2]) Glavni razlog temu je, ker obeh objekt je eden in isti, nedeljiv — človek. Res sicer, da na človeku ločimo mej dušo in telesom, da cerkev ima pred vsem skrbeti za dušo in njene potrebe, država pa za telo — vender spadata duša in telo, nič manj ena kot drugo, k bistvu človeške narave; in v tem življenji sta oba tako eden od drugega odvisna, da niti more cerkev duše imeti brez telesa, niti država telesa, ako v njem ne biva duša. Še drug, globokeji razlog nahaja se v filozofijskem nauku, da duša je forma telesa, ki tedaj kot taka telo dejstvuje in določuje, tako da telo človeško brez nje ni več to, kar je. S tem filozofičnim nazorom zlaga se tudi krščansko razodenje, da telo je poklicano k vstajenju, ter k istemu zveličanju in veličastvu z dušo. Sploh nič ni bolj nasprotno krščanskemu naziranju in filozofiji, kaker je nauk Platonov, po katerem je za človeško naravo v človeku bistven le duh, tako da človek je pravzaprav samo duh, telo je pa le prigodno (akcidentalno)

[1]) Človek je potreboval dvoje vladarjev po dvojem smotru: namreč papeža, da bi po razodenji človeški rod pripeljal v večno življenje, in cesarja, da bi ga vodil k časni sreči — Dante de monarch. l III.

[2]) Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus . . . „Cum vero inter se discordant, non tantum parvae res non crescunt", sed etiam magnae res miserabiliter dilabuntur. — Ivo Carn.

Digitized by Google

in nebistveno, da, protinaravno priklenjeno na dušo, kot nekaka ječa, v kateri se duša pokori.

Iz tega temeljnega nazora o bistvu človeške narave se določuje razmerje mej cerkvijo in državo ter se vidi, kako se tesno sklepati področji, v kojih se ima gibati delavnost vere in politike. Tudi glede cerkve in države pa vere in politike nekako velja, kar je Jezus Kristus spregovoril o zakonu moj možem in ženo: Kar je Bog zavezal, človek ne razvezuj.[1]) Cerkev ni nikoli odobravala ločitve cerkve od države, tedaj tudi ne vere od politike ali nasprotno, ampak kot vzor razmerja mej cerkvijo in državo je smatrala vedno tesno, bratsko zvezo mej obojo. To enotno razmerje ima biti v javnem in socijalnem življenji izraz onega enotnega razmerja, katero se nahaja mej dušo in telesom v človeku. Inocencij III v svojem pismu na nemške kneze kaže še na viši razlog, zakaj ima mej državo in cerkvijo biti tolika edinost, namreč na Jezusa Kristusa, kateri po svoji Božji naravi je bil kralj kraljev, vladar vladarjev, kaker ob enem duhoven od vekomaj po redu Melkizedekovem, po svoji človeški naravi pa je izhajal iz duhovskega in kraljevskega rodu — hote tako z lastnim vzgledom učiti, kako morati tudi duhovenstvo in kraljestvo, cerkev in država nerazvezno biti spojeni. Sploh je v krščanskih stoletjih merodajno bilo naziranje, da duhovska in državna oblast bivati pod eno streho, da obe ste eno krščanstvo, skup — ena krščanska država, in so krščanske ideje za obe enako merodajne in določujoče. Oboja oblast — piše Bossuet — posvetna in duhovna, je del iste krščanske države.[2]) Bellarmin pa uči: „Kralji in papeži, kleriki in lajiki, niso dve državi, ampak ena t. j. ena cerkev. Smo namreč vsi eno telo (Rim. 12. 5; I. Kor. 12. 12.); na vsakem telesu pa so udje sklenjeni in eden odvisen je od drugega“.[3])

Ponavljamo pa še enkrat: akoravno morati cerkev in država vzajemno delati in kaker iz enega principa, vender mora vsaka ostati v svojem delokrogu, ne da bi si vsvajala, kar ni njeno. Niti bi prav bilo, da bi država segala v pravice

[1]) Mat. 19.
[2]) Def. p. I. l. c. 2.
[3]) De Rom. Pont. V. c. 7. n. 2.

Digitized by Google

in v področje cerkveno, ker nihče je ni postavil, da bi v cerkvi vladala, niti, da bi cerkev vtopila se v državi in njeni politiki, ker bi se s tem izneverila svojemu poklicu ter postala nesposobna opravljati svoj čeznaravni posel. Obe, cerkev in država, zavedajti se svojega poklica, svojih pravic, svojega področja — a ena druge ne moti, ampak spoštuj, podpiraj.

Ako se pa vpraša, katera je prva: cerkev ali država, se o tem niti dvomiti ne more. Cerkev je pred državo. Cerkev je namreč vseobča, obsegajoča vse države ne glede, kak je način vladanja, vse narode, ona na svetu ne pozna mej; država pa je omejena na en ali več narodov, na en del zemlje. Cerkev stoji tedaj nad vsemi državami. Drugič, početek cerkve in vere je čeznaraven, države pa naraven; isto velja tudi o smotru. Cerkev je vstanovil Bog sam neposredno; država je sicer tudi vstanova Božja, pa le posredno. Delavnost cerkve se nanaša v prvi vrsti in neposredno na dušo in večno življenje, delavnost države pa na telo in časno življenje. Koliker je torej duša vzišena nad telesom, toliko više stoji cerkev nad državo, vera pred politiko.[1])

Država ima cerkev braniti in odstranjati vse, kar je v zapreko njenemu prostemu razvoju. To pa za cerkev ni nečastno ali poniževalno, kaker ni nečastno za telo, da služi duši; kajti ta inferijornost cerkve ni samovoljna, ker vtemeljena vže v naravnem zakonu in se zraven tega še opira na pozitivno Božjo naredbo. Sicer pa ima tudi cerkev do države dolžnosti, da, ravno cerkev dela državi veče vsluge, nego država nji. Cerkev namreč, kaker vse naravno, tako tudi državo, katera je najpolniši naravna vstanova, povzdiga k čeznaravnemu, cerkev s čeznaravnimi sredstvi posvečuje državno oblast. Cerkev vtrjuje državo učeč, da vsa oblast je od Boga, posvečujoč nositelje državne oblasti v namestnike Božje. Cerkvi je zagotovljen obstoj od Boga samega za vse veke, ne pa tako državi, katera potem takem tem

[1]) Prim. sv. Jan. Kriz. Hom. 15. in II Cor.: *ὅσον οὖν ψυχῆς καὶ σώματος τὸ μεσον, τόσον τὸν πάλιν αὕτη διέστηκεν ἐκείνης ἡ ἀρχή.* Const ap. II: *ὅσῳ ψυχὴ σώματος κρεῖττον, τοσούτῳ ἱερωσύνη βασιλείας.*

Digitized by Google

bolj potrebuje pomoči in podpore od cerkve. Država, ki se opira na cerkvi, naslanja se na steber, katerega niso in ne bodo zmajale nobene sile.

Razmerje mej cerkvijo in državo v zgodovini.

Ako pogledamo v zgodovino, najdemo, da se je razmerje mej državo in cerkvijo v raznih dobah spreminjalo in sta se vsled tega tudi širila ali ožila delokroga vere in politike.

Čimbolj je zatemnevalo mej ljudmi Božje spoznanje, tem bolj je ginila vera, tem bolj se je tudi ideja cerkve izgubljala ter začela zamenjavati z idejo države. In ko je slednjič politeizem popolnoma dozorel, se je cerkev identifikovala z državo ali z narodnostjo, vera in politika ste bili odslej neločljivo spojeni. O razmerji mej državo in cerkvijo pri Izraelitih ne bomo govorili, ker pozitivno Božja naredba stare teokracije je bilo le nekako izredno sredstvo, torej le začasne, prehodne veljave, sredstvo, katero je Bog hotel porabiti, da bi v izvoljenem ljudstvu pripravil tla svoji sv. cerkvi.

Preidimo v krščansko dobo. Kristusova cerkev je pri svojem rojstvu našla poganske države. Da bi se s to državo ožiše sklenila ali zavezala, ni bilo mogoče. Treba je bilo osemstoletnega prerajanja, predno je poganski socijalni red vmaknil se krščanskemu. Še le ko je krščanstvo narode prošinilo s černaravno močjo ter ne le privatno, ampak tudi javno življenje oblažilo, se je moglo misliti na zbližanje mej cerkvijo in državo. To zbližanje se je tudi zvršilo. Leta 800 na božični praznik je papež Leon III Karola Velikega slovesno kronal v rimskega cesarja, izročivši mu više vodstvo krščanskih narodov v časnih zadevah; s to častjo je bilo kot dolžnost združeno varstvo sv. cerkve in rimske stolice — advocatia Ecclesiae. Odslej je obveljalo v mejnarodnem pravu, da sovražnik cerkve se ima ob enem smatrati za sovražnika države; in nihče, ki bi bil izobčen iz cerkve, nima pravice državo vladati. Država je cerkvi v bran po-

Digitized by Google

dala svojo mogočno roko, cerkev pa je zavezala se državi naklanjati nebeške blagoslove. To je ideja svete rimsko-germanske države, ideja, katera se je le malokdaj in le nepopolnoma približala svojemu vresničenju v idealu.

Prišla je doba reformacije, vsled katere se je razmerje mej cerkvijo in državo moralo predrugačiti. Reformacija je onemogočila združenje države s cerkvijo, kaker je zahteva krščanska ideja. „Vez zedinjenja mej cerkvijo in državo — tako piše eden novejših cerkvenih učenjakov — se je po nesrečnem verskem razkolu v šestnajstem stoletji tako porušila, da se ne more več misliti na popolno zvezo oboje oblasti. Ker ako tudi cerkev, zvesto držeč se svoje misije, ne more nikdar premeniti svojega vedenja nasproti državi, se je vender vsled omenjenega razkola moral predrugačiti odnošaj države nasproti cerkvi. Dokler so še vsi državljani cerkev častili kot varuhinjo prave vere i nravi, tedaj je bilo tudi državi mogoče nasproti cerkvi tako se vesti, da je priznala pozitivno njeno verstvo in nravoslovje t. j. da je vzela krščansko vero i nrav za pozitivno podlago svojim činom, in posebno svojemu zakonodajalstvu. Kaker brž so se pa v državi vpeljale in vradno priznale razne vere, se je ono razmerje moralo rušiti; zdaj moramo zadovoljni biti, da država cerkveni nauk le negativno prizna t. j. da ga ne žali, in tako delo cerkve sè svojo roko brani“.[1])

Verski razkol je tedaj provzročil, da je morala država popustiti vsako pozitivno sodelovanje s cerkvijo v dušno zveličanje državljanov, ter vrniti se k prvotnemu poklicu svojemu, kateri je: braniti vsakemu svoje pravo. Od versko razklane države cerkev veče koristi nima pričakovati, nego da ji zagotovi in brani razvoj na podlagi njenih Božjih zakonov, kar je sicer država dolžna naklanjati tudi drugim veram, ako očitno niso nevarne državnemu in socijalnemu redu. To bi bilo pravno določeno razmerje po reformaciji za državo, katera se je versko razcepila.

Toda dejanski so se razmere v novejših časih vse drugačno obrnile. Reformacija je višo cerkveno oblast od papeža prenesla na posvetne vladarje; tako se je ena cerkev,

[1]) Reinerding. Der Ursprung der Grenzen der Staatsgewalt.

Digitized by Google

obsegajoča vse narode in države, razcepila na državne in narodne cerkve. Cerkev se je zistovetila z državo, in v tej vtonila; vera in politika ste se spojili, tako da je prva začela hlapčevati poslednji.

To se je sicer najprej zgodilo v protestantskih državah; a vzgled protestanski je močno vplival tudi na katoliške vladarje. Tudi teh se je polastila želja po cerkvenem vladanji. V osemnajstem veku najdemo katoliško cerkev po vsej Evropi vklenjeno v jarem državnega absolutizma; državne koristi določujejo cerkveno pravo.

To neznosno razmerje ni moglo dolgo trajati. Jarem državnega absolutizma je skoro povsod strla revolucija; oklicala se je svoboda za vse vere, tedaj tudi za katoliško. Ker se je pa država po revolucijskem načelu izpoznala za brezversko, se je iz tega porodilo načelo: ločitev cerkve od države. Tako tedaj se cerkev po mnogih državah nahaja ločena od države in njenega nadzorstva, ter ji je prosto vpravljati se po svojih zakonih. To razmerje seveda ne odgovarja ideji krščanski, vender je za cerkev veliko vgodniše od razmerja, v katerem se je nekdaj pokorila absolutni volji državne oblasti.

Po drugih državah se je hotel nekako rešiti princip krščanski, po katerem imati cerkev in država prijateljski združeni skupno in sporazumno sodelovati za časni in večni blagor narodov. Sklenile so se nekake cerkveno-politične pogodbe mej cerkvijo in državo, konkordati. A ravno to pogajanje postalo je osodepolno za svobodo cerkve, kajti privedlo je do skrajne zmešnjave cerkveno-političnih pojmov ter cerkev malone spravilo pod isti jarem državne absolutnosti, pod katerim je zdihovala v osemnajstem veku. Potem ko je država po konkordatih pridobila raznih cerkveno-političnih pravic, katerih najvažniša je imenovanje škofov in druzih cerkvenih dostojanstvenikov, se je od svoje strani izneverila dolžnostim do cerkve; da celo; povsod skoro se je v pogin cerkve zavezala z liberalizmom, kateri po vladah in njenih zakonodajnih in izvrševalnih organih pritiska na cerkev, ljutiše in nevarniše, kaker se je sploh kdaj godilo.

Neslišano je, tako da se vže pri sami misli vpira človeško čustvo, da si iste države, katere preganjajo redovnike,

Digitized by Google

katere si vsvajajo izključljivo pravo do poduka in šole, do šole, kojo hočejo imeti brezversko, države, katere narodom vsiljuje civilni zakon, katere skušajo vže v prvem kalu zatreti vsako prosto katoliško gibanje, mej tem ko protiverskim težnjam povsod na roko gredo, da se iste države predrznejo ali očitno ali skrito tako vplivati na cerkvene organe, kaker bi se v Kristusovi cerkvi nič ne smelo zgoditi, nič premeniti brez dovoljenja državnega ministra. Reci kdo, kar hočeš, nam ne gre in ne bo šlo v glavo, kako more država na eni strani potegovati se za herbartovstvo ter vradno vvajati je v šolo, na drugi strani pa predlagati in določevati, kdo bodi škof na tej ali oni stolici! Ne preteče še sto let, ko se bodo z začudenjem in strmenjem nazaj ozirali na devetnajsti vek, kateri je, zapisavši na svoj prapor brezversko državo, v isti državi nastavljal ministerstva za bogočastje in uk!

Pustimo na stran versko-politiške teorije, faktično je, da dandanes so v veliki množini evropskih držav verske in politiške zadeve zamotane. Zatorej tistemu, ki nam kliče: ne mešajte vere s politiko, goji naj se vsaka na svojem mestu! — odgovarjamo z vso pravico: Mi vere ne mešamo s politiko, niti politike z vero, ampak oboja je vže brez nas zmešana! Da se pa to nesrečno mešanje vstavi, odgovoriti se mora, kdo je mešanja kriv; kdo tedaj mora odstopiti, da bo mir, da bo konec versko-politiškim zmešnjavam?

Mi kažemo na dovršeno dejanje, in to je tako, da se moramo mešati v politiko, kot katoličani, kot — duhovniki. Ali boste, gospod dr. Medved pa Hudovernik, tudi to dovršeno dejanje tajili? Odprite knjigo, ki se ji pravi „ius canonicum“, pa berite o krščanskem zakonu. Našli boste, da zakon krščanski je — sakrament vstanovljen od Jezusa Kristusa. Kdo ima vpravljati sakramente, kdo določevati, kako in komu naj se delijo? Ne li cerkev? Prav. A zdaj vstopite v naše parlamente, in videli boste, kako se sv. zakon zvlekava na oder političkih strasti, kako ne od cerkve posvečeni škofje, ampak od ljudstva izvoljeni tribuni, liberalci, židje, masoni skrunijo njega sakramentalni

Digitized by Google

značaj, rušijo njegovo nerazvezljivost, hoteč vzeti mu, kar ima na sebi Božjega, svetega.

Ni li Jezus Kristus zavkazal: Učite v s e ljudi? Oznanjujte evangelij v s a k i stvari? Mej stvarmi Božjimi so najnedolžniši, poduka najpotrebniši — otroci. In komu je Kristus dal oni vkaz? Ne li aposteljnom in njih naslednikom? Prav. Poduk otrok in mladini spada po Božjem pravu v področje cerkve. A dejanski je dandanes vse drugače. Država je segla vmes ter siloma osvojila si vzgojo otrok Božjih, dedičev nebeškega kraljestva. Niti krščanskega nauka se jim ne more deliti nego po knjigah od države dopuščenih. Kajti vsaka beseda, ki se javno izreče v šoli, izreče se — v imenu države, vsled njenega pooblaščenja. Kje se je skovala, kje sprejela b r e z v e r s k a šolska postava? Ne li v d r ž a v n e m zboru? Politika je tedaj segla v verstvo z namenom, da verski čut in mišljenje zaduši v mladih srcih.

Kdo je minister? D r ž a v n i vradnik. In ta minister potrjuje za šolo knjige, v katerih se zgodovina sv. pisma imenuje bajka, v katerih se zagovarja Darwinova teorija, poveličuje masonstvo! Ima li vse to kaj stika z vero? Vidite tu državo v cerkvi, vidite politiko zamešano v verstvo? Kaj sledi iz tega?

Iz tega sledi, da katoličan, akoravno je zatrdno sklenil omejiti se na stališče versko in cerkveno, je p r i m o r a n vtikati se v politiko. Ako je volk vgrabil jagnje, sledil mu bo pastir tudi v brlog, da se tu ž njim spoprime in mu jagnje iztrže. In katoličan, tudi tisti, ki drugega bi ne hotel imeti pred očmi nego svoj večni namen, katoličan bo li roke križem držal videč, kako nasprotniki vhajajo na versko polje, kako vgrabljajo cerkvi pravico za pravico, kako si vsvajajo oblast učiti narode, kako segajo sè svojo neposvečno roko v svetišče vesti!

Ne, ampak katoličan bo za sovražnikom hitel tje, kjer ve, da njegove nakane vjalovi, da napade njegove odbije, da mu iztrže plen, ki ga je vgrabil. Sledil mu bo na volilno bojišče, sledil v državne in deželne zbore, na ljudske shode; sledil mu bo v predale političnih listov. On ne bo pomišljal se vtikati v politiko, na mestih, kjer plamenijo politiške strasti, braniti, zagovarjati vero in cerkev. To vme-

Digitized by Google

šavanje v politiko je daudanes za katoličane ena najsvetejših dolžnosti, od katere jih ne more odvezati noben škof, in sam papež ne. To dolžnost zanemarjati bilo bi — izdajati sveto cerkev in stvar Kristusovo.

Naj se prej dokaže, da se država res zdržuje vsakega napada na vero, da res na svetu, na Slovenskem liberalcev — ni, kateri vedoma ali nevedoma po svojih listih ne žalijo verskega prepričanja, ne napadajo Bogu posvečenih oseb. — ko se vse to dokaže, potem bo katoličan odložil orožje, potem bo mir v Izraelu, potem: politikujte, pišite, koliker hočete — nas se bati nimate!

Politikovanje je opravilo lajikov, ne duhovnikov. Vodstvo v politiki.

Z mašniškim posvečevanjem stopil je duhovnik v službo sv. cerkve. Nji se je zavezal obljubivši pokorščino svojemu škofu in naslednikom njegovim. Cerkev je kraljestvo čeznaravno, v katerem se vpravljajo sakramenti in druga sredstva, s kojimi se ima človeštvo vzgajati, da doseže svoj čeznaraven namen.

Država je pa kraljestvo te zemlje, kraljestvo, kjer se vpravljajo posvetne zadeve; države smoter je človeka časno osrečiti. Po izvoru, po namenu, po sredstvih se cerkev in država razločujeti. Zatorej pa ima država svoje vradnike, kaker ima cerkev v duhovnih svoje.

Iz tega sledi, da duhovnikov pravi poklic je služiti cerkvi, vero oznanjevati, sakramente deliti; ni pa poklic njegov pečati se s politiko, kajti politika spada v področje države, katera vže ima za to svoje vradnike. Glede politike duhovnom velja opomin apostolov: Nihče, ki se vojskuje za Gospoda, se zapleta v posvetna opravila.[1])

Politikovanje tedaj ostane opravilo lajikov. Iz tega pa tudi sledi, da vodstvo v politiki tiče pravzaprav lajikom. Politika je namreč sredstvo, s katerim država doseza svoje svrhe. Kaker so tedaj lajiki poklicani vladat državo kot

[1]) II. Tim. 2. 4.

Digitized by Google

kraljestvo tega sveta, tako tudi njim pripada voditi politiko ter določevati načela, katerih se ima držati, da more država dosezati svoje svrhe.

Očita se duhovnom, da hrepene po vodstvu v politiki; ravno od tod baje prihaja državi in narodu največa nevarnost. Res, večkrat so se duhovni vsiljevali v politično vodstvo, ter poprijemali za politične vajeti. Toda vpraša se, ali so duhovni kot taki spuščali se v politiko z nobenim drugim namenom nego da bi politikovali. Potem bi morali tako ravnanje obsojati: politika kot taka ne spada v področje duhovskega poklica.

Rekli smo: politika kot taka, duhovni kot taki. Ako politika prestopi meje svojega področja ter seže v področje vere, tedaj politika izgubi od svojega znaka in postane verska; in v tako politiko vtikati se ima duhoven pravico kot duhoven. Pa tudi duhovnik ni tako duhovnik, da bi ob enem ne mogel biti še kaj drugega, vsled česar mu more pristojati pravica do politikovanja, katere bi sicer ne imel. To nas pripelje do posebnega poglavja:

Duhovnik ne le da more, ampak dandanes tudi mora politikovati.

Tudi duhovnik more biti in je državljan kot vsak lajik. In kot državljan ima svoje politične pravice, katere mu je prosto vporabljati. Za pravo porabo državljanskih pravic mu ne manjka niti razsodnosti, niti omike, niti izkušnje, niti — dobre volje. Mašniško posvečevanje ne vkrati človeku ne enega ne drugega.

Tudi ni politika sama na sebi slaba, akoravno je posvetno opravilo, ampak celo dobra, ker služi v dosego časne sreče; zatorej ni, da bi se morala duhovniku prepovedovati. Res sicer apostelj opomina pred posvetnimi opravili; ali on svari, da se vojak Kristusov nima „zamotati“ v posvetna opravila t. j. tako se ž njimi obložiti, da ni več vstani prosto opravljati svoj duhovski posel. Ako tedaj vže hoče politikovati, stori naj to vedno v odvisnosti od svojega duhovskega poklica, vkoliker mu ta dovoli; drugič pa tudi v od-

Digitized by Google

visnosti od svojega škofa, kateri zna najbolje presoditi, ali vtegne duhoven poleg svojega duhovskega poklica pečati se še z drugimi, posvetnimi posli, in ali ima tudi potrebne lastnosti, da ne bo v politiški borbi prestopal mej duhovniške dostojnosti ter nečasti delal svojemu vzvišenemu stanu.

Nočemo še posebe govoriti o državi, katera se je prijateljski s cerkvijo zvezala, da skupno ž njo sodeluje ne le za časni, ampak tudi za večni blagor podložnikov. V tem slučaji sega vsled mejsebojnega sporazumenja vera v politiko in politika v vero; kaker je tedaj lajikom dovoljeno nekako vplivati na cerkvene zadeve in na razvoj verskega življenja, tako imajo tudi duhovni prosteji pristop do politike, katera več ali manj ima cerkveno lice.

Pa da sploh duhovnom cerkev dovoljuje politiko, nam priča vzgled pred vsem rimskega papeža in katoliških škofov, kateri, ako je treba, ne le sami posegajo sè svojo oblastno besedo v politiko, ampak tudi duhovne in vernike podučujejo in spodbujajo, naj se politike poprimejo. Rekli bi celo, da ni odličnega škofa v našem veku, ki bi zanemarjal politiko ali pa duhovne od nje odganjal. Najvišji vzgled pa politične modrosti in vstrajnosti nam daje papež Leon XIII, kateri vrhovno vodi politiko malone vseh katoliških narodov. Pa isti Leon, kaker njegovi predniki, so večkrat katoličanom povdarjali, naj se nikar ne misli, kaker bi cerkev nikdar ne imela pravice vmešavati se v politične zadeve, ali kaker bi vernikom prosto bilo škofom odrekati pokorščnino, kader kaj določijo, kar se tiče politike. Ono ločevanje mej škofom kot škofom, pa mej škofom-politikom, katero je našim liberalcem toliko priljubljeno, in katero je tudi gospodom govornikom pri pevski slavnosti v Mariboru bilo pred očmi, je od papežev vže stokrat obsojeno.

Pa mi gremo še dalje: duhovnik, kaker stoje reči dandanes, je moralično primoram vmešavati se v politiko; politika je v naših časih ena najsvetejših, neopustljivih dolžnosti višega in nižega duhovniškega pastirovanja.

Faktično se je namreč dandanes država polastila mnogih strok, katerih vpravljanje spada v področje cerkveno; državna politika se je globoko zajela v telo sv. cerkve ter ji mnogostransko krati najsvetejše pravice; Kristusova ne-

Digitized by Google

vesta je povsod zabita v brezštevilne paragrafe državnih zakonov, tako da ji ni več mogoče svoje Božje misije v človeštvu izpolnjevati. Kdor ima za cerkev le kaj srca, ne bo mogel rok križem držati, ampak bo vse zastavil, dokler jej ne pribori spet tiste prostosti, katera ji je neobhodno potrebna, da more izpolnjevati svoje Božje poslanstvo. Bog ničesar bolj ne ljubi nego svobodo svoje cerkve; zatorej pa tudi katoličanu nič draže biti ne more od te svobode.

Toda kdo pojde mej sovražne čete, v ogenj za Kristusovo cerkev? Ta boj zahteva trdne, jeklene značaje, katerih pa ni brez globokega verskega prepričanja. Pošljemo v boj lajike? Da, katoliškim lajikom bi pripadala častna naloga cerkev in njena prava zastopati, braniti po ljudskih shodih, po političnih listih, po zborih, pred ministri. Pa trebalo bi nam v to odločnih, temeljito v verskih vprašanjih podučenih razumnikov. Toda takega versko izobraženega, nevstrašnega lajištva žalibog nimamo. Krive temu so naše brezverske srednje in više šole, katere versko prepričanih mož ne morejo vzgojiti. Bliža se čas volitev, tedaj se začenjamo ogledavati po katoliških razumnikih, po odvetnikih, profesorjih, više izobraženih meščanih, a ne najdemo jih. Katoliškega prepričanja ni; kjer pa to manjka, ne more biti tudi nevstrašnosti in odločnosti, ne more biti požrtvovalnosti — vse lastnosti, katere mora dandanes imeti zastopnik katoliške stvari. Ne da bi hoteli trditi, kaker bi ne bilo mej nami nobenih krščansko mislečih, versko živečih lajiških razumnikov — toda katoličanstvo takih je večidel le privatno, katoliško mislijo in žive le za se in svojo družino. Za javnost treba drugačnih mož. Javnost zahteva bolj vtrjenih značajev, katerih pa dobiti ne moremo brez temeljitih verstveno-znanstvenih studijev; do takih studijev naša mladina nikdar ne pride. Drev lepo raste in se razcvita v zavetji, za zidom, a ko bi ga izpostavil na širno ravan, kjer razsaja silovita burja, se bo omajal: nima dovolj globokih korenik. Tako je tudi z možem-politikom, ki ga postavimo na politično bojišče sredi mej viharje političnih strasti: ne bo imel niti moči niti poguma vstrajati ter kljubovati nasprotnikom katoliškega načela. Krščanskih lajikov-razumnikov katoličani dandanes najbolj pogrešamo v politiški borbi, to je najobčutljiviša

Digitized by Google

golota na telesu katoliške cerkve v našem veku.

Zatorej katoliški cerkvi drugega ne ostane nego svoje lastne služabnike — duhovnike pošiljati na politiško bojišče, borit se za njeno prostost in neodvisnost. Res, da politika ni duhovnov pravi in lasten poklic, a potreba jim politikovanje nalaga. Z modrim politikovanjem dandanes duhovnik cerkvi veliko več koristi, nego da bi se omejil na strogo duhovno-pastirski delokrog. Kje bi bilo vže s katoliško cerkvijo v Evropi, da bi zadnjih petdeset let nobenega škofa in duhovnika ne bilo na politiško torišče? Z vso pravico smemo trditi, da javno katoliško gibanje zadnjih desetletij, ki tako radikalno Evropi pretvarja lice, reakcija proti liberalizmu v politiki je večinoma delo katoliških duhovnov. Poglejmo li na Slovensko. Kdo je zabranil, da ni liberalni tok nam preplavil domovine, od kod izhaja mogočni odpor proti brezbožnemu radikalstvu v političnem in socijalnem življenji? Zatrite vse politične in znanstvene liste, katere so nam duhovni vstanovili in jih še izdajajo, pa poženiti duhovne iz javnosti v cerkev, češ, naj tu vpravljajo svoj posel, politiko in javno življenje prepustivši lajikom — v kratkem bo radikalstvo in husitstvo triumfiralo na Slovenskem in stvar katoliška pokopana bo za vse veke.

Da, duhovni se moramo vzdramiti iz one osodepolne letargije, v kateri se tako dobro počutijo „božji volki“, češ, svet tam zunaj naj se trže, jaz imam dovolj opravka na leci in v spovednici! Ne, tako govorjenje ni pravo, dandanes ni katoliško! Marveč na noge, ven v javnost v politiko, k volitvam! Dopisujmo v politiške liste; prežimo in opazujmo sovraga od vseh strani, kje bi zapazili kako ranljivo mesto — sèm merimo, da jih ranimo, da razkropimo njih vojsko na vse štiri vetrove, da jih osramotimo, vničemo!

Še le potem, ko si na srednjih in viših šolah vzgojimo značajnih, katoliško mislečih in gorečih mož, bomo duhovniki jeli odstopati od politike, z mirno vestjo prepuščajoč vajeti lajiškim rokam, naj vodijo voz politike slovenske. Potem se duhovniki veseli vmaknemo v Božja svetišča: tu bomo za mlade katoliške boritelje molili, od tu jih blagoslavljali in vsipali na nje nebeških darov. Dokler pa takih katoliško-

Digitized by Google

zanesljivih mož nimamo, nam bo politika ena prvih skrbi, ena najsvetejših dolžnosti našega — duhovskega poklica.

Ne zaupajte liberalcem, ker so prekanjeni! Dr. Tavčarjeva značajnost.

Menimo, da nekateri dobri in pohlevni kristijani, mej njimi tudi marsikak duhoven, posebno na Štajerskem, liberalske zvijačnosti še vse premalo poznajo. Mislijo, da liberalci so tako pošteni kot oni, tako čisto vneti za narod kot oni, tako nedolžna jagnjeta kot oni. To je osodepolna zmota naših časov. Kajti taki dobromisleči kristijani z nepopisljivo prizanesljivostjo in potrpežljivostjo prenašajo in izgovarjajo vse liberalske napade na vero, na škofe, na duhovščino, češ, saj imajo le dobre namene, največ da grešijo iz prevelike ljubezni do naroda! Prenašajo, da liberalci snujejo svoje liste, da, naročajo si take liste in jih pridno bero. Ko se pa liberalskemu volku zdi, da je nedolžno jagnje v njegovih krempljih in da mu ga nihče iztrgati ne more, tedaj je nevsmiljeno raztrže in požre. Take nakane s katoličani so imeli liberalci na Kranjskem — le da so se jagnjeta za časa zavedela. Iste nakane imajo sedaj liberalci z brati Štajerci. A dosti je bratov Štajercev, ki tega še zdaj ne vidijo, češ, liberalci, ki so po vsem svetu načelni nasprotniki vsega krščanskega in dobrega, bodo na Štajerskem delali izjemo, saj so — Slovenci, in mej Slovenci liberalcev — ni, ker jih biti ne more!

Pa zapomnite si, gospodje na Štajerskem, ki se ziblje te v takih nadah: Ne preteko tri leta, ko se tudi pri vas liberalizem razkrije, ko tudi pri vas radikalci — in takih imate dovolj — vržejo krinko raz obraz in se vam pokažejo v vsej svoji volčji golosti — kot sovrage katoličanstva in vaše. Glejte, da se ne boste pokorili, a britko pokorili — brez sadu.

Poznate g. dr. Tavčarja? On je sedaj voditelj mladoslovenske radikalne politike, on prvi zaščitnik radikalnega dnevnika, on notorično poznan sovrag ljubljanskega škofa in slovenske duhovščine, on — sodimo iz njegovih spisov — razširjevatelj protikrščanskih načel na Slovenskem, osmeševalec naših svetih verskih resnic in služabnikov Kristusovih. In ta gospod — veste, kako se je pred leti gospodom nuncem priporočal za časa volitev? Berite:

Digitized by Google

Visokočestiti gospod!

Dné 26. maja zboroval je v Ljubljani shod županov in srenjskih mož ljubljanske okolice. Pri tem shodu, katerega se je udeležilo 27 županov in 35 svetovalcev, sprejel se je podpisani z ogromno večino za kandidata pri prihodnji volitvi v deželni zbor. Nasprotovala sta samo dva glasova V svojem ogovoru sem med drugim tudi tole naglašal:

„Ali to pa je tudi jezik, častiti možje, v katerem me je mati prvo molitev učila. Zatoraj bi, kot Vaš poslanec, odločno nasprotoval vsemu, kar bi škodilo verskemu čutu, kar bi utegnilo širiti versko mlačnost med narodom.

In že leta 1881., ko smo slavili narodno zmago pri mestnih ljubljanskih volitvah, sem, napivajoč duhovščini, tole govoril:

„Vsak, kdor ljubi slovenski narod, ter mu želi srečno prihodnost, ima prepričanje sedaj, da se ima narodnost naslanjati na vero. Narodnost, gospoda, vije se kakor trta okrog mogočnega debla, okrog vere. In kakor hitro se loči trta od debla, pade po tleh, in njena rast, njeno razvitje, in pred vsem njena rodovitnost je popolnoma uničena. Vse to smo imeli priliko opazovati tedaj, ko je med nami plapolal ogenj tako imenovonega „Mladoslovenstva“. Vsak, ki je dober patrijot, vé, da je „Mladoslovenstvo“ mrtvo, da mora mrtvo biti, in da z groba nikdar vstati ne sme!“

Toliko občnemu mnenju v pojasnilo.

Z odličnim spoštovanjem

Dr. Ivan Tavčar
v Ljubljani.

Mi sami nismo, govore o politiki, nikdar še tako rimsko-katoliško pisali. To vabilo res zaslužili, da bi si je „Sl. Narod“ prilepil na čelo. Označilno je ne le za dr. Tavčarja, ampak za vso našo liberalno politiko.

Iz enega učite se poznavati vse. Taki so p r a v i liberalci t. j. ljudje brez Boga, ljudje brez načel. Ako nočete tega britko skusiti — otresite se jih še za časa!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Zavornica duhovne sile.

„Če je dvanajst mož (apostolov) okvasilo vesoljni svet, kako bi mi, ki nas je toliko, ne zamogli poboljšati teh, ki so preostali. ko bi vender morali zadoščevati tisoč svetovom! Ali je mar svet zdaj hudobnejši? ali je milost manjša? mar nam manjka učenosti ali moči? Recimo pravo: gorečnosti tiste. ki je navdihovala dvanajstorico, pri mnogih najti ni."

Slomšek 19. malega srpana 1846.
(Besede Sv. Ivana Zlatousta.)

Pri tihem slovesu iz te solzne doline je naročil naš Gospod in Vzveličar apostolom, duhovne oblasti nositeljem, naj mirni ostanejo v Jeruzalemu in naj se dela ne lotijo, dokledar jim ne dojde moč z nebes, dokledar jih ne včvrsti čudotvorna sila sv. Duha. Bilo je pa celih dvanajst izbranih in potrjenih delavcev, a delo, koje so imeli skoraj začeti, je bilo veliko in nepregledno: spričevanje o Jezusu Nazarejskem, Sinu Božjem od konca do konca sveta. Kdor je poznal do tedaj slavno dvanajstorico, ni si mogel niti misliti, da bi toliko delo začeli sami ob sebi, ali kdor je Gospoda poznal, Gospoda vsemogočnega, je bil prav gotovo prepričan, da bo zasnovano delo kedaj dovršeno. In res! Ko je skrivnostna moč od zgoraj napolnila apostole, so vže isti dan začeli napovedano in obljubljeno delo brez strahu, brez omagavanja, vspešno in vstrajno vpričo nebrojnih in silnih zopernikov. Gnala in navdajala je sveto dvanajstorico moč božja, sila sv. Duka, koji se nobena oblast vstavljati ne more. Tudi niso ostali dolgo sami. Kmalu se je namnožilo posvečeno osobje in razkropilo po vsem svetu. Polagoma se je organizovalo v mogočno starešinstvo, kakeršnega svet nikoli videl ni. Bilo je v njem močij, da so morale svet dvigniti iz tiru: učenost, čednost, neodvisnost, bogastvo, odločnost, pogum in pa ona tajna sila, kojo so prijeli duhovni starešinje od sv. Duha.

Poglejmo to moč, kako zmaguje stotere zapreke in zopernike, z ognjem žive besede in svetega vzgleda, poglejmo

Digitized by Google

to duhovno silo v eni sami apostolski osobi: v sv. Pavlu. Oj zares prečudna moč je dana od zgoraj katoliške cerkve posvečenemu osobju. Podobnega napora ni še videl svet. V Pavlu edinem je bila ona črezmaravna sila veča ko ves „robur exercitus Romani“. Močnejši je bil Pavel v svoji živi veri in v goreči ljubezni do Boga in do bližnjika, kaker so bile brezbrojne čete Kserksove in armade Darijeve, ki so prestopile Helespont, da prevladajo Evropo. Česar niso one dosegle, dosegla je jeklena volja Pavlova.[1]) Tolika je bila duhovna sila v enem samem duhovniku Kristusovem; toliki njeni vspehi po enem samem sotrudniku v pičlih 30 letih, in pa brez denarja, brez očitne organizacije, brez pokroviteljstva posvetne gosposke. Ako je en sam toliko zmogel, koliko bode pač celo starešinstvo? Koliko še le v stoletjih in tisočletjih? In pa kako silna je njegova organizacija, ki objemlje celi svet v ogromnem kolobarju, ki je gibčen in prožen ali trden, z močjo nebeško vtrjen na enem težišču! In bogastvo? Toliko je, da nikdar ne poide, ker pisano je: „Ko sem vas poslal brez vreče, ali vam je česa manjkalo?“ Odgovor: „Ne!“[2]) Kaj pa še le osobje Kristusovega starešinstva! Sami izbrani možje, zreli, dorasli, izobraženi, dobro poučeni do najmanjšega poklona pri sv. obredih, neodvisni, svobodni, posvečeni in maziljeni, napolnjeni z milostjo božjo. Gospod je ž njimi, sv. Duh jim daja ono čudotvorno moč, ki gore prestavlja, ki svet prenavlja, ki grehe pere in čednosti zaraja. Ali naj se tolikej sili duhovnega starešinstva vstavlja moč posvetna? Katera pač? Marli bogastvo? marli znanost in učenost? Nikar, ker pisano je: „Jaz Vam bom dal govor in modrost, koji ne bodo mogli vgovarjati vsi vaši nasprotniki“.[3]) Marli meč in ogenj? Pisano je: „Ne bojte se tistih, ki telo vmorijo!“[4]) „Vrata peklenska je ne bodo premagala“.[5]) Tako nekako se govori na novih mašah.

Toda vspeh? Ne vsojam si nezmotne sodbe, ali kar menim, da je res, brez strahu zapišem: vspeh ni soraz-

[1]) Napotnik. Sv. Pavel. 1893. str. 35.
[2]) Luk. XXII.
[3]) Luk. XXI.
[4]) Mat. X.
[5]) Mat. XVI.

Digitized by Google

meren z duhovno silo Kristusovega starešinstva. Vspeh se nam zdi premajhen in nepopolen. Le poglejmo nekoliko okrog po „krščanski“ Evropi. Vshodni del Evrope, nekedaj svojina katoliške cerkve, je ločen od nas in duhovna sila tje ne vpliva. Severni del Evrope se je naravnost izneveril duhovnemu starešinstvu in živi v krivi veri. Menim torej, da polovica „krščanske“ Evrope niti naša ni. Toda poglejmo v čisto katoliške dežele, pokorne duhovni sili Kristusovega starešinstva. Ali je morebiti tam vspeh po moči od sv. Duha? Večina izobražencev je brez vere; vbožno ljudstvo prestopa od dne do dne v socijaliste; šole — prva socijalna velesila — je v rokah brezverskih; časopisje — druga socijalna velesila — je proti nam; svobodna društva do malih izjem niso katoliška; zakoni so vprav skovani za vklep katoliške cerkve. Gospodarji v čisto katoliških državah, deželah, okrajih in občinah nismo mi, ampak so naši zakleti sovražniki; katoliške manjšine v zbornicah so neznatne in včasih premalo vgledne; naše časopisje živi in ni vedno svobodno in neodvisno; znanost je taborišče proti veri; lepa književnost leze po tleh; greh je razširjen, morda nič menj ko mej protestanti in mej pravoslavnimi. V nečistosti ni Pariz za Berlinom, v kovarstvu ni Rim za Petrogradom, v požrešnosti ni Dunaj za Londonom.

Ko so prišli „avstrijski“ katoličani v Bosno, so se Turki začudili njih pohotnosti in nenravnosti. — Tako nečastne in očitne prostitucije, kaker je v Parizu ali Pešti, ni bilo za Sardanapala v Orijentu. Ko je bil perzijski šah na evropejskih dvorih, so ga siroto pohujšali kateličani, ki so Kristusa oblekli.[1]) Na turškem vshodu nima ženska sama za se nobene cene in časti, ali možu je sveta. Harem je Turku nedostopen, svet kraj. V Evropi je pa videl nedolžni orijentalec, da je katoliško ženstvo tudi brez one časti. Na licu mesta našel je šah tudi namestnike Kristusove, ki pa se niso upali reči knežjim razuzdancem: Non licet.[2]) Kaj naj rečem o poštenosti čisto katoliških narodov? Panama je

[1]) Gal. III.
[2]) Mat. XIV.

Digitized by Google

še vsem v spominu, ali tudi sicer si lehko povemo „na štiri oči“, da je tekoče stoletje velikim sleparjem posebno vgodno in prijazno. Njega resnični prorok mu je izprašal vest pišoč:

Nei tempi men leggiadri e più feroci
Mettevano i ladri sulle croci,
Nei tempi men feroci e più leggiadri
Mettono le croci sui ladri.

Ali se smemo morebiti hvaliti s krščansko ljubeznijo in z bratoljubjem? Na tem nas imajo spoznati ljudje, da smo učenci Kristusovi, ako se ljubimo mej seboj. Ali to znamenje se je skrilo. Vsi krščanski narodje so oboroženi na vojsko krvavo o prvi priliki t. j. ko jim sine zversko upanje, da brata soseda premagajo in ponižajo. Lepa ljubezen! Ali je morebito to vspeh duhovne sile? Ali naj nas „ljudje“ iz Azije in Afrike spoznajo po puškah in topih, da smo učenci Kristusovi? — Ako so vsečiherni trudi duhovne sile tako oprhli na zeleni veji katoliških narodov, kaj naj se zgodi v Afriki, v Aziji, v Ameriki in Avstraliji?

Po tej oceni naših vspehov, oglasi se samo ob sebi vprašanje, ali je duhovno starešinstvo odgovorno za te jalove vspehe. Neka groza pretrese duhovnika pri tej misli, ali človeško srce, nečimerno, igravo, otročje, pozabljivo srce premami trezni razum, da najde kmalu razlogov nepovoljnim vspehom brez svoje odgovornosti. „Časi so poredni“, „krdelice Kristusovo ostane vedno majhno“, „otroci tega sveta so modrejši“, „narava je pokvarjena“, „šole, šole“, „časniki, časniki“, „narodnost“, „politika“, „denarja ni“, „naraščaja ni“ itd. do konca: „kaj hočemo?“

Takim in podobnim izgovorom nasproti sliši se včasih z vzvišenih stolic cerkvenega starešinstva: „Perditio Tua ex Te, Israel“. To pa nima pomeniti, da duhovno starešinstvo ni isto ko nekedaj ali pa da nima one sile, kojo nam je Gospod obljubil od sv. Duha — oni izrek samo pravi, da je duhovna sila zavorjena. Ako bi bila krepost duhovne moči v organizaciji ali v naravnih zmožnostih duhov-

Digitized by Google

nega osobja, biti bi morali vspehi veči nego so, toda moč naša je dar sv. Duha. Ako ne more do razvoja ta moč, ni primernega vspeha. Samson je bil močan v plečah in pesteh, ali skrivnostno moč svojih pleč in rok je imel v sedmerih kitah Bogu posvečenih kodrov.[1]) Ko mu je Dalila kite prestrigla, je ostal brezsilen; ko so mu pa kite vnovič dorasle, se onemogle dlani potresle nečisti dom filistejskih malikov. Ako je torej taka skrivnostna sila v posvečenem osobju, da bi mogla gore prekladati, zakaj se tako polagoma pomiče? Deli so jej zavornico! Zavornica duhovne sile pa je posvetnost duhovnega starešinstva in sicer posvetnost oblasti in osobja.

Posvetnost oblasti. Bodite previdni ko kače in preprosti ko golobje".[2]) To pravilo je dal Gospod apostolom na pot. Zdi se pa, da so bili cerkveni poglavarji bolj preprosti ko previdni meneč, da imajo vsi tako čiste roke, ko cerkev. Ta sv. preproščina je napotila cerkev, da je zaupno naslonila glavo v naročje mogočnim pokroviteljem, katerim je dal Bog meč v obrambo sv. vere. Ne posvetnim, ampak od Boga maziljenim rokam dala je cerkev nekaj svoje oblasti. Ko so pa maziljene roke izgubile blagoslov, je prišla sv. oblast v čisto posvetne roke, pod posvetne koristi, v strankarske namene, v policijske nastave. Tako izvoljeni cerkveni poglavarji so se naravno približali svojim posvetnim zavetnikom; hodili so pridno na dvor in nosili so se po knežje: zdaj visoka zdaj nizka pokrivala, zdaj tesne zdaj obilne suknje, zdaj bele zdaj pisane ovratnike, zdaj plitvo zdaj visoko obuvalo, kaker so videli, da nosijo pridvorni pobočniki, tajniki, svetovalci itd. Tam so se učili slepe pokorščine presvitlim vladarjem, vradniške osornosti v občevanju z duhovščino in verniki, tam so pozabili C. I. C. in se naučili one samovolje, ki se brani vsakega pravila in prava. Začelo se je nepostavno centratistično vladikovanje brez papeža, brez kapitelja, brez sinod in brez neodvisnih sodišč. Tako se ni godilo samo pri nas, tako se je vladalo na široko okolo naše Avstrije, tudi ne samo enkrat ali eno samo stoletje, ampak

[1]) Consecratus Deo sum ex utero matris meae. Jud. XVI.
[2]) Mat. X.

Digitized by Google

vže več stoletij je preteklo, odkar razjeda oni rak zdravo telo sv. cerkve. —

Ali prišli so še hujši dnevi. Sv. oblast, podeljena od sv. Duha cerkvenim poglavarjem, je prišla iz maziljenih rok v bogoskrunske roke, v pesti bogatajev in framasonov. Sv. oblast ni bila samo zavorjena, ampak tudi vklenena. Prišli so za pastirje volkovi . . . . Hvala Bogu, da se je v našem stoletju katoliška zavest toliko vzdramila, da nam noben minister ne more več vsiliti nevernih in cerkvi očitno vpornih vladik.

Ali vse to ni bilo in ni poglavitno zlo posvetne oblasti. Poglavitno zlo je, da ne pridejo na krmilo sveti značaji in pa da se poniža duhovnega starešinstva moštvo in ponos. Svetih značajev niso izbirali. Izbirali so posvetni mogotci in izbirali so vedno poštevajoč posvetne koristi in izbralo se je navadno take može, ki so žrtvovali cerkvene koristi posvetnim težnjam. Koliko krivih naukov, koliko krivic, koliko razkolov, koliko greha se je mirno pretrpelo v enem stoletju — radi državnih koristi. Ali je šlo za veljavo vladarjevih besed, ali za vojsko, ali za državno gospodarstvo, ali za ljubi mir, ali za narodnost — molčalo se je o viših potrebah katoliških narodov. — Oznanjati je bilo treba nauk Kristusov o grehu in peklu, ali pripovedovalo se je samo vbožnemu ljudstvu, dvorom in plemstvu se je molče spregledala brezmejna razuzdanost. To pa pomeni strahopetnost duhovnega starešinstva, kateremu je bilo zapovedano: „Quando steteritis ante reges et praesides . . . . .“ Duhovna sila je bila zavorjena in zavornica bila je posvetnost.

Kedar take tožbe čitamo, sili nam vedno v glavo neosnovano in neresnično mnenje, da so visoki duhovni starešinje zanikrno vršili svojo dolžnost samo nasproti javnopravnim (političnim, pravnim in socijalnim) zmotam in nasproti državnim politikom, da so pa bili vedno na mestu, ko je šlo za dogme ali za sv. obrede. To mnenje je neosnovano in ni resnično. Nasproti vemo, da so bili politično odločni možje vedno tudi vzorni delavci v spovednici in na leci, čuječi varuhi proti krivi veri in proti grehu. Oni pa, ki so duhovščini kar branili vtikati se v javno življenje, ki so vse krivice z visokih mest mirno prenašali, niso se nič

Digitized by Google

kaj radi potili ni v spovednici ni na leci ni s peresom. Večinoma so nam ostali za njimi sami vradni akti, pobotnice in pa zapiski o dohodkih. Imeli so pač dobro in rahlo srce, ali manjkala jim je zavest dolžnosti, bili so vedri in igravi, ali nikoli resni in vstrajni. Zgodovina ve, da je bila duhovna sila zavorjena, tudi ko je šlo proti krivovercem. Naj navedemo en sam vzgled, kakeršnih je brez števila v XVI stoletju. V Genfu, imenitnem mestu v Švici, se je začela širiti kriva vera Kalvinova. Zgodovina pravi: „Genf je imel od starine knezoškofa. Takrat je vladikoval Pierre de la Baume iz starodavne plemenite rodovine. Imel je lepe sposobnosti; njegova pisma razodevajo izvanredno izobraženost, tenak vkus in duhovitost. Njegova nravnost je bila v tolažbo vernim. Bil je mil človek, dobroten, prijazen in veder, ali njegova dobrota je bila šibkost. Za oni čas mu je manjkalo vsega: odločnosti, stanovitnosti, poguma, eneržije. Ni poznal ni razmer ni ljudi in zato se ni upal nobenega odločnega dejanja. Pierre de la Baume je ljubil dobre čase, veselo in mirno življenje. Dolžnost mu je bila ostati v Genfu, ali on je rajše zapustil bojišče in užival božji svet v tihih gradovih in samostanih. Še zdaj je človeku britko čitati iz tako resnih in burnih časov svojeročna škofova pisma, v kojih se veseli izvrstne kapljice iz Arbois in naroča vkusnih rib in kapunov".[1]) Duhovna sila je bila zavorjena, zato pa so bile proste peklenske sile, ki so tudi zmagale.

Toda še hujše zlo je ponižanje moštva in ponosa duhovščine. Sv. očetje imenujejo duhovnike častito starešinstvo škofu. Toda to starešinstvo je v toliko ločeno od škofa, v koliker ga ne izbira. Da, še več. Duhovno starešinstvo ne sme niti želje izraziti po osobi novega pastirja. Po zapovedi sv. cerkve moli posvečeno osobje, v kojem prebiva ona skrivnostna moč sv. Duha, pred Srcem Jezusovem, naj pošlje zapuščeni čredi dostojnega pastirja. Apostoli so molili: „Ti, Gospod, razodeni, katerega si izbral".[2]) Ko izbira in posvečuje škof dijakone in mašnike, se skrbno posvetuje sè

[1]) Correspondenz des Priester-Gebetsapostolates 1892 XIII. 1. pag. 9.
[2]) Dej. apost. I.

Digitized by Google

starešinstvom, vestno povprašuje na vse strani in na zadnje vpraša še ljudstvo. Ali po vsem tem ga je vender še strah in groza, da ni morda grešil zoper sv. Duha, in pravi: „Et nos quidem (če prav postavljeni od sv. Duha) tamquam homines divini sensus et summae rationis ignari, horum vitam quantum possumus, aestimamus. Te autem, Domine, quae nobis sunt ignota, non transeunt, te occulta non fallunt“.[1]) Tako dela cerkev, to je cerkveno pravilo in cerkveni duh.

Zdaj pa bi morali pogledati v zgodovino, in ta bi nam povedala, kako se je večkrat godilo pri izbiranji dostojanstvenikov. Strašno je, kar piše o svoji dobi slaven, svet mož iz visokih cerkvenih krogov. Pisal je grški, da bi ga razumeli na široko na okolu. Mi pa nočemo njegovih besed prelagati na slovenski jezik, ampak prepuščamo trezno mislečim čitateljem, naj si tolmačijo sami, da se ne poreče, da je tudi zdaj tako.[2])

Ko sem bil na Španskem — tako mi je pred leti nekdo pripovedoval — sem šel s prijateljem v državni zbor poslušat in gledat kovače postav. Jaz sem se hitro zamislil, prijatelj pa, poredněž vže takrat, je vedno stikal po sobani in galeriji. Vstopil je v zbornico mlad človek, krasavec, odet v črn salonski frak, z belo ovratico, lepo po sredi počesan, mokre lasi, bele rokovice, zvijal se je na desno in levo. Davno je vže zakonski mož, ali vedno se je še zavedal, da je prijeten in zal gospod. Ko je vstopil, slišal sem šepetanje: „Božji minister je prišel“ t. j. po naše: minister za nauk in bogočastje. Videl sem ga vprvič in zato sem kar zijal vanj. Tedaj pa me dregne poredni prijatelj rekoč: „Ali ga vidiš? Ta je tisti, ki vkaže tudi črez

[1]) Pontif Rom.

[2]) *Ὁ μὲν γὰρ θεῖος νόμος γυναῖκας ταύτης ἐξέωσε τῆς λειτουργίας, ἐκεῖναι δὲ ἑαυτὰς εἰσωθεῖν βιάζονται· καὶ ἐπειδὴ δὶ ἑαυτῶν ἰσχύουσιν οὐδέν, δὶ ἑτέρων πράττουσιν ἅπαντα· καὶ τοσαύτην περιβέβληνται δύναμιν, ὡς τῶν ἱερέων καὶ ἐγκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν* (Experto crede!) *οὓς ἂν ἐθέλωσι· καὶ τὰ ἄνω κατω (τοῦτο δὴ τὸ τῆς παροιμίας ἐστὶν ἰδεῖν γιγνόμενον) τοὺς ἄρχοντας ἄγουσιν οἱ ἀρχόμενοι, καὶ εἶθε μὲν ἄνδρες, ἀλλ' αἷς οὐδὲ διδάσκειν ἐπιτέτραπται· τί λέγω διδάσκειν; οὐδὲ λαλεῖν μὲν οὖν αὐταῖς ἐν ἐκκλησίᾳ συνεχώρησεν.* Io. Chrysost. *Περὶ ἱερωσύνης* III. 8. — Mož ni nosil rokovic, pa tudi si ni dal zavoriti duhovne sile.

Digitized by Google

škofe". Meni pa je zamrščalo po vseh kosteh, da me še zdaj spreletava, ko se spominam. Stopili so mi pred oči častiti, sivolasi očaki v cerkvenih ornatih, zbrani okolo Kristusa, in ti naj bodo pod rokovico onega krasavca? Vbogi španski škofje, vboga španska duhovščina!

Vprašanje pa je, kako naj si duhovno starešinstvo pomaga, da reši svoje moštvo in čast? O tem ni lahko zapisati jasne besede. Izvesten avstrijski pisatelj nas je opozoril: „Kdor bi hotel vže zdaj belati za svobodo sv. cerkve, njega bi zaprli." No, če vže ne smemo delati, smemo vsaj misliti o osvobojenju, in po državnih postavah smemo tudi pisati in govoriti. Cerkvenih kanonov se nam ni bati. Prvo tedaj je: mislimo o svobodi, vnamimo se za svobodo svojo. Prepričanje in navdušenje je moč, ki se ne da pobiti s kopjem. — Nadalje smemo in moramo krščanskemu ljudstvu razložiti načela cerkvenega prava, da bo vedelo, kaj je cerkvena in kaj je posvetna oblast. To bo zdaj toliko vspešniše, ker so ljudstva izgubila zaupanje do vlad. Pri nas na Slovenskem pa straši to vprašanje skoraj v vseh liberalnih listih, ki vpričo ljudstva očitajo škofom, da so izbrani in postavljeni po milosti ministrov in namestnikov, kojim morajo neki radi ali neradi služiti. Mi pa povejmo ljudstvu — liberalcem v odgovor — da je liberalizem največ kriv očitnega ponižanja, koje je tudi po svoje vzakonil[1]), nam pa je tako ponižanje nedostojno in pogubno cerkvenim in državnim koristim. Tudi je duhovnom svobodno — ako so možje — izreči naravnost opportune vel importune, kakih mož si želijo. Nimajo prava izbirati, toda pravice misliti in govoriti jim do zdaj še niso vzeli.[2]) V obče

[1]) Glej postavo 7. maja 1874. Zanimivo je čitati vladno priporočilo one postave, kjer je mej drugimi tudi vprašanje postavljeno in s čudovito pretankostjo rešeno: Wie weit reicht verfassungsgemäss die staatliche Zuständigkeit bei der Gesetzgebung über kirchliche Angelegenheiten?

[2]) Tako so storili nedavno čč. duhovni bratje v Zagrebu, kaker je poročal „Slovenec" dne 20. t. m. „Predvčeraj ob 10. uri dopoldne je bil v župnišču pri sv. Marki v Zagrebu shod subarhidijakonov in župnikov zagrebške nadškofije. Župnik daruvarski č. g. Tadić je zbor pozdravil in omenil, da ima shod namen posvetovati se, kaj je storiti, ker se še vedno ne imenuje nadškof za zagrebško nadškofijo. Potem se je župnik siseški č. g. König volil predsednikom in č. g. dr. Volović namestnikom. Predsednik je prečital dve adresi, jedno pisano v hrvaščini na cesarja in kralja Franca Jožefa, drugo v latinščini na papeža Leona XIII. V obeh se pravi, da se za zagrebškega nadškofa

Digitized by Google

pripravljajmo, kakerkoli moremo, javno mnenje za svobodo katoliške cerkve. Učimo se dela od socijalistov. Blagor nam, ako sami očistimo duhovno oblast od posvetnosti, predno pošlje Bog socijaliste raztrgat nam stare, krivične vezi. Naj si bo pa to ali ono, ohranimo mirno zavest: izgube se nam ni bati — zavornica bo odvorjena.

* * *

Posvetnost posvečenega osobja. Sv. apostel nam je posebno naročil, naj se v posvetna opravila ne zapletamo. Da bi se res ne! Ali očitna in vsemu svetu znana resnica je, da posvetne težnje bodisi vže osobne ali občne težijo srca Bogu posvečena. Vemo sicer, da nikoli ni bilo premnogo tako svetih src, ki bi ne imela posvetnih pez, ali žalostno je, ako posvečeno osobje velikih narodov zapade v take skrbi in težnje, ki nam srce krčijo in mučijo. Skoraj je ni več dežele v Evropi, kjer bi ne bilo take zavornice, ki zavira i odgojo duhovnega naraščaja i delovanje posvečenega osobja. Posrečilo se je hudobni sili postaviti neki dijafragma mej naša srca in Srce Jezusovo, da se ne vnamejo čiste ljubezni do Boga in človeštva. Le poglejmo po Evropi!

V Italiji se motijo in maličijo s vprašanjem o narodnem edinstvu in to vže celo stoletje. Pokorni so Sv. Očetu, pripravljeni so delati in trpeti za Kristusa in cerkev — ali — ali — salva unitate Italiae. Narodnost mori čisti plamen ljubezni, da ne more vsplamteti. Niso vsi te misli, morebiti samo $^1/_3$ ali $^1/_4$: zložnosti ni več, ni zaupanja, ni vzajemnosti, ni navdušenja v duhovnem starešinstvu. Zavornica je skrita misel: rajše nego bi imela trpeti narodna edinost, naj se nekoliko kroti sv. navdušenje za božjo čast in slavo. Ta misel spi na dnu srca tudi dobrih in mirnih duhovnikov, kojim ni do politike. Treba je le prilike, da se zbudi z vso strastjo. — Videl sem blaznega duhovnika, ki je glasno v cerkvi molil in klical Leona XIII, naj gre

imenuje kak vreden duhovnik in sin naroda hrvatskega. Adresi sta se vsprejeli z malimi spremembami in izvolila se je deputacija, ki je dne 22 t. m. odpotovala iz Zagreba in lastnoročno izročila adresi cesarju in papežu.

Digitized by Google

k Humbertu I, naj mu vse odpusti in naj ga objame. Pace, Santità, pace! Ali poreče se morebiti: Oni je bil blazen. Da, ali stultorum infinitus est numerus. Govoril sem s treznimi tudi, to stran in ono stran Apenin. Kaker drugod po svetu, našli so tudi v Italiji novodobni veleumni, če prav cerkvi sovražni, podpore in sočutja pri altarju. Zanardelli se je nedavno pohvalil, da mu je bila neka duhovščina na roko, in Crispi tudi prav dobro ve, da niso vsi tako hudi nanj, kaker govorijo in pišejo. Za narodno edinost se trpi, da gospodarijo v tej krasni katoliški zemlji framasoni in judje. Kamor pride malik, pade podoba Kristusova.

Na Francoskem muči srca Bogu posvečena narodno in državnopravno vprašanje. Saj so vsi dobri katoličani, dobri duhovniki, tudi vneti, ali hladi jim navdušenje ledena sapa političnih in narodnih nazorov in teženj. Globoko v srci jim je Alzacija in Lotaringija. Nekateri so pravi republikanci, drugi so vedno še za staro, zakonito monarhijo, drugi so za novo, nekateri se za vlado ne zmenijo in se molčeč pokorijo vladajoči stranki. Tako je pač povsod: posvetne koristi in težnje delijo duhovne moči. Koliko sile je v francoski duhovščini, ali razdeljena je, zavorjena je. Sv. Oče jim je vže večkrat o tem govoril in jih prosil z živo besedo, naj pustijo brezplodna vprašanja in naj se vsi zedinijo za obrambo krščanske kulture in katoliške cerkve, da naj ne žrtvujejo večnih in čreznaravnih koristi strankarstvu in posvetnim namenom. Kaj naj bo narodu monarhija, ako ne bode več narod katoliški? Čemu naj se prepirajo mej seboj o prvenstvu in gospodstvu, ko so vsi še sužnji framasonov in judov? Kaj so odgovorili? Rekli niso, da ne, ali pravega navdušenja ni zapaziti. Iz „Vaterlanda“ je bilo razvidno, da plemstvu ni segla papeževa beseda do srca; zadnje volitve pa so pokazale, da niso katoličani na novi podlagi še ničesar storili. Bilo je celo za nas pravo pohujšanje, da je grof do Mun propadel! In vender so imeli katoličani v katoliški Franciji večino volilcev s seboj. Da, da, ali prišli so prepozno na volišče, ker so imeli kolesa zavorjena. Duhovne sile vspeh je vsemu svetu znan. Brezbožni in razdivjani liberalci, nesramni sleparji so v katoliški deželi gospodarji in ravnajo brezobzirno z duhovšči-

Digitized by Google

no in verniki, katoliški možje pa se h parobku stiskajo vsaki svojega malika časteč. Naj me pa nikedo krivo ne razumi! Francoska duhovščina je imenitna in idealna. Nje veri gre hvala po vsem svetu.[1]) Neizmerna moč je v francoski duhovščini, ali zavorjena je, hudobne sile pa so proste in razuzdane.

Ali naj govorim posebe še o drugih deželah? Razumnemu čitatelju je dovolj, ako nekatere samo imenujem: Špansko . . . . ., Češko . . . . ., Poljsko . . . . ., Nemce v Avstriji . . . . ., Dalmacijo . . . . ., Hrvatsko . . . . ., Italijane v Gorici, Trstu in Istri . . . . . i. t. d. Najbolj očitna je zavornica duhovne sile na Ogerskem. Malik je tam narodnost, koji se mora vse pokoriti. O zložnosti, o navdušenosti in vzajemnosti za sv. evangelij ne more biti še govora. Duhovščina vdana posvetnim težnjam je brezsrčna. Na svoje oči vidi ponižanje katoliške cerkve, večno pogubo tisočero duš, ali vse to je ne zgane do dejanskega odpora. Dijafragma posvetnih misli in želj brani vsmiljenju in ljubezni v srce. Tudi njim je govoril Sv. Oče, ali niso ga razumeli. Kaker v Galiciji in na Hrvatskem, tako bi bil tudi na Ogerskem lep vzgled zlata vreden radi pravoslavnih sobratov, ali kake vzglede daja katoliška duhovščina pravoslavni? Dokler bode duhovna sila tako zavorjena, ni upati vspehov pri pravoslavnih.

Exempla trahunt.

Kako je na Slovenskem vemo vsi. Duhovna sila je zavorjena sè srobotjem, ki pa dobro drži. Vender pa je pri nas krivda bolj očita. Pri drugih narodih imajo nekaj pomenna besede: Zložna duhovščina bi bila na poti tej ali oni posvetni ideji, za katero se vojskujejo narodni veleumi. Toda pri nas bila bi enodušna, zložna in vzajemna duhovščina mogočna pomočnica tudi posvetnim težnjam slovenskega ljudstva. Nekaterim gospodom teče tako rada beseda o zložnosti s posvetnim razumništvom neglede na verska načela, ali o zložnosti čč. duhovščine skrbno molčijo. Ako pa nekateri mladi gospodje menijo, da zložijo in sporazumejo slovensko duhovščino sè „Slovenskim Narodom“, mo-

[1]) Rimlj. I.

Digitized by Google

ramo jim povedati, da so prepozno začeli. Kedar čitamo njih izjave, zdi se nam, da hodijo še vedno v medvedji odeji propalega katoliškega liberalizma.

* * *

Do zdaj sem navedel samo posvetne ideje — zavornice duhovne sile, zdaj naj dostavim še nekaj zlih posledic.

Posvetne ideje družijo posvečeno osobje z ljudmi, ki nimajo nobene vere. Ne pravimo, da se zlagajo ž njimi, ali shajajo se, pomagajo jim z modrim svetom, z denarjem, z vzgledom. Mezinec duhovnikov pomaga več ko sicer cela roka. Prevelika vdanost presvetnim težnjam je kriva, da nočejo vojščaki Kristusovi na vojsko. Tako ostanejo katoliški prvoboritelji na cedilu. Slavni Windthorst je naročil, naj zapišejo katoliškemu centru na grob te le pomenljive besede:

Von den Feinden nie besiegt,
Aber von den Freunden verlassen.

Posvetnost je zasejala mej posvečeno osobje nezaupnost in nezložnost. Vsaki ima svoj kamen na srcu. Omnes quae sua sunt quaerunt. V nekaterih pokrajinah je duhovščina razdeljena po narodnosti, in potem zopet na dvoje. Morebiti ne pride do prepira pred svetom; kaže se neko prijateljstvo, ali to samo pri kozarcu in taroku, toda pri resnem delu ni vzajemnosti in odkritosrčne zaupnosti. Ko človek to vidi in spozna, da do njegove smrti bode prav gotovo vedno tako ostalo — taedet eum etiam vivere.

Posledica je, da drug drugemu podiramo, in pa kako podpiramo! Poznal sem nadarjenega mladeniča, ki je bil še v VII. gimnazijskem razredu ves navdušen za katoliške težnje. Njegov odgojitelj — dr. M. — ga je bil vesel in upal, da bode kedaj steber katoliškega taborja na Slovenskem. Zastonj! Črez tri leta se je vrnil v domovino brez navdušenja in brez vere. In kako ne bi izgubil navdušenja? Slišal je iz ust učenih duhovnikov, da je Mahničevo delo neumnost in zločin; pri demonstracijah proti Mahniču

Digitized by Google

videl je duhovnike na čelu. Celo razni škofje so se bojda izrazili, da niso ž njim; papežev nuncij ga je pozval na Dunaj radi krivih naukov itd. Vse to je izvedel iz „dobrega vira“: od duhovnikov, pa naj ne bi bil izgubil navdušenja in starega prepričanja?! Za večino celo izobraženega občinstva velja argumentum ex auctoritate več ko razlogi. Kolikrat sem vže slišal duhovne in posvetne izobražene gospode: „Kaj nam hočete? ali ni x v Gorici, y v Ljubljani, z v Mariboru veleučen in katoliški duhovnik?“ Naravnost povem, da na tak vgovor nisem še našel odgovora. Bog nas razsvitli, da si ne bomo eden druzemu moči vorili.

Za slabim vspehom pride nevolja, ki nas navaja na na lenobo. „Če me vže nočete, pa grem, saj osobnih koristi ne iščem in tudi ne najdem v tem taborju“. Tako se vmakne brez števila najboljih delavcev v zatišje. Vsi se pač nikoli ne vdajo, ali njih sila je oslabljena, njih delovanje pa je bolj otepanje ko pravo delo.

Pri takem stanju pride v nevarnost tudi osobna dostojnost in svetost. Vže o bogoslovnici se mladina bega in ne najde jasnih načel, še menj pa navdušenja. Vsled tega ni žive skrbi za posvečenje in duhovno dovršenost. Krščanska asceza se zdi mladim gospodom malostna, subjektivna in za javno življenje narodov brezplodna. Pobožnost jim je neka mehkobnost, ki se premalo podaja moškim značajem. Sveti značaji niso „za življenje“.[1]) Divi sus est Christus. Pri izpovedi ali pri obhajilu je Kristus vse v politiki, v življenju, v književnosti je pa — nič. Ta razdor je zavornica duhovne odgoje. Meni se zdi vse to tako naravno, da si ne morem drugače misliti. Kdor ne veruje, naj poskusi! Ako so naši listi „Slov. Narod“, „Edinost“, „Soča“, „Slovanski Svet“, „Zvon“ zares katoliški listi, da je duhovniki naročajo, priporočajo in gojijo, naj se je dovoli in priporoči tudi bogoslovcem, saj niso več otroci. To bi bilo čisto dosledno in ne vem, zakaj bi se prepove-

[1]) To krive misel pobija Leo XIII v zadnji okrožnici o sv. rožnem vencu „. . . illud imprimis occurrit, quod multis persuasum, cogitatione futurorum caritatem dirimi patriae terrestris reique publicae prosperitatem convelli; quo nihil profecto odiosius, ineptius nihil“ itd. Naj bi se o tem večkrat govorilo!

Digitized by Google

dovalo celo čitati podobne liste. In vender se je prepovedalo povsod na Slovenskem. Ako ni načelne razlike, zgodila se je bogoslovcem krivica, in ona prepoved bi bila pravo policijsko sredstvo za strankarske namene. Ali in koliko bi se potem z enakimi prepovedmi vslužilo prepričanju in odgoji, ni težko vganiti. Tu bi veljala pesnikova beseda:

Wenn ihr es nicht fühlt, ihr werdet es nicht erjagen,
Wenn es nicht aus der Seele dringt . . . . . ,
(Faust I.)

Kjer ni take odgoje po načelih, tam trpi osobno posvečevanje in rado se zgodi, da se stari človek odene z duhovno obleko. Strasti se nekoliko poležejo, ali nikaker se ne vkrotijo. Vsaka taka strast se pozneje zopet vzbudi in razvije. Strast pa nebrzdana, bodi jej ime kakeršno koli, je zavornica duhovne sile. In koliko jih je! Rad bi o tem govoril, ali moral bi le prepisavati iz sv. očetov, in tudi sicer ne čutim poklica za to, še menj pa pravice. Naj nam pošljejo nebesa svetnika, ki bo smel in vedel izprašati vest nam, ki smo posvečeno osobje Kristusovo. Do tedaj pa vsak sebi pridno izprašavaj vest, ali ni morda sam sebi ali pa drugim zavoril z eno ali drugo zavornico ono skrivnostno silo, kojo je duhovno starešinstvo prijelo od sv. Duha Izderi jo, odsekaj je, odvori jo in vrzi jo od sebe. Fiat, fiat.

Dr. Pavlica.

Digitized by Google

Filozof Herbart v novodobni državni šoli.

Gospod Henrik Schreiner pri glavnem zboru učiteljske „Zaveze". — Slomšek — Herbart.

Povod tej razpravi je dalo glavno zborovanje, katero so imeli gospodje učiteljski zavezniki meseca avgusta v Mariboru. O tem zborovanji poroča „Popotnik" v letošnji 17. številki. Dvorana z govorniškim odrom bila je primerno ozaljšana. In, kaker se godi ob takih prilikah, skušalo se je že sè zunanjim okrašenjem simbolično izraziti duh, ki je navdajal zborovatelje. Učitelji-vzgojitelji častijo svoje voditelje-pedagoge; zatorej je kar naravno, da teh podobe kinčajo dvorane učiteljskih skupščin. In res, tudi naši zborovatelji obesili so na častnem mestu, gore na sredi za predsedništvom, podobo prvega slovenskega pedagoga A. M. Slomšeka; a njemu na straneh videl si podobi pedagogov-prvakov -- čujte! — Komenskega in — zopet čujte! — Pestalozzija! Kaker je pa katoliški škof Slomšek znad predsedništva blagoslavljal slovenske vzgojitelje, tako je sè stranske stene na nje gledal — filozof Herbart.

Kar se poslednjega tiče, povedal je gospod ravnatelj Henrik Schreiner zborovateljem, da s Herbartom začenja nova doba v zgodovini uko- in vzgojeslovja. Pa, kar je še zanimivejše, g. Henrik Schreiner je učiteljskim zaveznikom zatrdil: „. . . . Tako zvane Herbartove nravne ideje nič ne nasprotujejo krščanskemu duhu. Herbart je prišel torej potom modroslovnega premišljevanja, na popolnoma znanstvenem potu, do ravno tistih nravnih načel, katere je v tako priprosti obliki učil naš Zveličar."

G. ravnatelj ni hotel s tem gotovo nič drugega povedati — če še kaj razumemo — nego isto, za kar se je svoje dni do skrajne meje proti nam poganjal dr. Romih: da smisel Herbartove (in po njem Lindnerjeve) filozofije in pedagogike je pristno kristijanska. Praktična posledica te trditve bila bi: akoravno naše šolstvo sloni na podlagi Herbartovega principa, vender radi tega nimamo razloga, da bi tirjali njega preosnovitev po krščanskih načelih, kajti Herbart sam ne uči drugega, nego kar je učil Sin Božji Jezus Kristus in kar za njim uči sv. mati katoliška cerkev!

Ne vemo, ali g. Schreiner sam pa njegovi slušatelji resnično verujejo ta nauk — a res je, da tako misli, tako veruje dosti njih po Slovenskem, i učiteljev i neučiteljev. Čemu zahtevati

Digitized by Google

druzih šol, saj so sedanje krščanske! — to so resno ponavljali in še ponavljajo naši tako zvani liberalni listi. Isto ne nehati povdarjati učiteljski glasili „Popotnik“ z „Učiteljskim Tovarišem“ vred. Iz tega se da tudi razlagati, kako morejo, dasi odločni privrženci nove šole, vendar ob enem tudi Slomšeka častiti. „Učiteljski Tovariš“ izhaja celo sè Slomškovo podobo na glavi, in vendar se klanja do tal modernemu šolskemu herbartizmu!

Tu so gospodje zabredli v protislovje, iz katerega ni izhoda. Motijo se, in ta zmota je velika, je osodepolna. Mi smo vže več vzgojeslovnih vprašanj pojasnili, da bi gospodom zaveznikom pokazali, kako nekrščansko je sedanje šolstvo. Isto namerjavamo tudi s pričujoče razpravo. Hočemo pa vzeti ta pot Herbarta, katerega duh je dandanes zavladal v državni vzgoji. Herbart je kot filozof izumitelj načela, katero skoz in skoz nasprotuje krist ijanstvu. Gospodje zavezniki so spet sijajno pokazali, da nimajo pravega pojma niti o Herbartovi filozofiji niti o krščanskem verstvu, ako menijo, da se herbartizem da spajati sè Slomškovimi nauki, Herbartovo nravosljovlje z nravoslavjem — Kristusovim.

Sicer je govoril zavezni predsednik g. V. Ribnikar prav pomirljivo, zagotavljaje, da „slovensko učiteljstvo ne mara prepira.“ In, ako se ne motimo, so si gospodje „zavezniki“ ravno ljubeznivega aposteljna krščanske ljubezni, odgojitelja Slomšeka izbrali, da ž njim pomirijo, pobratijo duhove v slovenskem učiteljstvu, kateri so se po katoliškem shodu jeli ločevati. Da, kaker povzemamo iz „Popotnika“, se je pri isti 5. skupščini v Mariboru sestavil poseben „Slomškov odsek“, kateri si smatra za svojo „sveto nalogo“ Slomškovo stoletnico 1900 obhajati „tako slovesno in dostojno, kaker je to sploh mogoče.“ V to se misli izdati znanstvena ocena Slomškova kot pedagoga in pa njegovi zbrani spisi za mladino. Radovedni smo pač, kaka bo tista „znanstvena“ ocena Slomšeka — pedagoga. Ako so gospodje zavezniki le količkaj dosledni, ocenjati morajo Slomšeka sè stališča tiste „samostalne znanosti“, do katere je povzdignil pedagogiko velikan-filozof — Herbart. Potem pa — vbogi Slomšek! Bomo videli.

Tudi mi ne maramo prepira. Mir želimo, toda pravi mir, stalen mir, kateri je pa nemogoč, dokler nismo vsi edini v istih načelih. Toda družeč Herbarta sè Slomškom, identifikujoč herbartstvo s krščanstvom, spajajo gospodje zavezniki skrajnostno izključujoča se načela, in tako vže v svojem ožišem krogu, v zavezi, vničujejo načelo, brez katerega ni edinosti, ni zveze. Kako bodo, sami brez načela, sami nezavezni, še le nas si pridružili?! Slomšek je tem manj Vaš, čim več ste Vi Herbartovi — Vi ste pa skoz in skoz herbartovci, zatorej nimate od Slomšeka — nič.

Vsaka popolna filozofična zistema zasega in določuje vse

Digitized by Google

človeško mišljenje in življenje. Herbart je vstanovitelj take zisteme, in on je to zistemo še posebe vpotrebil na vzgojeslovje. Ker je pa njegovo vzgojeslovje vradno pri nas sprejeto in vvedeno, hočemo iz temeljnih naukov Herbartove filozofije pokazati, kako to vzgojeslovje nasprotuje prvič fundamentalnim načelom krščanskim, a drugič tudi načelom pristne naravne filozofije.

Mej nami treba luči. Ako se družimo v imenu same ljubezni, ne da bi vprašali po načelih, je ljubezen naša golo čustvena, nejasna, nas. r a z u m n i h bitij, nevredna. Ljudje, ki se družijo navzlic svojim protislovnim načelom, se drug drugega slepijo, kajti težijo po nečemer, kar je nemogoče. Ako tedaj naše raziskavanje dožene, da ni je razlike, ni ga protislovja mej Herbartovim in Kristusovim nravoslovjem, potem si z gospodi zavezniki in z vsemi zagovorniki moderne šole sežemo v roke, potem nas nikoli več ne boste slišali, da bi zahtevali preosnovo sedanje šolske postave, potem postavimo po naših učilnicah Herbarta zraven Slomšeka. Ako pa doženemo, da si Kristus in Herbart nasprotujeta, potem ostanite Vi le pri svojem Herbartu, a mi ostanemo pri Kristusu in njegovi besedi, katera ne prejde; potem je vsaka sprava, vsaka zveza nemogoča, ker pogrešamo neobhodne vezi, ki more edino duhove sklepati, vezi v istem načelu spoznane in priznane resnice; pa potem, upamo, boste tudi nehali spravljati Kristusa in Herbarta pod en krov, boste nehali trditi, da je naša šola krščanska; potem bo pa tudi „Učiteljski Tovariš“ moral ali očitno odpovedati se koketovanju z liberalizmom in herbatizmom ali pa izbrisati sè svoje glave podobo Slomšekove ter nadomestiti jo s Herbartovo. Doslednost!

V luči osvetljeni si bomo videli v obličje, kdo smo in kje stojimo: ali stojimo vsi na istih tleh ali ne; in ako ne, ali moramo mi k Vam, ali Vi k nam.

Pred vsem moramo ločiti mej naravnim in čeznaravnim smotrom!

Temeljna v krščanstvu je resnica o čeznaravnem smotru, za kateri je Bog človeka odmenil. Ta smoter se pa zove čeznaraven, ker presega i zahtevo i moči človeške narave, tako da bi človek, akoravno bi svojo naravo in moči še toliko spopolnil, vendar nikdar ga ne mogel doseči; da, o sebi bi ga ne mogel niti spoznati niti poželeti. Čeznaravni smoter pa obstoji v gledanji in vživanji Boga od obličja do obličja. Človek je sicer zmožen tudi naravnim potom priti do nekakega, in sicer naravi njegovi primernega spoznanja in vživanja Božjega; a to spoznanje ni od obličja do obličja, ni zajeto iz Boga samega, ampak vedno le, in bodi še tako popolno, iz stvari Božjih; v njem spoznavamo Boga kot prvi vzrok iz včinka.

Digitized by Google

Ker tedaj človek z naravno močjo se ne more povspeti do čeznaravnega smotra, mu Bog mora vcepiti čeznaravno moč; to se zgodi po milosti, katera človeka iz naravnega bitja prerodi v čeznaravno; milost človeka povzdigne v kristijana, v otroka Božjega.

Sedanje življenje je prehodno; potujemo iz časa v večnost, sè zemlje v nebesa. A to življenje nam je dano, da se ž njim za čeznaravno življenje v nebesih pripravljamo, in si je, sodelujoč z milostjo, zaslužimo. Ker pa večno življenje poganja iz milosti, sledi iz tega, da se mora tudi sedanje vršiti iz čeznaravne milosti, da mora biti življenje — krščansko.

Nikomur ni pa Bog na izbero dal, da sme, zavrgši čeznaravni smoter, odločiti se za naravni, ampak kdor hoče priti v večno življenje, mora krščanski verovati in živeti; kdor tega noče, mu drugega ne ostaja nego večna nesreča, pogubljenje.

Sedanje življenje mora tedaj kristijana pripravljati, vzgajati za večno življenje, za nebesa. Glavna naloga v tej vzgoji pripada cerkvi. Za to vzgojo je pravzaprav cerkev vstanovljena. Kar se pa šole tiče, je pred vsem gotovo, da šola ne sme cerkvi nasprotovati, izključivši iz vzgoje čeznaravni smoter, ker to bi bilo isto kar otroka, ki je eden in nedeljiv, duševno raztrgati ter odvračati ga od prave, večne sreče. Pa ne le to, ampak šola mora cerkev v doseganji čeznaravnega smotra tudi podpirati. Kajti kar je niže, mora služiti višjemu, narava mora služiti milosti, veda pokoriti se mora veri. Ker je šola naravna vstanova, ki se bavi z vedo, mora služiti in ljudi vesti k čeznaravni vstanovi, k cerkvi. Niti ne velja tukaj izgovor: šola sme ostati glede vere neutralna; češ, naloga njena je povspeševati časni blagor ljudi, in je torej neodvisna od cerkve, ki ima skrbeti le za večni blagor. Ni res. Časne in večne koristi so pri človeku tako tesno sklenjene, da se ne dajo ločiti. Solo ločiti od vere, od Boga, je isto, kar otroke navajati, da vedo, da življenje, sploh vse, kar človek včinja zunaj cerkve, začenjajo smatrati za neodvisno od Boga. To je pa protikrščansko, kajti sv. apostelj piše: „Moj pravični živi iz vere t. j. življenje kristijanovo, da bo živel pravično in Bogu dopadljivo, mora celo poganjati iz sv. vere, mora biti po vsem čeznaravno. Pa vže samo na sebi ni in ne more človeku nikdar dovoljeno biti indiferentnemu nasproti krščanski veri. Kajti krščanstvo je vera absolutne resnice, človek je pa kot razumno bitje vstvarjen za resnico, o resnici živi njegov duh. Biti indiferentnemu nasproti resnici je tedaj za človeka isto, kar bi bilo telesu biti indiferentnemu nasproti jedi in pijači. To je absurdno.

Pa tudi Bog posvečuje z milostjo in povzdiguje v čeznaravni red ne le dušo, ne le notranjega človeka, ampak tudi telo, tedaj celega človeka, in s človekom celo njegovo življenje z vsemi raznimi razmerami in pojavi, katerih je zmožno človekovo

Digitized by Google

bitje, bodisi v ožem privatnem krogu, bodisi v javnosti. Tako mora tedaj vera s čeznaravno milostjo prešinjati vsa človeška dejanja, vse napravo, privatno in javno življenje.

Od te postave ni izvzeta tudi šola, kaker ne veda in umetnost. Nočem reči sicer, kaker bi se moralo pri zgodovini, pri matematiki itd. predavati krščanski nauk — kar zahtevamo, je le to, da prvič, karkoli se predava v šoli, v ničemer in nikaker ne nasprotuje naukom sv. vere; drugič, da tudi poduk v drugih predmetih spremlja verska misel in ga vznaša k čeznaravnemu smotru, kar se zgodi, ako se pred podukom in po poduku učenci v molitvi povzdigujejo k Bogu, ako se mladina napeljuje k molitvi in pobožnim vajam, ako učitelji z besedo in vzgledom kažejo spoštovanje in ljubezen do vere, in sploh vsako priložnost porabijo, da od šolskih predmetov obračajo učencev pozornost k čeznaravnemu, k Bogu. Ako se tako ravna, se počasi zacepi v mlada srca krščanski čut, kateri oplemenjuje vse duševno življenje.

Taka bi bila šola po našem vzoru, taka bila bi vzgoja — krščanska. Te šole pedagog je slavni naš Slomšek. Sola, vzgoja pa, ki ali čeznaravni red taji ali se nanj izrečno ne ozira ter nanj učencev ne privaja, ni in ne more biti po misli pravih kristijanov. In taka je šola Herbartova. Poglejmo.

Herbart je racijonalist. Tega nam pač g. Schreiner sam ne bo vporekal. S tem je pa tudi rečeno vse, kajti racijonalizem, ki je po bistvu naturalizem, ne priznava človeku nego naraven smoter; čeznaravno razodenje, red milosti, na katerem sloni krščanstvo, racijonalizem taji. Tako tudi racijonalizem Herbartov.

Sicer je to posebne vrste racijonalizem. Da bi ga tu nadrobniše razlagali, ne more biti naš namen; dovolj, da si ga ogledamo od tiste strani, katera se tiče vere. To stran pojasnuje Herbart mej drugim tudi v knjigi: „Kurze Encyclopädie der Philosophie aus praktischen Gesichtspunkten entworfen“. Ne da bi Herbart verstvo sploh zametaval, ampak verstvo ima pri njem le relativno veljavo, niti je za vsakega človeka enako potrebno. Vera mu je le dopolnitev (Ergänzung) k nauku o kreposti in dolžnostih.[1]) Herbart pušča človeka v naravi; priznava, da kot takemu je težko izpolnjevati vse tirjatve nravnostnega zakona; volja je prešibka, skušnjave prevelike, čutnost presilna, nego da bi mogel vse premoči. Tu tedaj priliti šibkemu na pomoč vera. Ona omahujočega vzdigne, žalostnega tolažil grešnika straši . . . Vse prav, vse lepo; da, zdi se celo pristno krščanski ta nauk. Toda s tem bi se Herbartova vera — da molčimo še o pravem nje bistvu — s krščanstvom nekako dotikala le v eni točki, v

[1]) Man wird wohl einräumen, das die Religion zu den Lehren von Gütern, Tugenden, Pflichten, eine Ergänzung bildet; diese Beziehung liegt gar zu offen am Tage, um geleugnet zu werden.

Digitized by Google

koliker namreč tudi krščanstvo po grehu ranjeno človeško naravo ozdravlja, krepi, dopolnjuje. Pa s tem krščanstvom nismo še pri kraji; glavni njega znak je Herbartu popolnoma nepoznan. Krščanstvo se ne omejuje na to, da naravo dopolnjuje; ono ni le nekako zdravilo za naravo, nebistven dodatek, ampak ono kot čeznaravna vera, recimo bolje sè sv. Pavlom, kot čeznaravna Božja moč vceplja naravi nov življenjski princip, čeznaravni princip milosti. Ta princip prerodi in prevzame celega človeka, ter naravo njegovo, ne da bi je vničil, poplemeni in povzdigne v drug, viši red bivanja, v čeznaravni red, in ga s tem sposobi za čeznaravni smoter. V tej točki — in ta je nam glavna, ta nam je vse — loči se Herbart od nas.

Dosledno mora po Herbartovem nazoru vera **za** vedo zavzemati mesto; tedaj se pa tudi ne da več dvomiti, katero je razmerje mej cerkvijo in šolo. Herbart piše o tem doslovno: „Cerkev se nanaša na šolo, a je nikaker ne vlada. Kajti cerkev skrbi za dopolnitev tega, kar se v šoli uči o dobrih (die Güter), dolžnostih in čednostih; dopolnitev pa tirja, da pred biva, kar je dopolnilno. Zato se cerkvi more pripetiti, da se mora dati reformirati od šole, in po reformi razklati; kaker se je pripetilo krščanstvu, ko se je v cerkvi zanemarila potrebna učenost, in si je ta po lastni moči spet opomogla. Žalostna okolnost, kateri se pa ne da izogniti, ako je zlo vže pričujoče".[1])

Nauk o predpostí šole pred cerkvijo se dandanes ponavlja v raznih oblikah in je globoko vcepljen v srca modernih šolnikov. Od šole se pričakuje preroditev narodov; učitelji so v očeh naših državnikov veliko veče važnosti nego duhovni: zidajo se šolske palače z neizmernimi stroški, v tem ko se za cerkve tako težko kaj izda. V mladih učiteljih se obuja zavest o njih eminentno kulturelnem poklicu, oni so baje apostelji nove, zlate dobe! Sploh se vede ali nevede mladi učiteljski rod vzgaja v duhu cerkvi in duhovstvu sovražnem. Ako je res, kar smo slišali, so nedavno abiturijenti nekega učiteljišča, ko so se razhajali, segali si v roke s parolo: Boj proti farjem! Kolik ponos mora pač navdajati može, ki se v svojem glasilu spodbujajo, kaker sledi: „Učitelj kaži ob vsakej priliki in vsakomur, kako visoko ceni svoj poklic ter da je tudi ponosen na svoj stan! Kdor ponižuje se sam, podlaga je tujčevi peti. Pred nikomur se učitelj hlapčev-

[1]) Die Kirche nun bezieht sich auf die Schule, aber sie beherrscht sie nicht. Denn sie sorgt für die Ergänzung dessen, was in der Schule von Gütern, Pflichten, Tugenden gelehrt wird, die Ergänzung aber setzt das zu Ergänzende voraus. Daher kann es der Kirche begegnen, von der Schule aus reformirt, und durch die Reform gespalten zu werden; wie solches dem Christenthum begegnete, als in der Kirche die nöthige Gelehrsamkeit war vernachlässigt worden und diese sich aus eigner Kraft wiederherstellte. Ein trauriger Umstand, der jedoch nicht zu vermeiden steht, wenn das Übel einmal da ist.

Digitized by Google

ski ne ponižuj! Svoje pravice vselej zasleduj ter po vestnem izpolnjevanji svojih dolžnosti kaži, da se nikogar ne bojiš! To bode imponovalo narodu ter šoli v obče sigurno hasnilo.“ — — Se bolj označilne so morda besede: „Z gospodi veroučitelji naj vzajemno postopa v vzgojnih rečeh, a tudi zunaj šole naj s temi gospodi — koliker se leda — dobro izhaja; kajti naš narod je prav konservativen in duhovenstvo ima nanj velik vpliv. Sapienti sat!“[1]) — — Da, tudi mi pristavljamo: Sapienti sat!

Pa vrnimo se k Herbartovemu verstvu. Krščansko to nikaker ni. Pa ono se niti verstvo sploh ne more menovati. Kar zovemo vero, religijo, Herbartu ni nič objektivno določenega, kar bi imelo realno podlago. Kajti po Herbartovem mnenji je spoznanje najvišega bitja človeku nemogoče.[2]) S tem so pa spodnesena tla vsaki veri. Vera prava mu je tista, v kateri ni nič določeno „die Religion schaut ins Unermessliche und durch keine Erkenntnisskraft Erreichbare hinaus“. Vera brez spoznanja Boga je absurdum. Še jasneje se o veri izraža Herbart, govore o njenem početku. Porodila se je vera kot nejasen, nedoločen čut iz srca, ne da bi človek vedel, kaj pomeni, kaj je njena smisel. Legla se je kot temna megla na njegovo zavest, napolnivši ga se strahom in češčenjem do nečesar, kar sam ni vedel, kaj je. Vera ga ni tedaj niti duševno razsvetlila, niti ga učila, kaj je dobro, kaj je slabo, kaj mu je delati, kaj mu je opuščati: človek v prvotnem stanji bil je, akoravno pod vplivom vere, brez vsake nravnosti. Še le po naravnem razumu se je počasi dvignil do nravoslovnih idej. Nravstveno probujenemu človeku je vera le še nekaka opora, na katero se naslanja, ko radi naravne šibkosti ne more spolnjevati vseh zahtev nravstvenega zakona; a čim bolj se človek nravstveno ojačuje, tem manj pogreša te opore. Herbart tu pravi, da se z nravstenim napredkom vera čedalje bolj „čisti“ t. j. pravzaprav: vera je tem popolniša, čim bolj se iz človeškega mišljenja in delovanja izloči misel na Boga in čeznaravni svet, in čim bolj se človek vtopi v samega sebe kot popolno in absolutno neodvisno bitje. Čista vera je tedaj vera brez nadnaravnega Boga, vera ta je vera — čiste človečnosti. Tako tedaj vera z napredujočo omiko počasi spuhti izgubivši še tisto nejasno vsebino, katero je imela od početka; vmakne se čisto naravni morali t. j. morali neodvisni od Boga; ker pa za to moralo človeški rod vzgaja šola, je naravno, da z napredujočo šolsko omiko je vera, je cerkev vedno manj potrebna, vedno manj potreben tudi duhovnik. Treba tedaj

[1]) „Popotnik“ l. l.

[2]) Läge das höchste Wesen in Kreise unseres Wissens als ein erreichbarer Gegenstand, so könnte eben so wenig die Religion den zerrütteten Menschen in ein neues, besseres Laad einführen, als im vorigen Falle.

Digitized by Google

le poduka, treba le šol — in prišel bo čas, ko bodo po šoli izomikani ljudje tako nravstveni, da bo odveč cerkev in duhovščina. Kot komentar k tem izpeljavam iz Herbartove filozofije beri le pazljivo letnike „Popotnikove“; pa še živeji komentar nam podaja vsa moderna učna vprava, in postopanje njenih organov.

Herbartove in Kristusove nravoslovne ideje.

Vnebovpijoče je pa in — vsaj s katoliško-krščanskega stališča — kar blasfemno, kar trdi g. Henrik Schreiner v naslednjih stavkih: „Zanimivo pa je, da takozvane Herbartove nravne ideje **nič ne nasprotujejo** krščanskemu nauku. Herbart je prišel torej potom modroslovnega premišljevanja, na popolnoma znanstvenem potu, do ravno istih nravnih načel, katere je v tako priprosti obliki učil naš Zveličar“.

Gospod ravnatelj Schreiner se tu prav temeljito moti.

Ne more biti naš namen, niti nam čas pripušča, da bi tu na široko razlagali Kristusovo t. j. katoliško-krščansko nravoslovje. Saj to mora biti našim bravcem, vsaj v glavnih potezah, znano.

Najviši vzor, po katerem se ima kristijan nravstveno spopolnjevati, je Bog sam; kaker nas opomina Jezus Kristus: „Bodite vi popolni, kaker je popoln Oče vaš, ki je v nebesih“.[1]) Nravstveni poklic kristijanov obstoji tedaj v tem, da postaja čedalje bolj Bogu podoben. A prav ta podobnost Božja je, kateri se filozof Herbart – posmehuje pomiljujoč one, ki jo človeku stavijo za nravoslovni princip — „Moralprincip“.[2])

V naslednjem navedem še nekaj druzih temeljnih naukov iz Herbartovega nravoslovja, da čitatelji vidijo, kako ono skoz in zkoz nasprotuje naukom Kristusovim.

V krščanstvu je nrav od vere neločljiva: marveč ona korenini in poganja le iz vere. Od vere in Boga neodvisna morala je velika herezija, katero obsoja cerkev in krščansko prepričanje vseh stoletij. Herbart pa je ločil moralo od vere, in ne le postavil jo na lastno, neodvišno stališče, ampak odkazal ji

[1]) Mat. V. 48.

[2]) Nicht einmal die ursprünglichen, praktischen Ideen wirken unter alten Umständen moralisch. Das verrathen diejenigen (um ein nahe liegendes Beispiel zu geben), welche sich nicht bedenken, Gottähnlichkeit als Moralprincip zu verkündigen! Ihnen schwebt Heiligkeit, Volkommenheit, Güte, Gerechtigkeit und Vergeltung, nach den praktischen Ideen, als vereinigt in höchsten Wesen vor; hievon empfinden sie den ästhetischen Gesammteindruck. Nun meinen sie, wer den ähnlichen Gesammteindruck durch den Lauf seines irdischen Lebens hervorbringen könnte, der würde Aehnlichkeit mit Gott erlangen!

Digitized by Google

tudi prednost pred vero in celo edini morali prisodil objektivno veljavo; vera se pridruži še le kot nekak primeček, kot golo subjektivna ideja, brez vsake objektivno določene vsebine. V veri si človek nekaj domišlja, o čemer pa nihče ne sme trditi, da je na sebi res tako, akoravno ta domišljija blagodejno vpliva na dejanja nravstveno nepopolnega.

Krščanski nravi, ker je tesno zvezana z vero, je najvišje vodilo — volja Božja, koliker se javlja po naravnem razumu in po čeznaravnem razodenji. Herbart pa, ločivši nrav od vere, tega ne priznava, ampak najvišje vodilo nravstvenega življenja postavlja v praktične ideje ali pravzaprav v človeški razum sam. Krščanski nravoslovec ne bo nehal opominati: V vseh svojih dejanjih imej Boga pred očmi in spolnjuj njegove zapovedi, to je ves človek. Da, ravno v tem, da se v vsem zgodi volja Božja, obstoji po krščanskih nazorih najviša popolnost, svetost človekova. Herbartova morala pa ne ve ničesar o Božji volji. Herbart namreč določuje kot smoter vzgoje, da postane človek sam sebe določujoč nravstven značaj. Ko pa rečemo „sam sebe določujoč", nihče ne jemlji teh besed v pomenu, kaker bi nravstveno vzgojeni značaj sam sebe določeval po višem vodilu, ki je za nas volja Božja, ampak vodilo njegovo je v njem samem, ne da bi se dal voditi od katerekoli avktoritete zunaj sebe ali nagibati iz ozira na višo voljo. Storiti, da gojenec najde samega sebe, voleč dobro, zametujoč slabo: to je vzgoja k značajnosti ali pa je ni — so besede Herbartove.[1]) Človek je avtonomen, on zajema razloge za dobro in slabo, ter nagibe za vse, kar dela in neha, edino iz idej, ki so pa le subjektivne veljave.

Tretjič. Ena temeljnih resnic v krščanskem nravoslovji je prosta volja, in sicer se razumeva ta prostost ne le od zunanje sile (libertas a coactione), ampak tudi od notranje nujnosti (a necessitate). Herbart to prostost odločno in trdovratno taji: prost mu je človek, da je le neodvisen od zunanje sile. Vže sam ta princip pa določuje njegovi nravi v vsem drugačno bistvo od krščanske. Volja in nje prosta odločba je vničena; na katero stran se bo nagnila, je odvisno ne od nje, ampak od množine misli in vnanjih vtisov. Treba le vplivati na vsebino v duši, obujaje zanimanje za to ali ono; tako umetno vzbujeno zanimanje je edina gibovna moč za voljo. Kdo more pri tem še govoriti o prosti samoodločbi, o imputaciji za dobro in slabo, o zaslugi — vse pojmi, brez katerih nravoslovje nima nobene smisli.

V tesni zvezi s tem stoji nauk o vesti. Poglavje o vesti je v vsaki morali eno najvažniših. Po krščanski morali je vest

[1]) Machen, dass der Zögling sich selbst finde, als wählend das Gute, verwerfend das Böse: dies oder nichts ist Charakterbildung.

Digitized by Google

odmev ali glas razuma, ki človeku v konkretnih slučajih kaže, ali in kako mu je delati. V oblasti volje je pa, se po tem glasu ravnati ali ne. To vest, ki razumno, jasno uči, je Herbart nadomestil s takozvanim nravstvenim okusom — sittlicher Geschmack. Ta okus je neko nejasno, nezavestno dopadenje o reči ali dejanji. To dopadenje določuje voljo, ono je postava, princip, po katerem se volja ravna. Nravstven okus se sè slepo nujnostjo poraja iz mrtve mase dušnih misli in vtisov, katera se pregiblje in presnavlja po tem, kaker se je znalo od zunaj vplivati na dušo.

Kaj ima tedaj Herbartovo nravoslovje skupnega s Kristusovim? Zveličar naš je rekel: Moja jed je, da storim voljo tistega, ki me je poslal. Brez volje Očetove ni storil niti najmanjšega dejanja; v vsem je iskal le Očetove časti; a tudi Očetu prepustil, da ga za njegovo pokorščino poveliča. Tudi trpljenje je prevzel le, ker je bila Očetova volja; in ni hotel, da bi britki kelih šel od njega, ako ni volja Očetova. Isto je učil svoje učence. Le kdor stori voljo nebeškega Očeta, ima pričakovati plačila. Kdor pa dobro dela, da bi ljudem dopadel, je plačilo vže prejel. Kristusova nrav je vsa iz Boga, v Bogu, za Boga — da ne govorimo v njenem čezparavnem značaju, Herbartova nrav pa je skoz in skoz brez Boga, taka, da človeka pripelje ne k Bogu, ampak od Boga, da ga uči moliti čisto človečnost, Herbartovo nravoslovje je pravi nravstven — ateizem.

In vse to pravi se po g. ravnatelja Schremerja modrovanji, kateremu so ploskali slovenski učiteljski zavezniki: Herbart je prišel do ravno tistih nravnih načel, katere je učil naš Zveličar!!

Herbartova pedagogika — na višini samostalne znanosti, posebno njegova psihologija.

„S Herbartom začenja nova doba v zgodovini uko- in vzgojeslovja, doba, ki jo imenujemo znanstveno. Herbart ima nevenljivo zaslugo, da je povzdignil pedagogiko na višino samostalne znanosti . . . Svoj vspeh je dosegel Herbart s tem, da je sezidal svoj pedagogični sostav na dva močna stebra: na znanstveno nravoslovje ali etiko in na dušeslovje ali psihologijo . . . . Na pot do visokega smotra, ki nam ga kažeta verstvo in nravoslovje, vodi učitelja dušeslovje ali psihologija". — Tako g. ravnatelj Schreiner.

Mi si hočemo nekoliko od bliže ogledati eden onih dveh „močnih stebrov", na katerih sloni Herbartova znanstvena pedagogika, namreč njegovo dušeslovje; kajti o nravoslovji Herbartovem smo vže govorili. Da je namreč s Herbartom začela nekaka nova doba v zgodovini vzgojeslovja ter vsled tega tudi v zgodovini vzgoje in šole, je žalostna resnica. Država sama, ko si je

Digitized by Google

vlastila izključljivo pravo do javne vzgoje, je vradno priznala Herbartovo znanstveno vzgojeslovje za svoje. In to vzgojeslovje je v kratkem času zavladalo v državnem šolstvu. Tudi naši gospodje učiteljski zavezniki prisegajo na Herbartovo zastavo. A ravno zato, ker, kaker smo rekli, Herbartovo vzgojeslovje sloni na njegovem dušeslovji in se po tem določuje, treba videti, kako je to dušeslovje. Le kdo prav misli o duši, je zmožen človeka duševno prav vzgajati, pa tudi najmanjša zmota o bistvu in lastnostih človeške duše zapelje vzgojitelja na kriva, pogubna pota.

Herbart je res v dušeslovji popolnoma se izneveril tradicijam dosedanje filozofije in s tem vzgojeslovje postavil na podlago od prejšnje povsem različno. Osodepoln je njegov temeljni stavek, da duša človeška nima nikakih zmožnosti ali naravnih sil — Fähigkeiten, kaker se je menilo doslej. Duša je nekak atom, lena brez vsake naravne samodelnosti, zatorej popolnoma pasivna, tako da se ob svoji moči nikar ne zagiblje in ne določuje, ampak vse njeno življenje je le rezultat vnanjega vplivanja. Duši edino lastna je njena obrazovalnost (Bildsamkeit) ali zmožnost, sprejemati vnanje vtise in se po njih dati določevati. Potem takem se da duša primerjati zgradbi, ki se sestavlja iz raznih predstav (Vorstellungen). Vse je od tega odvisno, kak je materijal, ki ga pri tem porabljamo. V duši ni nikake miselne in hotne moči, ki bi poganjala iz nje same, ampak mišljenje in hotenje mora se umetno producirati od zunaj. Po Herbartovem vzgojitelj ni vrtnar, ki bi v dušo le sejal seme naukov ter prepuščal duši, da ona z lastno močjo seme obdeluje in pretvarja; take moči duša nima, ampak tudi to mora v njej proizvesti vzgojitelj sam.[1]) Iz tega se razvidi, kako potrebno je, neprenehoma od zunaj vplivati na mladega človeka ter vsestranko ga obdelovati, kajti bodoč mož odvisen je od tega obdelovanja. S vzgojiteljem pa pri vzgoji sodelujejo tudi okoliščine. Človek tedaj je čist produkt dvojih faktorjev: vzgoje, ki umetno in premišljeno nanj vpliva, pa okoliščin, ki slučajno obrazijo njegovo duševno življenje in značaj.

Kar smo pa doslej imenovali vzmožnosti človeške duše, kaker: spomin, domišljija, razum, volja — je popolnoma napačno; duša nima vzmožnosti; na duši ni nikake virtualne različnosti. Tudi ni duša sama na sebi vzmožna katerihkoli prememb; ampak ona je le nositeljica predstav in misli, katere se potem, kaker se na razne načine od zunaj nanjo vpliva, raznotero spajajo ali ločujejo, ena predstava drugo potiska, tako da, v tem ko nekatere ostanejo bolj na dnu, druge vsplavajo na površje.

[1]) Nach Herbart ist die Seele kein Keim, der dasjenige zur Entwicklung bringt, was ursprünglich in ihm potentiell eingeschlossen und gleichsam vorgebildet ist, sondern ein unbeschriebenes Blatt . . . Lindner: Encykl. Handb.

Digitized by Google

Po raznosti stanja, v katerem se v tem ali onem trenotku nahajajo predstave v duši, se poraja mišljenje, hotenje itd. Kar se je tedaj napačno zvalo vzmožnost, ni nego le za trenotek obstoječe stanje ali sklad predstav ali misli v duši. Čustva (Gefühle) so predstave, katere so bile od druzih potisnjene znad površja zavesti, katere tedaj nekako v brezzavestni temi čakajo luči, odrešenja. Iz te teme silijo na površje k svitlobi, in se s tem javljajo kot poželenje. Poželenje je pa volja, ako se mu pridruži nada, da doseže, po čemer hrepeni.

Po tej psihologiji je tedaj vzgojevatelj absoluten gospodar svojega gojenca in ga odgoji, za karkoli ga hoče. Duša se nikoli ob lastni moči ne bo vstavljala nameram, ki jih ima vzgojevatelj z gojencem, ker je le pasivno dovzetna za vse, kar se ji vtisne. Kaker kdo iz mrtvega kamna ali iz ila izobrazi katerokoli podobo mu je všeč, ne da bi se bal vpornosti od mrtve mase, tako tudi, ako je dušeslovna teorija Herbartova resnična, se ni treba najmanj bati, da bi iz otroka postalo kaj drugega nego kar se je po učnem načrtu določilo. Vspehi vzgoje se dajo strogo matematično izračuniti; bodoči značaj stoji vže prvi dan natančno določen v duhu učiteljevem z vsemi onimi potezami, kaker bo po desetih, dvanajstih letih dovršen stal pred njegovimi očmi.

Rekli smo: ako je teorija Herbartova prava, vse to nujno iz nje sledi, kaker brž se jo vpotrebi na vzgojo. Ta teorija je kaj zapeljiva, za tiste, kateri malo ali nič cenijo osobno prostost pa individualnost človekovo. Teorija Herbartova takim ljudem podaje filozofično vtemeljeno sredstvo individualnost z njenimi pojavi in težnjami v ljudeh vdušiti ter vzgojiti iz njih brezvoljne robove absolutne volje. To sredstvo je vzgoja, izvedena na podlagi Herbartove filozofije.

Nihče se ne more potemtakem čuditi, da je moderna država z obema rokama segla po Herbartovem vzgojeslovji. Znano je namreč, da je reformacija pa filozofija 18. veka evropski državi navdihnila absolutistične težnje. Hegel je državo oklical celo za pričujočega, edino pravega boga. Hegelova filozofija je postala nekak katekizem za moderne državnike, kar dovolj priča zgodovina Nemčije in mlade Italije. Bog je pa vsegapričujoč, vsevedoč, vsevladajoč, v njem se vse giblje, vse živi in biva. Vse te lastnosti Božje si prisvaja tudi Hegelova država. Ona noče le zunanje zadeve odločevati, voditi, ampak hoče resnično kot pravi Bog tudi v duši človekovi, v vesti, v razumu, v volji bivati kot vse zapovedujoča, vse gibajoča, vse določujoča; ne le, da se ne sme nobena lokomotiva zagibati v celej državi brez njenega dovoljenja, ampak ona namerja tudi duhove zasesti sè svojim božjim imperativom, da bodo le to mislili, kar jim bo ona vtiskala, le to hoteli, k čemur jih bo ona nagibala. Moderna država hoče individualnost državljanov vničiti, da bo vladal in živel in delal

Digitized by Google

»en sam individuum — država-bog, požrši in v sebi spojivši vse posamezne individue!

Taki državi — rekli smo — je Herbart pravi apostelj; treba le na dejanje vpotrebiti njegovo vzgojeslovje. In državniki naši, ne da bi dosti premišljali ali preiskovali, je li Herbartovo »dušeslovje tudi pravo, vvedli so je v srednje in više šole, po njem vzgajajo tudi ljudske učitelje, nadejaje se, da bodo tem potom v kratkem v narodih na večne čase vtrdili kraljestvo absolutne državne volje!

Mi nočemo tu zavračati teorijo Herbartovo samo na sebi, pokazati hočemo le, kako pogubna je v svojih posledicah in v porabi na vzgojo in poduk. Zmota v principu, dasi se zdi tako nenaznatna, je v svoji porabi na prakso in življenje osodepolna. To se pred vsem lehko vidi glede Herbartovega nauka, da duša nima lastne moči, ampak ji je naravno lastna trajavost (Trägheit). Ta stavek sam radikalno predrugači ves poduk in njegovo metodo. Vzgojevatelj, ki se drži do Herbartove dobe veljavne teorije »o vzmožnosti duše, dasi ne bo opustil gojenca seznanjati z raznimi predmeti ter v dušo vvažati vedno novih pojmov, bo vendar glavno pozornost obračal na to, da bo duševne zmožnosti, katere v otroku spe, obujal, jih uril ter tako napeljaval ga k samostojnemu mišljenju in hotenju. Prepričan, da človek ni mrtva, lena tvarina, ampak da ima vže v sebi od Stvarnika vsajeno lastno moč, bo glavno nalogo stavil v to, da pred vsem zdrami ono moč, da jo vkrepi, in gojenca privede do samostojne, v službi resnice in dobrega proste individualnosti. Človeka najviše dostojanstvo je namreč, da ob lastni moči misli, sodi in hoče. To je prav za prav, kar pravi sv. pismo: Rekel sem, da bogovi ste vi.

Herbartovcu pa individualnost in osobna prostost ni nič, ker sploh manjka v njegovi duši zanjo prvi pogoj — vzmožnost, »dvigniti se ob lastni moči. Njemu ne more biti do tega, kako bi vzdramil s primernimi vajami speče moči in gojenca privadil k lastnemu mišljenju in hotenju, ampak glavna naloga mu bo, kako bi pred vsem vsestransko založil dušo z raznim materijalom; kako bi potem ta materijal razvrstil, kako bi slednjič na množino predstav, s katerimi je dušo obložil, vplival, da se vse to zagiblje, spaja in razpaja, kaker se mora goditi, da se doseže »od šolskega zakona namerjavano mišljenje, hotenje, poželenje. Vzgoja Herbartova je čisto mehanično, za človeka nedostojno, »do stroja poniževalno ga delo.

Herbartov vzgojeslovni mehanizem je v našem šolstvu mogočno zavladal. Zdi se, kaker bi se vsa vzgoja od najnižega razreda na ljudski šoli, do viših gimnazijskih razredov, in deloma do najviših šol, čedalje bolj postavljala na mehaniško stališči Herbartovo. Na nižih šolah se sploh pretirava potreba nazornega, kazavnega uka (Anschauungsunterricht). Hoče se učencem vse čutno predočiti, vse na drobno pokazati, da se mora

Digitized by Google

res miselna moč, ki se v duši jame buditi, preobložena od čutnih vtisov, zadušiti. Skuša se otroke v šoli umetnim potom seznaniti z najnavadnišimi rečmi, katere so jim vže tako znane iz vsakdanjega življenja. Vtepa se jim v glavo pojme o rečeh, do katerih spoznanja jih privede sama ob sebi narava in izkušnja. Z največim trudom se jim pojasnjuje razmere, katere vsakdo vvidi, kaker brž pride k pameti, in katerih pojasnjevati niti treba ni, ker so ob sebi jasne. Ta metoda je pa posiedica iz Herbartovega dušeslovja, po katerem je otrokova duša „tabula rasa" in povsem nezmožna po lastni moči povspeti se do kakega spoznanja, zatorej treba vse v nji proizvesti neposredno s podukom. Naravne moči se prezirajo in mladi duhovi se dolgočasijo, njih čilost se mori. Od tod tudi izvira preveliko drobljenje in razcepljevanje šolskih predmetov na posamezne tedne, dneve, ure in pol-ure. Pedantstvo šolskih nadzornikov je v tej zadevi večkrat neverjetno. Tu ti je vbogemu učitelju za cele mesece naprej določil, kaj in koliko mora vzeti to in to uro, te in one pol-ure, do tega časa, do tega dne. In gorje učitelju, ako bi se dal zasačiti, da je kakerkoli zanemaril red predpisan od strogega gospoda! Tudi ta napetost, rekli smo, je le posledica Herbartovega dušeslovja. Ker je duša mrtva, brez lastne samodelnosti, ni potem nikake razlike mej raznimi učenci, duše vseh so enako „tabulae rasae", enako se dajo popisati, ker so vse enako pasivne in obrazilne, kaker se da petdeseterim ilovnatim kepam poljubno vtisniti isti obraz; Herbart prezira in taji vsako individualnostno razliko, ki bi izhajala od narave. Kdor se tedaj tega nazora drži, bo z matematično natančnostjo za celo leto naprej izračunil in določil, koliko se mora v posameznih urah učencem vtisniti, in sicer vsem enako, ker vsi so enako pasivni in dovzetni in nobeden nima moči, da bi mogel kako drugače delati nego nanj pliva učitelj. Vsak čin učiteljev po računu nadzornikovem mora enako v vseh učencih proizvesti svoj včinek, kaker se vže naprej z vso gotovostjo da določiti, koliko bo izdelal v nekem času stroj, v kateri se je vrglo toliko in toliko oglja ali drv. Seveda ko bi gospod nadzornik obsojen bil, da bi moral sam par tednov vbijati se s šolskimi poglavci, bi se kmalu prepričal, da otroške „tabulae rasae" niso tako pohlehne, ampak ima vsaka svoje muhe, vsaka svojo pamet. Z dušo človeško se ne da matematično računiti.

Tudi na srednjih šolah je, kaker se zdi, ista Herbartova psihologija kriva, da se skoro edino gleda na obsežnost znanja, a prav malo, da bi se razne zmožnosti obujale in učenci se privajali k samostojnemu duševnemu življenju. Na teh šolah trpi največ spomin, kateri se tako obklada z raznovrstnim materijalom, da učencem pod njegovo težo skoro ni moč priti da jasne samozavesti ter do s v o j e g a mišljenja in hotenja. Z učenjem na pamet se mučijo celo dijaki viših gimnazijskih razredov; pa

Digitized by Google

tudi drugo učenje je sploh mehanično, večinoma (pravimo večinoma — ker izjeme se nahajajo) strogo po črki šolske knjige, suženjsko navezano na besedo in fraze avktorjeve ali profesorjeve. Še celo v pismenih izdelkih, tako zvanih nalogah, bodisi šolskih ali domačih, katerih glaven namen bi moral biti, da se učenci urijo v prostem mišljenji in tako pokažejo vsak svoje nazore, svoj zlog, sploh svoje individualne svojosti, celo v teh izdelkih se učenci ne smejo prosto gibati, ampak navezuje se jih na to, kar so v šoli ali slišali ali brali, tako da jim drugega ne ostaje, nego mehanično reproducirati misli in besede pisateljeve ali profesorjeve. Ali čuda potemtakem, da konec osemletne gimnazije, ko ima dijak kot „zrel" stopiti v življenje, ne zna logično stakniti niti dveh misli: da sploh nima l a s t n i h misli, lastnega p r e p r i č a n j a, lastne volje . . . No, pa država si želi ravno takih vradnikov, takih državljanov, kateri se samih sebe niti ne zavedajo, niti so sploh zmožni, drugače misliti ali hoteti nego misli in hoče minister.

Iz vsega tega je pač razvidno, kako pogubljivo, za človeka ponižujoče je iz Herbartovo dušeslovje v svoji vporabi na vzgojo. Herbartovo načelo vzgojo centralizuje ter zamorivši individualno nagnjenje in sposobnosti narode dozarja za tisto nenaravno enakost, ki ima biti eden glavnih pogojev bodoče socijalistične države. In tako mora tudi v šoli slepa liberalna država sama sebi tla spodkopavoti in pot gladiti — socijalizmu! Zato pa naši herbartovci — učiteljski zavezniki nikdar ne zabijo pri svojih zborovanjih in shodih „Slava" klicati cesarju!!

Pustite filozofijo!

Vsakikrat, ko se naši zavezniki spustijo v filozofijo, se opečejo. To je bridko skusil vže njih prvi filozof dr. Romih. Zdaj se zdi, da so si izbrali drugega filozofa-apologeta. Ta je g. ravnatelj Henrik Schreiner. V svojem govoru pri letošnjem velikem zborovanju slov. učiteljske „Zaveze" je nekako začel razvijati svoje filozofične nazore. Zajahal je Herbarta, a kot prorok obeta svetu tudi novo dušeslovje.

Pa prva filozofična ekspedicija Schreinerjeva je prav nesrečna. Mi ne najdemo izhoda iz labirinta prekoslovij, v katera se je zamotal. Kakor smo videli vže zgore, Schreiner trdi, da s Herbartom začenja v vzgojeslovji n o v a d o b a, namreč znanstvena. Herbart ima n e v e n l j i v o z a s l u g o, da je povzdignil pedagogiko na v i š i n o s a m o s t a l n e z n a n o s t i. Herbart pa je dosegel tolik vspeh s tem, da je sezidal svoj pedagogični sestav na dva m o č n a stebra, na znanstveno nravoslovje ali etiko in na d u š e s l o v j e ali p s i h o l o g i j o. Prva znanost nam odgovarja na vprašanje: kaj je smoter? druga nas uči,

Digitized by Google

kako dosegamo ta smoter. Pri prvem vprašanji, kaj je smoter, je Herbart kot modroslovec prišel do istih načel, kot jih je učil naš Zveličar. Kar se pa tiče drugega, namreč dušeslovja, ki ima biti kažipot k vzgojnemu smotru, je Herbart, ki se zgore na isti strani slavi kot začetnik nove dobe, ki ima nevenljivo zaslugo za povzdigo pedagogike, ki je dosegel svoj vspeh v vzgojeslovji: ta isti Herbart — uči Schreiner na drugi strani — stoji sè svojim dušeslovjem — na krivi podlagi. Tako se je eden tistih dveh „močnih" stebrov, na katera je Herbart sezidal svoje poslopje, zrušil vže v dvajsetih vrstah! Čudno! On, ki je z nevenljivo zaslugo povzdignil pedagogiko, ki je glede pedagogičnega smotra dosegel Božjo modrost našega Zveličarja Jezusa Kristusa, ni vedel pokazati poti do tega smotra!! Schreiner, ki na prejšnji strani učiteljem postavlja Herbarta za vzor-voditelja na pedagogiškem polji, v isti sapi na drugi strani opomina učitelje, da ne misli priporočati jim Herbartovega dušeslovja, kajti to stoji na krivi podlagi. In vender je po njegovi lastni trditvi v dušeslovji zaponadeno jedro denašnje pedagogike!! Vprašamo prvič: Jedro je isto kar bistvo; ako je tedaj dušeslovje bistveno v pedagogiki, in ako je Herbart ravno v dušeslovji se motil, ni li s tem njegova pedagogika bistveno kriva? V čem potem obstoji njegova nevenljiva zasluga za pedagogiko? Drugič: Schreiner piše, da brez dušeslovja ni prave pedagogike, brez nje je učitelj slepec, tavajoč po temi, mornar brez kompasa. Iz tega sledi opomin: Učitelj, uči se dušeslovja! Prav — pa katerega dušeslovja uči se zaskozbog?! Herbartovega ne, ker je krivo, starega dušeslovja peripatetiške šole, ki priznava v duši vzmožnosti, menimo, da Schreiner še manj misli priporočati gospodom zaveznikom, ker on sploh malo ali ničesar noče vedeti o starih. Katero tedaj bodi ono dušeslovje, kompas našim zaveznikom-pedagogom? Izmej doslej obstoječih gotovo nobeno. No, pa saj smo vže zabili, da g. ravnatelj Schreiner je tudi filozof-prorok; da, on prorokuje novo dušeslovje: „Če Bog da, zagledalo bode beli dan v nepredaljnem času dušeslovje, kakeršno si mislim jaz, da bode vgajalo učiteljskim potrebam". Pa to dušeslovje še ne eksistira, in iz tega sledi, da naši učitelji — Schreiner je odgovorem za ta naš res malo trd sklep — so še zdaj mornarji brez kompasa, slepci, tavajoči po temi! In ta prorokovalna modrost slavnostnega govornika o bodečem dušeslovji, vse te logične nezmisli so, kakor poroča „Popotnik", od gospodov „zaveznikov" zaslužile — „živahno odobravanje"! Prosit!

Gospod Schreiner je potem nadaljeval svoj govor o vzgojevalnem delovanji po Herbartu, pa omejil se je edino na pouk kot tisto točko, ki spada osobito v učiteljev delokrog. Le žal, da nam „Popotnik" doslej (ko smo namreč to pisali) ni še prinesel nadaljevanja, in tako ne vemo, kako je g. Schreiner rešil svojo nalogo. Ker

Digitized by Google

pa pouk je brezdvomno v vzgoji eno izmej sredstev v dosego smotra ter kot tak neločljiv od dušeslovja, katero g. Schreiner sam imenuje pot k vzgojnemu smotru, smo res radovedni, katero dušeslovje si je postavil za podlago pri svojem razpravljanji. Ker naznanja, da hoče govoriti o vzgojevalnem delovanji po Herbartu, bi skoro mislili, da se je g. Schreiner spokorjen vrnil k Herbartovemu dušeslovju. Pa ker je le tri vrste višje to dušeslovje obsodil, vendar morda to ne bo res. Da bi g. Schreiner postal peripatetik, ni verjetno. Ne ostane torej drugega, nego da je opustivši vsako dušeslovje izročil se morskim valovom — brez kompasa, in najbrž obtičal v pesku, ako ne celo ladjo razbil si ob morskem pečevji.

Mi menimo, da bi za gospode zaveznike najboljše bilo, da bi sploh filozofijo enkrat za vselej — pustili, ker filozofija ni zanje. Pa tudi nihče ne pričakuje, da bi ljudski učitelji bili filozofi. Kdo bo pač zahteval, da bi vzgojitelji kmetskih otrok, katerih glavna naloga je podučevati v branji, pisanji in v računanji, reševali filozofijske probleme in Aristotelu, Tomažu ali pa tudi Herbartu glasovali nezaupnice, češ, njih psihologija je kriva, nove pričakujemo mi, ki ima še le vgajati našim učiteljskim potrebam! Kar se pa Slomšeka tiče, svetujemo gospodom zaveznikom, naj ž njim previdno postopajo, ako nočejo doživeti nove blamaže. Slomšek je naš cel, kaker ga je Bog dal; ako bi pa herbartovci hoteli svojiti ga sebi, bo naša častna naloga — braniti ga odločno!

Dr. Mahnič.

Kaj je smešno?

Razprava.

Τοῦ αἰσχροῦ ἐστι τὸ γελοῖον μόριον
Τὸ γὰρ γελοῖόν ἐστιν ἁμάρτημά τι καὶ
αἰσχρος ἀνώδυνον καὶ οὐ φθαρτικόν.
Arist. de arte poet. 5.

„Grdobo rabi umetalnik (slovesni) kaker primes (Ingrediens), da provzroči neka mešana čustva. Ta mešana čustva so smešno in strašno [1]). Tu hočemo mi kratko pojasniti pojem in bistvo smešnega.

Mnogo smešnega se nahaja ne le v umetelnosti, no tudi v

[1]) Lessing: Laokoon XXIII.

Digitized by Google

navadnem življenji. Kdo cenjenih čitateljev ni še sedel v pošteni družbi ali pri veseli mizi, kjer je zdaj ta zdaj oni katero povedal ali „zasolil“, da se je vse od veselja kahljalo in hehetalo in hotelo počiti od smeha? In vendar ni vse smešno, čemur se smejemo! Večkrat se pozdravlja kot dovtip besedo, ki ni dovtip. Večkrat se človek smeje, ker ga k smehu nagibajo drugi razlogi n. pr. dobra volja, zdravo telo, vgodne razmere itd. Ali ni toraj primerno zadati si nalogo, da se pojasni in preišče bistvo in pojem toli priljubljenega predmeta?

Na čelu smo navedli o smešnem misel preučenega moža, ki se imenuje kar „modrijan“ — in jasne so nam njegove besede. „Smešno je namreč hiba in grdoba brezbolestna in neškodna“. Toda Jungmann pravi v svojem krasoslovji: To ni opredelba. Ko bi jo bil Aristotel vedel, bi jo bil zapisal. „Smešno“ piše Jungmann [1]), „je prikazen, v kateri se nam pojavi pogrešek zoper zakone našega razuma, a tak, da nam ne vzbuja ni bolesti, ni straha, ni studa“. Ta opredelba je bolja. To je vse res. Izraz (beseda smešna) ali prikazen (dejanje smešno) ne sme kazati nič takega, kar bi nam vzbujalo sočutje, stud, ali strah. To je že razvidno iz Aristotelovih besedij. Strah bi se protivil pogoju *φθαρτικόν* bolest ali vsmiljenje pogoju *ἀνώδυνον*. Ali vendar še nečesa v opredelbi pogrešamo. — „Ach, Fräulein!“ prosi zaljubljen sanjač, „sagen Sie doch ein süsses Wort!“ Gospica odgovori: „Zucker, Honig!“ [2]) — Zakaj se smejemo? Le pomislimo, kako zelo oddaljena sta si pojma: sanjarska koprneča ljubezen — in domača jedila: sladkor itd.! — Neki kmetič se je hvalil: „Joj, v mojem vinogradu bi se že sedaj (meseca aprila) nabralo polno kado (vinska posoda) zaroda! To bode 'etina, da bodemo vriskali!“ — O trgatvi je bilo tam grozdja 4 ali 5 kilogramov! Koliko grozdja bi dozorelo iz tolikega zaroda — in koliko ga je mož vbral? Razvidimo, da bistvo smešnega je **nasprotje**.

„K smešnemu je potreben kontrast popolnostij in nepopolnostij“. [3]) Tako uče tudi drugi krasoslovci [4])

Da bodemo lažje razumeli bistvo smešnega, razdělimo si zanimivo tvarino v 4 male dele in prašajmo se, kaj je komično, smešno v ožjem pomenu, ironija, humor.

„Resen mož“, piše novodoben krasoslovec, [5]) „resen mož gre iz vesele družbe v pozni noči domu. Mesec sveti, noč je jasna; vračajoč se v navdušenem stanu vidi po cesti prekope (brazde) in je preskakuje. Ko tja pogledamo bistreje, vidimo

[1]) Jungmann S. I. Aesthätik št. 190.
[2]) Shakspeare: Nevspešno ljubovanje.
[3]) Lessing, Laokoon XXIII.
[4]) Oesers' s aesth. Briefe.
[5]) Dr. Josip Durdík, Všeobecná aesthetika § 70.

Digitized by Google

mi, da so to le sence, katere meče vrsta topol na njegovo pot. Važni, dozdevne prekope preskakajoči mož se zdi nam (subjektu komičnosti) komičen (objekt komičnosti). V tem slučaji vidimo zelo jasno, kaj spada k pojmu komičnosti; in sicer kar se nam pojavi najprej kot podlaga: da moramo bolje vedeti nego oni resni mož, kaj so prekopi. Ko bi tudi mi sami mislili, da so te sence resnični prekopi, bi komika nehala. Opazujmo moža dalje. Ko bi nagloma padel, si nogo zlomil, ali glavo ranil, oglasi se v nas čut vsmiljenja do njega in slučaj hitro izgubi svojo komičnost. Naj se toraj v komičnem godi karkoli: neskladnosti, nasprotja v vsi ostrosti, a vendar nasledki za vse pri tem deležne morajo biti neškodni (kaker zahteva Aristotel: *αἰσχρος ἀφθαρτικόν*). Ne da bi se izključevala vsaka težava, le škodljivost je zabranjena. Tako ima naš resni mož napor, ko preskakuje, trpi na svoji složnosti, ker bi lahko kar šel čez sence brez napora" ltd.

Ako toraj slučaj ali prikazen komičnemu objektu donese škodo in nam (komičnemu subjektu) provzroči sočutje — ali pa le eno — ni slučaj več komičen, če tudi sti v zvezi najskrajnejši nasprotji. Kaker hitro se oglasi katero elementarno čustvo, sočutje, zavist, ali druga, ne čutimo več komike, ne smejemo se več. Iz vseh elementarnih čustev bi se s komiko k večemu prenašala škodeželjnost. Iz tega si razlagamo znano prikazen, da ljudje, navdušeni za blagor in napredek svojega bližnjega, imajo malo čuta za komiko, zato ker v njih prevladajo elementarna čustva.

Tu in tam se sliši ali čita stavek: Od vzvišenega do smešnega je le korak. Ali je pa to v resnici tako? Ne. Vzvišeno in smešno sta čisto nasprotni. Meni n. pr. se zdi, da se višam (k višku pregibljem) na dvoji način. Ali menjam jaz svoje stališče, ako stopam n. pr. v resnici više, ali pa menjajo predmeti svoje n. pr. padajo niže. Prvo je pri vzvišenem, drugo pri komičnem. Ako toraj rečemo, da vzvišeno v komičnem je navidezno, to tako umevamo: da mi ostanemo na svoji stopinji, toda okolica (predmeti so zapleteni v komiko) pada. Kadar razumemo nasprotja komične zveze, pade nasprotje popolnosti radi nasprotja nepopolnosti. — „Pijte, boter, pijte!" vabi kmetič, „to Vam je kaker burgundec! Zmastil sem nekoliko drenulj in robidnic! Pijte!" Pijača izgubi v tem hipu nekaj dobrote, nekaj časti — radi malovrednega nasprotja. Pričakovali smo dobro, celo izvrstno pijačo radi imena znamenitega vina. Sedaj pa smo slišali nasprotje, in pijača pade niže po svoji vrednosti. Mi ostanemo na svojem mestu, a vendar smo više, vendar tako pijačo preziramo, ker je padla pod nasnjena vrednost. — Pri vzvišenem pa stopa okolica visoko nad nas in moramo se nehote zanjo višati nad svoje navadno stališče. Vzvišeno in smešno si je toraj protivno. Pozorujmo kon-

Digitized by Google

kreten slučaj. Umetalnik n. pr. (deklamator ali glasbenik) hoče v društvenem življenji izvesti kaj vzvišenega. Želi vsaj, da bi se z d e l oni čin vzvišen. Ako se mu ne posreči niti ta dozdevnost, se pokaže, da je človek kaker mi — in zdi se nam ravno nasprotje vzvišenega — s m e š e n. Prava vzvišenost nima na sebi nič smešnega ali šaljivega. Ni res, da je od vzvišenega do smešnega le korak. O d p o s k u s a i z v e s t i p r i k a z e n v z v i š e n o s t i — k smešnemu je le korak. V vsakdanjem življenji se večkrat pripeti, da kdo sega po vzvišenem, a zagazi v smešno. Mož n. pr. koraka gravitetno po cesti in naenkrat se zaplete in štrbunkne na tla. Cela okolica vdari smeh. Smeh je tem odkritosrčniši, ako se ve, da je mož padel ravno radi gizdave gravitetnosti. — Ko je Kserks dal Helespont bičati radi nepokornosti, je bil lahko svojim vojakom vzvišena prikazen. Toda ko bi hotel kdo dandanes kaj takega početi, bi se nam ne zdel vzvišen — no pač komičen, ker b o l j e v e m o nego Kserksovi vojaki, da se voda ne da kazniti. Vzvišeno preskoči v smešno zato, ker Kserks ni za naše oči storil nič vzvišenega. P o s k u s i l je le izvesti n a v i d e z n o v z v i š e n o, a posrečilo se mu ni. [1])

Pogoj komičnega je tudi, kaker smo že rekli, b o l j e v e d e n j e, b o l j e u m e n j e. Ako vzamemo prejšnjo priliko o Kserksu, ki je vkazal nedolžno morje z bičem pretepati, se ne čudimo, kaker so se morda njegovi vojaki. Narobe: smejemo se. Zakaj bolje vemo nego vojaki, kaj se da bičati in kaj ne. Vedeti moramo, da to in to nasprotje se ne sklada. Neki katehet je otrokom povedal v šoli izvrsten dovtip, da bi se pokalo od smeha. Toda smejal se je s a m. Otroci niso priprostega dovtipa razumeli. Komika se nam javi, kjer vedenje, pomisli, duh. Kjer ni duha, kjer ni mišljenja, ni komike.

Ako potemtakem pregledamo vse znake komičnega (smešnega v širjem pomenu), lahko rečemo: S m e š n o s p l o h j e p r i k a z e n (b e s e d a a l i d e j a n j e), k i s p a j a p o j m a d v e h o d d a l j e n i h n a s p r o t i j p o k a t e r e m k o l i z n a k u v s o g l a s j e t a k o, d a n a m n e v z b u j a n i s o č u t j a, n i s t u d a, n i s t r a h a, i n d a n a s p r o t j e b o l j e r a z u m e m o n e g o n o s i t e l j s m e š n e g a (a l i k o m i č n i o b j e k t). Komičnih vzgledov nam ponuja v obilici vsakdanje življenje. Komično je vse lovenje efektov, vsa licemernost, vsa ličenost. Ona zveza nasprotij po znakih pojmovih se kaže premišljujočemu duhu neopisljivo raznolična. Opomnimo, da komično ne sili vedno k smehu, kaker dovtip — o katerem spregovorimo pozneje. (Niti dovtip ne provzroči vedno smeha). Tu podamo nekoliko vzgledov, ki nas pouče o zvezi nasprotnih pojmov. Tu in tam odkrijemo tudi nasprotja. Komika nastane:

[1]) Primeri Dr. Durdik, Vseob. aesth. § 70.

Digitized by Google

a) Ako se nam podaje sredstvo na mestu namena. N. pr. Charles Gervais, kupec v Parizu, je prosil častne službe pri municipiju. Neki časnikar mu napiše par besedij, katere bi imel Gervais govoriti pred mestnimi očeti. „Kot kandidat za to važno službo, vejica, popolnoma se oziraje na Vaše želje, vejica, prosim Vašega glasu, pika.“ [1]) Časnikar mu je bil namreč zaznamenal in v glavo vtepel tudi medpičje.

b) Ako se rabijo namenu nepripravna sredstva. N. pr. „Lukec!“ vkaže gospodar svojemu pastirju dne 1. aprila, „hitro teci k sosedovim! Naj posodijo oni sveder, s katerim se vrta sir!“

c) Ako otrok govori in se vede kaker odrasel človek. N. pr. Deček zida hišico. „Oh, toliko dela imam! Lenčika, hodi po še kamenja! Jaz ne morem vsega sam!“ Ali pa: Petletni deček si obuje praznične škornje svojega deda, se vnjih skoro izgubi, poskusi hoditi, si potisne dedovo pipo med zobe, slastno vleče in modro se kremži in pljuje na tla.

d) Ako se zamenja varčnost z lakomnostjo. N. pr. Skopuh leži na smrtni postelji. Smrt že trka na njegovo trhlo telo. Hlapec stoji pri postelji. Skopuh skrbno pogleduje svečo, ki gori pri njem. „Ti!“ spregovori skopuh, „vgasni svečo, vgasni! Saj se lahko vmrje v temi!“

Nasprotji: čednostna varčnost — ostudna lakomnost.

e) Ako olikan človek govori nalašč n e o l i k a n o. N. pr. „Jaz sem tudi v Gorici zagnal vseh osem latinskih. Težave so bile. A sedaj vendar imam imenitno službo v Trstu pri pravici“.

f) Ako se neolikan človek sili govoriti olikano. N. pr. „Veste, gospod sosed, v tej zadevi sem že govoril z županom. Toda bile so take okolistave, da se nisva mogla dogovoriti“.

g) Ako se nam odkrije pravi pomen besede na mestu prenesega. N. pr. V nekem časopisu vidimo naslikam p r e v r t a n klobuk, klobk brez dna s podpisom: „eine bodenlose Behauptung“.

Nasprotji: star, „penzijoniran“ klobuk — lepi izraz strogega kritika.

h) Ako se nam kaže prenesen pomen na mestu pravega. N. pr. Neki kmet je vedno imel pri hiši osla. „Kupi si raji konja!“ mu svetuje žena. „Osla sem se že naveličala!“ — „Tiho bodi, Marijana! Dokler bom jaz živ, bodeva vedno imela osla pri hiši.“ (Osel bi bil gospodar.)

i) Ako se rabijo brezpotrebni sinonimi za nevažen pojem. N. pr. „Prosim, gospod, ne zamerite, da Vas obiščem tako pozno! Hotel sem prej. Toda nisem imel priložnosti, nisem imel priloge, ali recimo prilike! Da se Vam je pa sinoči zgodila taka

[1]) „Vaterland“, 18. avg. 1893.

Digitized by Google

nesreča, me je jako iznenadilo, veste, me je prehitelo, skoro bi rekel presenetilo!"

k) Ako se predmet prenatančno opisuje. N. pr. „Wir kamen dann auf einen Planet, welcher Erde heisst, und fanden dort ein zweifüssiges Säugethier, welches Mensch heisst, in grossartiger Menge."

l) Ako se hoče slabo pohvaliti. Kmet n. pr. se jezi nad deževnim vremenom. „A! danes je res „fajn" dan! Apraminti najne! letos se nisem še tako premočil!" Ako pa vidimo kmeta premočenega do kože, trudnega, vpehanega, lačnega, se nam vsiljuje sočutje in prizor hitro izgubi komično podobo.

m) Ako se pove kaj malenkostnega na mestu pričakovanega veličastnega. N. pr. Drugo predpepelnično nedeljo (evangelij: o sejalcu in semenu) je neki izvrsten govornik hotel dokazati, kako nastane iz malega veliko, in tako-le začel: „Vi bi se razveselili, če bi vam zagotovil, da si zamorete za košček starega usnja kupiti kruha, mesa in vina, kaker za časa rimskega cesarstva, ko so imeli usnjate denarje. Zakaj vsak mož premore doma dovolj starega usnja. Za časa Numa Pompilija so tekli kameniti denarji. To bi bilo tudi dobro za vas, ker kamenja vam pač ne manjka."[1])

n) Ako kdo dela hitro, kar bi moral počasi — ali pa naobratno. N. pr. flegmatičen študent pride v kuhinjo: „Prosim, gospodinja, kozarec vode!" Za trenutek prosi še enega. „Kaj pa imate?" praša gospodinja. „A nič! Le moja soba gori!"

o) Ako se govori o dobrem kaker slabem. N. pr. „Gospod, ali se res ne vstavite pri nas?" — „Ne! Hvala! Obljubil sem že gospodu N.... Prijatelja sva že dolgo let, od mene je vino kupil, pri njem sem prenočil, povabil me je danes na obed in tako — abyssus abyssum invocat!"

p) Ako se govori o lahkem kaker o težavnem in narobe. N. pr. „Ker zna (Janezek) že streči pri maši, naj se pa nauči še maševati, kar mu najbrž ne bo delalo prevelikih preglavic."[2])

Nasprotji: vaški strežnik — izšolan abiturijent in bogoslovec.

Velik komičen vtis se da doseči tudi s pomočjo glasbe. Treba je le zvezati oddaljena nasprotja. Ako sta napev in harmonizacija resna, vzvišena, besede pa smešne, šaljive, bode včinek smešen. Ako so besede resne, žalostne, mrtvaške — in napev okrogel, poskočen — ravno tako. Tu je prav umestno, ako ponovimo besede našega domačega glasbenega umetnika in teoretika. „Recimo — hudomušen skladatelj vzame prav navadne, morda šaljive besede, pa jim zloži napev, ki naj se prav — mi-

[1]) Primeri: Pridige P. Joannis Baptistae a S. Cruce Vipacensi. G. Mayr Labaci 1707.

[2]) Dom in Svet 1893, 10 zv. str. 452.

Digitized by Google

lootožno poje, in efekt bo — komičen. Zlata vreden je humor, šala, dovtip in saj obstoji ta navadno v tem, da spravimo nasprotne pojme nepričakovano v zvezo mej seboj, a glasbenik to prav lehko napravi s tem, da nalašč v napevu ravno nasprotno izraža, kar besede. — Slišal sem nekdaj ob eni po polnoči pijanca, ki se je drl na ves glas, ki mu je bil do skrajne meje hripav, in kaj je pel?

„Ptički, l' po prosmo vas,
Sliš' te moj m i l i glas."

Ako bi hotel kedo take muzikalične šale zbijati, pazi naj, da ne bode vzvišenih tekstov poniževal, ali pa že znanih občutljivih napevov s frivolnimi besedami skrunil."[1])

Kako se pa neki razdeljuje komika? Najprej v n j e ž n o in s u r o v o. Mnoga komika se poraja le iz grdega (*τοῦ αἰσχροῦ μόριον*), nepristojnega. Ako se malega dečka sili v družbi, da bi kaj deklamoval, in naposled se vstopi in nasproti družbi iztegne iz ust rudeči, zdravi jezičck — in vsa družba vdari v smeh, moramo vsi takemu prizoru pripoznati komično moč. To je nedolžen slučaj s u r o v e komike. K surovi komiki spada tudi s u r o v a š a l a, ki človeka žali občutljivo. Čim več elementarnih čustev komika prenese, tem nižja je in zamore iz tega vzroka biti jako vplivna in rezna.

Prvi glavni oddelek komike je k a r i k a t u r a (caricare = nakladati, preobložiti, presiliti), ki ni nič druzega nego p r e t i r a n j e. Radi svoje komične moči je karikatura pri ljudstvu jako priljubljena.

Drugi glavni oddelek je p a r o d i j a. Parodija vzame iz slavnega in znamenitega umetniškega dela le njegove zunajne, postranske znake in jim pripoji nekaj malenkostnega ali recimo v z a m e n j e g o v o z u n a j n o o b l i k o i n j o n a p o l n i s t u j o v s e b i n o. Parodija je kaker strašilo v zeljniku. Obleka je človekova — a vsebina je tuja — kol in slama. Znano je, kako je Napoleon I svoje čete pregledovaje prašal starega vojaka, v katerih vojnah je bil. Vojak odgovori: V bitvi pri Marengu, pri piramidah, pri Slavkovem: Vojskovodja se začudi, da ni vojak dospel v višjo službo, in ga hitro povzdigne v službo visokega dostojanstvenika. To prigodbo čita nekega jutra vladar male državice in napravi še svojim vojakom podoben prizor. Toda neslavnost prebivalcev, neresnica vojsk itd. nastopijo kot kontrasti proti prejšnjemu prizoru. To je parodija. Parodija se sploh polastuje znakov česa velikega in je nadeva malemu. Žabo-mišoboj (batrochomyomachia) je parodija Ilijade. Neki pesnik je k „pesmi o zvonu" — parodoval zloživši „pesem o škornju". Pod-

[1]) I. Kokošar, glasba s tekstom, R. Katolik III. t. str. 122.

Digitized by Google

laga in včinek parodije sloni največ na n e s o g l a s j i med o b l i k o in o b s e g o m. A zahteva se še nekaj: moramo zopet nekaj vedeti, nekaj razumeti. Ta oblika je prej krila boljo vsebino, sedaj obe vsebini — prejšnjo in sedanjo v svojih mislih primerjamo. Oblika je občna, ki veže prvo in drugo vsebino — toda nasprotji obojih se odbijati.

Vzemimo n. pr. parodijo k pesmi: „Jamica tiha“. Oblika ostane — a v obliko se povije tuja vsebina: oslova smrt.

„Jamica tiha, kotiček miru,
V tebi ni g l a d a, težav ne joku,
Vtrujeno vzemi u h a t e g a kri,
V tvojem naročji se s t e g n i t' želi.

Kratki so dnevi na svetu za nas,
Hitro nas mine odločeni čas;
Blagor mu, kteri pri r o ž j i zaspi,
V k o z j i c i sladki se tam prebudi [1])

Le pet besedij je spremenjenih — in vsebina je druga.

Tretji oddelek komike je t r a v e s t i j a. Travestija se ne meni za zunanjo obliko; odbere si njegovo vsebino, pusti jej znane in glavne črte, osebe, dogodke, imena — toda preobrne je v komične. Sveto prevrne v opolzlo, vzvišeno v nizko, i. t. d. Na mesto velikih in dostojnih nagibov postavlja navadne, malenkostne. Travestija se polastuje vsebine velikega in jo pokrije z malimi znaki in ima toraj iste vsebino — kaker izvirnik — toda nepristojne malenkostne znake. Ako hočemo priliko: travestija več škodi izvirniku nego parodija. Zakaj parodija širi slavo originalne o b l i k e, travestija pa sega z opolzlo roko tudi po vsebini. Lupino zavrže, jedro osmradi. Umeje se samo po sebi, da se vse imenitno, veličastno vzvišeno lahko paroduje (a se ne sme.)

Oddelek komike je slednjič s a t i r a. Satira je na kratko rečeno: k o m i k a s t e n d e n c o. Satira hoče vplivati na izboljšanje obstoječih zlorab, razvad, nenravnosti, in rabi v sredstvo komiko. Kaže sploh n e v o l j o p r o t i n e p r a v i r e s n i č n o s t i. Satirik tepe, biča, seka, preganja, zasmehuje — a vedno prosvita njegov smoter, d a m u j e d o z b o l j š a n j a. Satira karikuje, paroduje in travestuje. S a t i r a m o r a p r e t i r a v a t i, da se zlorabe in razvade pokažejo tem vidneje in razločneje.

[1]) Čitatelj se ne zgrozi radi te parodije! To ni smešenje cerkvenih obredov, ker vse nagrobnice so n e l i t u r g i č n e in imajo koren v poganskih običajih. — „Bratje! Nočemo, da ste v nevednosti gledé vmrlih: d a n e ž a l u j e t e k a k e r d r u g i, k i n i m a j o u p a n j a.“ I. Tes. 4. Naj bi se k večernu poslovenilo in vglasbilo katero prekrasnih antifon „Subvenite, In paradisum, Ego sum resurrectio et vita“!

Digitized by Google

Ako satira izgubi dobro smer in ima za namen le trpkost in frivolnost, bliža se sarkazmu, ki po svojem imenu (σαρξ — meso) močno vpliva in zajeda kar meso.[1])

To smo omenili o smešnem sploh — ali o komičnem. Komično ne sili vedno v smeh. Lahko se smejemo v kakem slučaji. Toda navadno se smejemo le v onih slučajih, v katerih se nam nasprotje odkrije naglo. Ako sti v komični zvezi spojeni nasprotji in se naglo ma pojavi njihovo soglasje, nastopi smeh. To imenujemo dovtip. Med komičnim in smešnim v ožjem pomenu je taka razmera. ako se smemo izraziti, kaker med potenco in dejstvom. Pri komičnem je vzmožnost vzbuditi smeh, pri smešnem v ožjem pomenu se smeh v resnici pokaže. Izjeme so tudi tukaj. Včasih nas smeh posili pri samem komičnem, včasih izostane pri najboljem in pravem dovtipu.

Smešno v ožjem pomenu je ona prikazen, v kateri se nasprotje pokaže naglo. Nadalje lahko rečemo: dovtip je nagli izraz komičnega. „Mnoge reči se mi zde komične, pa me ne silijo v smeh. Da se zasmejem, se mora komično pokazati naglo ma.“ [2]) Če tudi si nisti nasprotji zelo oddaljeni, vender nagli izraz njihove zveze navadno vzbudi smeh. Pravi dovtip mora, kaker zahteva opredelba, imeti v sebi nekaj komičnega, mora v sebi spajati dve nasprotji, ki sti spojeni po katerem skritem soglasji, ne sme žaliti, ne sme škoditi, ne sme se studiti N. pr. „Ich bin für diese Welt gepfeffert!“ Oseba je hotela reči.. da je za ta svet kaker pokopana. Nasprotji: pokopati — s poprom posuti. Obema pojmoma občni znak ali recimo skriti soglas: sè zemljo zasipati — s poprom posipati. Zveza teh nasprotij nam ne vzbuja sočutja, nam ne škodi, nam se ne studi. To je pravi dovtip. — Ali vzemimo drugo priliko! V hiši sedi mlada žena s tremi otroci, in moli in joka. K vmirajočemu možu so prinesli sv. popotnico. „Janezek!“ pokliče mati najstarjega dečka, „pojdi sem, pokrižaj se in moliva za ateja, ki bodo kmalu vmrli in šli v sveta nebesa!“ — „Vmrli bodo ata? In tiste štruklje bodemo sami pojedli za večerjo?“ Vse pogoje vidimo, toda tu se nam sočutje vsiljuje. Dovtip ni pravi. Hibo ali grdobo imamo. Grdo je dečkovo prašanje pri očetovi smrti. Toda hiba ni brezbolestna (ἀνώδυνον). Sočutje nam brani smejati se. — „Z dovtipom“ — piše Dr. Durdik (§ 60), „z dovtipom spajamo dve pomisli iztaknivši v njih neko soglasje, ki se je do sedaj skrivalo. „Perzijancev je toliko, da njihovi škiti obsenčijo solnce“ — „Tem bolje,“ odvrne Spartanec, „bojevali se bodemo v senci!“ Nasprotje: težki boj (proti veliki množini) in lahki boj (v senci). Dovtip se tem bolj posreči, čim bolj odda-

[1]) Dr. Durdik. §. 71.
[2]) Dr. J. Dusdih. Vš. aesth.

Digitized by Google

ljeni sti nasprotji — ali čim večje nesoglasje se je kazalo prej; nadalje čim močneje je sedanje soglasje, ali čim globeje se je skrivalo prej. Čim bolj se spolnijo pogoji, tem močnejši bode učinek. Zato vpliva najbolj soglasje, ki nastopi naglo. Znan je pregovor, da dovtip išče znake podobne na stvareh nepodobnih. Dovtip mora zato imeti velik pregled, ker se poganja za skritimi podobnostmi. Najbolj se dovtip tam iskri, kjer logična razsodnost in zdravi razum vidita popolno needinost. Smešno opredeljuje dovtip F. Th. Vischer: „Dovtip je preoblečen duhoven, ki poroči vsak par in najraje take pare, katerim branijo sorodniki.“ To pomeni, da dovtip veže vse pojme po katerem soglasu, posebno kojim branijo v zvezo protivni znaki.

Dovtip razpada v dva oddelka: miselni (stvarni) in slovesni (besedni) dovtip. Besedni dovtip sloni le na okritji soglasja med besedama, na podobnosti zvoka — in preložen v drugi jezik se izgubi. Pevec je pivec — pivec je pevec! Ako to preložimo v nemščino, se dovtip izgubi. „Slovesni (besedni) dovtip ni veliko vreden. Pravi dovtip je vedno miselni ali stvarni. Lahko se stega k pomislim najširjega obsega; toda vendar, kar se nam zdi daleč, hitro spoji. Imenuje se tudi ostri, rezni, nježni in surovi dovtip. Iznenadenje dovtipa sloni na dveh činiteljih, ki sta: nepričakovanost (ker je bil soglas skrit) in naglost.

Tu zopet podamo nekaj vzgledov. Najprej za besedni dovtip.

a) Zveza nizkega in vzvišenega. V šolski nalogi napiše učenec prvi stavek: „Arion war ein berühmter Thonkünstler“. Soglas je med besedama Thon (ilo) in Ton (glas). Nasprotji: imeniten godec in pevec — lončar.

b) Novinec pri vojakih ne zna glave lepo po konci držati. Vprašan pove, da je bil pevec. „Wahrscheinlich ist Ihnen die Tonleiter in der Kehle stecken geblieben“. [1])

c) Sin pravi: „Mati, sedaj pa imamo res lepo hišo. Ko se oženim, bom lahko cel tisočak potegnil!“ — „Da!“ pravi mati, „ako bi ti ga kdo privezal z vrvjo!“

Miselni (stvarni dovtip).

a) Neživo se zamenja z živim. „Gumbi na jopiču so puntarski, se odtrgavajo in hočejo se ločiti!“ (Fran Erjavec).

b) Deli človeškega obličja se primerjajo mrtvim predmetom. N. pr. stara sodnijska pisača se pogovarjata. Eden bi rad nosljal in drugi mu vstreže. „Na! na! Vzemi si ga en tovor in objadraj horizontalni promontorium svojega obličja (nos)!“

c) Jezikoslovna okornost se osmeši. N. pr. Suplent praša pri fiziki učenca, kateremu je šla nemščina trdo: „Führen Sie Krieg gegen di deutsche Sprache?“

[1]) „Slovenec“ 1893 — Črtice iz somatologije.

Digitized by Google

d) Iz malega vzroka — velik včinek. N. pr. „Pri vojakih se nisem ničesar bal. Tam v Bosni sem enkrat sprožil — pok — in krogla je deset Turkov predrla!“ Ali: „Tudi *X-ov* šomašterček bi zložil „Missa Papae Marcelli“![1])

e) Velik vzrok — mal včinek. Furlanski pesnik pripoveduje nekje, da so kedaj njegovi dedje najeli slavnega Rafaela Sanzi-ja, da bi s slikami okrasil domačo cerkev — in pri tej priliki da je nekoliko podrsnil in pobarval vrata domačega skednja.

Nasprotji: Rafael — skedenj!

f) Žalost se primerja navadnim stvarem. N. pr. „Ali ga hočeš s solzami izprati iz groba?[2]) — Mož zapravljivec pride pijan domu in žena se joka. „Kaj Ti je, Terezija? Kaj otiskaš? Ali si se najedla hrina?“

g) Vboštvo se zamenjuje z bogastvom. N. pr. Neki revež je pridelal le mernik turšice. Sosed ga podraži, kam jo bode „peljal“ na prodaj. „Ne!“ odvrne kmetič. „No prodam je še! Moram pisati v Banat in poizvedeti po čem je tam!“

h) V e č k r a t na mestu e n k r a t — in narobe. N. pr. „Lukec! Teci domu! Oče ti je naglo vmrl!“ Lukec: „O kako je to? Saj ni imel navade vmirati!“

i) Ako se med važen, resen pogovor vtikajo postranske zabavljice, neslane opazke, ki imajo posebno veliko moč, ako se izgovarjajo v tujem jeziku.

Ako je dovtip „ovenčan,“ je soglasje — občni znak obejih pojmov — globoko skrito in vpliva močneje. N. pr. Najdeta se dva prijatelja. Eden vzame lok v desnico, gosli v levico in jame gosti, drugi pa začne peti svetovno znano skladbo v „I-dur.“

Lok — nož, gosli — pleče, gosti — rezati, p e t i v „I“dur — p i t i. — Visokošolec kot enoleten prostovoljec je počasi napredoval v vojaških vajah. Stal je okorno kaker veljblod. Korporal: „Was stehen Sie da wie ein immatrikulirtes Schiff der Wüste?“

Dovtip mora biti v svojih podobah d o s l e d e n. N. pr. Učenec rešuje pri deski v potu svojega obraza trigonometrično nalogo.

Profesor: „Toraj pišite! Ta kvocijent je tako velik kaker — No!

Učenec: Kaker sinus-a!“

„Pišite!“ in profesor zacepta z nogama. Učenec piše krivo preobrnivši funkcijo in črko — a-sinus.

„Na, sehen Sie!“ zavpije profesor. „Auf der Tafel und bei der Tafel steht ein a-sinus! „Er wird ersucht sich an seine

[1]) V nekem letniku „Cerkvenega glasbenika.“
[2]) Snakspeare. Romeo in Julija IV.

Digitized by Google

Krippe [1]) zu begeben!“ Profesor ni smel reči, da bi šel „osel“ v klop. Da bi bil dovtip dosleden, moral je osel k jaslom!“

Na podlagi komičnega je vzcvela tudi cvetka, ki z osatimi listi marsikoga čut zbode in rani, namreč ironija. „Ironik pokl ada nekaj nepravega, protivnega na mesto resničnosti“ [2]) Na vasi n. pr. sede trije bogatini in vbog sestradan delavec — Blaž. Trije bogatini mešajo s krajcarji po žepih, vbogi delavec nima beliča. „Danes bode šlo na dražbo sosedovo premoženje, veš, Blaž!“ izpregovori eden bogatinov. „Glej, da ne bodeš preveč višal in gonil, nobenega se ne bojim nego le tebe!“ Komične so pa te besede, ako prisotni možje bolje razumejo, koliko je resnice v stvari, ki se jim kaže v napačnih besedah. Po besedah bi se zdelo, da je sestradani Blaž imovit mož, ki bi tekmoval na dražbi se svojimi sosedi. Toda možje in mi bolj resnico poznamo nego nam jo oni bogatin kaže po svojih besedah. Iz tega pogoja dobiva ironija smešno lice. — Ironija ima za sredstvo svojemu namenu misli. „Zato se ironija že bliža pronikavemu razumu in je od domišljije oddaljenejša nego komika, nego priprosti dovtip. Zato jo poselno radi rabijo govorniki in tendenčni pisatelji, satiriki in sarkasti. (Dr. Durkik § 72). Ironija ima namen z navideznim nasprotjem opozorovati stvari na njihovo pravo mesto. Deluje pozitivno in negativno in hoče, da nastopi dobro, krepostno, kjer ga ni in da odstopi hudo, napačno, kjer se je vgnjezdilo. Zato razločujemo dobromiselno (dobrohotno) in zlomiselno ironijo; toda v obojih slučajih je ena in ista. „Tako pozno?“ praša žena moža prišedšega iz pivnice. „Do jutra si mogel tam biti, do jutra!“ To je zlomiselna ironija, ker pravo mesto pijančevanja je zlo. — „Včeraj si zopet dala polno moke onemu beraškemu capinu!“ krega bogata kmetica nevesto. — „Oni revež,“ meni nevesta, „ni bil pri nas že pol leta! Sedaj pa me še kregate! Revežu dati milodar je grešno, kaj ne?“ To je dobromiselna ironija, ker dajati miloščino je dobro. Ironično govorjenje je včasih težko umeti, ako je nasprotje globoko naskrito. Toda ko se nasprotje — ali prav za prav — soglasje nasprotij — odkrije, je včinek tem večji. N. pr. „Andrej, blizu tvoje glave se ne sme vžigati žveplenic!“ Ako je Andrej vžaljen, je moral že besede premisliti in razumeti očitanje, da ima slamo v glavi. Ako rečem tolstemu človeku: Tolsti trebuh ima medle možgane,[3]) mora dotičnik razumeti, da si vegetativna in duševna zmožnost nasprotujeti, in še le potem mu je jasno, da želim zlo — preobilno vživanje jedi in pijače — pregnati in dobro — duševno delo vpeljati.

---

[1]) Jasli.
[2]) Dr. Durdik § 72.
[3]) Shakespeare: Nevspešno ljubovanje.

Digitized by Google

Vsa do sedaj navedena plemena komičnega: dovtip, travestija, parodija in ironija se zbirajo v en pojem; morajo nam pomagati, da bi pojasnili, kaj je **humor**. Humor ima z ironijo podobnost v tem, da postavlja nekaj za nekaj druzega. V njem se nam javi skrito nasprotje; toda kar izvršuje z mislimi, deluje humor s čutenjem. Humor je zakrivanje čustev. Človek čuti A in se pretvara, kaker da bi čutil non-A ali — A; tako pravo resnično čustvo bolj prodira. Toda njegov sodeležnik se naposled dové, da čustvo non-A ni resnično in zato ga ne jemlje za resnično. Oba vdeleženca (človeka) tako nekako igrata. Kaker se mi humorist ne kaže, ima pravo podobo o mojem čutenji, toda kaker se mi kaže, mi javi nasprotno mojega čutenja in imam ga za človeka, ki čuti zoper mene, za svojega protivnika in sovražnika. Še le ko se zmodrim, ko bolje vem, da je humorist vendar zmiraj čutil z menoj, mi njegovo sočutenje tem mileje zasveti. Včasih pride ono poznanje, kaker blisek in tako se mi humoristični pisatelj v hipu priljubi. Ker je humor zakrivanje čutov, se humorist s čustvi igra in je premaga. Smeh nježno taji. Znak pravega humorista je pretvarati se k vsemu, kar se godi. Pravi humorist je nježen in globok in naj si dovoli kar hoče, je vender daleč od frivolnosti, dopada in nas pušča zadovoljene. (Dr. Durdik). To je pravi humor.

Humor nima toliko vrednosti, koliker mu je nadevajo navadni ljudje. „Za pravo oliko ni nevarnišega sredstva nego baviti se preveč s komičnim (humorističnim) berilom.“ [1]) „Pri vseh krasnih lastnostih humor za življenje ne zadostuje, važnost in možka resničnost velja vedno več. Vsaka plitvost, vsi jalovi poskusi življenja se lahko izgovarjajo s humorom. Kjer manjka etična resničnost, manjka vsak pogoj pravega značaja in sreče. Humor je lahko vse: spojenje nasprotij in nasprotja sama, nebo, peklo. Radi te nedolžnosti je postala beseda „humor“ zatolčišče vseh nevednežev, prostomislecev, lenuhov, „ničmanov;“ postala je občni lek in konečno stopila po imenu z veleumom in z absolutnim v en pomen. (Dr. Durdik.)

Dandanes se piše toliko smešnic, šaljivih prizorov, glum, šaloiger, komedij i. t. d. in vender, če pomislimo, nimajo enaki spisi skoro nobene vrednosti. Smešno je del grdobe (*τοῦ αἰσχροῦ μόριον*) — toraj ni lepo. Že šolski otroci sklonijo glavo na klop, ako jim vhaja smeh. Ako jim učitelj ne pusti glave polagati na klop, si pa obraz z rokama zakrivajo. Narava nas toraj uči, da je smešno del grdobe. „Ridiculum pulchro minime adstipulamus,“ piše Egger [2]) „cum ridiculum quandam incongruen-

[1]) Jungmann. Aesth. št. 190.
[2]) Propaed. phil.-theol. št. 232, v opazki.

Digitized by Google

tiam et deformitatem importet. — „Locus quasi et regio ridiculi in turpitudine et deformitate continetur[1]) — Der Witz führt auf ewig Krieg mit dem Schoenen".[2]) Že to jemlje humorističnim spisom nekoliko vrednosti. Toda posezimo globeje. „Ker imajo," piše češki krasoslovec, „ker imajo ravno malenkostne hibe v komiki veliko vlogo in se je hitro pozabi, mora se vis comica izgubiti in vidimo, da se komični pjodi starajo hitro. Mi jih ne razumemo več, in čudimo se mnogokrat, kako so se mogli naši predniki nečemu smejati, v čemer mi ne vidimo nič komičnega. Težko je napisati „veselo igro" „za veke" bolj nego tragedijo. „Sofoklej nam je bližji nego Aristofanes; ta zahteva mnogo več učenosti." (Dr. Durdík § 70). Smešnice so za eno ali dve leti. Gledalci in poslušalci morejo poznati vse razmere življenja, ki je tam vpodobljeno. Kako se more neki smešnica igrati po mnogih letih in kako morejo taki spisi vplivati? Nasprotja so pač skrita — a pregloboko — in tako se nam ne more pokazati soglas med nasprotjema. Mi — komični subjekt — moramo več vedeti, nego se nam piše ali deklamuje.

Vendar, bi kedo prašal, ali nima smešno prav nikakega smotra in prav nikake koristi v življenji in znanosti? Vendar! Koliko vdarcev, koliko blatenja, koliko sramote, koliko nečasti doleti nas kristijane, nas katoličane, našo sv. cerkev, naše najsvetejše bisere — od zlobnih sovražnikov! To je zlo in grdo! Grdobo pa moramo, da ne škodi, da ne dopada, svojim sobratom pokazati kot tako. Svoje sovražnike v pisavi in besedi moramo osmešiti — kaker oni nas. V to se nam ponuja dvojno sredstvo.

a) Besede pisateljeve (oziroma govornikove) se osmeši, ako se je spoji z oddaljenim nasprotjem. N. pr. Neki jezuvit je omenjal v nekem časopisu spodtikljivo slavljenje Giordana Bruna v Rimu. Zabavljal je njegovim privržencem, ki bodo prišli v Rim, in dostavil: „Veliko veselje se bode vzdigalo proti nebu in celi potoki radostnih solz se bodo v Tibero pretakali!!"

b) Besede nasprotnikove se osmeši, ako se je nespremenjene zapiše ali tiska, med vejice vklene in nalašč ponavlja kolikerkrat je le mogoče. Tako nasprotnika pobijemo z njegovim orožjem. To mora nasprotnika zelo zbosti. Zakaj kar je morda z velikim naporom zložil in izmislil, vidi naenkrat oblateno, vničeno. Kar bi mu imelo pri malovrednih donesti slave, mu pri vseh donese sramote. Tako oponaša Demosten sebične in koristolovne politike in govornike svojega časa, ki niso

[1]) Cicero de orat 2.
[2]) Jungmann 190.

Digitized by Google

znali druzega nego se ljudstvu dobrikati in sladkati: „*Τί βούλεσθε; τί γράφω; τί ὑμῖν χαρίσωμαι;*“ [1]) Izdajatelj je te besede tudi vklenil med vejice.

Zakaj se smejemo videvši smešno dejanje ali slišavši smešno besedo ali, da prašam drugače, kako zamore zveza nasprotij v našem organizmu provzročiti smeh, je težko psihologiško prašanje, v katero se nočemo in ne moremo spuščati. Nekateri pravijo: Naš razum hrepeni po resnici, zahteva, da so stvari v soglasji ž njim. Soglasje razuma in stvari pa je resnica. [2]) Toda pri smešnem zasledi razum lastnosti in dejanja ali znake nizkega predmeta pri višjem — in nasprotno. Tej neskladnosti se razum roga. Toda tu ni še besedice ob organizmu! „Kjer se neskladnost pojavi, n a g l o m a nastane naenkrat komičen vtis, p r o v z r o č i m n o ž i n o p o m i s l i, k i i m a j o v n a j p o s l e d n j i š e m č l e n u n a s l e d k e n a s a m o r g a n i z e m i n n a s t a n e s m e h.

Ako se še enkrat ozremo na podano opredelbo sploh komičnega in dovtipa, vidimo, da je vtis tem večji, čim bolj je skrit s o g l a s, čim bolj sti oddaljeni nasprotji in (pri dovtipu) čim n a g l e j e se nam odkrije soglas. Važen je za nas posebno pogoj: čim bolj oddaljeni sti nasprotji. Ako je grozdje prezrelo (ako gnjije), ne dopada, ako je premalo zrelo, tudi ne dopada. Tu pri komičnem in pri dovtipu se veliko pregreši. Ako je ono nasprotje neskončno oddaljeno, je dovtip močan, toda ni več pravi dovtip, ker nas žali, donese š k o d o ali s t u d. Bolj se nam to zjasni, ako smemo tu rabiti matematična izraza pozitivne in negativne brezkončnosti. V oddaljenost pozitivne neskončnosti postavimo B o g a, v oddaljenost negativne pa — zlo (ki nima bitja, ki ni resnično, ki se zgublja v prepadu ničnosti). Ako imamo naglo zvezo navadnega predmeta — z enim brezkončnih nasprotij, ali celo zvezo negativne in pozitivne brezkončnosti, nastane najmočneji dovtip, ki ga more skovati človeški um. (Toda takih dovtipov ni. Ko bi pač rekel, da je Bog kradel, klel, bil pijan itd.?) Sèm spadajo šale in dovtipi, ki se tikajo Boga — in dovtipi, kojim je predmet podlost, polzkost, nesramnost. N. pr. profesor, ki bi rad nosljal, praša: „Gospod kolega, pokažite mi svojo skrinjico zaveze“ (tobačnico). Ali ni to močan dovtip? Da! Toda žali! — Gospica učiteljica praša učenko s krivim naglasom: „Viktorija, kaj je Bog?“ Otrok: „Kar mu Marija mamka Božja skuha!“ T a k i d o v t i p i, k i b i b i l i n a j m o č n e j i i n n a j b o l j i, n i s o p r a v i i n s o n a m p r e p o v e d a n i. Zakaj? Prvič žalijo verski čut in sramežljivost. Manjkata jim pogoja *ἀνώδυνον* in *ἀφθαρτικόν*. Drugič zbujajo s t u d. Stud pa nekako pripravlja s t r a h, ki prinaša š k o-

[1]) „Kaj hočete? Kaj naj pišem? Sčim vam vztrežem?“ (Olynth III, 22).
[2]) Veritas est aduequatio intellectus et reias (Thom. Aquin.)

Digitized by Google

d o. Za polzke dovtipe ne navajamo vzgledov, ker nočemo prevzeti „častne“ naloge „humorističnim“ listom.

To so naše skromne misli o smešnem. Polagoma nam kdo napiše kaj boljega. *ἕτερος λέγει τις βελτίω.* Ako pa kdo zapazi kaj neumestnega v spisu, blagovoli oprostiti in pomisliti, da smešno ni del lepega, naobratno: da je del grdobe.

Josip Grilanc.

Apologetični razgovori.

Fizika uči, da sedanji svet se mora končati in ne more biti od vekomaj; iz tega sledi, da mora bivati Bog.

Zadnji pot smo sklenili: mora bivati nematerijalno, večno bitje, od katerega izhaja sedanje gibanje v vesolnem svetu, mora bivati Bog.

Do iste trditve moremo pa priti še po drugi poti. Pripelje nas tje tista fizika, katero dandanes tako radi smatrajo za nespravljivo nasprotnico metafizike in verstva.

Razpravljali bomo pa po naslednjem redu. Postavimo prednjo trditev: Kar ima konec, mora imeti tudi začetek, tedaj ne more biti večno, samo od sebe.

Spodnja premisa: Fizikalično se da dokazati, da svetovna energija vedno bolj pojema, tako da se mora sedanje gibanje in razvijanje sveta kdaj vstaviti, priti h koncu.

Sklep: Iz tega sledi, da mora bivati Bog, od katerega izhaja svetovna energija in gibanje.

Nejasna vtegne komu biti prednja trditev — praemissa maior: Kar ima konec, mora imeti tudi začetek — češ, zakaj bi ne smelo nekaj, kar je bivalo od vekomaj, skončati? Pa nič ni bolj naravno od naše trditve. Vzemimo tisti trenotek, ko bi imelo priti dotično bitje h koncu. Ker je večno, tedaj bi moralo čakati celo večnost, predno bi prišlo do tega trenotka t. j. prišlo ne bi nikdar, kajti večnost je neskončna. Včinek, ki bi moral celo večnost čakati, predno bi se vresničil, moral bi vedno čakati, bi se torej nikoli ne mogel vresničiti.

Vzemimo stvar še drugače. Denimo, da bi dotični včinek imel se vresničiti l. 50000 po Kr. r. Z vso pravico, bi smeli potem vprašati: Zakaj se to ni zgodilo vže leta 5000 ali katerega koli leta prej? Kajti leta 5000 je večnost bila ravno tako velika kaker l. 50000, in onih 45000 let, katera manjkajo do 50000, je pač vže zapopadeno v večnosti; saj ta je brez začetka, torej ne-

Digitized by Google

skončna. Iz tega tedaj sledi, da ne moremo v času najti trenotka, v katerem bi večnost zamogla nehati. Mej večnostjo in časom ni nič skupnega, večnost in čas sta dva ekscentrična kroga, katerih krožnici se nikdar ne dotikati. Kar je večno, je absolutno vžvišeno nad vsak čas in časovno premembo. Ako se tedaj da dokazati, da svetovna energija čedalje bolj pojema ter pride kdaj h koncu, sledi iz tega, da svet ne more biti sam od sebe, večen. Poglejmo!

Ako opazujemo nebesna telesa, se da o njih dvoje trditi: prvič, da so nekdaj imela in večinoma še imajo visoko gorkoto, drugič, da se brez izjeme gibljejo. Vender se v tem dajo konstatovati neke premembe, katere morajo slednjič privesti k določenemu koncu, ki se s precejšnjo gotovostjo da spoznati. Ta konec pa je tak, da se svet, dospevši do njega, naravnim potom ne more dalje gibati in razvijati.

Poglejmo najprej na solnce, in sicer pred opazujmo njegove temperaturne razmere. Splošno se dandanes meni, da je srednja temperatura v solnci zelo visoka, vender se misli, da ne dosega 100000 stopinj. Pa to za nas ni tolike važnosti. Večega pomena za naše vprašanje je, da solnce enakomerno na vse strani odžarja gorkoto. Vsled tega mora solnčna toplina čedalje bolj padati. Imenitni učenjak, jezuit P. Secchi je preračunil, da se solnce vsako leto ohladi za nekaj več kot eno stopinjo. Bodisi temu, kaker hoče, vzemimo toplino solnca še tako visoko, gotovo je, da z odžarjanjem se solnce čedalje bolj ohlaja; iz tega sledi, da se tem potom prej ali slej mora popolnoma ohladiti in nehati svetiti.

Pa, ali se morebiti ne nahaja kje kak vir, iz katerega prihaja solncu nova gorkota? Pomagati so si hoteli z raznimi hipotezami. Nekateri so vzeli, da se solnce odškoduje z gorkoto, katero vkrešajo tako zvani meteoriti, ki v veliki množini, z veliko silo padajo na solnce. Pa kaker je preračunil angležki fizik Thomson, bi se moral, ako bi bila resnična ta hipoteza, obtečni čas solnca v 2000 letih skrčiti za $^1/_5$ leta. A dokazati se da z izvestnostjo, da v poslednjih 2000 letih se leto ni skrčilo niti za eno minuto.

Ob enem se je trdilo, da se solnce čedalje bolj zgoščuje in njegovo površje vpada proti središču, kar toplino povišuje. A P. Secchi je dognal, da to ne more nikaker res biti. Sicer pa ima tudi zgoščenje solnčnega telesa svoje meje in, so te dosežene, tudi toplina neha rasti. Tako moramo konečno vrniti se k temu, kar smo zgore rekli: solnce je telo z neizmerno visoko temperaturo, kojo pa oddaja v svetovni prostor in se tako ohlaja. Ni ga pa vira, iz katerega bi si solnce dopolnjevalo oddano gorkoto. Zatorej mora solnce kdaj priti do popolnega ohlajenja. A iz tega sledi, da solnce tudi ne more stati od večnosti, ampak da je pred določenim časom začelo oddajati luč in gorkoto. Kar smo rekli

Digitized by Google

o solnci, velja tudi o zvezdah premičnicah, koliker se svetijo in gorijo; tudi one se morajo kdaj ohladiti; in tako mora kdaj sè sedanjim svetovnim gibanjem priti do konca. S tem bi bila spodbita trditev materijalistov: materija sè svojimi lastnostmi in močmi je večna.

Pa da bi se temu sklepu izognili, so iztuhtali drugo hipotezo. Vzeli so v svetu nekako krožno gibanje. Ko je v svetovnem gibanji prišlo do nekega konečnega stadija, se tok povrne nazaj v začetni stadij ter začne znova svoje gibanje in tako dalje. V prvem stadiji je materija bila v plinastem stanu raztresena na vse strani. Kmalu se je začela zgoščati in zbirati; vsled tega so se stvarila poedina nebesna telesa. Ta proces je proizvajal gorkoto in luč. Počasi so se mase spet začele ohlajati, ena ob drugo vdarjati in se spajati. Slednjič ste ostali le dve velikanski telesi; a tudi ti ste morali ob se trčiti in se v eno spojiti. To vdarjanje telesa ob telo ter spajanje je porajalo novo gorkoto. V poslednjem svetovnem telesu, ki je nastalo po spojbi vseh druzih, nahajala se je vsa svetovna energija, in sicer edino le v obliki topline, ker gibanje nebesnih teles je popolnoma prenehalo ter se premenilo v toplino. Skupna vsebina topline mora biti ravno tolika, kot je bila od začetka, ko se je iz topline svetovne snovi pričelo gibanje. Iz te v vesolnem telesu spojene topline prične spet novo gibanje; toplina začne namreč prehajati v obliko gibovne energije ali moči (Bewegungskraft). Vsled tega novo zgoščanje in zbiranje svetovne snovi v posamna telesa — sploh svetovno kolo se začne znova vrteti. — Tako, menijo zagovorniki večnega atoma in njegovih nespremenljivih lastnosti.

Pa tudi ta hipoteza — zdi se nam — ne more svetovnemu razvoju zagotoviti večnega obstoja. Neosnovana je trditev, kaker bi se nič topline ne izgubilo. Fizika nas uči drugače. Pred vsem bi — v omenjeni hipotezi — gibovna moč le počasi prehajala v toplino. Kajti da se vsa gibovna moč spremeni v toplino, je potrebno, da dve absolutno neelastični, neodjenljivi telesi eno ob drugo trčiti; zraven tega morati obe biti enake mase, in se morati z enako hitrostjo eno proti drugemu gibati, ter trčiti v ravni črti. Pri nebesnih telesih ne nahajamo nobenega teh pogojev. Ona niso absolutno neelastična; tudi se ne gibljejo v ravnih, ampak v krivih črtah. Po vsakem trčenji dveh teles tedaj le en del gibovne moči prejde v toplino; z ostalo gibovno močjo se bo gibanje nadaljevalo, ki bo pa manje za toliko, koliker gibavne moči se je prestavilo v toplino. Slednjič ostaneti -- po hipotezi — le dve ogromni telesi, kojih manje, po večkratnem vdaru ob veče, bo izgubilo vso gibavno moč in se slednjič z njim spojilo. Ostalo eno telo se bo po nebesnem prostoru dalje vrtelo. Toda to vrtenje bo moralo počasi nehati vsled odpora etrovega; pa tudi toplina njegova se bo morala počasi izžariti v nebesnih prostorih; ostala bo slednjič temna, hladna masa, b ez vsakega gibanja.

Digitized by Google

Pa denimo tudi, da bi svetovna obla, ki je nastala iz vseh nebesnih teles, koj začela se znova gibati in razsnavljati se v razna telesa, vender toplina svetovnih teles v obče bo morala pojemati in se počasi sniladiti. Povdarjati je namreč, da toplina ne ostane vsa v telesih, ampak se izžarja v prostor, kateri jih obdaja. Toplina obstoji v etrovem gibanji, katero se od gorkega telesa neprenehoma v čedalje širših valovih vsekrog razširja; ti valovi nikjer ne zadenejo ob neprodirno steno, odkoder bi se odbijali ter nazaj vračali, odkoder so izšli. Toliko topline tedaj, koliker je nebesna telesa izžarijo od prvega početka, ko se atomi iz plinastega stanja zganejo ter jamejo spajati, pa do onega trenotka, ko se vse telesne mase spojijo v eno samo telo — toliko topline manj pravim, mora se v tem slednjem telesu nahajati.

Nič ne de, ako tudi vzamemo, da se krožno gibanje še toliko tisočkrat obnovi — dovolj je konstatovati, da v vsaki naslednji svetovni obli se bo nahajala toplina v manjši meri: enkrat mora priti tako daleč, da se vsa toplina iz svetovne mase izžari v neizmerni svetovni prostor.

Ako pa toplina svetovnih teles čedalje bolj pada, sledi iz tega, da razvijanje sveta ne more biti od vekomaj, ampak se je moralo v določenem času pričeti.

Omeniti nam je tu še nekaj o takozvani «stalnosti energije», s katero si hočejo nekateri materijalisti pomagati, da bi svet rešili smrti Sklicujejo se namreč na izkušnjo, da se gibovna moč da premeniti v toplino, toplina pa spet v gibovno moč, ne da bi se pri tem ene ali druge kaj izgubilo. Določena množina gibovne moči proizvede baje vedno določeno gibanje, kaker tudi poslednje, ako preneha, vedno proizvede določeno množino gorkote.

To pa ni tako. Res sicer, da energija, v katerikoli obliki se nahaja, se da lehko in popolno premeniti v toplino; ne pa tako se da toplina nazaj predstaviti v drugo energijo. Pretvor topline na drugo energijo je omejen po naslednjem načinu: Kjer se nahajo temperaturne razlike, preide gorkota od gorkejšega na mrzlejše telo; le tem potom se da gorkota premeniti na drugo energijo; le en del prehajajoče topline sprejme novo obliko. Lokomotiva more le delati, ako je sopar topleji nego so deli stroja, katere ima gibati; tudi je le en del vročine pod parnim kotlom — okol 5 do 18% — ki ga zamore mašina prestaviti v mehanično delo; ostali del preide kot toplina na mašino in njeno okrožje, si prebere tedaj le nosilca, ne pa energijine oblike.

Ako tedaj neprenehoma razna energija prehaja v toplino, v tem ko se od poslednje le en del more nazaj v energijo prestaviti, mora gorkotina zaloga čedalje rasti, ob enem v isti meri pojemati zaloga energije. V istem času morajo tudi manjšati se temperaturne razlike; kajti povsod, kjer se take razlike nahajajo, morajo se počasi poravnati, ker gorkota ima lastnost, da vedno prehaja od gorkejšega telesa na mrzlejše.

Digitized by Google

Slednjič mora vsa svetovna energija preiti v toplino, vsa toplina mora priti na isto temperaturo. S tem pa mora tudi sedanje razvijanje, ali tok v svetu prenehati. Kar se pa tiče topline, se mora ta počasi izžariti v neskončni svetovni prostor, dokler se svetovna obla konečno popolnoma ne shladi.

K poslednjemu rezultatu pelje tedaj dandenašnja fizikalična veda. Svetovna energija in toplina — to tirjajo izvestno spoznani in vtrjeni fizični zakoni — mora kdaj skončati. Ako je pa temu tako, moramo tudi vzeti čas, v katerem je energija začela svetovno maso gibati, zatorej večna ne more biti. To nas spet sili vzeti bitje, ki je energijo vstvarilo in svetovno maso z njo zagibalo: mora bivati Bog.

Kaj uči astronomija?

Druga veda, na katero se dandanes tako rado sklicuje, češ, ona je še le pojasnila, kako nepotreben je Bog, je astronomija.

Kaj se je doslej znanstveno dognalo v astronomiji? Prvi teleskop, Galileiev, je povečaval za sedmero; eden najnovejših, Herschelnov, povečava za šesttisoč petstotero. Ko se je ta velikanski teleskop prvič postavil, je vid kar osupel; pokazalo se je na nebu toliko zvezdnih skupin, da se je zdelo nemogoče zvezde prešteti. Posrečilo se je to le približno.

Števito je res neizmerno. V enem samem kotu ozvezdja, koje se imenuje dvojčki, kjer more najbistrejše oko zapaziti le sedem zvezd, se jih s teleskopom sošteje nič manj kot — tritisoč . . . V zvezdem zistemu, ki se da sè zemlje opazovati, izračunili so 75 milijonov zvezd, in vender je ta zistem le ena izmej brezštevilnih skupin rimske ceste! Ko bi pa teh 75 milijonov zvezd opazovali iz neke daljave, kazale bi se nam kot bleda, neznatna proga!

Pa astronomi, ne da bi zvezde le šteli, oni preiskujejo in določujejo tudi njih težo. Saturn tehta stokrat, jupiter pa celotristo osemtridesetkrat več od zemlje. Solnce je štirnajstotisočkrat veče kot zemlja, sirij pa dvanajstkrat veči od solnca, tedaj šestnajst milijonkrat veči od zemlje.

Po tem se da soditi o daljavah in neizmernosti prostorov, ki so potrebni, da se tolika telesa prosto gibljejo. Brzovlak, ki bi vsako uro premeril petdeset kilometrov, potreboval bi od solnca do zemlje tristo sedem in štiridešet let. In to neizmerno daljino premeri luč v osmih in pol minutah. Luč katera prehodi v eni sekundi petinsedemdeset milijono milj, hodila bi k nam od polarne zvezde edenintrideset, od alkijone, najsvetlejše mej plejadami, petsto let. Od ene tistih zvezd, ki se znajdejo na rimski cesti, hodila bi luč do nas celih dvatisoč let. Pa to ni še zadosti. Humboldt trdi, da bi od onih meglic, ki se zapazujejo kraj zvezdna-

Digitized by Google

tega neba, luč do nas potrebovala dva milijona let. Potemtakem je solnce naš bližnji sosed! Pa tu neha štetiljenje, človek ne more nego — strmeti; in z nekako ironijo stopi prednj vprašanje katero je Bog Abrahamu postavil: Štej zvezde, ako zamoreš!

Pa ne da bi ta telesa v miru počivala, ampak ona se po neizmernem prostoru vrtijo, vsako po določenem tiru. Vrtenje je dvoje: vrte se okol sebe pa okol druzih centralnih teles — kaker je bil nekako ples pri starih. In s koliko naglostjo se vrši ta ples! Merkur prepleše vsak dan več kot en milijon kilometrov. Vzemimo še neizmerno težo teh velikanov. Solnce tehta dva nonilijona kilogramov, kar bi izrazili pritaknivši številu 2 trideset ničel. Mej vrste teh plešočih milijonov vhajajo kosmate repatice in se skoz nje vrivajo. Newton je izsledil ritem, po katerem se petinsedemdeset milijonov zvezd na našem zistemu vrtijo — in to je njegova največa slava. Pa Newton bi bil ostrmel, ko bi hotel kdo reči: zvezde gibljejo se ob svoji moči! Materijalisti sicer kličejo: privlačnost! privlačnost! (Anziehungskraft). Toda kaj je privlačnost? Kdo je v zvezde postavil tisto moč, s katero se mej seboj privlekavajo? Pa privlačnost sama ni še najviše čudo, ona se da nekako še razlagati; obstoji v tem, da vleče telesa k sredini; toda privlačnost sama bi nebesna telesa pognala k enemu in istemu središču, da bi se vsa spojila v eno samo neizmerno, negibno maso. A da se to ne zgodi, seže za časa vmes neka druga moč, katera telo, ki se vrti proti centru, zadržuje pahnivši je nazaj v svetovni prostor. Povejte tedaj, od kod izhaja ta moč. Navedite fizičnih razlogov, kako ta moč naravnim potom postane in se vzdržuje. Druzega razloga za njo našli ne boste nego nepremično, nad ves svet vzišeno voljo, katera krepko poseza v svetove in jih brzda, da drug v drugega ne trčijo in svetovne harmonije ne rušijo. Do tega sklepa je prišel Newton.

Ta sklep je rezultat strogo znanstvenih podatkov. Astronomi in fiziki se ne dajo kaker pesniki prevladavati od čustva ter ogreti se za trditve: oni opirajo svoje trditve na števila in geometrične stavke. Njih dokazovanje je suho, priprosto, očividno; za podlago postavijo obče priznano trditev, da materija je trajava; potem dalje sklepajo: materijalno telo tedaj, ako se giblje, zagibati se more le po drugem, zunanjem, nematerijalnem vzroku; vsako gibanje materije izhaja od drugod. Ker se tedaj v nebesnem prostoru vrši neskončno gibanje neštevilnih teles, katerih teža presega vso našo domišljijo, mora bivati vsegamogočno bitje, ki je gibanje provzročilo. Dalje se to gibanje vrši po natančno določenih računskih zakonih; te račune je moralo bitje, od katerega gibanje izhaja, rešiti. Euler se je trideset let bavil s tem računanjem, Newton pa je izrekel, da se mu ni posrečilo vse račune, po katerih so zakoni svetovnega gibanja določeni, rešiti. Potemtakem — sklepata velika astronoma in matematika — je moral početnik svetovnega gibanja biti neskončen računar.

Digitized by Google

Mora tedaj bivati Bog nadsveten, neskončno razumen, po volji vsegamogočen, kateri je svetovno snov ali maso zagibal, kateri je v zakon nespremenljive nujnosti vklenil nebesna telesa in njih gibanje po neizmernem svetovnem prostoru. Svet sè svojo energijo ni sam od sebe, ni večen, ampak je začel v določenem času, ko ga je prosta volja Stvarnikova poklicala v bivanje

Pomudili smo se nekoliko dalje pri tej točki, zato ker sega v naravoslovje, v tisto vedo, ki se dandanes največ zlorabi v pobijanje verskih resnic. Želeti bi le bilo, da bi se naša mladina na srednjih in višjih šolah vglobila v taka vprašanja; ne imeli bi gotovo potem v omikanih krogih toliko darwinistov in materijalistov. Sicer pa smo v pričujočem razpravljanji sledili nekatere najslavniše apologete in nravoslovce denašnje dobe, pred vsem smo porabili: Dr. Fr. Pfaff: Die Entwicklung der Welt auf atomistischer Grundlage; J. Duilhé de Saint-Projet: Apologie des Christenthums auf dem Boden der empirischen Forschung; Msgr. Emil Bougaud: Religion und Irreligion.

Dr. Mahnič.

Odgovori na vgovore.

6. **Vgovor.** Čuden (recte čudapoln) je ta svet. Toliko tisoč let že, in toliko teme še pri različnih narodih! Če je človek za kaj višjega — če je tedaj nevmrjoč: in vender še tolika razlika med narodi, toliko ver, toliko paganstva, toliko krivoverstva, in vsak meni in trdi svojo kot pravo — ali pa bodisi da tje v en dan (kaker pravimo) živi! — človek bi mislil, da ima vendar tukaj (če smo vsi enaki) kaka bolj določna jasnost, ali enakost, edinost ali kako bi se dalo bolj izraziti, vladati, da bi se vendar vsi enega namena, enih pravic in dolžnosti zavedali — A so po misijonskih poročilih narodi, o katerih so dvomili, če so sploh ljudje (pravi pasjeglavci), ko so jih prvikrat zagledali. Misel se vriva, da je res človek še le človek, ko se izobrazi? Toliko milijonov zemeljskih črvičkov (ljudi) je že zginilo s površja zemlje, kateri ne o Bogu, ne o veri in sploh o nikaki omiki niso čuli — in se še tako godi — in vsi smo enaki?! — Kako se to vjema s človeško dostojnostjo in višjim namenom?

Odgovor. Ta vgovor bi se dal boljše sestaviti; skoro ne vemo od katere strani bi se ga lotili. Sledimo glavnim mislim. — Kar se tiče verstvene teme pri različnih narodih, se pač večkrat pretirava. V to temo navadno zakrivajo vže pradobo člo-

Digitized by Google

veštva, kar je pa popolnoma napačno. V najstarših časih so ljudje poznali pravega Boga in druge verske resnice. Še le kasneje je to spoznanje zatemnelo. Pred splošnim potopom po mnenji sv. Tomaža in druzih najveljavniših cerkvenih učenikov ni še bilo malikovanja na svetu. In kdor zasleduje zgodovino raznih starih in novejših malikovalskih narodov, najde pri vseh, da so v prejšnjih časih imeli čistejše pojme o Bogu in veri, in da njih pozneji stan se ima smatrati kot nazadek od boljšega k slabšemu. Sploh pa je le redek narod, o katerem bi smeli trditi, da živi v popolni temi Božjega in verskega spoznanja; marveč večina malikovalcev biva le bolj v nekakem mraku, ki jim ne odjemlje popolnoma pogleda v kraljestvo resnice. Znano je, kako čisti nazori o Bogu, o nevmrljivosti itd. so se nahajali pri nekaterih starih narodih n. pr. pri Perzih. Za dobe apostoljske je bilo poznanje pravega Boga malone razširjeno po vsem poganskem svetu. Kar se tiče novejših poganskih narodov, res sicer da bivajo nekateri v temi, a pri druzih, in sicer pri večini, nahaja se še vera v nekega najvišega boga, da ne govorimo o veri v nevmrljivost duše, v povračilo onkraj življenja.

Da je pa več narodov tako globoko zabredlo v malikovalstvo in druge verske zmote, kdo je to zakrivil? Smemo reči, da Bog? Nikaker, marveč Bog je prižgal človeku svetilnico razuma, da išče svojega stvarnika; in ta razum resno iščočega res tudi pripelje k Bogu. Ne v razumu, torej ne v Bogu imamo iskati vzroka tolikim zmotam, ampak v zlorabi proste volje človekove, v grehu. Prostost volje je najviše dobro, katero je človek prejel od svojega stvarnika; da pa se človek s prosto voljo od Boga odvrača k stvari, k grehu, je njegova krivda. Nasledek greha je pa otemnenje in konečno zaslepenje razuma. Čim bolj se človek vda grehu, tem bolj mu strast zatemni razum in zakrije solnce pravega spoznanja. Kdor greši, se boji pravega t. j. svetega, pravičnega, vsemogočnega Boga, kateri slabo i pozna i je hoče pa more kaznovati. Grešnik, ki hoče v grehu ostati, bo torej skušal, da si pomiri vest, Boga ali tajiti ali sploh idejo njegovo spačiti; iz tega se je porodil ateizem, panteizem, politeizem.

Iz prostosti volje se da tudi razložiti ona res velika razlika, ki se nahaja mej raznimi verami. Zmota izhaja konečno iz slabe volje, iz greha. Greh pa kot negacija je različen, niti dva človeka ne grešita popolnoma enako. Ako pa greh zatemnjuje razum, mora tudi to zatemnenje različno biti, po velikosti in po različnosti greha in strasti različne bodo tudi verske zmote in napačna naziranja. Zgodovina priča, da ravno pri onih narodih se nahaja versko spoznanje na najnižiši stopinji, pri katerih je nravstveno življenje najbolj propadlo. Ko je pa narod od generacije do generacije več stoletij nravstveno padal, je prišel slednjič tako daleč, da se je v njem zadušil ves človeški čut,

Digitized by Google

ponižal se je do živali. Na tej najniži stopinji stoje človekojedci, o katerih se je res od začetka dvomilo, ali so ljudje. A ta dvom je izginol, ko so misijonarji take živalske ljudi začeli vzgajati; brezdvomno se da zdaj trditi, da ga ni na svetu še tako divjega, živalskega naroda, ki bi se ne dal počlovečiti. Iz tega pa tudi razvidimo, kako imamo soditi o misli, ali je človek še le človek, ko se izobrazi. Vsak, tudi najbolj živalski ljudojedec je nič manj človek kaker katerikoli izobraženec; razlika mej obema je le, da v prvem duševne zmožnosti še spe, ali pa niso razvite, ker jih mesenost in nevkročena strast duši in zavira, v drugem pa so zmožnosti probujene in razvite. V prvem je potencija ali mogočost da se po primerni vzgoji vzdigne do dovršenosti drugega. V najbolj poživinjenem človeku je tedaj nekaj, kar se ne nahaja v živali. Vzemite človeku najpodobnišo žival, opico, pa učite jo in pilite na vse mogoče načine — do človeške stopinje je ne pripravite nikoli. Iz tega sledi, da v opici se pogreša neki principi, vzmožnost, katero ima človek. Človek je tedaj človek *že po tem principu*, akoravno še tako surov, ne pa po izobrazbi, katera človeški naravi kot taki ničesar ne doda, ampak ji omogoči le njen razvoj.

„Vsi smo enaki?!“ Razločimo. Enaki smo vsi, vkoliker imamo vsi enako telo iz Adamove krvi, telo z istimi udi; vkoliker ima vsak nas dušo z istimi zmožnostmi. Nismo pa vsi enaki glede telesnega in duševnega razvoja; kajti ta razvoj je prvič dosti odvisen od podnebja, od živeža itd.; največ pa od proste volje, s katero se človek odloči za dobro ali slabo in tako v pravem spoznanji in omiki več ali manj napreduje. Različnost mej ljudmi pa sama na sebi daje društvu lepše obličje; saj lepota obstoji pravzaprav v raznoličnosti. Kako suho, kako pusto in prozaično bi bilo na zemlji, da bi bili vsi ljudje popolnoma enaki.

7. **Vgovor** Če se pomisli, kaki revi in bedi je izpostavljen človeški rod — eni v takem bogastvu in slavi, drugi pod psom — in pomislimo najnovejšo katastrofo na Zanti — ali koliko je že prej takih in enakih bilo! Kako se to vjema, rekel bi, z Božjo pravico in vsmiljenostjo — da mnogo tisočev ljudi gre s površja, kaker kup mravljišča, ki ga *slučajno* človeška roka razbrska itd. Gorostasna razlika — vbogi rod! Ali je to samo greh včinil — ali je bil začetni rod bolj enakoličen?

Odgovor. „Kako se to vjema z Božjo pravico in vsmiljenostjo!“ Res, ako ločimo sedanje življenje od večnega, ne moremo drugače vskliknti. A ravno ta neenakost in navskrižnost glede vsode toliko ljudi vpije v nebo t. j. je najtehtneji razlog, da vzamemo bivanje svetega, vse vedočega in pravičnega Boga, ki strašanske razlike, kažoče se v sedanjem življenji, v prihodnjem poravna. Brez vere v tega Boga in v nevmrljivost duše nihče ne re-

Digitized by Google

ši te vganjke. To je razlog, ki nam vero kar zapoveduje. Seveda je Bog po grehu človeški rod podvrgel elementarnim silam, smrti in drugim nezgodam, ne more se umeti, kako so večkrat tisoči in milijoni žrtev, kaker se zdi. krutega, slepega slučaja; drugače pa so reči v očeh Božjih; kar se zdi slučajno nam, ki imamo preveč pred očmi le sedanje, časno življenje, je modro in dobro pred Bogom, kateri zre vedno na naš večni cilj, h kojemu nas vede po skrivnih, zamotanih potih. Kaj pa je — ako motrimo sedanjost v svitu neskončne večnosti — kaj je na tem, ako je ta ali oni žrtev trenotnega slučaja? Kaj tako na en ali drugi način treba zemljo zapustiti. To nas le še bolj opomina, kako globoko nam morajo vtisnjene ostati besede Zveličarjeve: Bodite pripravljeni!

In imamo morda bogatine zavidati radi njih bogastva? Dvomiti bi se dalo, ali se bogatini v obče čutijo srečnejše nego vbogi. Seveda kdor meri srečo po posestvu svetnih reči, tega ne ume: kdor pa ve, da prava sreča biva le v čistem in zadovoljnem srci. kdor pomisli, da srca človeškega ne morejo vpokojiti vse dobrote sveta, in da, čim več človek ima, tem več poželi — tak ne bo več toliko bogatim zavidal njihove sreče. Kaj pa še le, ako motrimo reč z verskega stališča? Ako pomislimo, kako Jezus Kristus v evangeliji blagruje vboge, a žuga bogatinom, kako bogastvo človeka oslepi, da pozabi na večnost, a vboštvo ga naredi ponižnega, vrednega milosti Božje in nebes?

Menimo pa, da neka raznoličnost bi bila mej ljudmi tudi brez greha, ker Bog je svojemu stvarstvu vtisnil znak lepote, katera se lepše razodeva v mnogoličnosti nego v enoličnosti. Da pa po grehu vsled raznoličnosti in neenakosti mnogi trpe, hoče Bog, da to trpljenje vzamejo ali kot kazen za greh ali kot priložnost, da si zaslužijo večno življenje; kogar je pa ta raznoličnost povzdignila do časne sreče, je volja Božja, da se ne prevzame, da se do vbožca ponižuje, in lajšajoč mu njegovo vsodo, sebi zaslužuje večno srečo

8. **Vgovor.** Kako je sè zveličanjem in sploh z odnašaji mej Bogom in ljudmi, ki naj bi stanovali na druzih svetovih? To je sicer znanstveno nedokazana hipoteza, o kateri se pa govori tudi v šolah skoraj z gotovostjo. Je-li ta trditev protiverska? Če pa ni, kako jo je mogoče razjasniti z verskega stališča? — Čemu so sploh toliki svetovi?! —

Odgovor. Pošiljatelj naslednjih štirih vgovorov nam ni objavil svojega imena, in bi skoro prav bilo, da bi se ne ozirali nanj. Vender pa mu hočemo odgovoriti.

Kar se tiče hipoteze, da stanujejo ljudje na druzih svetovih, mi je ne moremo priznati za hipotezo, ampak ona je le neko poljubno mnenje, brez vsakega pozitivnega znanstvenega razloga. Da more katero mnenji biti hipoteza, se mora več ali

Digitized by Google

manj opirati vsaj na neke pozitivne podatke ali razloge ; potem mora se skazati vsaj v nekoliko verjetno, tako da se s tem mnenjem dajo povoljno razlagati razni pojavi bodisi v naravi bodisi v življenji ; prava hipoteza mora biti nekako plodna za vedo in izkustvo. Kar se pa tiče omenjene toditve, pogreša se pri nji i eno i drugo. Da bivajo ljudje na druzih svetovih, ni niti od daleč kot verjetno dokazala niti astronomija niti fizika ali mehanika niti katera druga veda. Po spričavanji teh ved sklepati bi se dalo ravno nasprotno. Gospod oponent sam piše, kaker bomo videli v 9. vgovoru, da so se nekateri svetovi dočista ohladili ter postali premrzli za človeka. O druzih pa pričajo astronomi in fiziki, da so tako nezmerno vroči, da ni absolutno misliti na bivanje kakih živočih bitij na njih. Vže ti sami razlogi kažejo verjetno, da na druzih svetovih se ne nahaja pogojev potrebnih za bivanje človekovo. Kje so tedaj tisti učenjaki, katerim se verjetno zdi ravno nasprotno : da bivajo ljudje na svetovih ?

Nam se pa zdi, da ta hipoteza se je le zasanjala v razgreti domišljiji. Da se govori v šolah o tej hipotezi skoraj z gotovostjo, presneto malo pomeni ; kajti vemo iz lastne skušnje, kako hlastno večkrat suplent na srednji šoli seže po vsaki nezmisli, katero je morda našel v kaki poljudno pisani naravoslovni knjigi, da le eno zasoli katoliški cerkvi in tako vdušuje verski čut v srcih mladih dijakov. To je tista gotovost!

Je-li ta trditev proti-verska ? Tako bi se pravzaprav niti ne smelo vprašati, dokler ni gotovo, da je ta trditev res nekaj več ko plod domišljije. Prvič naj bi se to trditev vsaj toliko vtemeljilo, da bi se smela zvati hipoteza. A drugič, denimo, da bi res bila vže prava hipoteza, bi jo s katoliškega stališča vedno še smeli prezirati ; kajti vsaka hipoteza je negotova trditev, ki se more še popolnoma ovreči ; zatorej katoličan nima razloga, da bi nasproti hipotezi branil svojo dogmo ; sovražnik mora biti gotov, predno grem v vojsko nad-nj ; na senco ne bom streljal. — Kaj pa, ko bi se omenjena trditev kdaj znanstveno vtemeljila ? Nas to nič ne skrbi. Vera in sv. pismo ne odgovarjata na to niti „da“ niti „ne“. Mi smo Adamovi otroci, katere je prišel odrešit Sin Božji — ljudje pa, ki naj bi se nahajali po nebesnih svetovih, ne bi mogli biti Adamovega rodu ; bila bi torej bitja, ki niso z našo naravo v nikaki zvezi. To bi vže bila d r u g a narava, drug rod, o katerem kaj več vgibati bi bilo brezmiselno. Sploh se nam zdi brezpametno o tem resno razpravljati, ker ne vemo, kaj je, in ali je kaj. Enakih „hipotez“ se da izmisliti na stotine, in sicer tako, da bo ena bolj ko druga nasprotovala veri in sv. pismu! Toda tako početjanje bi bila otročja igrača!

„Čemu so toliki svetovi?“ Da bi vže radi drugega ne bili, oni pričajo človeku o neskončnosti, vsemogočnosti in modrosti Božji. Dalje so svetovi substrat vedi, ki se zove astronomija. Pomislimo li, kako veličastna je zgradba človeške vede! Ni li

Digitized by Google

bilo vredno, da je Bog, kateremu je igrača, v enem trenotku stvariti milijone svetov, vže radi tega neizmerno nebo obsejal z brezbrojnimi zvezdami, da bi človek jih raziskaval, izsledoval zakone, po katerih se gibljejo, ter tako čedalje bolje spoznaval modrost Stvarnikovo? Ni-li vže s p o z n a n j e teh zakonov, s katerim se bavi astronomija, vredno tolikega stvarstva? En sam akt spoznajočega duha je na sebi veliko više vrednosti nego milijoni materijalnih svetov. Slednjič bi morali pomisliti, da znajo imeti nebesni svetovi še poseben namen za ono prihodno dobo, katera po nauku sv. pisma bo sledila sedanji dobi — za dobo po vstajenji. V oni dobi ne bo človek navezan več na ozko zemljo, ampak bo z duhovo naglostjo premerjal neizmerne prostore. Je-li nemogoče, da se bo še le tedaj duhu človeškemu razkrila neizmernost, harmonija in lepota zvezdnega sveta, in da bo ravno to spoznanje deloma pomnoževalo večno srečo človekovo? Povzdignimo se iz ozkih mej prostora in časa, v katere smo vklenjeni v sedanjem življenji, povzdignimo se do večnosti — in duh naš se bo gotovo pomiril, pomisliv̌ši, do zdaj vidimo le d e l o m a, s k o z i s r c a l o v v g a n j k i.[1]) Le večnost nam more rešiti vse vganjke tega življenja.

9. **Vgovor.** Nekateri svetovi so se dočista ohladili, izgubili so vso lastno gorkoto; tako n. pr. luna, in postali so premrzli za človeka. Tako bode morala ohladiti se, sklepajo, prej ali slej tudi naša zemlja, in tedaj bode proč s tukajšnjim človekovim bivanjem. Tudi to se predava v šoli, kako se pa zlaga sè sv. pismom? —

Odgovor. „Kako se to zlaga sè sv. pismom?“ Mislim, da ni bolj se ne zlaga sè sv. pismom kot ta trditev, kajti ničesar sv. pismo bolj ne ponavlja, nego da ta svet ni večen, da pride kdaj konec za človeštvo in sedanji svetovni red. Ali bo pa Bog čakal, dokler se svet tako ohladi, da ne bo več človeku na njem živeti, ali pa vže prej poseže vmes, da stre svetovni stroj, na to sv. pismo ne ve drugega odgovora nego: Za tisti dan in uro pa nihče ne ve, tudi ne angelji nebeški, nego Oče moj sam.[2]) — Ako se torej v šoli kaj takega predava morda z namenom, da bi se v dijakih obudil dvom o resničnosti sv. pisma, je to spet spričevalo, kako se v moderni šoli nevednost in hudobnost zavezujeta proti Bogu in njegovi cerkvi.

10. **Vgovor.** Zgodovina nam dokazuje, da so imeli v rokah visoke in celo najviše oblasti v sv. cerkvi nevredneži, ki niso bili le v marsičem sumljivi, ampak so celo zlorabili svoje moči n. pr. pravico izobčevanja. Kako, da se pa že vedno daje posa-

[1]) I Kor. 23 12.
[2]) Mat. 24. 36.

Digitized by Google

meznikom novih oblastij, kljub temu, da so se zlorabile še prejšnje? Kako se to sploh zlaga z avktoriteto in z lastnostmi, ki jih pripisujejo papežu? Ni li zgodovina nekak vgovor proti njim?

Odgovor. Gospod opouent bi moral premisliti, da v sedanjem življenji sploh ni mogoče vladati človeštva nego po ljudeh, kateri morajo biti nositelji „visoke" in celo „najviše oblasti". Viša oblast, brez katere je absolutno nemogoče vladati, ne visi v zraku, ampak mora biti navezana na to ali ono v i d l j i v o o s e b o. Ker pa vsak človek, torej tudi nositelj oblasti, vedno še ostane človek t. j. zmotljiv in pregrešen, zamore tedaj tudi svojo oblast zlorabiti. Temu nedostatku v izvrševanji oblasti ne pridemo v okom, dokler človek ostane človek t. j. nikdar. Kajti ako bi oblastnik moral izgubiti oblast, ker greši, tedaj bi morali oblast prenesti na drugega, kateri bo pa nič manj grešnik kot prvi — sploh na zemlji potem ne najdemo več vrednega nositelja oblasti, a potem ni pa tudi mogoče več vladati niti cerkve niti države, in društvo mora v kratkem razpasti. Enak princip je izrekel vže Hus, in prav to je njegova glavna zmota; s tem naukom se načelno opravičuje revolucija.

Kaj je pa gospod opouent pravzaprav mislil v drugi polovici svojega vgovora, nam ni jasno. Ker govori o n o v i h oblastih, ki se še vedno dajejo posameznikom, kljubu temu, da so se zlorabile prejšnje, in ker ne more umeti, kako se to zlaga z l a s t n o s t m i, ki jih pripisujejo papežu, bi se dalo soditi, da je v mislih imel papeževo nezmotljivost. Ako je tako, naj bi se temeljito podučil o tej dogmi, in videl bo, kako neosnovano je vpletati jo v take vgovore.

Edunjsti vgovor odlagamo za drug pot, ker zahteva nekoliko daljšega odgovora, in nam je apologetična snov zavzela vže preobilo prostora.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Žensko poglavje.

„Pod moževo oblastjo bodeš, in on ti bo gospodoval“. — I. Mojz. 3. 16.

„Soča“. — Žensko pismo z našimi opazkami.

Čudno pač, kako nismo vstani spisati niti ene strani, da ne bi se koj po nas planilo ter iz naših stavkov iztikalo, kar smo vanje deli in ne deli. Začeli smo še le pisati o ženskem vprašanji, izrecno povdarjajoč, da mislimo nadaljevati; dostojnost je tedaj zahtevala počakati, da se vsaj izrečemo — a strast, katera naganja naše nasprotnike, jim ni dala tako dolgo potrpeti: vprizoriti bi hoteli vže zdaj nad nas nekako „črno vojsko“ vsega slovenskega ženstva. V gladkih rokovicah, namazani z vsemi vonjavami, z medenim jezičkom se levijo okol njih kril, da bi jim pojasnili, kako strašansko smo spet žalili žensko veličanstvo!

Odlikuje se v tem stara grešnica, goriška — „Soča“, kateri bi pač bolj kazalo na stare dni misliti — na pokoro, nego pogrevati stare hudobije in neslanosti. Ona je pred štirimi leti prva zanesla v ženski svet novost, da namreč zaresno mislimo ženske mučiti z neko novo natezalnico in pristrigati jim jezike z velikimi krojaškimi škarjami! To novost so kratkoumne slovenske lepotice večinoma vzele v pravem pomenu, kar smo spoznali iz pisem, ki so nam takrat od njih dohajale. „Soča“ je to zatrobila v svet iz gole premetenosti vedoč, da bivajo res tako nedolžne stvarice, ki bodo novost vzele zaresno; kajti tako bebasta „Soča vender ni, da bi bila nesposobna doumeti, kaj pomenijo naše škarje! No pa, recimo, da se je hotela „Soča“ takrat z nami — sicer s hudobnim namenom — malo pošaliti, bi morala vender pomisliti, da vsaka šala velja le nekaj časa, kdor jo hoče pa leta in leta naprej tirati — ošali se samega sebe. Tako se je zgodilo tudi nji, ko po 4½ letih prežvekuje z vso resnostjo zastarelo historijo o naši ženski natezalnici in škarjah! No pa, ker se vže zdravo razumništvo po Goriškem odvrača od „Soče“ in njene terorizujoče politike, treba s takimi drastičnimi sredstvi apelovati na kratkoumnost — ženk, da se iz njih srede rekrutujejo nove sile pojemajoči „Sočini“ inteligenci! V kratkem bomo slišali — o ženskih zaupnicah!

Iznašla je pa „Soča“, da se naši nazori o ženstvu popolnoma križajo z nazori našega estetika in pisatelja — dr. Lampeta. Kako se ji je ta iznajdba posrečila, se bole razvidelo iz nadaljne naše razprave.

Digitized by Google

Došlo nam je pred kratkim pismo od slovenske učiteljice. Povod temu pismu je dalo spet naše „žensko poglavje“ v zadnji številki „R. K.“ Ker je, kaker smemo misliti, gospica učiteljica nekako govorila v imenu slovenskih spolnih družic, ali vsaj njim iz srca, hočemo tu celo pismo priobčiti — iz njega naj se povzamejo vsa ženska „gravamina“ proti naši ginekelogiji (ženskoslovju).

Velečestiti gospod doktor!

Ha, ha, zopet jedna, dejali bodete, gospod doktor! Pa glejte, je vže tako. Pred štirimi leti, ko ni bilo treba,[1]) nastala je cela vojska zoper Vas za nas, a sedaj, po zadnej št. „R. K.,“ ko je potrebno, ni ga jednega,[2]) da bi govoril pošteno besedo za ženstvo. Zato mora nas jedna — pod škarjice!

Gospod doktor, ostanite pravični. V zadnjem „R. K.“ nas sicer zagotavljate, da bolje mislite o nas, ko marsikdo drugi,[3]) a slabo ste to dokazali. Da nas imate za tako omejene, to je vendar malo odveč! Ali mislite, da ste res možki ves razum v najem vzeli? — Najvišje, toraj tudi najrazumniše stvarjeno bitje[4]) bila je ženska. Modrih, vzvišenih žen poznate dovolj v zgodovini, a nočete tega priznati, ker ne poznate ženstva. Gospod doktor poznate le tiste razposajene Micike, ki po goriških ulicah drve, katere bi po Vašem mnenji treba bilo v kovčeg zapreti in v omaro vtakniti.[5]) Boljših žen in deklet, katerih gotovo tudi v Gorici ne manjka, Vi ne poznate; sicer bi ne mogli tako b r e z i z j e m n o[6]) slikati ženskih napak in slabosti. Teh se pa v višjej meri tudi možkim ne manjka!

Gospod doktor poznate le znajdbe in umotvore možkih. Saj

[1]) „Ni bilo treba“ tedaj pred štirimi leti k orožju klicati nad nas cel ženski svet! „Soča“, „Narod“ itd. naj se tu dajo podučiti od ženske!

[2]) Ni res. Naročite se na „Sočo“!

[3]) Da, tako je: to upam tudi dokazati. Berite le njih romane; tu spoznate, kaki so njih ženski vzori; čemu je njih junakom žena na svetu. Zarudeli boste, gospica!

[4]) Mislite tu na blaženo Devico. Da, prav imate. O njeni razumnosti in vzvišenosti bi znal tudi jaz kaj povedati, in to tudi mislim storiti. Sicer pa izhajajo v nji one vrline iz č e z n a r a v n e m i l o s t i, a jaz sem doslej pretehtoval, kaj je ženska po n a r a v i. Po naravi in sicer po naravi pokvarjeni vsled greha, je ženska zelo zelo ponižana, še le K r i s t u s o v a m i l o s t jo je povzdignila in robstva moževe pohotnosti. Zatorej pa ne verjamite liberalcem, ko Vam obetajo osvojo, enakopravnost z možem, a pri tem ne nehajo spodkopavati stebre krščanstva — poturčiti Vas hočejo, dozarjati Vas nočejo — za harem. Za brezbožnika ženska veče vrednosti nima, nego koliker služi njegovi pohotnosti; ko mu je odslužila, vrže jo na gnoj, kaker izžmeto citrono. Vprašajte tržaško Marico, ali ni to glavna misel Turgenjevljevega ženskoslovja!

[5]) Izvrstno!

[6]) Oho!

Digitized by Google

vendar vsak dan mašujete, poglejte no bolj natanko mašno obleko. Mislite li, da je večja umetnost naslikati lepo cvetico, kaker z zlatom ali svilo všiti jo v tkanino?[1]) In kedo je izumil one cvetice? Profesorji ali doktorji?? Jaz Vam po pravici povem, da vsi doktorji, kar Vas je, niste izumili nogavice, najpriprostejšega ženskega umotvora, brez katere iznajdbe bi morali kneippati tudi Vi, gospod doktor![2]) Pa se ve — to Vam je prevsakdanje; priznati pa vendar morate, da iznajdba raznih ročnih del ni nič manje važnosti, kot umetnosti od Vas navedene — le to je, da Vi poznate in cenite samo, kar je na Vašej strani.

Dalje trdite, gospod doktor, da se ženstvo na Slovenskem še nikoli ni tako čestilo kot dandanes. Tu se pa motite, gospod doktor. Naši dedje res niso poznali publice, tudi me jih ne obrajtamo tako, kaker vi mislite, a spoštovali so ženstvo vse bolj kot dandanes. Rekali so: deklica je angelj, žena dar božji, gospodinja tri vogle hiši podpira itd. Od teh se učite, gospod doktor![3])

Pa tako Vas strašno skrbi, da bi se me ne prevzele, ako nas kedo malo pohvali.

Tudi tu se zavedamo, da se dostikrat le zgodi, da se nas pozneje toliko bolj pritiska (n. pr. Alban Stolz, L. Kist itd. — ti možje so Vam gotovo bolj znani kot meni).[4]) Nikdar ne verjemite, da žanjemo, kjer nismo sejale. Za naš krahek, ki si ga nekatere same zaslužimo in za samostojnost, nas nekateri tako zavidate, da noč in dan študirate,[5]) kako bi nas obdržali pod površjem. Pa faktor smo, s katerim morate računati[6]) — in to postopanje dokazuje, da nam negativno priznavate razum. Kedo se bi neki bal slaboumne stvari?! — Nasproti je pa mnogo večja nevarnost, da se Vam prevzamejo Vaši šolarčki bravši v „R K.“ žensko poglavje, domišljujoč si: Bog zna, kaj je to, da imajo hlačice — klobuke imamo pa me l e p š e, če prav Vam niso všeč![7])

V mnogih pedagogiških knjigah sem vže čitala, da učitelj v prvem razredu mora biti čvrst mož t. j. značajen, sposoben itd. Glejte, sedaj smo pa ženske vmes posegle in prevzele nalogo I. razreda. In da jo v obče ravno tako, ali še bolje rešujemo — Kellner to trdi[8]) — odgovarja Vam narod, le vprašajte kmetsko

---

[1]) Quaesivit linum et lanam, et operata est consilio manuum suarum.

[2]) Morda bi bil bolj zdrav nego sem v Vaših nogovicah!

[3]) Tudi jaz potrjujem vse te in enake častne naslove, s katerimi so Vas odlikovali naši pradedje. Ako sem Vam kje le enega odrekel — preklicujem tu slovesno!

[4]) Malo nejasno.

[5]) Da bi človeka ne morile resniše studije!

[6]) Vižjo no, kdo pa to taji?!

[7]) Kako veste, da ne, gospica?

[8]) Jaz tudi, gospica!

Digitized by Google

ljudstvo, katero je — malo omoženih izjem — povsod zadovoljno z učiteljico. — No, to je pa slaba opomba, kaj ne, g. doktor? Vi še učiteljev prav visoko ne cenite — saj jih stavite 10.000 proti jednemu akademično izobraženemu, in še mislite, da Vaš jedinec zmaga[1]) — kako še le sodite o „ne-bodi-je-treba-učiteljici — brale smo tudi letos v „Katoliku“!

Zapomnite si pa, gospod doktor, da tudi s kratkimi lasmi ni vselej združena dolga pamet. N. pr. omoženim učiteljicam naklada se trojna dolžnost, ker se jim dovoljuje, da ostanejo aktivne. Toraj slabotnemu spolu, dolgolasej ženski, trojno breme — ona naj bo: učiteljica, mati in gospodinja! Tu pa jaz pripoznam žensko slabost — to pa ni mogoče. Ženska je lehko gospodinja in mati, ali pa učiteljica in gospodinja. Dvojno dolžnost lehko spolnjuje v dovršenej popolnosti, vseh treh pa nikedar ne! Ali zanemarja jedno ali drugo, dostikrat pa vse tri. Največkrat trpi šola; ne le potem, ko je vže omožena, vže preludij možitve je tako malo vzgleden,[2]) da ona učiteljica, ki se misli možiti, zgubi vso ljubezen in zaupanje otrok in odrasenih. Največji nedostatek je pa ta, da demoralizira mladino. Kedo pa dovoljuje aktivnim učiteljicam možitev? Od Vas v tretje nebo povzdignjeni možki!!![3])

Toraj, gospod doktor, bodite pravični! Ako opisujete ženske napake in slabosti, poštenost zahteva, da na merodajnih mestih dostavite, da so izjeme — ne pa kar kričite: „Reši nas, o Gospod!!“ Možkim pa nikar take glorije ne prepevajte, je ne zaslužijo! Izjeme so pri Vas in pri nas dobre in slabe, slaboumnost in razum na Vašej in na našej strani — saj pravi stara slovenska pesem:

„Tako pravi svet Ambrož,
Kar je žena, to je mož!“ —[4])

Se klanjam, gospod doktor! Z najodličnejšim spoštovanjem

I. I., učiteljica.

---

[1]) Svetoval bi Vam, gospica, da si nataknete naočnike — morda ni vse prav tako, kaker Vi čebelate o 10.000! Da pa to ni nemogoče, spričuje tudi sv. pismo: Padlo jih bo o tvojej strani tisoč, in deset tisoč na tvoji desni!

[2]) Res!

[3]) Z druge strani se pa hudujete, da se Vam možitev ne dovoljuje!

[4]) Gospica, da bi bil hudoben, bi Vam pa zasolil z eno iz sv. Avgustina.

Digitized by Google

Zenska javnosti v in v politiki.

Potem ko smo v zadnji številki „R. K." bolj v obče razpravljali o ženskem poklicu, hočemo zdaj odgovoriti na nekatera posamezna vprašanja, katera sèm spadajo.

Je ženska za javnost in politiko?

V obče moramo trditi, da ženska ni z možem enako sposobna za javno delovanje Prvič, ženske glavni poklic je biti mater. Materstvo pa žensko priklene na dom ter jo tako ovira vstrajati v javnosti. Javno poslovanje ženske bi se od časa do časa pretrgalo; to pretrgavanje bi zahtevalo nadomeščanje. S tem bi pa vprava javnih poslov veliko trpela v škodo podložnikov. Nič namreč bolj ne zavira naravnega razvoja v javnem življenji nego vedne izjeme, vedno prenehavanje.

Dalje pride ženska, predno postane mati, v stan, v katerem se ji bolj spodobi, da se javno ne kaže, ampak da ostane doma. Marsikdo se bo morebiti pri tem namuznil — pa reč ima vender svoj globok razlog. Narava sama je človeško roditev zakrila s tajnim zagrinjalom. Dala nam je s tem miglej, ki nam mora biti svet. Proti temu se pregreši, kdor naravine skrivnosti brez potrebe razgrinja. Kdor javno nastopa, vidijo ga vsi. Tu imamo v mislih pred vsem otroke in sploh nezrelo mladino. Ni vse za vsako starost; kar sme vedeti mož, ne sme vedeti otrok, in prav je, da ne ve. Narava je potegnila meje vsaki starosti; gorje, ako se te meje prekoraka. Naj se tu ne vgovarja, češ, kar otroci vidijo v javnosti, imajo neredkokrat v domači hiši vedno pred očmi. Drugače je kaj videti doma, poznati iz domače hiše, in drugače je isto spoznavati v javnosti. Javnost je nekaj drugačnega nego oži krog domače hiše; isto, kar je doma naravno, postane v javnosti pohujšljivo. Zakaj pa se ne greš vmivat in česat na veliki mestni trg, kar doma storiš vsaki dan? Pa še neke druge okoliščine ne smemo izpustiti. Vemo pač, kako p'odna je otroška domišljija. Ko sem bil n. pr jaz tak otrok, sem si hotel razložiti, od kod sem prišel jaz in moji mlajši bratje; tedaj sem prišel v svoji domišljiji do tega sklepa: vsako toliko časa prinese angelj iz nebes dete ter je položi v cerkvi na oltar, a na čelo prilepne listič, na katerem je zapisano, komu in v katero hišo naj se dete odda! In v tej otročji domišljiji — ni me sram spovedati se — živel sem nekaj let. Pustimo otroke v stroški domišljiji! Vzemimo žensko o času očitne ečnosti; nosposluje naj javno pred večim ali manjšim občinstvom — kake opazke se bodo tu vsiljevale mej navzočimi; skušnja žalibog uči, da sramežljivosti je málo na svetu. Odrasli res, da se ne pohujšujejo, a nevarnost je za otroke in

Digitized by Google

neodrasle, kateri s posebno opazovalnostjo tako radi vlovijo vsako besedo in vsak pogled ter globoko v spomin vtisnejo. Tako pridejo pred časom do spoznanja naravnih tajnosti, kar pogubno vpliva na njih nravnost. Naj nihče ne reče: saj vender mora človek kdaj naravo spoznati — čim preje, tem bolje. Ni res, ampak narava hoče biti spoznana počasi, primeroma starosti. Kateri oče bo pač svojemu sedemletnemu otroku razlagal vse naravine skrivnosti? Modri vzgojitelj bo o tem molčal ter prepustil naravi, naj se ona v meri, kaker se razvija, sama otroku in mladeniču razodeva. Prerana razvitost je največi nedostatek v sedanji vzgoji. Kaker slavni Dupanloup nekje v svojem vzgojeslovji piše, bi bilo želeti, naj bi mladeniči pred zakonom ničesar ne vedeli o spolovnih tajnostih.

Stopimo dalje. Za vspešno delovanje v javnosti je neobhodno potrebna avktoriteta. Avktoriteto pa mož bolje zastopa nego žena. To velja vže glede zunanjosti. Ne sicer, kaker bi avktoriteta navazena bila na zunanjost človekovo, vender moževa postava je tako rekoč boljša nositeljica in izvrševateljica avktoritetne oblasti nego ženska. Vže telesno je mož viši in krepkejši od žene. Ljudje, posebno neomikani, so taki, da avktoriteto preveč identifikujejo z osebo; oseba malostna in telesno drobna se jim ne zdi tako oblastna kot oseba krepka in postavna. Velikega pomena je tudi glas. V javnosti se mora avktoriteto izvrševati z zapovedovanjem, opominjevanjem, karanjem. Bolj oblastno vpliva na podložne krepak, globok glas, ki se mogočno iz prs odmeva, nego tenak in visok glas, ki se iz grla siloma iztiska, glas ženski. Zatorej je ženska vže radi glasu menj sposobza javnost kot mož. Menim, da bi ne bilo posebno spodbudljivo, ko da bi po naših zborih, taborih in sodnijah pevali ženski soprani!

Avktoriteta dobi zunanji izraz in oporo posebno v glavi. Pokončna glava, odprt obraz, pred vsem visoko čelo — vsega tega nehote iščemo na človeku, ki nam hoče gospodovati: in ako ne najdemo, ne vpliva vgodno na nas. Pri ženski pa ravno to pogrešamo; sploh se niti rado ne vidi, ako ženska mogočno koraka s povzdignjeno glavo. Kar se pa tiče obraza, čela in sploh cele glave, je narava žensko odičila z dolgimi, obilnimi lasmi, da jo odevajo in skrivajo. In prav lepi, obilni lasje se smatrajo kot poseben kinč ženskega telesa. Poglejte li dobro, kolika razlika je v tem mej njo in možkim! Kako ji dlaka zarašča čelo in ji ob straneh sili v obraz, pa kako lepo ji še pristoja, ako si vrhu tega še s kodri zakrije en del obraza. Kdo bo pa pri moži trpel, da si vrže lasne kodre čez čelo! Pri moži se še lehko prenaša plešasta glava, da, neredkokrat mu pleša podeljuje nekako častitljivost — a mislite plešasto žensko: vsi nekrščeni duhovi bi bežali pred takim pošastjo!

Po tem, kar smo doslej rekli, se samo ob sebi ponudi vprašanje: kaj ženska v politiki? Je ona sposobna vpravljati po-

Digitized by Google

litične posle? Politika spada v javno življenje, in zato velja tu o ženski več ali manj vse, kar smo doslej rekli o njenem delovanji v javnosti.

Je pa še nekaj druzih razlogov, radi katerih menimo, da ženska ni sposobna za politiko. Za politično delovanje je potreben trezen, prevdarjajoč razum; srce in čustvo v politiki ni na mestu; gorje mu, kdor se da premamiti od pregorkega čuta, ali preslepiti od strasti: zmožen je v enem trenotku pokvariti delo dolgotrajnega truda. A ravno v ženskah prevladuje gorki čut, kateri le prevečkrat prehiti razum in mu ne da reči trezno presojati in po tem vkrepati. Pred meseci so se ženske zbrale k posvetovanju na svetovni razstavi v Cikagi; toda kmalu začne predsednica jokati, druge ji pritegnejo — in konec komediji je bil, da je vsa njih politika po debelih solzah skapala — na tla.

Dalje je ženska prerastresna; njena pozornost prerada obtiči na posameznih, neznamenitih rečeh; in ženska se le težko iz omejene posameznosti dvigne do višine splošnosti. Vzrok temu je, ker ženska narava je bolj vtopljeno v čutnost nego možka. Znalo bi se zgoditi, da, v tem ko bi se zbrale v razpravijanje važnih političnih vprašanj in bi trebalo vse duševne sile napeti, bi se naenkrat zagledale v lepo spletene kodre ene ali druge svojih tovarišic ali pa v krilo vkrojeno po najnovejši modi, in tako bi znal visoki zbor še končati s predlogi in peticijami na visoko vlado, kako naj se preosnuje — ženska toaleta!

V politiki je treba previdnosti. Beseda sama izraža, kaj pomeni. Politik se mora znati odtegniti trenotnemu vtisu ter vedno držati se v neki višini, iz katere zre v prihodnost, tako da po mogočosti bodočih slučajev vravna sedanje delovanje. Ženska stoji preveč v oblasti trenotnega vtisa, da bi se mogla hitro zdogovedeti in premagavši trenotek ohraniti si veder pogled v bodočnost. Skusnja me je učila vže večkrat, kako so najblaže, najpridniše ženske, ko je potreba izviti se iz trenotka in zreti malo naprej, neverjetno kratkega vida. Ženska izvrstno dela, ako se je vživela v neki vedno znova ponavljajoči se red, kjer se vrsti reč za rečjo; kaker hitro pa jo spravi izvenreden slučaj iz konteksta, izgubi glavo in si ne ve pomagati. Ženska narav je bolj mehanična kot možka; zatorej ženska ni za politiko, ki je polna slučajnost in prememb.

V politiki treba krepke, vstrajne volje. Sicer vznaša, krepi voljo tudi čustvo, a krepost, ki jo podvžiga le čut, ne vstraja; čut je premenljiv, negotov, ker je vtopljen v čutnost, zatorej čut volji ne more dati vstrajnosti. Volja vstraja krepko do konca le tedaj, ko je podprta in osvitljena od neovrgljivih *umovnih* razlogov. Resnica jasno in do dna spoznana ostane nepremična, in nepremična nevpogljiva ostana tudi volja, ki se opira na jasno vpoznano resnico. Zatorej je volja vstrajniša v moži kot v

Digitized by Google

ženi, kajti mož se pred ženo odlikuje po jasni razumnosti in globokejšem vziranji umstvenih razlogov. Kar je mož spoznal za pravo, to si predpostavi za smoter hotenja, in premakne ga ne nobena sila. Zatorej je mož sposobniši za politiko, kjer treba krepko, vstrajno, v vednem boji z brezštevilnimi težavami težiti po daljnih ciljih.

Nihče pa ne vgovarjaj: zgodovina pozna več žensk, katere so se v vladanji odlikovale, tako da se smejo primerjati z najslavnišimi državniki; dovolj omeniti le cesarice Marije Terezije. A te ženska so le redka izjema v veliki množini; izjema pa le potrjuje pravilo. Kdo bo pač hotel radi *nekaterih* žensk, ki so se pokazale sposebne za politiko, sklepati: torej so *ženske sploh* kaker možki sposobne za politiko. Kaker se zna v možkem nahajati ženska narav, tako more izjemoma ženska imeti možkih lastnosti. Večkrat pa ni niti narava tolikanj vsposobila ženske za politiko, nego le bolj posebne okoliščine ali sila. Sila kola lomi in pod vplivom izvenrednih okoliščin se človek za marsikaj vsposobi, za kar bi nikoli ne bil. Toda sila in izvenredne okoliščine so spet le izjeme v življenji. Iz tega pa sledi, da pri *rednem, naravnem* razvoji človeških razmer bo le redkokdaj katera ženska našla v sebi poklic in sposobnost za javne posle v politiki.

V potrjenje svojih nazorov navajamo sodbo, katero je o tem važnem vprašanji izrekel slavni De Maistre: „V ženskah se pogreša ona živahnost duha, ona globoka pazljivost, s katero so obdarjeni veliki duhovi; kriva temu je vže šibkost ženskih organov, kaker tudi njih srce, katero se tako lehko vnema in neprenehoma obvladuje razum ter ga vleče od treznega razmišljavanja dejanskih razmer k podobam, ki si jih je nasnovala domišljija. Ne tajim, da ženska, posebno ojačena od krščanstva, zamore dostojno vpravljati politične posle in krepko držati vajeti vladarstva. Politične žene, modre kraljice in cesarice pozna zgodovina in jih omenja pohvalno; izvrševale so najvišo oblast v prostranih kraljestvih in dobivale vsak dan izrazov posebnega čislanja kaker v javnem tako v privatnem življenji. Vsekaker one vzbujajo vedno obče občudovanje, *ker so redke prikazni* v zgodovini. Ako je učena žena izjema, je *žena politična nekak privilegij*. Recimo tedaj: naravni sedež, kraljestvo, kjer vlada krščanska žena, nahaja se tam, kjer ji je krščanstvo postavilo miren prestol — v zatišji domače hiše."

Pa tudi noveji vek, akoprav svobodomiseln, je prepričan, da ženske niso za politiko. Ko se je začel vvajati po Evropi vstavni konstitucijonalizem, ni nikomur v glavo padlo ženskam enako z možkimi podeliti bodisi aktivno ali pasivno volilno pravico. To prepričanje, katero ženskam zabranjuje vstop v politiko, ne izvira pa nikaker iz kakih „predsodkov", ki jih je morda državnikom vcepila krščanska vzgoja, kajti moderna vstavna

Digitized by Google

Evropa se malo ali nič da voditi od krščanskih načel — ampak to prepričanje je izraz čisto naravnega čuta. Tudi najhujšemu liberalcu bi težko prijetno bilo, da bi moral v državni zbornici sedeti kot poslanec poleg svoje družice v krilu, kojo so tovarišice poslale zastopat njih ženske interese.

Res sicer, da so se v najnovejšem času od neke strani začuli glasovi, ki zahtevajo splošno volilno pravico ne le za možke, ampak tudi za ženske. Toda ves svet ve, da glasovi ti izhajajo od tistih socijalistov, ki povsod stavijo protinaravne zahteve; znak njih teženj je sploh negativen, razdejaven, kajti oni konečno tudi nič drugega ne namerjavajo nego razrušiti obstoječi socijalni red. Popolno in vsestransko zenačenje ženskega spola z možkim, ki očitno nasprotuje naredbi Stvarnikovi, je ena glavnih toček v njih programu; in temu programu zvesti morajo naravno tudi volivno in vse druge politične pravice raztegniti enako na ženske.

Upamo pa, da nam naše ženske ne zamerijo, da jih odvračamo od politike; naj malo potrpe, in videle bodo, kako tudi njim odkažemo primeren delokrog, v katerem morejo v blagor človeštva vpotrebljati vse svoje duševne moči, delokrog, kateri, akoravno se na prvi pogled ne zdi, sega tudi v javnost in politiko. Ozirali se bomo tudi na ona gravamina, s katerimi se je v gorenjem pismu potožila dobra naša prijateljica, gospica učiteljica I. I. Ne hudujte se pred časom in nikar ne verjamite „Soči", da zna ona boljše od nas zastopati vašo pravo čast.

Dr. Mahnič.

Bolgarija in Rim.

V. Nova bolgarska država (1187—1393).

L. 1087. se je Bolgarija zopet vzdignila iz razvalin, v katere jo je pokopal oholi Bizanc pred poldrugim stoletjem. — Bolgarski narod je še navzlic vsej svoji nesreči imel v sebi dovolj moči, da bi otresel grški jarem in si priboril slobodo. To je bilo tem lažje, ker je takrat Bizanc vže popolnoma iznemogel in se vedno bolj nagibal v grob Ni minolo skoro leto, da ne bi Grki izgubili kake vojske; Normani, Saraceni, Seldžuki in Kumani napadajo od vseh strani na iznemoglo cesarstvo in strahovito plenijo grške pokrajine v Aziji in Evropi. Bizantinci niso več sposobni, da bi branili svojo lastno domovino. Kaker nekdaj v

Digitized by Google

zahodnem r. cesarstvu, tako služijo tudi tukaj najrazličniši narodi: Čerkezi, Armenci, Arabci, Bolgari. Rusi itd.

Najhujše zlo je pa bilo to, da nikdo ni hotel spoznati gnilobe in ran, ki so razjedale državo. Grki se rajši zanimajo za vsakovrstne teologične prepire, vganjajo vraže ter v svojem bizantinskem napuhu prezirajo vse, kar ni grško, vendar pa ne znajo pomagati svoji nesrečni domovini. — Zdavna se je vže izgubil plemeniti grški ponos, izginila je požrtvovalna ljubezen do domovine; nevredni potomci se bahajo le s svojimi slavnimi predniki: a posnemati jih ne znajo. — Prosto ljudstvo izgublja ljubezen vdanost in spoštovanje do svoje cerkve in bogomilstvo se tudi mej Grki vedno bolj širi.

V tem času je Mihael Cerularij (1043—1058), zaklet sovražnik Rima, dopolnil delo, ki se je vže več stoletij na izhodu pripravljalo, pretrgal je namreč zadnje vezi z Rimom in celi izhod potegnil v razkol. Sicer se je pozneje še večkrat delalo za zjedinenje in tudi nekateri cesarji so podpisali unijo — seveda le iz političnih vzrokov — vendar pravega vspeha ni bilo. Ravno cerkveni razkol je pa bil najhujši vdarec za grško cesarstvo. Rim je skušal večkrat odvrniti od Bizanca pretečo nevarnost, ali je bilo zastonj, ker na izhodu so tudi cerkveni ljudje izgubili pravo cerkveno zavest in mišljenje.

Na cesarskem prestolu sede v tem času nevredni ljudje. „Bizantijski je dvor bezdana (brezno) pletaka; a njegova je poviest, poviest krvi, nepoštenja i brloženja“ (nesramnosti) — pravi Marković. — Ko je l. 1056 izmrla rodovina Bazilija Macedonca, je prišla na prestol hiša Kommenov, ki je grško cesarstvo spravila na rob propasti.

Ker so državne blagajne bile prazne, a denarja je bilo vedno več treba za vojsko in razuzdani cesarski dvor, so državni vradniki gulili vbogo ljudstvo, da je bilo groza. Najhujše so ravnali na Balkanu z Vlahi in Bolgari, kjer so kaker pravi razbojniki razsajali in izsesavali narod. — Bolgari so nekaj časa prenašali bizantinske krutosti, a pod cesarjem Izakom II. Angelom (1185 — 1195) je izbruhnila v strašen plamen iskra, ki je vže delgo tlela pod pepelom.

Na čelo razkačenega naroda sta se postavila dva brata, Peter in Ivan Asên iz Tarnova, potomca starih bolgarskih carjev rodu Sišmanovega. V cerkvi sv. Demetrija v Tarnovu so se vstaši zakleli, da ne bodo prej mirovali, dokler ne pribore svobode svoji domovini. Plemstvo in prosto ljudstvo je jednodušno zgrabilo za orožje. Ivana so izklicali za carja Bolgarov in Grkov, a nadškofa trnovskega so razglasili za neodvisnega od carigrajskega patrijarha. — Vnel se je hud boj z Grki, katere so Madžari podpirali Bolgari so v posameznih četah napadali Grke zdaj tu, zdaj tam. V kratkem je vsa zemlja mej Donavo in Balkanom otresla grški jarem, ali ko so Grki po na-

Digitized by Google

ključi vjeli bolgarsko carico, sklenili so Bolgari mir za nekaj časa (1188).

Zahodni svet se je v tem času pripravljal na tretjo križarsko vojsko. Nemški cesar Friderik Barbaross je vodil močno vojsko skozi Ogersko, Srbijo in Bolgarijo proti Carigradu, da bi tamkaj prestopil na azijska tla. Grki so pri tej priliki pokazali svoje sovraštvo v vsej goloti. Mesto da bi podpirali zahodne kristijane v njihovem vzvišenem a težavnem podjetji, napadali so zavratno iz šum in klancev križarje, a cesar Izak je celo potajno zvezo sklenil s sultanom Saladinom. — Čisto drugače so Srbi in Bolgari sprejeli križarje. V Nišu je Štefan Nemanja cesarja Friderika sijajno pogostil, a i bolgarski car mu je poslal nasproti poslanstvo z laskavim pismom. Bolgari so smatrali Nemce za svoje zaveznike in so se hoteli ž njimi okoristiti proti Grkom. Ivan Asên jim je obljubil 40.000 vojščakov, ako mu priznajo carski naslov ter vdarijo na Carigrad in ga vzamejo. Toda Friderik ni sprejel ponudbe, ker njegov namen ni bil rušiti krščanska kraljestva, marveč osvoboditi sv. kraje.

Kmalu po odhodu križarjev so se ponovili boji mej Grki in Bolgari, v katerih so poslednjič slavili sijajne triumfe proti nesposobnemu cesarju Izaku Ali sredi največega slavja je bil zavratno vmorjen (1136) obnovitelj bolgarske države, bojeviti Ivan Asên. Nasledil ga je miroljubni Peter z mlajšim bratom Kalojanom (Calojoannes). Ko je pa v kratkem tudi Peter izgubil glavo, je zavladal Kalojan sam (1197 — 1207), ki je bil nepomirljiv sovražnik Grkov. Bil je izkušen vojak in zveden državnik, ali surovega in divjega značaja Ko so Bolgari l. 1188. z Bizantinci sklenili mir, je šel kot porok v Carigrad, kjer je do dobga spoznal slabost grške države. Ko mu je vže presedala bizantinska bahatost, je pobegnil iz Carigrada in se vrnil v Bolgarijo. Kot car je bil strah in trepet Grkom. Pomagali so v vojski divji Kumani, s katerimi je bil tesno zvezan in ta zveza je najbrž imela velik vpliv na njegova djanja, s katerimi se je večkrat pokazal pravega barbara.[1])

Oglejmo si sedaj cerkvene razmere v novi državi.

Vže Ivan in Peter sta poskušala obnoviti zvezo z Rimom, hoteč dobiti carsko krono od papeža in nakloniti si zahodne vladarje proti Grkom. Tudi Kalojan je takoj v začetku svoje vlade poslal tri poslanstva v Rim, ali nobeno ni doseglo svojega namena, ker so jih povsod zalezovali sovražni Grki in Madžari. — Kalojan je bil mej dvema ognjema, ker so Madžari in Grki bili v tem času v ozki zvezi. Cesar Izak II. je namreč imel za ženo Margareto, hčer ogrsko-hrvaškega kralja Bela III (1173 — 1196) in zato so Ogri podpirali Grke. — K sreči je papež Inocencij III. (1198 — 1216) zvedel za želje Kalojanove in mu pri-

[1]) Gesch. d. Bulg 243.

Digitized by Google

tekel na pomoč. — Inocencij je kot zveden politik spoznal veliko važnost Bolgarije za rimsko cerkev in celi zahod. Bizanc se je popolnoma odvrnil od apostolskega sedeža in je bil nesposoben, da bi branil vrata evropejska proti napredujočemu mohamedanstvu. Razven tega je bilo za križarske vojske neizmerne važnosti povzdigniti na izhodu močno in apostolskemu sedežu vdano krščansko državo.

Poslal je torej v Tarnovo svojega legata, grško zjedinjenega duhovnika Dominika iz Brindizija, ki je bil vešč grškemu in latinskemu jeziku ter je kot Grk lahko prepotoval grške zemlje, da ga niso spoznali.

Dominik je Kalojanu izročil pismo papeževo, katerega vsebina je kratko ta-le: Papež je slišal, da je Kalojan vdan apostolski stolici. Ako se po svojem legatu prepriča, da je to res, poslal mu bo druge poslance, kateri bodo vtrdili zjedinjenje mej Bolgarijo in Petrovo stolico. Po legatu naj odkrije apostolski stolici svoje želje in potrebe.

Kalojan je bil tega zelo vesel in je poslanca prav lepo sprejel. Ker je legat imel opravila tudi v Srbiji in Bosni,[1]) vračal se je še le l. 1202 nazaj v Rim. Kalojan je poslal ž njim nekega bolgarskega škofa s pismom za papeža, v katerem zatrjuje svojo vdanost in otroško ljubezen do sv. stolice. Prosi papeža, da bi ga s celim narodom sprejel v naročje rimske cerkve in mu poslal carsko krono.[2]) Iz pisma, katero je pisal papežu neki bolgarski velikaš, je razvidno, da so se takrat vsi bolgarski škofje zjedinili s sv. stolico. To svedoči tudi nadškof trnovski Bazilij, ki prosi papeža v posebnem pismu, da bi vslišal prošnje Kalojanove, ker je s celo svojo državo iskreno vdan rimski cerkvi.[3])

Grke je hudo speklo, ko so zvedeli, da se Kalojan pogaja s papežem. Ponudili so mu takoj carski naslov in patrijarško čast bolgarski cerkvi, toda Kalojan je predobro poznal grško zvijačo, da bi se dal na led speljati. Odbil je odločno vsako ponudbo ter l. 1203 zopet pisal papežu in ga prosil, da bi mu poslal legate kardinale, kateri bi ga kronali, in da bi mu imenoval patrijarha, ker hoče, da bi bila njegova cerkev popolnoma

---

[1]) Poviest Hrvatska I. 329.

[2]) . . . . Sanctissime pater, significastis nobis per sacras litteras vestras, quod nos significaremus vobis, quid ab ecclesia Romana petamus. Hoc autem petit imperium nostrum ab apostolica sede, ut nos simus in ecclesia Romana sicut matris filialiter firmati. In primis petimus ab ecclesia Romana, matre nostra, coronam et honorem tanquam dilectus filius, secundum quod imperatores nostri veteres habuerunt.

[3]) Unde nos omnes, parvi et magni, sicut boni filii, rogamus vos sicut bonum patrem, ut dominus noster imperator, quod petit a vobis, obtineat, quia dignus est hoc obtinere, quia ipse ac totum imperium eius bonam devotionem ad ecclesiam Romanam habent, tanquam haeredes descendentes a sanguine Romano. Theiner Monum. Slav. Meridional. (Romae 1863.) I. p. 17. n. 28.

Digitized by Google

neodvisna od Carigrada.[1]) — To pismo je imel izročiti papežu nadškof Bazilij sam, ali komaj je prišel do Drača, vže so Grki zavohali, da gre k papežu in bi ga skoro vtopili. Moral se je vrniti nazaj in pismo poslati po drugih ljudeh v Rim. Ko je papež dobil pismo v roke, je takoj odgovoril Kalojanu in Baziliju. Naznanja jima, da pošlje drugega legata, Ivana iz Casemarina, ki bo prinesel nadškofovski palij in natančniše pregledal vse razmere ter se s carjem pogovoril o vsem, kar je treba. — Ta legat je prišel v Tarnovo na dan rojstva Marijinega 1203. l. ter je izročil Baziliju nadškofijski palij in papežev blagoslov v cerkvi sv. Demetrija, pred Kalojanom, pred škofi in nepregledno množico naroda. Bazilij je prisegel zvestobo in vdanost apostolski stolici.[2])

Kalojan, ki ni mogel včakati carske krone, je sprevidel, da papež ni zadovoljen samo s praznimi besedami in lepimi obljubami. Da bi lažje in preje dosegel svoj namen, je dal legatu zlato bulo, s katero slovesno zatrjuje zjedinjenje z rimsko cerkvijo in obeta, da se ne bo nikdar odcepil od nje, marveč, da za vselej podvrgava bolgarsko cerkev apostolski stolici.[3]) Ni mu pa bilo pravo, da je papež poslal Baziliju samo nadškofovski palij, a ni ga povzdignil na čast patrijarško, zatorej prosi in roti papeža, da bi poslal pastirsko palico in druga častna znamenja, katera nosijo patrijarhi, in da bi imenoval Bazilija za patrijarha bolgarske cerkve. Dalje prosi, da bi dopustil trnovski cerkvi, da si po smrti vsakega patrijarha sama voli in posvečuje naslednika, ker je zaradi daljave in neprestanih bojev težko in skoro nemogoče obračati se vsikdar v Rim.

Iz tega se vidi, kam je meril Kalojan s svojim zjedinjenjem. Ta prošnja je izražena popolnoma po bizantinskih načelih. Po teh nazorih cesar ne more biti brez patrijarha, zatorej ga Kalojan hoče na vsak način imeti. Pravi izhodni cezaropapizem moli iz druge prošnje, da bi si trnovska cerkev sama izbirala in po-

---

[1]) . . . Ex quo sciverunt istud Graeci, miserunt mihi patriarcha et imperator: Veni ad nos, coronabimus te in imperatorem, et faciemus tibi patriarcham, quia imperium sine patriarcha non staret; sed ego non volui, immo recurri ad sanctitatem tuam, quia volo esse servus s. Petri et tuae sanctitatis . . . Et rogo . . . ut mittas cardinales, quibus praecipiat sanctitas tua, ut me coronent in imperatorem, et in terra mea faciant patriarcham, ut sim servus tuus tempore vitae meae.

[2]) . . . Et ego cum multa devotionis humilitate recepto palleo, exhibui fidelitatis obedientiam, praesentibus episcopis, qui scribunt sanctitati vestrae, et principe nostro, et multis aliis in ecclesia assistentibus.

[3]) Subsigna autem imperium meum ad securitatem chrysobolum suum, quod nunquam ab ecclesia Romana et ab apostolica sede, principe Apostolorum Petro, ipsum videlicet imperium meum discedet, neque alii imperii mei principes disgregabuntur; sed ut vocatus dilectus filius sacrosanctae et apostolicae sedis principis apostolorum Petri ero. Et deinceps, quascumque terras christianorum seu paganorum meum acquisiverit imperium, sub potestate et mandato eiusdem sacrosanctae Romanae ecclesiae et apostolicae sedis erunt.

Digitized by Google

svečevala nadpastirje, seveda po volji carjevi, kaker je bilo v Carigradu. Na ta način bi car bil najvišji cerkveni poglavar, a škofje bi bili le za to, da bi izvrševali njegove vkaze in podpirali njegove politične težnje. Zjedinjenje z Rimom naj bi veljalo le v besedi, nikaker pa v djanji. —

Sicer je pa Bazilij vže tako postal najvišji poglavar bolgarske cerkve in se je kot tak tudi vedel. V Bolgariji je bilo sicer več metropolitov, a ker je papež poslal palij le jednemu, namreč trnovskemu, bilo je očitno, da je on dobil primacijalne pravice v Bolgariji. Kot poglavar bolgarske cerkve je Bazilij prosil papeža, da bi ga poučil, kako mu je treba pasti izročeno čredo. Pravi, da so prej dobivali posvečeno krizmo iz Carigrada, sedaj pa Grkl črtijo jednako Bolgare kaker papeža, kaj naj tedaj stori v tej zadevi?[1]) Prosi ga, da bi mu poslal še dva palija za prêslavskega in vekuždskega[2]) metropolita.

Papež je odpravil v Bolgarijo novega legata Leona, kardinala od sv. Križa, da bi kronal Kalojana. Poslal mu je krono, vladarsko žezlo in zastavo s podobo sv. Petra. — Blizu današnjega Pančeva so Madžari zgrabili Leona in ga pustili še le, ko jim je papež zapretil s hudimi kaznimi.[3])

Bolgari so Leona z nepopisljivim veseljem sprejeli in dne 7. novembra 1204. je mazilil Bazilija za p r i m a s a b o l g a r s k e g a. Metropolitoma prêslavskemu in velbuždskemu je papež poslal palij, a škofom v Bdinu (današnji Vidin na Donavi), Nišu, Braničevu in Skopju mitre.[4]) — Drugi dan, 8. novembra, je pa kardinal z velikim sijajem kronal Kalojana za c a r j a b o l g a r s k e g a. — To so bili dnevi veselja za Bolgarijo.

Papež je v vsem vslišal prošnje Kalojanove, le Bazilija ni imenoval za p a t r i j a r h a, marveč p r i m a s a. Imel je za to važne razloge.

Kaker smo vže zgoraj v 2. poglavji omenili, ni patrijarhat neposredno božjega izvora, ampak se je razvil sčasoma iz samega vstrojstva cerkve. Prvotno so imeli naslov patrijarški le tisti škofje, ki so sedeli na apostolskih stolicah in sicer v tistih cerkvah, katere je posredno ali neposredno vstanovil sv. Peter. Nicejski cerkveni zbor je priznal le trem škofom to čast, namreč: rimskemu, antijohijskemu in aleksandrijskemu. Pozneje je dobil tudi jeruzalemski škof ta naslov, ker je tudi tam vladal sprva sv. Peter, katerega je nasledil sv. apostol Jakob. Carigrajskemu škofu ni apostolska stolica nikdar priznala tega naslova, ker se je njegova moč razvila le iz političnih razmer.

---

[1]) Na izhodu so le patrijarhi posvečevali k izmo. Prim. 2 štev. R. K. str. 2 0.

[2]) Velbužd je današnji Köstendil ali Küstendil v južnozahodni Bolgariji. Das Fürstenthum Bulgarien str. 473.

[3]) Gesch der Bulg. 237.

[4]) Ibid.

Digitized by Google

S tega stališča papež ni mogel dati patrijarške časti bolgarskemu nadškofu, ker njegova stolica ni bila v neposredni zvezi z apostoli, še manj s sv. Petrom. — A papež je imel še drug, mnogo važniši vzrok. Dobro mu je bilo znano, kakšne nazore so imeli takrat jutrovci o oblasti patrijarški. Tako je bilo tudi pri Bolgarih, a iz tega bi se o prvi priliki najlažje izcimil nov razkol. Tudi Kalojan ni s tem drugega nič namerjaval, kaker da bi storil bolgarsko cerkev neodvisno od Carigrada in Rima, z drugimi besedami, da bi si vstvaril državno cerkev.

Po takratnih nazorih je patrijarhat bil najvišja cerkvena oblast. Kar se je naravno in polagoma razvilo, to so zmatrali za bistveno, za božjo naredbo, in tako so se vže v 6. in 7. veku razširili in vtrdili nazori o tako imenovani cerkveni pentarhiji (petovladi). — Cerkev Kristusova je namreč telo — tako so razlagali Grki — in kaker ima telo pet čutov, tako ima tudi cerkev pet čutov, kateri jo ravnajo, namreč pet patrijarhov: rimskega, carigrajskega, aleksandrijskega, antijohijskega in jeruzalemskega. — Iz tega sledi, da so vsi ti „čuti“ jednaki in da je njih soglasje najvišje in najtrdniše ravnilo vernikom vesoljne cerkve v vseh dvomljivih verskih vprašanjih. To oligarhijo so zmatrali kot božjo naredbo.[1])

Pri tem vendar niso s početka oporekali prvenstva rimskemu patrijarhu, ampak so ga imenovali prvega patrijarha, ali polagoma so mu v svoji teoriji trgali kos za kosom od njegove oblasti. Nekateri so imenovali rimsko cerkev vid, ker kaker oči vodijo človeka, tako tudi rimski patrijarh vesoljno cerkev. Drugi so jo imenovali tip, ker če žival izgubi vsa čutila, ostane ji še vendar tip, s katerim si vzdržuje življenje. — Za tipom pride okus, in to je bizantinska cerkev; aleksandrijska je vid, antijohijska sluh, a jeruzalemska vonj[2]) — Te primere so sicer malo smešne, vendar še vsaj nekoliko opravičene A Grki so šli dalje in so učili, da je cerkvena pentarhija izražena v grški besedi κάραι (glave), namreč: Konstantinopol, Aleksandrija, Rim, Antijohija, Jeruzalem. Tukaj je Rim vže na tretjem mestu! Tako razlaga najznamenitiši grški kanonist Teodor Balzamon in dostavlja, da so patrijarhi vsi jednaki, d a s i j e r i m s k i p o p r a v i c i i z o b č e n i z p r a v o v e r n e c e r k v e. Čudno, da ima izobčeni patrijarh iste pravice kaker drugi. No, takih nedoslednosti je vse polno v grških bogoslovnih knjigah. Primerjali so najvišjo cerkveno oblast peterim čutilom, potemtakem ne bi moglo biti več patrijarhov, in vendar so priznali, kaker smo vže slišali, bolgarskega patrijarha in pozneje — v 16. stoletji — je

[1]) Photius II 133: „Diese Oligarchie ward als etwas von Gott selbst Angeordnetes betrachtet und nach und nach suchte man diese Anschauung tiefer und vielseitiger zu begründen.“

[2]) Ibid. 134.

Digitized by Google

patrijarh Jeremija II. priznal moskovskega metropolita za ruskega patrijarha.

Papež Inocencij III. je popustil Bolgarom, koliker je le mogel, a njihovega škofa ni smel imenovati patrijarha, ker bi na ta način sam pospeševal razkol. — Na zahodu patrijarhat ni imel tolikega pomena, zatorej je papež Bolgarom zatrjeval, da je patrijarh in primas isto.[1]) Vendar je glede na izvor patrijarh na višji stopinji kaker primas.

Papež je vže s tem dovolj odlikoval bolgarsko cerkev, da ji je dal primasa, a dopustil je celo, da bolgarski metropolitje in škofje sami volijo primasa, ali novoizvoljeni mora poslati poslance v Rim po palij in, ko ga dobi, mora priseči zvestobo sv. stolici. — V liturgičnem oziru je bolgarska cerkev ohranila svoje posebnosti. Oblast trnovskega primasa je obsegala te le metropolije: veliko-prêslavsko, drstersko (Silistria), ovečko (Provad), lovečko, črvensko (Ruščuk), b'dinsko (Vidin) in sofijsko (Srêdec). Pozneje so se pridružile še druge škofije, kaker mezembrijska in dr.[2])

Bazilij in Kalojan sta zahvalila papeža v posebnih pismih, iz katerih se zopet vidi njuna sebičnost. — Papež je poslal Kalajonu kraljevsko krono (regium diadema) in mu dal kraljevski naslov, a on se v svojih pismih dosledno zove carja (imperator), Bazilija je imenoval za primasa, a on se imenuje patrijarha.[3]) V istem pismu je Kalojan izjavil papežu, da se bo v duhovnih rečeh obračal v Rim, sicer pa bo popolnoma samostalno vladal.

Gotovo je, da nameni Kalojanovi niso bili čisti, vendar so se škofje in ljudstvo iz srca zjedinili z Rimom.[4])

Žal, da je sebičnost in ošabnost zahodnjakov pokvarila lepe in plemenite osnove velikega papeža Inocencija III. — Njegov idejal je bil navrniti krščanske vladarje na pot resnice, pravice in poštenja ter ž njihovo pomočjo osloboditi sv. zemljo. Klical je krščanske narode na boj in ti so poslušali glas poglavarja krščanske cerkve; zlasti na Francoskem se je zbrala lepa četa hrabrih vitezov. Toda od Francije do Palestine je daleč, a brodovja je bilo premalo.

Trebalo se je torej obrniti na najmočnišo takrat pomorsko državo, ponosno Venecijo. Hladna srca benečanskih spekulantov so se kaj malo ogrevala za velike ideje, katere so gonile zahodni svet v sv. deželo, njim je bilo le do dobička. Le za dobro

---

[1]) . . . Primas et patriarcha, pene penitus idem sonant.

[2]) Gesch. d. Bulg. 395.

[3]) Dominus Leo, legatus apostolicae sedis . . . benedixit sanctissimo patriarchae regni mei et totius Bulgariae, ex praecepto vestrae sanctitatis unxit me chrismate, mihi benedicens: et consecravit me in patriarcham Ep. Basilii.

[4]) Cesarizam i bizantinstvo II. 125.

Digitized by Google

plačo so obljubili križarjem, da jih preskrbe z vsem potrebnim, a ker je križarjem zmanjkalo denarja, so jim morali odslužiti, in tako se je zgodilo, česar ne bi nikdo pričakoval: krščanski križarji so kaker razbojniki napadli krščanske zemlje. Benečane je vže dolgo mikala lepa Dalmacija, zlasti Zader, kateri se je pred 20 leti otel njihovemu gospostvu. Zviti beneški dužd (doge) Enrico Dandolo je pregovoril križarje, da so vdarili na Zader in ga osvojili. Hudo je bolelo papeža, ko je zvedel za to sramoto, ali zastonj je vgovarjal, svaril, prosil, pretil in celo ekskomunikacijo izrekel nad križarji, benečanska spekulacija je morala doseči svoj namen. — Tudi mnogi francoski baroni so bili nevoljni in so silili, da se čim prej odrine v sv. zemljo, ali ker je bil vže pozni jesenski čas, so morali ostati v Dalmaciji do spomladi.

Toda zvitim Benečanom še to ni bilo dovolj. V duždu Dandolu je kipelo sovraštvo do Bizantincev in vže dolgo je iskal prilike, da bi se jim maščeval, ker so ga bili pred 30 leti kot poslanca v Carigradu oslepili. Sedaj je bila za to vgodna prilika. — Cesarja Izaka Angela je zbacnil njegov brat Aleksij s prestola in mu dal izkopati oči. Izakov sin Aleksij je pa pobegnil v Italijo, da bi dobil pomoči proti svojemu stricu. Najprej se je obrnil na papeža, ali ta se ni hotel spuščati v homatije notranje bizantinske politike. Šel je potem v Benetke, kjer so mu obljubili pomoč.

Ko so križarji ležali pred Zadrom, je prišel iz Carigrada nov glasnik, kateri je v imenu Izakovem in Aleksijevem ponudil veliko denarja križarjem, ako bi zbacnili cesarja Aleksija III, razven tega je obljubil, da se bo grška cerkev zjedinila z rimsko in da bo bizantinski cesar podpiral križarje proti teldžukom.

Ta prilika je bila prevabljiva, da je ne bi porabili. Benečane je priganjala želja za maščevanjem in dobičkom, a tudi križarje so razni vzroki vlekli proti Carigradu. Mej njimi je bilo zadolženih in propadlih aristokratov, kateri so si hoteli napolniti žepe v bogati prestolnici izhodnega cesarstva. Drugi so imeli pred očmi cerkveno zjedinjenje in pomoč v vojski proti nevernikom. — Tako so navzlic ostri prepovedi papeževi odrinili l. 1203 proti Carigradu in dne 23. junija se je vstavilo njihovo brodovje pred mestom — Po devetmesečnem obleganji so Latinci vdrli v mesto ter postavili na prestol Izaka in njegovega sina Aleksija, ki pa nista mogla ali nista hotela izpolniti pogojev, pod katerimi so jima križarji pomagali do krone. — Ko se je kmalu potem vzdignila vstaja, ki je Aleksija pahnila s prestola, so križarji drugič vdarili na Carigrad in ga osvojili za sebe. Tako je nastalo carigrajsko latinsko cesarstvo in prvi latinski cesar v Carigradu je bil Balduin, grof flandrski.

Križarji so si pri tem hudo omadeževali roke z grško krvjo, ker so klali in razbijali po mestu ter počenjali vsakovrstne nesramnosti, da je bilo groza. Z druge strani so pa tudi Grki kipeli

Digitized by Google

od sovraštva do Latincev in jim škodovali, kjer so le mogli. Staro nasprotstvo mej grškim in latinskim življem je sedaj izbruhnilo v vsej grozoti. — Mislilo se je, da se bodete sedaj obe cerkvi zjedinili, toda zgodilo se je ravno nasprotno, sovraštvo se je še povečalo. Grki so preklinjali in črtili zahodnjake iz vse duše kaker nevernike.

Četrta križarska vojska je imela jako slabe nasledke: za sv. zemljo se ni storilo ničesar, dasi se je toliko denarja in krvi potrosilo, prepad mej Rimom in Carigradom je postal še hujši in papežu so se razbili vsi lepi upi na obnovljeno bolgarsko državo. — Kaker so zahodni vladarji v obče mnogo krivi žalostni vsodi južnih Slovanov, tako so tudi zdaj križarji zakrivili, da se je Bolgarija odtrgala od Rima in si s tem nakopala na glavo veliko nesrečo.

Vže smo prej omenili, da so Bolgari prijazno sprejeli križarsko vojsko Friderika Barbarosse. Friderik je imel prav, da ni vdaril na Carigrad, a da ni hotel bolgarskemu vladarju priznati carskega naslova, tega je bila kriva nemška prevzetnost in ošabnost, s katero so povračali slovansko gostoljubje.

Ko so križarji oblegali Carigrad, ponudil jim je tudi Kalojan 100.000 vojščakov in drugega ni tirjal, kaker da bi mu priznali carski naslov.[1]) Ko je Balduin vže kot cesar obiskoval tračka in macedonska mesta, zopet mu je ponudil Kalojan prijateljsko roko, ali ošabni Latinci so zaničljivo odbili vse njegove ponudbe. Zasleplieni in lakomni zahodni plemenitaši niso mogli razumeti, kolikega pomena je Bolgarija za križarske vojske in za novovstanovljeno latinsko cesarstvo ter za rimsko cerkev. Čisto drugače je o tem sodil papež, ali njegov glas ni našel odziva. Po pravici je tožil Inocencij, ko je zvedel, kaj se na izhodu godi: „Vse to bo na veliko škodo cerkvi in bo onemogočilo spreobrnjenje izhoda".

Lakomni baroni in grofje so si mislili razdeliti lepe balkanske zemlje, zatorej so Kalojana zaničljivo zavrnili, da ne sme govoriti ž njimi kot vladar, marveč kot podložnik, ker oni ga zmatrajo za nepravičnega osvojitelja nekdanje grške zemlje, katera sedaj njim pripada.[2])

Kalojan je iz tega pač lahko sprevidel, kam merijo Franki, da so mu sovražniki in da bodo prej ali slej vdarili na njegovo državo. Res se moramo čuditi kratkovidnosti in prevzetnosti Latincev, ki so na ta način prisilili Kalojana, da je nastopil kot hud sovražnik novega carigrajskega cesarstva.

Grška mesta so iz dna duše črtila novo vlado in frankovske barone, ki so gulili in tlačili podjarmljeni narod.[3]) Tračka

[1]) Gesch. d. Bulg. 236.
[2]) Ibid.
[3]) Cesarstvo i biz. 248; Gesch. der Bulg. 238.

Digitized by Google

mesta so se obrnila na Kalojana, ki jim je bil doslej zaklet sovražnik, da bi jih oslobodil neznosnega jarma in so mu za to obljubila grško cesarsko krono.[1]) Kalojan je sprejel ponudbo in tako so zopet prišli Bolgari v zvezo z Grki. L. 1206. je zbral veliko vojsko in pobil Latince pri Drinopolju. V tej krvavi bitki so Bolgari vjeli samega latinskega cesarja Balduina; padlo je mnogo velikašev, med njimi tudi betlehemski škof, ki se je z drugimi vred v oklopu in s čeljado bojeval. Grško ljudstvo se je jako spotikalo nad tem, da so latinski duhovniki nosili v boji orožje, ker ni bilo vajeno na kaj takega.

Ko je papež Inocencij zvedel, da je brubnil boj mej Bolgari in Latinci in da je Balduin vjet, pisal je Kalojanu kaker oče svojemu sinu in ga prosil, da bi pustil na slobodo Balduina. Mirno in blago mu dokazuje, da to zahteva njegova lastna korist, ker se od zahoda spravlja velika vojska na Grško, pa bi Latinci lahko vdarili na Bolgarijo in maščevali Balduina. Z druge strani pa tudi sovražni Madžari nanj preže in dvem sovražnikom bi se težko vpiral. Naznanja mu, da je vže naložil Balduinovemu bratu Henriku, poveljniku križarske vojske v Carigradu, da bi nagovoril Latince na mir z Bolgari in da ne bi več napadali bolgarske zemlje. — Henriku je Inocencij mej drugim pisal: „Plemstvu tvojemu z apostolskim pismom zapovedujem, da skrbite za oslobojenje tvojega brata in da sklenete pravi in trajni mir s predragim mojim sinom Kalojanom, slavnim kraljem bolgarskim in vlaškim; naj ods'ej veže Bolgare in Latince zvesto in krepko prijateljstvo, katero bo jednim in drugim jako koristilo".

Kolika sreča, ko bi se izpolnile želje papeževe! Toda prepad se ni dal več premostiti. Kalojan je mej tem dal Balduina v ječi vmoriti. — Grk Niketas pripoveduje, da so trački Grki zopet odpadli od Bolgarov in se združili z Latinci, a to da je Kalojana tako razkačilo, da je dal Balduina iz ječe izvleči, odsekati mu roke in noge ter ga vreči v neko jamo, kjer je tretji dan v strašnih mukah izdahnil.[2])

Papežu je Kalojan odgovoril zavračujoč vso krivdo na Latince, ki so tako bahato prezrli njegove ponudbe in mu izjavili, da ne sklenejo ž njim miru, ako ne povrne zemlje, katero je krivično odtrgal carigrajskemu cesarstvu. — Balduina ne more izpustiti, ker je vže v ječi poginil. Zatrjuje pa svojo vdanost do sv. Petra. Ponosi se z zastavo, katero mu je bil poslal papež, in dostavlja, da je on dobil krono od papeža, ne pa križarski cesar. — Vender je njegova vdanost vže precej ohladnila, ker papeževega legata ni sprejel z dostojno častjo.

Papež je še jedenkrat poskusil, da bi ga pripravil na mir.

[1]) Ibid.
[2]) Gesch. der Bulg 240.

Digitized by Google

Pisal mu je ljubeznivo pismo 25. majnika 1207. V tem pismu ga svari, ali blago, da ga ne bi razžalil. Očita mu, da se je prevzel zaradi dobljenih zmag, a trebalo bi za to zahvaliti le Boga, ki je kaznil Latince za njihove hudobije. — Obžaluje, da njegovega legata ni sprejel z dostojno častjo „Vendar, pravi papež, jaz te ljubim kaker svojega predragega sina in sem z vso častjo sprejelo tvojega poslanca". — Naznanja mu, da je zvedel, kako je vže zdavna hotel poslati poslance v Rim, a ni mogel, ker čez Ogersko ne bi smeli potovati, in tudi čez morje ne, ker bi jih Benečani vlovili; zato je zapovedal ogerskemu kralju in beneškemu duždu, da dovolita sloboden pot njegovim poslancem. — „Zato pa, ker mi zatrjuješ, da si vedno vdan apostolski stolici in da bi za njo tudi glavo dal, če bi trebalo, priporočam tvoje carsko veličastvo Bogu in zahvaljujem Njemu, od katerega prihaja vse dobro, da ti je milostljivo vdahnil take misli". H koncu ga opominja, prosi in roti, oslanjajoč se na njegovo zvestobo in vdanost do apostolskega sedeža, da bi sklenil mir z Latinci.

Kalojan se ni dal pregovoriti, ampak je ostal hud sovražnik Latincem, kar so seveda največ sami zakrivili.

Vsakemu je jasno, da je to nasprotstvo moralo oslabiti vezi mej Rimom in Bolgarijo. Kaker so zahodnjaki v četrti križarski vojski povečali sovraštvo mej Grki in Latinci, tako so odvrnili tudi bolgarski narod od Rima. — Navadni ljudje ne znajo ločiti vere in cerkve od onih, ki pripadajo k cerkvi, in tako je sovraštvo do Latincev polagoma prešlo tudi na zahodno cerkev, tem bolj, ker so se križarji bahali, da so pri vsem svojem podjetji imeli pred očmi le slavo božjo in čast rimske cerkve ter so v ta namen počenjali najhujše grozovitosti. Reči moramo z Markovićem: „Mi dakle možemo držati, da je zlokobno (pogubno) bilo ovo latinsko carstvo na Bosporu te žaliti iz dna duše ovaj historički dogadjaj".[1])

Rekli smo vže, da se je Kalojan iz političnih vzrokov obrnil v Rim, vendar je njegova vdanost bila trdna. Od takega polbarbara niti ne moremo kaj več pričakovati. V verskih in cerkvenih rečeh ni bil posebno poučen in svoje verske nazore je dobil od izhodne cerkve. Vendar, ko bi Madžari in križarji ne napadali Bolgarije, država bi se s časoma trdniše zavezala z apostolsko stolico, ker sta narod in duhovščina bila privržena Rimu. Ker je pa Kalojan videl, da se papeževi opomini nič ne primejo njegovih nasprotnikov, skušal si je sam pomagati, ljudstvo je pa polagoma izgubljalo ljubezen do zahoda ter vedno bolj črtilo svoje sovražnike in ž njimi vred zahodno cerkev.

Grki so se kmalu nasitili Kalojanovega prijateljstva, ker je grozno razsajal po grških pokrajinah z divjimi Kumani, ki so žrtvovali svojim malikom najlepše grške ljudi. — Vzdignila so

[1]) Cesar. i biz. II. 253.

Digitized by Google

se nekatera mesta proti njemu, ali Kalojan je zadušil vpor, ter se grozno maščeval nad vporniki. Grški kronist Niketas hudo toži nad razvalinami nekdaj cvetočih mest, nad opustošenimi polji in vrtovi, kjer sedaj zverina stanuje mesto ljudi. Kalojan se je hvalil, da bode on sedaj naplačal Grkom krvološtva Bazilija II, „Ubijalca Bolgarov“, in se je ponašal, da je on „Ubijalec Rimljanov“.[1])

L. 1207. je Kalojan vdaril na Solon. Pa nagovoru njegove žene Kumanske se je neke noči prikradel v njegov šotor poveljnik Manastres in ga je prebodel. Drugi dan (8. oktobra) je v groznih oblečinah izdahnil dušo surovi ali krepki bolgarski vladar, ki je bil strah in trepet Grkom in ki bi v drugačnih okoliščinah lahko vstvaril močno in trajno državo. Kmalu za njim je vmrl tudi trnovski primas Bazilij in po njuni smrti je vedno bolj propadala v Bolgariji misel cerkvenega zjedinjenja in se vtrjeval razkol. — Kalojana je nasledil sin njegove sestre, Boril, ki je bil tudi kriv vmora Kalojanovega.[2]) Boril (1207 — 1218) je bil slab vladar in pod njim je država naglo propadala. V deželi je kar mrgolelo vsakovrstnih krivovercev, zlasti so se bogomili takrat povspeli na vrhunec svoje moči. S papežem še vendar Boril ni popolnoma pretrgal vezi. Na papeževo povelje se je l. 1211 sešel v Trnovu bolgarski cerkveni zbor, da bi poravnal verske homatije. To je prvi cerkveni zbor, kateri nam je znan iz zgodovine stare bolgarske cerkve. — Na tem zboru so se mnogi odrekli krivovestva, a proti bogomilskemu nauku se je izreklo cerkveno prekletstvo. Boril je na to pregnal mnogo bogomilov, druge je pa v ječo pahnil, zadušiti jih pa ni mogel, ker so bili presilni. — S carigrajsko-latinskim cesarjem Henrikom je Boril stopil v prijateljsko zvezo in mu dal svojo krasno hčer Marijo za ženo, ali to prijateljstvo ni mnogo koristilo niti Bolgarom niti lat. cesarstvu.

Borila je l. 1218. zbacnil s prestola sinovec Kalojanov, Ivan Asên II, ki je bil po smrti svojega strica zbežal na Rusko. Z rusko pomočjo je zasedel bolgarski prestol, ki mu je po postavi tudi pripadal. — Pod njegovo vlado (1210 — 1241) se je Bolgarija zadnjikrat pokazala svetu sijajno in močno. Njene meje so se razširile tako daleč, kaker nikdar poprej niti pozneje. Asên II. je skrbel tudi za notranji blagor svoje države. Bil je blag in miroljuben človek, a poseben vojskovodja ni bil. V verskem oziru je pustil proste roke vsem veram, kar je sicer za nekaj

[1]) Grki so se sami imenovali R i m l j a n e (Ῥωμαῖοι) in jih je hudo žalilo, če je kdo njihovega cesarja imenoval g r š k e g a cesarja. — Papež Ivan XIII. je enkrat v nekem pismu na carigrajskega cesarja, Nicefora imenoval Otona I. r i m s k e g a, njega pa g r š k e g a cesarja, a vsled tega je v Carigradu nastala tolika razburjenost, da se papeževe legate v ječo vrgli in bi jih skoro zadavili.

[2]) Gesch. der Bulg. 243.

Digitized by Google

časa odstranilo notranje nemire, ali trajen tak mir ni mogel biti. Kmalu po njegovi smrti so se kazali hudi nasledki. Pravoslavni cerkvi pa ni bil neprijazen, marveč je pozidal mnogo samostanov ter bogato obdaril cerkve in duhovščino. — Iz sovraštva do latinskega cesarja, združil se je Asên II. z grško-nicejskim cesarjem Ivanom Vatacom ter je zaročil svojo desetletno hčerko Heleno z Vatacovim dvanajstletnim sinom Teodorom. Nicejski patrijarh German je blagoslovil zaroko, ob jednem je pa imenoval trnovskega nadškofa za p a t r i j a r h a b o l g a r s k e c e r k v e. — Stara bizantinska politika! — Ker je papež Bolgarom dal primasa, razkolniški patrijarh jim daje patrijarha, ali papež ni iskal drugega, kakor da njega priznavajo poglavarja Kristusove cerkve, a grški patrijarh jih je hotel k sebi privezati na korist grškega cesarstva. —

Tudi te zveze so bili nekoliko krivi Latinci. Ko se je l. 1228. izpraznil carigrajski prestol, imel ga je zasesti Balduin II; ker je pa ta bil še maloleten deček, nastal je prepir, kdo bi prevzel v njegovem imenu vlado. Jedna stranka je svetovala, da bi poklicali za državnega regenta Asêna, ki je bil v sorodstvu z Balduinom. Imel je namreč za ženo Marijo, hčer ogerskega kralja Andreja II. ki je bil svak cesarja Roberta, očeta Balduinovega. Hoteli so celo, da bi se Asênova hčerka zaročila z mladim Balduinom, ali druga stranka se je odločno vprla in tudi zmagala. Mnogi vitezi so vsled tega zapustili Carigrad in prestopili v službo Asênovo. — On je pa bil silno razžaljen in se je vsled tega pridružil Vatacu. — Ker sta Ivan Vatac in njegov patrijarh German bila sovražna sv. stolici, zatorej je papež hotel odvrniti Asêna od take zveze. Gregor IX. (1227 — 1241) je zmatral Asêna za katolika in je zato zahteval od njega, da se odvrne od Vataca in vzame nazaj malo Heleno. — Škofu ostrogonskemu je papež naložil, da izobči Asêna, ako ne bi vbogal. — Kar je papež zahteval, to se je zgodilo, ali Asên tega ni storil iz vdanosti do rimske cerkve, ampak iz drugih vzrokov. — Nekoliko so Ogri na njega vplivali, glavni vzrok je pa bil strah pred Vatacom. Njuno prijateljstvo ni moglo biti trdno, ker sta oba hrepenela po carigrajski kroni. — Asên je svojo hčerko privabil iz Niceje v Drinopolje z izgovorom, da bi jo še enkrat rad videl, od tod jo je pa s seboj odvedel v Trnovo. Na to se je obrnil na papeža in ga prosil, da bi mu poslal legata, kateri bi sklenil zvezo med njim in Latinci. Papež mu je poslal škofa iz Perugie Salva de Salvis, ali kakšen vspeh je imelo to poslanstvo, ni znano. Gotovo je, da je Asên še istega leta obrnil plašč in se zopet združil z Grki.[1]) Papež je sedaj poklical ogersko-hr-

[1]) Conciliis atque armis cum Vatatzio sociatis in Latinum nomen, in Romanum pontificem et in catholicam religionem aperte persecutionem indicit et bellum.

Digitized by Google

vaškega kralja Bela IV. (1235 — 1270) in carigrajskega cesarja Balduina II. na križarski boj proti nezvestemu Bsánu. Bela se prepravljal na boj, ker je hotel Bolgarijo pod svojo oblast spraviti, ali premeteni Asên si je vedel pomagati. Hitro je pretrgal vezi z Grki in se združil z Latinci. Ko se je čutil varnega, zopet se je obrnil na stran grško. — Ko je namreč oblegal neko grško mesto v Traciji, dobil je glas, da mu je vmrla žena Marija, rojena Madžarka, sin in patrijarh Joahim. To ga je zelo potreslo in nekdo mu je hitro vtepel v glavo, da je to kazen božja, ker se je sprl z Grki. Vrnil se je takoj z vojsko domov in poslal svojo hčer Heleno Vatacu nazaj ter se ž njim pomiril.

Kmalu potem (1241) je vmerl Asên II, za Simeonom najimenitniši vladar bolgarski. On je svojo državo sicer visoko povzdignil, ali stalne moči ji ni mogel dati. Pod njegovo vlado je sicer Bolgarija vživala notranji mir, razvijala se je trgovina in povzdignila se je tudi književnost, ali povsod so se kazala znamenja, da bode ta zlata doba kratka in da Bolgarijo čaka strašna katastrofa. V politiki ni imel nikakšnih stalnih načel, hipna korist je menjavala njegovo mišljenje in ga navračala zdaj sem zdaj tje. Najbolj se je zaupal Grkom, kateri so mu se prilizovali, priznavali mu carski naslov in njegovi cerkvi čast patrijarško. Tako so ga zavarali, da jim je izročil svojo državo na milost in nemilost. Žal, da mu ni odprla oči žalostna zgodovina njegovih prednikov. — Tudi njegova prizanesljivost proti raznim krivovercem je bila zelo pogubna za bodočnost Bolgarije, ker so se kriva verstva širila in množila kaker gobe. Zlasti so bogomili podkopavali vse državne in društvene temelje.

Z Rimom je Asên II. pretrgal vse vezi in si tako s početka vstvaril samostalno državno cerkev, ki je pa popolnoma iznemogla pod vladarjevim cesaropapizmom, a pozneje je bila prosto orodje Grkov, ki so si z njeno pomočjo vtrjevali svoj vpliv na Bolgarijo.

Po smrti Asênovi se je na Bolgarijo vsulo vse gorje, kar si ga človek more misliti. Nasledil ga je njegov devetletni sin Kaliman I. (1241 — 1246). Mesto njega so vladali državni velikaši, ki so iskali le svoj lastni dobiček. — Kalimanu je papež Inocencij IV. (1243 — 1254) poslal krasno pismo o cerkvenem jedinstvu, ali papežev glas ni našel odziva pri bolgarskih veljakih, v Bolgariji je vže zamrla misel na cerkveno zjedinjenje z Rimom —

Mladi Kaliman je vmrl vže v 14. letu, kaker se pravi, zastrupljen. — Zgodovina njegovih naslednikov je polna krvavih dogodkov v vladarski hiši, ker le malo vladarjev je včakalo na prestolu naravne smrti. —

Bolgarsko državo so znotraj slabili politični nemiri in zarote, zunaj pa Grki, Srbi in Tatari, ki so celo bolgarske vladarje po svoji volji menjevali.

Digitized by Google

Še enkrat se je Bolgarom ponudila prilika, da bi se združili z Rimom.

Grški cesarji so se v 13. veku večkrat pogajali s papeži o cerkvenem zjedinjenji. Papeži so iskreno želeli spravo mej obema cerkvama, ali sebična bizantinska politika je vse pokvarila. — Po dolgih pogajanjih in vsakovrstnih ovirah se je naposled zdelo, da se jim bo vendar le izpolnila želja. Cesar Mihael Paleolog (1261 — 1281) je iskreno želel unijo, dasiravno le iz političnih vzrokov. Papež Gregorij X. (1271 — 1276) je sklical v ta namen štirnajsti vesoljni cerkveni zbor v Lijon (1275). Na ta zbor so prišli tudi grški prelati in so z latinskimi škofi vred slovesno razglasili unijo mej Rimom in grško cerkvijo. Na praznik sv. Petra in Pavla je častitljiv starček Gregor X. služil slovesno pontifikalno mašo, pri katerej so mu stregli grški in latinski škofje, list in evangelij sta se brala grški in latinski in trikrat so odpeli članek: „Qui ex Patre Filioque procedit". Dne 17. julija je cerkveni zbor sklenil svoje seje in papežu so od radosti solze tekle, ko je zapel „Te Deum". — Trdno je mislil, da bo zdaj zacelila strašna rana, katero je bil razkol vsekal cerkvi, a žal, motil se je. Na izhodu je bilo mnogo sovražnikov unije in tudi cesar jo je želel le iz politike. S početka je hotel s silo vpeljati cerkveno jedinstvo, ali sila nikjer ni dobra, najmanj pa v verskih rečeh. Nasprotniki unije so se množili dan na dan. Sama cesarjeva sestra Evlogija je iz vseh moči ovirala zjedinjenje ter dražila duhovščino in ljudstvo proti Rimu. V tem jo je podpirala njena hči Marija, žena bolgarskega carja Konstantina (1258 — 1277), katera je celo Turke nagovarjala, da bi vdarili na biz. cesarstvo. Vrli patrijarh Ivan Veko (Veccus), iskren prijatelj unije, je moral odstopiti.

L. 1277 je tudi trnovski patrijarh Joahim v Carigradu pred papeževimi legati izrazil svojo zvestobo in vdanost apostolski stolici ter je z drugimi grškimi škofi podpisal poslanico na papeža Ivana XXI. (1276 — 1277), v kateri se priznava prvenstvo rimskej cerkvi. Zdi se pa, da doma ni ničesar storil za unijo, kar mu niti ni bilo mogoče, ker je carica Marija imela vso moč v rokah. Nesprestano so hodili iz Carigrada v Trnovo in iz Trnova v Carigrad grški menihi, ki so posredovali mej Marijo in njeno materjo Evlogijo.

Zviti Paleolog je hotel ob tej priliki s pomočjo papeževo vničiti samostalnost bolgarske cerkve. Vže l. 1272. je obnovil nekdanjo patrijarhijo v Ohridi, od koder se je grščina širila po celi bolgarski državi. Oblast ohridskega patrijarha naj bi segala tako daleč kaker l. 1020, po prvi propasti bolgarske države. S tem je hotel zatreti autonomno bolgarsko cerkev v Trnovu in srbsko v Peci (Irek). Cesarjevi poslanci so na cerkvenem zboru zahtevali, da se dve cerkvi podložite ohridskemu patrijarhu, ker ste baje nastali brez dovoljenja papeževega; naj se torej obnovi

Digitized by Google

oblast stare cerkve v Justinijaneji (Justinianaea Prima).[1]) Grki so poistovetili propadlo justinijanejsko cerkev z ohridsko, pozabili so tudi, da je sam papež Inocencij III. imenoval trnovskega nadškofa za primasa bolgarskega. Papež je odbil zahteve grških poslancev.

L. 1291. je zopet poskusil papež Nikolaj IV. (1288 — 1292), da bi nagovoril bolgarskega carja Jurija Terterija na zjedinjenje s Petrovo stolico. Zlasti je patrijarha opominjal, da izpolni, kar je l. 1277. pred njim samim v Carigradu slovesno obljubil.[2]) Ne vemo, če je imelo papeževo pismo kak vspeh; zdi se, da je v Bolgariji takrat vže bilo vse gluho in slepo za cerkveno jedinstvo.

Ni naš namen pripovedovati krvave zgodbe bolgarske države koncem 13. in v 14. veka, oglejmo si rajši versko-nravno stanje v Bolgariji v tem času, ker to nam bo pokazalo delovanje in vpliv bolgarske cerkve na narodno življenje in v marsičem pojasnilo veliko katastrofo, ki se bliža Bolgariji.

Strašna je slika notranjega življenja v bolgarski državi okoli 13. veka. — Vsa nesnaga in pokvarjenost se je iz Bizanca vže precepila v Bolgarijo. Bizantinizem, strahovita razuzdanost, verski prepiri in politični razpori so grozno razmesarili in oslabili nekdaj mogočno Bolgarijo. — Kaker je na izhodu v obče v tem času opešal pravi verski duh in izginil vsaki višji vzlet za lepo in vzišeno, tako je bilo tudi v Bolgariji. — Samostani, ki so si v starih časih pridobili toliko zaslug, so se popolnoma spridili in postali kaker nečista mesta, iz katerih se širi kužni zrak po vsej okolici.

Poleg neštevilnih krivoverstev, ki so se vgnezdila v Bolgariji, je prišla okoli sredine 14. veka še nova kriva vera, katera se je posebno mej menihi razširila.

Na gori Atos je začel učiti neki menih Simeon nekak čuden misticizem t. zv. kvijetizem.

Učil je namreč svoje menihe, naj se zapro v celice, naj naslonijo brado na prsi in nepomično gledajo proti svojemu popku, tedaj se jim bo prikazala nadnaravna svetlost, ki jih bo napolnila z nebeškim veseljem. — Ta „nadnaravna svetlost" je kmalu zmešala glave menihom in so začeli očitno trositi svoje blodnje mej ljudstvo. — Najgorečniši pristaš tega nauka je bil neki Gregorij Palama, zatorej se ta sekta imenuje tudi „palamovci" ali „hesihasti" od grške besede ἡσυχάζω = quiesco (počivam). Ta sekta je izlegla brezkrajne prepire, koncile in prekletstva v grški cerkvi . — Hesihasti so učili, da svetlost, katero vidijo na svojem popku, ni Bog, ali je vendar nestvarjena, nadnaravna. Ako torej ta svetlost ni istovetna z Bogom — tako

[1]) Gl. zgor. str. 216

[2]) Nikolaj IV. je bil takrat papežev legat.

Digitized by Google

so jih zavračali nasprotniki — in je vendar nestvarjena, tedaj sta potemtakem dva boga. — Ta nauk je povzročil velike neprilike grškemu cesarstvu, ker so se, kaker je bila v Bizancu navada, tudi cesarji vpleli v teološke prepire in ker so celo nekateri carigrajski patrijarhi bili hesihasti.

Neki carigrajski menih, Teodorit po imenu, je zanesel kvijetizem na Bolgarsko, kjer je bilo kaj pripravno zemljišče za take nauke. Kmalu je pridobil visoke in nizke za sebe ter oživil znova stare paganske ostanke. Izkazovali so celo nekemu hrastu božjo čast ter mu žrtvovali ovce in jagnjeta.[1]) — Kmalu za Teodoritom sta prišla druga dva meniha iz Atosa, kjer so ju radi bogomilstva pregnali. Jeden — Ciril — se je ponašal, da ima v spanji božje prikazni, razbijal je in zaničeval sv. podobe, Mater božjo in Križanega ter zametaval in obsojal delo in ženitev. — Njegov tovariš — Lazar — je nag okoli letal in si le jeden del telesa prikrival z izdolbeno bučo.

Posebno gorek oznanjevalec te sekte je bil neki Teodozij, ki je s svojimi pridigami privabil neizmerne množice ljudstva obojega spola. Mladi in stari so vreli za njim v samotne in divje gorske kraje, kjer so slavili najgnusnišе orgije.

Tudi bogomilstvo je puščalo popolno prostost svojim pristašem, da so se le na smrtni postelji spreobrnili in postali popolni; bogomiski preroki so izrecno dopuščali ločitev zakona in druge nespodobnosti. — Višji stanovi so se od Bizantincev naučili uživati slasti, ki jih ponuja življenje, prosto ljudstvo se je pa pogreznilo v bogomilske in druge zmote.

Pa to še ni bilo dovolj, tudi Judje so morali dobiti svoj delež. V Bolgariji je vže od Borisovih časov bilo mnogo Judov, ki so dobivali vedno večjo moč. — Car Aleksander (1331 — 1365) se je zagledal v neko judovsko dekle, katero je na vsak način hotel dobiti za ženo. Njegova zakonska žena Teodora je morala zapustiti sijaj carske palače in se zapreti v samostansko celico, a mlada Judinja se je dala krstiti in je postala bolgarska carica („novoprosvêštena carica"). Patrijarh je to dovolil in po smrti so ji v bolgarskih cerkvah peli „večni spomin". Z njeno pomočjo so se Judje tako osilili, da so imeli jednake pravice s plemstvom.[2])

Bolgarska pravoslavna cerkev ni mogla v teh žalostnih razmerah ničesar storiti, ker je izgubila vso moč in spoštovanje pri državnih velikaših in ljudstvu. Res so patrijarhi držali več cerkvenih zborov (l. 1350 — 1355) proti bogomilom in drugim krivovercem in nekateri vladarji so jih kruto preganjali, ali vse ni nič pomagalo, ker je manjkalo bogoljubnih, podvzetnih, omikanih in za božjo čast vnetih mož, kateri bi branili pravoverje,

[1]) Gesch. d. Bulg. 311.
[2]) Gesch d. Bulg. 312.

Digitized by Google

učili ljudstvo in razganjali krivoverske zmote; manjkala je tudi krepka roka višjega duhovnega pastirja, katera bi brzdala strasti samopašnih velikašev in vladarjev.

Vzdignili so se sicer tu in tam dobromisleči možje, ali njihove moči so bile preslabe, da bi zajezili povodenj, ki je vdrla v Bolgarijo. — Velike zasluge si je pridobil v tem času za bolgarsko cerkev menih Teodozij, ki je bosonog prehodil deželo in povsod z ognjeno besedo pobijal krivoverstvo. V jednakem duhu je deloval njegov učenec Evtimij, poznejši patrijarh trnovski. — Ta dva moža sta popravila cerkvene knjige, ki so se sčasoma zelo izopačile, spreobrnila sta mnogo krivovercev in vdahnila neko novo življenje menihom. Tudi bolgarsko slovstvo se je po nju nekoliko povzdignilo. Sam car Šišman III. (1365 — 1393), Aleksandrov sin, je skušal povzdigniti gnilo državo, ali tudi samo prizadevanje teh mož nosi na sebi pečat splošnega propadanja.[1])

V tem ko je Bolgarija ječala v blatu nravnega, kulturnega in političnega propadanja, razlegal se je vže od izhoda čez balkanske gore jok in stok pred turškim mečem in rudeče nebo je naznanjalo prihod strašnega sovražnika. Turek je vže prestopil na evropejska tla ter se bližal Bolgarom in Srbom, a nihče se ni zmenil za to. — Ko je bizantinski cesar Ivan Kantakozen prosil Bolgare pomoči proti Turkom, so mu malomarno odgovorili: „Stori, kar moreš, ko pride Turek do nas, bomo se vže branili“! In ko je malo pozneje Ivan Paleolog prišel osebno v Trnovo prosit pomoči, vrgli so ga celo v ječo — V takih razmerah je Bolgarija morala neizogibno propasti.

K vsej tej nesreči se je še bolgarska država po smrti Aleksandrovi (1365) razdelila na tri dele. V Trnovu je stanoval Ivan Šišman III, v zahodnih pokrajinah je vladal Ivan Sracimir v Bdinu (Vidin) in na izhodu okoli Črnega morja samostalni knez Dobrotić. Poslednji se je odtrgal celo od trnovske patrijarhije in svojo zemljo podložil carigrajskemu patrijarhu.[2]) V takem položaji je bila Bolgarija nesposobna, da bi se vpirala silovitemu Turku

Južnemu slovanstvu je pretila strašna nevarnost in na nesrečo so bile vse balkanske države tako razmajane, da se nobena ni mogla krepko v bran postaviti. — Jedini bosanski kralj Tvrdko Tvrdković je snoval veliko misel, kako bi vse južne Slovane združil v jedno celoto, ki bi se lahko vpirala vsakemu sovražniku, ali njega je prehitela smrt in ž njim je padla v grob tudi njegova misel.

Slovanski jug je zbral še enkrat svoje moči, ali vsodna kosovska bitka (na Vidov dan 1389) je pokopala slobodo južnih

[1]) Ibid. 315.
[2]) Ibid. 338.

Digitized by Google

Slovanov. Za Srbijo so kmalu prišle na red: Bolgarija, Bosna, Hercegovina in druge zemlje.

Spomladi l. 1393 je sultan Bajezid z ogromno vojsko vdaril na Bolgarijo in vže 17. julija je padlo Trnovo v turške roke in ž njim vred vsa bolgarska zemlja. — Strašna je bila vsoda nekdaj slavne bolgarske prestolnice. Najodličniše meščane in velikaše je Bajezidov sin sklical v neko cerkev na posvetovanje ter jih je dal ondi vse pomoriti. — Stolno cerkev sv. Demetrija so Turki spremenili v mošejo, a zadnjega patrijarha Evtimija so vrgli v ječo.

Drugo leto je pa Bajezid izdal strašen vkaz, da se mora vse lepše in boljše trnovsko stanovništvo preseliti v Malo Azijo. Patrijarh Evtimij je spremljal velikansko množico, ki je za vselej zapuščala svojo domovino. To je bil trenutek, ki bi ganil trde zidove trnovskega mesta, ali ni ganil srca divjega Turka. Otroci so se morali ločiti od starišev, bratje od sester, mož od žene — z žalostnim prepričanjem, da se ne bodo nikdar več videli. — Ko so prešli balkanske gore, so zahtevali turški spremljevalci, da se mora patrijarh ločiti od svoje črede. Nepopisna žalost se je sedaj poprijela množice. Vsi so padli na kolena pred patrijarha in mu poljubovali obleko, a matere so polagale svoje otroke pred njega. Srečen je bil, kdor se je dotaknil roba njegove obleke, nekateri so trgali celo travo, na kateri je stal, za drag spomin. S solznim očesom jim je podelil zadnji blagoslov in jih opomnil, naj ostanejo zvesti Kristusovi veri; potem je pokleknil ž njimi in molil. — Ko so ga vprašali: „Komu nas zapuščaš, dobri pastir?“ — rekel jim je: „Presveti Trojici zdaj in na vekomaj.“ Ko je to izgovoril, so ga Turki silovito odtrgali od njegove črede. — Poslednji trnovski patrijarh je preživel zadnje dni v Macedoniji, a bolgarska cerkev ga časti kot svetnika. — Trnovski izseljenci so se pa brez sledu izgubili v notranjih pokrajinah Male Azije.

Na tisoče bolgarskega ljudstva je padlo pod turškim mečem, mnogi so se pa razbežali; zlasti redovniki in pisatelji so iskali zavetja v Rusiji.[1]) Kaker so pozneje po padu Carigrada grški učenjaki iskali zavetja na zahodu — v Italiji, tako so bolgarski pisatelji izročili duševno dedščino propadle Bolgarije Rusom.

* * *

Pri kraju smo z zgodovino stare bolgarske cerkve in države. Preleteli smo v duhu skoro osem vekov bolgarske zgodovine; začeli smo s paganskimi Bolgari, videli smo, kako so se pokrstili, povedali smo važniše dogodke v bolgarski cerkvi in

[1]) Gesch. d. Bulg. 349.

Digitized by Google

državi in pokazali smo tudi, kako je vplivala cerkev na vsodo narodovo. — Osem stolotij je v primeri s človeškim življenjem dolg čas, ali je kratek v življenji velikega, krepkega naroda. — Bolgari, ki so nekdaj žugali vsemu Balkanu in celo ponosnemu Bizancu, ki so vzbujali papežem najlepše nade, so sedaj turška raja. Duševno so padli v grški, fizično pa v tuški jarem.

Kaj je vzrok, da je propadel nekdaj tako mogočen, čil in bojevit narod? — Nečemo pretiravati in iskati vzrokov tam, kjer jih ni, zatorej naj govori Jireček, najboljši poznavalec bolgarske sgodovine: „Die erste Ursache ist der Byzantinismus. Die Bulgaren, Gesetz und Literatur, Sitten und Unsitten von den abgelebten Byzantinern übernehmend, wurden von ihren Lehrmeistern in dasselbe Grab hineingerissen".

In kaj je presadilo grški plevel na bolgarska tla? — Carigrajska cerkev, s katero so stopili v zvezo.

Drugi vzrok so krivoverstva, zlasti bogomilstvo: „Ferner hat der Bogomilismus zur Zerrütung Altbulgariens nicht wenig beigesteuert. Die düstere Glaubenslehre untergrub die Liebe zum Vaterlande, entzweite das Volk in allen Classen und trieb es schliesslich der Sittenlosigkeit in die Arme."[1])

Bolgarska cerkev se ni mogla vpreti tem navalom in tudi ni storila, kar bi trebalo, da se ljudstvo odvrne od pogubnih naukov. Prosto ljudstvo je bilo zelo nepoučeno v verskih rečeh in sama grška duhovščina je večkrat pospeševala praznoverje.

Bolgarski vladarji so odbili krepko roko rimskega papeža, ki bi jim mogel ozdraviti hude rane, niso se hoteli vpogniti pod jarem sv. Petra, zato se jim je hiša razrušila, ker ni bila zidana na pečini, in morali so vpogniti glavo v turški jarem.

Sklepamo ta odstavek z besedami Gfrörejevimi: „Wären die Bulgaren römische Katholiken geblieben, so würde, denke ich, ein Reich ihres Namens heute noch bestehen und der Türke nicht am Bosporus herrschen."[2])

Fr. K—č.

[1]) Ibid. 373.

[2]) Byzan inische Geschichten II. 269. — Drugi zvezek tega dela je izšel l. 1873. torej pred oslobojenjem Bolgarije.

Digitized by Google

Raznoterosti.

Sveti Pavel,

apostol sveta in učitelj narodov. Njegovo življenje in delovanje, spisal dr. Mihael Napotnik, knez in škof lavantinski. Druga popravljena in pomnožena izdaja. V Mariboru 1893. Založil pisatelj. — Natisnila tiskarna sv. Cirila (152 str. v 8.°)

Nimamo namena knjige priporočati, ker vemo, da izide naš list prepozno. Knjiga je morebiti vže pošla. [1]) Ali radi se ž njo nekoliko poveselimo in izberemo iž nje naukov, ki so posebno primerni času. —

Vže namen je vreden apostolskega moža. Prevzvišeni g. pisatelj pravi: „Vrlih, zavsem neomadežanih značajev šteje današnji svet vbogo malo. Plašč po vetru sukati, dozdeva se mnogoterim pametno, modro in koristno. Žalostna prikazen sicer, ali zato ni neresnična. In od tod prihaja nevspešno delovanje, ne marna popustljivost, tako škodljiva nezaupnost in nezanesljivost.“ Proti tej brezznačajnosti postavlja sv. Pavla za vzgled in dostavlja: „Kdo ne sprevidi, da je Pavlov treba današnjemu, glede na Boga zaspanemu in mlačnemu svetu? Apostolskih mož, pravim, je treba, ki uče brez strahu večne resnice, ki nevpogljivo branijo svete pravice ter vselej in vsakemu nepristrano povedo, kar storiti dolžnost veleva“. V vzvišeni namen je veleučeni vladika opisal sv. Pavla delovanje in življenje. Ogromno gradivo, zajeto iz sv. pisma in iz krščanskih pisateljev, je razvrščeno na 26 poglavij (§§), ki so polna samih lepih in svetih mislij. Pisatelj se nikjer ne izneveri plemenitosti in resnobnosti, cela knjiga do besede je praznična in slovesna, kar človeku tako dobro dé. Ni ene surove ali neotesane ali delavniške besede ne najdeš, v čemer se znanstvena knjiga odlikuje celo od leposlovnih listov. Mislim je ravnopravna oblika t. j. beseda je skrbno likana in oblikana. Rokopis je bil dobro osušen, predno ga je odnesel nestrpni stavec, kar je v današnjih mnogopisnih časih znamenito. Prevzv. g. pisatelj je prijatelj blagoglasju v obče in lepi slovenščini posebe. Za tega delj si je stavke po večkrat predelaval in poravnaval, glasno čital in glasbil, da so se glasovi zložili. Preč. g pisatelj je govornik, ki dobro ve, da zveni tudi nevezana slovenščina prav blagoglasno, koli govornik besede razumno razvrsti in vbere. Ta trud je očiten v naši knjigi in veseli nas zapisati Prevzvišenemu pisatelju to hvalo. — Tako si je razlagati, da so stavki navadno zloženi, vender vedno razložni, včasih celo vmetalni. Blagoglasju služijo pridevna določila

[1]) Pisati je po njo v preč. lavant. ordinarijat.

Digitized by Google

in razne retoriške oblike. Kdor ima sluh za blagoglasje nevezane besede, bo vprav užival nekatere strani. V časih se ve da je govor skoraj preslovesen, kar je koj zaznati pri bolj navadnih mislih. N. pr. „Pavel prosi za vbogega roba (Onezima) odpuščenja (1), prizanesljivosti (2) in milosti (3) pri njegovem (4) gospodarju in to s tako primerno (5) dostojnostjo.“ (str. 64) Sokrat se je vedno veselil (1), ponašal (2) in je bogove zahvaljeval (3), da je bil rojen v Atenah (str. 137). Na nekaterih straneh je do 70 pridevnih določil, kar priča, da je Prevzvišenemu pisatelju vzor Iv. Zlatoust, toda čitatelju se vender le vsili vprašanje :

Stehen uns diese langen Falten
Zu Gesichte wie den Alten?
(Goethe.)

Glagol je bolj skromen in navaden. Nekoliko motijo tudi brezpotrebne besedice: vse, svoj, njegov, oni, ta, tako in pa superlativi v mislih in izrazih. Po vsakem poglavju je čitatelj vtrujen od besed in mislij. Knjigi gre pa tudi svoja hvala, da je čitatelju po eno poglavje na dan obilno berilo.

Iz krščanski navdihnenih naukov, ki so posebno primerni našim časom, smo izbrali razpravo o Pavlovi ljubezni do naroda izraelskega. [1]) Velečeni vladika piše: „Pavel je z vsemi žilami in silami ljubil svoj narod. Toda kakošna je bila ta njegova ljubezen? V čem je koreninila? Nedvomno v ljubezni do Jezusa Kristusa, za katerega je hotel Pavel ves svoj ljubljeni narod pridobiti. In ta je edina prava ljubezen, iz katere izviraio tudi druge državljanske čednosti, poganjajo tudi druge domovinske kreposti. Kdor dela za večno srečo svojega naroda, ta bode storil vse in počel vse, s čimer se da doseči večno blagostanje. Tega porok je sv. Pavel, kateri ni umel druge politike kaker le evangelj in Kristusa križanega. Navzlic temu pa vendar ni misliti in ni najti boljših domoljubov, nego sta bila učenik in učenec, Jezus in Pavel. Prvi, vmirajoč na lesu svetega križa za vesoljni svet, ravno tisti čas ni pozabil na lastni, četudi neskončno nehvaležni narod svoj. In drugi ga je nosil vedno v svojem srcu, želeč mu večno, stalno srečo.

Mnogo se govori dandanes o domoljubni ljubezni. Nastalo je celo neljubo vprašanje, kar naj pravemu domoljubu več velja, vera ali narodnost? Škoda, prav velika škoda, da je kedaj nastalo to vprašanje, ne bilo bi smelo nastati. Ali ker se je že sprožilo, naj se pa v prihodnje zakrije z vedno pozabljivostjo. Po mojih mislih ni dosedaj za ljubo našo domovino storil menda

[1]) §. 22. str. 118-127.

Digitized by Google

nikdo toliko, kakor njen prvi sin, pokojni knez in škof lavantinski Anton Martin Slomšek, in to po svojih poučnih spisih, nadalje po nedeljskih šolah, katerim so oni bili oče, posebej še pa po neprecenljivi družbi sv. Mohorja, katero so oni vzbudili. In kako so sodili o tej stvari od vseh, ki so dobre vesti in volje enako občudovani vladika, ko so že več ko štirideset let za svoj narod nevmorno pisali, istega modro učili in ko so nazadnje za svoj narod že tudi mnogo bridkega pretrpeli? Svarili so pred vsem pred praznimi besedami in malovrednim pričkanjem (Drobt. XXI. 91 v. 36) ter priporočali pohlevnost in pa modrost, prijaznost in miroljubnost: čednosti, ki so bile od nekdaj zvezde slovenske, naj ostanejo tudi naše vodilje. (Drobt. XXI. 92 v. 21). Vsem svojim rojakom so kot pravi krščanski rodoljub naročali: „Držimo se naše Avstrije trdno in domoljubno. Avstrija je bila in nam bode ostala edino zavetje... Ljubimo pa tudi svoj domači jezik in likajmo ga po svojih močeh.“ (Drobt. XXI. 96.) Ker so nekateri začeli le preveč vihrati in narodnost brezmerno črez vse povzdigovati, vžalilo je jih to tako, da so iz ljubezni do naroda začeli njemu, ki so ga srčno, a ne slepo ljubili, vest izpraševati in mu tudi njegove slabosti očitati, kaker še nikdo pred njimi tega storil ni. Slomšek so svoj rod ljubili, zato so mu pa hoteli na noge pomagati ne s prazno hvalo, nego s krščansko vzgojo, in mu tako nadelati pot tudi do zložnega življenja na tem svetu.

„Kar je preveč, zdravo ni. Moje grajilo ne bodi zamera, marveč zdravilo“ (Drobt. XXI. 97—99). Dalje so kazali na to, da je Nemce, tako tudi Slovane razcepilo v sovražne tabore in v krvave vojske zapletlo ravno to, ker se niso trdno držali sv. katoliške vere in so svojo trmo stavili nad nauk Kristusov. (Drobt. XXI. 102.)

Kar zadeva prednost vere pred narodnostjo ali narodnosti pred vero, mora pač veljati to, da je vera svrha in narodnost sredstvo. Kdor želi prvo, mora naravno hoteti tudi drugo. Kdor tako uči, naj se vendar ne ima za brezdomovinca, katero očitanje dozdeva se vsaj meni najbolj abotno in najbolj prazno. Kdor se poslužuje tega oponašanja, temu ni verjeti betvice, ker mu ni resnobno za resnico.

Pravi katoličan je vselej bil in bode vselej tudi pravi narodnjak in treba mu ni, to še posebič naglašati. Resnica je sicer, da so prenatepneži tožili Pavla in ga dolžili, češ on ne ljubi naroda. A ljubil ga je bolje, kaker so ga ljubili njegovi tožniki, njegovi sovražniki, ki so postali pogrebniki svoje domovine, prelepe Palestine, da še do tega trenljaja nimajo njihovi potomci lastovitih tal. Prenapeta struna rada poči. Čudno je pač vsekako, da so ljudje tudi Gospoda tožili, da je vpornik, da je vstaš, da je, recimo, brezdomovinec (Luk. 23, 2. 5). In vender je Gospod točil mile solze nad domovino, videč, da jej ni rešitve, da jej preti časna in večna poguba, ker zaničuje vsak opomin. Pa tudi

Digitized by Google

Pavla in njegovega tovariša Sila so židje v Solunu krivili vstaje. (Dejanj. apost. 17, 6, 7.) In pozneje je sv. Pavla judovski odvetnik Tertul dolžil pred deželnim namestnikom Feliksom silovite vstaje, lagajoč; „Našli smo tega človeka, da je prava kuga in da snuje vpor zoper jude po vsem svetu in da je vodnik ločinki Nazaretski. On je tudi tempelj poskusil oskruniti, pa smo ga zgrabili in smo ga po svoji postavi hoteli soditi.“ (Dejanj. apost. 24, 5. 6). Kdo je pač bil boljši domoljub, Tertul ali Pavel? O hinavščina! O ti prezlobna in predrzna hinavščina!

Krščanstvo se nikaker sovražno ne vstavlja, ono se nikaker škodljivo ne protivi domoljubnosti. Ne in milijonkrat ne! marveč krščanstvo je povzdiguilo ljubezen domovinsko v sicer glavno, vendar ne v izključno državljansko krepost. Res žalostno, ko bi se moralo krščanstvo po preteku skoro dvajset sto let še braniti v tem oziru. Krščanska vera je edina in sicer prav krepka zaslomba za manjše narode v vseh onih državah, v katerih prebiva več narodov pod eno vpravno streho. Sv. krščanska vera namreč uči, da je sam Bog hotel, naj bode in naj ostane razlika med mnogovrstnimi narodi, ki so vsi njegovi ljubi otroci. Krščanstvo nalaga posameznim narodom, naj se med seboj bratovski ljubijo, kaker otroci enega očeta in naj drug drugemu krivice ne dela, ki bi nje sam od svojega soseda prenašati ne maral. Le poglejmo po naši ljubi, mnogojezični, avstrijski domovini! Kdo je bil šibkemu Slovencu od nekdaj zanesljiv prijatelj? Mar li nekatoličani katerekoli narodnosti? Ne! temveč sv. kat. cerkvi ter svetlemu cesarju zvesto vdani katoličanje katerekoli krvi. Glej narod moj! to so pravi avstrijski domoljubi in tudi najboljši prijatelji.

Ohranimo tudi mi narodu vero, pa ga varujmo mlačnosti, varujmo ga odpada od svete vere. Narod brez vere je stavba na pesek. Greh je največi sovražnik domovine, naroda.

Da! kadar opešata v narodu vera in nravnost, takrat se mu bliža sužnost. Vera je narodu najlepša svetinja in blaginja. Brez svete vere ne moreš posameznikov časno in večno osrečiti, zato tudi ne naroda. Narod pripraviti ob vero, je grše in še veča sramota in nesreča, kaker če izgubi devica cvetico ljube sramežljivosti in nedolžnost in srčni mir in poštenje in premoženje, tako da na zadnje obupa in zavoljo storjenega detomora sama žalostno in sramotno vmreti mora, od vseh zaničevana, pomilovana pa od nikogar!“

Ob koncu bodi izrečena Prevzv. Vladiki prisrčna hvala, da je slov. narodu podaril tako lepo delo. Naj se mu izpolni vroča želja, da bi čč. duhovniki slovenski pridno čitali in študirali pisma sv. Pavla apostola po vzgledu nepozabnega Slomšeka, da nam zasine zlata doba: Pavlov in Slomšekov.

Dr. J. Pavlica.

Digitized by Google

„Vesna“ o nasvetovani „Leonini“.

Naš nasvet ob vstanovitvi katoliškega pisateljskega društva je ostal skoraj brez odziva v javnosti. Zdi se, da stvar ni še zrela ali bolje: ideja ni našla mož. Kar jih je, so vže drugod v delu in ne morejo vsemu kaj. Iz tega razloga so molčali poklicani možje. Kjer pa so molčali možje, ne bi bila smela tako oblastno govoriti dva mladeniča v 10. št. „Vesne“. Toda mlada gospoda — va — in n — t menita, da govorita z „ljudmi, ki niso v nikaki zvezi z dijaki“. Takim se ve, da se lahko vse dopove, tudi da na Dunaju nekaterim Slovenijanom rogje rastejo. Nas pa niste našli!

Kar sta izvolila namigniti o „Leonini“ sami, bodi pozabljeno, ali kar sta navrgla o prijateljskem nadzorovanju mladine in nje zavetišču, je prav, da se zapomni. Mi smo pisali, da mladi akademiki „niso še možje, da niso še odgojeni, da so še v šoli, potrebni nauka in dobrega sveta“. To smo pisali o akademikih v obče, nikar pa ne o gg. — va — in n — t. Ona da nista moža? ali pa da sta še v šoli? Morda res nista v šoli .... ali dobro bi bilo, da bi ponavljala collegium logicum. Tam bi izvedela, da se ne sme zamenjavati in bloditi pojmov. Tako pa — ker nista več v šoli — sta zamenila vseučiliščnike — bodoče prvake naroda — z obrtniki, kupčevalci, trgovci ali njih pomočniki (!), nižjimi vradniki, častniškimi namestniki (pet čevljev merim, palcev pet!), z ljudskimi učitelji i. t. d. Zblodila sta pojmova: „krščanski odgojenega moža“ s „samostojnim gospodom, ki lehko živi in izhaja brez vsakega (sic) nadzorstva“. Kdo namreč? trgovski pomočnik ali častniški namestnik ali ljudski učitelj? — Pravita pa tudi, da „duhovnik, kapelan smatra se nezmotljivim gospodom in vladarjem pobožnih duš“. „Smatra se“ ali kedo ga „smatra“ (sit venia verbo), ni lehko vganiti.

O duhovnem voditelju pišeta: „Prisiljena reč nikjer ni dobra“ in pa: „Kdo mu (akademiku) bo drag vodnik nego zopet „duhovni voditelj“ — vrstnik njegov?“ (t. j. 23—24 letni kapelan). Za to je pa treba „slepe samostanske pokorščine“. Res incognita animos turbat. Morala bi bila vsaj pogledati v naučni slovar, kak posebnež je duhovni voditelj, predno sta pisala o njem.

Ponosno pa povdarjata poštenje, čast in značajnost slovenskih visokošolcev.

No menimo, da smo mi vender le pred njimi, kjer gre soditi o značajnosti one mladostne dobe, kojo smo mi vže preživeli, a gospoda — va — in n — t nimata še te prošlosti. Ker pa dobro vemo, da jima naša beseda ne velja, navedemo o značajnosti dijaštva in izobraženega občinstva naših dnij pomenljive

Digitized by Google

besede temeljitega misleca in znanega prijatelja mladine, moža, kojega tudi mi resnično spoštujemo, če tudi vemo, da ni katoliški cerkvi prav nič prijazen. Ta mož je prof. Masaryk, čegar besede so: „So können sich in Ermanglung einer einheitlichen Weltanschauung keine vollendeten Charaktere bilden, nur ein intellectuelles und moralisches Chaos

In einer solchen Zeit der geistigen Anarchie kann es keine allgemein verbreitete gründliche Bildung geben, nur eine Halbbildung, eine Halbcultur, und so ist denn das charakteristische Kennzeichen unserer Civilisation jene eigenthümliche Halbheit mit allen ihren schrecklichen Folgen für Kopf und Herz derer, welche sich nicht zur Einheit und Harmonie emporarbeiten können . . . . . Man sehe sich nur unsern absolvirten Hochschüler an. (Gospodoma — a — in n — t torej to ne velja). Am Gymnasium lernt er Mathematik, Griechisch und Latein, die Literatur seines Volkes und etwas Naturwissenschaft; an der Universität obliegt er seinem Fachstudium, macht seine Prüfung aus Philosophie, Jurisprudenz oder sonst einem Fache und tritt nun ins Leben, bringt aber fürs Leben nichts, gar nichts mit! Im „Leben" soll er vor Allem ein Charakter sein, dazu wurde er nicht gemacht. Er soll Staatsbürger sein, er weiss von Politik nichts, nur das, was ihm die Zeitungen vorkauen . . . . . Menschen, welche zwanzig Jahre (NB) in die Schule gehen, lernen und lernen immer wieder, aber **um ihr Gemüth und ihren Willen kümmert sich niemand**. . . . . Und wer sagt unsern Universitätshörern etwas Ethisches?" [1])

Evo, kako sodijo naše srednje in visoke šole možje, zreli, izkušeni, učeni možje. Discite moniti!

O vrlih „Daničarjih", svojih vrstnikih in kolegih pišeta skromna gospodiča: „Kdor pozna naše „Daničarje", kakeršni so in ne, kakeršne jih slikajo v katoliški ljubezni njih kolegi — ta niti trenutek ne bode pomišljal, kje je pravo in kje navidezno poštenje". Mein lieber Freund, du weisst wohl nicht, wie grob du bist! —

Toliko v prijazen odgovor poredним in v pojasnilo krivo poučenim. Sicer pa imajo gg. vseučiliščniki na Dunaju mož, tudi v podpornem društvu, od katerih mogo slišati našo sodbo: „Sami se smešijo, sami si škodijo s takim pisarjenjem in vedenjem". Veseli nas, da se to prepričanje ravno zdaj širi mej slovenskimi akademiki. Živeli!

—*a.*

[1]) **Masaryk, Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation. Wien 1881. pag. 168—169.**

Digitized by Google

Danica,

Akademično društvo „Danica“ je našim čitateljem vže znano. Našli so se na Dunaju mej slovenskimi vseučiliščniki vrli značaji, katerim je sveto slovensko in katoliško ime. Zato so sestavili pravila za novo društvo, ker jim „Slovenija“ ni vgajala. Toda c. kr. namestništvo na Dunaju je vrnilo doposlana pravila rekoč, da društva ne more zahvaliti, ker je poslovni jezik slovenski, kojega niže-avstrijsko namestništvo ne razume. Na pritožbo pri ministerstvu so vdobili odgovor, da je namestništvo postavno ravnalo še tudi zato, ker si je izbralo namerjavano društvo demonstrativno znamenje belo-modro-rudeče. — Slovenski akademiki so vso stvar izročili preč. g. Klunu državnemu poslancu, ki je dne 25. t. m. zahteval od ministra predsednika pojasnila, kako li more vlada opravičiti tako prepoved vpoštevajoč §. 12. temeljnih postav. —

Mi pa kličemo vrlim akademikom: Per ardua ad astra. Te formalne zapreke ne morejo zapreti poti novi ideji. Kar nas katoliški čuti, z iskrenim veseljem pozdravljamo „Danico“ s slovesno obljubo, da jo bomo podpirali. Veselilo nas je slišati še nedavno od dobro poučenega svedoka, da ima „Danica“ zanesljivih prijateljev na Dunaju. Toda število prijateljev se bo še namnožilo, ko bodo Slovenci videli plemenito, zavedno in možko vedenje „Daničinih“ članov. Z vami Bog!

Darovi za mlade pisatelje.

P. n. g.	Cibič Anton, dekan v Černičah	for	3
„ „	„ Neimenovan	„	4
„ „	„ Kragelj Josip, dekan v Tominu	„	5
„ „	„ Brence Ivan, župnik pri Sv. Gregorji . . .	„	1
„ gg.	duhovni vipavske dekanije	„	18

* * *

Čestitim gospodom duhovnom in vsem drugim, ki so vneti za dobro stvar, spet gorko priporočamo nadepolne mlade pisatelje. Denar, ki smo ga nabrali, je vže pošel, a krog naših mladih prijateljev se čedalje bolj širi. Upamo torej, da se bo naše blago početje tudi v prihodnje podpiralo ter se tako zbere okol naše zastave vojska mladih junakov, ki bodo krepko branili vero in dom.

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK

ŠESTI TEČAJ

VREJEVAL IN IZDAJAL

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja

V GORICI

HILARIJANSKA TISKARNA

1894

Digitized by Google

Digitized by Google

OBSEG

VI. letnika „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Filozofija, veda, politika.

	stran
Politične svatbe — Koalicija — Katoliški centrum	1
Najnovejša socijalno-politična revolucija 24, 141,	278
Moč idej v zgodovini	24
Najnovejša revolucija — hči naturalizma. Zarotila se je pred vsem proti cerkvi	27
Konečne namere najnovejše revolucije	28
Geslo najnovejše revolucije: „Bog in narod!“ . .	34
Skrivni voditelji najnovejše revolucije	37
Filozofija in verstvo najnovejše revolucije . . .	141
Duhovni in njih delež v najnovejši revoluciji . .	146
Döllinger	151
Čveterniki najnovejše revolucije	156
„Kulturkampf“	278
Moderna država v najnovejši socijalno-politični revoluciji	283
Bodočnost republikanska?	288
Kako se sv. cerkev bojuje z revolucijo. Brezmadežno Spočetje. Syllabus. Pij IX. in Leon XIII. Prva znamenja bodoče zmage. Organizujmo se! Bodimo radikalci!	410
Katerega naroda je bližnja prihodnost? . . .	449
David Friderik Strauss 42,	161
Poezija krščanske dogme	51
Žensko poglavje	
Ženska in nje znanstvena izobrazba	56
Kdo je lepši — „on“ ali „ona“? —	354
Naravni poklic ženske: bodi mati pa vzgajaj deco!	357
Metafizična trojica	
Pravo, dobro, lepo	129
Razmerje mej pravim, dobrim, lepim	131
Iskanje pravega ali resnice naša prva dolžnost. — Skepticizem v šoli. Misel in življenje	132
Dobro. Nevednost in strast. Neodvisna politika. Politika vspeha in koristi	134
Lepo. Umotvor brez misli. Umotvor brez prave misli. Golost realnega življenja in umetnosti. Grdo v umetnosti. Neodvisna umetnost	137

Digitized by Google

stran

Ne bojmo se precerkvenega mišljenja!
Narodno krščanstvo 182
Dobrote, ki prihajajo narodom od cerkve . . . 185
Cerkev in papeštvo v boji za prostost in neodvisnost Evrope 187
Katoliška cerkev — čuvateljica politiške svobode . 190
Ali je res protestantizem pospešil politično prostost . 193
„Večne" ideje francoske revolucije pa moderna svoboda! 195
Apologetični razgovori
Početek rastlinskega, živalskega in človeškega življenja. Kaj pravi o tem materijalizem, pa kaj učita sv. pismo in vera? 199
Kaj odgovarja na to pristna veda? 201
Kako sodi pristna veda o samosvojni stvoritvi (generatio aequivoca?) 203
Edinost človeškega rodu 343
O starosti človeškega rodu 417
Nekatera krščanska govorniška pravila . 240
Meje državne oblasti
Početek države 257
Sv. Pavel o izvoru in bistvu državne oblasti . . 258
Človek, družina, cerkev pa njih neprelastljiva prava nasproti državi 261
Ločimo mej posvetno in duhovsko oblastjo! . . 264
Absolutizem, centralizem, birokratizem . . . 267
Vstavni absolutizem 271
Avktoriteta političnih strank in klubov . . . 273
Ljubimo političnih svobodo! 275
Ernest Renan 292
O nagoti v lepi umetnosti 311
Odgovori na vgovore 350
Visoka pesem ljubezni in edinosti brez Boga:
Doba ljubezni. Kaj mislimo razpravljati . . . 400
Prijateljska ljubezen. Pravega prijateljstva ne sklepa čustvo, ampak prosta volja 411
Volja je slepa; luč ji prihaja od razuma . . . 412
Ali ima potem takem vera kak pomen za spoznanje in življenje človekovo? 415
Važen vgovor 417
Poglavje o krščanski ljubezni brez krščanske vere . 420
Pred vsem je tedaj potrebno, da molimo „vero"! . 422
Svoboda in oblast ljudstva: Misli o krščanski demokraciji 424
Načela občne svobode in oblasti 425
Načela politične svobode in oblasti 431
Naša naloga v XX. stoletju 457

Digitized by Google

Vzgoja in šolstvo.

stran

Slovenskim bogoslovcem . . . 100, 232, 486
Cerkvena oblast v avstrijski šoli 207, 327

Slovstvo in polemika.

Prijazna beseda v odgovor bratom Hrvatom 112
Naš list pa slovensko dijaštvo . . . 119
Almanak hrvatske bogoslovne mladeži . 248
„Rimski Katolik" — pro domo sua
Osebno ne nanemu prijatelju v Istri 392

Zgodovinsko-kulturni spisi.

Spisi različne vsebine.

Bolgarija in Rim
Cerkvene razmere v Bolgariji pod turško vlado . . 64
Bolgarska unija s papežem Pijem IX. . . . 74
Poljaki in Rusini v izhodni Galiciji . . 79
Rusko ljudstvo v babilonski sužnosti . . 215
Petrograjska vlada ljudstvo nalašč v nevednosti zadržuje. Poročali bomo, kar se tiče sedajne vlade Aleksandra III 218
Da bi se ljudstvo krivičnl vladi ne vprlo — skuša se celo nevniČljive prve pojme o resnici in nravstvenosti zloditi in goječ strasti voljo oslabiti 224
Kam je petrograjska vlada rusko ljudstvo privela, kar se tiče šeste zapovedi. Kako dela in boljša jetnike . 331
Kako očetovsko ruska vlada skrbi za gmotno stanje svojih podanikov 336
Lažnjiva, krivična vlada dela ljudstvo lažnjivo in nepošteno 360
Ruska breznačelnost 371
Ruski fatalizem 374
Sklep 375
Napredno-radikalni tok v českem narodu
Slovencem v opomin. I. Dvoje besed za vvod . . 455
II. Sodnijska obravnava proti „Omladini" . . . 455
III. Ključ do osrčja nove radikalno-napredne stranke na Českem 455
IV. Napredno radikalna stranka in katoliŠtvo. Nje negativna veroizpoved 460
V. Napredno-radikalna stranka pa Hus, Komensky in češki bratje. Njena pozitivna veroizpoved . . . 463

Digitized by Google

stran

VI. Radikalno-napredne stranske političen in socijalen program Njeno razmerje k Mladočehom. Teorija za prakso 465
VII. Zunanji razvoj radikalno-napredne stranke. Razmerje k delavcem. Povod k procesu z „Omladino“ . 468
VIII. Radikalno-napredna stranka pa internacijonala. Razmerje k socijalistom in anarhistom . . . 470
IX. Radikalno napredna stranka in slovanstvo Mlada Slavija. Radikalne stranke razmerje k Rusiji in slovanskemu obredu 472
X. Adresa na Gladstona. — Radikalno-napredna stranka in Avstrija 475
XI. Podnčna debata mej dr. Gregrom in namestnikom [illegible]im dr. Kathreinom v državnem zboru o radikalnem toku v českem narodu 476
XII. Radikalno-napredna stranka pa dijaštvo in mladina sploh. Radikalno-napredna mladina — bodočnost čes. naroda? Dr. Kramař 478
XIII. Napredno-radikalni tok na Českem in slovenski narodno-napredni akademiki „Vesnjani“ in „Savani“ 482
Pogled v sosedno Hrvatsko 503
Giovanni Pierluigi da Palestrina.
Njegov životopis in pomen v cerkveni glasbi. „Palestrinin zlog“ 228, 509
Časopis 378, 409

Raznoterosti.

„Slovenska Leonina“ 122
„Danica“ na bojišču 124
Lepa misel 125
Poziv „Slovenskemu Narodu“ 126
Kaj sme slovenska mladina brati — in česa ne sme brati 251
„Slovenski Narod“. Preklic 255
Razkolne zanjke „Slovanskega sveta“ 402
Vspehi moderne države brez Boga 404
Da so resolucije kateregakoli katoliškega shoda — dogme 405
Nekaj o ateizmu in anarhizmu 406
Dijaški plesi 407
Nemški jezuit in — Slovani 408
Na znanje gg. dijakom! 256
Razpis 128
Za mlade pisatelje 127, 256, 408, 520
Jezuit Baumgartner o petrograjskih cerkvah . . . 511
Kaj pravzaprav konečno namerjajo liberalni cirilo-metodijevci! 517

Digitized by Google

stran
Nagrade mladim pisateljem 519
† Dr. Ivan Jurič 520

Priloga.

O naravnem pravu — po okrožnici Leona XIII. „Libertas“ 1
Načela naravnega prava v okrožnici o delavskem vprašanji 11
Bog, temelj modroslovju 19
Razmerje mej državo in cerkvijo izvirajoče iz naravnega reda 25

Digitized by Google

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

ŠESTI TEČAJ

I. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1894

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Na znanje.

„Rimski Katolik“ izhaja štirikrat na leto: konec januarija, aprila, julija in oktobra.

Naročnina za celi letnik znaša 2 gold.

Naroča se edino pri vpravništvu: Hilarijanska tiskarna v Gorici.

Kdor bi želel list brezplačno ali za znižano ceno, obrni se do vredništva.

Pričujočemu zvezku smo dodali „obseg“ za lanski letnik.

Kdor misli list obdržati, naj nam blagovoli koj naročnino poslati.

Listnica vredništva.

G. K. I. n. D. — Mi smo krivi vsega slabega, ki tlači vboge Slovence. Mi smo narod razklali, mi speljujemo tržaške Slovence v razkol, v tem ko ji. «Sl. Svet» od njega odvrača, mi vabimo dijake v politiko, da se ne uče, mi nedolžno mladino pohujšujemo z opolzlimi spisi itd. itd. Pričakujemo dan na dan, da nas vklenejo pa zapro mej štiri zidove — drugega ne zaslužimo! — Sicer nas pa zelo veseli, da se toliko zanimate za našo stvar. Priporočam se Vam — Vi bi mi marsikaj znali pojasniti. S kakim kratkim poročilom od časa do časa mi močno vslužite.

H. Dr. Sch. in B. — Ihr Schreiben habe ich mit grösstem Interesse gelesen. Ich kann Ihnen nur zustimmen und theile vollkommen Ihre Ansichten. Arbeiten Sie nur für die Idee, wir unsererseits sind fest überzeugt, dass eine Einigung aller Katholiken auch auf politischem Gebiete erzielt werden kann, sobald sie die Lehre von dem «unum necessarium» tief beherzigen. Brüderlichen Gruss!

Vé g. M. v Galiciji. Govoriš: «Ne lehko pisatj». Konečno što ne lehko no my vse taki dostati. N—a primer Tebé nauka. Proščaj, no ne lenisj!

Slovensko „napredno“ dijaštvo

sè svojim glasilom «Vesno» hoče nadaljevati svojo misijo. Mi smo vže lani, odkrito po svoji navadi, izrekli svoje pomisleke o dijaškem gibanji, katero je vprizorila na Slovenskem «Vesna». To gibanje izhaja od Mladočehov, in je organizovano popolnoma po načelih, po katerih se vrši dijaško gibanje tudi na Českem Duševna sorodnost in zveza mej mladočeskim in slovenskim «naprednim» dijaštvom je očitna. Načela so ista, društvena organizacija ista, težnje iste. Tudi v glasilih se izraža ista misel, isti smoter, le da so češki dijaki v radikalstvu naprej, slovenski sledijo. Česko ferijalno društvo je «Opava», slovensko «Sava»; slovenskih mladih «naprednjakov» glasilo je «Vesna», češki «naprednjaki so jih imeli več: «Časopis českého studenstva», «Časopis pokrokového studentstva», «Nové Proudy», «Neodvislost». Rekli smo: «so jih imeli», kajti ko se je pred meseci oklicalo za Prago izjemno stanje, je visoka vlada smatrala za potrebno nadaljno izdajanje teh listov vstaviti radi njih radikalnih, socijalističnih tendencij. Ti listi so z «Vesno» bili ne le enega duha, ampak so z «Vesno» in po nji vprizorjenim dijaškim gibanjem na Slovenskem tudi simpatizovali, kaker je tudi «Vesna» te liste pohvalno omenjala in sploh radikalno gibanje mladočeskega dijaštva odobravala; le v nekaterih toč-

Digitized by Google

kah se ji je zdelo česko dijaštvo še «prenapredno» t. j. slovenski «Vesnjani» niso zazdaj še bili dovzetni za vse nauke svojih českih «mistrov». V pravdi proti «Omladini» so se imenovali nekateri vredniki in pisatelji bivših dijaških listov. Iz tega je pač očitno, po kateri poti hodi vesnjansko «napredno» dijaštvo. Bil bi skrajen čas vsako zvezo mej vesnjanskim dijaštvom na vseučiliščih pa mej srednjim slovenskim dijaštvom pretrgati, ako nočemo, da naše dijaštvo privesla tje, kjer vidimo češke «omladinske» junake. Vseučiliščniki slovenski pa naj bi enkrat za vselej znebili se vesnjanske zadruge, ki je doslej tako nečastno zastopala akademiško inteligencijo. Slišimo, da se po gimnazijih in učiteljiščih slovenskih, možkih in ženskih, strašansko agituje za «Vesno». Ta list slovenskemu dijaštvu vceplja radikalne nazore, je speljuje v politiko, vabi na plese, zbližuje dijake in učiteljske kandidatinje, prepričuje, kako potrebne se vaje v borenji, kako časten je — dvoboj!... Videant consules!

„Slovanski Svet"

je pravi lucus a non lucendo. Pravi slovanski svet je prostran, da je vsem bratom na njem obilo prostora, a tržaški «Slovanski Svet» je tako tesnoprsen, da nimajo več v njem prostora ni Slovenci, ni Hrvatje, ni Srbi, ni Bolgari, ni Čehi, ni Poljaki, ni Malorusi, ni Belorusi, in prav malo Velikorusov. Vse je okužila zapadna kultura. Pravo slovansko kulturo prodaja s pomočjo «stranstvujuščega rublja» edino le «Sl. Sv.» Takej kulturi pravijo zapadni narodje — **surovost.** Evo nekoliko vzgledov: «Žensko vprašanje pa dr. Mahnič. Naš obči prijatelj in znanec, znameniti Goriški doktor Mahnič, ta naš dobroželatelj, mojster na vse roke . . . Nisem mogel najti one točke, na katerej je stal Goriški Arhimed, ko je premikal žensko vprašanje . . . . . Pri njegovej stanovskej obljubi mora mu biti pač popolnoma vsejedno, ali so ženske na svetu ali ne, kajti če so, to gotovo ne zanj . . . . In vender poglejte, kako on pozna te «božje stvarice — ženske.» S kako slastjo gloje on ta prepovedani sad! Tu uznajete take podrobnosti, vidite žensko v takej stopinji živo pred seboj, da, ko bi vi celó od samega rojstva svojega živeli le s celibatorji . . . . . vi bi vender takoj rekli, ko bi se srečali s kako «Miciko»: ta-le je ženska, ta-le je stala pred dr. Mahničem . . . . Refornator in renovator onega dela slovenskega duhovenstva, ki je v naročju časnih blag popolnoma izgubilo vsako sposobnost misliti in hoteti samostalno . . . opisuje ženske brez vsake potrebe svojim izkušenim v tej vedi trabantom . . . . tudi dečkom, z namenom, utopiti njih navedna srca v blatu nravstvene izpridjenosti . . . . Tudi glede dolgih las, ki so tako oprotiveli Goriškemu specijalistu rerum femininarum . . . . Ko bi ženske morale strič si lase . . . bi dr. Mahnič nosil brado . . . . In da jih on črti od vsega srca in iz vse duše . . dokazuje, da jih je hotel vkleniti v natvezalnice . . . da ima on od nekdaj za vse svoje domače potrebe osobo moškega spola in ne, kaker njega prijatelji, kuharico, in ta služabnik ga čisti in brije in mu kuha in pometa in perijodično zjutrej pobira razbite černilnice, katere je zvečer g. doktor metal «fra 'l rimbombo de' canoni» v prikazen onega prokletega Krutorogova, na katerega kosteh je on sezidal svojo karijero . . . . Krcalo se mi je, krcalo, pil sem in pil vodo, dokler se me dobri mož ni vsmilil . . . . V njegovi kuhinji pripravljajo se čedalje in čedalje bolj delikatne, pikantne in ščeketajoče fantazijo jedi. Najprej traktat o «spolnej ljubezni», kolikor se je dalo v obilnej porciji . . . . ta stvar je revčekom potrebna ko psu peta noga. In vzel je svoj pornografični čopič in naslikal jim je «Miciko» . . . In razpalil jih je tako, da se nam ne bode jako čudno zdelo, ako jim naposled ne poda Boccaccijevega «Decamerona» s primernimi ilustracijami in s komentarjem za honorovane gimnazijalce»

Iz lista je razvidno, da pišo vanj nekateri profesorji in učitelji, a **dijakom** se pošilja naravnost v šolo poznižani ceni.

Digitized by Google

OBSEG

I. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“

Politične svatbe — Koalicija — Katoliški centrum . str. 1
Najnovejša socijalno-politična revolucija: Moč idej v zgodovini — Konečne namere najnovejše revolucije — Geslo najnovejše revolucije: „Bog in narod!“ — Skrivni voditelji najnovejše revolucije „ 24
David Friderik Strauss: Pobija se teorija o evangeljskih mitih . . . . . „ 42
Poezija krščanske dogme . . . . . „ 51
Žensko poglavje: Ženska in nje znanstvena izobrazba „ 56
Bolgarija in Rim: Cerkvene razmere v Bolgariji pod turško vlado . . . . . „ 64
Poljaki in Rusini v izhodni Galiciji . . . „ 79
Slovenskim bogoslovcem . . . . . „ 100
Prijazna beseda v odgovor bratom Hrvatom . „ 112
Naš list pa slovensko dijaštvo . . . . „ 119
Raznoterosti: „Slovenska Leonina“ — „Danica“ na bojišču — Lepa misel — Poziv! — Za mlade pisatelje — Razpis . . . . . „ 122

Digitized by Google

Politične svatbe.

Koalicija — katoliški centrum.

Nihče ne sklepaj iz naslova pričujočega članka, da mislimo z novim letnikom vvesti politiko v svoj list. „Rimski Katolik“ ni bil in ne bo političen list. Pač pa imamo druzih razlogov, da se od časa do časa dotaknemo politike. Postavili smo si nalogo, da bomo zagovarjali načela naše svete vere, kaker tudi načela naravnega razuma. Načela pomenijo resnico praktično, ki je človeku vodilo v življenju in delovanju. Načela vežejo c e l e g a človeka, in to ne le v privatnem, ampak tudi v javnem življenji; nravstveni zakon velja kaker za posameznike in njih dejanja, tako tudi za vpravo javnih opravil, za politična in socijalna dejanja. Ista cerkev tedaj, ki je nezmotljiva učiteljica resnice in razlagateljica pravih načel, je tudi poklicana, da postavlja vodila, po katerih se ima človek ravnati tudi v posvetnih in političnih opravilih, ne kaker bi njej sami pripadala skrb za čisto posvetne koristi ali za politične reči, ampak le v k o l i k e r j e p r i t e m d o l o č i t i, k a j j e n r a v s t v e n o a l i n e n r a v s t v e n o, k a j s e v p o l i t i k i s m e, č e s a s e n e s m e. — Vsak torej, ki sodi reč s tega stališča, lehko sprevidi, da listu, kakeršen je naš, pristoja pravica spuščati se v politiko; kajti to se zgodi ne radi politike same na sebi, ampak radi načel, ki so in morajo biti vodilna tudi za politiko.

Kaj pa naj bi v gorenjem naslovu pomenila beseda „svatbe“? Izposodili smo si jo iz kemije, kjer se govori o tako zvani kemični svatbi, ali recimo, o nekem izbornem žlahtanju — chemische Wahlverwandtschaft. Kaker izkušnja uči, se v fizičnem svetu vrši vedno presnavljanje iz oblike v obliko; kar se je tu razločilo, se tam spet spoji. To

Digitized by Google

prikazen si razlagajo fiziki pripisujoč snovi neko moč, imenuj se vže privlačnost ali sprijemljivost ali kako drugače. To je tista moč, po kateri se prvine mej seboj zbližajo, da se požlahtijo ali posvatijo spojivši se v novo obliko, v novo stvar. Ta presnova (proces) se zove kemična svatba.

Nekaj sličnega se dogaja tudi v politiki, posebno odkar je konstitucijonalizem njeno težišče od absolutne monarhove volje prenesel na ljudstvo, katero po svojih poslancih določuje in vzdržuje tok političnega gibanja. Kaker v snovnem svetu, tako se tudi v političnem življenji vse neprenehoma giblje in presnavlja. Plod te presnove so nove politične stranke, ki se neprenehoma ena za drugo vrstijo. Kaker pa v snovnem svetu, tako se tudi tukaj nahaja skrivna moč, nekaka politična sprijemljivost, katera duhove nase vleče in ožiše sklepa, privlačnost, katera tvori nove politične skupine, nove stranke. Tudi v politiki najdemo neko vrsto žlahtanja, to je žlahtanje duhov, ki se po pravici imenuje — politična svatba.

V čem pa obstoji ona privlačnost, katera spaja politične skupine?

Ne majhno vlogo igra v politiki čustvo. Mej evropejskimi narodi se s čustveno politiko odlikujejo najbolj Francozi. Res, tudi čustvo ima veliko druživno moč; toda skupine, ki se snujejo po čustvenem nagnenji, nimajo obstoja, ker čustvo je spremenljivo, nestanovitno; danes užiga srca z ognjevito navdušenostjo, jutre se je vže ohladilo, za ognjem pride zima, in čim veča je bila ljubezen, tem veče je sovraštvo. Dne 10. avg. 1793 so Francozi, vpijanjeni od revolucije, obhajali velik praznik ljubezni in pobratimstva; slavnost je venčal bratski obed, od katerega so se pa razhajali na dom, v srci in na jeziku z geslom: „Vive le Montagne, à bas le Girondins!“ Moder politik ne bo dajal srcu vodstva v politiki.

V politiki imajo določevati ideje. Človek je razumno bitje, zatorej se mora v svojem delovanji dati voditi od razuma. Razum pa človeka vodi po mislih ali idejah.

Idejam je lastna neka duhovna pritezljivost. Ideje so namreč odsvit Božjega bistva; v njih nam odseva večna, nevstvarjena lepota. Zatorej se ljudje, katere je ista ideja

Digitized by Google

ožarila, čutijo duhovno sorodne. To sorodnost jim vceplja ideja sama, iz katere se kaker iz skupne matere duhovno prerode in prenovijo. V skupnem poljubu jih povzdigne z nizkega stališča sebičnosti in samoljubja k višim, vseobčnim namenom, navdihnivši vse z enim in istim duhom.

Čudovita je privlačnost in druživnost idej! Ideje cele narode elektrizujejo in vnemajo za skupna podjetja. Komu niso znane križarske vojske! Karkoli se je resnično velikega, nevmrljivega v zgodovini vstvarilo, pripisati je privlačnosti idej, ki duhove z nepremagljivo močjo edinijo v vstrajno, skupno delovanje.

Tako imajo ideje tudi v politiki glavno vlogo. One v prvi vrsti politično življenje gibljejo in preoblikujejo. Nova ideja, ki se je zažarila na političnem obzorji, duhove mogočno zagiblje in nase zavleče, da se drug drugega oklenejo, da je vseh ena misel, en sklep: skupno se boriti pod zastavo nove ideje ter sè zedinjenim naporom pripomoči jej do vresničenja. Vidiš privlačnost ideje!

Kar se pa tiče idej ali načel, po katerih se spajajo politične skupine in stranke, se pred vsem zahteva, da se zlagajo s temeljno idejo, na kateri sloni državno poslopje. Kajti politika ima služiti državi, nje ohranitvi, nje razvoju. Politiki velja: suprema lex — salus reipublicae. Vsaka država je pa vstanovljena na podlagi neke misli ali ideje; država je namreč umstvena tvorba, tedaj nemogoča brez misli. Da se torej država ohrani, mora zvesta ostati svojemu principu. Kaker brž se ta zmaja, zmajati se mora s svojim temeljem tudi država. Politične skupine tedaj, katere po svojem načelu nasprotujejo temeljni ideji države, so državi sami pogubne, tedaj tudi nimajo pravice do obstoja; take skupine so — nepatrijotične.

Rekli smo, da ideje ali načela imajo ono skrivnostno privlačnost, s katero nase vlečejo in družijo politike v veče ali manjše skupine. Ideje pa niso vse enake po obsegu in visokosti. Ene so više in obsežniše, druge niže in omejene. Mej idejami se pa nahaja neka duhovna sorodnost: niže so zapopadene v viših, in više v najviših, poslednje spet obsega ena sama, ki je mej vsemi najviša. Niže ideje, niži principi se izvajajo iz viših, imajoč v njih svoj razlog; zatorej ako

Digitized by Google

se viši principi zmajejo, izgubijo svojo smisel in veljavo tudi niži. To je prevelike važnosti pri snovanju političnih strank.

Postavili smo zgore trditev, da politika ima služiti državi in se v svojih načelih pokoriti principu, na kojem sloni državno poslopje. Razni pa morejo biti principi, na katerih se snujejo države. Pri nekaterih je osnovni princip bolj materijalen n. pr. prospeh poljedelstva ali trgovine. Od tod imamo poljedelske in trgovinske države. Pri druzih zna biti varnost pred sovražnimi napadi. So pa tudi države, ki so se vstanovile na podlagi viših principov n. pr. v obrambo prostosti ali krajne avtonomije, v varstvo vere. Ako je res, kar smo ravnokar rekli o razmerju mej višimi in nižimi principi, mora biti naloga in dolžnost državne politike, da ne le ohranjuje temeljni princip države, ampak da obenem tudi pazi, da se ne zmajejo oni principi, na katerih sloni državni princip. Ravno tako mora državna politika skrbeti, da se ne spodkopavajo principi, brez katerih ni sploh mogoč noben red, nobeno društvo, torej tudi država ne. Tako n. pr. državni red ne more obstati, ako ni priznana lastninska pravica. Ta princip ima svoj razlog v drugem, ki se glasi: vsakdo je gospodar onih reči, katere si je prisvojil pravnim potom. A tudi ta princip spet sledi iz še višega: zemlja in reči iz početka so bile brez lastnika; človek si reči osvaja z njih porabo. Slednjič tudi ta princip je pravzaprav posledica iz druzega: človek ima razum in prosto voljo. To poslednje taji materijalizem. Brezvspešno bi torej bilo zavezavati se v obrambo lastninskih pravic, a na drugo stran očitno izpovedavati materijalistične nauke ali pa dopuščati, da se materijalistični nauki prosto predavajo po državnih šolah. Materijalizem, dosledno izveden do skrajnih posledic pelje k socijalizmu in komunizmu. Prostozidarji in socijalisti izrecno izpoznavajo darwinizem za svoj nauk.[1]) Pač vedo zakaj: Darwinov materijalizem spodkopava temelje vsakega državnega in družbinskega reda. Neumno je tedaj misliti: branil boš temelj državnega reda, a pri tem dal boš prosto besedo vsém mogočim naukom! — Mi si

[1]) Prim. „Die Freimaurer Zeitung“ 11. okt. 1873.

Digitized by Google

nikaker ne moremo razlagati one gorostasne državne nedoslednosti, vsled katere na eni strani državni pravnik zasega glasila socijalistov radi obstoječemu redu nevarnih stavkov, a od druge strani državni minister oddaja vseučiliške stolice profesorjem, ki očitno izpoznavajo materijalizem, ali potrjuje knjige za šolsko rabo, v katerih se priznava teorija Darwinova! Ravno tako kratkovidno in neumno ravnajo možje politiki, kateri se družijo v posebne politične stranke v obrambo tako zvanih konservativnih elementov v državi, a pri tem javno izpovedajo, da jim ni mar, kaj in kako se uči na javnih učiliščih, kaki nazori se mej previvalstvom razširjajo po knjigah in časnikih, češ — ponašajo se — veda bodi prosta, tisek bodi prost! Socijalisti so logični, dosledni mislitelji. Ne pa tako vselej naši državniki in politiki. Oni hočejo sicer ohraniti obstoječi red, a pri tem pridno spodnašajo ali dajo spodnašati tisto podlago, na kateri je red sezidan!

Isto tako bi bilo brezvspešno zavezavati se v obrambo vere in verskih koristi, a ob enem dopuščati, da se na vseučiliščih prosto predava filozofija v zmislu panteističnem. Zakaj? Zato ker vera kot čeznaravno spoznanje ima za podlago, brez katere ne more stati, pravo naravno spoznanje. Kdor ruši poslednje, spodriva tla tudi veri. Zatorej naj bi podelila država cerkvi še toliko svoboščin, naj bi škofe in duhovne na rokah nosila, naj bi tudi iz državnega zaklada podpirala misijone — brezpametno bi bilo govoriti o prostosti cerkve, dokler bi stalo na glavi šolskega zakonika zapisano: veda in njeno učenje je prosto!

Naš vek se je odvadil logično, dosledno misliti. Politiki, zdi se, več ne vedo, kolika je moč l o g i k e, železna, neizprosna moč! Snujejo se stranke ali brez načel: iz simpatije, slučajno, iz osobne koristi, iz prijateljstva; ali pa snujejo se stranke z načeli po polu, kjer se sicer nekaj misli, nekaj hoče, a ob enem noče se vzroka, brez katerega ni moči doseči onega „nekaj“; ob enem se protestuje proti nasledkom, ki se z naravno nujnostjo porajajo iz namerjanega „nekaj“ t. j. hoče se in ob enem se noče — prava pravcata logična nezmisel!

Ne premisli se, da le resnica oprošča in ohranja člo-

Digitized by Google

veštvo, a da resnica se izraža v celih načelih; le cela načela, ker so odsev resnice, so nepremagljiva kaker resnica sama. Zatorej je le skupinam celih načel zmaga zagotovljena, kaker je zagotovljena Božji resnici. Stranke pa polovičarskih načel, stranke prekoslovnega „da-ne," nosijo v sebi seme razpada, in do prave, trajne zmage ne morejo priti nikdar. Kar jih razkroji, je neizprosna, absolutna logična moč celih načel, katera ono nenaravno zvezo toliko glojejo, dokler razglojejo vse vezi nelogične spojbe. Kar se je le po čustvu ali nelogično spojilo, mora prej ali slej razpasti, ker logika celih načel se da sicer začasno prekričati ali prečustviti, a ko se je ogenj strasti ohladil in se razum spet zave svojih miselnih zakonov, se v duhu spet pojavi celo načelo z vso svojo neodoljivo, absolutno silo.

Kar je pravo in nepravo, kar je logično in nelogično, se more žlahtati le v temi strasti in čustva, ko je razum zatemnjen, da ne more gledati nepravemu v lice. Mej pravim in nepravim ni absolutno nikake privlačnosti, nikake naravne, stalne svatbe; in ako je, je le navidezna, taka svatba se izogiblje bele luči, luči logike in celih načel, kaker se v temo skriva prešestvena zveza.

* * *

Po odstopu Taaffe-jevega ministerstva se je v Avstriji osnovala tako zvana koalicija. Razlogi, s katerimi se je koalicija vpeljala v javnost, so ob kratkem naslednji: Skušnja uči, da poslednjih let naš parlamentarizem postaja čedalje bolj brezploden. Temu so največ krive nekatere skrajne stranke, ki dobro mislečim, zmernim politikom stavijo vsakeršnih napotij. Najbolj pri tem trpi javna blaginja ljudstva, ob enem pa se širi in ojačuje državi in društvu pogubni socijalizem. Treba torej, da se zmerni elementi raznih političnih strank spojijo v eno osrednjo stranko; vez, ki naj bi novo stranko sklepala, so vsem skupne koristi, katere jim je braniti proti navalom socijalizma in radikalizma. Složno delovanje bo spet oživilo naš parlamentarizem, da bo plodonosen za širše sloje avstrijskega prebivalstva. Da se pa ne ruši složnost nove stranke, treba za zdaj v

Digitized by Google

stran potisniti vsa diferencijalna vprašanja, katera so doslej povzročevala toliko brezplodnih prepirov v naši politiki. Vsak se tedaj malo zatáji, in ako vsi nekaj odjenjamo, bomo lehko shajali in naše vstavno življenje se bo mirno, plodovito razvijalo v prospeh Avstrije in njenih narodov!

To bi bil nekako program nove koalicije. Svoj prvi konkreten izraz je dobila koalicija v tako zvanem koalicijskem ministerstvu. To ministerstvo pa ima biti nekako vzorec, po katerem se vpodobi najprej državni zbor, potem deželni zbori, tako da bo koalicijski program vodilen kaker za centralno vlado, tako tudi za deželne vlade: sploh vsa notranja avstrijska politika ima odslej nastopiti pot koalicijske zmernosti.

Naj se nam dovoli, da v kratkem pretresemo točke koalicijskega programa.

1. — Kar se tiče strank, katere so si v parlamentaričnem boji pri nas vže dalje časa v lasch, ste brezdvomno dve glavni stranki, kojima se vse ostale več ali manj dajo podrediti: konservativna in liberalna. Koalicija torej meri v prvi vrsti na spojitev konservativcev in liberalcev.

„Konservatizem“ in „liberalizem“ v avstrijskem parlamentarizmu si sicer tako skrajnostno ne nasprotujeta, da bi se v ničemer ne dotikala. Konservatizem, kaker se posebno izraža v Hohenwartovem klubu, ima marsikaj liberalnega na sebi, pa tudi liberalna stranka hrani v sebi ne malo konservativnih elementov. Vender pa biva mej našimi konservativci in liberalci neko nasprotstvo, ki ni prigodno, ampak bistveno, načelno. To se jasno kaže v državnem zboru kaker tudi v listih, kateri zagovarjajo koristi ene ali druge stranke: n a č e l o j i h r a z d v a j a. To načelo se pa konkretno javlja kot nauk katoliške cerkve. J e z u s K r i s t u s je znamenje, kateremu se vporeka z liberalne strani. Pridi govor na versko šolo, na posvečevanje nedelj in praznikov, na zakon, na redovništvo ali katerekoli druge krščanske vstanove — koj se pojavi n a č e l n a naraznost mej konservativno in liberalno stranko.

Stvaritelji koalicije so torej, prezrši n a č e l n o, b i s t v e n o nasprotstvo mej konservatizmom in liberalizmom, segli po onih n e n a č e l n i h, n e b i s t v e n i h znakih, ki

Digitized by Google

se nahajajo skupno na obeh, da s temi pripnejo enega k drugemu. Pa vkupnost mej konservatizmom in liberalizmom, katera ločijo krščanska načela, je navidezna, neprava, ker se razlaga le iz nedoslednosti bodisi konservativcev, kateri ne znajo ali nočejo iz temeljnih načel konservatizma izvajati vseh posledic, bodisi iz nedoslednosti liberalcev, kateri se bojijo teorijo liberalizma dejansko vpotrebiti na življenje. Zatorej koalicija ni načelnostna zveza, ampak zveza, katera je mogoča le zato, ker se i konservativci i liberalci odpovedo doslednemu, logičnemu izvajanju. Taka zveza ne prihaja iz srca, iz prepričanja, ona je zunanja, umeteljna. Zatorej nosi koalicija v sebi kal razpada, ker hoče spajati nespojljiva nasprotstva; njen razpad je le vprašanje časa; dovolj, da se liberalec jasno zave svojega liberalizma, konservativec pa svojega konservatizma, dovolj, da začneta eden in drugi iz temeljnih premis izvajati posledice — tedaj mora koalicija razpasti. Koalicija se prej ali slej mora razbiti ob sili človeške logike. Priti mora čas, ko se konservativec-katoličan (za nas sta ta dva pojma neločljiva) zave svojega katoličanstva pa naloge, ki jo ima vera tudi v politiki, tedaj se bo sramoval zveze z liberalci; ravno tako tudi v liberalcu mora liberalno načelo obveljati ter obroditi prepričanje, da s konservativci ni moč skupno delovati: ta logičen proces se mora v duhovih izvršiti prej ali kasnej, a kaker hitro se izvrši, izgine koalicija. Mislimo pa, da dolgo ne bomo čakali, ko se bode reklo: koalicija je bila! koalicija jo v Avstriji nemogoča! Duhovi so se začeli ločiti tudi pri nas, in to ločenje se poslednjih let vrši kaj naglo, silovito. Mislite li, da bode koalicija to ločenje zadržavala ali vstavila! Po tem ne poznate sile idej. Moč logike je neizprosljiva! Koaliciji je prisojeno tem krajše življenje od Taaffe-jevega ministerstva, čim nenaravniši je njen program. Taaffe je dal rečem prost razvoj, in je tako omogočil, da so se duhovi na razne strani razšli, se začeli družiti in ločiti. V tem obziru je bil Taaffe-jev zistem hvale vreden, ker prost razvoj duševnih sil je sam na sebi naraven. Protinaravno se nam pa zdi vže izpuščene duhove spet vganjati ali pa siliti jih v zvezo, kateri se protivijo po vsi svoji naravi. Za Taaffe-jeve dobe pognalo je in se vkrepilo radikalstvo,

Digitized by Google

kakeršno se posebno izraža v husitskem mladočestvu — mislite li res, da se bo dalo to radikalstvo kar čez noč vdušiti? Za iste Taaffe-jeve dobe se je tudi katoliška zavest obudila, zubelj katoliške navdušenosti je visoko vsplamtel — mislite li tudi, da ta ogenj kar sam ob sebi vgasne? Nikar! To so sile, ki se ne dajo vkrotiti, to so sile idej! I radikalna i katoliška ideja se boste, vklubu vsem oviram, ki jih vtegne staviti koalicija, naravnim potom, ki je pot logične doslednosti, nadalje razvijali in toliko časa glodali na nenaravni zvezi, ki se imenuje koalicija, dokler popolnoma ne razpade: kar je v duhu katoliškega, odpade na desno, kar je v srci liberalnega, na levo stran — in koalicije več ne bo, koalicija bo le nov historičen dokaz, da je tudi v Avstriji vže anahronizem liberalstvo spajati s krščanstvom. Iz tega procesa pa izidejo radikalne stranke tem krepkejše in odločnejše, čim bolj se jih bo za časa koalicije skušalo zatirati. Ločitev duhov bo le še veča, nepremostljiva. In tako doseže koalicija ravno nasprotno od tega, kar namerjava: ona ne bo nasprotstev vblažila, ona jih bo le še poostrila!

2. — „Pa konservativci in liberalci, akoprav so si v načelih še toliko navskriž, imajo vender skupne koristi, v katerih obrambo se morajo zavezati.“ Tako se povdarja na strani koalicije. Katere so one „skupne koristi“? Poglejmo skupnega sovražnika, proti kateremu se je koalicija osnovala po izpovedi njenih vstvariteljev samih. Ta sovražnik je čedalje razširjajoči se radikalizem in socijalizem. Težnje socijalistov pa se obračajo proti obstoječemu državnemu in družinskemu redu, najprej pa seveda proti vladajočim in posestvujočim stanovom v družbi. Prav: nas vseh dolžnost je z vso močjo zavračati napade na obstoječi red, na državno in druge oblasti, kaker tudi na lastninsko pravo. V tem oziru so namere koalicijske pač hvale vredne. Toda gospoda od koalicije niso premislili, da je brezvspešno ne hoteti včinka, ako nam ni mar, da odstranimo vzrok, in da kdor hoče vzrok, mora hote ali nehote dopustiti tudi včinek. Od kod pa nam poganjata radikalizem in socijalizem, toliko nevarna državi in družini? Kaker vsaka reč pod solncem, ima tudi socijalizem svoje vzroke, in ti segajo globoko globoko. Nihče ni od rojstva socijalist ali komunist; tudi družina, po-

Digitized by Google

večini še zmerom krščanska, ne vzgaja socijalistov; ampak prve kali radikalizma in socijalizma se v duhove vcepljajo v liberalni, brezverski šoli; strup socijalističnih naukov srebljе mladina iz leposlovnih in političnih listov, katerim svoboda tiska dovoljuje napadati vero, cerkev, škofe in najsvetejše vstanove ter tako rušiti v duhovih spoštovanje do avktoritete. Liberalna načela sama, ako se dosledno izvajajo in vpotrebljajo na življenje, peljejo v radikalizem in socijalizem. Nauk o vsestranski enakosti ljudi, nauk o nebrzdani svobodi v besedi in pismu, nauk Rousseau-ov o „družbeni pogodbi", o postavnosti revolucije — ti nauki čigavi so? Jih ne priznavajo, jih ne zagovarjajo liberalci kot svoje? Vpotrebimo te nauke na politiko! Ne moramo li po teh naukih dosledno priti do socijalizma? Kdor hoče ali dopušča take nauke, hoče tudi socijalizem, kajti kdor hoče vzrok, hoče tudi včinek. Pa ravno ta vprašanja so, katera hoče koalicija potisniti v stran; naravno, saj ravno po njih se konservativci ločijo od liberalcev — a oboje bi hotela koalicija spojiti v eno stranko! Le dajte še dalje liberalnim naukom razcvitati se v šoli in v slovstvu: koliker niso še spodjedli, storijo v kratkem; in tedaj pride čas, ko na vseh straneh bruhne na dan socijalna revolucija pokopavši pod svojimi razvalinami i tiste, ki vladajo, i tiste, ki kaj imajo. Kar je duh v ideji spočel, se mora v dejanji poroditi, naj se tudi vse oblasti sveta nasproti zavezujejo!

Gospodje politiki, ki se v obrambo svojih koristi zavezujejo proti socijalizmu, pustivši, da se socijalistični ali njim sorodni nauki prosto zaplojajo v duhovih, se dajo primerjati človeku, kateri, da bi rešil povodnji svojo hišo, se vanjo zapre branit jo, a ničesar ne stori, da bi vodo zajezil ali spravil jo v drug tir: povodenj pride i odnese hišo i njega.

Koalicija prezira razmerje mej teorijo in življenjem; ona ne ve, koliko moč imajo ideje na življenje; ne premisli, da za vse, kar človek dela, si jemlje vodilo in nagibe iz idej. Socijalisti segajo globoče, mislijo logično, in zdravo. Oni poznajo vsemogočno moč idej; zatorej pripravljajo prihodni prevrat s tem, da vcepljajo množici svoje ideje na razne načine dobro vedoč, da ko bodo delavci in dijaki

Digitized by Google

prevzeti od socijalističnih naukov, je njih delo dovršeno. Ravno kar se je vršila v Pragi obravnava proti „Omladincem;“ to so večinoma še mladeniči, a odločni radikalci, socijalisti, ki so se zarotili proti državi in društvu — vprašajte jih, ali jih ni za socijalistične svrhe v prvi vrsti odgojilo mladočesko brezbožno slovstvo, skoz in skoz prešinjeno od Husovega prekucijskega duha? Naravno! Husova načela so revolucijonarni kvas, ki se je vmesil v češko slovstvo, ki čedalje bolj kuži in vzdiga ljudske sloje proti Božji in človeški avktoriteti. To dobro razumejo socijalisti, zatorej tako delajo; in oni delajo zavestno, razumno. Naši politiki pa, ki se zavezujejo proti socijalistom, hočejo mirno in brezskrbno gledati, da se po šolah svobodno seje seme liberalnih in brezbožnih naukov, da se v mladini spodkopuje spoštovanje do vere, do duhovščine, do cerkve, ki je vender nositeljica najviše avktoritete, ki je najmogočniša zaščitnica avktoritetnega principa! Pa kaj pravim — spoštovanje do duhovščine, do cerkve? Celo spoštovanje do monarhije in do svetnega oblastva se spodkopava v moderni šoli. Saj se še spominjamo, kako se nam je navdušeno oslavljal Voltaire, in Rousseau, kako goreče se nam je govorilo o slavnih „pridobitvah“ francoske revolucije. Mislitelji liberalnih načel, možje revolucijonarnih teženj se kaj radi mladini slikajo kot veliki, plemeniti značaji. In se ne nahajajo neredkokrat v tem smislu pisane celo šolske knjige, da ne govorim o druzih knjigah, katere mladina bere na priporočilo lastnih učiteljev ali jih dobiva od njih! Menite li, da mladina nima toliko logične moči, da bi iz t a k i h naukov sklepala? In kako bo sklepala? Prav tako, in nič drugače, kaker si žele revolucijonarji — socijalisti. Mislite li res, da se bo mladenič, ki gori za Rousseau-a, vnemal za apostolskega cesarja?! Gospodje sami, ki načelna vprašanja v stran potiskajo, da bi se v obrambo gmotnih koristi zavezavali, ki puste, da se taki nauki nadalje zarejajo in množijo, ti gospodje sami na roke gredo socijalistom in priganjajo ljudstvo v njih tabor, akoravno pri tem zatrjujejo, da njih koalicija namerjava zajeziti socijalistični tok!

Kaker se zdi, v koaliciji sta si segla v roko plemstvo in kapital; osnovatelji koalicije upajo, historiški blesk in

Digitized by Google

avktoriteta aristokracije v zvezi s kapitalom bodo zarotili pretečo nevarnost! Motijo se. Plemstvo je prišlo malone ob ves vpliv pri ljudstvu, kar je naravna posledica revolucije in nje principov o enakosti in svobodi. V duhu revolucije obdelava socijalizem dandanes niže stanove. Splošna izobrazba in prisilna šola sposablja delavca in plebejca, da more brati liste in knjige pisane v duhu socijalne revolucije. Pred desetletji je velika množica bila res še nekako mrtva masa — zdaj ni več, zdaj je oživljena, zdaj je prešinjena od idej bratstva, enakosti in svobode. Socijalistično vzgojenemu plebejcu sta grof in knez ko vsak drug človek. Sklicavati se na historiške pravice, na rojstvo, na naslove ga ne gane: talent, pest, delo — to so edini faktorji, ki kaj veljajo pri naših demokratih. Ti faktorji so dandanes merodajni — z aristokratiškim bleskom ne vženete več socijalistov! Radikalstvo se je v ljudstvo globoko zarilo — s tem faktorjem treba da računate, ako hočete začeti reakcijo proti socijalizmu!

3. — Koalicija je neavstrijska, nepatrijotična. To se drznemo trditi, akoprav se je pri nje osnovanji povdarjalo, da ni pravi patrijot, kdor bi ne hotel k njej pristopiti!

Politika se mora pokoriti temeljni ideji, na kateri se je država osnovala. Država je zgradba, ki se je sezidala na podlagi katere ideje. S to idejo država stoji in pade; kajti po istih vzrokih, po katerih kaj postane, se tudi razdene. Ideja pa, katera je tako različne narode spojila v veliko avstrijsko družino, je ideja verska; Avstrija se je skupila in vkrepila vsled turškega pritiska; narodi ob Donavi so se drug drugega oklenili sprevidevši, da jim je mogoče le sè združenimi močmi vbraniti se turškemu navalu ter rešiti vero in omiko krščansko. Verska ideja je avstrijske narode združila, verska ideja jih drži skupaj. Zatrite v teh narodih krščansko misel — ni je več skupne vezi mej njimi, pa tudi razloga ni, zakaj bi morali potem Slovani, Nemci, Madjari itd. svoje individualne težnje žrtvovati avstrijski državni ideji. Potreba, da se v avstrijskih narodih živa ohrani verska ideja, je pa dandanes tem očividniša, čim bolj se oživlja narodnostna ideja. Liberalizem stavi narodnost nad vero; on se narodnostni ideji kot maliku klanja ter hoče po principu

Digitized by Google

narodnostnega zedinjevanja preosnovati Evropo. Dovolj toraj avstrijske narode poliberaliti t. j vzeti jim vero — tedaj je zrušena skupna vez in začeli bodo vsakateri težiti proti svojemu narodnemu centru: Nemci proti Nemčiji, Slovani proti Rusiji, Italijani proti Italiji itd. Kje se nahajajo plodovita tla za pangermanizem in panslavizem — v liberalcih ali v dobrih katoličanih? — Zatorej v Avstriji ni nobena stranka, nobena koalicija, nobena politika patrijotična, katera prezira, katera se ne pokori načelom krščanskim. Liberalizem, v katerikoli obliki, spodkopava temelj avstrijske države.

Kdo pa odpira liberalizmu pot v srca avstrijskih narodov? Liberalna, brezverska šola — s tem smo rekli vse. Brezversko vseučilišče nam vzgaja liberalne vradnike, profesorje, pisatelje, kateri z besedo in vzgledom sejejo liberalizem v srednje in niže sloje prebivalstva. Brezversko vseučilišče pošilja liberalne (naravno, da izjeme so tudi tu!) odgojitelje na srednja učilišča, da se vže v nežni mladini kali čistost verskega naziranja. Iz liberalnih učiteljišč zahajajo mej niže ljudstvo po večini liberalni, cerkvi in duhovščini sovražni učitelji. In tako se po šoli v viših, srednjih in nižih stanovih čedalje bolj širi in razrašča liberalizem, v isti meri pa gine, vmira verski čut in ž njim — avstrijska ideja.

Verska šola — to je glavna točka, za katero gre mej nami in mej liberalci; to točko so, kaker znano, nedavno na dnevni red spravili tudi škofje avstrijski, to pa ne le iz ljubezni do cerkve in katoliških narodov, ampak tudi in ljubezni do vsem skupne domovine — do Avstrije. Ta točka je pred vsem ono znamenje, ob katerem so se zadnjih let začeli duhovi ločevati, točka razprtije in prepirov. In gotovo mej onimi diferencijalnimi vprašanji, katere hočejo stvaritelji koalicije radi ljubega miru v stran potisniti, stoji v prvi vrsti verska šola, da, rekli bi, to je edina točka, katera razdvaja konservativce in liberalce. Tako tedaj hočejo koalicijski politiki, da se pod njih varstvom mirno nadaljuje liberalizovanje avstrijskih narodov — v pogubo Avstriji sami! A mi, ki se zavedno, ki se krepko vstavljamo razširjanju proti — krščanskega in proti — avstrijskega

Digitized by Google

liberalizma, mi bomo odslej veljali za nespravljive — za nepatrijotične!!

4. — Koalicija je nepopularna. — Človek kot razumno bitje ljubi luč. On vpraša: Kdo si? kaj misliš? kaj hočeš? Na ta vprašanja hoče odgovora, jasnega odgovora. Tem bolj pa zahtevajo in imajo pravico zahtevati volivci od svojih poslancev, kaj pravzaprav mislijo, kaj namerjavajo. Tudi kmet, tudi niže ljudstvo zna misliti; ono misli pozitivno, ono sovraži diplomatično zavijanje in prikrivanje. Ono hoče videti, hoče potipati, kaj in kako, in se ne da dolgo tažiti s frazami. Nič ne more občinstvu biti neljubše nego vlada, nego politična stranka brez jasno načrtanega programa, ali brez programa sploh. Kjer se pogreša program, je razmerje mej stranko in občinstvom nejasno. Nihče ne ve kako soditi, kako se vesti; nič ni pa za človeka bolj mučno kot negotovost. Naravno torej, da tudi mi, da avstrijski narodi želijo vedeti, kaj je, kaj pravzaprav hoče nova koalicija. Na to vprašanje ni še odgovora, in ga najbrže zlepa ne bo. Da vemo, pri čem smo, mora gospoda od koalicije določiti, katera so ona diferencijalna vprašanja (die trennenden Fragen), koja se imajo za zdaj potisniti v stran; drugače si o prvi priliki znamo pasti v lase; drugič naj bi se nam določilo, katere so tako zvane „blaginjske koristi“ (Wohlfahrtsinteressen), v katerih povspeševanje si imamo podati roke. Nam in marsikomu drugemu mej blaginjske koristi spada v prvi vrsti vera in konfesijonalna šola; so pa tudi taki (liberalci), ki pri tem mislijo edino na gmotne koristi. Te točke, ki so vender poglavitne v koalicijski zavezi, bi trebalo določiti: dokler se to ne zgodi, do tedaj ne bomo vedeli, niti kaj koalicija misli, niti kaj hoče; do tedaj nam ostane koalicija — tuja, kaker nam je tuja vsaka reč, dokler je nismo spoznali.

Ako pa misli koalicija, kaker se zdi brezdvomno — v kot potisniti versko šolo, potem ji je splošna nepopularnost zagotovljena pri vseh avstrijskih katoličanih. Ne govorimo tu o škofih, kateri so večkrat vže krepko glas povzdignili za versko šolo, ne govorimo tudi o druzih zavednih katolikih; opomniti hočemo le, da je tudi katoliško ljudstvo vseh avstrijskih pokrajin pred leti v ogromnih peticijah na dr-

Digitized by Google

žavni zbor izrazilo svojo odločno voljo. da hoče, naj se mu preosnuje šola na verski podlagi — tudi pri tem avstrijskem ljudstvu torej pride koalicija v nemilost. Resnično, popularnosti koalicija nima pričakovati!

* * *

Poslednje dobe se je začelo po nekaterih katoliških listih pridno razpravljati vprašanje o katoliškem centru, ki bi se imel osnovati v našem državnem zboru. Tudi mi smo vže pred leti izjavili o tem svojo misel. Zdi se nam pa ravno zdaj, ko se vrši toliko važen proces v našem parlamentaričnem življenji, nad vse umestno o katoliškem centru obširneje spregovoriti.

Katoliški centrum v državnem zboru, ki bi seveda v kratkem dobil primerno lice tudi v katoliškem časopisji in sploh v vsej katoliški politiki, bi bil nekaka mejnarodna zveza v obrambo katoliških načel in koristi, h kateri bi pristopili katoličani vseh avstrijskih narodov. To zvezo bi sklepala katoliška ideja.

Ali je taka zveza mogoča? Ravno tako mogoča je, kaker ona velika mejnarodna zveza, ki se zove katoliška cerkev; ista ideja, ki sklepa katoličane vseh narodnostij, bi sklenila tudi avstrijske katoličane. Da, ta zveza je mej nami vže sklenjena, dovolj, da se je z a v e m o, da jo mej seboj o ž i v i m o. Dovolj obuditi v avstrijskih narodih katoliško zavednost, in katoliški centrum je v bistvu dovršeno dejanje.

Da je nadalje mogoča taka zveza mej katoliškimi narodi Avstrije, nam najbolje priča Hohenwartov klub, v katerem vže toliko let vidimo združene Nemce, Slovane, Italijane itd. Skupna vez v tem klubu torej ni narodnost, ampak ideja mejnarodnostna. Zakaj bi tedaj nemogoče bilo, da bi se isti Nemci, Slovani itd. zedinili v najviši mejnarodnostni ideji, ki je ideja verska?

Isto smemo sklepati iz vzgleda, ki nam ga dajejo liberalci, kateri, dasi različni po narodnosti, se vender kaj radi družijo proti lastnim ljudem, ako gre za protikatoliške ideje. Videli smo, kako so slovenski liberalci proti slovenskim katoličanom sočustvovali z nemškimi liberalci, ko je šlo za

Digitized by Google

versko šolo. Ako tedaj protikatoliška ideja združuje liberalce raznih narodov, ne bo li imela tudi katoliška ideja toliko moči, da spoji avstrijske katoličane?

Da, mi si trdnejše skupine misliti ne moremo, nego je politična stranka, kojo veže verska misel.

Vera določuje razmerje mej človekom in Bogom; vera izraža absolutno pravo, ki je ima Bog do človeka. Zatorej vera najgloboče sega v srce in v razmere človeške; ona zavzema ne le posameznega človeka, ampak tudi vse človeštvo; zatorej je vera najtrdnejša vez, ki duhove mej seboj sklepa. Skupina, ki se je spojila na podlagi verskega načela, je mej vsemi mogočimi skupinami najtrdniša, najstanovitniša, ker se nekako vdeležuje neminljivosti božje besede, ki ostane na veke. Pa politika, ki se klanja verskemu načelu, hodi tudi najvarnišo pot; ta varnost ji je zajamčena v nezmotljivosti katoliške cerkve, kateri pripada verska načela določevati in razlagati. Katoliška vera pa tudi najbolj zavaruje pred razporom, ker princip katoliški je princip resnice, princip absolutne edinosti. V tem principu morajo vsi katoličani spojeni biti; vse druge koristi, radi katerih bi znali narazen iti, so temu načelu podrejene, in se dajo tudi poravnati, dokler vsi stavijo katoliško idejo nad vse drugo, kaker Bog zbog svoje pravice in svetosti poravna vse razlike. Po naših mislih ni različnostij, ki bi se ne dale po katoliških načelih pravično in mirno rešiti; vse je odvisno le od tega, da podvržemo katoliški veri kot absolutnemu vodilu človeška mnenja in strasti.

Naloga katoliškega centra bi bila katoliškim načelom v Avstriji priboriti veljavo tudi v politiki in v javnem življenji. Držeč se cesarjevega gesla: „Sè združenimi močmi“, gesla, ki je v našem veku povsod vodilno za javna podjetja, bi katoličani avstrijski brez razlike narodnosti ono vero, ki je vsem globoko v srce vcepljena, vsem enako sveta, tudi javno izpovedali in njena načela vpotrebljali na politiške razmere.

Avstrijski katoličani, dasiravno so enako vsem drugim katoličanom udje katoliške cerkve, so vender mej seboj tesneje skleneni; skupna domovina, skupne koristi, skupna zgodovina, vsem isti vladar, skupen državni zbor, kjer se

Digitized by Google

sklepajo za vse iste postave — vse to jih veže, jih sili k skupnemu delovanju. Za skupno delovanje pa treba skupnega programa; zatorej bi bila prva in glavna naloga katoliškega centra, da določi in razvije avstrijskim katoličanom skupen program, katerega doslej še nimajo, kar je krivo, da tudi dobro misleči katoliški možje in politiki delajo vsak na svojo roko, vsak vleče na svojo stran; ker se katoliške moči cepijo, so naši napori proti liberalizmu brezvspešni.

Neizrečeno bi katoliška stvar pridobila vže s tem, da bi imeli v parlamentu stranko s programom, v katerem bi bilo katoliško načelo čisto in določno izraženo. To načelo treba po Kristusovem povelji visoko povzdigniti in javno pred svetom oznanjati. Katoličanov glavni greh je, da svoja načela hranijo v srci in jih k večemu izpovedajo v cerkvi, mej štirimi zidovi; a da bi stopili na streho, s katere bi javno in očitno svetu povedali, kaj v srci verujejo, nimajo poguma. Zatorej ostane katoliško načelo v javnosti — zakopano, zatorej je splošno po Evropi obveljalo mnenje, da vera nima s politiko, z javnostjo nič opraviti! Neverjetno je, kako silno, zmagovito vpliva na duhove krščansko načelo, ako se javno proglaša, javno povdarja. Iz začetka sicer nasprotniki izpoved katoliškega načela zasmehujejo, a ko vidijo, da se njegovi zagovorniki ne vmaknejo, da se ga ne sramujejo, ampak nevstrašno vstrajajo, se začnejo bati in katoliške može spoštovati. Priča so nam nemški katoličani, ki so si v dvajsetih letih z nevstrašnostjo in vstrajnostjo priborili spoštovanje in občudovanje ne le protestantske Nemčije, ampak celega sveta. Ako hočemo katoliškemu načelu v politiki, v javnosti pripomoči do zmage, je moramo pred vsem javno, v političkih zastopstvih, v političkih listih izpovedati in zagovarjati.

Kaker brž bi se katoliški centrum osnoval v državnem zboru, bi se moralo po smislu njegovega programa mej katoličani po vsej Avstriji začeti delovati. Katoliških listov naloga bi bila, pa bi katoliški program ljudstvu razlagali in pojasnjevali, snovati bi se morala katoliško-politiška društva itd., sploh katoliško občinstvo bi se moralo obdelovati, da bi z vsemi močni, z vsemi postavnimi sredstvi sodelovalo za

Digitized by Google

vresničenje katoliškega programa. Glavna skrb seveda bi se obračala na volitve. Volilci bi se morali politično tako odgojiti, da bi ne dali glasu nego tistemu, ki bi program katoliškega centra podpisal. Le tem potom bi se centrum množil in krepil.

Mi si ne moremo misliti politične stranke v Avstriji, ki bi mogla biti bolj popularna nego katoliški centrum Ta popularnost mu je zagotovljena v verskem čustvu avstrijskih narodov. Vernemu katoliškemu ljudstvu ni nič bolj popularno nego vera katoliška, a nepopularno nič bolj nego liberalizem in njegove ljudsko blaginjo vničujoče vstanove. Katoliški centrum bi bil prava ljudska, demokratična stranka. Naše politične razmere so dandanes take, da se reakcija proti liberalizmu in židovstvu ne more drugače vršiti nego od zdolej navzgor t. j. ljudstvo si moramo politično vzgojiti, da se začenja vestno posluževati političnih pravic ter, priborivši si večino v državnem zboru, vlado prisili, da odpravi veri in cerkvi sovražne postave ter v politiki krene na pot krščanskih načel. Skušnja nas dovolj uči, da evropske vlade dandanes ne storijo same ob sebi nič za vero in krščanska načela; zatorej katoličanom drugega ne ostaja, nego iskati si pravic s pomočjo ljudstva. Akoravno bi pa politika katoliškega centra bila demokratska in radikalna, vender bi bila tudi postavna, kajti ljudstvu vdeleževati se politike in volitev dovoljuje vstava sama: vsem nam pristoja pravica tekmovati v politiški borbi; kdor si pribori večino v državnem zastopstvu, ta vlada. In stvaritelji koalicije sami priznavajo potrebo, da se volilno pravo primerno razširi v korist delavskemu in kmetijskemu stanu. Ni li to koncesija demokratskemu življu, ni li to „captatio aurae popularis“? Od ljudstva, ki je katoliško disciplinovano, se nimamo bati prevratov, ampak tako ljudstvo je naš najmogočniši zaveznik v boji proti radikalizmu in socijalizmu.

Vender pa ne manjka pomislekov proti osnovitvi katoliškega centra. Tu le o enem ali drugem. „Katoliški centrum je sicer lepa, vzvišena misel, a v sedanjih razmerah nepraktična, neizpeljiva! Kje pač dobimo toliko odločno-katoliških poslancev, da bi mogli po svojem številu zdatno vplivati na našo politiko? Stranka ali bodi taka, da more

Digitized by Google

častno nastopiti ter upati na vspeh, ali sploh ne bodi: katoliški centrum bi bil radi pičlega števila le v posmeh liberalcem. Nemodro je tedaj toliko zanj se poganjati!“

Nam se zdi tako vgovarjanje prazno, nevtemeljeno. Kar politične stranke množi, vkrepljuje in vodi do zmage, sploh kar pelje do političnih vspehov, ni število, ampak ideja. Število je mrtvo, ideja oživlja. Po številu od začetka neznatne stranke se po vstrajnem, nevstrašnem povdarjanji in zagovarjanji svojih načel množijo in krepijo, v tem ko po številu mogočne stranke, katerih ne sklepajo toliko ideje ali katere morda načelno ne delujejo, razpadajo in ginejo. Ni li n. pr. staročeska stranka nekdaj na Češkem vse zasegala in samovoljno gospodovala? Kako smešna se je zdela opozicija, ki jo je pred leti začelo dvoje ali troje Mladočehov proti vsemogočnim „starim“? In zdaj?! Kaj je krivo tega prevrata? Staročehi niso imeli načel, niso imeli celih načel. Njih breznačelnost, njih nedoslednost jih je pokopala. A Mladočehi izpovedajo načela, radikalna sicer, a načela so, cela načela. Načelo jim daje moč, nevstrašnost, to jim je priborilo tudi pri nasprotnikih spoštovanje, katero nehote skazujemo značajnosti. In kaj je krivo, da razpada tudi Hohenwartov klub, in da mora v kratkem razpasti? Breznačelnost!

Prazni premisleki! Bodi število od začetka še tako neznatno: mi verujemo, mi upamo v vsemogočnost tiste katoliške ideje, ki je premogla svet, akoravno je njen početnik sramotno na križi vmrl, akoravno je na celem svetu od začetka ni zastopalo nego samih — dvanajst neomikanih ribičev-apostolov! Naš Božji Zveličar je v zakoniku, ki ga je dal svojemu kraljestvu, na glavo postavil: Blagor vbogim — in, kaker uči zgodovina njegove sv. cerkve, vsa veča, svet in narode prerajajoča početja, so bila v začetku majhna, svetu zaničljiva. Tak je razvoj Božje stvari v človeštvu. Dovolj tedaj, da se osrči le nekoliko mož (tudi da bi jih bilo samo pet — koliko članov je pa s početka štel jugoslovanski klub?), da nastopijo s katoliškim programom — ni se bati: število njih bo raslo od leta do leta, njih je, njih mora biti bodočnost, dasi ne letos, dasi ne drugoč, pa bodi tudi za štirdeset, za petdeset

Digitized by Google

let! Na dan s katoliškim programom, da bomo vedeli, kam se obračati, v kateri smoter zbirati svoje raztresene moči! Raztresali smo zadosti — zdaj zbirajmo v imenu Kristusovem!

Brezpotrebno se nam zdi odgovarjati onim, kateri menijo, da ne kaže duhove še bolj razburjati in radikalne elemente izzivati, kar bi se zgodilo po odločnem katoliškem postopanji, kakeršno bi vprizoril katoliški centrum. Kdor tako govori, ne ve ali noče vedeti, da življenje, pred vsem politično življenje, je boj, da nam je Jezus Kristus na svet prinesel — meč in ogenj. Naj li spijo, naj li še naprej dajo liberalizmu in radikalstvu prosto se razcvitati in razraščati v narodih ter zastrupiti, kar je še zdravega — pride čas, ko ne bo več kaj rešiti, niti se zakaj bojevati. Morda se naši tažilci zdramijo tedaj, ko jih socijalna revolucija siloma vzdigne z njih mirnih sedežev!

Pa za nas, avstrijske katoličane, bi morali vže zdavno izginiti vsi pomisleki; osnovitev katoliškega centra je za nas dolžnost, katero nam nalaga pokorščina do sv. cerkve! Marsikdo bo čudno gledal, ko bo bral te besede. In vender je tako. Kje in kdaj je pa cerkev izrazila svojo misel o našem centru? Izrazil jo je sv. Oče papež Leon XIII, izrazili so jo avstrijski škofje. Res sicer, da besede „katoliški centrum“ ne najdemo niti v pismih papeževih niti v okrožnicah naših škofov; toda imeti treba le malo razuma za to, kar so papež in škofje o raznih prilikah učili in priporočali, in ne bo težko spoznati, da nič bolj srčno ne želijo in od nas ne pričakujejo, nego da se osnuje katoliški centrum. Papež in škofje se vedno držijo, kar se tiče političnih vprašanj, v neki visočini; njih dostojanstvo in Božji poklic ne pripuščata, da bi stopali naravnost na torišče političnih strasti, da bi direktno imenovali ali obsojali osobe ali stranke, da bi dajali nadrobne svete, da bi posamično določevali, kako in kaj treba delati. Oni govore bolj načelno, vodilno, vedno pa tako, da se iz prilike, o kateri govore, ali iz okoliščin da nedvomno spoznati, kaj namerjajo.

Kar se Leona XIII. tiče, je vsemu svetu znana njegova politična modrost. Omenjamo tu njegovih pisem do francoskih katoličanov posebno od predlanskim.

Digitized by Google

Vodilna misel teh pisem je v kratkem: Radikalstvo in masonstvo se je na Francoskem zarotilo proti katoliški cerkvi. Sovragi namerjajo sè zedinjenimi močmi krščanstvo izruti iz src ljudstva in društvo razkristijaniti. Zatorej treba, da se vsi dobro misleči katoličani zedinijo na tleh republikanske vstave ter poslužujoč se vstavnih svoboščin skušajo priboriti si večino v raznih zastopstvih in tako postavnim potom zboljšati zakone in pripomoči krščanskim načelom spet do veljave v javnem življenji. V ta namen naj francoski katoličani zatajijo partikularistične politične želje, naj ne razcepljajo moči radi političnih teženj zanemarjajoč vsem najviše, najsvetejše koristi — verske. Poslednjim treba vse drugo podrediti.

„Na tem polji — tako piše mej drugim sv. Oče — namreč na verskem polji, se morajo vsi dobri združiti, da se z vsemi postavnimi in poštenimi sredstvi borijo proti rastočim napakam postavodajstva. Spoštovanje, ki so je dolžni postavljeni oblasti, ne more tega prepovedati. Vsled tega ne moremo nikdar onih določb v postavodajstvu odobravati, ki so veri in Bogu nasprotne, ampak smo celo dolžni, da jih zavrgavamo.“ Prenesimo te besede — mutatis mutandis — na naše razmere. — Kaj hočejo drugega opominati nego: Katoličani avstrijski, pustite na stran vsa vprašanja, ki vas razdvajajo, pa združite se vsi za eno potrebno, katero, ako dosežete, vam bode vse drugo privrženo! Ne mislite, da žalite pokorščino, ki ste jo dolžni cesarju in državnim oblastvom, ako se postavnim potom poganjate za svoje in sv. cerkve pravice! Osnujte si zvezo, mejnarodnostno, pravo katoliško, zvezo — katoliški centrum!

Pa ne da bi se bali ali sramovali v to svrho zaslombe iskati v ljudstvu! Bodimo demokrati, in isto ljudstvo, katero hote socijalisti zlorabiti v svoje pogubne svrhe, skušajmo mi zase pridobiti ter vzgojiti v pravem krščanskem duhu, da z njegovo pomočjo spodrinemo liberalstvo, katero v zvezi z velikim kapitalom in židovstvom, zadržuje ljudstvo v jarmu nečastnega robstva. Leon XIII spodbuja katoliške politike na Francoskem, naj si skusijo ljudstvo pri-

Digitized by Google

dobiti, da se potegne za dobro stvar, in da svojo mogočno voljo vrže na tehtnico javnih zadev.“ Tudi mi ne sramujmo se krščansko izomikati in obdelavati kmeta in delavca, do o času odločivne ure potegne z nami. Ako mi ne povlečemo plebejca na svojo stran, nas prehite socijalisti in porabili ga bodo proti nam! Ne sramujmo se biti demokrati!

Leta 1891 je Leon XIII poslal pismo avstrijskim škofom, v katerem kaže na nevarnosti, ki pri nas katoliški stvari pretijo od liberalizma. Rastoči povodnji treba se v bran postaviti sè združenimi močmi. V to, želi, naj bi škofje večkrat imeli skupna posvetovanja, kako treba postopati; složnost škofov naj bi pa tudi lajikom bila v spodbudo in vzgled. Sloge, združenja treba i mej škofi i mej katoličani sploh: „Kajti ako se zlobni ljudje, mogočni po svoji drznosti in številu, družijo in zedinjeni zarotujejo, da bi katoličanom dar vere, mej vsemi najdraži, in druge iz nje izvirajoče dobrote vgrabili, je prav in potrebno. da katoličani, po vzgledu škofov, vse svoje težnje in moči združijo v obrambo.“ Je li mogoče nam v dejanje izvesti ta papežev opomin, da ne bi osnovali katoliškega centra?

Nič drugače nam niso govorili naši škofje sami. Vemo, kako se vže nekaj let zbirajo na Dunaji v posvetovanje skupnih verskih zadev; vemo tudi, kako so vže krepko nasproti vladi povzdignili glas za versko šolo. A tudi do svojih vernih, do avstrijskih katoličanov vseh narodnosti, so se vže obrnili v skupnih okrožnicah, kjer so jim mej drugim na srca polagali skrb za versko šolo, ter jih spodbujali, naj vestno izvršujejo svoje politiške dolžnosti, voleč v zastopstva zanesljive, katoliške može. Da, škofje naši so govorili, škofje so storili svojo dolžnost! Da bi jih li tudi mi razumeli! Kakeršne so razmere v Avstriji, škofje v naših strastno zdivjanih časih skoro dalje ne morejo, da ne bi izpostavljali svoje višepastirske dostojnosti — a tu pričakujejo, da jim mi pridemo nasproti, da jim mi od svoje strani podamo roko. Vsoda verske šole, boj za naše najsvetejše koristi se v konstitucijonalnih državah dandanes določuje v državnih zbo-

Digitized by Google

rih. Ako tukaj ne vzdignemo, nam nihče ne more pomagati. Škofje so nam dali vojni črtež: njih skupna zborovanja s permanentnim odborom so vže nekak katoliški centrum — naj ta centrum tudi nas na političkem polji združi, da bo škofovskemu centru odgovarjal političi centrum v državnem zboru!

K sklepu še nekaj. Največ težav bi osnovanju katoliškega centra znala delati nezaupnost, katera vlada mej zastopniki raznih narodov, nezaupnost, ki izvira največ iz narodnostnih mržnj. Od te strani se za skupno katoliško stvar največ bojimo. Povejmo naravnost, kar mislimo. Menimo, da bi se moralo posebno od strani nekaterih katoliških Nemcev važnost narodnostnega vprašanja bolj vvažati nego se navadno godi. Narodnostno vprašanje je faktor, s katerim se mora računati. Naj nihče ne misli, da je katoliškim Slovanom, ki so pripravljeni z Nemci zavezati se v obrambo katoliških koristi, vse eno, kaj in kako mislijo njih katoliški zavezniki o narodni enakopravnosti v Avstriji. Po pravici se je vže večkrat očitalo nekaterim prav odločnim nemško-avstrijskim katoličanom, da preveč gore za nemštvo in teže po nekem ponemčujočem centralizmu; ali vsaj nikdar ni bilo slišati od njih besede v zagovor tlačenih avstrijskih narodnosti. To ne gre, to ni niti katoliško; marveč ravno od pravih katoličanov se mora pričakovati, da znajo spoštovati naravna prava, h katerim spada jezik in narodnostne lastovitosti; kajti krščanstvo ne vničuje narave in njenih svojin, ampak jih čisti, ohranja in poplemenjuje, kaker nadnaravni red ne spodkopuje naravnega, ampak ga spopolnjuje in povišuje. Še zdi, da tam gor v nekaterih nemških pokrajinah naši verski bratje niti pojma nimajo, kako hudo de od tujstva tlačenim biti, kako hudo de deco pošiljati v nemške potujčujoče šole, videti, kako se nam sladki materin jezik kot nič vredna šara v kot meče, a kako pretirano se poveličuje tujščina, katera nam ni niti pri srcu, niti od narave na jeziku! To naj bi mogočni Nemci dobro premislili. Zatorej je v Avstriji, da se osnuje vse narodnosti obsegajoč katoliški centrum, neobhodno potrebno za vero koj na drugo

Digitized by Google

mesto v program postaviti narodno enakopravnost. Ako se to ne zgodi, bo še dalje trajala mej nami mržnja in nezaupnost, naši liberalci pa bodo imeli povod očitati nam, da izdajemo v imenu vere Nemcem slovansko narodnost. Ne bodimo katoličani Lienbacherjevega obreda! Ako se pa to zgodi, ako se nam v obrambo narodne individuvalnosti obljubi pomoč, potem, bratje, Nemci ali kateri koli ste, dobite v nas odločne, navdušene zaveznike, ki pojdejo z vami v ogenj za najsvetejša načela naše svete vere, potem ste nam bliži, ste nam ljubši, nego slovanski liberalci, ki z nami nimajo nič skupnega nego mrtvo govorico, ker z vami nas bo vezalo načelo, z vami edinil nas duh Kristusov!

Dr. Mahnič.

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država.

Zapiši, kar si videl, in kar je
in kar se ima zgoditi po tem.
Skr. raz. I. 19.

Moč idej v zgodovini.

Sploh se dandanes večkrat sliši, da naše znanje je prepovršno. Ta tožba ni neosnovana: kajti mi težimo preveč po neki splošni izobrazbi, katera naj bi obsegala koliker mogoče vse stroke človeškega spoznanja. Čim bolj se pa širi krog izobraževanja, tem manj moči in časa nam ostaja, da bi se s površja spuščali v notrajnost preglabljat pravo bistvo in početek reči.

To posebno velja tudi glede učenja zgodovine. Učimo se je premehanično, obračaje vso pozornost le na to, da si kar mogoče mnogo dogodkov vtisnemo v spomin, ne da bi jih mej seboj primerjali, ne da bi izsledovali njih pravih vzrokov. Materijalistično in fatalistično naziranje naših dni je krivo, da se veliki zgodovinski dogodki in politični prevrati smatrajo kot včinki slepega slučaja in da se jemljejo in vvažajo bolj kot posa-

Digitized by Google

mezni, brez vsake stvarne zveze mej seboj. Ne pomisli se, da slučajno se v zgodovini ne pripeti nič važnega, ampak da dogodki in prevrati, ki presnavljajo državni in družinski red ter spravljajo zgodovino v drug tok, so le dozoreli sad, ali recimo nekako vidno vtelešenje idej, katere so vže davno v duhovih tlele ožarjajoč in ogrevajoč jih za dejanja, katera kar na enkrat zagledamo izvršena z vso krepkostjo in odločnostjo.

Onemu mehaničnemu naziranju in plitvosti, ki od zunanjega lica ne prodre do bistva, do vzrokov, imamo v prvi vrsti pripisovati, da nas politični prevrati in revolucije prehitevajo, in se nam porajajo prav kot nekak „deus ex machina", potem ko so se vendar dolgo časa pripravljali in bi le kolikaj bistrosti zadostovalo, da bi vže prej prerokovali, kar mora prej ali pozneje bruhniti na dan. Revolucija l. 1848 je evropske državnike in ministre tako obnaglila, da so jim vže prvi dogodki zmedli pamet in glavo. Lehko bi bilo z modrostjo in odločnostjo prvi plamen vdušiti, potem pa s primernimi reformami svobodomiselne težnje obrzdati in jih napeljati v drug tir. Ne, revolucijski ognjenik je moral prej z vso silo izbruhniti, revolucija je morala prej obhajati svoje zmagoslavje v mestu in po deželi — potem še le, ko se je skusilo, da s korifeji revolucije se ne da pogajati, se je energično nastopilo! Ko je pa vstaja bila potlačena, mislili so gospoda, da so vže izvršili svojo nalogo — revolucijski žrjavici dajo tleti pod pepelom in še sami kaj pridno vanjo pihajo. Da, zdaj spijo gospoda ravno tako mirno in brezskrbno kot pred 1848 — na ognjeniku, ki žuga leto na leto v svoje žrelo pogoltniti nje in njih delo!

Ideje delajo zgodovino!

Ta temeljni zakon človeške zgodovine prezirajo moderni državniki. In vender drugače ne more biti. Delujoči faktor v zgodovini je človek; človek je pa razumno bitje, in kot tak nič ne dela, česar ni prej v misli ali ideji spočel. Odvisno je vse, katere ideje so se polastile njegovega duha. Kdor je tedaj vzrl te ideje, ni mu težko naslikati prihodnjih dejanj; ideje so vzorec dejanjem.

Ideje se pa razlikujejo v prave in krive, potem kaker se zlagajo z resnico ali ne. Ta razlika je večna, kaker je v svoji veljavi večen stavek protislovja. Večno je torej tudi nasprotstvo mej pravimi in krivimi idejami. Vsled greha se je pa to nasprotstvo zaneslo v človeški rod; ker greh je zakrivil, da se je človek odpadši od Boga in od resnice t. j. od pravih idej začel obračati k zmoti t. j. h krivim idejam. Nasprotstvo mej pravimi in krivimi idejami se je pa najjasniše pojavilo ter poostrilo s krščanstvom; kajti v krščanstvu se je včlovečil Logos t. j. večna Božja ideja, ki kot nevstvarjena resnica obsega vse ideje. Krščanska ideja, kot absolutno prava, izzivlje na boj vse krive ideje. In odkar se je krščanstvo prikazalo na zemlji, se ta boj

Digitized by Google

neprenehoma bije. Dvoje taborov stoji si nasproti: z ene strani krščanska resnica, katero zastopa Kristusova cerkev, z druge strani pa krščanske resnice negacija, katera se po raznoterosti zmot javlja na različne načine.

Pa vojska idej, pravih in krivih, ni vojska v zraku, ni vojska povsem nevidnih sil — ampak ideje, prave in krive, bojujejo se v svojih vojakih, v ljudeh, kateri odpirajo idejam, pravim ali krivim, um in srce, kateri se dajo od idej vnemati. Kaker se pa ideje razlikujejo na dvojo stran, tako se tudi vojska za nje deli na dva tabora.

Mej idejami, kaker pravimi, tako krivimi, se nahaja sorodnost; prave ideje se porajajo iz enega in istega pravzroka, namreč iz Božjega razuma, v tem obstoja njih sorodnost, njih vzajemnost; krive ideje so si pa sorodne v tem, da je vsem skupna negacija in nasprotstvo resnice. Ta sorodnost prehaja od idej na ljudi; ljudje, ki izpoznavajo iste ideje, se nehote zbližajo in drug drugega oklenejo; zgodovina krščanstva priča sijajno, kako silovita je družívna moč krščanskih idej. Vsi krščansko mis'eči so ena družina, ena vojska, so otroci ene matere, katere je rodila večna resnica.[1]) Pa isto tako se čutijo za sorodne tudi otroci krivih idej; in bodi razlika mej njimi samimi še tolika, vendar na vse to pozabijo, podajo si roko v zvezo, kaker brž gre za boj proti katoliški cerkvi. Vojski pravih in krivih idej si sicer stojiti nasproti, odkar je človek grešil, vendar, kaker smo rekli, se je nasprotstvo poostrilo, še le z Jezusom Kristusom. Proti njemu so se zavezale vse sovražne sile: židovstvo, pogaustvo s peklom vred To nasprotstvo je od njega prešlo na katoliško cerkev. Njena zgodovina je zgodovina boja z nasprotnimi silami. Ta boj je pa v prvi vrsti boj pravih idej s krivimi. Katoliške dogme so od Boga razodete ideje, od cerkve določene. In okol teh idej suče se, rekli smo, ves boj. One so tiste sile, ki narode družijo in razdružujejo, ki vekom presnavljajo lice.

Sicer se pa ta boj preminja po tem, kaker se v človeštvu pojavi ta ali ona zmota. Cerkev se omejuje na to, da zmote zavrgava ter jim nasproti določuje in pojasnjuje od Boga razodete resnice. In kaker zmota v svoji praktični vporabi vpliva na dejanje človekovo in obraja sad v privatnem in javnem življenji, tako skuša tudi cerkev versko določeno resnico vpotrebiti na življenje krščanskega ljudstva in tako vjaloviti včinke nasprotno vplivajoče zmote.

[1]) Ta misel se izraža v Kristusovih besedah: „In opravičili so modrost vsi njeni otroci.

Digitized by Google

Najnovejša revolucija — hči naturalizma. Zarotila se je pred vsem proti cerkvi.

Naš vek je vek naturalizma v najširšem pomenu. Pognal je naturalizem iz racijonalizma. V osemnajstem stoletji se je naturalizem le bolj teoretično gojil v delih enciklopedistov. Na vzgojo in državni red ga je teoretično vpotrebil Rousseau. Njegov „Emil“ pa „Contrat social“ ste v tem oziru epohalni deli. Naturalistične nauke je v dejanji poskusila izvesti francoska revolucija. Po večletnem boji se je stari Evropi posrečilo revolucijo zatreti in vvesti prejšnji državni red. Leta 1815 sklenjena „sveta alijanca“ je določila, da se ima odslej Evropa vladati po krščanskem pravu. Pa to so bile večinoma le besede, ki so ostale na papirji. Državniki sami so bili učenci protikrščanskega naturalizma, vzgojeni v duhu revolucije — kako bi tedaj vladali narode v krščanskem duhu? Pa tudi so krščanstvo premalo poznali, da bi vedeli, kako se pravo krščanstvo nahaja le v katolicizmu, in kako je brezmiselno zavezavati se v obrambo krščanskih načel, a ob enem v železje državnih paragrafov vklepati katoliško cerkev, zunaj katere krščanstvo prej ali kasnej spuhti v racijonalizem in brezverstvo. Evropa se je hotela ohraniti proti revoluciji, a spozabila se je, da njen državni in socijalni red je sezidan na katoliško krščanstvo, ne pa na Lutrovo ali Kalvinovo, katero samo dosledno pelje v racijonalizem in naturalizem. V tem so se modri diplomati preračunili — in zmota je bila za Evropo osodepolna.

Tej kratkovidni evropski diplomaciji nasproti so učenci revolucije bolj logično mislili, zatorej tudi bolj dosledno delali. Oni so segli globoče, globoko dol, kamer državniki niso mogli za njimi. Poslednjim vse krščanstvo in katoličanstvo ni imelo višega pomena, nego vkoliker je veliko množico strašilo s peklom in jo tako držalo v slepi pokorščini pod državno oblastjo. Revolucijonarji so pa vedeli, da država dobiva od krščanstva nekaj višega: princip avktoritete, na katerem sloni legitimna monarhija in ves javni red; nositeljica in hraniteljica tega principa je pa katoliška cerkev. V tem ko so tedaj državniki cerkev skrupulozno nadzorovali, da ne bi pač narodov po rimskem duhu „fanatizovala“. so revolucijonarji skrbeli, kako bi krščanskim vedam in filozofiji, ki duhove vtrjuje v veri v objektivnost načel ter tako postavlja v njih tla za spoštovanje avktoritete, zabranili povrat na vseučilišča in druge šole; ob enem so mej srednjimi in nižimi stanovi širili slovstvo, kateremu je bil glavni namen v čitateljih vničiti vsako češčenje in spoštovanje do tistih, ki so vladali v javnem življenji. Pod vplivom tega revolucijonarnega slovstva se je v duhovih vršil nevaren proces in tlelo je po Evropi

Digitized by Google

vže dolgo dolgo prej ko je l. 1848 jel povsod kvišku švigati plamen revolucije, katera se je morala poroditi po zakonu psihologične nujnosti: kar se je v duhu spočelo, mora prej ali kasnej na dan.

Tudi ta revolucija se je srečno potlačila; koncesije, ki so se dovolile, da bi se duhovi potolažili, so se deloma kmalu potem preklicale — in stara Evropa, zdelo se je, smela je spet mirno počivati.

Pa počivat se niso vlegli stare krščansko-monarhične Evrope bistroumni sovragi. Tem se je zdelo, da morajo svoj črtež predrugačiti. Napad vseh dotedanjih revolucij, od velike francoske do revolucije 1848, je v prvi vrsti veljal monarhiji pa državnemu in socijalnemu redu sploh. Direktno se je do tedaj revolucija zaganjala v legitimno monarhijo, da bi se po nje propadu sprevrglo še ostali red. Pa skušnja je učila, da po tej poti ne gre. Kolikerkrat je revolucija vstala, tolikokrat so jo vrgli ob tla, in monarhija je spet zmagoslavno vstala iz groba, v kateri se je vže pogrezala.

Tedaj so revolucijonarji zapazili, da v ozadji stoji velesila, katera državo in društvo vzdržuje in vedno znova oživi, ko bi se moralo zdeti, da se poginu ne moreti izogniti. Ta velesila je katoliška cerkev. Zapazili so tudi, da po vsakej revoluciji se država katoliški cerkvi skuša približati, kaker bi čutila, da le v njej je rešitev. Znano je pač, kako se je n. pr. Avstrija s cerkvijo spravila, sklenivši z Rimom konkordat. Rodilo se je tedaj v revoluciji prepričanje: Brezvpešno je bojevati se proti državi in socijalnemu redu, dokler cerkev stoji, kajti v njej ima država in društvo neomajno zaslombo. Ako hočemo torej zrušiti obstoječi državni in društveni red, vničiti moramo pred katoliško cerkev. — To je program, ki ga izvršuje najnovejša revolucija po l. 1848.

Konečne namere najnovejše revolucije.

Rekli smo: pogin katoliški cerkvi! Ker je pa kat. cerkev zidana na rimsko papeštvo, se je revolucija zarotila, da mora pred vsem streti papeštvo — ž njim pade sama ob sebi tudi cerkev. Država pa naj se pusti pri miru, dokler traja boj proti papeštvu. Ne le to — ampak revolucija si je državo samo najela za zaveznico v boji proti papežu in cerkvi. Kaker brž se doseže glavni namen — vničenje papeštva in cerkve, se revolucija obrne proti svoji zaveznici ter jo, oropano edine zaslombe, ki jo je imela v cerkvi, prepusti njeni neizogibni vsodi; potem pa nastopi doba socijalne demokracije, doba univerzalne socijalistične države.

Digitized by Google

Kdor sodi mileje o najnovejši revoluciji, se v svojem optimizmu silno moti. Kako resnične so naše trditve, je razvidno iz nasprotniških izjav samih.

Vničiti katolicizem — ker prav za prav on edin stoji na poti vresničenju socijalistične države! To je izpovedal vže l. 1849 Ledru-Rollina učenec Macé: „Mi socijalisti imamo enega samega sovražnika — katolicizem.“[1])

Katolicizem je pa neločljiv od rimskega papeštva; zatorej šteje revolucija rimskega papeža za svojega naravnega in poglavitnega sovražnika, kaker je izpovedal l. 1864 mason Ausonio Franchi.[2])

Seveda z rimskim papežem se je morala napasti cela katoliška hierarhija in redovništvo. Karkoli je bilo ostudnega, karkoli je moglo obuditi sumnjo in sovraštvo proti cerkvenemu osobju, spraviti se je moralo na dan: obskurantizem, jezuitizem, klerikalizem, romanizem in kar je enakih fraz, vse je moralo služiti namenom revolucije: da se le vniči veljava hierarhije — cerkev mora potem pasti sama ob sebi. Vže l. 1845 so švicarski radikalci pisali: „Gotovo naši najnevarniši sovražniki so jezuiti; pa naša zmaga bi ostala nedopolnjena, tudi ko bi vničili zadnjega učenca Lojolovega; kajti biva neka moč, ki se zarotuje v našo pogubo in nas hoče vkleniti v verige, in ta moč je papeštvo, katero v orožnici srednjega veka išče orožja, da bi se bojevalo proti svobodi; služabniki te moči niso le jezuiti, ampak vsi redovniki . . Čas je, da vdarimo po glavnem sovražniku in napademo c e l i r o m a n i z e m.“[3])

Razume se pa, da od začetka je bilo treba previdnosti, da bi se preveč ne žalil verski čut t. j. treba je bilo dobro ločiti mej vero in duhovniki, hliniti spoštovanje do prve, a očitno napadati in obrekovati druge, ločitev, katero tako izvrstno povdarjajo liberalci vseh časov in krajev, tudi slovenski!

„Spoštovanje veri — večno sovraštvo duhovnom! Klical je v sveti republikanski jezi knez Canino l. 1849 v rimski zbornici.

Pred vsem je pa revolucijonarjem služilo ime „jezuitov“ kot najzdatniše strašilo kratkovidnih in bojazljivih katoličanov. Mazzini sam je v svoji glasoviti instrukciji, ki jo je 11. nov. 1846 razposlal „bratom“ po Italiji, mej drugimi svedstvi, kako zapeljevati in begati katoličane, nasvetoval tudi to: „Klerikalna sila je personificirana v jezuitih; ostudnost tega imena je za socijaliste moč, zapomnite si!“ Prišlo je v navado, da se je katolicizem istovetil z jezuitizmom, vse naredbe rimskega papeža so se pripisovale jezuitom; s tem se je hotelo občinstvo preveriti,

[1]) Longhaye: Suis-je française? p. 110.
[2]) Bauhütte 1864. št. 30.
[3]) Journal radical de Zurich, janv 1845.

Digitized by Google

da cerkve ne vlada papež, ampak črni jezuitski general! In kaj se ni vse izreklo proti jezuitom! Poslušajmo le enega — Gioberti-ja: „Kriv nesrečnega stanja v Italiji je bil jezuitizem, ta rak, ki nas gloje, kuga ki nas mori, od njega izhajajo neposredno ali posredno vse naše nezgode, vse naše bolečine.“[1]) In kako se je ta stari mazzinijan navidezno vnemal za čistost vere in za prostost cerkve, da bi le tem bolj znesel se nad jezuiti, kot provzročitelji vsega slabega v katoliški cerkvi! Mož je pač vedel, da jezuiti so, kaker jih je imenoval Voltaire sam, granadirji svete Stolice. Resnično, ta in noben drug razlog je bil in je, radi katerega se sovragi katoliške cerkve zaganjajo v prvi vrsti v jezuite ter hote duhovne in cerkev samo razvpiti za jezuitsko. Kdor li količkaj pozna cerkveno zgodovino od 16. veka sèm, ve, da je ravno jezuitska družba cerkvi bila najmočnejša trdnjava proti protestantizmu. Po Jezusovi družbi se je cerkev pomladila in znova vtrdila. Naravno tedaj, da vsi oni, ki bi noteli katoliške narode izvabiti v protestantizem ter potem v brezverski naturalizem, vselej svoje napade začno z jezuiti. Tako delajo tudi slovenski liberalci, kojim so vse naredbe slovenskih škofov katerejim ne vgajajo — jezuitske. Kolikokrat smo te masonske misli brali v „Sl. Narodu“ ![2])

Tudi se ni zabilo ločevati mej katolicizmom in — klerikalizmom, češ, prvega se brani in spoštuje, a zametava se le drugi! Spet razločitev dobro znana tudi na Slovenskem! Kaker da bi katoliška cerkev kje drugje bivala nego v klerikalizmu t. j. v papeži, škofih in duhovnih! Pa vender tudi to nekaj velja, ko gre za to, da se begajo duhovi. Posrečilo se je loží posebno na Francoskem ravno s to natolčnico marsikaterega prav resno mislečega katoličana, celo omikanca, duhovščini in cerkvi odtujiti, kateri se je čutil žaljenega, ko so ga zmerjali — klerikalca. Da, to je bilo na Francoskem, ko se je po nesrečni vojski z Nemčijo dolgo časa določevalo, ima li vladati katolicizem ali spet liberalizem, to je bilo glavno strašilo, s katerim so masoni vgnali vže tako boječe (liberalne) katoličane: „Naš sovražnik je k l e r i k a l i z e m“[3]) — klical je Gambetta v parlamentu, in — katoličani jeli so se vmikati sè svojimi k a t o l i š k i m i zahtevami! Da ločitev mej katolicizmom in klerikalizmom ni nič drugega

[1]) Gioberti. Proleg. 116.

[2]) Umestno bo, ako tu navedemo besede francoskega pisatelja: „Preganjanja, nesreče, razžaljenja, s katerim se je zatirala jezuitska družba, se ne dajo našteti, ker zgodovina tega reda se tesno sklepa z zgodovino katolicizma v novejših časih, in preganjenja, nesreče, razžaljenja so bila toliko proti braniteljem papeževe avktoritete, koliker proti vsemu katolicizmu; se imamo torej čuditi radi vojske proti Jezusovi družbi, mogočni pomagalki sv. cerkve, ko se namerjava vničenje cerkve same?“ — La vérité sur les Jesuites, c. l. p. 5, 6. Paris, 1844.

[3]) Le clericalisme; voila l'ennemi.

Digitized by Google

nego past, ki so jo liberalci nastavili, da lovijo katoličane, z besedo „klerikalec“ hoteč jih razvpiti za slepe sluge sovraženih duhovnov, je od masonov samih vže vradno pripoznano.[1]) Zatorej je tudi pariški nadškof kardinal Guibert štiri dni potem, ko je Gambetta izgovoril gorenje besede, javno protestoval: „Zdaj je gotovo, da besede „klerikalci“ in „ultramontanci“ pomenjajo vse katoliško društvo naše dežele: škofe, duhovne, vernike . . Merilo je tedaj na katolicizem, kar se je reklo: Glej ga sovražnik!“

Drugi so si spet pravi katolicizem razlagali po svoji glavi, češ, papež in duhovni so Kristusov nauk popačili: radi tega se jih mora pobijati in črtiti! „Moj katolicizem ni vradni katolicizem rimski“ — je tiste dni pisal Gioberti.[2]) Tudi ta misel si je vže našla pot v slovensko časopisje! Naj se je v bodoče skrbno varujejo! Vse pripomore k vničenju duhovske kaste ter katoliške cerkve!

Tudi nemško pruski „kulturkampf“ ni imel drugega namena, nego boj s katoliško cerkvijo do smrti. — Minister Falk je to izjavil v državnem zboru: „Vsi protestanti se morajo zbrati okol zastave povzdignene proti Rimu, ker ta vojska je nadaljevanje tiste, katero je reformacija začela proti katolicizmu.“ „Proti Rimu in proti duhovstvu — je naše geslo, je naša molitev. Borimo se kot junaki, razrušimo Rim in papeštvo!“[3])

Tako se je klicalo iz Nemčije — isti klic odmeval je iz Italije in skoro iz cele Evrope. Glavna vloga v tem boji je pa pripadala revolucijonarjem italijanskim, ker v njih sredi je imelo papeštvo sedež: to se je moralo zatreti, kar pa se ni moglo zgoditi, ako se ni revolucija polastila Rima.

Skoz dve desetletji je Rim ostal geslo za italijansko revolucijo. V Rim je tedaj revolucijo gnala ne toliko politika, ampak bili so verski razlogi: upali so, da s papeškim Rimom pade papeštvo samo in ž njim katoliška cerkev, kaker brž se posreči papeža oropati posvetne države, ki ga je delala neodvisnega od vsake zunanje oblasti. V Rimu tedaj, v središči katolicizma, se je hotelo dokončati boj proti cerkvi: „V Rimu — klical je v Florenciji veliki mason Mazzini — v Rimu biva veliki sovražnik luči, naša dolžnost je tukaj se ž njim samim vdariti!“ Na dalje nam sploh namere laških revolucijonarjev pojasnjuje Mazzini sam v pismu, katero je tiste čase pisal svo-

[1]) Prim. masonski vradni list „La chaine d'union,“ juillet, 1880, kjer se bere: „La distinction entre le catholicisme et clèricalisme est purement officielle, subtille, pour les besoins de la tribune; mais ici, en loge, disons-le hautement, pour la vérité, le catholicisme et le cléricalisme ne font qu'un.“

[2]) Maineri. Il Piemonte nel 1850 ecc. Lettera di Gioberti a G. Pallavicini

[3]) Frenzel-Deutsche Kämpfe.

Digitized by Google

jemu prijatelju Dall' Ongaro: „Revolucija zamore izvršiti dvoje: odpraviti z odlokom papeštvo v Italiji t. j. odločiti, da v Italiji se ne voli več papeža. Papeštvo je vstanova . . . ne manjka razlogov, da se opraviči njegova odprava . . . In revolucija drugič more doseči, da se porodi nova vera, nova cerkev, svobodna kaker vse druge, pa mogočna povzdigniti se nad druge. Za vse to treba imeti v oblasti Rim."[1])

Da, namere revolucijonarjev imele so poleg negativne tudi pozitivno stran. Hotelo se je, da bo isti Rim, ki je bil doslej središče katoličizma, odslej glavni sedež nove humanistične vere, katero izpoznava masonstvo. „Dajmo, da se bo iz večnega mesta našega razširjala luč po vesolnem svetu, da svet občuduje neizmerno silo masonstva."[2]) Mazzini sam je v glavnih potezah načrtal bistvo nove vere, katere središče je imel postati papežu vzeti Rim. Pa o tem mislimo govoriti v posebnem poglavji.

Sicer pa tudi ta vera, bodisi kakeršna koli, nima stalne vrednosti, ampak je le prehodna — peljati ima narode v popolno brezverstvo, v ateizem. Da konečno le to namerjavajo, izpovedali so socijalisti o raznih prilikah, posebno pri kongresih, katere obhajajo skoro vsako leto. Dosledni so — in se prav po tem razlikujejo od navadnih liberalcev, kateri sprejemajo le premise naturalističnih doktrin, a se boje iz premis sklepati. Te sklepe do skrajne meje izvajajo socijalistični revolucijonarji, in ker ima teorija služiti praksi, hote one teoretične posledice tudi vpotrebiti na življenje.

„Bog ni niti pravzrok, niti substancija, niti duša, niti monada; on je personifikacija vesolnega ravnotežja . . . V nravstvenem oziru je Bog pravica. Zatorej ne oltarjev, ne podob, ne žrtev, ne sakramentov, ne skrivnosti, ne duhovenstva, ne bogočastja."[3])

Pa tudi pri goli negaciji nima ostati; verski nihilizem ima preiti v očitno sovraštvo proti Bogu. Do te meje mora konečno dospeti socijalistična vera. Katekizem popolnega bogotajstva in očitne vojske proti Bogu je v glavnih potezah vže l. 1848 načrtal oče modernih socijalistov, Proudhon, v stavkih, od katerih grozovitejši se niso brali v človeškem jeziku: „Naj se iz človeškega govora izloči ime Božje, ker vže tritisoč-letna skušnja me uči, da kdorkoli mi govori o Bogu, se zaroture ali proti moji prostosti ali proti moji mošnji . . . Prva dolžnost razumnega človeka je, da za vselej iz svojega duha vrže idejo Božjo, ker ako

[1]) Per tutto questo bisogna aver Roma in mano. — Mazzini al Dall' Ongaro pag. 312.
[2]) Ibi a. III, n. 3.
[3]) Bollettino della masson. it v 2. p. 531. Firenze 1869.

Digitized by Google

tudi Bog biva, je povsem sovražnik naše narave . . . Večni Oče, Zen ali Jehova, ti si, si bil in boš vedno zavisten Adamu, tiran Prometejev. — Ti si triumfoval, in nihče se ni drznil ti nasprotovati . . . In zdaj, glej, vržen si s prestola . . tvoje ime, katero je tako dolgo bilo zadnja beseda modremu, potrditev sodniku, moč vladarju, upanje vbogemu, zavetišče zgrevanemu grešniku, tvoje ime se bo v prihodnje sprejemalo z zaničevanjem, s preklinjanjem, ljudje je bodo napadali z žvižganjem, kajti Bog je neumnost in podlost, Bog je hinavščina, Bog je tiranstvo in revščina, Bog je zlo . . . Bog, ne vtikaj se več v naše zadeve, kajti jaz, ki sem zdaj prišel k modrosti, in se te več ne bojim, z roko proti nebu prisežem, da ti sam si vbijalec moje pameti, strašilo moje vesti" [1])

Slednjič — tako stoji v programu najnovejše revolucije — pride na vrsto država, ter ves sedanji državni in socijalni red. Treba je le zvesto poslušati, kar so o raznih prilikah socijalisti govorili in pisali. Prva na vrsti je monarhija. Revolucija je nespravljiva sovražnica monarhije. To so dokazale vse zarote, vsi prevrati zadnjih sto let. Pogin monarhijam celega sveta! „Pogubni zavezi monarhistični ima slediti zaveza narodov" [2]) t. j. univerzalna ljudovlada. Leta 1867 so evropski socijalisti in demokrati na shodu v Genfu javno pred svetom govorili in sklepali o zavezi s v o b o d n i h l j u d o v l a d, katera ima obsegati zedinjene države evropske"

Pa ta vesolna ljudovlada se nima osnovati po doslej veljavnem Božjem in človeškem pravu, ampak strogo po teoriji novih socijalistov in komunistov. V novi ljudovladi nimajo več veljati od Boga dani naravni zakoni, niti ima obstati dosedanji družinski red — vse se ima prevreči in postaviti na popolnoma novo podlago. Vže leta 1862 je pariška policija prišla na sled tajni demokratično-socijalistični družbi. Več članov je bilo vjetih in tiranih pred sodišče. Kaker se je spoznalo iz sodnijske preiskave, je imela družba sledeči namen: Vstanoviti se ima demokratiška in socijalna ljudovlada, s pravico do dela, ljudovlada, ki ne pozna niti vojske niti avktoritete; odpraviti se ima vse teritorijalno in zemljiščino posestvo, vsaka obrtna last; ne več davkov, ne javnega in hipotekarnega dolga; ampak mesto vsega tega vvesti se ima diktatura oboroženega ljudstva; sama in edina lastnica je država. Postaviti se ima sodišče, katero bo vse otroke, ko pridejo v peto leto, preiskavalo in določevalo jim stan in poklic."

„Ako bi se vvedle te reforme — pripomnjuje k temu Bizouard — bi družine ne imele več niti pravice do svojih otrok; za sužnje bi si naredili posestnike, v tem ko bi socijalisti bili

[1]) Proudhon, Système des contradictions économiques, c. 6 ed 8.
[2]) Alleanza repubblicana 20. ag. 1868.

Digitized by Google

aristokrati, in bi vdobili razne državne posle, dostojanstva in vprave. Z robstvom in z unitarijskim verstvom, ki se hoče vpeljati, bi društvo zdivjalo.[1])

Verski in socijalni nihilizem tedaj, kateri ima vničiti cerkev in državo ter prevreči ves družbinski red — to je konečni smoter najnovejše revolucije!

Geslo najnovejše revolucije: „Bog in narod!“

Navadno ima vojska svoje geslo. V geslu se izraža smoter, radi katerega se vojskuje. Kdor tedaj ne pozna sovražnika, poglej na geslo njegovo — in vedel bo, s kom mu je opraviti Tako ima tudi vojska, ki dandanes pod zastavo revolucije cerkvi in državi preti s poginom, svoje geslo, geslo na prvi videz tako nedolžno, da, vzvišeno in krščansko: Bog in narod!

Nas pa tem bolj mika dvoje besed spregovoriti o tem geslu, ker se navaja neredkokrat tudi mej nami, mej Slovenci pravim. Bog in narod! — zdi se, je sprejela za svoje geslo celo naša družba sv. Cirila in Metoda, ki se je o svojem rojstvu poklonila tudi slovenskim škofom, ki po slovesnem zatrjevanji svojih voditeljev hoče biti in ostati družba — verska, katoliška! Nedavno smo tudi mi, zlobni obrekovalci Ciril-Metodove družbe, znani od katoliškega shoda, od neke ženske podružnice dobili pismo, na katerega zavitku je bil prilepljen trak v slovenski tribojnici z geslom: „Bog in narod!“....

Rekli smo: to je geslo najnovejše revolucije! Da se komu ta trditev ne bo zdela neosnovana ali presmela, damo najprej besedo enemu prvih revolucijonarjev našega veka, ki je gotovo poznal vse tajnosti, demokracijske zarote; Giuseppe Mazzini piše: „Gre se za to, da pokažemo Italiji in Evropi, da naš klic: Bog in narod. ni lažnjiv . . .“[2]) Njegov prijatelj in zaveznik, odpadli duhovnik in revolucijski pisatelj Dall' Ongaro, istotako rek „Bog in narod“ imenuje znamenje ali geslo, „simbolo“ — prekucijske demokracije[3]) — Njim pač moramo verjeti!

Sicer ni pa težko vganiti, zakaj si je revolucija izbrala ravno to geslo. Kaker smo vže zgore razložili, namerjava revolucija razdejati cerkev, potem pa zmajati državo ter prevreči socijalni red. Ves sedanji red pa sloni na principu avktoritete. Avktoriteta se podložnemu ljudstvu konkretno kaže v osebah, katere so nje nositelji v cerkvi in državi. Te osebe nadomeščajo

[1]) Bizouard, des rapports de l'homme avec le démon, vol. 6. p. 764.

[2]) „Si tratta di provare all' Italia e all' Europa che il nostro grido Dio e popolo non è una menzogna...“ — Monitore romano 1848. 5 apr.

[3]) Dall' Ongaro. Lettera al Quinet.

Digitized by Google

Boga pred ljudstvom. Pa ravno ta srednji, Boga in ljudstvo vežoči člen, se pogreša v omenjenem geslu. Narod se stavi v neposredno zvezo z Bogom, kaker bi Bog ne imel na zemlji namestnikov, da v njegovem imenu, z njegovo oblastjo vladajo narode. Pa to namerjajo socijalisti: oni hočejo društvo tako prevstrojiti, da ne bo nihče vladal, nihče vkazoval, nihče stal n a d ljudstvom s katerokoli v i š o oblastjo, ampak da bodo vsi enaki, da bo ljudstvo sè svojo absolutno voljo vladalo samo sebe; tedaj imeti hočejo družbo — brez papeža, brez škofov in duhovnov, kaker brez kraljev in vsakaterih oblastnikov. „Prišlo se je na misel temelini princip sam zavreči in to se je storilo s tem, da se je dinastiji veličastvo in samooblastvo odvzelo in proglasilo novi princip ljudske suvrenitete.“ [1]) Tem nameram gotovo najtočneje pristoja geslo: Bog in narod.

Da se pa omenjeno geslo resnično obraća proti vsakemu Boga zastopajočemu osobstvu, in ima čisto revolucijonarno smisel, nam najlepše pojasnjuje naslednji dogodek iz l. 1849, tedaj iz dobe, iz katere se prav za prav poraja najnovejša revolucija Papež Pij IX je bil tedaj v pregnanstvu v Gaeti. Obhajala se je Velika noč. Pijemonteški duhoven Luigi Spola pel je v vatikanski baziliki slovesno mašo; potem je stopil na balkon, s katerega so papeži navadno blagoslavljali zbrano množico, ter od tod z Najsvetejšim podelil blagoslov. Kanoniki vatikanski se niso hoteli vdeležiti bogoskrunske slovesnosti; zatorej jim je Mazzini naložil občutno denarno kazen. Istega dne je pisal vže gore omenjeni Dall' Ongaro pismo, ki se sme smatrati kot nekak komentar k vatikanski slovesnosti, pismo, katero klasično razkriva pravo smisel gesla: „Bog in narod“: „Kristus je tudi letos v Rimu od smrti vstal . . . Odrešenik človeških duš je tudi letos premagal t e m n e s i l e in odprl g r o b z a p e č a t e n o d s a m o s i l s t v a. Krščansko ljudstvo ljubi ta praznik pred vsemi drugimi, ker je p r a z n i k s v o b o d e . . . Naše geslo „B o g i n n a r o d“ ne bo dopolnjeno, predno se ne raztrže v s a k a v e r i g a, predno ni vsaka človeška duša rešena mnogovrstne sužnosti, ki jo tlači . . . Sveti Peter je tudi letos odprl svojo veličastno prestolnico ljudstvu rimskemu . . . Po maši je letos z balkona vatikanskega, od koder je papež navadno dajal ljudstvu svoj blagoslov, svobodno ljudstvo prejelo blagoslov od K r i s t u s a s a m e g a v s a k r a m e n t u . . . In blagoslov Besede Božje se bo tudi letos v obilnosti razlil na rimsko ljudstvo, katero je znalo l o č i t i k a r j e č l o v e š k o, o d B o ž j e g a, v e r o K r i s t u s o v o o d s k o r j e, k i j o j e s k r i v a l a, e v a n g e l i j o d d e k r e t a l o v, b r e z m a d e ž n o š t o l o J a g n j e t o v o o d š o p i r n e p u r p u r e

[1]) Feldzug der Österreicher in Italien. Weimar 1849,

Digitized by Google

kardinalov. Vprašalo se bode, kaj se je letos pogrešalo pri velikonočni slovesnosti. Pogrešal se je, ne po krivdi naši, namestnik Kristusov; ko je odšel on, ostal je Bog in narod.“ Isti Dall' Ongaro, govoreč o blagoslovu, ki ga je podelil ljudstvu Kristus v sakramentu, piše nadalje: „Kar se tiče nas, ako bomo kdaj poklicani reševat veliko vprašanje, se bomo omejili, da vržemo iz svetišča bogoskrunske kupčevalce z bičem Sinu človekovega. Sveti Peter se bo najbrže vzel vpornim kanonikom, pa le, da se osnažen od vsake nesnage vrne — Bogu in narodu rimskemu.“ [1])

Geslo vže samo na sebi je kaj pripravno vzgajati in dozarjati ljudstvo za revolucijske namere. Skušnja uči, koliko moč imajo sploh enaka gesla na duha in srce. Treba jih le večkrat in v raznih oblikah povdarjati pa v njih zmislu k ljudstvu govoriti. Geslo je točno in kratko izraženo vodilo za delovanje; kot tako se geslo lehko vtisne v spomin, dokler počasi prevzame duha in voljo. Ne moremo si pa kaj bolj prilizovalnega za ljudstvo misliti, kaker so besede: Bog in narod. Pa tudi zapeljive so te besede in proti človeški avktoriteti sčuvalne. Čim bolj stavimo ljudstvo v neposredno razmerje z Bogom, tem bolj je odvračamo od njegovih oblastnikov, a v isti meri je opozarjamo na njegovo lastno moč.

Ta moč ni pa moralna moč, ampak moč fizična, moč pesti. Ravno zavest te moči hočejo socijalisti obuditi v ljudstvu, kajti socijalizem se je hoče poslužiti, da o svojem času z njo prevrže obstoječi red, pomorivši duhovske in svetne oblastnike. V tem smislu ljudstvo združevati in odgojevati hočejo tudi socijalisti z omenjenim geslom „Dovolj — piše Mazzini — da se obudi v ljudstvu katera misel in oživi v njem zavest o njegovi moči in se je naredi predrzno v zahtevah.[2]) Nič bolj vpijanljivo ne vpliva na srca priprostega plebejca, kot članek napisan proti škofom ali svetnim oblastnikom, kakeršni se tolikokrat dandanes bero po naših liberalnih listih, članek, ki ga je radikalni politik zapečatil s krepko-grozečim: Bog in narod! . . . K takemu sklepu si nehote zviha rokav in grozeč dvigneš svojo dlan . . .

Od zdolej navzgor hoče revolucija prevreči socijalni red, zatorej je vrgla v narode geslo: Bog in narod! Kar pravzaprav hoče, je le narod in njegova absolutna volja, je človeštvo brez Boga — a prvi del v geslu — „Bog“ je za zdaj potreben, da se pod tem imenom zakrivajo zlobne namere, revolucijonarnega gibanja in se kratkovidneži speljujejo na led. Kdo bi pač

[1]) Dall' Ongaro ad Edg. Quinet, p. 31.

[2]) . . . Bastano per far nascere delle idee e dare al popolo il sentimento della sua forza e renderlo esigente.

Digitized by Google

mislil, da ljudje, ki nosijo v svojem geslu na prvem mestu sveto ime „Bog“ namerjavajo vojsko proti Bogu in njegovi cerkvi?! Revolucijonarji sami so sprevideli, da ne kaže vero napadati; to bi zavstavilo celo podjetje vže v početku“ [1]) „Čeravno se je tedaj v ložah ljuto napadalo vsa verstva, ki priznavajo bivanje Boga in nevmrljivost duše, vender v javnosti zaveza se je kazala nasprotna verskim prepirom.“ [2])

Pa koliko se jih še vedno da prekaniti od zvijačnosti framasonov! Tudi katoliško misleči možje se neredkokrat ponašajo s framasonskim geslom: „Bog in narod!“ Kdo je pa to geslo zanesel v družbo sv. Cirila in Metoda, ostane za zdaj še skrivnost, akoravno n a m ni več skrivnost. Vsekaker pa ni modro, da katoličani vsprejemamo za naša društva gesla, ki so služila Mazzinijem in drugim socijalističnim rovarjem. Naj bi ta neslovenska beseda za vselej vtihnila mej nami!

Skrivni voditelji najnovejše revolucije.

O skrivnih društvih, posebno o masonih, se je vže veliko pisalo. Vže nad sto let opozarjajo rimski papeži vladarje in narode na nevarnosti, ki prete od masonstva državi in družbi, brezobzirno razkrivajoč njegove pogubne naklepe in tajne zarote. „In vendar se nahajajo mej katoličani samimi še taki, katerim se zdi obdolženje masonske sekte pretirano, češ, masonom ni resno, da bi hoteli prevreči obstoječi red, marveč kar vganjajo, se ima smatrati za nekako nedolžno, otroško igračo! Niso še tri leta od tega, ko mi je učen pa izkušen mož, in sicer duhovnik, nekaj takega zatrjeval — in to potem ko je vže dve leti prej beli dan zagledala Leona XIII imenitna okrožnica „Humanum genus“!

Nam pa je ravno masonska sekta tista, v katere skrivnih rokah se shajajo rudeče niti najnovejše zarote proti altarju in prestolu. Pred vsem hočemo navesti sodbo, ki jo je o tem izrekel Pij IX dne 21. nov. 1873 v pismu poslanem nemškim škofom: „. . Morebiti se bo kdo od Vas, čestitljivi bratje, čudil, da se dandanes tako na daleč širi vojska proti katoliški cerkvi; pa kdorkoli dobro pozna značaj, želje, namere sekt, bodisi da se zovejo masonske, bodisi da si nadevajo katerokoli drugo ime, in kdor jih primerja sè značajem, z lastnostmi, z razširjanjem te zarote, s katero se preganja cerkev skoro po vsem svetu, ne bo mogel dvomiti, da denašnje zlo se mora pripisati v p r v i v r s t i prekanam in spletkam tistih sekt; kajti iz njih izhaja sina-

[1]) De Nardi. La lega dell' insegnamento p. 63.
[2]) Prim. Balan — Continuazione d. Storia univ. III. 51.

Digitized by Google

goga satanova, katera razvrščuje svoje čete, razvija svoje prapore, vzdiga svoje orožje proti Kristusovi cerkvi . . .“

Pa tudi framasoni sami so večkrat isto izpovedali. „Brat“ Martin pravi, da framasonstvo je delavnica revolucije. Lefrançais ponavlja isto ter pristavlja: „Ko sem bil vsprejet mej masone, sem hotel biti zagotovljen, da smoter masonstva je isti kaker komune“.[1])

Konečni cilj pa, h kateremu je revolucijonarna zarota framasonska težila, je bil Rim, od tukaj, kot z glavnega sedeža, sklenila je podvreči si in vladati celi svet. „Masonstvo v Rimu — tako so pisali pred 25 leti — bo skušalo zbrati okol sebe vse poštene in liberalne može, ki vodijo javne zadeve, ne da bi se nam pripetilo, kar se je nekje pripetilo, namreč da bi bila vlada v (masonskem) redu . . . ampak da naš red stopi v vlado in jo z svojim skrivnim vplivanjem vodi nasproti konečnim smotrom našega društva.[2])

In res, kdor izvoli le malo globokeje zreti, mora zapaziti, da vse revolucijonarno rovanje proti cerkvi in državi od l. 1848 naprej je več ali manj jednotno, kaker bi izhajalo od enega in istega središča, ter merilo k istemu vkupnemu smotru. Gibavne moči tu pa tam sicer stopajo na dan, a ko bi hotel kdo zasledovati njih vkupnost in pravi izvir, se mu pozgubijo v nevidne tmine.

Vzemimo prvi akt najnovejše revolucije: zedinjenje Italije, delo, ki se je imelo slovesno venčati z vzetjem večnega mesta rimskemu papežu. Dognano je, da organizujoče vodstvo v tem podjetji pripada skrivnim društvom, katera so se počasi zbližala in zavezala v skupno zaroto; in ravno temu skupnemu, enotnemu postopanju se je posrečilo, da je revolucija prišla do zaželenega konca.

Da je zjedinjena Italija z glavnim mestom Rimom delo masonstva, izpovedajo masoni sami. „Masonska četa je spočela in sprožila ono gibanje, ki je domovino osvobodilo in zedinilo.[3]) — „V Italiji — tako so ščuvali Italijane nad papeža — v Rimu zbira naš večni nasprotnik svoje zadnje moči. Mi smo strelci občne masonske vojske, razvrščeni okol obkoljenega bojišča tega strahovitega sovraga“.[4]) Ko se je pa l. 1870 papežu vzel Rim in oklical se za glavno mesto mlade Italije, so od enega konca do druzega po vsi Evropi framasoni radostno ukali in si čestitali k sijajnemu vspehu: „Naj se proslavja nevmrljiva zmaga . . . . Prostozidarji so razrušili staro poslopje in sezidali novo . . . Masonska

[1]) De Moussac: La ligue de l'enseign. p. 122.
[2]) Rivista della mass. ital. a. IV, n. 22, p. 4.
[3]) Ibi a. III, p. 12 ecc.
[4]) Ibi. a. IV, n. 1, p. 3.

Digitized by Google

družba v Italiji se je ljuto borila z orožjem razumovim proti strohnelemu delu krščanstva ter je veliko pripomogla, da so se odrezali krvavi kremplji ostudni harpiji".[1])

Združenje in organizovanje italijanskih lož so prevzeli Mazzini, Cavour in Garibaldi, možje, katere sedanja mlada Italija slavi za svoje očete. Vže več desetletij bivale so na Laškem razne lože, katerih vseh veliki mojster je bil zadnjih let grof Cavour. Te lože pa niso bile organizovane in še vedno ločene od inostranskih lož; zatorej tudi delo revolucije ni šlo nič kaj spod rok. Še le leta 1859 so francoski masoni v sporazumljenju z italijanskimi glavarji začeli zvezo sklepati z laškimi. Istega leta so osnovali lože v Genovi in Livornu; v Turinu sta masona Delpine in Goveau vstanovila ložo Ausonia. Framasona Provenzal in Pirazzoli sta tudi po druzih mestih zbrala raztresene masone ter vstanovila nove lože. L. 1861 je obhajalo italijansko masonstvo prvi osnovni shod, pri katerem se je osnovala velika neodvisna loža italijanska, koji se je za velikega mojstra izvolil Cordova, bivši minister, in Cavourjev zaupen sotrudnik. Ta loža se je v kratkem zavezala z ostalimi ložami in z masoni druzih dežel. Kmalu se je začelo izdajati skupno masonsko glasilo: „Il Bollettino ufficiale del Grande Oriente italiano". Za Sicilijo se je osnovala posebna velika loža v Palermu, katerej je kot veliki mojster zapovedoval Garibaldi; v Napolji je delovala loža „Libia d'oro", kjer sta bila glavarja „brata" Imbriani in Settembrini, profesorja na tamošnjem vseučilišči; ta loža je stala v ožiši zvezi z nemškimi masoni.[2]) Za časa Cordove se je tudi ta združila z veliko turinsko ložo. Tako sta tedaj Cavour in Garibaldi po „bratih" vodila revolucijonarno gibanje in snovala vpor proti papežu in legitimnim vladarjem. Najviše nadzorstvo je pa imelo svoj sedež v Parizu, kjer je bivala mati vseh masonskih lož, Veliki Orijent. V neposredni dotiki z Velikim Orijentom je bil v Parizu živeči Mazzini, v katerega rokah so se tudi shajale niti italijanske revolucije. Od njega so dohajale italijanskim „bratom" povelja. Tudi Napoleon III, vže star mason, je neposredno občeval z francosko-italijanskimi masoni, da, ko se je l. 1852 francosko masonstvo znova organizovalo, je on sam „bratom" predložil Murata za velikega mojstra. Pa tudi njegova politika se je morala pokoriti načrtom lože. Napoleon ni nikdar resno mislil papeža braniti proti revoluciji, kajti vže Orsinijeve bombe l. 1858 so ga strmoglavile in do dobra podučile, da povelja ložina se mora brezpogojno izvrševati; in loža hotela je — Rim. Felice Goveau je pisal l. 1861: „Rim se Italiji hrani s francoskimi bajoneti, ker ko bi ti ne bili v Rimu, bi Rim bil vzet Italiji od avstrijskih bajonetov . . . V tem ko Francija trdi,

[1]) Ibi. a. II. n. 36, 37, p 4 ecc.
[2]) Findel, Histoire de la Franc-Maçonnerie vel. 2, p. 368 ss.

Digitized by Google

da papeža brani, ga le zadržuje, da ne vbeži . . ."[1]) Tako je pisal mož, ki je bolje kot nihče drug poznal skrivnosti Cavourjeve, kaker tudi Napoleonove. Napoleon je bil tedaj hote ali nehote zaveznik in glavna zaslomba italijanske revolucije; k temu ga je prisilila loža, ki v svojih črtežih ne trpi nobene disharmonije, ampak si vse siloma vkloni, da doseže svoje namene.

Od l. 1870 je loža še širje razpela svoje mreže. Bila je doba glasovitega „kulturkampfa" na Nemškem. Boj to ni bil nikaker omejen na nemško granico, ampak je obsegal malo ne vso Evropo. Vodil ga je Bismarck in nemški diplomati, nje same je pa vodila — loža. Mislilo se je sicer, da so oni vrhovni vojskovodje, a bili so le slepi sluge temnih sil![2]) Pa o „kulturkampfu" in njegovi dobi bomo v teku te razprave govorili v posebnem poglavji.

Najznamenitejše delo skrivnih društev in nekak plod njih zaveze je tako zvana „internacijonala", katera se je l. 1864 vstanovila v Londonu. Internacijonala se je sicer osnovala na videz neodvisno od lože, a ona je vender ložinega duha namere njene so ložine, in vstanovitelji njeni so zvesti sinovi ložini. Sploh so bila tajna društva raznih dežel in narodov, akoravno po težnjah sorodna, vender v prejšnjih časih ločena mej seboj in je hodilo vsako svojo pot. Še le v poslednji dobi so se zbližala in začela se spajati postavivši si skupen smoter: socijalno revolucijo in vladanje komunizma. Iz teh skupnih teženj se je porodila internacijonala. O vzajemnosti prostozidarstva in internacijonale se ne da dvomiti. „Internacijonala — tako piše litiški škof v svojem pastirskem pismu 9. sept. 1871 — ima po vradnih spisih, o katerih pristnosti se ne da dvomiti, svoj početek od onih dolgoletnih zarotnikov (iz lože), sovražnikov altarja in prestola, kateri vže štirideset let Francosko prevrgavajo in varnosti vseh evropskih držav pretijo".[3]) Bodi sicer kaker hoče, faktično je, da internacijonala, kakeršna je, gre loži na roko izvršujoč njen program.

Po vplivanji internacijonale je dobilo masonstvo ne sicer novo, vender pa trdnejšo, enotnišo in bolj praktično organizacijo. Internacijonala druži v eno skupino masone vseh narodov; njen namen je za ložine namene v sé sprejeti in v skupno delovanje spojiti vse cerkvi pa socijalnemu redu sovražne elemente. Vže koj pri početku je glavni odbor v Londonu imenoval si dopisujoče tajnike za skoraj celo Evropo: za Nemčijo, za Belgijo, Švico, za Poljsko, Italijo, Francijo, Dansko.

Osrednji odbor v Londonu je vodil vsa dela internacijonale, je pošiljal povelja vsem pododborom, je imenoval načelnike za

[1]) Goveau. La morte del Papa, pag 4.
[2]) Primeri: Balan. La continuazione alla storia unio. III.
[3]) Le Monde, 15. sept. 1871.

Digitized by Google

razne dežele. Triinsedemdesetdnevna vlada pariške komune leta 1871 je bilo delo internacijonale; možje od nje imenovani so jo vodili. Ob enem je internacijonala imela razpostavljene po vseh druzih evropskih mestih svoje opravnike, katerim je bilo naročeno povsod ob istem času vprizoriti vstaje in osnovati komuno po vzgledu pariške. Socijalist Marx je l. 1872 tožil na kongresu v Hagi, da je pariška komuna padla, ker ni ob istem času po vseh glavnih mestih nastalo veliko revolucijonarno gibanje, ki je bilo v zvezi z ono veliko vstajo pariškega proletarijata. Najbolj je zapredilo občo vstajo, ker so glavne voditelje nemške internacijonale zasačili in zaprli. — Vendar iz tega bi stara Evropa morala spoznati, kako enotno je organizovana ložina internacijonala, ter po katerem programu mislijo v prihodnje postopati možje, ki so se zarotili prevreči sedanji red.

Ob enem si je internacijonala vstanovila razhih glasil v razširjanje svojih idej in teženj. Glavni njih listi so bili vže takrat: Qui vive v Londonu, Réforme social in Rappel v Rotenu in v Parizu, l'Internationale v Bruselji, Devoir, Égalité, Social-Demokrat in Beobachter v Berlinu, Volksstaat v Lipsiji, Volksstimme na Dunaji, in več druzih manjših. Svica sama jih je imela šest ali sedem.

Da bi se masoni in internacijonalci raznih narodov še bolje spoznali ter navdušili za skupno postopanje, prirejati so začeli mejnarodne shode ali kongrese, kjer čedalje jasnejše izpovedajo svoje prave namere, o katerih smo govorili vže zgore.

Internacijonala je tedaj nekako prevzela nalogo izmej vseh narodov zbrati veliko vojsko ter ž nje pomočjo dejansko izvršiti načrte masonstva. V prvi vrsti se obrača na niže ljudstvo, nje glavna zaslomba so delavci po velikih mestih in tovarnah, katere je masonska propaganda vže oropala vere in jih dozorila za svoje svrhe. Preden se vsa ta velikanska vojska zbere in organizuje, treba seveda še nekaj let; a delo, kaker nam kažejo pred vsem politične volitve na Nemškem, od leta do leta napreduje, tako da po tej poti mora prej ali kasnej priti h koncu. In potem? Kaj bo stara Evropa kompaktni vojski internacijonale postavila v bran??

Tudi na Slovenskem se je internacijonalno gibanje začelo javljati v delavskih krogih. Dobili smo vže tudi listov v slovenskem jeziku tiskanih od internacijonale. No, ni čudno, saj dovzetnih indivíduov za internacijonalo nahaja se tudi mej nami — dozarjajo jih naši liberalci! A tudi sicer pomnimo: slovenski delavci pojdejo za drugimi, če so zdaj še tako dobri. Kaker druge naše stanove, tako potegne tudi krdelo delavcev sila velike evropejske vojske za seboj.

Dalje prih.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

David Friderik Strauss.

III. Pobija se teorija o evangeljskih mitih.

1. Čudeži so res mogoči.

Prva laž, na kateri sloni cela zgradba Straussove teorije, je, da je čudež po Straussovih mislih nemogoč. Če pa je čudež a priori nemogoč, se gotovo niso nikdar zgodili čudeži, katere omenjajo evangelisti; torej so njih poročila neverojetna in evangeliji ne morejo biti avtentični.[1])

Da spodnesemo tla Straussovim sofizmom, moramo najprej dokazati, da je čudež res mogoč. Na to hočemo odgovarjati vgovorom, ki je stavlja ta antikrist v tem obziru. Ni pa naš namen podati učeno teologično razpravo o čudežih, ampak pisati popularno, da nas razumejo tudi oni, ki niso bogoslovci. Z onimi bedaki, ki tajijo osebnega, nadnaravnega Boga in dosledno zametujejo čudež, (materijalisti in pozitivisti), nočemo se tu pričkati. Taki ljudje, ki le to priznavajo kot resnično, kar vidijo, slišijo, obtipajo, niso kompetentni, govoriti o možnosti čudežev. Saj sami priznavajo, da njih vednost obsega le poznavanje čutnega sveta, katero si pridobe s pravilno rabo svojih počutkov. Vse, kar ni telesno, ne spada torej v področje te vednosti. In vendar se upajo trditi, da so naturni zakoni večni, da ni mogoče teh zakonov ni za hip razveljaviti t. j. čudežev delati. Vprašamo, ali so materijalisti te večne zakone sè svojimi čuti obtipali, slišali, videli ali celo duhali? Ali ni marveč njih razum abstrahiral te naturne zakone iz pojedinih slučajev? Zakon je namreč le občna ideja, v posameznih delujočih bitjih pa je le konkretna, individuvalna moč. Učenjak, torej tudi materijalist, sklepa le s pomočjo svojega uma iz posameznega dogodka na posamezni zakon in od posameznega zakona se po tem vspne do občnega zakona. Materijalisti in pozitivisti si po tem takem sami sebi nasprotujejo trdeč, da čez meje čutnega ni ničesar več, ne duše, ne Boga. Na pragu te razprave se torej ne bomo pričkali o eksistenci Božji. Kdor taji Boga, mora dosledno zanikati tudi čudež.

Teologi definujejo čudež kot čutni, izredni

[1]) Sind die Evangelien wirklich geschichtliche Urkunden, so ist das Wunder aus der Lebensgeschichte des Herrn nicht zu entfernen; ist umgekehrt das Wunder mit der Geschichte unverträglich, so können die Evangelien keine geschichtlichen Quellen sein. Strauss, Leben Jesu für d. deutsche Volk bearbeitet, II. Aufl. Leipzig 1864 p. 18.

Digitized by Google

v č i n e k, k a t e r i n e p r i h a j a o d n a t u r n i h m o č i j, a m p a k n a r a v n o s t o d B o g a s a m e g a. Čudež more storiti samo Bog zato, ker nasprotuje znanemu redu nature, ker presega moči naturnih bitij, celó angeljskih, in ker se zgodi zmerom h kakemu višemu (normalnemu) namenu n. pr. dokazati resničnost kacega poslanca Božjega, pospeševati vero itd.

Akoravno pa je Bog najviši in pravi vzrok čudežev, vendar ne dela čudežev l e n e p o s r e d n o t. j. stvarjaje nove moči ali delujoč brez naturnih sil, ampak tudi p o s r e d n o, poslužujoč se naturnih moči. V tem drugem slučaju zviša Bog naturni moči njeno krepost, da postane sposobna, roditi take včinke, ki presegajo krog njene naturne delavnosti (potentia obœdientialis). N. pr. kedar je Zveličar veličastno od mrtvih vstal in v nebesa šel, tedaj se pač ni posluževal naturnih moči; a ko je zdravil bolnike, ni teh moči izključeval, temveč le pospeševal njih delavnost. Celo kedar je mrtve obujal, ni stvarjal novih duš, ampak je že obstoječe združeval z mrtvimi telesi. Tudi se Bog pri delovanju čudežev poslužuje srednikov, kakor se n. pr. poslužuje duhovnov pri delitvi sv. sakramentov.

Ker torej čudež presega navadni tek naturnih sil in se godi le h kakemu višemu namenu, zato priča čudež Božjo vsemogočnost in modrost.

A. D a j e č u d e ž m o g o č, p a č n i n o b e n e z a p r e k e o d s t r a n i B o g a; k e r

a) njegova v s e m o g o č n o s t, ki je stvarila svet in naturni red, gotovo s tem ni oslabela in tudi ni na ta svet tako navezana, da bi ne mogla več delovati na drug način, n. pr neposredno, brez naturnih močij in postav. Ali postane morda umetnik odvisen od dela svoje umeteljnosti, ko je dovrši? Ali ne sme urar ničesar več v zgotovljeni uri dodati, popraviti, celo razrušiti, če je treba? Ali postavodajalec nima moči, razveljaviti postavo v posameznih slučajih t. j. podeliti komu privilegij, če se mu zdi potrebno? Če je torej to ljudem mogoče, tem bolj bo Bogu mogoče. Saj ubogajo Boga, vesoljnega stvarnika in vzdrževalca, vse stvari, bolj ko človeško telo dušo.[1])

b) Čudež ne nasprotuje Božji m o d r o s t i, katera se v tem slučaju poslužuje dogodkov v naturi, da vodi človeka k spoznanju Boga, in katera tedaj vresničuje svoje skrivne sklepe.

Panteisti in racijonalisti zanikujejo čudeže, češ, da bi ti modro osnovani naturni red motili ali pa ga popravljali, če bi bil nepopoln. Vendar ti „razumniki“ prezirajo pri tem, da mi ne prisvajamo Bogu čudežev iz fizičnih namenov, ampak le iz moralnih, verskih, čeznaturnih obzirov. Dvojen je namreč red v naturi: niži — fizični in pa viši — moralni. Glede na niži, vidni sve-

[1]) S. Thom. Aq. S. c. Gentil. III, 99.

Digitized by Google

tovni red se zde čudeži kot neke izjeme, ne pa glede na moralni red, s katerim se vjemajo v harmonično celoto. Moralni red obsega najprej človeka, ali vendar se tudi natura njega vdeležuje, ker je natura zaradi človeka vstvarjena. Vse telesne stvari so odrejene razumni naturi kaker cilju. Razumne nature cilj pa je — spoznati Boga. Torej se ni čuditi, če se zgodi kaka premenba v telesnih stvareh zato, da se poznavanje Boga razumnim stvarem podeli — tako uči prvak krščanskih filozofov.[1])

c) Čudež ne nasprotuje B o ž j i s v e t o s t i i n n e s p r e m e n l j i v o s t i, kaker blebečejo panteisti in za njim tudi Strauss, Spinozzin učenec. Po mnenju teh so vesoljne naturne postave — sami Božji sklepi, izvirajoči iz Božje nature. Če bi se tedaj kaj v naturi zgodilo, kar bi nasprotovalo njenim vesoljnim postavam, nasprotovalo bi to naravnost naturi Božji (Božji volji in razumu); torej bi moral Bog v tem slučaju delati zoper samega sebe, kar je absurdno[2]) —

Res, učen se zdi ta sofistični vgovor, ali s par besedami ga lahko ovrže vsak pameten kristijan. Res je, da so naturne postave Božji sklepi, od vekomaj sklenjeni, ali ravno tako so Božji sklepi tudi izjeme teh postav, n. pr. čudeži. Tudi čudeži so bili sprejeti od vekomaj v Božji načrt, pa vršijo se le v času. Tudi te je Bog hotel od vekomaj storiti in ne še le tedaj, ko je izvršuje. Saj ko je Bog svet stvarjal, izvrševal je tudi v času večne svoje sklepe.

Nadalje je popolno napačna trditev, da so fizične postave ravno tako absolutno potrebne in nespremenljive kaker moralne, n. pr. ne kradi, ne prešestvuj, katerih Bog res ne more nikdar preklicati, tudi ako bi hotel. Naturne postave so kaker celi svet — delo njegove p r o s t e v o l j e, zato mu mora svet biti pokoren, zato mu morajo tudi naturne postave služiti.

B. T u d i v f i z i č n e m (s v e t o v n e m) r e d u n e n a j d e m o z a p r e k, k i b i č u d e ž e d e l a l e n e m o g o č e.

a) Da svet ni sam od sebe, da ni večen in absolutno potreben, to mislim, bo vsak, ki ima kaj soli v glavi, priznal. Ravno tako absolutno nepotrebne, nevečne, marveč p o g o j n e i n s l u č a j n e s o t u d i n a t u r n e p o s t a v e, ki so dane stvarem. Ali mislite, da bi Bog ne bil mogel stvariti druzega sveta in druzega svetovnega reda? Kdo bo trdil, da bi zvezde ne tekale lahko drugo pot, hitrejše morda ali počasnejše, ne da bi zaradi tega prenehal svetovni red? Dnevi, meseci in leta bi bila lahko kratkejša ali pa daljša. Zemlja bi bila lahko sestavljena iz drugačnih snovij, ki bi delovale po drugačnih zakonih.

[1]) S. Thom Aq. C. Gentil. III. 99.
[2]) Strauss, Die christl. Glaubenslehre I. B. p. 229.

Digitized by Google

In obstoječi naturni zakoni, ali niso vsi pogojni, slučajni, omejeni ? [1])

Le poglejmo glavni zakon, ki je podlaga vsaki vednosti in ki se glasi: noben mehaničen včinek ni brez enakovrednega mehaničnega vzroka (Načelo vzročnosti, Causalitätsprincip). Mehanični vzrok je enak mehaničnemu včinku. Ta zakon velja samo za mehaniko in celo tam je njegova veljava omejena. Kedar sta delujoče in trpeče telo različna, je tudi včinek od vzroka različen.[2])

Drugi prirodni zakon slove: Taisti vzroki povzročujejo pod istimi pogoji zmerom iste včinke (načelo stalnosti, das Gesetz der Stetigkeit). Tedaj se terjajo pri ti postavi zmerom isti določeni faktorji, drugače ni včinka. N. pr. smodnik se užge, ako se ga ogenj dotakne; če pa je patrona mokra, se smodnik ne užge. Spomladi cvetó drevesa, ali ne vsa, nekatera celó v lepi jeseni .... Kako je torej ta zakon pogojen in relativen!

In „zakon vseh zakonov", ki uči, da so vsi naturni elementi brez pretržnosti v zvezi, da ena naturna sila na drugo vpliva in tako posredno na vse moči, kolikor jih je v svetu, (načelo zveznosti ali neprestajnosti, Continuitätsgesetz); nadalje zakon, ki terja določen čas, da se razvijejo naturne prikazni (natura non facit saltum), ta dva zakona, pravim, gotovo nista enotna in absolutna. Saj vidimo večkrat izjeme teh zakonov pri slučajih, redkih prikaznih, katastrofah itd, kajti nekatere moči, ki so bolj intenzivne, pospešujejo naturni proces, druge slučajne pa ga zavirajo.

Tudi pri vegetativnem življenju vidimo, da bolezen lahko zavira organični razvitek in ga celo vniči; na drugi strani pa zdravnik sè zdravili zopet ovira razvitek bolezni, ki bi se vršil po naturnih postavah, ter tako vrejuje organizem. Ali niso to čudežu podobni slučaji?

Še bolj vpliva človek na zunanjo naturo se svojimi dušni-

---

[1]) Celo materijalist Virchow (Ueber Wunder, Tageblatt d. 47. Versammlung der Naturforscher und Aerzte, Breslau 1874 p. 156) piše: Was wir mit dem Namen der Naturgesetze belegen, ist ein veränderliches Werk. Die Fortschritte der Wissenschaft bestehen ja nur darin, dass, was bisher als Gesetz anerkannt wurde, als Gesetz vernichtet (!) wird. A vkljub temu trdi kmalu za tem (p. 157), da so naturne postave absolutne. Kje je tu logika? Tu li voditelj angleških pozitivistov Stuart Mill (Ueber Religion p. 15) priznava, da so naturne postave spremenljive, pišoč: Jede Veränderu g der Umstände verändert mehr oder weniger auch die Naturgesetze, unter welchen wir handeln.

[2]) Wigand, Der Darwinismus und die Naturforschung Newtons und Cuviers, Braunschweig 1874, II 176 sqq. piše: Jedes Element und alle Systeme von Elementen reagieren kraft ihrer Spontaneität mitbestimmend auf erfahrene Anstösse verschieden je nach ihrer qualitativen Differenz. Tako je učil vže sv. Tomaž Akvinski, Contra Gentil. II, 30.

Digitized by Google

mi močmi, n. pr. sè svojo voljo pri sugestiji in hipnotiziranju.

Človeški duh je sè svojim svitlim razumom in krepko voljo že večkrat posegel v naturo in v zgodovino in je. poslužujoč se naturnih sil in vodeč jih po svojem namenu, provzročil izredne včinke, iznašel nova sredstva, dal človeški zgodovini drug tok ter gospodaril stvarem in ljudem. Za vzgled naj imenujem Napoleona, Ressela, Stefensona, Edisona. Kaka čudovita dela vrši še le pobožni človek, asket! Duh njegov premaga niže poželjenje in strasti, ki se zde naturna postava živalskega življenja in oplemeni svoje telo, da je pokorno duhu ter služi Bogu!

Glejte, to so analogični slučaji, ki nam možnost čudežev osvetljujejo.[1])

Dokazano je tedaj, da ni ne v svetovnem redu ne v človeškem življenju absolutne enojne postave, iz katere bi se vsi naturni pojavi z matematično gotovostjo določevali, kaker je npr. prerokoval prirodoznanec E. Dubois-Reymond,[2]) pišoč: „Kaker astronom vže mnogo let naprej zna povedati, kateri dan iz globočin svetovnega prostora zopet izide komet, da se v naših krajih zopet prikaže, ravno tako bo mogel oni um, ki bo iznašel dotično matematično formulo v enačbi, najti dan, ko bo grški križ zopet zasel kupljo sofijine cerkve v Carjemgradu, in oni dan, ko bo Angleška zadnji kos premoga požgala.“ To je le baharija!

b) Da je čudež mogoč, to se spozna tudi iz čudežnega dogodka samega, kateri ne razveljavi ne svetovnega fizičnega reda kot celote, ne posameznega naturnega zakona, in tudi ne zakona, vladajočega pri čudežnem dogodku samem.

V svetovnem fizičnem redu razločujemo troje: moč (causa), včinek (effectus), zakon (ordo). Moć se zove vse, kar provzroči kako spremembo. (Eisenlohr, Handbuch d. Physik 8. Aufl. p. 2). Spremembe, včinki in pojavi se vrše po določenih zakonih. Prirodne znanosti pa uče, da je opazovati temeljno načelo, po katerem se včinki nižih močij prenarejajo (spreminjajo) in celó vničujejo, kedar se pojavlja viša moč. Bistvo naturnega telesa. katero nosi to moč, se pri tem ne spremeni, tudi zakon, po katerem deluje ta moč, se ne vniči, celó zmožnost naturne moči ostane. samo njen popolni včinek se prepreči z višo močjo, ki stopi vmes. Tako je n.

[1]) Primeri: Dr Eug. Müller, Natur u. Wunder, Herder 1892; J. von Bonniot S. I., Wunder und Scheinwunder, Mainz 1889; Fr. Hettinger, Lehrbuch der Fundamental-Theologie I. Th. Herder 1879 p. 212 sqq. A. van Weddingen, De miraculo, Lovanii 1869.

[2]) Revue scientifique, tom. XIV p. 337.

Digitized by Google

npr. imel oni ogenj, ki ni sežgal treh mladeničev v babilonski peči (Daniel c. 3.), še zmerom moč žgati in bi bil neverca Straussa, ki bi hotel o tem se prepričati, gotovo opekel. Tako premaga magnet ki vleče telesa k sebi, moč težnosti, ki vleče telesa navzdol. Vegetacijska moč v rastlinah delujoča predrugači včinke kemijskih moči, ki se v anorganični naturi na drugačen način spajajo; sila življenja, ki je v živalskih telesih, preobraža vegetativne moči; prost človeški duh preobraža in vodi vse gore navedene moči. Bog pa, najviša, najprostejša in najmogočnejša moč, stvarnik in vzdrževalec vseh bitij, zamore najbolj delovati v naturi, bodisi neposredno, bodisi posredno ter tako popolnjuje in vzdiguje naturni red v čeznaturni. Potemtakem čudež ne izključuje naturnih zakonov, temveč se nanje naslanja in je celo potrjuje poleg znanega reka: exceptio firmat regulam.[1])

Pojasnimo ta nauk še z drugimi vzgledi! Kedar podložim roko padajočemu telesu, ne vničim ali oviram naturnega zakona težnosti, ampak storim samo, da v tem slučaju ne deluje težnost (Schwerkraft), ker jo premaguje viša moč, namreč moja roka. Kedar železnica stre na progi ležečega črva ali recimo človeka, zaradi tega se ne ustavi ves svetovni red. Naturi je pač vse eno, ali pride človek na ta svet po rojstvu ali pa po čudežnem potu, kaker n. pr. mrtvi od Kristusa obujeni. Natura se takrat ni zgrozila, ampak šla mirno svojo pot naprej. Celo po nauku materijalistov je bil enkrat čas (v začetku sveta), ko ni bilo še človeka na zemlji, tedaj tudi dušnega življenja ne. Ali je morda takrat, ko je prvi človek stopil na svet — podrl se ves svetovni red? Človeško življenje se pač ni moglo razviti iz mrtve materije, saj moč življenja nima analogije v fizičnem svetu. Od kod je tedaj prišla? Sama od sebe ne, ker, kaker materijalisti uče, iz ničesar ne pride nič. Torej je moralo priti življenje v mrtvo naturo in v človeka od — stvarnika.[2]) Kdo pa bo upal trditi, da stvarnik od onega časa nikdar več ne sme poseči izredno v ta svet? Mislite-li, da se je Bog zavil kaker Muhamedov Alah v tisoč plaht in gleda nebrižno na to revno zemljo? —

Da še več! Da svet nadalje obstane in svetovni stroj enkrat ne preneha delovati, m o r a stvarnik sè svojo vsemogočno roko vanj poseči. Postavno razmerje, ki je med našo zemljo in solncem, in sploh ves naturni red se zmerom več ali manj spre-

[1]) Hettinger l. c. p. 2 4. S. Thom. Aquin. Summa, II dist. 1 q. 1, a. 4. contra Gentiles l. III. c. 69.

[2]) To velja sploh tudi o nastopu vseh novih, zmerom bolj dovršenih stvarij, ki so si pri stvarjenju sledile in ki se iz predhodnih niso naravno razvile. Ko je zrasla v anorganični naturi prva rastlina, ko se je začela pasti med rastlinami prva žival, ko se je med zborom živalskih glasov začul prvi človeški glas, ko je Adam govoril prvikrat z Evo in na njen razum in prosto voljo vplival, tolikokratov se je zgodil čudež. Glej: M. Deutinger, Renan u. Wunder, München 1864.

Digitized by Google

minja, ker voda, posebno pa morska sè svojo oseko in plimo, zemljo drga in tre. Ako bi se zaradi kake zapreke časovni tek planetov le malo zakasnil, bi se moral celi planetni sistem razrušiti. Svetovna moč (energija) prehaja, kakor znano, v toplino. Enkrat bi prišel čas, ko mora vsa svetovna energija preiti v toplino in vsa toplina se poravnati v isto temperaturo. S tem pa mora tudi celi tok v svetu prenehati, ako Bog drugače ne odloči.[1])

Svetovni red se torej zarad čudežev ne podere. Ko bi se to zgodilo, bi bil čudež res protinaturen. Tako pa je čudež le čeznaturen, ne pa nenaturen, kaker je tudi verska skrivnost nadumna, ne pa neumna.[2])

Kako globoko je vkoreninjena vera vsega človeštva v čudeže, priča nam soglasno prepričanje vseh ver in narodov, ki smatrajo čudežne dogodke za neposredne pojave božanstva. Da, takó se človeško srce nagiblje k tej veri, da celó preveč veruje t. j. da postane babjeverno. Čim bolj so današnji omikanci neverni, tem bolj babjeverni so.

Ravno tako opazujemo, da vsi narodi molijo k Bogu. Ali ne dokazuje ta vesoljni čut, ki nagiblje človeško srce k molitvi, občno prepričanje človeštva, da zamore Bog pomagati ne samo posredno, ampak tudi neposredno in izredno? Ko bi ljudje od Boga ne pričakovali izredne pomoči v sili, ne zatekali bi se k njemu.

C. Ostaja nam še posebe ovreči neke Straussove vgovore, češ, da čudeži niso mogoči.

Po Straussovih mislih deluje Bog v svetu posredno, v čudežu pa bi deloval neposredno, tako da bi bilo delovanje Božje v naturi zmerom in povsod posredno in neposredno t. j. nobeno. Na svet kot celoto bi Bog deloval neposredno, na vsako posamezno stvar pa le posredno po naturnih zakonih.[3])

Na to rabulistično zavijanje in besedičenje Straussovo odgovarjamo kratko in konkretno z besedami Hammersteinovimi: „Ravno tako bi smel trditi: vsako neposredno posegavanje urarja v pojedine dele ure nasprotuje bistvu ure; ker (po Straussovih mislih) „„pojem ure zahteva samo posredno poseganje urarjevo; na uro kot celoto deluje urar neposredno. na vsak pojedini del v nji pa le posredno, namreč po vseh drugih pojedinih delih; on torej ne sme nobenega kolesca iz nje vzeti, nobenega ne nadomestiti; on ne more ure ne naprej ne nazaj zaviti, on tudi ne more storiti, da ura teče hitreje ali počasneje.““[4])

---

[1]) Dr. Const. Gutberlet, Naturphilosophie, Münster 1885 p. 55. Rimski Katolik 1893 p. 436.

[2]) Primeri Stöckl, Lehrbuch d. Philosophie IV. Aufl. Mainz 1876, II. p. 233.

[3]) Strauss, Leben Jesu, 2. Aufl. I. p. 83 — 86.

[4]) L. v. Hammerstein, das Christenthum. Trier 1893 p. 104

Digitized by Google

Vse to zahteva visoka filozofija Straussova! Čitatelj, prečitaj to še enkrat, da se boš bolj smejal!

Vrh tega je popolnoma napačno trditi, da Bog samo izredno in neposredno posegava v svet, marveč on sega vanj tudi po naravnem potu vzdržujoč in vladajoč svet, torej deluje v njem od znotraj. Kaker gre sok iz trtnega trsa v veje in perje, kaker deluje duša v telesnih organih od znotraj na zunaj, tako nekako sodeluje Bog v naturi, katero on nosi in vzdržuje.[1])

Nemški antikrist trdi nadalje,[2]) da čudeži nasprotujejo pravim filozofičnim pojmom in potrjeni skušnji pišoč: „Dass ein Bericht nicht historisch, etwas Erzähltes nicht so geschehen sein könne, wird sich vor allem daran erkennen lassen, wenn es mit den bekannten und sonst überall geltenden Gesetzen des Geschehens unvereinbar ist. Zu diesen Gesetzen gehört es vor allem, dass. ebensowohl richtigen philosophischen Begriffen, als aller beglaubigten Erfahrung zufolge, in die Kette der bedingten Ursachen niemals die absolute Causalität mit einzelnen Akten eingreift, indem sie sich vielmehr eben nur in der Production des ganzen Complexes endlicher Ursächlichkeit und ihrer Wechselwirkung manifestirt. Wo uns demnach ein Bericht eine Erscheinung oder Begebenheit meldet, mit der ausdrücklichen oder zu verstehen gegebenen Behauptung, dass sie unmittelbar durch Gott selbst (Himmelsstimmen, Theophanien u. dgl.) oder durch menschliche Individuen infolge übernatürlicher Ausrüstung durch ihn (Wunder, Weissagungen) herbeigeführt worden seien: da haben wir insoweit keine historische Relation anzuerkennen.“

Kako za Božjo voljo nasprotuje čudež zdravi logiki? Saj smo dokazali, da ni nobene ovire, ne pri Bogu ne v naturnih zakonih. Da bi urar ne smel nikdar več vtikati se v uro, to naj bi bilo zoper zdravo pamet?! O ti nemška učenost! —

No, pa poreče filister z mojstrom Straussom: čudež nasprotuje gotovo potrjeni skušnji; jaz nisem še nikdar videl čudeža. — In zategadelj bi moral biti čudež nemogoč? Potem takem je vse, kar nisi ti osebno skusil, neresnično, nemogoče. Ti nisi ne rojen in ne krščen, ker tega nisi videl; za te ni ne Amerike, ne Avstralije itd! Če pa pritrdiš, da je tudi to resnično, kar verodostojne priče trdijo, potem moraš pa verovati evangelistom, ki o čudežih kot o javnih dogodkih pripovedujejo, Saj so bili evangelisti pametni, resnicoljubni, sè zdravimi počutki obdarjeni možje, ki so celó sè svojo lastno krvjo zapečatili to, kar so pričali. Ako bi takim pričam, ki so mogli vedeti za stvar in so hoteli resnico povedati, ne verovali, zginila bi

[1]) Scheeben, Handbuch d. kath. Dogmatik, Freiburg 1878, II. Th. p. 17 sq.

[2]) Leben Jesu 2. Aufl. I. p. 103

Digitized by Google

vsa zgodovinska vednost in skozi vse naše življenje bi se vil le obupni dvom.

Čeprav bi bil čudež mogoč — nadaljuje Strauss [1]) — bi vendar ne dokazal, da je neposredno delo Božje, ker terja čudež, kot čutni, časni včinek, torej kot omejen dogodek, samo omejen, ne pa brezkončen vzrok. „Gesetzt auch — tako piše Strauss l. c. — es liesse sich aus dem Wunder etwas erschliessen, so wäre diess doch auf keinen Fall das Dasein des absoluten Wesens. Denn das Wunder ist ein eizelnes beschränktes Werk, das uns also höchstens berechtigt, auf eine Ursache zurückzuschliessen, deren Kraft grösser als jene Wirkung, nicht aber auf eine solche, deren Macht unendlich ist.“ Odgovarjamo: Čudež je glede na zunanji pojav se ve da omejen včinek; če pa se gleda na način, kako se godi, namreč brez prirodnih sil ali vsaj prek njih, se razvidi, da je čeznaturno delo Božje. Bolnika ozdraviti zamore zdravnik, a le sè zdravili in počasi, če pa kdo zdravi hudo bolnega sè samo besedo, je to gotovo čudež. Če bi ne smeli sklepati od čudežev do Boga, bi tudi sklepanje od omejenega sveta na Boga-stvarnika ne veljalo.

Človek more sè svojimi iznajdbami res čudovita dela vršiti; še bolj čudna znajo narejati viši duhovi, angelji, ki sè svojim umom in skušnjo človeka daleč nadkriljujejo, ali stvarjati včinke, ki presegajo zmožnost vseh stvarij, more samo Bog. Tak izreden včinek kaže jasno na izreden, najviši vzrok.

Ako končno Strauss [2]), našteyaje različne filozofične sisteme, trdi, da skepticizem in kriticizem, nadalje materijalizem in panteizem tedaj vsaka filozofija, čudež zametuje, jako se moti, da ne rečem laže. Plato, Aristotel, sv. Avguštin, Albert veliki, Tomaž Akvinski, Bako verulanski, Kartezij, Leibniz, torej najglobokejši misleci, ki so vtemeljili pravo filozofijo, imajo čudež v svojem sistemu. Ti modrijani se bodo imenovali s častjo in hvaležnostjo, dokler bo svet pametnih stal, a vsa moderna nemška filozofija sè Straussom vred je zginila s pozorišča in nje spomin zvabi komu k večemu žalosten — posmeh! Celó J. J. Rousseau, pisatelj glasovitega „Emile,“ odgovarja na vprašanje, ali more Bog čudeže delati, takole:

„To vprašanje bi bilo resno vzeto brezbožno, ako bi ne bilo neumno. Ako bi se hotelo onega, ki bi to negativno rešil, kazniti, skazalo bi se mu preveč časti; dovolj bi ga bilo zapreti [3])

Dandanes, ko je takih neumnikov brez števila, bile bi po teh besedah Rousseaujevih kmalu vse ječe polne!

Konec prihodnjič.

---

[1]) Glaubenslehre, Tübingen 1846 I. B. p. 232.
[2]) Leben Jesu f. d. deutsche Volk, II. Aufl. p. 147 sq.
[3]) Lettres écrites de la Montagne.

Digitized by Google

Poezija krščanske dogme.

Božično premišljevanje.

Bila je sveta noč. Res, sveta, božja noč! Tako veličastne, tako mile nismo vže dolgo obhajali. Nebo je bilo jasno, zrak malo ne pomladanski. Vže davno je polna luna vsplavala na obnebje in mirno veslala mej mnogobrojno družino zvezd.

Bližala se je polnoč. Od vseh strani zglašali so se zvonovi v nebeško harmonijo, in vesela se je vernikov množica zbirala v svetišči Božjem Ko pa odbije polnoči, pristopi duhoven k oltarju v zlato bliščeči opravi, sè sijajnim spremstvom . . .

Meni je pa na uho zadonela cerkvena božična pesen: „Naj se veselijo nebesa, in zemlja raduj se pred obličjem Gospodovim, ker je prišel.“ Da, koga bi ne ganila polnočna božična pesen?..

Jaz sem se zamislil — Duh mi je splaval daleč nazaj v preteklost, za 1893 let, v tisto noč, katera je v svoje temno krilo sprejela največe čudo, ki se je vresničilo v času: Božjo Besedo v človeški podobi.

„Wahrer Gott, und doch ein Kind!“

tako sem pred letom slišal iz otroških ust pri neki božičnici.

Ta otrok — je li res Bog? In ta skrivnost, ki se nocoj obhaja na oltarju, je li res Bog-človek?! To vprašanje stoji pred svetom vže devetnajst vekov — znamenje, ob katerem se duhovi družijo in ločujejo. Eni padajo pred Otrokom na kolena izpovedajoč: „Gospod moj in Bog moj.“ Drugi pravijo: „Ne verujem!“ Tudi mej nami so, krščeni v imenu Njegovem, ki se ne klanjajo veliki skrivnosti. Ne verujem!

Tudi mej nami so, kojim izpovedanje krščanske skrivnosti pomenja povrat v temo. Krščanska skrivnost vklepa duha v železne okove, v katerih otrpnejo duševne moči! Krščanska dogma vničuje človeško vedo in — lepo umetnost!

Mej poslednjimi, ki tako menijo, je g. Selak, vže dolgo prerokovani estetik, ki bo človeštvu konečno rešil problem „o lepem.“ On hoče umetnost ločiti od vere, in problem svoj rešiti brez velike skrivnosti: dogma krščanska mu je — o t r p l a.[1])

Nam pa je krščanska skrivnost ne le resnica in luč, ampak tudi nevsahljiv vir poezije; najviša skrivnost pa, katero molimo v Božičnem Detetu, je nam — najviša poezija; in sicer p r a v z a t o, ker je s k r i v n o s t, in ker je n a j v i š a skrivnost.

[1]) Glej Praško „Politik“ št. 254 l. 1893.

Digitized by Google

Skrivnost je: Bog in človek v eni osebi. Vzemi „Boga“ — ni več poezije; vzemi „človeka“ — ni več poezije; razdvoji „Boga“ in „človeka“ v dve osebi — ni več poezije!

Vzemimo besedo „poezija“ v širšem, nepravem pomenu, v katerem izraža lepo umetnost sploh. Bistvo lepe umetnosti je, da izraža lepoto v čutni obliki; nje namen pa, da duha povzdiguje od zemeljske realnosti k višemu, nadrealnemu. Sredstvo, kojega se v to poslužuje umetnost, je ideal ali vzor, ki ga tvarja in človeku predočuje. Ideal je nova tvorba umetnikova; pravimo „nova“, ker umetnijsko tvarjanje ni golo posnemanje v naravi vže bivajočih tvorb. Kdor le naravo posnema, ne tvarja idealov, ampak le obnavlja stare oblike, on tedaj ni pravi umetnik, ampak mehanik, nič drugače kot fotograf. Za nas ni umetnosti brez ideala. Pesnik je nekak stvarnik. „Stvarnik“ — pravimo — ker mora res tvoriti, nekaj novega, kar v realnosti še ne biva, vzor; pristavljamo pa „nekak“, ker umetnik, akoravno tvarja novo, vendar ne tvarja iz niča, ampak obliko zajemlje svoji tvorbi iz narave, vsebino pa ali idejo, s katero obliko oživlja, iz idealnega sveta nadčutne realnosti. Čim više je od ene strani povspel se v svet idej, a čim zvestejše in čistejše je od druge posnel obliko naravino, tem popolniši je njegov umotvor.

Vsaka reč v čutnem stvarstvu je nekako umetnostna, v koliker namreč iz nje odseva misel Božja. Najviša umetnostna tvorba v naravi je pa človek; kajti ne le da je bitje človeško izraz Stvarnikove misli (ki se določuje: animal rationale — razumna žival), ampak v človeku je nadčutnost (duhovna duša) tako spojena s čutnostjo (telesom), da prva drugo dejstvuje in se po nji odsvita. Človeška narava ali človek je tedaj umetniku nekak vzorec, po katerem ima vpodabljati svoje tvorbe.

Vpraša se pa: sme li umetnik tako se držati svojega vzorca, da ne bi smel težiti po višem? Z drugimi besedami: ima li biti človek umetniku ne le vzorec, ampak tudi vzor umetnijskega tvarjanja?

Na to vprašanje nam odgovarja vera; in vse je odvisno le od tega, ali kdo veruje ali ne. Vera nas uči, da človek v sedanjem naravnem stanji ne odgovarja misli Božji, kajti narava njegova je po izvirnem grehu padla od prvotne popolnosti in lepote. Ako bi si hotel tedaj umetnik človeka, kaker je sedaj, vzeti za vzor ali ideal, bi njegov ideal ne bil ideal, ker bi ideje ne izražal v svoji čistosti, kar se absolutno zahteva od ideala. Človeška narava pa v svoji prvotni nepopačenosti, brez madeža, se nam predočuje — kaker uči ista sveta vera — le v dveh človekih: v brezmadežno spočeti Materi Božji, in v človeku-Bogu, Jezusu Kristusu; vender pa više in popolniše v Jezusu nego v Mariji, kajti ta je bila po milosti le obvarovana, da ni grešila (bodisi v Adamu, bodisi sama), bila je „impeccans“ — Jezus pa (se razume kot človek) absolutno ni mo-

Digitized by Google

g e l g r e š i t i, bil je „impeccabilis“. Razloga absolutne negrešljivosti (impeccabilitas) v Jezusu pa nam je iskati v tem, da je bila njegova človeška narava o s e b n o zedinjena z Božjo, tedaj v hipostatični uniji: bil je Bog in človek v eni osebi. To je pa ono, kar zovemo veliko skrivnost včlovečenja, katera je temeljna dogma krščanstva. Ali ima tedaj naša dogma kaj pomena za umetnost?

Jezus Kristus je torej po svoji človeški naravi najpopolniši vzorec umetnijskega vpodabljanja, in sicer zato, ker je Bog-človek, ker je — skrivnost. Pa umetnik, kateri v ponižni veri klanja um tej skrivnosti, nahaja v Jezusu Kristusu še več: v njem se mu odpira neizmerna polnost najviših idej. Ideale tvarjati, kar je naloga umetnikova, brez idej — je nezmisel! Jezus Kristus pa po svoji Božji naravi je „Logos“ t. j. Ideja, Misel, večna, neskončna, substancijalna, v lastni osebi subsistujoča Misel Očetovega razuma: kot tak je Logos pravzor in nositelj vseh idej. Ta Logos je v Kristusu združen s človeško naravo. To združenje pa ni zunanje, dveh na sebi bivajočih oseb — v tem slučaji bi se Logos odtegoval človeškim očem — ampak je združenje najtesniše, ki se da misliti, združenje hipostatično, dveh narav v eno osebo. Le to združenje je omogočilo, da se je Logos razodel človeškim očem, da, kdor gleda Jezusa Kristusa — č l o v e k a, se mu ob enem predočuje L o g o s, B o g. Tedaj vže spet skrivnost, dogma, po kateri človek zre neposredno v Logos, v Idejo idej, iz katere mu je mogoče zajemati najvisih idej! Ravno to pa odpira umetnosti večno nevsahljiv vir idealizma.

Vidimo torej, da ravno temeljna skrivnost krščanstva, včlovečenje Sinu Božjega, človeško umetnost neskončno vsovršuje na obojo nje bistveno stran, glede oblike in glede ideje. — Čemu tedaj, g. Selak, čemu hočete z vso silo umetnost ločiti od vere? Je umetnosti to v korist?

Pa Vi povdarjate, da dogma je — otrpla, da nima poezije? Je res?

Kaj pa je na umetnosti to, kar pravimo poezija? Vzemimo besedo v najnavadnišem pomenu: poezija se nasproti stavi prozi. Proza — tako se navadno govori — je vsakdanja, suhoparna, dolgočasna. Zatorej se pričakuje od poezije, da nam predočuje ne, kar je vsakdanje, ampak kar je nenavadno, kar je novo, mično, zahteva se, da poezija bodi — izvirna. Novost ali izvirnost je poeziji ali umetnosti sploh najbolj bistvena lastnost. Saj smo vže rekli, da umetnik mora biti — stvarnik, mora tvoriti nekaj novega, kar je popolniše od tega, kar v resnici biva. Pri tem tvarjanji pa umetnik posnema nekako Božjega Stvarnika samega. Kaker je Bog pri stvarjenji čutno snov z obliko ali formo (idejo) združil v nedeljivo celoto t. j. v novo stvar, tako tudi umetnik nižo realnost prevpodablja v novo obliko vdihnivši ji ter oživivši jo z višo idejo. Prav to je njegova naloga, da sè zemelj-

Digitized by Google

sko realnostjo druži nadzemeljsko idealnost, vpodabljajoč jo v čutni obliki Tem novejša, tem izvirnejša, zatorej tem umetniša bo tvorba njegova, čim više se je od ene strani dvignil v kraljestvo nadzemeljskih idej, a čim zvestejše je od druge strani obrisal obličje naravne realnosti. N o v i h tvorb, n o v e g a sveta pričakujemo od umetnika-stvarnika, pa tako, da pri vzvišenosti idej nas tvorbe njegove vender mikajo z naravnim, zemeljskim licem.

Kje pa najdemo novejšo, izvirnišo, kje bolj poetično tvorbo kot je Bog-človek? V njem se Božja, neskončna idealnost v eno osebo, tedaj v eno nedeljivo celoto spaja sè zemeljsko realnostjo človeške narave Isti, ki je pravi Bog, je ob enem pravi človek, tedaj večni je ob enem časen, neskončni ob enem končen, neizmeren ob enem omejen, nespremenljiv je spremenljiv, nevmrljiv je vmrljiv. V tej tvorbi se je premostila neskončna oddaljenost mej časnim in večnim, mej Stvarnikom in stvarjo; ta tvorba je potem takem neskončno izvirna, zato neskončno poetična.

V skrivnosti včlovečenja Božjega se je neskončna idealnost spojila z najvišo obliko zemeljske realnosti, naravo človeško, v tej skrivnosti se je Idealizem zaročil z Realizmom; iz te skrivnosti prihaja tedaj človeški umetnosti večno pomlajajoča in spopolnjujoča moč, o njej se ima povzarjati in vspenjati do najvišega.

Ali je poetična ta skrivnost?! Preselimo se z duhom v sveto noč. Kaj pa razliva toliko poezije v to noč? Kaj je, da te toliko gane ono Dete? Odvzemi skrivnost t. j ne veruj, da to dete je Bog — kaj imaš pred sabo? Eno izmej navadnih detet človeških — izginila je vsa poezija, vse nenavadno, vse izvirno! Kaj te bo še mikalo? Jokajočih detet je poln svet . . . . Kar je nenavadno, kar je izvirno, je to, da to dete je Bog; kar je poetično, kar gane je to, da tukaj leži v ozkih jaslicah Bog, ki ga ne obsegajo visoka nebesa in široka zemlja, da tu se joče Bog, ki je brezbrojnim duhovom vir najviše sreče, da tu v hladni zimi ozebava Bog, ki je prižgal solnčni ogenj, s katerim ogreva i zemljo in brezštevilna nebesna telesa, tu stegava svoja ustna po materinih prsih, da si s pičlim mlekom vteši lakot — Bog, kateri redi tice pod nebom in ribe v morji; tu deviška mati v povoje zaviva roke in noge tistega Boga, kateremu je zemlja podnožje, nebesa pa prestol!

To je poezija! To, da se je Bog — počlovečil, in vender ostal Bog! Občuduje se, proslavlja se umetniski genij starih Grkov. Po vsi pravici. Kaj pa daje grški mitologiji in pesništvu toliko vzvišenost in mičnost? Grška poezija je odprla Olimp in bogove — počlovečila. To je nevmrljiva slava grške muze; od tod se je grški genij vedno pomlajal in stvarjal starim nedosežne umotvore. Vzemimo n pr. Homerja. Kdo bi ne občudoval pesniške smelosti in izvirnosti, ko bere, da je prišel

Digitized by Google

bog Ares mej vojake, a ko ga je zadela pušica, je bilo njegovo vpitje tako grozovito, kaker bi zavpilo deset tisoč Trojancev! Ali je morda mani poetično, ako slišimo pravega, neskončnega, večnega Boga jokati kot otroka v zibeli! Da, kar podeljuje grški poeziji izvirnost, vzvišenost, mičnost — ponavljamo — so bogovi-ljudje, bogovi, ki v človeški naravi, s človeškimi lastnostmi, s človeškimi strastmi zahajajo na zemljo mej ljudi, z njimi občevat, z njimi obedovat, nje branit, z njimi se bojevat in trpet: vzemimo ta moment iz grške poezije — ona ni več grška poezija. Ako je pa tako, priznajmo, da je tudi krščanstvo nad vse poetisko; kajti kar nam slika grška poezija, zgodilo se je na posebno vzvišen način v kršččnstvu: Bog se je rodil človek, je jokal s človekom, je človeka učil, zanj trpel in vmrl; se je v vsem podvrgel človeškim običajem in zakonom . . . Vse to, rekli smo, nahaja se v krščanstvu, toda z veliko razliko, da vse, kar nam pripoveduje grška poezija o bogovih-ljudeh, je izvir domišljije, je puhel idealizem brez realnega ozadja — a kar nam slikajo evangeliji o Bogu-človeku, dasi je tako vzvišeno in idealno, tako poetično, je vender tudi objektivno, resnično. V krščanstvu se torej idealnost in poetičnost nerazdružljivo spajate z realnostjo, v krščanski umetnosti se realizem in idealizem zaročujeta. Ravno radi tega je krščanska umetnost ne le po ideji neskončno vzvišena nad grško, ampak resničnost krščanske dogme podaje ji realno podlago in s tem objektivno, veljavo pa resnost, v tem ko je grška poezija bolj plod domišljije brez objektivne vrednosti. In kaker zgodovina uči, pesniki, kateri so se izneverili krščanstvu, zabredejo v eni ali drugi dveh ekstremov: ali nenaravni fantastični romanticizem, kateri daje domišljiji vso prostost, da si snuje umetniške tvorbe brez ozira na realnost narave in življenja — to je pretirani idealizem sè zanikanjem realizma; ali pa, zatajivši ves idealizem, se vržejo v naročje golemu realizmu. Ni eno, ni drugo ni prav. Prava umetnost mora spajati idealizem in realizem. Na tej sredniji, pravi poti pa se lepa umetnija ohrani, ako se zvesto drži krščanskih načel, ako se klanja veliki Skrivnosti, ki je Bog in človek v eni osebi.

To je poezija krščanske dogme!

Obrnivši se od te poezije, nam postavlja g. Selak kot vzor prave poezije — realizem Aškerčev! Kaj ne, Aškerčevi podli, ostudni persiflaciji: „Firduzi in Derwiš“ pa „Pegazus in osel,“ kakeršnim ni para v slovenskem slovstvu — to bodita odslej umetniška vzora, ob katerih se vzgleduj slovenski pesnik!

Da, daleč smo prišli sè svojim krščanstvu odtujenim — l e p o s l o v j e m! Res, to je leposlovje v racijonalizmu otrple dogme!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Žensko poglavje.

„Pod moževo oblastjo bodeš, in on ti bo gospodoval.“ — I. Mojz. 3. 16.

Ženska pa nje znanstvena izobrazba.

Socijalisti brezpogojno zahtevajo: ženska bodi v vsem enakopravna z možkim! Kaker ji moramo omogočiti, da se z možem vdeležuje pri vseh opravilih, tako ji moramo odpreti vrata do vseh šol, do vseh znanstvenih strok, tudi do takih, s katerimi so se doslej pečali le možki. Ženska nima glede znanstvene izomike v ničemer zaostati za možkim. Glavni razlog, ki ga socijalisti navajajo, da opravičijo to zahtevo, je pač ta: Ženska je vže po naravi nič menj od možkega sposobna za gojitev vede. Pa tudi društvene razmere so se v našem veku tako spremenile, da bi moralo veliko število žensk ostati brez vsakega posla, ako jim ne dovolimo, da smejo z možkimi tekmovati v javnem življenji. Da jim bo pa to mogoče, skrbeti nam je, da se bodo pred vsem znanstveno enako z možkimi izobražale.

Socijalistični princip prodira čedalje bolj v modernih državah: največ pomagajo k temu listi plačani ali vsaj navdihneni od socijalistov samih in njih zaveznikov — masonov, kateri izvrstno umejo najabsurdniše teorije poljudno razpravljati ter jim nakloniti mogočne držaynike. Amerika, svobodna Svica, Anglija, Rusija Bolgarija, slednjič — Avstrija začele so ženskam odpirati srednje in više šole, sposabljati jih za javne posle, ki so doslej bili pridržani izključljivo možkim. Brezdvomno: vršiti se je začel v tej zadevi mogočen socijalen prevrat; in vsak, ki se zanimlje za razvoj človeškega društva, stoji pred vprašanjem, ki oblastno zahteva odgovora: kaj in kako?

Pred vsem vprašajmo naravo. Glas narave je svet. Gorje nam, gorje društvu, ako bi hoteli se šaliti z naravnimi zakoni. Kaj uči narava? Možkega je Bog odličil z razumom, žensko sè srcem S tem je odgovorjeno na naše vprašanje. Znanost je predmet, s katerim se bavi razum; torej je možki p r e d žensko poklican gojit znanost, v tem ko ženski pripada p r e d možem izvrševat drugo vlogo v človeškem društvu, o čemer bomo pa pozneje obširniše govorili.

Ne kaker bi ženska razuma ne imela, pač pa je v moži razum bistreji, prosteji, in krepkeji. V ženski je duhovnost bolj kot v možkem zatopljena v čutnost, katera razum zatemnjuje; v nji je razumnost preveč odvisna od čustva in čustvenih

Digitized by Google

premenljivosti in čudi, kar je krivo, da je ženska menj sposobna za abstraktno, vstrajno razmišljevanje, katero je neobhoden pogoj za vspešno gojitev znanosti. Kako res ženski ne prija abstraktno mišljenje, kaže nam vže to, da mej raznimi znanstvenimi strokami, katerih se ženske z večo ali manjšo vstrajnostjo poprijemljejo, so v prvi vrsti one, ki so menj abstraktne. Nikaker ni slučajno, da se po deželah, kjer se ženskam odpirajo visoke šole, njih ogromna večina oglaša za medicino, eno najmanj abstraktnih ved. Tako se jih tudi ne malo nahaja, katere se s posebno pridnostjo uče zgodovine. Isti razlog: tudi ta veda je menj abstraktna, pa bolj mehanična veda, kajti z njo se v prvi vrsti bavi spomin. Slednjič se ženske vedno rade nagibljejo k takim strokam, v katerih dobiva razven razuma tudi čustvo hrane, torej pred vsem k leposlovju ali estetiki. Tako se poroča iz Rumenije, kjer se je v najnovejšem času ženskam odprlo nekaj srednjih šol in vseučilišče, da veči del rumenskih vseučiliščinih slušateljic se posvečuje učenju lepih znanosti in slovstva. Kako malo sposobna je ženska za abstraktno mišljenje in kako daleč zaostaja za možkim glede bistrosti razuma, bi se najbolje prepričali, ko bi hoteli vzeti v roke „zgodovino filozofije“. Mej brezštevilnimi moži-filozofi boš zaman iskal žen-filozofinj; v tem ko je vender zgodovina umetnosti in leposlovja ohranila nam spomin na razne odlične ženske. Je-li tudi to slučajno?

Pa še druzih razlogov je, radi katerih ne more ženska z možem tekmovati v znanstveni izobrazbi. Mej njimi zadnji ni — fizičen razlog. Ravno v oni dobi, ko bi imela deva, po zahtevah in namerah modernih odgojiteljev, vse moči, ves čas posvetiti učenju, ko bi imela nekako študirati viši gimnazij, ravno v tej dobi se jame spolno razvijati in dozorevati. Doba spolnega razvoja je v ženskih veliko bolj kritična nego v možkih. Ako vzgojitelj vže v dečkih, ko so prišli v ta leta, zapaža veliko spremembo: raztresenost, lenobnost, hudomušnost, sploh vpad duševne živahnosti in nravstvene čilosti — velja to tem bolj pri deklicah. Poslušajmo, kaj pravi o tem bistroumna poznavateljica svojega spola, Mrs. Duffey; ona piše o tej dobi mej drugim: „ . . . Njen (deklice) tek je zlovoljen. Se ne more dosti gibati v prostem zraku in, ako je prisiljena neprenehoma se učiti ali sedeti, trpi radi tega kaker za nobene druge dobe svojega življenja. Tedaj se ne počuti niti krepko niti dobro, pa ne da bi tožila o bolečinah.“ Tudi duševno se v kratkem predrugači. „Mlada deklica, ki je doslej morebiti bila tiha, enakomernega značaja, postane naenkrat nemirna, nervozna, nepotrpljiva. Večkrat je vsa pobita, ne da bi vedela zakaj, in ravno tako večkrat se znajde v stanju neke duševne razburjenosti.“ „Tedaj je prevažno, da ji dovolimo naj se veliko sprehaja v prostem zraku. Vsaka duševna ali telesna razdraženost, bodi jej katerikoli namen,

Digitized by Google

se mora strogo zabraniti. Rössler[1]) piše o tej dobi naslednje: „Nastop telesne zoritve otežuje deklicam duševno delo veliko bolj nego fantičem. Ako bi jih navzlic tej fizični oviri hoteli k učenju siliti, bi pri večini deklic zakrivili hiranje telesnega razvitka. Kdor je kot učitelj imel opraviti z deklicami, ki so stale ravno v oni dobi, ko se telesna godnost javlja v raznih vrstah, dobro ve, kolikim telesnim in duševnim premembam je podvržena taka stvar, kolikokrat jih očetje in matere s tem opravičujejo, in koliko se vsled tega pretrgava redno obiskovanje šolskega poduka, in se mora večkrat celo popolnoma opustiti, ako nočejo stariši, da se v njih deklicah zacepijo kali vsem mogočim poznejšim boleznim.“ Narava se ne da siliti, in kdor jo hoče siliti, se mu strašno maščuje. Kar se tiče prisiljene ženske vzgoje, nam podaje svarilen vzgled Amerika, kjer se zadnjih let na vse kriplje dela, da bi se ženske postavile na isto stopinjo izobraženosti kot možki. Vže zdaj uči skušnja, da take prisiljene učenjakinje, katere so enako možkim celo svojo mladost posedale po učiliščih, so večinoma moralično in fizično nesposobne za zakonski stan. Eden najslavniših profesorjev medicine na vseučišči v Bostonu, Edvard Clarke, je vže 1874 izrekel sodbo, ki bi Amerikancem res morala odpreti oči: „Te deklice so nesposobne, da bi postale matere, in ako ostanemo pri tej metodi še pol stoletja, kaker doslej, bomo primorani vvažati si ženske iz druzih delov sveta.“

Poslušajmo glas narave! Videli smo: Narava sama ne dovoljuje ženski, da bi se toliko in tako vstrajno bavila z resnimi vedami kot možki, prikrajšujoč ji čas učenja ter nekako opominajoč jo, da nima možkemu zavidati učenjaške slave, ampak dą si išče slave drugod.

Pa še druga zla izhajajo iz pretiranega učenjaštva ženskega. Veda je resnobna, in kdor se ž njo bavi, postane hote ali nehote bolj resen, vzvišen, nevpogljiv. Res je, kar se navadno velikim učenjakom očita, da so namreč nekako osorni, nevljudni, da se ne znajo vpriličiti dejanskim razmeram; zdijo se pusti, nemili, trdnosrčni. Resnično, to je znak, ki ga človeku vtisne večletno trudapolno pečanje se suhoparno, nepoetično znanostjo. Takih t. j. pravih učenjakov je sicer le malo; da pa bivajo tudi taki resni, kameniti osorneži, le povišuje lepoto človeškega društva, katera se javlja v raznoličnosti ter v harmoničnem spajanji raznih ekstremov, kaker je veliko lepša in vzvišeniša podoba dežele, kjer se znad rajsko cvetočih, zelenih gričev odpira pogled v skalnate, sè snegom krite gorske velikane, ki tam zadej mogočno v nebo molijo bele glave. Pa kaker bi lepota in poezija take podobe izginila, ko bi hoteli cvetoče griče povišati do visokosti belih snežnikov, zamenivši njih bujno cvetoči kras z mrzlo,

[1]) Die Frauenfrage 1893. str 89.

Digitized by Google

sneženo odejo, ravno tako bi izginila iz človeškega življenja poezija, kaker brž bi hoteli iz vseh ljudij vzgajati si le učenjake, filozofe. To poslednje velja posebno o ženskah. V žensko je narava tako rekoč položila cvetje in poezijo življenja; kar ima ženska pred možkim, je njena ljubkost in miloba, ki ji daje neko skrivnostno mičnost, s katero ženska dobrotno vpliva na možkega, omiljujoč njegovo resnost in osornost. Neprestano raziskavanje vednostnih predmetov in trudapolni napor duševnih moči mora tudi žensko dovesti do možke resnosti in prozajičnosti — to pa bi ne bilo naravno, bi ne bilo prav. To bi včinilo, da bi družina, da bi društvo dobilo podobo dežele visokih, pustih ledenih snežnikov brez solnčnih v cvetji duhtečih gričev — ginila bi nam iz življenja poezija, raj bi se spremenil v puščavo. En sam pogled ljubeče matere gane do solz sina-moža, en pogled ljubeče žene otaja ledeno srce možu in mu razvname vsa blaga čustva, vpogne voljo, katere vkrotiti niso zamogli vsi besni viharji sveta. Možkega delovanje je kaker viharna sila, ženske pa kaker mirno in tiho ogrevajočega solnca. Vdušite v ženski to čarobno moč — življenje vam bo zima, vse tako nežne družinske vezi bodo odrvenele, tok življenja bo zastal. K temu vede moderna vednostna vzgoja ženskega spola! Priča nam to spet Amerika. Temeljita poznateljica amerikanskih razmer, Toqueville in de Beaumont, sta bila kar osupnjena radi brezsrčnosti (sécheresse de coeur) in mračnosti amerikanskih žensk. Česar pogrešamo v Ameriki, piše Ward-Beecher, to je prisrčnost (Anmuth) žensk. Ženska tedaj zatáji, kar je ženskega — in ženska ni več, kar bi morala biti — ni več ženska!

Glavna napaka ženskina od narave je nečimernost. Ako velja v obče aposteljnov rek, da znanost napihne, se to nahaja posebno pri ženski; to pa tem bolj, ker ženska kaker povsod, tako tudi pri znanosti, se rada zadovolji z lupino, ne da bi vprašala po jedru. Dovolj ji je, da si jezik obogati z učenimi frazami, s katerimi se more potem v družbi šopiriti. Njej ni do tega, da v resnici kaj zna, ampak da s e z d i, kaker bi znala. A ravno to jo naredi ošabno, nestrpno; napihnena od dozdevne učenosti teži po samostojnosti in neodvisnosti. Tako se še mlada jame odtegavati oblasti starišev, in ko dobi moža, ne ve ničesar o podložnosti. Nezrela samostojnost obojega spola je posledek javnega vzgojevalnega zistema, kateri se je razvil pet in dvajset let sèm. Prezgodaj zreli duh neodvisnosti, kateri se obuja po družinskih razmerah moderne Amerike, je tak, da se dečki in deklice od 12 do 14 leta imajo za sposobne, samooblastno določevati o mnogih opravilih, za kar bi dvajsetleten Anglež cenil potrebno vprašati očetovega dovoljenja.[1]) Iz tega sledi,

[1]) Tako poroča Anglež Fraser pri Jannet II. 91.

Digitized by Google

da se očetova avktorit-ta skoro popolnoma odstrani in družinski čut zamori; posebno deklice postajajo vsled tega moralično nesposobne za zakonski stan.

Nad vse pogubno je pa ono obširno, vse znanstvene predmete obsegajoče izobraževanje, s kakeršnim skušajo dandanes po raznih učiliščih ženski spol povzdigniti. Tukaj ni niti od daleč misliti, da bi se vže od narave površno bitje žensko le v en predmet vglobilo. Ženska je primorana letati po pisanem površji in z njega pobrati vse, kar more kakerkoli služiti njeni nečimernosti in dozdevnosti. Kaj dobrega se da pač pričakovati od tako vzgojenih stvaric! Prav klasično riše Schweizer-Lerchenfeld ruske studentinje v Petrogradu pišoč: „Najbolj emancipovan ženski ljud v Rusiji so študentinje. To so ti same lehkoživke, predrzne gospice, katere sè svojimi možkimi komilitoni pošteno čas vbijajo s tem, da se po kavarnah vlačijo in, cigarete kadeč, politična in nepolitična vprašanja razpravljajo. Glas o študentinjah je tako slab, kaker sploh more slab biti glas o ženski, akoravno pripadajo skoro brez izjeme najboljšim družinam" [1])

Prav je, da zaslišimo o tem glas imenitnih pisateljev in državnikov. Gladston se je na Angležkem odločno po robu postavil proti zenačenju žensk z možkimi v znanstvenem izobraževanji. V avstrijskem državnem zboru so zagovorniki ženske emancipacije pozivali ministra Gautscha, naj bi tudi ženskam na vseučilišči pripomogel do istih pravic z možkimi. Minister je pa odgovoril, da učna vprava navzlic vsem dnevnim natolčnicam ne more misliti na zenačenje ženske izomike z možko. Ni primerno, da bi učni zistem, ki je veljaven za možko mladino, kar prenesli na žensko mladino. Ženska se mora pred vsem vzgojiti v izgojiteljico svojih otrok. Tudi liberalni dr. Suess se je pridružil besedam učnega ministra: „Ženski je od narave predpisana njena dolžnost, in kdor jo odvrača od te dolžnosti, sega siloma v naravo" Filozofa modernega pesimizma, Schopenhauer in Hartmann, sta istega mnenja. Posledniji ženskam niti medicinskih studijev ne dovoljuje, rekoč, da bi doživeli le prevaro, ko bi se ženske jele obračati k medicinskemu poklicu. Ker se pa po emancipaciji koprnečim ženskam to ne da dokazati, naj se jih le pusti, da teko za srečo; saj tako ne bo iz vsega nič!

Iz vsega, kar smo doslej rekli, znalo bi se sklepati, da izključujemo ženske od vsake više omike. Nikaker! ampak hočemo, da se ženski da t i s t a i z o b r a z b a, k a t e r o z a h t e v a n j e n a n a r a v a p a n j e n p o k l i c v d r u š t v u. Da je žena sama na sebi sposobna gojiti tudi više vede, nihče

[1]) Das Frauenleben der Erde str. 584.

Digitized by Google

ne taji; saj je tudi ona kaker mož, razumno bitje. Iz tega pa ne sledi, da je za to sposobna v enaki meri z možem. Da, nihče ne zabranjuj ženski, da se tudi ona, ako čuti v sebi moč, povspne do više ozobraženosti. A kar je pri možkem pravilo, je in ostane pri ženski izjema; kdor bi to izjemo hotel povzdigniti v pravilo, pregrešil bi se nad naravo. Naj pač nihče ne misli, da zavidamo ženskam učenjaško slavo! Posamezne žene so se tudi v viših vedah odlikovale, in sicer vže takrat, ko se državi še sanjalo ni, da bi si osvojila šolski monopol ter vsakemu določevala poklic. Najmanj je pa katoliška cerkev v tem stavila ženskam ovire. Ko je bila Lukrecija Corner v cerkvi sv. Justine v Padovi promovirana za doktorico, je papež sam ji poslal čestitat. Ta Lukrecija je javno na padovanskem vseučilišči predavala — seveda sedela je za zastorom. Mej poslušalci je imela same možke. Izobraženim rimskim matronam je sv. Hijeronim spisal učene komentare k sv. pismu. Cerkev je vedno take žene, ki so kazale posebno nadarjenost ali so živele v posebnih razmerah, navajala k višim studijem. V srednjem veku nahajajo se ravno mej nunami najučenejše ženske.

Toda ista cerkev ni nikdar izjeme postavila za pravilo, tako da bi ženske na sploh vabila ali silila k učenju in k gojenju ved enako kaker možke, dobro vedoč, da bi s tem rušila naravni zakon ženske odvračaje od glavnega poklica, kateri jim pristoja v korist človeškega društva.

Naj se tedaj dobro razume: mi puščamo ženski prostost, a prostost tisto, katero ji dovoljuje narava in njen poklic Ako ima res sposobnosti in ako ji dovoljujejo razmere — naj se le poprime znanstvenih predmetov. Toda narava na sploh in razmere društvene so take, da v resnici je taka prikazen v ženstvu le redka, le izjema. Zatorej ne bo moder državnik, ki mu je pri srcu blagor društva, nikoli kar začel snovati gimnazije in vseučilišča za ženske, ker s tem bi ženski spol speljaval z mesta, katero mu je stvarnik odločil v društvu, in ga vabil k nečemur, za kar na sploh niti duševno niti fizično ni sposoben. Drugo je namreč dovoljevati izjeme, a drugo radi nekaterih izjem, ki se posrečijo, prevreči pravilo, češ. izjeme nimajo biti več izjeme, marveč izjema bodi odslej pravilo! Iz tega, da je ena ali druga ženska za kaj sposobna, še ne sledi, da so ženske sploh za kaj takega sposobne, kaker iz dejstva, da nekateri možki imajo ženske lastnosti, še ne sledi, da so vsi možki tako ženski!

Sicer pa mi tudi nismo povsem proti tako znani splošni izomiki ženskega spola. Bodi, ako vže čas zahteva, da se tudi ženska izuči v raznih predmetih! Da, tudi ženska, úči se matematike, úči se fizike, jezikoslovja, úči se tudi filozofije, a ne úči se ženska vsega tega tako kaker možki, ne úči se, kot bi bilo to samo na sebi njen posel; ampak úči se teh predmetov vedno toliko in s tiste strani, kaker zahteva poseben ženski poklic.

Digitized by Google

Vitae discimus — učimo se za življenje: to pravilo mora veljavno biti tudi za žensko; in glavni namen šole je, človeka vsposobiti za življenje. A učiti se tje v en dan, brez vsakega smotra, je brezumno. In vender daudanes ženske iz viših krogov, katere hočejo veljati za omikane, potratijo največ časa ravno s predmeti, ki zanje ne bodo imeli najmanjše koristi. Neko diletantstvo, in virtuoznost brez namena, kateri je le do tega, da se v družbi ponaša, se čedalje bolj širi v ženskih krogih. Ženske prvi, glavni poklic je vdobiti moža, postati mati in odgojiteljica otrok Ženska se mora opreti na ženina, in tista, ki ni dobila poklica od nebeškega Ženina, da se mu posveti v vednem devištvu, mora dobiti zemeljskega, in prav je, da ga dobi, ker drugače bo v pokoro sebi in drugim. Ne verjamite ji, ako trdi, da ji ni mar za možitev! Tako je bilo, je in bo. Ve tedaj, katere ste vže priklenjene, katerih dolžnost in poklic je, da ste možem v podporo in pokorne, vprašajte može, kaj bolj želijo: videti vas učene filozofinje, virtuozinje na glasovir, ki znajo čeblati o Chopinu, o Mozartu, leposlovke, ki znajo na pamet romane »Zoline, Turgenjevljeve itd., ali pa videti vas — pridne, razumne gospodinje pa skrbne varuhinje in odgojiteljice otrok? Iz tega sodite, česa se vam je pred vsem učiti, ako hočete resnično osrečiti družino in rod človeški, ako ne, boste pustolovke, in gorje mu, kdor vas dobi v hišo, gorje otrokom, ki vas bodo nazivali z sladko besedo: mati. Žena je eden iz dveh stebrov družine, a steber, na katerem sloni sreča in naravni razvoj mladega rodu. Mož dela in se trudi zunaj družine, da dovaža družini potrebnega živeža, žene naloga je pa, da zvesto hrani, kar je mož spravil. Mož je tako rekoč minister zunanjih opravil, ženi pa je narava izročila notranje ministerstvo v ožišem kraljestvu privatne družine. Ženska vzgoja in šola tedaj mora meriti pred vsem na to, da jo vsposobi za vestno, razumno vpravljanje notranjih družinskih poslov. Po tem naj se določujejo šolski predmeti na ženskih učiliščih pa kako daleč se ima segati pri njih predavanji. Ako se tedaj zahteva, da se ženska uči matematike, naravoslovja ali kemije, prav — a uči naj se kot ženska t. j. kot bodoča mati in gospodinja. Žalibog, da se dandanes omikanim ženskam prištevajo le one, ki se skažejo urne v godbi na glasovir, ki znajo hitro francosko čeblati, pesnike na pamet citovati, ki vedo o vsakem romanu nekaj povedati, sploh o vsem govoriti, o čemer se govoriti da, naj vže kaj razumejo ali ne. Na življenje, na prakso se malo ali nič ozira. So više dekliške šole, na katerih, kaker piše L. Stein,[1]) bi se zdelo smešno, ko bi kdo hotel zahtevati, naj n. pr. šestnajstletna deklina odgovori — ne, koliko kisleca ali dušca se nahaja v kruhu, repi ali v sladkorji, ampak koliko na dan sme povprek družina porabiti

[1]) Die Frau auf dem Gebiete der Nationalökonomie S. 83.

Digitized by Google

za kosilo, koliko potrositi za kavo, za maslo; ali pa koliko olja povžije svetilnica skoz celo zimo. So li taka vprašanja res nevredna, da bi si naše devojke v viših izobraževališčih ne smele ž njimi beliti drobne glavice? Bi si morda s takimi predmeti onečedile bele ročice? Je to manjše važnosti za mater, za gospodinjo nego katera etud Chopinova, nego razlika mej „roza- pa modrimi flora-cveticami? Učijo se ne vem kako algebro, ne vem kako zgodovino, ne vem katere pesnike pa „značilne razlike" mej — Schillerjem in Goethe-jem! Pa morda absolutno nočemo, da bi sploh o enakih rečeh naše ženske kaj slišale? Nikaker -- a da se ravno v te reči stavi največa naloga izobrazbe, katera vsako drugo absorbuje, da se radi teh reči smatra za manj važno drugo, brez česar devojka kot bodoča mati ne more izhajati, to je, proti čemur se borimo! Saj vender zahtevamo, in sicer z vso pravico, da nima noben obrtnik veljati kot izobražen za svojo obrt, kateri ni zmožen izdelati računa spadajočega v njegov delokrog — s kako pravico bomo potem smeli trditi, devojka je izobražena za hišno vpravo, ako ni zmožna napraviti niti hišnega računa?" [1])

Kaker bi se moralo pri matematiki, kemiji, fiziki ozirati pred vsem na vporabo teh strok v kuhinji in v gospodinjstvu, tako se da reči tudi o druzih predmetih. Tudi zgodovine naj bi se učila dekleta, ker jih njih mehanična nrav pa spomin posebno vsposablja za njo. Seveda s filozofične strani, ki zahteva abstrahovanja in težkega dušnega napora, se ženskam zgodovina ne da razpravljati. Pa, kaker smo rekli, naj se učijo zgodovinske dogodke na pamet, naj si pred vsem zapomnijo mične, ginljive epizode, životopise slavnih mož in žen; tako bodo kdaj imele priložnost v okrogu svoje družine, v sredi mej otroci in posli marsikaj spodbudljivega, lepega povedati, tako bodo prave učiteljice in duševne odgojiteljice svojih otrok. Ne romanov, kliče Fenelon, ampak dobro zgodovinsko berilo dajajmo jim v roke. Tudi si Fenelon ne obeta posebne duševne koristi od učenja katerega modernega jezika; da je tako, pričajo dovolj francoski kramljajoče gospice. Pač pa se Fenelon ne pomišlja priporočati jim za berilo katerega grškega ali rimskega zgodovinopisca.

Posebno nagnenje in nadarjenost kažejo v novejših časih ženske za zdravilstvo. Gotovo, kaker smo vže zgorej omenili, zdravilstvo prija najbolj ženski nravi. Tudi se ne zdi, da bi morali kar brez pogojno vstavljati se tem težnjam modernega izobraženega ženstva. Vsaj kar se tiče ženskih in otroških bolezni, ni protinaravno, da bi jih zdravila tudi ženska. Tudi priprosti narod prav rad išče pomoči pri ženskih čudatvor-

[1]) Rösler. Die Frauenfrage.

Digitized by Google

nicah, naj si v resnici kaj razumejo ali ne. Vsekaker pa se vže v tem izraža naravni čut ljudstva, čut. ki je nekaka tradicija vseh časov. Pa saj je in mora biti vsaka mati do neke mere zdravnica svojih otrok. Zakaj bi tedaj tudi ženskam, katere bi kazale posebno nadarjenost in praktičnost za zdravilstvo, ne dovolili, da bi smele svojo izvedenost tudi vporabljati? S tem pa nečemo še trditi, da bi se morale takim ženskam vže odpirati medicinske fakultete naših vseučilišč. Pri takih ženskah ne gre toliko, da bi se morale višeznanstveno in teoretično izobraziti v zdravilstvu, ampak le bolj praktično in glede na nekatere vrste bolezni pri ženskah in otrocih; za to bi zadostovalo osnovati nekatere strokovne šole posebe za ženski spol, na kojih bi smele zdravilstvo podučevati tudi ženske. S tem bi se nikaker ne šlo na roko emancipacijskim težnjam modernih ženskih čestivcev — seveda bi v takih zavodih morala vladati stroga nravstvenost.[1])

Govorili smo odkrito, po svojem prepričanji; ako torej katera naših Slovenk dobi v roke te strani. upamo, da se pač ne bo hudovala. — Brez zamere! Prihodnjič kój nekaj druzega.

Dr. Mahnič.

Bolgarija in Rim.

VI. Cerkvene razmere v Bolgariji pod turško vlado.

Ko so Turki vničili bolgarsko državo, je tudi bolgarska cerkev izgubila svojo samostalnost in postala popolnoma odvisna od carigrajskega patrijarha. Vže l. 1394. je patrijarh imenoval za Trnovo posebnega metropolita in trnovsko stolico so odslej skoro izključno dobivali le Grki.

Južnozahodne pokrajine so bile podložne ohridskemu metropolitu, ki je bil vsaj po imenu samostalen ter se je zval: *Ὁ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς πάσης Βουλγαρίας καὶ Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀκρισῶν.*

Ohridsko nadškofijo so od 13. veka krivo zamenjavali s staro justinijanejsko cerkvijo. — Toda ta samostalnost je Bolgarom malo pomagala, ker je ohridska cerkev bila v tem času vže pogrčena in se je ravno od tod močno širila grščina po bolgarskih pokrajinah. — Ohridski nadpastirji so zapustili za seboj slab spomin, njihova zgodovina je polna vsakovrstnih homa-

[1]) Rösler. Die Frauenfrage S. 83 s.

Digitized by Google

tij in nesramnosti. Posamezni škofje so vladali le kratko in so večinoma z denarjem prišli do časti; kaker hitro se je pa našel kdo drug, ki je več ponujal, morali so se mu vmakniti. Carigrajskemu patrijarhu ni vgajala samostalnost ohridske cerkve in je tako dolgo roval, da jo je l. 1767. spravil popolnoma v svoje roke, ker se je nadjal odtod bogatih prihodkov.

Za bolgarski narod so nastopili sedaj žalostni časi v političnem in cerkvenem oziru. Skušal je še sicer nekolikokrat stresti neznosni jarem, ali ni se mu posrečilo, in ko so mu se razbili vsi upi, zazibal se je za več stoletij v pogubne sen ter je, rekel bi, zanemel pod krutim turškim bičem. Iz globoke Turčije se v Evropo ni slišal stok in jok bolgarske raje in zahodna Evropa do našega stoletja še skoro vedela ni, da je na svetu kak bolgarski narod.

Kmalu potem, ko ste Bolgarija in Srbija padli v turške kremplje, približala se je tudi Carigradu zadnja ura. Zadnji Konstantinovi nasledniki so bili vže popolnoma odvisni od milosti turških sultanov in ti bi bili vže sedaj lahko zdrobili ostanke carigrajske države, ko jih ne bi bila zadržala strahovita burja, ki je prihrumela iz notranje Azije. Iz dna Azije je namreč pridrl strahoviti mongolski kan Timurlenk ali Tamerlan, ki je vjel (1402) samega sultana Bajezida ter za nekaj časa vkrotil turško silo. Razven tega so mej Bajezidovimi sinovi nastali prepiri, in to je podaljšalo dneve bizantinskemu cesarstvu.

Zahodni svet je s strahom in trepetom gledal na izhod, ali zahodni vladarji so se rajši mej seboj klali in preganjali, kaker da bi kaj storili proti skupnemu sovražniku na korist iznemoglega grškega cesarstva. Jedini papež je najbolj sprevidel veliko nevarnost, ki preti krščanski Evropi, ako se Turki polaste Carigrada. Papež Bonifacij IX. (1389 — 1404) je klical evropejske vlade, da bi pomagale grškemu cesarju in njegovim podložnikom, k a t e r i s e s i c e r n e p o k o r a v a j o d u h o v n i o b l a s t i r i m s k e g a p a p e ž a, v e n d a r n a z i v a j o z v e l i č a v n o i m e J e z u s o v o, toda njegov poziv je bil glas vpijočega v puščavi. Minoli so tisti časi, ko je krščanski zahod na glas svojega najvišjega poglavarja hitel na pomoč stiskanim bratom proti krutemu sovražniku!

Da bi si pridobil pomoč od zahoda, stopil je i sam carigrajski cesar v prijateljske zveze z rimsko stolico. To je bila stara bizantinska politika, da so se ob času sile obračali v Rim, vendar je sv. stolica tudi sedaj bila na vse pripravljena, da bi se le doseglo zjedinjenje v cerkvi Kristusovi. Ravno razkol je bil največ kriv propasti izhodnega cesarstva, zatorej so papeži hoteli pred vsem ozdraviti to rano, ker potem bi bilo tudi mnogo lažje navdušiti zahodne vladarje za obrambo Carigrada, ako bi Grki bili v zvezi z zahodno cerkvijo.

Digitized by Google

Po dolgih pogajanjih in vsakovrstnih ovirah se je naposled posrečilo papežu Evgeniju IV. (1431 — 1447) zbrati grške prelate na cerkveni zbor v Ferraro, ki se je kmalu preselil v Florencijo (1438 — 1439). Po dolgih in zapletenih razpravah je prišlo do glasovite florentinske unije, katero je podpisal cesar Ivan VII. Paleolog in 32 grških prelatov. — Papež Evgenij je ta veseli dogodek naznanil v posebni okrožnici vsemu krščanskemu svetu, škofom, vseučiliščem, kraljem in knezom, opominajoč jih, da pritečejo stiskanim Grkom na pomoč. Papež sam je prevzel vse ogromne stroške florentinskega koncila ter je razven tega Grkom obljubil vzdrževati v Carigradu 300 svojih vojakov. Obljubil je poleg tega cesarju 20 velikih vojnih ladij za pol leta ali 10 za celo leto. Dalje se je obvezal sklicati krščanske vladarje na križarsko vojno proti Turku, ki bi šla Carigradu na pomoč. Toda te pogodbe so ostale večinoma le na papirju. Zahodni vladarji so bili gluhi za papežev glas in Grki sami se niso držali sklenjene pogodbe. — Sovraštvo do Rima je Grke vže tako preslepilo, da jih niti največja nevarnost ni mogla spametovati. Ko so se grški prelati vračali iz Italije, so našli na izhodu razburjene duhove, ki o Rimu niso hoteli nič slišati. Fanatični menihi, katerih je kar mrgolelo v Carigradu, so dražili zaslepljeno in nevedno ljudstvo, da je unija poniženje novega Rima in ekumeničnega patrijarha, da so škofje izdali Latinom vero njihovih očetov, i. t. d. V Carigradu je kar kipelo sovraštvo proti papežu. Celo tisti, ki so v Florenciji unijo zagovarjali in jo podpisali, so, sedaj z nogami gazili svoje lastno prepričanje. Iz Carigrada se je nezadovoljstvo širilo po vsem izhodu. Trije izhodni patrijarhi: aleksandrijski, antijohijski in jeruzalemski so sel. 1443 zbrali na cerkveni zbor v Jeruzalem, kjer je nekdaj Sin Božji tako goreče prosil Očeta za svoje učence, da bi bili jedini, na istem mestu, kjer je včlovečeni Bog s svojo krvjo odkupil človeške otroke ter jih zbral v jedno celoto, na tem mestu so izrekli zbrani patrijarhi p r e k l e t s t v o nad p r e k l e t i m florentinskim koncilom. To obsodbo je podpisal tudi aleksandrijski patrijarh Filotej, ki je malo poprej papežu poslal krasno pismo, v katerem izraža svojo radost, da se je doseglo zjedinjenje in zahvaljuje Boga za toliko dobroto, a za papeža ne more najti dovolj laskavih besed. Imenuje ga presvetega, preblaženega, pozemeljskega angelja, nebeškega človeka, kamen vere, glavarja krščanskih cerkva, ščit ostalih patrijarhov i. t. d. — Graeca fides, nulla fides!

Posebno je roval proti uniji na izhodu efežki metropolit, učeni, zgovorni, ognjeviti in strastni Marko Evgenik, ki se je vže v Florenciji kazal hudega nasprotnika unije. Vendar je taše imel toliko značajnosti in doslednosti, da unije ni podpisal.

V Carigradu je šlo vse narobe. Narod je besnil proti uniji, a v cesarski hiši je nastal prepir, ki se je izvrgel v pravi do-

Digitized by Google

mači boj. K temu so Turki l. 1444. vdarili od vseh strani na Paleologa. — Dasi so Grki tako rohneli proti Rimu, vendar se papež ni oziral na to, marveč je vedno nagovarjal zahodne vladarje na pomoč grškemu cesarstvu. Naposled je nagovoril po svojem legatu kardinalu Julijanu Cesariniju ogrsko-hrvaškega kralja Vladislava IV, da je vzdignil močno vojsko proti Turku. Tudi vojvoda burgundski Filip Dobri se je pridružil papežu in sta poslala svoje brodovje Carigradu na pomoč. Žal, da vse to ni imelo nobenega vspeha. Turki so razbili brodovje, a ogrska vojska je propadla v nesrečni bitki pri Varni (1444), kjer sta padla junaški kralj Vladislav in kardinal Cesarini.

L. 1448 je vmrl cesar Ivan VII. Paleolog in nasledil ga je Konstantin XI. Drakoset, poslednji izhodnorimski cesar; potrjenje si je moral izprositi od sultana Murata II. Konstantin je iskal pomoči pri zahodnih vladarjih, ali povsod je našel trda srca. Papežu je obljubil, da se bo držal unije, naj mu le pošlje pomoči. Papež Nikolaj V. je poslal v Carigrad kardinala Izidora, pregnanega kijevskega metropolita, da bi s cesarjem vtrdil unijo. Cesar in nekateri državni velikaši so bili za unijo, ali ljudstvo je besnelo proti vsemu, kar je spominjalo na Rim, in še tisti, ki so se izjavili za unijo, storili so to s pogojem: ako jih Bog otme nevarnosti, ki jim preti, tedaj naj nekatere odlične osebe pregledajo florentinski dekret in ga popravijo, ako je treba.

Dne 12. decembra 1452 je kardinal Izidor opravljal slovesno službo božjo v cerkvi sv. Sofije ter razglasil unijo. Fanatični Grki niso hoteli sprejeti posvečenih darov, ker so jih držali za nečisto daritev. Od tega dne so se ogibali sv. Sofije kaker judovske sinagoge, v njej se ni več molilo in ni se več darovala sv. daritev. Imenovali so jo poganski tempelj in če je še kak duhovnik v njej opravljal službo božjo, govorili so, da se daruje žrtev Apolonu. Fanatizem je dosegel toliko stopinjo, da je neki vojvoda javno rekel, da rajši vidi v Carigradu turški turban kaker papeževo tijaro. — Ta želja se je kmalu izpolnila. — Božja šiba dolgo prizanaša, ali njeni vdarci so strašni, kadar pride dan plačila.

Dne 6. aprila 1453. je turška vojska obsedla Carigrad. 230 vojnih ladij je opasalo carigrajsko luko, a na suhem je do 160.000 mož naskakovalo mestne zidove. Cesar Konstantin je imel le 8 — 9000 vojakov, večinoma Genovezov in Benečanov, a v luki je imel neznatno število benečanskih, genoveških in ciperskih ladij, ali so zato luko varovale velikanske verige. Papež je sklenil ligo z Benečani, Genovezi in Neapolitanci ter poslal precejšnje število novega brodovja Carigradu na pomoč. Ali ko je to brodovje priplulo pred Carigrad, je bil vže v turških rokah in je prišlo vse Turkom v pest.

Mohamed je sprevidel, da Carigradu ne more do živega,

Digitized by Google

dokler je luka v grških rokah, ali ker je ta bila skoro neprekosljiva, vedel si je njegov vojaški veleum drugače pomagati. Prepeljal je po suhem do 80 ladij in jih spustil v luko. Sedaj je bil Carigrad v turških rokah Dne 29. majnika ob jedni uri popolnoči, na sam binkoštni praznik, so Turki vdrli v Carigrad. Zadnji carigrajski cesar se je hrabro boril in je padel kot pravi junak. V mestu je nastal nepopisljiv strah in trepet. Kaker brez glave je drlo carigrajsko ljudstvo, možje in žene, menihi in nune proti cerkvi sv. Sofije, obupno vpijoč: Kyrie eleison! Kyrie, eleison! — V cerkvi, katere so se pred kratkim ogibali kaker poganskega hrama, iščejo pomoči in prosijo Boga: Gospod, odvrni od nas pravično svojo jezo in otmi nas našim sovražnikom! — Grki so verovali v neko preroštvo, da bodo Turki prišli le do Konstantinovega stupa, a tam jih bo pričakal angelj iz nebes z mečem v roki in jih pognal iz grške zemlje, zatorej je praznoverno ljudstvo vrelo v cerkev. Toda preroštvo se ni izpolnilo; Turki so pridivjali do Konstantinovega stupa, ali angelja ni bilo z nebes. Vdrli so v cerkev ter povezali vse moško in žensko. Oni, ki pred kratkim niso hoteli sprejeti ravno na tem mestu nebeškega kruha iz rok svojih duhovnikov, kateri so priznali unijo, morali so se sedaj prodati divjim barbarom Na sv. mestu so brezvestni Turki oskrunili redovnice, katere so poprej z menihi vred besnele proti uniji.

Sultan Mohamed je prijezdil v cerkev sv. Sofije, opravil svojo molitev in žrtvoval na oltarju ovna bogu na čast. Od tega časa je ta divna cerkev turško svetišče; krščanski zvonovi so zamolknili — iz njih so Turki zlili topove, iz katerih so vsipavali smrtno zrnje na vboge kristijane — a Carigrad, „sveto in prebogoljubno mesto“, je postal stolica turških sultanov. S Carigradom so Turki dobili v roke vse zemlje nekdanjega izhodnorimskega cesarstva.

Mohamed II. je vničil krščansko državo, ali kristijanov ni mogel zatreti. — Kdo bi Turkom služil, ako bi zatrl vse kristijane, kdo bi pred njimi trepetal, kdo bi za njih obdeloval polje, kdo bi jim dajal najboljše vojake in matere! Poturčiti se tudi niso dali, zatorej se je Turek moral ozirati na njih vero, moral jim je dati neko versko slobodo. Mohamed II. je znal izvrstno porabiti grško cerkev za svoje namene.

Ker Grki takrat niso imeli patrijarha, je najprej dal izbrati carigrajski cerkvi novega pastirja. Kocka je padla na meniha Genadija, ki se je drugače imenoval Georgij Skolarij, in je bil hud nasprotnik unije. Ker so rimski papeži bili najnevarniši nasprotniki islama, potreboval je sultan ravno takega človeka, ki je bil sovražnik Rimu.

Sultan je prevzel vlogo krščanskih bizantinskih cesarjev. Kaker je nekdaj cesar potrjeval patrijarhe, tako se je moralo tudi zdaj zgoditi. Genadija so pripeljali pred prestol sultanov

Digitized by Google

in ta mu je izročil patrijarško palico, izgovarjajoč v grškem jeziku besede, s katerimi so bizantinski cesarji imenovali patrijarhe: „Presv. Trojica (!), ki je meni dala cesarstvo, postavlja tebe za carigrajskega nadškofa in ekumeničnega patrijarha". Na to ga je zagrnil s plaščem ter mu dal oblast nad vsemi kristijani v turškem cesarstvu, imenovavši ga Milet-pašo t. j. glavarja krščanskega naroda. — Duhovnikom je potrdil prejšnje pravice ter zabičal turškim oblastim, da jih ne smejo motiti v njih opravilih.[1])

Grkom je določil v Carigradu za stanovanje posebno predmestje blizu zlatega roga, ki se imenuje Fanar. — Tukaj se je nastanil tudi patrijarh in odtod je kaker pajek razprostrl svoje mreže po vsem izhodu, zlasti po Balkanu, ker so ondi bili najbolj mastni prihodki. — Grški cerkvi je dal sultan sicer znatne pravice, ali vse to je imelo le ta namen, da bi mu patrijarh pomagal krotiti razne potlačene narode, z druge strani so pa te „pravice" Grke slepile in varovale, da se ne bi obračali v Rim.

Ako želimo dobiti nekako sliko o versko-cerkvenih razmerah v Bolgariji zadnja stoletja, moramo si kratko razložiti vstavo carigrajske cerkve pod turško vlado in položaj patrijarhov, potem pa delovanje grške duhovščine mej Bolgari.

Ekumenični patrijarh je dobil posebne duhovne in državljanske pravice. — Duhovne so bile te-le:

1. Patrijarh po svoji volji postavlja škofe in metropolite svoje patrijarhije: lahko jih zbacne, kaderkoli mu se zvidi.

Samo na njegov predlog potrjuje visoka porta novoimenovane škofe.

2. Patrijarška sinoda sestoji od 10 ali 12 metropolitov, katere imenuje patrijarh, kaker sam hoče, razven četirih, namreč: heraklejskega, kizičkega, nikomedijskega in kalcedonskega, ki so vže po svojem dostojanstvu udje sinode.

3. Samo ti imajo pravico ostati vedno v Carigradu, ker ima vsak pri sebi jeden del patrijarškega pečata; vse ostale lahko odpravi patrijarh v njihove dijeceze, kadarkoli mu se zvidi.

4. Patrijarh in njegovi namestniki imajo neomejeno pravico v vsem, kar se tiče oporok in ženitve.

5. Patrijarh lahko kazni po cerkvenih postavah vsakega duhovnika svoje patrijarhije.

6. Ako politična oblast toži kakega škofa, visoka porta vpraša najprej patrijarha o stvari in potem šele sodi. Brez dovoljenja patrijarhovega se ne sme zapreti noben škof.

7. Samo patrijarh ima pravico posvečati krizmo.

8. Patrijarh ima pravico „stavropegija" (*σταυρός* = križ; *πήγνυμι* = zabiti) Ako se namreč zida cerkev ali samostan, sme

[1]) Cesarizem i bizantinstvo II. 533.

Digitized by Google

patrijarh na onem mestu zasaditi križ in s tem podvreči neposredno svojej oblasti novozidano cerkev ali samostan ter zahtevati letni davek.

9. Patrijarhu pripada tretjina premoženja vmrlih metropolitov, škofov, neoženjenih duhovnikov, menihov in nun, ako nimajo postavno določenega dediča. Dalje mu pripada taksa za posvečevanje metropolitov in škofov ter letni davki, katere mu morajo plačevati škofje in samostani, ki so v njegovi neposredni oblasti. Vsak duhovnik njegove dijeceze mu mora plačati cekin na leto, tudi vsak posvetnjak mu je dolžan davek. Razven tega ima posebno plačo za podeljevanje župnij, za ženitve in pogrebe; verniki mu morajo še vrh tega dajati miloščino od poljskih in drugih pridelkov. Sme tudi nalagati davek cerkvam in samostanom za cerkvene namene.

10. Vsi verniki grškoizhodne cerkve morajo biti pokorni ekumenićnemu patrijarhu. Od te dolžnosti jih ne more nikdo odvezati. Vporne sme kazniti, izobčiti jih ter jim zabraniti cerkveni pogreb.

11. Brez njegovega dovoljenja ne smejo priti v Carigrad niti ostali izhodni patrijarhi.

12. Samo po njem morejo izhodni patrijarhi občevati z visoko porto.

V posvetnih rečeh je dobil skoro neomejeno sodnijsko oblast nad svojimi verniki.[1]) Pri tem seveda Turek ni pozabil dostaviti, da Milet-paša mora skrbeti, da bodo verniki zvesti podložniki sultanovi in pokorni ukazom njegove vlade.

To je nova vstava bizantinske cerkve, katera jo je storila sužnjo sultanovo in ki je imela najslabše nasledke: skrajno razuzdanost, simonijo in kruto nasilstvo proti podložnikom.

Najvišja čast grške cerkve se je na najnesramniši način prodajala; le redkokedaj je kak patrijarh včakal naravne smrti na svojem sedežu. Kdor je bolje plačal, je bil patrijarh.

S početka je trebalo plačati za patrijarško čast 2000 cekinov, kmalu potem 3000, 4000, 6000, naposled 40.000 cekinov in še več. Ker je imenovanje patrijarhov bilo bogat izvor za sultanovo mošnjo, zato je turška vlada skrbela, da so se patrijarhi koliker mogoče hitro menjavali. Kdor se je potegoval za patrijarško čast, moral si je najprej z denarjem pridobiti celo četo sultanovih vradnikov. Ko si je nov patrijarh kupil čast za drag denar, katerega si je največkrat pri kakem Judu izposodil, moral je gledati, odkod bo vzel to svoto, a moral se je tudi preskrbeti za stare dni, ako bi ga, kar se je navadno zgodilo, osoda zbacnila s patrijarškega prestola. V ta namen je prodajal metropolije in škofije, prestavljal je prelate z nižjega na višje,

[1]) Cesar. i biz. II. 534 — 536.

Digitized by Google

kar se je vse moralo dobro plačati. Navadna cena za škofijo je bila 4000 cekinov.

Novoimenovani škofje so tudi morali skrbeti zase, zato so na vse mogoče načine iztiskavali denar od svojih podložnikov. — Kaker hitro je novi škof zasedel svojo stolico, je razposlal najodličnišim rodbinam malovredne posvečene stvarce, kar se je moralo povrniti z darovi tridesetkrat večje vrednosti. — O določenem času je škof potoval po svoji škofiji ter plenil ljudstvo kaker razbojnik.[1]) Vboga raja je vse morala kupiti: krst, spoved, sv. obhajilo, pogreb. Ako se je zgodilo, da katera vas ni mogla nasititi globokega žepa svojega nadpastirja, poslal je tje svoje pandure, kateri so izrekli prokletstvo nad vasjo, zaprli cerkev ter pobrali po hišah vse, kar se je dalo odnesti. — Vgovarjati ni smel nikdo, ker je Turek zapovedal, da morajo biti pokorni svojim duhovnim poglavarjem. — Obupno je prenašal vbogi kmet neznosni duhovni jarem; njegovi otroci so rastli brez krsta, in ko je vmrl, so ga pokopali kaker žival brez duhovnika in brez molitve.[2])

Vse je šlo za denar: „Geld war die alleinherrschende Macht in der Constantinopler Kirche. Gelehrsamkeit, Lebenserfahrung und sittliche Würde waren für eine geistliche Laufbahn nicht erforderlich; zahlen musste man und viel zahlen".[3]) Vsled takega izsesavanja so propadle ne samo mnoge imenitne obitelji, ampak tudi cele občine.

Posebno dobro so se grški škofje dali plačati pri razstavljanji zakonov, zato so sè svojimi intrigami rušili zakonski mir in pospeševali razstavljanje ter tako bogatili svoje žepe. Čisto naravno je, da vsled tega je morala zavladati strahovita razuzdanost.

Še hujše breme kaker posvetnjak je nosil prost duhovnik, ki je bil popolnoma odvisen od škofa in nikogar na svetu ni imel, ki bi ga branil. — Nižja duhovščina je bila brez vsake naobrazbe: vaški pop večkrat ni znal ne brati ne pisati. Molitve je govoril na izust, a svoje račune si je zaznamoval na rovaš. Zemljo je obdeloval sam, le po kapi in bradi se je razlikoval od svojih župljanov. — Za duhovski stan se ni zahtevalo kaj posebnega; kdor je mogel plačati škofu 1000 — 1500 pijastrov, dobil je sv. red. — Čestokrat je občina poslala navadnega kmeta ali cerkovnika s potrebnim denarjem k škofu in v kratkem se je vrnil kot duhovni pastir.

Ker se je sv. red moral plačati, zato so škofje posvečevali več duhovnikov, kaker je bilo treba in vsled tega se je brez števila nepotrebnih duhovnikov brez jela in dela klatilo po deželi.

[1]) Geschichte d. Bulg. 511.
[2]) Ibid. 512.
[3]) Ibid. 511.

Digitized by Google

Nad vse nedostojno so škofje ravnali s svojimi duhovniki. Nič ni bilo novega, ako je tu in tam škof v cerkvi pred oltarjem pretepel duhovnika. Mnogi so služili škofu kot hlapci pri konjih, na vrtu, v kuhinji i. t. d — Kajpada so to težko prenašali mnogi, v katerih je bilo še kaj človeškega ponosa, ali vgovarjati niso smeli.

V Trnovem je začetkom tega stoletja živel nekoliko bolj olikan pop Joahim, ki je užival posebno ljubezen pri ljudstvu. Nekega dne mu po sv. liturgiji metropolit zapove, naj gre v hlev gnoj kidat. Ker je pa nekaj držal do svojega dostojanstva, je ponosno odrekel pokorščino. Ker ni šlo z lepega, pomagale so palice. S silo se je zmuznil iz rok metropolitovim hlapcem in naravnost bežal k turškemu poglavarju ter se še istega dne poturčil [1])

Samo po sebi je umevno, da taka duhovščina ni mogla blagodejno vplivati na ljudstvo. O kakem krščanskem nauku ali o duhovni skrbi za izročeno parohijo ne more biti govora. V nekaterih krajih ljudstvo ni vedelo niti moliti, padlo je v najgrše praznoverje, da celo v pravo paganstvo.[2]) — Pridige tak neveden pop ni imel nikdar. Ko so se v našem stoletji začele po Bolgarskem vzdigovati šole, je šolnik prevzel to opravilo in tako se je časi zgodilo, da je protestankovski učitelj pridigoval pravoslavnemu ljudstvu.

Tudi v nravnem oziru je pravoslavna višja duhovščina bila v največjo spotiko ljudstvu. — „An ihren Höfen herrschten schöne Griechinen und Armenierinen, deren Protektion Alles galt. Ihre Stelle nahmen mitunter bartlose mädchenschöne Jünglinge ein. Vor den Nachstellungen eines Fanarioten war in Stadt und Dorf keine Frau oder Jungfrau sicher. In solchen Fällen gab es bei den Behörden selten eine Hilfe und von der Rache hielt die immer noch dem ‚geistlichen Hirten' bewahrte Ehrfurcht zurück".[3])

In to neznosno stanje ni trpelo samo jedno stoletje, ampak celih pet vekov ter je postajalo vedno hujše, a v našem stoletji je doseglo vrhunec.

Vbogi slovanski raji je v strašnih časih turške sužnosti ostala jedina tolažba: vera in narodna pesem. — Na zahodu, po Bosni in Slavoniji, so bili frančiškani pravi dobrotniki in tolažniki krščanskega ljudstva. In kadar si je krščanski suženj zapel na „gusle javorove" o Marku Kraljeviću in Milošu Obiliću, pozabil je vsaj za čas svoje reve in nadloge.

Toda Bolgari niti tega niso imeli. Služabniki vere so pri njih bili hujši tlačitelji kaker sami Turki. Grška duhovščina si

[1]) Gesch. d. Bulg. 513.
[2]) Ibid. 510.
[3]) Ibid. 513.

Digitized by Google

je z jedne strani polnila žepe s krvavimi žulji vboge raje, z druge strani je pa na vse mogoče načine gledala zadušiti bolgarsko narodnost, pogrčiti cerkev in po cerkvi narod, zatreti mu njegov jezik, oteti mu njegove narodne pesmi ter mu izbrisati vsak spomin na slavno minolost. — In res je bolgarsko ljudstvo čisto pozabilo na svoje stare carje, patrijarhe in slavne junake; izgubilo je, rekel bi, popolnoma svojo narodno zavest.

Nekdaj je grška cerkev Bolgarom dovolila slovansko bogoslužje — iz strahu pred Rimom, a sedaj je skušala to popraviti. — Grški škofje so prinesli s seboj na Bolgarsko grške cerkvene knjige, ki so spodrinile staroslovanske; slovansko bogoslužje se je umikalo pred grškim, najprej po mestih, a sčasoma tudi po deželi, zlasti v Macedoniji. Mej priprostim ljudstvom se slovanska liturgija vendar ni dala zatreti, ker priprosti domači duhovniki niso znali grščine. — S pomočjo cerkve so Fanarioti hoteli pogrčiti vse Slovane do Karpatov in do Save. V ta namen so pogrčili tudi šole, koliker jih je bilo v Bolgariji. Te šole so bile prav primitivne, vzdrževali so jih tu in tam duhovniki v svojem stanovanji. Njih glavni namen je bil mlade fante pripravljati za duhovski stan. Zato so se učili samo staroslovensko azbuko, psalme, evangelije in razne cerkvene molitve

Staroslovenščino je sedaj iztisnila grščina in mladi učenci, popolnoma nevešči grščine, so se kaker papige učili na pamet grške molitve. Kjer se je zavrlo, pomagala je palica. — Tako je proti koncu 18. veka bolgarščina popolnoma izginila iz javnega življenja. Pozabila se je celo domača, častitljiva cirilica, ker tudi tisti, ki niso znali grškega, so z grškimi črkami pisali. Le v najnižjih vrstah se je še ohranila krepka bolgarščina; vse, kar se je malo višje povspelo, je bilo izgubljeno za bolgarsko narodnost. Bolgar, ki je le nekoliko naobrazbe dobil, sramoval se je svojega imena in se je sam imenoval Grka. Tembolj je pa prosto ljudstvo sovražilo in preziralo vse, kar je bilo grškega.

Pa grški duhovščini ni bilo dovolj, da je vpeljala grško bogoslužje in grške cerkvene knjige, da je pogrčila šole in vse višje kroge odtujila narodnemu življu, hotela je tudi vničiti, kar je ostalo starine. — Prav po vandalsko so grški prelati zatirali stare bolgarske knjige in rokopise, kar jih vže poprej niso vničili neprestani boji, požari in molji. — Jireček navaja več slučajev, kako so grški škofje ravnali s staroslovenskimi spomeniki.[1])

V glasovitem zografskem samostanu so sežgali celi kup staroslovenskih rokopisov; v primorskih krajih so jih metali v morje. Po nekaterih samostanih so peči kurili s staroslovenskimi pergamenti. — L. 1823 je sofijski metropolit Joahim zvedel, da

[1]) L. c. 515.

Digitized by Google

se v neki vasi nahajajo starobolgarski spisi in sv. podobe. Takoj je zapovedal ondotnim kmetom, da jih morajo sežgati ali pokopati; kar so seveda morali izpolniti. Metropolit jim je mesto tega poslal grške knjige. — Kjerkoli so Fanarioti našli kako zbirko staroslovanskih rokopisov: vrgli so jo v ogenj. Najbolj se je v tem barbarskem delu odlikoval trnovski metropolit Hilarion, ki je sežgal znamenito knjižnico starih bolgarskih patrijarhov. Pri popravljanji stolne cerkve so našli sobo polno knjig in svetinj. Svetinje je metropolit razprodal, a iz knjig je odbral grške spise, vse ostalo — celi voz staroslovenskih rokopisov je vrgel v ogenj.

* * *

To je površna slika cerkvenega življenja v Bolgariji zadnjih pet stoletij. Ni čudo, da je v začetku našega stoletja bolgarski narod celo učenjakom bil popolnoma neznan, pač pa se moramo čuditi, da se je v takšnih razmerah še vendar ohranil in da ni globlje propadel v duševnem in fizičnem oziru. Le svoji naravni žilavosti in prirojeni nravni slovanski plemenitosti ima zahvaliti svoj obstanek.

VII. Bolgarska unija s papežem Pijem IX.

Začetkom našega stoletja se je pri južnih in zahodnih Slovanih začelo novo življenje. Zdramivši se iz stoletnega spanja, jeli so se tudi Slovani zavedati svojih naravnih pravic in spoznavati, da so za kaj višjega namenjeni, kaker da bi bili podlaga tujčevi peti. To gibanje je prešinilo tudi balkanske narode, ki so stoletja stokali pod turškim jarmom. Tudi turška raja se je jela zavedati svojih človeških pravic; Grki, Srbi in Bolgari so se zganili in skušali stresti stoletne verige. To gibanje je imelo le malo zastopnikov v višjih vrstah, ker Slovani niso imeli svojega razumništva. Le v jednem stanu — v duhovniškem — je narodno gibanje pri zahodnih, oziroma avstrijskih Slovanih, našlo močno podporo; ta stan se je iz srca narodovega povzdignil do višje omike ter živel mej narodom in za narod. Duhovniški stan je stal v prvih vrstah mej borilci za narodne pravice.

Drugače je bilo pri Bolgarih; dasiravno imajo tudi oni nekatere zaslužne buditelje iz duhovskega stanu, vendar je pri njih skoro brez izjeme višja, omikana duhovščina bila tuja in sovražna narodnemu gibanju. Tako je bolgarski narod moral ob jednem biti dvojni boj: proti Turku za svoje človeške in naravne pravice, in proti neznosnemu duhovnemu jarmu fanariotske duhovščine. Ta boj je bil hujši kaker s Turkom, ker je duhovno orožje močniše kaker surova sila, in duševno robstvo strašniše kaker fizično.

Digitized by Google

Dolgo časa so Bolgari zastonj zahtevali od carigrajskega patrijarha, da bi jim dajal njihove rojake za škofe in da bi se določila škofom stalna letna plača ter tako preprečilo krivično izsesavanje ljudstva. Naposled je turška vlada sama spoznala da je treba nekake reforme, in sultan je l. 1856. v glasovitem fermanu „hatti-humajun“ zagotovil svojim podložnikom narodno jednakopravnost, dal jim je versko slobodo in posebna sodišča, dovolil je tudi kristijanom pristop v višje državne in vojaške službe. Vkazal je, da se patrijarh ne sme več odstaviti ter je določil njemu in škofom stalno letno plačo. Da bi se pa cerkvene reči natančniše vredile, je turška vlada sklicala 1858. l. narodno cerkveno skupščino. K tej skupščini je poklicala patrijarha, sedem škofov in 38 poslancev, 10 iz Carigrada in 28 iz vnanjih občin.

Škofje so v Bolgariji občinam vrnili grške poslance in tako so v skupščino prišli le štirje Bolgari. Od teh so trije kmalu vložili protest in zapustili skupščino; le trnovski poslanec je ostal in zastopal sam bolgarske zahteve. Zbrani poslanci so se dve leti prepirali in niso ničesar storili. — Na bolgarske želje se niti ozirali niso; bolgarskemu poslancu so se čudili, kako mu na pamet pride, da pred cerkveno sinodo iznaša bolgarske težnje, ker cerkev ne pozna narodov.[1])

To je do kraja razdražilo Bolgare. Od vseh strani so prihajali protesti na samega sultana, v katerih se je z ostrimi besedami slikala razuzdanost grške duhovščine, 60.000 carigrajskih Bolgarov je odreklo patrijarhu pokorščino ter zahtevalo samostalno patrijarhijo in narodno duhovščino.

Patrijarh Ciril se je prestrašil. Ako odpadejo od njega Bolgari, izgubi dobre tri četrtine svojih podložnikov, potem je kraj njegovemu „ekumeničnemu“ patrijarhatu. Skušal jih je vmiriti ter jim je posvetil nekoliko domačih duhovnikov za škofe, toda nič ni pomagalo. Jeden izmej teh škofov - Hilarion — se je postavil na čelo svojega naroda in je pri slovesni službi božji na velikonočni praznik 1860 l. očitno izpustil ime patrijarhovo. Razkol je bil gotov. Po celi deželi so duhovniki pri službi božji izpuščali patrijarha in mesto njega po nekaterih krajih spominjali sultana. Patrijarh Ciril je moral odstopiti, a njegov naslednik Joahim je skušal s strogostjo zalušiti vpor, ali je še manj dosegel.

Bolgare je pri vsem tem skrivoma ščuvala in podpirala ruska diplomacija, hoteč porabiti njihovo opozicijo za svoje politične namene, ali jo je močno osupnil nepričakovan prevrat v bolgarskem cerkvenem vprašanji. — Bolgari so se po tolikih bridkih izkušnjah iznenada obrnili v Rim!

---

[1]) Nekdaj so Grki kričali, da papeži zatirajo grški narod; sedaj pa, ko Bolgari tožijo, da carigrajski patrijarh tlači in zatira bolgarski narod, pravijo, da cerkev ne pozna narodov!

Digitized by Google

Vže v prejšnjem stoletji so se nekatere bolgarske cerkve združile z Rimom [1]) ali zjedinjenje ni vspevalo, ker so Fanarioti imeli preveliko moč in ker so to Turki z vsemi močmi ovirali. Sedaj je ta misel postala javno mnenje pri Bolgarih. Mnogi bolgarski rodoljubi so z besedo in peresom priporočali unijo z Rimom, zlasti je za njo navduševal svoje rojake glasoviti bolgarski političar in pisatelj Dragan Cankov v svojem listu „Bolgarija".

Nekateri voditelji bolgarskega ljudstva niso imeli povsem čistih namenov. Ni jih vodila ljubezen in prepričanje k rimski cerkvi, ampak politika. — S pomočjo Rima so mislili osloboditi svojo cerkev grškega gospostva, ob jednem so pa hoteli dobiti pomoč proti Turkom od zahodnih vladarjev, zlasti od francoskega cesarja Napoleona III. — Večina ljudstva je vender iskreno želela zjedinjenje z Rimom.

Do 2000 Bolgarov je podpisalo pismeno izjavo, v katerej se jasno in razločno priznava prvenstvo rimske stolice. Deputacija od 200 poslancev je šla v slovesni procesiji 30. decembra 1860 iz zjedinjene armenske cerkve k apostolskemu vikarju v Solunu, nadškofu Brunoniju; izročila mu je pismeno izjavo ter ga prosila, da bi vsprejel bolgarski narod v naročje katoliške cerkve. — Drugo pismo so sestavili na papeža, katero je podpisalo do 120 delavskih društev, mnogo duhovnikov in drugih odličnih oseb. Tudi v tem pismu priznavajo papeža poglavarja vesoljne cerkve in namestnika Kristusovega, a nauk rimske cerkve po določbah cerkvenih zborov, zlasti florentinskega.

Posebna deputacija je nesla to pismo v Rim papežu. Vodja te deputacije je bil Cankov sam. S seboj so peljali osemdesetletnega arhimandrita Josipa Sokolskega, da bi jim ga papež posvetil za nadškofa.

Kaker nekdaj ravno pred tisoč leti — Nikolaj I, tako je sedaj Pij IX. z velikim veseljem in očetovsko ljubeznijo pričakal poslance bolgarskega naroda. — Z brevejem od 21. januvarja 1861. je Bolgare sprejel v naročje katoliške cerkve ter jim potrdil slovansko bogoslužje.

Dne 14. marca t. l. je sam papež slovesno posvetil bolgarskega nadškofa. Bil je ganljiv prizor, ko je sivolasi starček Sokolski v sikstinski kapeli klečal pred prestolom namestnika Kristusovega; njemu na desni strani je klečal O. Evgen Bosé, predstojnik lazaristov v Carigradu, a na levi mladi bolgarski dijakon Rafael Popov. — Posebno je ganil ljubeznjiv nagovor papežev, a ko je povzdignil roke proti nebu in rekel: „Tebi bodi čast, slava in hvala, Jezus Kristus, vir vsega vsmiljenja in tolažbe, ki tudi v naših dneh kažeš svoje čudeže, da bi vsi oznanjevali tvoja čudovita dela", — prišle so vsem solze v

[1]) Gesch. d. Bulg. 467.

Digitized by Google

oči. Sokolski je pri posvečevanji odgovarjal bolgarski, a o. Bosé je njegove besede prestavljal na latin-ki. Pri tej priliki so menda prvikrat odmevali slovanski glasovi od svoda sikstinske kapele.

Po posvečenji sedel je novi nadškof na poseben prestol z jutrovsko, kraljevi kroni podobno mitro na glavi in z grško pastirsko palico v roki. — Papež je zapel Te Deum in dokler so pevci na koru peli, je nadškof šel v slovesni procesiji po kapeli. Na koncu je v bolgarskem jeziku vsem podelil prvi škofovski blagoslov.

Bolgare je čisto prevzela prijaznost in ljubeznivost papeževa, ker so bili naučeni na ošabne fanariotske prelate. Kolika razlika mej ošabnim carigrajskim patrijarhom in pohlevnim papežem, ki vlada čez 200 milijonov duš in je še vrh tega takrat bil posvetni vladar! — Vodja deputacije, Dragan Cankov, je dobil od papeža red sv. Gregorija Velikega.

Čez tri tjedne je dobila propaganda v Rimu glas, da je bolgarski nadškof srečno in brez zaprek prišel v Carigrad. Carigrajski Bolgari so mu za sprejem pripravljali velikansko ovacijo, ali nadškof je prišel nekega jutra tihoma v Carigrad, prej kaker so pričakovali. Še le ko je vže maševal, zvedelo se je za njegov prihod in takoj je bila polna cerkev pobožnega ljudstva. Po dovršeni službi božji je z ginjenim srcem pripovedal, kar je doživel v Rimu. „Rim je sama ljubezen“ — je vedno ponavljal. — Zvečer so mu priredili veliko ovacijo, a drugi dan je šel v slovesni procesiji k apostolskemu delegatu Brunoniju in armenskemu primasu. Sokolski je jezdil na prekrasnem konju, katerega mu je bil podaril neki armenski plemenitaš; za njim je šel bolgarski arhimandrit z duhovščino, potem nadškofovi sopotniki in drugo ljudstvo. Na strani škofovi so jezdili starešine bolgarski v narodni nošnji in z dolgimi sulicami v rokah. Celo turška vlada je poslala častno stražo in nadškofu so se povsod izkazovale vojaške časti.

Unija je bila sedaj turški vladi po volji, ker je tako mislila najlažje rešiti kočljivo bolgarsko cerkveno vprašanje in se oteti ruskim zankam.

Na cvetno nedeljo — po julijanskem koledarju — je nadškof opravljal slovesno službo božjo v bolgarski cerkvi. Ljudstva se je zbralo nepregledna množica. Po sv. daritvi je zapel bolgarsko himno na papeža in vse ljudstvo ga je spremljalo.[1])

To so bili veseli dnevi, ali veselje je bilo prenaglo in kratko.

Kmalu so se pokazale velikanske ovire proti uniji. — Ko je bolgarska deputacija odšla v Rim, je Rusija napela vse žile, da bi preprečila unijo. Anglija jo je pri tem krepko podpirala. Angleški poslanec v Carigradu Bulwer in ruski Labanov sta kar vsipavala denar za agitacije proti uniji. Njuni agenti so preleteli

[1]) Gl. Katholische Missionen 1885; 187 — 191.

Digitized by Google

vso Bolgarijo ter ščuvali in dražili ljudstvo proti Rimu. — Ko se je deputacija vrnila iz Rima, bilo je ljudstvo mrzlo za unijo. Le okoli Drinopolja in Soluna se je v veliki večini izreklo za Rim.

V ostalih pokrajinah je unija zadela na nepremagljive ovire. — Grška duhovščina je skozi stoletja Bolgare napojila s sovraštvom do Rima. Bolgarsko ljudstvo je sicer sedaj sovražilo grške duhovnike, ali nasprotstvo do Rima tudi ni zamrlo v njegovem srci. — Nekateri so se le iz političnih vzrokov obrnili v Rim, ker so se nadjali pomoči od zahodnih držav. Nekatere vlade so sicer sedaj izrekle simpatijo do bolgarskega naroda, ali storila ni nobena nič. Ker je unija imela mogočno nasprotnico v Rusiji, trebalo bi jej tudi močne zaščitnice, a te ni bilo.

Razven tega je manjkalo zmožnih duhovnikov, ker so domači nevedni popje ostali trdovratno v razkolu in so začeli močno agitacijo mej ljudstvom proti Rimu. Mnoge občine, ki so se izrekle za unijo, so ostale brez duhovnikov. — Ker so zjedinjeni skoro povsod bili v manjšini, morali so cerkve prepustiti razkolnikom. Manjkalo je šol, kjer bi se mladina izobraževala, in katoliških časnikov, ki bi zavračali napade in obrekovanja sovražnega časopisja.

In nadškof Sokolski, za katerega so Bolgari sami prosili, ni bil sposoben za tako težavno delo. Bil je sicer pobožen, al prestar in k temu priprost, popolnoma neveden človek. V mlajših letih je bil neki celo hajduk.[1])

Dne 5. julija 1861. je rimska propaganda iznenada dobila brzojav iz Carigrada: „Pred kratkim posvečeni nadškof Sokolski, vodja bolgarske unije, je brez sledu izginil".

Kam in kako je izginil Sokolski? Na to vprašanje se še dandanes ne more odločno odgovoriti. Dokazalo se je pozneje, da je na Ruskem v pečerskem samostanu v Kijevu, ali kako je prišel v Rusijo?

Nekateri so mislili, da so ga Rusi prijeli in siloma odpeljali v Kijev, drugi pa, da je sam prostovoljno odšel na Rusko. Poslednje se sicer zdi neverjetno, ker so mu pred posvečenjem razkolniki ponujali velike svote denarja, pa se ni dal premotiti. Vendar, ako se ozremo na njegovo obnašanje, moramo skoro gotovo reči, da je Sokolski kot renegat pobegnil v Rusijo. — Kmalu potem, ko se je kot nadškof vrnil v Carigrad, videli so ga, da je pohajal carigrajskega patrijarha in ruskega poslanca. Iz tega se sklepa, da je po nagovoru Labanovem sam odšel v Rusijo. V tem nas potrjuje to, da je njegov dvorni kaplan pop Theodor vže pred njim odšel na Rusko. Odnesel je s seboj vse svoje insignije in papeževe bule.

[1]) Gesch. d. Bulg. 551; cesar i biz. II. 133.

Digitized by Google

To je bil hud udarec za unijo, mnogo občin in duhovnikov je vsled tega padlo nazaj v razkol; do 20.000 Bolgarov je vendar ostalo zvesto rimski cerkvi. Ker se o Sokolskem ni nič gotovega vedelo, je sv. stolica imenovala dva opravitelja za bolgarsko nadškofijo, Bolgara Petra Arabadžinskega in Poljaka Malczynskega, ki sta pa zaradi prevelikih zaprek l. 1865. svojo službo odložila. Na to je sv. stolica imenovala nadškofa Rafaela Popova, ki je kot dijakon bil spremljal Sokolskega v Rim. — Vodja bolgarske deputacije, Dragan Cankov, komendator reda sv. Gregorija V. živi dandanes kot emigrant v Rusiji, a kakšno je njegovo mišljenje o uniji, ne vemo.

Kaker poprej tolikokrat, tako je tudi sedaj nemila osoda preprečila, da se bolgarski narod ni zjedinil z materjo cerkvijo.

* * *

Trebalo bi sedaj pripovedati, kako so si Bolgari priborili samostalen eksarhat, trebalo bi govoriti o novem vrejenji in delovanji bolg. cerkve, kaker tudi o vspehu katoliških misijonarjev na Bolgarskem, a o tem bomo, ako Bog da, o priliki govorili v posebnem članku, v katerem bomo tudi razložili veliko važnost cerkvenega vprašanja za bodočnost bolgarskega naroda. —

F. K — č.

Poljaki in Rusini v izhodni Galiciji.

Vže delj časa dohajajo nam od bratov iz Galicije pisma namenjena za list. Nas to veseli, če prav je v pismih samih žalostna resnica, da Slovan s Slovanom ne more živeti v miru. Za to številko imamo dva dopisa. Prvi je iz poljskega peresa in kaže poljsko mišljenje o rodni zemlji in o razmerju z maloruskim plemenom. Kdor je s Poljaki kedaj občil, poreče koj, da je dopis res poljski. — Drugi dopis pa je iz ruske roke in slika početek in razvitek ruske narodne misli v Galiciji — Svoje misli nočemo izreči za danes, menimo pa, da bode v obče slovenska sodba bratom mila, ker nismo sami nič bolji, da bi smeli na druge kamenje metati. Slovani v Avstriji smo še otroci, vsemu svetu dobri, a z brati trdosrčni. Slovenski čitatelj bo prav čutil, da more podreti kitajski zid med Poljakom in Malorusom edino le slovanska zavest in pa vzajemno navdušenje za životvorna načela Kristusovega evangelija in za večne koristi katoliške cerkve. Naj

Digitized by Google

bi ta misel tudi v slovenskih srcih našla rodovitnih tal, da bi vže skoraj znali ločiti, kaj-li nam je brezpogojno potrebno za veselo narodno življenje in za časten napredek, a kaj-li je samo osobno, postransko, deželno in torej vsakemu rodoljubu svobodno. Tej misli služi naš list in za to je objavil oba dopisa.

I.

Poljski dopis.

Pred leti sem bil na Dunaju. Vtrujen vsedem se na klop v drevoredu na Ringu in občudujem krasne palače novih muzejev in cesarski dvorec. Kmalu prisede mlad mož. Mogoče slovanski akademik, mislim si in nagovorim ga. In res! mladi mož je bil Jugoslovan, akademik s Kranjskega. Živahen razgovor o Dunaju in življenju dunajskih Slovanov vname se mej nama. Željan sem bil slišati o jugoslovanskih razmerah, in kmalu sem spoznal, da sosed moj je pristaš napredne stranke ter se navdušuje za „Slov. Svet“ in „Slov. Narod“. Tudi jaz sem mu hotel pojasniti gališke odnošaje, a kako se začudim začuvši, da so mu razmere naše dobro znane.

„Ste bili vže v Galiciji?“

„O ne; toda čital sem v nemških listih mnogotero poročilo o tamošnjih razmerah. Tudi imamo na Dunaju občeslovanski klub, kjer sem marsikaj od Rusinov zvedel.“

„Kaj veste tedaj o Galiciji“, vprašal sem radoveden.

„Mnogo žalostnega. Galicija je praruska dežela. Poljaki so si jo prisvojili, Ruse podjarmili in le-ta sužnjost traja do današnjega dne. Iz Rusov napravili so Poljaki Rusine, ter jim vsilili zjedinjenje z rimsko cerkvijo, da so s pomočjo Rima lažje pritiskali. Unija narodu rusinskemu mrzi, zato tudi vzajemnosti mej Rusini in Poljaki ni, in Rusini raji njegujejo žide in ž njimi kupčujejo nadjajoči se, da žide še kedaj iztirajo črez mejo.“

„Vam moram čestitati, da ste o Galiciji tako poučeni“, rekel sem mu dobrovoljno.

„Vidite“, triumfiral je moj znanec, „da mi je poznato vse!“

„Dobro, dobro. Toda je vse tudi resnično, natančno, odgovarjajo poročila tudi dejanskim razmeram?“

„Da, o tem so me zagotavljali moji rusinski in židovski[1]) kolege.“

„Pravičnost pa zahteva, da o tem poprašate tudi Poljake. Et altera pars audiatur! Vi kot Kranjec, dasi nagibljete h liberalcem, ste vendar katolik! Ako tedaj slišite, da je narod rusinski uniji nasproten, vprašati bi se morali, niso li poročila pre-

[1]) O tem jako dvomimo. Vredništvo.

Digitized by Google

tirana, je kolega panslavist, kakošen je njegov značaj? Rusin je, čegar ime je sicer v krstni knjigi, a javno zabavlja črez unijo, hvali razkol in Rusijo. Koliko je verovati takemu človeku? Ste kedaj na to pomislili?"

„Ne. „odgovori mi Slovenec." Vse mi je bila čista resnica. A Vi me silite nekoliko bolj v te stvari vglobiti se."

„Ako Vas je, dragi moj, volja natančneje poučiti se o Galiciji, proučite pred vsem zgodovino, potem vprašajte i drugo stranko, posebno pa pazite na značaj in verodostojnost človekovo. Ravnajte po mojem nasvetu, in sodili bodete kedaj drugače gališke razmere."

Razšla sva se — in sedaj biva eden na severu, drugi na jugu. Bog ve, če se še kedaj snideva, ker sem vže pozabil njegovo ime.

Poljaki so lenobni, malo dopisujejo vnanjim časopisom. Mogoče je radi tega, da je mnogim Slovanom poznano le to, kar židje in Rusini o Galiciji pisarijo. Zanimalo bo morebiti bralce „R. K." slišati kaj natančnega o Galiciji.

So-li Galicijo Poljaki odvzeli Rusinom?

Ne. — Celo pravi panslavisti ali Moskalofoli, kaker jih pri nas imenujemo, potrjujejo to deloma. Oni dele Galicijo v izhodno in zahodno. Od Biale do Sane, kjer bivajo Poljaki, se razteza zahodna, od Sane do Zbruča, kjer so Poljaki in Rusini, pa izhodna Galicija.

Skozi dvesto let, kaker dokazuje zgodovina, je izhodna Galicija bila v posesti rusinskih knezov. In ta kratka doba vtisne naj oholim zahtevam Moskalofilov vže znak starodavnosti! Poglejmo v zgodovino! Najstareji slovanski zgodovinar, Nestor, kojega slednji Rus hvali in mu veruje, piše v svoji kroniki: „Ob bregovih Visle bivalo je slovansko pleme -- Lehi. Od tod izselili so se proti izhodu, ter se nastanili ob bregovih Sane, Dnjestra in Dnjepra, kjer so mestu Kijev položili temelj. Isti narod, ki je bival ob Visli, vtemeljil je ob Sani mesto Premisel, na Dnjestru Halič, na Dnjepru Kijev. Isto pleme živelo je v sedanji zahodni kaker izhodni Galiciji, Podoliji in Ukrajni."

A ljudstvo je bilo še surovo in vdano malikovalstvu. Znano je, da so na Lehe-Poljake pritiskali Nemci, da so na zahodu neprenehoma bili se krvavi boji. Germanske napade izkoristili so Rusi, in l. 880; ko so Poljaki zopet na zahodni meji borili se z Germanom, napadel je Rurik zavratno (kaker piše Nestor) Kijev, ter ga sè svojci posedel. Sto let pozneje, l. 981, je pridrl Vladimir v Poljsko ter osvojil si Premisel in druga mesta. Tedaj ruski knez, Vladimir, vgrabil je izhodno Galicijo Poljakom, ko je Miečislav, kralj poljski branil domovino germanskega navala.

Izhodna Galicija je bila poljska. Ne Poljaki Rusom, nego Rusi odvzeli so Poljakom starodavno poljsko deželo. Kadar pa je bojni hrup ponehal na zahodu, obrnili so se Poljaki na izhod,

Digitized by Google

ter v letih 1018, 1075, 1078 pokrajino zopet osvojili. Ker pa Poljakom ni bilo mogoče braniti dveh tako oddaljenih mej, dovolili so l. 1140 Vladimirju, da je smel kot poljski fevdni knez vladati v Haliču. Rodbinska vez pa je vezala rusinske kneze s poljskimi kralji. Po smrti poslednjega rusinskega kneza, Boleslaja Trojdemoviča, je podedoval l. 1340 kneževino poljski kralj Kazimir Veliki, najbliži mu sorodnik, ter jo stalno spojil s Poljsko. In od tedaj ostala je izhodna Galicija vedno poljska. Poljaki dežele niso priborili, oni so jo podedovali, ali bolje posedli so zopet starodavno poljsko lastnino.

Tako zgodovina iz ruskih virov. Drugo vprašanje tiče se narodnostih in verskih odnošajev. V tem obziru so Poljaki mnogo pogrešili in greše še dandanes, kar moramo z žalostnim srcem priznati.

V izhodni Galiciji tje do Kijeva prebivali so, po Nestorjevi izpovedi, Lehi ali Poljaki, ki so si nadevali razna imena. Vsi pa so bili pagani. Ko so zapadni Poljaki se pokristijanili, vdobili so iz Češke in Nemčije nekaj duhovnikov. Toda število njih niti ni zadostovalo za pouk v gnezenski in krakovski okolici. Kojega naj kralj pošlje na izhod! Ruski knezi pa so vedno napadali izhodne meje in posrečilo se jim je odtrgati kos za kosom poljske zemlje, ki je ostal brez obrambe. Ruski knezi naselili so v novoosvojenih mestih svoje ljudi. Naseljeni Rusi so bili sami vže kristijani, torej so pokristijanili tudi paganske Poljake ter vpeljali iztočno bogoslužje. V iztočni cerkvi pa se vera in narodnost istovetita. Kdor se je tedaj pokristijanil, postal je hkrati tudi Rusin. Sličnost obojega priprostega narečja pa je raznarodovanje še bolj povspeševala. Ko so v 11. stoletji poljski kralji zopet deželo priborili, skrbeli so pred vsem za varnost njeno, a zanemarjali katoliško cerkev in to tem bolj, ker jim je manjkalo katoliških misijonarjev. Ko so pa pričeli vladati rusinski domači knezi, so iztočno bogoslužje polagoma vsprejeli vsi Poljaki hališke in kijevske kneževine. In ker je bil liturgični jezik slovanski, bilo je celo lahko Poljake porusiniti. Sedaj se rusinski in poljski jezik vže močno razlikujeta, in vender poljski kmet postane, ako prestopi v iztočni obred, takoj z dušo in telesom Rusin in požabi svoje poljsko pokolenje.

Kazimir V, ko je l. 1340 podedoval izhodno Galicijo, ni delal razlike mej pravimi Poljaki in priseljenimi Rusini. Vsi so imeli slov. bogoslužje, in ker matic v onih časih še bilo ni, bilo bi tudi težko razločevati. Pač pa si je kralj pridobil mnogo zaslug za iztočno cerkev izhodne Galicije. Poslal je poslance v Carigrad k patrijarhu prosit metropolita in škofov svojim podložnim. Trudil se je mnogo, da vredi malorusko iztočno cerkev. A tudi katoliške cerkve ni zanemarjal. V Ljvovu položil je temelj stolnici, po mestih pa je zidal za Poljake župne cerkve. Kajti vže v tedanjih časih naseljevali so se zapadni Poljaki na

Digitized by Google

vzhodu. Vzrok preseljevanju pa je bila in je še prevelika obljudenost zahodne Poljske in širne rodovite planjave v izhodni Poljski ali Mali Rusiji, kaker se je pokrajina vradno imenovala.

Rusini tedaj niso prvotni prebivalci Male Rusije, sedanje izhodne Galicije, nego priseljenci, ki so v 10. stoletji (981) deželo vgrabili Poljakom. V novo osvojeni deželi so naselili se takoj Rusi in domačine pokristijanili. Prvotni poljski narod pomešal se je z naseljenci ter naposled zginil v rusinščini. Kralj Kazimir Veliki pripoznal je dovršeno dejanje in storil mnogo za rusinstvo in izhodno cerkev.

Umevno je sedaj, zakaj se rusinski ljudski govor tako približuje poljskemu, a toliko razlikuje od ruščine. Prosti Rusin lahko ume Poljaka, a pravega Rusa ne razume. Rusinski narod v večini obstoji iz nekdanjih Poljakov; in dasi so Rusini jeziku dali obliko, vsprejeti so morali tudi mnogo poljskih besed in navad. Še le sedaj pod vplivom ruskega rubla delujejo na vse kriplje, da bi iz rusinščine iztrebili vse poljske korenike, ter jih nadomestili s čistimi ruskimi besedami.

Pogosti so bili vže za poljske vlade navali Tatarjev in Turkov na Malo Rusijo in Ukrajno. Njim so se pridružili v pozneji dobi Kozaki in prosto ljudstvo oboroženo s kosami in kiji, da so mogli ropati in veselo živeti. Cele okraje so opustošili, pokorili si prebivalce, ter jih ob Črnem morju Turkom prodajali. Po zapuščenih planjavah pa so se navadno naseljevali Poljaki od zaltoda. Tu pa je glavni pogrešek Poljakov. Za naselbine niso skrbeli, pustili so poljskega naselnika brez varstva. Kmet naselil se je, kjer mu je vgajalo; odločevalo je polje, za ohranjenje vere in narodnosti se brigal ni. Katoliške lat. cerkve bile so le po večjih mestih, po manjih in vaseh pa izključno iztočne. Poljskemu seljaku hoditi je bilo po 3—4 milje, da je dospel do kat. cerkve, do kat. duhovnika. Tako zapuščenemu in od kat. duhovna oddaljenemu bilo je skorej nemogoče ohraniti vero in narodnost. V zimi in deževnem vremenu je bilo fizično nemogoče hoditi k maši, nesti otroka h krstu. Bilo je pa tudi malo poljskih duhovnikov. Latinski škofje zahtevali so strogo od svojih kandidatov znanja; a v tedanjih bojevitih časih so bile šole še redke. Nasprotno pa so imeli Rusini v vsaki vasi lastno cerkev, lastnega duhovnika. Zadostovalo je iztočnemu škofu, da je kdo znal čitati, in posvetil ga je. Posvečevali so strežaje mogočnih grajščakov, za plačo tudi sinove bogatih kmetov, in slednjič bili so popovski sinovi zopet popje. Za pridige, veronauk se niso brigali, da je le kdo bil, ki je maševal, krstil in pokopaval. Ni čuda, da so imeli Rusini toliko duhovstva. Poljski seljaki, videči v bližini cerkev in duhovnika, hodili so brez vsacega dvoma ob nedeljah k maši, v nji krščevali in pokopavali. Kdo naj tudi hodi 4 milje daleč v mesto k poljskemu duhovniku! Le premožnim kmetom, imajočim konje, bilo je to mo-

Digitized by Google

žno. A število njih je bilo pičlo. V teh razmerah bilo je lahko poljske naselnike po izhodni Galiciji rusiniti. Mnogobrojna poljska imena pri Rusinih nam pričajo, da so mnogi njihovi predniki bili Poljaki, ki so v teku časa z bogoslužjem premenili tudi narodnost.

Hudo grešili so Poljaki za domače vlade zanemarjajoč poljske naselbine sedanje izhodne Galicije in ohranjenje latinskega bogoslužja. So pa razmere pod avstrijsko vlado vgodniše? Sedaj vvidita duhovščina in plemstvo potrebo novih župnij, a vlada ne dovoli iz verskega zaklada novih plač. Mnoge župnije obsegajo po 10 do 30 vasi. Toda eden župnik ne more vseh vpravljati. Pred 50 leti bilo je nekje, kaker povzamemo iz ljvovskega lat. šematizma, 300 Poljakov, a po 50 letih ostalo jih je še 70. Tako napreduje rusinstvo!

V zadnjih 30 letih priborili so Poljaki tu in tam novo župnijo; toda koliko truda in žertev je bilo treba! Dokler nista dozidana cerkev in župnišče, dokler ni za vzdržavanje župnika nabrana glavnica, vlada ne dovoli. Zahtevajo pa celih 12 tisoč, katere svote pa 5 do 10 mej Rusini raztresenih poljskih občin ne zmore. V slučaju, da patron sezida cerkev in vloži potrebno glavnico, obotavlja se vlada in še le po dolgih letih dovoli sistemizacijo. V nekem kraji posvetili so cerkev vže 1872 leta. Patron je dal potrebno glavnico, a sedaj po 21 letih vlada z raznimi izgovori ovira vstanovitev župnije.

Vse drugače pa vlada postopa s Rusini. Vas, pol milje od cerkve oddaljena, postavi leseno cerkvico, vloži pri glavarstvu prošnjo za sistemizacijo, drugače da prestopi v latinski obred. Rusini zakriče, da se hoče cela vas popoljačiti, in vlada takoj dovoli iz verskega zaklada plačo župniku iztočnega obreda. V polovici leta imajo lastnega župnika. V verskem zakladu gališkem je večinoma premoženje zatrtih poljskih samostanov, rusinskih je v njem le par tisočakov. In iz njega dovoljujejo Rusinom vse, Poljaki naj hodijo 3—4 milje daleč v župno cerkev, ali pa naj se, ako se naveličajo, porusinijo. Poljaki so mirni, ne vpijejo, ter trpe škodo; Rusini pa kriče, groze s prestopom v Rusijo, in vlada jim vse dovoli. Take so dejanske razmere v vzhodni Galiciji. Vpitje Rusinov proti Poljakom je golo politično sredstvo, pritisk na vlado. Dejansko izhodna Galicija nikdar ni bila rusinska, kaker smo dokazali iz najstarejih ruskih virov; v verskem obziru pa so imeli in imajo Rusini prednost.

Rusinskih šol je v izhodni Galiciji okolo 2000, poljskih prav malo, le po mestih. Deželni zakon namreč določuje, da se ima učni jezik ravnati po večini učencev. Ker so po izhodni Galiciji skorej povsodi poljski otroci v manjšini, poučuje se tedaj le v rusinščini. V tretjem šolskem letu pričnó sicer s poukom poljščine, ki pa ostane obično brez vspeha. Niti radi šolstva se ni Rusinom pritoževati.

Digitized by Google

Vir vsem tožbam in vpitju pa so volitve. Hudo namreč, peče Rusine, da so v izhodni Galiciji voljeni mnogi Poljaki. A pomisliti je, da jih volijo tudi Rusini. Glede volitev biti bi morali hladnokrvneji. Vsak kandidat. Poljak ali Rusin, ljubkuje z volilci, dela obljube, da bi dosegel poslanstvo. Ljudstvo presoja delovanje kandidatov, in po razsodbi ravna se volitev. Mnogo je mej Poljaki izobraženih, energičnih, bogatih, velikodušnih mož. Ni čuda, da tudi vgajajo rusinskemu kmetu. Rusini imajo le duhovstvo, par vradnikov, profesorjev, zdravnikov. In ti razumniki menijo, da postanejo takoj ministri, da so le voljeni v Lvov ali na Dunaj. In v resnici pravih veščakov rusinski klub dosedaj v državni zbornici še ni pokazal. Pred tremi leti je Romančuk, načelnik rusinskega kluba, spravil se s Poljaki. Toda kmalu se je sè svojim klubom ločil od Poljakov. Pohlevnost njegova trajala je edno celo leto. In zakaj ? Dovolj potrpljenja, mislil je, ker nimam osebnih koristi, raji z Mladočehi sedim v opoziciji, ter strašim z Rusijo!

Rusinski narod je mirne naravi, zadovoljen, da dobiva od poljskega plemstva dela in drugih dobrot. Med razumništvom pa so sebičneži, koristolovci, ki bi radi brez truda pospeli se do visoke časti, moči, premoženja, oni sejejo prepir, ščuvajo ljudstvo. Vsako sredstvo jim služi, da le dosežejo svoj namen. V poslednjem času izjavil je Romančuk, da bodo Rusini vsaki vladi nasprotovali. Rusinskim poslancem vgajala bi le ona vlada, ki bi skrbela samo za nje.

Skrbno pa Rusini negujejo žide. Židje so mogočni, imajo denar, Rusinom pa so zavezniki proti Poljakom. Žid sme kupčevati, ljudstvo pehariti, izsesavati, da se le Poljaku prepreči vsaka kupčija, vsako podjetje. Kjer je naseljen žid, poljski trgovec ne obstane. Upajo pa, da se, ako n. pr. Rusija osvoji Galicijo, otreso tudi židov. Tem huje rusinski razumniki ovirajo Poljake pri naseljenju v vzhodni Galiciji. Kedor se je naselil, skušajo ga sè silo ali zvijačo pridobiti za iztočno cerkev, in ne brez vspeha.

Zjedinjenje mrzi le rusinskim razumnikom. Ljudstvo je nevedno, niti ima o uniji pojem; saj še v katekizmu ni dovolj poučeno. Razlike mej unijo in razkolom nikdar ljudstvu ne pojasnijo. Zakaj pa rusinsko razumništvo uniji nasprotuje? Rusija je še vedno v razkolu; kar pa ne dopada Rusom, mrzi tudi našim Rusinom. In ruski rubel mora tudi vplivati. V Naumovičevi pravdi bilo je dokazano, da so Rusini na tisoče rublov različnim načinom prejemali iz Rusije. Mnoge so mej Rusini stranke (rusofili, narodnjaki, socijalisti itd.), vse pa sovražijo unijo, ki je po njihovem mnenju nesrečna za Rusine in Poljake, ki so premožniši, v visokih službah, imajo mnogobrojno plemstvo in latinsko bogoslužje. Sovraštvo svoje pa zajemajo iz Rusije.

Mirno so živeli Rusini s Poljaki do 1848 leta, dasi je slo-

Digitized by Google

ga škodovala le Poljakom, ker se je poljski živelj v izhodni Galiciji rusinil. Po 1848 letu pa je pričel delovati ruski rubel; od tod verski antagonizem; začeli so rovati socijalisti ter sejati sovraštvo do bogastva in služb poljskih. Pred 20 leti pozvali so Rusi, hoteč vničiti unijo lublinske škofije, na pomoč rusinsko duhovščino. Takoj odzvalo se jih je 200, ki so vtekli črez mejo misijonarit za razkol. In v dveh letih vničili so s pomočjo kozakov in orožnikov unijo lublinske škofije, kjer so potem ostali kot župniki. Navmovičev poskus z razkolom pred desetimi leti izjalovil se je edino le vsled maloruske ljudske antipatije do bradatih duhovnikov. Nad sto klerikov lvovskega semenišča poslali so pred tremi leti adreso „Moskalofilitiškemu" društvu, kjer so dali oduška svojemu sočutju. In ko je na rusinski sinodi papežev poslanec priporočal, da bi v rusinske rubrike sprejeli v poslednjih časih v Rimu kanonizovane svetnike, vgovarjali so temu Rusini, češ, da jim hote rusinsko cerkev polatiniti! Da, rusinska duhovščina kmetom celo prepoveduje rabo rožnih vencev, škapulirjev, itd. Resnično, slabi znaki zjedinjenja in katoliške zavesti!

Iz vsega razsodni bralec lahko povzame, kaj je na vpitju Rusinov. Galicija ni pristno — ruska dežela, niti Poljaki zatirajo Rusinov, pač pa so v izhodni Galiciji Rusini na boljem od Poljakov. Vir vsej nezadovoljnosti sta ruski rubel in socijalizem. Malorusko razumništvo hlepi po poljskem bogastvu, in ker ga doseči ne more, vpije in vdriha po vsem.

Vendar pa so maloruski razumniki vneti za ljudsko blaginjo, so vže veliko koristili narodu? ? Ne. Kratek odgovor, a žalosten. Narod je le igrača v rokah kričačev. Vbožen je in od lastnih bratov popolnoma izsesan. Žrtvuje naj svojim vodjam vse, sam pa lakote vmira! Rusinskim kričačem za narodni blagor ni, njih smoter so mastne službe, visoke časti. Kmet mora rusinskemu duhovniku tlačaniti, plačevati pristojbine (iura stolae) trikrat večje, nego so v latinski cerkvi. Narod propada, in lastni bratje so temu krivi. Ko pa rusinski kmet pričue stradati, ne dado mu narodni vodje kruha, ne preskrbe dela. K Poljaku mora se zateči, njega prosi kruha, dela, posojila. Ko pa lakota poneha in zasijejo ljudstvu jasneji dnevi, zopet prično sejati prepir, netiti staro sovraštvo do Poljakov.

Take so razmere v izhodni Galiciji. Res, žalostne so, vendar pa so drugačne, kaker jih na Dunaju slikajo Rusini. O istinitosto njih pa se lahko prepriča vsakdo ne na Dunaju, pač pa v izhodni Galiciji sami.

Jota.

Digitized by Google

II.

Dopis iz ruske roke.

Kaker znano, prišla je naša Rusj[1]) (gališka) še le proti koncu prošlega stoletja pod oblast Avstrije. Ali ta Rusj je bila vže čisto popoljačena. Res je bilo ljudstvo rusko, ali gospoda (plemstvo) je bila vsa poljska. Tudi svečeniki, če so bili količkaj izobraženi, so se šteli za Poljake in niso govorili drugače mej seboj ko po poljski. Po poljski niso govorili oni svečeniki, ki so proizišli iz priprostega rodu in niso imeli prilike naučiti se po poljski. Takrat je namreč naše duhovstvo stalo na jako nizki stopinji izobraženosti.

Toda, ta Rusj je vender le bila Rusj, nazivali so nas Russen, russisch. Cesar Josip II. je vtemeljil l. 1783 v Ljvovu generalno duhovno semenišče za nas in od onega časa je začelo naše duhovstvo vdobivati redno izobraževanje. Sicer pa se je štela naša inteligencija i na dalje za poljsko, tako da se je celo propovedavalo v naših ruskih cerkvah ruskemu ljudstvu po poljski.

Le polagoma se je začela probujati pri nas zavest o svoji samostojnosti. O priliki, ko je metropolit Ljevickij napisal pastirsko poslanico v cerkvenem jeziku, je vlada od njega zahtevala, naj bi pisal poslanice v deželnem jeziku, tedaj pa je metropolit odgovoril l. 1823 med drugim, da ruski (ruthenisch) jezik ni mešanica potekla iz poljskega in velikoruskega jezika, nego da je samostojno slovansko narečje. Podobno izjavo je bil izdal vže poprej, ko so ga l. 1817 v Rimu zatožili, da seje mržnjo mej poljskim in ruskim duhovenstvom s tem, da je bil osnoval društvo za spisovanje in razširjevanje ruskih ljudskih knjižic. Tako je vže začela kaliti zavest nezavisnosti ruske (gališko-ruske) besede od poljskega jezika. Toda poljski duh se vender ni vmikal. Do 1848 l se je pojavilo le nekoliko ruskih knjig. Leta 1826. je Šafařik v svoji zgodovini slovanskih literatur izrazil se o nas, da smo terra incognita. V tridesetih letih se začnejo češče pojavljati ruske knjige. Silneje se je probujal ruski duh v štiridesetih letih, a eden najvažniših pokroviteljev mu je bil Grigorij Jahimovič, pomožni episkop Ljevovski. —

Prišlo je pomenljivo leto 1848. Takrat je Rusj nastopila odločno proti poljski asimilaciji, opirajoč se na vlado, ki je v ruskem vprašanju našla protivopoložni ves (protitežje) poljskim nacijonalnim, vladi nevarnim težnjam. Rusj je ravno začela živeti. Ali kdo je bila ta Rusj? Rusj resnično, zgodovinsko,

[1]) To je staro ime za novo, velikorusko Rosijo (Rusijo).

Digitized by Google

Rusj istovetno z ostalo 18 milijonov ljudi broječo Rusjo je ocenila vlada sebi še bolj nevarno nego Poljake: take Rusje vlada ni želela. Želela je imeti posebno Rusjo, ki bi služila nje ciljem glede Poljakov. Ali vlada je čutila, da taka Rusj ni naravna, ampak umetna in zahtevala je od naših Rusov posebne izjave, da oni nočejo se šteti za isti narod z ostalimi Rusi, da so Ruthenen, ne Russen. A naša Rusj se je ravno probudila. Kipeča novega življenja, vesela, da jej je vže svobodno nazivati se Rusjo in ne šteti se za del poljskega naroda, je menila, da je nebistveno vprašanje, s kakim imenom bi se imela nazvati: ali istovetno z ostalo Rusjo, ali posebno. To je bila malenkost. Za tega del so naši odgovorili na zahtevanje vlade, da se štejejo za del 15 milijonov silnega maloruskega naroda —

Na čelu vlade v Galiciji je stal takrat namestnik grof Stadion; zato so njega bistroumno nazvali izumitelja (izobretitelјem) novega rutenskega naroda.

Dela naše Rusije je vodila takrat „Golovna ruska Rada“, osnovana 2. maja pod predsedništvom škofa Jahimoviča, i k tej „Radi“ se je obračala vlada v vseh ruskih opravilih.

Poljaki, razume se, so se jezili. Niso mogli razumeti, na kak način so se mogli odreči od njih oni, katere so imeli do tedaj za prave Poljake — natione Poloni, tantum gente Rutheni. Rusija osobljena, oddeljena od Poljske v narodopisnem odnosu, je bila novost, kateri so napovedali smrtno sovraštvo.

Vže takrat so našli mej Rusi orodja za svoje cilje, ljudi, kateri so se šteli za Poljake po narodnosti, a gente Rutheni, s kojih pomočjo so se trudili zavirati rusko življenje. Služili so jim dajoč jim podpise na peticije i družeč se deputicijam proti prerojeni ruski misli, da bi tako dokazali, da niti Rusi ne želijo te novosti. Ti gente Rutheni so osnovali svoje politično društvo „Sobor ruskij“, da bi delali proti „Golovnej ruskoj Radě“. Toda to društvo ni dolgo trajalo.

V 50 letih, po odpravi prve konstitucije, se je nadaljevala borba proti Rusiji. Če tudi ni bila centralna vlada protivna Rusom v principu, to so bili vendar poljski vplivi zelo silni. Naše so tožili, da so nagneni k Rusiji in k pravoslavju. Tedaj je bil namestnik pri nas Poljak grof Goluhovski (1849—59), naš odločni protivnik, tako da smo le s trudom mogli obdržati za sabo, kar smo pridobili v 1848 letu. V tem času centralizacije sicer ni nobena narodnost ničesar pridobila. Da, imajoč namestnika protivnega nam, smo zašli v vedno težavniše stanje. Došlo je celo do tega, da nam je bilo l. 1859 naročeno odbrati naše slovanske črke in zameniti je z latinskimi; po vladnem naročilu, pod vplivom Goluhovskega je bila sestavljena posebna anketa za ta namen. Toda ruski člani te ankete so nastopili odločno v zaščit svoje dostojnosti in poskusi Goluhovskega se niso posrečili. Vse

Digitized by Google

to so delali prav zato, da bi nas po zmožnosti oddaljili od ostale Rusije, ali, kaker so govorili, od Moskve.

Ali so bile pa te nevarnosti Poljakov, katere so se trudili dopovedati tudi vladi, osnovane ali neosnovane?

V nekem zmislu so bile osnovane! Kajti Poljaki so videli, da gališka Rusija, kakeršno bi bili hoteli videti, je neumnost (nelepost), nonsens! Poljaki tudi niso mogli verovati v trajnost take Rusi. A zdruge strani izza svoje podedovane mržnje proti ostali Rusiji niso mogli soglasiti se z mislio, da bi ta del Rusije, katero so imeli vže čez nekoliko vekov pod oblastjo, katero so do neke stopinje vže popoljačili in upali popolnoma popoljačiti, da bi ta del Rusije morala zopet priti do samozavesti, da bi se odrekla od Poljakov in začela biti zopet Rusija!

A naši Rusi? — Če prav niso l. 1848 na zahtevo vlade proglasili svojega edinstva z ostalo Rusijo, in če prav — ne zanimaje se s tem vprašanjem — se niso zavedali v obče jasno o tem — ali idoč za prostim, naravnim razumom in za prirodnim čustvom, niso mogli odreči se od te zveze, če tudi ni ta zavest še našla praktične vporabe: v resnici so povsod nastopali ko oficijozni vladni Rutenci. —

V novo dobo je vstopila Rusija v 60ih letih. Nastopila je ukrajnščina (ukrajnizm) a — z njo je prišel razpor Rusije.

V l. 1862. so še pri nas spoznali z malorusko književnostjo ukrajnskih pisateljev (v Rusiji.) Naši mladini so šla k srcu njih dela, da se je navduševala za nje. S tem navdušenjem so se okoristili poljski emigranti iz Rusije (l. 1863 so se Poljaki vprli v Rusiji), da bi vcepili v njih sovraštvo do Rusije. Z začetka ta separatizem ni imel jezikovnega ali narodnega pomena, ampak samo politično-socijalne namene. Rusijo so sovražili radi nje „nemškega“ absolutizma. Ali ker so se ukrajnofili vrh tega navzeli liberalizma v politiki i do neke mere tudi verskega liberalizma, so izzvali nasprotje starejših konservativcev.

V tem času je vtrpela Rusija največo izgubo ob smrti škofa Grigorija Jahimoviča. Vmrl je nagloma 1863 l. kot metropolit Ljvovski (od 1860,) ravno tedaj ko je vstanovil posebno obredno komisijo, i pod svojim predsedništvom začel važno delo za rusko cerkev — a za Poljake toliko neprijetneje delo — čiščenje našega obreda od latinizmov, ki so bili se vkrali vanj. Raznesel se je slutek, da je bil ostrupljen, in od koga . . . . . ? Raznesla so se mnenja, da so ga ostrupili morebiti njegovi politični protivniki t. j. poljski šovinisti. — Njega delo je mej drugim, da je v prvem gališkem deželnem zboru l. 1861. zaselo 47 ruskih poslancev. Zaupanje, katero je imel pri centralni vladi na Dunaju i pri dvoru, ko Premisliški škof in potem ko metropolit Ljevovski (1860 — 63), mu je omogočilo krepko obrambo Rusov proti raznim kovarstvom izmišljenim od Poljakov proti nam. Za to ostane njegov spomin kot ruskega domoljuba neiz-

Digitized by Google

brisljiv v našej zgodovini, posebno v zgodovini preporoda gališke Rusije.

In tako ste se napravili mej Rusi dve stranki: stara in mlada ali „t v e r d i j e“ (trdi) i „m j a h k i j e“ (mehki.) Razpor se je kmalu pokazal v literaturi in v narodnosti. Razpor je imel to pozitivno posledico, da se je naša Rusija zdaj resneje zamislila v vprašanje: kdo je? — koje vprašanje je do zdaj imela za brezpotrebno, kaker sem zgoraj omenil. Tudi tverdije so tedaj v svojem organu „Slovo“ l. 1866 izjavili jasno, da se štejejo za del enega nerazdeljivega ruskega naroda.

Mjahkije so bili takrat le prav mala stranka: mladih akademikov in učiteljev. Edina odlična oseba mej njimi je bil apelacijski svetovalec Lavrovskij Julijan, njih voditelj. On je proglasil v njih imenu različje maloruskega naroda (15 miljonov ljudi) od velikoruskega.

Leto 1866 je bilo vsodno za našo Avstrijo. Oslabljena v nesrečni vojni s Prusijo in Italijo je bila prisiljena vgoditi raznim zahtevam mogočniših svojih narodov: Ogri so vdobili svojo nezavisnost l. 1867. Kmalu potem (l. 1868 in 1869) je priznala Poljake za gospodarje v Galiciji; poljski jezik je bil priznan zapovedanim v vradih; na srednjih in visokih šolah (v Ljvovu in Krakovu) so vvedli poljski učni jezik.

Namestnik je bil tedaj zopet grof Goluhovskij (1866—68). Poljaki, če prav so vdobili gospodstvo v Galiciji in je zdaj tudi pri dunajski vladi njih beseda mnogo zalegla, so vender le videli, da nad Rusijo ni možno preiti na dnevni red, da ni mogoče več proglašati ko l. 1878. da „Rusi ni“ Ali razpor v sami Rusiji jim je prišel zelo na roko. Goluhovskij je začel podpirati „mehke“ proti „trdim“ in s podporo Poljakov je ta stranka narasla. Posebno mej učitelji, ki so popolnoma odvisni od poljske „školske Rade kraja,“ so se našli goreči razdiratelji. Ali morebiti vselej po prepričanju? Lahko si misliš! Vdobili so eno gimnazijo z ruskim učnim jezikom (poljskih učencev je bilo komaj 20), ki je postala glavni nasad namerjavenega razjedinjenja.

Za to pa so bili mjahkije dolžni boriti se s tverdimi, njim je bilo naloženo popolnoma vničiti stranko trdih.

Poglavitni vspeh v tem delu je bilo preobrazovanje starega jezika na samostojno malorusko narečje. Začelo se je zametati občeruske besede, tudi take, ki so bile vže čisto vdomačene. Zamenjali so stare besede z novimi, vmetalno skovanimi: na mesto besede „obstojateljstvo“ je prišla „obstavina“, na mesto „somnenje“ — „sumnjev,“ na mesto „napravljenje“ — „naprjam“ i. t. d. Na mesto poprejšnih učnih knjig so se izdale nove.

Prišle so nove slovnice. Zgodovinski pravopis so zavrgli in vvedli so fonetiko, če prav so se oficijalne knjige še tiskale s starim pravopisom, tudi slovnice so dostavljale še stari pravopis; res da pokvarjen, ali vender je podoba še ostala. Znali so, da

Digitized by Google

ako bi koj nastopili s fonetiko javno in odločno, bi izgubili tla pod nogami.

Ta stranka je rasla, ker so jo Poljaki podpirali proti trdim, kjer je le bilo mogoče. Toda pred svetom se je ruski narod vedno še kazal kot stranka trdih. Politično društvo „Ruskaja Rada (različno od „Glovnoj ruskoj Rady", ki je po odpravi konstitucije prenehala), osnovano l. 1870, ki je vodilo ruska dela, je bilo v rokah trdih; v njih rokah je bil tudi edini politični časopis Rusi: „Slovo". Kaker so mjahkije koketovali s Poljaki, tako so trdi nagibali k dunajski vladi upajoč od nje pomoči proti poljskemu naporu. V svoji službi pri nemški centralistični vladi so se tako daleč spozabili, da so v 70 letih jej pomagali podirati cerkvene pravice: naši poslanci na Dunaju, celo duhovniki, so govorili in glasovali za nove, cerkvi sovražne zakone.

Leta 1879 so mjahkije smeli vže osnovati svoje glasilo „Dělo". Posebno gimnazijski učitelji so z lehka maličili mladino. „Delo" je vzdržaval denar nekega — kakor so govorili — poljskega magnata in ruskih ukrajncev.

Če tudi so Poljaki našli v mehkih dobro orodje proti trdim, ki je vgajalo njih strasti proti (Veliko) Rusiji, to jih vender niso mogli privezati nase. Nasproti, mehki so bili ravno tako sovražni Poljakom ko trdi ali morda še bolj. To pa tem bolj, ker je v mehkih prevladalo radikalstvo. Za tega del je tudi sam voditelj mehkih, obožavani vrednik „Děla", pokojni Barběnskij Vladimir, ko je zamislil stopiti v tesnejši dogovor s Poljaki o poljsko-maloruski federativni zvezi, delal to le tajno, na skritem. In ko se je po njegovi smrti ta namera razkrila, je to vzbudilo nezadovoljnost celo pri mehkih.

Zložnost mehkih s trdimi pred svetom (proti Poljakom) se ni rušila ni tedaj, ko so pred nekaterimi leti mehki osnovali svoje posebno politično društvo: „Narodna Rada" (proti Ruskoj Radě).

Skupno sodelovanje obeh strank pri zadnjih volitvah v deželni zbor gališki (l. 1889) v hudi borbi s Poljaki nam je priborilo 16 ruskih poslancev. Res, da bi nam jih šlo mnogo več, ali poštevajoč moči nasprotikov smo se veselili ko o sijajni zmagi. Zavezal se je v zboru ruski klub pod predsedništvom Romančuka (gimnazijskega profesorja) iz stranke mehkih. Ta klub je razvil v prvi seji sijajno delavnost. Naši poslanci so se postavili naproti Poljakom ko mladočeski klub v državnem zboru, Govor se je vrstil za govorom, eden bolji ko drugi, interpelacija za interpelacijo. Poljakom je bilo neprijetno, tudi dunajski vladi ni vgajal ta boj. Namestniku (grofu Badeni) je bilo naročeno pomiriti Ruse in pogovoriti se z njimi za kak modus vivendi.

Ali Poljakom je bilo jako težko sporazumeti se z ruskim klubom, stalo bi je preveč, ker klub se ni zadovoljil s čemerkoli.

In tako so Poljaki (t. j. vladajoča stranka poljskih aristo-

Digitized by Google

kratov) poskusili na drug način isto doseči t. j. poskusili so dogovor samo z eno stranko kluba. Dobiček je bil dvojen: prvič je lože zadovoljiti eno stranko nego dve, in drugič bi na ta način razbili ruski klub, zbornica bi bila osvobojena od tega enfant terrible.

Namestniku se je zdela bolj zanesljiva stranka starih Trdi so konservativci in zato zanesljiviši za državne koristi, v tem ko je v mehkih prevladal demokratično radikalni duh.

Namestnik je začel vabiti poedine poslance trde stranke in jim je predlagal pogoje sprave. Ali ti so takoj odgovorili, da na svojo roko, brez vednosti celega kluba ne morejo ničesar storiti. To so tudi naznanili klubu.

Tedaj se je namestnik, videč, da s trdimi ne gre, obrnil do mehkih: toliko rajše, ker dogovor s trdimi ne bi našel zlepa priznanja pri poljskem občinstvu. Morebiti, da so tudi vže poprej obrnivši se do trdih hoteli le kompromitirati trde pri ruskem občinstvu in jim spodkopati vse zaupanje, in še le tedaj začeti dogovor z zanesljivišimi elementi trde stranke: ali to se jim ni posrečilo. Mehki pa niso bili tako vestni z ruskim klubom: prelomili so zvestobo in razbili klub Dne 20. novembra l. 1890 je poslanec Romančuk na veliko začudenje ruskih tovarišev trde stranke proglasil nov program Rusije, ne da bi bil o tem obvestil klub, kaker bi bilo šlo po pravilih kluba. Na začudenje ruskih tovarišev, ker ti niso ničesar znali o tem, vse se je delalo za hrbtom. Točke programa so: 1. Zvestoba katoliški cerkvi, 2. zvestoba državi, 3. različje maloruskega naroda od velikoruskega.

Dovršilo se je! Namesto dozdajnega enodušnega sodelovanja ruskih poslancev, ki je mrzelo Poljakom, je začela huda bratomorna borba.

Najhujše je bilo za trde to, da se je imenovanemu dogovoru pridružil tudi metropolit Sembratovič. Bil je pričujoč pri tajnih posvetovanjih pri namestništvu, kjer se je godil dogovor mej namestnikom in mehkimi. Ko je Romančuk proglasil tako imenovano „novo dobo“, se je oglasil tudi metropolit in je potrdil, kar je Romančuk govoril, in še dostavil, da onim, ki bi ne pristopili k novemu programu: n i p r i n a s m e s t a.

No, začela se je res nova doba! Ali kaka je ta nova doba? Glasilo se je, da vlada in Poljaki skoraj priznajo Rusom pravice, ki jim gredo; da se vrne mir mej Poljake in Ruse. Ali za hrbtom, na skrivnem, so postavili druga vslovja: vlada je obljubila, da vvede v rusko pismo fonetiko, da vzame tisek šolskih knjig Mlovskoj stavropigiji (cerkvena bratovščina osnovana ob koncu XVI. stoletja pri Ljvovski Uspenjski cerkvi, ki ima svojo tiskarno in hrani trdi ruski značaj) in odda mehkemu društvu: Imeni Ševčenjka, da vzame trdim „Narodni Dom“ v Ljvovu, ki je narodni zavod, kateri je sezidala prerojena Rusija l. 1848 kot svojo trdnjavo in središče z muzejem, s knjižnico in raznimi fon-

Digitized by Google

di. O teh skrivnih obljubah ni znal ničesar metropolit. Pojasnil je je pa eden poglavitnih zastopnikov nove dobe, mehki poslanec Telišev skij, v posebni knjižici.

Novo dobo je dogovoril od poljske strani edini namestnik, ki je zaupal to tajnost le nekaterim osebam poljske oligarhije. Poljsko občinstvo se ni izreklo jasno o novi dobi. Toda k namestniku je kmalu pristopila poljska žlahta, ki pri nas vse rokovodi, in prva koncesija je bila, da so mehki vdobili sedem mandatov v državnem zboru s pogojem, da ne bodo na Dunaju nastopali proti poljskemu „kolu“ (klubu). Tako se je tudi zgodilo.

Ali tudi mej samimi mehkimi ni našla občnega odobrenja nova doba. Radikalcem ni mogla vgajati prva točka programa o zvestobi katoliški cerkvi in veliki del radikalcev so nastopili proti svojim voditeljem. Drugi so se vdali „iz politike“, če tudi so ostali radikalci, da, celo sami začetniki nove dobe (tudi sam Romančuk) so bili znani ateisti. A tudi mnogi neradikalci so bili protivni novi politiki.

Toda kje so vspehi te nove dobe? Kje so pravice, ki gredo ruskemu narodu? Vse je ostalo kaker je bilo. A novodobni poslanci v državnem zboru vender le molčijo, ker so se zavezali molčati. Le s trudom, z velikimi ovirami se je vlada na zadnje toliko vdala, da je odprla v Kolomiji poleg poljskih razredov, še ruske paralelne razrede na niži gimnaziji. Pokrovitelji nove dobe niso hoteli samostojne ruske gimnazije.

Naravno, da je nova doba na to stran vže brez zaupanja; nezadovoljni so ž njo tudi sami nje stvoritelji, v koliker niso delali s kakim upanjem t. j. ako jim ni bil morda namen popolno samopriden t. j. ako jim ni bilo le do 10 gld. dnevnice na Dunaju.

Ali vse to ne brani poljskim dopisnikom pisariti po nemških časopisih, da v Galiciji ste se narodnosti popolnoma pomirili, da je v celi deželi zadovoljnost in vzajemna prijaznost. In res se ruski poslanci na Dunaju ne tožijo več o zatiranju, kaker se je to godilo poprej, tako da svet vže veruje, da se je Rusija zadovoljila.

Edini namestnik more po pravici veseliti se in nazivati to spravo poseben vspeh svoje „politike“! On je dosegel svoj namen. Ruski klub je razrušen, in če prav ostali trdi poslanci branijo prava naroda, ne morejo staviti interpalacij radi pomanjkanja podpisov. — Toda na Dunaju se more namestnik pohvaliti, da je spolnil svojo dolžnost, da je vspokojil „Rusijo“, da je dosegel zložnost mej Poljaki in Rusi. Da ni mogel demoralizovati in ponižati trdih v očeh ruskega naroda, je neprilika, katero lahko ceni za zdaj za malostno.

Kar se pa dostaje tajnih obljub nove dobe, to je ena vže zares izpolnena: vvedena je fonetika v ruske šole. Ničevo društvo „Imeni Ševčenjka“ je predložilo ministerstvu peticijo o tej

Digitized by Google

stvari in takoj je namestnik sestavil anketo iz zanesljivih novodobnih učiteljev (podložnih namestniku) pod predsedništvom Poljaka (predsednika deželnega šolskega sveta) Bobžinskega, ki se je izrekla za fonetiko, in kmalu je sledila dotična ministerstvena odredba (vlani l. 1892). Drugi dve obečanji niso še izvršeni, niti ni še znano, kaj se ž njima zgodi, ker ako se kaj zgodi, zgodi se gotovo tajno.

Zanimivo je v tej stvari stališče metropolitovo. Fonetika zadene vdarec ne samo ruski besedi, ampak tudi naši cerkvi. Kajti vse naše cerkvene knjige so tiskane s historičnim pravopisom, ker je naš liturgični jezik slovanski s slovanskim pravopisjem. Vvesti fonetiko v ljudske šole se pravi odtujiti narod od cerkvenih knjig in od cerkvenega jezika. Glede na to je moral metropolit protiviti se fonetiki, ki je vrh tega imela na sebi pečat radikalizma. To se je tudi zgodilo. Ko se je razglasila namera mehkih in je to delo imela rešiti vlada, so se vsuli protesti na ministerstvo s tisočerimi podpisi od ruskega naroda, posebno od trdih, ali tudi od mnogih mehkih, katerim je ljubo cerkveno življenje. Trdi so se obrnili k metropolitu s prošnjo, da bi nastopil v obrambo pravopisa in nekaterih slovanskih pisem (črk ı, y, ě). Toda dotični deputaciji je odgovoril, da o tem njega še niso vprašali, ali ko ga bodo vprašali, se bode brezpogojno protivno izrekel. On, ki je imel toliko zaslug za osnovanje nove dobe, je bil prepričan, da vlada pač ne bo ničesar storila brez njega; tako dobro je o vladi mislil. Ali kaj? Njega niso prav nič vprašali in so brez njega vvedli fonetiko. Tedaj so se zbrali naši škofje in so vložili pri vladi pritožbo proti fonetiki — ali razume se, da brez vspeha. Quod scriptum est, scriptum manet. Škofje so na to odločno prepovedali duhovstvu vporabo fonetike v vradnih spisih, ali tudi ta korak je zbudil bolj pomilovanje nego priznanje mislečih rodoljubov.

In tako živimo zdaj v tretjem letu nove dobe. Nam, pravim Rusom, je težko živeti, jako težko. Ali tudi prijatelji nove dobe se ne morejo prida hvaliti z novimi dobički naroda, ali vender jim je mnogo bolje nego li nam. Kajti kjerkoli nastopijo proti nam, morajo biti oni zgoraj, a mi zdolaj. Mladež se mora odgajati v znamenju needinosti t. j. v duhu — kaker govorijo — „prawdziwie ruskim“, a resnično pravega duha moremo ohraniti le v domači odgoji. Proti nam je poljska vlada, proti nam so mehki sè svojimi ne vselej poštenimi sredstvi; proti nam je — in to nas najbolj boli — tudi metropolit, vsaj svet tako govori.

Hotel sem točno pojasniti stanje naše cerkve in zato sem govoril tako obširno o politiki. — Pripomnim naj, da novodobni voditelji niso ostali zvesti celemu novodobnemu programu, posebno ne prvi točki programa o zvestobi katoliški cerkvi. To se je moralo vže poprej vedeti, ker katoličanstvo tem gospodom ni

Digitized by Google

na srcu. In tako je njih glava Romančuk na Dunaju v razgovoru z nekim dopisnikom nemškega lista zelo jasno izrekel svoje proticerkveno mišljenje, kar je vzbudilo mnogo šuma v naših časopisih. Neglede na to se mu je vender posrečilo potolažiti prevzvisenega metropolita. Toda vlani (1892), ko so novodobni poslanci v deželnem zboru na mesto propalega skupnega kluba osnovali poseben klub, so v objavljenem programu izpustili ono točko.

Duša cerkvenega življenja je naš metropolit Silvester Sembratovič, mož izobražen, goreč za katoliško cerkev in vdan svojemu narodu. Postavljen je bil za metropolita in nadškofa Ljvovskega l. 1885 na mesto po sili odstopivšega strijca Josipa Sembratoviča. L. 1878 je bil namreč izbran za sufragana metropolitu Josipu, a l. 1882 po njegovem odstopu vpraviteljem Ljvovske nadškofije. Poprej je bil profesor dogmatike na Ljvovskem vseučilišču. Od prve mladosti je bil jako zanesljiv mož. Kdor ga je poznal, je čislal njegov značaj. O ruski misli in narodnosti je imel čiste in jasne pojme, kaker pravijo vsi, ki so ga poznali. Ali pozneje — vsled raznih britkih izkušenj — je v mnogočem premenil nazore in bil v politiki bolj prijatelj mehkim nego trdim. Prvo njegovo nesrečno delo je bilo izdanje molitvoslova (brevirja) v ljudskem narečju. Storil je pa tudi to bolj na nasvet in prigovarjanje radikalcev nego li sam od sebe. Treba je več oči, da se človek obrani radikalnih nastav. Njih namen je odtujiti in odtrgati narod od cerkve. Najzanesljiviše sredstvo za ta namen pa je, ako narod pozabi liturgični jezik, koji radikalci toliko bolj sovražijo, ker nam je občen jezik z „moskali“. Ni dvojbe, da je metropolit delal v dobri veri in z dobrim namenom; menil je, da razširi vernost in pobožnost mej našim ljudstvom, ako mu da v roke molitvoslov v domačem jeziku, ki ga ljudstvo razume. Ali cenil je to zaslugo previsoko; kajti če tudi ni cerkveni jezik ljudstvu popolnoma razumen, mu vender tudi ni popolnoma nerazumen, ampak razumen toliko, koliker je treba za molitev in pobožnost. Jaz vsaj se ne morem pohvaliti, da molim zdaj, ko razumem vse slovanske besede, bolj pobožno nego sem molil kot deček, ko nisem še vsega razumel; saj sem razumel tudi takrat, koliker mi je bilo potreba,

Kaker škof, če prav mehki ali vsaj ne trdi, se metropolit pa ni prida vtikal v politiko. Spodkopavali so mu pa vnovič zaupanje, ko je pozval jezuite za reformacijo naših bazilijancev. L. 1882 je bil namreč ta red po nasvetu protoigumena Sariuckega in po nasvetu Poljakov s papeževim pismom „Singulare praesidium“ izročen tovarištvu Jezusovemu radi reformacije. Tovarištvu Jezusovemu pa naši niso prijazni. Radi tega se je tudi Premišeljski škof pok. Stupnicky odločno protivil tej reformaciji, Sembratovič pa (tedaj sufragan) je bil zadovoljen z njo. To ga je prikupilo in, ko je strijc odstopil, je zasel nadškofijski pre-

Digitized by Google

stol. Se ve da se je govorilo to in ono o njem in posebe še, da se je vladi preveč zavezal. To mnenje se je še potrdilo, ko je leta 1885 pri volitvah v državni zbor postavil nekoliko svojih kandidatov proti kandidatom centralnega ruskega odbora, ki mu niso vgajali. Podpirala ga je vlada in Poljaki.

Toda pozneje so vse tožbe in govorice zopet potihnile in nadškof je začel svoje prekoristno pastirsko delovanje.

Ali prišla je nesrečna nova doba. Da bi imel dogovor s Poljaki več zaupanja in veljave, zavlekli so v to stvar tudi metropolita in dali so mu celo prvo mesto. Na videz je bil metropolit odličen politik in nova doba je bila dogovorjena po njegovih nasvetih. Rekel je celo, kaker sem vže zgorej povedal da za druge pri nas ni mesta. Mislil je pač kot škof le nasprotnike prve in druge točke programa, ali povedal tega ni izrecno. Zato so pa razlagali njegove besede v obče in so je zlorabili proti trdim. V svojem glasilu „Dušpastir" je deloma sam omilil svoj izraz in marsikaj popravil, ali popravek ni več mogel zabraniti nove dobe niti potolažiti razžaljene in razdražene trde ruske stranke.

Pri volitvah v državni zbor l. 1891. je podpiral rajše novodobne kandidate, ketere je tudi v posebni poslanici priporočil svoji duhovščini. Mej temi kandidati so bili tudi znani protivniki duhovščine. Razume se, da v takih okoliščinah niso mogli trdi poslanci prodreti pri volitvah, ali vender so vdobili več glasov nego so sami upali.

Sledil je jeseni istega leta 1891. naš deželni cerkveni zbor (oblastni sobor, concilium provinciale) pod predsedništvom papeževega pooblaščenca nadškofa Časka. Tukaj se je pokazal preglobok prepad mej metropolitom in duhovščino. Vsi so upali od zbora, da odstrani mnogotere latinizme, ki so se vkrali v naš obred, metropolit pa je tako vodil zbor, da so zborovalci skoraj vse latinizme potrdili in še dodali nekatere nove. Metropolit je v odsekih sam branil novosti iz latinskega obreda. Razume se, da mu je bilo težko vpirati se zborovalcen. Toda silneji odpor je našel, ko je prišlo do tega, da bi se vvrstilo v naš koledar mnogo latinskih svetnikov. Od naštevanja po imenu onih svetnikov je na zadnje odstopil, in se je zadovoljil z resolucijo, da naša cerkev priznava vse tiste svetnike, katere je Rim kanonizoval ali katere bo v prihodnje razglasil za svetnike. Do vrha je prikipela nevolja, ko je prišel na dnevni red predlog, da naj bi predstojniki duhovnih zavodov vplivali po mogočnosti na gojence, naj ostanejo v brezženstvu (coelebatus) ter naj se posvetijo izključno naukom. Vsa duhovščina je to tako razumela, da hote polagoma vzeti duhovščini svobodo ženitve in da je to prvi poskus v ta namen. Zborovanje je bilo jako viharno. Neki duhovnik je v polnem zboru očital metropolitu, da dela, kar je nekedaj vladi obljubil. Na zadnje je res moral metropolit od-

Digitized by Google

nehati — „pohujšljiva“ točka se je premenila. Nevolja je pa bila vže tolika, da bi bilo moglo priti do neopredeljivih posledic, da ni metropolit modro odjenjal.

Pri zborovanju smo obljubili, da ostane vse posvetovanje tajno, dokler zbora ne potrdi apostolska Stolica; toda kmalu se je vse razneslo, da zdaj vže vsi to vedo in javno razpravljajo. —

In kaka je naša bodočnost? Po mojem mnenju v takem stanju, v kakeršnem je zdaj, ne bo dolgo več bivala unija. Dokler jo poddržava vnanja sila (poljska vlada), bo še dihala, ali ko ta sila odreče, se izgubi tudi unija. Razumniši duhovniki o tem odkrito govorijo in se bojijo za cerkev, ako pride kak vihar. Trebalo bi za časa prevstrojiti unijatsko cerkev tako, da bi stala o svoji sili; treba več nauka o cerkvi, več navdušenja in ljubezni za nevesto Kristusovo, več nevstrašnega odpora proti političnim nasprotnikom, treba nam je duhovščine, koji je cerkev vse, a poljska politika in poljska milost — nič.

Le vprašajmo, zakaj je Rusija tako strastno in s tako grobim nasiljem tirala unijate v pravoslavje? Gotovo ni toliko želela odtrgati jih od Rima, koliker je želela presekati vsako njih zvezo z vpornimi Poljaki in je tako zopet pridobiti ruski misli in ideji. Ako bi bili tedaj, ko je unijatska Rusija prišla pod Rusijo, ruski nadpastirji (katoliški) odložili poljski patrijotizem, v kojem so bili vzgojeni in bi bili razumeli, kdo so; ako bi se bili rajše navzeli ruskega rodoljubja in potegnili za seboj svojo čredo, unija bi se bila verojetno do zdaj vzdržala in tudi bi bila blagotvorno vplivala na nezedinjeno cerkev. Ruska vlada je hotela sè silo vničiti v Malorusih poljski patrijotizem, zato je vničila s krvavo silo tudi unijo.

Zapadni zgodovinarji govoreč o zadnjem velikem prestopu zedinjenih katoličanov v razkol l. 1830 in posebe še o verolomnem škofu Josipu Sěmašku tožijo, da je ta odpadnik ravnal zato toli premeteno, ker je licemerno zagotovljal, da hoče le očistiti cerkvene knjige od latinskih dostavkov, v resnici je pa le namerjaval odpraviti iz katoliške liturgije vsako razliko od pravoslavne, da bi tako lože zapeljal nevedno ljudstvo.[1]) Od tega dogodka je tako „čiščenje“ zapadnim zgodovinarjem vselej sumno početje. Posebno Poljaki so koj gotovi razvpiti vsakega za pravoslavnega odpadnika, kdor govori o čiščenju naše liturgije. Ali kdor pozna razmere, poreče, da je ravno nasprotno res. Očiščenje je bilo res potrebno in ljudstvu ljubo, in ako bi se bil našel

[1]) Vascotti piše n. pr.: Ea autem fuit iniqui ipsorum (Semaško in še dveh drugih škofov) consilii ratio, ut inductis primum fraudulenter in sacri celebratione libris, quos a Graeco-Russis (od razkolnikov) receperunt, omnem propemodum divini cultus peragendi formam ad horum usus retulerint, quo nempe ignara plebs ex rituum similitudine sensim invalescente in schisma vel invita traduceretur. (II.)

Digitized by Google

za to delo mož vdan Apostolskemu Prestolu, bi bil s tem rešil unijo. Toda takega moža ni bilo in prijel je za delo človek brez vesti, Sěmaško, in zlovpotrebil zaželeno in popularno delo v pogubo cerkvenega edinstva: mnogo tisoč vernikov je bilo otrganih od skale sv. vere.

To se zgodi tudi z nami, ako pride k nam vlada Rimu neprijazna; samo da se bo to še bolj hitro dovršilo glede na silno nezadovoljnost z ene strani in glede na brezobzirno agitacijo z druge strani. Le ako bi se našel mož, ki bi našo unijo navrnil na pravo pot, kjer bi oživela v novem življenju in obstala ob svoji sili brez držala; ako bi se našel mož, ki bi bil neomahljivo vdan Apostoljskemu Prestolu in s celo dušo vnet za zedinjenje odtrgane ruske cerkve, ki bi pa z druge strani tudi imel polno zaupanje Apostoljskega Prestola, da bi mu ne mogle škoditi ovadbe in tožbe poljskih politikov, samo tak mož bi odstranil vse, kar je do zdaj oviralo zedinjenje, bi tudi dosegel, kar je za zedinjenje neobhodno. To se pravi: odstraniti je najprej vsako vmešavanje poljsko-latinske duhovščine v naša opravila in njih nadzor nad nami; a potem je treba pojasniti naše razmere, pustiti nam liturgijo v koliker nima dogmatičnih pogreškov, buditi v ljudstvu iskreno zaupanje k višim pastirjem in posebno še k Apostolskemu Prestolu. Menim pa ono iskreno zaupanje, ki ne pozna licemerja, ki hrani sicer vedno spoštovanje in zvestobo, a govori resnico in razkriva svobodno tudi žalost in nevoljo. Ta iskrenost bi mela to le kratko geslo:

Mi katoliki, a ne vostočnie,[1])
Mi vostočnie, a ne zapadniki.[2])

Ravno tako pa je treba jasnosti in določnosti v narodnem vprašanju. In te jasnosti ne bo, dokler bodo zatajevali naš občeruski značaj, dokler nam bodo kalili našo pravo rusko misel domačini in tujci. Toda ne samo mej nami ne bo miru in jasnosti, ali ni drugi (Poljaki) ne bodo imeli zaupanja do nas. Če prav bi Ukrajnci ali Rutenci pod pokroviteljstvom Poljakov in vlade došli do visoke stopinje razvitja, če bi se pod prisego odrekli od „Moskalej," Poljaki jim nikoli ne bodo verovali videč nenaravnost take zaveze. Jasnost pride le, ako nam priznajo to le geslo:

Mi avstrijci, a ne ruskije,[3])
Mi ruskije, a ne rutenci.[4])

Toda ali imamo kako upanje, da se navedeni gesli skoraj proglasiti in vresničiti?

Kar se tiče drugega gesla o našem grajansko-narodnem življenju, sem prepričan, da prej ali slej mora zmagati. Res bo

[1]) Po nauku.
[2]) Po obredu.
[3]) Državnopravno
[4]) Po narodnosti.

Digitized by Google

sicer treba še žrtev in Bog ve še koliko. Čim preje se pa to zgodi, tem bolje za nas in za avstrijsko državno misel, koji kaker povsod naj več škodi tudi pri nas nezadovoljnost narodov. —

Drugo delo je s prvim cerkvenim geslom. Tu je meni upanja, akò vsemogočna roka ne poseže vmes. Ako pojdejo namreć stvari to pot dalje ko do zdaj, se izgubimo gotovo ali v latinstvu ali — in to je prav verjetno — v iztočnem razkolu. Zdaj vsaj ni videti mož, ki bi naše zlo korenito zacelili, zato se je pa bati, da pridejo taki Semaški ko l. 1830 in tedaj gorje nam! Naša unija je pri kraju Vstrajala je nekaj časa, ali vže od začetka je imela tajni zarodek smrti v sebi. Propala je in kmalu vtonejo še ti naši mali ostanki. Toda Gospod je milostiv! Kaker si je po smrti zavrženega Savla, ki je bil izbran po srcu naroda, Bog izbral novega kralja, Davida, katerega si je izbral po svojem srcu, tako bode po propadu naše vže od začetka slabo osnovane unije, obudil novo unijo po svojem srcu. Tedaj se njegovi cerkvi zediniti krepko in nepremično na Skali-Petru pa bode ena čreda in en pastir.

Za zdaj pa nam grozi nov nasprotnik: radikalizem. Ne samo mehka stranka je prepolna radikalcev, ampak tudi trda stranka ima vže radikalce. Od kod? Ker so se izneverili cerkvi, da jim je skoraj tuja. Kriva je radikalstva posebno tudi nova doba. — Cerkveni dostojanstveniki so deloma z mehkimi, deloma z nikomer. Trdi so do zdaj vedno hodili z duhovščino in škofi, in škofje ž njimi, če prav se oni niso spuščali v politične boje z nasprotniki. Zdaj pa se visoki cerkveni dostojanstveniki izogibljejo trdih, ker so se vstrašili, da ne bi je zadelo sovraštvo poljske in mehke stranke. Toda z mehkimi zopet ne morejo, ker so liberalci. Izgubili so pa vže deloma zaupanje trdih in tako se je bati, da zmagajo radikalci. Zgodilo se bo pri nas, kar se je zgodilo na Českem. Staročehi so bili premalo odločni, so izgubili tla pod nogami in prevladali so mladočeski radikalci. Tudi pri nas nedostaje odločnosti naši trdi stranki, ker so jej na čelu rodoljubi starega kopita, ki se niso vtrdili v opoziciji proti vladi, vzgojeni še v onih časih, ko je bila njih stranka vladna stranka. Če tudi so nje nazori in nameni vsem jasni in znani, vender ne upajo niti z imenom: Russen, russisch na dan in vradno se še vedno imenujejo gališko-rusko stranko in ne rabijo čistega, obče ruskega jezika, ampak zavijajo književno govorico nekoliko na gališko narečje. Tako pišo tudi njih časopisi: „Galičanim“ in „Červonaja Rusj.“ Mladi rod odloži to vradnost in brez dvojbe pridejo na vrh radikalci. Kedaj in kako dolgo? Tega zdaj ni še mogoče določiti.

Vidite, taka je naša bližna in daljna bodočnost. Za danes toliko, drugič kaj druzega iz naše Rusi. Kar sem napisal, sem napisal iz ljubezni do katoliške cerkve, pa naj mi nasprotniki

Digitized by Google

očitajo, kar jim drago. — Peresilaja poklon serdečni vsemu družnomu slovenskomu narodu i želaja vsjakago uspěha ideě Hristove u Vas, v osobennosti že Vašej časopisi uspevanja nravstvenega i materijalnago proščaju serdečno

Vasilij Navlevič.

Slovenskim bogoslovcem.

I.

O insensata cura de' mortali,
Quanto son difettivi sillogismi
Quei che ti fanno in basso batter l'ali!
Dante Parad. XIII. 1-3.

Dragi moj! Poslali ste mi zrcalo mladostnega srca, katero ste do zdaj skrbno skrivali celo priiateljem. Pogledal sem vanje in vgledal sem prav svoje srce. Beseda za besedo je vzbujala v meni vesele in žalostne spomine iz osme šole, up in strah iz prve mladosti. Zdaj res vidim: človek je človek, kaj bi se skrival! Toda za Vaših let in misli menil sem pač tudi jaz, da ni še nikedo tako mislil in čutil, tako dvojil in rojil ko jaz. Enkrat sem se kar za res vprašal: „Kdo ve, ali so ljudje pred nami tako čutili in dvojili ko jaz danes čitajoč — brez pravega razuma, s kalnim očesom in neveselim srcem —: .

Hab nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medicin
Und, leider! auch Theologie
Durchaus studirt mit heissem Bemühen.
Da stehe ich nun, ich armer Thor! [1])

Kaj pa zanamci, ali bodo znali čitati? Skoraj da bi zapisal, kar čutim, sicer bo kedo menil, da prvi misli in čuti, kar sem jaz pred njim, a pred mano davno vže nesrečni pevec pojoč:

Mně skučen mir, mně strašen dnevni svět.
Vjanu ja na temnom utrě dnej.
. . . . . .
. . . . . pečaly molčalivoj
Ruka ležit nad junoju glavoj [2])

[1]) Faust I.
[2]) A. S. Puškin. Sočinenija Izd. Suvorina 1887. III. str. 39.

Digitized by Google

Tedaj sem poznal edino srce, svoje srce, ali srce imajo vsi ljudje v prsih, krvi polno, nemirno, igravo, dobro srce! Tako bije tudi v Vaših prsih, mladi prijatelj moj. Naj Vas ne bo sram človeškega srca, pa tudi naj Vam ne bo žal, da ste je človeku razkrili.

Vi se čudite: od kod-li je v mladostnih prsih ona mehkobna domišlija, od kod-li ona nejasna žalost, od kod-li sanje po dnevu?! Radi bi se tega otresli vedoč, da je ono mišljenje in čutenje prazno, ali kaj ko ne morete! Srce po sili sanja. Življenje je blizo, odločiti se bo treba, kam po svetu pa naj še sanjate? Probuditi se morate, in jaz naj Vam pomagam.

Dragi moj! Vaša skrb je odveč, sanj bo kmalu konec, sami ne boste vedeli, kako in zakaj. Sicer pa vprašajte učitelja, ki Vas uči dušeslovja, učen mož je, najde Vam morebiti v mladi duši kako posebno snov, iz koje vstajajo o belem dnevu meglene sanje ko duhovi o polunoči. Po pameti, brez učenega raziskavanja, bi bila moja sodba gotova: Človek sanja v spanju, spi pa v temi ali somraku. Zato sanja tedaj mladina, ker jo vzgajajo v temi. V temi pa so, ker jim solnce ne sije. Solnce, ki sije v um in v srce, je: resnica. Sanje so sanje, ki se same ob sebi poizgubijo, ko nas vzbudi svitel dan resnice. O belem dnevu pameten človek ne sanja. Ako torej naša mladina vender le sanja, je ob pamet ali pa je nje zdrava pamet ob resničo. Za to si menda hrani in teši srce s praznim domišljanjem:

Samoljubivija mečty
Utěhi junosti bezumnoj.[1])

Od kod pa zajemlje mladina one prazne misli in sanje samoljubive domišljije? Iz novih klasikov, ki so do vrha polni praznih misli. Klasiki so ona duhovna sila, ki oživlja in vbira v soglasje vse druge tvarine, koje si mladi učenci po zapovedi skladajo v glavo. Kdor ni sam proživel in proučil gimnazije v zadnjem času, bi pač menil, da nam vzgajajo mladino ob starih klasikih. Žal, da to ni res. Bilo bi za krščansko mladino mnogo bolje, da se naslaja s Homerom ali Sofoklejem ali Virgilom negoli z Goethejem, Schillerjem, Wielandom, Heinejem, Byronom, Puškinom, Lermontovom, Preširnom, Stritarjem i. t. d. Toda stari klasiki so večini učencev težko razumljivi in tudi sicer nekam predaleč od nas. Nove klasike mladina lože razume, zato je sè slastjo čita v šoli in doma na veselje skrbnih učiteljev, kojim ne morejo učenci nikoli dovelj pročitati! Tako se mladeniči izgubljajo in zamišljajo v nejasne misli in sanje, iz kojih se probude v življenji brez vodilnih načel: v temi. Kaj pa so one sanje in lepe besede? Obožavanje posvetnih želj in strasti. Ali te resnice se mla-

[1]) Puškin n. o. m.

Digitized by Google

dini ne sme povedati, ker je nedolžna. In vender bi bolje storili, da bi mladini povedali suho resnico, ki je skrita v čarobni besedi. Da so nam naravnost povedali n. pr. dognano resnico, da se Goethejevi 'jubezni po krščanski pravi nečistost,[1]) bi se bili se studom obrnili od nje. Ali čitali smo vedno le: sladka ljubezen, čista, vzorna, lepa ljubezen, blagi čut i. t. d. Prekrili so nam resnico in zazibali so nas v prazne sanje! Resnice torej, resnice, resnice je treba tudi Vašemu duhu, da se vzdrami.

Še pomnim, kako sem se v neki nalogi povzdel z izvirno mislijo, katero sem skrivaj pobral iz Lessinga, češ, da umetalnost in pojezija ni narodu potreba, kaker znanost, ki ga uči resnice. Po tem načelu bi tudi gimnazije morale biti najprej šola resnice, ne pojezije, kar so zdaj. Zavrnil me je učitelj imenitno: „Vi, mlad človek, gimnazijec, pa take nauke! In pa še očitate gimnaziji, da hrani mladino s cvetjem pesniške domišljije? Ali nimate dovelj matematike, fizike, naravoslovja, zgodovine? ali ni vse to trda resnica in suha proza, da mladi ljudje prav hrepenijo po lahkokrili poeziji?“ Vmolknil sem, ali prepričan nisem bil. Gimnazija uči mladino mnogo resnic, ali resnice ne uči, resnice, ki srce vlada in volji veleva, resnice večne krepostnega življenja ne uči. Matematične resnice so tudi dušna hrana, ali ne napolnijo srca, ne vzgajajo volje. Naravoslovni ali zgodovinski nauki pač vplivajo na odgojo, ali ne zadevajo človeku osrčja, ne zadovoljijo celega moža, ne nahranijo celega duha. Saj je mnogo resničnega na nebu in na zemlji, kar zanimlje in hrani duha, ali objeti in nahraniti mora duha človeku samo cela resnica, večna resnica. Ta resnica pa je Jezus Kristus: Jaz sem pot, resnica in življenje.[2]) Nobena stvar ni na nebu ni na zemlji more reči: „Jaz sem resnica!“ Zato pa ne more ni nebo ni zemlja ni pekel napolniti človeku duha. Brez večne resnice ostane duh skoraj prazen, praznota pa se napolni s pajčevino praznih misli, sanj in besed. — Ko smo imeli tedaj pisati n. pr. slovensko nalogo, iskali smo si lepih besed v Stritarju, Jurčiču in drugih: za nemško nalogo smo hodili pa k Lessingu, Goetheju, Schillerju in drugim po besede. Po vrhu so nam polnili modre glavice lepi reki starih stojikov in aretalogov nabrani v cvetnike. Vže pred skoraj 2000 leti so se tem čednostim besednikom v Rimu in Atenih smijali, nam pa, krščanskim mladeničem XIX veka, so zveneli njih vbrani reki prijetneje ko Kristusovi nauki. Teh smo se v nalogah skrbno izogibali. Boga, Jezusa, Marije, svetnikov, milosti čreznaravne, greha, pokore, molitve, nebes, pekla nismo se upali zapisati. Bolj na roko so nam bila imena Zena, Apolona, Atene, Morfeja, ciklopov, hada, elizija i. t. d.

[1]) Brunner, Hofschranzen der Dichterfürsten V. 393 — 504.

[2]) Ivan. XIV. Menim, da s tem ne žalim veroučiteljev na naših c. kr. šolah. Saj sami vedo, da je krščanski nauk le šolski predmet poleg druzih.

Digitized by Google

Enkrat mi je kar silila v pero nesmrtnost duše in sodbe po smrti. Kako sem zavijal in raztezal besede, da sem srečno zakril resnici obličje! Resnice me je bilo sram, resnice nisem vžival, zato mi je bilo treba zvenečih besed in praznih sanj. Teh sanj so polni novejši klasiki, katerim je mrkuilo ali celo vže vtonilo jasno solnce krščanske resnice. Žal da se razvija slovenska lepa književnost ravno v tej temi brez resnice. Od tod ona praznota duha, ona nezadovoljnost in obupnost, ono nejasno koprnenje toliko slovanskih src, ki čutijo, da so brez resnice ali ne vedo, kaj je resnica [1]) Čitajte n. pr. Puškina ali Lermontova. O čem tožita? Kaj jima manjka? Sama ne vesta. Vzgojena sta bila v sanjah in mislih brez resnice. Prešeren priznava naravnost:

Srce je prazno, srečno ni.

Žal, da pesnik ni vedel:

Kdo uči
. . . . . .
Praznoti vbežati, ki zdanje (dni) mori.

Puškin pa nam kaker blazen pripoveduje, s čim si je tešil prazno srce:

Ja son poju, becennij dar Morfeja,
I nauču, kak dolžno v tišině
Pokoitjsja v prijatnom, krepkom sně.
Pridi, o lěnj, pridi y moju pustynju!
. . . . . .
V odnoj tebě ja zrju svoju boginju.[2])

Ali tudi ta vteha mu ni ostala zvesta. Toži britko:

Mečtý, mečtý!
Gdě vaša sladost?
Gdě ty, gdě ty
Nočnaja radost?
Izčeznul on,
Veselij son,
I odinokij,
Vo tjmě glubokoj,
Prosnulsa ja![3])

Mladost izgubljena v sanjah! Kaj mu je bilo začeti, ko so mu sanje zbežale?

„Prosnulsa ja, iščú na nebu denj."

[1]) Quid est veritas Io. XVIII.
[2]) N. o. m. str. 30.
[3]) N. o. m. str. 41.

Digitized by Google

Da, da, ali dan, dan jasni se rodi, ko solnce zasije na nebu. Solnce resnice pa je Jezus Kristus. Kjer ta Svitozor ne vzide, tam je temna noč, hladna noč, če tudi zvezde svetijo — tam se sanja.

Včasih se ve da nam je svitalo, da je ono mišljenje prazno in neresnično, ali došel nam je od zgoraj nauk, da pesniki morajo sanjati, da morajo blazni viseti mej dvomi in zmotami. Kamer posije solnce resnice, izginejo zvezde lepe poezije. Za vzgled se nam je navajalo domače in tuje pesnike. Tako smo razumeli tudi Gregorčičevo načelo, da je poezija — polumrak:

Izrek je poznan in sploh priznan,
Da ni poezija kot svitli poldan,
Ko sonce p r e j a s n o stvari obseva;
A tudi ni kakor brezzvezdna polnoč,
. . . . . .
Ampak p o e z i j a je — polumrak.

Ne rečem, da je mili nam pesnik-brat isto mislil kar panteisti s podobnimi besedami, ali vender je načelno vzdel poeziji ono nejasnost, ki je objela duhove blodeče v somraku brez jasne resnice. Ne vem, kaj bi bili rekli stari krščanski pesniki, da so slišali take nazore. Saj veljajo v poeziji isti zakoni zdrave logike in nravstvenosti ko v znanosti, ista resnica in pravica poetom ko drugim ljudem, samo da jo oni še bolj živo čutijo in lepše slikajo ko mi. Od kod torej polumrak? In vender pravijo, da mora biti tako! — Nekedo je n. pr. opomnil, da opevanje in proslavljanje nebrzdane strasti ni krščansko, ali zavrnili so ga, da v tesnih okovih cerkvenega nauka ne bi mogla ni dihati poezija

Grau, theuerer Freund, ist alle Theorie
Und grün des Lebens goldner Baum.[1])

Kaj je pesniku zlato drevo, ni Vam treba praviti. Okolo zlatega drevesa vrte se pesnikom misli in slinijo se jim usta po njega sadju. Iz neštevilnih verzov odmeva neresnična in za človeštvo po božji podobi vstvarjeno nedostojna misel, da poleg zapeljive in mehkužne nasladnosti ni pojezije. Ne poznam pa z lepa pesnika, ki bi bil to tako brezobzirno povedal ko Prešeren svojim strogim ocenjevalcem:

Ljubezen poje pevcev teh Kamena,
. . . . . .
V grdobe strela trešči naj ognjena!
. . . . . .

[1]) Faust I.

Digitized by Google

Poj rajši to, kar treba je pri hiši,
Za hleve treba, treba je na polji.
Poj to, kar kmet in meščan s pridom sliši
. . . . . po tvoji volji
Bom pel: gosence kaj na repo varje,
Kak prideluje se krompir najbolji,
Kako odpravljajo se ovcam garje,
Preganjajo ušivim glavam gnjide,
Loviti miši učil bom gospodarje.[1])

Po besedi pomenijo ti verzi, da poleg „ljubezni sladke, ki srce zapelje," ni druge tvarine ni na zemlji ni na nebu, ni v cerkvenem ni v narodnem življenju, ki bi bila vredna poezije. Poleg te kraljice je vse drugo nizko rojeno, vsakdanje, delavniško. Delali bi pesniku krivico, ako bi rekli, da je tako res mislil, kaker je zapisal, ali vender je res mislil, da je „ljubezen sladka, ki srce zapelje," prva in najplemenitiša snov pesništvu. To pa ni res in ni res, če je še tako lepo povedano in zapeto! Se ve da v šoli sem moral to verovati, ali doma sem se vprašal: Kaj je pač toli zaslužnega in vzvišenega na tem, da se vedno opeva in proslavlja? Odgovora si nisem vedel. Pomnim še, da sem o počitnicah prelistal Goethe-jeve pesni od prve do zadnje iščoč vzvišenosti in plemenitosti, o kateri govori tudi Stritar posebe še z veliko pobožnostjo o Goethe-ju. Nisem je našel, ali verovati sem moral, da me ni zadela obsodba: Lahko si pošten človek, krojač ali kar ti drago, koristen sebi in drugim, ali do one vzvišene plemenitosti ne moreš. Kdor ne čuti, njemu ni pomagati, i. t. d. Tega pa bi si ne bil dal očitati!

Prava zadrega je bila sv. spoved, pri koji se sodi misli, besede in želje po resnici. Ali kako? No opravilo se je; vklonilo se je resnici oni dan, potem pa se je sanjalo in tvezilo o večno lepem in plemenitem!

Dragi moj! Povedal sem Vam po svoji izkušnji, zakaj se mladina izgublja v praznih sanjah. Ta je naša največa narodna izguba. O tej bi trebalo misliti in zdihovati še več nego-li o vradnih napisih in narodnih domih. Mladenič brez resnice jadra z nadutimi jadri po viharnem morju črnih strastij brez kompasa!. Ne bodi Vam torej žal, da se probujate iz praznih misli in sanj. Se ve da razumem Vašo plašnost pri prvem odločilnem nastopu v resnično življenje. Kar o sebi pišete, velja o vsakem izobraženem mladeniču: „Kam naj se obrnem po dokončani gimnaziji?" Do zdaj sem živel samo v mislih, zdaj je moja naloga dejanje. In prvo dejanje je morebiti najvažniše dejanje, preimenitno, da bi je mladenič pogodil sam. Izbrati in izvoliti mi je

[1]) Prešeren, Nova pisarija.

Digitized by Google

bode, ali zato pa moram sam s seboj ravnati. Oj ti hvaljena sloboda. Do zdaj so vse drugi delali z menoj. od zdaj imam slobodo, da bi te ne bilo! Kako srečni so moji doma, ki nimajo kaj izbirati! Vsaki ima svojo pot začrtano do konca.

„Da bil bi pač vedno tam gori ostal
In čede očetove pasel."

No, no, ne tako šibiti kolen! Res je, kar pravite, da si priprosti ljudje brez učene šole skoraj ne izbirajo poklica, ampak se rodijo v poklicu. Zato tudi bolje zadenejo poklic ko mi, zato so navadno tudi srečni, ali vsaj nesrečni niso s poklicem, ker vedo, da žive v soglasju s božjo previdnostjo. Nasproti pa je mej izobraženci veliko nezadovoljnih s poklicem, katerega si niso izbrali po božji volji. Vender ni, da bi blagrovali preproste ljudi, saj je tudi z nami Bog. Naš poklic je imenitniši ko poklic neizšolanih ljudi. Zato pa je treba sicer modro in plemenito soditi poklice, a Bog nam gotovo razodene pravi poklic. Saj je Bog sama dobrota in svetost, ki svoje mile volje ne prekriva, kjer koli najde dobro voljo v človeku. Kdor brez Boga izbira, slepo izbira.

Vi pa, mladi prijatelj moj, imate dobro voljo, ker iščete poklica z navdušenjem, z veseljem za blaginjo slovenskega ljudstva, Vaše navdušenje sicer ni še prav jasno in določno, ali gotovo izvira iz krščanskega prepričanja. Posebno mi so všeč Vaše besede: „Vsi poklici so lepi in dobrotvorni, vsaki poklic je delo za trpeče človeštvo, vsi se trudijo za napredek in srečo naroda. Kako zavidam modrega sodnika, ki je z besedo in dejanjem oče celemu okraju! In zdravilstvo, koliko solz posuši, koliko trpljenja olajša in ohladi! Kako imenitno je učiteljstvo srednjih šol! Kako se pač dvigajo prsi učitelju, ki ima pred seboj izbrano mladino, nado slovenske domovine! In pa duhovska služba, kako je lepa, kako častita, kako sveta! Ali naj se človek ne veseli življenja, ki ima tako svete naloge? Moja srčna želja je samo žrtvovati se za človeštvo, in posvetiti mu vse moči. Zato mi skoraj težko de, da se ne morem posvetiti kar vsem poklicem trpečim bratom v pomoč."

Bog Vam ohrani vzore in navdušenje zanje! Ti vzori so plod duha, ki je po božji podobi vstvarjen. Oni ogenj mladostnega srca je iz svete iskre. V tako nedolžno, za vzore navdušeno srce je gledal pesnik pojoč:

Svetišče najlepše je tvoje srce,
Prostora ni ondu za zlate malike,
Sezidale so ga najviše roke,
Naslikale notri nadzemeljske slike
. . . . . .

Digitized by Google

Stotisoč čutil v tem svetišči plamti,
Ob luči so večni prižgana,
Ni nična svitloba jim dana.
Nesvetega nič še ni prišlo v ta hram,
Duhovi le blagi kraljujejo tam.[1])

Ti blagi duhovi so svete želje, sveto veselje, katero imamo od sv. Duha. Naj nam naduvajo včasih prsi duhovi, ki niso sveti, ki niso čisti, ali premagati in osvojiti si na morejo srca, dokler v njem prebiva sv. Duh. Bog Vam tedaj potrdi vzore, da Vam srce ne vpade Bodi Vam prvo pravilo pri izbiranju poklica: čisto srce. Nič nesvetega ne pridi v hram, ki je posvečen sv. Duhu. Naj Vam strast ne kali očesa, sicer boste slepo izbirali. Bodite vzorni in vzvišeni sami sebi, pa ne hranite ničesar v srci, kar je slabo in podlo, kar je greh. Ne bi nikdo ne izbiral poklica v smrtnem grehu! Pravi idealizem misli najprej o svoji vzornosti. Kjer pa je greh, tam ni vzornosti, tam je podlost; kjer ni milosti božje, kraljujejo zlobni duhovi. Brez milosti božje zmaga v mladostnem srcu strast in nizka poželjivost, ki vpihne vzorom luč in podvrže duha telesnim nasladam, tedaj je idealizem samo ime! Ni modre besede profesorjev, ni odredbe naučnega ministerstva, ni klasična oblika, ni sanje novejših pesnikov, ni šolska pravila in navodila mogo ohraniti čisto, vzorno srce mladini. Treba je milosti, treba je moči od zgorej navzgor! Naukov in besed imate dovelj, ali brez milosti ni vzornega življenja. Moj svet, edini, kateri Vam morem dati po vesti je: ohranite si milost, pa ne bojte se življenja.

Vi se sicer bojite za vzore v življenju, da ne otrpnejo v hrupu in nemiru vsakdanjega življenja —

Die uns das Leben gaben, herrliche Gefühle,
Erstarren in dem irdischen Gewühle.

Slišali ste od več strani, da življenje je boj, v kojem vsakdo išče le sebe, in da samo nespametni ljudje hočejo druge poboljšati in osrečiti. Ko stopimo v življenje, mrknejo izmišljene zvezde blaženosti in ljubezni. Idealizem je samo v umetalnosti in poeziji, v življenju ga ni. Stritarjeva razprava o razglasju mej vzori in življenjem Vam ne gre iz glave. Mož je pač sam preživel, kar je pisal? Kdo pa naj hrani v srci navdušenje za vzore, ako mu rode nesrečo? Kdo naj koprni po nedosežnem? Kar je večno nedosežno, je za me in za človeštvo brez cene in koristi. Otroci naj še ž njim igrajo!

Prijatelj! Ne bojte se življenja, krščanskega življenja ne

[1]) Gregorčič I.

Digitized by Google

bojte se! Pravi idealizem je življenje, veselo življenje v tej solzni dolini in potem v srečni večnosti. Idealizem brez krvi in kosti, ki ni življenje, ki ne more biti življenje, ampak samo podoba iz lepih besed ali barv ali iz mrzlega kamena, je slepilo, za katerim ni varno hoditi. Ako hočete ohraniti tudi v življenju mladostno navdušenje, je treba, da si nazore izčistite in izjasnite. Ali veste, za kaj ste pravo za pravo navdušeni? — „Za trpeče človeštvo gorim", porečete. Dobro, ali človek ste Vi tudi. Če ste tedaj vneti za človeštvo, ste tudi zase vneti, da, po pameti, ljubite sebe najprej. Vem, zakaj to naglašam. Mladina se rada vdaja nekemu pretiranemu navdušenju „za trpeče človeštvo" ne glede na svoje koristi. Spominam se naloge z naslovom: „Ako za druge vestno skrbiš, skrbiš tudi zase najbolje." Ta naloga me je tako neprijetno zadela v samoljubje, da nisem vedel kaj pisati. Jaz naj iščem sebe? Samoljubje je bilo vžaljeno. In vender je krščansko načelo, da človek ljubi sebe najprej. Krščanstvo ne pozna ni dela ni trpljenja ni žrtve brez svoje koristi. Ne gre se pa za denar ali za časti ali za naslado, gre se za večne koristi, za večno plačilo. Zato je načelo toliko bolj trdno, resnično, občno. Pri vsakem delu, pri vsakem poklicu me navdaja vesela misel: „Kaj imam od tega? Kaj ostane za me? Sebi delam, sebi nabiram in skupavam." To je poglavitno načelo krščanskega življenja, kaker svitlo ozadje temnih prizorov človeškega življenja. Nema in brezplačna žrtva bodisi za domovino ali za prijatelje ali za človeštvo ali za prepričanje je krščanstvu neznana misel. Sv. Pavel primerja krščansko življenje tekalnici, kjer se urni mladeniči veselo premagavajo. Vse razvnemlje ena misel in ena želja: venec zmage. Življenje je tedaj res premagavanje, pa veselo premagavanje, kojemu je plačilo venec spleten iz rajskega cvetja večnega veselja. Zato je pa tudi krščansko navdušenje veselo navdušenje za življenje in njega vzore, ki ne minejo. Ne bojte se torej življenja!

Ta namen človekov se dandanes ljudem skriva, ko bi se moral povdarjati. Nasproti pa se navdušujemo za druge namene in iz drugih nagibov za narod, za domovino, bojda iz same ljubezni do čednosti, iz moralne moči, po dolžnosti itd. Navajajo nam lepo vbrane zapovedi o poštenju in nravnosti iz klasikov, a nikedar skoraj ni govora o plačilu. Časno plačilo se nam zdi nevredno, o večnem plačilu pa nekrščanski učitelji lepega življenja od stojikov do Kanta ničesar ne vedo. Da, njim se zdi krščanski nauk o plačilu neuraven, češ, da nravstvenost radi plačila bi bilo koristolovstvo. Nravstvenost mora biti neodvisna od plačila; kar je dobro po pameti, delaj edino zato, ker je dobro. Ti nauki lepo zvenijo, ali za nas niso, človeški niso. Človek ima voljo, ki hrepeni in koperni po sreči in veselju, pa se ne vmiri nikoli in nikjer brez upa in brez veselja. Če se kdo dela, da sreče ne želi, ne moremo mu prav verovati; če se kedo

Digitized by Google

hvali z vzornostjo brez veselja, ga ne razumemo. Načelo pesnikov in modroslovcev panteistov: „Srečno človeštvo, nesrečni ljudje“, ne more nikogar razveseliti. Človeštvo so ljudje. Svoja osoba je vsakemu prva, osebne sreče se zavedamo, občne ne čutimo. Kaj je meni človeštvo in ves svet ž njim, ako sam nič nimam in nič ne upam? Kaj pomaga človeku, če ves svet pridobi, če pa svojo dušo izgubi? Taki idealizem ni za življenje, in se Vam gotovo podere pri prvem nastopu v svet!

Prazen je tudi svet, kateri nam daje Schiller za rešitev vzorov:

Wollt ihr hoch auf ihren[1]) Flügeln schweben,
Werft die Angst des Irdischen von euch!
Fliehet aus dem engen dumpfen Leben
In des Ideales Reich!

To ne gre! Naša imena so zapisana pri redarjih in vojacih in pa kam naj bežimo? Svet je tesen povsod.

Eng ist die Welt und das Gehirn ist weit.

V zraku in ob zraku mogo živeti izmišljeni bogovi, sicer nikedo na svetu. Mi pa hočemo živeti na svetu mej ljudmi in z ljudmi. Umetalnost more biti poslednji namen in edini vzor le njim, ki so o resnici obupali; saj je umetalnost le podoba resnice, res lepa podoba, ali nič več ko podoba. Kako naj se torej srce vpokoji v podobi, kako naj se volja zadovolji sè sliko, kako naj se duh napolni z lepo besedo? Živi ljudje iz kosti in krvi hrepenimo po resnični sreči, ne po sami podobi; umetalnost naj osreči umetalne ljudi.

Kam naj se torej obrne, srce hrepeneče po sreči? Nočem Vam podirati vzorov, ali menim, da ni prezgodaj, če Vas opomnim, da vsi vzori, ki niso pripeti ob sidro večne blaženosti v nebesih, se vrnejo z neba; vse visoke misli o poklicu in življenju otemnijo, ako jim ne sije zvezda nepremičnica resnične sreče in radosti. Dokler Vam ta zvezda sveti, ne bojte se življenja, vzori in navdušenje zanje Vam ostane. Svet pa je slepar, ki izdaja menjice brez zaklada, z visoko številko, z zvenečim imenom in z lepo podobo in to pod ceno, ker ve, da jih nikoli ne izplača. Koliko njih je vže bilo osleparjenih, da so dali vse svoje za lepo podobo ali za visoko številko ali za zveneče ime. Ali bo kletvine in joka v dan plačila pri glavni blagajnici v nebesih! A tudi vže na poti tja koliko britke prevare, koliko žalostnega spoznanja! Schiller n. pr. je vže na sredi poti zapazil, da so

[1]) Die Gestalt — lepa oblika — umetalnost.

Digitized by Google

menjice nepokrite. Da bi njegova izpoved ljudij izmodrila! Naj bi vsaj Vam razjasnila skrivnost posvetnih vzorov, ki so mladeniču prsi dvigali, dokler ni mož spoznal, da so prazni.

Doch ach! schon auf des Weges Mitte
Verloren die Begleiter sich (vzori),
Sie wandten treulos ihre Schritte,
Und einer nach dem andern wich.
Leichtfüssig war das Glück entflogen,
Des Zweifels finstre Wetter zogen
Sich um der Wahrheit Sonnenbild.
Ich sah des Ruhmes heilige Kränze
Auf der gemeinen Stirn entweiht.
Ach, allzuschnell, nach kurzem Lenze
Entfloh die schöne Liebeszeit!
Und immer stiller ward's und immer
Verlassner auf dem rauhen Steg,
Kaum warf noch einen bleichen Schimmer
Die Hoffnung auf den finstren Weg.[1])

Kratko je življenje neresničnih vzorov! Pesnik pravi sicer, da mu je ostalo prijateljstvo in delo, toda prijateljstvo v obče ni na dobrem glasu. Donec eris felix . . . A delo? Kaj mi je delo brez plačila? — Kar nam slika nemški pesnik v obče, to imate še bolj živo narisano v Prešernovi pesmi: „V spomin Andreja Smoleta.“ Konec izkušnje in filozofije se glasi,

Da ni nesrečeu kdor v grobu leži.

Komur je srce prazno, išče dela, rokam slepila in zabave očem. Tako konča idealizem, kateremu svetijo same posvetne zvezde. Bolj jasno, bolj naravnost, bolj resnično nego pesniki, nam je to povedal sv. Pavel pišoč: „Ako bi sreče upali samo na tem svetu, bili bi bednejši od vseh ljudi.“ Da, življenje posvetno brez Kristusa, brez večnega plačila, je beda, je nesreča, ker je brez resničnih vzorov, ki bi mogli človeško srce napolniti in navdušiti. V življenju brez vzorov ne najde človeštvo zadovoljnosti, naj še toliko bistroumno brska po smeteh blaga in časti in naslad. Kdor globlje premišlja to brskanje po posvetnem smetišču, ne more, da ne bi dejal s Faustom:

Wie nur dem Kopf nicht alle Hoffnung schwindet,
Der immerfort am *schalen* Zeuge klebet,
Mit gier'ger Hand nach Schätzen gräbet.
Und froh ist, wenn er Regenwürmer findet.

[1]) Die Ideale.

Digitized by Google

Če je pa tako z nami, ni vredno da živimo. Tedaj sklenimo jednoglasno smrt človeštvu,[1]) ki tava po svetu, deloma krotko in vdomačeno, deloma ko plaha zver iščoč visokih, a večno nedosežnih vzorov. Čemu naj nam sije toplo solnce in budi življenje nesrečne stvarnice?

Le skrij se, solnce jasno, skrij,
Izgini svet izpred oči,
Da zabi žalostno srce
Človeške zmote in gorje!

Človeštvo brez namena, brez resničnih vzorov, brez večne blaženosti je blaznica, katero naj dobri Bog skoraj zapre! —

Prijatelj moj mladi! Poznam Vas predobro, da bi pošiljal v blaznico Vas, ki ste poklicani na častno mesto v slovenski družbi in na resno delo v trdem življenju. Zdravje in pamet! Dvignite srce in poglejti od zgorej dol na človeško življenje, toda hladnokrvno in mirno, da Vas ne zapelje podoba lepa ali visoka številka ali zveneče ime. Menite-li, da zaidete? Vprašajte dobrega človeka, ki Vam rad pokaže pravo pot. Človeka — ? Z Bogom pomenite se, ki je sama dobrota in ljubezen. Ne bo Vas preziral, saj Vas je sam vstvaril. odrešil in posvetil za se. V pogovorih z njim se Vam razkrije življenja srečna pot do vekovitih vzorov, do veselja, ki ne mine Ne strašite se toraj življenja, Bog je z Vami. Odločite se sami od sebe in sami za se, pa naj izvem še jaz, kam ste obrnili.

Dr. Jos. Pavlica.

[1]) Ta izvirna misel se naslanja na Schopehauerjeve nauke o človeštvu. Razvil pa je to blazno misel Hartmann: „Philosophie des Unbewussten" 1868—69. Iz te knjige so zajeli tudi slovenski pesimisti nauk, da

Zavest nesreči pot odpre široko
. . . . . .
Da smo rojeni, to nesreča je največa. Itd.

Knjiga je doživela v prvih šestih letih sedem izdaj. Ali niso ljudje res blazni?!

Digitized by Google

Prijazna beseda v odgovor bratom Hrvatom.

Bog nam priča, da nam ni na misli žaliti osebe, nam je edino za stvar, za sveto Kristusovo stvar. To bomo zagovarjali, bodi ljubo ali neljubo, ne meneč se, da se nam podtikajo vsakeršni nepošteni nameni. Bogu prepuščamo sodbo, ali so bili nameni naši čisti, nesebični . . .

Vže predlanskim, ko smo izdali zadnji zvezek svojega lista, smo na platnice vrgli dvoje besed o sedanjih razmerah na Hrvatskem. Povod so nam dali nekateri naši somišlj niki na Hrvatskem, ki so nam pismeno izrazili, kako radi bero naš list in odobrujejo njegova načela. Ob enem so tožili o žalostnih hrvatskih razmerah. Eden njih je pisal mej drugim: «Resnično, potrebovali bi močne vile, ko bi hoteli očistiti to duševno hrano. Nevstrašeno delujte, dragi gospod, in se tudi ozrite kedaj na naše ž a l o s t n e razmere, mogoče vzdramite spavajoče . . .» Moramo reči, da te besede, prihajajoče iz bratskega srca, so nas ganile. In tedaj smo se drznili dodati nekaj vrstic, kako bi morali katoliški pisatelji na Hrvatskem brezobzirno kritikovati domače slovstvo, polno racijonalističnih in materijalističnih nazorov. Dodali smo opomin, naj katoliški bratje na jugu pazijo, da še kdaj zgodovina Hrvatski častnega naslova «a n t e murale christianitatis» ne spremeni v «a n t i murale christianitatis.»

Gospodje v Zagrebu sicer prejemajo in bero naš list, vender so dotične vrste na naših platnicah ali prezrli ali pa se ni jim zdelo vredno nanje odgovarjati. Še le po dolgem času se zgodi, da je g. Fr. Štingl v češkem mesečniku «Vlast» pod naslovom «Quodlibet» razpravljal slovenske in hrvatske razmere ter, kar se poslednjih tiče, svojo sodbo izrazil večinoma v zmislu in z deloma celo z besedami naše zgore omenjene «platniške» kritike. Na češki «Quodlibet» je naletel nekdo v biskupiji djakovaški ter v v r a d n e m glasilu djakovaškega ordinarijata, v «Glasniku,» priobčil poseben članek: «Prilike Slovenaca i Hrvata.» Vsled tega je tudi v Zagrebu izhajajoči tednik «Katolički list» prinesel spis: «Češki i slovenski glas o Hrvatima» (l. 1893 broj 48), kjer g. S. Korenić zavrača nemilo sodbo, ki smo jo o Hrvatih izrekli na platnicah, ter se posebno zaganja v našo kritiko. Iz vsega se pa razvidi, da katoliška stvar se na Hrvatskem veliko bolje razcvita nego pri nas, kar je posebno pripisovati zmernosti in modrosti hrvatskih kat. pisateljev in kritikov, v tem ko mi na Slovenskem le razdiramo in sploh več škodimo nego koristimo!

Mi beremo nekatere hrvatske liste, mi vemo tudi vže dalje časa, da nam niso premilostni; še več: mi smo nedavno prepotovali Hrvatsko od Reke do Djakova, in smo o ti priliki iz hr-

Digitized by Google

vatskih ust čuli sodbo o Slovencih, o najnovejšem katoliškem gibanji mej nami, čuli smo tudi sodbo o sebi in o svojem listu. Po tem, kar smo tedaj slišali, nismo niti od daleč pričakovali, da bi «Glasnik» in «Katolički list» mileje pisala o nas razvpitih katoliških čudakih! Veseli nas pa zelo, da se je po hrvatskih listih stvar spravila v javnost. Zdaj imamo vsaj priložnost za kaj se prijeti, in ker so se gospodje na Hrvatskem prosto, brez ozirov izrekli, se je tudi nam kamen od srca odvalil, da moremo isto tako prosto in, kaker upamo, brez zamere odgovarjati.

* * *

1. — Gospodu Koreniću ne vgaja naša kritika, ali pravzaprav način našega kritikovanja. Priporoča nam «više takta i krščanske razboritosti.»

Naša kritika je po g. Koreničevem mnenji premalo krščanska, naša gorečnost za krščanska načela je tolika, da grešimo proti — krščanski ljubezni. Očita nam gospod «neprestano peckanje, zagrizanje i zadirkavanje v osobe ili čine ili djela.» To bi ne smelo biti, posnemati bi morali — sv. Pavla. Gospod Korenić je iz Pavlovih listov nabral lep šopek samih lepodišečih vijolic krščanske ljubezni, tako da, kdor bi velikega apostelja poznal le iz te izbirke, bi mu iz roke iztrgal meč, s kojim se slika, a vanjo potisnil mu — oljko miru. V čast ali v nečast sv. Pavla moramo proti g. Koreniću odločno trditi, da naš apostelj se je v osobe močno zadirkaval in jih zagrizal, in da je malo ali nič poznal one taktike, katere gospod iz Zagreba toliko pogreša v naši kritiki. Berite no, kako prešestnika v Korintu izdaja hudiču[1]); kako mu na Cipru vskipi jeza nad vražarjem Elimom, ki je odvračal p okonzula od Pavlove besede: «O polni vsake zvijače in vsake hudobije, sin hudičev...»[2]) Ko veliki duhoven Ananija v zboru vkaže Pavla vdariti po ustih, mu apostelj zavrne: «Vdaril te bo Bog, stena pobeljena..»[3]) Ali vzemite še le v roke njegov II list do Korićanov! Cel ta list je res «neprestano zagrizanje in zadirkavanje» zdaj v Korinčane same, zdaj v nasprotnike, ki so v Korintu spodkopavali aposteljnovo avktoriteto. Tu najdete ironijo, tu sarkazme, tu samohvalje, tu ponižavanje nasprotnikov, katere naziva «laži-apostole, vkanljive delavce; ki se prelevljajo v aposteljne Kristusove, kar ni čuda, kajti sam satan se premenja v angelja svetlobe.»[4]) Kdaj smo še mi liberalce primerjali — s satanom! Poglejte koj naslednji list — do Galačanov. Kako piker je! Kako nevsmiljeno apostelj pika Galačane! «O nespametni Galačani»! . . . «Tako ste

[1]) I. Kor. 5.
[2]) Dej. ap. 13. 10.
[3]) Ibi. 23. 3.
[4]) II. Kor. 11. 13, 14.

Digitized by Google

neumni»![1]) Nad nasprotniki pa, ki so razdirali v galaški cerkvi njegovo delo, se togoti: «O da bi bili odsečeni tudi tisti, kateri vas zapeljujejo!»[2]) V listu do Tita označuje sv. apostelj tedanje liberalce: «Mnogo je trdovratnih blebetačev in sleparjev... katerim je treba usta zamašiti.» In koj potem, navedši pesnikove besede o Krečanih, gotovo ne laskave: «Krečani vedno lažniki, grde zveri, leni trebuhi» dostavlja: «To pričalo je resnično; zatorej jih svari osorno.»[3]) — Nam je vstani g. Korenić navesti eno samo mesto, kjer bi bili mi liberalce tako brezobzirno, tako nevsmiljeno klestili! In vender je hotel sv. Duh, da so se Pavlovi listi z vsemi pikrimi izrazi sprejeli v sveto pismo — najbrže nam v poduk, kako imamo tudi mi odločno, brezobzirno govoriti proti ljudem, ki nasprotujejo Bogu in resnici. Pa čudno, kako je g. Korenić prebiral liste aposteljnove, da je vsa ta in druga enaka mesta popolnoma prezrl in v celem Pavlu ne drugega našel nego med!

Mi nočemo zagovarjati sv. Pavla radi njegovih «robatih» besed in psovk, s katerimi obklada nasprotnike Božje stvari, pač pa, ako reč dobro premislimo, nam ne bo težko umeti, zakaj ni prav vedno le milo, krotko in — recimo tudi — objektivno govoriti, ampak zakaj se mora večkrat tudi ščipati, sekati, rezati. Bog ni stvaril le sladkorja in medu, ampak tudi poper in sol — vse pa, da rabimo o pravem času. Treba le vedeti, za kaj in kdaj se rabi eno in drugo. Tega nekateri sicer prav dobri katoličani nočejo razumeti; zatorej pa tudi nam ne morejo odpustiti. Po njih misli bi katoliški kritik, posebno duhovnik ne smel nikdar črniti besedice, ki bi znala liberalce žaliti, ali celo razburiti. Liberalce bi morali le božati.

In vender ne sme biti tako! Miroljubni gospodje bi morali premisliti, da namen, ki ga imajo katoliški apologeti in kritiki, ni v prvi vrsti spreobračati liberalce same, ampak občinstvo in posebno mladino svariti pred pogubnimi liberalnimi nauki. V to treba pa pred vsem liberalne nauke izsledovati, iztikati; kazati treba na te nauke, nanje opozarjati, ker so večinoma skriti pod vabljivo, nedolžno obliko. Pri tem je neobhodno potrebno, da dotično knjigo in pisatelja imenujemo, da naravnost rečemo, ti nauki so krivi, protikrščanski, delo je pogubno, in se ne sme brati; pisatelja pa, ki liberalne, brezverske nauke predlaga, ne moremo imenovati nego liberalca, brezverca. Nazvati vsako reč, vsako zmoto, vsakega pisatelja s pravim imenom, je pa dandanes tem bolj potrebno, čim bolj se besede zlorabijo v prikrivanje resnice, čim bolj kratkovidno je občinstvo, da ne zna samo razlo-

[1]) Gal. II.
[2]) V. 12.
[3]) Tit. I 11 12.

Digitized by Google

čevati mej pravim in nepravim. Naj se stvarem vrnejo njih imena — tako je opominal Pij IX — in to bodi glavno vodilo tudi kritiku katoliškemu v naših dneh!

Naravno tedaj, da se kritik navzlic najboljši volji ne more povsem izogibati osobnosti. Ideje se ne vojskujejo same, ampak ljudje se vojskujejo za ideje; in ideje zmagavajo ali propadajo po ljudeh. Pred sabo ga imaš, konkretno osobo, ki vihti orožje za idejo. Z njim imaš opraviti, če njegove dokaze spodbiješ, če njegovo logiko ovržeš, tedaj je očitno, da so ideje, ki jih zastopa, krive. V polemiki je ravno tako nemogoče izogibati se osob, kaker v pravi vojski. Meriti treba v pisatelja, v osobo, v njegovo delo, v njegove besede, v njegovo logiko. Smo ga podrli, smo duševno poslopje, ki je je sezidal, razsusili, tedaj je prava ideja zmagala.

Ako pa pisatelja na podlagi tega, kar je pisal, imenujemo liberalca, krivega preroka, s to sodbo nikaker ne segamo v njegovo privatno življenje. Mogoče, da je v privatnem življenji izvrsten kristijan, a v knjigi piše protikristijansko. Mi imamo knjigo pred očmi, to ocenjamo, iz te sodimo: kdor uči krive nauke, je kriv učenik, je liberalec! Zgoditi se more res na razne načine, da človek drugače živi, in drugače piše. Večkrat je temu kriva — nevednost: pisatelj nevedoma in nehotoma kaj uči proti veri, kar sam z dejanjem ali življenjem obsoja.

To nas pelje k neki trditvi g. Korenića, katera nam nikaker ne more v glavo. On piše: «Matica Hrvatska . . . se ni še dozdaj . . zlobno, vedoma in hotoma nikdar pregrešila niti proti enemu verskemu principu.» Isto ima veljati o «Vienc-u.» Zatorej pa nam g. Korenić zamerja, kako se predrznemo dvomiti o pravovernosti «Matice,» «Vienc-a» pa druzih hrvatskih listov; in mi bi «najmudrije učinili, kad se ne bi pačali u stvari, kojih ne razumimo.» Oni (g. Korenić) najbolje poznajo . . osobe, ki delujejo pri «Matici» — ti so «pošteni i razboriti» možje!

Torej — ker so pisatelji poštene osobe, meni g. Korenić, da ni treba več «udarati» po njih t. j. molčati se mora k vsemu, kar pišejo, češ, saj niso imeli «zlobnega namena,» grešili so «nevedoma in nehotoma.» G. Korenić ne premisli, da v javni knjigi ali v listu se človeško dejanje vse drugače sodi nego v — spovednici. Ako na spovedi kdo trdi, da je «nevedoma in nehotoma» storil, mu dejanja ne bomo šteli v greh; a v javnosti ne gledamo, s kakim namenom je kdo pisal ali govoril, niti ali si je bil svest objektivne pregrešnosti svojega dejanja — gledamo le, kaj je pisal; tu vzamemo besede in stavke, kaker so zapisani v knjigi, ne kaker si jih je mislil ali ne mislil pisatelj. Vednost ali nevednost, dober ali slab namen pisateljev — vse to ne spada v področje kritikovo, ker knjiga roma po svetu brez

Digitized by Google

pisatelja in njegovih namenov. Zmota je zmota, in laž je laž, bodi namen tistega, ki jo je izrekel, še tako svet. Namen izvira iz v o l j e, zmota pa iz r a z u m a. Razum se večkrat moti, ne da bi volja hotela. Iz tega pa nikaker ne sledi, da bi ne smeli t a k e zmote zavračati, obsojati; kajti pogubna je ravno tako. G. Korenić dobro ve, da sv. cerkev obsoja in zametava zmote, ne da bi vprašala po namenu pisateljevem. Motili so se vže svetniki tudi v verskih rečeh n. pr. sv. Ciprijan, in cerkev je njih zmoto obsodila. Filozof Günther, Rosmini in druzih brez števila «poštenih in razboritih» zašli so na popolnoma kriva pota in cerkev je njih nauke zavrgla, akoprav so učili z dobrim namenom, moteč se nevedoma in nehotoma. Mi si tudi lehko ne moremo misliti tolike zlobnosti, da bi kdo laž razširjal vedoma in hotoma t. j. z izrecnim namenom, ker je laž. Tolika zlobnost se pripisuje — hudiču; mej ljudmi so kaj takega zmožni zakleti nasprotniki Boga in resnice — framasoni. Mi g. Koreniću verjamemo, da tudi na Hrvatskem nimajo tolikih zlobnežev — a zakaj bi vže ne vstal mej Hrvati kritik, kateri bi, vsaj posnemaje sv. cerkev, na indeks javne kritike postavil dela in nauke onih «poštenih» mož-pisateljev, koji se «zlobno, znatice i hotice» nikdar niso pregrešili proti veri? Cerkev obsoja zmote tudi dobro mislečih pisateljev zato, ker ve, da tudi teh zmote so p r a v e z m o t e in torej nič manj pogubne kot zmote nepoštenih pisateljev, da, še pogubniše, ker poslednji opominajo vže dovolj sè svojo nepoštenostjo, da kar pišejo, ne more biti prida. Res, da bi se bili mi držali g. Koreničevega nauka, bi ne bili nikdar prijeli za pero; ker glavni naš namen je bil slovensko slovstvo prerešetati in iztrebiti iz njega ljulko liberalnih naukov. A vsi naši liberalni pisatelji, začenši sè Stritarjem, so nam slovesno zatrjevali, da so — kristijani in, dasi se je morda vrinila v njih spise kaka zmota, se je to zgodila proti njih volji! Mi smo pa vender svoje delo nadaljevali in koliker toliko končali. Končali — s kakim vspehom? Dosegli smo vsaj toliko, da so se nam pojmi zjasnili in da smo se od naših «poštenih» liberalcev v politiki, v slovstvu, v umetnosti — ločili. A na Hrvatskem?! G. Korenić ima še tako trdno vero v «poštenje» hrvatskih rodoljubov, koji «nevedoma in nehotoma» spodkopavajo temelje krščanštva, da bi smatral za nekrščansko «zagrizanje», ko bi kdo zdaj, ob enajstih in pol, zasadil pero polemike v obrambo čiste in nekaljene katoliške resnice! Tu pa moramo vže naravnost reči, da pri nas so v katoliškem listu nemogoče besede, s katerimi g. Korenić izpoveda neomajno zaupanje v poštenost liberalcev in njih rodoljubja: « . . Tko je u istinu rodoljub, taj znade vrlo dobro, da onaj narod komu se vjera i moral podkapaju i ruše, nikada ne može biti čil i snažan u sebi . . taj znade da takov narod nuždno se mora onda sam od sebe raztočiti i propasti.» To ponavljajo vsaki dan tudi naši liberalni «rodoljubi», a vender ne nehajo spodkopavati in ruš.ti na-

Digitized by Google

rodu vero in moralo; zato najdejo njih trditve pri nas — gluha ušesa!

Močno smo se zamerili g. Koreniću, ker smo se drznili trditi, da je stanje katoliške stvari na Hrvatskem žalostno, zgoditi bi se znalo, da bi zgodovina kdaj častni naslov «ante murale christianitatis» Hrvatski spremenila v «anti murale christianitatis.» Bog nam odpústi, ako smo se s to žalostno šalo pregrešili proti bratski krščanski ljubezni! Mi smo hoteli le reči, da sedanja Hrvatska ne pazi dovolj neoskrunjen, čist ohraniti si zaklad sv. vere, katere junaška obramba proti turštvu je hrvatsko ime ovekovečila pred vsem krščanskim svetom; hoteli smo reči, da sedanja Hrvatska se v mnogem oziru razširjajočemu se liberalizmu in materijalizmu ne vstavlja s tisto energijo, kaker bi morala in tudi mogla, in bojimo se, da protikrščanska povodenj, ki preplavlja Evropo, v kratkem preplavi tudi Hrvatsko, in da bodo ravno iz Hrvatske tudi na ostali slovanski jug dalje in dalje vdarjali valovi brezverstva.

Hrvatska ima v Zagrebu edino jugoslovansko vseučilišče. Vsak omikanec ve, kaj pomeni vseučilišče v kulturnem razvoju narodovem. Od vseučilišča je — da rečemo v kratkem, odvisen duševni razvoj in vsoda narodova. Vseučilišča so duševne trdnjave v narodih, kdor te v oblasti ima, je v narodih gospodar. Zagrebško vseučilišče se je vstanovilo največ s katoliškim, ali pravzaprav z duhovniškim denarjem. Zakaj se ni s katoliškim denarjem sezidalo katoliško vseučilišče, kaker se nahajajo na Francoskem in drugje? Kako lehko bi bilo vže od početka za vselej zapreči materijalizmu vstop do zagrebškega vseučilišča! Pa, moj Bog, imelo se je pred očmi — le «hrvatsko,» le «narodno» vseučilišče, a mislilo se ni na «katoliško»! Bratje Hrvatje, slabo trdnjavo, «antemurale», ste jugoslovanstvu sezidali sè svojim vseučiliščem, na katerem se sme svobodno šopiriti materijalizem in brezverstvo, kaker ste zadnjih let sami videli in obžalovali! V vaši trdnjavi gospoduje — antikrščanstvo!

Narod, ki si hoče vero ohraniti, na verski podlagi enotno se razvijati in javno delovati, mora imeti pred vsem skupen verski program, ki ga priznavajo in izvajajo njegovi voditelji. Kje imajo Hrvatje skupen katoliški program? Mi o njem ničesar ne vemo — a oni sami tudi ne. Sploh dozdaj niti mislili še niso, da bi vero postavili za podlago politiki in vsemu narodnemu razvoju. Njih glavno politiško glasilo, ki ima biti «Obzor», je večkrat tako liberalno, da se nam zdi, da beremo naš «Sl. Narod.» Hrvatje vedo pač, da katoliški narod mora, nič manj nego posamezni katoliški vernik — živeti iz vere; kajte ne le posameznim ljudem, ampak tudi celim narodom je Bog govoril in hoče, da se celi narodi, cele države, celo človeštvo pokore Jezu-

Digitized by Google

su Kristusu. Pač pa se Hrvatje[1]) tem bolj zanimajo za politiko. Pa ne da bi v politiki iskali kraljestva Božjega i njegove pravice, ne da bi tudi v politiki vero poštevali g l a v n i m f a k t o r j e m, brez katerega zidati je podirati. Nedavno zvršila se je neka spojitev obeh glavnih hrvatskih strank. O veri hrvatskega naroda, ki je katoliška, o načelu Kristusovem tu ni, tu ne more biti govora; kajti da bi se radikalno starčevićanstvo kar čez noč zatajilo, bi bil čudež, ki bi presegal vse čudeže: ne, v kot z vero, z načeli — Hrvatje se mej seboj bratijo brez Kristusa! Njim je več hrvatska narodnost kot katoliško načelo. Kristus nima več besede v hrvatski politiki! Tako je menil ondan tudi «Obzor», razgovarjaje se o zvezi katoliških in muhamedanskih hrvatskih študentov!

Gospoda, ki imajo vodilno besedo na Hrvatskem, ne hodijo pravo pot. Bili smo pred še ne tremi leti na Hrvatskem. Mi smo se kar zavzeli, kake pojme se tu ima o katoliškem gibanji denašnjih časov, pa kako malo se pozna ž a l o s t n o versko stanje pri Hrvatih in drugih Slovanih. Slišali smo iz h r v a t s k o - k a t o l i š k i h ust: Slovani so vže po naravi tako verni, kristijanski, da vere ne morejo izgubiti, da v njih se racijonalizem ne more vkoreniniti, kaker n. pr. v Nemcih ali Italijanih! Liberalcev mej Slovani, niti celo mej Čehi — ni! Vera mej nami ni v nevarnosti!! Posebe še o Slovencih: Stranka tako zvana katoliška, recimo, stranka naših škofov, zdaj stranka katoliškega shoda — je protislovenska, stranka, ki po nepotrebnem razdvaja narod, v kojem liberalcev ni! «Slovenec» pa drugi katoliški listi, katoliška društva narodu bolj škodujejo nego koristijo. Vse katoliško gibanje zadnjih let mej nami je vprizorjeno od Slovanom sovražnih Nemcev! Mi sami smo izdajice svojega naroda!! In kje je resnica, kje je pravo slovenstvo? Pri stranki, kojo vodita dr. Tavčar in Hribar, koje glasilo je «Slov. Narod!» Da, «Slovenec» se v onih hrvatsko-katoliških krogih iz principa ne bere, ampak se vse znanje slovenskih razmer zajemlje iz — «Slov. Naroda.» To vse smo morali slišati iz k a t o l i š k o - h r v a t s k i h ust! — Lepa hvala za take poklone! Mi odgovarjamo na vse to: Mi vemo, kaj delamo, mi nismo otroci! Mi bomo vstrajali na poti, ki smo ga nastopili. En resnico pa povzemamo iz vsega tega, ki zadeva naše ljube brate Hrvate, resnico žalostno, kojo izražamo v naslednji sodbi: Bratje Hrvatje[1]) so sicer katoličani, a še bolj Hrvatje, so verni, a še bolj narodni, verujejo v Jezusa Kristusa sè srcem, a ne izpovedajo ga z jezikom, dajo mu gospodstvo v privatnem življenji, a v javnem se mu ne klanjajo; hrvatsko katoličanstvo ima primešanega mnogo liberalstva. Hrvatska boleha za onim katoliškim liberalizmom, ki ga je Pij IX svoje dni imenoval

[1]) Slovesno zatrjujemo, da s to besedo ne menimo hrvatskega n a r o d a, ampak hrvatske p o l i t i k e.

Digitized by Google

— najpogubnišo kugo. Da hrvatstvo ozdravi, treba z ostro, brezobzirno kritiko liberalni prisad iz njegovega telesa izrezati, liberalstvo izločiti iz naroda kot gnjilad — potem še le se bo moglo na katoliški podlagi delovati za bodočnost krepkega, vrlega, naroda hrvatskega. Sila je skrajna, ako ne, bode liberalizem, ki se čedalje bolj zavezuje z masonstvom tudi v Hrvatih, zastrupil še to, kar je v narodu zdravega, katoliškega. — Da bi se tedaj skoro začelo! — Bratje! Zagreb bodi «antemurale christianitatis» t. j. središče katoliške zavesti in cerkvenega življenja ne samo Hrvatski, ampak celemu slovanskemu jugu. Ali bo?

Dr. Mahnič.

Naš list pa slovensko dijaštvo.

Marsikateri naših čitateljev bo v pričujočem zvezku pogrešal navadne „Dijaške priloge“ in pisma do „Slovenskih dijakov“. Vprašal bode nehote: Kako to?

Odgovarjamo: Naše razmerje do slovenskih dijakov, sosebno do tistih s katerimi smo po svojem listu občevali, se je vsled pritiska z neke strani tako predrugačilo, da smo moralično prisiljeni to občevanje za z d a j pretrgati.

Mi smo vedno imeli gorko srce za dijaštvo in njegovo p r a v o blaginjo. Kdor z mladino, kaker mi, dolgo let občuje, ni mogoče, da bi se mu ne prikupila, da bi hladen ostal za njeno srečo. Mi tudi iz lastne skušn,e dobro poznamo, ker vsak dan z lastnimi očmi gledamo, nevarnosti, v katerih se dandanes nahaja mladina naših srednjih in viših šol. Odpústi nam Bog, da smo torej v sveti gorečnosti vže davno sklenili žrtvovati svoje duševne in gmotne moči v blagor mladine slovenske.

Kar se tiče našega duševnega delovanja mej mladino, bilo je vedno o č i t n o, p o š t e n o, p o s t a v n o. Bodisi da smo dijakom govorili ali pisali, javno ali privatno, spodbujali smo jih vedno k pridnosti, h kreposti, pred vsem h pokorščini do starišev in učiteljev; opominali smo jih, naj pred vsem spolnujejo š o l s k e dolžnosti, da bodo kdaj značajni možje, koristni državi in društvu. Pojasnjevali smo jim večkrat, katera je prava prostost, svareč, naj ne požele one zapeljive prostosti, v kateri dandanes pogine toliko mladeničev. Kar se posebno nauka o prostosti tiče, se spominjamo, da smo dobili od dijaške strani celo zahvalno pismo za zlate opomine. Politike — svarili smo večkrat — naj se dijaki izogibljejo, ker politika je za — može.

Ko smo začeli izdajati list, ki se mu pravi „Rimski Kato-

Digitized by Google

lik", smo menili, da bi dijaki viših razredov (namreč vseučiliščniki, višegimnazijci pa učiteljiščniki — nižešolcem, otrokom mi lista nismo nikoli pošiljali) znali v njem najti marsikaj koristnega; zatorej smo jim ga začeli dajati brezplačno, dobro vedoč, kako težko je dijakom zmoči naročnino. Bili so nam hvaležni, posebno pa za apologetične nauke; mnogo njih nam je z ginjenim srcem pisalo, zagotavljajoč, da so po našem listu prišli do drugega prepričanja, da smo jim rešili vero, da so vsled naših naukov krenili na drugo pot. In kaka je pot, na katero smo mi speljavali slovensko mladino, ne bojimo se odgovarjati, tudi da bi v tem trenotku imeli stopiti pred Sodnika: to je pot resnega mišljenja, pot vstrajne pridnosti, pot značajnosti, pot kreposti, pot, po kateri mora mladenič hoditi, da bode kdaj — mož, kristijan!

Mi smo s prstom kazali na volkove v ovčji obleki, kateri slovensko dijaštvo obletavajo, da bi je speljali v politiko, da bi si je odgojili za — socijalno revolucijo. Pravda proti „Omladini", ki se je ravnokar vršila v Pragi, osvetljuje pač vsakomur, da le hoče oči odpreti, kake so one sile, ki dandanes vodijo „napredno" dijaštvo tudi mej avstrijskimi Slovani. In te sile se javljajo vže tudi v slovenskem dijaštvu.

Da je naša pisava v „Rimskem Katoliku" tudi patrijotična, v duhu avstrijskem, ni treba še posebe povdarjati. — Berite li v I letniku spis „Katoliški shod na Dunaju", berite, kar smo polemizovali proti „Slov. Svetu," razkrivajoč njegove panslavistične, protiavstrijske težnje itd. itd. Zatorej smo pa menili, da se sme list naš pošteno brati tudi od dijakov cesarskih šol . . . Prav. A motili smo se v svojem mnenji, preračunili smo se v svojih načrtih. Priti je imelo drugače.

Vže pred par leti smo slišali, kaker bi se resno mislilo na ljubljanski gimnaziji, kjer se šola cvet slovenske mladeži, dijakom — prepovedati prejemanje in branje „Rimskega Katolika". Mi smo ono vest nekako prezirali; in res, kar se je slišalo, se tedaj ni obistinilo. Pa obistiniti se je imelo pozneje.

Nedavno od tega so spet prišli do nas glasovi, ki so hoteli reči: „Rimski Katolik" je na ljubljanski gimnaziji dijakom prepovedan! Ker so bili glasi negotovi, a mi smo v tej važni zadevi želeli imeti popolno gotovost, smo se pismeno obrnili do slavnega ravnateljstva c. kr. više gimnazije v Ljubljani, naj bi nam blagovolilo odgovoriti, se je li „R. K." tamošnjim dijakom res prepovedal, da bomo znali kako se vesti v prihodnje. Ravnateljstvo je vstreglo naši želji, ker kmalu potem smo dobili iz Ljubljane naslednji vradni dopis:

Digitized by Google

K. k. Obergymnasium

Zahl 50. *in Laibach*

Velečestitemu gospodu

dr. ANTONU MAHNIČU,

profesorju bogoslovja, uredniku „Rimskega Katolika“ itd.

v Gorici.

Na cenjeni dopis od dne 31. januvarija t. l. dovoljuje si podpisano ravnateljstvo Vašemu blagorodju naznaniti, da je učitljski zbor tukajšnje gimnazije na podstavi določil disciplinarnega reda sklenil dijakom preporedati prejemanje in branje nekaterih listov, med temi tudi „Rimskega Katolika.“

Veleslavni deželni šolski svet, kateremu se je sklep učiteljskega zbora predložil v potrjenje, je ta sklep vzel na znanje odobruje ga.

Vsled tega tukajšnjim gimnazijcem odslej ni več dovoljeno „Rimski Katolik“ prejemati in brati.

Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije,

v Ljubljani dne 3. februvarija 1894.

Senekovič.
ravnatelj.

Tako vradni odgovor. Marsikaj nam sili v pero. pa prenagliti se ne smemo. Kako je pravzaprav s celo zadevo, še zdaj popolnoma ne vemo. Želeli bi, da bi nam slavno ravnateljstvo vsaj ob kratkem razložilo, zakaj se je „R. K.“ višim gimnazijcem prepovedal. Skusili bomo do prihodnjič pozvedeti tudi to. Zanimivo vsekaker bode i za nas i za naše čitatelje. Nadalje smo zvedeli, da mej prepovedanimi listi so vsi politični, katerim se brezdvomno prišteva tudi naš. Od nepolitičnih listov prepovedana je le „Vesna.“ „Zvon“ sè svojimi romani, mej njimi epohalni „4000,“ sme mladina še prejemati in brati. — Mi bomo še govorili.

Gospode dijake ljubljanske opominamo, naj bodo svojim višim pokorni — Bog nas varuj, da bi jih napeljavali k nepokorščini! „Dijaška priloga“ za zdaj izostane, ker večinoma so jo pisali ljubljanski gimnazijci. Z denarjem, ki ga naberemo „za mlade pisatelje,“ bomo od časa do časa razpisavali nagrade za gg. bogoslovce in visokošolce. Sploh ne kaže dijakom preveč z nami občevati, dokler se reči bolje ne razjasnijo. Znalo bi jim le škodovati. Vže smo bili pred leti toženi, da mladino zapeljujemo — naj bi se nas odstranilo! Več ne zahtevamo, nego da se nam godi pravica, ki je vsem svobodnim državljanom zajamčena vpostavi.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Raznoterosti.

„Slovenska Leonina."

Z veseljem ponatisnemo, kar je o nasvetovanem društvu napisal v „Slovencu" štev. 270. m. l. č. g. Š—a. Žal, da ni gospod pisatelj, vrl branitelj slovenske zemlje na Štajerskem, podpisal polnega imena. Saj ima častno ime, tudi izven domovine, rojakom pa je njegovo ime znano in drago, odkar so ga videli in slišali na katoliškem shodu v Ljubljani. Pisateljevo ime je tedaj priporočilo dobre stvari, o kateri je napisal ta le članek:

„III. zvezek „Rimskega Katolika" podal nam je modro sestavljena pravila slovenskega znanstvenega društva, a že IV. zvezek istega lista odpoveduje vse — za zdaj? — za vselej? — Piše tako: „Naš nasvet ob vstanovitvi katoliškega pisateljskega društva je ostal skoraj brez odziva v javnosti. Zdi se, da stvar ni še zrela, ali bolje: ideja ni našla mož. Kar jih je, so že drugod v delu in ne morejo vsemu kaj. Iz tega razloga so molčali poklicani možje!" Odkritosrčno rečem, da ta razlog ne velja.

Vstanoviti hočemo vsekako strogo znanstveno slovensko društvo. V društvu je moč, kojo posvetimo veri in narodu, narodu, čegar nekaterniki bi nas radi kamnjali. Koristiti hočemo narodu, čegar udje smo.

Slovenska Leonina tedaj se mora osnovati!

1. Je to želja mnogih. O tem Vas pač drugače ne moremo prepričati, kaker da Vam svetujem, če ne verujete, pokličite slovenske akademične izabražence izrecno na kaki „suffrage universelle". Sicer pa pogledite zapisek udov nemške Dunajske Leonine. Tam nahajate celo vrsto slovenskih učenjakov.

2. Je v obilici delavcev. Slovenija šteje mnogo veleumov, akademično izobraženih, samoukov, izvedencev v vseh mogočih strokah. Eni so nedelavni, drugi pišejo v tujščini. Zakaj? Ker jim Slovenija ne da dela. Naša društva osnovana so vsa le po stari dobi prebujenja, ko je bilo malo moči, a sedaj ni več tako. Osnova društev pa je ostala. Mala peščica mož sedi v odboru „svoje žive dni", drugi akademično izobraženi pa molčijo kot misera contribuens plebs!

3. Dasi dovolj delavcev, a še več je tvarine! Ako se slovenska Leonina vstanovi na omenjeni širši podlagi, imela bo vspehe, da se bo zavzelo, radovalo, da bo vživalo slovensko razumništvo.

4. Je tako društvo v vseslovenskem programu, v reso-

Digitized by Google

luciji I. slovenskega katoliškega shoda, ki se glasi: „Vstanovi naj se slovensko vednostno društvo po vzgledu dunajske „Leonine", katero prevzame nalogo, skrbeti za višjo gojitev in razvoj krščanske vede." — Ali ta razlog nič ne velja?

5. Bodi ime novemu društvu kakeršno koli, a najbolj bi mu pristojalo „Leonina", v proslavo veleumu, kateremu se klanjajo vsi narodi sveta in katerega tudi mi katoliški Slovenci hvaležni in ponosni imenujemo svojega Očeta.

5 Slednjič me groza spreletava pri misli na premnoge duševno hirajoče in stradajoče vseučiliščne dijake, katerim treba odprtih src in radodarnih rok in pa primernega polja, na katerem bi kazali sadove svojih študij.

Sklepam! Ko bi imel zmožnosti, ko bi me ne zadrževala tako rekoč večinoma sveta narodna dolžnost daleč preč od „kulturnih žil" na prevažni slovenski postojanki, hitel bi od mesta do mesta slovenskega, od društva do društva, od shoda do shoda in klical bi na glas: Slovenska Leonina je prepotrebna!

Nos autem semper speramus!

Radi priznamo, da smo se motili, ker srčno želimo, naj bi bilo vse tako, kaker gospod pisatelj meni, da je. Vender je bolje, da se stvar še nekoliko vmedi. — Naj se nam pa ne šteje v velik greh, če nismo do zdaj sklicali prijateljev na posvetovanje. Nam ni bilo to lehko. Človek ne ve več, kaj sme na Slovenskem, da mu celo bratje ne očitajo: kovarstva, kričanja, škodeželjnosti in zakupovanja vsega katoličanstva itd. Taka očitanja budijo skrbi, ki človeku zastavljajo delo. — Da nam je „Leonina" potrebna, priča naš list, ki ima vedno še premalo sotrudnikov, če prav jih preveč ne sme imeti tak list. — Ali tudi „Matičine" knjige vpijejo, da pisateljev ni pa ni. Taka duševna hrana, kakeršno ponujajo n. pr. letos, je pač hvalevredna, ali nahraniti občinstva ne more! — Vse premalo dozorelih pisateljev šteje tudi naš „Dom in Svet". Njega starejši drug in tekmec — „Zvon" — ima letos naštetih imenoma (in to je častno za list, ako se ga pisatelji ne sramujejo) osem in trideset pisateljev, ki so mu izrecno obljubili pomoči za l. 1894. in vže v 1. številki je podpisanih 18 pisateljev. — Menimo tedaj, da je prav, ako se tudi mi poiščemo in združimo. G. Š—i bodi tedaj obljubljeno, da hočemo vže letos povabiti prijatelje te misli, da se snidejo in vkrenejo, kar bo prav, bodisi o imenu ali o stvari. Lepa hvala in srčen pozdrav!

—a.

Digitized by Google

„Danica“ na bojišču.

Kdor je zasledoval od prvega začetka do danes plemenite napore slovenskih visokošolcev, mora se čuditi vstrajnemu pogumu mladeničev Upali smo, da vže v tej številki naznanimo vstanovitev društva, ali neprilike so bile prevelike. Kaker ministerstvo, je tudi najviše sodišče zavrnilo njih znani vtok rekoč, da na Dunaju je občevalni jezik nemški, ker nižeavstrijsko namestništvo ne razume slovenščine. Britka novica! Do zdaj smo menili, da je Dunaj prestolno mesto cele Avtrije in tedaj tudi s l o v e n s k o prestolno mesto. Ko so pred leti zahtevali tisočake za Dunaj, so državniki povdarjali, da je Dunaj prestolnica vseh narodov — zdaj pa ni nihče črhnil besedice o tem.

Zdaj smo zvedeli, da je Dunaj le glavno mesto nižeavstrijske nadvojvodine, nam pa je tuje mesto in mi smo tujci na Dunaju. Ali vdati so moramo. S to britko zavestjo je odbita mlada „Danica“ od mogočne nemške roke. Toda v tej sadiki je življenje, ki ne zamrje ob prvem vdarcu. Da, ravno to je veselo znamenje za nje bodočnost, ker je na bojišču rojena. Kar začne z velikim nasprotovanjem, s britkostjo in žrtvo. ima trajnost, ker je bilo prepotrebno, sicer bi se ne bilo rodilo. „Danica“ je združila mladeniče, ki so možki prestali prvo zasmehovanje in obrekovanje.

Ali še ena izguba je morala zadeti mlado društvo, ki je bolj skeli ko vsi vdarci do zdaj. Vrli mladeniči so izgubili enega prvih iz svoje srede, kojega se spoštovali in ljubili. O počitnicah nam je neki dunajski gospod, prijatelj mladega društva, z velikim spostovanjem govoril o Daničarjih, da so možje, in posebe še je pohvalil nekatere Mej njimi enega, katerega danes ni več mej živimi. Vmrl je dne 27. januvarija

†

Josip Jaklič,

stud. iuris.

Solza mi sili v oko, ko to pišem, ali žale besede ne izrečem. Bog bodi zahvaljen! Vzel nam ga je z dobrim namenom zanj in za nas. Srečen mladenič! Povedal bo Jezusu v nebesih, kaj je namerjaval zanj mej brati v dunajski Sodomi. Rešiti je menil polno izbranih mladeničev greha in nevere. Ni mu več treba naše hvale, pohvalil ga je sam Sin Božji pred angelji v nebesih. kaker je obljubil, ker se ni sramoval njegovega sv. imena pred nevernim svetom. Česar se niso drugi bolj poklicani in

Digitized by Google

zmožni možje lotili, začeli so mladeniči sami od sebe. Naj bi ta izguba ne vzela poguma katoliškim akademikom.

Slovenski visokošolci! Pokojnik gleda na vas s skrbnim očesom, je li ostanete zvesti zadani obljubi. Ta izguba Vas mora še potrditi. Našlo se bo gotovo i drugih mladenićev. Pokažite svetu, da ste možje, katerih ne vkloni nasprotovanje in nesreča. Bog pa blagoslovi to sveto delo, ki se je Jezusu na čast spočelo!

Dr. J. P.

Lepa misel.

Da je ne odnese dan, ker jo je donesel dnevnik, naš vrli „Slovenec", dne 13. januarija 1894, in tudi vže vlani enkrat, moramo jo vknjižiti kot neporavnan naroden dolg:

„Leto 1893. je stalo v znamenju papeževega jubileja. Petdesetletnica škofovskega dostojanstva sv. Očeta je znamenit dogodek, ki mora po koncu spraviti ves katoliški svet, dogodek najsposobnejši, da se vzbuja katoliška zavest.

Najjasnejši izraz naše katoliške zavesti pa je imelo biti r i m s k o r o m a n j e. Veliko govorjenja je bilo o tem romanju. častni pridevek I. slovenskega romanja rimskega so mu nadeli. Pa „I. slov. romanje v Rim" bilo je — ponesrečena ekspedicija. Tako vsaj smo slišali od vseh, ki so se ga vdeležili. Nimamo pa tukaj pred očmi postranskih malenkostij, marveč bistvene zahteve, ako potujemo kot narod. Faktum je, da Slovenci niso dobili svoje avdijence in niso bili posebno predstavljeni. Posamezne škofije in družbe so dobile posebne avdijence, ali narod pa ne. Faktum je: vtopljeni so bili med Nemce; samo toliko so bili ločeni, da so dobili slabši prostor. Niso imeli pravega vodstva, svetne inteligencije slovenske ni bilo, niso imeli nobene pridige, nobene slovesne službe božje, kakor bi se bilo spodobilo za „I. slov. romanje v Rim". Tega pa niso bili krivi v Rimu, tudi privatni podjetnik ne. To kaže in spričuje pomanjkanje naše organizacije. Ne vemo, ko pride čas za kako reč, kdo naj bi se tega in tega lotil, kdo nam to in to reč vodil. Vlog nimamo razdeljenih. Zato se marsikaka reč ne izvede, ki bi se lahko, ali se izvede le na pol in površno. Romati v Rim, to je za ultramontance alias „brezdomovince" tako bistveno, kaker za posamezen ud telesa, da pošilja k srcu svojo kri in od ondi dobiva očiščeno. Ali naj bi se res ne smeli pokazati pred sv. Očetom kot Slovenci? Ne, v Rim ne hodimo zatajevat svoje narodnosti!"

Ne, v Rim ne hodimo zatajevat svoje narodnosti! Ob petdesetlesnici mašništva Leona XIII smo bili v Rimu in smo sami videli Slovence brez imena in glave. Nekateri vneti gospodje,

Digitized by Google

so se prav bali. da bi se slovenstvo ne pokazalo! Tudi Čehi so imeli isto srečo. Poljaki so izvojevali — lahko je umeti zakaj — posebno avdijencijo, ali tudi njim se je to zamerilo . . . Ni pa treba razkladati, kolike važnosti bi bilo za nas romanje v Rim. Krščanski narodje so vedno hodili v Rim iskat poroštva narodne edinosti in neodvisnosti. Intelligentibus pauca.

Poziv!

Pozivljemo „Slovenski Narod".

Mislimo, da se zlehka ne najde psovka, s katero bi nas „Slov. Narod" ne bil počastil. Pa mi smo temu vže tako privajeni, da bi se nam nekako zdelo vže dolgočasno, ko bi se nas radikalni dnevnik od časa do časa po svoji šegi ljubeznivo ne spominjal. Vender tudi psovanje ima, rekli bi, neke meje, meje dostojnosti in olikanosti, katere bi moral poznati tudi „Sl. Narod", glasilo slovenske liberalne, napredne inteligencije. Mi ločimo mej političkim psovanjem, pa mej onim podlim, ki sega v privatno življenje, da blati poštenost in dobro ime. Dokler se nas zmerja fanatike, zelote, krive proroke, politične čudake, slovenske Efijalte, goriškega papeža, ali kar je enakega, no, za vse to se presneto malo zmenimo, dobro vedoč, da pomen takih psovk jemlje vsakdo po tem, kakeršno je njegovo versko ali politično mišljenje; da nas r a d i k a l n i list s takimi epiteti obklada, je pravzaprav le častno za nas. Tudi bi nam ne bilo mar, ako nas „Sl. Narod" v 259 št. l. 1893, pišoč o bodočem krškem škofu (istega dne, ko smo to pisali, smo zvedeli, da je nekdo drug imenovan za krško stolico: mi smo slavne propadli — in tako upamo, da se tudi „Slov. Narod" potolaži); mej drugim dolži, da smo „provzročili bratomorni boj na Slovenskem, boj mej duhovščino in narodom, čegar posledice se vidijo v pravoslavni cerkvi tržaški, in tudi prepir mej duhovščino samo" — vse to, pravimo, bi nas ne skrbelo . . a vse drugače je, ako se osmeli „Sl. Narod" v isti svoji številki ometati nas — čujte! — z naslednjimi besedami:

„Tam (na krški stolici) je treba pravičnega, nepristranskega moža, plemenitega mišljenja, blagega srca in **neomadeževane** p r e t e k l o s t i, moža, k i s e n i **valjal v blatu**

Digitized by Google

in ki še ni bil **moralično obrcan**, kaker Mahnič vže neštevilnokrat.“

Rabili bomo malo besed. Kako malo se znamo pri visokih osebah priporočati za škofovske stolice, ve celi svet, „Sl. N.“ sam nam daje spričevalo, da pri vladi nismo „persona grata“ — nam ni in ni bila nikoli škofovska stolica v želji, pač pa nam neizmerno velja **pošteno ime**; tega se je „Slov. Narod“ dotaknil.

Najstarši slovenski dnevnik, glasilo slovenske liberalne inteligencije in naprednjaške stranke, pozivljemo tu slovesno pred slovenskim svetom, naj izjavi, v katerem pomenu se imajo vzeti besede „neomadeževana“, oziroma na nas — omadeževana preteklost, besede „se ni valjal v blatu“, oziroma na nas — se je valjal v blatu, slednjič besede „moralično obrcan“. Rek: „valjati se v blatu“ se v slovenski govorici navadno jemlje o človeku, **ki mu ni sveta šesta zapoved**. Je tudi „Sl. Narod“ ta rek tako razumel? Naj se izreče! Ako je tako, potem le naj pomete iz vseh kotov pred slovensko občinstvo vse blato, v katerem smo se valjali. Mi ga za to pooblaščamo, in hočemo sami nositi vso sramoto, ki si jo vsled tega nakopljemo. Seveda govoriti mora konkretno, z dokazi! — Ako ne . . . . !

V Gorici dne 18. febr. 1894.

Dr. Anton Mahnič,
profesor bogoslovja, vodja kn. nadšk. malega semeništča, vrednik „Rim. Kat.“ in škofijskega vradnega lista „Folium Periodicum“.

Za mlade pisatelje.

Neimenovan	gold.	10
P. n. g. Brezavšček Andrej, župnik v Rihemberku .	„	10
„ „ „ Brence Ivan, župnik pri Sv. Gregorji . . .	„	2
„ „ „ Lužnik France, župnik v Volčah	„	6
„ „ gg. Povše Martin, dekan; Voglar Jožef, Gerjol Lovro, Jaklič Jožef, More Anton, Župančič		

Digitized by Google

Jakob — župniki: Vales Marko, vikarij: Zakrajšek France, Fik France — kaplana: po 1 gold. . . . . vkup gold. 9

P. n. g. Karlin Janez, župnik v Smledniku . . . . „ 3

„ „ „ Marinič France, župnik v Kojskem . . . . „ 5

* * *

Vsem blagosrčnim prijateljem, ki so nam doslej pošiljali darove za mlade pisatelje, izrekamo najtoplejšo zahvalo. Od nabranih darov smo največ razdelili mej višegimnazijce, kateri so nam izdelavali naloge za „dijaško prilogo“ Ker so bili mladi pisatelji naše „priloge“ skoro vsi z ljubljanske gimnazije, kjer se je zdaj prepovedalo prejemanje in branje „Rimskega Katolika“, tedaj tudi vsako občevanje z našim listom, smo sklenili z a z d a j vstaviti izdajanje „dijaške priloge:“ zatorej ne moremo tudi več nabirati darov v t a n a m e n. Gospodje darovalci naj nas oproste, da jim ne položimo natančnega računa izdanih darov, ker v sedanjih razmerah nikaker ne kaže objavljati imena dotičnih dijakov. Sicer smo izdali veliko več nego smo prejeli. Z darovi, ki se nam bodo odslej pošiljali za „mlade pisatelje,“ bomo razpisavali za gg. bogoslovce in vseučiliščnike vprašanja prisodivši nagrado onim, ki bodo najboljše izdelavali. Zatorej se blagim prijateljem in somišljenikom spet priporočamo, naj bi nas še nadalje podpirali. Res sicer, da rodoljubje zahteva dandanes veliko gmotnih žrtev in dajanja, vender vemo, da še leži pri rodoljubih obojega stanu veliko „mrtvega“ kapitala, ki bi se dal tako koristno za dobro stvar na obresti naložiti. Ne stiskajmo torej, kar bomo morali drugim zapustiti! Sezimo globoko in prinašajmo iz svojega zaklada novo in staro — (Mat. 13. 52.) Veliko se da pomoči, veliko še rešiti.

Razpis.

Razpisujemo d o k o n c a j u l i j a t. l. za gg. bogoslovce in vseučiliščnike slovenske naslednji d v e v p r a š a n j i:

1. Kako pogubni so pesimistični nazori v slovstvu.

2. Kako potrebna je složnost mej duhovnim in svetnim razumništvom.

Vsakateri izberi si prosto eno ali drugo vprašanje; komur ljubo, sme izdelati tudi obe. Spis obsegaj vsaj o s e m s t r a n i našega lista. Za najbolji izdelek določujemo 50 gold. nagrade, za drugi pa 25 gold.

Dr. A. Mahnič.

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

ŠESTI TEČAJ

II. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1894

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Listnica vredništva.

Osebno neznanemu prijatelju v Istri.

Vi ste nam tedaj vrnili list. Niste prvi ni zadnji. A česar drugi ne store, storili ste Vi: razložili ste nam v posebnem, brez strasti pisanem listu, kako sodite o «Rimskem Katoliku» in zakaj ga nočete več čitati. Svobodno Vam! A mi smo Vam za odkrito besedo celo hvaležni. Dovoljujemo si pa Vaše pismo tu natisniti, ker v njem se nam zdi, da slišimo nekak odmev iz slovanske Istre o našem listu. Na posamezne točke bomo pa skušali odgovoriti po svoji pameti. Morda naletite kje pri prijateljih na te naše platnice; ako pa tudi ne, naj jih bero vsaj drugi, ki nas enako Vam sodijo. Vi pišete:

Veličastni gospod doktor!

Večinoma prebral sem ta zvezek (I.) Vgaja mi v marsičem, a ne v vsem.

A) imam že naročenih toliko listov: Slovenca, Domolj., D. i S., N. S., S. G., Gl., L. F. D. P., M., in petih društev knjige. Nedostaja časa za čitanje.

B) Vkljub mnogim vrlinam ne skladam se povsod z Vašimi idejami. Vi imate nedvomno dober namen, a nekoje Vaših idej so neizvedljive, dakle nepraktične.

1) V narodnem oziru se mi Vaša načela ne zde prav dobra, vsaj ne zadosti odločna. Kjer sem bil v Spodnji Istri, vsak Slovan je proti Vašim nazorom, samo dva svečenika sta Vas zagovarjala, da, dva Hrvata, a še ta Vas ne čitata.

2) Vaši nekdanji hudi izreki o ženskah, kako bi jih kaznili, so bili neumestni in ste po nepotrebnem strahovito razburili duhove. Neki geometer v R. se je najbolj radi tega na Vas srdil . . .

3) Vera prava, verska načela, verska odgoja! Vse lepo, najbolje — i jaz sem tu. A se ne da vse tako vvesti v život, mogoče je le pri posameznikih. Svet ni samostan. Le jezuvitje so to v Paragvaji mogli, dokler ni bilo zaprek od vlade španske.

4) Sicer sam sveti papež Pij IX je imel v svojih sobanah na pol nage figure, a jih ni dal izbrisati. Vatikanski muzej kake kipe ima! Torej pesnikom in slikarjem se malo oprošča. Znam, da je sv. Karol Boromej take stvari odpraviti vkazal, sploh pa se kaj tacega malo kedaj čita.

5) V poeziji se spodtikate nad erotičnimi in protiverskimi besedami . . . Bene! Proti veri ne, to je preimenitno. Krščanska bodi veda, kaker reče — naš minister, da je vedno poljska. A najhuji puristi delajo spet krivico. Summum jus summa saepe injuria. Saj imajo celo pesmi v brevirju: Olympus, Tartarus . . . Divus Plato paganski in veleum Aristoteles sta le nekako na krščansko zemljišče postavljena. A glejte! vjedate se bolj na kat. Hrvate, kaker na «pravoslavne» Srbe, ki so najhuje zlo med Hrvati.

6) Tempora mutantur . . . . . Nekdaj del je Jezus: Propter duritiam cordis vestri . . . ego autem dico vobis. Apostolis erant omnia communia. Sv. Gualbert, sv. Ambrož in stroge pokore nekdaj — a pozneje sv. Frančišek Saleški, sv. Alfonz — kaj ne v mnogem razlika! Neki angleški svetec je dal tolovaje vsmrtiti ravno pred svojo mašo; ni mi simpatičen. — Res tako stroga ni sv. cerkev zdaj ko prej.

7) Duhovniki so obvarovali stare poganske klasike in mnoge grde stavke. Duhovnik Petrarka je najbolj zaljubljene pesmi pel, a ni bil tako silno preganjan. Po celem svetu pesniki ljubavi pesni pojo. I duhovniki tako pojo. Zato se ne sme prestrogo soditi. Hrvatje pravijo, da g. dr. Mahnič hoče leposlovje imeti kaker cerkveni otci. Tok časa se ne da zabraniti. I pobožnega naroda pesmi so čuda zaljubljene. Saj pesnik sam ne misli tako hudo, tudi ne ljud, kaker strogi cenzor!

8) A za mladost je otrov. Dokle Bog obvaruj njo kaj tacega! Čuvajmo! Pametne editiones castigatae so za mladež.

Sploh nikjer proti veri in ne nemoralno!

J. J.

Tako Vi. Mi odgovarjamo:

K *A)* — Res, dosti potrosite za liste! Vi morate biti vrl rodoljub. Pa v Vaših listih je zastopana le politika in leposlovje. Menimo pa, da možem Vaše vrste in Vašega stanu, možem-izobraženccm, kaker ste Vi, ki morajo stati na vrhuncu omike, je dandanes neobhodno potreben vsaj en znanstven ali filozofičen list. Kdor se bavi le z vsakdanjo politiko ali s čitanjem leposlovnih del, misel njegova ne bo nikdar globoče segla, ostal bo plitev. Ravno to je velik nedostatek v seda-

Digitized by Google

nji omiki. Sicer pa — v Vašo mošnjo nočemo segati! Hoteli bi Vam le priporočiti v čitanje tudi kak znanstven list, ne pa, da bi to moral biti ravno «R. Katolik»!

K *B)* — Pišete, da se ne skladate povsod z našimi idejami, največ radi tega ne, ker so nepraktične! Poslušajmo!

1) V narodnem oziru Vam nismo dovolj odločni! Od kod veste to? Morda so res tudi Vas preverili, da preklinjamo narodnostni princip, učeč, da je narodnost od hudiča? To so nam namislili naši obrekovalci — na svojo vest. Ali morebiti ste v listu samem našli izjav, radi katerih bi nas smeli sumičiti radi narodnostnega mišljenja?

Mi nismo dovolj narodni?! Morda radi tega ne, ker ne trobimo v en rog sè «Slovanskim svetom?» Ali ker nismo prišli še tako daleč, da bi slovenstvo identifikovali sè sokolstvom? Res, kričati ne znamo — tem več pa delamo. Koliker je v naši moči, se trudimo mladino napeljavati, da bi gojila materin jezik; pred vsem jo pa spodbujamo h gojitvi resniših, viših ved, dobro vedoč, da le temeljito izobražena, značajna mladina more biti kos nevarnostim, ki pretijo in bodo pretile slovenskemu življu. Pa tudi slovanstva ne črtimo. Mi smo vže veliko ruskih, českih, hrvatskih, poljskih slovnic in druzih slovanskih knjig razdelili mej slovensko mladino; ker smatramo za dobro in potrebno, da naša mladež poznava, ljubi tudi druga slovanska plemena. Tudi nima noben drug slovenski list bolj občeslovanskega lica, nego naš, čeprav je toliko «rimski»! Sploh menimo, da mi veliko bolje skrbimo za narodnost nego naši liberalni nasprotniki, dasi se zdi, kaker bi jo oni za vse veke vzeli v zakup. Naša misel je, da Slovenci bi morali manj govoriti, tem bolj pa pridno delati, rečem še enkrat — delati. Obdajajo nas mogočni, omikani narodi. Kdor misli da bo z «živio»-kriki zajezil tuj tok, ki čedalje bolj preplavlja našo Slovenijo, se močno moti. Marveč skrbeti moramo, da se pred vsem duševno izomikamo in vkrepimo, da se moralno ojačimo. Kjer mejita dva naroda, omikaneji, napredniši vedno potiska onega, ki je manj omikan. Ne jezik, ampak duševna sila določuje, kateri narod se bo širil na škodo drugega. Poznamo na naši meji vasi, ki so po čitalnicah, po narodnih plesih, po narodnih «besedah» — velenarodne, v katerih pa kljubu temu slovenska narodnost rapidno propada! Zakaj? Preveč kričači smo, vpijemo, pijemo, zapravljamo — in to je vsa naša slovenščina! Ako hočemo, da nas bodo tujci spoštovali, učimo se logično misliti, dosledno, vstrajno delati, značajno živeti. Skrbimo, da postane naš jezik počasi posoda visokih misli, vzvišenih čustev. Vže naši slovarji pričajo, da smo še, kar se tiče više, filozofične izobrazbe — otroci, kmetje. Kako ozko je naše duševno obzorje! In tako revščino naj bi tujci občudovali, naj bi nas spoštovali!

Dajte nam vender, da ljubimo narod po svoje! Naša ljubezen mu gotovo ne donese nesreče. Nam ne gre v glavo, kako bi mogla narod pripeljati k pravi slavi, k pravi sreči združba, kaker se je nedavno na Hrvatskem osnovala Narodnemu razvoju moramo podložiti nekaj pozitivnega; narodu katoliškemu je pa pozitivna podlaga vže dana to pa le v krščanskem načelu. Prazne sanje, v katerih se zibljejo Hrvatje, obetajoč si sijajne bodočnosti od zveze, katero je spojilo ne krščansko načelo, ampak gorko hrvatsko-narodno čustvo! Kdor ne zbira v Kristusu — raztresa. Zato se razdvaja, razpada in gine tudi hrvatstvo čedalje bolj potapljajoč se v madžarstvu. Za vstrajen, nesebičen boj vzgaja le katoliška cerkev. Kdor si v nji značaja ne vjekleni, se vda oportunizmu t. j. politični sebičnosti, ki izdaja narod in njegove koristi. To pot bo hodila Hrvatska, dokler se ne obudi v nji stranka, ki zapiše na prvo mesto: katoliško načelo zbiraje pod svojo zastavo ne Hrvate brate po krvi in govoru, ampak Hrvate brate po veri in načelu. Te stranke bode bodočnost hrvatska.

Tako razumemo mi narodnost! — Pravite, da v vsi Spodnji Istri nas zagovarjata le dva Hrvata, a še ta nas ne čitata! Sicer je pa vsak Slovan proti našim nazorom! Na to odgovarjamo: Bog pomagaj! Menimo pa, da ako nas prijatelja ne čitata, nas tem manj čitajo neprijatelji; a menimo tudi, da so večinoma ravno radi tega neprijatelji naši, ker nas ne čitajo in ne poznajo. Svojo sodbo o nas so povzeli iz «Edinosti», iz «Sl. Naroda» in druzih liberalnih listov. Slišali so eno plat zvona, ako jim je kaj do resnice, morali bi še drugo. Dokler tega ne store, niso sploh pristojni sodniki. — Prihodnjič dalje.

Digitized by Google

VPRAVNIŠTVO: «HILARIJANSKA TISKARNA» V GORICI

OBSEG

II. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“

Metafizična trojica: Pravo, dobro, lepo — Razmerje mej pravim, dobrim in lepim — Iskanje pravega ali resnice — naša prva dolžnost. Skepticizem v šoli. Misel in življenje — Dobro. Nevednost in strast. Neodvisna politika. Politika vspeha in koristi — Lepo. Umotvor brez misli. Umotvor brez prave misli. Golost realnega življenja v umetnosti. Grdo v umetnosti. Neodvisna umetnost . . . . str. 129

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država: Filozofija in verstvo najnovejše revolucije — Duhovni in njih delež v najnovejši revoluciji — Döllinger — Čveterniki najnovejše revolucije . . . . . „ 141

David Friderik Strauss: Pobija se teorija o evangeljskih mitih — Sklep . . . . . „ 161

Ne bojmo se precerkvenega mišljenja: Narodno krščanstvo — Dobrote, ki prihajajo narodom od cerkve — Cerkev in papeštvo v boji za prostost in neodvisnost Evrope — Katoliška cerkev — čuvateljica politiške svobode — Ali je protestantizem pospešil politično prostost? — „Večne“ ideje francoske revolucije pa politična svoboda! . . „ 182

Apologetični razgovori: Početek rastlinskega, živalskega in človeškega življenja. Kaj pravi o tem materijalizem, pa kaj učita sv. pismo in vera? — Kaj odgovarja na to pristna veda? — Kako sodi pristna veda o samosvojni stvoritvi? . . . „ 199

Cerkvena oblast v avstrijski ljudski šoli . . „ 207

Rusko ljudstvo v babilonski sužnosti . . . „ 215

Giovanni Pierluigi da Palestrina: Njegov životopis in pomen v cerkveni glasbi. „Palestrinin zlog“ . „ 228

Slovenskim bogoslovcem . . . . . „ 232

Nekatera krščanska govorniška pravila . . „ 240

Almanak hrvatske bogoslovne mladeži . . „ 248

Raznoterosti: Kaj sme slovenska mladina brati — in česa ne sme brati — „Slovenski Narod“ — Za mlade pisatelje — Na znanje gg. dijakom . . „ 251

Digitized by Google

Metafizična trojica.

Pravo, dobro, lepo.

Nad vidnim svetom, v katerem živimo, se vzdiga drug, nadčutni, metafizični svet. Ta svet obsega kraljestvo idej. Napačno je misliti, kaker bi bila oba sveta — čutnost in nadčutnost, realnost in idealnost — mej sabo tako ločena, da ni mej njima nikakega odnošaja; marveč čutni svet je vpodobljen po nadčutnem, vidne stvari imajo svoje vzorce v idejah nadčutnega sveta. Ravno tako se naš svet tudi razvija po zakonih, katerim razloga je iskati v metafizičnem kraljestvu idej. Isto velja o človeku. Njegovo življenje se ne more niti naravno razvijati niti spopolnjevati, ako je odtržemo od nadčutnosti, ako mu luč in krepost ne dohaja iz metafizičnega sveta. V ta svet spada ideja o Bogu, o večnosti, o pravem in dobrem pa njunih nasprotjih, ideja o nevmrljivosti, o prihodnem povračilu itd. — vzemi te ideje iz človeštva, in bodi prepričan, da človeštvo bo začelo propadati.

Da, loči človeka od metafizike — pahnil si ga v nič, v nihilizem, človek mora prej ali pozneje nehati biti človek! Osodepolen korak, ki ga je storil Kant: razdejal je kraljestvo metafizike — devetnajsti vek, pred vsem njegov lastni narod, žanje od njegove filozofije nihilizem — verski, umstveni, nravstveni, socijalni nihilizem! Da, spravite sè sveta metafizične resnice, in potem poskusite, ako vam bo mogoče, človeštvo ohraniti!

Človeka najplemenitejše opravilo, pa tudi najsvetejša dolžnost je torej, da se povzdiguje iz zemeljske realnosti do metafizičnega sveta idealnosti bistrit si razum, razsvitljevat si duha o žaru nadčutnih idej, ki so odsev večne resnice, da mu je mogoče po njih vravnati misel in dejanje.

Dandanes se vse uči, se vse predava, o vsem se piše in razpravlja — le to najplemenitejše opravilo človekovo se zanemarja. Važnejše se zdi preštevati noge mrčesom, do-

Digitized by Google

ločevati trdost mineralom nego premišljevati: biva li Bog, sem nevmrljiv? Metafiziko je Kant pokopal, in naš vek stojé ob njenem grobu kliče: Requiescat in pace!

Posledke čuti Evropa: javne razmere se majajo, življenje postaja negotovo; čoln se je odtrgal od sidra, zasajenega v neomajljivosti metafizičnih resnic — in mi jadramo v negotovo, kamer nas ženo razbesnjeni valovi; pred nami zija prepad!

V luči metafizičnih resnic razumevamo, kakošno bi moralo biti naše življenje; ako smo se od svojega vzora oddaljili, nam metafizika posveti, da se spet k njemu vrnemo. Metafizične resnice so svetilnica našim stopinjam po poti do najvišega . . .

Postavili smo na glavo pričujoči razpravi naslov: metafizična trojica. Ta trojica se izraža v besedah: p r a v o, d o b r o i n l e p o. Zvali smo jo metafizično, ker do njenega spoznanja nas privede le metafizično razmotrivanje.

Kaker je Bog-stvarnik trojedin ali eden v treh osebah, tako nosi tudi stvar, delo njegovih rok, znak nekake trojedinosti. Vsaka stvar je na sebi ena in edina, ker kot taka je določena, je le to, kar je, in ne drugo. A vsaka stvar je ob enem prava ali resnična, je dobra in je lepa: prava, ker se soglaša z mislijo, katero je Bog od vekomaj imel o njej in po kateri jo je stvaril; dobra, ker odgovarja smotru, za kateri jo je Bog stvaril; in lepa, ker iz nje odsvita modrost Božje misli. Metafizični pojmovi pravega, dobrega in lepega se krijejo: kar je pravo, je tudi dobro, je tudi lepo.

Kaker je Bog vtisnil svojim stvarem trojni znak pravega, dobrega in lepega, tako je tudi človeka obdaril s trojno vzmožnostjo: z razumom, z voljo in z estetičnim čustvom. Vsled tega so stvari v trojnem oziru predmet, s katerim se človek peča: vkoliker so resnične, so predmet njegovega razuma, vkoliker so dobre, predmet njegove volje, a njih lepota živi in plemeni estetično čustvo.

Postavil je namreč Bog človeku visoko nalogo, da njegovo stvarjenje nekako nadaljuje v naravi in na sebi, ter tako zida poslopje lastnega spopolnjenja, ki se ima vzdigati do nebes. Konec človekov je v Bogu. V to ga je Stvarnik

Digitized by Google

obdaril z razumom, s prosto voljo in z lepotnim čustvom. Razum mu širi obzorje spoznanja in mu sveti v kraljestvo idej; volja ga sposablja, da izvršuje nove tvorbe po vzorcih, ki mu jih kaže razum v idejah; lepotno čustvo ogreva srce in neti ogenj svetega navdušenja, ko jame volja omahovati v težavnih naporih po dobrem.

Ako ima pa človek delo Božje v stvarstvu nadaljevati in spopolnjevati, je očitno, da zamore to izvrševati le po onih zakonih, po katerih je Bog sam svet stvaril, katerih znak najdemo vtisnjen tvorbam Božjih rok. Bog je pa reči stvaril v nedeljivi trojici pravega, dobrega in lepega; po podobi iste metafizične trojice mora tudi človek izgotavljati svoje tvorbe: one morajo biti metafizično prave (resnične), dobre in lepe. Metafizično prave so, ako se zlagajo z idejo Božjo in sè zakoni večne resnice; metafizično dobre, ako se zlagajo s konečnimi smotri Božjega stvarstva; metafizično lepe pa, ako odseva iz njih modrost Božje misli.

Razmerje mej pravim, dobrim in lepim.

Največe važnosti pri tem je, da prav umemo razmerje, ki se nahaja mej pravim na eni, pa mej dobrim in lepim na drugi strani.

Pravo, dobro in lepo je trojica, ki se ne da nikdar razločiti. Pravo je nujna podlaga in pogoj dobremu in lepemu; nič ne more biti dobro, nič lepo, ako ni pravo t. j. ako se ne strinja sè zakoni resnice. Ako prenesemo to na človeška dejanja: človek nikdar ne dela dobro, niti lepo, ako se dejanje ne soglaša z resnico. Kdor prav ne misli, tudi dobro — namreč objektivno dobro — ne dela, niti more biti njegovo dejanje lepo. Nravstveno dobro življenje je mogoče le na podlagi pravega spoznanja; svetost je plod resnice.[1]). Zmota pa vede v nenravstvenost, greh je njen naraven sad. Ravno tako je lepo le ono dejanje, ki je dobro, ker le iz njega odseva Božja misel, greh nasprotuje Božji misli, je nje negacija v dejanji, zatorej nelep. To metafizično

[1]) To je metafizični pomen Kristusovih besed: „Posveti jih v resnici svoji.“ — Jan. 17, 17.

Digitized by Google

resnico izražamo nevedoma, kar je dobro, nazivajoč lepo, a kar je slabo, nazivajoč grdo. Svoj najviši konkretni izraz pa dobiva ta resnica v nadnaravnem poveličanji Božjih svetnikov, v katerih se nravstveni dobroti pridruži žar čeznaravne lepote.

Te resnice so prevelike važnosti; iz njih se izvajajo temeljna vodila za človeško življenje.

Iskanje pravega ali resnice — naša prva dolžnost. Skepticizem v šoli. Misel in življenje.

Ako je pravo nujen pogoj in podlaga dobremu in lepemu, je naša dolžnost, da v prvi vrsti skrbimo za pravost teoretičnega naziranja, in za čistost principov. Človeka, razumnega bitja, najdostojniše opravilo je spoznavanje resnice. K resnici ga nagiblje razumnost; slede temu nagibu si je človek stvaril vede. Mej vedami zavzema najviše mesto filozofija, v filozofiji sami pa kraljuje metafizika. Komur niso gotove in jasne metafizične resnice, mu je nejasno, negotovo tudi vse drugo spoznanje; in ker se življenje ravna po spoznanji, tak ne bo tudi vedel, kako živeti. Drugače bodem mislil in živel, ako vem, da biva osoben, nadsveten Bog, in drugače, ako sem se prepričal, da Boga ni; drugače si uravna življenje, drugačno vzgojo tirja za svoje otroke tisti, ki smatra dušo nevmrljivo in veruje v prihodno življenje, a drugače spet materijalist; kdor ima prosto voljo, kdor veruje, da je njegovo telo živo svetišče sv. Duha, bo drugače mislil o čistosti in nečistosti, nego oni, ki taji prosto voljo in človeka nima za nič višega kot za popolniše razvito žival. Metafizične resnice določujejo človeško misel in dejanje, one zasegajo vsega človeka, celo njegovo življenje.

Da bi tudi naša javna šola sicer nič slabega ne imela, da bi tudi verskemu poduku odkazovala trikrat več ur — mi bi vender morali zahtevati njeno radikalno preosnovo. Zakaj? Naša šola se klanja načelu Kantovega skepticizma, ne veruje v objektivnost metafizičnih stavkov; zatorej ne more mladine niti pripeljati do izvestnega teoretičnega

Digitized by Google

spoznanja niti ji podajati g o t o v i h vodil za praktično življenje. Pomanjkanja prave filozofične izobrazbe ne more pri omikancih niti vera namestiti; kajti vera sama se naslanja na filozofično dokazane resnice. Res sicer, da se pri verstvu v naših šolah verske resnice dogmatično vtrjujejo in dokazujejo; a kaj vse to pomaga, ako se mladina pri filozofiji glede najvažnišiih vprašanj pušča na cedilu! Ko smo sedeli na gimnaziji, nismo niti pol dokaza za duhovnost in nevmrljivost duše slišali zunaj verske ure; pač pa nam je vradni filozof, kantovec Lindner o tem vprašanji tako skeptično pisal, da nam je moralo preiti še tisto malo „dogmatične volje", ki smo jo prinesli od verskega poduka. Naj se ne vporeka: saj tudi verstveni učitelj dogme, kar se da, umstveno vtrjuje. Res. Pa da bi tudi verstveni učitelj nevmrljivost duše še tako evidentno dokazal, vender — semper aliquod haeret, če ne drugo — on nosi kolar, kar pomeni v jeziku, ki ga govori racijonalizem na naših šolah: duhoven govori v interem svoje „kaste"! Filozofijo, ki jo slišijo dijaki iz duhovniških ust, le preradi identifikujejo z vero — a verovati se pravi nič znati! Te besede, ki se prerade v šali izgovarjajo, imajo resen pomen. Verski učitelj je dijakom le v e r s k i učitelj; z n a n j a pričakujejo od lajika. Ako jim lajikova filozofija ne prežene dvoma o Bogu, o duši itd. — bodo vedno omahovali, a vselej raji se nagibali k materijalizmu. Kjer se pa maja naravno spoznanje, se mora zmajati tudi vera, katera je kot čeznaravno znanje sezidana na temelj naravnega. Filozofijski skepticizem torej, ki se mu klanja naša šola, prvič spodkopava tla veri in verskemu življenju, drugič pa, kaker smo vže zgore omenili, spodnaša tla tudi naravnemu spoznanju in tira duhove v nihilizem misli in življenja. Zatorej se zdi nam nič manj potrebno, da izpoznavamo načela prave filozofije kot da verujemo, kar nas sv. cerkev uči; kajti nevera nas nareja sicer večno nesrečne, kriva filozofija pa časno in večno.

Sploh se dandanes filozofična izobrazba prenizko ceni, ker se ne premisli, kolike neizmerne važnosti je načelo in teorija za življenje. Naj se tako ali drugače misli o vprašanjih, ki m o r a j o zanimati vsakega človeka, o tem se malo ali nič ne zmenimo, češ, v tem se mora vsakomur pustiti

Digitized by Google

— prosta misel. Pa da bi denašnji omikani svet, ki se izobraža v državni šoli, da bi sploh imel kako misel! Misel ima, kdor misli, a k mišljenju, k s a m o s t o j n e m u mišljenju žalibog naša šola ne zna privajati dijakov. Dandanes najlepšo polovico svojega življenja presanjamo! Naša šola preveč zaklada spomin z razno snovjo; s pretiranim gojenjem leposlovne literature dovaža domišljiji toliko podob, da pod leposlovno tvarino obnemore miselna moč razumova. Do poznih možkih let živimo v samih zračnih podobah — nimamo misli! Pa — misel je prosta! Bodi prosta! Kdo pa temu vporeka? Vemo pač, da misli ni vstani niti orožnik vkleniti, niti državni pravnik zapleniti. A kljubu temu bi vender morali prevdariti, da je za življenje in za privatni pa javni blagor prevelike važnosti, k a k e misli imamo, kajti iz misli se porajajo dejanja, iz misli izvirajo hudodelstva, revolucije. Ako si je tedaj država vsvojila šolo, bi morala ona skrbeti, da se mladina ne le navede k m i š l j e n j u sploh, ampak posebe še k p r a v e m u mišljenju, in po tem k p r a v i m mislim, da se vtrdi v p r a v i h načelih t. j. v načelih, ki, vpotrebljena na življenje, obrajajo sad dobrih del v korist države in društva. V t o b i s e m o r a l a o b r a č a t i v p r v i v r s t i s k r b j a v n e v z g o j e, vse drugo je manje važnosti. A ravno to je, kar se zanemarja. Kako skrbno čuva cerkev za čistost verskih resnic; eno samo pičico ne odjenja, ko gre za načelo versko razodetih resnic. Zakaj? Zato ker versko načelo je podlaga krščanskega življenja, ako se motimo glede prvega, izgubi tudi poslednje tla, ter zabrede na krvava pota. Isto važnost ima za človeško življenje sploh naravno spoznanje ali filozofija. Država bi ne smela nikdar dopustiti, da se v njenih šolah predava en sam teoretičen nauk, kateri, ako ga na življenje vpotrebimo, obrodi sad slabega dejanja.

Dobro. Nevednost in strast. Neodvisna politika. Politika vspeha in koristi.

Drugo mesto v metafizični trojici zavzema dobro. Kaker je pravo predmet razuma, tako je dobro predmet volje. Dobro je od pravega neločljivo: le vtoliko je kaj dobro,

Digitized by Google

vkoliker se zlaga s pravim. Predno voli volja, mora vselej vprašati razum za svet. Po tem je Stvarnik vravnal tudi razmerje mej razumom in voljo. Voljo je navezal na razum. Volja ni vstani ničesar poželeti, ako ji ni razum nekako pokazal njenega predmeta Pred voljo sveti razum, in ona se vanj ozira kot v svojega voditelja.

Da more volja dobro voliti, se mora ravnati po zakonih pravega, katero se ji javlja po razumu. Je pa dvoje zaprek, ki voljo odvračati od pravega: nevednost ali zmota pa strast.

Nevednost zadeva neposredno razum, posredno voljo. Nevednost je za voljo. kar je tema za potnika; ona odjemlje volji luč, da ne vidi, ali se kaj zlaga s pravim ali ne; v nevednosti volja voli slepo; ker je pa človeška narava popačena in se vedno bolj nagiblje k slabemu, se tudi slepa volja čedalje globokejše pogreza v greh. V zmoti in krivi veri ima nenravstvenost plodovita tla.

Druga zapreka je strast. Ona zadeva neposredno voljo samo, katero vleče od dobrega k slabemu. Volja, kateri strast gospoduje, vidi pravo in pozna, kako bi morala delati, a strast jo premamlja, da se nagne na nasprotno stran. Video meliora proboque — deteriora sequor: tako mora v svojo sramoto izpovedati strastnež.

Nič bolj ne škoduje nravstvenosti kot nevednost in strast. To velja posebno za politiko. Nevednost zavaža politiko na pogubna pota. Kdor hoče v politiki delovati dobro, v korist človeštvu, mora pred vsem poznati zgodovino, in sicer ne površno, ampak temeljito; seznaniti se mora sè zakoni, po katerih se razvija napredek narodov, z idejami, katere preoblikujejo vekom lice. Pa politik mora biti tudi filozofično izomikan. Naj se nam ne smejejo radi tega mogočni kričači-politiki in vredniki! Govoreč o filozofični izomiki jemljemo besedo v pravem pomenu. Kdor ni filozofično, načelno izobražen, je slepec, ki se da voditi tujim silam, ne da bi se tega zavedal, slepec, ki ne zna ceniti, koliko moč ima logika, v človeških dejanjih. Ideje, ki obličijo zgodovino, segajo globoče nego petošolska modrost naših vrednikov — ponesrečenih študentov! Gorje narodu, kjer dobijo taki ljudje v roke vajeta javne politike!

Še več škodi javnemu blagru politična strast. Od stra-

Digitized by Google

sti prevzet politik je zmožen javno blaginjo žrtvovati lastnim koristim. Strast je nesposobna, da bi mirno in trezno prevdarjala: kaj je dolžnost javno delujočega? je to dejanje pravo in dobro ali ne? kako se to vjema z nravstvenimi zakoni? Strast ne da človeku premisliti, ampak ga z vso silo povleče za sabo. Kdor je skop, se da podkupiti, da glasuje proti vesti in proti koristi onih, katere zastopa, piše in govori, kaker se mu plača. Kdor je slavohlepen, mu je sveto vsako orožje, bodi še tako strupeno, vsako sredstvo, bodi še toliko nenravstveno, da le ž njim vniči političnega nasprotnika. Koliko zmešnjave je pri nas provzročila politična strast, koliko zaslužnih mož izpostavila javnemu zaničevanju, koliko jih vničila!

Politika zahteva dandanes zase nekako izjemno stanje: biti hoče neodvisna od Boga, od vere, od nravstvenih zakonov, in seveda neodvisna tudi od cerkve, od papeža in škofov! In da bi se ta zahteva navidezno opravičila, da bi nje voditelji bili nedotakljivi, jo obdajajo z bleskom narodnostne ideje, same sebe pa oklicujejo za prvoboritelje te ideje, za izvrševatelje narodove volje! Kar se v imenu narodnostne ideje ali narodove volje počne, je vse sveto, plemenito, tudi da bi se rušili najsvetejši Božji in človeški zakoni! Strast tudi to! Narod nima nikakih absolutnih pravic, nego le one, ki mu jih je podelil Bog, kateremu je narod ravno tako podložen, kaker posamni udje njegovi. Tudi „volja“ narodova je ravno tako podvržena volji Božji, kaker volja posamnikov spadajočih k narodu. Zatorej pa bodi narod še tako številen, še tako mogočen in napreden — B o g g a j e s t v a r i l, in nikdar mu ni dovoljeno karkoli ravnati proti zakonom, ki jih je Bog dal vsemu človeštvu brez razlike narodnosti. Taki zakoni, taka prava, katera je politika devetnajstega veka tolikokrat žalila, so: lastninsko pravo, zgodovinsko pravo, svoboda vesti, družinsko pravo itd. Politika, koji je narodna volja nad Božjo, je slaba, ker neprava, kajti ona dejanski vporeka resnici: Bog je gospodar narodov — Blagor narodu, katerega Gospod, Bog njegov![1])

[1]) Ps. 32, 12.

Digitized by Google

Sèm spada tudi poglavje o politiki vspeha t. j. o politiki, katera se ne da brzdati od Božjih zakonov, ampak se ravna vedno po tem, kar jej donaša večih koristi. Taka politika greši proti pravemu, zatorej ni dobra, akoprav je navidezno in za hip koristna; kajti trajne koristi ne more obroditi dejanje, ki nasprotuje volji Božji, izražajoči se v nravstvenih zakonih. Ta politika se poslužuje raznih nenravstvenih sredstev; najnavadniša so laž, zvijača in sila. Politika vspeha je posvetila v 19. veku materijalistično načelo o pravu dovršenega dejstva.

Ti so izrodki politike, ki se je izneverila načelu pravega in resnice. Politika povrni se k pokorščini naravnega in krščanskega prava, k načelom, katera čista in cela učijo papež in škofje, in v soglasji ž njimi — duhovni! To in nič več pomenja naše vmešavanje v politiko. Mi ne iščemo vodstva v politiki s e b i, ampak p r a v i m n a č e l o m; kaker brž bode poslednje zagotovljeno — prepustimo vam veselega srca politične liste, politična društva, politična zastopstva!

Lepo. Umotvor brez misli. Umotvor brez prave misli. Golost realnega življenja v umetnosti. Grdo v umetnosti. Neodvisna umetnost.

V metafizični trojici na tretjem mestu se nahaja lepo. Kaker dobro, tako je tudi lepo neločljivo od pravega; kajti lepo je pravzaprav odsvit Božje misli ali ideje v stvari; misel je pa izraz pravega ali resnice. Tako je določil lepoto vže stvari filozof, Platon: pulchrum est splendor veri.

Lepoto misli nam čutno vpodablja umetnost. Po dvoji obliki, v kateri se nahaja in razvija čutni svet, namreč po času in prostoru, se tudi lepe umetnije delijo na dvoje: slovesne in obrazne. Prve vrste umetnije se dandanes najbolj gojijo v tako zvanem leposlovji t. j. v slovstvu, ki si je postavilo nalogo lepoto idej kazati v besedi človeški, bodisi vezani ali nevezani.

Mikalo bi nas o leposlovji na daleč in široko razpravljati. Pa omejiti se hočemo na nekatera načelna vprašanja

Digitized by Google

v smislu naslova, ki smo ga postavili na glavo pričujoči razpravi.

Lepo je odsvit pravega ali resnice: splendor veri. Ako ima lepa umetnija nalogo izražati lepoto v čutni obliki, se ne sme nikdar oddaljiti od pravega, nikdar zatajiti resnice.

Prvič tedaj zahtevamo od lepega umotvora, da sploh izraža katero misel ali idejo. Rekli smo namreč, da lepo je odsvit resnice, resnica pa se nam ne razodeva nego po misli; brez misli torej ni resnice niti nje odsvita, tedaj ni lepega. Misel je pa vedno cela, enotna. Pesni, novele, romani torej, ki ne izražajo enotne misli, niso umetniški umotvori. Niti so lepi oni leposlovni izdelki, v katerih se logika glavnega junaka končuje z blaznostjo ali z absolutnim dvomom, ker ti momenti razdevajo misel, onemogočujoč sploh spoznanje resnice. Take umotvore izdeluje moderni realizem. Ni davno od tega, ko smo v društvu razpravljali vprašanje, ali more biti profil ženske glave predmet lepe umetnosti. Obveljalo je mnenje, da ne; kajti risati koj „en profil“ je risati sè strani; vid „se strani“ nam pa ne predstavlja cele reči, torej tudi ne cele nje misli ali ideje; ideja pa ali je cela ali ni. Profil-podoba ženske glave ne izraža misli ženske glave, ki jo je od vekomaj Stvarnik imel v svojem razumu o ženski glavi, iz take podobe torej ne odsvita resnica: potemtakem one ni predmet lepe umetnije.

Nadalje se zahteva od umotvora, da izraža pravo misel ali takošno, ki se soglaša z objektivno resnico. Laž ali lažnjiva misel ne more biti predmet lepe umetnosti, ker laž nasprotuje resnici, je nje negacija, in torej iz nje ne more odsevati resnica, v čemer obstoji lepota. Misel, da vsoda vlada svet, da Bog ne vsliši molitve pravičnega, misel, da človek ne more biti gospodar strastem, blasfemna misel, da Bog ni prav storil stvarivši človeka — vse take in enake misli so lažnjive, ker se ne zlagajo z resnico, in torej se ne smejo same na sebi vpodablati v lepi umetnosti. Resnica, o kateri govorimo, nam je resnica v metafizičnem pomenu, resnica, ki ima svoj izraz v Božji misli. Od resnice v tem pomenu moramo dobro ločiti resnico ali bolje

Digitized by Google

resničnost (Wirklichkeit) realnega življenja, življenja, kaker se dejanski vrši. Vpraša se namreč, ali zamore to poslednje, golo, kaker je, biti predmet lepe umetnosti. Moderni realizem je tega mnenja. Mi pa vporekamo. Realno življenje namreč ni tako, kakeršno bi moralo biti t. j. ono v marsičem se ne zlaga z mislijo Božjo, ni torej povsem pravo. Ako pa ni pravo, tudi lepo ni. Ker pa umetnost mora predstavljati lepoto, tedaj gola realnost človeškega življenja ni predmet lepe umetnije. Ako bi imelo obveljati načelo realistov, bi morali zavreči temeljno zahtevo, ki se je vedno stavila na lepo umetnost: da nam vpodablja vzore. Umetniški vzor je tvorba človeške domišljije, kjer se v konkretni podobi predočuje realnost v svoji popolnosti t. j. taka, da v vsem odgovarja ideji Božji; take realnosti pa ne nahajamo v življenji. Kdor riše golo življenje, nam ne podaje vzorov. Tudi ne velja vgovor: umetnik, ki riše golo realnost, ki predstavlja greh, ima blag namen kazati grdobo njegovo ter odvračati ljudi od slabega! Namen ne spreminja bistva stvari. Umotvor, ki ne izraža ideje v prvotni čistoti, ki ne predočuje vzora, ni umetnijski — bodi namen umetnikov še tako blag. Ognijeno, črvivo jabolko ne izraža ideje jabolka v nje čistoti, zatorej ni lepo. Nariši v romanu še tako klasično človeško strast in greh, s tem nisi vender nič lepega naslikal, ker strast in greh nista nikdar lepa; tvoj roman ni lep. Umetnost mora v resnici, pozitivno izražati lepo t. j. predstavljati nam mora nekaj, kar je na sebi lepo, popolno; ker namen umetnosti je dajati vžitka estetičnemu čustvu ter je s tem blažiti, kaker je namen znanosti dajati vžitka razumu. Razum je stvarjen za vživanje resnice, estetično čustvo pa za vživanje lepote. Kdor tedaj vpodobl ja grdobo greha in strasti, njega umotvor ne dosega namena, ki ga ima lepa umetnija, zatorej ni pravi, kaker ona znanost ni prava, ki razumu podaje laž mesto resnice. Kar je nepopolno, kar je grdo in ostudno, ostane vedno grdo, ostudno, in ni lepo, tudi ako si mu dal umetnijsko obliko. S tem pa nočemo še učiti, kaker bi strast in greh nikaker ne imela mesta v lepi umetniji; a to mesto sme biti le drugo mesto, podrejeno, odvisno, v vkoliker se namreč grdoba slika le radi lepote, da se

Digitized by Google

vsled kontrasta, ki je mej obema, tem sijajniše pojavlja lepota po znanem reku: opposita juxta se posita clarescunt. Grdoba s a m a, grdoba g o l a ne sme nikdar biti predmet leposlovnega umotvora. Kdor tega ne ve, nima pravega pojma o lepi umetnosti.

Leposlovje, kaker sploh lepa umetnost, se dandanes postavlja na stališče absolutne neodvisnosti od Boga in bodisi naravno ali čeznaravno razodetih resnic. Pesnik, leposlovec nima poznati nikakih mej! Njima bodi vse dovoljeno. Kar bi bilo v prozi bogokletstvo, laž, herezija — je v vezani besedi pravo, lepo; ali vsaj nihče ne predrzni se imenovati je, kar je: bogokletstvo, laž, herezija! Naše leposlovje posnema brezbožno politiko. To je kriva pot! Leposlovje neha biti leposlovje, kaker brž je zatajilo prave ideje, izneverilo se resnici. Pulchrum splendor v e r i! Hočemo leposlovju rešiti njegov bistven znak, hočemo je oteti propada, podvrzimo je spet resnici, bodisi čeznaravni resnici, katero doumevamo po veri, bodisi naravni, katero pojmemo z razumom. Ne mislimo pa nikaker in nikar, da je lepa pesen, lep roman ali novela, da je lepa slika, kjer se poveličuje strast ali greh, prešestvo, obup, samomor, vpor proti postavni oblasti, ali kjer se smeši čednost, kjer se umetnik roga Bogu, kjer se razgrinja vmazana suknja poklic zgrešivšega redovnika ali odpadlega duhovnika. Redovnik-pijanec, redovnik-lehkoživec ali -vasvalec ne izraža i d e j e r e d o v n i š t v a, zatorej ni in ne more biti predmet lepega umotvora! Pulchrum splendor v e r i. Kar ni p r a v o, kar ne odgovarja ideji resnice, ni in na veke ne bo lepo!

Kako majhen, ničev je človek, ako se ne klanja resnici! Kajti resnica je Bog. Politiki in umetniki niso bogovi — ljudje so! Ko nam je tedaj soditi njih dejanja, vprašajmo pred vsem, ali se zlagajo sè zakoni večne resnice. Tudi nje pozivajmo pred sodni stol tiste resnice, pred katero morajo na odgovor vsi ljudje! Ako pred njo ne obstanejo, niso prijatelji ljudstva, niso svečeniki lepote — krivi preroki so!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država.

Zapiši, kar si videl, in kar je
in kar se ima zgoditi po tem.
Skr. raz. I. 19.

Filozofija in verstvo najnovejše revolucije.

Vse, kar človek počenja, skuša v soglasje spraviti z razumom in njega miselnimi zakoni. Bodisi tudi, da smo kaj počeli iz strasti ali nepremišljenosti, ne da bi prej povprašali razuma za svet, vender vže po dovršenem dejanji razsojamo, se li dejanje soglaša z razumom ali ne. To velja v obče, ne le o dejanjih posameznikov, ampak tudi o javnih dejanjih v politiki, o prevratih in revolucijah, o vojskah, sploh o vsem, kar se vrši v zgodovini. Človeška dejanja imajo poleg zunanjega lica, po katerem se kažejo svetu, še drugo, notranje, nevidno, rekli bi metafizično lice.

Da, zgodovinski veki sè svojimi težnjami imajo svojo logiko, svojo filozofijo; za vse, kar v dejanji izvaja, mora človek imeti umstven razlog: kdor hoče umeti realni svet, njegovo gibanje, zgodovino, poglej v njega idealno ozadje.

Pa kaker telo vsled zakona težnosti sili proti središču zemlje, tako tudi razum teži po intelektualnem središči t. j. po zadnjem razlogu vsega bivanja, kateri je Bog. Skušnja uči, da se človeški duh ne vmiri, dokler si ni rešil vprašanja o zadnjem razlogu, in ni svojega življenja nekako v soglasje spravil z najvišim vzrokom, z Bogom. Ker pa razmerje mej človekom in Bogom določuje vera, tedaj sega vera bistveno v življenje človeštva in v njegovo zgodovino. Prav po tem, kaj človek veruje, in ali veruje ali ne veruje, se ravna njegovo delovanje, po tem se preoblikuje lice posameznih vekov v zgodovini. Ker je Bog človeku absoluten gospodar, tudi človek absolutno nasproti Bogu ne more biti nerazločen (indiferenten); ako ni zanj, je proti njemu. In ker vera izraža živenjsko razmerje mej Bogom in človekom, tako človek tudi glede na vero ne more absolutno biti indiferenten; brezverstvo ali neverstvo ni gola negacija vere, ampak pozitivno sovraštvo proti veri in Bogu. Ker pa, kaker smo zgore rekli, vera sega bistveno v človeško življenje določujoč njegova dejanja in smer, se mora tudi brezverstvo na zunaj v dejanjih kazati kot sovražno veri in življenju, katero po-

Digitized by Google

ganja iz vere. Verstvo, oziroma neverstvo, je najnotranja gonilna moč vsemu, kar počenja ne le posamezen človek, ampak tudi narod, tudi človeštvo, akoprav se tega vselej jasno ne zaveda.

Tudi najnovejša revolucija ima svojo filozofijo in svoje verstvo. Mi bomo govorili v pričujočem poglavji s obojem skupaj, ker filozofija, ki jo izpoveda najnovejša revolucija, se istoveti z verstvom.

Te filozofije početnik je prav za prav Kartezij, kateri je sè svojim „Cogito — ergo sum" omajal objektivnost zunaj nas bivajočih stvari ter človeško umovanje postavil na subjektivistično podlago. Kar je on pričel, nadaljevali so drugi. Kant je moderni filozofiji za vselej zazidal pristop do stvari same na sebi — „Ding an sich"; miselne oblike ima človek v sebi, iz sebe tvarja ideje in pojme, objektivna zunanjost ne določuje pri tem nič. Umstveni subjektivizem se je moral dosledno razviti do onega absolutnega idealizma, ki ga izražajo v svojih zistemih Fichte, Schelling in Hegel. Misel človekova ni le najviša realnost, ampak ona je tudi tvarjajoči izvor vsake realnosti. S tem je panteizem dogotovljen. V človeku pride logični pojem, edino večen, torej sam pravo božanstvo, k zavesti; človek je bog! „Duh, ki v nas živi, je duh večnosti, kateri ne pozna trenotkov niti prizna individualnega stanja . . . En poklic je, ena dolžnost, en bog! En bog, torej n i bog! Razumemo to dobro? Človek je božjega rodu; človekov duh je božji duh . . . Mi ljudje, da govorimo duhovno, smo z velikim bitjem ena celota . . . . M i s m o b o g ! . . ." To so besede holandskega framasona N. J. Mouthaan-a. [1])

Ako je pa človek bog, in mišljenje človekovo mišljenje božje, izgine vsak razloček mej filozofijo in vero: kaker je človek bog in bog človek, tako je vera filozofija in filozofija je vera.

Ni pa težko razvideti, zakaj panteizem toliko vgaja najnovejši socijalno-politični revoluciji. Prvič panteizem vničuje vsako pozitivno vero in cerkev, ter s tem spodnaša tla sedanjemu državnemu in socijalnemu redu, ki sloni na principih pozitivnega krščanstva. Glavna opora, ki jo daje krščanstvo društvu in državi, je princip avktoritete. V panteizmu pa izgine načelo avktoritete, koji bi se moral človek klanjati, ker vsi ljudje so kot pojav istega vesolnega božanstva mej seboj absolutno enaki. Dalje panteizem oklicuje voljo narodovo za voljo božjo, tedaj za absolutno neodvisno, za vir vsega prava in oblasti. Isto tako je tudi socijalni revoluciji volja ljudske množice samooblastna, sveta, najviši izraz prava. Ravno radi tega se nadalje po nauku panteistov načelno opravičuje vpor ali revolucija proti vsa-

[1]) Glej: Pachtler. Der Götze der Humanität str. 248.

Digitized by Google

kateri državni in cerkveni oblasti. Kar hoče narod, hoče božanstvo, in nihče nima pravice tej volji vstavljati se!

Slednjič panteizem tudi radi tega izvrstno služi najnovejši revoluciji, ker prikriva njene brezbožne namere. Panteizem se bistveno v ničemer ne loči od ateizma in materijalizma; a loči se po imenu in pa po umetnosti, s katero zna ne le svojemu brezboštvu dajati nedolžno lice, ampak celo nadevati mu krinko pravega krščanstva, in tako slepiti kratkovidno množico. Da bi apostoljni revolucije očitno izpovedali materijalizem ali ateizem, bi se ljudstvo, ki je v svojih nazorih še vedno zdravo in verno, koj sè studom obrnilo od njih; pa drugače je s panteizmom. Čudno, a vender res — najbrezbožniše naziranje, kakeršno se izraža v panteizmu, se da tako vpriličiti krščanstvu, da pravi pravcati panteist neredkokrat piše pobožniše nego sam Tomaž Kempčan!

Novejši panteisti svet preverjajo, da krščanska vera pravzaprav isto obsega, kar uči njih filozofija; razlika je v načinu, kako si isto reč mislimo. Vera je najprvotniša oblika, s katero pojmemo resnico, panteistično naziranje pa je najviša in najpopolniša mej vsemi oblikami. V krščanski veri namreč — tako uče — ne doumevamo resnice, kaker je sama na sebi, ampak podaja se nam tu zavita v pojme posameznih, čutnih reči, pod simboličnimi odevali; le filozofija se vzdigne do gledanja čiste in gole resnice. Zatorej trdijo, da oni nikar ne taje dogem krščanske vere o Bogu, o Trojici, o včlovečenji, vstajenji itd., ampak vse to oni celo bolje in temeljiteje kot mi zapopadejo. Tako hočejo svet preveriti, da njih sanje o evoluciji božanstva v vesolstvu in v človeštvu so le pristna razlaga krščanskih skrivnosti! S tem dosežejo dvoje: prvič od sebe odvračajo sumnjo ateizma in brezboštva; drugič z napačnim razlaganjem verskih resnic pa z zlorabo besed zdnatniše spodkopavajo krščansko vero. [1])

Vže Kant je poskusil krščanstvo poplitviti priličivši je svojemu brezbožnemu racijonalizmu. Od tedaj ni ga skoraj filozofa, stoječega na podlagi Kantovega kriticizma, da ne bi bil isto poskusil. Tako delajo tudi moderni panteisti. Seveda pomenjajo iste besede njim vse kaj drugega nego nam. Nam je Bog osobno, nadnaravno, neskončno bitje, panteistom pa je bog vesolni svet sam; včlovečenje je nam združenje dveh narav, Božje in človeške, v eno osebo, panteistom pa je včlovečenje istost (identiteta) božje in človeške narave v nas samih; panteistom obstoji odrešenje v spoznanji, da je človek pravi bog, večen, neskončen, absolutno samosvoj; vstajenje jim je probujenje narodne zavesti; mi verujemo v nevmrljivost duše, panteisti tudi — a z bistveno razliko, da nam pomenja nevmrljivost osoben, samozavesten obstanek po smrti, v tem ko oni taje le absolutno vničenje duše

[1]) Acta et decreta Conc. Vat. Appendix.

Digitized by Google

po smrti, katera se pa vtopi v vesolni substanciji, kaker kaplja vode v svetovnem morji, izgubivši i zavest i individualnost. Sploh ne najdemo krščanske dogme, ki bi je ne vpriličevali panteističnim naukom in ne zlorabljali v svoje brezverske namene. Ali je potemtakem čudo, da se jim dajo preslepiti in zapeljati celo dobro misleči, verni katolićani? Kako so nam tiste dni zamerili nekateri gospodje, ki sami v pobožnih knjigah in listih razširjajo krščansko misel, ko smo se predrznili dvomiti o pristnosti Stritarjevega „krščanstva," češ. on bi ne bil veren kristijan, ki tolikokrat Boga imenuje in navaja v svojih spisih besede iz sv. pisma?!

Enako „pobožno" in „krščansko" so od začetka govorili in pisali voditelji italijanske revolucije — Mazzini in drugoví. Treba odpreti le eno oko, da se vidi, kako tudi njih „krščanstvo" v bistvu ni nič drugega nego s krščanskimi slepilkami ošaran hegelijanizem.

Mazzini se je tako vernega ldinil, da se je drznil pisati celo Piju IX, katerega je upal pridobiti za revolucijske namere. V onem pismu izpoveda svojo vero z naslednjimi besedami: „Verujem živo v verski princip . . . v božji (čeznaravni) red, ki ga moramo po moćeh realizovati tu na zemlji, v načrte božje previdnosti, katere smo dolžni vsi, vsak po svoji moči, spoznavati in vresničevati." Pozivlje papeža: „Kličem Vam, po tolikih stoletjih dvoma in pokvarjenosti, bodite apostelj večne Besede. Bodite verni!"!... Spodbuja ga na vojsko proti materijalizmu in neplodoviti negaciji (verskemu in moralnemu nihilizmu.) Pa pri vsem tem le slabo prikriva svoje prave misli in namere; kajti v istem pismu govori o čiščenji krščanske dogme in bogoslužja; vsled česar bi se človeštvo imelo približati Bogu Očetu. „Studi naj se Vam biti kralj, državnik . . . Povejte, da človeštvo je sveto in otrok Božji . . . Zedinite Italijo, svojo domovino . . . V imenu Boga miru povabite jezuite, zaveznike Avstrije in Švice, da naj se poberejo iz Italije . . . Ne beračite za zveze pri knezih. Skusite si pridobiti zvezo našega naroda" . . . Tako je tedaj vsa vera, vse katoličanstvo končavalo v — revoluciji.

Prav tako je hotel Mazzini slepiti tudi katoliške duhovne. Označilno je mesto iz njegovega pisma, ki je je poslal l. 1849 italijanski duhovščini: . . . „Duhovni, p r e o s n o v a v e r e i n c e r k v e, ki bi se z vašo pomočjo slovesno in mirno izvršila, bo stala svet strašanskih bojev in solz in krvi tisoč in tisoč mučenikov."

Bolj seveda se je Mazzini razodeval svojim „bratom". Mej temi eden prvih je bil Dall' Ongaro. Temu je pisal l. 1849: „Menim, da dandanes vera ni več: dve najviši obliki krščanstva, katolicizem in protestantizem, s t e v m r l i i n v m i r a t i ... M i n e v e r u j e m o v e č v d o g m o, v krščanska nebesa,

Digitized by Google

ne verujemo več v izvirni greh, odrešenje, v obsodbo duše v pekel, v božanstvo Kristusovo, kaker so je umeli . . " Še pozitivneje, v smislu panteističnem: „Verujem, da človek kot izborni pojem [1]) t. j. človeštvo mora biti predmet nove vere. katera sledi krščanstvu, kaker krščanstvo mozajizmu. ne da bi je rušila, ampak spopolnila. Prihodnje verstvo bode učilo: Bog je bog, in človeštvo je njegov prerok; tedaj razodetje ne neposredno, ampak neprenehljivo. progresivno, včlovečenje božje v človeštvu . . . Dogma se bo preminjala po zakonu življenja razvijajočega se v brezkončnem napredku." [2])

Balan te nazore Mazzini-eve nazivlje mističen panteizem; a mi vidimo v njih pravi pravcati hegelijanizem vpričičen krščanskemu razodenju.

Mazzini sicer ni bil filozof; sploh ni imel nikdar jasnih pojmov o filozofiji in o verstvu, zato je tudi njegovo filozofično izvajanje večinoma prav okorno in neumljivo. Pa italijanska revolucija si je najela druzih mož, da so ji izumili filozofijo, ki bi vgajala nje nameram. Mej temi se odlikujejo: Ausonio Franchi, Biagio Spaventa, Vera, Trezza, Canestrini. Bistvo in revolucijske namere te filozofije označuje Cousin z besedami: „stari ateizem, obnovljen pod imenom panteizma, in okičen z livrejo demagogije."

Le dvoje mest iz Ausoni-a Franchi-a. „Naš vek je poklican, da vvede verstvo narave, vede in človeštva". „Bog krščanske vere. kaker vsake druge vere, ni nego ideal človekov, personifikacija človeškega bistva brez vsakega pogreška, katero si z domišljijo spopolnimo do . . naj više stopinje". „Teologija je antropologija". [3]) Seveda se je ta filozofija predavala izrečno le v službi politične in socijalne revolucije t. j. namerjalo se ni drugega kot ljudstvo prepričati, da nad njim ne biva Bog niti viša volja, ali zakon, kateremu bi se imelo pokoriti, ampak da je ono samo absolutno, samovpravno, njegova volja edini, najviši zakon; zatorej sme početi karkoli mu ljubo; kajti — tako sklepa prav odkrito isti Franchi — „vero vboštva in potrpljenja je ljudstvo vže preveč izvrševalo." [4])

Tedanja italijanska revolucija je merila edino na to, kako bi politično razcepljeni narod s panteističnimi doktrinami si vzgojila in dozorila za politično zedinjenje. Ko je v narodu z brezbožnim slovstvom zamorila vero in čut Božjega prava, tedaj je začela na kolena padati pred novim malikom: bogom-narodom. Govorilo in delalo se ni nego v „imenu naroda", v „ime-

[1]) L'uomo collettivo.
[2]) Mazzini, Lettera a Dall'Ongaro.
[3]) Ausonio Franchi, Il razionalismo del popolo.
[4]) Ibid.

Digitized by Google

nu narodnega prava"; [1]) dolžnosti druge se ni poznalo nego „dolžnost do naroda"!

Svetovni duh, Hegelov logični pojem, se je začasno pojavil kot absolutna narodnostna ideja, pod katere varstvom, v katere imenu je revolucija zedinila Italijo. Pod iste ideje praporom se hoče zedinjena Italija vtrditi in spopolniti; da je tako, priča nam posebna skrb in požrtvovalnost, s katero je sedanja kraljeva vlada hegelijanizem vpeljala na laška vseučilišča, skrb, s katero se sploh goji nemška filozofija v vradni Italiji, akoravno je značaj nemški toliko različen od laškega in so Nemci Italijanom vedno veljali za tujce in barbare.

V tem pa, ko se po Evropi vrši proces narodnostnega združevanja, se svetovni logični pojem polagoma prelevlja v drugo konkretno obliko — v idejo univerzalne socijalistične republike. Tedaj treba, da se začne velika množica vzgajati in obdelovati v smislu te ideje, da se z njeno pomočjo prevrže državni in socijalni red. Ta smer vže stopa na dan v mejnarodnem socijalističnem gibanji. Le prevrgši cerkveno in državno oblast, zatrši lastninsko pravo bo moglo „ljudstvo", kot konkreten, najviši pojav vesolnega božanstva, sesti na prestol in samooblastno vladati svet.

To je krščanstvo prevstrojeno, vpriličeno Hegelovemu panteizmu; krščanstvo, po kateremu se izvršuje neprenehoma odrešenje človeštva od dosedanjih tradicij, dôgem, od cerkvene in državne oblasti. To je oni moderni mesijanizem, katerega razširjanje — kaker piše Stritar — pripada v prvi vrsti — slovanstvu, seveda slovanstvu prerojenemu po evangeliju modre lože, ki je gola negacija Kristusovega evangelija.

Duhovni in njih delež v najnovejši revoluciji.

Vže stari pregovor slove: corruptio optimi pessima. Resnico teh besed znajo tudi aposteljni revolucije ceniti. Zatorej so si od nekdaj prizadevali, kako bi na svojo stran zvabljali duhovne ter posluževali se njih pomoči za svoje namene, dobro vedoč, da duhoven povleče za sabo tudi vernike, in pa — da duhoven, ki se je ogrel za liberalno stvar, ki je pokorščino odpovedal svojemu škofu ali papežu, da tak duhoven se navadno po svoji strasti in slepem sovraštvu do cerkve odlikuje pred vsemi druzimi, tudi najbrezbožnišimi radikalci. Vredne so pač, da jih tukaj navedemo, besede, ki jih je l. 1870, za časa vatikanskega koncilja, zapisal veliki škof Ketteler: „Nobeno pero ni tako strupeno, tako lažnjivo, tako neresnično kot pero duhovnika-od-

[1]) Noi entrammo in Roma in nome del diritto nazionale — besede kralja Viktorja Emanuela 5. dec. 1870.

Digitized by Google

padnika ali pa duhovnika, ki ni še odpadel, pa se v nizki podlosti proda v službo sovragov svete cerkve".[1]) Isti škof, govoreč o splošni zaroti proti cerkvi, v katero so se za one dobe zavezale vse sovražne sile: racijonalistični protestantizem, loža, liberalizem, diplomatizem, trdi, da so, pri tem kaker vselej pri takih bojih, dobro služili odpadli ali izdajavski duhovni, in so pri tem izvrševaline zadnjo, gotovo pa najbrezvestnišo in najrevnišo vlogo. Ostra, pa žalibog resnična sodba! Poglejmo li!

Mi se celo drznemo trditi, da v onem proticerkvenem in revolucijonarnem gibanji, ki se je po l. 1848. vprizorilo po raznih evropskih deželah, pripada duhovnim nekaka viša vodilna vloga, tako da brez njih bi napori revolucijonarjev ostali večinoma brezvspešni; to velja posebno o italijanski revoluciji, večinoma ali vsaj deloma pa tudi o protikatoliškem gibanji v Nemčiji in na Francoskem.

Takih duhovnov, deloma očitnih odpadnikov, deloma od liberalizma okuženih, ima Italija od l. 1848. naprej brez števila. Da jih naštejemo le nekaj poglavitniših: Rosmini, Gioberti, Ausonio Franchi, Trezza, Passaglia, Dall' Ongaro, Gavazzi, Desanctis, Ventura.

Rosmini dasiravno v zasebnem življenji vzgleden, svet duhovnik, vnet katoličan, je vender nehote glavni filozof italijanske socijalno-politične revolucije. On seveda ni izvajal skrajnih posledic iz svoje filozofije niti vpotrebljal nje stavkov na politično in socijalno stran; a to so tem bolj razumeli nekateri voditelji italijanske revolucije; kajti otroci tega sveta se sploh po praktični misli odlikujejo pred otroci luči.

Vže v spisu: „Konstitucija v smislu socijalnega prava",[2]) dasi toliko gori za svobodo sv. cerkve, izpoznava vender nauke popolnoma socijalistične zahtevaje, naj bi se v cerkev vpeljala demokracija; ljudstvo naj bi si prosto izbiralo svoje škofe! Od političnega osvobojenja in zedinjenja Italije, torej od revoiucije, si obeta prostost cerkve!! L. 1848. ga je minister Gioberti iz Turina poslal v Rim pogajat se s Pijem IX. „Svobodna cerkev v svobodni državi" — bilo je njegovo geslo. Kostitucijonalne svoboščine naj bi se prenesle tudi na cerkev. Od te občne cerkvene svobode naj bi se izključili — jezuitje! Njih družba se mora zatreti, kajti to je potreben pogoj za narodno vstajenje italijansko!

Nič manj pohujšanja ni napravil Rosmini z drugim delom:

---

[1]) „Keine Feder wird so vergiftet, so lügenhaft, so unwahr als die des abgefallenen Priesters oder des Priesters, der noch nicht abgefallen ist, aber in feiger Niedertracht sich dem Dienste der Feinde der Kirche verkauft". — 5. März 1870.

[2]) Costituzione secondo la giustizia sociale.

Digitized by Google

„Pet ran na cerkvi".[1]) Mej mnogimi krščanskimi, krasnimi nauki se tu nahaja ne malo radikalnih, socijalističnih misli, pred vsem spet načelo o izvolitvi škofov po ljudstvu. Radi tega je tudi Pij IX knjigo obsodil in prepovedal; pa škodila je vender neizmerno veliko, ker časi so bili takrat zelo dovzetni za revolucijonarne nauke, in radikalci so si izkorisčali za svoje namene vsak dvomljiv stavek, o čemer je tožil Rosmini sam odklonivši hvalo in priznanje, ki so mu je dajali očitni sovragi sv. cerkve in papeštva.

Pa Rosmini je bil tudi filozof, globok mislitelj, in prav sè svojo filozofijo je najbolj služil nakanam italijanskih revolucijonarjev. O objektivni vrednosti ter pravosti njegove filozofije nam ne pristoja več soditi, potem ko jo je o b s o d i l a sv. cerkev. Smela je to storiti z vso pravico. Rosmini predava ontologizem. Zamenivši naravno spoznanje s čeznaravnim uči, da naša duša gleda neposredno Božje bitje, Besedo; v luči tega spoznanja doumevamo še le bistvo stvari. Vse naše ideje, vse naše spoznanje in duševno teženje včinja v nas neposredno Božje bistvo, tako da se javlja v nas ne toliko naše, ampak Božje mišljenje, teženje. Tu imamo nekak začetek vesolnega logičnega pojma Hegelovega. Kaj sledi iz teh temeljnih nazorov Rosminijevih? Ako stoji človek vže po naravnem spoznanji v neposredni dotiki z Bogom, zajemaje resnico neposredno iz Božjega bistva, tedaj je cerkev, kot posrejevalka mej Bogom in človeštvom, kot učiteljica in razlagateljica resnice, nepotrebna. Pa še več. Nič manj kaker pri Hegelu, najdejo tudi pri Rosminiju absolutno-nacijonalne in katerekoli revolucijonarne ali socijalistične težnje popolno opravičbo. Ako so namreč človeške ideje včinek Božjega bistva in se naše mišljenje določuje po n e p o s r e d n e m vplivanji Božjem, tedaj je dovolj, da se naroda polasti ta ali ona misel ali želja — ona je absolutno opravičena; vsako pozivanje na zgodovinsko ali vlastinsko pravo, na princip legitimnosti itd. izgubi nasproti „volji narodovi" vso veljavo. Revolucija je načelno opravičena. Takih sklepov seveda Rosmini sam ni izvajal iz svoje filozofije, pa izvajali so jih tem bolj tisti, ki so ravno radi njegovih filozofičnih spisov spoznali v njem intelektualnega zaveznika revolucije in so ga resnično tudi prištevali svojim.

Po filozofijskem naziranji Rosminiju soroden je bil G i o b e r t i, tudi duhoven, ki se pa glede na poštenost in krščansko življenje nikaker ne da primerjati z Rosminijem. Posvetil se je pijemonteški politiki in bil začasa celo minister. Zastopal je težnje zmernih liberalcev, a glede cerkve in papeža ni nikoli pošteno mislil. Ni hotel odločno povleči z demokrati, ampak je skušal rešiti princip konstitucijonalne monarhije; demokratom ni hotel prepustiti Rima, s prikritim namenom, da ga pridobi

[1]) Le cinque piaghe della Chiesa.

Digitized by Google

svojemu kralju; a prav radi te polovičarske, breznačelne politike je Gioberti cerkvi več škodil nego drugi očitni nasprotniki papeževi. Najzvesteje se je Gioberti naslikal v „modernem jezuitu“,[1]) v delu, ki obsega pet debelih zvezkov. Karkoli je lažnjivega in nesramnega našel pri francoskih janzenistih in enciklopedistih, je tukaj zbral, da bi jezuite blatil. Delo je res nesramno, da se čitatelju pristudi. Koliko je s tem napadom na jezuite škodil cerkvi in krščanstvu, se ne da dopovedati. Naj to nekako pojasnijo besede, ki jih je l. 1846. zapisal Mazzini: „Naj se kriči in škriplje proti jezuitom, ki personifikujejo duhovstvo“; ali pa še jasneje izpoved Cormeninova: „Vsi tisti, ki so glas zagnali proti jezuitom, so napovedali smrtno vojsko krščanstvu“.

Gioberti je bil skoz in skoz racijonalist, in je hotel, da se večna krščanska resnica pokori zahtevam časovnim, da se vpriličuje duhu sedanjega veka. Pisal je vže l. 1834[2]): „Onim, ki so pristaši krščanstva, bi jaz rekel: V e r a, k i j o i z p o v e d a t e, j e m r t v a . . . Če jo hočete znova obuditi in ji spet priboriti izgubljeno vladarstvo, preosnujte jo po njenih pravih načelih, spravite jo v soglasje s človekom in sè svetom“. To bi bilo pravo in živo — „vero e vivo“ — krščanstvo; vera pa, kakeršna se nahaja v katoliški cerkvi, mu je vera sužnosti in barbarstva — „religione di servitù e barbarie“!! V c e r k v i — uči Gioberti — ima ravno tako kaker v državi v e l j a t i j a v n o m n e n j e.[3])

Kot minister je l. 1849. napenjal vse sile, da bi razdvojil evropske vlade, ki so se začele posvetovati, kako bi Piju IX pripomogle do prestola, s katerega ga je pahnila revolucija. Gioberti je vže takrat odločno poprijel se misli, da Italija se mora zediniti pod pijemontežkim kraljem, papež se ima oropati posvetne oblasti, cerkev pa se ima preosnoviti, kaker bode vgajalo kralju — in pa možem Giobertijeve in Rosminijeve filozofije. Ves žolč je izlil na papeštvo v svojem spisu „Rinovamento civile d' Italia“, kjer se berejo te le besede, vredne duhovna-odpadnika: „Stolica Petrova, vogelni temelj sv. cerkve, je postala kamen pohujšanja“.

Cristoforo Donavino je drug duhovnik, odpadnik, racijonalist, ki se je iz sovraštva do krščanstva razkrstil imenujoč se A u s o n i o F r a n c h i. On se je postavil za dobe, ko se je revolucija v duhovih pripravljala, na čelo italijanskim racijonalistom, za kar ga je sposabljala njegova naravna nadarjenost. Izšolal se je pri materijalistih, pri hegelijanih in nemških racijonalistih, kar dovolj označuje njegovo filozofijo. Njegovi glavni

[1]) Gesuita moderno.
[2]) Giovane Italia.
[3]) „La dittatura dell' opinione e dell' ingegno ha luogo nella Chiesa come nello Stato“. — Riforma.

Digitized by Google

deli ste: „Il razionalismo del popolo“ in „Religione del secolo XIX“. Dvoje mest iz njegovih spisov smo navedli vže zgore. Revolucija je znala njegovo modrost porabiti za svoje namene; kajti leta 1860. ga je minister Terenzio Mamiami poslal v Pavijo na vseučilišče, da bi tam italijansko mladino izobraževal v duhu Hegelovem. Njemu v čast moramo omeniti, da je pred smrtjo (vmrl je lani) preklical svoje zmote in se spravil s cerkvijo.

Carlo Passaglia je bil svoje dni jezuit, pa svojeglaven, ošaben. Pridružil se je liberalcem in služil Cavourjevi politiki. V Turinu je vstanovil list „Mediatore“, v katerem je zagovarjal koristi pijemontežke vlade proti škofom in listom, ki so zastopali katoliško stvar. Neizmerno je bilo pohujšanje, katero je sejal sè svojim listom, kaker tudi z drugim enakim listom „Pace“; njegov vpliv se je razširjal posebno po gorenji Italiji; duhovne je hujskal proti škofom, kar je bilo liberalnih elementov mej duhovščino, se je zbralo okol njega in njegovih listov. — Se posebnih zaslug si je stekel Passaglia z dolgo razpravo proti encikliki in „silabu“ Pija IX z dne 8 dec. 1864. To razpravo sklepa z besedami: „Od bule Bonifacija VIII do te zadnje enciklike, vsoda teh pisem majhnega kralja rimskega je vedno ista, namreč zbegavati duhove brez vsake koristi . . . Misli, ki smo jih razvili, naj bodo bravcu vodilo, da ob sebi spozna slabo in krivo stran pisma, ki se je dalo papežu podpisati.“

Tako so se pojmi blodili in glave mešale celo duhovnom; ni čudo torej, da je tudi verno ljudstvo, vse zmedeno, zapeljano po vzgledu svojih pastirjev, navzelo se revolucijonarnega duha proti papežu in postavnim vladarjem. To ljudstvo so pa za revolucijo vzgajali duhovni sami, ki si jih je najela modra loža.

Da nam pričujoče poglavje preveč ne naraste, navedemo izmej laških duhovnikov, ki so revoluciji služili, le še P. Ventura. Padre Gioachino Ventura ni sicer odpadnik, tudi liberalca bi ga ne imenovali — bil je pobožen, pravoveren, temeljito učen, mož-filozof. A ravno poslednje nam kaže, kako slepi, kratkovidni so večkrat tudi veliki duhovi. Ko je l. 1848 bruhnila revolucija, se je ves ogrel za njo, ne da bi niti od daleč slutil, kam mora dosledno pripeljati. Došli so v Rim prvi glasovi o dunajski vstaji, o puntarjih, ki so padli v boji z cesarskimi vojaki — in glejte! Padre Ventura, ves navdušen za ideje dunajske revolucije, hiti na leco v cerkvi Sant' Andrea della Valle v Rimu v dolgem, ognjevitem govoru, ki se je potem večkrat natisnil, da so ga revolucijonarji razlagali za svoje namene, oslavljat padle revolucijonarje ter priporočat jih v spomin, kajti „zadeva svobode je zadeva vere, ter imajo pravico do naše molitve, do naše hvale vsi oni, ki so poginili v boji za svobodo“! P. Ventura hoče, da bi cerkev hodila z narodi; „kaker narod; ako ne hodi z duhovščino, drvi v prepad, tako bo tudi duhovščina, ako ne

Digitized by Google

hodi z narodom, strta od naroda". Ni premislil P. Ventura, da je Kristus vstanovil cerkev, naj bi ona vodila narode, ne pa da bi se dala od njih voditi, da je Kristus narodom velel, naj sledijo cerkev, ne pa cerkvi, naj hodi za narodi!

Nezmotljiva je cerkev, njej tedaj pripada vodstvo; zmotljivi so narodi, njih je torej dolžnost, da se dajo voditi! A nauki tako naravni, tako krščanski se l. 1848. niso umeli večkrat niti od tistih, ki so sicer toliko storili, toliko trpeli za Boga in sv. vero! Besede, ki bi se dale za dobe miru izgovoriti ali zapisati brez pohujšanja, brez nevarnosti, so v nemirnih, viharnih časih, ko so duhovi razburjeni, kaker olje na ogenj. Revolucijonarjem gre pred vsem za to, da stro princip avktoritete; zatorej so hlastno sprejeli vsako besedo, ki je merila na to, posebno ako je prišla iz ust Bogu posvečenih duhovnikov ali celo redovnikov, ki so se s posebno obljubo slovesno zavezali v sveti pokorščini brezpogojno, slepo pokoriti se avktoriteti svojih predstojnikov. En sam stavek v tem smislu prihajajoč od posvečene osebe, katere vsa oblast sloni na principu avkoritete, je vstani več škoditi nego cela knjiga, ki jo je v to svrho spisal lajik. Navedimo k sklepu tega poglavja en tak stavek; izgovoril ga je isti Padre Ventura (prej jezuit, potem teatinec), o katerem ravno govorimo:[1]) „Ako cerkev ne bo hodila z narodi, se radi tega narodi ne bodo dali zadrževati, da bi ne hodili; pa hodili bodo brez cerkve, zunaj cerkve, proti cerkvi: glej, to je vse!"

Kako važno je tedaj, da so duhovni vtrjeni v pravih načelih, da so skoz in skoz prepričani, kako puhle so liberalne fraze, kako ničeva narodnostna velikost, ako se ne opira na zakone božje resnice in božjega prava! Duhoven, bodi osobno še tako svet in popolen, komur ni Jezus Kristus in njegov evangelij vse, bo o prvi priložnosti igrača Bogu sovražnih sil, katerim služabnik Kristusov ni nikoli kos nego v imenu Kristusovem; kajti, ako vsem, veljajo v prvi vrsti njemu besede: To je zmaga, ki je premagala svet — vera naša.[2])

Nadaljevanje — Döllinger.

Imeli bi še dolgo vrsto apostatov in liberalcev iz vrst katoliških duhovnikov; pa o vseh govoriti nam ni mogoče. Zadostujejo naj le nekaterih imena; v Franciji: Loyson, Gratry;[3]) na Nemškem in v Avstriji: Füster, Ronge, filozof Frohschamer,

[1]) Ventura, I morti di Vienna; introduzione p. 9. Milano 1860.
[2]) I. Jan. 5. 4.
[3]) Njemu je častital škof Strossmayer 25. jan. 1870.

Digitized by Google

Reinkens, Anton Alois itd. Le o enem hočemo tu obširniše spregovoriti. Ta bodi dr. Ignacij Döllinger.

Res, žalosten vzgled, koliko zlega more zakriviti en sam liberalen duhoven, ki se je izneveril svoji cerkvi, nam daje Ignacij Döllinger, smemo reči, glavni moralni provzročitelj onega krutega preganjanja, katero je Kristusova cerkev morala na Nemškem prestati, preganjanja, kateremu je zgodovina z nekako vsodno ironijo nadela ime „Kulturkampf.“ Res sicer, da je protestantska Nemčija vže davno gojila sovraštvo proti katoliški cerkvi; čakala je le vgodnega časa, da bi to sovraštvo tudi z dejanjem pokazala. Ta prilika je prišla: bila je to doba vatikanskega koncilija, ko se je čutila „nemška učenost“ globoko žaljeno z določbo papeževe nezmotljivosti; bila je doba nemško-francoske vojske, katere presijajen vspeh je Nemce tako vpijanil, da so se čutili dovolj močne Bogu in njegovi cerkvi vojsko napovedati. Toda protestantski politiki ni bilo lehko cerkvi priti do živega; prijeti se jo je moralo na pravem mestu, na navidezno dostojen način. Pa protestantizmu je na pomoč prihitel Ignacij Döllinger; prav tako kaker je nekdaj Judež Iškarjot iz zadrege pomagal Judom, ki so sicer vže bili sklenili Jezusa pogubiti, a niso vedeli, kje in kako bi ga zgrabili, da bi ljudstvo ne zapazilo in jim ga ne iztrgalo iz rok. In Judež je rekel: Kaj mi daste, in jaz vam ga izdam? Judeževo vlogo je igral Ignacij Döllinger na Nemškem izdavši Kristusovo nevesto sovragom, kateri bi bili brez njegovih perfidnih spletkarij vže po prvih napadih na cerkev morali osramočeni se vmakniti.

Nesrečnež! Kolikokrat nam njegova podoba stopa pred oči! Mislimo pri tem na — duhovne, ki stoje v taboru liberalcev, ki se zavezujejo, ki v prijateljskih razmerah žive z onimi, kojim je prva dolžnost vdrihati po škofih t. j. po Kristusovi cerkvi, katere ni zunaj škofov, mislimo na duhovne, kateri kot sotrudniki liberalnih listov, zagovorniki liberalnih teženj žanjejo hvalo v vvodnih člankih „Slov. Naroda“ in „Slov. Sveta“... In tedaj se pomišljaje povprašujemo: Bog ve, ako bi se vrnilo l. 1848, ako bi Bog poslal vihar čez svojo cerkev, kaker l. 1789, ali pa ako bi, denimo, vprizoril se tudi pri nas „Kulturkampf,“ Bog ve, ali bi tudi mi ne videli iz naših vrst, spod zastav naših škofov v tabor očitnih preganjalcev sv. cerkev prestopati slovenske Döllingerje, Dall' Ongare, Passaglie, Giobertije, Ausonije? In mi bi si kaj takega skoro želeli . . . morda bi tudi pri nas, potem ko bi se iz naših vrst iztrebila liberalna ljulka, smeli slaviti zmago katoliške stvari, kaker so jo po končanem „Kulturkamfu“ slavili nemški katoličani.

Nesrečni Döllinger! Bog ga je obdaril sè silnim razumom, s krepkim zdravjem, naklonil mu milost mogočnjakov, obsul ga s častjo in naslovi, a dal mu vrhu vsega dolgo življenje, da bi

Digitized by Google

mogel svoje zmote spoznati in spraviti se z materjo cerkvijo, katero je tako nesramno izdal. Pa vsi ti darovi milostnega Boga so imeli duhovniku-odpadniku biti v pogubo!

Sicer se je v njegovem srcu vže dolgo prej pripravljalo, kar je poslej imelo v besedi in dejanji pred svetom dozoreti in obroditi tako grenkega sadu. Vže mladi Nace je bil svojeglaven in ošaten; učil se je dosti, molil je malo. Ko je dozorel v moža, ga je skušnjavec prijel za to slabo stran. Strast je otemnila razum. Učenjak Döllinger je vže dolgo pred očitnim odpadom daleč zabredel od katoliške resnice. Njegov ogovor na učenjaškem shodu v Monakovem jeseni l. 1863 razodel je svetu prihodnjega apostata in heretika. Nič drugače razkril je svoje krive nazore v delu „Die Kirche u. die Kirchen.“ Döllinger je hotel, da bi se katolicizem spovzel s protestantizmom in s praveslavjem ter da bi se tako osnovala nekaka univerzalna krščanska cerkev. Katolicizem naj bi v imenu sprave in miru nekaj popustil, tudi od svoje dogme, na ljubo protestantizmu! Ne izpoznavanje resnice t. j. vera, ampak ljubezen naj bi bila odslej temelj pravega krščanstva, podlaga, na kateri naj bi se ljudje edinili v Kristusovo cerkev. In pravi pomen verskim resnicam naj bi odslej določevali učenjaki pa — javno mnenje!

Ni čuda, da je sveta Stolica in ž njo ogromna večina katoliških škofov vvidela, kako potrebno je nasproti takim čedalje bolj razširjajočim se zmotam določiti nezmotljivost rimskega papeža. Prišlo je do vatikanskega koncilja. A umevno je tudi, zakaj se je nemški racijonalizem, z Döllingerjem na čelu, vzdignil z vsemi sredstvi boriti se proti namerjavani dogmatični določbi. Vrsto napadov je odprl Döllinger z glasovitim delom, ki mu je dal ime „Janus,“ in ki je imelo biti nekako zgodovinoslovsko vodilo za razprave vatikanskega koncilja! Znesel je tu na en kup vse, kar so heretiki raznih vekov proti cerkvi zlagali. Neverjetna je zlobnost v zavijanji zgodovinskih faktov. Od kraja do konca sam strup! Da bi po njegovem mnenji katoliški narodi mogli verovati v nezmotljivost papeževo, bi trebalo, da bi prej splošen požar vničil vse knjižnice in ž njimi zgodovinske spise, da bi izhod in zapad popolnoma zabil na svojo preteklost, da bi slednjič veliki narodi izgubili vso luč razuma, in vsako lastno razsodnost! „Janus“ se je po vsi Nemčiji in po ostali Evropi ponatiskal in razlagal, da se je tako delala občna propaganda proti koncilju. Seveda so učenjaki, zvesti katoliški cerkvi, kaker pred vsem rajnki kard. Hergenröther, Döllingerjevo „učenost“ zmagovito zavrnili in pred učenim svetom osramotili — a „Janus„ je vender začasno dosegel svoj namen; duhovi so se na Nemškem zbegali in Rimu močno odtujili.

Leta 1869, zadnje mesece pred odprtjem koncilja, se je iz Monakovega vprizorila strastna akcija proti namerjavanemu koncilju in njega prihodnim določbam, posebno proti nezmotlji-

Digitized by Google

vosti. To akcijo je pričel knez Hohenlohe, bavarski minister, s pismom, katero je evropskim vladam predložil po svojih poslanikih. V tem pismu skuša obuditi sumnjo in nezaupnost do koncilja in njegovih definicij; koncilj se bode pečal bolj s politiko nego z vero, njemu bo le za koristi papeževe; naj tedaj evropske vlade čuvajo[1]); prav bi bilo, da bi proti Rimu vsi zložno postopali. Več kot gotovo je, da za to akcijo je stal Döllinger. Tako vsaj je sodil grof Arnim, kraljevi pruski poslanik pri sv. Stolici, gotovo nesumljiva priča. On, protestantske vlade zastopnik, sam liberalec in mason, meni, da Döllinger, duhoven, prošt, doktor in profesor bogoslovja p r e t i r a v a nevarnosti, ki bi imele pretiti moderni državi od koncilja! Prav tako so se tudi po evropskih dvorih čudili tesnosrčnosti bavarske politike in se niso skoro nikjer zlagali z nasvetom, da bi sè skupnim postopanjem kakerkoli kratili prostost katoliške cerkve glede koncilja. Pa Döllinger, d u h o v n i k - l i b e r a l e c, je imel manj ljubezni do svoje matere nego liberalne, framasonske vlade, ki so vže zdavno v svoji politiki zatajile katoliške nauke! Tako je — strupenejšega, nestrpnejšega sovražnika cerkev nima nego je d u h o v e n - l i b e r a l e c![2])

Meseca junija istega 1860. leta je knez Hohenlohe predložil bogoslovskim in juridičnim fakultetam bavarskih vseučilišč pet vprašanj, na katera naj bi profesorji odgovorili. Vprašanja so bila prav zvito nastavljena, sè zlobnim namenom vseučiliščne profesorje zvabiti v opozicijo proti namerjavanemu koncilju in njegovim določbam, posebno proti papeževi nezmotljivosti. Vsak slepec vidi v njih spet spletke Döllingerjeve.

Njegovo rovanje proti cerkvi in papeštvu je pa imel venčati podli napad na štiristo škofov, ki so koncilju izrekli željo,

---

[1]) Il est évident que cette pretention erigée en dogme (de l'infaillibilité) de passerait de beaucoup le domain purement spirituel, et deviendrait une question eminentement politique en élevant le pouvoir du souvran Pontife, méme en matière temporelle, au-dessus de tous le Princes et peuples de la chrétienté. Cette doctrine est donc de nature a éveiller l'attention de tous les gouvernementes dont le pouvoir s'étend à des sujets catholiques.

[2]) Naj se nam dovoli, da iz dotičnega pisanja, ki je je grof Arnim poslal iz Rima na Bismarcka, navedemo v naslednjem nekaj stavkov — oni prezvesto označujejo zaslepljenost liberalnih maziljencev, kateri potem, ko so ves žolč izbruhal i proti cerkvi, začno klečeplaziti okol posvetnih vlad, da bi z njih pomočjo cerkvi prizadeli hujših ran. „Wahrscheinlich ist der Fürst Hohenlohe zu diesem Schritte von dem Stiftspropst Döllinger inspirirt worden, welcher in reiner Verstimmung gegen Rom ohne Zweifel sehr geneigt sein wird die Gefahren in etwas übertriebener Weise hervorzuheben, welche dem modernen Staat aus den vermutheten Concilsbeschlüssen erwachsen können. — Es ist nun natürlich, dass Herr Döllinger, dessen theologische Tendenzen von Rom auf Antrieb der ultramontanen deutschen Wissenschaft unterdrückt werden, dessen persönliches Selbstgefühl noch kürzlich verletzt worden ist, als man ihn bei den Vorarbeiten für das Concil überging, in den weltlichen Regierungen Bundesgenossen zu finden wünscht, welche er zu anderen Zeiten nicht gesucht haben würde."

Digitized by Google

naj bi se dogmatično določila papeževa nezmotljivost. To katoliško vedo in papeštvo sramotilno pismo je priobčil v „Augsburger Allgemeine Zeitung." Drznil se je trditi, kaker bi bili nemški škofi večinoma istega mišljenja ž njim! Razvnel je duhove po vsem Nemškem; sledile so z vseh strani priznalne izjave, posebno od profesorjev in pisateljev, katerih pravovernost je bila vže prej dvomljiva. Proti obrekljivi trditvi, kaker bi nemški škofje odobravali Döllingerjeva izvajanja, je odločno protestoval Mogunški škof Ketteler. Isti je tudi razkril svetu perfidnost onih glasovitih „Rimskih pisem o koncilju", [1]) katera je začasa vatikanskega zborovanja prinašala ista „Augsburger Allgemeine Zeitung," pisem, za katera so Döllingerju snov dovažali lažnjivi rimski dopisniki, a on sam je ono snov po tem, kaker se je za njegove hudobne namene primerniše zdelo, predelaval in prirejeval za nemško občinstvo. Kovači „rimskih pisem" so se delali, kaker bi bili v neposredni dotiki z nemškimi prelati na koncilju in bi po teh prišli do vseh tajnosti, kar pa ni bilo res. S tem so hoteli le za nos voditi nemško občinstvo ter sè sprevračanjem resničnih dogodkov vprizorili na Nemškem očiten vpor proti koncilju in, ako mogoče, odpad od Rima. Tako so skušali vedno nepošteni hujskači zlorabljati avktoriteto viših ter sè zvijačnim zavijanjem resnice v ljudstvu netiti strast in je tako speljati na pot herezije in revolucije. Škof Ketteler tedaj označuje perfidnost pravega očeta in inspiratorja „rimskih pisem" mej drugim s temi-le besedami: „Kaka nepopisljiva nepoštenost, da se najnedolžniši pogovori, ki jih imamo mej sabo, spletajo v tako l a ž n j i v in s l e p l j i v z i s t e m, in se ilustrujejo z s a m i m i i z m i š l j o t i n a m i! Taka so tudi v istem listu priobčena „rimska pisma o koncilju." Tu ni posameznih zmot, ampak zistem laži, kjer se vsak dan izvohavajo vsakatera poročila, da se potem po predpisani tendenci porabijo v s l e p l j e n j e n e m š k e g a o b č i n s t v a . . . Ne more biti drugače, nego da kateri brezvesten vohun komu spazuje zaupna poročila, da jih zavija, prevrača, jim poljubno dostavlja in jih tako prireja za včinek, ki ga imajo narediti na Nemškem."

Döllinger si je izbral „Augsburger Allgemeine Zeitung" za osrednje glasilo, da bi po nji organizoval protirimsko gibanje po Nemškem in ostali Evropi. To se mu je večinoma tudi posrečilo; zbral je okol sebe vse sovražnike sv. cerkve, naklonil si vse antikatoliške vlade, da so, kar je bilo v njih moči, delale zapreke koncilju in razširjanju od njega določenih resnic [2])

[1]) „Römische Briefe über das Concil."

[2]) Ketteler je v posebnem pismu znova zavrnil pisatelja „rimskih pisem" v „All. Z." Koj v začetku opisuje žalostne vspehe Döllingerjevega rovanja proti cerkvi z besedami: „Wer die Bewegung in der Presse im diesem Augenblick richtig beurtheilen will, darf nicht vergessen, dass alle Gegner der Kirche u. alle der katholischen Kirche feindlichen Regierungen in

Digitized by Google

Nesrečni Döllinger! Papeža nezmotljivost se je postavno določila in katoličani so jo sprejeli kot pravo dogmo. Od tistega časa ni katoliška cerkev nič izgubila na veljavi, niti je škodo trpela znanost ali umetnost, vladarji katoliški pa so se prepričali, da „nezmotljivi“ papež ni nikaker nevaren njih prestolu, pač pa nevarni so jim oni, ki so Döllingerju slavo peli o njegovih napadih na papeštvo. Na Döllingerja je po vat. koncilju došel poziv, naj se podvrže priznavši papeževo nezmotljivost. Döllinger pa tega ni hotel; bil je potem slovesno izobčen iz cerkve. Potegnil je za sabo vrsto nemških nezmotljivih učenjakov in vstanovil sekto „starih katoličanov“; protestantska Nemčija pa se je vrgla na nemške katoličane; napočila je doba ljutega „Kulturkampfa“; od njega si je stari Ignac obetal zmage nad rimskim obskurantizmom . . A priti je imelo drugače. Strla se je ne katoliška cerkev, ampak železna pest Bismarckova, in Döllinger, stari Döllinger moral je, še predno je zatisnil za vselej trudne oči, moral je gledati zmagoslavje nemške cerkve, ki je omlajena vstala iz groba, v katerega je maščevalna pravica Božja zakopala „Kulturkampf“ sè starim katolicizmom vred. Döllinger pa je vmrl nespokorjen, ločen od cerkve in Kristusa — svarilen vzgled vsem liberalnim duhovnikom!

Čveterniki najnovejše revolucije.

Čveternike potrebujemo v klancih, kjer ne moremo z vozom naprej. Aposteljni najnovejše revolucije so si sicer sezidali ravnih in širokih cest na vse strani, da morejo razvažati svoje blago in je razprodajati ljudem vseh stanov, vsake starosti. Njim je vglajena pot do visocih prestolov kaker do nizke koče tovarniškega delavca-trpina, kateremu z raznovrstnimi poljudnimi listi in knjigami zadušujejo v srcu verski čut in mu vcepljajo socijalistične nazore. Ali vendar od časa do časa se tudi njim voz vstavi, da ne more z mesta. Privale se pod kolesa veliki kamni; zdrami se v ljudstvu katoliška zavest; zagradijo jim pot odločni katoliški možje; papež in škofje povzdigajo svoj glas . . . . A tu voditeljem proti-cerkvenega gibanja na pomoč prihitijo dobri prijatelji, ki se jim iz ust cedi sam med krščanske ljubezni, dobri prijatelji — liberalni katoličani!

Mi smo sicer o tej najpogubniši kugi[1]) vže večkrat in v raznih oblikah i pisali i govorili. Vendar ker so njene za-

derselben thätig sind. Das ist eine nothwendige Folge der geistigen Aufregung (katero je seveda v prvi vrsti provzročil Döllinger), welche die grosse That der Kirche hervorruft. Selbst das russische Schisma hat seine Sendlinge hier, die der „Allgemeinen Zeitung“ sehr nahe stehen.“

[1]) „Pestis perniciosissima“ — Pij IX.

Digitized by Google

sluge pri delu najnovejše revolucije, ki se je deloma vže izvršila, deloma pa se ima še le izvršiti, tolike, naj se nam dovoli, da liberalnemu katoličanstvu spet posvetimo eno poglavje v pričujoči razpravi.

Kar je naredilo tako močne nasprotnike katoliške cerkve, ni pač silno zatiranje in preganjanje, ki dela veliko več mučenikov kot odpadnikov, ampak je perfidnost, je hinavstvo, sladko prilizovanje in izkazavanje neke vrste laži-ljubezni — vse lastnosti liberalnih katolikov: to je, kar prekanja izpoznavalce katoliške resnice, kar izdaje borilce zaničevanju, kar dela brezvspešen trud in trpljenje mučenikov, kateri se obsojajo kot nestrpni, brezumni fanatiki, ki baje ne poznajo svoje dobe![1])

Liberalni katoličani razcepljajo versko izpovedanje. Naša vera izpoveda resnico; kaker je resnica ena, nedeljiva, tako spaja tudi krščanska vera vse svoje izpoznovalce v eno, nedeljivo celoto. To celoto rušijo liberalni katoličani, ki skušajo katoliško resnico spojiti z liberalizmom, luč s temo, Boga s hudičim. Vže apostelj Pavel je take ljudi obsodil pred osemnajstimi veki, a oni še vedno sanjajo o „srečni zvezi liberalnih idej s krščanskimi;“[2]) tudi sv. cerkev naj bi obhajala svojo revolucijo 1789! Ako je katoliška vojska edina le v izpoznavanji ene in iste, cele, nedeljive vere, tedaj jo razcepljajo in zaničljivo delajo sovražnim silam oni, ki kalijo, ki pačijo resnico družeč jo z lažjo. Kdor se pa pri tem okoristi, so nasprotniki resnice in Boga, so liberalci in socijalisti.

Liberalni katoličani stavijo odločnim izpoznovalcem krščanskih načel vsakaterih zaprek na pot. Oni so prvi, kateri jim podtikajo nepoštene, sebične namene. Oni jim očitajo, da ne poznajo krščanske ljubezni in zmernosti, da so nestrpni, da bi vse liberalce radi pogreznili na dno pekla; da so neprevidni, da so pregoreči, zeloti, ki dobri stvari več škodijo nego koristijo. Oni iz spisov in govorov takih odličnih mož iztikajo nebistvene hibe, ki se tičejo več oblike nego bistva, ter s tem vničujejo plod njihovega dela. Kar je dobrega, z molčanjem pokopajo, kar je nepopolnega, obesijo na velik zvon, v pohujšanje vsem dobro mislečim, v radost liberalcem — a vselej v škodo dobri stvari.

Liberalni katoličani delajo brezploden vsak trud, vsako zmago. Komaj so katoliški borilci dosegli kaj vspeha, komaj so se sovražne čete osramočene jele vmikati, kar jim oni zastopijo pot zarotuje jih v imenu Kristusovih ran, v imenu ljubezni, naj pač nesrečnežev dalje ne preganjajo, naj jih ne ponižujejo, saj dobri stvari je vže tako zmaga zagotovljena od Boga! Ko bi se imel narediti zadnji korak, ko bi se zmagi dobre stvari imela postaviti krona — glejte ga hudiča v angeljevi podobi! on je

[1]) Balan. Contin. alla Storia Univ. ecc. Vol. III, 41.
[2]) De Falloux

Digitized by Google

vedno pripravljen v imenu svojega lažnjivega krščanstva podati rešivno roko sovragu Božjemu!

Liberalni katoličani preverjajo z razlogi, ki se zdijo tehtni, pošteni, omamljajo s prijaznimi besedami. Krščanstvo ima več strani; s katerekoli strani je opazuješ, je lepo, je vzvišeno. A zabiti ne smeš, da v krščanstvu je vse mej seboj bistveno spojeno, vsak del je z druzimi neločljivo sklenjen: moti se, kdor meni biti kristijan, ako le nekaj, le kar mu vgaja, sprejme, a drugo zavrže. Tako ravnajo liberalni katoličani; od krščanstva vzamejo le nekaj, ostalo zavrgši; vzamejo pa navadno le to, kar kratkovidne bolj slepi, kar jih pri veliki množici bolj prikupi. Plašč, s katerim navadno odevajo svojo nagoto, je krščanska ljubezen. Prav. Pa krščanska ljubezen je le ena iz rastlin, ki poganjajo iz krščanske vere: kdor poslednje ne izpoznava, je njegova krščanska ljubezen navidezna, ničeva! Pa tudi prijazni so liberalni katoličani; ljubkost, prikupljiva olikanost jim je prirojena. S temi lastnostmi je pa kaj lahko denašnjemu svetu, ki je tako površen, hliniti se poštenega, pravovernega kristijana.

Liberalni katoličani zapeljujejo navadno tudi s poštenim nravnim življenjem. Ti ljudje so navadno blagega, mehkega srca, ljudje, v katerih čustvo prevaguje razumnost. Oni so dobrotljivi, vsmiljeni; ljudje tihe naravi, brez večih skušnjav, torej tudi brez večih grehov. Oni so pravi „božji volki“, ki sami slabega ne delajo, nikomur slabega ne privoščijo. In prav te prikupljive lastnosti jih priporočajo ljudem, da se jih strastno oklepajo in se s tem poprijemajo tudi njih zmot; kajti zdi se ljudem nemogoče, da bi taki dobri, neomadeževani značaji tudi prav ne mislili o veri!

Taki so liberalni katoličani. Nihče se ne bo torej čudil, da je njih vpliv velik, da more biti njih beseda, njih vzgled, kjer ga zastavijo, mogočna zavornica katoliške stvari v boji z nasprotnimi silami.

To dobro razumejo aposteljni novejše verske in socijalne revolucije. Kjerkoli najdejo katoliško vojsko edino, tesno sklenjeno, poskusijo najprej vrzel si narediti v vrste katoličanov s pomočjo njih liberalnih bratov. Zgodovina devetnajstega veka, posebno poslednjih petdeset let nam to očitno spričuje; liberalni katoličani ali so zaprečili zmago katoliške cerkve tam, kjer je bila vže gotova, ali pa so omogočili zmago revolucijskih sil tam, kjer bi bile same ob sebi prešibke. To so skusile vse dežele evropske: Belgija, Italija, Španija, Francija, Avstrija.

V Belgiji so si liberalni katoličani na vest nakopali odgovornost za civilni zakon, kateri je ena glavnih točk v socijalističnem katekizmu. Čudno, kako široko vest imajo ti katoličani! Oni so pripomogli taki antikrščanski vstanovi do zmage, v tem ko so civilni zakon sami liberalci obsojali kot nasproten

Digitized by Google

verski svobodi, in je celo Lebeau, znani sovražnik katoliške cerkve, odrekal državi pravo mešati se v verske obrede.[1]) Isti katoliški poštimavci so sè svojo omahljivostjo zakrivili, da vže od leta 1857 Belgijo vladajo večinoma masoni, in da sploh ta bogata dežela sè svojim pridnim prebivalstvom ne more nikdar zatreti socijalizma ter povzdigniti naroda do prave sreče, katera se najde le v teoretičnem in praktičnem izpovedanji katoliških načel.

O Italiji nam ni treba veliko govoriti. Odločnih, zavednih brezvercev in demokratov je v Italiji vedno malo bilo; a kar je porivalo revolucijski voz, je bila kratkovidnost, breznačelnost, nedoslednost liberalnih katolikov. Sicer najbolj učeni in razsvitljeni možje, v privatnem življenji vzgledni katoličani, kaker Manzoni, Cesare Cantu, Rosmini, Ventura in tisoč druzih, so se z vsem mladiniškim ognjem ogrevali za revolucijo proti posvetni državi papeževi, ne da bi videli, h kakemu koncu mora tako gibanje priti. Še le zdaj, ko je delo dovršeno, in ko so začeli socijalisti in radikalci krinko metati z obraza, še le zdaj se vračajo k pameti in se začnejo organizovati proti rastoči socijalni nevarnosti.

V Španiji se bojujeta katoliški in masonski ali brezverski princip vže od časa Napoleonovega. Vže kolikokrat je bila legitimna, katoliška reč blizu zmage, a vsakrat se je vmes vrinil nesrečni katoliški liberalizem, kateri vzdržuje v Španiji, v tako odlično katoliškem, vitežkem narodu ono breznačelno, polovičarsko, katoliško ljudstvo demoralizujočo vlado. Leta 1873 je legitimni kralj Don Karlos, zastopnik čistega katoliškega načela, stopil na špansko zemljo. Mesto za mestom je posedel. Narava se mu je vdala, povsod ga je narod začel pozdravljati za svojega kralja; a glej, nesreča je hotela, da je ravno takrat v Franciji na krmilu stalo liberalno katoličanstvo. S Francoskega je vlada Karlosu delala vsakeršnih ovir, podpirala španjske radikalce. Slednjič so še španjski „zmerni“ katoliki podali francoskim roko in tako vjalovili katoliško podjetje junaškega kralja. Nikdar več se ne povrne prilika tako vgodna za katoliško Španijo. Še zdaj se narod pokori, žrtva antikrščanskih framasonskih spletk! Res, šiba Božja — liberalni katolicizem, kaker ga je večkrat imenoval Pij IX!

Isto nesrečno vsodo je liberalno-katoliška kuga prizadela Franciji. Ako sploh kdaj, bil je francoski narod po nesrečni vojski z Nemčijo voljan od pogubnih principov 1789 vrniti se k načelom sv. katoliške cerkve. Pač ginljivo je, kako je l. 1873 poslanska zbornica javno sklenila, da se ima na Montmartru v Parizu sezidati Srcu Jezusovemu narodno svetišče. Tedaj so se začela vstanovljati katoliška vseučilišča; katoliška zavest se je

[1]) Huyttiens. Discussions du Congrès national v. 1. p. 602.

Digitized by Google

probujala, možje so vstajali s krepko besedo, nevstrašno potezajoč se za prava katoliške cerkve. A reč je spet začela zastajati; nesrečni liberalizem francoskih katoličanov, ki je nekdaj podpiral prestol Filipa Orleanskega, ki se je zavezaval z svetohlinsko, v bistvu masonsko politiko Napoleona III, ta liberalizem je tudi zdaj vstavil ter počasi pomagal zadušiti katoliško gibanje na Francoskem. Meseca maja 1873 je moral liberalni Thiers odstopiti od predsedništva. Zbornica je za predsednika republike izvolila Mac-Mahona. Vanj so katoličani stavili velike upe; res, mož je bil za-se dober kristijan, odličen vojak, a mož polovičnih načel, katoliško-liberalnega mišljenja! Da bi si takrat Francija na čelo postavila c e l e g a moža-katoličana, bi bila najbrže vkrenila na drugo pot kot jo najdemo dandanes. Pa Francija je še močno bolehala za staro boleznijo, tako močno, da celo škofje, kot je bil Dupanloup, so tirjali od Henrika V, naj prizna narodu „svoboščine“ l. 1789, ako hoče zasesti prestol francoski! Mac-Mahonovi ministri so bili istega duha: monarhisti, a nestalni v principih, večinoma pristaši zmernega liberalizma, prepričani, da principi velike revolucije se dajo soglasiti s „silabom“, sicer pa pripravljeni prej odpovedati se poslednjemu nego prvim. Tako so spet katoliško-liberalni čveterniki pomagali radikalcem voz izvleči iz blata, v katero jim je bil zagazil, in Francijo bo stalo spet britkih skušenj in prevratov, preden se povrne tje, kjer je bila l. 1873.

Nič častniše vloge ne igrajo katoliški liberalci v Avstriji. Tudi pri nas se vže dolgo bije boj mej liberalizmom in katoliško resnico; ta boj bi bil vže davno pri kraji, in bi bil gotovo končal sè zmago Božje stvari, da ni bilo tudi pri nas nesrečnega polovičarstva, ki toliko ljubi mir in — spanje, ki se s toliko vestnostjo izogiblje načelnostnih prepirov. Kako lehko bi bilo za vselej vreči liberalni zistem l. 1873, ko je liberalizem z velikanskim dunajskim polomom in z drugimi žalostnimi vspehi dozarjal svoj britki sad! Odločnosti je manjkalo, manjkalo je mož c e l i h načel. To slabost katoličanov je dobro poznal Stremayer in drugovi pa drugi ministri, ki Avstrijo vladajo do dandanes. To našo novejšo, res žalostno dobo označuje slaven zgodovinopisec tako: „Vedeli so liberalci, kako je mej katoličani veliko takih, kateri, p o l n i g o l o b j e p r i p r o s t o s t i,[1]) so se kazali z a d o v o l j n i z v s a k o m a j h n o k o n c e s i j o, in so bili pripravljeni vsako zlo, ki se je le na pol izvršilo, vzeti za herojično dejanje in kot znamenje poboljšanja.“[2]) Od časa do časa pade z vladne mize kaka mrvica katoličanom, kaka nebistvena odredba n. pr. naj se vradniki na Telovo vdeležujejo procesije, naj se šolska mladež vzgaja „versko-nravstveno,“ naj se

[1]) Pieni di semplicità colombina!
[2]) Balan. Continuazione ecc. II. 98.

Digitized by Google

šolske knjižnice revidujejo itd. — pa je za par let potolažena katoliška vest! Tako se mirno naprej premika liberalni voz. Ko ga pa žuga radikalizem ali socijalizem prekucniti, priskočijo na pomoč s katoliške strani možje polovičnih načel, da ga v zvezi z liberalci pridržijo. In tako čedalje globokejše zasaja svoje morilne zobe v katoliške narode, v katoliško cesarstvo brezverski radikalizem, po šoli, po časopisji, po slovstvu, pot pripravljajoč veliki socijalno-politični revoluciji. Naš greh, naš dolg, o zaspani, o polovičarski katoličani!

Zmaga katoliške reči je zagotovljena v besedah njenega Božjega početnika Jezusa Kristusa: Peklenska vrata je ne bodo premagala; a prepričani smo, da ta zmaga pride tem preje, ta zmaga bo tem popolniša, čim radikalniše se z naše njive iztrebi plevel liberalnega katoličanstva, čim hitreje izgine načelno polovičarstvo in pomežikovanje z ljudmi, ki so nasprotniki Božji![1])

Dr. Mahnič.

David Friderik Strauss.

III. Pobija se teorija o evangeljskih mitih.

2. Štiri evangelja so avtentična in nepokvarjena.

Strauss trdi, da so naša evangelja bila spisana še le sredi II. stoletja od neznanih pisateljev po ljudskem nezanesljivem poročilu, ker manjkajo verodostojne priče iz I. in iz prve polovice II. stoletja, ki bi evangelja že takrat omenjale. Po tem takem bi bil postanek krščanstva popolnoma v meglo zavit in o njega Božjem začetniku bi ne vedeli nič gotovega! Ta trditev se mu zdi tako jasna in dognana, da bi velikodušno celo svojo hipotezo žrtvoval, ako bi se mu nasprotno dokazalo. Dobro! Mi sprejmemo stavo. — Dokazati hočemo, da so naša evangelja res pisana od onih mož, katerim jih krščanstvo toliko stoletij sèm prilastuje.

[1]) O liberalnem katolicizmu velja sodba, ki jo je v Parizu izrekla Sorbona o l. 1644 izišli knjigi Teof. Brachet-a „Le pacifique véritable“: „Ti ljudje, ako kdaj cerkev Božjo .. očitno (aperto Marte) napadejo, povspešujejo zmago sv. cerkve; ako pa skriti prežijo, ne le da zmago zadržujejo, ampak v tem tudi plenijo, neprevidne ranijo, nestanovitne zapeljujejo.“

Digitized by Google

Dokaže pa se avtencija (pristnost) kake knjige sè zunanjimi in notranjimi dokazi. Z u n a n j e dokaze imenujemo vse one priče začasnih ali pozneje živečih pisateljev, ki z jasnimi besedami omenjajo avtorja ali dobo kake knjige ali pa se kakersibodi na knjigo in njen zaderžaj ozirajo, ne da bi je izrecno imenovali. N o t r a n j i dokazi pa so nam vsa ona znamenja, ki se v knjigi sami nahajajo in dajo sklepati na njen izvir (početek); vsaki knjigi je namreč vtisnjen značaj njenega pisatelja kaker n. pr. otroku podoba očetova, ali kaker Francoz pravi: Le style c'est l'homme. Preiskujmo najprej z g o d o v i n o r o k o p i s o v, kateri so nam ohranili prvotni tekst. Da se originali (avtografi), pisani od evangelistov samih na papir ali pergamen, do sedaj niso mogli ohraniti, razumel bo lahko vsak. Mesto teh pa imamo p r e p i s e (apografe). Grški tekst vseh 4 evangeljev ali vsaj posameznih odstavkov se nahaja po Scrivenerjevem[1]) mnenju v 1000 rokopisih, izmed katerih stavljajo kritiki dva (nekateri celo tri, namreč vatikanski, sinajski in aleksandrijski kodeks) v IV. stoletje, eden (palimpsest sv. Efrema) in 10 sancijalnih v V. druge v VI. — X. stoletje. Noben klasik se ne more ponašati s tolikim številom ohranjenih rokopisov in samo malo rokopisov je, ki izvirajo iz II — III. stoletja p r e d Krist. n. pr. neki o d l o m k i Platonovega Fedona, Homerove Ilijade in Aristotelove Politeje (iz I. stol.), ki so se našli v egipčanskih grobovih. Da nemamo starejših evangeljskih rokopisov, vzrok je najbrž Dijoklecijanov vkaz iz l. 303, da naj se kristijanom svete knjige sežgo.

Res je, da prepisi, naj si bodo še tako stari in mnogoštevilni, ne zadostujejo, da bi se avtencija in nepokvarjenost kake knjige dokazala. Zatorej je treba drugih dokazov.

Kdaj so bila evangelja spisana, je težko natanko določiti. Katoliški teologi uče, da je sv. Matevž pisal v letih 40 — 50, sv. Marka 52 — 62, sv. Luka 61 — 63, sv. Janez okoli l. 100. Nemški racijonalisti stavljajo te letnice nekaj više ter menijo, da so bila evangelja dovršena v l. 70 — 100. Mej najstarejšimi rokopisi evangeljev in mej zadnjim evangelistom (sv. Janezom) imamo torej 250 let praznote, katero je treba sè zgodovinskimi pričami napolniti. V ta namen hočemo rabiti ista sredstva, kakeršnih se poslužujejo filologi, želeč dokazati avtencijo kakega klasika, namreč zunanje in notranje dokaze. Med zunanjimi dokazi je poglavitna t r a d i c i j a ali ustno sporočilo t. j. vse one javne in zasebne priče, ki omenjajo naša evangelja za časa njih postanka pa do njih najstarejših prepisov.

Najprej naštejmo one sv. očete in cerkv. pisatelje, ki omenjajo ob enem v s a š t i r i e v a n g e l j a.

---

[1]) S c r i v e n e r, Introduction to the critic of N. T. ed. 3. p. 75; glej C o r n e l y, Histor. et critic. Introductio vol I. p. 300.

Digitized by Google

Sv. Irenej, rojen v Aziji v letih 133 — 140, učenec sv. Polikarpa in Papije (torej dveh učencev sv. Janeza evangelista), pozneje sloveč škof v Lijonu (177 — 202), piše, da čez celi svet razširjena cerkev sloni na štirih evangeljih kaker na štirih stebrih.[1])

Na drugem mesta iste knjige nam pove sv. Irenej, kedo in kedaj je pisal posamezna evangelja. „Tako je Matej mej Hebrejci izdal v njih jeziku knjigo evangelje, ko sta Peter in Pavel v Rimu evangelje oznanjevala in vtemeljevala cerkev. Po njih razhodu (odhodu) je tudi Marka, učenec in tolmač Petrov, izročil nam v pismu (pismeno) to, kar je Peter oznanjeval. Luka pa, spremljevalec Pavlov, je v pismo položil od njega oznanjevano evangelje. Pozneje je tudi Janez, učenec Gospodov, ki je celo na prsih njegovih slonel, izdal evangelje, v Efezu azijskem bivajoč".[2]) Ta priča obsega v sebi tradicijo lijonske, smirenske in efežke cerkve ter sega noter do apostolskih časov.

Tradicijo aleksandrijske cerkve nam je ohranil učeni Klement aleksandrijski († 217), ki v svoji knjigi Stromates aprokrifnim evangeljem nasproti stavlja „štiri evangelja, katera so nam izročena po sporočilu.[3]) Na drugem mestu, katero nam je ohranil Evzebij, očak cerkv. zgodovine (H. E. VI, 14), razlaga Klement aleks., zakaj in ob kaki priložnosti sta pisala sv. Marka in Janez.

Iz več njegovih citatov razvidimo, da je imel pred seboj evang. sv. Mateja, Luke in Janeza.[4]) Njegov učenec, jekleni Origen, takisto omenja 4 evangelja pisana od Mateja, Marka, Luke in Janeza, sklicujoč se na tradicijo, ter pravi, da samo ta vesoljna cerkev brez vgovora pripoznava.[5])

Poslušajmo, kako so sodili o postanku naših evangeljev afriški kristijani. Kartažan Tertulijan, oče cerkv. latinščine († 240), piše zoper krivoverca Marcijona tako-le: „Evan-

[1]) Quoniam enim quatuor regiones mundi sunt, in quo sumus, et quatuor principales spiritus (t. j. vetrovi), et disseminata est Ecclesia super omnem terram, columna autem et firmamentum Ecclesiae est evangelium et spiritus vitae: consequens est, quatuor habere eam columnas, undique flantes incorruptibilitatem et vivificantes homines. Ex quibus manifestum est, quoniam qui est omnium artifex Verbum, qui sedet super Cherubim et continet omnia, declaratus hominibus, dedit nobis quadriforme Evangelium, quod uno spiritu continetur. S. Iren. C. haereses, l. III, c. 11, n. 8.

[2]) S. Iren. C. haer. III, 1. cfr. Euseb. H. E. V, 8.

[3]) Clemens Alex. Strom. III, 13.

[4]) Primerjaj n. pr. Paedag. l. I. c. 8 z mesti sv. Jan. I, 1 Mateja XIX, 17. Jan. XV, 1, 2 itd. Strom. l. II, c 15. Mat. V, 28. Strom. II, c. 11. Mat. V, 8, 28. Strom. III, c. 7. Mat. XIX. 12. Strom. l. IV, c 9, Mat. X, 32, Mark. VIII, 38, Luk. XII, 8, 11, 12, Strom. VI, 8, Mat. XIII, 25.

[5]) Sicut ex traditione accepi de quatuor evangeliis, quae sola in universa Dei ecclesia, quae sub coelo est, citra controversiam admittuntur. Origen. Comment. in Matth. apud Euseb. H. E. VI, 25.

Digitized by Google

geljev pisatelji so apostoli, katerim je Gospod sam dal nalogo oznanjevati evangelje, in možje apostolski, ne sami, ampak z apostoli vred in za apostoli .... Med apostoli nam delita vero Janez in Matej, med apostolskimi možmi jo obnavljata Luka in Marko."[1])

Tudi v Rimu so bila evangelja v II. stoletju znana. Leta 138, kmalu ko je vladati jel Antonin Pij (138 — 161). spisal je sv. Justin, imenovan filozof in mučenik, svojo apologijo v obrambo kristijanov, v kateri se nahaja toliko evangeljskih dogodkov in govorov, da je moral pisatelj te le iz naših evangeljev vsprejeti. Razlagaje cesarju krščansko službo Božjo opomni, da so tako „apostoli v svojih znamenitostih, katere se imenujejo evangelja, kot od Jezusa jim naročeno sporočili"[2]) Nadalje piše isti apologet, da se shajajo v nedeljo vsi (kristijani), ki stanujejo v mestih ali pa na deželi, na nekem skupnem kraju, in da se tedaj čitajo „znamenitosti" (memorabilia) apostolov ali pa spisi prerokov.[3]) Torej so v prvih časih krščanstva ob nedeljah kaker dandanes čitali evangelja in odstavke starega zakona (liste). Iz tega tudi razvidimo, da sv. Justin evangelje vzporeduje knjigam st. zakona in da jim priznava kanonično veljavo.

Strauss in Tubinžani vvidevši moč Justinovih besed v prid sv. evangeljem, zvijajo se na vse mogoče kriplje, da bi te vničili, češ, da je sv. Justin svoje citate, ki so evangeljskim popolnoma slični, vzel iz kakega drugega evangelja, ki se dandanes ne nahaja več, ali pa da jih je zajel iz ustnega sporočila. Smešen izgovor! Zakaj pa se tisto „najstarejše", gotovo imenitno evangelje ni ohranilo in so prvi kristijani mesto njega (po Straussovih mislih) sprejeli ponarejeno evangelje od neznanih pisateljev, ne da bi se kedo bil zavedel in temu oporekal?

Tolika je moč Justinovih dokazov, da celo Strauss pripoznava, da so za časa sv. Justina evangelja sv. Mateja, Marka in Luke bila znana.[4]) Ker pa sv. Justin ne citira evangeljev doslovno (ad verbum), meni, da je moral imeti ta apologet poleg naših evangelijev še druge. Vbogi Strauss še tega ne vé, da so stari (tudi klasiki) le splošno citirali, ne pa natančno, navadno le iz spomina, ne pa doslovno.

---

[1]) Tertullianus, adv. Marcion. IV, 2.

[2]) S. Justin M. Apolog I. c. 66: *οἱ γὰρ ἀπόστολοι ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτῶν ἀπομνημονεύμασιν ἃ καλεῖται Εὐαγγέλια.*

[3]) S Justin. l. c. (Op. omn., Coloniae 1686 p 98).

[4]) Tudi Hilgenfeld, eden najbolj naprednih racijonalistov, to priznava pišoč: Es unterliegt keinem Zweifel, dass er (sv. Justin) auch (neben Matth. u. Marcus) das Lucas-Evangelium gebraucht habe; sogar der Gebrauch des Johannes-Evangelium's wird schwer abzuweisen sein. Einleitung p. 66.

Digitized by Google

Nadalje vprašamo Straussa, kako bi se upal filozof in mučenik sv. Justin v javni apologiji, cesarju posvečeni, sklicavati se na apokrifna (podložena) torej neverojetna evangelja? — Da je poznal sv. Justin samo 4 naša evangelja, priča tudi njegov učenec Tacijan, ki je bil poleg Teofila, škofa antijohijskega (l. 168.) prvikrat vsa štiri evangelja zbral v harmonično celoto „Diatessaron". Vrh tega označuje sv. Justin v drugi svoji knjigi (Dialog. cum Tryphone c. 103) dovolj jasno pisatelje teh „znamenitosti" t. j. evangeljev, pripomnivši: „v znamenitostih, katere so bile pisane od apostolov in njih spremljevalcev." Kdo ne vidi v teh besedah označenih apostolov Mateja in Janeza, ter Marke, spremljevalca sv. Petra, in Luke, spremljevalca sv. Pavla?

Tu vsak lahko spozna vso lahkomiselnost in svojevoljnost Straussovih „dokazov" proti pristnosti evangeljev. Celo sloveči protestantovski kritik Konst. Tischendorf je takim tajilcem in zavijalcem zgodovinskih prič zasluženo v obraz zasolil besede: „to se pravi zgodovini in zdravi pameti v obraz biti."[1])

Da so bila evangelja in sploh skoro vse knjige n. z. Rimcem znane in rabljene, priča Muratorijev fragment, pisan v Rimu okoli l. 150.

Celo krivoverci, ki so rabili in pačili evangelja za svoje krivoverske namene, pričajo o starosti in pristnem izviru teh svetih knjig. Vže sv. Irenej je to resnico sprevidel in zapisal znamenite besede: „Tako trdno so vtemeljena naša evangelja, da celo krivoverci zanje pričajo in da vsak, zajemaje iz njih, skuša dokazati svojo (krivo) vero."[2])

Tako piše katoliški škof živeč v drugi polovici II. stoletja, sodeč o prvi njega polovici. In ta prva polovica II. stoletja, v kateri so živeli gnostični krivoverci, je ravno tista doba, iz katere hočejo denašnji racijonalisti dobiti orožja, da bi pobili pristnost naših evangeljev. Ali morda Irenej, ki je le par desetletij za temi krivoverci živel, ni mogel bolje vedeti o postanku in zlorabi evangeljev, ko Strauss in oholi nemški profesorji, osemnajst stoletij pozneje živeči? J. Knabenbauer S. J. sklepa iz tega, da je bilo takrat prepričanje o apostolskem izviru evangeljev tako jasno in neovrgljivo, da so morali celo krivoverci le na ti podlagi svojo krivovero zidati. V ta namen so namreč evangeljske tekste silovito krčili, pretvarjali in zavijali, ali nobenemu ni prišlo na misel eno ali vsa štiri evangelja kot nepristna zavreči.[3])

Tudi poganski filozof Celz, ki je za časa Hadrijana in

[1]) Const. Tischendorf, Wann wurden unsere Evangelien verfasst? Leipzig 1866 p. 43.
[2]) S. Irenaeus, adv. haer. II, 7.
[3]) Stimmen a. M. Laach Bd. 23, p. 120.

Digitized by Google

Antonina živel (v prvi sredi II. stoletja) in je krščansko vero strastno napadal ter zvijačno sramotil v znani knjigi *Λόγος ἀληθής*, dokazuje s tem, da je poznal naša evangelja. Govoreč n. pr. o vstajenju našega Zveličarja zabavlja, da si evangelisti nasprotujejo. Pri tem pa Celz nikdar ne taji avtencije evangeljev, znamenje, da ni imel vzrokov za to, če ne bi bil gotovo kristijanom tudi to očital in se nad njimi zmagoslavno šopiril. Ta priča je zelo stara, ker Celz pravi sam da je le malo let preteklo, kar je Krist svojo cerkev sezidal.[1])

Strauss dobro ve o vseh teh zgore navedenih zgodovinskih pričah, ki govore za avtencijo evangeljev, vendar mu je vse to še premalo, ker znaša daljava do začetka evangeljev še zmerom sto let, torej toliko da se je lahko v teh letih mit razvil. Treba torej še niže v zgodovinske predale seči in navesti priče iz I. in začetka II. stoletja.

Sv. Ignacij, škof Antijohijski in učenec sv. Janeza evangelista († 107), navaja v svojih pismih večkrat sv. Matevža in Janeza. Drugi učenec istega apostola, namreč Papija, škof hijeropolitanski v Frigiji okoli l. 120, zapustil nam je klasičen tekst, iz katerega dokazujemo, da sta pisatelja prvih dveh evangeljev sv. Matej in Marka. Sodelovalec sv. Pavla, sv. Klement rimski, tretji papež za sv. Petrom, pisal je l. 96 svarilno pismo Korinčanom, v katerem se nahajajo citati iz Matevža, Lukeža in celo Janeza. Pismo sv. Barnabe (apostola?), pisano v l. 70 — 120 navaja večkrat sv. Mateja. Prestara knjižica „nauk 12 apostolov (*Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων*) iz I. stoletja govori o pisanem evangelju ter omenja Mateja in Luko.

Tako smo prišli do učencev apostolov in posredno do samih apostolov.

Zdaj hočemo navesti še drug imeniten dokaz. Strauss je pri svojem strastnem napadanju evangeljev kar pozabil na sv. Pavla. Celo racijonalist Baur, vstanovnik tubinžke šole, priznava, da so štirje prvi listi sv. Pavla popolnoma pristni. Dobro! Kaj pa obsegajo ti listi? Nič drugega kakor to, kar uče več ali manj evangelja: da se je Božji Sin včlovečil, bil za nas križan, da nas je sè svojo smrtjo odrešil, da je od smrti vstal itd. Sv. Pavel pa se je bil spreobrnil 3 leta po smrti našega Zveličarja, občeval z apostoli in pisal omenjene 4 liste v letih 51 — 60!

Da tem dokazom dodamo venec, navedemo še prid evangelistov še tretje naše evangelje.

Sv. Luka namreč pravi v začetku svojega evangelja (I, 1), da jih je mnogo skušalo pisati zgodovino Kristusovih dejanj, in da hoče tudi on podati kritično in vrejeno evangeljsko zgodovino.

---

[1]) Origen. adv. Cels. I, 26.

Digitized by Google

Torej so vže za časa sv. Luke bili evangeljski zapiski; nekateri eksegeti menijo celo, da meri tu sv. Luka na prva dva naša evangelja. Tako smo prišli pri svojem raziskavanju prav do tistega časa, ko sta se prvo in drugo evangelje pisali. Niže in bliže pač ne moremo iti.

Poleg zgodovinskih dokazov, ki pričajo o starosti naših evangeljev, je treba v poštev jemati tudi njih stare prestave, ki so osnovane na grškem izvirniku. Imamo namreč staro latinsko prestavo, Itala imenovano, in sirsko Pešito iz sredine ali celo iz začetka II. stoletja, eno ali dve koptski prestavi iz II. — III. st. po Kr. Nekateri učenjaki menijo celo, da je treba staviti Italo in Pešito na konec I. stoletja, kar pa ni gotovo. Ker nahajamo več recenzij (izdaj) Itale[1]) in Pešite[2]) in ker se obe prestavi popolnoma vjemati, zato je moral izvirni tekst evangeljev vže mnogo prej biti spisan, najmanj pol stoletja prej. Kritično raziskavanje evangeljskega teksta nas torej zopet privede v konec prvega stoletja. Tako uči prvi kritik v ti stroki, slavni K. Tischendorf,[3]) kateri je ob enem na podlagi zgodovinskih prič prišel do sklepa, da je bil kanon (zbirka sv. knjig) N. Z. vže zaključen koncem I. stoletja ali k večemu v začetku druzega.[4])

Nazajgrede od IV. stoletja, kamor segajo najstarši evangeljski prepisi, smo se prepričali, da so bila naša evangelja po celem krščanskem svetu in v vseh dobah noter do njih izvira znana in rabljena. Prve stolice krščanstva na vshodu, jugu in zapadu, kaker: antijohijska, efežka, aleksandrijska, rimska in lijonska cerkev, nadalje krivoverci (posebno gnostiki) in pogani (Celz), stare prestave in izdaje evangeljskega teksta pričajo soglasno in jasno, da so naša evangelja pristna in nepokvarjena. Noben klasik, da smelo rečem, nobena knjiga na svetu se ne more ponašati s tako odličnimi javnimi in zasebnimi pričami.

Ko bi hoteli sulico obrniti in tako strogo postopati, raziskujoč avtencijo starih klasikov, kaker racijonalisti postopajo sè sv. pismom, morali bi malo ne vsi pasti. Nekateri več ali menj poškodovani rokopisi Vergilja, Cicerona in Salusta priha-

[1]) S. Hieronymus, Praef. in Jos. o latinske prestave popravljanji piše tako-le: Maxime cum apud Latinos tot sint exemplaria, quot codices, et unus quisque pro arbitrio suo vel addiderit vel subtraxerit, quod ei visum est. Primeri tudi S. Augustini Doctr. christ. II, 11.

[2]) Cureton, kanonik Westminsterski je našel v nitrijski puščavi l. 1858 neke evangeljske tekste Pešite, ki so po Kaulenovih in Tischendorfovih mislih starejši kaker do sedaj znane izdaje. Lansko leto ste dve angleški Misses našli v sinajskem samostanu nove sirske rokopise (evangelj ev ?), o katerih pa sedaj ne morem še poročati.

[3]) C. Tischendorf l. c. p. 124 — 187.

[4]) L. c. p. 99.

Digitized by Google

jajo iz IV. stoletja, rokopisi Terenca in Gaja iz V. st. Najstarejši kodeksi Tacita in Julija Cezarja so iz IX. st. Izmed 250 rokopisov Horacija spadata samo dva v VIII. st. Tibula rokopise zasledujemo še le v XV. stoletji, itd. Herodota omenja prvi Aristotel, torej 100 let pozneje, za tem čez 250 let zopet Ciceron in Dijoniz halikarnaški. Tukidida se spominjata še le Ciceron in Dijoniz halikarnaški skoro 330 let po njega smrti itd [1]) Vprašamo, ali so vsi ti klasiki zategadelj nepristni?

Recimo, da bi evangeljev nobena davna zgodovinska priča ne omenjala, vendar bi morali iz njih z a d r ž a j a sklepati, da so bili spisani v onem času, v kateri je stavlja tradicija. S tem pridemo do n o t r a n j i h d o k a z o v, s katerimi hočemo dognati pristnost evangeljev. Prebiraje liste evangeljev moramo brž priznati, da so jih mogli pisati samo očevidci t. j. taki, ki so bili navzočni pri dogodkih. Tako živo, nazorno in nadrobno pišejo evangelisti, toliko zgodovinskih, kronologičnih, topografičnih, arheologičnih in osebnostnih podrobnosti nam podajajo, da more le oni, ki se je s pametjo skregal, tem pisateljem verodostojnost odrekati. Kedor tako natančno piše, izpostavlja se nevarnosti, da ga lahko kontroliramo in kot lažnika zasačimo. Pa primerjajte pisavo evangelistov pisavi Zendaveste, budističnim legendam, Talmudu, Homeru, jugoslovanskim junaškim pesnim, in videli bodete gorostasni razloček. Tu je vse megleno, okrašeno, brez reda in zveze. Tu se nikdar ne pove, kje in kdaj se je to ali ono zgodilo, in tudi če se pove, ponavljajo se navadno zmerom iste stereotipne fraze, ki bijejo zgodovini v obraz.

Vgovarjalo bi se nam, da znajo tudi romanopisci in apokrifnih knjig pisatelji historično obliko posnemati. Zakaj bi neki evangelistom to bilo nemogoče? — Kako bi za Božjo voljo bili zmožni neolikani judovski ribiči, ki niso znali še dobro grškega ne, tako finega sleparstva? Če njih pisava vender človeka gane, kar celo E. Renan in drugi neverci priznavajo, temu ni vzrok umetni njih slog, tudi ne vzlet fantazije, ampak plemenita preprostost njih pripovedovanja in gola resničnost dogodkov.

Nadalje trdimo, da evangelisti, tudi če bi bili hoteli, niso m o g l i s l e p a r i t i. Saj se dejanja Kristusova in njegovih učencev niso godila v kakem skrivnem kotu, ampak j a v n o, v pričo neštevilnih prič, prijateljev in sovražnikov. In ker so evangelisti kmalu po smrti Kristusovi pisali, moralo je takrat še mnogo ljudi živeti, ki so Kristusa videli in slišali. Kako bi se bili upali evangelisti pisati proti občno znani stvari, ne da bi se jim vgovarjalo, kaker so n. pr. vgovarjali cerkv. očetje apo-

[1]) Dr. S t e p h. P a w l i c k i, Der Ursprung des Christenthums, Mainz 1883 p. 60 in 84; T e u f f e l - S c h w a b e, Geschichte d. röm. Litteratur IV. Aufl. 1882; S i t t l, Griech. Litteraturgesch. 1884 — 1887; B i r t, Das antike Bücherwesen, Marburg.

Digitized by Google

krifnim knjigam? To bi bilo tako neumno, kaker če bi danes hotel kdo trditi, da smo Avstrijci pri Kraljevem gradcu l. 1866. zmagali.[1])

Nadalje bi bilo pisatelju v II. stoletju po Kr. popolnoma nemogoče tako nadrobno pisati o političnih in socijalnih razmerah Palestine, o osebah in krajih, o navadah in običajih, posebno pa o denarjih, ki so bili takrat v rabi, ker je Palestina po razrušenju Jeruzalema in vničenju judovske države dobila vse drugačno lice. To bi bil še le čudež, ko bi kak grški zgodovinar ali judovski rabin v II. stoletju pišoč o Kristusu vse tako natanko zadel, da bi mu denašnji zgodovinarji ne mogli dokazati zmote.

Tudi vzvišeni nauki, dogmatični in moralni, kateri se nahajajo v evangeljih, so nam nov dokaz o resnicoljubnosti evangelistov. Ti nauki namreč presegajo obseg človeškega razuma in torej niso mogli biti izmišljeni od preprostih ribičev. Krščanski nauki in skrivnosti daleč nadkriljujejo nauke vseh filozofov in celo judovsko vero st. z. Torej ne ostaja druzega, kaker da so evangelisti te nauke od Božjega Sinu sprejeli in nam jih odkritosrčno sporočili.

Nadalje vprašamo, kako so mogli ti preprosti judje, med katerimi je bil samo sv. Luka, (rodom pogan in zdravnik) nekoliko izobražen, sestaviti tako idealno podobo našega Zveličarja? Morda poreče kdo sè Straussom: to podobo Mesije so si evangelisti priredili poleg preroških mest st. zakona. Poleg te hipoteze bi morali biti evangelisti izvrstni pismouki, prekanjeni sleparji, veči in zmožnejši zavijalci svetopisemskih mest in zgodovinskih prič kaker Strauss sam. Kako neumna je ta trditev, spozna se iz tega, da so Judje ravno nasprotnega Mesije pričakovali, kralja zemeljskega, ki bi je odrešil jarma rimljanskega! Da so Judje in celo apostoli imeli res tako krivo mnenje o Mesiji pričajo evangelja (Mat. 20, 21 — 23; Mark. 10, 35; Jan. 19, 14 — 15; 18, 33. AA. 1, 6), Jož. Flavij (Bell. jud. VI, 5, n. 4), Sveton (Vespas. c. 4), Tacit (Histor. lb V, c. 13). In vendar so si vkljub temu nevede (?) izmislili podobo trpečega Mesije?!

Konečno vprašamo, ali so mogli ti možje lagati brez kake koristi? da, dati celo življenje za svoje prepričanje? Vže prej ko so jeli apostoli pisati, so bili od judovskega višega zbora v ječo vrženi, bičani, zasmehovani, in vendar jim teh sanj o Kristusu niso mogli izbiti. Ne samo apostoli in evangelisti so evangelje zapečatili sè svojo krvjo, ampak tudi njih nasledniki, papeži, učeni škofje in pisatelji, kaker sv. Ignacij, Polikarp, Lin, Klet, Klement, Ksist, filozof Justin, Dijoniz areopažki itd.; vsi

[1]) Celo Straussu se tako sleparstvo zdi nemogoče. Leben Jesu II Aufl. I. p. 91.

Digitized by Google

ti in celo neštevilo krščanskih mučenikov so sè svojo smrtjo potrdili ono vero v Kristusa, katero so zajemali iz evangeljev. In nobeden od teh ni vedel ničesar o sleparstvu evangelistov? — To je neverojetno in hipoteza o „sleparstvu“ je popolnoma neznanstvena.

Ne, ne! Evangelisti niso nobeni sleparji, ampak so. kaker pravi zadnji in največi izmed njih, sv. Janez namreč, sporočili nam to, kar so slišali in videli sè svojimi lastnimi očmi, kar so razvideli in kar so njih roke obtipale“ (I. list sv. Jan. I. 1). In če tudi dva izmed njih, namreč sv. Marka in Luka, nista bila apostola, sta vendar občevala z apostoli in drugimi sovremeniki Kristusovimi ter se natanko dala od njih podučiti, kaker sv. Luka v začetku svojega evangelja pravi.

3. Evangelisti si nikaker ne nasprotujejo drug drugemu in tudi ne sočasnim posvetnim pisateljem.

Strauss smeši evangelja, češ, da si neprenehoma v svojih poročilih nasprotujejo in v obraz bijejo sočasnim posvetnim pisateljem. Mi katoliki ne moremo nikaker dopustiti, da se evangelisti motijo ali lažejo, drugače bi ne bili pri pisanju od sv. Duha navdihnjeni. Če se torej nahajajo v njih nasprotja, so le navidezna (antiofanije), ne pa prava (antiologije). Treba le dobro rabiti hermenevtična pravila, in vsa nasprotstva zginejo. Vže sv. Avguštin je v tem obziru zapisal zlato pravilo: „Tam (v sv. pismu), če je kaj absurdnega, ne sme se reči: pisatelj te knjige se ni držal resnice, ampak je ali kodeks pokvarjen ali se je prestavljavec zmotil, ali pa ti ne razume“[1]) Za Straussa in njegove somišljenike velja večinoma tretji od tu naštetih slučajev. Nočemo in ne moremo tu razvozlati vseh navideznih nasprotstev, katere Strauss nahaja v evangeljih. Kdor se hoče o tem natančneje podučiti, naj vzame v roke kak katoliški komentar novejšega časa. Samo v par vzgledih hočemo osvetliti Straussovo puhlo znanje in sofistiko.

Sv. Matej pripoveduje v II. poglavji o prihodu treh kraljev v Betlehem k novorojenemu Zveličarju sveta ter konča to pripovest, da je sv. Jožef po njihovem odhodu z Marijo in njenim detetom pobegnil v Egipet. da bi krvolok Herod Jezusa ne vmoril. Sv. Luka pa piše v svojem evang. II. 22 — 39, da so po 40 dneh očiščevanja Marijinega nesli Jezusa v Jeruzalemski tempelj, kjer sta ga Simeon in Ana slavila kot odrešenika sveta, ter da, „ko so vse dovršili poleg zapovedi Gospodove, vrnili se v Galilejo v njih mesto Nazaret.“ Strauss trdi, da se ta dva

[1]) S. Augustin contra Faustum II, 2.

Digitized by Google

dogodka med seboj izključujeta, torej da se nista nikdar zgodila in da sta le izmišljotina evangelistov ali pa bajka v evangelja sprejeta.[1]) Mi pa pravimo, da se dasta obe evangeljski pripovesti lepo združiti in da sta obe resnični. Sv. trije kralji so prišli še le za eno ali za dve leti v Betlehem Jezusa počastit, torej je med tem časom lahko bil v templju darovan, ne da bi Herod o tem kaj zvedel ker je bila cela ta slovesnost le zasebna. Za to prav piše sv. Luka, da se je sv. družina po darovanju Jezusa vrnila v Nazaret. Ali tu niso ostali, ampak vredivši svoje opravke podali se zopet v Betlehem, kjer je bil Jezus rojen in kjer bi moral biti po njih mislih tudi odgojen kot sin Davidov. Čez eno leto, morda ravno na obletnico rojstva Kristusovega so prišli v Betlehem trije kralji. Ko pa je bil malo ur prej zvedel Herodež o Jezusu in sicer po treh kraljih, ki so ga bili prej v Jeruzalemu obiskali, je sv. družina še isto noč pobegnila v Egipet. Na to še le je dal Herod vsmrtiti nedolžne otročiče „od d v e h let in še niže stare, poleg časa, katerega je bil zvedel od kraljev.“ Mat. II. 16. Tako so to stvar razlagali vže nekateri cerkv. očetje in dandanes: Knabenbauer, Fillion, Cornely, Grimm in drugi. To razlago podpira tudi to, da kažejo stare podobe (v katakombah), ki predstavljajo prihod treh kraljev, Jezusa vže kot fantička in je po besedah sv. Mateja (II, 22) sv. družina vrnivši se iz Egipta hotela nastaniti se v B e t l e h e m u.

Brž na prvi strani evangeljev nahaja Strauss protislovje. Matej namreč izpeljuje v svoji knjigi rodov Jezusa po J o ž e f u iz Davidove rodbine, a na konci istega poglavja (I, 25) piše Matej, d a n i b i l sv. J o ž e f naravni oče Jezusov, marveč da je bil od sv. Duha čeznaturno spočet. Čemu sploh treba dokazati, da je bil Jožef iz rodu Davidovega, če ni bil on oče Jezusov? — Odgovor je lahek. Marija D., mati Jezusovega je b l a hči dednica (Erbtochter) in se je morala kot taka po judovskem zakonu poročiti v s v o j e m rodu. Če pa je kot hči dednica morala vzeti sorodnika sv. Jožefa, je s tem ob enem dokazano, da je bila tudi ona iz taistega rodu. Sicer je pri knjigah rodov zadostovalo l e g a l n o (postavno) sorodstvo (po adopciji), in pred postavo je sv. Jožef res veljal kot oče Jezusov. Da Matej nikaker ne namerava Jožefa kot pravega očeta Jezusu pripisati, sledi dovolj jasno iz zadnjih besed iste knjige rodov: „Jakob pa je rodil Jožefa, moža Marije, o d k a t e r e (ne: katerega) je rojen Jezus“. (Matej I, 16).

Strauss et consortes hočejo dokazati protislovje med Matejem in Luko glede pradedov Jezusovih. Ali navidezna ta navskrižnost se lahko poravna, če se pomisli, da podaja Matej le-

[1]) Leben Jesu f. d. deutsche Volk II Aufl. p 384.

Digitized by Google

galni rodopis (namreč pokoljenje Jožefovo,) Luka pa naravni rodopis (t. j. pokoljenje Marijino.)

Nekatera dejanja in nauki Kristusovi se v evangeljih večkrat ponavljajo, n. pr. Kristus je dvakrat izgnal iz templja prodajalce (Jan. II. 13 in Mat XXI, 12), dvakrat bil od žene maziljen (Luk VII, 37 sq. Jan. XII, sq.), večkrat slepe ozdravljal, prihajaje in odhajaje iz Jeriha, itd. Neverni kritiki tu zopet zmagoslavno vpijejo: Glejte, kako si evangelisti nasprotujejo! Ali vgovarjalci ne pomislijo, da se na teh evangeljskih mestih pripovedujejo sicer podobni, a popolnoma različni dogodki. Zatorej ni čuda, da se ne vjemajo, ker so različni. Pravo nasprotje bi bilo le tedaj, ko bi isti pisatelj nasprotno trdil o isti stvari v istem obziru. A smelo rečemo, da kaj tacega ne nahajamo v evangeljih. Saj tudi posvetni zgodovinarji o istem dogodku govoreči podavajo različne okolnosti in se nikdar od besede do besede ne strinjajo. Kdo bo pa zategadel te dogodke tajil in je bajkam prišteval? Na tak način bi se malone vničila vsa zgodovina! Dovolj je, če se priče v glavnih stvareh, v bistvu vjemajo.

Vrh tega je treba pomisliti, da ima vsak evangelist, opisujoč Kristusova dela in reke, drugačen cilj pred očmi in da obravnava sicer isto stvar pa z drugačnega stališča, v drugačnem sporedu, načinu in slogu. Konečno opozarjamo še, da je bil evangelistom glavni namen podati svetu verske in moralne nauke Kristusove, ne pa pisati zgodovino.

Kaj pa sledi iz teh navideznih nasprotij, ki se nahajajo pri naših evangelistih? To, da so evangelisti pisali samostalno in neodvisno, ker, če bi se bili prej sleparski pogovorili, bi ne bili pustili teh nasprotij in navskrižnostij v svojih spisih, ampak bi vsi po enem kopitu pisali.

Evangelja omenjajo toliko kronologičnih, zgodovinskih, geografičnih in političnih podrobnostij, da nam je zmerom mogoče o njih natančnosti v tem obziru prepičati se. Koliko razlagalcev vernih in nevernih je te podatke preiskovalo, o njih dvomilo in celo pobijalo, a dandanes, ko je Božja previdnost odprla v novih najdbah in izkopaninah nove vire, so se skazali resnične. Trdi Strauss bi si bil lahko prihranil marsikatero blamažo, ako bi bil hotel nekaj let počakati.

Kako so pred leti racijonalisti skušali osmešiti sv. Luke vest o ljudskem popisovanju, katero je bil izvršil za časa Kristusovega rojstva Sulpicij Kvirin, predsednik, Sirije in sicer na povelje cesarja Avgusta! Strauss, Renan, Mommsen, Schürer in drugi so širokoustno trdili, da se je tu sv. Luka zmotil za celih 10 let, ker je bil Kvirin, kakor Jožef Flavij pripoveduje, še le 10 let po Kr. rojstvu predsednik Sirije, namreč takrat, ko je bil l. 759 (760) u. c. Arhelaj od cesarja odstavljen in se je njegova dežela združila z rimskim cesarstvom.

Digitized by Google

Ali dandanes je dokazano, da je Kvirin bil dvakrat predsednik sirski in sicer ravno za časa rojstva Kristusovega l. 750, ko je vporni rod Homadenov v Ciliciji podjarmil. Sicer je med rojstvom Kristusovim in med prvim predsedništvom Kvirinovim skoro eno leto razločka in stvar zarad pomanjkanja virov do sedaj ni še dognana, ali to se da lahko poravnati, če se vzame, da so to ljudsko popisovanje bili vže njegovi predniki začeli, on pa nadaljeval in dokončal. Še najbolj verojetno razlago tega vprašanja nam je podal učeni dr. Stefan Pawlicki, profesor na jagelonskem vseučilišču v Krakovem v svoji vže imenovani sloveči apologiji „Ursprung des Christenthums," ki je izšla v mnogo jezikih.[1])

Drugo mesto sv. Luke, nad katerim izliva Strauss svoj žolč in strupen zasmeh, se glasi tako-le: „V 15. letu vlade cesarja Tiberija, ko je bil Poncij Pilat deželni oskrbnik Judeje, Herod tetrarh Galileje, Filip njegov brat tetrarh Itureje in dežele Trahonitide in Lizanija tetrarh Abilene pod višimi duhovni Ano in Kajfo je izšlo povelje Gospodovo do Janeza, sinu Zaharije, v puščavi." (Luk. III. 1 — 2.) Vže iz tu nakopičenih imen se lahko razvidi zgodovinski značaj in resničnost evangelistova. Ta imena niso izmišljena, ampak se nahajajo tudi v posvetni zgodovini, posebno pri judovskem pisatelju Jožefu Flaviju. V tem tekstu se Strauss posebno spodtika nad Lizanijo, o katerem sv. Luka pravi, da je vladal v Abileni pri Damasku oni čas, ko je javno nastopil sv. Ivan Krstnik (okoli 30. leta po Kr.), kateri pa je po trditvi Straussovi bil brez dvoma vže 30 let pred Kr. po nasvetu Kleopatre od Antonija vmorjen.[2])

Ali ko je smešil oholi Strauss sv. Luke „zgodovinsko vednost" — osmešil se je sam.

Ako bi bil pazljivo čital Jožefa Flavija (Ant. XIX, 5, 1; XX, 7, 1. Bell. Jud. II, 12, 8), bi se bil lahko prepričal, da je tetrarhija Abilenska pripadala pred 37. letom po Kr. res nekemu Lizaniji in da se je po njem tako imenovala. A Lizanija I. (za časa Antonija in Kleopatre) ni stoloval v Abili, ampak kaker njegov oče Ptolemej v Kalcidi (Chalcis) in njegovo celi Libanon obsegajoče kraljestvo se tedaj ni moglo imenovati po malem delu njegovem, namreč po vasi Abili. Abila se je še le poznej od tega kraljestva odcepila in bila dana onemu (mlajšemu) Lizaniji, o katerem govori sv. Luka. Da je živel za

[1]) Pawlicki Op. c. p. 127. Primeri o tem vprašanja Wetzer u. Welte K. Lexikon II Aufl. pod besedo Census; Cornely, Introductio in U. T. U. vol. III. p. 152 sqq. Vigouroux, Le N. Testament Paris 1890 p. 81 sqq. Riess, Geburtsjahr Christi, Freiburg 1881 p. 66. sqq. Zumpt, Wieseler itd.

[2]) Strauss, Leben Jesu IV Auflage, I. p. 341 sq. Leben Iesu f d. deutsche Volk, p. 336.

Digitized by Google

časa Tiberija, (torej ravno v onem času, kaker piše sv. Luka) res neki Lizanija, tetrarh Abilenski, je dokazal — čujte! — E. Renan na podlagi dveh blizo Abile (l. 1737) in Balbeka (1823) najdenih napisov.[1])

Celo protestantski profesor dr. Emil Schürer, ki v svoji učeni knjigi skuša na vse kriplje dokazati, da se je sv. Luka omenjajoč ljudsko popisovanje za rojstva Kristusovega zmotil za 10 — 12 let, pripoznava, da ima tu (govoreč o Lizaniji) sv. Luka popolnoma prav.[2])

Tako pobija eden racijonalist druzega! Tem bolje, da jih nam ni treba pobijati. Zgodovinska vrednost sv. Luke se je v teh dveh slučajih pokazala v najlepši luči, in naš evangelist je dobil celo od nevernikov zasluženo zadostilo. Tako se bo najbrž zadostilo tudi drugim mestom evangeljskim, ki dandanes niso še razvozlana.

Strauss zametuje evangelje tudi zaradi tega, ker njihovih pripovestij ne potrjujejo posvetni zgodovinarji.

Sočasni pisci grški in rimski molče o evangelistih in o Kristusu, ki je vendarle glavna oseba evangeljem. Še le za cesarja Trajana (98 — 117) se omenjajo kristijani in sicer pri Tacitu (Annales l. 15, 44.), pri Svetonu (vita Neronis c. 16, vita Claudi c. 25) in pri Pliniju mlajšem v znanem pismu, Trajanu pisanem (l. X ep. 97.) —

Na to odgovarjamo:

a) Mnogo literarnih del, pisanih v I. stoletju, se je vže zarad slabe snovi, na kateri so bila pisana, pozgubilo ali pa so bila na vkaz cesarja Teodozija ml. in Justinijana vničena. (Pandect l. 3 cod de Trinit. Novell. 44. 1.)

b) Rimskim politikom in filozofom se je zdela nova krščanska vera toliko vredna ko sto drugih takrat v rimskem cesarstvu vladajočih, posebno v I. stoletju, ko ni bila še tako razširjena, da bi bila nevarna državi.

Nova sekta, kateri so pripadali večinoma vbogi in sploh ljudje niže vrste in katere vstanovnik je bil neki judovski rabi, je komaj zaslužila pozornost oholih filozofov in mogotcev. Torej se ni čuditi, če se rimski in grški pisatelji ne pečajo s krščansko vero v svojih spisih.

Vendar, hvala Bogu, imamo nekaj posvetnih dokumentov, ki pričajo, da je bil Kristus zgodovinska oseba in da je njegova vera bila vže v I. stoletju znana.

---

[1]) Primeri, Vigouroux, Le N. Testam. Paris 1890 p. 130. E. Renan, Mémoires de l'Academie des Inscriptions 1867, part. II. p. 68 — 69 in pag 80.

[2]) E. Schürer, Geschichte d. jüd. Volkes im Zeitalter J. Chr. Leipzig 1890 II Aufl. I Th. p. 603.

Digitized by Google

Prvi rimski zgodovinar, slavni Tacit († 119.), je v svoji knjigi Annales ovekovečil Kristusovo ime in dal spričevalo njegovi zgodovinski resničnosti. Vredno je, da navedemo to znamenito mesto: „Neron (cesar) je z izbranimi mukami trpinčil ljudi, ki so se navadno imenovali kristijani. Ime so dobili od Krista, ki je bil za vlade Tiberija na vkaz Poncija Pilata oskrbnika vmorjen. Ta nagnusna prazna vera, v začetku nekaj malega zadrževana, je zopet prodrla, branove podrla in se nalik divjemu potoku razlila ne samo po Judeji, kjer je imela svoj izvir, ampak tudi po Italiji in je vdrla celo v Rim." (Annal. l. 15, 44). Iz tega mesta Tacitovega se da sklepati, da je bilo vže nekaj desetletij preteklo, kar je bil Kristus svojo vero vstanovil.

Avtentična Acta Pilati so se sicer zgubila in dan denašnja so le podložena, a tudi ta pričajo, da je rimski oskrbnik Poncij Pilat res bil službabno sporočil cesarju Tiberiju v Rim o dogodkih, ki so se bili zgodili zadnje dni v Jeruzalemu. Da so ti akti Pilatovi obsegali ne samo križanje Kristusovo, ampak tudi njegove čudeže, pričata Tertulijan [1]) in Justin mučenik pišoč: „Da se je to res tako zgodilo, lahko razvidite iz aktov, ki so bili pod Pilatom spisani." [2])

Tu se sklicujeta dva cerkv. pisatelja vpričo cesarja in izobraženega občinstva na javne akte Pilatove, znamenje, da so takrat avtentični ti akti res obstojali. Ne moremo si misliti, da bi ta dva vestna kršč. učenjaka bila zamenila apokrifne akte s pristnimi, če so sploh apokrifni vže takrat bili podtakneni, ko tega ni bilo treba.

Tudi Jožef Flavij (Flavius Josephus), imenitni pisatelj judovski, živeč za časa apostolov, ni smel molčati o tako imenitni osebi svojega časa, kakeršna je bil Kristus.

Sloveče mesto pričajoče o Kristusu, ki se nahaja v njegovih „Starinah judovskih" (Antiquitates judaicae XVIII, 3) in ki je bilo vže Origenu (c. Celsum I, 47), Eusebiju (H. E. I, 11; Dem. evang. III, 7) in sv. Hijeronimu (de script. eccl. c. 13) znano, sicer dandanes malokdo več kot popolnoma avtentično zagovarja. Veči del učenjakov trdi po pravici, da je to mesto interpolirano t. j. da je jedro sicer pristno, a da je pozneje od krščanskih prepisovalcev bilo razširjeno.[3]) Vredno je, da navedemo to znamenito Flavijevo pričevanje v slov. prestavi: „V tistem času nastopi Jezus (moder mož, če se ga sploh sme imenovati moža: ker je bil), izvrševalec čudežnih del (učenik ljudi, ki veselo sprejemljejo resnico.) In on je spravil mnogo Judov

[1]) Apolog. adv. Gentes c. 21, Op. O. Colon. Agrip. 1617 p. 37.
[2]) S. Justini opera, Coloniae 1686, apolog. II. p, 76.
[3]) Primeri: 9. A. Müller, Christus bei Jos. Flavius, Innsbruck, Wagner 1890.

Digitized by Google

kaker tudi Grkov na svojo stran. Ta je veljal za Kristusa. In akoravno ga je Pilat, ovajenega od naših viših, na križ bil obsodil, vendar niso prenehali oni, ki so se ga prej držali. (Ker on se jim je prikazal tretji dan zopet živ, kaker so od Boga razsvitljeni preroki to in tisoč drugih čudežnih rečij o njem bili izrekli.) Še dandanes ni prenehalo ljudstvo krščansko, ki je dobilo po njem ime."[1]) Da pa je Jož. Flavij moral v svoji knjigi res o Kristusu govoriti, priča drugo mesto iste knjige (Ant. jud. XX, 9.), v katerem nazivlje sv. Jakopa brata Jezusovega, imenovanega Kristus.[2])

Če pa je to mesto avtentično, mora biti tudi prejšnje, ker si ne moremo misliti, da bi bil Jož. Flavij glavno osebo svojega časa tako kratko in nejasno označil. Vrh tega bi bilo čitatelju to drugo mesto popolnoma nerazumljivo, ko bi pisatelj ne bil prej kje omenil J. Kristusa. Saj omenja celo Ivana Krstnika in je bivajoč na dvoru cesarjev Flavijev, v katerih rodbini je krščanstvo cvelo, gotovo slišal o Kristu in njegovih čestilcih. Seveda se nahajajo kritiki, ki tudi to (drugo) mesto Jož. Flaviju odrekajo, češ, da bi tak ljubljenec cesarjev ne smel tako pisati o judovskem Mesiji, ne da bi se bil Rimljanom zameril.[3]) Ali proti temu dokazovanju moramo pripomniti, da bi morali biti pokvarjeni vsi rokopisi Jož. Flavija „Starin" vže v III stoletju in da izgovor nasprotnikov tudi nekaj dokazuje. Če res Jož. Flavij iz obzira do Rimljanov, takratnih gospodarjev, Judom ni smel govoriti o Kristu kot Mesiji in vstanovniku Rimcem nagnusne sekte krščanske, potem takem njegov molk ne škoduje naši stvari, marveč nam velja kot negativen dokaz. Če je tu judovski pisatelj res moral molčati o Kristu, zakaj pa nam očitate, da on o Kristu le molči? —

Imenitna priča v tej stvari je tudi jud Trifon, s katerim se je pričkal sv. Justin. Trifon pravi v znanem dijalogu, da pozna evangelja, da jih je čital večkrat, pa da ne more sprejeti evangeljskega nauka, ker bi s tem tajil Mojzesa in preroke.[4])

Lahko bi še naveli kot dokaz zagrizene napadovalce krščanstva, cinike in epikurejce n. pr. Lucijana samosatskega, Krescencija filozofa, Frontona Afra, ki so v drugi polovici II. stoletja smešili Kristusa in kristijane — pa dovolj! Kdor se hoče prepričati, ima tu vže dovolj dokazov.

Snov nam je čez mero narasla in treba se je bližati koncu. Ker nam ni mogoče na vse Straussove vgovore odgovarjati, naj zadostujejo k sklepu in cumulo še ti-le.

---

[1]) Opomnja. Besede v oklepajih so interpolirane.

[2]) *Ἄνανας παραγαγὼν εἰς αὐτό (τὸ συνέδριον) τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ.*

[3]) Dr. E. Schürer op. c p. 458 sq.

[4]) S. Justini dialog. cum Tryphone c. 10.)

Digitized by Google

4. Drugi dokazi, ki vničujejo Straussovo hipotezo.

Da je hipoteza o evangeljskih mitih popolnem neznastvena, se razvidi tudi iz bistva mita ali bajke. Kedaj nastanejo miti? — Samo v predzgodovinski dobi, v tako zvani pesniški dobi kakega naroda. Bajke so mladostne sanje narodov, ki se skadijo, kedar se narod zave in začne reflektirati. To pa se zgodi navadno vže tedaj, ko začne narod pisati in se likati. Zatorej nahajamo narodne pravljice in bajke v prozajični in pesniški obliki le v temni predzgodovinski dobi n. pr. Ilijado in Odisejo pri Grkih, Nibelunge pri Nemcih, narodne pesni o kraljeviču Marku pri Srbih itd. Kedar se bo omika v Bosni in Hercegovini razširila, kakor n. pr. v Dalmaciji, se take pesni več ne bodo skladale in celo stare pozabile. V zgodovinski dobi se dogodki zapisujejo natančno, ne pa več z onim stereotipnim vvodom, s katerim pričenjajo bajke n. pr: „enkrat je bil;" „es war einmal ein König;" „Zivel je svoje dni...;" „V starih, starih časih."

Navadno se okoli kakega junaka (Orfeja. Herkula, Siegfrieda, kralj. Marka) razvije le ena vrsta pripovedek in le nekatere poteze njih delovanja se stereotipno ponavljajo. Bogate raznovrstnosti, reda in zveze zastonj iščeš pri bajkah; vse je neverjetno, nedoločno, megleno in sè živo fantazijo prepredeno.

Kristus in apostoli pa so živeli v zgodovinskem času in na zgodovinskih tleh. Evangelisti pišejo, kaker smo pri sv. Luki videli, sè skrupolozno natančnostjo, kedaj je bil Kristus rojen, kedaj je javno nastopil njegov predhodnik sv. Janez Krstnik, kod je hodil naš Zveličar, kedaj in kje je ta ali oni čudež storil, s katerimi judovskimi strankami se je boril, kdaj je trpel in vmrl itd. Glavno pozorišče njegovih duhovitih govorov in čudežnih dejanj je bil — posebno zadnje dni — Jeruzalem, glavno mesto Palestine, v katerega ulicah so se srečevali judovski pismouki in duhovni, rimski vojaki in oblastniki, sirski in egiptovski kupci. Indovski narod je bil vže davno (vže pred Mozesom) prestopil prag svoje pesniške dobe in se je za časa Kristusovega, zaigravši svojo samostalnost, bližal poginu. A rimska država se je tedaj grela na solncu svoje slave in veličja. Grški jezik in grška omika sta bila zavladala na celem vshodu. — Farizeji in Saduceji, Herodijani in narodni zeloti so se mej seboj prepirali in zedinjali zoper skupnega sovražnika — Rimljana. — Verski dvomi in vprašanja, posebno o Mesiji, svetopisemski in politični prepiri so bili takrat v Jeruzalemu na dnevnem redu. Vprašamo tedaj, ali se je mogla na takem mestu in v takem času in pri tako materijalističnem narodu, kaker je judovski, roditi bajka

Digitized by Google

sama ob sebi? Ravno tako ne, kaker je v naših časih to nemogoče. Zgodovinske priče ustne in pismene bi vsak tak poskus nemogoč naredile. Če bi bilo to res mogoče, kaker Strauss želi, po tem bi se skoro vsaka zgodovinska oseba smela šteti za bajko. Tako so n. pr. poleg Straussovih načel a proti Straussu dokazali, da ni bilo ne Luterja, ne Napoleona, in da je celo Strauss sam — bajka![1])

Vsaka bajka potrebuje stoletij, da se razvije, razširi in vdomači. Koliko časa je trebalo, prej ko je kralj Matijaž ali kraljevič Marko dobil tako obliko, kakeršna se nam kaže v narodnih pesnih! Na podlagi te premise hočemo zdaj dokazati, da se „evangeljski mit“ ni mogel razviti v tako kratkem času, kaker misli Strauss. Kaker racijonalisti sami uče, so bila pisana naša evangelja v l. 70 — 100, in sicer po ustnem sporočilu in nekaj tudi po zapiskih. Okoli l. 70. pa je živelo še mnogo starih ljudij, ki so v svoji mladosti (v 20 — 30. letu.) našega Zveličarja videli in slišali. Od Kristusove smrti l. 33. pa do početka evangeljev bi bilo po tem takem le 37 let, v katerih bi se bil celi mit o Kristusu razvil. Če bi se torej po preteku teh let kateri upal stopiti pred svoje sovremenike s ponarejenim životopisom Kristusovim, bi mu gotovo vgovarjali oni stari ljudje, ki so Kristusa videli in slišali, posebno pa vsi Kristusovi sovražniki. Še manj pa bi bili ti ponarejeni evangelji prodrli v vse krščanske cerkve, ker so apostoli (takrat še živeči) in njih nasledniki krščanski nauk kot največi zaklad hranili in pazno varovali. Pa naj dandanes kedo poskusi ponarejati zgodovinsko resnico dogodkov, ki so se pred 40 leti zgodili n. pr. trdeč, da je bil recimo Garibaldi svetnik, da je čudeže delal itd. — videl bo, če mu bodo ljudje verovali in ne marveč zaprli ga v norišnico! Najlože in najkrajše se Straussu sapa zapre z dilemo, katero predlaga v ta namen J. Knabenbauer S. I. Ta učenjak sklepa tako-le: Kristus je delal čudeže ali pa jih ni delal. Če je delal čudeže, so ga po pravici šteli za Mesijo in ohranili vsako njegovo besedo in delo globoko v spominu. Apostoli in njih nasledniki so gotovo strogo pazili, da se ustno sporočilo ni pokvarilo. Če pa Kristus ni nobenih čudežev storil, kako, vprašamo, so mogli ljudje o njih govoriti, kako je mogel kdo o njih pisati, ne da bi mu drugi vgovarjali? Porečeš morda sè Straussom: Judje so na podlagi sv. pisma st. z. pričakovali,

[1]) Glej: Hagen. Beweis, dass Dr. M. Luther nie existirte, Berlin 1838. Das Leben Napoleons kritisch geprüft, Leipzig 1836. Dr. Kayserlingk: „Dr. Strauss u. sein Buch, eine Sage des XIX Jahrhundertes“ v Literaturbl. znm Morgenblatt 1836 N.o 79. Dobro jo je zasolil Straussu F. Grulich v knjižici: Betrachtungen über den Versuch, das Leben Jesu in eine Sage zu verwandeln. Leipzig 1836 p. 18. pišoč: die Strauss'sche Ansicht von Entstehung der Evangelien aus lauter späteren Dichtungen ist selbst die widernatürlichste Dichtung!

Digitized by Google

da bo Mesija delal čudeže. Jezusa Kr. pa so imeli za Mesijo, zatorej so si lahko v glavo vtepli, da jih je res storil. No, v tem slučaju bi bili Judje res pravi bedaki, da so Jezusa šteli za Mesijo, če res ni storil tega, kar so od njega pričakovali, temveč jih še le prevaril.[1])

Celo zgradbo Straussovih lažij in sofizmov vam je tu podrl katoliški mislec v par stavkih! Dà, dà misliti je treba, a ne slepo verovati vsakemu sleparju, ki hodi k nam v ovčjem oblačilu!

Vgovarjalo se nam bode, da so v onem času vendarle nastala apokrifna evangelja. Ali ta evangelja niso proizvod narodnega življenja, pisani cvet narodne domišljije, ampak so navlašč od krivovercev, torej z določenim namenom spisana. Neki zakotni pisači so namreč hoteli zadovoljiti radovednosti kristijanov, videč, da naša evangelja le malo poročajo o mladosti našega Zveličarja ter so zverižili poleg jako dvomljivega sporočila, a tem bolj plodovite svoje domišljije neka evangelja, ki so našim pristnim nekaj podobna. Vrh tega so krivoverci, ne nahajajoč v naših evangeljih dokazov svojim zmotam, sami zmislili neka dejanja in govore Kristusove ter jih zvarili v evangelja, ki se zovejo apokrifna ali nepristna. Dandanes štejemo okoli 40 takih evangeljev, ki nosijo imena apostolov n. pr. protoevangelje sv. Jakopa, evang. mladosti J. Kr. (arabsko), evang. sv. Tomaža, Nikodema, Tadeja, Petra, Andreja, Jerneja, Barnabe itd. in celo — Judeža Iškarijota! Ali ta zakotna evangelja od sv. očetov kot nepristna ožigosana, se niso nikdar v kat. cerkev sprejela ter so se večidel v teku časa pozgubila. Nekatera so se vendar razširila med lahkoverno in radovedno ljudstvo ter se vdomačila v narodno slovstvo. Tako imajo Čehi, Rusi, Srbi in Hrvatje mnogo teh apokrifnih knjig.[2])

In na ta zakotna evangelja se sklicujejo Straussovci, češ, da naj bodo dokaz, kako se je evangeljska bajka po ustnem sporočilu razvijala in bila poznej od neznanih pisateljev vrejena in zabeležena. Nasprotniki pa pri tem ne pomislijo, da pričajo ravno apokrifni evangelji o avtenciji, nepokvarjenosti in zgodovinski resničnosti naših 4 evangeljev. Kaker namreč luč v temi lepše sveti in se dobro blago poleg slabega bolje spozna, tako se razvidi tudi resnica poleg zmot in lažij. Prečitaj le eno stran kake apokrifne knjige, in dejal boš pri sebi: To ne more biti resnica, to je le neslano berilo, a ne sveta knjiga! In ker so sv. očetje

[1]) I. Knabenbauer, Commentar, in evang. sec. Matth. Paris 1893 p. 568 sq.

[2]) Primeri: E. Kozak, Bibliographische Uebersicht der biblisch-apokryphen Literatur bei den Slaven, v časopisu Jahrbücher f. protest. Literatur 1891, p. 127 — 158. Posneto po prof. Jagiču.

Digitized by Google

in cerkv. predstojniki svoje vernike svarili pred temi zapeljivimi knjigami ter njih zmote pobijali in jih nikdar v kanon niso sprejeli — akoravno so bile nekatere izmed njih d o b r e — je pač razvidno, s kako skrbjo je pazila prvotna cerkev na svete knjige, da se niso pokvarile in pomešale z nepristnimi. Res, pravi čudež bi bil, če bi se pri takih razmerah vrinile v kat. cerkev knjige neznanega izvira, polne laži in gorostasnih pregreškov v obraz bijoče cerkv. nauke! Tu je treba pomisliti, da je na cerkvene knjige pazila c e l a c e r k e v (hierarhija), a ne samo eden ali drugi knjigar. Čemu so sploh apostolski nasledniki r a z l o č e v a l i med avtentičnimi in apokrifnimi knjigami? Zakaj se v resnici nobeno apokrifno evangelje, celo nedolžno protoevangelje Jakopovo od cerkve ni sprejelo v kanon? Kako — prašamo poslednjič — so mogle sploh nastati legende o Kristu, ako on ni zgodovinska oseba, ki je i z r e d n o na sovremenike vplivala? —

Po tem takem apokrifna evangelja š e l e p o t r j u j e j o (per contrarietatem) avtencijo naših evangeljev ter pobijajo Straussovo hipotezo.

Za Boga! k a j p a j e b a j k a n a s v e t u s p l o h p r o v z r o č i l a? Ali je katera vže premagala svet, kaker krščanstvo? Otročja pravljica, proizvod narodne domišljije dopada otrokom in starim baburam, katerim vzbuja žalostne in vesele spomine. K večemu bodo junaške narodne pesmi kakega lahkovernega Donkihota vzbudile k junaštvu. Ali velicega, svet potresujočega ni še rodila nobena bajka. Od ust do ust živi nekaj časa, dokler ne zgine s starimi ljudmi v grob, v tem ko nastopa „en narod ves nov".

Jezus Kristus, včlovečeni Bog pa je z lastno močjo, sè svojim naukom in milostjo prenovil zemlje obraz. Iz semena njegovega je vzrasla sv. kat. cerkev, ki obsega vse čase, vse narode. On si je vseh plemenitih in resnico iskajočih srca pridobil. Največi veleumi in filozofi, najslavnejši umetniki, najpopolnejši svetniki so našli v evangeljih resnico, mir in tolažbo svojim hrepenečim srcem ter so napojeni s krščanskimi ideali stvarjali dela in umotvore, kakeršnih še ni videl svet. Krščanska vera je sè svojim d u h o v n i m orožjem prevrgla širno rimsko cesarstvo, navdihnivši družino in državo z novim življenjem, vzdignivši vednosti in umetnosti k plemenitejšim ciljem, združivši vse narode z vezmi ljubezni in enakopravnosti v skupno cerkev Sv. kat. cerkev je sè svojim vzvišenim naukom in milostjo svojega vstanovnika oplemenitila človeštvo. Da, cela evropska omika je sad krščanstva!

J. Kristus — rodom jud, preganjan in vmorjen na najsramotnejši način, judom, samim v škandal in poganskim filozofom v zasmeh — je vendar zmagal vse nevere in krivovere, vse

Digitized by Google

učenjake in priproste, ter si pridobil vseh srca tako, da je neštevilo mučenikov dalo zanj svoje življenje. Milijoni in milijoni vernikov so skozi 18 stoletij dušno živeli od tega nebeškega kruha.

Vprašamo zdaj Straussa, ali je ta velikanski, izredni, čeznaturni včinek, kakeršnemu ni para v zgodovini, provzročila — bajka!? Materijalisti sami priznavajo, da vsak včinek tirja enakovreden vzrok, torej tirja izreden včinek izreden vzrok, tirja B o ž j o m o č. Potem takem greši Straussova hipoteza z o p e r p r v o n a č e l o v s e v e d n o s t i, zoper načelo vzročnosti (principium causalitatis). Vsa Straussova „filozofija" je torej nesrečna — b l o d n j a!

Sklep.

Kaj se vam zdi o Kristusu? Čegav sin je? — Ti si Kristus, sin živega Boga!

(Mat. 16, 16)

Dokazali smo, da so čudeži mogoči. Da še več! Čudeži niso samo mogoči, ampak celo potrebni, ker brez njih bi se ne bila krščanska vera, ki nasprotuje pokvarjeni človeški naturi, razširila. Saj bi bila spreobrnitev sveta brez čudežev največi čudež, kaker je vže Dante (parad. XXIV, 106) pel.

Če so pa čudeži mogoči, potem so, kaker Strauss sam priznava, evangelja avtentična in nasprotno. Mi smo vrh tega skušali dokazati, da so evangelja avtentična, ne oziraje se na to Straussovo koncesijo. „Sind die Evangelien w i r k l i c h g e s c h i c h t l i c h e U r k u n d e n, so ist das Wunder aus der Lebensgeschichte des Herrn nicht zu entfernen" — tako je pisal Strauss v svoji knjigi Leben Jesu f. d. deutsche Volk 1864. p. 18, svest si svoje zmage. Ali čudeži se ne dado odstraniti iz evangeljev, temveč ostanejo, kaker ostane vekomaj resnica, da je vsemogočni Bog, ki vpliva na ta svet.

Zastonj se je ta izredna duševna sila zaganjala kaker besneče valovje ob skalo. Kristus je skala, Straussovi sofizmi pa so le zmešane pene zginjajoče s površja vode. Boj nevere zoper Kristusa ni od včeraj, ampak kar je Kristus prišel na svet. Vse zmote in krivovere, ki so tajile božanstvo Kristusovo, so kaker nočne ptice in vešče zginile v svoja ostudna bivališča, zmagane z lučjo resnice. Tudi Straussova zmota se je šopirila par desetletij[1]) in životari — ne v vednostnih knjigah, ker prava vednost

[1]) Tako naj se čita v prvi vrsti tega spisa l. 1894, str. 145 (v vvodu) in ne „par stoletij", kaker je stavec napačno natisnil.

Digitized by Google

jo je vže kedaj pokopala, — ampak v polzkih romanih in plitvih knjižurah. In pred temi svariti vsacega, ki mu je mar večno zveličanje svoje nevmrjoče duše, je bil namen temu spisu. „Različnim in tujim naukom se ne dajte zapeljati“ — opominja apostol sveta; „Jezus Kristus je taisti včeraj in danes, on tudi (ostane) na veke“! (Hebr. XIII. 8—9.)

Dr. Frančišek Sedej,
c. in kr. dvorni kaplan.

Ne bojmo se precerkvenega mišljenja!

Srce v Rim!
O' Connel.

Narodno krščanstvo.

„Povsod se tu govori o nemški vesti, o nemškem mišljenji, o nemški pobožnosti, o nemškem duhu, o ‚angelu varuhu ljube domovine“, kateri naj bi blagoslovil te težnje, in kaker se je baje gibanje porodilo iz tega duha, obetajo mu brezdvomno zmago. Le žal, da vest ni narodna, da krščanstvo se ni porodilo „iz nemškega duha“, da nemški duh ni identičen sè svetim duhom, da središče katoliške edinosti ni ob Sprevi, da je apostolat sv. cerkve namenjen ravno tako za barbare kot za Helene. Kaj se ni vsega govorilo o misiji nemškega naroda? Ona baje nima obstojati v drugem, nego da se zagotovi „germanskemu principu vladanje po Evropi v verskem, političnem in socijalnem življenji v mir in blagor človeštva.“ Pa kaj je oni tako daleč segajoči „germanski princip“, se da bolj vgibati nego spoznati, in koliker dajo od tega vganiti, pomeni to pokončanje „romanizma“ t. j. katolicizma, dopolnjenje v šestnajstem veku začete reformacije, zmago vede in svobode duha, zmago racijonalizma — to je tanša oblika v ozadji prežočega Ecrasez l' Infame!“ —

Te besede je pisal eden prvih učenjakov devetnajstega veka, kardinal Hergenröther.[1]) Potisnila mu jih je v pero doba, v kateri je živel. Dvajset let je od tega. Tedaj je Nemčija ravnokar zasela prvo mesto svetovne politike. Vsa vpijanjena po sijajnem vspehu proti svojemu največemu sovragu, občudovana,

[1]) Katholische Kirche und christlicher Staat in ihrer gesch. Entwickl. etc. XXII. s.

Digitized by Google

zavidana od vsega sveta, se je živejše, ponosnejše kot nikdar zavedala svoje narodnosti, v katere imenu je na tla poteptala „veliki narod“ francoski. Narodnostna ideja je Nemce zedinila, zedinjene privedla do sijajne zmage! Kaj čuda, da so Nemci začeli na kolena padati pred narodnostnim malikom! Ker so pa strli moč prvega romanskega naroda, se je v njih tembolj obudila zavest germanstva. Ker je bil pa oni romanski narod katoliški, naravno, da se je tudi v Nemcih sè zavestjo germanstva ob enem razvnela stara nemško-protestanstska, protikatoliška strast.

Tedaj so začeli staviti Nemci narodnost nad vero, tedaj so si stvarili: nemško vest, nemško pobožnost, nemške angelje varuhe, nemškega svetega duha, iz katerega še le je izlezlo — pravo krščanstvo! Tedaj — seveda — je germanstvo dobilo poklic preroditi Evropo in človeštvo, je, z eno besedo, dobilo misijo, ki si jo je do najnovejših časov prisvajala le prava Kristusova cerkev!

V dobi torej, ko je na Nemškem narodnostno malikovanje prikipelo do vrhunca, je Hergenröther zapisal gorenje besede.

Pravzaprav se dandanes mej Slovani, ne da bi izvzemali Slovencev — mutatis mutandis — ponavlja isto. Govori in piše se vže nekaj let sèm o neki svetovni „misiji“, ki jo baje ima slovanstvo, da prerodi zastarelo, propadlo Evropo, da donese človeštvu evangelij miru in bratoljubja. Naš Stritar, kaker Janez Krstnik, je vže s prstom kazal na novega „Mesijo“, kateri pa, kaker razlagajo njegovi pooblaščeni aposteljni, je le skupni pojem za slovanstvo samo, Mesija, ki se ima baje roditi tam nekje na Ruskem![1]) Trdi se tudi, da slovanstvo je bistveno identično s krščanstvom, in kar je krščanstvo prineslo človeštvu, se vže nahaja v pravem slovanstvu.[2]) Zatorej pa ni mogoče, da bi Slovani zatajili krščanstvo postanši brezverci ali liberalci; krščanstvu so se vstani izneveriti le izneverivši se — slovanstvu![3])

Seveda se strogo loči mej krščanstvom kot takim pa mej cerkvenim krščanstvom, kaker se določno izraža v katoliški cerkvi. Prvo se identifikuje sè slovanstvom, in z narodnostjo sploh, drugo, rimsko-cerkveno katoličtvo, se spravlja sè slovanstvom, z narodnostjo, s politično svobodo, z vsem napredkom v nasprotje. Iz tega nazora se je porodilo načelo, da vera (katoliška) nima s politiko, z narodnostjo ničesar opraviti;[4]) da celo — vera je narodnosti sovražna, zavira prost razvoj svobodomiselne politike! Bolj ko smo rimski, bolj ko smo katoliški, manj smo na-

[1]) Primeri „Zvon“ ali „Stritarjeve zbrane spise.“

[2]) Primeri nekdanjega „Slovana“.

[3]) Beri „Slov. N“, „Edinost“, „Slov. Svet“ itd. Tako nekako smo slišali pred tremi leti tudi tam nekje na Hrvatskem.

[4]) Nedavno nam je nekdo pisal, da tega mnenja so še zdaj celo **nekateri duhovniki** na Štajerskem!

Digitized by Google

rodni, manj smo rodoljubni! In da se pošast naredi še bolj strašna, nadene se ji pridevek „romanstva“, češ, katoliška cerkev, ker ima svoje središče v Rimu, hoče narode polatiniti! Goreči katoliški duhovni se potem razvpivajo za latinizatorje! Katoliška cerkev je nevsmiljena, brezsrčna — ona tirja, naj ji za vero, ki nam jo oznanja, izdajemo svoj jezik in narodnost!

In tako se smatra za potrebno nasproti romanskemu latinizatorstvu, s katerim se pri nas Slovencih, da se reč naredi še ostudniša, neredkokrat stika tudi germanstvo, povdarjati, braniti svoje slovanstvo.

Res. zvito je hudobni duh nastavil past katoliškim narodom, da bi jih odtujil Kristusovi cerkvi! Kdo ne vidi zvijače? Braniti narodnost je nas vseh sveta dolžnost. Pa razvpivati katoliško cerkev za sovražnico slovanstva ali narodnosti sploh, je isto kar narode hujskati na vojsko proti cerkvi sami. Kdor tedaj hočeš ohraniti si narodnost, kar ti veleva naravni zakon, torej Bog, moraš se puntati proti Kristusovi cerkvi, katero spoštovati, ljubiti ti veleva isti Bog!

Kdor tako sodi katoliško cerkev, ji jemlje vseobčni značaj, ki jo sposablja biti mater enako vsem narodom zemlje, ter jo omejuje na same romanske narode. Tedaj bi bila cerkev strankarska! A kaker ona skuša širiti svoje romanstvo, tako smejo z vso pravico ji nasproti postaviti Nemci svoje germanstvo, Slovani svoje slovanstvo, a vsi drugi narodi svoje posebno narodno svojstvo.

Pa to obrekovanje katoliške cerkve se še poobčuje. Kaker narodnosti, tako je baje cerkev nevarna tudi samostojnosti države, sovražna vsakemu prostemu razvoju bodisi osobne ali ljudske individualnosti, nasprotna vsem svobodnim, demokratskim vstanovam v društvu in državi; ona je gojiteljica fevdalstva, ona prijateljica vbogo ljudstvo zatirajočega plemstva; ona zaveznica mogočnjakov proti nižim stanovom!!

Zatorej je bil oni srednji vek, ko je cerkev brezpogojno gospodovala, vek teme, vek državnega absolutizma in tiranstva, vek zatiranja vesti, vek, v kateri ni zasijal niti en žarek one svobode, kojo vživamo dandanes. Še le z Lutrom je zasijala doba prostosti, doba politične in socijalne svobode! Delo, katero je pričela reformacija, je dokončala francoska revolucija. Ideje l. 1789 so pridobitev novega veka nasproti cerkvi, v njih še le nam je zajamčena prava svoboda! Tako oni . . .

Ti nauki se v raznih oblikah prežvekvajo po naših liberalnih listih. Ali čudo potem, da se mora narodu, ki take liste bere, čedalje bolj ohlajati srce do cerkve?

Grda laž, zlobno obrekovanje! Namenili smo so v naslednjih vrstah na podlagi zgodovinskih dejstev dokazati, da je ravno nasprotno res: katoliška cerkev je bila vedno in je dandanes najzanesljivejša, najmogočniša zaščitnica vsake individual-

Digitized by Google

ne svojosti, bodisi posameznih ljudi, bodisi celih narodov in držav. V njenem naročji se vsaka individualnost prosto razvija in razcvita, in dospe do najviše popolnosti, katere je zmožna. Cerkev je mati, gojiteljica vsake prave svobode, tudi državne in politične. Od katoliške cerkve se tudi slovenski narodnosti ni bati najmanjše nevarnosti!

Dobrote, ki prihajajo narodom od cerkve.

Cerkev dela narode srečne. Ne govorimo tu o večni sreči, do katere nas ne more nihče privesti kot cerkev; ona osrečuje narode tudi na tem svetu. Znano je, kako se je o tem izrekel Montesquieu: „Neverjetno je, katoliška cerkev, katera se zdi, da ima za predmet le zveličanje prihodnega življenja, postavlja temelj tudi sreči sedanjega življenja.“[1]) Predaleč bi nas peljalo, niti ni namen pričujoče razprave, da bi dokazavali, kako je cerkev v narodih gojila vede in umetnije, ki so mej naravnimi dobrotami najplemenitiše; kar se tiče sploh človeške omike v najširšem pomenu, so katoliški narodi vedno stali v prvi vrsti. Celo v Nemčiji, ki se navadno smatra za deželo svobodne vede, slovstva in knjištva, se ne morejo „napredni“ in učeni protestantje, akoprav bivajo v ogromni večini, kar se tiče cerkvenih knjižnic, meriti s katoličani. Kot vzgled naj omenimo le to: vseh protestantskih cerkvenih knjižnic je 120, v katerih se nahaja 436.647 zvezkov; v 81 katoliških knjižnicah je pa 1,019.118 zvezkov. In večino svojih cerkvenih knjižnic so protestantje vgrabili katoličanom! Tu se vidi, je li res, da je protestantstvo prijazniše razvoju prostih ved nego katolištvo. Pa o viši, znanstveni omiki, dovolj. Katoliški narodi znajo, kaker drugi, dobro ceniti važnost kapitala in dela; pa mej temi faktorji gmotnega blagostanja imajo oni nauke sv. cerkve, katera razume tako modro posrejevati mej delom in kapitalom, katera tako praktično poravnana socijalna različja; ako je mogoče, da se gospodarstveni razvoj najnovejšega časa obdrži v mejah pravice, bodite gotovi, da se to ne more drugače zgoditi, nego po navodilih, pod nadzorstvu katoliške cerkve.

Cerkev dela narode edine, krepke in mogočne. Resnica je ena, nedeljiva; zmota, kot negacija resnice, je mnogotera. Resnica tedaj druži vse one, ki jo celo, nepopačeno izpoznavajo, zmota pa vže po svoji naravi razdružuje, razceplja. Katoliška cerkev je oznanjevateljica čiste resnice, ona sama je strogo po edinstvenem principu osnovana; vera, ki jo narodom oznanja, ima za formalen princip avktoriteto učeče cerkve, torej spet edinstven, druživen princip. Blagor narodu, ki je sprejel v

[1]) Esprit de lois XXIV. 30.

Digitized by Google

veri katoliško resnico. Vera včini, da vsi njegovi udje o najviših zadevah večnega in časnega življenja enako mislijo, enako čutijo, da si vsi stavijo isti konečni smoter, da vsi v naukih sv. cerkve priznavajo nezmotljivo vodilo k pravemu duševnemu napredku, da jim je tudi v političnih, socijalnih in narodno-gospodarstvenih zadevah sv. cerkev najzanesljivejša učiteljica, katera edina razume tudi na razmere zemeljskega, časnega življenja vpotrebljati zakone pravice, katera zna socijalna nasprotja vblaževati. V narodu, ki se celotno podvrže eni najviši avktoriteti, se vse narodne sile edinstveno organizujejo na eden in isti konečni smoter; vsako razcepljanje moči, vsako brezsmotreno drobljenje je izključeno; in ker ima vsak narod, kot moralična osobnost, svojo od Previdnosti določeno nalogo, da jo reši v zgodovini, je gotovo, da narod, ki se je duševno združil v priznanji najviše, nezmotljive avktoritete sv. cerkve, najpopolniše, najslavniše rešuje svojo nalogo. Odpad od te avktoritete pomenja vedno razcepljenje narodnih sil, narodne edinosti. Kdo je razdružil Slovane, kdo jim vcepil kal mejsobojnega bratskega sovraštva, ako ne verski razkol? Staro, slavno Poljsko, zavetišče vsakeršnih političnih in meščanskih svoboščin, je raztrgala, je vničila zaveza, ki so jo za dobe miru mej sabo sklenili razni heretiki, luterani, šizmatiki, febronijani — v propast Poljske!

Katoliška cerkev dela narode svobodoljubne in svobodne. Dela jih svobodoljubne, ker obuja v njih srcu zavest prave svobode, ki je pred vsem svoboda v službi resnice in pravice. „Resnica vas bo osvobodila.“ „Kdor dela greh, je suženj greha.“ Dela jih svobodoljubne, ker jih preraja k svobodi Božjih otrok. Po svetem krstu postaja človek otrok Božji, dedič Božjega kraljestva, sodeležen Božje narave. Te resnice so pred vsem, ki osvestijo kristijana njegove dostojnosti, njegovega vzvišenega poklica; te rodijo in vtrdijo v njem misel neodvisnosti in prostosti od vsake niže oblasti, ki ni Bog ali ki ne zapoveduje v imenu in v soglasji z Božjo voljo.

Kdo se bo drznil otroka Božjega, sodržavljana nebesnikov, ki ga Bog imenuje svojega prijatelja, tlačiti pod jarem sužnosti? In kdor se je svojega krščanskega dostojanstva zavedel, kako bo mogel prenašati, da tiranova strast in samovolja z nogami tepta pravice, ki mu jih je podelil sam Bog? K pravi svobodi, k ljubezni prave svobode vzgaja narode le katoliška cerkev, to razumejo dobro tudi denašnji židje in vsi oni, ki spodkopavajo neodvisnost in blaginjo ljudstva. Preden začenjajo porabljati delavca za svoje socijalistične namene, mu skušajo iz srca vkrasti vero in zadušiti v njem katoliško zavest: potem še le ga smatrajo „zrelega“ za socijalizem!

Digitized by Google

Cerkev in papeštvo v boji za prostost in neodvisnost Evrope.

Kako nespravljiva sovražnica politične sužnosti in odvisnosti je cerkev, koliko je rimski papež žrtvoval, koliko pretrpel za Evropo, da ji je ohranil neodvisnost od barbarskih narodov, da ji je priboril svetovno hegemonijo, priča presijajno zgodovina, pred vsem zgodovina tiste Italije, katera ravno v naših časih papeža in cerkev vklepa v verige neznosne sužnosti.

Priznajmo odkrito: rimski papež je prvoboritelj za svobodo in neodvisnost Evrope, in pred vsem Italije, v katere središči je previdnost Božja postavila njegov sedež. On je Evropo rešil iz tolikih viharjev, ki so žugali ji vničiti njeno omiko, njeno bogastvo, znanosti, slovstvo, umetnije. Papeževo veličastvo je na sovražnike nepremagljivo vplivalo, njih božja oblast je krotila barbarsko krutost, vgašala plamen strasti. Tako je Leon I. vstavil Atilo, hunskega kralja ki se je sam imenoval šibo Božjo, ko je imel planiti nad Rim, žugaje mu z Božjim maščevanjem, ako bi se predrznil vzeti sveto mesto. K temu čudežnemu dogodku, kateremu ne najdemo enakega v človeški zgodovini, pripomnjuje Müller: „V tem ko noben cesar, nobena legija, noben senat si ni delal skrbi, da bi otel domovino starih gospodovalcev sveta, da celo, v tem ko so cesarji, obdani od žensk in evnuhov, prički kali se o naukih svete cerkve, je nje glavar, v svesti si, da je oče narodov ne le v verskih, ampak tudi v zemeljskih in političnih zadevah, vrgel se, s škofovsko palico v rokah, na bojišče Hunov — in Rim in Italija je bila oteta po papežu". Navedli smo te besede protestantskega zgodovinopisca, ker klasično označujejo zasluge rimskega papeštva za politično svobodo Evrope tudi v druzih dobah.

Nič manj nam ne pripoveduje zgodovina poznejših časov o junaških žrtvah rimskih papežev za svobodo evropskih narodov. Isti Leon Veliki, kateri je rešil Rim od Hunov, pregovoril je Genserika, da ni z ognjem razdejal večnega mesta. V osmem stoletji je papež Zaharija odgnal od Rima kralja Luitpranda; ko je njegov naslednik Rahis obsedal Perudžo, ga je isti Zaharija preprosil, da je mestu prizanesel. Ko je nekaj let potem Astulf zasel Raveno in polastil se več laških pokrajin, je papež Štefan II. šel čez Alpe pomoči prosit kralja Pipina, kateri je, prisedši v Italijo, Longobardom pot zastopil in tako Italiji vrnil mir in prostost.

Stopimo dalje. Prišli so hudi časi, osodepolni za svobodo Evrope. Musulmanstvo se je vzdignilo na Jutrovem. Podvrgši si Azijo in Afriko, je obkolilo tudi Evropo od treh strani. Pretilo je krščanski omiki, z njo bodočnosti in neodvisnosti evropskih

Digitized by Google

narodov pogin. Kdo se je vrgel na bojišče krvavet za svobodo Evrope? Zgodovina križarskih vojsk nam je zapustila sijajnih spomenikov, kateri vsi pričajo, da to je bilo delo rimskih papežev. Tu vidimo papeža Gregorja, kateri pošlje svoje poslance v Poitiers, da bi užgal pogum katoliškim narodom za vojsko proti nevernikom. Saraceni pridero do Ostije, pa Leon IV. jih prežene. Silvester II. pozivlje proti njim vso krščansko Evropo. Ivan X stopi na čelo vojski, ki so jo zbrali cesar Berengar in napoletanski knezi, ter saracensko silo stre na Gariljanu. Benedikt VIII. spet vodi Italijane nad Saracene, ki so prijadrali v toskansko morje, ter jih zavrne. Isto tako se Viktor III, zbravši italijanske narode pod zastavo sv. Petra, junaško bojuje proti nevercem. Muhamedani se morajo vmakniti pustivši na bojišči stotisoč vojakov, in znova se Evropa zahvaljuje papežu za svojo rešitev.

Pa varnost Evrope je zahtevala, da se sovražnik krščanstva poišče v svojem gnezdu na Jutrovem. Dolgoletne križarske vojske je spočela misel rimskih papežev. Isto velja o poznejših bojih z orijentom noter do 18. veka. Papeži so te boje sprožili, papeži so jih vodili, papeži zbirali vojake in denar. Kjerkoli se ima prizadeti nov vdarec mahamedanstvu, je rimski papež duša početju. Papež Urban II. je sklical v Klermont koncilj, kjer se sklene prva križarska vojska. Kalikst III. znova podžge krščanske vladarje na vojsko proti Turkom. Vže je Muhamed II. na poti v Belgrad, vže je sklenil vničiti krščanstvo, podvreči si pokrajine krščanskih narodov. Krščanskim vladarjem pada pogum — kar se naenkrat osrčijo, zbero svoje sile ter se zakadijo proti Belgradu: turška moč je strta. Pa komu se imajo zahvaliti za zmago? Odgovarja zgodovina: rimskemu papežu. Papež je poslal sv. Janeza Kapistrana, kateri, ko vidi vojsko krščansko potlačeno, vzame v roke križ in, stopivši na čelo krščanskim vojakom, se vrže nad sovraga ter ga v beg zažene. Pa turška sila spet okreva, spet preti Evropi in krščanski omiki nevarnost, ali spet vidimo Pija II. zbrati novo vojsko, ki sovražnika znova poniža. Tudi Pavel I, podprt od brodovja benečanskega, skuša Turka vgnati; posreči se mu — a turška moč vender ni še vničena. Treba novih naporov, novih žrtev. In glej tu Siksta IV, kako pošlje 24 vojnih ladij, da Turka odžene od italijanskega bregovja, da mu otme svetišče lavretansko. Najsijajnišo zmago nad turško silo je pa Previdnost pridržala svetemu papežu Piju V. Ta papež je zedinil krščanske sile, on krščanske junake podpiral z denarjem in z molitvijo. Prišlo je do morske bitve pri Lepantu. Po trdovratnem boji, izgubivši 130 vojnih ladij, se morajo Turki sramotno vmakniti. Zmaga je popolna. Ta zmaga — piše Tullio Dandalo — pomeni prekret, od katerega začenja turška sila propadati. Drug osodepolen vdarec zadene Turka pod zidovjem Dunajskim l. 1863, a tudi ta zmaga se ima v prvi vrsti pripisati rimskemu papežu.

Digitized by Google

Tako so papeži odganjali zunanje sovražnike, da bi rešili Evropo; pa nič manj niso čuvali svobodo narodov tudi proti notranjim napadom. Dovolj, da tu omenimo nevstrašnega Gregorja VII, kateri je do tal ponižal nevpogljivega Henrika IV. Kako se je ta papež potezal za pravo Saksonov proti istemu kralju! Aleksander III. se dene na čelo nacijonalnemu gibanju v Italiji, katero je merilo na osvobojenje domovine od tujega tiranstva. Kako nevpogljivo se vede Inocencij IV. proti Frideriku II, Julij II. v glasoviti ligi kambrejski! Protestantski pisatelji sami so prisiljeni priznati zasluge, ki jih imajo papeži za osvobojenje Italije, kaker druzih narodov. Sismondi, nasprotnik cerkve in papeštva, proslavlja Julija II. s temi besedami: „Julij I, ki je cenil in ljubil svobodo, jo je hotel zagotoviti Italiji. On ni mogel prenašati, da bi ta dežela vladana bila od tujcev, in njegova najtoplejša želja je bila oprostiti jo od tujega jarma. Hotel je znova vtrditi neodvisnost genovske ljudovlade, ohraniti republiko beneško . . Visoko je cenil Švicarje, videl je v njih svoboden, bojevit narod, ki je poslušal na njegov glas, in ker njih gorovje zavzema velik del predgorja italijanskega, je namerjal postaviti jih za nekake čuvaje italijanske svobode."

Ko so se proti poljskemu narodu zarotili heretiki in sosedne države, ko so sklepali, kako si bodo delili kos za kosom čestitljivo kraljestvo, je angleški poslanik Harris, ki je bil priča temu internacijonalnemu zločinstvu, o tem poročal svoji vladi, na kar je grof Suffolski, državni tajnik zunanjih zadev, hladnokrvno odgovoril: It is a courrious transaction — to je pač čudno dogovarjanje! Nihče v celi Evropi se ni našel, da bi bil proti temu glas povzdignil. Pač eden je bil — rimski papež je v imenu svobode in božjega prava protestoval! Kako ljubi papež neodvisnost narodov!

Ob čem se je razbila velikega Napoleona železna pest, s katero je dušil evropske narode? V pozneje veke bo svetilo bliki sinje solnce ime Pija VII oznanjujoč njegovo mučeništvo za svobodo Evrope! Da bi protestantizem ne bil zmanjšal vpliva papeževe avktoritete na evropske narode, bi še zdaj videli, kako bi narodi v papeštvu imeli mogočno zaslombo proti despotičnemu zatiranju. Mnogi protestanti sami so sprevideli, da je omika in svoboda Evrope tesno sklenjena z neodvisnostjo in prostostjo rimskega papeštva; in prav radi tega so se začeli potezati za prava rimske Stolice.

Ne moremo dostojniše skleniti pričujočega poglavja negosè spričevalom, ki je daje rimskemu papeštvu spet protestantski pisatelj: „Vsodo vseh narodov je imel Rim v rokah, brez papežke hijerarhije bi Evropa bila plen krutega tiranstva."[1])

[1]) Steffen pri Scherrerji.

Digitized by Google

Katoliška cerkev — čuvateljica politiške svobode.

Nič ni bolj dognano pri naših liberalcih, kaker da katoliška cerkev je prijateljica absolutizma in fevdalstva. Duhovščina baje zato vklepa ljudstvo v jarem nespremenljivih (g. Selak v Zagrebu bi rekel „otrplih“) dogem, da bi je tem leže obdržala v pokorščini do grajščaka in sebe.[1]) Sploh, kaker uče liberalci, prednost novejšega veka obstoji v pridobitvi političnih in socijalnih svoboščin: naš vek je strl verige fevdalstva in političnega absolutizma, katera sta imela glavno oporo v papeštvu in katoliški cerkvi. Začetek temu osvobojenju je naredila Lutrova reformacija, delo venčala je francoska revolucija, za katere „večne“ ideje gore seveda tudi slovenski radikalci.[2]) Pred vsem je pa cerkev zatirala srednji stan in meščanstvo! Duhovni tirjajo, naj bi vsi postali trapisti!! Sploh vse težnje nekdanjih in sedanjih klerikalcev, tu s posebnim ozirom na slovenske, se dajo zgnesti v naslednji stavek: „Naši klerikalci hočejo ves slovenski svet v samostan spremeniti in mu ne dajo živeti kot narod sredi gmotno in duševno mogočnih narodov, nego tirjajo, naj vsi kleriki in posvetnjaci vso dobljeno omiko hkrati zavržejo in naj v kuto zlezejo.“[3])

Da se kaj takega piše, treba vendar precej dosti ne vemo — ali nevednosti ali radovoljne zaslepljenosti!

Spregovorimo o tako zvanih političnih svoboščinah! Prihaja nam tu v spomin, kar smo za dobe svojih gimnazijskih studijev iz profesorjevih ust slišali o sv. Tomaži Akvinskem. Bilo je le dvoje besed, iz katerih si pa brezdvomno mogel povzeti, da Tomaž je bil srednjeveški mračnjak, kojega misel je otrpnela v verskih dogmah; takemu možu seveda se ni moglo niti od daleč kaj dozdevati o „pridobitvah“ modernega veka. In vender, kdor je prebiral sv. Tomaža, mora vedeti, da je ravno njemu tako zvana konstitucija t. j. monarhija omejena po aristokraciji in **demokraciji** vzor državne oblike! In ravno ta konstitucija se navadno proslavlja za glavno pridobitev najnovejšega veka, le da se nahaja v naših konstitucijah malo ali nič demokracije, in ako bi dali dandanes besedo Akvinskemu filozofu, bi gotovo naš volilni red presnovil — v zmislu demokratičnem! Sè srednjeveškim Tomažem primerimo zdaj Bossuetta, glavo ultranacijonalnega galikanizma na Francoskem, tistega galikanizma, ki ga tako radi opisujejo kot zavet političnih in narodnih svoboščin — glejte, Bossuet je v politiki bil absolutist!

[1]) Enakih „krepkih“ rekov je nedavno prinesel „Sl. N.“ iz peresa znanega S—c-a v Novem mestu.

[2]) Tako tudi isti S—c v „Sl. N.“

[3]) Ibidem.

Digitized by Google

Nič se nam torej ni treba bati — poglejmo li v srednji vek pa primerjajmo njegove absolutistične naprave z modernimi — svobodoljubnimi in demokratičnimi! Ironija!!

V prvi vrsti srečamo tu spet rimskega papeža. „Da se le držiš naukov svete vere in po njih živiš, sicer ti dajem vso prostost, vravnaj si svoje zadeve kaker ti ljubo“ -- tako je papeštvo, tako je cerkev vedno govorila narodom. Karkoli je pri njih našla, je ohranjala, je blagoslavljala, da le ni očitno nasprotovalo Božjemu pravu.

Sveta cerkev odobruje vse mogoče vladne oblike, tudi najbolj demokratične in najradikalniše. To so rimski papeži pred vsem svetom vže večkrat izrekli, to je posebno tudi Leon XIII mnogokrat povdarjal. Podlo obrekovanje je trditi, kaker bi rimski papež bolj prijatelj bil absolutistične vladne oblike nego druzih svobodniših. Naj se nam navede en sam papežki dekret, iz katerega se da sklepati, da bi papež bolj odobraval absolutno kraljevsko oblast od tako zvanega reprezentativnega zistema!

Pa poglejmo vže v zgodovino, in sicer srednjega veka! Karkoli so narodi v srednjem veku javno počeli, so hoteli, da nosi na sebi verski znak. Po mejnarodnem pravu je za te dobe papež bil glavar in najviši sodnik ne le v verskih, ampak tudi v posvetnih, političnih zadevah. Kako lehko mu je bilo tedaj države in ves javni red prevstrojiti po svojih mislih in željah! Njemu je bila igrača z enim samim miglejem najsvobodnišo demokracijo presnoviti v najabsolutnišo in despotično državno obliko. In vender prav srednjega veka zgodovina nam ve toliko pripovedovati o svoboščinah, o prostosti, o zborih, o generalnih stanovih, o municipijih in druzih enacih avtonomnih vstanovah! Ravno v papežu najbližih deželah, v katerih je največ veljal njegov vpliv, se nahajajo najsvobodniše državne vprave. Tu imamo celo vrsto katoliških republik, kaker v Pizi, v Sijeni, v Florenciji, v Genovi, v Benetkah. Ljudske tradicije in običaji, avtonomija, ki se je po druzih deželah čedalje bolj izgubljala se je ravno pri narodih, koji so spoštovali papeževo besedo, ohranila z vsemi narodnimi svojstvi in posebnostmi.

In to je doba despotizma! To dobo so vladali papeži, duhovni — prijatelji „najkrutejšega fevdalizma“! To se pravi „svet v spone devati“![1])

Despotizem je v tistih časih bil nepoznan. Kralji in cesarji so se tedaj obračali do papeža, da bi od njega prejemali kraljevsko krono, ter bi tako po neizmernem vplivu, ki ga je imelo papeštvo in cerkev na narode, vtrdili svoje prestole. Te prilike pa ni papež zlorabljal, da bi se s kralji zavezaval proti na-

[1]) Gospod S—c.

Digitized by Google

rodom izdajaje jih kraljevskemu samohotju. Ravno nasprotno! Položivši krono na kraljevo glavo se niso papeži nikdar zabili vladarjev opominati na zakone p r a v i c e, na očetovske d o l ž n o s t i, ki jih imajo d o p o d l o ž n i h, na o d g o v o r n o s t pred Bogom, v k a t e r e g a i m e n u vladajo; in narodi so se čutili srečne, da so jih vladali kralji, ki se niso le nazivali, ampak so tudi vladali po m i l o s t i Božji.

Pa papeži se niso omejevali, da bi le z besedo opominali vladarje; kjer beseda ni nič zdala, so krepko pritisnili z dejanjem. Kaker brž so videli, da kralji tlačijo podložnike, da prekorakajo meje pravice, in z nogami teptajo ljudska prava, so jim papeži začeli žugati, in ko žuganje ni nič zdalo, krotili so jih s cerkvenimi kaznimi, izobčevali jih, odstavljali jih od vladanja. Brez števila dotičnih papežkih pisem in odredb nam je shranila preteklost, v katerih moramo le občudovati rimskih papežev modrost, nevstrašnost, a tudi ljubezen do ljudske svobode! To so demokrati — rimski papeži! Kdo je vstani dandanes vkrotiti despota! Le p u n t, l e r e v o l u c i j a — a tedaj ga je krotila papeževa b e s e d a.

In kolikokrat se je skušalo iz groba obuditi staropoganski absolutizem rimskih cesarjev! Posebno se je to namerjalo za časa, ko so se začela mesta razcvitati in razvijati se meščansko življenje; tako zvani srednji stan, za katerega — po mislih g. S—c-a — rimska hijerarhija nima srca, ta srednji, svobodomiselni, fevdalstvu in dedni aristokraciji tako nevarni stan, je tedaj obhajal dan svojega rojstva . . In kdo je bil tako krut, da ga je hotel vže pri rojstvu zadušiti? Rimska hijerhija? Govóri zgodovina! Nemški cesarji pa — srednjeveški o d v e t n i k i[1]) so bili! In kdo se je vstavljal njih nameram? R i m s k i p a p e ž i in njim podložna h i j e r a r h i j a. Cesarji so hoteli zakone in običaje bizantijskega dvora in njega despotično politiko prenesti tudi na zapad. In da ni bilo katoliške cerkve, da ni bilo rimskega papeža, da ni Bog obudil mož jeklenega značaja, kaker je bil Aleksander II, da se ni katoliška hijerarhija sè svojo nevpogljivo nravnostno silo, pod vodstvom naslednikov sv. Petra, pod vodstvom papežev, katerih imena svetijo v daljnih vekih kaker svitle zvezde, papežev Gregorja VII, Inocencija III, Bonifacija VIII — da se ni katoliška hijerarhija do skrajnega vpora po robu postavila absolutističnim nameram cezaristične stranke nemške, s katero so se zavezali, nekateri brezvestni, Kristusovemu duhu odtujeni prelati — bi vže v srednjem veku cezaristična stranka slavila svojo popolno zmago nad evropsko politično svobodo!

Komaj je bil po nevstrašnih papežih, Gregorji VII in njegovih

[1]) Iz Vaše vrste ljudje, g. S—c!

Digitized by Google

naslednikih ošabni cezarizem nekoliko vkročen, so se vže znova pravniki in učenjaki zavezali spodkopavat ljudsko in meščansko svobodo. Da nam je mogoče le približno spoznati veliko nevarnost, ki je ta čas pretila meščanski svobodi, je dovolj, da beremo posvetovanja bolonjskih doktorjev, katere je Friderik Barbarossa sklical na ronkaljski zbor. Jasno priča o tem nadalje zakonik, ki ga je za Friderika II. spisal Peter Desvignes v Napolji! Pa materina skrb sv. cerkve je od krščanskih narodov odvrnila tudi te nevarnosti. Ob nevpogljivi volji rimskih papežev so se razbili vsi poskusi, vsi napadi na svobodo katoliških narodov. Voltaire sam, gotovo ne prijatelj papeštva, hvali papeže, da so ne le narodov, ampak tudi kralje opominali na njih dolžnosti. Papeži niso poznali „viših ozirov," ko je šlo za resnico in pravico. Ko so videli, da posvetni mogotci zlorabljajo svojo oblast v zatiranje prostosti, se niso pomišljali krone jemati jim z glav ter prenašati jih na druge, vrednejše. Ravno zarad tega se je vnelo toliko vojsk mej cerkvijo in državo, si je Rim nakopal toliko pregnanj od kronanih oblastnikov: Rim je izzival njih jezo, ker ni mogel prenašati, da bi z nogami teptali sveta prava krščanskega ljudstva. A od druge strani se ni nikdar slišalo, da bi kateri narod tožil, češ, papež ga je prepustil samosilju despotičnega kralja.

Ali je res protestantizem pospešil politično prostost?

Še le z Lutrovo reformacijo je napočila doba politične svobode, še le odslej so začeli narodi, vrgši raz sebe jarem cerkvene hijerarhije in fevdalstva, prosteje dihati — to je neovrgljiv dogma pri naših liberalcih.

Ravno narobe! Prav od časa reformacije so začele svobodniše državne oblike čedalje bolj se zgubljati, reformacija je demokratični živelj popolnoma potisnila iz javnega življenja. Znano je namreč, da je Luter vrhovno cerkveno oblast prenesel na posvetne vladarje. Ako so pa poslednji smeli prosto določevati v verskih zadevah, ako so smeli podložnikom narekati veroizpovedanje in vravnavati razmerje mej človekom in Bogom, je bilo naravno, da jim je tem bolj pristojala pravica svojevoljno vladati posvetne zadeve. Reformacija je zadušila v ljudstvu vsak plemenitiši čut svobode, ona je izročila vladarjem železne verige, v katere so vklenili individualnost in zatrli vsak gib proste osobnosti. Po vplivanji protestantizma so izginile ljudovlade, stare ljudske tradicije in avtonomistične naprave: vse je pogoltnil monarhistični moloh, kateremu je reformacija v žrelo pometala najdraže ljudske svoboščine.

Digitized by Google

Govóri spet zgodovina! „Ko se je prikazal protestantizem, piše Balmes, je kraljevska oblast v Evropi začela strašansko rasti. Na Angleškem je vže za časa Henrika VIII. obveljal tako krut despotizem, da ni bilo več nedotakljivo nobeno pravo, ne božje, ne človeško. V Angliji je v 16. stoletji monarh določeval in menjaval podložnikom vero po svoji volji. V Franciji je kraljevska oblast neizmerno se ojačila po borbah s Hugenoti. V Švediji sede na prestol kralj Gustav, njegovi nasledniki vladajo s pravo despotično, neomejeno oblastjo. L. 1680 so stanovi izjavili, da kralj ni navezan na nobeno vstavo. L. 1693 se je oklicala absolutna monarhija. Karol XII. je dal stanovom poročiti, da jim pošlje svoje čevlje, da jim bodo predsedovali! Poglejmo v Danijo! Tudi tu je protestantizem popolnoma zavladal. In posledki? „Kmet se je znova kaker pes podvrgel robstvu — tako piše berolinski protestant Barthold — meščani, oropani vse obrambe, so ječali pod težkim bremenom zatiranja in militarizma. Sever je bil luteranski, pa kralj in plemstvo sta mej seboj delila vlado, in celo otroci pridigarjev in cerkovnikov so bili robovi. Allen piše v svoji zgodovini Danske: „Najemniki obsežnih cerkvenih posestev so morali milo vpravo duhovnikov zameniti s zatirajočim jarmom plemstva, najemščina se je svojevoljno povišala, s kmeti se je ravnalo kot sè sužnji. Z a n e m a r j e n o p o l j e d e l s t v o j e p a d l o p o d s t o p i n j o, n a k a t e r i j e s t a l o v s r e d n j e m v e k u, prebivalstvo se je manjšalo in dežela je bila polna zapuščenih prebivališč. Pa tudi duhovščina in meščanstvo sta kmalu izgubila svojo neodvisnost, podjarmilo ju je plemstvo. Okol osemsto plemičev je v vsej neodvisnosti vladalo in izsesavalo vbogi narod, ki ni stal več pod varstvom katoliške cerkve in papeštva, da bi mu branil sveto prostost. Friderik III se je oklical za absolutnega vladarja, in l. 1665 je določil zakon: „Kralj nima polagati nikake prisege, niti mu treba katerihkoli drugačnih dolžnosti priznavati; sme pa vse storiti, kar se mu zljubi, s polno in celo avktoriteto!“

Pravo zavetišče državnega absolutizma, šola krutega militarizma je bila in je tista Nemčija, ki je od početka mati in glavni sedež protestantizma. Imamo v mislih pred vsem Prusijo. Friderik Viljem je pritiral svoj absolutizem do smešnega. Za njegovega vladanja je veljal pastor manj kot korporal. Friderika II, velikega pruskega kralja, ne bo noben resen zgodovinopisec prišteval svobodomiselnim možem, ki bi mu bila sveta državljanska svoboda. Ena sama svoboščina je temu kralju bila sveta: dal je vsakemu prosto zveličati se po svoji „fasoni“ — da se pa le ni pregrešil proti veličastvu državnih postav, katera je despot tudi dajal po svoji „fasoni“!

Kaker v Prusiji, tako so tudi vserod po Nemškem obveljale absolutistične državne vstave. Po vzorcu protestantske Nemčije se v dveh stoletjih preobliči skoro vsa ostala Evropa. V Italiji

Digitized by Google

se majhne ljudovlade podvržejo raznim knezom; na Španskem pridejo iz navade stare samovprave v Kastiliji, v Aragoni, v Valenciji, Kataloniji. V Avstriji se v osemnajstem veku počasi vpelje nesrečni centralizem, in se v isti meri odpravlja avtonomna, na zgodovinskem pravu sloneča vprava raznih pokrajin. Tudi na Francoskem se v 17. in 18. veku čedalje bolj vtrjuje centralizem, dokler revolucija popolnoma pokoplje staro provincijalno pravo, geometrično razdelivši celo Francijo v okraje, tako zvane departemente.

To prostost je prinesel protestantizem Evropi! Naravno. Narode je odtrgal katoliški cerkvi, katera edina zna svojim vernim vsaditi čut prave svobode in jih odgajati za njo. Ko so izgubili narodi to mater, zamrla je njih misel prostosti; od druge strani pa je protestantizem potisnil vladarjem v roko palico, s katero so ljudstvo strahovali v imenu Božjem! Ko ni čuval več nad njimi občni oče. rimski papež, da bi jih branil pred zatiranjem, ni narodom drugega pomočka ostalo nego misliti na vpor, na revolucijo. To so tudi vladarji dobro razumeli; zatorej so svoje postave poostrili in začeli podložnike še bolj tlačiti z neznosnim, vsako individualno gibanje zatirajočim centralizovanjem; obdali so se sè stoječimi vojskami, da bi si tako branili prestol. Tako je gorje i narodom, ki stočejo pod železnim jarmom vladnega absolutizma, militarizma in davkov, i gorje je vladarjem, ki vladajo le v strahu, v svesti si, da niso niti ljubljeni, niti spoštovani. In tako bo, in še slabše bo, dokler se Evropa zgrevana ne povrne v katoliško cerkev, pod varstvo rimskega papeštva, edinega čuvaja svete prostosti!

„V rimsko-katoliški cerkvi, z njenim poglavarjem v Rimu, nahaja se neki protiven princip proti neomejeni politični oblasti.... Vsi narodi protestantskih dežel so svojo prostost zaigrali, potem ko so svojo vero zamenili z boljšo“. Besede angleškega protestanta.[1]) Ni se torej treba slovenskim liberalcem ničesar bati za srednji stan in za novodobne svoboščine od ljudi, kateri izpoznavajo nauke rimsko-katoliške!

„Večne“ ideje francoske revolucije pa moderna svoboda!

Ne kaker bi bila revolucija sama spočela nove ideje, ona je le na politiko in javno življenje vpotrebila one ideje, katere so učili znani francoski enciklopedisti, pred vsem Rousseau v svojem glasovitem „Contrat social“. Akoprav se je poskus fran-

[1]) Wolesworth.

Digitized by Google

coske revolucije ponesrečil, si je vendèr devetnajsti vek nekako postavil nalogo javne in politične razmere vravnati po načelih enciklopedistov, in kar je velika revolucija namerjavala za Francosko, to se ima poskusiti za vse evropske narode. Poglejmo tedaj, kaka je dedščina, ki so nam jo zapustile „večne“ ideje l. 1789!

Glavna pridobitev teh idej ima neki biti naš parlamentarizem; v njem ima ljudska volja po svojih zastopnikih izvrševati svojo vrhovno oblast (suverenost). Mi pa menimo, da krutišega samosilstva sploh biti ne more kot je izvršuje evropski parlamentarizem. Kajti v njem velja prvič temeljni zakon: večina določuje zakone, ona vlada, manjšina bodi brezpravna! Zgoditi se zna, da večino določi en sam glas; tedaj se mora nasprotna polovica brezpogojno pokoriti samovolji druge polovice! Dalje: pravo se določuje po večini glasov. Tako se večkrat zgodi, kaker skušnja potrjuje, da, kar je bilo letos po večini glasov odobreno in povzdignjeno v zakon, se drugoč ovrže, a kar je nasprotno, se okliče za pravo, za zakon. Pa da bi se tu šlo le za malenkostna, ne načelna vprašanja! Ne, naš parlamentarizem si vsvaja oblast soditi in določevati tudi o velenačelnih rečeh: o šolstvu ter o principih, po katerih se ima vršiti javna vzgoja: imajo li ti principi biti krščanski ali liberalni, ima biti šola verska ali mejverska t. j. brezbožna; naš parlamentarizem določuje o civilnem zakonu, o prisegi in nje veljavi, o raznih cerkvenopolitičnih vprašanjih; prava sv. cerkve, katera so ji dana od njenega B o ž j e g a vstanovitelja, samovoljno krati in omejuje... In glejte, ko gre za tako važne reči, za reči, glede katerih nihče ne more biti indiferenten, reči, ki segajo tako globoko v časno in večno srečo človeštva, o teh rečeh določuje — večina glasov! In tako se zna zgoditi, da Bog ima letos pravico do šolske mladine, a drugoč jo izgubi: tako je določila večina glasov! Letos je Bog še Bog, drugo leto Bog ne bo Bog — ta nezmisel se postavno, slovesno potrdi in ljudstvu razglasi! In potem se morajo ravnati vsi državljani!! Si moremo misliti bolj vnebovpijočega tiranstva človeške vesti!

Pa nadalje treba še pomisliti, kako se parlamentarična večina navadno snuje! Opazujmo volitve. Koliko laži, koliko obrekovanja, koliko denarja, koliko vina in žganja — vse to pripomaga „ljudskim“ zastopnikom do zmage, vse to pada neredkokrat kot odločilen faktor na tehtnico večine! Celo formalni pretepi in boji se organizujejo za časa volitev!

Sicer pa pri volitvah in sploh v vsem parlamentaričnem življenji govori prvo besedo tako zvano „javno mnenje“. Glasilo javnega mnenja so politični časopisi. Pa ne le to — isti časopisi javno mnenje obdelavajo v svojem smislu, je vodijo, mu določujejo tok, z eno besedo — oni je stvarjajo in pretvarjajo svojeljubno. Kdo pa vstanovlja, kdo piše in vzdržuje glavne po-

Digitized by Google

litične liste v naši Evropi? Ne govorimo tu o „faliranih študentih“ niti o druzih kruhoborcih, katere je najel ta ali oni državnozborski kandidat; mi le to konstatujemo, da največe, merodajne liste imajo v rokah židje, zapriseženi sovražniki krščanskih narodov pa njih duševnih in gmotnih koristi. Sovraštvo krščanstva združeno z vmazanim dobičkom — to je gonilna moč, ki giblje židovsko politiko, ki pritiska na javno mnenje, da je nagiblje na ono stran, s katere si židovstvo obeta največ koristi za svoje protikrščanske, sebične namere. In temu židovstvu se žalibog tolikokrat pokori evropski parlamentarizem, tako da je od vmazanega židovskega žepa odvisno, ali Bog ima še biti n a š Bog, ali se imajo naši otroci vzgajati za Boga, ali za hudiča in njegovo ložo! Lepa svododa!

Druga dobrota, za katero se imamo zahvaliti „večnim“ idejam francoske revolucije, je kruti militarizem, kateri nas tlači in davi, da nam ni moč več dihati. Ta militarizem, in v zvezi ž njim javna policija, nalaga narodom neznosno butaro državnih davkov; ta militarizem odvaža narodu najkrepkejše delavne moči; on nadalje daje društvu čedalje bolj vojaško lice — saj bo kmalu vsak tretji človek, ki ga srečamo, imel sabljo in vojaško kapo! Pa ta militarizem je vpeljal tudi občno vojaško dolžnost. In prav to se nam zdi ena največih kazni za naše društvo. Militarična Evropa je vže tako izgubila ves naravni čut, da ne ve, da je previdnost vsakemu človeku dala svoj poklic. Radi tega je v človeškem društvu tudi več stanov; in tak je tudi vojaški s t a n. Kaker za vsak drug, tako mora tudi za vojaški stan biti p o k l i c. Poklica pa ne da nego B o g. A vojaška Evropa mora, česar Bog ni dal, v s e m b r e z r a z l o č k a vsiliti — vojaški poklic! To je protinaravno, to je kruto! In kaj sledi iz tega? Da morajo vojaškega Marta na kolenih moliti vsi drugi bogovi. Profesor odloži svojo knjigo in popisti, šolo, filozof vrni se iz svojega metafizičnega neba, umetnik zapusti svojo delavnico, da zameniš čopič s puško, pesnik stopi s pegaza in zajezdi konja, meniški in bogoslovski kandidat slecita svojo kuto in zlezita v vojaško suknjo: na bojno polje vsi, to je povelje, to je volja najvišega boga Marta! In potem se drznejo še govoriti, da je veda, da je umetnost — svobodna! Ironija! Pa to je sad „večnih“ idej francoske revolucije. Ona je namreč v ljudstvu zatrla vero, ona mu je v dejanji pokazala, kako se ima vladati brez Boga; ona je z vzgledom pokazala, da ima ljudstvo pravico puntati se postavni oblasti in kralje moriti; ona je ljudstvo oborožila in oklicala zanje pravico samooborožen ja! Te „ideje“ so veliko množico vpijanile in vzdignile, tako da niso naše socijalne razmere več varne, da se majejo stebri državnega in društvenega reda — in to je, kar je tudi vladarje in državnike p r i s i l i l o, da obdajo svoje prestole in minister-

Digitized by Google

stva z oboroženo vojsko, da židajo po mestih velikanske vojašnice v varstvo mirnih državljanov, v brambo privatnega imetja.

Še en sad imamo od „večnih“ idej francoske revolucije — čedalje rastoče podržavljanje privatnega imetja, privatnih podjetij, privatne misli in vesti. Francoska revolucija je z vzgledom prva pokazala, kako se ima vršiti tako podržavljanje, ki pomeni zadušenje individualnosti, smrt osobne prostosti. Ona je podržavila cerkveno imetje, ona je podržavila vseučilišče in šolo, s tem vedo in umetnost; ona je v imenu državne oblasti javno odpravila krščanstvo, a pozneje, ko je spoznala, da društvu ni mogoče obstati brez vere, je ona po Robbespierre-u vradno določila bivanje „najvišega bitja“!

Njen vzgled posnema Evropa devetnajstega veka, in mi se vsi blaženi solnčimo na žarkih svobode, ki jo vživamo vsled tega! Podržavljanje so po Evropi razširja čedalje bolj. Podržavljenih je okol petnajst milijonov mož in mladeničev v vojaški uniformi; podržavljenih je malone polovica železnih cest; podržavljena je v mnogih državah evropska sol, evropski tobak, evropsko žganje! Da ne govorimo o velikanskih javnih in zasobnih dolgovih, vsled katerih vže večina posestnikov ne more zvati zemljišča, na katerem se trudi in poti, „svojega.“

Pa podržavljanje moderne Evrope sega še dalje. Podržavila se nam je tudi šola, in s šolo veda, umetnost, viša omika: na vse, kar se javno uči in piše — pritiska se državni pečat! Pa zlo, ki izvira iz podržavljenja šole in vede, bi ne bilo še toliko, da bi se le šola in njena vprava ločila od politike. A v Evropi sta politika in šolstvo tako tesno sklenjena, da eno deli vsodo druge. Šolska vprava — govorimo na sploh, nikako pa o Avstriji posebe — je v rokah naučnega ministra, kateri je član ministerstva, ki se ravna, ki pride in ide po večini v državnem parlamentu. Tej večini klanja se ministerstvo in njega politika, te večine pokorni sluga biti mora tudi naučni minister. T. j. z drugimi besedami: je večina liberalna, cerkvi sovražna, glej minister, da ta liberalni, cerkvi in veri sovražni duh zavlada tudi v javni šoli, da se mladini vcepijo liberalni nazori; je pa večina koliker toliko verskega mišljenja, tedaj minister, tudi ti pleši drugače. In tako se po večini glasov, po trmi političkih strasti menjavajo načela naučne vprave, in po tem se preminjajo naučni načrti, se vpeljujejo ali odpravljajo knjige, filozofični zistemi, potem se nastavljajo profesorji, nadzorniki, potem se naklanja ali odklanja milost šolnikom teh ali onih nazorov — po tem se dosledno pa tudi odgaja mladina, prihodna inteligenca, prihodni rod.

S podržavljenjem šole je moderna država posegla z nesveto roko v svetišče privatne vesti, v svetišče privatne družine, da tukaj zaduši in zatre vsako individualno misel, individualno voljo, da podpiše smrtno sodbo osobni prostosti. Poglejmo v

Digitized by Google

moderno šolo! Tu uče le učitelji, katere je za to pooblastila in poslala država; uče le po knjigah, katere je država odobrila; uče strogo po predpisih, ki so jim došli ali naravnost od ministra ali od državnega šolskega nadzornika. Državna šola ima vradno potrjeno filozofijo — ta filozofija je pri nas Herbartova. S šolo so združene šolske knjižnice, katere morajo dijaki zdržavati. Kar preostaja dijaku časa od šolskih predmetov, ga dopolni s čitanjem knjig, katere dobiva iz šolske knjižnice. In tako smemo pač reči, da je država edina in absolutna odgojiteljica mladine. Ona sama skoro izključljivo dovaža mladim duhovom duševno hrano, ona sama določuje smer njih omike in njih naziranja. Ona določuje mišljenje bodoče generacije; in ker se po mišljenji ravna hotenje, je ona absolutna gospodovalka tudi naših volj. Sploh vsa državna učna vprava moderne Evrope meri na to, da si podvrže duhove državljanov, da si njih mišljenje in hotenje popolnoma vpokori, tako da ne bodo sploh mogli niti misliti niti hoteti česarkoli, kar se ne zlaga z določbami državne vlade in njenega malika, ki ga naš vek časti v večini glasov!

To je svoboda, s katero so nas obdarile „večne“ ideje! To je grob prave svobode, to je smrt individualnosti! Pa mi upamo, da ideje francoske revolucije vender niso večne, da pride čas, ko se Evropa predrami iz sanj, v katere so jo zazibali čari francoske revolucije, ter se vrne prave svobode iskat tje, kjer se edino nahaja, k živi besedi katoliške cerkve, k resnici Kristusovi, brez katere ni prostosti, katero pa čisto hrani in razlaga — le rimski papež!

Dr. Mahnič.

Apologetični razgovori.

Početek rastlinskega, živalskega in človeškega življenja. Kaj pravi o tem materijalizem, pa kaj učita sv. pismo in vera?

Govorili smo o astronomiji. Ko se bogotajcem ni posrečilo Boga pregnati iz neizmernega svetovnega prostora, po katerem se prehaja nebroj nebesnih teles, so se spustili na zemljo razglabljat naravine tajnosti. Za astronomijo je sledila geologija; kaker prva, tako je tudi poslednja imela prizadeti sv. pismu in krščanski dogmi vdarec, od katerega si je neverstvo obetalo popolne zmage. Pa ponesrečil se je tudi ta poskus — boj je vže

Digitized by Google

dokončan: zmago slavi ne bogotajstvo, ampak Božja beseda sv. pisma. Poglejmo!

Tu ne vprašamo, odkod prihaja sedanje svetovno gibanje, torej tudi gibanje naše zemlje; o tem smo vže obširno govorili; za kar gre pred vsem je vprašanje po početku življenja, ki se dandanes nahaja na naši obli. Življenje to je troje: rastlinsko, živalsko in človeško. To so tri različni pojavi živenjskega razvoja, eden od drugega popolniši.

Kaj uči sv. pismo o početku trovrstnega zemeljskega življenja? Sv. pismo loči mej rastlinskim, živalskim in človeškim življenjem in pripisuje teh treh vrst postanek neposrednemu činu Božje vsemogočnosti. Govoreč o početku živali in človeka označuje Mojzes Božje dejanje s hebrejskim glagolom „bara", kar se jemlje le o činu Božje vsemogočnosti, kateri edini je lastno nekaj, kar ni, v bivanje poklicati, tako da je Bog i živalsko življenje i človeško, vsako posebe, iz niča stvaril. Kar se tiče rastlinsko življenje, ne rabi sicer sv. pismo izrečno besede „bara", vender pa opisuje stvaritev rastlinstva tako, da nam je le v vsemogočnosti Božji iskati njega vzroka; kajti zemlja je bila prej naga in gola, in še le stvarnikova beseda jo je oblekla z rastlinami. Sv. pismo tedaj razlikuje mej rastlinstvom, živalstvom in človeštvom ne le postopno (graduelno), ampak bistveno, tako da ni niti rastlina bitja živalskega niti žival bitja človeškega, ampak vsako teh treh je tako nase omejeno, da ne sega v okrožje drugega, niti je v svojem bivanji navezano na drugo, ampak ima v sebi svoje središče. Potemtakem so rastline, živali in človek od prvega početka kot cele in dovršene tvorbe z vsem, kar spada k bistvu vsakaterega, prišli iz rok stvarnikovih, nikar pa se niso še le v teku daljših ali krajših dob razvili iz nepopolnih v popolniše oblike ali pa celo eden iz drugega. — Tako sv. pismo.

Drugače pa moderni materijalizem, ki ga srečamo v obliki darvinizma. Darvin ni hotel — vsaj s početka — iz stvarstva popolnoma odstraniti Boga; hotel je le delavnost Božjo v stvarstvu omejiti. Da si razrešimo vprašanje o početku raznih živenjskih oblik, zadostuje, da je Bog iz niča stvaril prvo živenjsko kal, iz katere je potem priklilo rastlinsko, iz tega živalsko, in iz poslednjega človeško življenje. Poznejim darvinistom se je pa zdelo, da se Bog-stvarnik lehko celo pogreša; prva živenjska kal je slučajno sama ob sebi pognala iz mrtve snovi. Po tem nauku tedaj, tudi če ga vzamemo v prvotnem smislu Darvinovem, rastlinstvo, živalstvo in človeštvo ne stoje eno zraven drugega, vsako po svojem bistvu od drugega različeno, od prvega početka v sebi celo in dovršeno, ampak razvilo se je eno iz drugega postopno (sukcesivno), tako da je vsem trem ena in ista praoblika skupna in so tedaj vsa tri istega bistva; mej rastlino in živaljo, pa tudi mej živaljo in človekom ni bistvene, ampak je le postopna razlika. Dajte nam le

Digitized by Google

prvo življenjsko kal — tu je potreben še Stvarnik — iz te so se stopama razvila druga življenjska bitja, prehajaje iz nepopolnišib oblik v popolniše. Ta presnova se je zvršila po neskončnem tavanji drugotnih (sekundarnih) vzrokov, tako da je sedanje življenje posledek (rezultat) slepega slučaja. ki se mu je posrečilo po tolikih brezvspešnih skušnjah slednjič molekule sestaviti v skupine, kaker jih nahajamo dandanes v naravi. Kar se je tako slučajno skupilo. se spet vže toliko tisoč let ravno tako slučajno sodržuje v istih skupinah!

Kaj odgovarja na to pristna veda?

Pristna veda je vže govorila. Dasi se je darvinizem nanjo sklicaval, dasi je v njenem imenu napovedal vojsko sv. pismu in krščanski dogmi — pristna veda se je izrekla proti njemu!

Pristna veda dokazuje. da razne oblike, v katerih se na zemlji javlja življenje, niso in ne morejo biti rezultat slepih naravnih sil, ki bi po brezkončnem tavanji slednjič dospele do onih življenjskih skupin, katerih prekrasno harmonijo dandanes občudujemo v rastlinstvu, živalstvu in v človeštvu. Iz zraka vzeta, znanstveno neosnovana je trditev, kaker bi fizična narava v negotovosti sèm ter tje tavala in tipala nekako po temi iščoč poti do popolnišib tvorb. Oblike, po katerih se presnavlja in preraja organično življenje, so strogo določene, in pristna veda ne ve pokazati niti enega slučaja, da bi katera življenjska oblika silila čez meje, v katerih se je dejstvovala do denašnjega dne, porajat višib, popolnišib tvorb nego jih je dozdaj.

Pokažimo to o nekaterih vzgledih. Vzemimo človeško oko. Kdo se bo upal trditi, da to tako nežno čutilo, katerega osnova je tako zapletena, ta čudovita mehanična sestava je nastala slučajno, brez prevdarka, brez misli? Darvinisti se sicer trudijo, da bi dokazali, kako se je oko polagoma sestavilo. Häckel piše: . . . „Ako opazujemo pri živalih počasno spopolnjevanje očesa in ušesa, dobimo neko lestev, po kateri ste se popolnoma ti čutili spopolnili, tako da nam je mogoče nju razvoj po vseh stopinjah popolnosti zasledovati. Pri najnižih živalskih vrstah se nam kaže oko kot barvilna pega, ki ni vstani še prejemati podobo zunanjih predmetov, ampak k večemu razločevati mej raznimi svitlobnimi žarki. Pri druzih, popolnišib, živalskih vrstah, se temu pridruži občuten živec. Pozneje vže zapazimo v barvilu glavne poteze očesne leče. Vender pa se še pogrešajo vse druge priprave za priravnanje in gibanje očesa. . . .“ itd. Tako nekako modruje znani darvinist Häckel.

Pa vže omenjena barvilna pega bila bi sama na sebi pravo čudo. In kako je pač prišlo, da je en del te gluhe, neme,

Digitized by Google

slepe snovi naenkrat postal sprejemljiv za svitlobo? Razložite nam!

Kako se da dokazati ono spopolnjenje očesa, tako da so razni njegovi deli vsporedno drug za drugim pristopali, dokler se proces ni vstavil pri sedanjem očesu? Nili vse to poljubno domnevanje brez vsakega stvarnega razloga? Pač pa konstatuje primerjavna anatomija, da se vidila pri raznih vrstah živalskih bitij nahajajo sočasno cela in dovršena. Narava ne tiplje slepo okoli, da bi tako prišla do gotovosti, do dovršenosti, ampak pot njenega razvoja je vže začrtana, je gotova. Narava se nam javlja vže od početka kot nespremenljivo taka, in taka ostane vselej. V naravi se istodobno, pri vsaki živalski vrsti posebe, na raznih popolnostnih stopinjah, stereotipno poraja organično vidilo, od najpriprostejše barvilne pege najnižih živočih bitij do čudovito umetalnega očesa človekovega in orlovega. Vsake vrste vidilo ostane vselej nepremično na popolnostni stopinji, na kateri se je znašlo od prvega početka.

Naj isto neovrgljivo pojasni drug vzgled. Vzemimo živalski želodec. Kako to, da želodčni sok, kateri raztvori vsako jed, prizanaša želodcu samemu, ne da bi ga razjedel, kateri je vender iste narave kaker jedi, ki ga redijo? Dolgo so se potili in vgibali, kako bi to naravno čudo rešili. Slednjič se je našlo, da je želodec prevlečen z nekim pokostom (Firnis), katerega želodčni sok ne upa razsnoviti. Hočemo li, da se je tudi ta v obrambo želodca tako modro, premišljeno namerjavana naprava kar slučajno posrečila slepemu slučaju?! Kar bi mi mogli najti le po dolgem, razumnem prevdarjanji, je nerazumni slučaj sè svojo slepoto tako srečno zasledil, tako umetnostno izvršil!! Par kar je tu še več: odkar je želodec začel bivati, je moral ž njim združen bivati omenjeni pokost; kajti brez poslednjega sploh želodec se ne more ohraniti. Ako je pa sočasno z želodcem začel bivati njegov pokost, potem se ne da misliti na počasen razvitek želodca v smislu Darvinovem, kaker bi želodec še le po dolgem tavanji in poskušanji prišel do pokosta, s katerim se je potem oklopil proti napadom sovražnega soka. Nasledno spopolnjevanje želodca je izključeno: želodec, ali je od začetka cel, kakeršnega imamo zdaj, ali ga ni!

Še en vzgled! Vzemimo človeško srce. Nehaja se v sredi človeškega telesa, prsi je obdajejo kaker trden oklop. Neprenehoma gibaje se, poganja z ene strani po žilah one žive, žareče krvne krogljice, ki raznašajo življenje na vse strani telesa. Ko so se pa krogljice spehale, jih z druge strani spet v sè sprejme, da jih znova oživi podelivši jim elektricitete in topline, ter jih znova poganja na vse kraje telesa. Kdo bo pač tako brezumen, da bo verjel, ta čudovita tvorba je nastala brez vsakega prevdarka, je nastala slučajno po slepo delujočih fizičnih silah, in sicer počasi, polagoma, v teku več vekov?! Nezmisel! Srce je

Digitized by Google

v svoji osnovi, in v vseh svojih delih tako, da je moralo koj od početka biti celo in dovršeno. Ono je srce le po vzajemnem sodelovanji, v nerazrušljivi harmoniji vseh poedinih delov — drugače ni srce; najmanjša poškodba je razdene. Srce je s početka celo, je tako, kot je! Molčite nam torej o počasnem njegovem spopolnjenji, ki se je baje vleklo skoz vekov veke!

Kaj še le, da bi hoteli še globoče seči v tajnosti naravine, da bi hoteli razmotrivati zakone one ljubezni, ki sklepa moža in ženo, zakone one najnežniše, najplodovitiše zveze, na kateri sloni družinski red? Od kod n. pr. to, da se materina posoda nad srcem v trenotku, ko se rodi dete, napolni z mlekom, ki je novorojencu potrebno za živež? Povejte nam, koliko stotisoč let je narava potrebovala, preden je po neskončnih poskusih zvršila to čudo? So jo morda nepopravljive škode izbrihtale opozorivši jo na ta nedostatek? Pa ako je res potrebovala tisoče vekov, preden se ji je posrečilo ta nedostatek dopolniti, kaj se je moralo mej tem zgoditi z otroci?!

Tako bi se dalo navesti brez števila vzgledov. Vsi bi nas privedli k neovržnemu sklepu: karkoli nahajamo na svetu, bodisi v rastlinstvu ali v živalstvu ali v človeški naravi, vse to ne more nikaker biti posledek brezsmotreno delujočih naravnih sil, tako da bi sedanji organični svet v svoji harmonični raznoličnosti ne bil nič nego delo njih slepega nagona; ampak celi ta svet, kaker v svoji celoti, tako tudi v svojih posameznih delih, je razumno prevdarjena, po enotnem načrtu izvršena tvorba neskončno modrega, previdnega, vsemogočnega in dobrotnega bitja. To so tudi resnično brez ovinkov izpovedali najveljavniši možje-učenjaki: Cuvier, de Jussien, de Caudole, Jan. Müller, Flourens, Brongniart, Agassiz. Po njih sodbi so darvinisti zašli na nasprotno, krivo pot, hoteč na čisto naraven način rešiti problem, ki ima nadnaraven razlog. Rastlinsko, živalsko, človeško življenje ni včinek drugotnih, niti naravnih sil, ampak vsako posebe zahteva za se neposreden, čeznaraven čin Božje vsemogočnosti. S tem prejdemo k naslednjemu poglavju.

Kako sodi pristna veda o samosvojni stvoritvi (generatio aequivoca?)

Dozdaj smo pokazali, kako ni mogoče, da bi se bile sedanje živenjske oblike, katere nahajamo na zemlji, polagoma, ena iz druge, popolniše iz nepopolniših razvile, ampak je potrebno, da je čeznaravna moč večkrat posegla v svet, neposredno stvarivši živenjska bitja, katerim je ob enem vsadila zmožnost, da se plemenijo in množijo. Kar smo dozdaj v obče razložili, hočemo v pričujočem poglavji še bolj vtrditi s posebnim ozirom na Darvinov nauk o tako zvani samosvojni stvoritvi.

Digitized by Google

Kraljestvo organičnega življenja se deli na troje: rastlinstvo, živalstvo in človeštvo. Organičnemu svetu stoji nasproti neorganični, mineralni, v katerem ni življenja. Kaker darvinisti učijo, ta razna kraljestva segajo eno v drugo, tako da je vsem eden in isti početek in je eno iz drugega v teku neskončnih vekov nastalo: iz neorganičnega sveta je pognalo rastlinstvo, to se je spet počasi spopolnilo do živalstva, iz katerega je slednjič izšel človek, mej živalmi najrazvitiša, najpopolniša

Nasproti temu mi trdimo, da zija mej tremi kraljestvi, kaker mej organičnim in neorganičnim svetom, neprehoden propad; da se je iz neorganičnega izcimilo organično, iz rastlinskega živalsko, iz tega človeško. je po zakonih pristne vede nemogoče. Veda obsoja teorijo samosvojne stvoritve. Poglejmo!

Laplace, Herschel. Arago, Ampère in drugi učenjaki so dognali, da je zemeljska obla pred nekim časom bila plinasta zmes brez sledu kateregakoli življenja, ki je sploh tedaj bilo nemogeče. Od kod torej — tako vpraša veda — na zemlji rastline, od kod živali, od kod človek?

Rastline. — „Kako so se prve rastline prikazale na zemlji, je nam (naravoslovcem) tako neznano, kaker prvi začetek stvari“ — tako piše naravoslovec G. Bischof. In res, rastlina je nova tvorba. Ona ima sicer vse, kar rudnina, a poleg tega še neko osredje organične delavnosti, nekak živenjski sok, obnavljajoče seme. Mislilo se je sicer, kaker bi iz sprhnelega kamenja poganjale rastlinske snovi — pa to ni res; znanstvena raziskavanja so dognala, da kaj takega se nikdar ne zgodi. „Da razumemo početek tega novega (rastlinskega) bitja, je neobhodno potrebno vplivanje stvarilne moči.“[1])

Žival. — Isto moramo reči o živalskem življenji. Žival ima vse, kar se nahaja v rastlini, a vrhu tega še nekaj: notranji princip gibanja, zaznavanja in samovoljnega občutka. Ako pa vprašamo, od kod izhaja ta princip, nam v imenu vede odgovarja Flourens: „Življenje ne izhaja iz smrti; življenje poganja le iz življenja.“ „Da bi imel življenje določiti, rekel bi: življenje je stvaritev. Vsaka življenjska kal odgovarja misli, katera se izraža v organizaciji“ — nadaljuje Claud Bernard. To pa ne pomenja nego: od rastline do živali ni prehoda; žival presega po bitji rastlino, zanjo treba posebnega stvarstva. Vse mogoče se je sicer poskusilo, da bi se rešila Darvinova samosvojna stvoritev, po kateri se baje iz gnjilih rastlinskih snovi porajajo črvi in druge živalice, a kemično fizikalični poskusi, katere so priredili Flourens, Claude, Bernard, Cuvier, Liebig, Al. Humboldt, Quaterfages, posebno pa Pasteur na izrecno naročilo francoske akademije. so očividno dognali, da oni nazor je skoz in skoz napačen. Vsak le poluomikan človek bi se po teh poskusih

[1]) Liebig, Chemische Briefe 20.

Digitized by Google

moral smramovati z darvinisti in njih nezmiselno teorijo o samosvojni stvoritvi le od daleč pomežikovati! Spočetek živenjskih bitij je nerešljiva vganjka, pri kateri ne moremo nego apelovati na nedoumno moč stvarnikovo [1])

Č l o v e k — Še veči je prepad, ki loči človeka od živali. Materijalisti sicer to todovratno tajijo in glavni njih napori merijo na to, da bi človeka z živaljo identifikovali; pa brezvspešno — zavrača jih veda!

Darvin proglaša onega, ki si početka človekovega ne more drugače misliti nego da se zateče k vsemogočnosti Božji, za divjaka. Kaker bi pisali zgodovinsko genealogijo, z isto gotovostjo naštevajo darvinisti prednike človekove iz živalstva. Häckel je določil njih število na edenindvajset. Začenši seveda pri opici gredo nazaj do vrečarja, od tega do monotremov, do rib — naša pljuča so se prestvarila iz ribjega plavnega mehurja — do ganojidov itd. in, ker se, kaker sploh menijo, ne da dvomiti o resničnosti Laplace-vega in Herschel-ovega sistema, trdijo nekateri, da so prvi naši pradedje bili plinasti!

A pristna veda je dognala, da se nahaja mej opico in človekom v anatomičnem, fizijologičnem, intelektualnem, nravstvenem in verskem oziru neskončno narazje. Razmerje mej človekom in opico se je poslednjih let na vse strani raziskavalo in osvetljevalo, in na vseh straneh se je znanstveno konstatovala bistvena razlika mej obema, tako da početek človekov neobhodno zahteva nov, neposreden čin vsemogočnega Stvarnika.

Tako n. pr. stoji človek po konci, noge njegove stopajo enostavno in trdno po tleh; pokončna glava zre proti nebu. Opica bi ga rada posnemala. Zdi se, kaker bi nje hoja bila manj popolna nego človekova, vender pa še prava hoja. Nikaker! Opica p l e z a, a n e h o d i. Owen je izpeljal, da noga opičina ni niti noga, ampak roka, kaker je lastna živalim plezalkam. Blainville je našel na sami roki človeški toliko bistvenih posebnosti, da se mu vže radi teh prehod od opice do človeka zdi neprestopen.

Glavna trdnjava, iz katere so darvinisti odbijali nasprotniške napade, so bili opičini možgani, češ, ti so prepodobni človekovim, nego da bi dalo se dvomiti o sorodstvu obojih. Prav zato so nekateri fizijologi, mej njimi posebno Bischoff in Aëby — s čudovito vstrajnostjo in duhovitostjo začeli preiskavati ter primerjati opičine in človeške možgani. Dognali so neovržno, da oboji možgani, ako se jih presoja znanstveno, nimajo nič skupnega mej sabo. Koj pri rojstvu se zde sicer malce podobni, kaker hitro pa se začno razraščati, gredo narazen; njih razvoj se vrši na povsem nasprotno stran. Pa tudi v onem prvem času je razlika mej človekom in opico vselej neprimerno veča nego mej opico in ostalimi živalmi.

[1]) B. Cotta. Gen. 1. 13 sq.

Digitized by Google

Isto se je dognalo o vseh druzih telesnih delih — prišlo se je do popolnega prepričanja, da vže anatomija stavi mej človeka in opico razliko, koja se ne da nikdar zravnati. „Dovršili smo svojo studijo — tako sklepa Aëby — spoznali smo, da je človeški tip otok na samem, kateri se v ničemer ne dotika sosedne kopne zemlje sesalcev".

Tako govori anatomija, kaj pa še le, ako si ogledamo fizijologično stran! Vzemimo le človeški govor. Vsaj šesttisoč let je, odkar se je človek po govoru ločil od opice. Zakaj tedaj opica vže tako dolgo zaostaja? Čujmo, kaj odgovarjajo na to darvinisti? „Ako opice členito ne izgovarjajo besed, je razloga iskati v tem, da ne čutijo potrebe po tem"![1]) Odgovor jih obsoja! Res — pristno znanstven odgovor! Recimo: členiti govor, kaker je človeški, izraža misli in čustva; ker so tedaj opice nezmožne tega govora, sledi, da nimajo ni misli ni čustev. Njih govor je nečlenit zvok, ki ne izraža nič določnega; torej tudi zaznavanje, kateremu odgovarja, ne more biti določno ali duševno. V človeku je duševni princip — v opici ga ni!

Kam pa še le pridemo, ako hočemo govoriti o vedah, o verstvu, o nravstvenih pojmih in nagibih v človeku, sploh o duševnem njegovem razvoji in napredovanji! Kje zapazujemo kaj takega pri opicah ali druzih živalih? Res sicer, da so materijalisti hoteli vse verske in nravoslovne misli, vso nadčutno vedo razglasiti za nekak bolesten izrodek, za prazno domišljanje človeških možgan. A od kod to, da se ta duševna bolezen javlja le na človeški naravi, živali pa si še dozdaj niso osnovali niti verstva, niti nravoslovja, niti znanosti? In so li res ti pojavi človeškega mišljenja, te veličastne duševne zgradbe, katere občudujemo na verstvenem in vednostnem polji, samo le prikazki sanjarske domišljije? Kako bi potem teorija, bodisi verstvena ali vednostna, tako plodovita bila v svoji vporabi na življenje? Kaj bolj vblažuje, kaj bolj spopolnjuje in vtrjuje človeka nego vera? Zakaj izročamo vsa veča počerja, vsa odličniša mesta v javnem življenji z n a n o s t n o izobraženim možem, ki so si t e o r e t i č n o mu izbistrili, ne pa nevednim kmetom, ki nikdar niso knjige brali? Vže to nam spričuje, da vednostna teorija ima o b j e k t i v n o vrednost; da torej ni nedostatna ali bolestna prikazen na človeški naravi, ampak poganja iz p o z i t i v n i h, naravnih tal v človeku. Zatorej moramo v človeku iskati principa, ki ga pogrešajo živali. Ker je pa veda duševna, mora tudi oni princip biti duševen. Človek je torej duševno bitje, žival ni, človek se od živali bistveno loči, torej ne more iz nje izhajati, marveč za njegov početek moramo vzeti poseben stvarilen čin Božje vsemogočnosti.[2])

Dr. Mahnič.

[1]) Dally, L'ordre des primates et le transformisme 21.

[2]) Pri teh „razgovorih" smo se posebno držali vže zadnjič omenjene knjige: Bougaud, Religion u. Irreligion.

Digitized by Google

Cerkvena oblast v avstrijski ljudski šoli.

Das Schulwesen ist und bleibet allzeit ein politicum.
Cesarica Marija Terezija. 28. septembra 1770.

In keinem Staate der Welt als in dem glücklichen Oesterreich besteht eine ähnliche Sorgfalt für die niedrigsten Schulen; nirgends sind sie so untereinander mit dem Staate verbunden wie in den Reichen Theresien's.
I. I. Felbiger 20. februr. 1781.

Ne vem, ali prav pridem s to zgodovinsko-pravno razpravo. Trebalo bi poprej rešiti načelno vprašanje o cerkveni oblasti v šoli. To je pa nehvaležno vprašanje, katerega se vsi radi izogibljejo. Povsod se naglaša „verska" šola, a ne vem, ali je vže kedo ta pojem opredelil. Versko šolo imajo katoličani v Belgiji, na Angleškem, v Ameriki, ali „versko" šolo imajo baje tudi na Nemškem. Nekaterim pomeni „verska" šola „konfesijonalno" šolo t. j. šolo, v koji so otroci ločeni po veroizpovedanju. Po tem pojmu imamo n. pr. mi Slovenci „versko" šolo, ker smo vsi katoličani, ker so v slovenskih šolah otroci in učitelji katoličani. Po taki definiciji razumemo naše narodnjake, ki trdijo, da je naša šola „verska" in „katoliška," da pri nas ni šolskega vprašanja, da Slovencem je le za narodno šolo. Živimo v istem znamenju 14. maja 1869 ko Dunajčanje, ali na Dunaju je šola „brezverska," na Kranjskem je pa dobro „verska" in „katoliška." Ako vprašamo cerkev samo, česa si želi, nam gotovo odgovori: „Najbolje so mi svoje šole za svoje otroke!" Ali kjer je šola vže 120 let v državnih rokah, ni cerkvi lahko upati svojih šol. Najbolje se nam zdi, ako si cerkev in država razdelite oblast v šoli. Da, še toliko nam je preveč. Zadovoljni bi vže bili, ako bi nam vsemogočna država vrgla par mrvic šolskega kruha t. j. ako bi vdobili v šoli nekaj oblasti, čeprav v imenu države. Kdor bi pri nas dvignil zastavo svobodne katoliške šole, ostal bi brez podpore naših vplivnih politikov. Gledala bi ga po strani tudi cerkvena gospoda. Žalostna zavest duhovne sužnosti, koji smo se v 120 letih privadili! Letos 6. decembra bo 120 let, kar je slavna cesarica Marija Terezija potrdila prvo avstrijsko šolsko postavo. Ona ista postava je prišla leta 1805 prenovljena na dan. Poleg postave imamo še brez števila odločeb in naredeb, v kojih ni iskati novega načela, katerega bi v postavi ne bilo. Cerkev se je pokorila postavi, ali za-

Digitized by Google

dovoljna ni bila. Ali kaj hoče, ko ni mož za odpor in delo? Pij IX je v dogovoru s cesarjem Francem Jožefom I. varoval katoliško načelo, sicer pa je ostalo vse kaker je bilo, in bi bilo še ostalo, ako bi bili nasprotniki hoteli. Cerkev je miroljubna in ponížna, in se ne prepira za veljavo. Toda nestrpni zoprniki so jej vnovič napovedali boj. — Do tedaj je bila za deklo v šoli, za varuhinjo brez plačila, toda liberalci je niso hoteli niti za deklo in niso mirovali, dokler je niso vrgli iz šole dne 25. maja 1868. Tedaj jim je Pij IX napovedal vojsko, katere ni še konec in je ne bo tako kmalu. Nasprotniki se trdno drže v trdnjavi, a katoličani dolu na bojnem polju so nekam opešali ali prav za prav nimajo vojnega načrta. Da, zdi se celo, da smo se privadili sužnosti in, ako včasih še tožimo, tožimo bolj iz navade ko iz prepričanja. Naj bi nam skoraj še tožbe prepovedali, kaker so rimski cesarji nezadovoljnim podložnikom prepovedali tožbe: de infelicitate temporum. Toda liberalci so bolj svobodoljubni od rimskih cesarjev. Tožbe so nam proste, ne motijo miru, niso državi nevarne, ako le dejanja ni.

Če je kedo na svetu, to smo mi miroljubni ljudje. Zato se hočemo izogniti načelnemu vprašanju: k e d o j e p o b o ž j i p o s t a v i p r a v n i g o s p o d a r v š o l i i n k e d o s a m o s o t r u d n i k. Napisati hočemo le načela, ki so vodilna v potrjenih avstrijskih postavah in v predloženih postavah od l. 1770 do l. 1888.

1. Do leta 1770 ni bilo še vprašanja, kedo je pravni gospodar v šoli. Vse šolstvo je bilo v rokah in na rokah katoliške cerkve. Država je imela meč v rokah. Za šolo se ni nič, prav nič zmenila. Denar za šolo je bil ves cerkven denar. Na mnogih cerkvenih zborih je cerkev opominala škofe in dušne pastirje, naj vstanovijo šole pri vsaki župni cerkvi in pri vsaki podružnici.[1]) V Avstriji so se odlikovali v šoli posebno solnograški nadškofje in pasavski. Toda resnica je, da cerkev ni mogla zmagovati stroškov potrebnih za toliko šol. Po mestih so bile gimnazije in tudi dobre niže šole, do malega v rokah katoliških redovnikov in redovnic.[2]) Toda na deželi je bilo malo šol, in še te so bile slabe. Posvetni učitelji so bili slabo plačani, ker niso hotele ni občine ni grajščine ni vlada dokladati zanje, a cerkev sama ni mogla več. Tudi so bili učitelji skoraj brez odgoje. Večina je vdobivala nauk pri župniku. L. 1769 so pozvali avstrijski škofje vlado, naj zboljša učiteljem plače in naj pomaga vstanoviti učiteljska semenišča. Avstrijski državniki so se spogledovali, ko so to slišali. Njih odgovor je bil: cerkev, cerkev,

[1]) Na primer: v carigrajskem cerkvenem zboru l. 614., v lateranskem III. cerkv. zboru 1179. 18. can., v IV. lateranskem zboru 1215. itd.

[2]) N. p. jezuitov, pijaristov, raznih šolskih sester.

Digitized by Google

ne mi! Drugega mnenje je bila cesarica Marija Terezija in nekateri gospodje njenega zaupanja.[1])

Marija Terezija je vstvarila državno šolo. Imela je res srce za cerkev in za narode.

Delali bi krivico slavni vladarici, ako bi jo dolžili, da je iz slabih namenov podržavila šolo. V nje očeh ste bile cerkev in država ena družina, eno občestvo. Ako je kaj dobrega nemerjavala, ni nikoli vprašala, ali tudi sme. Menila je, da se samo ob sebi razume, da vse sme, kar je bilo po nje mnenju na korist cerkvi in državi.

Šola jej je bila sredstvo za napredek narodov v krščanski pobožnosti in v državljanskih čednostih. Zato jo je vstvarila in gojila. Izročila jo je državni oblasti, ker se jej je zdelo, da bo le tako vspevala. Cerkvena gospoda bi jej bila premalo skrbna za šolo in premalo pokorna. Tudi je namerjavala cesarica vže od začetka eno postavo in eno šolo za celo Avstrijo, a za tako organizacijo je bila državna oblast bolj pripravna nego cerkvena razdeljena na dijeceze. Istega mnenja je bilo tudi občinstvo. Vsled stoletnega složnega in vzajemnega sodelovanja cerkve in države, ni bilo v občinstvu in včasih niti pri duhovstvu one zavesti o dveh različnih in razločnih oblastih. Bilo je eno krščanstvo. O ločitvi cerkve od države, o vrhovni oblasti države nad cerkvijo. i. t. d. ni šlo. V tem pomenu je razumeti načelo slavne cesarice, koje je zapisala labodskemu škofu v odgovor: „Das Schulwesen ist und bleibet allzeit ein politicum".

Ako pa velja to o cesarici sami, nikar ne velja o drugih osobah, ki so bile prve v cesaričini milosti. Državnikov in posvetnega razumništva se je ob koncu prošlega stoletja polotilo neko navdušenje za šolo, neka gorečnost za izobraženje in napredek vbožnega in delavskega ljudstva, o koji ni bilo do tedaj ni znamenja! Ta gorečnost razvnemlje še dandanes liberalno gospodo v celi Evropi, ako izvzamemo Anglijo, kjer je menj licemerstva nego pri nas. Od kod ta sprememba? od kod navdušenje gospode, ki je bila toliko stoletij ravnodušna za vso stvar? — Zdaj ko je ljudstvo izgubilo zaupanje v liberalizem, ko skoraj nikedo več ne veruje liberalcem, da jim je res za napredek in blaginjo ljudstva, zdaj smemo zapisati resnico in upamo, da jo občinstvo sprejme. Pravi razlog onega navdušenja ni bila ljubezen do ljudstva ali zanimanje za koristi ljudstva. Navdušenje se je porodilo iz dveh glavnih idej, ki so prevzele plemstvo in više izobražene sloje prošlega stoletja. Prva in poglavitna ideja je bila: n e v e r a. Evropa ni imela biti več krščanska, vreči je morala z altarjev Kristusa in postaviti nanje nago človeštvo; zakopati se je moral evangelij sv. križa in proglasiti evangelij mesa. Druga ideja je bila: d e r ž a v i n a v s e m o g o č n o s t.

[1]) Helfert, Die österreichische Vollksschule I. 2. 3.

Digitized by Google

Učilo se je in polagamo delalo, da se je podčinilo cerkev državi. Cerkev je morala postati najprej državna vstanova in ko bi nevera prodrla v vse sloje, bi cerkev sama ob sebi izginila.

Te dve poglavitni ideji so širili morljivo in brezobzirno razni pisatelji, državniki in politiki so jim pa pomagali. Skriti za vsemi pa so stali framasoni ali prostozidarji, ki so iz zakrite zasede vodili politiko cerkvi sovražno. Toda njih vspehi so bili premajhni, dokler niso šole imeli. Nevera se je vse prepočasi širila, dokler so imeli redovniki gimnazije in celo vseučilišča. Ljudstvo samo pa je bilo še teže okužiti, dokler je imelo cerkvene šole ali je bilo brez šole. Framasoni so izprevideli, da brez šole ne morejo odtrgati ljudstva od cerkve. Zato so odtrgali najprej šolo od cerkve. Ali to ni bilo dovolj. Da bi se nevera razširila na vse ljudstvo, je bilo potreba povsod, v vsaki vasici vpeljati šolo. Od tod je ono mrzlično navdušenje evropskih liberalcev za šolstvo. Framasoni so to vže davno priznali in vspehi pričajo, da so prav šteli. Koliko so pri nas skrivaj sodelovali vže pri prvi avstrijski šolski postavi, ne bom razpravljal. Ko je cesar Jožef II. masonstvo prepovedal, so mu očitali nehvaležnost, češ, da je ves napredek v zadnjem desetletju njih zasluga. Da je postava sama še na krščanski podlagi, gre zasluga cesarici in pa previdnosti nasprotnikov, ki niso se upali z namenom na dan. Toda načeli nevere in državine vsemogočnosti se odsvitati vže od prvega šolskega predloga grofa Pergena do zadnjega Gautschevega. Preglejmo vse po enem.

2. Grof Iv. Ant. Pergen je predložil cesarici nov načrt za državno šolo v celi Avstriji dne 26. avgusta 1770.[1]) Cesarica je izročila predlog svetovalcem, ki so se ž njim bavili dve leti brez vspeha. Pravna načela v predlogu so:

a) izdelati je en načrt za vse šole v Avstriji.

b) Nadzor in ravnateljstvo vsega šolstva v celoti in v poedinih delih imej edina država.[2]) Isto velja o zasebnih šolah.

c) Šolo je treba vzeti redovnikom in izročiti posvetnim učiteljem in duhovnikom. Tudi duhovnike bi bilo porabiti le od začetka, pozneje pa bi se je izključilo celo od veronauka.[3]) Redovnike, in duhovščino je tožil, da ima svoje koristi, a šola da mora služiti samo državnim koristim in vzgajati prave, raz-

[1]) Primeri točke predloga v Helfert l. c. str. 196 — 206.

[2]) Die Aufsicht und Leitung über das Schul- und Erziehungswesen in ganzer Ausdehnung und über alle Theille desselben muss völlig und beständig der Staat an sich ziehen. Helfert, l c. pag. 148.

[3]) Unterricht und Erziehung müssen den Händen der Ordensgeistlichen, denen sie bisher mit Ausnahme der medicinischen Wissenschaften fast ausschliessend anvertraut gewesen, durchaus abgenommen und die Schulen nur mit weltlichen oder doh weltlich-geistlichen bewährten Lehrern besetzt werde. Helfert, l. c. pag. 201.

Digitized by Google

svitljene kristijane, zmožne za državne službe in državni oblasti pokorne.[1])

d) O cerkveni oblasti v šoli ni govora.

Vsi so vprašali Pergena, od kod meni vzeti denar za šolo in od kod učitelje? Pergen se ni dolgo pomišljal z odgovorom: Denar ima cerkev, vzemimo jej ga![2]) Učitelje pa se vzgoji v državnih pripravnicah in ako se jim obljubi dobro plačilo, oglasilo se jih bo dovelj[3]) Ker se mu je zdelo, da Avstrija nima mož sposobnih za odgojo in šolo, nasvetoval je tujce iz blažene Prusije, mej kojimi je bil tudi — Wieland. Vže to ime izdaja framasonske namene Pergenovega predloga in priča o posebnem sovraštvu proti jezuvitom. Cesarica ni potrdila predloga in ni poklicala pruskih ateistov na Dunaj.

Odobrila je pa nasvet, da se vstanovi vrhovno šolsko ravnateljstvo na Dunaju za celo cesarstvo (Ober-Directorium) 6. sept. 1771. S tem bi bilo začeto državino gospodstvo v šoli. Ker se je pa Pergen branil vsakega nadaljnega sodelovanja in vžaljen se vmaknil v obitelj, se ni vstanovilo vrhovno ravnateljstvo.

3. Eno pravico so cerkvi vender le priznali stvoritelji posvetne šole: da je cerkven denar dober in veljaven po vsem cesarstvu za novo šolo. Modri gospodje so poželjivo gledali po bratovščinah in cerkvenih vstanovah, ker so bili v veliki denarni zadregi. Vse posvetovanje dvornih svetovalcev, vsi predlogi in načrti, bili bi ostali na papirju brez denarja. In tega ni bilo. Vže so se naveličali posvetovanja in besedovanja o novi šoli, ko se jim naenkrat vreme zjasni in milša zvezda zasije. Dne 21. julija 1773 je papež Klement XIV. odpravil tovarištvo Jezusovo, ki je imelo tedaj v Avstriji 38 gimnazij in mnogo velikih samostanov in posestev.

Na Dunaju se niso niti vprašali, čegavo bo blago odpravljenega reda. Vstanovili so kaj 10. novembra 1773 poseben odbor, ki je imel razpolagati s cerkvenim blagom.[4]) Zdaj še le se je vstanovilo vrhovno ravnateljstvo dne 12. februvarja 1774: „Besondere von Ihrer Majestät allein abhängige Studiencommission unter dem Vorsitze Dero wirkl. geheimen Rathes Kämmerers und Staatsrathes Franz Karl Krstel von Qualtenberg."

Tudi so kmalu izdelali načrt. Poklicali so na Dunaj zagan-skega opata I. I. Felbiger-ja, duhovnika državnega mišljenja, da jim je izdelal prvo avstrijsko postavo. Vse je šlo, ko so

[1]) L. c. pag. 196.

[2]) Ta nasvet je vrli mož vtemeljil prav kratko: „Die landesherrliche Gewalt und das Dominium eminens des Souverains sich über alle liegende Güter, Gründe und Stiftungsgelder erstreckt." Ibid. pag. 215.

[3]) Ibid. pag. 217.

[4]) „In Angelegenheit des aufgehobenen Jesuitenordens niedergesetzte Commission".

Digitized by Google

denar vdobili. Vrgli so cerkev iz šole, vzeli so jej ključe in hiše, in vtaborili so se prav mogočno kot osrečevalci ljudstva v državni šoli. Vrhovno državno ravnateljstvo je prevzelo šolstvo cele Avstrije, a nova postava potrjena brez dogovora s cerkvijo se je vpeljala na cerkvene stroške dne 6. decembra 1774 z imenom: „Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt- und Trivialschulen in sämmtlichen Kays. Königl. Erblanden." Prvo normalno šolo v Avstriji so na Dunaju nastanili v cerkveni hiši oo. tovarištva Jezusovega prisv. Ani[1]) — pa naj reče kedo, da naša šola ni vže od začetka res cerkvena in katoliška?

4. Nova postava je imela ta le pravna načela:

a) Veronauk učijo dušni pastirji. Bogoslovci so morali na normalko poslušat metodo in delat izpit iz nje. — Pri nauku je bil vedno tudi učitelj, da je potem z otroci ponavljal krščanski nauk. — Dušni pastirji, ki niso vtegnili učiti nauka, so naznanili namestništvu, ki je imelo pravico zapovedati redovnikom, da so šli učit krščanski nauk.

b) Redovniki niso izključeni, ali morajo biti izprašani od državne komisije in podložni državnim nadzornikom.

c) Učitelje imenuje, kdor je je do tedaj imenoval, vlada pa (namestništvo) je dajala vsakemu dekret, s kojim je bil stalno nameščen.

d) Tudi zasebne šole so pokorne državni postavi in oblasti.

e) Pri semestralnih skušnjah na deželi je moral biti pričujoč tudi domači župnik. Ponavljavne šole so bile pod nadzorstvom župnika.

f) Krajni nadzornik nauka, nravstvenosti učencev in učiteljev je bil na deželi župnik kot varuh črede. Normalko in glavno šolo je nadzoroval ravnatelj.

Okrajni nadzornik je bil navadno dekan, ker je bilo tako nadzorstvo najbolj po ceni in ker tedaj še ni bilo drugih zmožnih nadzornikov. Postava ne pravi, da mora biti duhovnik nadzornik, pač pa se je pozneje naročilo dekanom, naj obiskujejo šole o priliki dekanijske vizitacije, da ne bo posebnih stroškov. Poročila so pošiljali glavarstvu (Kreisamt). Dopisi viših oblastev pričajo, da se je dekanom kar zapovedavalo.

Deželno nadzorstvo je bilo v rokah šolske komisije (Schulcommission) pri namestništvu. Mej člani šolske komisije je bil duhovnik — poblaščenec prečastitega ordinarijata. Nad šolsko komisijo je stalo namestništvo kot najviša deželna oblast v šoli.

Najviša oblast za celo cesarstvo je bilo generalno

[1]) Helfert l. c. str. 322.

Digitized by Google

ravnateljstvo na Dunaju (General-Direction). V tem ravnateljstvu ni bilo duhovnika.

Na čelu šolske oblasti je vladar. —

Dostaviti je še, da je bila cesarica cerkvi bolj mila nego opat I. I. Felbiger, ki je menil, da sme tudi sè silo vpeljavati katekizme in šolske določbe proti volji katoliških nadpastirjev.

Škofov niso nič vprašali ni pri izdelovanju postave ni pri izvrševanju. — Tudi niso menda vsi razumeli, zakaj se gre.

5. Za cesarja Jožefa II. je šola napredovala. Cesar sam in njegovi svetovalci (posebno framason G. v. Swieten) so bili jako neprijazni učenim šolam, gimnazijam in vseučiliščem. Toliko bolj je bil vnet za ljudsko šolo in sploh za šole s hitrim, praktičnim vspehom.

Postava 24. marcija 1781 je imela vpeljati šole na deželi, na kmetih.

Novih načel nima Jožef II, a načela vže vsprejeta je izvrševal bolj odločno in brezobzirno nego cesarica-mati. Hotel je biti sam gospodar državljanov prav povsod, tudi v cerkvi in šoli. Važno je za razvoj avstrijske šole, da so se za njega dni škofje zavedeli sužnosti državne vsemogočnosti. Začela je nezadovoljnost z avstrijsko šolo, ki je dovedla do nove šolske postave.

6. Politična šolska vstava 11. avgusta l. 1805. (Politische Schulverfassung). Obveljala je do leta 1867-8. Načela so bistveno ista ko v prvi postavi, vender je poverjena cerkvi veča oblast v šoli. Hoteli so nekoliko popraviti krivico, katero so cerkvi storili. Poglavitna načela so :[1])

a) Šoli je namen, da nauči otroke razodeto vero Jezusa Kristusa [2])

b) Krajni nadzornik je dušni pastir, ki nadzoruje veronauk in ves drugi nauk, metodo, pridnost in nravstvenost učencev in učiteljev. Ima pa pravico le milo opominati in nepokorne naznaniti okrajnemu nadzorniku. Postava navaja tudi razloge, zakaj je dušni pastir vedno šolski nadzornik, namreč zato, ker je veronauk poglavitna tvarina v šoli, ker je duhovski stan poklican služiti državi v šoli in je do tedaj tudi največ služil

Okrajni nadzornik je dekan, ki nadzoruje nauk, učence in učitelje v šoli in v javnosti, občine, ali pošiljajo otroke in plačujejo učitelja, županstva, šolska poslopja. Dekane je škof imenoval in namestništvo potrjevalo.

---

[1]) Načela so posneta pa prvotni postavi. Golih §§. brez nemških izvirnih besed ne navajam.

[2]) . . . . „in den Trivialschulen ist dahin zu arbeiten, dass darin den Kindern die geoffenbarte Religion Jesu Christi gut und herzeindringlich gelehret werde". III. §. 2.

Digitized by Google

Poročilo o nauku, o nravstvenosti učencev in učiteljev je pošiljal preč. konzistoriju (ordinarijat), poročilo o drugih šolskih opravilih in potrebah pa glavarstvu (Kreisamt).

Na čelu šolstva v celi škofiji je bil škof in njega konzistorij. Konzistorij in glavarstvo sta bila enakega čina.

Konzistorij je bil podložen namestništvu, kojemu je poročal o šolstvu vsako leto najmenj enkrat.

Mej člani konzistorija je bil vedno deželni nadzornik — duhovnik, navadno školastik ali pa vsaj kanonik, katerega je sam cesar imenoval za nadzornika mestnih šol in za deželnega nadzornika vseh šol v deželi (IX. §. 5. 12. 13.) Brez njega ali proti njemu ni smel ni škof ni konzistorij ničesar vkreniti (ohne Kenntniss und Beistimmung (I. §. 12).

Namestništvo je imelo nadzor nad vsem šolstvom v celi deželi in tudi nad vsemi šolskimi oblastniki (I. §. 14. 15).

Nadzor nad vsem šolstvom v Avstriji je vladar poveril dvorni pisarni (Hofkanzelley.)

Polno oblast nad šolo v Avstriji je imel vladar.

c) Učitelji so se šolali na javnih učiteljiščih, (t. j. na normalki, vzgledni glavni šoli), ki so bila pod nadzorstvom konzistorija.

Kandidati so delali vse skušnje pred nadzorniki in pred konzistorijem.

d) Ravnatelja in učitelje učiteljišča (normalke ali glavne šole) je predlagal ordinarijat namestništvu, namestništvo dvorni pisarni. Ravnatelje je sam cesar imenoval. Učitelje drugih glavnih šol je predlagal ordinarijat namestništvu, ki je po predlogu odločilo in poslalo odlok ordinarijatu (IX § 4). Vse druge učitelje ljudskih šol je začasno imenoval konzistorij na priporočilo in na predlog dekanov. Jus praesentandi so imeli včasih občine, včasih glavarstva, včasih cerkev.

Učitelje, ki so se v službi dobro skazali, je potrdilo in stalno namestilo po predlogu dekana-nadzornika namestništvo. Stalno nastavljene učitelje odstaviti je imelo pravico namestništvo. Opominati, svariti, preiskovati nesposobne učetelje je bilo v oblasti nadzorstva.

e) Učitelj, bodi bogaboječ mož, vzgleden kristijan v šoli in v življenju.

Ta so načela druge šolske postave v Avstriji.

Dr. J. Pavlica.

Digitized by Google

Rusko ljudstvo v babilonski sužnosti.

> The souls of the Russian people may be said to have fallen from heaven like flowers and, before they bloomed, to have been trodden under foot by a herd of wild buffaloes.
>
> Demoralize, that you may govern.[1])
>
> *Lanin. Russian Characteristics str 38 in 44.*

Kdor trdno veruje, da človeška narava je nevničljiva, in Ruse natančneje pozna, sme upati, da si oni enkrat o vgodniših pogojih zopet priborijo prvotno čvrstost in obudijo v sebi tleče sile; saj so vender tako bogato od narave obdarjeni in trpežni. Tudi v Rusiji se nahaja vzor pristnega omikanca in vzor žene, bodisi mej kmeti, vkoliker pripadajo nepravoslavnim, kaker v salonih petrograjskega društva; oba smemo prištevati najplemenitejšim vrstam omikanega človeštva. Odlikuje jih redka čilost misli in izraza, brez sledu vsakdajnosti, priprostost in miloba v vedenji, čudovita nežnost in finoča čustva, velikodušno teženje in globoko kopernenje po boljšem in plemenitejšem: lastnosti, katere Ruse vsposabljajo izvrševati velike in vzvišene reči, ko postanejo svojina celega naroda. Smemo pa upati, da se to res enkrat zgodi? Govóri vladika kerzonski in odeski, mož, kateri je iz ljudstva samega vzrastel in zanje dolgo svoje trudapolno življenje žrtvoval, podoben osamljeni lastovici, ki bi rada pomlad naznanila, še dolgo predno se v drevesih sok pretaka in nežne cvetke z dreves visijo, da, predno se upajo trobentice na svitlo. «Povprečno, rekel je leta 1889 o slovesni priliki, so naše razmere sila žalostne. Velika tema pokriva še dušo našega ljudstva, in ni ga znamenja, ki bi naznanjalo, da se hoče zdaniti.»

Da, mnogi rodovi pojdejo mimo, predno dan zasveti ljudstvu pod vlado, koja mu po načrtu vsako duševno in nravstveno vzgojo odreka, ljudske šole zapira, prostopašnikom vodstvo viših zavodov izroča, in apostole zveste svojemu poklicu v prognastvo za celo življenje pošilja, ker so se odločno in vspešno trudili izčistiti hlev Avgijev. Pod tako vlado je komaj upati, da se razmere zboljšajo. Tujec more komaj pojmiti, s koliko srčno britkostjo govori o tem sè svojim rojakom Rus, ki ljubi svojo domovino; a da bi tujcem o tem pisal, mu je isto kar kelih pelina izpiti! In vender je to edina pot vplivati na vladne kroge, kateri druge sramote ne poznajo. V l a d a j e o d g o v o r n a za razmere,

[1]) Duše ruskega ljudstva so, rekel bi, cvetlice iz nebes pale, a predno se mogo razcvesti, potepta jih čreda bivolov. — Demoralizuj, da moreš vladati!

Digitized by Google

koje vsaki pošteno misleči Rus smatra za madež današnje civilizacije. Kjer se človeška duša sicer dotika neskončnega, tu, zdi se, je v Rusu stena postavljena, ki brani duševnemu morju plati do njega. Za Rusa ni ideala. Rek «Video meliora proboque,» ki v ljudeh vzbuja neko zdravo nezadovoljnost sè samim sabo, in ga naganja k višemu in boljšemu delovanju, za Rusa ni bil izgovorjen. Rus ne pozna boljšega, kaker to, kar dela, in podučiti ga — je prepovedano. Ako pade, mu padec ni kaker velikanu Anteju — vir novih in silniših môči. On zaničuje vsak pošten napor, ki bi mu iz dela današnjega dne napravil klin na Jakopovi lestvi, na kateri bi mogel jutri više in tako naprej do popolnosti se vspeti. Bodi Rus še tako globoko v propadu strasti, njemu ne sveti nobena zvezda iz umetne noči, katero so njegovi gospodovalci razgrnili okolo in čez njega. Niti najbledši žarek mu ne naznanja, da nad njegovo glavo se razpenja neskončno zvezdnato nebo, in ne siv kaos oblakov, megle in soporav. Iz njegovih oči ne sveti niti en žarek razuma, one nebeške luči, katera je vender večini človeštva vseh časov bila delež, njegove oči so motne, žalostne, skoro oslepljene od dima vgašenega duševnega ognja. Skratka, življenje Rusa ni napredovanje, ampak je postaja na potu . . . .

Tako sodi o Rusih Angležˇ E. B. Lanin v svoji knjigi **„Russian Characteristics,** (London; Chapman and Hall, 1892 str. 604) na strani 332. in sl. Kaker sam Lanin pravi, ni ljudstva pod solncem, o katerem bi se tako različno in nasprotno poročalo, kaker ravno rusko. Ker pa po njegovem mnenji Rusiji v nedavni bodočnosti pripade še oblastniša beseda v evropski in azijski politiki, sklenil je vestniše rusko bitje proučiti in sicer iz skušnje in iz ruskih vladnih glasil, virov toraj, ki so šli skozi rusko vladno cenzuro. Ruskega jezika popolnoma zmožen, je preromal celo Rusijo, podpiran od ruskih prijateljev iz najviših krogov. Sad svojega dolgega truda je Lanin najprej obelodanil v «Fortnightly Review.» Vzbudile so velikansko zanimanje ne le na Angleškem, ampak i v Rusiji sami. V predgovoru k zbranim tem črticam pravi Lanin: «Moje članke, kaker sem zvedel, prebirali so zvesto najviši dostojanstveniki ruski, kateri so o priliki v nasvetovanih točkah tudi nekaj razumniših odlokov izdali.» Pri vsaki trditvi navaja Lanin tudi vir in zatrjuje, da je dejstva skušal podati objektivno, ne da bi jih njegovo politično ali katerokoli osebno mnenje po svoje zasuknilo. Rusko ljudstvo pisatelj tudi izgovarja: «Ljudstvo karati radi navad, ki so le plod pogojev, čez katere nima nobene oblasti, je znamenje, da karalec ne pozna niti zgodovine niti bistva nravoslovja . . . Kdor hoče z vspehom truda vrednim življenje in navade ljudij . . proučevati ali raziskavati, mora se naloge lotiti s pametno radoznalostjo, pa brez predsodka in strasti.» Da, on občuduje rusko ljudstvo: «Rusko ljudstvo ne zasluži, da bi je zaničevali za to, kar je, ampak obču-

Digitized by Google

dovanja je vredno, da se je propadov srečno izogibalo, v koje bi vsako drugo ljudstvo bilo strmoglavilo, ako bi tako dolgo bilo pod ono očetovsko vlado, koja se je nasproti podložnim mnogo redkejše kazala dobrega pastirja kaker brezobzirnega, sebičnega tirana.[1])« Zopet: «Še le spoznavši, kako velikanske moči so skozi stoletja razmlevale in razdevale vse, kar je v ruskem ljudstvu nravstvenega in čilega vsklilo, še le tedaj moremo ceniti, kako silno se je ljudstvo temu vpiralo, in se prepričati, da je sedanje stanje ruskega ljudstva, le naravna posledica neenakega boja. Ta boj je eden najgrozniših delov zgodovine, kar bi le kak Goethe, Dante ali Shakespeare mogel resnično opisati.« Str. (VII.)

Vsaj nam do sedaj ni prišla v roke zanesljivejša knjiga o Rusiji od te. Vredna je, da Slovence z njo seznanimo. K temu nas ni napotila slepa mržnja do ruskega ljudstva samega. Še «Slovanski svet» je neki naš članek o Rusiji pohvalil, češ, da je najboljše, kar je «R. Katolik» do tedaj prinesel. Priznava nam celo nasprotnik, da nismo slepi za res dobro tudi na — Rusih. Pokazali smo, da znamo bolj ceniti Ruse kot «Slovanski svet» sam; hoteč Ruse hvaliti, nam se ne zdi potrebno kaker njemu pogreške na njih za krepost proglašati, kaker bi res nič dobrega na sebi ne imeli. To pot ne bomo pisali o razkolni veri — ampak o cezaro-papistični avtokratični vladi v Petrogradu, kaj s podložnim jih ljudstvom ruskem namerava, dela, in kam je je privela.

Mi ne bomo proti avtokratični vladi v Petrogradu hujskali, saj ima sovražnikov doma in zunaj čez potrebo. Tudi nam avtokratična oblika vlade sama na sebi ravno tako draga kaker koja druga, da se li i ona prizna in da se ravna po desetih božjih zapovedih. Tudi glede petrograjske vlade vtegne veljati, da je v mnogem oziru od Boga, torej so njeni podložni dolžni v tem, kar ni proti Bogu, vbogati jo, in njeni sosedje jo spoštovati.

Vsaka vlada, tudi avtokratična v Petrogradu, biva, da pospešuje duševni in gmotni razvoj svojih podanikov in sicer aktivno ali pazivno, kaker narava tirja. Do tega razvoja imajo posamezniki in družine t. j. ljudstvo v državi neodrekljivo pravico. A avtokratična petrograjska vlada to neodrekljivo pravo ruskemu ljudstvu krati. Bodi slučaj ali namen, zgodovinsko je gotovo, da od Ivana Groznega v politiki vladnih krogov se javlja dvojen namen: ona pušča ljudstvo

[1]) «The Russian people of to-day deserve, not contempt for being what they are, but subdued admiration fon having escaped those truly abysmal depths into which most other peoples would have been thrust had they lived under a paternal government whose loving solicitude azsumes les frequently the guise of the tenderness of the sood Ghepherd than of the fiendish egotism of old Count Cenci.» Lanin. Russian Characteristics. str. 44.

Digitized by Google

toliko pomanjkanje trpeti, da se le za silo more red in mir ohraniti, ona zadržuje je nalašč v toliki nevednosti in pijanosti, koliker je potreba, da kmetijstvo popolnoma ne propade. Zakaj vse to? Da se je more vladati.[1]) Petrograjska vlada misli o svojih podanikih, kaker o živalih, češ, dajo se vladati, ako se njih telo na pol in duša popolnoma vbije. Pokorščina in razumen pa čil človek sta ji nezdružljiva pojma, zato nje geslo: demoralizuj, da moreš — krivično vladati!

* * *

I. Razum je človeku najsijajniši dar. Njega gojiti je najplemenitiše delo, neizogiben pogoj nravstvenega življenja in gmotnega blagostanja. — Petrograjska vlada pa ljudstvo nalašč v nevednosti zadržuje. Poročali bomo bolj, kar se tiče sedajne vlade Aleksandra III.

Aleksander II, dasi pravi trinog, je vender čuda pomnožil ljudske šole. Tudi zemstvom je dovolil šole snovati. In res, v ruskem ljudstvu je jelo nekaj tleti. Ko bi bil Aleksander II. vladal še pet let, rusko ljudstvo bi bilo osvobojeno, nikaka vlada bi ne bila več mogla niti se drznila teptati najsvetejša, neodrekljiva človeška prava. Rusko ljudstvo je začelo rabiti luč od Boga mu dano, razum, in pripravljalo se vpreti krivičnemu, človeka nedostojnemu vladanju petrograjskega samodržavija. Ko je Aleksander III, sedanji car, zasel prestol svojih očetov, je sklenil strogo avtokratično vladanje ohraniti, in v to je proglasil za dovoljeno vsako sredstvo. Da bi ljudstvo zopet pozabilo in ne vedelo, da je i car dolžan držati deset božjih zapovedi, potopil je rusko ljudstvo zopet v — podedovano primorano nevednost. Podpisal je vkaz,[2]) po katerem se sme le mal del ljudstva šolati in sicer po razlagi činovnikov le premožniši. Tudi se ne sme po tem odloku sin više izobraziti kaker je njegov oče izobražen. In še premožni ne mogo priti na više šole, razun če profesorje podkupijo. Na više šole priti je navadnemu Rusu ravno tako težko, kaker kristijanu v Meko (130). Jaz poznam —

[1]) «Whether we term it accident or design, it is a fact vouched for by history that two strongly — marked tendencies characterize the policy of the governiny classes since the reign of Ivan the Terrible: one, to keep the bulk of the nation as near to the hunger-line as seemed consistent with comparative tranquillity, and the other, to drive them as close to the verge of idiotcy by means of obligatory ignorance and alcoholism as was compatible witn the continuation of agricultural labour.» L. c. 2.

[2]) Novodobna Rusija p. XII. — Okrožnik kuratorja vseuč. odes. 30. jun. 1887. št. 9255. Lanin L. c. 21 in 128.

Digitized by Google

de Lanin — na stotine starišev, ki celo armado učiteljev podkupujejo — in kesajo se oni, ki tega niso hoteli.[1])

Šole, katere je zemstva osnovala, je Aleksander III dal zapreti. So gubernije kot kraljestva velike, v katerih vlada potroša za svoje ljudske šole do -- 400 — 500 goldinarjev na leto! Tako n. pr. v Porkovskem okrožji. Vladna statistika navaja na stotine ljudskih šol, da le inozemstvo in domače nemirne duhove vara — šol, katere d e j a n s k i n e b i v a j o. V «Novodobni Rusiji» (Petrograd 1889. II. izd.) umuje pisatelj, velik zagovornik absolutizma: «Ali je šolanje za kmeta tudi iz nravstvenega stališča dobro — je v e l i k o v p r a š a n j e (is extremely problematical.)» In ko je konstatoval, kako malo otrok zna v Rusiji pisati in brati, vzdihne: «Hvala Bogu, da je tako!» Zdi se, da je petrograjski vladi res pravilo: da moreš v oblasti imeti telo — vbij dušo![2]) Ruski vladi ni zloraba znanosti in razuma vir ateizma, anarhizma, ampak sploh razum s a m, znanost s a m a. Zato boj obema! Vladni organ «Graždanin» 26. avg. 1889, dokazavši, da je na Nemškem in Angleškem, kjer se za šole največ izda, največ socijalistov, sklepa: «Hvala Bogu in slava, da je tako, vsklikamo prav odkritosrčno in polni ljubezni za našo domovino; kajti čast, šolstvo najbolj podpirati, so te dežele plačale z velikanskim razvojem socijalizma in ateizma.»

Vlada sama neče pospeševati izobrazbe ruskega ljudstva. Pa morda to dovoli vsaj posameznikom po privatni poti? Ako hočeš vstanoviti otroški vrtec, šolo, ti zakon stavi toliko zaprek, da vse opustiš. Ako povabiš na svoje stanovanje par prijateljev, da bi se literarno izobrazili, zakon te preganja kot zločinca.[3])

Kedor skuša nižemu ljudstvu zboljšati položaj, podučiti ga v temeljnih resnicah krščanstva, nravnosti, v branji, pisanji — je sovražnik države in ni zasluge, ki bi ga mogla rešiti težke kazni. Beri sv. pismo služabnikom svojim, in kaznovan boš bolj od goljufa in vbijalca. Oberst Paškof, poseben prijatelj Aleksandra II, sedaj živi v Parizu — izgnan je bil iz Rusije, ker je kmetom čital sv. pismo.[4])

Petrograjska vlada se boji zgodovinske resnice, ne le ker je v nji sama črno zapisana, ampak ker ne mara, da bi rusko ljudstvo boljše razmere poznalo, zaželelo i na sebi je vresničilo. Državni zakon določuje v Rusiji živečemu zgodovinarju, katerih dob, oseb se sme le oprezno dotakniti ali popolnoma o njih molčati. V ruskih zgodovinskih knjigah kar mrgoli laži. Nedavno je vlada prepovedala izdajati ljudsko knjižnico, ker je bilo čisto objektivno v nji opisano življenje device Orleanske, češ, da bi take

[1]) L. c. 198.
[2]) L. c. 322.
[3]) L. c. 135.
[4]) L. c. 39.

Digitized by Google

povesti vtegnile duhove — buriti![1]) Bivši generalni cenzor Gregorjev je vkazal, da se imajo v knjigah za ljudstvo opustiti letnice vladanja od Petra Velikega naprej, ker mnogi vladarji so le kratko vladali, in ljudstvo bi vtegnilo slutiti, da so bili vmorjeni; tega pa ljudstvo ne sme zvedeti![2]) Sedanji oberprokurator Pobjedonošev je v razširjeni knjigi svoji o ruskem pravu vse velikanske svobodoljubne reformacije Aleksandra II. k a r i z p u s t i l, da bi le sedajni rod ne zakoprnel po njih! V Rusiji je treba več heroizma, kdor hoče izdajati res zgodovinski zbornik, kaker si mi moremo predstavljati. (It is a far more heroic work to edit even an historical review in Russia than foreigners imagine). Poklic nadarjenega pesnika je pod petrograjsko vlado — pripoveduje Lanin — teman, nevaren in prepogosto le pot v nemilost, v ječo, v Sibirijo, kaker so vsi največi pesniki ruskega ljudstva skušali: Puškin, Lermontov, Ševčenko, Dostojevski. Ruskega pesnika zapro radi dveh nedolžnih vrstic, pošljejo v prognanstvo na ruskoazijsko mejo, da tam do deset let služi kot prostak. Prepovejo mu najstrože celo pisati. Le skrivaj tu in tam zapiše kaj v svoj zapisnik — katerega nosi skritega v obuvalu, kajti vedno mu grozi — knuta. Na takega moža se lahko kot na Danteja kaže, kot na moža, ki je bil t a m z d o l a j, da bi le tovarišev ne bilo tako grozno veliko . . . Osoda in zunajna oblika pesniških umotvorov je odvisna popolnoma od ljudij (cenzorjev), kateri ravno toliko o literaturi in umetnosti vedo, kaker od rojstva slepi o perspektivi. Predno more ruski pisatelj občinstvo osrečiti s pesnimi, sè zvezkom poštene kritike ali zgodovine, so ga poniževali, preganjali, izgubil je veselje do dela, izgubil zdravje, pretrpel je duševne muke . . . . Dobra knjiga iz peresa ruskega pisatelja zasluži s p o š t o v a n j e, ona je življenje jednega možkega bitja. Z g o d o v i n a r u s k e g a s l o v s t v a j e m u č e n i š t v o. (The history of Russian literature is a martirology).[3])

Cel svet ve in ruski pisatelji sami — berite le r e a l i s t e Turgenjeva, Tolstoja i. t. d. — ne taje, da je duhovščina razkolne cerkve premalo učena, da bi mogla vspešno ljudstvo rusko k resnici, k popolnosti navajati. Vlada pa izjavlja po svojih organih, da bi bila j a v n a n e s r e č a, ko bi duhovniki bili bolj izobraženi! In ravno nedavno je Aleksander III taki duhovščini izročil vso oblast v šoli. Ali ni jasno, da se ljudstvo hoče vedoma, premišljeno potopiti v nevednost in odpraviti ob vso nrav?[4]) Ker ni varno resnico pisati, in vlada sama rada vidi podanike nevedne, je tožba »Sveta«, organa slovanskega društva, prav naravna, da tudi r u s k i p r o f e s o r j i se le toliko učijo, koliker jim potreba

[1]) L. c. 282.
[2]) L. c. 131.
[3]) L. c. 134.
[4]) L. c. 23.

Digitized by Google

v dosego profesorstva, lepih dohodkov. Ko to dosežejo, žive veselo, le tu in tam kaj bero. Da si je po vseučiliščih na stotine profesorjev — *je delavcev na znanstvenem polji jako, jako pičlo.*[1])

Glede niže vrste ljudstva je petrograjski vladi najgotoviši znak zvestobe do vlade — nevednost. Znanje in vzgoja pogosto pogubi. V rudniku Ufi — pripoveduje Dančenko, jeden najboljših ruskih žurnalistov, v knjigi «Kama in Ural» 1890 str. 281. — je bil vradnik Semeanov, jako izobražen, znal je nekaj jezikov, bil lepega vedenja, in kos svojemu poklicu. Predstojniki so bili zadovoljni ž njim. Ko pride novi gubernator rudnike obiskat, da ga pozvati. Brez razloga začne ga surovo oštevati. «Prosim, odgovori Semeanov, ne vem, zakaj me karate?» «Kaj hočete s tem «prosi» ? — se zažene nanj gubernator — halo, v zapor ž njim tri dni!» «A ta mož je zelo omikan» — odgovore okoli stoječi. «A *tako, tem hujše, potem zaprite ga šest tednov. Omikancem je treba trikrat toliko naložiti.*» Degradovan je bil za navadnega vradnika. Vsak dan je dobil po 25 palic, dokler ni skušal vteči. Dvakrat so ga zopet vjeli. Konec — zblaznil je, in še kot zblaznjenca ga je dal gubernator pretepati! — Takih slučajev je toliko, pravi Lanin, da je treba le izbirati![2]) Postave za vseučilišča iz leta 1880 zabičujejo, da naj se vladni poverjeniki pri izpitih ne dado voditi le od znanja vseučiliščnikov. Ako je lojalen, caru vdan, naj se njegova nevednost prezre in še bolj navduši za politične kreposti. Dijaki ta zakon vrlo izkoriščajo. Sami profesorji in časopisje nazivljejo sedanje rusko studentstvo tolpo pijancev, potepov, ki se klatijo po krčmah in nesramnih hišah, spanje ljudem kratijo, žide pobijajo, slepi za svoje dolžnosti, nevedni v najelementarniših rečeh. Tako «Severni vestnik». (Okt. 1891. str. 84)

Pod temi in drugimi pogoji, o katerih bomo še govorili, *mora* grozna nevednost vladati in sicer v tako intezivni meri, da vestni zgodovinar se boji slikati. In ni stanu, da bi bil izvzet.[3]) *Ruski narod je radi umetne nevednosti brez — idealov.* V nobeni deželi se možki in ženske tudi *boljših vrst* tako nizko ne zabavajo, plitvo, frivolno, brez duha, kaker v Rusiji. Plitvi pokloni, opravljanje, škandali so njih vsakdanji kruh; kar je v njih duševnega, boleha in vsiha, ker nima zdrave hrane. Skrivne spletke, ljubovanja napolnjujejo bistveni del njihovega življenja. To so njihovi najviši ideali in napori, katerih so zmožni. Oni ne poznajo merila za pravo in nepravo, oni ne

[1]) L. c. 191.
[2]) L. c. 31.
[3]) «That under such conditions, an almost icredible degree of ignorance should flourish, is only natural; and yet so intense is this degree that the most trustworthy historian would hesitate before describing it to his readers.» L. c. 33

Digitized by Google

pojmejo, kaj je dolžnost, požrtvovalnost, resnicoljubnost, ljubezen. Bedna vsakdanjost je ozračje, v katerem dišejo.[1]) «Duševni interesi za te kroge ne bivajo, in ako se o njih lotijo govoriti, govore kaker o blaznosti» (Nov. Vremja 22. sept. 1889.). Kaj čuda, ako je ljudstvu, kojemu se brani samostojno misliti, in nalaga le to misliti, kar vlada hoče — ako je takemu ljudstvu vlada m a l i k, vtelešena vsemogočnost, vsevednost, kateri se mora narava in človek pokoriti! Rusko ljudstvo samo od sebe ne more nič pomagati, ker ne zna, ni sposobno. Treba, da je kdo d r u g vodi, bodisi tudi v pogubo.[2]) «V Rusiji je vlada vzrok in povod vsemu, kar se dela ali opušča, ljudstvo le redko kedaj iz lastnega nagiba kaj stori, ono je na sploh le pasivno».[3]) Vlada se meša v vse, vse določuje, kaker bi ljudstvo tudi v naj priprostiših rečeh ne vedelo soditi, kaj ima storiti. Kaker «Evropski Vestnik» str. 383 in 384 poroča, so nedavno vradi določili, da se mora vsak kmet, bogat ali ne, omikau ali ne odkriti osebi višega stanu![4]) Ako hočeš iti v gledališče, tja ne prideš brez posredovanja vradnikovega. Spisati moraš p r o š n j o na vodstvo gledališča, naznaniti, kedaj, kateri prostor, dodati moraš seveda tudi poštno marko. Vladni odlok čl. 152. 153 prepoveda občinstvu v gledališču burke vganjati, glasno govoriti, predstavo motiti ali onemogočiti, prepirati se, pretepati. Tako «Graždanin» 2. sept. 1889. Ni treba, da si ravno pisatelj ali pesnik — z vradi prideš povsod v dotiko, povsod preže nate, preskrbeti te hočejo z določenimi mislimi, tvoje besede kontrolovati, in tvoja dejanja natančno vže naprej do groba vravnati. Ako živiš privatno in bi rad kaj bral v ruščini ali tujščini, niti jedne vrste ne prebereš, koje ni vradnik, ki je glede znanja in vzgoje globoko pod teboj, spoznal za te primerno.[5]) Celo zdravila ne moreš dobiti brez dovoljenja — vradnikovega! Poznam gospoda, ki je cele tedne moral čakati, predno mu je vlada dovolila naročiti si za svojega otroka steklenico bronkalija, katerega mu je predpisal pariški zdravnik Henrik Mure.[6]) Zakon določuje tudi pravopis, katere in koliko knjig n. pr. se sme tiskati v maloruščini. Da, noben kupec ne more dati tiskati kupčijskega naznanila brez — dovoljenja policijskega.[7]) Nekje naštevа n. pr. pisatelj, da je treba nič manj kot štiriindvajset raznih činov izvršiti, predno more kdo vzeti s postaje en stot došlega mu angleškega sladkorja. Kako ta pogubna z a k o n o d a j s k a p e d a n t e r i j a za-

[1]) L. c. 303.
[2]) L. c. 141.
[3]) «Indeed, the governement may be truly described as the one efficient cause of everything done or omitted, the people contenting themselves with the modest rôle of occasional causes, and remaining quite passive». 129.
[4]) L. c. 11.
[5]) L. c. 135.
[6]) L. c. 133.
[7]) L. c. 84.

Digitized by Google

drži promet, in koliko oblast ima tudi najniži činovnik zapreke delati, mogo Evropejci, ki so le kot turisti Rusijo prepotovali, komaj pojmiti. «Odeski Vestnik» pripoveduje, da je carinski vradnik tirjal od mužika carino od novih hlač, k i j i h j e n a s e b i i m e l. Mužik ga zavrne: Nimaš pravice, tudi nimam novcev, da bi ti plačal. In sleči jih je moral, i n v s r a j c i o d i t i! Isto se je zgodilo tudi neki gospe, ki ni hotela za svileno svojo obleko na sebi carine plačati.[1]) Ruskega panika veže in zadržuje mreža nebrojnih odlokov, vkazov. Trebalo bi Mezzofantijevega spomina, kdor bi hotel v spominu jih obdržati. Moral bi biti Anglež, da bi je mogel natančno vršiti ali pa sposoben biti v istem času, na istem mestu delati dve nasprotni si stvari. Celo mej zidovi lastnega doma ne smeš kihniti, da bi se ne bal prestopiti določbo o kihanji, ali splošen zakon: vse, kar ni izrecno dovoljeno, je eo ipso prepovedano. Petrograjska vlada je ljudstvo rusko odnavadila misliti, zato je o nenavadnih nesrečah vse zbegano, iz lastnega nagiba ničesar se ne loti, bodi da bi se pogubilo, ono čaka in se zanaša edino na vladine odredbe. «Odeski Vestnik» 18. sept. 1887. pripoveduje: «Kmetje so slišali, da časopisi prorokujejo po vremenskih podatkih v kratkem vihar. Vradi so bili koj polni kmetov. Tudi neka žena pošlje moža v carski vrad vprašat, ali bo res, češ, carski vradi vse vedo in vse določijo. «Poberite se», zareži vradnik na kmeta. «Vender pravijo časopisi, da bo vihar», zavrne kmet. «Poberite se, odgovori vradnik, vlada ni glede viharja ničesar še vkazala». «Dobro, odgovori kmet, porečem pa svoji ženki in sosedom, da ni še v O d e s i v k a z a g l e d e v i h a r j a, potem pa gotovo viharja tudi ne bo.[2]) Mišljenje ruskega navadnega človeka je tako omejeno, da mu zadostuje do dvesto izrazov. Tako nevedna bitja petrograjska vlada vže lahko — k r i v i č n o vlada; a to škodi ruskemu narodu tudi gmotno: v Moskvi n. pr. je mej 400 kupci, dasi vlada tujcev ne gleda rada, komaj 40 Rusov, In mej 132 obrtnimi zavodi jih je komaj 40 v ruskih rokah, drugi so v tujih. Tudi njih poslovni jezik je — tuj. In še osobja je komaj 10% Rusov — a še ti so le hlapci, vratarji, posli. Trgovstvo je večinoma v rokah i z o b r a ž e n i š i h N e m c e v, ž i d o v!![3]) Dasi katoličane, protestante, žide petrogrojska vlada bolj preganja, vender jih je mej njimi malo, ki bi ne znali pisati. Mej ruskimi razkolniki jih je pa 85%, ki ne znajo pisati. So razkolne vasi, v katerih ni niti jednega,[4]) ki bi poznal črke. Kaj čuda, da rusko ljudstvo slepari, kdor hoče, odira in izsesava!

[1]) L. c. 269. 70.
[2]) L. c. 141.
[3]) L. c. 369.
[4]) L. c. 370.

Digitized by Google

II. Da bi se ljudstvo krivični avtokratični vladi ne vprlo, goji se v njem nevednost; pa skuša se celo tudi sicer nevničljive prve pojme o resnici in nravstvenosti zbloditi in, goječ strasti, voljo oslabiti.

Najviši dar, ki je sicer neizcrpljiv vir pravega napredka in navdušenja, v e r o, je petrograjska vlada ponižala v plodno sredstvo demoralizacije.[1]) «Bivajo ljudje, ki le zunanje pripadajo ruski razkolni cerkvi, ki ne verujejo v njeno pravost, niti v moč zakramentov, bodi, ker so sploh vsako vero v nadnaravnost zavrgli, ali pa ker so v srcu še židje, katoličani, luterani ali sploh drugoverci . . . Prisiljeni so od vlade svojo dušo vmazati s hinavščino, svojo glavo vpogibati tujim bogovom, v katere ne verujejo. Sam sem poznal mlade može, popred žide, sedaj ruske razkolnike, katerim vsiljeno jim razkolništvo vzbuja čustva, koja vzbuja zdravemu človeku na pleče privezani mrlič (whose sentiments towards their adopted Church resemble those which a going healtly man might be supposed to entertain towards the corpse strapped on his back for the remainder of his life.) Še Ben Ezrinova «smrtna pesem» bi slabo izražala brezmejno sovraštvo in stud do ruske vlade in cerkve, kateri v teh ljudeh polje. Tako postane n a v a d n o c e l o ž i v l j e n j e r u s k e g a p o d a n i k a e n a, v e l i k a, d o l g a, o s t u d n a — l a ž.[2]) A iz razkolne cerkve, katere faktični poglavar je car, ni več izhoda — kaker ne iz pekla. Carske postave to zabranjujejo.[3]) Da bi Armence demoralizovala, je petrograjska vlada provzročila — razkol, vsilivši jim za patrijarha («katolika») moža, katerega pravoverni Armenci nočejo priznati. Židje se ne navajajo v razkol s podukom, prepričanjem, ampak s fizično silo, sè sredstvi, katerih si ni upal rabiti niti Julijan odpadnik.[4]) Kako tirajo «v pravo čredo» katoličane? Lanin, kaker videti iz knjige njegove, katoličan, piše, kako petrograjska vlada katoličane «preobrača:» Slepa vera v vraže je v Rusiji — pravilo. Otroška vernost je redka. Ako se kje ta pojavi, davi se jo tako dolgo, da se spremeni v slepo vero praznih navad in nerazumljivih obredov . . . Zunanji svet zve iz vladnih glasil navadno l e s u h r e z u l t a t n. pr. «toliko in toliko katolikov zjedinjene ruske cerkve so sveti sinod ponižno prosili, da bi bili vsprejeti v naročje pravoslavne cerkve, in prošnja se jim je najmilostljivejše vslišala.» Tako se navadno glasi jedrnato poročilo — a vsigdar brez izjeme so s tem s p o-

[1]) L. c. 73.
[2]) L. c. 69.
[3]) L. c. 69.
[4]) L. c. 70.

Digitized by Google

jene grozne reči, ki glede barbarstva nimajo para. Kaj stavek «v Varšavi je zopet mir» pomeni, vedo starejši še sedaj živečega roda prav dobro. Jaz sem imel priliko bliže opazovati, kako se k razkolu preobraća, morem toraj zanesljivo pričati . . . Prebivalci celih župnij (parish) gredo n. pr. kot dobri katoličani spat, a o petelinovem petji zvedo, da bodo močno kaznovani, češ, da so vero zatajili, ker so v katoliško cerkev hodili, a ne v razkolno. Stvar je taka: Plačani agenti so pregovorili priposte kmete, da bi podpisali, kaker so jim zatrjevali, voščilo carju ali kateremu drugemu udu carske družine — a v resnici je bila prošnja za prestop v razkol. Tako je bil cel dekanat «spreobrnjen.» Zopet: Katoliški duhovnik prestopi skrivaj v razkol in tira za seboj celo vas, ne da bi ljudstvo niti vedelo, tem manje, ker je obred zjedinjencev in razkolnikov skoro do pičice isti. Cele mesece hodijo k bogoslužju, opravljanemu po razkolnem duhovniku, ne da bi vedeli, niti slutili, da so i oni vže «spreobrnjeni» t. j. razkolni; ko zapazijo, je vže prekasno. Seveda se mnogi kmetje vpro, pa petrograjska vlada pošlje jih v Sibirijo ali na bregove belega morja! Drugi se od strahu potuhnejo, hinavci postanejo, hodijo javno v razkolne cerkve, a skrivaj prejemajo sv. sakramente v rimsko-katoliških cerkvah, ali po koteh in brlogih, kjer preoblečeni katoliški duhovniki sakramente delijo, sklepajo zakone skrivaj po obredu kat. cerkve, bodi da njih postavne žene se javno pred carsko postavo smatrajo za priležnice, njih postavni otroci pa glede dedščine itd. kot nezakonski.[1]) Na tak način «preobraćajoć» podanike spodkopava petrograjska vlada v ljudstvu prepričanje v objektivnost resnice, tira je baje v razkolno cerkev, a v resnici v hinavščino in skepticizem.

Tudi vzgojo je petrograjska vlada tako vredila, da mora, koliker je od nje odvisno, sama robska, brezdušna, brezvoljna bitja porajati. «Ruska mladina se vzgaja v duhu, kateri ji nikdar ne more razjasniti nje razmerja do družine, društva, domovine. Poduk obstoji le v kosih dvomljive vrednosti. Kako je treba mladino navajati, da sebe brzda, resnico, pravico ljubi, kako treba izrodke raznih strasti, tudi če boli, izrezati, moralno moč vtrjati, nagone plemeniti, obzorje reči, katere mladina ljubi, razširjati in posebno z lastnim vzgledom mladino vzgajati — o vsem tem se v Rusiji še dandanes nima pojma.[2])

[1]) «Many of the peasants prove refractory and are deported to Siberia or to the const of the White Sea. The remainder, awed but not convinced, gradually take to a life of hypocrisy, openly worship in the Orthodox Church, privately receive the Sacrament in Roman Catholic places of worship, or in holes and coners visited by disguised priests of that Communion; marry secretly according to their old customs, and consent to have their wives publicly treated as concubines and their children handicapped as bastards.» L. c. 75.

[2]) l. c. 290.

Digitized by Google

Pred petimi leti je carski minister poslal gubernatorjem tajni nalog, nenravnosti dijakov ne natanko jemati — pač pa strogo, neizprosno zadušiti vsako gibanje ali nezadovoljnost nasproti vladi. S tem vlada naganja k nemoralnosti! — Ta «opomin» ni ostal brez sadu, kaker je neki ruski dijak pred letom o svojih tovariših bridko tožil v «Daily Telegraf.»[1]) Za Aleksandra II. je bilo po raznih ruskih učiliščih dokaj vrlih profesorjev, a Aleksander III. je te «liberalne» odpustil. Njih nasledniki niso sicer bogsivedi kako učeni, za to pa nemoralni in kar gorijo za to, da se absolutizem ohrani. To zadnje pa je glavno v Rusiji. Od leta 1884 postavlja raznim vseučiliščem vlada sama profesorje. Popred so si jih vseučilišča sama izbirala. Neki sotrudnik «Novoje Vremja» toži, da glede nravnosti so professorji z dijaki povprečno na isti stopinji.[2]) Pred petimi leti je vlada dala študentom neke «nadzornike». Da ti nimajo naloge nadzorovati nravnost dijakov, ampak le njih politično mišljenje, se razvidi vže iz tega, da so mej temi «nadzorniki» tudi znani bivši natakarji, lakaji po nesramnih hišah. Neki moj znanec, profesor, pripoveduje Lanin, se je radi tega pritožil kuratorju vseučiliščnemu in zastopniku naučnega ministerstva. Ta pa je, omenjeni slučaj čuvši, od smeha na sofo pal in rekel: «Ti so ravno pravi ljudje, da te potepe, dijake, nadzorujejo in jim kažejo pot, katero imajo hoditi.»[3])

Jedno najostudniših sredstev, s katerim bi petrograjska vlada rada preprečila, da bi ljudstvo svoje bede ne pojmilo in v vgodnem času ne mislilo na prevrat, je vže od dobe Ivana Groznega — pijančevanje. Ivan Grozni je po carstvu vstanovil carske krčme. Te so morale določeno množino vodke stočiti v določenem času. Od začetka se je ljudstvo in duhovščina vpirala. Ker je pa pritisk trajal, se je ljudstvo pijančevanju privadilo. Dandanes je tako daleč prišlo, da se občine, v katerih se dalje časa opaža treznost, imajo na sumu, da so vporne. V nekem vladnem organu je bilo brati vprašanje deželskega policaja, ali naj se trezno živeči kmetje imajo za blagoslov ali naj se ž njimi dela kot z nevarno sekto.

A tudi dandanes ruska avtokracija rada vidi, da se ljudstvo pijani. Svoj kredit nasproti tujim državam kupuje z groznim plačilom. «Več kot ena tretjina t. j. čez 275 milijonov — pravi Lanin — državnih dohodkov se staka od davka na «vodko», in vlada noče, da bi se ta dohodek zmanjšal; da, od leta do leta celo rase. Leta 1880 znašal je 223½ milijonov, leta 1889 pa 275, torej je zrasel v devetih letih 23%! Kmetu, koji ne pije, se nezaupa, in treba le namigniti, da ni vladi zvest ali da ni dober

[1]) L. c. 37.
[2]) L. c. 26.
[3]) L. c. 40.

Digitized by Google

razkolnik, in pogubljen je. Krčmarji redno ob jednem tudi denar posojujejo». Te vlada, če le niso židje, ne trpi samo, ampak podpira. Vodka teče v potocih. in 253¼ milijonov, kojih vlada potrebuje — so kmalu na razpolago. Na ta način sicer jagnjeta trpe škodo, vender volcje se nasitijo .... To je mogoče, le ako je ljudstvo nevedno, kar avtokratična vlada dobro ve, zato pa ona tudi skrbi, da ljudstvo nevedno ostane. V Porkovskem okrogu izda vlada za šolstvo celih 350 r. na leto! (Vradno poročilo Sazonovovo). In v istem krogu je 700 krčem in žganjarij, ki imajo na leto 2,000.000 prometa! Izmej teh žganjarij so se mnoge odprle proti izrečni, soglasni volji kmetov. A vlada se je sklepom vaških starešin vstavila, in je sè silo žganjarje v vas postavila! Kaker «Evropski Vestnik» okt. 1890 str. 778 piše, je pred kakimi 5 leti občina Ploskovo jednoglasno sklenila prodajalce žganja pregnati iz vasi. Da bi se sklep vresničil, stražili so kmetje oboroženi s kolci na vshodu v vas drug za drugim po dnevu in po noči. Ko je prišel kak prodajalec žganja, so ga nevsmiljeno pognali, odkoder je prišel. To je trajalo več dni, dokler ni prišla carska policija in ni žganjarja sè silo v vasi inštalovala! Primerjaj tudi Sazonovovo vradno poročilo.[1]) Glede na nevtajljiv fakt, da ruska vlada povspešuje radi dohodkov — pijančevanje, piše celo «Graždanin» 14. febr. 1889: «Kaj ni rusko ljudstvo vže zadosti zapalo pijančevanju? Ni li cerkev in država vže zadosti greha, nenravnosti, vmazanosti, zločinov vsake vrste se navzela? Ni li neizogibna posledica fizična propast naroda, omehčanje možganov, duševna topost, popolna poguba?»[2])

I. Kralj.

[1]) L. c. £69.

[2]) The only question now is whether the Russian people have not by this time been sufficiently plied with drink; whether the Church and State have not already imbibed poison enough in the guise of sins, crimes, every species of filthiness and immorality, all categories of criminal horrors, the physical degeneration of the people, progressive paralysis, softening of the brain, idiotcy, and ruin.» L. c. 18.

Digitized by Google

Giovanni Pierluigi da Palestrina.

Njegov životopis in pomen v cerkveni glasbi.

„Palestrinin zlog.“ [1])

Vže je temu 400 let, kar je prominol Palestrina, cerkvene glasbe velikan. Nedosežen v cerkveni glasbi, pravi sin katoliške cerkve, čist značaj, očiščen in vblažen v britkostih in v trpljenju, poln zaupanja v Boga, pri kojem je vselej iskal pomoči, pač zasluži Palestrina, da se ga ob štiristoletnici s hvaležnostjo spominamo in njegove zasluge o cerkveni glasbi vredno ocenimo.

Vsojam si tedaj čestitim bralcem „Rimskega Katolika“ ob kratkem naslikati življenje in delovanje največega cerkvenega glasbenika zato, da se povzdignejo ne le njegova za katoliško cerkev in cerkveno petje zaslužljiva dela, marveč tudi da se vnamejo srca za toli potrebno pravo cerkveno petje.

Giovanni Pierluigi da Palestrina rodil se je v mestu enacega imena, v starem Praeneste, po najnovejših gotovih virih l. 1514. Prve nauke o glasbi dobival je v Rimu, kjer se je tudi dalje šolal in izšolal do one dovršenosti, ki diči njegova dela.

O njegovem zasebnem življenju se ne da veliko povedati. Bil je skromen, tih in pobožen mož. Večino življenja preživel je v Rimu; videl je prestolovati mnogo papežev (od Leona X do Klementa VIII — nič manj ko 15), kojim je z vso gorečnostjo in vdanostjo služboval. Njegovega delovanja najslavnejša doba je bila tedaj, ko je zložil delo neprecenljive vrednosti „Missa Papae Marcelli.“ Spisal je nadalje še 78 maš, motete, himne (slavospeve), ofertorije in žalostinke (lamentacije) za celo cerkveno leto, mej drugimi „Magnificat“ po osmerih cerkvenih tonih. Vse to mu je pridobilo veliko slavo in splošno občudovanje med sovrstniki, a pri potomcih si je po pravici zaslužil imenovan biti na grobnem spomeniku „Princeps musicae“ t. j knez glasbe.

Kaker skoraj vsi umetniki tedajnega časa, imel se je tudi naš velikan cerkvene glasbe z marsikaterimi nevšečnostmi boriti; največ sitnosti pa mu je prizadevalo zalaganje skladeb, katerih veliko množino ni mogel spraviti v svet zaradi velikih stroškov.

Njegovo pravo umeteljniško delovanje je začelo z letom 1544, ko je bil ravno 30 let star. Leta 1551. pa je bil imenovan za

[1]) Ta razpravica se naslanja na Avg. Viljem Ambrosovo zgodovino glasbe.

Digitized by Google

kapelnika (pevovodje) pevskemu zboru v Vatikanu. Tri leta kasneje — 1554 — izdal je prvo veliko delo, knjigo maš: „Joannis Petri Aloisii Praenestini, in Basilica s. Petri de Urbe Capellae magistri: Missarum liber primus." Delo je obsegalo štiri-glasne maše: Ecce Sacerdos magnus; O regem coeli; Virtute magna: Gabriel Archangelus, in petglasno mašo: Ad coenam agni provisi.

Tako je živel Palestrina pri vednem delu, spoštovan od prijateljev in nasprotnikov, podpiran od svojega pokrovitelja Leona X. kot kapelnik papeževega zbora, dokler ga ni papež Pavel IV. „manu propria" t. j. s svojeročnim podpisom z dne 30. julija 1555. iz službe odpustil Pa vže 1. oktobra 1555. poklicali so zopet Palestrino za kapelnika v Lateransko baziliko, in iz te dobe imamo njegova imenitna „Improperia." Po skoraj šestletnem delovanju v imenovani baziliki je dobil 1. marcija 1561. veliko, boljšo službo kot pevovodja Liberijanske bazilike (S. Maria Maggiore, in v tej službi je ostal 10 let) — do 31. marca 1571. V tem času svojega delovanja pripomogel je mnogo, da ni cerkveno petje propadalo ko drugod.

Vže takrat so bila različna mnenja o figuralni glasbi pri službi božji, katerih ta čas zborujoči Tridentinski zbor ni mogel preslišati že zato ne, ker so se očetje tega slavnega zbora namenili predrugačiti ne le življenje in ravnanje duhovnov in lajikov, ampak tudi očistiti in vravnati cerkvene obrede, in z obredi obnoviti in oživiti edino pravo cerkveno obredno petje po vzoru velicega papeža Gregorija I.

Vsi navzoči prelati skoraj so bili prepričani, da glasba in petje, posebno pa gregorijansko petje, je tako združeno s službo božjo, da se mora ceniti ne samo za olepševanje, ampak za bistven del katoliških obredov. Dasiravno so bile vse tedanje bogate in umeteljne cerkvene figuralne skladbe vglasbene na podlogi motivov gregorijanskih maš, antifon in starodavnih veličastnih himnov, bati se je vendar bilo, da se gregorijanski duh v svoji lepoti in čistosti ne bo mogel dolgo časa ohraniti. Da bi tedaj gregorijansko petje v katoliški cerkvi dobilo prejšnjo moč in veljavo, da bi se spet po katoliških cerkvah razlegalo nebeško, srca poslušalcev k pobožnosti vnemajoče priprosto petje, sklenil je Tridentiski zbor nova sredstva.

Vpraša pa morebiti ta ali oni častitih bralcev, v čem pa prav za prav obstoji veličastna moč in veljava gregorijanskega petja. Gregorijanskega petja glavni pomen je, da se v čistem, priprostem, na tanko določenem in enakomernem tonu besede svetih obredov v srcih vernikov jasno in umljivo odmevajo, kajti čim prostejša je melodija, tem umljivejše se da pomen besedi izraziti. Lahko pa vsaki le nekoliko izobražen pevec spozna, da,

Digitized by Google

ako se v skladbah z vso umeteljnostjo, z vsemi le mogočimi sredstvi le na to gleda, da se brez ozira na umevnost in vsebino teksta, brez ozira na naglas in pomen besedi le godba izpopolni do najviše stopinje, da pri takem ravnanju ni mogoče omenjenega cilja doseči. In to je ravno dalo očetom cerkvenega zbora povod, pokvarjeno cerkveno petje prevstrojiti. To imenitno nalogo izvršiti se je zdelo vsem lahko, ker ni bilo druzega treba, nego omejiti vso cerkveno glasbo in petje na gregorijansko podlogo.

Začeli so tedaj najpoprej pregledovati in popravljati o b r e d d n e i n p e v s k e k n j i g e

Za to važno opravilo ni bilo pa takrat sposobnejšega moža ko Palestrina, in res, pooblastil ga je papež Gregor XIII, „da naj z vso mogočo pazljivostjo pregleda in popravi napake obrednih njig na podlogi najstarših in najboljših rokopisov nahajajočih se v Vatikanu.“ Palestrina je delo začel in nadaljeval do smrti; za njim je prevzel in dovršil to imenitno delo slavni glasbenik Janez Gridetti še le l. 1582.

Kaker je sv. pismo, prestavljeno po sv. Hijeronimu z imenom „Vulgata,“ imelo biti veljavno za vse katoliške kristijane, ravno tako so imele služiti na novo pregledane in popravljene pevske in obredne knjige kot vzor pravega cerkvenega petja, od katerega bi se ne smel nihče samovoljno oddaljiti.

Figuralne glasbe, katera je vže takrat bila zelo priljubljena in od največih glasbenikov veliko cenjena, katera je žalibog tudi dandanes od posvetno izobraženih cerkvenih skladateljev preveč čislana, očetom cerkvenega zbora ni bilo tako lahko zavreči.

Sploh so se slišale od vseh strani pritožbe, da je t e k s t napevov neumljiv. O tem govori imenitni škof Viljem Lindanus takole: „Pri najboljši pazljivosti mi ni bilo mogoče razumeti ne ene besede od onega, kar se je pelo, in to zato, ker se je s ponavljanjem posameznih zlogov in besedi vse zmešalo v neumljivo celoto. Bilo je slišati bolj pouličen krik ko pravo cerkveno petje.“

Po tem takem ni bilo toraj čuditi se, da je Tridentinski zbor v svoji 22. seji takole sklenil: „Ab ecclesiis vero musicas eas, ubi sive organo, sive cantu lascivum aut impurum aliquid miscetur — arceant, ut domus Dei vere domus orationis esse videatur ac dici possit“ t. j. i z c e r k v e n e g a p e t j a n a j s e i z l o č i j o t a k š n e s k l a d b e, v k a t e r i h̃ b i b i l o k a j n e s p o d o b n e g a a l i r a z u z d a n e g a[1]) — b o d i s i v o r g l j a n j u, b o d i s i v p e t j u, d a b o h i š a b o ž j a v r e s n i c i h i š a m o l i t v e.“

[1]) Pod imenom „razuzdanega“ umeti je bilo najbrž one napeve in skladbe cerkvene, katerim melodije so se povzele iz l j u d s k i h p o s v e t n i h p e s m i.

Digitized by Google

Vendar ni bilo do zdaj na tanko določeno, kateri napevi in skladbe se imajo k „nespodobnim“ prištevati; in tako je vsa stvar prišla še enkrat v pretresovanje v 24. seji cerkvenega zbora.

Cerkveni očetje so skoraj enoglasno sklenili, da naj se 42 propozicij dotične seje predloži (kaker je bilo v navadi) cesarju Ferdinandu I. v odobrenje. Od tu došel je na to imeniten in za celo cerkveno glasbo prevažen odgovor, „da naj se figuralne glasbe od cerkvenega petja popolnoma ne izključi, ker pogosto vernike k pobožnosti zbuja.“

Po tem odgovoru izvolil je Trid. zbor komisijo osmerih udov (med njimi kardinale in prijatelje glasbe), katera naj bi vso to stvar resno razpravljala. Po dolgem posvetovanju prišli so do sklepa: 1) da naj se izključi od cerkvenega petja vsaka maša, katera je vglasbena iz napevov posvetnih ljudskih pesmi; 2) da je vse vmešavanje ptujih besedi v cerkvene skladbe strogo prepovedano; 3) da so pri službi božji pripuščeni le moteti s tekstom potrjenim od cerkvene oblasti. Ostalo pa je še imenitno vprašanje, kaj bi trebalo storiti, da bi bile svete besede pri petju popolnoma umljive.

Nekateri so mislili, da stvar se da lahko rešiti, ker se v Palestrininih skladbah, posebno v njegovih „Improperiih“, vsaka beseda čisto in jasno ume. Pevci pa so bili druge misli; rekli so namreč, da kjer je tekst bogatejši in mnogoličnejši (kaker n. p. v „Gloria“ in „Credo“), mora biti tudi napev saj nekako umeteljno okrašen, da petje ne postane preveč enakomerno in enolično, in to da je ravno vzrok, da so besede včasih malo umljive.

Če pa že hočemo govoriti o tehniki umetnega petja objektivno, dostaviti moramo, da čista in jasna umljivost besedi je najprej in edino odvisna od načina, kako dotični pevec bodisi sam bodisi v zboru vokalizira t. j. kako posamezne samoglasnike izgovarja.[1])

Da bi se vsaj poskusilo, kako daleč bi bilo mogoče doseči umljivost besedi, poklicala je komisija mojstra Palestrino, kateri je že takrat slul med sovrstniki glasbeniki posebno po svojih „Improperih“, in zlasti po svoji maši „Hexakord“ imenovani (katera je zložena nad besedami Guidona: ut re mi fa sol la, odtod tudi ime). Na srce so mu položili, „da naj vse svoje dušne moči v to svrho porabi, da bi papeži in kardinali svoje naklo-

[1]) Večkrat imamo priložnost opazovati, da je poslušavcu včasih teže umeti mašnika, ki evangelje peva v tonu lekcije (kateri pa slabo vokalizira), nego pa vrlo komplicirano fugo pevskega zbora, v katerej se vsaka beseda razločno in jasno sliši, ako vsaki pevec v zboru besede čisto izgovarja, dasiravno je vse polno najbogatejših melodij in šuma različnih glasov.

Digitized by Google

njenosti glasbi in petju ne odrekli". Palestrina je delo začel z navdušenostjo pravega umeteljnika. Predno pa je svoje delo pričel, je molil: „Domine, illumina oculos meos t. j. o Bog, razsvetli mi oči" — in Bog je blagoslovil njegovo delovanje. Vglasbil je namesto e n e naročene t r i šestglasne maše, katere je komisiji predložil. Taktika, katero je v kompoziciji porabil, kazala je velikega genija. Prva maša je bila prav v priprostem, enakomernem, starodavnem zlogu složena; v drugi pa se je videla vže bolj umeteljna in bogata oblika. V tretji maši pa, katero je v spomin smrti velikega papeža Marcella II. imenoval „Missa Papae Marcelli", povzdignil se je do vrhunca svoje umeteljniške dovršenosti.

Dne 28. aprila bila je prva poskušnja 3 navedenih maš v pričujočnosti 8 kardinalov in komisije in mnogo odličnih glasbenih umeteljnikov. Zanimanje poslušalcev raslo je pri vsaki maši bolj in bolj, in vskipelo v največo navdušenost pri tretji maši.

„Evo pravi cerkveni zlog" — klicali so poslušalci navdušeni in od veselja objemali presrečnega mojstra.

Kar je vse tako navdušilo, ni morda n o v c e r k v e n z l o g, ampak rajska milina lepih melodij, nadzemljska čistost glasov. Zmaga je bila sijajna. Kardinali izrekli so enoglasno: „naj pevovodje in pevci zvesto vporabljajo te in podobne skladbe za službo božjo".

Vsled teh skladeb imenovan je bil Palestrina „papeževim skladateljem" s mesečno plačo 9 skudov.

Tako je postal Palestrina, če ne ravno „reformator, prevstrojevalec", saj praktični voditelj in srečni tolmač pravega cerkvenega zloga. O tem zlogu, ki se po velikem mojstru imenuje „P a l e s t r i n i n z l o g", prihodnjič dalje.

L. L.

Slovenskim bogoslovcem.

II.

„Perinde perniciosum esse puto utiles arcere atque inutiles introducere."
Chrysost. De Sacerdotio. l. III. 15.

Dragi moj mladi prijatelj! Šli ste za mojim svetom in prišli ste do nekih vrat, pri kojih ste nehote obstali, pomišljajoč se, ali bi potrkali in vstopili. „Vrata duhovne hiše! Kako bo, če se zapro za menoj?" — A kako ste neki prišli do onega vekovitega zidovja in do onih vrat zapornic, Vi svobodoljubni, visoko

Digitized by Google

leteči mladenič? Vdali ste se moji vodilni misli, da ste vstvarjeni za večnost in ne za čas, za nebo, ne za zemljo. Ko mož v misli vtopljen gredoč po poti ne vidi in ne sliši nič, niti prav ve, kam gre, ste tudi Vi došli do duhovne hiše in bili bi nevede vstopili, da niso bila vrata zaprta. Zato so menda tako skrbno zaprte bogoslovnice, da ne bi kedo vstopil nehote ali nevede! Vi pa ste sami obstali in si rekli: „Kaj to misliš? Ako bi vsi tako mislili, bi šli vsi v samostan, in tedaj bi bilo ob svet. Ako bi ljudje gledali vedno v nebesa, morali bi sploh pod nič ceniti, kar je posvetno, narodno, domovinsko, človeško. Kdo bi še smel za blagom in častjo? Vrni se tedaj!"

Prijatelj moj mladi, ne delajte si brezpotrebnih skrbi. Sami pač čutite, da so Vaše misli krive, menite pa, da tudi moje načelo ni pravo ali vsaj pretirano je, pravite. Zakaj? Moj svet je bil, da bi pri izbiranju poklica gledali na svojo pravo srečo, ker sicer Vam ves svet nič ne velja. Misel o pravi sreči, ki ne mine, dandanes skoraj pozabljena, je vže več njim preumila glavo in prestvarila srce. To načelo je najbolj jasno od vseh, kar jih je bilo kedaj zapisanih. Tudi Vas je probudilo iz sanj, ali vzbudilo Vam je preveč občutkov. Ako bi šli za čutom, bi gotovo zašli: občutek je morebiti svet in blag, občutek je človeški, ali človek se mora vender ravnati po zdravi pameti, po treznem razumu, a ne po občutku. Mogoče je res, da vera in hrepenenje po večni sreči vzbudi vsakemu možu, ki se v življenju bori, taki občutek ko Vam, da najrajše pusti vse posvetno robotanje in otepanje, pa naj gre molit v samoto, ali pamet ga vstavi. Pamet je božji glas in Bog si ne nasprotuje. Bilo bi pa gotovo proti pameti, ako bi šli vsi ljudje v samostan. Sreča, za katero se gre, ni v samostanu niti v bogoslovnici ni vradih ni v vojski ni na cesarskem prestolu Večna sreča je v nebesih. Toda v nebesa pelje pot od vseh strani, iz vseh stanov in poklicev. Kdor si je tedaj vže izbral poklic in živi v njem, naj si ga ne prebira, ker ako je bila božja volja, da si ga je izbral, ne more biti božja volja, da naj si ga prebere. In res si prebirajo ljudje poklic ali iz svojeglavnosti ali iz samoljublja ali iz lenobe ali iz častiželjnosti ali lakomnosti. Izbran poklic je vez, katere ni dobro raztrgati brez očitnih razlogov in čistih namenov. Ljudje torej, ki so vže vezani, ne morejo v samostan niti v bogoslovnico. Takih vezanih pa na službo, na dom in družino, na določene dolžnosti, takih pravim je ogromna večina, ki tedaj ne more in ne sme v samostan. V samostan smejo le svobodni, neodvisni, nezadolženi ljudje, kojim ne brani ni občestvo, ni služba, ni prisega, ni vladar, ni dom ali žena in otroci, oče ali mati. Tak prost človek ste Vi; ali kar je Vam svobodno, je večini prepovedano.

Porečete morebiti, da je mladina z večine svobodna in bi tedaj po mojem načelu morala v samostan. V bogoslovnico ven-

Digitized by Google

der ne more večina, ker nima zapovedane izobraženosti. Ali tudi mej izobraženci je le malo poklicanih v bogoslovnico. Ljudje so ljudje in ostanejo ljudje iz mesa in krvi. Mej vsemi najdete prav malo njih, ki bi hoteli ali mogli živeti ko angelji. Gospod je sicer v obče priporočil in pohvalil angeljsko življenje ljudem iz mesa in krvi, ali dostavil je znamenite besede: Vsi ne razumejo tega priporočila — Non omnes capiunt verbum hoc. To se pravi: ljudje ostanejo ljudje. Nasvet dan človeštvu od Boga včlovečenega, od Boga v mesu in krvi živečega, je plemenito zrno, ki ne raste na planem polju ali v gozdu, ampak ko rahlo cvetje le v toplih cvetličnjakih božje milosti. Cvetličnjaki ne morejo izpremeniti naličja polju ali gozdu, tako je devištvo dika človeštva in občestva dobri duh, ki pa ne more izpremeniti občestvu podobe. Non omnes t. j. množica ne pojmi devištva, le nekateri, kojim je dano od zgoraj. Množica živi, kaker se rodi, v krvi in mesu, le posebno izbrani in izvoljeni se osvobodijo in poduhovijo da živijo ko angelji božji — sicut angeli Dei. Predno si kdo to življenje izbira, mora trezno premisliti in ne sme po občutku izbirati, ker če kje velja, velja o tem, da: . . . . . od nedelje. do druge šestkrat se srce vname. [1])

Nikar se torej ne bojte za človeški zarod in ne delajte si skrbi brez potrebe za svet, katerega ne bo še tako iz lepa konec, radi samostanov in bogoslovnic gotovo ne!

Veseli me, da ste sami od sebe došli do spoznanja, da je duhovno življenje vzorno, da je duhovni poklic res vzvišen in gotovo najlepši. Tako morajo vsi misliti, ki prav mislijo. Načelo o namenu človeštva nas povzdigne in v luči tega načela se nam vidijo vsi poklici lepi, ali najsijajniši in najlepši je duhovni poklic. Iz tega pa ne sklepajte, da ste vanj poklicani ali pa da so vsi poklicani v samostan. Večina gotovo ne, ker ljudje so ljudje in niso angelji.

Treba pa je, da odložite še nekatere krive pojme o poklicu v duhovski stan. Vam se zdi vse zgolj subjektivno, človeško. „Poklic je nagnjenje, veselje, koje kdo ima do duhovskega stanu in življenja. Če človek želi, pa je poklican. Če osmošolec hoče, ima poklic. Poklic je po izvolji“

Ni tako, mladi prijatelj! O poklicu v druge stanove ne govorim. Imejte o njem svoje mnenje. Toda poklic v duhovno življenje je božji klic. Bog, ki je po svoji premodri previdnosti vstanovil mašništvo, izbira tudi osebje. Ni tedaj res, da je duhovni poklic po človeški izvolji, da je zgolj nagnenje ali veselje, duhovni poklic je od Boga. Bog sam je spisal imenik poklicanih duhovnikov. Vprašati se Vam je le, ali je tudi Vas vvrstil mej izvoljene in poklicane duhovnike. To je prvo vpra-

[1]) Prešeren, Nova pisarija.

Digitized by Google

šanje, nikar ali se Vam ljubi ali ne. Zato pa tudi ne morete tega vprašanja rešiti po občutku, ampak po razumu in razsvitljenju od zgoraj.

Rad bi Vas o tem prepričal, da Bog sam izbira osobje altarju in svetišču. — O duhovnem osobju stare zaveze pač ni naj manje dvojbe. Sv. pismo nam pripoveduje prejasno, da je sam Bog izbral pleme Levitov za božjo službo. Ob enem je Gospod izključil vse druge ljudi od altarja in svetišča. Izvoljenim duhovnom je tudi določil obleko in obred maziljenja in posvečenja. — Ko je prišel na svet pravi duhovnik, veliki svečenik vesoljnega človeštva, Jezus Kristus, Bog in človek, srednik mej Bogom in ljudmi, je tudi sam osobno izbiral služabnike novega altarja in še izrecno zagotovil: „Jaz vem, katere sem izbral . . . Jaz sem Vas izbral, in ne vi mene". Sam je aposteljne pregovoril, da so zapustili posvetno delo in šli za njim. „Pojdite za menoj in napravil Vas bom za ribiče, ki ljudi lovijo". Sv. Mateja je našel sedečega na mitnici in poklical: „Pojdi za menoj". Matej je vstal in je šel za njim Tako je Jezus sam izbiral osobje altarju nove zaveze. — Ko je Gospoda vse častilo in slavilo, ko so ga hoteli proglasiti za kralja izraelskega, kojemu se je imel pokoriti ves svet, se je marsikedo ponujal Gospodu za aposteljna in blagovestnika, želeč sedeti mu na desni ali levi, toda Gospod ni izbral onih, ki so se sami izbrali, ampak one, koji so bili izbrani od božje previdnosti. Gerazenec, iz kojega je izbičal množico hudičev, je Jezusa prosil, da bi smel ž njim t. j. da bi ga vvrstil mej aposteljne. Gospod je to ponudbo odklonil in rekel: Pojdi domu in pripoveduj svojim, koliko dobroto ti je naredil Bog. Poleg te imamo še dve taki ponudbi zapisani v novem zakonu, kojih Gospod ni sprejel. Mislimo si pa, koliko jih je bilo, kajti slavljencem se vsakdo rad ponuja za spremnika in pobočnika. Gospod pa je izbral, kogar je sam hotel.

Tega mnenja, da Gospod sam izbira duhovno osobje, so bili tudi aposteljni. Ko je bilo treba postaviti na izpraznjeno mesto nesrečnega Judeža drugo osebo, so prosili Boga, naj jim razodene, koga si je izbral. Čeprav so sami izbirali in postavljali škofe, [1]) so vender to delali z zavestjo, da izbirajo samo one osebe, koje si je izbral sv. Duh.[2]) Sv. Pavel je zapisal občno pravilo apostoljskih volitev: „Nikedo si časti ne jemlji sam, ampak samo kedor je od Boga poklican ko Aron." [3])

Cerkev ima isto zavest. Ne morem Vam sicer navesti nobene slovesne definicije, ali cerkveno prepričanje je gotovo. Vsi imenitni cerkveni učeniki povdarjajo to in primerjajo krščansko mašništvo sè starim levitskim duhovstvom. To mnenje o poklicu

[1]) Tit. I.
[2]) Dej. Ap. XI.
[3]) Hebr V.

Digitized by Google

je tudi v bogoslužnih knjigah katoliške cerkve prav jasno zapisano. Izrecno pravi cerkev, da so aposteljni izbrali dijakone po navdihnenju od sv. Duha (Spiritu sancto auctore) [1]) in da tudi sama izbira zavestno le one, ki so vže od Boga izbrani. Ta je občna cerkvena zavest, ki navdaje vse duhovno osobje, da so izbrani in posvečeni od Boga. Te zavesti nam ne vzame nobena sila in nobena znanost.

Včasih bi človek res sodil, da je poklic zgolj naključje. Kdor ne razume pregovora: človek obrača, Bog obrne, bo morebiti dvomil o božjem poklicu. Vaš znanec X, v mladosti veseljak, je imel izdelane načrte za življenje. O duhovnem poklica se mu ni sanjalo. Še nadlegoval je sošolce, ki so menili v bogoslovnico, kar je tem lože delal, ker je bil vedno spočit. Ni se namreč rad učil. Toda zgodilo se mu je, česar ni pričakoval. Podrlo se mu je pri zrelostnem izpitu, kar je mladeniča tako vdarilo, da skoraj ni upal več med sošolce. Zdaj je vže duhovnik, vedno veder in vesel, vnet za sv. poklic. — Dragi mladi prijatelj! Takih slučajev je vže bilo brez števila pa jih še bo. Človek obrača, Bog obrne, ali kedo more proumeti božjo previdnost?! V naših očeh je oni poklic naključje, pri Bogu pa ni naključja. Bogu služijo tudi malostne stvari za visoke namene. Včasih je bolezen, včasih nesreča ali vboštvo, ki pripelje mladeniča k altarju. Sv. Petra si je gotovo sam Jezus izbral, ne vem pa, ali bi bil ostal, da je bil bogat človek. Če bi kedo vrgel mej mladeniče, ki so na potu k altarju, obilo novcev, nič ne mara, da bi marsikedo zapustil altar, čeprav je bil od Boga poklican. Ni čuda, če se cerkvi tako godi, saj se tudi Zveličarju ni bolje godilo. Za trideset srebrnikov ga ni samo zapustil, ampak celo izdal resnično poklican apostelj. Poklic je pa vender le dejanje božje previdnosti.

Po tem pojasnilu vedeli boste sami, kako popraviti čudni vgovor proti poklicu: „Ako bi Bog izbiral, izbiral bi vedno le dobre in izbiral bi obilo duhovnikov svoji cerkvi. Ne bilo bi torej slabih duhovnikov in ne bilo bi pomanjkanja. Od kod tedaj to dvojno zlo, ako Bog sam izbira duhovno osobje?“

Bog izbira duhovno osobje, ali vsaki izvoljenec tudi sam izbira, ker Bog nikogar ne sili. Poklic ni posilstvo, še zapoved ni. Poklic je povabilo in ponudba, katero človek mnogokrat odkloni ali prezre. Bog skrbi za svojo cerkev po očetovski, ali po sili ne naganja ljudi k altarju, ako sami nočejo.

Pomanjkanje pa je zares veliko, veče nego se misli. Koliko duhovnega osobja, koliko redovnikov in redovnic pogrešajo katoliški narodje: v cerkvi, v šoli, v bolnicah, v milosrčnih zavodih! A koliko jih še le manjka onim narodom, kjer se nauk Kristusov z nova oznanja! In vender bi ne pogrešali ni enega, ako bi

[1]) Pontif. Rom. De ord. diac.

Digitized by Google

vsi razumeli božji poklic. Naj bi le en del zavrženih deklic se posvetilo evangelju, kako bi se namnožilo na stotisoče posvečeno osobje v samostanih, v šolah, v bolnicah itd. Naj bi le en del mladeničev, ki živi segnijejo, predno dorasejo, zavili v bogoslovnico, ne bilo bi pomanjkanja pri altarju. Naj bi le en stoti del onih krepkih mladeničev in mož, ki čisto brez vsake občestvene koristi rožljajo s sabljo po ulicah, naj bi šli, pravim, oznanjat rajše Kristusov evangelij in z evangeljem duhovni napredek in preporod narodov, kako bi se spremenilo zemlji obličje: v Ameriki, v Aziji, v Afriki!

Posebno iz nekaterih stanov se poklici čisto izgubljajo. Iz plemstva n. pr. skoraj ni več duhovnega osobja. In vender je imela katoliška cerkev ravno iz plemstva najodličniše duhovnike in redovnike. Veliko njih je sicer iskalo v sv. obleki visoke časti in bogate službe, a res je tudi, da se zdaj ravno iz plemstva izgublja mnogo poklicev, ki se ne dado nadomestiti. — A še bolj pogrešamo duhovnikov — meščanov. Ta izguba je prevelika, posebno za dušno postirovanje v mestih. Kmečkega stanu sinovi si le s težavo priborijo oni vpliv in zaupanje, katero meščanski sinovi vže najdejo. Od tod je deloma ona osamljenost dušnih pastirjev v mestih. — Tudi je v obče obzorje meščanov od mladosti širje, občevanje z gospodo bolj naravno, ponos veči, zanimanje za imenitna vprašanja bolj živahno. Kmečki sinovi vzrasejo včasih v pretesnih razmerah, da bi mogli vselej razumeti potrebe in naloge meščanstva. Menim, da velika večina svetnikov, važnih za kulturni napredek krščanskih narodov, niso bili iz kmečkega stanu: Pavel, Anton p., Atanazij, Ambrož, Leon I, Gregor I, Ivan Zlatoust, Benedikt, Avgustin, Bazilij, Ciril in Metod, Nikolaj I, Stefan kralj, Damijan, Bernard, Frančišek Seraf., Dominik, Tomaž Akv., Ignacij, Franc Borgia, Saleški, Ksaver, Karol B, Jožef Calasanza, Janez od Boga, Franc Caracciolo, Kamil de Lellis, Jeronim Emilijan, Janez de Lasalle, Alfonz. Naštel sem le nekaj bolj znanih imen, ki pomenijo vsako za se cele narode. Živeli so sicer v radovoljnem vboštvu, ali od domi so bili iz imovitih in častitih, meščanskih in plemenitih obitelj. Ako pa dandanes skoraj ni več duhovnega osobja iz takih obitelj, mislite si lehko neprecenljivo škodo katoliškega napredka. Nekoliko se sicer nadomesti ta nedostatek s tem, da se zdaj sploh šola učence v večih mestih in da se vsaj nekatere duhovne pošilja na vseučilišča, toda z večine se ne dožeza, česar se nima od domi. Posebno se pregreša one povzetnosti in odvažnosti, ki odlikuje sinove imovitih meščanov.

Kdo je pač kriv, da se toliko tisoč poklicev izgubi? Naj več je kriva temu nekrščanska odgoja učeče se mladine. Gimnazije vzgajajo mladino tako, da ob koncu osme šole ne ve prav, ali veruje v Kristusa ali ne. Poguma sicer še nima reči, da ne veruje, ali tudi nima poguma, da bi rekel, da veruje. Kjer pa ni

Digitized by Google

vere v Božjo osobo Jezusa Kristusa, tam ne more biti ljubezni in navdušenja zanj in za njegov evangelij. Kjer nimajo mladeniči toliko poguma, da bi javno pokleknili ali se prekrižali ali molili na glas ali nosili pri sebi znamenja odrešenja ali posvečenja, ni pač verjetno, da se bodo žrtvovali za posvečenje drugih Za vzore, kojih ni v glavi in ne v srcu, se nikedo ne žrtvuje. Na naših gimnazijah bi se izšolalo več svečenikov Zena ali Apolona ali Venere nego Kristusovih, ako bi moderno malikovavstvo imelo bogate altarje kaker staro. —

Ali tudi sicer nam vzgajajo mladino tako, da jej napolnijo srce s posvetnimi željami in s posvetnim veseljem. Evangelij modernega humanizma t. j. evangelji posvetnih vzorov, koji bero gimnazijici, pravi:

Das Drüben kann mich wenig kümmern,
Schlägst du erst diese Welt in Trümmern,
Die Andre mag darnach entstehen,
Aus dieser Erde quellen meine Freuden.[1])

Mladina, ki išče veselja in sreče samo na tem svetu, ni za altar, na kojem se daruje daritev sv. križa z opominom, da darilec mrtviči in žrtvuje Bogu tudi samega sebe. Taka mladina gre za posvetnim evangelijem, ki pravi dosledno:

„Laß in den Tiefen der Sinnlichkeit
Uns glühende Leidenschaft stillen“.[2])

Žali Bog, da najde mladina mnogo prilike, da po tem novošolskem evangeliju tudi živi. Koliko mladeničev, ki so namenjeni za prve službe v občestvu vprav, gnije od one pregrehe, koji ni lepega imena v nobenem jeziku.

Ta kuga zamori najplemenitiša srca in jemlje altarju največ osobja. Nekateri tako propadejo, da niso več za duhovno življenje, drugi zopet izgubijo vse veselje in krepost, da mrjejo od hrepenenja po ženskah, s kojimi se potem vsedejo, kaker je zaljubljenim in blebetavim babjakom navada . . . . Taki mehkužneži niso za duhovski stan, ker duhovnik mora imeti moško srce!

Vrhu tega navdaja mladeniče neka stojična mogočnost in nadutost, da previsoko segajo v željah in načrtih. Abiturijent ali vseučiliščnik I. leta čuti v sebi dvornega svetovalca. Poznej se ve da poniža pokončno glavo, ko ga priklenejo v zaduhlo sobo, kjer zapisnike prepisuje. Težko pa jim je v bogoslovnico, kjer jih čaka veliko dela in žrtve, a malo priznanja in časti.

[1]) Faust. I.
[2]) Ibid.

Digitized by Google

Kdor se preveč čuti, kdor se navzame ošabne misli o svoji „izobraženosti“ ali „genijalnosti“, se bode nerad privadil vboštvu Kristusovemu. Znamenje našega veka je nepokornost in vpornost, a znamenje Kristusovo je križ pokorščine. Zastava vpornosti in ošabnosti odvaja ljudi od Kristusa in altarja.

Dragi mladi prijatelj! Menim, da me razumete, saj morda sami dobro veste, zakaj gubi mladina veselje do duhovnega življenja in dela, Vi živite v sredi mej mladeniči, o katerih Vam pišem. Želim le, da dobro premislite, kolika izguba je izguba poklica. Kdor vedoma odkloni božjo ponudbo, je vreden pomilovanja. Navadno je greh in slepa ljubezen sveta, kar mladeniča zapelje, da odbije to neizmerno milost božjo. Zatorej taki mladeniči skoraj nikoli nimajo sreče, naj se obrnejo kamerkoli, kaker da niso več vredni milosti, ker so eno preveliko milost zavrgli. In koliko je celo nedolžnih mladeničev, ki nespametno zapravijo duhovni poklic, ko oni bogati mladenič, kateremu je Jezus ponudil apostoljstvo? Od prve mladosti je pobožno živel po božjih zapovedih in radoveden je vprašal Gospoda, kaj naj bi še storil? Gospod je mladeniča milo pogledal (ἠγάπησεν αὐτόν) [1]) in mu je rekel: Ako hočeš biti popolnoma, pojdi, prodaj, kar imaš, in idi za menoj in imel boš zaklad v nebesih. A mladenič? Ko je to slišal, je žalosten odšel. Kam? K blagu; bil je namreč silno bogat.[2]) Nesrečnež! Kje mu je zdaj ime in blago? Ima je drugi! Gospod pa je še dostavil, da se boji za njegovo zveličanje.[3]) Kaj bi mu bili pa Vi rekli, da ste vse to videli in slišali? To recite zdaj sebi. Vedoč, da Bog sam izbira osobje altarju, prosite ga, naj Vam razodene, jeli tudi Vas poklical ali ne. Bog pa Vas razsvitli in varuj, da si poklica svojevoljno ne vsvojite ali pa nespametno odklonite.

Dr. J. Pavlica.

[1]) Mark. X. 21.
[2]) Mark. X.
[3]) Ibid. v. 23.

Digitized by Google

Nekatera krščanska govorniška pravila.

Spisal

P. Jurij Scherer T. I.[1])

1. Noben propovednik ne imej propovedne naloge za neznatno stvar, no za nalogo važno, vzvišeno in slavno, ki pripada prav za prav škofom, kaker se vsakemu škofu reče, ko mu pri posvečevanju podajo evangelij: „Vzemi evangelij, pojdi in propoveduj ljudstvu, ki je tebi izročeno!“ Enako spričuje tudi Tridentinski cerkveni zbor, še le nedavno končani, da prva naloga škofov je, da bi oznanjevali evangelij Kristusa Jezusa (Efež. 4, 11, 12). Kdor toraj Božjo besedo javno oznanjuje, je v tej zadevi namestnik škofov in vrši škofovsko delo. Tega bi se morali spominjati posebno oni, ki si domišljajo, kaker da bi imeli propovedovati sami redovniki in priprosti, revni duhovniki in kaker bi to bilo škofom in prelatom v nečast in sramoto, dočim jim vendar nič tako ne pristuje kaker leca in spovednica. „Kako lepe so na gorah noge njega, ki oznanjuje in pridiguje mir, ki pridiguje zveličanje,“ (Iz. 52, 7) pravi prerok Izaija; in sveti apostelj Pavel pravi, da starejši (t. j. duhovni), kateri dobro vladajo, so vredni dvojne časti, posebno oni, ki delujejo z besedo in učenjem (I. Tim. 3, 17). Čemu toraj mnogo govoriti? Propovedovati ali oznanjevati besedo Božjo je angeljsko opravilo, kaker se imenujejo propovedniki v sv. pismu angelji (Malah. 2, 7); in kaker se sv. Pavel zahvaljuje Galačanom, da so ga evangelij oznanjujočega sprejeli kaker angelja (Pal. 4, 14). Kdo bi se toraj opravila ali dela angeljskega sramoval?

2. Propovedniki naj se za govor pridno pripravljajo in naj brez priprave ne stopajo na leco; kajti nekateri še le iz postelje vstajajo ob nedeljah, ko že zvoni k službi Božji, ter oblekaje in napravljaje se si brž kaj v glavo vbivajo, kar bi povedali svojim poslušalcem. — Kako

[1]) Jurij Scherer se je porodil l. 1539 v Schwatzi na Tirolskem, pristopil l. 1559 k družbi Jezusovi, bil potem rektor Dunajskega kolegija in propovednik nadvojvode Matije. Propovednik je bil čez 40 let in sicer v veliki slavi — posebno v Lincu. Vmrl je l. 1605. Omeniti je, da se v malem spisu nahaja nekoliko opazek za tedanji čas važnih. Vendar dobi v njem vsak čitatelj veliko prekrasnih mislij in zdravih naukov. V češki jezik je te vrstice prevel Ignacij Bečák, duhovni pastir. Citati so podani po slovenskem Aliolli-ju. Opozarjam na prelepe primere!

Op. prelagateljeva.

Digitized by Google

bi take v naglici pripravljane propovedi mogle imeti vspeh? Kako bi mogle biti čvrste in jedrnate? Kako bi mogla komu, zlasti če ima slab želodec, dišati hrana, ki jo je kuhar tako zvaril in predložil? Mnogi pove raz leco take neslanosti, govori stvari tako nenaravne in zmedene, dasi na oko učene, da je čudo, če ne obole pričujoči poslušalci. Prerok Jeremija imenuje onega „prekletega, kdor Gospodovo delo opravlja nezvesto (Jer. 48, 10).

Jaz propovedujem — povem odkritosrčno — sedaj že nad 41. leto, toda te spretnosti si nisem vendar še pridobil, da bi si upal „ex abrupto“ in kaker iz rokava kako propoved imeti. Nisem nikdar hlepel po slavi, katero nekateri govorniki iščejo v tem, da govore brez priprave. in tudi si je ne želim — ne rečem za slučaj, ko bi bila skrajna sila. Potem ne dvomim, da bi Bog pomagal in da bi vse nedostatke in vse neprevidnosti blagovolil dopolniti. Ko se pripravljam za propoved in jo spisujem, mi celi teden k temu komaj zadostuje[1]), in ko sem se pripravil, koliker sem mogel, bije mi vendar na leci iz početka srce od bojazni in straha, in sicer ne le pred knezi, kralji in cesarji, no tudi pred meščani in kmeti. Nedokuhana hrana je neokusna in nezdrava: propoved, ki ni kaker tiče skrbno pripravljena, se bode težko poslušalcem posebno dopadala, in tudi jim ne podeli dovoljnega vžitka.

3. Govornik, ki hoče z vspehom propovedovati, naj živi vzgledno in nesvarljivo, tako da sam dela, kar druge uči, po vzgledu govorniškega prvaka Kristusa Jezusa, o katerem piše sv. Luka, da „je začel delati in učiti (Dej. ap. 1, 1). Naj se toraj najprej pokaže dejanje, potem naj nasleduje učenje. Zato pravi sv. apostelj Pavel: „Ti oznanjuješ, da se ne sme krasti, in kradeš; ti praviš, da se ne sme prešestovati, in prešestuješ!“ (Rim. 2, 21 — 22). In po psalmistu Gospodovem pravi Bog grešniku: „Zakaj ti oznanjuješ moje pravice in jemlješ mojo zavezo v svoja usta? Saj sovražiš moje svarjenje, in zametuješ mojo besedo! Ko si videl tatu, si tekel ž njim in si se družil s prešestniki“ (Ps. 49, 16 — 18). Sv. Pavel zapoveduje Timoteju, da bi bil „vzgled vernim v besedi in obnašanji, v ljubezni, v veri, v čistosti“ (I Tim. 4, 12). Prekrasno piše tudi sv. Jeronim: „Glej, da ne bodo tvoje propovedi rušila (izpodkapala) dejanja, da ti ne bode govorečemu v cerkvi vsak odgovarjal skrito v svojem srci: „Aj! zakaj sam ne delaš, kar učiš?“ Aristotelespa pravi: „V rečeh, ki se tikajo vedenja in nravnosti, so bolji pomočki dejanja nego besede.“ In druga dva pogana

[1]) Podčrtali smo mi. Op. prelag.

Digitized by Google

(pravita): „Takrat se vse godi redno in vzorno, ko sodnik (kritik) sam dela, kar drugim veli delati“ (Ovid). Naproti temu zopet je „sramota, ako se nahaja učitelj v taki napaki, kakeršno kara na drugih“ (Cato). Resnica je: poslušalci ne smejo po besedah Kristusa Gospoda (Mat. 23, 3) opazovati, kako propovenik živi, temveč poslušati, kar propoveduje; a vender znana vsoda mu ne prizanese: Mladi raček je rekel nedkaj staremu raku, ki ga je začel učiti, da bi hodil naprej, ne nazaj: „Ljubi oče, idi naprej ti, jaz pojdem za teboj!“

4. Ako je propovednik mož priden in odkritosrčen kaker v življenji in tako tudi v besedi in če kljub temu opaža le neznaten vspeh pri svojih ovčicah in poslušalcih, naj se zate radi svojega truda ne žalosti niti ne obupuje; ker plačilo in krona nebeška ga prav gotovo čaka. Sv. Gregor Veliki Domicijana, nadškofa armenskega, tako-le tolaži: „Četudi mi je žal, da ni cesar perzijski sprejel sv. vere, vendar mi je to v neizmerno radost in tolažbo, da ste mu oznanjevali vero krščansko; kajti, četudi ni bil (on) vreden biti razsvetljen, vaša svetost vendar dobi za oni govor zasluženo plačilo. Četudi gre črni zamorec v kopel in zopet črn odhaja iž nje, kopelin lastnik zato vendar dobi plačilo“.[1]) — Temu podobno piše sv. Ciril Aleksandrijski: „Lahko bi si kdo domišljal, da bi bilo nevspešno, nehvaležno delo, katero je potrebno za propoved, če ni našla poslušalcev in ne prepričala njihovega razuma. A to ni tako; zakaj kdor daja dober svet in ne preneha dobro svetovati, je zadostil svoji dolžnosti, in plačilo mu ne uide. Ali uveri poslušalce ali ne, to ni od njega odvisno, ne od njihove volje. Propovedniki naj se toraj, kar se tiče oznanjevanja Božje besede, ne žaloste in naj ne obupajo, ampak naj Božjemu Veličastvu prepuste, česar ne mogo sami opraviti. Kaker kmetje, ki polje s pljugom preorjejo in seme osejejo, narede, kar je njihova naloga, zarod (rast) pa izroče Božjim rokam, ravno tako naj propovedniki Božjo besedo pridno razsevajo. Naj se potem zarodi (kar so želeli.), ali ne — naj se prepusti milosti Božji in to tem bolj, ker iz nerodovitne zemlje ima kmetovalec škodo; propovednik pa plačila za delo, kaker tudi za dobro svojo voljo in namen zasluženega nikdar ne zgubi.

Zraven tega mora biti tudi tolažba krščanskega govornika, da prav nobena propoved ni brez vžitka, ker Gospod pravi po preroku Izaiju: „In kaker pada dež in sneg z neba, in se gori ne vrača več, ampak napaja zemljo in jo namaka ter jo dela rodovitno, da seme daja sejalcu in kruh vživalcu; taka

[1]) Kdo zahteva lepših primer?

Digitized by Google

bo moja beseda, ki pride iz mojih ust; ona se ne bo vrnila k meni prazna, ampak opravila bo karkoli hočem, in srečna bo v tem, za kar jo pošljem.“ (Iz. 55, 10 — 11.) Skušnja uči, da seme Božje besede v srca nekaterih ljudij vrženo včasih kali še le po desetih, dvajsetih, ali tridesetih letih — in sadje rodi, kaker taki ljudje, po milosti Božji na pravo pot pripeljani, sami o sebi pripoznavajo: „Pred toliko in toliko letih sem slišal v propovedi to in ono, to mi je dalo prvi povod, to me je najprej napotilo, da sem premišljal o svojem poboljšanji.“ In taki znajo lepo ponavljati misli iz propovedi po tridesetih ali štiridesetih letih.

Razsipajte toraj, krščanski govorniki, mrežo Božje besede smelo v morje in ne nehajte loviti; riba, ki se ne vlovi danes, vlovi se morda jutri. Kdor se ne zaplete letos v mrežo, pride vanjo morda prihodnje leto.

5. Propovedniki! Ne bodite neprizanesljivi in surovi, jezavi in zamerljivi, ko karate in opominjate prosto ljudstvo in meščane; tudi jih ne pitajte z neumneži, tumpci, požrešniki, lenuhi, hudobneži, malovredneži in kaker se vsa ta krasna imena in priimki zovejo.

Tem manj se smejo (govorniki) o prelatih in vrhovnostih nespodobno in nevljudno izraziti, ampak naj sočutno, z nježnim srcem, z važnostjo grehe vseh stanov karajo. Tudi ne sme propovednik prekoračiti meje, ko se spravi nad krivoverce in ko govori o njih; zakaj krščanski propovednik mora je raje s temeljitimi dokazi pridrževati, ne pa z mnogimi psovkami in obsodbami delati še bolj trdovratnih. Saj niti nadangelj Mihael se ni drznil, kaker pravi sv. Juda apostelj v svojem listu (Jud. 1, 9) izgovoriti sodbe preklinjevanja (blasphemiae) nad samim hudičem. — Tako je menil tudi sv. Gregor Nazijanški rekoč: „Mi nismo v poučevanji nevajeni in neskušeni; tudi ne dražimo svojih nasprotnikov s psovkami in žaljivimi besedami, kaker gotovo delajo mnogi. Oni se ne bojujejo z verskimi členi, ampak z onimi, ki se drže verskih, pokrivajoč z jeznimi besedami puhle in jalove dokaze, kaker morski pajek,[1]) ki spušča pred seboj neki črn sok, da bi ribam všel in bil neviden. Mi pa se za Kristusa bojujemo in s tem dokazujemo, da se borimo po vzgledu svojega mirnega in ljubeznjivega Odrešenika.“ In zopet: „Kar se tega tiče, menim in tudi dajem vsem duhovnim očetom in varuhom krščanskega nauka ta-le svet, da ne ni s surovostjo odpojujejo misli in src svojih protivnikov, ni z mehkostjo jih delajo trdovratnejših; v stvareh sv. vere naj se vedejo modro in previdno in nikaker naj ne prekoračijo meje mirnosti.“

[1]) Menim, da: Tintenfisch (Saepia officinalis.)

Digitized by Google

V zmerjanji, preziranji in očitanji prepuščajmo govorniki katoliški prednost razkolnim predikantom, ker je dovolj znano, da so v tej ne preveč slavni umetelnosti znameniti odličnjaki, da celo v tej zadevi hudiča samega prekose.

6. Ravno tako skromen in miren mora biti govornik, ko oznanjuje katoliški nauk, posebno ko ga oznanjuje poganom in nevernikom. Nekateri poslušalci še potrebujejo mleka, drugi zopet krepkeje hrane. „Kaker otročičem v Kristusu", piše sv. apostelj Pavel Korinčanom (I. 2, 1. 2), „dal sem vam mleka piti, ne jedi; niste (bili) še namreč zanjo, pa tudi še zdaj niste, ker ste še meseni".

„Še veliko vam imam povedati; toda zdaj ne morete nositi", je rekel Kristus Gospod ljubim svojim učencem (Jan. 16, 12). Te besede razklada sv. Gregorij Nazijanški in pravi: „Glej! kako polagoma in počasi se vrši posvečenje in kako koristno je v teologiji (oznanjevanji Boga) poslušati dober svet, da ne izjavimo vsega naenkrat, in tudi ne zakrivamo in tajimo vsega do samega konca: zakaj prvega ne sme se hvaliti, drugo bi pa naše ljudi od nas odvračalo". Tega mnenja je tudi Origen, ki pravi: „Učencem in začetnikom se ne sme iz prva globokih in neumljivih skrivnostij zaupati, ampak mora se ž njimi govoriti o zboljšanji nravnosti ter o začetku duhovnega življenja in proste vere". Ravno tako meni tudi sv. Pavel: „Od tega imam veliko govoriti, kar je pa težko razlagati, ker ste slabi postali za poslušanje. Zakaj ko bi imeli učeniki biti zavoljo časa, je spet potreba vas podučiti, kateri da so prvi nauki Božjega razodenja; in ste taki, kateri mleka potrebujejo, in ne močne jedi. Slednji namreč, kateremu se mleko daja, ni vajen podučenja pravičnosti; zakaj otrok je še. Za popolne je pa močna jed, za tiste, kateri imajo zavoljo navade vajene počutke razločiti dobro in hudo" (Hebr. 5, 11—14). Zraven tega spričuje Evstahij o Pintu, ki je korintskemu škofu Divis-u pisal tako le: „Ljudstva se ne sme rediti z samim mlekom, da bi je na sodni dan dobil kaker otroka, ampak rediti se je mora z močno hrano, da bil (ljudstvo) rastlo v duhovnem življenji". Modri propovednik bode vedel, kako se ravnati v tej zadevi po okolnosti in razmerah svojih ovčic.

7. Propovedniki naj radi molijo, kaker apostelji združujejo oznanjevanje Božje besede in molitev: „Mi pa", pravijo, „se bomo molitve in službe besede držali" (De. ap. 6, 4). To je ona prava lestvica Jakobova, po kateri

Digitized by Google

angelji stopajo navzgor in navzdol. Z molitvijo[1]) stopa angelj to je cerkveni govornik gori k Gospodu Bogu; oznanjujoč besedo Božjo pa stopa navzdol — k ljudstvu. Molitev daja sveti besedi duhovnikovi tako moč in silo, da mnogi propovednik, ki je vdan molitvi, s petimi besedami globeje gane srca poslušalcev, nego drug molitvi ne vdan kričač s celo ploho besedij. Gotovo se ne nikjer čita, da bi bil sv. Aleksander, vladika carigrajski, velikega krivoverca Arija premagal z govorom in prepričal z dokazi, ampak da ga je zmagal z molitvijo, kaker o njem spričuje sv. Gregor Nazijanški in drugi. Zato sv. Avgustin prav lepo spominja propovednike, da bi poslušalce tudi z molitvijo k sebi vabili in klicali: „Ljubi bratje! Pravim vam, kličite k sebi ljudstvo z vzdihovanjem, ne s prepirom, kličite je z molitvami, kličite je vabeč, kličite je s postom itd.“ Kristus Gospod je po dnevu govoril, ponoči pa vstrajal v molitvah, da, včasih je celo noč prebil v molitvah. Njegovemu ljubemu apostelju Jakobu se je strdila od mnogega in gostega klečanja, ker je molil, koža na kolenih, tako da je bila kaker veliblodja. Kaker je hrana brez soli neokusna, tako tudi prepoved, ki ni z molitvijo zabeljena.

8. Propovednik naj dobro pazi, da ga ne izpodkopa ljudska hvala, in da bi se ne prevzel tadi svoje vloge in nadarjenja, ki mu je daroval Bog. Čim več milosti je dobil od Boga, in čim bolj se ljudstvo k njegovim govorom zateka, tem ponižneji bodi pred Bogom in ljudmi; s ponižnostjo bode vsak dan vrednejši večjih ter gostejših darov in milosti. Nekateri govorniki ne vedo od samega napuha, kako korakati, kako stati ali govoriti, ne iščejo z „vzvišenimi“ besedami na leci nič druzega, nego samo hvalo in čast. Toda Prosper stopa z drugo tvarino nasproti govorniku in pravi: „Govornik naj se ne zanaša na vzlet in lepoto besedij, ampak naj ves vspeh svoje prepovedi oslanja na dokaze in moč resnice. nima sebe hvaliti in tudi se ne veseliti radi ljudstva kričečega in ga hvalečega; veseli naj se raje solz svojih poslušalcev. Govornik ne gledi, kako ljudstvo roke spenja in radosti vriska, ampak raje, kako vzdihuje in joka“. Kristus Gospod se je dal vsem propovednikom, da vsemu krščanskemu ljudstvu za vzor in vzgled ponižnosti, ko je rekel: „Učite se od mene, ker sem krotak in iz srca ponižen“ (Mat. 1o, 29.)

9. Propovedniki ne smejo preveč kričati, kaker bi bili čedniki ali plavci na morji; zakaj presilni krik nema druzega nasledka, kaker da propovednik škodi sam sebi in tudi poslušalcem. Človeški posluh je zelo občutljiva naprava. Kričač samemu sebi življenje krati in drugim. Ljudstvo tudi mnogo

[1]) Posebno s premišljevanjem (meditacijo.)

Digitized by Google

bolje razume govornika, ki govori z mirnim glasom, nego onega, ki preveč kriči. Seve, ni mala umetnost svoj glas na leci pridrževati in ga, kaker tiče, znati rabiti. Ni dobro celo propoved govoriti z enim glasom in naglasom, ker glas se mora tu zvišati, tam zopet znižati. glas mora biti včasih ostrejši, včasih pa zopet ljubeznjivejši, kaker zahteva narava stvari same in tvarine, ki se izraža v govoru. Povzdignjeni glas — če se ga povzdigne o pravem času, budi veliko pozornost in mehča (vzrušuje) človeška srca. — Ko je Gospod Jezus nekdaj govoril pred veliko množico, je rekel: „Kateri ima ušesa za poslušanje, naj posluša!“ (Mat. 13, 43). Po tem lahko sodimo, da Kristus Gospod ni nikoli enako kričal celega svojega govora, ampak da je povzdignil glas, ko je rekel: „Kateri ima ušesa za poslušanje, naj posluša!“ Taki govorniki, ki v propovedi svoj glas zelo napenjajo in prenapenjajo, težko včakajo visoko starost, zato ker sebi škodijo, si zdravje spodkopujejo in ljudstvo, privadivši se kriku, lepo dremlje, kaker pes poleg nakovala, na kojem se kuje; to pa se ne godi tako pogostoma, ako govornik zna svoj glas pridrževati in brzdati. — Tak lepi in mirni glas, kaker tudi notranje občutke govornikove so sami pogani visoko cenili. Prebivalci na otoku Rodos se niso mogli načuditi pisanemu govoru, katerega je imel Demosten zoper Ešina. „Kaj bi vi pa še-le rekli“ — jim odvrne Ešines, „ko bi sami tudi slišali, ko je govoril“?! — In zato je mnogo, prav mnogo na tem ležeče, kako kdo zna svoj glas ovladati.

10. Govorniki naj ne bodo šaljivci, razlagalci pravljic in basni, ampak naj oznanjujejo Božjo besedo in sicer s posebno važnostjo in spoštljivostjo. Vtrujene poslušalce kedaj razveseliti z malim vzgledom kratkočasnim, ki je v dotiki z govorom, ni prepovedano. Toda na smešno in šaljivo ves svoj um navlašč porabljati, da si s tem ljudi privabiš in pomnožiš število poslušalcev, ni prav. To spada na druga mesta in ne na leco. Tako opominja sv. Pavel Tita, da bi dajal „v vseh rečeh samega sebe za vzgled dobrih del, v nauku, v čistosti, v resnobnem obnašanji; nauk bodi zdrav, nesvarljiv; da se bo nasprotnik sramoval, ker ne bo imel kaj hudega od nas reči“ (Tit. 2, 78).

11. Propovedniki naj ne govore predolgo časa, posebno ne ob veliki vročini ali v velikem mrazu. Bolje je, če pusti poslušalce, dokler imajo slast (do Božje besede) in bi radi še poslušali — nego našičene, ali prenasičene in prenapolnjene. Bolje je, da ljudje reko: „Jaz bi bil tega gospoda poslušal še tri ure!“ nego, če reko: „Oh! danes pa ni bilo ni konca ni kraja“! Kaker ptiči najbolj diše, ako so hitro na masti ocvrti, tako tudi se mora nehati propovedovati, dokler

Digitized by Google

je govornik še razpoložen in dokler si poslušalci tako rekoč oblizujejo prste, sicer bode vse prepečeno.

Izvežbani plavec na morji ve za gotovo, kedaj mora priti do kraja: ravno tako mora tudi propovednik vedeti, kedaj ima končati, mora vedeti, da ne sme in more vsega naenkrat povedati; mora vedeti, da bode moral še drug pot pripovedovati. „Bedak pokaže vsega svojega duha, modri pa odlaga in za prihodnje kaj prihrani". (Knj. preg. 29, 11.) Mnogi propovedniki sami sebe radi poslušajo kaker Aetal, ki tudi rad posluša svoje trkanje, in niso zadovoljni, dokler se niso do sitega nagovorili, bodi poslušalcem milo ali nemilo. Takim govornikom ničesa tako ne manjka, kaker diskrecije ali spodobnosti in skromnosti.

12. Ko govorniki propovedujejo, naj ne govore z visokega, kaker da bi letali v oblakih. Ne smejo govoriti o malenkostnih in subtilnih predmetih, ampak naj raje govore, kar je primerno občinstvu in naj ljudem oznanjujejo umljive in tečne stvari posnemajoči Jezusa Kristusa, ki pravi po ustih Izaija preroka: „Jaz sem Gospod, tvoj Bog, ki te učim, kar je koristnega" (Iz 48, 17). Tako tudi sv. Pavel priporoča škofoma Titu in Timoteju, kaj imata propovedovati bogatim, kaj starim, kaj mladim, kaj vdovam, kaj služabnikom, kaj podložnim itd. (Tit. 2.) in končuje rekoč: „To opominjaj in pričaj pred Gospodom... Nesvetega in praznega govorjenja se pa ogibaj" (II. k Tim. 2, 14, 16). Poslušalcev neolikanih in neučenih dobi se vedno na stotine, učen, za visoke reči dovzeten pa je morda le eden. Zakaj bi toraj govornik tej edini osebi stregel, pri tem pa celo ostalo množico zapuščal in zanemarjal? Ako hoče propovednik učenim ljudem kak grižljaj privoščiti, da bi bil s sv. aposteljem Pavlom služabnik Grkom in ne-Grkom, modrim in nemodrim, bodi, naj to stori! Toda, če se hoče „ex professo" svetiti in mnogo modrovati, ali neprenehoma latinski, grški ali hebrejski govoriti brez vsakega povoda, tega se ne more pohvaliti. Zakaj pripiosti človek ni pri tem nič na dobičku, k večjemu, če včasih reče, da so gospod župnik prav lepo govorili. Ko bi ga pa kedo prašal, o čem so govorili, bi rekel: „Ne vem; to se ni mene tikalo"!

13. Propovedniki, ki se trudijo s pomočjo Božje milosti, da bi mnogo duš našli in h Kristusu privedli, naj pred vsem ne zabijo samih sebe! Zakaj kako bi jim kaj koristilo, „če bi tudi celi svet našli (pridobili), na svoji duši pa škodo trpeli? (Mat. 16, 26) Ne bodite toraj podobni onim tesarjem in staviteljem, ki so delali Noetovo ladijo, s katero se je Noe rešil iz vesoljnega potopa, oni sami se pa vtopili? Ne bodite kaker zvonovi, ki druge vabijo v cerkev, sami pa vise zunaj cer-

Digitized by Google

kve! Tudi ne bodite kaker kažipotne tablice (pod sv. Razpelom), ki drugim kažejo pot in naznanjajo pravi smer, same se pa ne ganejo z mesta. Pisano je: „Pazi na-se in na nauk; bodi v tem stanoviten. Ako namreč to storiš, boš zveličal sam sebe in té, ki te poslušajo“ (I. Tim. 4, 16).

Te besede obojno obsegajo: samega sebe zveličati in tudi poslušalce; toda „sebe zveličati“ je prej zapisano nego „zveličati poslušalce“. Dalje čitamo: „Pridejo z veseljem ter nesejo svoje snope“ (Ps. 126, 6). Ne samo snopi človeških duš, katere si našel, pridejo v Božje kraljevstvo, ampak tudi ti sam, propovednik, moraš ž njimi priti in se onega dne pokazati; moraš gotovo snope duš, katere si požel, osebno položiti pred Božje Veličastvo, da zaslišiš oni ljubeznjivi glas: Prav, dobri in zvesti hlapec .... pojdi v veselje svojega Gospoda“. (Mat. 25, 23). — K čemur meni in vam blagovoli pomagati Bog Oče, Sin in Sveti Duh! Amen!

Iz češčine preložil
Josip Grilanc.

Almanak

hrvatske bogoslovne mladeži.

Spomen

na

50-godišnjicu biskupovanja sv. Oca Pape

LEONA XIII.

Uredio ga i izdao zbor duhovne mladeži Zagrebačke l. 1893.

Tako je ime knjigi, ki jo je izdala bogoslovna mladina v Zagrebu o priliki petdesetletnice škofovanja sv. Očeta Leona XIII.

Nimamo namena podrobno precenjati knjige, ampak samo na kratko seznaniti z njo Slovence ter z navdušenjem pozdraviti veselo gibanje med hrvatsko mladino proti liberalnemu duhu, ki preveja skoro že vse stanove in vse knjige in časopise tudi na Hrvatskem. V mladih srcih se je vnel ogenj, kakeršnega je Kristus na svet prinesel: »Ogenj sem prinesel na svet in kaj drugega hočem nego, da se vname.« Prišlo bo, in priti mora, tudi na Hrvatskem do zaželene vojske med razdevajočim liberalizmom in katoliško resnico!

Digitized by Google

Na prvih eden in tridesetih straneh opisuje se življenje Leona XIII. Zatem najde čitatelj v prvem in drugem delu raznoličnih pesmi in pripovesti, med njimi daljšo epsko pesem: Smrt sv. Florijana. Kak duh veje v tej knjigi, izve čitatelj že iz životopisa Leona XIII, izve pa še bolj natanko iz krasnih in temeljitih razprav, ki začenjajo na strani 151 in se nadaljujejo do konca knjige. Prva razprava se glasi: Matematični dokaz za eksistencijo Božjo. Vse znanosti, pravi pisatelj, vedejo k Bogu. Tako tudi matematika. V dokaz svoje trditve razvija jasno in jedrnato na podlagi skolastičnega nauka o gibanju sledeči dokaz: «Materijalisti tvrde, da se materija giblje od vijeka, i da pomisao o takovom gibanju ne sadržaje u sebi ništa protuslovno. Uzmimo po naravi indirektnoga dokaza, dakle dato sed non concesso, da se neko tijelo giblje od vijeka v pravcu, a prosto se gibanje ne može pomišljati bez neke brzine, da se giblje, recimo, brzinom B. To će tijelo danas v pravcu svoja gibanja biti na jednom stanovitnom mjestu v svemiru; označimo to mjesto sa M. Ako je ova premisa, kao posebni slučaj one generalne tvrdnje materijalizma slobodna in opravdana, tad možemo uzeti i neko drugo tijelo, koje se giblje od vijeka u istom pravcu kao i prvo tijelo ali sa polovicom brzine, dakle $\frac{B}{2}$. Jer smo za prvo tijelo uzeli, da se ono v ovom momentu nalazi v jednoj točki svoje linije, valja isto ustvrditi i ovdje, ali s tom razlikom, da ovo drugo tijelo, gibajući se manjom brzinom nije moglo tako daleko doći kao prvo. Točku gdje se ono sada nalazi valja nam uzeti sprijeda pa ju označimo sa m.

m M

Izpitujemo li sada velicinu putova prevaljenih od obijuh tjelesa, morajo ovi putovi biti u upravnom razmjeru sa brzinama, ili: prvo tijelo, što se kreče brzinom B, a došlo je do M, moralo je prevaliti dva krat toliki put, koliki je prevalilo drugo tijelo, što se kreče polovinom brzine, dakle $\frac{B}{2}$, a što je došlo do m. A je li tome tako? Nije! Do m su oba puta jednaka, oba su pravac s jedne strane točkom m omegjašen, s druge bez kraja. Ali prvo je tijelo imalo prevaliti još jedan put onoliki put došavši do M, koliki je prevalilo drugo tijelo došavši do m, te bi prema tomu pružac m M morao biti upravo tolik, kolik je put do m, ili pružac m M koji je na obe strane omegjašen, imao bi biti jednak pravcu, koji je s jedne strane omegjašen, a sdruge nije; ili manji, jer s oboje strane omegjašeni dio, imao bi biti jednak većemu, jer s jedne strane neomegjašenemu djelu.»

To je bistvo matematičnega dokaza, da gibanje ne more biti od vekomaj, ampak, da ima svoj začetek v Bogu!

Druga razprava se glasi: O štovanju bl. djevice Marije prije efeškoga koncila (g. 431.) Pisatelj govori o raznih slikah bl.

Digitized by Google

Device Marije v rimskih katakombah in raznih drugih spomenikih bl. Device Marije, a iz tega dalje dokazuje, kako so častili kristijani pred efežkim občnim zborom bl. devico Marijo.

Tretja razprava se glasi: Nešto o odnošajima bosanskih vladara prema rimskim papama od g. 1180 — 1463. Pisatelj pravi v vvodu: «V toj raspravici vidjet ćemo, da su se ovi odnošaji — na veliku žalost — za nekojih vladara na dugo prekidali ii to po najviše uplivom možnoga plemstva, koje je gotovo cijelo bilo zaraženo patarenstvom. Patarenstvo je naime vodilo glavnu riječ cijelo vrijeme samostalnosti bosanske, a kako je to dovršilo, svjedoči tragična povjest pada Bosne.»

Četrta jako zanimiva razprava se glasi: Liberalizam. Pisatelj vpraša najprej, an sit? O tem ni dvoma! Zatem, quid sit? Težko je opredeliti liberalizem, ker liberalizem pomenja vse zmote, kar koli jih je kdaj bilo naperjenih proti sv. kat. Cerkvi. «Što je liberalizem? Jedva možeš naći stvar težu nego pokušaj, da sakupiš v jedno sve, što tvrdi i uči liberalizam. Brezbrojne su zablude, mnogo je krivih načela s logičkim posljedicama, što jih liberalizam v sebi sadržava. Takva su načela: absolutna nezavisnost društva od svega onoga, što od njega ne ističe; pravo puka, da stvara zakone in da se vlada apsolutnom nevisnosti od svake moći, koja nije njegova vlastita volja; sloboda mišljenja bez ograničenja u politici, u morali, u vjeri; neograničena sloboda štampe; sloboda pridruživanja komu te je volja in gdje te je volja . . . .

«Razlikujemo tri poglavitne grane ove nauke . . . . .

1. «Pokretači apsolutnega liberalizma uzeli su sebi za princip: Ecclesia in statu.»

2. «Ecclesia libera in statu libero; ovako umjereni liberalizam proglasuje svoju devizu.»

3. «Cerkva mora da se prilagodi vremenu i prilikama — diviza liberalnega katolicizma»

Pisatelj pravi, da, če razločujemo tri vrste liberalcev, ni vendar med njimi bistvene razlike; pravi, da so liberalni katoliki še hujši od drugih. Dalje se opisujejo sredstva, katerih se liberalizem poslužuje, na pr. brezverskih šol, civilnega zakona itd; dokazuje se, kako se je Pij IX boril proti liberalnemu navalu našega veka. «U liberalizmu kršćanin treba da gleda neprijatelja Izusova i objavljenje vjere, katolik neprijatelja crkve i pape, vladar neprijatelja društvenega reda, puk neprijatelja svoga dobrostanja, države neprijatelja svoje veličine i trajne slave; napokon svaki čovjek neprijatelja Božjega in svoga.» Res jasne in odločne besede o liberalizmu!

Zadnja, času primerna razprava se glasi: Treba li Hrvatima socijalne demokracije?

Razpravljajo se pogubna protikršćanska načela socijalnih demokratov. Socijalna demokracija pomenja negacijo krščanstva,

Digitized by Google

negacijo verskega življenja! Človek je žival in nič druzega! Za grobom ni plačila, ni nebes, ni pekla! Tukaj na tem svetu je treba vživati in sicer vsi ljudje enako. Pisatelj razvija razne posledice pogubnih naukov socijalne demokracije, ki so v resnici nad vse smešne, ako se jih logično in do skrajnosti izvede. Dokazuje, kako nasprotna hrvaškemu duhu, življenju in zgodovini je socijalna demokracija. Pisatelj zaključuje: «Hoćemo li dakle socijalizam? Ne, «nek se čuva,» da završimo sa Ségurom, «naša domovina od tih šupljih ali zamamnih obečanja, kojima njezini neprijatelji ispunjaju novine, romane, brošure . . . nek jih odbije i neka odlučno suzbije neljude, koji se ne srame svojoj braći predstavljati kao izvor blaženstva živinsko zadovoljstvo. Gori srca! Uzbudimo zadrijemalu vjeru, budimo kršćani! Tuj ćemo jedino naći lijeka svim nevoljama. Podučimo se u vjeri kršćanskoj, koja je stvorila našu domovinu; nek ona pronikne naš duh, naše srce, naše navade, naše uredbe, naše zakone! I tako imat ćemo na ovom svijetu blaženstvo, koje je moguće, a na drugom savršeno i potpuno. Koji želi dobiti nešto više, ludak je, koji će izgubiti jedno i drugo.»

Vsak, ki je knjigo čital, lahko reče, da je bogoslovna hrvaška mladina v resnici dosegla svoj namen. Knjiga je, glede na mladeniške moči, ki so jo rodile, dostojna Onega, kojemu je posvečena, a z druge strani sme se reči, da je to velečasten «Almanak» hrvaške bogoslovne mladine. Naj bi tudi slovenski bogoslovci posnemali s združenimi močmi svoje rodne brate ter izdavali po tem izgledu ob raznih prilikah svoje «Almanake.»

Ponavljamo hrvaški bogoslovni mladini svoje najsrčnejše čestitanje!

Raznoterosti.

Kaj sme slovenska mladina brati — in česa ne sme brati.

Kaker znano, se je „Rimski Katolik“ izključil z ljubljanske velike gimnazije, na kateri se šola cvet slovenske mladine. Mi menimo, da se nam je zgodila s tem krivica, a tudi dijakom samim se nravstveno le škoduje, da se ji ne da do našega lista. Mi hočemo reč hladno in stvarno pretresovati; upamo pa, da se ali spet dovoli višegimnazijcem ljubljan-

Digitized by Google

skim branje „Rimskega Katolika“ ali pa da se jim prepove branje tudi **druzih listov in knjig.**

V tej vrsti prvi je „Ljubljanski Zvon“. Temu listu smo vže večkrat ostrgali kosmato vest. Berite I. letnik „R. K.“ stran 424. in naslednje. Tukaj so nekatere tako kosmate. da nam je sramežljivost velevala preložiti jih na latinščino. Kar se v „Zvonu“ nahaja, pohujšuje nedolžnost, razkriva mladini naravne tajnosti, ki so za možko starost, seznanja dijake z nemoralnimi sredstvi, ki se jih poslužujejo vlačuge, spodkopava v mladih srcih spoštovanje do vere, do sv. pisma, do duhovščine in redovništva, vceplja v nje sovraštvo do inorodcev, do plemstva itd. — Et meminisse iuvat!

„Sveto pismo govori v vseh rečeh resnico, ali jo zavija včasih v lepo priliko, da ne pohujša nedolžnih otrok. S tako priliko pripoveduje nam zgodbo prvega greha. Prav za prav pa je bilo tako . . . . Adam jo pogleda, spozna nje ljubezen in tudi on se zaljubi vanjo. Od tod je dobila jablana ime „drevo spoznanja,“ ker sta se pod njo Adam in Eva spoznala, kako neskončno da se ljubita.“ — Zvon 1881 str. 166.

Zavrženi angelji so na zemlji „z vgrabljenimi babami zarodili nevsmiljene grofe in druge velikaše, ki so vbogega kmeta toliko let tako krvavo mrcvarili in zatirali.“ — Zvon 1881 str. 166.

„Tako je prišel Lucifer na našo zemljo in je zarodil na njej sè svojima nečednima babama — nemškutarje“ — Zvon 1881 str. 291.

„Zdaj vpraša Bog Madžara in Madžar pravi: Meni se najbolje godi, kader sem vmazan . . . Bog mu veli: Naj bo po tvoji zemlji toliko blata, da se boš po njej valjal kaker svinja.“ — Zvon 1881 str. 223.

„Kurent to zve, pa hajd v cerkev! Bilo je ravno veliko opravilo. Komaj je začel gosti, popadajo ljudem bukve in brojanice na tla in vsa cerkev se spremeni v plesišče. Pop je hotel ljudi karati, ples pa šine v noge tudi njemu, držeč v rokah sv. zakrament vrtil se je pred oltarjem kaker obseden.“ — Str. 355.

Studi se nam dalje mazati te strani z enakim blagom. Ponavljamo le, kar smo pisali takrat (1889): „Trdinove bajke in povesti so prava kloaka, ki se vije skoz letnike „Ljubljanskega Zvona“, kloaka, v katero se zliva vse, kar se da misliti najbolj ostudnega in kosmatega — prava „kvintesenca“ mladoslovenskega liberalstva“.

Sicer pa nikar misliti, da je ostali Zvon veliko bolji. En sam vzgled. V pripovesti „Giacomo“ (1884 str. 100) se nahaja na petih straneh:

a) Prešestvo. „Filippo de Falcone in Betrice, soproga gro-

Digitized by Google

fa Muzzija, colloquiis amatoriis delectantur, amplexantur invicem et deosculantur beatosque se sentiunt."

b) Prešestvo in vmor. Beatrice sloni Filipu v naročaji, drug drugemu gledata v oči ac osculantur invicem . . . . Carlo, maritus Beatricis, ju zasači: „skoči na Filipa ter mu zabode bodalo v persi."

c) Blaznost. Beatrice je zblaznela.

d) Samovmor. Giacomo, ovaduh nezveste žene, pravili so „da je sinoči vtonil," in sicer, ker je slišal drugega govoriti: „Proklet bodi oni gondelir, ki je grofu izdal, da ga ne ljubi več soproga; ali to ni bil gondolir, to je bil lopov." Pisatelj te povestice je neki A. A. P.

Kaj bi pa rekli še le o pamfletu „4000", ki ga je „Ljubljanski Zvon" svojim čitateljem prinašal na prvem mestu leta 1891? Da je smisel tega „romana" naperjena proti nam, ni nam dosti mar; a v njem se ob enem v blato zvlekavajo tudi pristna prava, od Boga samega nam razodeta nravstvena načela, katoliške vstanove, bogoslužje, hierarhija — od najnižega duhovnika do papeža. Nočemo tu pogrevati vže znanih reči. Berite „R. K." l. 1892 od strani 115 do 125!

Tako blago dovaža „Ljub. Zvon" slovenskemu občinstvu. Vprašamo: kaj dobrega se more mladina iz njega naučiti? Zaničevati najsvetejšo avktoriteto, ki je avktoriteta katoliške hierhije, avktoriteta Kristusove cerkve; dvomiti o krščanskih resnicah, o veljavnosti nravstvenih načel; spoznavati naravine skrivnosti, katere poznati je mladini vselej nevarno ter za dušo in telo pogubno; malostno misliti o krščanstvu ter sovražiti njegove najsvetejše naprave — glejte, tega se uči mladež od lista pisanega v zlogu „Lj. Zvona"! Pa da bi naš stareji leposlvni list znal mladino vsaj glede govora in zloga likati! Pa kake olike boš pričakoval od tako kosmatih; tako cinično pisanih pamfletov, kjer se nahaja toliko podlosti in trivijalnosti! Da, po duhu in po srcu, pa tudi po govoru in zlogu mora mladina, ki se redi od takega kruha, zdivjati!

Pa tudi upanja ni, da bi „Lj. Zvon" kdaj prišel k drugi pameti. Izneveriti bi se moral popolnoma svojim tradicijam, katere so skoz in skoz racijonalistične, protiverske. List, kateremu vrednik je dr. Ivan Tavčar, ne more biti drugačen. Istih nazorov z vrednikom so — z malimi izjemami — tudi Zvonovi sotrudniki.

Iz letošnjega letnika za zdaj samo en vzgled. Bodi to „Perunov žrec", legenda, ki jo je zapel znani g. A. Aškerc. Opeva nam pesnik posilno spreobračanje Slovanov h krščanstvu za dobe cesarja Otona. Krvavemu preganjanju na čelu stoji — škof.

Pred vojskoj pa koraka zmagonosno
Z visokim križem v rokah temni voj.

Digitized by Google

„Umolkni, pes paganski!“ z golim mečem
Na žreca tu vladika zakriči — . . .
„Krst ali smrt! Izvólite sami si!“ . . .

Da se je tu pa tam silovito postopalo pri spreobračanji Slovanov (sicer tudi Nemcev n. pr. Saksonov po Karolu V.), ne tajimo, ampak le obžalujemo, ker to je bilo res kruto, **grdo.** Pa ravno tega ne moremo razumeti, kako si more pesnik „po Božji milosti“ izbrati, kar je grdo, za predmet lepe umetnosti! Nikar pa misliti, na naš Aškerc v svoji pesni ni nič lepega, ampak od kraja do konca se kaže neplemeniti, nekršćanski namen škofom eno zasolit, češ. oni ne poznajo krščanske ljubezni, oni niso apostelini pravega krščanstva! S škofi seveda so zadeti tudi vsi oni, ki z g. Aškercem nečejo v tabor liberalcev! Da nismo mi izvzeti, zna se samo ob sebi. Kdo ne razume takega govora v „Ljubljanskem Zvonu“, na mestu, kjer se je tiskal roman „4000“. iz ust Antona Aškerca!!

Pa cela smisel legende je — poganska. Pesnik ne more vtajiti, kako mu je žal po vmirajočem poganstvu. Da bi tako gorel za krščanstvo! Klasičen je pa sklep!

Glej, na oltár Perunov glavo svojo
Polága prvi Trdoslav pod meč . . .
Za njim tri tisoč bratov. sester pada —
Tri tisoč v raji je mučencev več.

Govorimo kot verni katoliški kristijani, kakeršen je gotovo tudi duhoven Anton Aškerc. Kot katoličani verujemo, da pot v raj odpira le edino zveličavna katoliška vera, ne pa poganstvo. Da bi pa smrt za hudiče (omnes dii gentium *daemonia* — tako sv. pismo), bodi tudi slovanski hudič Perun, pripeljala h kroni mučeništva, zdi se nam res grozovito — iz ust katoliškega duhovna! In da je g. Aškerc duhoven, ve danes ves slovenski svet, vedo tudi dijaki.

Tak duh preveja letnike „Ljubljanskega Zvona“. Ali se ta duh zlaga z onim, v katerem hočejo slovenski stariši, da se vzgajajo njih sinovi, pa tudi z onim, kateremu nočejo državni zakoni, da se mu nasprotuje — naj bi premislili oni, katerim je Bog izročil v odgojo slovensko mladino.

Pa take liste in knjige sme še vedno brati mladina na srednjih šolah — „Zvon“ ni še prepovedan na ljubljanski viši gimnaziji, kjer se je izključil „Rimski Katolik“, ki si je glavno nalogo postavil v to, da take liste in njih nauke zavrača, pobija. Strup tedaj smejo piti naši dijaki, a protistrupa ne smejo vzeti!

Za ta pot le toliko. Naj bi se blagovoljno prevdarilo, kar smo pisali. Upamo tedaj, da se tam, kjer se je vradno

Digitized by Google

izključil „Rimski Katolik“, ravno tako vradno prepove „Ljubljanski Zvon“. Ako bi se to ne zgodilo, bomo še na druge načine dokazali, da naš list ima vsaj toliko pravice do glave in do srca slovenskih dijakov kot je ima naš stareji leposlovni list.

Dr. Mahnič,
vrednik „Rimskega Katolika“.

„Slovenski Narod“

je prinesel na naš poziv v zadnji številki „Rimskega Katolika“ (glej stran 126.) dne 28. febr. naslednjo izjavo:

Dr. Anton Mahnič in „Slovenski Narod“. — Gospod Tone s Kala ni imenovan škofom Krškim, dasi se mož obnaša sedaj tako, kaker da bi, izbran škofom, ne bil pobegnil v puščavo, kaker nekdaj svetniki, koje so le s težavo preprosili, da so prevzeli škofje breme. Ponižnost ni bila nikdar vrlina dra. Antona Mahniča in zatorej nam je umljivo, da gospod sedaj nekako zameri sv. Očetu v Rimu, ker ga ni imenoval škofom na Krku! Svojo jezo pa zliva nad našim listom, češ, da naj mu dokažemo, da je omadeževane preteklosti in da je že bil obilokrat moralično obrcan. Počasi, gospod Anton! Čemu razobešate tukaj svoje zasebno življenje? Radi pripoznamo, da ste zelot, a sicer v tem življenji poštenjak in tudi do cela nesebičen človek. Kar pa se tiče javnega Vašega delovanja — in samo to pride tukaj v poštev — pa še vedno trdimo, da ste si s svojimi pretepi — bodisi na bogoslovskem, bodisi na literarnem polju — omadeževali svojo preteklost. In če ste tudi časih vsled svojega kričanja obdržali zadnjo besedo — moralična premaga pa vender-le ni bila na vaši strani. Sveti duh izbira škofe ter jih imenuje po Rimskem papežu. Pri ti priliki, dasi so vaši prijatelji na vse kriplje naglašali, da bi bil dr. Mahnič škof po duhu sv. Pavla, šel je Sv. duh mimo, ter pustil dr. Antona Mahniča pri strani kaker berača, ki ni vreden milega daru. In mi, ki smo dobri in vestni katoličani, se tega veselimo, ker Bog nas varuj takih škofov, kaker bi bil dr. Anton Mahnič! Toliko v odgovor zadnjemu „Rimskemu Katoliku“!

Digitized by Google

Za mlade pisatelje

so dalje darovali:

P. n. g.	Malenšek Martin, župnik pri Sv. Petru v Ljubljani	gold. 4
„ „ „	Hvalica Anton, župnik-dekan v Šempetru pri Gorici	„ 3
„ „ „	Perinčič Karol, kurat v Soči	„ 3
„ „ „	Brence Ivan, župnik pri Sv. Gregorji . . .	„ 1

Na znanje gg. dijakom!

Spet so nam nekateri gg. gimnazijci poslali nekaj nalog, mej njimi tudi iz Ljubljane. Kaker smo naznanili vže zadnji pot, ne želimo, da bi ljubljanski gimnazijci odslej več občevali z nami ali z našim listom; kajti to jim je vradno prepovedano, pa tudi mi nočemo, da bi se nas sumilo, kaker bi šolsko mladino napeljavali k nepokorščini. Ako bi nam pa hoteli dijaki z druzih gimnazijev kaj poslati, bomo radi sprejemali in spise, ki bodo kaj vredni, v posebni „dijaški prilogi“ spet priobčevali.

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

ŠESTI TEČAJ

III. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1894

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Na znanje.

Pričujoči zvezek obsega 168 strani, torej 40 strani več ko po navadi; zato bo pa četrti zvezek imel le 112 strani, izvzemši seveda „prilogo“, katera bo, kaker naznanjamo na drugem mestu, odslej stalna.

Prosimo vljudno one gospode naročnike, ki za preteklo in tekoče leto še niso plačali naročnine, naj bi blagovolili to v kratkem storiti, da nam bo mogoče vsaj tiskovne in vpravništvene stroške poravnati.

Listnica vredništva.

Č. g. G. — Spet prekasno za ta pot. V prihodnji številki Sicer Vaša zamuda ni brez greha, ker spis imeli ste pripravljen vže pred tremi meseci, kaker ste nam sami trdili.

Bl. g. K. v. R. Glavni razlog, ki ga navaja Ebenhoch v obrambo koalicije. za nas ni veljaven, češ, konservativcem ni kazalo drugače nego zavezati se z drugimi zmernimi strankami, ker le tako je mogoče krotiti socijalno-demokratične radikalne elemente; sicer pa tudi konservativci, ako bi se postavili na svoje noge, bi ne mogli ničesar doseči; zatorej bolje, da zazdaj zatajijo svoje zahteve ohranivši vsaj tisto malo dobrega, kar ga imajo. To ni prav. Premisliti bi morali. da radikalstvo v avstrijskih narodih je pognalo iz tal sedanjih liberalnih zakonov, in posebno zajema svojo moč iz naše mejverske šole. Dokler je liberalni sistem pozakonjen, dokler ostane ta sistem v svoji moči, do tedaj bo vse brezvspešno zavezavati se proti radikalstvu, kaker je brezvspešno ne hoteti včinka, dokler se ni odstranil vzrok. Kar se pa tiče druge točke: konservativci vže tako bi ne mogli ničesar doseči, menimo, da bi bilo zazdaj dovolj, da bi si določili katoliški program, da bi s tem programom stopili v javnost, da bi se neločljivo oklenili katoliške ideje. Kjer je katoliška ideja, tam je Bog. «Kdo kaker Bog?» Bog je vsemogočen — vsemogočna je kat. ideja. Od začetka neznamenit katol. centrum bi rastel od leta do leta, bi se ojačeval, bi se bojeval, bi trpel — bi vstal, bi zmagal! Mislimo vender na vsodo Božjega Zveličarja! To je naša misel — tudi da bi se zmajali še zadnji zastopniki katoliške odločnosti! — Bog Vas živi! —

„Rimski Katolik“ — prepovedan.

Vže meseca maja se je bralo po listih, da je visoko c. kr. ministerstvo za bogočestje in uk s posebnim odlokom naš list prepovedalo po vseh srednjih šolah na Slovenskem. Da je prepoved resnična, se ne more dvomiti, ker se je po nekaterih gimnazijih in učiliščih dijakom tudi naznanila. Seveda smo tudi mi želeli

Digitized by Google

kaj več zvedeti o tej prepovedi, in smo v ta namen s posebnim pismom se obrnili do visokega ministerstva, naj bi nam blagovolilo poslati dotični odlok. Pa dozdaj nismo dobili še ničesar, zatorej tudi ne moremo kaj več o tej zadevi poročati. Upamo, da nam bo to mogoče drug pot.

Danica.

Slovensko katoliško akademično društvo na Dunaji je ministerstvo po tolik h zaprekah venderle dovolilo! Da, zopet bodo lajiki z duhovniki, duhovniki z lajiki sodelovali. Edinilo nas bode katoliško načelo. Ker nam je poročilo za list prekasno prišlo, zato ta pot kličemo iz dna srca: Bog živi, Bog hrabri naše slovenske katoliške akademike! Živela «Danica»! Zora puca, bit' će dana!

„Reichspost."

Ta list, katerega nevstrašnost občudujemo, katerega tudi načela, dasi ne brez izjeme, hvalimo, je nedavno prinesel o «Rimskem Katoliku» in njega vredniku prav ostro sodbo. Članek je skoro od besede do besede preložen iz znanega «Slovanskega sveta.» Mi smo nekemu gospodu, ki ima, kaker smo slišali, pri «Reichsposti», vplivno besedo, razmere na Slovenskem pojasnili. Ako nas gospodje imajo za nezanesljive ako nas nočejo poslušati, prosto jim; mi se nikoli nismo poganjali za priznanje, niti za hvalo: Tisti, katerega stvar branimo, nam vzdržuje tudi pogum. A nad vse žalostno je, da se katoliška «Reichspost» tako nemilo zaganja v list, kateri, kaker se je vže tolikokrat priznalo, ima vender odličnih zaslug za probujo katoliškega duha v slovenskem narodu, da se pa ogreva za liste in ljudi, kateri so vže vse mogoče psovke izbruhali proti škofom, duhovnom, proti katoliškemu shodu. Drugo, kar nas žali, je da katoliška «Reichspost» prinaša svojo obsodbo iz «Slovanskega sveta», katerega razkolniške in panslavistične težnje so očitne. Njegova propaganda obraja vže sad, kar nam priča prestop nekaterih tržaških Slovencev v razkol. Najbolj pa obžalujemo, da «Reichspost» v dotičnem članku pogreva glede naših škofov znano sumnjo, ki so jo sè zlobnim namenom izmislili slovenski liberalci, kaker bi bili naši škofje, izvršujoči svoj višepastirski posel, le slepo orodje vnanje (menda pruske ali velikonemške) diplomacije! Škofovski list na slovensko duhovščino iz leta 1887 se je pisal baje le vsled pritiska te diplomacije. Mi ne bomo tu branili višjih pastirjev. Rečemo le, da tako sumičenje dela škofe ljudstvu ostudne! Tako pisanje onečešča katoliški list, katerega ni Bog postavil niti sodnika niti, in še manj, obrekovalca katoliškim škofom. Bodi, da gospodje na Dunaji ne poznajo naših razmer, a vedeti bi morali vselej, da tako soditi škofe katoličan ne sme nikoli in nikdar. Bodimo demokrati, bodimo radikalni, a v pravem pomenu, kajti vse naše krščanstvo nam bo prineslo le prokletstvo, ako nam ne bodo sveti od Boga postavljeni stebri katoliške hijerarhije. Nekatere trditve v «Reichsposti» so kar lažnjive, druge smešne, kaker mej drugim primerjanje našega lista in naše politike s «Vaterlandom»! Pa ni nam namen odgovarjati na posamne točke.

Prosimo gospode, naj bi se boljše podučili o slovenskih razmerah. ker drugače bi znale veliko izgubiti katoliške koristi, katera zagovarjajo. Mi ostanemo radi stvari «Reichsposti» tudi naprej naklonjeni in, kaker doslej, tako tudi v prihodnje nje naročniki in čitatelji.

Digitized by Google

VPRAVNIŠTVO: «HILARIJANSKA TISKARNA» V GORICI

OBSEG

III. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“

Meje državne oblasti: Početek države — Dalje. Sv. Pavel o izvoru in bistvu državne oblasti — Človek, družina, cerkev pa njih neprelastljiva prava nasproti državi — Ločimo mej posvetno in duhovno oblastjo! — Absolutizem, centralizem, birokratizem — Vstavni absolutizem — Avktoriteta političnih strank in klubov — Ljubimo politično svobodo! . str. 257

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država: „Kulturkampf“ — Moderna država v najnovejši socijalno-politični revoluciji — Bodočnost — republikanska? . . . . . „ 278

Ernest Renan . . . . . „ 292

O nagoti v lepi umetnosti . . . . . „ 311

Cerkvena oblast v avstrijski ljudski šoli . . „ 327

Apologetični razgovori. Edinost človeškega rodu . „ 343

Odgovori na vgovore . . . . . „ 350

Žensko poglavje: Kdo je lepši — „on“ ali „ona“? — Naravni poklic ženske: bodi mati pa vzgajaj deco! „ 354

Rusko ljudstvo v babilonski sužnosti: Kam je petrograjska vlada rusko ljudstvo privela, kar se tiče šeste zapovedi. — Kako dela in boljša jetnike — Kako očetovsko ruska vlada skrbi za gmotno stanje svojih podanikov — Lažnjiva, krivična vlada dela ljudstvo lažnjivo in nepošteno — Ruska breznačelnost -- Ruski fatalizem — Sklep . . . „ 361

Časopis . . . . . „ 378

„Rimski Katolik“ — pro domo sua . . . „ 392

Raznoterosti: Razkolne zanjke „Slovanskega sveta“ — Vspehi moderne države brez Boga — Ali so resolucije kateregakoli katoliškega shoda — dogme — Nekaj o ateizmu in anarhizmu — Dijaški plesi — Nemški jezuit in — Slovani — Darovi za mlade pisatelje — Priloga . . . . . „ 402

Priloga.

Digitized by Google

Meje državne oblasti.

Početek države.

Odkar se je osnovala prva država na zemlji, se je začelo povpraševati, kako daleč bi segale njene meje. Kajti poleg države nahajajo se v društvu od nekdaj tudi druge pravne skupine. Kaker se zna zgoditi, da se državi od drugih skupin prikračujejo njena prava, tako se lehko pripeti, da tudi država sega v tuje okrožje.

V božjem stvarstvu je vse določeno; tudi državi je stvarnik potegnil meje, čez katere ne sme. Ali ravno to: spoznati, do kje segajo te meje, ni prav lahko. To bi mi radi pojasnili v pričujoči razpravi s posebnim ozirom na sedanje cerkveno-politične razmere.

Pred vsem moramo odgovoriti na vprašanje o prvem početku države. Kdaj se prikaže država v zgodovini? Ako odpremo najstarši zgodovinski spomenik, sv. pismo, naletimo na prvo državo še le za dobe po splošni povodnji. Nemrod, vnuk Noetov, je začel biti mogočen na zemlji . . . . bil je pa začetek njegovega kraljestva Babilon . .“[1]) Pred to dobo ni duha ne sluha o državi. Pač pa nam sveto pismo poroča iz starejše dobe o druzih skupinah: o družini in cerkvi. Družina, obstoječa iz moža in žene pa iz otrok, nahaja se vže o prvem početku. Isto tako najdemo, da so od najstarših časov ljudje Boga čestili; čestivci Božji so se pa spet družili v veče ali manjše skupine k žrtvam, katere je v imenu cele skupine opravljal duhoven. V tem vidimo podobo cerkve.

Brezdvomno je tedaj, da ste družina in cerkev starši od države; bil je čas, ko ste bivali brez države.

Vpraša se pa: od kod država? Iz tega, kar smo ravnokar rekli, bi kdo znal priti na misel, da se je država neposredno porodila iz družine ali iz cerkve. In res so bili

[1]) Mojz. 10. 8. n.

Digitized by Google

in so še taki, kateri mislijo, da država je pravzaprav le družina, katera se je sčasoma razširila, družina, v kateri vladar zavzema mesto družinskega očeta. Iz tega bi sledilo, da državi pripadajo vsa družinska prava, a da je država tudi sposobna izpolnjevati vse, kar nalaga v družini dolžnost očetu in materi. Pa to ne more biti prav. Razlika mej državo in družino je prevelika, nego da bi mogli obe identifikovati. Različna je njune naloga, različni zakoni, po katerih se vladati, različna tudi sredstva, katerih se vsaka poslužuje. Ne da se sicer tajiti, da je družina v marsičem državi vzor, ter da je država tem popolniša, čim bolj se bliža družini. A to daje državi le bolj nekako zunanjo sličnost z družino; iz tega nikaker ne sledi, da ste si sorodni po notranjem bistvu. Zgodovina nam ve sicer poročati o tako zvani patrijarhalični vstavi; a ta patrijarhalizem je čisto družinska oblika, nikaker državna; kajti patrijarh vlada občino obstoječo iz dveh ali treh rodov svoje krvi. Kaker brž pa se jame ta občina razraščati in širiti čez razne dežele, se izgublja patrijarhalična oblast, nje izvrševanje postaja nemogoče. Da se veča množica, razhajajoča se na razne strani, spet v eno celoto združi, so potrebni drugi, izvendružinski faktorji, ki nanje vplivajo — in jasno je, da skupina, ki se vsled tega osnuje, je povsem različna od one družine, iz katere prvotno izhaja množica; take skupine ne more več skupaj držati avktoriteta očetova, ki se razteza k večemu do tretjega ali četrtega rodu; tu je neobhodno potreba druge avktoritete, druge oblasti: in to je državna oblast.

Dalje. — Sv. Pavel o izvoru in bistvu državne oblasti.

Kateri naj bodo tedaj oni izvendružinski faktorji, po kojih vplivanji naj se vresniči to, kar zovemo državo?

Vzemimo v roke spet sv. pismo. Na zgore navedanem mestu v prvi knjigi Mojzesovi se označuje Nemrod, vstanovitelj prve države, z naslednjimi besedami: „Bil je krepak lovec pred Gospodom.“ Iz teh besed bi se dalo sklepati, da si je Nemrod s fizično silo in orožjem vkrotil ljudi ter jih

Digitized by Google

začel vladati. Potemtakem bi bila država tvorba krute sile in tiranstva. In res, zdelo bi se, da tako učijo nekateri cerkveni očetje in pisatelji: kraljevska oblast je postala le vsled posilja; stare monarhije so se vstanovile le na podlagi krute sile; tudi kraljevska oblast pri starih Judih ima svoj početek v vporu proti Bogu. Nekateri heretiki so kar trdili: državna oblast ima svoj početek ne v Bogu, ampak v satanu.[1]) Potemtakem bi bila državna oblast ne le od slabega, ampak sama na sebi slaba!

Pa ta nauk se nam zdi trd, nenaraven; kajti zgodovina nam priča, da veliko držav se je vstanovilo brez vsakega posilja in krivice, vsled prostega soglasja dotičnih državljanov. Tudi moramo pripoznati, da od države prihaja človeškemu društvu neizmernih koristi. Kako bi moglo biti to, ako bi država res ne bila nego satanova vstanova?

Da nam bode pa stvar jasnejša, damo govoriti sv. Pavlu. V listu do Rimljanov nam je zapustil klasično mesto, katero treba le dobro razumeti, da dobimo pravo misel o državni oblasti. Zasluži, da je celo sèm prepišemo: „Vsaka duša naj se višim oblastim podlaga, kajti ni oblasti razen od Boga, in te oblasti, katere so postavljene, so od Boga. In tako, kdor se vstavlja oblasti, vstavlja se naredbi Božji, a kateri se vstavljajo, sebi bodo obsojenje prejeli. Kajti poglavarji niso strah dobrih del, nego hudih. Hočeš pa ne bati se oblasti? Dobro delaj, imel boš hvalo od nje; kajti Božji služabnik je, tebi na dobro. Če pa hudo delaš, boj se: kajti zastonj meča ne nosi, ker je božji služabnik, kaznovalec na jezo tega, kateri hudo dela. Zakaj treba je podlagati se, ne samo zavoljo jeze, nego tudi zavoljo vesti. Kajti zato tudi davke plačujete, zakaj služabniki so Božji pa se ravno s tem stanovitno pečajo.“[2])

Držeč se aposteljnovih besed moramo prvič ločiti mej državno oblastjo pa mej nositeljem te oblasti. Oblast je od Boga, ne od satana, torej sama na sebi dobra; njen nosi-

[1]) Iren. V. 24. n. 2. 3. Aug. de natura boni adv. Manich. c. 32.
[2]) Rim. XIII. 1 — 6.

Digitized by Google

telj je pa človek, kateri jo zna zlorabljati, tako da je v pogubo i njemu i podložnikom. Isto tako moramo ločiti mej oblastjo pa mej načinom, kako je kdo prišel do oblasti. Oblast je dobra, a način more biti slab, nepostaven. Bodi, da si je Nemrod, in za njim še marsikdo drug posilno prisvojil najvišo oblast: obsojali bomo način, a oblast njegova je dobra, ker je le od Boga, kateri, dasi pozitivno ne hoče, vender vsaj dopušča, da si tudi posilniki krivičnim potom oblast prisvajajo. Dobra je o b l a s t tudi t i r a n o v a, akoravno ni nič s l a b š e g a od t i r a n s t v a samega.

Ravno radi tega, ker je vladarjeva oblast od Boga, zahteva apostelj, da se mu pokorimo tudi v vesti, ne le iz strahu pred kaznijo, kajti sodil nas bode Bog, ki vidi srce.

Drugič nas apostelj podučuje, katero je opravilo vladarjevo, on je „k a z n o v a l e c na jezo tega, kateri h u d o d e l a“, kajti „poglavarji niso strah dobrih del, nego hudih“. Hočeš ne bati se ga? Dobro delaj! „Če pa h u d o d e l a š, boj se“. Kaker vidimo iz teh stavkov, posvetni vladar je za to, da kaznuje slaba dejanja, torej da vpravlja pravico. Zato ga apostelj oborožuje z mečem: „Kajti zastonj meča ne nosi“. Meč je simbol kaznovalne pravice.

Iz tega pa sledi, da ja državna oblast postala potrebna še le, ko je prišlo zlo v človeški rod. Tako uči Petrus de Andlo: „Le potem, ko se je po grehu pokvarila človeška narava, je bila potrebna kraljevska vlada“.[1]) „V raji bi ne bili potrebni vladarji in sodniki, dasi neka vrejevalna oblast“.[2]) Tudi Gerson meni, da je vzroka vladavni in kaznovavni oblasti iskati v grehu.[3])

Povod torej, da se je vstanovila država kot potrebna, je dal greh in iz njega izvirajoči egojizem, kaker je greh (lažnjivost) dal povod, da se je vvedla prisega; iz tega pa ne sledi, da je država in njena oblast slaba, kaker ni prisega slaba; ampak o državi velja isto, kar o prisegi: ona je od slabega, a vender dobra.

Vladar nosi meč t. j. on je v miru sodnik, da odvrača

[1]) Fuit itaque solum natura corrupta regimen necessarium regale.
[2]) Bianchi.
[3]) Causa efficiens (dominationis et coercitivi dominii) fuit peccatum, causa finalis fuit pax, tranquillitas et sufficientia in vita civili

Digitized by Google

krivico, katero trpijo zasobniki od sodržavljanov, on je za časa vojske vojak, da isto tako odvrača od državljanov zunenje krivice.

Pa vpraša se: ne sega li državna oblast v ničemer dalje, nego da vpravlja kaznovavno pravico? — To vprašanje nas pelje k novemu poglavju.

Človek, družina, cerkev pa njih neprelastljiva prava nasproti državi.

Davno prej ko se je osnovala prva država na zemlji, je bival vže človek ne le kot posameznik, ampak spojen z bližnjim v družino in v cerkev. Človek, družina, cerkev so starši od države; in država se je, kaker smo ravnokar videli, osnovala zato, da bi človeka in skupine, katere je vstvaril, branila, odvračaje notranje in zunanje napade. Država mora torej to troje sprejeti kot dovršene vstanove, katere ne le ne izvajajo svojega početka in pravic od države, ampak so ravno one državo sprejele, da bi jim vže obstoječe pravice branila. Teh pravic tedaj ne prisvajaj si država; ne vtikaj se v privatno vest, ne v družino, ne v cerkev! Država ni poklicana gospodovat v vesti, v družini, v cerkvi, ampak le zunaj stražit, da je mogoče posamezniku, družini in cerkvi mirno in prosto se razvijati. Poglejmo si te točke posamezno!

Človek je razumno bitje s prosto voljo, tedaj sam svoj gospodar; v njegovih rokah je njegova vsoda. Vže kot razumno bitje ima človek svoja prava, katerih mu nihče, niti Bog, ne more kratiti. Človek ni stroj! Zatorej se da voditi le kot samohotno, samovoljno, za se obstoječe bitje. To bi morala vedeti država! Človeka s fizičnimi sredstvi siliti k omiki sploh, k tej ali onej omiki — je protinaravno. Človeku zapovedovati to ali ono prepričanje ali ga siliti k zunanjim dejanjem, ki se ne zlagajo z notranjim prepričanjem — je isto kar ponižavati ga do stroja!

Družina je tako stara kot človek, bila je pred državo; zatorej ima tudi ona lastna prava, katera mora država pripoznavati. Glavni smoter družine je vzgoja dece do zrele

Digitized by Google

starosti. Vzgoja, šola je neoddatno pravo družine, pravo, katero je družina izvrševala davno predno se je na zemlji osnovala prva država. Pa tudi mogoče ni, da bi država nadomeščala družino pri vzgoji otrok. Država ne more dajati otrokom matere, ne more dajati ljubečih, gorkih src, brez katerih ni mogoče, da bi se vžgal v deci plamen najplemenitejšega čustva, ljubezni! Narava vsadi materi v srce ljubezen do dece, njo sposobi, da jo redi, da jo vzgaja; in ta ljubezen, ta sposobnost, ki jo imajo le roditelji, je neobhoden pogoj za pravo vzgojo.

Pa tudi cerkev je bivala pred državo, kaker verstvo sploh. Zatorej ima tudi cerkev svoja prava, od države neodvisna. Tudi ta prava država spoštuj, in nikdar si jih ne prisvajaj! Cerkev ohranjuje in vpravlja vero; zatorej njena prava segajo v dušo, v vest, kamer država ne more. Vojakov meč zadene le telo; sodnik sodi le o zunanjih delih: praetor de internis non iudicat. Vera, upanje, ljubezen pa, na katerih podlagi se snuje čeznaravno življenje, imajo svoje korenike v duši; do te je pot odprta le cerkvi.

Pa zdaj se spet vrača vprašanje: ne sega li res državna oblast v ničemer dalje, nego da vpravlja kaznovavno pravico?

Posvetni vladar nosi „meč“ — tako sv. Pavel. Z druzimi besedami: vladar čuvaj, da se nikomur krivica ne godi. Za časa miru ima država hudodelce soditi, kaznovati; za časa vojske zavračaj država krivične napade od zunaj. Iz te dolžnosti se izvaja za državo pravica, da sme nalagati davek, da sme zahtevati vojakov in sodnikov. S tem je neločljivo tudi pravo, da sme država staviti zahteve, kaki imajo biti njeni vojaki, kaki sodniki itd., sploh država ima pravico do vsega, kar ji je neobhodno potrebno, da more izvrševati svojo nalogo. Zatorej sme država prosilce za njene službe posebe izpraševati, ali res imajo potrebne sposobnosti. Ni pa potrebno, da bi država za vojake in sodnike vstanovljala lastne šole, ker znajo se sposobiti tudi na druzih šolah. Vender koristno je vsekaker, da si država posebno na više vojake osnuje lastnih šol; in tega prava ji nihče ne sme odrekati. Za vse druge šole pa, in kar se tiče sposabljanja za druge privatne ali javne posle — ni država

Digitized by Google

poklicana skrbeti. To je zadeva, ki spada v področje družine in občine. S tem pa nočemo trditi, kaker bi državi nikaker ne smelo biti mar za javno vzgojo, sploh za omiko državljanov. Povspešujoč pravo omiko in napredek svojih podložnikov, se država samo sebe vtrjuje. Sme torej tudi država vplivati na razvoj šolstva, le tako ne, kaker dela moderna liberalna država, katera si je vsvojila monopol vsega šolstva in javne vzgoje, monopol resnice, katera na stroške državljanov osnavlja šole take, kakeršnih državljani nočejo, katera s kaznimi, z orožniki poganja otroke v šolo proti volji starišev, katerih edinih last so otroci, v šolo, o kateri stariši nečejo vedeti, ker se v nji žalijo najsvetejši njih verski čuti. Tako ne. A država sme pač za omiko, za šolo podložnike spodbujati, sme družino in občine podpirati, da si šole snujejo, sme tudi razpisavati darove, državno podporo, ako se pogoji od nje stavljeni izpolnijo; slednjič zidaj tudi država lastne šole, ako se ji zdi koristno — a proti čemur slovesno, protestujemo, je: država v take šole nikogar ne sili!

Ko govorimo tedaj o vpravi pravice, ne razumemo tega tako, da bi smela država le zavračati krivične napade, in tako vpravo pravice izvrševati le negativno, ampak država naj pravico tudi pozitivno povspešuje, in še več. Ona naj pravico tako vpravlja, da bode pravica sredstvo v dosego viših smotrov. Vestno vpravljanje pravice brani in vtrjuje javno nravnost in pripomaga s tem, da more človeštvo vspešno težiti po najviših smotrih.[1])

Pa tudi vže iz zgore navedenih besed aposteljnovih se da spoznati, da država sploh sme še kaj več, nego golo kaznovati. Piše namreč sv. Pavel: „Dobro delaj, imel boš hvalo od nje; kajti Božji služabnik je, tebi na dobro“. Torej ne le slabo kaznovati, ampak tudi dobro hvaliti in povračati sme država. Sploh se pa meni, da ima država skrbeti za telesni, za zemeljski blagor človekov; a to moramo, kaker zahteva prvotna vstanovitev države, vzeti spet le bolj v negativnem pomenu, vkoliker namreč daja država človeku, družini in občinam samim skrbeti za svoj

[1]) Weiss, Apologie IV.

Digitized by Google

blagor, kaker se jim zdi primerniše, država pa ima le bolj odvračati vse, kar bi moglo njih prost razvoj in delovanje ovirati. Ako pa hoče tudi pozitivno kaj delati, ne sme tega nikdar tako, da krati pravice, bodisi posameznika, bodisi družine. Sè silo se nima človek in družina naganjati k ničemer, niti k dobremu, bodi to še tako koristno; sila se ima rabiti le pri odbijanji krivičnih napadov na tuja prava. Država tudi ni za to, da nadomešča naravno moč posameznika in družine, ampak ona ima to moč ohraniti, da se dejstvuje in spopolnjuje v onih mejah, katere ji je potegnil Stvarnik[1]); in država sama ne sme nikoli zabiti, da je njena lastna moč in jakost odvisna od zdravega, čilega razvoja državljanov in družine. Država, ki zadušuje individualno prostost, hoteč sama vse vpravljati, sama sebi spodrezuje živce, po katerih jej dohaja čilost in življenje.

Ločimo mej posvetno in duhovsko oblastjo!

Družina, cerkev in država — vsaka ima svoja prava, vsaka svoj delokrog. Nobena ne prisvajaj si oblasti druge. To velja posebno o državi in cerkvi. Nič ne more bolj zadržavati pravega napredka, nič bolj ne protivi vstanovi Božji nego ako hoče država-vojak gospodovati v cerkvi, kaker ni od druge strani nič bolj pogubno za društvo in cerkev samo, nego ako se služabniki oltarja silijo v vpravo posvetnih zadev.

Loči naj se, kar je od Boga samega ločeno! V starem veku ste bili posvetna in duhovska oblast navadno združeni. Vladar je bil ob enem summus Pontifex, vera je bila s politiko sklenjena, cerkev je bila narodna, državna, narod-

[1]) Um seines Hauptzweckes willen muss sich der Staat nach Umständen ebensowol um die Förderung der Geistesbildung u. jeder Art von Cultur, als um die des Erwerbs- u. Verkehrslebens sowie um die der Sitte u. der Religion annehmen. Aber das darf er nur in so weit thun, als er diese unterstützen will, oder insofern er ihrer als passender Mittel zur Lösung seiner wesentlichen Pflichten bedarf. Dagegen darf er sich diese Gebiete so wenig ausschliesslich aneignen als das des Privatrechtes. Solange sich die Einzelnen in Verfolgung des letzteren selbst helfen können, hat er kein Recht, sich ihnen aufzudrängen oder ihnen hinderlich zu werden. — Weiss l. c.

Digitized by Google

ni bili so bogovi, narodna nebesa, narodno pravo, resnica! Jezus Kristus je izrekel načelo ločitve mej duhovsko in posvetno oblastjo z besedami: Dajte, kar je cesarjevega, cesarju, a kar je Božjega, Bogu. Tega vodila so se držali aposteljni in prvi kristijani, ki so poganskemu cesarju sicer odrajtavali davek, zanj žrtvovali tudi življenje, ako je nalagala dolžnost, a ko je cesar zahteval, naj molijo državne bogove, niso ga slušali, mu niso priznavali pravice segati v vest: kar je Božjega, treba dati Bogu! V tem so se klanjali le eni oblasti — duhovski. Prvi kristijani so razločevali mej posvetno pa duhovsko oblastjo!

Sicer pa ta ločitev ne pomenja istega, kar se dandanes navadno zove ločitev cerkve in države. Božja volja je, da ste cerkev in država prijateljski združeni, kajti obeh predmet je eden in isti nedeljivi človek, katerega blaginjo imati obe povspeševati. Zatorej država brani in podpiraj cerkev pa štej si v čast, da ji je Previdnost izročila tako častno nalogo, a tudi cerkev úči narode v vladarjih spoštovati namestnike božje, tudi cerkev blagoslavljaj vojsko, moli za kralja! Ne da se ločite c e r k e v i n d r ž a v a, ampak da se loči duhovska in državna o b l a s t, ter da prvo vpravlja l e c e r k e v, a d r u g o d r ž a v a — to je, kar učimo.

Cerkev sama ničesar bolj ne želi, nego da bi složno, bratsko z državo sodelovali za blaginjo človeštva. A ravno tako, in še bolj cerkev ničesar teže ne prenaša, nego da se neposvečena roka vtika v verske zadeve, katere je Bog le cerkvi izročil. Tako vmešavanje posvetne oblasti v duhovsko smatra cerkev za neznosno samosilje

Res sicer, da država po svojih vladarjih tu pa tam izvršuje nekatere cerkvene pravice n. pr. izbira škofe itd. Pa to dela država ne kaker bi imela od sebe tako oblast, ampak ker ji je cerkev prostovoljno odstopila izvrševanje nekaterih s v o j i h pravic. To je cerkev posebno storila vsled konkordatov, ki jih je sklenila z raznimi državami, da bi si jih s tem bolj nakloniła in pridobila za krščanstvo. Povdarjamo pa, da to so še vedno in ostanejo pravice c e r k v e n e. in l e n j i h i z v r š i t e v se prepušča državi. Zatorej jih more pa cerkev, ako se ji zdi potrebno, vselej prekli-

Digitized by Google

cati, posebno tedaj, ko bi država ne hotela izpolnjevati dolžnosti, ki jih je prevzela pri sklepanji konkordata.

Prvi in poglavitni pogoj pa, ki je neobhoden, da sme država postavno izvrševati prava, katerih izvršitev jej je cerkev odstopila, je pač oni, da v zakonodajstvu in v javni vpravi zvesta ostane krščanskim načelom. Država pa, katera ne izpoznava nobene vere, država liberalna, ki se je izneverila Kristusovem evangeliju, ki je, zavrgši konkordat, raztrgala vezi, koje so jo družile s cerkvijo, taka država je sama ob sebi izgubila vsako pravico kakerkoli vmešavati se v cerkvene zadeve. Njeno vmešavanje bi bilo neznosno samosilje za cerkev; kajti v liberalni državi se zna zgoditi, da vodi bogočestne zadeve minister-žid, minister-ateist, minister-mason — in po predlogu takega ministra se imenujejo potem katoliški škofje!

Še neznosniša, povsem protinaravna je v liberalni državi naprava, ki se zove ministerstvo za bogočestje in uk. Kaj ima sploh govoriti pri bogočestji država, katera ne priznava Boga in vere?! Ni to nezmisel? Z ene strani povdarjati: vera se ne dotika države in javnih razmer, vera nima s politiko nič opraviti, znanost in nje učenje je prosto, državne šole so odprte vsem državljanom brez razlike verstvenega izpovedanja — z druge strani pa imenovati škofe, nadzorovati duhovne in redovnike, očitno ali tajno preganjati tiste, ki versko mislijo in govorijo! Ako nočeš država ničesar vedeti o veri — čemu postavljaš isti veri ministre in nadzornike! Katoliško bogočestje ima vže svoje ministre — postavil mu jih je Jezus Kristus!

Naprava, kaker je ministerstvo za bogočestje, zdi se, da nima druzega pomena in namena, nego v vstavni državi, ki ima biti država političnih svoboščin, cerkev podržaviti, iz cerkve katoliške stvariti cerkev državno, cezaropapistično! Drugega pomena nima, nego vero odvisno narediti od politike in njenih strasti. Liberalna država sè svojim bogočestnim in učnim ministerstvom, sè svojimi brezštevilnimi sredstvi skrbi za to, da se sv. evangelij in cerkveno pravo kar mogoče tako razlaga, kaker prija dvornim ušesom, da se na škofovske sedeže posedajo možje brez energije, možje miroljubni, brez apostolskega duha, da se pod pretvezo eksaktne

Digitized by Google

vede v šole vtihotaplja materijalizem in ateizem, skrbi za to, da se resnica preminja po večini državnozborskih poslancev, da se v ljudstvu zadušuje vera v objektivno resnico ter se tako narodi vzgajajo za duševni in socijalni nihilizem, recimo: bogočestno ministerstvo je najsilniša „zavornica" duhovne sile, ne le cerkvene, ampak vsake duhovne sile!

Ako se je država ločila od cerkve, ako se je izneverila njenemu duhu, ostani država pri svojem meču pa ne oskrunjaj z vojaško roko dvojega svetišča, ki je cerkev in družina!

Absolutizem, centralizem, birokratizem.

Pretiravanje državne oblasti pelje k državnemu absolutizmu, kateri ne priznava niti nad državo, niti poleg nje druge oblasti, ampak ima državo za edini izvor božjega in človeškega prava. Cerkev in družina veljati toliko, koliker jim da v svoji milosti veljati država-bog; ta jima pa le vtoliko priznava pravico do obstoja, vkoliker služiti njenim absolutističnim svrham. Malikovanje države-boga se malokdaj teoretično vtemeljuje (ako izvzamemo morda v novejšem času hegelijanizem), a vselej se to malikovanje dejanski izvršuje. Voljo Božjo nadomešča volja vladarjeva, državni zakonik zavzema mesto dekaloga pa Kristusovega evangelija, žaljenje državnega vradnika se strogo kaznuje — a žaljenje najvišega Boga, blasfemije v besedi ali pismu so dovoljene, ena sama navskrižnost s vsemogočno ministrovo voljo vstani te je časno in večno pogubiti! Državni absolutizem vklepa cerkev v sto in sto železnih paragrafov, da se ne more in ne sme niti zganiti, brez milostljivega dovoljenja od zgore! On zna celo cerkvene dostojanstvenike, katerim je sam Bog podelil vso oblast na nebu in na zemlji, tako globoko prevzeti sè strahom, da se ne predrznejo prirediti niti enega misijona, da ne bi pomišljali: kaj pa poreče k temu vlada?

Absolutizem teži povsod po brezmejnem samovladji sè zatiranjem osobne in korporativne prostosti. Absolutizem, piše Ketteler, je neskončno vladohlepen in ljubosumen; on hoče za vse misliti, za vse skrbeti, za vse delati, vse poducevati, vse izveličati. Druzim prepušča le še, da smejo delati, davke plačevati pa — seveda po njegovi liberalni obliki

Digitized by Google

— voliti. Vsaka samostojnost mu je neljuba, zove jo „državo v državi“. On sam hoče stati in hoče za vse stati, in vsi naj na njem stojijo![1])

Absolutizmu je prirojeno, da hoče sam povsod biti, sam vse videti, tako da se nič ne zgodi brez njegovega vedenja, brez njegove volje. Da pa to lože doseže, centralizuje t. j. nareja vse odvisno od osrednje vlade in njenih organov. Centralizujoči absolutizem sovraži pokrajinsko in občinsko avtonomijo, zatira zgodovinska prava, naravno pravo družine prenaša na državne organe, katere sam postavlja; on vse še tako različne dele državne skupine poenačuje podvrgši jih vse istim centralnim zakonom, naj pokrajinskim razmeram prijajo ali ne. Centralizem vradnike, profesorje z enega konca na drug premetava, kaker kroglje po igrališču, ne da bi vprašal, poznajo li razmere, razumejo jezik, so li sploh sposobni!

Žalostne so posledice absolutistične centralizacije!

Ona izključuje od javnega življenja najboljše, skušene državljane, kateri imajo um in srce za domovino, vsiljuje pa v šole, v vrade, v javna zastopništva ljudi, ki vse sodijo, v vsem se ravnajo po mrtvi črki državnega zakonika, ne da bi se ozirali na dejanske razmere, katerih sploh ne poznajo, da bi po teh razlagali postavo.

Kjer centralna vlada povsod vsiljuje le svoje ljudi, ljudi brez lastne misli in volje, ki ne znajo nego slepo pokoriti se višemu povelju, tam izgube najsposobniši državljani veselje za javno delovanje, se odtegujejo politiki in javnim opravam; taka vlada zatira v podložnikih državljanske kreposti, požrtvovalnost za obči blagor, brezsebično ljubezen, za domovino, ker vse daje vpravljati po dobro plačanih, tujih vradnikih, ki nimajo ni razuma ni srca za ljudi, mej katerimi živijo, ki neredkokrat niti jezika narodovega ne poznajo. Ker tako država ne daje najboljšim državljanom prilike, da bi se odlikovali v javnem življenji, zadušuje tako v mladih duhovih idealen vzlet, tako da se njih teženje od vzvišenih idealov obrne na lov po nizkem dobičku in denarji.

[1]) Freiheit, Autorität u. Kirche.

Digitized by Google

Centralizacija razrušuje dalje vse one socijalne organizacije in skupine, v katerih se ljudje združujejo, da bi zadostili raznim socijalnim potrebam in nagonom človeške narave; ona ljudi osamlja in društvo atomizuje ter tako gladi pot do velikih socijalnih prevratov.

„Od kod to, vpraša neki Francoz, potem ko so naši očetje s tolikimi žrtvami enakost nam priborili upajoč, po enakosti pridemo do pravega bratstva, da za vlade te obče enakosti se v prebivalstvu čedalje bolj javlja ljuto sovraštvo ene polovice proti drugi!“ Na to mu odgovarja liberalec Odilon Barrol: „Zlo prihaja od tod, da je naše društvo popolnoma individualizovano, in da je le država sama v njem krepka in živa. Le pretirana centralizacija je kriva te prikazni“. Nadalje piše o Parizu: „Pariz je veliko mravljišče, ki dela, vživa, se zabava, pa brez skupne vezi. Živi se v istem mestnem okraji, v isti hiši brez vsakatere dotike; srečava se, ne da bi se drug drugega poznali. Ničesar ni, kar bi ljudi spajalo, pogrešamo za to vseh vstanov. Z vso pravico se je reklo, da Pariz je velik kup prahu, katerega, ko ga je veter v zrak razpihal, ni mogoče niti voditi niti skupaj držati, kateri vse na tla pomeče, kar mu pride naproti, in ne pozna druge postave nego slučaj“.[1])

V službi centralizujočega absolutizma stoji birokratizem. Birokrat precenjuje svojo oblast in svojo osebo, nositeljico one oblasti, a v isti meri neskončno podcenjuje vse druge ljudi, kateri nimajo sreče vpravljati državnega posla. Domišlja si, da njemu pripada iz svoje pisarne vse druge ljudi, tako zvano „ljudstvo“, po svoji volji vladati in nadlegovati in tlačiti. Njemu je dognana resnica: „ljudstvo je le radi onih, ki vladajo“. Birokrat prisega na evangelij Hegelove teorije o državi-bogu ter skuša, koliker je v njegovih močeh, to teorijo v dejanji izvajati. V smislu te teorije se smatra za zastopnika absolutne bog-države, kateremu seveda ne sme nihče vporekati. Nad vse sveti so mu orakeljni njegovega boga, namreč državni zakoni; tem se mora vse brezpogojno

[1]) De la Centralisation et de ses effets-Paris, 1861 v Balmes, Goldenes Büchlein

Digitized by Google

pokoriti: posameznik in korporacija, družina in šola, pred vsem pa ona nad vse sovražena cerkev pa nje prizidek — sakristija! Ako se pa ljudstvo zave, ako jame tožiti o zlorabi državne oblasti, ako se plebejcu liberalna prostost vender prekruta zdi — tedaj si birokrat spet zna pomagati iz zadrege: oboroži se s postavo, češ, po nji izraža vladarsko ljudstvo svojo nezmotljivo voljo! Tako ti ljudje igračijo z besedami, tako slepijo ljudstvo!

Veliki učenjak Görres klasično označuje nekdanji nemški[1]) birokratizem pišoč: „Mej mnogovrstno golaznijo, katera se v raznih oblikah v votlem, od znotraj trohlem drevesu sedanje Nemčije redi od gnjilobe, je posebno neke vrste črvad, strupena ko skorpijoni, sitna ko muha, smrdljiva ko . . ., za vsakega poštenega in razumnega moža nestrpljiva. Z najprimernišim imenom smemo to druhal (ki je po svoji znamki zdaj duhovska zdaj posvetna, da more služiti dvoji potrebi za cerkev in državo) zvati dvorne liberalce, da jih ločimo od nekdanjih dvornih norcev, na katerih mesto so stopili, vender z razliko, da v tem ko so poslednji pod videzom neumnosti večkrat pametne in dobre nauke dajali, oni pod videzom razumnosti, pravice in svobode govore budalosti, slabo slavijo in delajo . . Z nesramnega čela govori ti prilizun in demagog; v imenu svobode pozivljejo vladarja, naj izvršuje neomejeno vladarsko oblast; ljudstvu pa isto vladarsko samohotje proslavljajo kot najvišo svobodo, kot najbolji ščit za vsako svoboščino!“ No, doba takega birokratizma je pač prešla!

Recimo ob kratkem: Ošabno precenjevanje lastne oblasti in preziranje pa zaničevanje druzih pravic; svobodo in postavnost v ustih, da ljudstvo slepijo, pa samohotje in silovitost v dejanji, da ljudstvo sužnjijo, brezvestnost pri izbiranji sredstev, klečepaztvo pred tem, kar je zdaj mogočno, pa brezobzirno posilstvo proti vsemu, kar je šibko in brez pomoči, in zatorej smrtno sovraštvo in neprestano preganjanje Kristusove cerkve, ki je nositeljica resnice, braniteljica pravice, prvoboriteljica svobode — — to so lastnosti, po katerih se odlikuje moderna birokracija.[2])

[1]) Izrecno povdarjamo, da ne govorimo tu o Avstriji — Bog nas varuj!

[2]) Tako Balmes, Goldenes Büchlein IV.

Digitized by Google

Sicer absolutna država z birokratično odgojo svojih vradnikov sama sebi največ škoduje. Vradniki, kateri bi imeli biti prvi, najzanesljivejši steber državne vprave in prestola, izgubijo po absolutističnem pritiskanji od zgore vsako samostojnost v mišljenji in hotenji — država vlomi v njih vso moralično krepost, razumne, proste ljudi poniža do mrtvih strojev. Res sicer, da se v takem državnem mehanizmu vse kaj redno, točno giblje, da kolesce nikdar ne zadene ob kolesce — a kaker brž se vsled katerega notranjega ali zunanjega dogodka državne razmere zmedejo ter voz pride iz navadnega tira, ko bruhne revolucija, ko sovražnik vdari v deželo, birokracija pride ob pamet in glavo, ter pusti, naj reči gredo, kaker hote. Ne le to, ampak izkušnja uči, da vradniki, katerim je absolutistična država zadušila misel in moralični čut, nimajo tudi za časa nevarnosti dovolj čuta in vesti, da bi se zavedali svojih državljanskih dolžnosti; njim je dobrodošel vsak tuj vladar, da jim le naloži v jasli obilo piče pa jim dobro postelje. Birokrat nima idealov, on ne služi državni ideji ali dinastičnemu pravu, ampak svojemu trebuhu!

Vstavni absolutizem.

Naj pa nihče ne misli, da vlada državni absolutizem le v Rusiji, le tam, kjer ena sama oseba, bodisi kralj ali cesar, ljudstvo tiranizuje. Nikaker! Samosilje in despotizem se nahaja tudi tam, kjer politična stranka tlači občinstvo. Reče li en sam: „l'etat c'est moi“, ali tuli isto pesem sto ali tisoč glasov — zlo je vedno isto, tiranstvo imaš tu in tam!

Absolutizem imaš tudi v vstavni državi, tudi tam, kjer postave posvetujejo in sklepajo državni zbori, kjer postave izvršujejo odgovorna ministerstva. Tu imajo absolutno oblast v rokah politične stranke, ki se vrstijo pri vladnem krmilu po večini glasov, ki po isti večini menjavajo zakone, določujejo pravo in dobro. Ta absolutizem je pa tem kruteji, čim bolj se vnemajo politične strasti, čim bolj prihajajo v državnopravna zastopstva brezvestni advokati in demagogi, čim bolj se dajajo ljudski zastopniki podkupavati, čim bolj

Digitized by Google

se da javno mnenje preslepljati od židov, voditi od tajnih društev. Ta absolutizem je tem neznosniši od monarhičnega, čim več je v vstavni državi zatiralcev, ki se zavezavajo v isti smoter. Tem nevarniši, tem pogubniši je vstavni absolutizem, ker njegovi zastopniki ponižavajo človeški govor v orodje svojih strasti, in ta absolutizem počeščajo sè slepilno besedo liberalizma. Liberalci so absolutisti, hujši od vseh avtokratev, ki so kdaj živeli! To liberalsko hinavstvo označuje Ketteler sè sledečimi besedami: „Moderni liberalizem stoji po svoji notranji naravi povsem na strani državnega vsevladstva (Allregiererei) in je skoz in skoz duhovni otrok in dedič absolutistične monarhije in birokracije prošlih stoletij. Razlikuje se od teh le po vnanji obliki, le po besedah, katere navidezno pomenjajo nasprotno, v tem ko je bistvo njegovo intoleratna, brezobzirna centralizacija, državina vsemogočnost na kvar individualne in korporativne svobode. Naj se le menja roka, katera vajeti vodi, vajeti pa naj se tem trše nategnejo! V tem ko so prej vihtili z rokami absolutistično kladvo, s katerim se je od tristo let sèm strla vsaka prava nemška svoboda in se pri tem delu imenovali „po milosti Božji“, hočejo zdaj drugi, ki se zovejo „po milosti ljudstva“, isto kladvo vihtiti ter delo, posebno glede cerkve, nadaljevati in dokončati. Z bičem, ki ga je prej rabil absolutni monarh, hoče zdaj, in sicer krepkeje, vdrihati tako zvani narodni zastopnik“![1])

Liberalna vstava ni torej nič drugega nego absolutizem v zvezi s hinavstvom; konstitucija je le njegova posebna oblika, v kateri sedi dandanes na tolikih prestolih, v kateri v tolikih zbornicah moderne Evrope govori prvo besedo.

Čudo potem, da se tudi birokrat vrlo dobro počuti v moderni konstitucijonalni državi, ako ima ta konstitucija tako rodovitna tla za birokratizem, da se čudovito razrašča in razcvita in vjačuje, kaker bi čez Evropo sam ruski car stegaval svojo železno roko?!

[1]) Freiheit, Autorität u. Kirche.

Digitized by Google

Avktoriteta političnih strank in klubov.

Govorimo tu o strankah, kaker se dandanes navadno snujejo v konstitucijonalnih državah. V teh je oblast razdeljena mej vladarjem in ljudstvom, koje se vladanja vdeležuje po svojih poslancih. Težišče pa vodstvo denašnjih političnih strank je pri poslancih, kateri se na podlagi skupnega programa združujejo v posebnih klubih. V smislu programa predlagajo, glasujejo za nove zakone, jih vtemeljujo. Na zunaj imajo svoja glasila ali liste, kateri pišejo in občinstvo obdelavajo po načelih njihovega programa.

Vpraša se: imajo parlamentarne stranke in njih klubi kako avktoriteto, in ako jo imajo, smo li dolžni, se ji pokoriti?

Ako smo dobro slišali, stavila se je pred meseci od nekaterih konservativnih, koalicijski ideji vdanih poslancev, na občeavstrijski katoliški shod, ki bi se imel letos obhajati, zahteva, naj bi se mej druzimi točkami razpravljalo tudi vprašanje o avktoriteti političnih strank in — razume se samo ob sebi — dokazalo naj bi se neovrgljivo, da je avktoriteta sedanjega Hohenwartovega kluba — sacrosancta! Ker se bojimo, da ne pride do zaželenega kat. shoda in, ako tudi pride, da se zborovalcem ne bo zljubilo razpravljati e imenovani točki, zapišemo pa mi sèm dvoje misli o tej kočljivi stvari.

Konstitucija je ena izmej raznih vladavin (Regierungsformen), in torej sama na sebi dobra. V konstituciji se vlada od zgore in od zdole: od zgore je vladar sè svojimi ministri, od zdole je ljudstvo sè svojimi poslanci. Kaker vladar svoje ministre prosto postavlja, odstavlja, menjuje, tako tudi ljudstvo svojim poslancem daje mandate ali jim odteguje, izreka zaupanje ali nasprotno. In, kaker so ministri za svoje poslovanje odgovorni svojemu gospodarju — vladarju, tako so tudi poslanci za svoje odgovorni — ljudstvu.

Pa zgodi se prerado, da poslanci, ko jih je ljudstvo posedlo na državno-zborske stole, zabijo na ta temeljni zakon konstitucijonalnega življenja. Sè strani ljudstva radi

Digitized by Google

prestopijo na stran vlade, katera ima vedno za svoje pristaše v obilici pripravljenih mastnih služeb, naslovov, odlikovanj itd. itd. In tedaj se iz „viših političnih ozirov“, kateri pa spet iz druzih še višjih ozirov ostanejo tajni, sè stoterimi vezmi „zavežejo“. Seveda „nova zaveza“ razveljavi „staro“ — in naenkrat se predrugačijo politični „nazori“, njih politika postane naenkrat „previdna“, zdaj še le znajo modro „računati s faktičnimi razmerami“.

Ako se pa kdo predrzne podrezniti v klubovo gnezdo, da bi gospode opomnil na „ljudsko voljo“, na obljube, s katerimi so se zavezali nasproti svojim volivcem — tedaj gorje! Češ, kdo bo nas in naše delovanje sodil!

Tako se je zgodilo ondan, ko se je nekje spočela nesrečna misel, da bi se pretresovalo, je li grof Hohenwart sposoben biti voditelj tako zvane konservativne stranke v naši Avstriji. Vže radi tega, da se je to vprašanje sprožilo, je gospodom klubovcem kri v glavo šinila, češ, kdo sme segati v klubove pravice! Vi tam doli — molčite!

Oni, po katerih bi imelo ljudstvo vladati, se proti ljudstvu po robu postavijo, da bi je tiranizovali.

Vaša logika je kratka! V konstituciji ljudstvo prosto in postavno voli svoje zastopnike, kateri torej nimajo izvrševati svojih nazorov, svoje volje, ampak nazore in voljo svojih volivcev. Te ljudske volje in nje logike sluge so poslanci; ker brez te volje poslanci kot poslanci niso — nič. Ta volja jih stvarja, ta jih vzdržuje, ta jih vničuje! Tej volji so odgovorni za besede, katere govore, za glasove, katere oddajejo, za zveze, za skupine, katere snujejo kot poslanci. Pred prestol te volje spada tudi klubovanje. Naj bodo voditelji palamentarične politike tudi sami svitli knezi in visokorodni grofi — tukaj so sluge ljudstva, njemu odgovorni.

Volivci imajo pravico nalagati poslancem, kako naj govore, kako glasujejo, pa tudi pravico preiskavati, ali tako govore in glasujejo; imajo pravico zahtevati, naj jim predložijo svoj program; in ako se tega ne drže, izreči jim nezaupanje. Vkoliker so pa politični listi glasila javnega t. j. ljudskega mnenja jim nihče ne sme kratili pravice, da

Digitized by Google

poslance in njih klube in njih govore pa dela, kaker se jim zdi, kritikujejo, hvalijo ali — grajajo, naj se k temu gospoda še toliko jeze in hudujejo!

Avktoriteta?! Poslanci kot taki t. j. kot zastopniki ljudstva nimajo nasproti ljudstvu nikake avktoritete, najmanj pa avktoritete, da bi smeli ljudstvo terorizovati! Poslanci nimajo pravice na „lastno roko“, neodvisno od volivcev politikovati, češ, kar mi naredimo, je prav, mora biti prav! Prav mora biti le, kar Bog dela; kar človek včinja, je lehko tudi neprav. V vstavni državi klanjamo se le monarhu: kar on včini, mi ne sodimo, sodil bo Bog. Vsi drugi so odgovorni nam.

Avktoritete druge poslanci za nas nimajo, nego vkoliker zastopajo prava načela t. j. načela resnice; a ta avktoriteta ni njih, ampak avktoriteta Boga samega, v katerem ima resnica svoj objektiven razlog. Avktoriteti pravih načel se klanjamo vselej in povsod, poslancem pa le vtoliko, vkoliker spoznamo, da se njih politika vjema s temi načeli. Kaker brž pa vidimo, da je njih politika zašla s poti resnice na pot sebičnosti, slavohlepnosti ali vladne servilnosti, zakličemo jim: vi niste naši zastopniki, in skrbeli bomo, da več naši ne boste!

Ljubimo politično svobodo!

Odkar je liberalizem preplavil Evropo, je politika ono polje, na katerem se odločuje boj mej resnico in lažjo, boj mej kraljestom Božjim in satanovim. V političnih zbornicah se kujejo postave, katere dajejo liberalni državi pravico, da sme stiskati cerkev, da sme družini kratiti naravna prava; tu se je šola odtrgala cerkvi, tu se sakramentalni zakon oskrunja, tu se rušijo konkordati.

Zakaj? Zato, ker katoličani ne znamo ceniti političnih svoboščin, zato, ker ne ljubimo politične neodvisnosti!

Najvišc naravno dobro, katero so nam nebesa podarila v 19. veku, je politična svoboda. Da bi si je znali izkoriščati!

Digitized by Google

Revolucijo obsojamo, kaker ono l. 1789, tako i ono l. 1848. Ne pa misliti, kaker bi revolucija človeštvu ne bila prinesla nič dobrega. Nič ni tako slabega, česar bi previdnost Božja ne znala izkoristiti za dobre smotre. Tako je tudi glede revolucije. Revolucija je strla verige državnega absolutizma, v katerih je tudi cerkev britko stokala kaker v babilonski sužnosti. Cerkvena zgodovina za Kristusovo nevesto žalostniših časov ne pozna nego je doba državnega absolutizma v 18. in v prvi polovici 19. stoletja. Še le po 1848 je začela cerkev prosteje dihati, njeni prijatelji so smeli odslej vsaj javno povzdigniti glas, vsaj javno spodbujati, ogrevati duhove za njeno svobodo. Tudi vzgoja duhovskega naraščaja jela se je vršiti v drugačnem, prostejem duhu.

Da pa katoličani še zdaj ne vživamo tiste prostosti, kaker se spodobi za otroke Božje, krivi smo mi sami, ker še zdaj dovolj ne poznamo političnih svoboščin, ko je nam jih nebo podarilo, da bi ž njimi priborili svobodo in neodvisnost sebi, družini in cerkvi; krivi smo mi, ker smo prepomišljavi, preboječi, ko nam gre pogumno zavihteti orožje toliko strašno za naše sovrage, orožje političnih svoboščin!

Nobena vstava ni tako liberalna, tako slaba, da bi, vestno poslužujoč se njenih svoboščin, katoličani ne mogli priboriti družini, cerkvi in narodu onih pravic, katere jim tičejo po Božjem in človeškem pravu. Odvisno je vse le od tega, a l i h o č e m o.

Vzemimo v roke državni zakonik pa preiskujmo, kaj smemo, česa ne smemo; katere so meje, mej kojimi se smemo kot prosti državljami gibati. Ko smo pa to spoznali, ne pomišljajmo: kar se sme v mejah postave, je postavno; pa otresimo se onega pogubnega predsodka, češ, da grešimo, ako vže drugače mislimo nego stoji določeno v postavi, ako drugače hočemo kaker hoče in želi vladujoča politična stranka ali nje ministri! V n a š i moči je i stranke i ministerstva postavljati in odstavljati. To vse moremo izvrševati brez greha. Tudi nismo radi tega revolucijonarji; revolucijonar je, kdor hoče postavno obstoječe razmere n e p o s t a v n o prevreči, a mi se poslužujemo le p o s t a v n i h, le poštenih sredstev.

Digitized by Google

Nadalje zapomnimo si dobro, da nikoli ne dospemo do radikalne preosnove naših žalostnih protikrščanskih javnih razmer, dokler ne pritisnemo od zdole navzgor. Naše razumništvo je vzgojeno v protikrščanski šoli, nima niti razuma niti srca za krščanska načela, za krščansko šolo, za življenje krščansko: od zgore ne obetajmo si nič dobrega za krščansko misel. Krščanski misli in čuti edino še ljudstvo. To ljudstvo moramo torej politično si vzgojiti t. j. pojasniti mu, kako je previdnost Božja s konstitucijo v njegove lastne roke položila njega vsodo, pojasniti mu, kako je boljša, krščanska bodočnost odvisna le od prave vporabe konstitucijonalnih svoboščin, kako je dandanes prva in najsvetejša dolžnost vsakega kristijana vdeleževati se političnih in občinskih volitev ter izbirati krščanske može v politična zastopstva. Ako navadimo ljudstvo ljubiti, ceniti politično svobodo, v kratkem se otresemo liberalne more, ki tlači in mori narode evropske.

Človek je po naravi prosto bitje, nič ga bolj ne diči, nič ga ne povzdiga bolj nad niži svet nego sveta navdušenost, nego ljubezen prave prostosti.

Ljubimo pravo prostost do skrajne meje. Ljubimo tedaj tudi politično prostost; kajti po nauku velikega filozofa je človek politično bitje — *ξωον πολιτικον*. Ljubeč politično prostost ljubimo sebe, ljubimo družino, ljubimo cerkev, ljubimo tudi narod!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država.

Zapiši, kar si videl, in kar je
in kar se ima zgoditi po tem.
Skr. raz. I. 19.

„Kulturkampf."

Žalostna doba, kateri je v večno sramoto zgodovina vtisnila ime „Kulturkampfa", nam spet očitno kaže, kako morajo ideje, ki so se v duhove zaplodile, prej ali slej v zgodovini dobiti svoje lice. Znane psovke, s katerimi se je na Nemškem obkladala sv. cerkev in katoliško mišljenje: obskurantizem, nazadnjaštvo, ultramontanizem, brezdomovinstvo — so prejasno pričale, kako je v protestanskih Nemcih vže dolgo tlelo sovraštvo do katoličanov. Protestantom so se pridružili katoliški učenjaki, katere je okužil nemški racijonalizem. Nemška učenost bila je globoko žaljena, posebno ko se je sv. stolica predrznila obsoditi nauke Hermesove. V Rimu so morali slišati, da tam baje nemških učenjakov niti ne razumejo!

Kulturkampf! menilo se je resno, da treba braniti omiko proti duhomornemu tiranstvu rimskega papeštva! Rim zadržuje prosti razvoj človeških ved! V tem zmislu je vže 17. maja 1870 pisal iz Rima nemški poslanik Arnim nekemu škofu. Ako se določi papeževa nezmotljivost, bo „dokazala zgodovina vatikanskega koncilja, da v Rimu biva moč, katera je sklenila v odločnem nasprotstvu s pridobitvami človeštva bojevati se sè sedanjim vekom".

Šlo je tedaj po mnenji nemških junakov za vedo, za kulturo, za svobodo, za napredek. Vender je bilo treba seči po druzih, konkretniših razlogih, kateri bi dali namerjavnemu preganjanju katoliške cerkve vsaj nekaj pravnostnega videza. Takih razlogov je bojeviti Nemčiji podal vatikanski koncilj, na katerem se je dogmatično določila papeževa nezmotnost. S to dogmo — modrovali so nemški državniki — se je razmerje mej cerkvijo in državo bistveno predrugačilo. Država nima več opraviti z nekdanjo katoliško cerkvijo. Kaj sledi iz tega? Poslušajmo Arnima v gore omenjeni spomenici: „V reševanji cerkvenih vprašanj se bo država dala voditi od misli, da hijerarhični organizem, ki ga bo vatikanski koncilj z določbo papeževe nezmotljivosti vstanovil, ni več identičen z ono katoliško cerkvijo, s katero so se sklepale

Digitized by Google

pogodbe in za katero so se v vstavo sprejemali branivni paragrafi, posebno pa ne z ono, za katero se je smelo in se je bilo dolžno dobrohotno skrbeti.... Dalo se bo dvomiti, je li to naše naziranje pravno. A dejstva bodo silovitejša kot razlogi. V očeh postavodajalcev se bo vatikanski koncilj vedno le kazal z madežem nepostavnosti in zaslepljenosti, da ne morejo v njem gledati nič druzega nego dogodek izzivajoč na vojsko, dogodek, kateri razruši vse postavne in vrejene razmere. Boj, h kateremu pozivlje Rim, se bo sprejel, in vlade, pred vsem najmogočniša vlada nemška, ima za ta boj na svoji strani narod, bolj nego si morda sama želi. Položaj je na to stran za katoliško cerkev tem nevarniši."

Načrt se je dobro prevdaril, smoter je jasno stal pred očmi: katoliško cerkev razdejati, najprej na Nemškem, potem pa po vseh onih deželah, do katerih bi kakerkoli segal vpliv Nemčije.

Vojska je torej morala biti, ker to se je hotelo! V to se je protestantizem zavezal s katoliškim racijonalizmom; a v obrambo obeh se je oborožila železna državna pest, da bi sè silo pritisnila, kjer bi ne zdala pisana ali govorjena beseda nemških učenjakov. To so si obetali vže od prvega početka nemški diplomati. „Sicer bi se pa varali — piše Arnim v svoji vže gore omenjeni spomenici — ko bi hoteli verjeti, da se bodo razmere v tem smislu predrugačile le v takih deželah, katerih vladarji so protestantski. Reakcija politiške družbe proti Rimu bo tako močna, da bodo tudi tako zvane katoliške vlade prisiljene, nastopiti isto pot."

Vojska je imela biti splošna: razširiti se je imela na vse evropske države in narode. Te misije si je bil svest tudi Bismarck. V tem ko je na Nemškem zapiral škofe in duhovne, je po svojem poslaniku v Parizu pogajal se s Thiersom. Koliko je Bismarck pripomogel, da so francoski katoličani popustili Henrika V. in krščansko monarhijo, zvedel je svet iz razodenj Arnimovih. Bismarck se je bal, da bi vstala katoliška Francija, dobro vedoč, da bi taka Francija ne služila njegovim nakanam. V istem času je pa Bismarck tudi v Rimu pritiskal na Viktorja Emanuela; razpravljalo se je, kako bi se koj po smrti Pijevi kardinalom vsilil za papeža mož, ki bi bil pripravljen cerkev izdati Nemčiji! Tako se je mislilo z enim mahljejem cerkev razrušiti! Kako mogočno je vplivala Bismarckova proti-cerkvena politika tudi na Avstrijo in pomagala vstvariti novejšo liberalno dobo, bode kdaj zgodovina pojasnila; nam se ne zdi za zdaj varno, da bi prevestno razpravljali to poglavje domače zgodovine. L. 1870 je Bismarck poskusil celo na španski prestol spraviti hohenzollerskega kandidata, da bi po njem tudi Španijo vladal.

Napadla se je tedaj cerkev malone po vsej Evropi, napadla od vseh strani. Pa vsi ti mnogovrstni napadi so se vodili po

Digitized by Google

enotnem načrtu, skupnostno, vedno po istih načelih; kdor je natančno opazoval čas, kraj, razmere, se je lehko prepričal, da vse to proticerkveno gibanje, ki se je z Nemškega širilo po Evropi, vodi ena in ista skrivna roka. Bilo je očitno, da se satanovo kraljestvo vojskuje proti kraljestvu Božjemu.

Skrivno vodstvo v tem boji je imela masonska loža; Bismarck in njegov cesar sta le izvrševala, kar se je v ložah sklepalo. Cesarja Vilhelma samega so si bili masoni vže davno naklonili; izvolili so ga bili celo za glavarja in zaščitnika nemških framasonov. S hinavskim klečeplaztvom in hvalisanjem so si ga tako pridobili, da je državna politika popolnoma služila nameram ložinim. Glavno glasilo nemških masonov[1]) pisalo je 1. nov. 1873. tako le: „Ko si stojita nasproti dva sovražnika, namreč cesar, kateri kot naš brat čisla in brani naše društvo, in papež, kateri je preklinja in bi je hotel pokopati v pekel, masonstvo more in mora pristopiti k eni stranki; postaviti se mora na ono stran kjer je razumejo in ljubijo, in povzdigniti glas proti možu, ki ložo smatra sovražno vsaki kreposti in verstvu. Loži gre za življenje ali smrt.... Maščevanje zadene one, ki sebe imajo za vir resnice; oni so se izpostavili zasmehu vsega sveta.... kdorkoli ni po svoji neumnosti ali po nečimurnosti njih suženj, jih zaničuje ter obrne jim hrbet, da gleda izhajajoče solnce prerojene Nemčije. Vsak svoboden človek gleda pomilovalno na onega starca (Pija IX), ki je prišel na otročja leta, kateri, v tem ko se ima za nezmotljivega . . . ne razume več najpreprostejših zgodovinskih in nacijonalnih dejstev, kateri živi še v preteklih stoletjih . . . . Kako se od njega razlikuje ta starec (cesar), ta junak, ki je vedno znal razumeti svoj čas, kateri sè svojo mladeniško čilostjo spodbuja k obrambi resnice, pravice, človekoljubja! Ta starec tedaj, ta junak je naš brat, je z nami sklenjen z nerazrušljivo vezjo: sklepa ga z nami ideal, po katerem teži naše društvo; z nami in za nas vihti kladivo svoje moči . . . Upamo, da vsi naši bratje, vse naše lože mislijo in čutijo ž njim . . . in da se ne bo zabilo pri banketih trikrat napiti na slavo blagega starca, ki je znal bojevati se proti temnim silam, ki hočejo preprečiti naše načrte".

Po sijajnih vojskinih vspehih l. 1864, 1866 in 1870 se je moč centralne vlade neizmerno vkrepila; pruski kralj dal se je v Verzalji oklicati za nemškega cesarja; tedaj ga je obdajala najmočnejša, najzmagovitejša vojska na zemlji; vsled miru sklenjenega s Francijo, prišlo je v cesarski Berolin pet miljard Francoskega zlata . . . Cesarska sila je stala na vrhuncu. To so razumeli framasoni dobro zase izkoristiti; dasi so načelni nasprotniki vsake monarhije, popadali so na kolena pred mogočno cesarsko vlado ter si jo s tem naklonili. Masonom smoter-

[1]) Freimaurer - Zeitung, Leipzig.

Digitized by Google

vedno posvečuje sredstva. Češčenje, ali recimo malikovanje cesarjevo je presegalo vse meje: tako je zahtevala framasonska politika. Bismarck pa je tem nameram ložinih bratov izvrstno služil.

V tem ko je mislil, da z železno pestjo pokori duhove cesarjevi volji, je bil le slepo orožje tajnih sil, katerim je bil „Kulturkampf" proti katoliški cerkvi le sredstvo v izvršenje socijalističnih teženj. S katoliško cerkvijo je imela pasti glavna opora avktoritetnega principa, a pad katoliške cerkve je imel za seboj potegniti tudi monarhijo.

Bismarck se je temeljito motil v sodbi o katolicizmu in katoliški cerkvi, katere ni poznal nego iz lažnjivih protestantskih virov. „Bismarck zamenjava v eni sami reči papeštvo in cerkev; zanj katolicizem ni drugo kot brezmejno samovolje papeževo, katerega smatra za samovladarja, ki absolutno vlada katoličanom vseh narodov; papež je narodom nekak drug Bismarck; cerkev je nekaka duhovna Prusija; pred konciljem, menil je, se je smelo o tej oblasti še prosto razgovarjati, a zdaj ne več. Po njegovi misli evangelij, kot stalno versko pravilo, nasprotuje papeštvu, katero ima oblast vsak čas predlagati nove dogme ter škofom in vernikom nalagati reči, o katerih se nikomur še sanja ne."[1]) Tako piše mož, ki je posebno pridno proučeval preganjenje cerkve v Nemčiji, krive sodbe o katoliški cerkvi, ki se dajo pri protestantih, kaker je bil Bismarck, vsaj nekoliko razlagati, tembolj ker so v tem duhu cerkev in papeža obrekoval Döllinger in drugi papeštvu sovražni katoliški pisatelji; ne da bi protestantsko občinstvo podučevali o pravem bistvu cerkve in papeštva, so s predrzno nesramnostjo zgodovino zavijali in pačili!

Pa potem ko je cerkev sama govorila, ko je koncilj sam določil, kako in v katerem pomenu se ima vzeti nezmotljivost, je bila dolžnost nemških državnikov, da bi se natančniše poducili; sicer so tudi oni morali cerkev bolje poznati iz preteklih časov, saj so se z Rimom sklepali vže konkordati. Katoliška cerkev ni nikdar skrivala svojih naukov; trebalo je le malo dobre volje to cerkev bolje poznati, predno se ji je napovedala vojska na smrt in življenje. Pa vse kaže, da vojska z Rimom se je hotela, vojska do skrajne meje; kajti tako je bilo sklenjeno v ložah — in Bismarck pa njegov cesar sta povelje lož moralo izvrševati.

Protestantska Nemčija je pač vže l. 1866 nedvomno dala razumeti, da se hoče oborožiti na vojsko z vsemi katoliškimi državami.[2]) Tako spričuje dr. Becker, ki ga je z Bismarckom sklepalo najožiše prijateljstvo. Vender se Nemčija ni še upala na

[1]) Tegesser: La lutte civilizatrice p. 194.
[2]) Sirius, Les ennemis l'Occident p. 150.

Digitized by Google

dan sè svojimi načrti. Vgoden čas za to se je zdelo da je prišel, ko je na tla potrla svojega največega sovraga, Francoza, v srečni vojski l. 1870—71. Tedaj se je zdelo, da ne more nobena sila več zadržavati nemško-protestantskih zmag.

Presega namen naše razprave, da bi tu natančniše opisavali, kako kruto je bilo to preganjanje. Pretrgale so se vse vezi z Vatikanom, kaznovali so se na razne načine, izganjali, zapirali škofje in duhovni; nezdrave ječe, pičla hrana, nečloveško ravnanje je več njim zaplodilo kal smrtne bolezni; niti maševati niso dali niti sakramentov vpravljati. Hotelo se je z eno besedo katoliško hijarhijo zatreti, s tem vničiti nemško cerkev.

Kruti fizični sili se je pridružilo slovstvo in umetnost, oboje najmogočniše sredstvo, s katerim se vzgaja ljudstvo in mladina; vse je moralo služiti, da se je v duhovih netilo sovraštvo proti Rimu. Von Sybel je v svojem delu „Die klerikale Politik im 19. Jahrhundert“ z neslišano nesramnostjo pačil zgodovino, da bi narod preveril o rečeh, ki niso nikoli bile, da bi razkril skrivnosti klerikalne politike, katerih ljudstvo ni še poznalo. Slikarji so k domišljiji govorili s podobami, ki so bile, kar tiče umetnijske izvršitve, dragocene, a po misli in namenu nizke, podle. Tako je n. pr. M. Kaulbach naslikal podobo, ki predstavlja nadangelja Mihaela, ki ima biti simbol nemškega cesarstva; pod nogami mu stoje drugi premagani vladarji, ob strani pa papež, v obupnem stanji, v roki tišči silab in pisano določbo o nezmotljivosti; beži z druzimi kardinali; jezuit pa, ki ga je od same togote krč zvil, vmirajoč trga zemljevid nemške države; drug duhoven žuga sv. Mihaelu z molkom in s pestjo.

Začetkoma se je namerjalo napasti le katoliško cerkev, a ko so se strasti razvnele, poznalo se ni kmalu nikakih mej — napadati se je začelo vsako verstvo. Na monakovskem vseučišču je smel profesor Brantl kar očitno pred slušatelji govoriti: „Ako je kdo mej Vami, ki veruje neumnosti, kaker je bivanje Božje, prosim ga, naj ne obiskuje mojih predavanj.“ In Bismarck sam se je po zmagi nad Francozi čutil tako vsegamogočnega, da je po gledališčini predstavi, ki jo je bil priredil poslanec von Sybel, navzočim z vso resnostjo predložil v razgovor vprašanje, ali se res mora Boga bolj vbogati nego ljudi! [1])

Mogočna Nemčija, ne da bi se dala podučiti od toliko svarilnih vzgledov v zgodovini, je hotela poskusiti, ali res biva v katoliški cerki Božja moč. In bil je res čas, ko cerkvi ni bila naklonjena niti ena evropska vlada, vse je šlo mogočnemu, zvitemu nemškemu kancelarju na limanice. Zadnja leta Pijevega življenja bila so britka; Previdnost je res hotela, da veliki papež vmrje na križi. Vezi mej Nemčijo in Vatikanom so bile pretrgane, redovniki, pred vsem jezuitje, pregnani, škofje in duhovni

[1]) Allgemeine Augsburger Zeitung 19 marcija 1875.

Digitized by Google

po ječah, čeda razkropljena: zdelo se je, da se bo kmalu smela zapeti nagrobnica rimskemu papeštvu. — Od božiča 1877 je Pij IX vidno hiral. Pričakovala se je v kratkem njegova smrt, z njim bi se imelo pokopati papeštvo. Nastavljeno je bilo vse — Bismarck imel je v Rimu najzvestejšega zaveznika, Viktorja Emanuela — 31. decembra 1877. je kralj podpisal od ministrov mu predloženi pogrebni red za Pija IX . . . Tako se je računalo. Pa Vsemogočni je prekanjenim diplomatom račun prečrtal. En teden za tem je bil Viktor Emanuel poklican pred sodni stol večnega Boga; sovražniki papeštva so ostali zmedeni, njih nakane neizvedljive, potem ko je prominol njih glavni zaveznik. Ta žarek upanja je posijal v zadnje dni Pijeve, ki je mesec za tem svetu zatisnil oči — in predno so se mogli diplomati in masoni zbrati in posvetovati, je vže izvoljen stal pred svetom nov papež — Leon XIII. Z njim je začela cerkev vstajati. Bismarcku so socijalisti, katere so se posebno za dobe „Kulturkampfa“ vjačili, oči odprli. Vklonil se je nevkrotljivi moči rimskega papeštva; boj je nehal, cerkvi storjene krivice so se začele popravljati, in mesto nekdanjega sovraštva naklanjali se je začelo katoličanom občudovanje, sočutje, katero raste od dne do dne. „Kulturkampf“ t. j. očitno preganjanje katoliške cerkve na Nemškem postalo je za vse čase nemogoče!

Moderna država v najnovejši socijalno-politični revoluciji.

Vže enciklopedisti 18. veka so izrekli načelo: država loči se od cerkve! To načelo je do skrajne meje v dejanje izvela francoska revolucija. Reakcija, ki se je kasneje poskusila proti pogubnim idejam l. 1789, ni bila niti odločna ni dovolj radikalna, da bi se mogel voz državne politike potegniti iz tira, v koji ga je spravila protikrščanska filozofija. Od tedaj se je država čedalje bolj odtujevala cerkvi in njenim naukom. Iz javne vzgoje, iz zakonodajstva in iz vseh strok javnega delovanja se je čedalje bolj izobčeval Kristusov evangelij: moderna država je sprejela evangelij racijonalizma in naturalizma, postala je — liberalna.

Papeži so večkrat opominali, da ta pot je poguben ne toliko cerkvi, katero vzdržuje Božja beseda, ampak pred vsem državi sami ter socijalnemu redu. Ta pot pelje v socijalizem in komunizem. Tako je slovesno opominal Pij IX evropske državnike z imenitnim silabom od l. 1864; isto je z besedo in pismom ponavljal Leon XIII; dovolj tu omeniti njegove okrožnice o vredbi krščanske države, o masonizmu.

Pa moderna država je za besedo katoliške cerkve gluha, in ker je ne sliši in je noče sprejeti, slepo drvi nasproti svo-

Digitized by Google

jemu poginu. Moderna država pomežikuje s priseženimi nasprotniki državnega in socijalnega reda, jih boža, sè svojim denarjem, plačuje profesorje in pisatelje, da goje in širijo protidržavne in protisocijalne nauke; preslepa je, da bi razumela, kako mora na njenih šolah predavana teorija razrušiti obstoječi red.

Pač pa slepi niso oni revolucijski apostoljni, kateri se vsiljujejo v ljudska zastopstva, v postavodajavne zbore, v ministerstva, na dvore, da bi tako vplivali na vladarje, na javno življenje in politiko. Prišlo je v Evropi tako daleč, da na mnogih dvorih ima loža ne le vplivno, ampak vodilno besedo, in so vladarji vedoma ali nevedoma le izvrševatelji tajnih nakan, ki se sklepajo v masonskih shajališčih.

Liberalizem tira moderno državo v socijalizem; poslednji je le sin in torej naravni dedič liberalne države. Tudi zgodovina ima svojo logiko; ta logika so pravzaprav večno veljavni, nevklonljivi zakoni resnice in pravice, ki imajo svoj razlog v Bogu. Kaker resnica rodi resnico, tako laž rodi laž. Liberalizem je velika protikrščanska laž, in ta liberalizem je rodil drugo laž — socijalizem:

Das ist der Fluch der bösen That,
Dass sie fortzeugend Böses muss gebären.

Kdor sprejme nauke liberalizma, mora dosledno priti do socijalizma; državni liberalizem mora dosledno končati v socijalizmu. Poglejmo!

Liberalizem obožava državo, držeč se Hegelove definicije: Der Staat ist der präsente Gott; vender govori o veri, o krščanstvu, o cerkvi. Pa to je nelogično, nedosledno; ako je država navzoči bog, potem je bil ves razvoj krščanske vere le zmota. Logično sklepajo le socijalisti, ki nečejo vedeti ničesar o verstvu, o cerkvi, o bogočestju.

Liberalizem hoče zakonu vzeti verski značaj, oklicavši ga za posvetno pogodbo. Vender hoče zakonsko zvezo še obdržati v obliki civilnega zakona. Nedosledno! Dosledno sklepa le socijalizem: „Ako ni Bog sam nobene postave dal glede zakona, potem je naša volja nam postava, in naše mejsobojno nagnenje je naravno pravo, ki nam ga ne sme nihče kratiti.“

Liberalizem uči: Ni večne, božje postave nad državo: državna postava je absolutna. Cerkev, družina, oče nima drugega prava, nego ono, katero jim daja država-bog. T o d a l a s t n i n a j e n e d o t a k l j i v a. Sicer so pa tudi tu izjeme: cerkvi se sme vzeti, kar ima, kajti njena lastninska pravica se izvaja le iz državne postave; tudi vsem drugim katoliškim zavodom in

[1]) Liberalismus, Socialismus u. Christenthum etc. von Wilhelm Em. Freih. v. Ketteler, Bischof v. Mainz.

Digitized by Google

vstanovam se sme premoženje vgrabiti — a naše lastnine se ne sme nihče dotikati! Socijalizmu je pa to govorjenje nelogično; on sklepa tako: „Nezmisel, kar govorite, liberalci! Je država, kaker trdite, v resnici vir postave in vsakega prava, potem je ona tudi vir lastninskega prava. Karkoli država določi glede lastnine, je pravo; zatorej zahtevamo, naj se lastninske in dedinske postave prenaredijo. Kruto, nečloveško je, da se nahaja vse imetje, ves kapital v rokah malo ljudi, a velika množica mora stradati. Naj se odpravi dedinstvo pravo; pravico do lastnine in vžitka naj daje le lastno delo. Zemljišče je obča last vseh ljudi!“ — Prav govore! Ako je država navzoči bog, kdo ji bo mogel odrekati oblast tudi lastninsko pravo predrugačiti v smislu socijalistov? Dovolj v državni zbor spraviti večino socijalistično mislečih poslancev: kar oni sklenejo, je prav, ker v večini glasov se — po teoriji liberalcev — izraža absolutna državna volja, volja božja!

Liberalizem zasmehuje večnost, zasmehujo vsako verstvo in tolažbo, ki jo daje vera trpečemu človeštvu. Vživanje — to je edini smoter človeškega življenja. Zatorej grabi po bogastvu, da bi dobil sredstev za vživanje. Nič mu ni mar, da celo naravno in potrebno se mu zdi, ako pri tem devetdeset odstokov ljudi dela in trpi le zato, da se jih deset odstotkov pase in veseli! Na vse to odgovarjajo socijalisti prav logično: „Prav, tudi mi zasmehujemo vero in večno življenje. Enako vam črtimo duhovne. Ni pekla, ni nebes, ni bodočega povračila, to je naše prepričanje; saj smo se vsega tega ravno od vas naučili, iz vaših listov, iz vaših knjig, tako se nam je v glavo vbivalo na vaših šolah . . . A zdaj poslušajte nas: Ako je res, da ni življenja po smrti, da ni nebes, ako je res, da človek nima drugega smotra, nego vživati sedanji svet — potem je neodpustljiv greh, da se devetdeset odstotkov ljudi izključi od vživanja zato, da se zamore veseliti in vživati le deset odstotkov. Vsi morajo tedaj enako vživati, mej vse se mora po enakih deležih razdeliti imetje; nihče nima vživati, kar si z lastnim delom ne prisluži! Po tem, kar vsakdo pridela z lastno roko, naj se mu odmeri. Mi ne moremo več prenašati, da brezvestni odstrižniki kuponov vživajo vse zemeljske dobrote, mej tem ko delavec-trpin vmira od gladu.“ — Tudi to je prav, dosledno — z liberalnega stališča!

Liberalizem oklicuje enakost vseh ljudi. Zatorej hoče popolnoma zravnati razliko mej stanovi. Pa liberalizem je lažnjiv. V tem ko govori o enakosti, vvaja v društvo človeško največo, najneznosnišo neenakost, ki se nahaja mej modernimi Rothschildi in tovarniškimi delavci; liberalizem razdeva enakost prava, ki je imajo vsi do splošne omike, ker omogočuje obisk srednjih inviših šol le premožnišim; liberalizem razdeva enakost v političnem življenji, ker volilno pravo dela odvisno od denarja; v javnem in saseb-

Digitized by Google

nem življenji daje bogatinom pred vbožnimi državljani raznih predpravic; najvplivniše in najbolj tolste državne službe podeljuje liberalizem plemičem, a plebejec, bodi še tako učen, še tako spreten, je od takih služb malone popolnoma izključen. Vsi enaki pred zakonom! kliče liberalizem, v resnici pa zapira in obeša le male tatove, a odlikuje velike! Pojdite rakom žvižgat s tako enakostjo — z vso pravico odgovarjajo socijalisti liberalcem. Vi le slepite veliko množico, mi še le hočemo izvesti popolno enakost, a v to je treba pred vsem vas in vašo slepilno vlado prevreči, vzeti vam denar in imetje pa razdeliti je mej zatirano množico!

Liberalizem kliče: Vse z ljudstom! Kajte Hegel, njegov apostelj, piše: „Ljudstvo kot država je absolutna moč na zemlji.“ To je bilo geslo, pod katerim je liberalizem napovedal vojsko od Boga postavljeni oblasti. Zasmehujoč stari, čestitljivi nauk aposteljnov, da vsaka oblast je od Boga, je hotel, da se kralji imenujejo ne več „po Božji milosti“, ampak „po ljudski volji“! Liberalizem je ljudstvo, katero je nekdaj v svojih vladarjih čestilo namestnike Božje, razvadil, da je iste vladarje začelo smatrati za svoje služabnike, za izvrševatelje svoje absolutne volje; liberalizem je vcepil v narode princip revolucije. Socijalizem hoče le žeti, kar je oče liberalizem zasejal. Prav! odgovarja on: vse z ljudstvom! Tudi mi smo za to. A vi liberalci niste pravi zastopniki ljudstva, to smo le mi. Vi zastopate deset odstotkov imajočih državljanov, mi pa devetdeset odstotkov delujočih nemaničev. Primerjajte 10 : 90 = 1 : 9! Pri nas je tedaj narod, po nas se oglaša njegova volja. Narod, po Hegelu absolutna moč na zemlji, niste vi, to smo mi! In država, navzoči bog, katerega volja je božja volja, smo mi sè svojimi delavci in kmeti, ne vi sè svojimi kapitalisti in bankirji. Zgodi se torej naroda božja volja: dajte nam sèm, kar imate, ako ne, vas stre narodova pest!

Liberalizem povsod zagovarja posilno šolo, češ, le državi pristoja pravica vzgajati in duševno izomikati deco. Država je potemtakem gospodarica naših glav, naših volj, naših vesti, naših duš! Prav — poprime tu socijalizem: ako pripada državi oblast čez vest in dušo državljanov, sme se ji tem manj odrekati oblast čez telesa, čez zemljišče in drugo zemeljsko imetje. Kdor zagovarja posilno šolo, mora isto tako in še bolj dovoliti, da se država polasti vsega privatnega imetja — kar je ravno glavna točka našega, socijalističnega programa.

Liberalizem hoče vse podržaviti; podržavil je vže sol, tobak, šolstvo: podržavlja čedalje bolj javne ceste, posebno železnice; podržavlja javno policijo, krati avtonomistična prava ter v isti meri centralizuje; liberalizem hoče se državno uniformirati, celo profesorje in dijake; liberalizem žuga vse povojačiti, vže učečo se mladino z gimnastiko pripravlja za vojaške

Digitized by Google

vaje; sploh: liberalizem omejuje, zatira povsod in v vsem individualno prostost državljanov, hoteč, da le država sè svojimi organi vse dela, vse vpravlja, v vse se vtika. A to, ravno to je, kar namerja tudi socijalizem; on hoče namreč, da bi le država, edino država vse imela, vse vpravljala, vsem delila delo in kruh; individualnost naj bi izginila![1])

Tako tedaj drvi liberalna država z velikanskimi koraki naproti socijalizmu. Edino sredstvo, da odvrnemo nevarnost, ki nam preti, da zarotimo strahove socijalne revolucije, je radikalna reakcija proti liberalnim naukom, reakcija v duhu krščanskih načel. Vsaka fuzija pa še tako dobro mislečih strank, vsaka koalicija, ki si je postavila za smoter izogibati se vsakeršnih načelnih vprašanj ter ohraniti dejansko stanje sedanjih političnih razmer, ne bo nikdar kos socijalistični propagandi. Naše dejanske razmere slonijo na liberalnih zakonih, in ohranjati tako zvani status quo pomenja pri nas isto, kar dati liberalizmu čas in priliko, da se razcvete in dozori do socijalizma!

Da bi vender razumeli, kar je tako jasno! Grehi državnega liberalizma se bodo strašno maščevali; to maščevanje bo izvršil oni socijalizem, ki si ga liberalizem sam vzgaja; in to maščevanje bo opravičeno: zahteva je logika človeške misli, ki je logika previdnosti Božje. Kdo ne bo priznal, da so — z liberalnega stališča — logične, opravičene besede, s katerimi je Viktorja Tixota zavračal l. 1874 nemški socijalist Bebel: „Pravite nam: lastnina je sveta; pa če je sveta, zakaj ona Prusija, katera nas zapira v ječe in nas preganja vže deset let, siloma združuje narode, kateri se temu protivijo, ter nam tako z dejanjem dokazuje, da velika beseda „lastnina“ nima pomena? Ali pa je morda obstoj celih držav, ali so morda prava starih monarhij manj sveta kot posestva privatnih lastnikov, kot hiše, kot tovarne? Kaker brž se je rušilo zgodovinsko pravo, na katerem sloni lastnina, je poslednja nehala; ko se je prevrglo dedinsko pravo, je socijalizem vže zasajen“. Liebknecht, drug socijalističen poslanec, govoril je v enakem smislu: „Bismarck je za nas več delal, nego bi bilo storilo pet socijalističnih ministrov: sè svojo prevratno politiko, ki jo je začel l. 1866, odstranil je vse ovire, ki so nam bile na poti . . . Kaj se nam je štelo v greh? — Klical je v državnem zboru isti Liebknecht — katerega zločinstva se je dolžilo nas socijaliste? Veleizdajstva! Pa potem ko so se s prestola pahnili vladarji vladajoči „po milosti Božji“, potem ko se je razrušila federativna konstitucija nemškega naroda, se li more še vedeti, se more reči, kaj je veleizdajstvo?“

Et nunc, reges, intelligite!

---

[1]) Prim. Balmes, Gold. Büchlein, po katerem smo tu posneli glavne točke.

Digitized by Google

Bodočnost — republikanska?

Naj se nihče ne vstraši tega naslova — mi nočemo z njim plašiti, ampak izreči hočemo svoje mnenje o obliki bodoče države. Govoriti hočemo objektivno. Vže dolgo pred nami je izjavil največi politiški veleum našega stoletja, Napoleon Veliki: Evropa bo v novem stoletji ali republikanska ali kozaška. In pred tremi in pol leti je rajnki kardinal Lavigerie Napoleonovim besedam dostavil: „Morda bi Napoleon zadnjo besedo zamolčal, ko bi bil priča o napredovanji in rastoči drznosti nihilizma". Da, tudi Lavigerie je l. 1890 izrekel, da Evropina bodočnost je republikanska; kar je pa pri tem najpomenljivejše, Lavigerie je opetno povdarjal, da tako govori v sporazumenji in po želji papeža Leona XIII. Ne kaker bi bil papež glede takih, čisto političnih vprašanj nezmotljiv, a znana je celemu svetu politiška modrost in proroški vid Leona XIII; zato so besede Lavigerie-jeve nekako pretresle Evropo. Po pravici!

Nam zdi se to prerokovanje le preosnovano, nego da bi ga resno ne poštevali; kajti novejša zgodovina prejasno kaže, da se Evropa z velikanskimi koraki bliža republiki. Označili smo konečne smotre najnovejše socijalno-demokratične revolucije. Ona namerja zrušiti cerkev in državo. Kar se cerkve tiče, smo v miru — zidana je na Božjo besedo. Ne tako država. Revolucija pridno spodnaša stebre monarhične Evrope; prisegla je monarhiji pogin. V politiki konečno namerja vseobčo republiko. Koliko se ji je njeno razdevno delo posrečilo, ve vsak, kdor le površno pozna zgodovino 19. veka. V Franciji, najnaprednejšem evropskem narodu, je monarhija pokopana; ko se je v teku poslednjih sto let v raznih oblikah zopet in zopet povzdignila, jo je vselej revolucija splavila. Zdaj vže nihče resno ne misli na njeni povrat. Kaj pa po druzih državah? Tód republika sicer ni še formalno zavladala, a da se to zgodi, je le vprašanje časa. V Italji, v Španji, v Portugalu se monarhija brezupno bori z republikanskim življem. Vsak dan nas zna iznenaditi z novico, da je v teh deželah bruhnila revolucija, da monarhije ni več. Dvoje izmej najmogočniših držav amerikanskih, Mehika in Brazilija, ste siloma se otresli monarhične vlade zamenivši jo z republikansko. V Nemčiji se čudovito vjačuje in širi socijalni demokratizem, ki žuga v malo desetletjih monarhijo spodplaviti. Kaj porečemo še le o Rusiji, kjer nihilizem razjeda vse konservativne elemente? Razsnovalni proces monarhističnih skupin se vrši čedalje bolj.

Evropa je monarhistična le po imenu, v bistvu, po duhu je republikanska. Kdo pravzaprav vlada v naših monarhijah? Monarhi imajo le še senco nekdanje oblasti — inicijativa postavodajalna, iz katere izhaja politično gibanje, nahaja se pri ljud-

Digitized by Google

stvu, ki jo izvršuje po svojih zastopnikih; monarhi kmalu ne bodo imeli drugega posla nego skljenene postave podpisavati ter k večemu z razpuščenjem državnega zbora za kratek čas vstaviti državni stroj, kateri je vže tako po duhu republikanski, monarhičen pa le na videz. Kako se pač moti naše ljudstvo, katero, po tradiciji iz nekdanjih časov, vedno še, kar je sklenila večina poslancev, nazivlje s čestitljivim, monarhičnim „cesarsko"! Stara beseda je izgubila nekdanji pojem — duh republikanski prodira; ali ne, recimo, kar je še slabše — duh nihilizma t. j. duh negacije vsake objektivnosti in avktoritete: to je sad konstitucijonalizma, v katerem se resnica in pravo določuje in menjuje po večini glasov. Kaj pa še le, ko bi kdaj v državnem zboru prišli na vrh regovileži duha mladočeskega? Zgodovina pozna vže slučaje, da so parlamenti, sklicani od kralja, vkloniv̌si se republikanskemu toku, z večino glasov tega kralja odstavili, prognali.

Mi se nikaker ne čudimo, da se republikanski živelj tako jači. Saj je dandanes mej omikanim svetom rekel bi v modi monarhijo smatrati kot zastarelo ter pomežikovati z republikanci. Vzemimo našo tako staro, tako čestitljivo monarhijo, kaker jo je svet težko kdaj videl, in vender . . ? Stopimo n. pr. v šolo: kako navdušeno se tu neredkokrat govori o francoski revoluciji, o pridobitvah leta 1848! In, če se dobro spominjam, se celo v neki slovenski zgodovini, ki je namenjena za šolsko rabo, kot poseben junak proslavlja Garibaldi. Gambetta itd. Ste brali morda nekdanji dunajski „Zvon"? Ako ne, prosim, li vzemite ga, našli boste tam, kako spoštljivo govorijo c. kr. profesorji, n. pr. Šuklje, o „maziljencih Gospodovih", o kraljih „po milosti Božji", a kako znajo najbolj rudeče republikance: Dantona, Robbespierre-a itd. proslavljati kot najvzorniše značaje! Čudo potem, ako se mlaji rod, ki živi od takega revolucijonarno navdihnjenega slovstva, polagoma navzame republikanskih nazorov?

Monarhija si sama koplje grob, izključujoč iz zakonov, iz šole, iz javnega življenja katoliško cerkev, katera po vzgledu apostelnovem narode uči spoštovati v kraljih namestnike Božje, katera nalaga podložnikom kot vestno dolžnost pokorščino višim oblastim, katera mazili vladarje, da vladajo narode po „milosti Božji". Monarhija je sama odprla državne šole brezbožni filozofiji, katera taji osebnega Boga nad svetom in postavlja v ljudsko voljo absolutno moč, koji se mora vse klanjati. Mislimo li na šestnajsto in poslednja stoletja, kako je od lažifilozofov obožavana absolutistična monarhija z nogami teptala najsvetejša prava katoliške cerkve? Koliko je papeštvo trpelo od absolutistov, kaker je bil Ljudevit XIV? Ako je vse preganjalce katoliške cerkve in papeštva dosegla žalostna vsoda, bodo li izvzeti oni, kateri cerkev vklepajo v brezštevilne paragrafe, kateri jej po brezverskih šolah dušijo nedolžne otroke, kateri so papeštvo oro-

Digitized by Google

pali njegovega posestva, kateri so vgrabili samostanom in pobožnim bratovščinam premoženje? Bodočnost bo še le razkrila, koliko so se evropske vlade pogrešile nad papeštvom in cerkvijo le od l. 1859 pa do onega časa, ko se je revolucija polastila Rima. Ako je res, da se maščuje vsaka krivica, a posebno krivica, koja se prizadene Kristusovi cerkvi, potem naj se Evropa trese: finis, veniet finis!

Ne smemo prezreti še neke druge okoliščine. Naravna zaveznica, najmočniši steber vsake monarhije je aristokracija. Dokler je ta moralično krepka in zanesljiva, se ni bati, da bi se zmajal vladarjev prestol; a brž ko jame plemstvo moralično hirati, ko se je izneverilo starim monarhističnim tradicijam pa pravim načelom, majati se jame tudi prestol. In žal, posledne zapazujemo po vsej Evropi. Vže enciklopedistična filozofija v zvezi z brezbožnimi pisatelji, kaker je bil Voltaire, D'Alambert in drugi, je okužila evropsko plemstvo. Od tedaj naša aristokracija propada — moralično in gmotno. Moralično jo mori racijonalizem in brezverstvo, gmotno jo zadušuje židovstvo in velikomestni kapital. Iz evropskega plemstva je večinoma izginilo krščansko čustvo. Iz plemstva je nekdaj izhajalo premnogo odličnih cerkvenih knezov, zagovornikov krščanskih načel, požrtvovalnih osnovateljev različnih krščanskih del in vstanov — in zdaj? Zdaj stoji plemstvo v Italiji, v Franciji, v Španiji in drugod večinoma v vrstah nasprotnikov cerkve in krščanstva. S krščanskim mišljenjem gine iz njega čedalje bolj spoštovanje zgodovinskega prava, zvestoba do postavnih vladarjev. V Avstriji je plemstvo deloma očitno prestopilo v tabor liberalcev, deloma je pa otrpnelo izgubivši razum za sedanjost pa njene p r a v e potrebe. Avstrijsko plemstvo, se čedalje bolj spozablja svojega vzvišenega poklica. Naše plemstvo bi moralo vedeti, da je pognalo svoje korenike iz krščanstva, po katerega nauku daje pravo plemenitost človeku le krepost. V boji za pravico, za vero, za papeža, so se stari oplemenili in oslavili. A temeljna krepost krščanstva je ponižnost. Pravo, krščansko plemstvo, akoprav služi kralju in podpira njegov prestol, mora vender od druge strani ponižati se do ljudstva, braniti, vzgajati je. Da, plemstvo posrejuj mej vladarjem in ljudstvom, in v vsej svoji visokosti ne zabi, da je kraljev in viših poklic živeti in delati za veliko množico. „Kdor je poklican svobodnik, suženj je Kristusov" tako uči sv. apostelj.[1]) In „kdor je vodnik, bodi kaker služabnik" — opomina Jezus Kristus. Plemstvo je vodnik ljudstva, torej služi mu; plemstvo bodi demokratično, to pa posebno v naših časih, ko socijalizem vporablja vsa sredstva, kako bi ljudstvo izneveril prestolu in postavni avktoriteti. V luči krščanske vere je plebejec otrok Božji, v očeh Božjih nič manjše vrednosti nego katerikoli mogotec. Pa v naših

[1]) I. Kor. 7. 22.

Digitized by Google

časih je liberalizem prevrgel krščanski red. Delavec, kmet je brezpravna številka, na katero se nimamo nikjer in v ničemer ozirati! Kristusov rek: Nisem prišel, da bi si dal služiti, ampak da bi služil — premenil se je v nasproten nauk: Mi smo tu, da si damo od narodov služiti, a ne da mi njim služimo! V tej omoti živi tudi naše tako zvano konservativno plemstvo. Ono se smatra previsoko, nego da bi se ponižalo do preprostega ljudstva, je vodilo, podučavalo ter je odgajalo k pravemu napredku in sreči. Plemstvo naše misli, da delavec nima duše, ki bi bila dovzetna za nove ideje. Velika množica je mrtva snov! A to mrtvo snov pridno obdelujejo socijalisti — da jo ožive s e v o j i m i idejami ter porabijo proti monarhiji in plemstvu. Naj plemenita gospoda nikar ne mislijo, da bode od socijalistov vzgojeni plebejec strašil se pred blestečimi naslovi, pred dolgo vrsto slavnih zgodovinskih imen! Da, to plemstvo, pravimo konservativno plemstvo, se huduje, ako hočemo ljudstvu na pomoč. Potem ko se je ljudstvu od zgore dala svobodna vstava, da tudi ono govori v politiki, zamerjajo, ako se od zdolej, v imenu natiranega ljudstva kritikuje njih cerkvi in državi, občnemu blagru pogubna, židovstvu koristna politika! Da je nekrščanska, liberalna, breznačelna (koalicijska) politika pogubna i državi i tudi d i n a s t i j i, kazalo je l. 1848, a kažejo tudi zdaj dogodki na Ogerskem. Plemstvo, nekdaj najmočniši steber monarhije, se je izneverilo svojemu poklicu plemstvo propada in siloma vleče za sabo tudi monarhijo.

Mi smo pripravljeni za slavno habsburško dinastijo preliti kri, mi si ne moremo misliti, da bi se kdaj zmajal njen prestol . . . a vender pišemo to s krvavečim srcem . . . .

Cerkev se nima od katerekoli državne oblike ničesar bati, torej tudi ne od republikanske. Vse državne oblike so na sebi dobre, torej morejo i narode osrečiti, da se le v njih spoštuje Božje in človeško pravo. Dokaz so mnoge sedanje republike, v katerih se krščanstvo vrlo razcvita. Vse je odvisno od tega, da se v republiki narodje zavedajo svoje vere, da vestno izvršuje svoje politične dolžnosti; tem potom je mogoče dobro mislečim priti do vladanja ter po zakonodajstvu predrugačiti se javne razmere. Republika kot t a k a se ni nikdar pregrešila proti cerkvi, a pač pregrešili so se oni, ki so njene svoboščine zlorabljali.

Ako smo tedaj govorili o republikanski bodočnosti Evrope, nismo hoteli s tem reči, da si take bodočnosti ž e l i m o — nasprotno je res! Ne želimo si je — pač pa želimo, naj bi se monarhična Evropa vže danes vrnila k načelom krščanskim, naj bi se spravila s katoliško cerkvijo ter z ž a l j e n i m p a p e š t v o m, ako ne, pade nad njo Damoklov meč krvave socijalno-politične revolucije! Mi smo hoteli iz znamenj, ki nam jih podaje sedanjost, sklepati na bodočnost, katero Bog od Evrope odvrni!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Ernest Renan.

Bolje bi jim bilo ne spoznati poti pravice, kaker pa, spoznavši jo, nazaj obrniti se od izročene jim svete postave.

II. Petr. 2. 21.

Strauss pa Renan — par nobile fratrum! Prvi Nemec, drugi Francoz, srečala sta se na polju negativne protestantovske kritike ter si, kaker Herod in Pilat, pozabivši narodnostno nasprotje, podala roke zoper Jezusa Kristusa in njegovo cerkev. Oba sta bila v mladosti v krščanski teologiji dovolj podučena, da celo posvečena duhovskemu stanu, a žalibog kmalu zaigrala milost sv. vere ter obrnivši hrbet cerkvi ves čas svojega dolgega življenja metala kamenje zoper lastno nekdanjo mater. Začenši ogledovati si sv. pismo skozi pobarvana očala protestantovskih načel in tedanje filozofije, prišla sta do verskih dvomov, od dvomov do brezvernosti, od brezvernosti do panteizma in nazadnje do — nihilizma.

Obema je bilo sredstvo taisto: blesteči in mameči slog, dvoumno besedičenje, navidezno pobožna in nedolžna pisava, s katero sta prikrivala svoje brezverstvo, uporaba vže davno pozabljenih protiverskih fraz in navideznih dokazov, katere sta spačenemu vkusu svojega časa primirila in v nakičeni opravi nudila. Oba sta bila velika talenta, da ne rečem ženija, katera sta štela na tisoče in tisoče vročih čestilcev in hudih nasprotnikov, ki sta spisala na kope knjig, a pri vsem tem ostala brez prave šole in vstrajnih učencev. Dasi vzrastla iz ljudstva, sta z visocega svojega stališča oholo in zaničevalno gledala na niže ljudstvo rekoč s Horacem: odi profanum vulgus, ali pa s farizejem: noli me tangere! Ne eden ne drugi ni imel zmisla za človeštvo in njegove potrebe. Oba sta kot učenjaka-aristokrata sukala se v viših krogih, vklanjaje se mogotcem tega sveta, a v politiki držala sè sovražniki lastnega naroda.

Milostljivi Bog je bil obema podaril izredne dušne darove in ju je ves čas njiju dolgega življenja obsipal sè zdravjem, srečo, slavo in blagostanjem, pa oba sta nevtrudno in zagrizeno pisala zoper njegovega maziljenca (Krista), še v visoki starosti čudovito čila in vstrajna, oba sta — žalibog — vmrla nespokorjena, zavarovavši se celo na smrtni postelji proti vsaki spreobrnitvi ter bila pokopana brez — križa!

Razloček med obema je le ta, da je bil Strauss kot Nemec globokejši in resnobniši ter se bavil le z verskimi in filozofični-

Digitized by Google

mi vprašanji, Renan pa, njegov učenec in posnemovalec, obsežnejši, okretnejši, a tem plitvejši. „Bil je v svetu idej to, kar je bil Viktor Hugo v svetu oblik: zrcalo vesoljnosti, tolmač onega mišljenja, ki je bilo najbolj razširjeno za njegovega časa“ — tako je pisal francoski akademik Melchior de Voguë ob smrti Renanovi.[1])

Tudi vspeh radikalnega dela je pri obeh različen. Med tem ko Straussovo suhoparno „Življenje Jezusovo“ ni nikdar prodrlo v slojeve nižega ljudstva, je fini Francoz sè svojim lehkim in elegantnim stilom, z uporabo svetopisemskih mest in mističnih izrazov, z nekim versko-sentimentalnim duhom, z duhovitimi dovtipi in nenavadnimi skoki ljudi, posebno krasni spol, kar očaral. Priznati moramo, da je bil E. Renanov vpliv na svoj čas velikansk. Ne samo na Francoskem so se klanjali njegovemu gibičnemu in očarajočemu duhu, tudi drugod so ga slavili in ga še slavijo kot prvega francoskega stilista, kot teologa (?!) in filozofa, kot orijentalista in zgodovinarja, kot humanista in estetika.

Njegova brezbožna načela, podana v brezštevilnih knjigah, knjižicah in člankih, so največ pripomogla, da je Francoska prišla do one brezvernosti, nemoralnosti in korupcije, v katere brezdno smo z grozo pogledali o priliki panamskega škandala. Renanov pogubni in hinavski skepticizem, ki je neka čudna mešanica obupnega nihilizma in neke nekrščanske sentimentalnosti, razjeda še dandanes na Francoskem versko in družbinsko življenje posebno v viših krogih ter preti popolnoma spodriniti krščansko vero. Ta nova vera, „renanizem“ imenovana, je začarala vse tiste, ki nočejo biti odkritosrčni kristijani in tudi ne logični materijalisti, temuč ki hočejo združiti surovi materijalizem sè zlato moralo krščansko. Žalibog, da je prodrl Renanov strup tudi v niže ljudstvo in ga hoče atomizirati. Renanova brezbožna knjiga „Vie de Jésus“, prestavljena v moderne jezike, vstvarja socijalne demokrate in anarhiste.

Težko je govoriti o E. Renanu, posebno katoliškemu duhovnu. Njegovo obsežno delovanje terja obsežnih študij na raznovrstnih poljih znanosti in umetnosti. Najbolj pa se katoliški pisatelj boji, da ne bi, razobešaje Renanove vmazane cunje, žalil kako verno krščansko srce in onečastil vzvišeno nebeško podobo našega Zveličarja, ki živi v glavi in srci vseh vernikov. Vendar „treba je, da so tudi krivoverci“ (oportet et haereses esse), tako je neki dejal rajnki Pij IX, ko je slišal, da je E. Renan sramotno napadel našega Zveličarja. Upamo, da bode iz Renanovega životopisa marsikateri spoznal, da ta najnovejši antikrist ni tako velik in časti vreden, kaker njegovi čestilci blebetajo.

Kaker pišoč o Straussu, hočemo tudi tu najprej podati Re-

[1]) Revue des deux mondes 1892, 15. nov. „Après M. Renan“ p. 447.

Digitized by Google

nanov životopis, ker je zelo zanimiv in podučljiv in ker osvetljuje njegova književna dela in sploh ves njegov boj zoper katoliško cerkev; vmes bodemo s kratkimi potezami osvetlili njegov značaj in h koncu ocenili vrednost njegovih spisov.[1])

Ernest Renan se je rodil 27. febr. 1823 l. v Tréguierju, priprostem srednjeveškem mestecu na severnem obalu bretanjskem. Kaker sam živo pripoveduje v svojih Souvenirs d'enfance et de jeunesse, umrl mu je njegov oče še mlademu. Bil je namreč pomorski kapitan na mali kupčijski ladiji, a necega dne so našli njegovo truplo na morskem bregu. — Vsled tega je njegova rodbina prišla v bedo. Vdova, odvažna in razumna ženska, morala je težko delati, da bi prislužila kruh sebi in deci, izmed katere je bil Ernest najmlajši. Njegova mati ni imela samo dobrega srca in bila odkritosrčno pobožna, ampak tudi dovtipna in šaliva. Ker je mati imela v sebi po svojem očetu gaskonsko kri, in oče Renanov bil Bretonec, za to je Renan večkrat rekel, da ima v sebi dvojno naturo, namreč vernost bretonsko in dovtip gaskonski. Celo v starosti se je smejal protislovju te dvojne svoje nature; a ko je pozneje s knezom Napoleonom obiskal bil Laponijo, odkril je v sebi vrh tega še nekaj krvi laponske. Ako hoče Renan stem razlagati zmešani svoj značaj, prosto mu; vendar odločno oporekamo, da bi od telesnega pokoljenja bil odvisen ves razvoj temperamenta in značaja.

V Tréguierju je bilo deško semenišče, katero so vodili svetni duhovni. Mladi Ernest se je tam učil početkov latinščine, matematike in francoske literature po stari metodi. Ako pomislimo, da se je šolska mladina v Tréguierju zbirala iz vbogih dečkov, preprostih, da cela surovih Bretoncev, ki so ne umeč francoski, med seboj žvrgoleli po keltsko, — Bretonci so namreč Kelti, a ne Francozi — moramo priznati, da so si oni dobri duhovniki v Tréguierju pridobili lepih zaslug za razširjanje omike. Seveda so pri vzgojevanju mladine gledali najbolj na moralno stran in zategadelj jih ne more niti Renan dosti prehvaliti. „Naši učitelji — tako piše v svojih „Spominih na mladost,“ [2]) so se trudili narediti iz nas poštene ljudi.“ Z radostjo

[1]) Lani in letos se je na Nemškem in posebno v Avstriji zopet začelo pisati o E. Renanu; njegova smrt (dne 2. okt. 1892) je namreč dala temu povod. Med vsemi spisi o E. Renanu se najbolj odlikujeta poljski in nemški učenega vseučiliščnega profesorja P. Stefana Pavlickega, ki nesrečnega Renana jako prizanesljivo in mirno opisuje ter presoja. Glej: Przegląd polski. Krakov 1893, Tom. 110 št. 328 sqq. „Żywot i dzieła Ernesta Renana“ przez X. Dr. Stefana Pawlickiego. Jahrbuch der Leo-Gesellschaft f. d. J. 1893 Leben und Schriften Ernest Renan's, pag. 35 sqq. Ostro a pravično sodbo o Renanu je spisal A. Baumgartner S. J. v Stimmen aus Maria Laach, Freiburg 1893 „Ernest Renan's Apotheose“ p. 265 sqq. Najnovejši katoliški spis o Renanu dobiš v Historisch-politische Blätter 113 Bd. il Heft (113[11]) p. 804 sq.

[2]) Souvenirs d'enfance, Paris, 1883 str. 130.

Digitized by Google

se spominja čvrste svoje moralnosti, katera ga je dičila v njegovi mladosti. V taki duhovni atmosferi je rasel verni in pobožni deček. Služiti Bogu, postati kedaj duhovnik, morda celo kanonik ali generalni vikar v bližnjem St Brieuc-u, o tem je sanjal takrat mladi Renan. Ko bi ne bil vže mlad izgubil milosti sv. vere, bi bil morda res postal kras in ponos francoskih teologov ter neizmerno koristil katoliški cerkvi in svojemu narodu, a prišlo je žalibog — drugače!

Petnajst let in pol je štel Renan, ko je bil od slavnega Dupanloupa, poznejšega škofa orleanskega, poklican v malo semenišče z imenom St. Nicolas du Chardonnet blizo Pariza. Dupanloup je bil namreč takrat ravnatelj omenjenega semenišča in je po svojih agentih-duhovnikih vabil vanj iz vseh krajev francoskih najbolj odlične mladeniče, bodisi višega ali nižega stanu. Ker je bil Renan nadarjen in imel dobre rede, so ga Dupanloupovi agenti privedli v semenišče sv. Nikolaja. L. 1838 pride mladi Renan s kmetov v Pariz, ves začuden, kaker divjak, katerega bi bili vrgli iz afriške puščave v glavno mesto francosko. Dupanloup je imel sicer najboljše namene se svojim semeniščem; ali prehod je bil prenagel za neke poldivje mladeniče. Večidel so popadali v globoko melanholijo, zvlasti Savojci in Bretonci; nekateri so celo vmrli za domotožnostjo. Tudi Renan je bil zbolel in morda ima prav, ko pravi, da je ta prenagla premena nekaj ohladila njegovo prvotno toplo vero. A videli bomo, da so k temu pripomogli tudi drugi vzroki. Renan jako hvali nedolžnost in pobožnost svojih mladih let, katera je preživel v Tréguerju. Ali k nesreči so privlekli na dan spričevala onih časov, ki pričajo, da Renan ni bil takrat tak angeljček, kakeršnega se sam opisuje v svojih Souvenirs d' enfance. Spričevala pravijo, da je bil vže takrat raztresen, mlačen in indiferenten, kar se tiče službe Božje.

Drugi vzrok njegovega liberalnega mišljenja nam podaja sam pišoč v svojih „Spominih" na str. 184 takole:

„Akoravno je sv. Nikolaj (t. j. malo semenišče sv. Nikolaja) po svojem namenu imel biti zavetišče, zaprto vnanjemu hrupu, je bil vendar v teh časih najsijajnejša, najbolj posvetna hiša. Pariz je drl vanjo s polnimi valovi skozi dveri in skozi okna; cel Pariz, razen svoje korupcije; Pariz sè svojimi drobnostimi in velikostimi, sè svojimi smelostimi in cunjami, sè svojo revolucijsko silo in medlimi mehkužnostnimi. Moji stari duhovni v Bretagni so veliko bolje znali matematiko in latinščino kaker moji novi učitelji, ali prvi so živeli v katakombah brez svetlobe in zraka. Tukaj pa je posvetna atmosfera krožila prosto. Ko smo se sprehajali v Gentilly-u, ko smo se zabavali zvečer, so bile naše razprave brez konca. Naslednje noči za tem nisem spaval: Hugo in Lamartine sta mi polnila glavo. Za nekaj časa se mi je razodela popolnoma nova stvar. Besede talent, blesk, slava

Digitized by Google

so imele zame pomen. — Izgubljen sem bil za oni skromni ideal, katerega so mi bili vdihnili moji stari učitelji. Bil sem najet na morji, na katerem so name vdarjale vse burje, vsi toki tega sveta. Pisano je bilo, da ti toki in burje zaneso mojo ladijo k bregovom kamor me bodo moji stari prijatelji sè strahom gledali prihajati." — Ko je dovršil Renan pod (spretnimi ?) vodstvom Dupanloupovim humanistične študije, tako imenovano r e t o r i k o, gre v Issy blizo Pariza, kjer je imela kongregacija Sulpicijancev oddelek svojega bogoslovskega semenišča, namreč f i l o z o f i č n e šole. Bogoslovno semenišče nadškofije pariške se je namreč skladalo iz dveh domov, eden je bil s Issyu za filozofijo in drugi v Parizu pri cerkvi sv. Sulpicija za teologijo. Oba doma sta stala pod vodstvom oo. Sulpicijancev, ki še dandanes dajejo učenjake in profesorje katoliški univerzi pariški. Tedaj so učili v semenišču v Issy-u s k o l a s t i č n o filozofijo, a ne ono strogo XIII. stoletja, ampak neko filozofijo kartezijansko t. j. filozofijo Kartezijevo, popravljeno in vrejeno v treh zvezkih, ki so jih imenovali Philosophie de Lyon. Ime nosi ta knjiga zato, ker je bila izdana na povelje jauzenista Montazeta, nadškofa v Lijonu. Ta lijonska filozofija, precej racijonalistična, je bila v rabi po francoskih semeniščih še l. 1840, dasi je bila nevarna in nepripravna. Problemi so bili vsaj dobro postavljeni in v silogistični obliki dokazani. Ta dijalektika je bila izvrstna vaja za um. Sam Renan priznava,[1]) da se mora njej zahvaliti za jasno svoje umovanje, posebno pa za neko ročnost v razdeljevanji (habilité dans l' art de diviser,) ki je posebno potrebna pisatelju.

M o d e r n a filozofija ni smela čez prag isiškega semenišča; ali govorilo se je mnogo o tej filozofiji med francoskim duhovstvom, posebno o delih racijonalista Viktorja Cousin-a, ki je prvi priporočal Francozom moderno n e m š k o filozofijo(!), in o delih nekega obupanega profesorja pri College de France z imenom Jouffroy.

Skolastični zistem ima na koncu dokazovanj še stalno rubriko: solvuntur objectiones. Renanu so se zdeli vgovori slabo rešeni in zategadelj so ga nasprotnikov ideje le še bolj vabile in mamile. „Tako — pravi sam[2]) — so prihajale k nam vse moderne ideje pod odejo slabih refutacij." Tudi njegovi součenci, ki so prihajali z raznih učilišč, so mu pravili o nazorih A v g. T h i e r r y a, M o n t a l e m b e r t a in L a c o r d a i r e a. Renan je kot radoveden in ukaželjen mladenič mnogo čital, posebno o prostih urah. Najljubše njegovo berilo onega časa so bile knjige P a s c a l a, M a l e b r a n c h e a, E u l e r j a, L o c k e j a, L e i b n i t z a, D e s c a r t e s a itd. To je bilo vzrok, da je Re-

[1]) Souvenirs p. 246.
[2]) Souvenirs p. 248.

Digitized by Google

nan vže v filozofičnih šolah izgubil večidel prave vere. „Izgubil sem zgodaj vse zaupanje v abstraktno metafiziko, ki hoče biti neka vednost zunaj drugih vednosti in ki hoče rešiti sama najviša vprašanja človeštva. Pozitivna vednost je ostala zame edini vir resnice.“ [1]) . . . . „Matematika in fizična indukcija ste bili zmerom temeljna življa mojega uma, edini skali mojih zgradeb . . . . Spoznal sem nezadostnost onega, kar se zove spiritualizem. Kartezijevi dokazi o eksistenci duše, ki bi bila različna od telesa, so se mi zdeli vedno slabi . . . . Neki večni fieri, neko preustrojanje (une metamorphose) brez konca se mi je zdela postava sveta.“ [2]) (Panteist vže tedaj?)

Ko je Renan neki dan v šoli vprašan od profesorja razlagal, kako slabi so katoliški odgovori na vgovore nevercev in krivovercev in je profesorju živo vgovarjal, mu je ta rekel naravnost v obraz: Vous n'êtes pas chrétien! (Vi niste več kristijan!) Renan pravi na to, da je imel takrat Gottofrey — tako je bilo ime dotičnemu profesorju — popolnoma prav. Edini Gottofrey ga je bil med vsemi njegovimi profesorji jasno spoznal.[3])

Po dveh letih filozofije in sicer l. 1843 se preseli Renan v drugi del pariškega semenišča, v St. Sulpice, kjer se je učila teologija. Renan ni imel veselja do metafizičnih in bogoslovnih znanosti, tudi ne dosti za historične, ampak le za prirodne. Le kemija, astronomija, občna fizijologija rešujejo po njegovih mislih velevažna vprašanja o svetu in Bogu.

V bogoslovnici se je začel učiti Renan sv. pisma in dogmatike, posebno fundamentalne, ki obravnava temeljne kamene katoliške vere. Kar se tiče svetopisemskih znanosti, imel je najboljše profesorje, kaker n. pr. starega Garnierja, orijentalista Quatremèrea in slavnega Le Hira. Renan sam hvali te može, posebno Le Hira, katerega imenuje učenjaka in svetnika,[4]) kateri je združeval v eni osebi učenost in krščansko popolnost. Posebno je ta učenjak imponiral Renanu sè svojim temeljitim znanjem eksegeze in nemške teologije. Znal je do pičice Gezenija in Ewalda, bavil se je s feničanskimi napisi in je izmislil neko duhovito hipotezo, ki se je pozneje popolnoma vresničila. Renan se mora zahvaliti temu katoliškemu učenjaku za vso svojo znanost, ki mu je prinesla sloveče ime, posebno glede orijentalnih jezikov. Sam pravi, da kar ni od njega slišal, ni nikdar dobro znal. Tako n. pr. je bil Renan le slabo podkovan v arabščini, ker tudi njegov učitelj (Le Hir) ni bil izvrsten v tej stroki.[5])

[1]) Souvenirs p. 250.
[2]) L. c. p. 251.
[3]) L. c. p. 260.
[4]) Souvenirs p. 273.
[5]) L. c. p. 288.

Digitized by Google

Renan je imel veselje do svetopisemske eksegeze in do semitskih jezikov, morda je bila ta njegova še najbolja žila, in zato se je poprijel tudi nemščine, ker so tedaj nemški teologi, posebno protestantje, sloveli na tem polji! Študiral je poleg sv. pisma tudi dogmatiko, a žalibog le površno. Pri teh študijah je prišel naposled ob vso vero. Dvaindvajsetletni Renan se je učil komaj eno leto hebrejščine in ravno toliko tudi nemščine, da je mogel površno razumeti nemške racijonaliste, in to je vže zadostovalo, da je zavrgel celo sv. pismo. Po njegovem mnenju se nahajajo v sv. pismu bajke, legende, sploh sledi zmotljivega človeškega uma in dela, a ne Božjega navdiha. Njegova filologija in „kritika" ga je dovedla do spoznanja, da so nekatere knjige sv. pisma, n. pr. drugi del Izaije, Danijel, Judita apokrifne ali podložene, da Mojzes ni avtor Pentatevha, da so prerokovanja bila spisana post factum, da si evangelja drugo drugemu nasprotujejo itd. Vse te Renanove trditve so pogrete po Straussu, Reussu in tubinški šoli.

Mladoletni in lahkoverni Renan veruje na prvi pogled nemškim racijonalistom, ki si opiraje le notranje dokaze, stokrat drug drugemu in sami sebi nasprotujejo, prepirajo in pobijajo, a ne veruje skoro dvetisočletni tradiciji, katero v sebi hrani nepremagljiva, stanovitna katoliška cerkev. Pri nemških racijonalistih, kateri so prišli dandanes do tega, da vže tajijo Kristusa, je vse jasno ko beli dan in neovrgljivo, čeravno absurdno! Njegov učitelj, slavni Le Hir, si je, kaker tisočero drugih katoliških profesorjev, znal te vgovore rešiti in tako združevati znanost in vero, a mladega Renana so ti vgovori kar zmagali. Ni se potrudil, da bi katoliške apologete študiral. In tako ni prišel do resnice po besedah Bakona Verulamskega: „Površni okusi v filozofiji vodijo morda do brezverstva, globokejši pa privedejo k veri."

Ker je bil l. 1844 stari Garnier, vodja bogoslovnega semenišča in profesor hebrejščine, vmrl, dali so suplenturo hebrejščine Renanu ter nagrade 300 fr., katerih je pa on le polovico sprejel. Iz tega lahko sprevidimo, da je Renan vse svoje moči obračal le na orijentalne jezike in na svetopisemsko eksegezo in da ni imel časa resno baviti se z dogmatiko in krščansko filozofijo. Po tem takem se nam bo še bolj čudna zdela obsodba, katero slišimo iz tako neukih ust, obsodba cele katoliške dogmatike in teologije sploh. Renan pravi: „Katoliška teologija, zakleta s čarom 13. stoletja, je enaka gotični katedrali; ima namreč njeno velikost, neizmerno praznoto in pičlo trpežnost. Ne cerkveni očetje ne cerkveni pisatelji prve polovice srednjega veka niso namerjavali podati sistematične razlage krščanskih dogem, ne potrudivši se čitati sv. pismo zaporedoma. Summa sv. Tomaža, očrt pred njim gojene skolastike, je podobna velikanski omari s predali, katera bo, ako je katoliška vera večna, služila

Digitized by Google

vsem stoletjem, ker je vže prej odmerjen lastni predal vsem bodočim dekretom koncilijev in papežev. Pri taki razlagi ne more biti napredka.[1]) Kajpada! Sv. Hijeronim, ki je prestavil celo sv. pismo poleg izvirnikov, jekleni Origen, ki je vse tačasne prestave in tekste sv. pisma zložil bil v ogromno delo (heksapla, oktopla, eneapla), nadalje cerkveni očetje in pisatelji, ki so pisali komentare sv pisma ali pa svoje spise z besedami svetopisemskimi kar prepredli in torej sv. pismo morali znati na pamet, vsi ti — kaj ne da? — „se niso niti potrudili čitati sv. pismo zaporedoma". Če pa Renan blebeče, da v katoliški cerkvi ni napredka, kaže, da se ni nikdar prav učil ne dogmatike ne zgodovine. V knjigi Vie de Jésus pa pravi narobe, da so katoliško dogmatiko znašli še le grški cerkveni očetje in skolastiki srednjega veka! Tu se spozna vsa lahkomiselnost, oholost in frivolnost Renanovega značaja!

Vzroki, da je Renan sv. pismo zametal, pač niso bili filologično-kritični, kaker trdi sam, ampak to, da ni več veroval v čeznaturni svet, ne v osebnega Boga, ne v sv. Trojico, ne v razodenje Božje.

Ko se je l. 1845 po drugem letu bogoslovja vrnil domov na počitnice, začel je še bolj reflektirati. Njegova logika je dospela do konca. Kot bogoslovec ni več sprejemal v domači cerkvi sv. zakramentov. Ko bi bil Renan molil, stanovitno molil, bi ne bil odpadel od vere. Molitev je namreč najbolje orožje zoper verske dvome. V molitvi čuti človek navzočnega Boga, molitev nam izprosi dar modrosti in umnosti in milost sv. vere. Ali Renan ni vže kot deček molil, temveč pri maši čital — prepovedane knjige. V dveh mesecih šolskih počitnic je postal po mišljenji — protestant! Herderjeva dela so ga tako zanimala in očarala, da je vskliknil žalostno: O da bi smel tudi jaz kaker Herder vse tako misliti in pri tem ostati duhovnik, pridigar krščanski! V pismu do prijatelja bogoslovca piše, „da je po svojih mislih našel pri nekaterih nemških pisateljih pravo obliko krščanstva". Vso srečo človeštva je pričakoval z — Nemškega! Ronge in Czerski, ki sta tačas vstanavljala sekto „nemških katolikov", sta bila njegov ideal!? Po tem takem so zaključili Renanu nevero — spisi nemških protestantov in racijonalistov.

Vest mu ni pustila več stanovati v bogoslovnici, sklenil je izstopiti. Njegova sestra Henrieta, tačas guvernanta pri poljski rodbini kneza Andr. Zamojskega, katera je bila vže davno obrnila hrbet katoliški cerkvi in čitala Straussa kot svoje evangelije, ga je k temu sklepu še le bolj spodbujala.[2]) Poslala mu

[1]) Revue des Deux Mondes, Nov. 1882, LIV, 250 sq.

[2]) „Ma soeur dont la haute raison était depuis des années, comme la colonne lumineuse qui marchait devant moi, m'encourageait". Souvenirs p. 321 sq.

Digitized by Google

je 1200 prihranjenih frankov za prvo silo. Dupanloup, kateremu je bil Renan razodel svoje srce, mu je rekel, da ni več kristijan in da ne sme več, če noče biti hinavec, vdeleževati se sv. zakramentov ter kazati se kot katoliškega bogoslovca. Sicer mu je ljubeznjivi in darežljivi Dupanloup ponudil denarja. Renan pa se je za to zahvalil in ni ničesar sprejel. Tudi sestrinega denarja ni hotel rabiti, da bi ne postal odvisen od koga.

Ko je to zvedela Renanova pobožna mati, ki je želela videti enkrat svojega sinu v mašnem oblačilu pred oltarjem, hotelo jej je počiti srce. Tolažila se je s pesmijo, katera se je nahajala v njenih molitvenih knjigah:

O Joseph, o mon aimable
Fils affable
Les bêtes t' ont dév ré.
Je perds avec toi l' envie
D' être en vie
Le Seigneur soit adoré.
(Souvenirs p. 331).

Izstopivši Renan iz semenišča St. Sulpice dne 6. okt. 1845 gre stanovat v bližnji mali hôtel, kamor so zahajali potujoči duhovniki. Druge hiše namreč ni poznal kot lajik novinec. Njegov prejšnji profesor Sulpicijanec Carbon in Dupanloup sta mu svetovala, da naj sprejme mesto repetitorja v neki katoliški pripravljalnici z imenom Collège Stanislas. Renan je sicer sprejel to mesto, a čez 14 dni je prostovoljno odstopil, meneč, da ga duhovniki hočejo sè silo obdržati. Ali Sulpicijanci in Dupanloup so ga skušali le rešiti. Bog je podajal tonečemu Renanu zadnjikrat roko, a on jo je kruto odbil!

Na to sprejme mesto repetenta pri drugem deškem konviktu, ki je spadalo k liceju Henrika IV. Tu je podučeval skoro štiri leta dve uri na dan in dobival za to prosto hrano in stanovanje. Godilo se mu tedaj ni ravno dobro, a ker je bil ta čas še skromen in zelo marljiv, je prebil tudi to mračno dobo svoje mladosti. Neki nekedanji sošolec in somišljenik njegov, Berthelot, mu je nekaj pomagal in ga vpeljal v družino svojega očeta. Začel je posedati po knjižicah in — pisariti. Med tem pa je še zmerom hodil v šolo v Collège de France, poslušal sirska in hebrejska predavanja prof. Quatremera in arabske lekcije v šoli vshodnih jezikov. Evg. Burnouf ga je vpeljal v sanskrit in ga učil primerjati indoevropejske jezike. Štiri leta je tako neprenehoma popoljneval svoje znanosti ter izdajal male spise, ki so opozorili učene semitologe. Tako je n. pr. bil izročil akademiji „des inscriptions et belles lettres“ razpravo „o grških študijah v srednjem veku“ ter zanjo dobil nagrado. Najimenitnejše delo njegovo te dobe je „Zgodovina semit-

Digitized by Google

skih jezikov", ki je bila l. 1848 venčana z nagrado Volneya. Učenjaki Burnouf, Egger, Viktor le Clerc, Cousin, Avg. Thierry so ga začeli ceniti in najbolje bi bilo, če bi bil Renan ostal pri tej stroki, pri semitski filologiji, za katero je imel največ talenta, s želel si je slave, žalibog na nepravem polju.

L. 1848 ga je bil prof. Bersot izbral za svojega suplenta na versailskem liceji. A ta suplentura je trajala le kratko. Konci l. 1849 se poda s K. Darembergom v Italijo zbirat materijala za zgodovino francoske literature. Renan je imel poleg tega še nalogo opisati sirske in arabske rokopise vatikanske knjižnice. Kot plod teh študij objavi l. 1852 jako prepirljivo zgodovinsko delo Averroès et l'Averroisme, ki je veljala ob enem kot disertacija za doktorski diplom.

V tem času in sicer l. 1850 se je bila povrnila Renanova sestra Henrieta s Poljskega ter stanovala ž njim, pomagaje mu pri njegovem slovstvenem delovanju. Ali kmalu se je razširilo njiju gospodarstvo, ker se je bil Ernest oženil s hčerjo Henrika Schefferja, brata slavnejšega slikarja Aryja. Renanova žena, rodom Nemkinja in protestantinja, ter sestra Henrieta, ki se je bila popolnoma napila racijonalističnih načel in te združevala z neko pobožnostjo brez dogem, ste le škodljivo vplivali na daljni duševni razvoj Renanov ter mu pomagali pri njegovem razdiralnem delu. Navadno „pobožni ženski spol" preobrača može k veri in pobožnosti, tu pa vidimo ravno nasprotno. Velja li tudi pri Renanovem škandalu francoski pregovor: Cherchez le femme?

Družinske srečne in vgodne razmere Renana niso ovirale pri njegovem slovstvenem delovanju.

L. 1855 predela svojo „Zgodovino semitskih jezikov" ter jo izda pod novim naslovom „Histoire générale et système comparé des langues sémitiques". To je menda njegovo najbolje delo, ki ima zares znanstveno vrednost. Zaradi te knjige, kateri so se v obče čudili, imenuje ga akademija des inscriptions et belles lettres za svojega člana mesto vmršega Avguština Thierrya, l. 1856, ko je bil Renan še le 33 let star.

Renan podvoji sedaj svojo pridnost. Kot član „azijske družbe" sodeluje pri vseh njenih delih, pomaga nadalje Viktorju Le Clerc-u izdavati ogromno in učeno delo „Histoire littéraire de France", piše kritike za časnik „Journal des Débats" in daljše razprave za prvi literarni list francoski „Revue des deux Mondes".

Na to začne elegantno prestavljati poetične knjige sv. pisma. L. 1859 izide prestava knjige Jobove (Le livre de Job), katero je hotel stric njegove žene Avg. Scheffer z ilustracijami okrasiti. A prezgodnja smrt iztrže umetniku iz rok slikarski čopič. V nastopnem letu izda Renan prestavo visoke

Digitized by Google

pesmi (Le Cantique des Cantiques), katera ima gledé dovršene oblike veliko vrednost, a zelo nizko, da ne rečem nobene, sè znanstvenega stališča, ker se naslanja na popolnoma samovoljne hipoteze.

L. 1860 je bilo pomenljivo za celi daljši znanstveni razvoj in osodo Renanovo, rekel bi početek nove dobe.

Francoska vlada je organizovala tedaj znanstveno ekspedicijo v malo Azijo. Renanu so izročili nalogo, da preišče Fenicijo v arheologičnem obziru, oziraje se posebno na krajno umetnost in epigrafiko. Znanje Palestine in Fenicije, katero je pri tej priložnosti Renan sè svojo sestro prehodil, mu je pomagalo vresničiti svojo namero, katero je vže 15 let sèm sabo nosil, namreč napisati zgodovino prvega krščanstva in najprej životopis njegovega začetnika — Kristusa. Čarokrasna priroda Galileje, posebno okoli jezera Genezaretskega, mu je navdihnila misel, češ, da je morda prvo krščanstvo bilo le razkošna idila ali seljanka. Pri tem delu mu je pomagala njegova sestra, ki je šla pred njim „kaker žareči steber", ki je vodil Izraelce skozi puščavo. — L. 1861 sta oba, Renan in njegova sestra, zbolela v mali Aziji za legarjem; a ko je Ernest ozdravil, je bila njegova sestra vže pokopana. S potrtim srcem pospeši svojo vrnitev v Evropo ter spiše dve leti pozneje na prvi strani svoje zloglasne knjige Vie de Jésus dedikacijo svoji sestri: „A l'ame pure de ma soeur Henriette".

Žalibog, da si je pridobil Renan z eno najslabših svojih knjig evropejsko ime! L. 1863 je namreč izšlo njegovo „Življenje Jezusovo", kaker l. 1835 enako delo njegovega mojstra D. Fr. Straussa. Škandal je bil precej velik, ker je izšla ta bogotajna knjiga v središču katoliške Francije in je imela za avtorja ne samo katoličana, nego celo izstopivšega bogoslovca! Renan je kar čez noč zaslovel.

Pero se mi vstavlja podati podobo Renanovega Krista, kajti stavek za stavkom je blasfemija. Kratki očrt Renanovega Vie de Jésus je ta le.

Jezus je bil starejši sin tesarja Jožefa in Marije, rojen v Nazaretu, in ne v Betlehemu. Da bi bil spočet od sv. Duha, ki je le personificirana abstrakcija judovska, ter rojen čeznaturno od Marije Device, da bi bil potomec kralja Davida, da bi ga bili počastili trije kralji itd., so le legende, katere so tačasni kristijani okoli svojega Mesije ovili, kaker pozneje okoli sv. Frančiška asiškega ali sv. Frančiška saleškega.

Vsled svoje naravi in prelepe okolice Galilejske je bil nagnjen k sanjarjenju, a kazal je vže od mladosti sèm neko vpornost, ki se je pozneje razvila v popolno protivnost zoper obstoječi socijalni in državni red.

Bil je zelo nadarjen, a ne dosti izobražen: razun svojega domačega narečja, namreč aramejskega, ni znal nobenega dru-

Digitized by Google

gega jezika. O grški filozofiji ni imel niti pojma. V tem obziru stoji daleč za vstanovnikom budizma.[1]) Čital je rad sv. pismo st. z., posebno preroške in poetične knjige in celo apokrifne. Njegovo znanstveno in politično obzorje je bilo tedaj jako omejeno. Kaker njegovi rojaki in sovremeniki je veroval tudi on v čeznaturni svet, v zle duhove, ki provzročujejo bolezni.

Krajne in časne razmere so nanj vplivale, da si je izmislil neko idejo o „kraljestvu božjem", nosečo v sebi kali vspešne revolucije verske in socijalne. Čutil se je živo zedinjenega z Bogom, katerega si je mislil kot svojega nebeškega očeta. Njegovi aforistični nauki so isti, kakeršni se nahajajo v knjigah st. zakona, v Pirke aboth in v Talmudu (!), samo da jim je vdihnil neki nov duh (esprit, accent plein d' onction). Mesto suhoparne Mojzesove postave je vstanovil „čisto bogočastje, vero brez duhovnov in brez zunanje vršitve, opirajočo se le na čustvo srca, na posnemanje Boga".[2])

V njegovem „kraljestvu božjem" bi imeli prvo vlogo nizki, vbogi, ponižni, a ne veljaki, bogatini in učenjaki. Zato so mu bili posebno naklonjeni seljaki, ženske in otroci. Vsaka oblast se je mu zdela naravna sovražnica sinov božjih. Hotel je vničiti bogastvo in oblast, ne pa prisvojiti si jo. Jezus je bil torej v nekem obziru a n a r h i s t, ker ni imel nobenega pojma o civilni vladi.[3]) Akomodiral se je zmotam in idejam svojih rojakov, sanjajočih o Mesiji čudotvorcu, ter delal z naturno močjo ali pa sè sleparijo neka čudežna dela, katera je ljudstvo razglaševalo za čudeže. Vplival je na niže ljudstvo posebno sè svojo lepo zunanjostjo in zgovornostjo.

Zaradi svoje ideje o kraljestvu božjem, prišel je sè svetom navskriž. Učil je namreč smelo boj zoper naturo n. pr. zapustiti očeta in mater in le njega ljubiti. Njegova morala je torej pretirana in samo menihom je mogoče spolnovati ta trdi nauk.

Marsikaterikrat — pravi Renan — bi človek menil, da je Jezus sam hotel dati vsmrtiti se, da bi s tem svoji ideji pripomogel do zmage. Od navdušenja in pretiravanja svojega razvnet, ni bil več prost. Včasi bi človek mislil, da se je njegov um omračil. Ker njegovo delo ni bilo premišljeno in se je vpiralo človeški naturi, je od svojih terjal — vero! Sileč in vkazujoč ni trpel nobenega vgovora, včasi je bil surov in čuden[4]) . . .

Najbolj kruto se je Jezus postavil proti hinavskim farizejem, duhovnom in suhoparnim pismarjem. Zato so ti sklenili njegovo smrt. Celo zadnji poskus, namreč obuditev Lazarja, katera

[1]) Prašam, kako pa je vendar mogoče, da je tako neizobražen premagal vse grške in rimske filozofe, da, celi svet?

[2]) Vie de Jesus, Paris 1863 p. 86.

[3]) L. c. p. 127.

[4]) L. c. p. 318 — 319.

Digitized by Google

je bila po Renanovih mislih neka harlekinada, dogovorjena od Lazarja in Jezusovih pristašev, ni omečila sovražne mu stranke.

Da je križani od smrti vstal, bila je le Marije Magdalene in učencev razvneta d o m i š l j i j a.

Ko je Renan na tak način našega Zveličarja kot nevednega, strastnega in grešnega človeka opisal, ga odene ko Herod sè škarlatnim plaščem, češ, da je bil vendarle največi in najveličastnejši človek, katerega smemo imenovati -- božjega!!) —

Ta herostratični napad na krščanstvo je popolnoma neosnovan in prav hudoben. Kar se tiče verskega stališča, je Renanovo „Življenje Jezusovo“ popolno bogotajstvo. Sè znanstvenega stališča je ta knjiga plagijat in sicer posnet po Straussu. Vse je v njej samovoljno, površno, brez dokazov in zdrave logike. Mesto dokazov se ponavlja stereotipno „peut — être“, „il semble que“. Mesto resnih misli in znanstvenih preiskavanj se širi tu le francoska frivolna f r a z a! Vie de Jésus prav za prav ni životopis, ampak neka čudna zmes evangeljskih mest, geografičnih in arheologičnih podatkov in jako nezdravih, zmedenih premišljevanj o verskih in kulturnih ciljih človeštva v podobi mehkužnega romana, ki je okrašen z nekimi navidezno znanstvenimi pritiklinami. Kar se tiče posledkov v tej knjigi podanih načel, moramo reči, da vodijo do revolucije, do razdružbe socijalnega reda.

Mimo grede opomnim, da ko bi tako delali z drugimi zgodovinskimi osebami, prevržemo lahko vso zgodovino in zgodovinsko resnico.

Renanovo početje ni znanost, ampak š a r l a t a n s t v o! — Kaker smo vže rekli, je hotel Renan „kritično“ preštudirati postanek krščanstva. Te študije so ga stale kakih 30 let dela in najmanj 10 — 12 ur pisarjenja na dan ter rodile celih 7 precej debelih zvezkov. Temu krogu Renanovih študij o početku krščanstva je podlaga in središče V i e d e J é s u s (l. 1863); za tem se vrsté dela: L e s A p ô t r e s (1866), S a i n t - P a u l (1869), L' A n t é c h r i s t (1871), L e s É v a n g i l e s e t l a s e c o n d e g é n é r a t i o n c h r é t i e n n e (1876), L' É g l i s e c h r é t i e n n e (1878), M a r c A u r è l e e t l a f i n d u m o n d e a n t i q u e (1882). Ta dela imajo sicer neko znanstveno vrednost, vsaj zgodovinska tla so v njih resnično in spretno opisana, ali figure, katere stavlja Renan na ta tla, so same — karikature. Kedor bi iz teh pokvek hotel spoznati zgodovinske osebe, bi dobil o njih le nepopolen in neresničen pojem. Tako n. pr. pravi o sv. Pavlu, da se je naravnim potom spreobernil, ko je jahal v Damask. Začel je premišljevati, ali dobro dela ali ne preganjaje kristijane; blisk ga oslepi in vrže raz konja; kri mu šine v glavo in fantazirati začne videč pred sabo podobo

[1]) L. c. p. 457.

Digitized by Google

Kristusovo in duh sv. Štefana.[1]) — Tako dela Renan kar na mah iz Savla — Pavla in narobe, kaker kak egiptovski glumač, ki spreminja kačo v palico in palico zopet v kačo! Da je temu res tako, priča Renanova izmišljotina, češ, da sv. Pavel ni vmrl v Rimu kot mučenik, temveč da je najbrž, ko se mu je bila razbila ladija, izgubil se v kaki puščavi „Kako nam prija misel, da je Pavel vsled razbite ladije kam zagnan, od svojih zapuščen in izdan, po vseh prevarah svoje starosti postal — skeptik, in da so mu tedaj luskine drugikrat padle raz očes“ ![2]) Tedaj iz Pavla zopet — Savel! — O značaju tega apostola sveta se upa brezverec Renan takole soditi: „Pavel ni bil svetnik; glavna poteza njegovega značaja ni bila dobrota; bil je ohol, rezek, oduren, trdovraten, prepirljiv in svojeglaven. On ni bil učenjak; da celo smemo reči, da je čudno preziral razum . . . . . znanosti škodoval“. Hvala Bogu, da Renan od nikogar ni postavljen za sodnika živih in mrtvih, temveč bodo enkrat apostoli njega sodili!

Renanov pamflet „Življenje Jezusovo“ se je ko kuga čudovito hitro širil ne samo po Francoskem, ampak tudi drugod po raznih prestavah. Ena najprvih prestav je bila laška in za tem češka. V štirih letih 1863-67 je doživela ta brezbožna knjiga 13 izdaj! Ker je bil vendar škandal prevelik, ga je francoska vlada še istega leta odstavila od njegove profesure pri Collège de France, katero je bil pred enim letom dobil. Ali ta knjiga mu je več dobička prinesla, ko profesura. Ker je imel sedaj dovolj časa, se je podal na potovanje v Egipet. L. 1871, ko je republika zopet oživela, dobi Renan dovoljenje nadaljevati svoje prelekcije pri Collège de France. Predaval je tu vshodne jezike pred malošteyilnim kolegijem do svoje smrti.

Da bi svoje razdirajoče delo proti krščanstvu nadaljeval, začel se je baviti sè starim zakonom, ki je podlaga novemu. V ta namen je razlagal vse tipe in prerokovanja mereča na Kristusa — po svojem. Glavno delo te dobe je Histoire du peuple d'Israël, katerega trije zvezki so izšli za časa Renanovega (1887 — 1890), druga dva pa po smrti njegovi (1893 — 1894). Ker slone Renanova načela na racijonalističnih hipotezah in ker se kot lehkoživi romanopisec ni nikdar potrudil študirati asirijologije in egiptologije, zato njegova „Zgodovina izraelskega naroda“ nima stalne vrednosti in bode kmalu, kaker mnogo drugih Renanovih del — pozabljena.[3])

Vendar delavnost Renanova ni še dovolj opisana. Franco-

[1]) Les Apôtres. 1886 p. 180 sqq.

[2]) L' Antéchrist p. 200.

[3]) Waga, profesor hebrejščine pri rabinskem kolegiju francoskem, je po Renanovi smrti rekel, da je bil Renan prav slab hebraist in da njegova zgodovina „izraelskega naroda“ nima več vrednosti ko kaka novela. The Tablet, 14 jan. 1893 p. 50.

Digitized by Google

ski antikrist ni bil samo teolog (?) in zgodovinar, ampak tudi pesnik, podlistkar, filozof, politik in govornik. Izmed njegovih l. 1888 zbranih „filozofičnih dram“ ste dve satiri na Gambetto, dve drugi pa prav vmazani in škandalozni drami brez umetalne vrednosti. Vže naslov kaže njih podlo smer: Le prêtre de Nemi (1885) in L'Abbesse de Jonarre (1887). Renan se baha v svojih „Spominih na mladost“, da je poleg dveh drugih kreposti iz svoje mladosti rešil tudi — čistost. Mi bi mu rajše to verovali, ko bi ga drugi v tem obziru hvalili. Ali iz ust verodostojne priče smo slišali, da so matere pred Renanom skrivale svoje hčere. Vrh tega pričajo njegovi spisi, celo Vie de Jésus, kako nečisto je bilo njegovo mišljenje.

Kak bankeroten filozof je bil Renan, kažejo več ali manj vsi njegovi spisi, najbolj pa knjižica L'Avenir de la science, katero je bil spisal, ko je bil 23 let star, in katera je bila podlaga njegovih načel, njegov Credo, kaker pravi sam. Člani te njegove vere so ti-le:

Vesoljni svet je pokoren stalnim zakonom in nikdar se še ni dokazala kaka razveljava teh zakonov (hoče reči, da se še ni nikdar čudež zgodil). Na svetu ni in ni bilo nikdar sledu o kaki posebni volji, o kakem namenu razen o onih, ki so rezultat človeške volje. (Hoče reči, da v svetu ne zapazimo nobenega delovanja Božjega, torej tudi da ni nadnaturnega, osebnega Boga).

Dva življa razlagata celi svet: čas in hrepenenje po napredku. Neki notranji nagon, neki nisus sili vse k življenju in sicer k zmerom bolj popolnemu življenju. V vesoljnem svetu je neka centralna zavest, katera se vedno bolj in brezmejno razvija. Bodočnost človeštva obstoji v napredku uma s pomočjo znanosti. Edini vir spoznanja je le indukcija; največ veljajo prirodne znanosti, za tem zgodovinske, ako posnemajo analitično raziskavanje prirodoslovca, kemika. Hrepenenje po resnici (s pomočjo znanosti) bodi človeku ideal! Vse je nično in prevara razen zaklada znanstvenih resnic, ki se nikdar ne pozgubé. Kedar se bodo te znanstvene resnice razširile, dale bodo človeku neprecenljivo moč in radost, ako ne — sreče!

Ta nisus, ki tira vse k bivanju, ni zaveden ne vsemogočen, ali enkrat postane morda zaveden in vsemogoč. Tedaj se bode absolutno bitje na konci svojih razvojev spoznalo samega sebe popolnoma.[1])

Ta panteistična načela so pogreta po Hegelu, Straussovem učitelju.

Kaka je Renanova morála? — V spisu Examen de con-

[1]) Examen de conscience philosophique, 1888 v knjigi: Feuilles détachées, Paris 1892 p. 431.

Digitized by Google

science philosophique, pisanem 1. sept. 1888 pravi v tem obziru tako-le:

„Najbolj logično se obnaša razumnik glede vere, ako dela tako, kaker da bi bila resnična. Treba je delovati, kaker da bi res bila Bog in duša. Vera je v tem slučaju to, kar so pri neštevilnih drugih hipotezah éter, električni fluidi in celo beseda atom, o katerih vemo, da so le simbóli in pripravna sredstva, da si razlagamo prirodne pojave. Da bi bil Bog svet stvaril po globokem proračunu, je zelo debela (verska) formula; stvari pa se vendar tako sučejo, kaker da bi bilo to res. Duša ne obstoji kot posebna substanca; ali stvari se vršijo skoro tako, kaker da bi res obstajala. Nobenemu narodu ni še bilo kaj razodeto od zgoraj po čeznaturnih glasovih, in vendar je razodenje neka metafora, brez katere se cerkvena zgodovina ne da razumeti. Večni paradiž človeku obljubljen, ni resničen, treba je vendar tako delati, kaker bi bil; treba je, da oni, ki vanj ne verujejo, nadkriljajo z dobrotnostjo in zatajevanjem one, ki vanj verujejo".[1])

„Delovati za Boga, vpričo Boga — so potrebni pojmovi za krepostno življenje. Mi ne prašamo za povračevalca, mi hočemo le pričevalca . . . Človek želi namreč absolutno imeti sodnika onkraj groba, on hoče imeti sodnika v vesoljni vesti, v zavesti celega človeštva.

Mi sodelujemo pri občnih delih kaker mravlja ali čebela po nagonu in ne vidimo njih daljave . . . Mi smo eden izmed milijonov felahov, ki so delovali pri zgradbi piramid Rezultat je — piramida. Delo je anonimno, ali ono traja in vsak izmed delalcev živi v njem. Dasi smo dopuščeni k delu, nismo vendar dopuščeni k razdelitvi plačila; mi niti ne vemo, ali je sploh kako plačilo in celo naša plača nam je zelo slabo plačana".[2])

Te sofizme, ki še novi niso, ampak Straussu vkradeni iz knjige „Alter und neuer Glaube", te sofizme podaja tu sebi si nasprotujoči in zmešani filozof trpečemu človeštvu oropavši ga najdražega zaklada — sv. vere. Mesto kruha mu podaja trd kamen.

Renan sploh ni imel srca za niže stanove. Kot oholi in bogati aristokrat se je mastil in veselil, ko so drugi stokali in vmirali. Da, da, v sijaju kacega dvora solnčiti se in neprenehoma ruvati ob temeljih krščanstva, to mu je dopadalo!

Brata Goncourt in A. Arnould sta nam sporočila nekaj o Renanu, kar zelo omračuje njegov značaj. Renan je namreč spadal k onim štirinajsterim veselim tovarišem, ki so se za časa pariškega obsedanja dvakrat na mesec zbirali na mastno pojedino pri restavraterju P. Brébantu. Enkrat je med temi lukuličnimi pojedinami mimo korakal polk vojakov. Renan skoči z go-

[1]) Feuilles détachées p. 432 sq.
[2]) L. c. p. 433.

Digitized by Google

sti k oknu in zazrši vojake, ki so šli v boj za domovino, de zaničljivo: Med vso to sodrge ni ne enega moža, ki bi bil zmožen krepostnega dejanja![1]) — L. 1878 bil je Renan sprejet med štiridesetorico „nevmrlih“ t. j. bil je sprejet med člene francoske akademije ter tako dosegel, po čemer je vže dolgo hrepenel, najvišo čast v pisateljskem svetu. Sploh je bila slava njegova zvezda vshodnica in žep — zahodnica!

Kot član francoske akademije in predsednik azijske družbe (Société Asiatique) in pri literarnih shodih je imel večkrat priliko govoriti in predavati. Njegovi govori so bili prav skrbno sestavljeni. Da bi pa bil velik govornik, nismo še nikjer čitali. Najbolj se mu je podajalo familijarno kramljanje, kaker n. pr. v šoli (Collège de France), kjer je hebrejščino in sirsko epigrafiko prav umevno in prijetno razlagal. Bil je baje prav priljubljen in izvrsten profesor.[2])

Renan je bil slab narodnjak in še slabši politikar. Svoje katoliške rojake je vedno sovražil, nazivajoč je „nove katolike“, a nemške protestante in tako imenovane „stare katolike“ je častil in slavil. Z demokrati in republikanci ni nikdar držal, dasi so mu ti, ko je bil zaradi svojega bogotajstva od profesure odstavljen, pripomogli do stolice pri Collège de France. Za Nemčijo in Nemce je gorel navdušenja do l. 1870, ko so ti Francoze pobili; vkljub temu svojih katoliških rojakov ni nehal nikdar sovražiti. Bratil se je rad z omikanci, aristokrati in — judi. Njegov založnik je bil jud — Levy, kateri je redil sebe in Renana z denarjem kupujočega in prevarjenega kristijana. — Kot politikar ni imel praktičnih idej, tudi ne nobenega pravega programa in načel. Zdaj prerokuje pogin katoliški cerkvi, zdaj pa polemizuje zoper nemški kulturkàmpf, toraj zoper preganjanje katolikov

Dvojna Renanova natura se je kazala celo njegovo življenje. Dolgo po tem, ko je bil odpadel od katoliške cerkve, je dal brati sv. maše za dušo svoje sestre Henriete in se je celo sam teh maš vdeleževal. Vrednik lista L' Univers[3]) pravi, da je Renan še na stare dni imel hud dušni boj, znamenje, da so tleče iskre vere bile v njem zopet oživele, ali poguma ni imel dati slovo svoji preteklosti in odpovedati se svoji slavi. Na kòncu svojih „Spominov na mladost“ protestira slovesno, da bi bila slučajna njegova spreobrnitev na smrtni postelji resna. Torej si Renan sam sebi ni upal. Vmrl je brez najmanjšega znamenja

[1]) Glej Stimmen aus Maria Laach 1892, p. 282.

[2]) Tako piše o njem St. Pawlicki v Jahrbuch der Leogesellschaft f d. J. 1893 str. 74.

[3]) Odgovornost za to trditev, ki je zelo verjetna, prepuščamo omenjenemu vredniku z imenom Nemours Godré, kateri jo je zvedel od nekega Renanovega znanca. Glej Stimmen a. M. L. 1893, str. 284.

Digitized by Google

pokore ter tako stopil pred onega sodnika, katerega božanstvo je vedno tajil in v katerega vero je tisočim izrul iz srca.

E. Renan je vmrl malodane 70 let star dne 2. okt. 1892. ter bil čez pet dni z veliko slovesnostjo v onečaščeni cerkvi sv. Genovefe ali v Panteonu poleg drugih brezverskih „genijev“ pokopan. Skoro vsa oficijelna Francija, vlada, akademija, vseučilišče, književniki in časnikarji so tekmovali, da bi svojemu somišljeniku izkazali zadnjo čast. Izmed vencev se je najbolj odlikoval oni, katerega je bila poslala prostozidarska družba „Velikega vshoda“, najbrž zato, ker je njene koristi rajnik najbolj pospeševal. Ali pa je s tem pospeševal svojo in svojega naroda korist, bode učila zgodovina in — sodni dan. Človek v resnici velja le toliko, koliker velja pred Bogom in — nič več!

Seveda je judovsko — liberalno časopisje takraj in onstran Rene vmrlega do neba povzdigovalo „kot enega največih mož, sè slavo ovenčenega starčka, najdovršenejšega francoskega pisatelja, najglobokejšega učenjaka, plemenitega in plodovitega učitelja, moža čistega življenja“ itd. (Débats); celo nekateri katoliški pisatelji, ki sicer obžalujejo njegov verski odpad kot najhujše dejanje, hvalijo čez mero njegove pičle in dvomljive zasluge. Prav dobrohotno je Renana ocenil prelat d' H u l s t, voditelj katoliškega zavoda (Institut catholique) v Parizu, ki sicer pripoznava, da je bil ta človek „za svojega časa in da ostane (po smrti) po svojih spisih eden najbolj nevarnih sovražnikov katoliške vere“, kateri pa ga na drugi strani hvali, da „ni nikdar (?) zasmehoval duhovnov in vdrihal po krščanstvu“, „da je na svetopisemskem polju več priznal glede avtencije in vrednosti sv. pisma kaker pa nemški racijonalisti“, da je bil „prvi pisatelj“, „čudovit talent“ itd.[1])

Tudi redovnik Dr. St. P a w l i c k i, piše gledé Renanovega sloga te-le priznalne besede: „Bliščeči kolorit govora, spretno iziskavanje retoričnih milin, poraba vsake dramatične situacije, jasnost umovanja in bogastvo misli, blesteče opisovanje in nenavadna komičnost konceptov, nerazumljiva zmožnost slepiti z rezkimi protislovji, s pomočjo finega in počasnega stopnjevanja

[1]) Glej članek M. Renan v Correspondant-u dne 25. okt. 1892 p. 38. 7, 17, 18.

Ta d' Hulstov nepremišljeni spis je vzbudil v katoliških krogih hudo nevoljo in odpor. Sploh ima prelat d' Hulst gledé sv. pisma jako liberalne nazore. Odgovoril mu je med drugimi prav odločno abbé P. M o n i q u e t v knjižici Le Rationalisme dans la foi. Paris, 1894 p. 137 sqq., rekoč, da n e s p o k o r j e n i o d p a d n i k Renan, ki je celo svoje življenje skoro v vseh svojih spisih napadal katoliške dogme in učil brezverstvo, po smrti ne zasluži nobenega pomilovanja po besedah Klementa XII: Haeriticorum misereri summa crudelitas. Renanove knjige so večidel na indeksu in hvaliti drobtinice dobrega v teh knjigah, bi katoličane le zapeljavalo, da je čitajo. Cerkveni očetje niso nikdar hvalili knjig krivovercev edino le zaradi lepe oblike. Tako Moniquet.

Digitized by Google

ali pa z izmišljavanjem strašnih kontradikcij pri jasnih in prostih stvareh — vse to stavlja Renana v vrsto najznamenitejših pisateljev".[1])

Kar se tiče s l o g a, so skoro vsi edini, da je bil Renan v tem mojster. Ali obleka ne dela človeka. Slog ima le tedaj pravo vrednost, kedar hrani v sebi velike in lepe misli. Da je slog vzvišen, je treba, da je tudi misel vzvišena. Umetalno vrejanje in vezanje besed je samo prazna igrača, če beseda ne služi več ideji, tem slabše, če služi slabi ideji. — Prašamo po tem takem: Katerim idejam je služilo Renanovo spretno pero? Ali sme pisati človek, ki ni o ničemer prepričan, ki o vsem dvomi, ki se le igra z najvišimi in najvažnejšimi vprašanji človeštva? Renan ni imel, kaker smo videli, nobenih načel, nobenega filozofičnega zistema, on je bil pisatelj dvoma in zanikanja, mojster v podiranju. Podira pa se le v ta namen, da se kaj zopet sezida. Kaj dobrega in lepega je sezidal ta francoski prosto-zidar?

Odgovarjalo se nam bode morda, da so zgodovinski, arheologični in jezikoslovni podatki, katere nahajamo kot neko stafažo v njegovih škandaloznih knjigah, vendar dokaj vredni, nadalje da je sè svojim zanikanjem vzbudil in pospešil krščansko apologetiko in eksegezo, da je dal Didonu vzgled, kako je treba živo risati osebe in kraje sv. pisma, če hoče kdo v nabožnem slovstvu vspevati. Ali ne glede na to, da Renan ni bil temeljit učenjak in da je na znanstvenem polju prav m a l o novega proizvedel, moramo pomisliti, s k a k i m n a m e n o m je pisal vse to? Ali je ta brezverec in zagrizeni sovražnik hotel morda n a r a v n o s t pospešiti katoliško apelogetiko in eksegezo? Ali mu niso bile vse one znanstvene pritikline le s r e d s t v o v svoj brezbožni namen? Ali niso vsi krivoverci posluževali se narodnega jezika v širjenje svojih krivover iz podlih namenov in ne iz ljubezni do narodnosti? Ko bi morali Renanu z a s l u g e za katoliško teologijo priznati, bi je morali priznati tudi h u d i č e m, ki nas skušajo in nam pomagajo do krone nebeške. Sv. Tomaž Akvinski uči, da korist, ki nam prihaja od hudičev, ni od njih n a m e n j e n a, ampak izvira le iz Božje vredbe.[2])

Renan pravi v vvodu k 13. izdaji svoje brezbožne knjige Vie de Jésus: „Če je pa čudež resničen, potem moja knjiga ni ničesar druzega ko tkanina zmot (un tissu d'erreurs)". — Čudež stoji in pade z vprašanjem, ali je Bog? Celo človeštvo je o tem prepričano, vsi narodje molijo k Bogu v sili. Brez čudežev se krščanska vera, ki nasprotuje mehkužni človeški naturi, ni mogla razširiti. Če bi bil hotel Renan o resničnosti čudežev prepričati se, naj bi se bil podal v Lourdes. Pa kaj

[1]) Przegląd poljski l. 1893 št. 328 st. 3.
[2]) Summa Theol. 2da 2dae q. XXV. a. XI. ad 3.

Digitized by Google

hočemo nadalje dokazovati, da so čudeži mogoči, ko smo to vže govoreč o Straussu dovolj razložili! Sklepamo z Renanovimi besedami: Ker pa je čudež mogoč in resničen, Renanova knjiga ni ničesar druzega ko tkanina — zmot!

Dr. Frančišek Sedej,
c. in k. dvorni kaplan.

O nagoti v lepi umetnosti.

V začetku petnajstega stoletja zabilježila je zgodovina med izobraženci veliko zanimanje in navdušenje za lepe umetnosti. To navdušenje je bilo naravna posledica mladostnega gibanja, ki se je bilo začelo proti izprijeni školastiki. Kaker se vsaka tudi najboljša stvar lahko izpridi, izpridila se je bila tudi školastika ter prevrgla v golo formalnost. K starim klasikom nazaj! K starim vzorom nazaj! Tako so govorili učenjaki in leposlovci, tako tudi umetniki. Umetnost mora preroditi se v starih klasikih.

To gibanje imenuje se v zgodovini renaissance in ni nič druzega, ko temeljito in vsestransko proučevanje starih klasikov in stare umetnosti iz paganske dobe ter njih posnemanje v leposlovju, slikarstvu, kiparstvu, stavbarstvu itd. Ljudi se je poprijelo strastno hrepenenje po dovršenih oblikah starih umotvorov. Cicero, Tacit, Virgilij, Horacij, Ovidij, Homer, Sofoklej itd. so bili na dnevnem redu. Izobraženci so govorili grški jezik ter posluževali se v govorih in v spisih paganskih fraz n. pr. ne Bog, ampak bogovi, klicali so Apolona na pomoč mesto Boga itd.

To gibanje je bilo velike važnosti in velikega pomena. Sv. cerkev, ki je bila povsod in vselej prva gojiteljica leposlovja in umetnosti, se je veselila temeljitega učenja starih klasikov.

Toda v tem gibanju je bilo tudi mnogo slabega. Ljudje, ki so se fanatično ponašali sè znanjem starih klasikov, niso bili zadovoljni, da bi zajemali iz njih lepo obliko, ampak so hoteli po sili vvesti v leposlovje, umetnost in življenje tudi stare paganske ideje. To je bila radikalna renaissance!

Tej je nasprotovala prava, katoliška renaissance, katero je podpirala cerkev in rimski papeži. Tudi katoliška cerkev in njeno osobje je videlo v oživljenju starih klasikov velik napredek in veliko važnost za sveto vero. Ali ideje kristijanske so više, kaker paganske in nespremenljive, zato jih treba ohraniti neomadežane. Zunanje oblike pa je vsakemu svobodno zajemati iz starih vzorov, da le ne nasprotujejo krščanskim načelom.

Digitized by Google

Ta dvojna tendencija v zgodovini renaissance pokazala se je že v prvem začetku. Njeni reprezentantje so se hitro od začetka delili v dva tabora.[1])

Iz radikalne renaissance rodili so se slabi sadovi na leposlovnem in umetniškem polju, ki so globoko segali v nravstvenost ter žalili čut poštenosti in sramežljivosti. Tudi največi umetniki-velikani, kaker Michel Angelo, Raffael in dr., ki niso bili nikaker nasprotni krščanskim načelom, dali so se zapeljati po nasprotnem, protikrščanskem toku, ter včasih prav hudo žalili krščansko nravstvenost. Umetniki niže vrste posnemali so stare umetnike iz pozne klasiške dobe, ko je umetnost že umirala in je „meso" premagovalo.

Krivi humanizem, ki se je takrat vsejal, se je bolj in bolj razširjal in je dandanes huda rana na telesu človeške družbe. Ta nauk se uči po šolah kot edino pravi!

Nam je tukaj v prvi vrsti, da izrečemo sodbo o načelu, katero si je kriva renaissance postavila: V umetnosti in leposlovju je treba vzeti človeka, kakeršen je. Predmet umetnosti je lepota človeškega telesa v naravni obliki, brez nobenega zagrinjala.

Načelo krive renaissance, katero hočemo tukaj pobijati, izrazil je že njen prvoboritelj in korifej Lavrencij Valla l. 1431 v nesramnem spisu: „Über die Lust" tako le:

„Ausim . . . affirmare, nisi foedae simul et emeritae mulieres reclamarent ac velut facto agmine impetum facerent, utpote quae numero vincunt formosas vel nudas vel seminudas, per urbem utique in aestate incessuras, quod utinam, ut pro me dicam, hoc a viris fieri permitteretur et plus bellas corpore quam deformes, teneras quam exsiccatas audiremus. Nam his feminis, quae pulchrum capillum, pulchram faciem, pulchrum pectus habent, has partes denudatas ferre patimur, cur in eas iniuriosi sumus, quae non iis partibus sed aliis pulchrae sunt." [2])

Da je to vprašanje važno in vrlo zanimivo, je razvidno, ako pomislimo, kako je radikalna renaissance mogočno vplivala tudi na cerkev. Iz tega prepričanja izvirajo v naših cerkvah na pol nage ali skoro popolnoma nage podobe in kipi. Vidi se jim kite in žile, kosti, lepe roke, prsa itd., ali v glavi nimajo nobene misli. Da, ako se je kdaj pokazalo, pokazalo se je v dobi renaissance, da kdor hoče delati za cerkev, mora imeti Kristusovega duha.

---

[1]) Dr. Ludwig Pastor: Geschichte der Päpste I.
[2]) Lib. I c. 22 - Vide Pastor: Geschichte der Päpste. str. 14

Digitized by Google

I.

„ . . . očividno je, da ne smejo mladi ljudje gledati nespodobnih podob ali predstav. Vlada naj skrbi, da se nespodobne slike in kipi povsod odstranijo.“ [1])

Da je človek predmet lepe umetnosti, zlaga se katoliška renaissance z radikalno. O tem ni nobenega dvoma! Človek je krona stvarjenja, delo Božjih rok. V njem se zrcali Božja podoba. Bogu samemu je človek dopadel, da ga je prenapolnil z milostmi, obdaril z nevmrljivostjo ter položil v raj. Duh je v telesu prvih starišev popolnoma premagoval meso. Nebeška milost ju je napolnjevala in obdajala. Nebeški žar in svetost, ki je iz duše izvirala in telo prošinjala, je delala, da je bilo tudi telo sveto, neomadežano, nedolžno, ki ni moglo nobenega zapeljati. Toda, ko sta grešila proti Bogu, odpala jima je svetost in žar, ki je prošinjal tudi telo in vsa sramežljiva sta spoznala, da sta n a g a. Tekla sta se skrit! Prej sveta na duši, neomadežana, nedolžna, zdaj omadežana in grda; prej duh gospodar, zdaj duh suženj mesa. Vzbudila se je poželjivost, ki goni človeka v slabo. Ta poželjivost in slabo nagnenje, ki je v človeku, dela ga sramežljivega in boječega. Sam sebi v pogubljenje, je človek tudi drugim v pohujšanje in pogubljenje ter mora skrivati se, ako hoče rešiti svojo poštenost in ako noče biti oskrunjen. Dokler je prvotna milost in prvotni žar pokrival človeški život, bil je človek gotov pred grehom — a zdaj, ko mu je odvzeta prvotna nebeška obleka, prisiljen je nositi zemeljsko obleko, da zadosti naravni sramežljivosti, da obvaruje greha sebe in druge nad seboj. O b l e k o z a h t e v a p o k v a r j e n a n a r a v a, o b l e k o z a h t e v a i z v i r n i g r e h. Zato je Bog že prvim starišem v raju hitro po grehu ukazal napraviti si iz živalske kože obleko, s katero naj bi pokrivala svojo n a g o t o. To je tako res, da velja pri vseh ljudstvih na svetu za neumnega in surovega, kdor bi se drznil rušiti ta občečloveški zakon.[2])

„ V tem so cesarji, kaker prosjak,
Da svojo nagoto zakrivamo vsak“ —
Levstik.

Popolnoma napačno in protikrščansko je načelo Lessingovo, ki se žal tudi po šolah uči, da je obleka le nekaj, kar je zdaj

[1]) Aristotelj: Polit. l. 7. cap. 15; Jungmann Aesthetik str. 666.
[2]) Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2 str. 902.

Digitized by Google

v navadi, kar pa ni, da bi moralo biti. Lessing razlaga namreč v Laokoonu, zakaj so Laokoon in njegova sinova nagi? Pravi prvič, da kiparstvo ni zmožno posnemati raznih tvarin za obleko, in drugič, da, ko bi tudi bilo, bi bilo vendar neumno napravljati obleko. Ali ni obleka delo človeško? Človeško telo pa je delo vsemogočnega in neskončno modrega Stvarnika! Ali ni bolj vzvišeno, bolj zaslužljivo in bolj častno posnemati stvarnika nego človeka? Sila in potreba je ljudem obleko iznašla; ali kaj je umetnosti do sile in potrebe? Najviši namen umetniku je lepota. Tako Lessing![1])

Ali ni tako! Obleke ni iznašla potreba na pr. vremenske nezgode. Sv. pismo nam o tem pravi, da sta bila Adam in Eva pred grehom naga in da jima je greh odprl oči — ne vreme! Da je moralna potreba iznašla obleko, radi priznamo. Ako bi res obleka bila samo nekaj, kar je zdaj v navadi, kar se pa lahko izpremeni, vprašamo, kako je, da se nošnja v oblekah sicer vsako leto po desetkrat izpremeni, da se pa ljudje že po 6 tisočih let niso izpremenili v tem, da bi obleke sploh ne nosili, tudi v tistih krajih in ob tistih časih ne, ko je vreme vgodno in je obleka človeku v breme in križ?

Ne! Obleka je naravna posledica notranje izprijenosti, ki se kaže na telesu, katero moramo radi tega zakrivati. Že Aristotelj pravi, da sramežljvost ni pridobljena čednost, ampak naravni nagon.[2])

V tej točki je krščanska renaissance radikalni naravnost nasproti.

Po tem kratkem premišljevanju ne bo težko odgovoriti, ali je resničen humanistični princip, da je treba v umetnosti vzeti človeka, kakeršen je, da je predmet lepih umetnosti človeško telo, v naravni obleki, brez vsakega zagrinjala.

Predno podamo trojni dokaz — z verskega stališča, še stališča naravne etike in z estetiškega stališča, da je nagota v lepih umetnostih nedovoljena, hočemo kot predgovor še par misli sprožiti.

Naloga umetnosti ni kazati nam stvari, kakeršne so, ampak kakeršne bi po Božji misli morale biti. Umetnost teži po vzorih! To je staro, izpričano načelo, katerega ni treba dokazovati. Zatorej bi se naše vprašanje dalo skrčiti na drugo vprašanje, ali je človek, kakeršen se zdaj rodi, res uzor po duši in telesu, z drugimi besedami, ali je človek zdaj, kakeršen je bil prvi dan, ko ga je Bog vstvaril, kajti res je, kar pravi Lessing, da je lepota krojačeve obleke grša, ko obleka, katero je sešil neskončno modri Stvarnik.

---

[1]) Laokoon V.

[2]) Aristotelj: Ethic. 4. 9, glej Albert Weiss. Apologie des Christenthums III, 2. st. 904.

Digitized by Google

Drugič. Zakaj slikajo humanisti nage podobe? Ali morda radi vzvišene lepote? Ne, ampak ker je takih reči polno njih srce in vedo, da najdejo take slike odmeva pri vmazanih gledalcih. Ko bi te slabosti ne bilo, bi take podobe ne le nič ne mikale, ampak bi vsem na prvi pogled bilo jasno, da samo posnemati človeka ni nobena umetnost. Kaj bi nam bilo treba slik in kipov, saj vidimo lahko ljudi. Taki umetniki bi bili bolj podobni fotografom, kaker pravim umetnikom.[1])

Tretjič. Ali je res, kar pravi Lessing, da so stari klasiški umetniki smatrali kot glavno nalogo lepih umetnosti, kazati nam samo telesno lepoto? Iz tega se dalje sklepa: Ako je glavna naloga lepih umetnosti predstavljati lepoto človeškega telesa, predstavljati jo morajo v nagoti!.

Lessing se sklicuje na stare klasiške proizvode in zatrjuje, da so se vsi stari umetniki v tem vjemali. Ali ni resnica! Sokrat je učil, da pri umetnostih ni telo glavna stvar, ampak duša.[2]) Največe delo stare plastike: Jupiter, katerega je izdelal največi grški umetnik, Phidias, je bilo pravo idealno delo, katero popolnoma pobija Lessingovo mnenje. Phidias je izdelal tudi boginjo Minervo, katere posnetek je zdaj ohranjen v Vatikanu. Tudi Minerva je vzvišeno delo, v katerem ideja popolnoma premaguje materijo. Isto velja o boginji Ateni. Tudi Venero je isti umetnik izdelal, pa oblečeno in idealno. Iz tega je razvidno, da sta največi modroslovec in največi umetnik grški smatrala kot glavno nalogo lepih umetnosti kazati lepoto duha, ne mesa.

Tudi kasneje, ko se je grška umetnost izpridila, niso se nikoli resne reči slikale v nagoti, kar je znamenje, da ni bilo nikoli na Grškem prepričanja, da je glavna naloga umetnosti kazati lepoto človeškega telesa. Praksitelj r. 392 pred Kr. predrznil se je prvi napraviti nago Venero. Pa ves tedanji svet je bil temu nasproti. Znano je tudi, da je Praksitelj bil podla duša in da njegova Venera ni druzega kot javna nesramnica (v grškem jeziku: Ἑταίρα, Hetera), katerih je bilo v tem izprijenem času na Grškem obilo. Kako je grški narod sodil o idealni Minervi, katero je izdelal Phidias, in o meseni Veneri Praksiteljevi, razvidno je iz dveh grških epigramov. Vedeti je treba, da je Paris, sin Prijamov, pastir, med tremi boginjami: Juno, Minervo in Venero, izbral poslednjo kot najlepšo. Na to dogodbo se oslanja sledeči Hermodorov epigram:

Τὰν Κνιδίαν Κυθέρειαν ἰδὼν. ξένε τοῦτο μὲν εἴποις.
αὐτὰ καὶ θνατῶν ἄρχε καὶ ἀθνατῶν.
Τὰν δ' ἐνὶ Κεκροπίδαις δορυθάρσεα Πάλλαδα λεύσσων
ἀνδάσεις. ὄντως βουκόλος ἦν ὁ Πάρις.

[1]) Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2 st. 901.

[2]) Xenophon. Memorabil. l. 3, c. 10. Glej Jungmann: Aesthetik str. 600 itd.

Digitized by Google

To je: Ko vglédaš, o tujec, Hetero v Knidu (Praksiteljevo Venero), porečeš: Ta premaga ljudi in bogove.

Ko boš pa vgledal na Cekropu Minervo, sè sulico, boš rekel: Resnično, goveji pastir je bil Paris.

Drugi epigram neznanega pisatelja ima isto misel.

Iz tega sklepamo, da je neresnična trditev Lessingova, kaker bi bil na sploh grški vkus za nagoto. To je bil Praksiteljev vkus, ne pa stari klasiški vkus. Stari klasiški vkus je bil za ideje, ne pa za meso![1])

Po teh kratkih opazkah podati hočemo najprej verskega stališča dokaz, da je popolna in brezobzirna nagota človeškega telesa v lepi umetnosti nedovoljena.

1. Sv. vera uči, da človek zdaj ni tak, kakeršen je bil prvi dan, ko ga je Bog vstvaril. Izvirni greh je človeka skvaril, da prevladuje v njem meso. Adam nas je naredil sužnje mesene poželjivosti. Ta mesena poželjivost kaže se v nagem telesu. Prvotna obleka čistosti in nedolžnosti se je izgubila. Da, ko bi imeli še tisto obleko, katero je sama Božja modrost sešila in črez človeka potegnila, resnično, da bi ne bilo treba nobene krojačeve obleke. V tem smislu bi bilo mnenje Lessingovo, katero smo že naveli, resnično. Človeško telo bi bilo res uzor. Ali zdaj vidimo na njem nered in ostudnost. Ta nered in ta ostudnost ni od Boga, ampak od človeka.

Ako je toraj naloga umetnikova kazati nam človeka, ne kakeršen je zdaj, ampak kakeršen bi moral biti, mora odstraniti z njega nered in ostudnost, ali če tega ni mogoče, vsaj zakriti.

2. Sv. vera dalje uči, da se moramo vsega ogibati, kar bi nas lahko zapeljalo v greh. Nič pa nas bolj v greh ne vabi, kaker nage podobe. To je posledica izvirnega greha. Človek je k temu bolj nagnjen in se prej vname, kaker suha slama, če ji pridenemo iskro.[2])

Naj nihče ne govori, da nima umetnost se sveto vero ničesar opraviti, kajti kar je proti Božji postavi in proti Božji volji, se nikaker lepo imenovati ne more in ne sme.

Tudi naj se ne vgovarja, da umetniki človeško telo povzarjajo ter mu odvjemljejo vso zapeljivost. Vprašamo, v čem je tako zvano povzarjanje človeškega telesa po mnenju realističnih umetnikov. To povzarjanje nima druzega namena, nego da uzame telesu vse, kar je za oči zopernega, da je telo brez madeža. Ali se pa telesu uzame to, kar je predmet spolne poželji-

[1]) Jungmann: Aesthetik str. 608 in 925. Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2 str. 905 n. d.

[2]) Chrysost. Hom. adversus eos, qui ecclesia relicta ad circenses ludos et ad theatra transfugerant n 2 t 6 glej Aesthetik Jungmann str. 667.

Digitized by Google

vosti ? Nikdar, ampak s tem povzarjanjem brez duha in brez misli se spolna poželjivost še bolj draži.[1])

Ako bi umetnik sam bil res tako nedolžen in neganljiv nasproti nagoti, kaj pa gledajoče občinstvo, katero žal — še prerado v najbolj čistih podobah nahaja nečistost in nesramnost. Ne slepimo se!

Izkušnja uči, koliko zla je napravil krivi nauk o nagoti v lepi umetnosti. Radi strašne korupcije, ki je začela radi tega med ljudstvom, morali so škofje in poslanci po državnih zborih že večkrat povzdigniti glas.

Ko je v Benetkah, po predrznosti krive renaissance, začela korupcija in je na sploh zavladal sodomski greh, sklenila je vlada v tem oziru takole:

„Cum clarissime intelligatur, quantum multiplicetur in hac civitate obhomminabile et detestandum vicium sodomitii, unde ad obviandum huic pessimo morbo et ne provocemus super nos iram Domini nostri Dei, est totis sensibus et ingeniis providendum: vadit pars quod eligi debeant per capita huius consilii duo nobiles nostri maturae aetatis pro qualibet contrata, qui tales electi sint per unum annum etc.“[2])

Zlasti slike in kipi verskega in cerkvenega duha so naravnost nespodobni in celo pregrešni, ako so brezobzirno nagi. Očividno pravilo za versko in cerkveno umetnost je, da se mora vse odstraniti, kar nasprotuje cerkvenemu duhu. Vemo pa, da je cerkev sveta, ker ima svet nauk, svete sakramente, s katerimi nas vabi k svetosti. Zatoraj je v verski umetnosti vse prepovedano, kar nasprotuje bodisi kakerkoli svetosti. Z brezobzirno nagoto pa bi se svetosti škodilo. Dosledno morajo biti cerkveni umetniki, kar se tiče nagote, oprezni, ker drugače bi njih delo izgubilo pravi namen. Saj ima sploh vsa umetnost namen blažiti človeško srce in povzdigovati k Bogu, ne pa tlačiti je v materijalnost in podlo počutnost. Koliko bolj velja to v svetih krajih![3])

Podobe, katerih predmet so slečeni mučeniki ali slečen Kristus — niso srečno zadete. Ti predmetje niso v prvi vrsti v tej obliki za slikarstvo in kiparstvo, ampak bolj za poezijo in govorništvo, ki ne moreta nikoli tako živo in zapeljivo predočevati.

Kristusa na križu napravljali so v prvih stoletjih popolnoma oblečenega, s tuniko in palijem. V sedmem in osmem stoletju je bil tudi še popolnoma zakrit sè spodnjo obleko do nog, v časih s kratkima rokavoma, v časih tudi brez rokavov. Koncem osmega stoletja začeli so opuščati goranji del obleke, da je bilo

[1]) Jungmann: Aesthetik str. 668.

[2]) Pastor: Geschichte der Päpste str. 23.

[3]) In imaginum sacro usu omnis lascivia vitetur, ita ut procaci venustate imagines non pingantur nec ornentur. Conc. Trident. Sess. 25.

Digitized by Google

telo pokrito od prsi do nog. V devetem stoletju je bila tudi ta obleka vedno krajša; pa še takrat so se slikali popolnoma oblečeni Kristusi. V gotiški dobi segala je Kristusova obleka od prsi do kolen. Pa tudi to obleko so umetniki vedno bolj krajšali.[1]) Renaissance je to obleko, ki se sme imenovati še vedno dostojna, toliko skrajšala, da ni ostala, kaker ozka obveza okolu ledij. Michel Angelo je vstalega Izveličarja napravil popolnoma nagega.

Zagovarjajo se nasprotniki s tem, da je bil Kristus na križu skoro gotovo nag! To nič ne de! Ne vse, kar je v resnici, je tudi lepo. Kristus je na križu, ako je bil nag, gotovo občutil sramoto in britkost.

Ta vgovor izvira od tod, ker se prezira pravi namen umetnosti in se smatra po Lessingu, kot glavno nalogo vseh umetnosti kazati naravo, kakeršna je,

Dokazano je toraj z verskega stališča, da je popolna in brezobzirna nagota v lepi umetnosti nedovoljena.

Pristopimo k drugemu dokazu: sè stališča naravne etike! Kar uči sv. vera, uči tudi razum!

Umetniki, ki slikajo nagoto, se hvalijo, da delajo kaker veleva razum in pamet, njih nauk, da je čisto naraven.

Toda temu ni tako. Že Aristotelj opominja, da naj vladna oblastva pazijo, da ne bi mladina ne slišala in ne videla ničesar nespodobnega. Mož je z naravnega stališča izprevidel, kam bi tako ravnanje vtegnilo pripeljati človeški rod.

Vsi ljudje, tudi najbolj surovi, nosijo obleko. Pri vseh ljudstvih velja za največo neumnost in surovost, kazati se v nagoti.[2]) Cezar pripoveduje v svojem: „Bellum Gallicum," da je našel ljudstvo, kjer so se kopali moški in ženske v naravni nagoti, ne da bi zarudeli ali se sramovali; toda mi ne verujemo, da niso zarudeli. To bi bila živalska surovost!

Ker se pa ljudje sramujejo kazati se v nagoti, sramovali bi se tudi dosledno, ko bi zvedeli, da jih kdo slika in razpostavlja nage.[3])

Realisti, njim na čelu Lessing, trdijo, da predmet lepih umetnost je človeško telo, ne glede na izvirni greh, neglede na nravstvenost, na Boga in na dušo![4]) Toda pomisliti je treba, kaj bi bilo telo brez duše? Ali ni duša oblika človeškega telesa? Duša oživlja in prošinja človeško telo. V udih človeškega telesa se zrcali duša. Vidimo pa in spoznavamo z naravnim razumom, da je v človeški duši nekaj nerednega, vidimo, da čut-

[1]) Jungmann: Aesthetik str. 645.
[2]) Albert Weiss: Apologie des Christenthums. III. 2. str. 904.
[3]) Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2. str. 908.
[4]) Albert Weiiss: Apologie des Christenthums III. 2 str. 908.

Digitized by Google

nost premaguje razum. Ker je pa duša oblika človeškega organizma, pokazuje se ta nered tudi na udih telesnih. Človeka je tega sram in zato bi rad zakril, kar je na njem pomanjkljivega. Iz tega sklepamo, da so nage podobe tudi z naravnega stališča nedovoljene. Kdor ima zdravo pamet, njemu se bo naga podoba vselej studila. Le izprijenim ljudem bo naga podoba v veselje. Ko je Praksitelj prvi med Grki drznil se napraviti nago Venero, bilo je vse ljudstvo na otoku Kos proti njemu ter je zahtevalo, da se podoba odstrani, kar se je tudi zgodilo. Nago Praksiteljevo Venero so peljali na otok Knid, na otok Kos pa so pripeljali oblečeno. Očividen dokaz, da je nepokvarjena narava sama proti nagoti. Ko so začeli na otoku Kreta in kasneje tudi v Lacedemonu telovadci opravljati telovadbo neoblečeni, se je vse ljudstvo izreklo proti njim. To je bil pravi ljudski glas, da je obleka človeku potrebna iz bistvenih vzrokov.[1])

Še nekaj moramo tukaj premišljevati. Recimo, da bi bil Bog prvotno človeka vstvaril takega, kakeršen se dandanes rodi, z vsemi slabostmi brez greha — in statu naturae purae — vendar obleka bi bila potrebna, ne sicer za kazen izvirnega greha, ampak radi človeške pomanjkljivosti in grdega nereda, ki bi vladal v človeških udih. Kajti tudi v tem slučaju bi mesena poželjivost dvigala se proti razumu. Človek bi gotovo ta nered z obleko rad skrival.

Le, ako bi bil človek vstvarjen sicer v naravnem redu, pa brez sedanjih slabosti in pomanjkljivosti t. j. v najlepšem redu, da bi bila čutnost razumu popolnoma podvržena, kaker pravijo bogoslovci: in statu naturae integrae, tedaj bi narava ne terjala nobene obleke in umetnost bi smela kazati nagoto.

Pristopimo k tretjemu, za realistične umetnike edino merodajnemu dokazu: z estetiškega stališča.

1. Pojmi: pravo, dobro, lepo se krijejo. Kar ni pravo, ni dobro in ni tudi lepo.

Kaker smo pa že dokazali sè stališča čreznaravne in naravne etike, je nagota v lepi umetnosti nasprotna Božjim zapovedim, nasprotna nravstvenim zakonom t. j. ni dobra in prava.

Dosledno ni tudi lepa.

Pojasnimo ta dokaz!

Pojmi: pravo, dobro, lepo se krijejo. Na prvi pogled izprevidimo, da kar se ne strinja z resnico, tudi lepo biti ne more; na pr. podoba, katera predstavlja človeka bodisi z nenaravnima nogama ali slabo in nenaravno obrnjenima rokama, ali pa da je

[1]) Jungmann: Aesthetik.

Digitized by Google

glava sicer normalna, telo pa nenormalno, kaker se včasih vidi na slikah Matere Božje. Te podobe so neprave, ker ne odgovarjajo Božji ideji, zato tudi niso lepe.

Očividno je tudi, da, kar dobro ni, niti lepo biti ne more. Dobro imenujemo, kar odgovarja smotru, kateri je Bog postavil. Na pr. podoba, katera predstavlja človeka z eno dolgo nogo, drugo pa prav kratko, nam nikaker dobrote človeške ne kaže, ker tak človek ne odgovarja smotru in ni za vse dober in pripraven, za kar bi po Božji misli biti moral. Razvidno pa je na mah, da tudi lep ni. Tako dela tudi greh človeka slabega, ker človek, ko greši, nikaker ne odgovarja svojemu smotru. Greh je pomanjkanje tega, kar bi po Božji misli moralo biti. Pomanjkanje tega pa, kar bi na vsak način biti moralo, se nikaker lepo imenovati ne sme in ne more.

Iz tega sklepamo, da je pravo in dobro nujni predpogoj lepemu. To resnico je vedno zagovarjala katoliška cerkev. Od vsake druge reči bi se dalo prej odstopiti, ali od te resnice nikdar, ker je od nje odvisna prava umetnost.[1]) Ne! Laž in greh nista bila nikdar lepa!

Stopimo dalje!

Vzemimo človeka, možkega ali žensko, v naravni nagoti! Ali odgovarja nagi človek, kaker se zdaj rodi, r e s n i c i? Menimo, namreč, B o ž j i i d e j i? Ne! Ali odgovarja dobroti? Ne! Zakaj ne? Zato ne, ker človek, kakeršen se zdaj rodi, ni tak, kaker bi moral biti. To nas uči ne samo sv. vera, ampak tudi razum. Tudi ko bi nas sveta vera ne učila, da je človek izpridil se po izvirnem grehu, vendar mi bi z naravno lučjo spoznali, da mu nečesar manjka, kaker so stari paganski modrijani, Sokrat, Plato, Cicero v resnici spoznali. V človeku, v njegovih udih je nekaj, kar nasprotuje človeškemu razumu, kar se vpira Bogu in človeka zapeljuje. Na človeškem telesu je nekaj grdega in ostudnega, ki se v popolni nagoti najbolj prikazuje. D o s l e d n o j e n a g o t a s č i s t o e s t e t i š k e g a s t a l i š č a n e d o v o l j e n a i n v e l i k p o g r e š e k. Ta stavek in ta sklep odobruje vesoljno človeštvo, hote ali nehote, od največega učenjaka do najpreprostejšega človeka, ker k temu nas naganja vrojena sramežljivost. Vsaki se rad skrije in obleče, vsakega je sram, kazati se v nagoti. To je najsijajnejša priča, da je človek v nagoti grdoba, ki se ne sme kazati.

2. Pa imamo še drugih dokazov z estetiškega stališča!

Kaj je namen lepih umetnosti? Umetnost nima, kaker misli Lessing in za njim Schiller, namena sama v sebi, ne oziraje se na Boga in nravnost. Kaker je človek Bogu podložen in mora Bogu služiti, je tudi umetnost na Boga navezana. „Omnium artium et scientiarum (adeoque et picturae) usum in colendo Deo

[1]) Weiss: Apologie str. III. 2 str. 907.

Digitized by Google

potissimum elucere debere". Leibnitz: System. Theologic. str. 50. Namen umetnosti je, da človeka podpira v službi Božji, da ga povzdiguje k Bogu. Ta namen doseguje umetnost s tem, da podaja estetiško dušno vživanje, s katerim blaži srce in vnema za Boga, ki je izvor vse lepote.

Nagota pa, ne samo, da nas ne blaži in ne povzdiguje v nebeške višine, ampak nas še tlači v materijo in meseno podlost!

Nagota je toraj proti namenu lepih umetnosti in dosledno nedovoljena z estetiškega stališča.

Privrženci nasprotne misli trdijo, da ni res, da nage podobe, ako so res umetne, tlačijo, ampak da vendar le dvigajo — seveda le čiste in resne gledalce! Vmazanim je vse vmazano, čistim je vse čisto. Toda, opazili smo že, da se človeško srce v tej stvari prej vname, kaker suha slama, ako jej iskro podložimo. Izkušnja uči, da pri tej stvari ne veljajo fraze: „čista in resna duša".[1]) Tožil je nemški poslanec A. Reichensperger l. 1860 v nemškem državnem zboru, da se v nacijonalni galeriji v Berolinu brezštevilna množica gledalcev pohujšuje nad nagim mesom, ki je tam razpostavljeno. Poslanci — resni in trezni, dasi iz njemu nasprotnega tabora — so mu živo pritrjevali.[2])

Da se moti estetiško vživanje, ni niti potrebno, da je podoba cela naga. Ako je le nekoliko preveč naga, ali pa, da je tako napravljena, da vzbuja pozornost na nenage dele — že je z estetiškega stališča slaba. O tem je pisal „Rimski Katolik" I. teč. str. 361: „Kdo ni vže slišal o imenitni zbirki umetnijskih proizvodov, ki se hranijo v Pariškem Louvru? . . . . . Najimenitnejši kip v vsem Louvru je Venera Milonska. Akoravno so jej roke do ramen odbite, je vendar somernost ostalih udov tolika, da oko ničesar ne pogreša, ker si samo ob sebi domišlja, kar manjka. S povzdigneno glavo stoji pred nami boginja v popolni samosvesti, gotova si zmage. Obleka se ji muza s telesa, do bedra je vže naga. Kmalu, kmalu . . . in potem? . . . Da, v Veneri, dasi so poteze njene tako milo-nežne, tako mojstersko vpriličene, vidimo meseno poltenost v najpopolniši umetnostni obliki obožano, recimo — vživanje mesa je zakrito v meglo svetlega veličastva božanstvenega".

3. Nagoto v lepi umetnosti, zlasti cerkveni, obsojamo pa še s tretjega razloga!

Treba je vedeti, da mora biti vse, kar predstavlja umetnost, dasi je izmišljeno, vendar le dejanstveno mogoče. Ako bi kdo naslikal konja, ki bi dirjal, vojaka na njem pa, ki bi mu po koncu na hrbtu stal, bi bilo smešno in rekli bi: kaj tacega ni mogoče t. j. neumno!

[1]) Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2. str. 904 in 943 (Göthe: Ital. Reise).

[2]) Jungmann: Aesthetik str. 669.

Digitized by Google

Prav tako moramo dosledno soditi, ako bi nam kdo naslikal sv. Frančiška Asiškega — moža vsemu svetu odmrlega, ki je krotil sebe in svoje poželenje — nazega. Vprašati bi se morali po pravici: Ali si je mogoče misliti moža, ki je spoznal v sebi slabo poželenje in gnjusobo, ali si je mogoče misliti, da bi ta človek ki se ni upal pogledati po životu, kazal se nazega? Nag spokornik je nezmisel! Ali bi ne bila tudi nezmisel slikati sv. Alojzija, ki se ni upal svoji materi pogledati v obraz, nazega? Ali ni to nesramno?

Ficta voluptatis causa sint proxima veris.
Nec, quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.
Horat. ep. ad Pison, v. 338.

Pa vtegnil bi zadnjemu dokazu kdo vgovarjati, češ, po vstajenju bodo telesa naga. Potem takem bi se smela naga predstavljati.

Odgovarjamo: Po vstajenju bodo sicer telesa naga, ali, da bolje rečemo, oblečena bodo v milost Božjo. V telesu bo vladalo po vstajenju popolno soglasje. Takrat bo človeški organizem v pravem pomenu lep, kaker je bil v pravem pomenu lep pred izvirnim grehom, da nista zarudela Adam in Eva, ko sta bila naga.

Pravijo: Ali bi se ne mogel umetnik z duhom prenesti v bodočnost in slikati nam, kar bo enkrat t. j. idealno telo? O tem hočemo v drugem delu premišljevati.

Dokazano je toraj, da je brezobzirna nagota v lepih umetnostih nedovoljena. Zgodovina jasno izpričuje, da je umetnost na zatonu, kadar začne kazati nagoto človeškega telesa ter z njo pasiti malopridno ljudstvo. Smrt umetnosti je, ako greši proti nravstvenosti in postane nesramna.

Ali smo pa morda nasprotni telesni lepoti, kaker da bi se sploh ne smela predstavljati? Ali smo morda zato, da se vvedejo oblačila, ki strčijo kaker papir, da se slikajo obrazi grdi, telesa sklonjena, ostudna, noge polomljene? Ali smo morda zato, da se vvedejo po cerkvah Matere Božje na široko oblečene, Kristusi z odprtimi usti in strašnim pogledom, sv. Jurji z osli na altarjih, sv. Antoni z obleko vsi zagatjeni?

Nikaker. Telo človeško je v resnici največa lepota cele narave, krona stvarjenja. Zato ne smejo umetniki telesa pačiti, ampak smatrati je kot predmet lepote. Katoliška renaissance postavila si je nalogo, sprijazniti vzvišenost krščankih idej s klasiškimi oblikami. Ideja je glavna reč in bistvo pri umotvorih, po njej se sodi umetnika. Oblika in zunanjost, v katero obleče umetnik idejo, je sicer tudi važna, ali vendar ne bistvo. Naj'epše

Digitized by Google

je, ako je lepa ideja združena z lepo zunanjo obliko, tako da ideja vlada in premaguje. Ako premaguje materija, je delo slabo.[1])

Nič nima toraj krščanska umetnost nasproti telesni lepoti. Ali p r v i č, ne sme se pozabiti, da glavna reč je dušna lepota, ne telesna. Duh mora vladati in prošinjati sliko. Duh mora biti močnejši in krepkejši. Tako je bil namreč človek prvotno vstvarjen. Ko je prišel človek iz Božjih rok, je bilo telo popolnoma podrejeno duhu. Da pa duh premaguje, ni nikaker potrebno slikati obliko grdo. Umetnik mora skrbeti, da predoči idejo tako mogočno, da bo prošinjala in vladala tudi najlepšo zunanjost. D r u g i č pa je treba telo osvoboditi vseh zapeljivosti, da ne vzbuja podle poželjivosti, ampak, da povzdiguje in blaži srce in vnemlje za Boga!

Glavna napaka radikalne renaissance je, ker ne vidi v človeku druzega kot telo ter smatra človeka, kakeršen je dandanes, kot krono lepote. Človeško telo je najlepše in zato je je treba vzeti kaker je, brez obleke, nago! Obleka samo pači! K večemu, da so ti humanisti zakrili, kar najbolj vzbuja meseno počutnost. O idealih so v renaissanci redki sledovi. Humanisti niso druzega delali, kaker slepo posnemali naravo. Po njih naukih bi fotografija bila umetnost, ker podaja točno naravo.

II

Tukaj bi radi storili korak naprej! Rekli smo, da ni naloga umetnosti predočevati nam realnosti, kakeršna je, ampak kakeršna bi morala biti, da ni naloga umetnosti predstavljati nam človeka, kakeršen je zdaj, pokvarjen po izvirnem grehu, ampak, kakeršen bi po Božji misli moral biti, kakeršen je bil prvi dan, ko je prišel iz Stvarnikovih rok. Temu vzoru se mora umetnost približavati.

Kak pa je bil prvi človek v raju, ko ga je Bog vstvaril? Nag. Kaj sklepamo iz tega? Iz tega sklepamo, da, ko bi izvirnega greha ne bilo, bi se človek smel kazati v nagoti in bi tudi lepi umetnosti bila predmet nagota človeškega telesa, kaker se bo človek tudi po vstajenju, ko bo greh popolnoma premagan, kazal v nagoti.

Iz tega dalje sklepamo, da, ko bi se umetnik po milosti

[1]) Po tem načelu obsojamo tudi novodobni način vzgajati otroke, zlasti po bogatih družinah. Najboljše je, ako je zdrava duša v zdravem telesu. Nikaker ni prav, da se otroke, zlasti ženskega spola, uči samo lišpati svoj život, dušo pa, da se zanemarja. Take, zunaj sicer lesketajoče se device, ki pa imajo popolnoma zanemarjenega duha v časih napolnjenega se sovraštvom do sv. sakramentov, do duhovščine, s kratka napolnjenega z nevednostjo in atansko zlobo, kaker se že v očeh vidi, take device so res prave papige! Conrad von Bolanden: Raphael, str. 117.

Digitized by Google

Božji mogel tako visoko dvigniti, da bi z mogočno krščansko idejo premagal vse nasledke izvirnega greha in popolnoma premagal meseno poželjivost, vstvaril bi lahko v resnici lepo podobo, če tudi nago. Nage podobe bi v tem slučaju bile predmet prave in resnične lepote.

Naj nas pa nihče ne ume, kaker bi trdili, da bi se take nage podobe smele razpostavljati občinstvu. Kajti, če bi izvoljenemu umetniku bilo po veliki Božji milosti dano, dvigniti se tako visoko, bi si kaj takega o občinstvu ne mogli misliti. Hoteli smo samo reči, da b i take slike in taki kipi b i l i v resnici l e p i. Iz te misli se dajo razlagati in d e l o m a opravičiti nage slike, ki se včasih dobe tudi na svetih prostorih, katerim se vidi, da niso iz slabega namena.[1])

Vprašamo pa, ali je mogoče umetniku, ki je po naravi podvržen slabostim človeškim, dvigniti se tako visoko, da bi popolnoma lahko prezrl človeško pomanjkljivost?

To vprašanje moramo, ako vzamemo popolno nagoto, gotovo po pravici, z a n i k a t i. Bog sicer lahko da tako veliko milost, pa bila bi izvanredna — pravi čudež in sicer brez potrebe. Takih čudežev brez potrebe Bog ne dela![2])

Ako je pa umetniku, in bodisi še tako idealen, nemogoče delati lepih umotvorov, preziraje p o p o l n o m a zakon izvirnega greha, mu je vendar tudi v tej solzni dolini deloma kaj malega dovoljeno.

---

[1]) Beremo o tem v „Raffaelu", slavnega romanopisca Konrada Bolandena, poslednjo misel, s katero se pa ne moremo popolnoma vjemati.

V a t e r: Was würde erst Deine religiöse Strenge zu Titians unsterblichem Werke sagen, das eine vollständig(!) nackte Figur ist? Würdest du nicht vor diesen Nuditäten mit beiden Händen deine Augen verhüllen und sagen: „Titian ist ein unsittlicher Mensch"?

T o c h t e r: Mein Vater, das würde ich nicht sagen, wenigstens vor Titians herrlichster Schöpfung nicht. Die verletzende Nudität liegt keineswegs in der Entblössung des Menschenleibes als Kunstwerk — die unsittliche Nudität liegt im Ausdrucke der Leidenschaft, des niederen Begehrens. Unsere Stammältern sind nackt gewesen vor dem Sündenfall und sie wussten nicht, dass sie nackt seien, weil ihre Unschuld und Seelenreinheit das Böse nicht kannten. Da es nun Aufgabe der Kunst ist, die gefallene Natur zu erheben, sie darzustellen in ursprünglicher Vollkommenheit, so kennzeichnet es den wahrhaft grossen Künstler, einen nackten Menschenleib zu malen ohne anstössige, das Sittlichkeitsgefühl beleidigende Nundität. Er wird dem Antlitze eine solche Unschuld, eine so hehre Schönheit und einen so erhabenen Ernst einprägen, er wird die vollendeten Glieder mit einem so reinen Gewande makellosen Lebens umkleiden in Bewegung und Stellung, dass jede befleckende Beziehung strengstens ausgeschlossen bleibt. Ich habe gelesen, dass Titians Schöpfung, die man ungerecht eine Venus nennt, ganz diesen Eindruck auf den Beschauer hervorbringt. Führt dagegen Lüsternheit den Pinsel des Malers, dann wird er den Geist der Leidenschaft und grober Sinnlichkeit auch bei angekleideten Figuren zum Ausdrucke bringen! —

[2]) Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2 str. 906 in d. Jungmann: Aesthetik str. 600.

Digitized by Google

„. . . . . Pictoribus.
Quidlibet audendi semper fuit potestas.
Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicisim."
Hora ep. ad Pison, v. 9 i. d.

Na mislih imamo Matere Božje raznih umetnikov, zlasti Raffaelove. V prav mnogih podobah, zlasti v Raffaelovih, kaže se dete Jezus popolnoma nago, vendar večinoma tako obrneno, da je spodobno. Marija je vselej oblečena. Za kaj je dete Jezus nago? Umetnik je čutil potrebo narediti Marijo oblečeno, pri detetu Jezusu pa je ni čutil. Odgovarjamo, da je predmet, namreč dete Jezus, tak, da že s a m n a s e b i nima nobene zapeljivosti. Dete Jezus je res podoba Adama pred grehom. Ali se morda kdo nad detetom pohujšuje? Kdo bi sè srčnim veseljem in ljubeznijo ne gledal Raffaeloga deteta? Nikaker pa nočemo trditi, da bi dete Jezus ne bilo bolj lepo in bolj ljubeznjivo, ako bi bilo oblečeno n. pr. v majhni srajčki (kaker je prinesel. „Dom in Svet" l. 1893 štv. 5).

Drugo, kar imamo tukaj v mislih, je križani Izveličar! Ako je dostojno zakrit, kaker je bil še v 13. stoletju, nas ostala nagota nič ne moti. Predmet je tako vzvišen, i d e j a t a k o m o g o č n a, da ne pušča podlosti nobenega delokroga. Proti temu pa odločno protestujemo, da bi se slikal Sveti vseh svetih samo z ozko obvezo, katera bi ne bila niti prav privezana, da si gledalec misli, zdaj, zdaj bo pala! Take slike, z ozko obvezo, morale bi se povsod odstraniti iz svetišč.

Pa ne samo v navedenih slučajih, tudi v drugih slučajih sme umetnik z m e r n o rabiti nagoto, a k o j e p r v i č a l i p r e d m e t s a m t a k o n e d o l ž e n, a l i d r u g i č i d e j a t a k o v z v i š e n a i n m o g o č n a, d a n a s n o b e n a n a s p r o t n a m i s e l n e m o r e m o t i t i. V posameznih slučajih mora bistro oko in nravni razum umetnikov razsoditi, koliko si sme dovoliti.

Na to misel nas nagiblje tudi sv. pismo, namreč „Visoka pesem". Res je, da slikarstvo in kiparstvo ni poezija in resničen je razloček med temi umetnostmi, kaker je Lessing v svojim Laokoonu izvrstno pokazal. V poeziji se več dovoljuje, ker ne more nikoli tako živo in zapeljivo predočevati kaker n. pr. slikarstvo.

„Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus."
Horat ad Pison v. 180.

Ali vendar, kar je v poeziji v veči meri dovoljeno, sme se v manji meri v slikarstvu tudi dovoliti. V visoki pesmi — katera sicer ni za vsacega in tudi cerkev jo odsvetuje neizkušenim —

Digitized by Google

čitamo vzvišene reči v podobi ženina in neveste. Pripovedujejo se prav mikavno in zapeljivo. Tu pa tam se opisuje prava nagota! Toda ideja, ki jo ima pesma, je velikanska in premaguje vse nasprotne pomisleke!

Prav tako je v slikarstvu dovoljena nagota, exceptis excipiendis, ako je umetniku od zgoraj dano premagati svet.[1])

Edino s tega stališča so sv. Cerkev in rimski papeži, kaker smo že omenili, dovolili v svoje prostore nage podobe.

Hoteli so pri tem podpirati največe umetnike ter povzdigniti Rim za središče umetnosti in znanosti.[2]) Da se ni vse izvrstno posrečilo, kriva je bila drznost umetnikov, ki so zlorabljali umetnost za popolnoma nage podobe ter s tem kazali „woran es ihnen fehle".[3]) Nikaker se vjemati ne moremo ž njimi, ki trdijo, da so umetniki nage podobe tako povzorili, da premaguje ideja. Povedali smo o tem tudi vzroke.

Celo smešno je pa, ako kdo trdi, da narod, kateri ni prišel še do nagote, ni prišel še do prave umetnosti in da je znamenje omikanega ljudstva, ako se razpostavljajo po gledališčih in po drugih javnih hišah lepe nage podobe.[4]) To ni sad omike in umetnosti, ampak sad brezverskega naturalizma in materijalizma. Bolj ko je umetnik v rabi človeške nagote skromen in oprezen, več razuma in spretnosti kaže! Kdor nagoto zakriva, kaže, da je njegova duša čista in da mu je za nebeške vzore, ne pa za meso! Kdor pa po blatu rije, kaže, da je njegova duša vmazana in da nima pojma o vzorih.

V umetnosti čaka še veliko dela: vzvišene krščanske ideje morajo se spojiti z lepoto zunanje oblike. Ko bi bili umetniki-velikani: Michel Angelo, Donatello, Tizian in dr. poleg zunanje oblike imeli izključljivo krščanske ideje, kaker jih je imel nadzemeljski umetnik brat Angelik Fiesole, resnično, da bi krščanska umetnost bila na vrhuncu.[5]) O Raffaelu se kritiki izražajo, da je le d e l o m a, zlasti v prvi dobi, dosegel vzor krščanske umetnosti po obliki in ideji!

* * *

Iz vsega je razvidno, kako pogubonosno in škodljivo je v umetnosti načelo brezobzirne nagote, katero si je radikalna renaissance postavila; na drugi strani pa moramo priznati, da je gibanje in navdušenje za lepe klašiške oblike blagodejno vplivalo na krščansko umetnost in da bi bila neprecenljiva korist za

[1]) Conrad von Bolanden Raphael, str. 258,
[2]) Pastor: Gesch. d. Päpste str. 58.
[3]) Lessing: Laokoon V.
[4]) Albert Weiss; Apologie des Christenthums III. 2. str.
[5]) Albert Weisss: Apologie III 2 str, 910 i. d.

Digitized by Google

človeško omiko in izobrazbo, ko bi se bilo posrečilo združiti lepe klasiške oblike z vzvišenimi krščanskimi idejami! V tem je vrhunec umetnosti in znamenje največe omike in izobraženja!

Tudi mi Slovenci se približujemo pravi omiki krščanski. Dan nam zori! Ne moremo se še ponašati z velikimi umotvori, kaker nam sosednji narod italijanski, ali začetek je, hvala Bogu, tudi že pri nas. Ali bomo prišli do prave slave in velikosti na tem polju, je v Božjih rokah, kaker je bil stoletja tudi naš narodni obstanek v Božjih rokah. Bogu, ki je izvor vse dobrote in lepote, se brezpogojno klanjamo. Kot katoliškim kristijanom naj nam bodo vselej sveta načela krščanske nravnosti. Ta načela naj se kažejo v poeziji, v umetnosti in v življenju. Drugače bi se znalo zgoditi z našim narodom, kaker z mnogimi drugimi, da bo jabolko sicer hitro dozorelo, pa tudi hitro odpalo. Tudi grški narod je bil majhen narod, pa kako se je proslavil na tem polju, ko so mu še veljala sveta načela človeške nravnosti. Stoprav ko je zapustil sveta načela človeške nravnosti, začel je propadati.

Ako bi ta razpravica le kaj malega pripomogla, da bi se v mladi umetnosti slovenski ohranil nravni značaj, bil bi njen namen dosežen. Ponos slehernega naroda je duševna omika in izobrazba. Duševna omika pa se najbolj ceni po stopinji umetnosti. Delajmo toraj na to, da bi se množila prava krščanska umetnost med Slovenci, da bi mogli obhajati kmalu p r v o umetniško razstavo, na katero bi s ponosom gledali — k o t k r i s t i j a n i.

Andrej Pavlica.

Cerkvena oblast v avstrijski ljudski šoli.

II.

7. Kdor sodi naši prvi šolski postavi (1774 in 1805) po črki, mora se čuditi, da so bili katoličani tako nezadovoljni ž njo. In res čitamo včasih „stari šoli“ hvalo, da je bila „verska“ in podložna cerkveni oblasti ali vsaj duhovščini. Tudi namen postavam je bil dober, ker v Avstriji imajo vsi dober namen. In vender moramo Boga zahvaliti, da je zlata doba „verskega“ šolstva vže petdeset let za nami. Postava po črki je mrtva, ker črka mori, duh oživlja in načelo velja. A duh imenovanih postav je duh nevere in sužnosti, načela so vzeta iz knjig francoskih absolutistov. Črka je lupina, ki strhne, načelo pa je jedro,

Digitized by Google

ki kali in raste. Načelo, ki se prime občinstva, je moč, ki dela samo ob sebi, če tudi nje prvi učitelj ni imel slabega namena. Tako se je zgodilo tudi pri nas. Posledica s u ž n o s t i je bila, da je vse svobodno šolstvo propalo, da ni bilo skoraj nobene nezavisne šole; iste državne sužnosti ali narodnosti posledica je bila, da so gimnazije, semenišča in vseučilišča propala. Znanost se ne da vklepati, to pričajo propale srednje in visoke šole v Avstriji od l. 1800 do 1850. Razume se samo ob sebi, da je ta onemoglost slabo vplivala tudi na ljudsko vzgojo. — Posledica n e v e r e je bila odrvenelost za krščanske vzore in to na vsej črti ali vzlasti v bogoslovnicah, kjer ni bilo veselja za sv. znanje, ni bilo navdušenja za večne koristi katoliške cerkve. Zastonj so dohajali cesarski „vkazi“ in „pravila“ z Dunaja. Bilo je vse pravo, ker se je od zgorej priporočalo duhovščini, imelo je dober namen, ali cerkvenega duha ni moči oživljati brez svobode in prepričanja. Nikedo ni te resnice bolje razumel ko Pij VII, ki se je cesarju Francu II. britko potožil o sužnosti in neveri. Cesar je zlo priznal in drage volje obljubil pomoči, saj je bil dobrohoten vladar in morda so tudi ministri imeli dobro voljo, ali razumeli niso cerkve. Škofje sami so bili dobri, cerkveni in učeni vladike, ali nedostajalo jim je povzetne in svobodne misli. Imeli so zlate namene, koje so tudi proseč našteli vladarju, ali dalje se niso upali. — Tako je životarila šola in cerkev do osodepolnega leta 1848. Ni čudo torej, da so dobromisleči cerkveni poglavarji z veseljem pozdravili zvoneč glas o svobodi, ki se je naenkrat razdal po avstrijskih pokrajinah l. 1848. „Eine neue Aera — pisali so škofje solnograške pokrajine državnemu zboru na Dunaj dne 14 septembra 1848 — hat für Oesterreichs Völker begonnen, ihr Losungswort ist Freiheit .... Schwer lastete das System durchgängiger Bevormundung und misstrauischer Controlirung auf allen Zweigen des öffentlichen Lebens; darum ringt jetzt Alles nach freier Entwicklung, sucht sich der unnatürlichen Fesseln zu entledigen, die zuständigen Rechte zu wahren, die vorenthaltenen im Vertrauen auf den Gerechtigkeitssinn derjenigen zu reclamiren, denen die große Aufgabe geworden, die Neugestaltung des österreichischen Staatslebens zu glücklichen Ziele zu führen.

Allein nicht bloss, weil sie ihnen erhöhte politische Freiheit verheisst, begrüssen Millionen österreichischer Staastbürger die neue Ordnung der Dinge, sondern auch, weil sie der kath. Kirche, deren treue Söhne und Bekenner sie sind, dieselben Segnungen der Freiheit in Aussicht stellt. Wohl hatte sich diese, als Staatskirche, unter dem gefallenen Systeme mehrerer Begünstigungen zu erfreuen gehabt; aber glaube man ja nicht, als ob dieselben annoch Gegenstand sehnsüchtigen Verlangens seien, da sich kein Verständiger darüber täuscht, wie sehr sie nur glänzende Hüllen waren, den erniedrigenden bureaukratischen Druck

Digitized by Google

zu bemänteln, mit dem eine Alles umstrickende, politische Gesetzgebung jede selbsständige Regung des kirchlichen Lebens so viel als möglich darniederhielt. Dadurch ward die Kirche gleichsam zur Magd herabgewürdiget und leider in den Augen gar Vieler der gehässige Schein auf sie geworfen, als ob sie eine Polizei-Anstalt des Staates und ein Werkzeug für politische Zwecke wäre." [1])

S tem so škofje dobro popisali zle posledice načelne sužnosti. Tudi papež Pij IX je v odgovoru kardinalu Schwarzenberg-u izrekel očitno veselje: Hinc non levis tua aliorumque Antistitum extitit laetitia, ubi primum ob fundamentalem legem a Carissimo in Christo Jesu filio Nostro Francisco Josepho, Austriae Imperatore et Hungariae Rege Apostolico ac Bohemiae Rege Illustri, pro suae diticnis regionibus latam ea spes effulsit fore, ut Ecclesia ab iis omnibus, quibus hactenus quaquaversus obstringebatur, vinculis expedita optaitissimam suam recuperaret libertatem". [2])

Ali je torej l. 1848 prineslo novih načel o cerkveni oblasti? Osnovni zakon, kojega so se škofje toli razveselili, se glasi: „Jede gesetzlich anerkannte Kirche und Religionsgesellschaft hat das Recht der gemeinsamen öffentlichen Religionsausübung, ordnet und verwaltet ihre Angelegenheiten selbstständig, bleibt im Besitze und Genusse der für ihre Cultus-Unterrichts- und Wohlthätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonds, ist aber wie jede Gesellschaft den allgemeinen Staatsgesetzen unterworfen".

Preočitno je v tem novem zakonu staro načelo o državni vsemogočnosti, koji je cerkev podložna. Česa so se torej veselili avstrijski vladike? Veselili so se svobode, ki je cerkvi zasijala, svobode, dem, kojo je imela pred absolutizmom vsaka bratovščina in zadruga, kojo zdaj uživa vsaki človek, vsaki zavod, vsako društvice. Državljani so se razradovali, da so jim sneli okove, v katere jim je vklenil roke in noge absolutistični birokratizem.

Svoboda je pomenila zaupanje v poštenje državljanov in društev obstoječih v državi. Poprej je veljalo pravilo: Vlada in nje plačani služabniki so edini poštenjaki v celi državi, zatorej je treba vse druge podložne pazljivo nadzorovati tudi v najmanjših stvareh, ne samo v javnosti, marveč tudi v šoli, v cerkvi, v sakristiji, v družini. Navedeni osnovni zakon je odpravil tako nečloveško nadzorovanje. Cerkev je tedaj res ostala še podložna državni oblasti, ali ta oblast jej ni bila vedno za petami ko do l. 1848.

[1]) Coll. Lac V. pag. 1517-19. Te besede pričajo, koliko krivico delajo škofom oni gospodje, ki jim očitajo, da si želijo državnega gospodstva, da so bizantinci i. t. d.

[2]) Dne 6. julija 1849. Coll. Lac. V. pag. 1336.

Digitized by Google

Po navedenem načelu je dosledno drugo načelo: svoboda državljanov nasproti katoliški cerkvi.

Država ni več vodila na vajetih cerkvenih poglavarjev, za to pa tudi ni smela biti več odgovorna za njih dejanja, zato ni smela več siliti državljanov pod cerkveno oblast, ampak dovoliti je morala, naj vsaki vernik svobodno posluša katoliško cerkev, dokler sam hoče. To pravno načelo je sicer krivo po obliki in vsebini, po obliki, ker država nima pravice dajati te svobode, po vsebini je krivo, ker je taka svoboda neopravičena. Kdor je krščen, je po vesti podložen cerkveni oblasti, od koje se pravno ne more nikoli več osvoboditi. Vender je to načelo dosledno po načelu absolutne državne oblasti in ni je državice, ki bi take postave ne imela.

Na tej osnovi so se razvila l. 1848 ta le pravila za šolo:

1. Šola je državna stvar. Vrhovno ravnateljstvo je v državnih rokah t. j. v rokah naučnega ministerstva.

2. Šolo je ločiti od cerkve.

3. Vender ostane cerkev še nadzornica v šoli v imenu države, katera pa postavi tudi še svoje posvetne nadzornike[1]) za vse šole in predmete (tudi za verstvo).

4. Naučni jezik je materinščina.

Vsled 3. točke se je od dne do dne izgubljal vpliv in pomen duhovnih nadzornikov in ordinarijatov.

Mej avstrijskimi vladikami so bile prebistre glave, da ne bi bili takoj spoznali krivega načela, ki se je hotelo vzakoniti ob priliki, ko se je narodom in cerkvi obljubljala in zagotovljala svoboda. Vže na prvi glas so svarili državni zbor pišoč: Cerkev ima neodjemljivo pravico do odgoje. Krščanski nauk je samo nje delo in pod nje nadzorstvom. Ravno tako mora ostati pod nje nadzorstvom vsa odgoja otrok in učiteljev.[2])

---

[1]) L. 1850.

[2]) Prvi so se oglasili škofje solnograške pokrajine z dopisom državnemu zboru dne 14. septembra 1848. Podpisan je tudi Anton Martin Slomšek. Kmalu potem so se oglasili s podobnim dopisom tudi škofje goriške pokrajine, koji so podpisali naši vladike: Lušin, Wolf, Peteani, Legat, Bozanich. Ker je dotični dopis našemu rodu vže čisto iz spomina, naj dostavim semkaj oni odstavek, ki govori o šoli: „Niemand verkennt es, dass eine Reform des Volksschulwesens, insbesondere eine mehrseitige Ausbildung der Schulkinder und der Lehramtskandidaten, sowie eine Vermehrung der hierlands nicht einmal an allen Kuratorten bestehenden Volksschulen und eine bessere Dotation des Lehrpersonales Noth thue; Jedermann sieht es aber auch ein, dass die niedere Stufe, auf der das Volksschulwesen auf dem flachen Lande beinahe allenthalben steht, der bisherigen schmählichen Dotation der Landschullehrer, die den fähigen Kandidaten vom Lehramte wohl abschrecken, aber zu demselben nicht anziehen kann, zuzuschreiben, die bisherige Nichtzustandebringung so mancher sehr nothwendiger Landschulen, aber auch zum Theile dem in Österreich mit Ausnahme des Lombardischvenetianischen Königreiches, für die Herstellung der Schulgebäude bisher noch immer bestandenen, jedes Rechtsprincipes

Digitized by Google

Po teh izjavah je ministerstvo samo (31. marcija 1849) povabilo avstrijske škofe, naj se snidejo na Dunaju in naj vzajemno predložijo svoje nazore in želje. Škofje so se sešli in so začeli posvetovanja na podlagi nove vstave.[1]) Sklepe večmesečnega posvetovanja so izročili v posebni spomenici c. kr. ministerstvu. V VIII. poglavju govorijo o verskem zalogu, o šolskem in o učnem zalogu (Religions-Schul-Studienfond). Šolski zalog je cerkveno blago in se sme toraj vporabljati le za katoliške šole in za katoliške otroke in učitelje. Pravica zahteva, da naj vlada predlaga vsako leto račune o šolskem zalogu tudi škofom. Tudi o učnem zalogu pravijo, da je cerkveno blago, katero je torej vporabljati za katoliško odgojo na gimnazijih, vseučiliščih, v bogoslovnicah i. t. d. Bilo bi torej proti §. 2 (osnovnih zakonov 4. marcija 1849,[2]) ako bi se učni zalog vporabljal za inoverne šole in profesorje, ali za šole s čisto posvetnimi nameni (zdravniške, gozdnarske, kmetijske šole i. t. d.) V X. poglavju govorijo o nauku in odgoji. O ljudski šoli so postavili ta le načela.

1. Veronauk je prvi in najvažniši predmet v ljudski šoli. Veronauk ima cerkev sama učiti in nadzorovati brez vsakega

---

ermangelnden, die Pfarrpatrone und die Grundherrschaften sehr drückenden Bauconcurrenzsysteme beizumessen sei, indem diese sehr häufig, und gewöhnlich wohl nur wegen Unvermögenheit den Baubeitrag zu leisten, der Errichtung neuer Schulen hemmend entgentreten.

Wenn daher im Interesse einer bessern Volksbildung gewünscht werden muss, dass die Staatsverwaltung für eine angemessene Vermehrung der hierländischen Volksschulen, für eine anständigere Dotirung und umfassendere Ausbildung der Schullehrer die erforderlichen Geldmittel beschaffe, und ein angemesseneres System zur Beistellung der nothwendigen Schulgebäude festsetze, so wird doch Niemand, der es mit dem Volkswohle redlich meint, die Trennung der Schule von der Kirche billigen können, wie sie der Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich und noch mehr eine in der „Wiener-Zeitung" erschienene Ministerial-Erklärung in Aussicht stellt. Die Kirche ist und bleibt die eigentliche Erzieherin des Volkes, sie muss daher vor Allem ihr heiliges Anrecht auf Erziehung und Unterricht wahren, sie kann es niemals zugeben, dass ihr, der Begründerin der Volksschule, dieselbe entrissen werde, und sie darf sich in den Volksschulen auf die blosse Ertheilung des Religionsunterrichtes nicht beschränken lassen, da mit diesem allein die christliche Erziehung nicht vollendet wird, und der Religionsunterricht selbst durch sonstigen Einfluss wirkungslos gemacht werden könnte, wenn die Schule der unmittelbaren Aufsicht des Ortsseelsorgers entzogen, die bischöflichen Behörden von der Bildung der Lehramtscandidaten und von der Anstellung der Schullehrer hintangehalten würden." Dopis je bil odposlan državnemu zboru v Kromerič dne 17. dec. 1848.

[1]) Prim. odgov r ministra Bacha dne 2. maja 1849. zbranim škofom.

[2]) Jede gesetzlich anerkannte Kirche verbleibt im Besitze und Genusse der für Cultus-Unterrichts- und Wohlthätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonde.

Digitized by Google

državnega nadzorstva. Cerkev sama ima torej tudi določiti nčne knjige.

2. Šolska postava od leta 1805 naj ostane, ker je cerkvi dovelj pravična (po vsebini).

3. Cerkev ima samosvojo oblast v šoli in sicer o vsej odgoji.

4. Tudi država ima pravico do ravnateljstva in nadzorovanja šol.

4. Učitelje naj se vzgaja v učiteljskih semeniščih pod skrbnim in dobrodejnim nadzorstvom kat. cerkve. Treba jim je več nauka, ko do tedaj, pa tudi več plače, kaker to zahteva njih pretežavni stan.

5. Ako bi vlada vstvarila nova, od ordinarijata neodvisna deželna solška starešinstva (Landesschulrath), ne bodo škofje pošiljali vanje zastopnikov-duhovnikov, ker ona starešinstva ne bodo imela besede o veronauku in o verski odgoji.[1])

---

[1]) Coll. Lac. V. pag. 1365-6 Kér je spomenica načelno jako važna, naj bo tu prepisoma:

Die katholische Kirche nimmt hinsichtlich der katholischen Jugend nicht den Religionsunterricht allein in Anspruch.

Sie ist von Gott eingesetzt, um das Menschengeschlecht für das ewige Leben zu erziehen, und hat desswegen das Recht und den Beruf, für die Heranbildung der Jugend zu Glauben und Liebe Sorge zu tragen. Die Volksschulen verdanken der katholischen Kirche ihren Ursprung, und werden sie von ihr losgerissen, so müssen sie der Propaganda des Umsturzes anheimfallen. Die Zukunft der europäischen Gesellschaft ist mit einem Schleier bedeckt, den nur das Auge des Allschauenden zu durchdringen vermag. Dies Eine ist gewiss: wird die europäische Gesellschaft vom Zerfalle gerettet, so wird sie durch die Religion gerettet. Es ist daher für den Staat nothwendig, dass der katholischen Kirche ihr leitender Einfluss auf die katholischen Volksschulen gewahrt bleibe. Unstreitig hat auch der Staat ein Recht wie ein Interesse, leitend und überwachend auf die Volksschulen einzuwirken. In der bisherigen Schulverfassung finden die Ansprüche, welche Kirche und Staat auf die Schule machen, billige Berücksichtigung. Die Bestimmungen, welche die bisherige Schulverfassung hinsichtlich der Leitung und Beaufsichtigung der Volksschulen ausstellt, mögen daher auch fernerhin beibehalten werden.

Da die Leitung des katholischen Religionsunterrichtes der katholischen Kirche zusteht, so kann die Bestimmung der Religionslehrbücher nur von der geistlichen Gewalt ausgehen. Damit die übrigen in den Volksschulen anzuwendenden Lehrbücher sowohl den allgemeinen Erfordernissen einer wahren christlichen Volksbildung, als auch den besondern Bedürfnissen des Landes und Volkes entsprechen, möge den Bischöfen jedes Kronlandes gestattet sein, diese Lehrbücher im Einverständnisse mit der Landesverwaltung festzusetzen.

Bei den gegenwärtigen Bildungsverhältnissen der europäischen Völker sind die Schullehrer ohne Zweifel unentbehrlich und wenn sie ihrem Berufe entsprechen, vermögen sie eine segenreiche Wirksamkeit zu üben; doch darf man sich die dabei obwaltenden Schwierigkeiten nicht verhehlen. Einerseits sollen sie in dem, was sie zu lehren haben, gründlich unterrichtet sein; andererseits genügt für ihre Stellung eine geringe Summe von Kenntnissen, und dem Manne von wissenschaftlicher, umfassender Bildung müsste es als eine unerträgliche Last erscheinen alle seine Kräfte der Aufgabe zu widmen, der Dorfjugend die ersten und einfachsten Anfangsgründe des menschlichen Wis-

Digitized by Google

Iz teh izjav je očitno, kako dobro so naši vladike poznali cerkvena prava in cerkvena načela. Ali vganili so bistro tudi nevarnosti skrite v svobodo glaseči vstavi, katero so modro cenili. Po apostolski dolžnosti so poučili vlado, duhovščino [1]) in ljudstvo [2]) o načelih krivih in o nevarnostih. Dalje se niso upali, ker niso še sploh vedeli, kaj bo in kaj ne bo. Kot Avstrijci stare šole so menili, da v Avstriji ne more biti nič slabega in pogubnega ko na Francoskem; zaupali so v cesarsko milost in vernost.

---

sens einzuprägen. Vor allem aber bedarf der Schullehrer jener Festigkeit und Feinheit der Gesinnung, welche nur aus dem heiligen Borne der Religion geschöpft werden kann. Unstreitig genügt eine Bildungszeit von nur 6 Monaten für den Schullehrer nicht, oder doch nur dann, wenn bereits eine längere praktische Einübung unter zweckmässiger Anleitung vorausgegangen ist. Doch woferne Staatsgewalt Schullehrerseminarien gründen sollte, so müßte die Einrichtung derselben mit weiser Umsicht erwogen, es müßte sowohl das Zuviel als das Zuvenig sorgfältig vermieden und auf die sittliche und religiöse Bildung derselben ein besonderes Augenmerk gerichtet werden. Menschen, welche mit oberflächlicher, lückenhafter Bildung grosse Ansprüche und eine schwankende sittliche Haltung verbinden, sind überall gefährlich, doch vor Allem in der Landschule, von wo aus sie in ganzen Gemeinden einen verderblichen Samen ausstreuen könnten. Die thätige, schlaue, planmässig wirkende Partei des Umsturzes könnte sich keine besseren Werkzeuge wünschen. Die Schullehrer-Seminarien sollen daher mit der Kirche in innigen Zusammenhang gesetzt, sie sollen als Diöcesananstalten betrachtet und von dem Bischofe im Einverständnisse mit der Staatsgewalt geleitet und beaufsichtiget werden.

Die katholische Volksschule kann nicht gedeihen, wenn der Schullehrer nicht mit den seiner Stellung entsprechenden Kenntnissen wahrhaft katolische Gesinnung vereinigt. Die Bischöfe kennen nicht zugeben, dass ein Mann, dessen Glauben und Sittlichkeit nicht tadellos dasteht, als Lehrer der katholischen Jugend wirke, und müssen daher einen entscheidenden Einfluss auf die Anstellung von Schullehrern in Anspruch nehmen. Man muss dabei in Erinnerung bringen, dass ein grosser Theil des Schulfondes aus dem eingezogenen Vermögen der Bruderschaften, somit aus geistlichen Gütern besteht, und man für jene Schullehrer, welche aus dem Kirchenvermögen besoldet werden, wohl auch das Ernennungsrecht ansprechen könnte.

Viele Schullehrer und Gehilfen leben in einer Dürftigkeit, welcher man das innigste Mitgefühl nicht versagen kann. Bei ihrer grossen Zahl stellen einer durchgreifenden Verbesserung ihrer Lage sich Hindernisse entgegen, deren Gewicht kein ruhig Erwägender verkennen kann. Indessen muss man den lebhaften Wunsch aussprechen, dass denselben nach Möglichkeit ein hinreichendes Einkommen ausgemittelt, dass ihnen für den Fall der Dienstunfähigkeit der Unterhalt gesichert, und auch für ihre Witwen in entsprehender Weise gesorgt werde.

Sollte ein Landesschulrath in der durch den Entwurf beantragten Weise errichtet werden, so könnte den geistlichen eben so wenig als den weltlichen Mitgliedern auf die Leitung des Religionunterrichtes und der religiösen Bildung ein Einfluss gestattet werden, welcher nur den Vorstehern der Kirche gebührt. Es erscheint daher als überflüssig, dass bei dem Landesschulrathe ein Geistlicher als Director oder Referent für den Religionsunterricht und die religiöse Bildung angestellt werde. Bedarf die gennante Behörde einer Aufklärung oder Mitwirkung von Seite der geistlichen Gewalt, so setze sie sich mit der betreffenden bischöflichen Behörde ins Einvernehmen.

[1]) Primeri njih prvi skupni pastirski list čč. duhovščini 17. junija 1849.

[2]) Primeri pastirski list vernemu ljudstvu istega dne. Coll. Lac. V. pag. 1377-94.

Digitized by Google

Stoječ pod tolikim pokroviteljstvom niso mislili na odpor in na boj. Državni zbor ni imel prave vere sam v sebe, ministerstva pa, ki so se naglo vrstila eno za drugim, niso vedela, ali so odgovorna cesarju ali državnemu zboru, ali bi se ravnala po zakonih nove vstave ali po starih tradicijah. Vsled tega ni bilo slišati odločne besede, pa tudi se ni bilo bati odločnega dejanja proti cerkvi. Po vsej vstavi je ostalo še vedno na vrhu mnenje, da skrb za šolo ima cerkev, češ: država je vže tako preobložena. Die Sorge für die Volkschule ist ein integrierender Bestandtheil der Seelsorge und ist daher von jeher als eine der schönsten Berufspflichten der katholischen Geistlichkeit betrachtet worden [1]) Državni absolutisti so predobro vedeli, da ne zmorejo vsega ob enem, da ne morejo vvesti „svobodno vedo" v ljudske šole in v gimnazije ob enem. Zato so dahnili novega duha najprej gimnazijem in vseučiliščem, da so si izšolali razumništvo brez vere ali vsaj brez žive vere, ljudsko šolo so pa pustili v cerkvenih rokah.

8. Dobrote nove vstave t. j. osvobojenja katoliške cerkve od policijskega nadzorstva so spravili v obliko slovesnega dogovora (konkordata.) Od cerkvene strani se je želelo, naj bi se osvobojenje dovršilo in tudi zagotovilo, da ne bi bilo odvisno od mile volje cesarjeve ali od nemile večine državnega zbora. Čas je bil dogovoru jako vgoden, ker ni bilo več državnega zbora. Vender pa je njegova senca strašila cerkvene in državne dostojanstvenike, da so res hiteli z dogovorom. L. 1855 je bil konkordat podpisan v Rimu in na Dunaju. O ljudski šoli je postavljeno to le načelo: Čl. V. Nauk in odgoja katoliške mladine v javnih in zasebnih šolah ima biti v soglasju (conformis) z naukom katoliške vere.

Čl. VIII. Učitelji učeči v ljudskih šolah katoliške otroke so pod nadzorstvom cerkvenim. Škofijske (dijcezanske) nadzornike imenuje cesar po nasvetu škofovem. Kjer bi se zdelo škofu, da je za veronauk premalo poskrbljeno, imenoval bode svobodno duhovnika, ki bode učil krščanski nauk. Učitelji morajo biti pravoverni in pošteni. Kdor zapusti pravo pot, se odstavi.

Na prvi pogled nam je jasno, da se to načelo zlaga s po-

[1]) Tako je odgovorilo ministerstvo škofom 13. dec. 1851 štev. 9045 in 29 aprila 1853 štev. 3690, ko so prosili, naj bi se dalo duhovnom nadzornikom (dekanom) nekaj odškodnine. Vlada ni hotela novih stroškov in se je izgovorila z lepo besedo: „ Es wird keineswegs verkannt, dass ihre (dolžnosti) Erfüllung auch für di Bezirksvikare als Schulbezirksaufseher mitunter mit Opfern, auch in materieller Beziehung verknüpft ist; dasselbe gilt aber von allen Pflichten ihres erhabenen aber schweren Berufes, und es erscheint in keiner Weise wünschenswert, diesen Standpunkt durch eine abgesonderte regelmässige Geldentschädigung für die dem Schulwesen zu bringenden Opfer zu verrücken." Tako l. 1853, kako je pa zdaj?! Helfert, Die österreichische Vollkschule III. pag. 488.

Digitized by Google

stavo 1805 po vsebini. Po obliki je pa mej obema velika razlika, ker je po konkordatu izročena vrhovna oblast škofom in ne konzistorijem ali šolskim nadzornikom.[1]) Tudi je v V. čl izrečno povdarjeno, da gre škofom p o n j i h a p o s t o l s k i a l i p a s t i r s k i s l u ž b i o b l a s t o vsej odgoji v katerikoli šoli (ex proprii pastoralis officii munere.)

Vender pa ni izključeno v l a d n o n a d z o r a v a n j e[2]) poleg cerkvenega.

Konkordat ima poleg teh še druga modra načela, ki so bila narodom življenje. Ali žal, da se je konkordat sklenil najmenj sto let prepozno. L. 1855 so bila ona načela vže zastarela, vplivni in izobraženi možje so se poprijeli „liberalnih“ idej, ko so je širili s pismom in besedo. Konkordat je delo diplomatov, ne občestva. Vsled tega je ostal le na papirju, v življenju so zmagavale od dne do dne liberalne ideje. Podoben je konkordat trdnjavi zidani po starem z močnimi zidovi, njih stebri so bili: vladarjeva beseda in podpis, čast avstrijske hiše, tradicije starodavne Avstrije, politični in pridvorni vpliv škofov, rimska diplomacija, papežev vgled. Za to v starih časih res nepremagljivo zidovje so se skrili vojščaki Kristusovi. Na planem polju so se pa urile nove vojske rastočega liberalizma, grozeče plemeniti in prečastiti gospodi v obzidani trdnjavi. Gospoda se pa ni bala, ker je bila v varnem zavetju. Toda vže prve krogle iz taborja liberalne stranke so porušile zidovje avstrijskega konkordata. „Črna vojska“ do tedaj zakrita je ostala na planem — neizvežbana.

9. Kar je leto 1848 prezgodaj in z velikim hrupom poskusilo, dovršilo je mirno pa gotovo l. 1867. Naši osnovni zakoni (21. dec. 1867) so isti ko l. 1848, a v njih so poglavitna načela:

Čl. 2. Vsi državljani pred za postavo enaki. Cl. 3. Javne službe (torej tudi šolske) so vsem državljanom enako dostopne.

Čl. 17. a. Znanost in nje nauk sta prosta.

b. Šole in odgojevališča sme vsaki državljan snovati in v njih poučevati, ako dokaže zmožnost, kakeršne treba po postavi.

c. Za veronauk skrbi cerkev ali verska družba sama zase.

---

[1]) Škofje so se potožili, da so njih odredbe odvisne od podpisa dijocezanskega nadzornika, kar je proti 5. in 8. čl. konkordata. Ministerstvo pa je odgovorilo (23. avg. 1859:) Es handelt sich keineswegs um eine G e g e n z e i c h n u n g, sondern lediglich um die e i n f a c h e U n t e r s c h r i f t des Schulenoberaufsehers unter der ordinariats-ämtlichen Fertigung, wie dies bezüglich der Referenten auch bei andern Behörden üblich ist. Nadalje navaja razloge, sklepa pa vender tako-le: Wo gleichwohl das bischöfliche Ordinariat gegen die Einführung dieser Form nicht zu behebende Bedenken trägt, w i r d i h m i n d i e s e r B e z i e h u n g k e i n e N ö t h i g u n g a u f e r l e g t w e r d e n. Helfert l. c. p. 7520. Ravno tam je zaznamovan slučaj, da je ordinarijat celo sam želel samostojnost nadzorništva.

[2]) L. 1856, 17 junija so se škofje o tem nadzorovanju potožili, da škodi duhovnemu. Coll. Lac. V. pag. 1284.

Digitized by Google

d. Država ima vrhovno ravnateljstvo in nadzorstvo o vsaki šoli in odgoji (über das gesammte Unterrichts- und Erziehungswesen.

Škofje so takoj razumeli pomen teh načel, ali skušali so je milo razlagati in v prilog „državne celokupnosti" so se vmaknili iz gosposke zbornice. Liberalna večina je pa vedela svojo moč in je po moči imela tudi voljo, da vstvari stari Avstriji novo šolsko postavo po osnovnih načelih. Škofje so to izprevideli in kot aposteljni miru, ki ne iščejo svoje veljave, ampak koristi narodov, so ponudili vladi roko rekoč: Vlada naj sile vzame celo šolo, ali pusti naj cerkvi a) verouauk in b) versko-nravno vzgojo mladine. Pisali so (m. marcija in aprila 1868):

In Betreff der Volksschule hat das Concordat der Kirche keine neuen Rechte gegeben, sondern bloss die Fortdauer der von ihr schon längst geübten verbürgt. Das selbstständige Urtheil, welches der Kirchengewalt und ihren Beauftragten eingeräumt war, beschränkte sich auf den Religionsunterricht und die Abwendung von Einflüssen, welche die religiöse und sittliche Erziehung der Jugend störten. In allen andern Dingen behielt die Staatsgewalt sich die Entscheidung vor. Will sie diese ihre weitreichende Macht in Zukunft durch andere Organe üben, als durch die bisherigen, so mag sie es thun. Doch der Einfluß auf die Heranbildung der Schüler zu gläubigen, gewissenhaften Katholiken, welcher der Kirche bisher in Österreich gesichert war, überschreitet in keiner Weise die Grenzen dessen, was sie mit Berufung auf Gott und die von ihm erhaltene Sendung fordern muss und stets fordern wird.

Die Bischöfe werden daher auf einer wirksamen Aufsicht über die sittliche und religiöse Erziehung der Schuljugend als auf ihrem unveräusserlichen Rechte bestehen und wider jedes Lehrbuch, das etwas der Religion und Sittlichkeit Widerstrebendes enthält, wie auch gegen alle Lehrer, welche der religiösen und sittlichen Erziehung entgegenwirken, anstatt sie zu fördern, zu jeder Zeit und bei jeder Gelegenheit Einsprache erheben. [1])

Odgovor na to premiroljubno ponudbo je bila nova postava dne 25. maja 1868, ki je določila razmerje mej cerkvijo in državo. Na videz je vstvarjena postava za vse verske družbe, v resnici pa je zadela le katoliško cerkev, koja edina je doslej imela oblast in vpliv v šoli. Licemerstvo liberalcev je preklicano. Kjer je narod do malih izjem katoliški, vstvarjajo občne postave o enakopravnosti vseh veroizpovedanj (n. pr. celo v Italiji), s čemer zadenejo katoliško cerkev; kjer je pa katoli-

[1]) Coll. Lac. V. pag. 1396.

Digitized by Google

ško ljudstvo v manjšini, tam skujejo za katoliško cerkev p o s e b n e okove ali postave (n. pr. v Prusiji, v Rusiji). Načela imenovane postave so:

1. Vrhovno nadzorstvo in ravnateljstvo nauka in odgoje, tudi veronauka in pobožnosti ima država (§. 1.)

2. Cerkvi ostane edino le poučevanje in neposredno nadzorovanje veronauka in pobožnosti (die unmittelbare Beaufsichtigung (§. 2. a.)

3. Nauk drugih tvarin je neodvisen od vpliva vsake cerkve ali verske družbe. (§. 2. b.)

4. Državne, deželne ali občinske šole so dostopne vsem državljanom brez razločka vere. (§. 3)

5. Cerkev sme snovati šole sè svojim denarjem, ali tudi te šole so podložne šolskim postavam in smejo zahtevati pravico javnosti le tedaj, ako so vravnane kaker zahteva postava. (§. 4.)

6. Učitelji veronauka morajo biti izprašani in potrjeni od cerkve in imenovani od vlade (§. 6. b.)

7. Učne knjige potrjuje izključno le državna šolska oblast (§. 7. a.) Toda veroučne knjige mora najprej potrditi cerkvena oblast (§. 7. b.).

8. Šolski in učni zalog, učne in šolske vstanove se imajo vporabljati za šolstvo brez razločka veroizpovedanja učencev (§. 8.).

9. Na čelu šolskih oblasti je c. kr. naučno ministerstvo. (§. 9.). Za poedine dežele se vstvari: deželno šolsko starešinstvo (zbor, svet), za okraje okrajno, za kraje pa krajno šolsko starešinstvo. Pravilo je, da mora biti v starešinstvih zastopana tudi duhovščina. Razne deželne postave imajo raznovrstna določila. — Druge oblasti ni v šoli (§. 10. 11). — S tem je vže bila zasnovana nova šolska postava, kojo so tudi res izdelali v enem letu. Šolska postava 14. maja 1869 nima novih načel, vender so v njej nekatere misli bolj razvite nego v osnovnih zakonih in v postavi 25. maja 1868. Imenitne misli so:

1. Namen šoli je, da versko-nravno vzgaja otroke, kojih duševne moči naj razvije, pa naj je nauči onih ved in ročnosti, ki so jim potrebne za nadaljno izobraževanje, ki je v življenju potrebno, da tako postavi podlogo z a v z g o j o v r l i h l j u d i i n d r ž a v l j a n o v. (§ 1.)

Namen je torej zgolj naraven in človeški.

2. T u d i s r e d s t v a s o l e n a r a v n a i n č l o v e š k a, o milosti božji in o molitvi ni govora v nobenem odloku šolskih oblasti.

3. V e r o n a u k j e š o l s k i p r e d m e t in se mora učiti. Ako bi se cerkev branila, poskrbi vlada. Število ur mu določi oblast. (§. 5.)

4. Otroci morajo po sili v šolo od 6 do 14 leta. Nepokorne se kazni z globo ali z zaporom (§. 20, 21.).

5. Davek za šolo morajo vsi državljani skladati brez razločka.

Digitized by Google

narodnosti ali veroizpovedanja ali števila otrok. V obče velja pravilo, da plačujejo dežele ljudsko šolo, ali sme se davek tudi porazdeliti na poedine okraje (n. pr. na Goriškem) ali na poedine občine (n. pr. na Tirolskem). Kjer bi poedine občine ali okraji ne mogli plačavati, je dolžna dopolniti dežela (§. 64, 65, 66.). [1])

6. Učiteljstvo se šola na učiteljskih pripravnicah, pri kojih je vedno tudi vadnica za praktične vaje kandidatov.

Na pripravnicah se poučuje tudi veronauk. Druge oblasti tam nima cerkev. Učitelje imenuje in nastavlja edina vlada.

L. 1874 je izdalo ministerstvo osnovna pravila [2]) (Organisationsstatut) za učiteljske pripravnice. — V obče veje na pripravnicah isti duh kaker na gimnazijih, samo da so učiteljski pripravniki mnogo svobodniši ko gimnazijci. [3]) Taka so bila načela nove šolske postave, katero so začeli takoj izvrševati z veliko gorečnostjo.

Škofje niso vedeli, kaj bi začeli. Jasno jim je bilo zdaj, da so se motili v mili sodbi. Pisali so v Rim. [4]) Tedaj jim je Pij IX pomagal iz zadrege in jim pokazal, kaj imajo brez strahu povedati duhovščini in ljudstvu o novi šoli. Rekel je (dne 25. junija 1869):

Utinam hac occasione abstinere nos possemus a lugendis gravissimis malis et damnis, quibus sanctissima nostra religio nunc in Austriaco etiam Imperio et Hungariae regno miserandum in modum affligitur ed divexatur. . . . . Legem quoque de scholis promulgavit, qua omnis Ecclesiae vis destruitur ac decernitur supremam omnem litterarum, disciplinarumque institutionem et in scholis inspectionem ac vigilantiam ad Statum pertinere ac statuitur, ut religiosa dumtaxat institutio in popularibus scholis a cuiusque cultus auctoritate dirigatur atque variae cuiusque religionis societates aperire possint peculiares et proprias scholas pro iuventute, quae illam credendi normam profitetur: utque eiusmodi quoque scholae supremae Status inspectioni subiciantur ac doctrinae libri ab auctoritate civili approbentur, iis tantum libris exceptis, qui religiosae institutioni inservire debent quique ab auctoritate cuiusque cultus adprobandi sunt . .

---

[1]) Temu premeteno izmišljenemu §. 66 imamo se zahvaliti, da je število šol tako naglo naraslo. L. 1893 je bilo Avstriji 17.000 ljudskih šol, **mej** kojimi je okolo 8.000 enorazrednic.

[2]) L. 1886 so izišla prenovljena. V tej novi izdaji je naročilo ministerstvo: Es gehört zur wesentlichen Aufgabe dieser Anstalten, die Zöglinge zur Anhänglichkeit an den Kaiser, zur Vaterlandsliebe, zur Selbständigkeit im Denken und Thun, zur Genauigkeit in der Pflichterfüllung, zu gesetzlichem Sinne, überhaupt zu einer auf sittlich-religiöser Grundlage beruhenden berufstreuen Lebensführung zu erziehen. Koliko besed brez potrebe!!

[3]) Prim. osnovnih pravil § 58.

[4]) Coll. Lac. V. 1398.

Digitized by Google

. . . . Videtis profecto W. Fr., quam vehementer reprobandae et damnandae sint eiusmodi abominabiles leges ab Austriaco Gubernio latae, quae catholicae Ecclesiae doctrinae, eiusque venerandis iuribus, auctoritati divinaeque constitutioni, ac Nostrae et Apostolicae huius Sedis potestati et memoratae nostrae conventioni ac vel ipsi naturali iuri vel maxime adversantur. Nos . . , commemoratas leges . . . . reprobamus, damnamus, irritas prorsus nulliusque roboris fuisse ac fore declaramus. [1])

Kmalu se je pokazalo, da je Pij IX prav sodil postavo in namene postavodajalcev. Liberalizem je tedaj (1870 — 1875) prav divjal pri nas. Zgodilo se je čestokrat, da so postavo vršili še bolj proti cerkvi nego je bilo v postavi zapisano. Nekateri učitelji in nadzorniki so bili kar iz sebe in so menili, da smejo, kar jim drago. Na učiteljskih shodih so govorili proti vsakemu verovanju in vdrihali so po katoliški cerkvi in po duhovščini, kaker so se iz židovskih časopisov naučili. Veroučiteljem v nekaterih krajih skoraj ni bilo mogoče v šolo, cerkvene pobožnosti so okrajna šolska starešinstva odklanjala i. t. d. Tedaj so naši škofje vnovič poslali ministerstvu spomenico, v koji so zaznamovali najprej krivo načelo o v e r i b r e z v e r o i z p o v e d a n j a, a nadalje so se potožili, da se ni toliko ne pošteva vere v šoli, koliker je obljubljeno po postavi. Ob sklepu zahtevajo n a p o d l a g i nove postave:

1. Šolska mladina hodi vsaki dan h maši.
2. Pred šolo in po šoli moli učitelj z učenci.
3. Učenci naj hodijo štirikrat na leto k izpovedi in obhajilu.
4. Učenci naj hodijo za procesijo na sv. rešno Telo, na praznik sv. Marka in križev teden.

Posebno pa tožijo, da se vzgaja učiteljski naraščaj brez vere, kar zopet ni po postavi, v koji je govor o nravno-verski vzgoji. Njih znamenite besede se glasijo: „Die Zustände von mehreren und eben den grössten und wichtigsten Lehrerbildungsanstalten stehen mit diesen Absichten des Regierung (o nravnoverski odgoji) in grellen Widerspruche: denn sie sind so beschaffen, als wäre es darauf angelegt, den Lehramtscandidaten den katholischen Glauben, welchen sie in die Bildungsanstalt mitbringen, zu rauben, statt sie in demselben zu befestigen und zur Mittheilung ihrer religiösen Überzeugung zu befähigen. Sie werden nach Lehrbüchern unterrichtet, welche die Geschichte zu Gunsten des Protestantismus und der Aufklärerei verfälschen, die katholische Kirche zu einem Zerrbilde entstellen und die göttliche Offenbarung in das Gebiet der Mythen verweisen.[2])

Stremayer je to spomenico pobotal v državnem zboru dne

[1]) Dne 25. junija 1869.
[2]) 2. maja 1872. Archiv XXXII. pag. 194—75.

Digitized by Google

16. maja 1872 rekoč: da ga veseli, da škofje ne zahtevajo več premembe šolske postave (??), ker so vtemeljili svoje želje na postavo. Nekatere pobožnosti je rad dovolil, sicer pa je ostalo vse, kaker je bilo t. j. avstrijsko šolstvo je napredovalo v skrajno liberalnem duhu. —

9. Liberalizem je našel v Avstriji nasprotnika, kjer se ga ni prav nič nadejal: v narodnosti. Narodne želje so se križale z liberalnimi nameni nemške večine. Vže pri razpravi o šolski postavi so slovenski poslanci zapustili zbornico, češki narod in njega voditelji (Ladoslav Rieger) so slovesno prosvetovali proti novi šoli.[1]) Ti narodni napori so včvrstili napore katoliških nemških poslancev in vspeh je bil, da je nemška liberalna stranka izgubila večino v državnem zboru. Taaffe-jeva večina je dognala nenačelno, pa vender važno premembo šolske postave dne 2. maja 1883. Določilo te šolske novele, ki je za nas važno, se glasi: Odgovorni ravnatelj šole more biti le oni učitelj, kateri je izprašan tudi iz veronauka (t. j. vsposobljen za poučevanje veronauka) onega veroizpovedanja, kojega je večina učencev (§ 48.) Na dalje je v postavi nekaj olajšanja starišem in otrokom.

Ta je zadnja državna šolska postava, ki se je posrečila. Zadovoljnosti ni prinesla nikomur, ali vender je oživila v katoličanih upanje, da vdobijo skoraj krščansko šolo. Iz tega upanja so se rodili razni nasveti šolskih postav na podlagi temeljnih postav. Te nasvete hočem zapisati po vrsti, kaker so prišli v svet.

a) Liechtensteinova nasvetovana postava dne 26. januvarja 1888.

§. 1. Namen šoli je, da z roditelji in namesto njih vzgaja otroke po naukih njih vere, da je nauči in izvežba v veronauku in v začetnem znanju in ročnostih.

§. 2. Privatne šole so enakopravne z državnimi, ako vgodijo postavi.

§. 4. 5. Otroci morajo hoditi v šolo.

§. 6. Roditeljev ne more nikedo siliti, da naj pošiljajo otroke v šole, v kojih se odgoja in nauk ne zlagata z nauki njih vere.

§. 7. Cerkev ima z državo vred nadzorstvo o celi šoli (Mitaufsicht über die gesammte Schule).

§. 8. Učiteljske službe so dostopne vsem državljanom, kojih veroizpovedanje se zlaga z veroizpovedanjem otrok in gojencev.

---

[1]) Kolika sprememba od takrat na Českem in na Slovenskem! Kako resnično so govorili škofje v imenovani spomenici 2. maja 1872, da šola sicer ni še napovedala vojske cerkvi v vseh avstrijskih pokrajinah, ali do tega mora priti in je le vprašanje kedaj.

Digitized by Google

Podrobna izvršitev teh načel se odstopi deželnim zborom.

S tem predlogom je knez Liechtenstein ponovil miroljubno ponudbo avstijskih škofov od leta 1868., le v §. 6. je več popustil nego so škofje mogli ali bodo kedaj mogli. Izročil je namreč državi vrhovno nadzorstvo o celi šoli, torej tudi o veronauku. Gotovo ni tega storil iz prepričanja, ampak po sili vedoč, da mora svoj predlog vtesniti v železne okove osnovnih zakonov (čl. 2. 3. 17). — Iz § 2. je razvidna želja vseh katoličanov po svobodni šoli. —

b) Kmalu [1]) za knezom Lichtensteinom se je oglasil L i e n b a c h e r z novim šolskim predlogom, čegar točke so:

1. C e r k v i g r e n a d z o r o v a n j e n r a v n o - v e r s k e odgoje v obče v ljudskih in srednjih šolah.

2. Da je šola javna (državna-deželna-občinska) je potrebno, da se vsaj polovico stroškov krije iz javnih blagajnic.[2])

3. Koliker mogoče, naj se otroci ločijo po veroizpovedanju.

4. Po večini učencev morajo biti tudi učitelji in šola istega veroizpovedanja.

5. Učne načrte za ljudske šole in njih notranji red določi minister po d o g o v o r u (nach Einvernehmen oder auf Grund der Anträge) a l i p o p r e d l o g u c e r k v e n e o b l a s t i in deželnega šolskega sveta. —

Kaj je namerjaval Lienbacher s tem predlogom, ni bilo lehko vganiti. —

Po velikih obljubah Taaffe-jevih naučnih ministrov iznenadil je dne 5. maja 1889 gosposko zbornico in vse stranke v monarhiji bivši minister pl. G a u t s c h z n o v i m š o l s k i m p r e d l o g o m. Katoliško javno mnenje je predlog zavrglo koj prvi dan, ko so ga časopisi objavili. Toda do danes ni še jasno, ali se je hotel pl. Gautsch le šaliti s katoličani ali jih ni prav nič razumel.

Glavne točke so:

1. Število ur za veronauk določi deželni šolski svet v sporazumljenju (im Einvernehmen) s cerkveno oblastjo. Ako bi se ti oblasti ne sporazumeli, odloči ministerstvo.

2. Pri določevanju šolskega in učnega reda naj ima veroučitelj v vseh vprašanjih o odgoji in nauku enako veljavno besedo ko posvetni učitelji.

3. Deželno postavodajalstvo oprosti, ako hoče in koliker hoče, davkoplačevalce od skupnega davka, ako sami vzdržujejo privatno šolo.

Edina tretja točka bi bila vtegnila imeti nekaj pomena za osvobojenje šole, o drugih ni tratiti besed.

Z a d n j a b e s e d a a v s t r i j s k i h š k o f o v in ob enem

[1]) Dne 16. marcija 188.

[2]) Tudi v tej točki je očitna želja po osvobojenju šole.

Digitized by Google

odgovor na Gautschev predlog je njih izjava dne 12. marcija 1890. Ta izjava je velike načelne važnosti v šolskem vprašanju. Cerkev je ob ti priliki zopet ponudila vsemogočni državi pohlevno, blagonosno roko za vzajemno vzgajanje in izobraževanje narodov. Rada bi služila in pomagala v državni šoli, ali ne kot robkinja, ampak kot častita mati nedolžnih otrok. Postavila je pa te-le pogoje:

1. Otroci naj se ločijo po veroizpovedanju.

2. Učitelji morajo biti katoliški možje, vzgojeni na katoliških pripravnicah, izprašani in potrjeni tudi iz veronauka.

3. Pri imenovanju in nastavljanju učiteljev naj se dovoli cerkvi toliko oblasti, da bo gotova, da bode učiteljevo delovanje v soglasju s katoliško vero.

4. Veronauku se prepusti več ur; iz šole se odstrani vse, kar je nasprotno katoliški cerkvi, nauk, učni red in knjige morajo se zlagati z veroizpovedanjem šole.

5. Nadzorovanje o celi odgoji gre tudi cerkvi.

To izjavo šolske komisije gosposke zbornice, v koji so bili kard. Schönborn, škofa Zwerger im Missia) je Gautsch obljubil predložiti ministerskemu svetu in ob svojem času zopet sklicati komisijo. Bila je le vljudna beseda.

* * *

Iz zgodovine naše ljudske šole je razvidno, da so bila pravna in filozofska načela avstrijske šole vedno bistveno ista od začetka (1774) do zdaj. Onim načelom nasproti želi cerkev svoje svobodne krščanske šole. Vender je vedno prijateljski ponujala roko državi in, dokler so jo trpeli, je pridno in nesebično sodelovala pri vzgoji narodov. Da celo, ko so jo popolnoma ločili od šole, je še ostala in učila veronauk. Ali svojih pravic do odgoje celega naroda ni nikoli zatajila. —

Iz te razprave je pa tudi razvidno, da nam ni tako z lepa upati verske šole, v koji bi imela katoliška cerkev nadzorovanje v celi odgoji. Kjer je šola vže več ko eno stoletje državna stvar, bo težko vrniti jo cerkvi. Toda nekaj bi se morebiti upali, ako bi čvrsto zganili pri volitvah. Najprej nam je izvojevati **veče svobode šolstvu** po vzgledu Belgije, Anglije in Amerike. Brez svobode ni življenja. Dokler ostane šolstvo tako vklenjeno ko do zdaj, ni upati posebnih vspehov katoliških zasebnih šol. V tem oziru je važna tirolska deželna šolska postava, ker je izročila občinam skrb za šolo in s tem odprla pot svobodnim katoliškim šolam. Svoboda bi nam bila ljubša nego kaka polovičarska postava. Svoboda bi oživila krščansko ljubezen v srcih katoliških do mladine, ki je Kristusova. Krščanski ljubezni ni nič nemogoče, ako je svobodna. Svoboda bodi toraj naše geslo.

Dr. Jos. Pavlica.

Digitized by Google

Apologetični razgovori.

Edinost človeškega rodu.

Sv. cerkev uči, da izhajajo vsi ljudje od enega moža in ene žene in sicer v prvi vrsti od Adama in Eve, v drugi od Noeta, njegovih sinov in njih žen. Na to edinost človeškega rodu se opera nauk sv. cerkve o podedovanem grehu, o našem odrešenju, o božji naturi Kristusovi in vstanovitvi njegove sv. cerkve. Sv. pismo pravi: „Ni bilo še človeka, da bi bil obdeloval zemljo.“ 1 Mojz. 2. 5. „Naredil je tedaj Gospod Bog človeka iz ila zemlje“. I Mojz. 2. 7. „Gospod Bog je tudi rekel: Človeku ni dobro samemu biti, naredimo mu pomočnico njemu podobno.“ 1. Mojz. 2. 18. „In Adam je ime svoje žene imenoval Eva, zato ker je bila mati vseh živih.“ 1. Mojz. 3. 20. „Moža in ženo je Bog vstvaril. In ju je blagoslovil in je rekel: Naraščajta in množita se, in polnita zemljo.“ I Mojz. I. 27. 28. „In je vstvaril iz enega ves človeški rod, da prebiva po vsi zemlji.“ Dj. ap. 17. 26.

Panteisti in materialisti trde, da je vse, kar sv. pismo o edinosti človeškega rodu uči, nevtemeljena bajka, nezapopadljiva zmota, ki ne more dolgo obstati pred znanstveno razsvitljeni očmi opazovalca brez predsodkov. Le slep človek more trditi, da so vsa različna ljudstva enega rodu, ene vrste. Noben trezen opazovalec bi ne bil prišel na to misel, da izhajajo vsi ljudje iz enega para, ko bi temna pravljica, Mojzesova zgodba stvarjenja, tega ne učila.

Seveda, če pogledamo, kako ti trezni, znanstveno razsvitljeni sprehajalci po polju naravoslovja, dokazujejo svojo trditev, ne najdemo druzega, kaker protislovja in slepilne puhlice, kaker so n. pr. neovergljiva resnica, eksaktni rezultati, nespremenljive naturne postave, ki ne puste, da bi se zatekali k čudežem in nezapopadljivostim, trudapolne škušnje i. t. d. Ko bi bili razločivni znaki mej posameznimi človeškimi plemeni res tako veliki kaker trde, njih opazovanje res tako eksaktno, da se na edinost čl. rodu nikaker ne da misliti, bi človek pričakoval, da se trditve teh antropologov in njih razdelitev posameznih prvotnih človeških vrst, ako ne popolnoma, vsaj približno vjemajo. Pa, kolika razlika, kolika zmešnjava! Eden ima osem prvotnih vrst, drugi 11—12, tretji 22, četrti 60, peti celo 63. Da, celo za vsako ljudstvo, ali tudi za vsak rod, hočejo imeti nekateri posebno čl. vrsto. Pravim in resnicoljubnim opazovalcem ni bilo težko dokazati, da so vse te „neovrgljive“ resnice materijalistov, prazna mnenja brez dokazov, vse njih „trudapolne“

Digitized by Google

skušnje in „eksaktni“ rezultati negotove podmene brez podlage. Pristna veda je dokazala, da ni nemogoče, temuč tudi verojetno, da vsi ljudje od enega para izhajajo, da si toraj vera in znanost, v nauku o edinosti čl. rodu, ne nasprotujete.

Veda pravi: Razna človeška plemena so le različnosti (varijetete) ene vrste (species) ne pa različne vrste enega rodu.

Glavni dokaz za ta nauk jemlje veda iz prave opredelbe pojma vrste (specije). Naravoslovje razločuje pri živalih bistvene znake, ki prehajajo tudi na njih potomce ter se na njih nespremenjeni vzdrže. Vse živali, ki se strinjajo v teh bistvenih znakih, stavi v eno in isto vrsto. Živali iste vrste pa, ki se v nebistvenih lastnostih, kaker je n. pr. velikost, barva in dr., razločujejo, imenuje zvrste, različke, ali pasme. Tako so n. pr. koder, špic, doga, hrt, le različki ene vrste, namreč domačega psa. Mnogi raziskovalci prešnjih in novejših časov uče, da je poglavitno znamenje vrste, neomejena rodovitnost enakih ali podobnih organizmov. „Vrsta, pravi J. Müller, je živenjska oblika, ki se kaže v posameznikih, ki se z nekimi neprilastljivimi znaki v rodu ponavlja in po rojstvu enakih posameznikov konstantno zopet rodi. In to zadnje je, kar loči vrsto od zvržkov (bastardov). Tako opredeljujejo vrsto tudi Linné, Prichard, Wagner, Quatrefages, da celo Vogt sledi v tem očeta naravoslovja Aristotela in šteje v eno vrsto vse tiste posameznike, ki izhajajo od enakih starišev in sami ali po svojih potomcih, svojim prededom podobni postanejo. Bastardi niso zmožni ohraniti, z mejsebojnim druženjem, svoj značaj in svoje stanovitne lastnosti. Do sedaj naravoslovci še niso dokazali, da bi se taki zvržki dlje kot do tretjega ali četrtega rodu ohranili. In ako se jim je katerikrat sè zvijačo posrečilo združiti živali dveh različnih vrst, n. pr. psa in volka, ni bilo iz take združbe ali nič zaroda ali pa le nerodovitni zvržki. „Človeška plemena pa, pravi J. Müller, so oblike ene same vrste, ki se rodovitno mej sabo družijo in pomnožujejo. Ona niso razne vrste enega roda; ko bi bilo to, bili bi njih bastardi mej seboj nerodovitni.“ Tako govore tudi sloveči naravoslovci in etnografi, kaker A. Humboldt, Blumenbach, R. in A. Wagner, Burdach, Prichard Buffon, Cuvier. Ako se morejo tedaj razna človeška plemena rodovitno mej seboj družiti in ako nastanejo iz te dotike razni rodovitni mešanci, ki se v telesnem in duševnem oziru bistveno ne razločujejo od svojih starišev, je to najtrdniši dokaz, da vsa razna človeška plemena niso različne vrste, temuč ena. Da ta rodovitnost ni omejena, pričujejo nam vže imena Mulati, Mestici, Zambos, Terceroni, Kvarteroni. Dva velika evropska naroda, Angleži in Francozi, so le mešanci. Prvi iz Keltov, Anglosaksov, Rimljanov in Normanov, drugi iz Keltov, Rimljanov in Frankov. Vže ta edina resnica, da pride iz druženja, raznih, če tudi eden od druzega najbolj oddaljenih človeških plemen, lep,

Digitized by Google

krepak in rodoviten rod, nam daje pravico trditi edinost človeškega rodu. Noben trezen in resnicoljuben naravoslovec ne more tedaj trditi, da je izhajanje vseh ljudi iz enega para nemogočnost. Da, še več. Ako dokažemo, da se vsa človeška plemena, naj so zunanje še tako različna, vender vjemajo v nespremenljivih, bistvenih znakih, o spremenljivih, nebistvenih pa eden v drugega prehajajo, smemo tudi zaključiti, da je edinost čl. rodu sè znanstvenega stališča tudi verojetna.

Ako se ozremo na organizacijo človeškega telesa, vidimo, da je pri vseh čl. plemenih v bistvu povsod enaka. Vsi ljudje brez razločka hodijo po konci. Okostnica je razun majhine razlike črepinje in medenice pri vseh enaka. Vsi imajo enako število kosti. Noge in roke imajo krepke mišice in povsod imajo ljudje na nogah le človeku lastno mečo. Delovanje in fizično razvijanje notrajnih organov je pri vseh enako. Naj si bodo ljudje beli, črni, rumeni ali erdečkasti, pri vseh se enako preliva kri, pri sveh je enako povprečno število srčnih vdarcev, enaka srednja telesna toplota, enako delovanje dihanja in prebavljanja, enak čas nosečnosti, vsi dobivajo ob enem času enako število zob. Ravno tako se vsi ljudje vjemajo glede srednje starosti, glede pričetka in razvijanja bolezni.

Ako pogledamo na psihologične lastnosti, tudi v tem ni bistvene razlike in kar posebno še dokazuje bistveno enakost vseh ljudi, je to, da najdemo pri vseh, tudi pri tistih, ki so na najnižji stopinji omike, vender le neko, čeravno zmedeno in temno, predstavo enega višjega bitja in sledi kakega bogoslužja. To je, kar tudi divjaka principijelno ne loči od najbistroumnišega filozofa, temuč ta ideja ju spaja v eno celoto. Nasprotniki edinosti čl. rodu sicer kaj radi podpirajo svoje mnenje s tem, da trde duševno nezmožnost nekaterih narodov. Posebno od Indijancev in Zamurcev uče, da se ne dajo olikati, da so nižje organizovani kot drugi, deloma zato, ker se do sedaj še niso povspeli do kake višje olike, deloma za to, ker je kultura in civilizacija le v njih pogin. Seveda, pri tej trditvi ne pomislijo, da je olika odvisna ne samo od duševnih zmožnosti, temuč tudi od raznih zunanjih okoliščin. Kedo bo od Eskimov in druzih ljudstev ledenega severja, od Hotentotov in druzih pastirskih narodov srednje Afrike in Azije, zahteval enako izobraženost, kaker od Evropejca sredi izobraženih ljudi, kateremu so vrata do znanosti in olike na široko odprta? Pa, ako pogledamo v zgodovino drugih gori omenjenih prav sorodnih narodov, vidimo, da so se bili tudi oni povzdignili, veliko poprej kot Evropejci, do visoke stopinje olike. Priča so nam Kinezi, njih vže kakih 2800 let pr. Kr. visoka izobraženost. Kaj so bili pradedje sedanjih Beduinov v Arabiji nekedaj, kažejo imena Granada, Sevilja, Kordova, ti sedeži nekedanje mavriške umetelnosti in

Digitized by Google

znanosti. Koliko bogastvo lepe poezije, viteške romantike, krijejo razvaline Alhambre?

Predniki sedanjih Indijancev, posebno v Peru in Mehiki, so se bili povzdignili do tolike izobraženosti, da jo je mogla zatreti in vdušiti le več stoletji dolga grozovitnost in nezvestoba španjskih osvojevavcev. Da kultura in civilizacija zadržuje razvoj omenjenih ljudstev, zlasti Indijancev severne Amerike, da ta dobri in s tolikimi naturnimi vrlinami obdarovan rod peša, izvmira, ni kriva prava kultura, temuč kultura, ki mu jo nosi, nevsmiljen, po zlatu hlepeči, čeravno krščanski in civilizirani Evropejec. In v čem obstoji ta kultura, ta civilizacija? V sovraštvu, v zaničevanju, pijančevanju, razuzdanosti, ob kratkem v vseh mogočih strasteh. Kako naj bi vbog, nespriden divjak sprejel z ljubeznijo in veseljem take kulturonosce, ki streljajo nanj, kot na divjo zver, ki mu zastrupljajo njegove vodnjake in živež, ki mu jemljejo en kos zemlje in gozda za drugim, kjer je do sedaj težko si iskal vsakdanji živež, ki mu prinašajo raznovrstne bolezni? Da se pa tudi pri teh narodih ne manjka izjem, spričujejo možje, ki so mej njimi živeli in z ljubeznijo jih vodili do olike. Oni nam trde, da indijanski otroci, kar nič ne zaostajajo za belimi, temuč da jih celo v marsikateri reči prekose. Ravno to velja o Zamurcih. Imena slovečih Zamurcev, Tousaint L' Ouverture, Ira Aldridge, Tyo Soga, Bannaker, nam kažejo, da se tudi pri Zamurcih najdejo lepe zmožnosti, ki jih je le treba zbuditi in gojiti. Pustimo ta ljudstva, da se bodo nekaj rodov pečala sè znanostmi, in prepričali se bomo, da tudi pri njih ni nemogoča olika. „Ko trdimo edinost čl. rodu, je rekel A. Humboldt, nasprotujemo vsaki zoperni, neveseli razdelitvi v višja in nižja človeška plemena. Najdejo se sicer bolj brihtna, bolj izobražena, po oliki požlahtnjena, ne pa sama po sebi bolj žlahtna ljudstva".

Kar zadeva zgorej omenjeno razliko človeške črepinje in medenice, moramo sicer pripoznati, da se najde precejšna raznoterost, vender ne tolika, da bi se zavoljo tega smela tajiti edinost čl. rodu. Ako potegnemo na profilnem načrtu človeške glave ravno črto od zgoranje čeljusti do ušesne odprtine in drugo od najbolj strčeče pike na čelu do goranje čeljusti, dobimo tako imenovani lični kot, ki meri pri glavah raznih človeških plemen od 70—90°. Po menjevanju tega ličnega kota so mnogi skušali natančno določiti število človeških plemen. Ker se pa pri tem določevanju ne sme ozirati le na ekstreme, temuč tudi na izjeme in prehode, se dosedaj še ni posrečilo iz raznih človeških črepinj dobiti specifične znake za razna plemena. Poskušnja Vireja, po velikosti ličnega kota ves človr. rod v dva samostojna plemena razdeliti, se ni obnesla, ker se je opazilo, da morete dve po osnovi zelo različni črepinji imeti enak lični kot in nasproti, dve popolnoma enaki, različen lični kot. Blumenbach je imel v svoji zberki črepinjo enega Zamurca in enega Poljaka,

Digitized by Google

ki ste se glede ličnega kota popolnoma vjemale. Bachmann pripoveduje, da je primerjal mnogo črepinj Zamurcev in Evropejcev, ki so bile pa tako podobne, da jih je moglo razločevati le izurjeno oko in, da bi se tudi najbolj izurjen fizijolog motil, ko bi črepinjo Zamurca obdal z belo kožo in gladkimi lasmi Evropejca. Winterbottom pravi: „Nazaj potisnjeno čelo, topi nos, nabuhle ustnice, štrčeče čeljusti, s katerimi se navadno Afrikanec karikira, niso nikaker stanovitni znaki, temuč najdejo se razne stopinje obličja, od najgršega, kaker se le prepogosto slika, do najlepšega evropejskega obličja". Na to spreminjevanje, stopnjevanje, izjeme in prehode človeških črepinj se je treba ozirati. Seveda, če se gleda le na ekstreme, če se krajni udje strgajo iz njih organične zveze, je mogoče dobiti, sicer prav lepe šolske podobe za razna človeška plemena, ki se pa z resničnostjo ne vjemajo. Ravno to velja glede medenice (Becken) raznih čl. plemen.

Pa odkod tolika razlika v barvah? Eden je bel, drugi rumen, tretji črn, četrti bakrenast, peti erjav. Ali ni ta velika razlika dokaz, da so razna človeška plemena različne vrste, ne pa le različnosti (varijetete) ene vrste? „Nimium ne crede colori", je vže rekel Linnè. Osnova in fizijologično delovanje kože je pri vseh ljudeh enako in zato je barva najmanj važno in pomenljivo znamenje za določitev kake vrste. Kaker je dokazalo preiskovanje, mikroskopične anatomije, obstoji človeška koža iz treh plasti. Spodnje je usnjica (corrium), ki sè svojimi mnogo številnimi žilicami, iz katerih priteka mehka, vlažna sluz ali slez, dela srednjo plast, tako imenovano malphigično mrežo, v kateri so vložena barvila (pigment). Na njo se naslanja rožena tenčica (epidermis). Usnjica je pri vseh ljudeh, ne izvzemši Zamurcev, enaka. V sluznici pa so vložena, več ali manj pravilno razdeljena, bolj ali manj saturirana, nasičena barvila, ki delajo toliko bolj različne barve, koliker bolj ali manj sijejo erdeče krvne žilice spodnje plasti skozi goranje. Pri Evropejcu so stanice sluznice skoraj brez barve, zato ima njegova koža erdeče belkasto barvo, ki se najbolj kaže tam, kjer je rožena tenčica najtanjši, kaker n. pr. na ustnicah in licih. Pri rumenkastih ljudeh se barvilo vže bolj kaže, še temnejše je pri erjavih in črno pri Zamurcih. Tudi te rumene, erjave in črne ljudi oblije erdečiča, kaker bele, le da se pri njih, iz navedanega vzroka, erdeča barva krvnih žilic usnjice ne kaže tako natančno. Tudi na telesu človeka se najde sem ter tja kako mesto n. pr. sesna bradovica in drugod, ki ni dosti manj temne barve, kaker koža Zamurčeva. Prav natančno se tedaj ne dajo določiti razna človeška plemena, ako se oziramo na razno barvene stanice v sluzni mrežici. Še težje pa je to, ako pomislimo, da ena barva polagoma prehaja v drugo, da ne vemo, kje bi postavili mejo.

Mej vsakim plemenom, da, mej vsakim narodom se najdejo

Digitized by Google

posamezniki ali tudi cele družine, zdaj bolj bele, zdaj erjavkaste, zdaj črnikaste barve, in še bolj važno je to, da se barva večkrat ne vjema z obliko črepinje, čeravno je pravi tip kakega človeškega plemena. Tako imajo Jolofi, neki zamurski rod, svetlo črno barvo, pa popolnoma evropejsko obličje. Kaker pravi Brehm, so Zamurci v Nubiji temnočrni v dolini in erdečkasto erjavi v gorah. Vže Herder je iz tega sklepal: „Na svetu ni 4 ali 5 človeških plemen, ne varijetet, ki bi ena drugo popolnoma izključile. Barve se zgubljajo in prehajajo ena v drugo, da slednjič ni nič druzega, kaker senčanje ene in iste velike podobe, ki je po vseh prostorih sveta razteżena".

Razna človeška plemena so tedaj le razlike ene vrste. Vprašanje je zdaj, kako so nastala? Spremenba čl. rodu v razna čl. plemena se je po nauku naravoslovcev zgodila v predzgodovinskem času onih velikih katastrof, ki so še v zavesti vseh ljudstev. V onem času je bilo podnebje, ako ne bistveno od sedanjega različno, vsaj gotovo drugače razdeljeno. Vemo, da so takrat razne živali, kaker n. pr mamuti, levi, hijene, v družbi sè človekom živele v krajih, kjer bi sedaj, zavoljo popolnoma drugačnih klimatičnih razmer, nikaker ne mogle obstati. Zato pa nikaker ni dovoljeno, obračati razmere sedanjega časa, ko so se človeška plemena vže popolno razvila in razdelila, na ono, za spremenljivost tako disponirano, otroško dobo človeškega rodu. Vse drugačnim postavam je podvrženo tisto, kar postaja, kaker tisto, kar je vže postalo. Zatoraj je trditev, „ker zdaj Zamurec ne postane bel in belec ne črnec, zato tudi ne izhajata iz enega para", gola svojevoljnost, ki toliko velja, kaker ta: ker praprot sedaj v naših mrzlih krajih ostane le nizko zelišče, je nemogoče, da bi bila poprej zrastla visoka kot drevo, ali: ker človek v možki dobi ne spremeni tako lahko svoje fizijonomije, je tudi ne more v svoji otroški dobi" (Wuttke). Koliko vplivajo klimatične razmere posebno na barvo kože, lahko spoznamo, ako opazujemo ljudi ali tudi živali v raznih krajih sveta. Lah, Spanjec, je bolj temne barve, kaker Angležž. Ali jih naj zato stavimo v različne vrste? Kako daleč naj bi se tedaj raztezala ta barva, da bi mogli sklepati na novo vrsto? „Ko sem bil prišel v Ghadames, je rekel Richardson, sem imel erdečkasto belo barvo, zdaj sem postal, kaker ti rumeni ljudje". Evropejec, ki dlje časa prebiva v Gvineji, postane skoraj bakrenast, v Egiptu vmazano rujav. Arabci so v mrzlih krajih svetle barve, v Meki rumenkasto rujavi, v puščavi imajo zamurske volnate lase, v Nubiji so svetlo črni. Enako vidimo pri živalih. Čem bolj je kaka vrsta živali razširjena po svetu, tem bolj se spreminja. V Gvineji postanejo naši psi nekako zamurski, voli s kodrasto dlako na glavi, črne ali vmazano erjave barve. Na severu dobijo živali pogostokrat belo dlako, belo perje. Ako se pa tako spreminjevanje godi vže pri živalih, kaj naj rečemo o človeku,

Digitized by Google

na katerega ne vpliva samo podnebje, mraz in vročina, temuč v veliko večji meri razumnost, šega, vera, politika in drugo. Čeravno pa ne trdimo, da ni podnebje edini vzrok za različnost človeških plemen, vender ne smemo trditi, da je brez vsega vpliva. Pri človeku je veliko večjega pomena intelektuelno, versko-nravno življenje, zakaj duh vpodablja svoje telo. Više izobraženo, duševno življenje gotovo vpliva najpoprej na organ, ki je pri tem najbolj vprežen, namreč na možgani. Koliker bolj se razvijajo možgani, toliko bolj se spreminja celi organizem. Koliker bolj stopi čelo naprej, koliker bolj se razširi, toliko bolj stopijo štrčeče čeljusti nazaj. Lyell je dokazal, da se pri Zamurcih, ki žive in veliko občujejo z Evropejci, vsa osnova črepinje in celega telesa z vsakim rodom bolj približuje evropejski. To so pripoznali tudi naravoslovci iz amerikanske šole. Antropologija in etnologija je z mnogimi zgledi dokazala, kako duševna olika in izobraženost, tudi pri Zamurcih, oplemeni podobe črepinje in obličja.

Antropologiji pride v tej zadevi na pomoč tako imenovana geografija rastlinstva in živalstva. Po skrbnem in natančnem raziskavanju so naravoslovci glede razširjevanja rastlin in živali določili postavo, da je okraj razširjevanja, tako imenovano središče stvarjenja kake vrste, toliko manjši, koliker bolj in popolniši je organizovan razred, v katerega vrsta spada. Tedaj je središče stvarjenja za človeka, kot najbolj organizovano bitje, še veliko ožiši, kaker za antropoidne opice, toraj skoraj gotovo eno samo. Glede na vse to pravi J. Müller: „Ako to vprašanje, o edinosti čl. rodu, edino le sè znanstvenega stališča premišljujemo, se nam zdi nemogoče, odločiti se za drugo razlaganje, kaker za to, da izhajajo vsi od enega para.“

Neketeri, ki sicer pripoznajo, da edinost čl. rodu ni nemogoča, pravijo, da se jim vender zdi neverjetna, ker bi bila visela na tak način eksistenca celega rodu, na tanjki niti enega človeškega življenja. V resnici, slab vgovor. Zakaj, kedor je bil dovolj mogočen človeka vstvariti, mogel ga je tudi ohraniti.

Ravno tako slab je vgovor Vogta, ki pravi, da je nemogoče, da bi se bil iz enega para čl. rod tako pomnožil in po celem svetu razširil. R. Thum pravi k temu vgovoru: „To je trditev, s katero Vogt sam dokazuje, da ni matematik. Zakaj, ko bi se mu bilo iz šolskih let le še nekoliko sanjalo o geometrični progresiji, bi tega ne bil zapisal“. Kaker je Thum preračunil, pride iz enega para po 425 letih 800 milijonov ljudi. In Burdach pravi: „V Evropi se zdaj rode iz vsakega zakona povprečno štirje otroci. Ako je bil, kar se da pač misliti, le en človeški par vstvarjen in ako se je ta, sè svojimi potomci, v tej meri množil, je prišlo od tega po 1000 letih še enkrat toliko ljudi, kaker jih zdaj na svetu živi.“

Ako se ozremo še na raziskovanje jezikoslovcev, vidimo, da

Digitized by Google

tudi oni ne nasprotujejo mnenju, da je bil enkrat le en prvoten jezik.

Ravno tako se ž naukom sv. pisma v bistvu vjemajo najstariše antropogonije, o katerih govore stari pesniki in zgodovinarji. Tako n. pr. Sanchuniaton, Berosus, Diodorus Siculus, Orpheus, Hesiodus lib. I. „Dies“, Aristophanes „Ares“, Horatius Odarum lib. I. Oda XVI. Ovidius, Metamorph. lib. I.

Videli smo toraj, da prava veda ne nasprotuje, da celo kot verojeten pripozna nauk sv. pisma o edinosti človeškega rodu, in to zadostuje božjemu razodenju.

P. A.

Odgovori na vgovore.

Na 11. vgovor iz III. zvezka V. tečaja, na katerega zarad pomanjkanja prostora še nismo odgovorili, odgovorimo sedaj.

Vgovor. Kako se godi po smrti z ljudmi, ki so zunaj katoliške cerkve? je li mogoče o tem kaj gotovega reči? Tu je treba vsekako razločevati več vrst: 1. So, ki niti ne vejo za cerkev katoliško. 2. Drugi sicer čujejo o njej, pa nimajo priložnosti seznaniti se ž njo temeliteje in ostanejo pri svoji veri, nekaj radi spoštovanja do svojih pradedov in sorodnikov, nekaj pa, ker se človek le težko sprijazni z mislijo, da bi opustil svojo vero; do tega more ga privesti le temeljito prepričanje, katerega pa brez lastne krivde ne moreje dobiti. 3. Zopet so, ki so to zadevo premislili in premotrili, kaker se spodobi o stvari, ki ima odločevati celo večnost, pa so prišli do skiepa, da je drugo naziranje pravo, ne katoliško. Sem štejem ne le drugoverce, ampak tudi brezverce, ki so po korenitem razmišljavanji dospeli do tega konca. 4. Dobe se pa žalibog tudi, ki delajo z vero kaker z ničvredno stvarjo, vero opuste brez veliko pomiselkov, da se le oproste njenih takozvanih okovov.

Odgovor. Sv. katoliška cerkev uči, da je prava resnična, volja božja, da bi se vsi ljudje zveličali in prišli k spoznanju resnice. [1]) Ta volja ni le neko prazno hotenje, temuč je delavna. Bog namreč vsakemu, ki stori kar je v njegovi moči, ki sledi svoji pameti in dela dobro ter se varuje hudega, podeljuje potrebne milosti in pripomočke, da more svoj namen doseči in se zveličati. Bog je neskončno vsmiljen in neskončno pravičen. Nobeden se ne zveliča brez njegove milosti, nobeden se brez lastne krivde ne

[1]) I. Tim. 2.

Digitized by Google

pogubi. Nadalje uči sv. cerkev, da je Kristus za vse ljudi vmrl, vse odrešil, za vse odprl vrata nebeška. Da pa odraščen človek deležen postane Kristusovega zasluženja, mora vanj verovati, mora verovati to, kar je Bog razodel, mora obžalovati svoje grehe, svoje življenje poboljšati, Boga ljubiti in resnično voljo imeti vse božje zapovedi spolnjevati. Da bi pa bilo to vsem mogoče, je Kristus vstanovil svojo sveto, edino zveličavno cerkev. Vsakega brez razločka veže stroga dolžnost, stopiti v to cerkev. Kedor pa iz lastne krivde zunaj te cerkve ostane, kedor ne stopi v to rešilno barko, ke bi lahko, tak se bo za večno potopil in pogubil. Zakaj po nauku sv. cerkvenih učenikov ne more imeti človek Boga za očeta, ako nima cerkev za mater. Kaker se ni mogel nobeden rešiti, ki je bil zunaj Noetove barke, tako se ne bo nobeden rešil, ki je zunaj sv. cerkve. (Sv. Cypr.) Le v katoliški cerkvi se najde pravi mir in prava pot v nebesa. (Sv. Hilarij.) Ta nauk, da je sv. rimska, katoliška cerkev edino zveličavna, da zunaj nje ni zveličanja, se je zdel marsikateremu pretrd, nevsmiljen, božji ljubezni in vsmiljenju nasproten. Zato je treba seveda prav razločevati. Toraj, kako se godi po smrti z ljudmi, ki niti ne vedo za katoliško cerkev? Ti so ali neverniki ali krivoverci in razkolniki. Kako se godi po smrti z neverniki, ki ne vedo za katoliško cerkev, katerim veselo oznanilo, sv. evangelij, ni bil dovolj oznanovan? Bog se javlja ljudem z naturnimi znamenji. Po besedah sv. apostelina Pavla, morejo tudi neverniki iz lepote, redav stvarjenju, spoznati stvarnika in ga kot Boga poveličevati. V tej zadevi so brez izgovora. Bog je solnce milosti, ki vsem ljudem sveti. Žarki tega solnca razsvetljujejo in zbujajo tudi srca tistih, ki po gozdih in puščavah žive, da morejo s pomočjo te milosti hudo spoznati in se ga ogibati, ravno tako spoznati dobro ter je storiti. Imajo v svojih srcih zapisano natorno postavo, katero so kot pametne stvari zvrševati dolžni. Seveda, vse drugače bo Bog enkrat sodil kristijana, ki je mogel in moral poznati svoje dolžnosti do njega, kateremu so milosti božje obilniši pritekale, kaker vbogega nevernika v divjih puščavah. Gotovo je, da Bog ne bo sodil človeka po postavi, katere mu ni razodel. Toraj tudi nevernik ne bo sojen po Kristusovi postavi, o kateri nikoli nič slišal ni, temuč sojen bo po natorni postavi. Sv. apostelj Pavel pravi; «Kateri so brez postave grešili, bodo brez postave pogubljeni.» [1]) Toda sv. cerkev gre še dalje. Ona uči, da človek sè svojimi natornimi močmi res ni zmožen pridobiti si sv. vero, ker je ona popolnoma nezaslužen dar božji, vender more tudi nevernik deležen postati nezmernega zasluženja Kristusovega na križu. Ako tak nevernik posluša glas svoje vesti, ako sam ne zapira svojih oči in srca solncu milosti božje, ki tudi njemu sveti, ga bo Bog vedno bolj podpiral in ga slednjič,

[1]) Rimlj. II. 12.

Digitized by Google

do spoznanja resnice pripeljal, bodisi po navadnem potu, da mu pošlje kakega oznanovalca sv. evangelija, ali pa s posebnim razodenjem, z notranjim razsvetljenjem ali na kak drugi, njegovi modrosti in vsemogočnosti znan način. Sv. Tomaž Akv. pravi: «Ako kateri v gozdih ali mej nespametnimi živali zrejen sledi svoji naturni pameti v tem, da dela dobro in se ogiblje hudega, smemo za gotovo verovati, da mu bo ali po notranjem navdihnjenju razodeto to, kar je verovati treba, ali mu bo pa Bog poslal kakega oznanovalca sv. vere, kaker je poslal Petra Korneliju.» [1]) Tudi uči sv. Tomaž, da je Bog mnogim nevernikom razodel vero v Kristusa, odrešenika sveta, kar potrjujejo besede pobožnega Joba v sv. pismu: «Vem, da moj Zveličar živi,» (Job. 19.) in rimska zgodovina, v kateri se pripoveduje, da so ob času Konštantina Avgusta in Irene njegove matere, našli grob, v katerem je ležal mrlič, ki je imel na prsih zlato ploščo, na kateri je bilo zapisano: «Christus nascetur ex Virgine, et ego credo in eum. O, Sol, sub Irenae et Constantini temporibus iterum me videbis.» Če so pa bili kateri zveličani, katerim to ni bilo razodeto, vender zveličani niso bili brez vere v Zveličarja. Zakaj, čeravno niso imeli razločne vere, je bila vender njih vera v Odrešenika zapopadena v veri na previdnost božjo, s katero so verovali, da je Bog rešitelj ljudi na njemu dopadljiv način.[2]) Neverniki pa, katerim je bila sv. vera oznanovana, katere pa sprejeti niso hoteli, krivi so sami svoje nesreče. Kriv ni Bog, ki jim je dal razum in svojo milost, temuč kriva je njih spačena volja, krivi so njih grehi in strasti, ki so jim zatemnile razum in zakrile solnce pravega spoznanja.

Tudi pri krivovercih in razkolnikih moramo razločevati. Kedor je zunaj sv. katoliške cerkve iz lastnega zadolženja, kedor je o nji vže slišal, pa vse eno trdovratno živi v svoji zmoti, se prav nič ne trudi resnico spoznati, dvome pregnati, temuč predrzno sledi svojemu napačnemu umenju, tak je formalen krivoverec. Ker noče poslušati glasu svoje vesti, ker resnico, katero je spoznal, ne sprejme, ali z dobrim srcem ne išče, ko je spoznal, da je nima in raje v velikih dvomih živi, se hudo pregreši zoper Boga. Kaj čuda, da ga bo tudi on enkrat sodil kot nejeverca in velikega grešnika? Spoznani resnici se človek ne sme vstavljati, temuč sprejeti jo mora, naj mu to še tako velike težave dela. Ne sme se ozirati ne na svoje zaslepljene prednike in sorodnike, ne na zaničevanje in zasmehovanje, ne na kake posvetne dobičke. Vse to more on premagati s pravo ljubeznijo do resnice in s pomočjo milosti božje, katere mu pri taki priliki gotovo ne manjka, ker drugače bi se reklo, da more človek sicer grešiti, nima pa moči grehu se vstaviti. Ko se je bil blagi grof Stolberg

[1]) De Ver. q. IV. a. 11. ad 1.
[2]) S. Thom. 2. 2. q. 2. a. 7.

Digitized by Google

v katoliško cerkev povrnil, mu je rekel neki protestantovski knez «Jaz ne ljubim takih, ki svojo vero premene.» «Jaz tudi ne, je odgovoril grof, zakaj ke bi moji predniki pred 300 leti svoje vere ne bili spremenili, bi sedaj meni ne bilo potreba to storiti.» Drugi pa so, ki morebiti še nikoli niso slišali o sv. katoliški cerkvi, ki so bili v zmoti, v krivoverstvu ali razkolništvu rojeni in izrejeni. Od majhinih otrok, ki vmro predno k pameti pridejo, nas sv. vera uči, da pridejo v nebesa, ako so bili le veljavno krščeni, zakaj sv. krst tudi od krivoverca pravilno podeljen, je veljaven. Kar pa zadeva odrašćene, ki so bili v zmotah odgojeni, ki nič ne vedo o sv. katoliški cerkvi, ki kar nič ne dvojijo, da bi bila njih vera napačna in zato prav pa nji žive, so udje prave sv. cerkve, le materijalno so od nje ločeni, so le materijalni krivoverci. Ker so po sv. krstu stopili v cerkev Kristusovo, ker so jim znane vsaj poglavitne verske resnice, zavoljo drugih so pa le v nezadolženi nevednosti, morejo se tudi s temi pripomočki zveličati. O njih veljajo besede Salvijana: «Krivoverci so, pa sami ne vedo za to. Resnica je pri nas, pa oni mislijo, da je pri njih. Motijo se, pa z dobrim srcem.» Te prepustimo sodbi božji, ki sam vidi in pozna srce človeka, in njegova dobrotljivost in vsmiljenje ne bo pripustilo, da bi tak vekomaj trpel zavoljo zmote, katere sam ni zakrivil.»

Iz povedanega sledi, da drugoverci ali celo brezverci nikaker niso vso to zadevo dobro premislili in premotrili, kaker se spodobi o stvari, ki odločuje celo večnost, temuč da jih le njih trdovratnost, prevzetnost in strast sili ostati v zmoti. Zakaj hudobija krivoverstva, še bolj pa brezverstva ne obotsji samo v zmoti in nevednosti, temuč v trdovratnosti in spačeni volji, s katero se vpirajo od Kristusa postavljeni cerkvi, ki je steber in podlaga resnice. Sicer so pa tudi tisti, ki so aposteljne in marternike morili, mislili, da Bogu služijo, vender jih zavoljo tega ne moremo izgovarjati.

Kar pa tiste zadeva, ki mečejo z vero okrog, kaker z ničvredno stvarjo, ki jo opuste brez pomislekov, menimo, da nam ni treba odgovarjati. Ker tudi gospod oponent sam toži, da se žalibog tudi taki dobe. Tem veljajo besede: «Kedor ne veruje, bo pogubljen.»

P. A.

Digitized by Google

Žensko poglavje.

„Pod moževo oblastjo bodeš, in
on ti bo gospodoval“. I. Mojz. 3. 16.

Kdo je lepši — „on“ ali „ona“?

Čemu pa to? Hočete vže spet izzivati? Saj vender ves svet nam, ženskam, hvalo daje, da naš spol je κατ'ἐξοχην „lepi spol“!

Dvomim zelo; in celo prepričan sem, da ve same mislite drugače. Ako bi ženske celega sveta skupaj sklicali in v velikem zboru dali na „tajno“ glasovanje, naj vsaka zapiše, kaj je vzor njene lepote, bi izmej desettisoč težko eno našli, da bi zapisala: „ona“. Rezultat bil bi enoglasno: „on“.

Res sicer, da bi tudi možki sè svoje strani več ali manj glasovali: „ona“; ker je pa, kaker menda statistika dokazuje, na svetu več žensk kot možkih, bi po večini glasov vedno zmagal le „on“, „ona“ pa bi ostala v manjšini! In ker se v našem veku vse določuje po večini glasov, moralo bi se hote ali nehote priznati, da „on“ je lepši kot „ona“!

Ne jezite se torej, drage prijateljice, jaz sam sem vašega mnenja; in v naslednjem bi le hotel dokazati, da vi imate prav, a ne možki.

Še le kasno so se rodili tisti, ki bi radi ženskam zabili v glavo herezijo, da je ona lepša od njega. Niti stari niti srednji niti celo noveji vek ni poznal tega nauka noter do Schillerja, Goethe-ja in nekaterih druzih. Gervinus piše o Schillerji, da po njegovih nazorih ženska ne le po telesni obliki, ampak tudi duševno možkega prekosuje v oni harmoniji moči, katera je pogoj prave lepote. „Schiller kaker Goethe sta človeško naravo popolnoma izraženo našla sosebno v ženi in njeni harmonični delavnosti.“[1]) Isto o Schillerji spričuje Lindemann.[2]) Tudi estetiku Lemke-ju „stoji mož niže nego ženska, tako da on je nekako prva, bolj živalska, ženska pa druga, zboljšana izdaja“.

To vam gladi ušesa! Pa ni tako! Ne le vi same, ako hočete biti odkritosrčne, ampak tudi največi mislitelji vseh časov mislijo drugače.

Platon piše, da je možki spol od narave plemenitiši, obdar-

[1]) Wildauer, Festrede zu Schillers hundertjährigem Geburtstag, pri Jungmann Aesthetik.

[2]) „Den Kranz des schönen Ideals legt der Dichter . . . zu den Füssen des stillen weiblichen Lebens“. Geschichte d. deutschen Literatur.

Digitized by Google

jen s popolnišo mero razumnosti in duševne kreposti.[1]) Nemu se pridružuje Aristotel: „Mož presega glede lepote ženo".[2]) Sploh, meni Aristotel, je reč dognana, o kateri se ne da pričkati, da možki spol od narave izvrstniši kot ženski".[3]) Od tod izvira čuden nazor, koji se nahaja pri starih, da stoji namreč ženski spol za eno stopinjo niže od možkega, kot da bi bil vže po bistvu nepopolniši — sexus sequior.

Tudi za krščanske dobe se je možki lepoti dajala prednost pred žensko. Pred tristo leti je živel na Španjskem imenitni zdravnik in filozof Juan Huart. Po njegovem nauku je ženska lepota bolj slepilna za oči, a če se jo sodi z duhom, ne doseza možke. „Umejo le z neko navidezno spretnostjo govoriti, kjer gre za reči, katere se brez težave pojmejo in nimajo posebne važnosti". Zatorej sklepa: „Radi tega je popolnoma osnovano, da cerkev ženski prepoveduje spovedavati ali učiti; kajti modra razumnost in zakonito postopanje sta njih spolu tuja".[4]) Pa vže pred J. Huartom je sredi 15. veka sv. Antonin isto resnico, le krajše in točniše, izgovoril, in sicer kot obče pripoznano: „Razume se samo ob sebi, da mož je lepši od žene, pa postava ženska je bolj mikavna kot možka".[5]) Nič drugače ne uči na raznih krajih svojih spisov sv. Tomaž Akvinski, kateri še posebe filozofično vtemeljuje, zakaj je možki po naravi popolniši in lepši od ženske. Ravno te razloge moramo še posebe pojasniti.

Vže stari Aristotel je zapisal imenitne besede: „Čim popolniša je mera nadarjenosti in kreposti (energije), ki jo je kaki stvari natura podelila, tem viša lepota se javlja v nje prednostih in delovanji; z a t o presega n. pr. mož, kar se lepote tiče, ženo".[6]) V teh stavkih se izraža globoka metafizična resnica. Akoprav ima ženska isto tako kot možki pravo dušo z vsemi zmožnostmi, vender je brezdvomno možki duševno bolj nadarjen od ženske in krepost duševna se v njem silovitejše javlja kot v ženski. Pri poslednji je namreč duh bolj vtopljen v čutnost; možki razum se laže oprošča materije, se vglablja bodisi sam v sebe ali v druge predmete, v tem ko žensko zadržuje in raztresa preživa domišljija; tudi volja moževa je vstrajniša, krepkejša, katero pri ženski slabi in obmamlja pregorko čustvo. Duševni princip je brezdvomno popolniši in lepši kot čutnostni. Ker se torej v možkem duševnost prosteje in popolniše razvija in dej-

---

[1]) . . . *φυσει ἐῤῥωμενεστερον και νουν μαλλον εχον.* Conviv.

[2]) Rhel. I. c, 9. n. 22.

[3]) Polit. 1. c. 2. 12.

[4]) Examen de ingenios para las sciencias, pri Jungmann o. c.

[5]) Utiqne pulchrior est vir muliere, sed species mulieris magis allectiva quam species virorum. Summa theol. I. tit. I. cap. 2. 5. 2.

[6]) *Αἱ των φυσει σπουδαιοτερων αρεται καλλιους και τα ἐργα οἱον ἀνδρος ἡ γυναικος.* Rhet. 1. c. q. n. 22.

Digitized by Google

stvuje kot v ženski, zato je mož lepši od ženske. Nihče ne taji, da je človek popolniši ter lepši od živali; po čemer se pa razlikuje od živali, je duhovnost (Geistigkeit) njegove duše. Ker je pa duhovnost v ženski vtopljena v živalstvo, iz nje človeška lepota ne more tako popolnoma odsevati kaker iz možkega; ona stoji za eno stopinjo bliže živalstva, zatorej je za eno stopinjo manj lepa. „Notranja dobrota ali d e j a n s k o s o g l a s j e z r a z u m n i m d u h o m je namreč, ako stvar vzamemo objektivno, identično z lepoto".[1])

Vsled naravne kreposti je mož bolj aktiven, a ženska bolj pasivna. Kaker uči sv. Avgustin, ima aktivni princip prednost pred pasivnim.[2]) Tudi s tega motrišča je mož popolniši, lepši od ženske, ker je od narave dobil večo mero razumnosti in razsodnosti, v čemer se dejstvuje aktivnost duha; ženska pa mu je podrejena, ker stoji bolj pod oblastjo snovi, katere znak je pasivnost.

Duša moževa, ako jo vzamemo samo na sebi, vkoliker ni v zvezi s telesom, nima nič, po čemer bi se odlikovala pred žensko; pa duša, uči sv. Tomaž, je bistvena forma telesa in ima mej drugimi zmožnostmi tudi take, katere se dejstvujejo ali delajo po telesnih organih. In ta delavnost, posebno pa senzitivna, vpliva tudi na ono delavnost, katera se ne vrši po telesnih organih, namreč na više spoznanje in hotenje; kajti prvo se vrši s pomočjo čutnih podob, na hotenje pa vpliva niže, živalsko poželenje. Ker je torej pri ženski telesna organizacija šibka, izhaja od tod, da ženska vse, za kar se odloči, drži le z majhno odločnostjo. Izjeme seveda so tudi tu, a redke; kaker se bere v knjigi „Pregovorov": „Ženo s krepkim srcem, kdo bi jo našel"?[3]) t. j. žena s krepkim srcem, s trdno voljo je kaj redka prikazen.

Da je tedaj ženska manj popolna, manj dobra in torej manj lepa, treba iskati razloga v nje telesni organizaciji. Tako je z rečjo v naravnem stanu; Bogu pa ostane vedno prosto, česar narava ženski ni dala, nadomestiti z milostjo. In to je Bog, kaker priča zgodovina, večkrat storil. Z milostjo ojačuje šibki, nežni spol, da se junaško žrtvuje. Kdo ne ve, koliko devic in žen je prestalo najhujših muk in celo smrt za sv. vero, za blagor bližnjega? Tako krepost v ženskem spolu ne smatra sv. cerkev kot naravno, ampak kot čudež božje vsemogočnosti. Čudež pa spada v čeznaravni svet, v svet milosti.[4])

K sklepu naj govori še sv. Pavel. Apostelj spominja se

---

[1]) Jungmann, Aest.

[2]) . . . Semper enim honorabilius est agens patiente, ut dicit Augustinus. Thom. S. 1. p. q. 92. a. 1. 2.

[3]) Tako izpeljuje poleg sv. Tomaža Jungmann v svoji „Aesthetih" str. 184 s.

[4]) Primeri molitev: „Deus, qui inter cetera potentiae tuae m i r a c u l a e t i a m in sexu fragili victoriam martyrii contulisti etc. Glej Jungmann, Aesthetik . . .

Digitized by Google

ženska na mnogih krajih, posebno pa v I. listu do Korinčanov. V II. poglavji vtemeljuje opomin, da imajo ženske Božje službe se vdeležiti vedno s pokrito glavo, mej tem ko mož sme biti odkrit; piše pa tako: „Mož je podoba Božja in po njem se Bog poveličuje, po ženi pa se poveličuje mož. Kajti ni mož izšel iz žene, ampak žena iz moža; in ne radi žene je mož bil vstvarjen, ampak žena radi moža".[1]) Z drugimi besedami: Kaker je Bog početek in konec vsega stvarstva, tako je mož početek in bliži smoter ženske.[2]) Apostel sicer ne uči, kaker bi žena n i k a k e r ne bila podoba Božja, vender ne v e n a k i meri kot mož, vkoliker se namreč v viši razumnosti in stanovitnejši volji moževi popolniše izraža čisto duhovno bitje Božje nego v ženski. Iz žene lepota Božja bolj mrtvo odžarja, še le posredno, namreč po možu, iz katerega in radi katerega je žena; mož je odsev Božje lepote, žena je pa tega odseva odsev.

Upamo torej da smemo brez vse zamere sklepati: „on" je lepši kot „ona".

Naravni poklic ženske: bodi mati pa vzgajaj deco!

Čemu pač toliko glavo si lomiti z ženskim vprašanjem, ko vender narava tako jasno govori, da mora biti gluh in slep, kdor ne razume njenega glasu? Vže pri otroških igrah — piše A. Rösler[3]) — se razodeva spolna razlika. Terišče, po katerem se deček rad drajna, je cesta, javni trg, polje in travnik. Kako žalosten gleda skoz okno, kaker ni bil v ječo zaprt, ko ne more ali ne sme na prosto, da bi zunaj igral vojake ali roparje! Poglejmo deklico. Njej ni nič nad cunjasto „punčiko", katero po sobi ponaša, pestva, povija. Žog, vojaškega orodja in kar je enakega, s čemer se fantiči vedno zabavajo, ne bo nikdar v roke vzela. Vže tu vidimo nagnenje za mirno, ljubko opravilo v domači hiši, vže tu se ti javljajo prve poteze bodoče materinske skrbi in ljubezni.

Bodi nam dovoljeno omeniti še neke druge prikazni. Kdor opazuje Bogu posvečene osebe ženskega spola, redovnice, bo videl, da nobenih podob bolj ne ljubijo, ničesar rajše ne predstavljajo nego Božje Dete, bodisi v jaslicah, bodisi v naročji deviške Matere. Ne govori li jasno tudi to, da je Stvarnik ženski v srce vsadil materinski čut, ki ga ne more vtešiti, dokler ne objema in poljublja deteta v svojem naročji. Ker nima svojega deteta, vzame Božje Dete, da je poljublja in si ogreva o njem srce.

---

[1]) Vir imago et gloria Dei est. Non enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. I. Cor. 11. 7 ss.

[2]) Vir est principium mulieris et finis, sicut Deus est principium et finis totius creaturae. Thom. S. 1. p. q. 93. a. 4. ad 1.

[3]) Die Frauenfrage . . .

Digitized by Google

Razumimo glas narave! Ženska bodi mati. — K temu jo kliče narava. Pa tudi one same to želijo! In še kako! Ne govorimo tu o ženskah, v katerih je milost premagala naravo, katere si je nebeški ženin izbral v deviško zvezo — a druge vse gojijo eno željo: da bi dobile kdaj v naročje „punčiko“, ne cunjasto, ampak živo. In ako bi katera hotela trditi, da ji ni za možitev, ne ji verjeti! Kjer je milost ne kliče v samostan, bodi nam pravilo, koje dopušča redkih izjem: ženska želi biti mati. In prav, da je!

Narava sama sposablja jo za ta poklic. Kaker se mož razlikuje po resnosti, tako odlikuje ženo miloba. Ker je sama šibka, čuti se tako rekoč sorodno z vsemi šibkimi; prirojeno rahločutje jo nagiblje, da šibkim in malim, ki so brez pomoči, priskoči, jih boža in goji. Narava jo je obdarila z govorljivostjo, katera ji tako izvrstno služi pri vzgoji nežnega otroka, kojemu z milo besedo obuja v prsih prve čute, izvablja z jezika prve besede. Njena beseda, vse njeno obnašanje je pomirovalno, prijazno, pridobljivo; nevtrudna je v prigovarjanju, z milim pogledom razume pokoriti si voljo in srce. Njena spretna postrežljivost v sicer malih potrebah — kako dobra de onemu, ki si sam ne zna pomagati! In pri večnih skrbeh za otroka, ki ji kratijo spanje in vse vgodnosti — kako potrpežljiva ostane! Vse te prelepe lastnosti jo izvrstno sposabljajo za mater, za vzgojiteljico otrok posebno v prvi dobi.

Pa ta vzgoja je tako vzvišena, tako imenitna in težavna, da ženski-materi ne preostaja časa za druga opravila, najmanj pa za taka, ki bi jo trajno ali tudi za več ur na dan ločila od domače hiše. Kajti predmet materine zgoje, materinih skrbi je po podobi Božji v stvarjeno dete, bodoči mož, državljan, občan ne le zemlje, ampak tudi nebes! Vzgoja ta zahteva vso njeno modrost, vse njene skrbi, ves njen čas.

„Koliko razsodnosti mora imeti, da spozna narav in duha vsakega svojih otrok, da more najti način, kako z njimi občevati, najsposobniši način, da ji razodenejo svoje srce, nagnjenja, svoje vzmožnosti, da more strasti, preden se izcimijo, zatreti, da jih more vtrditi v pravih nazorih, a popraviti jim krive? Kako modra mora biti, da ji je mogoče veljavo si pridobiti pri njih in to veljavo ohraniti, ne da bi izgubila s tem prijaznosti in zaupanja? Ji ni li, da to doseže, potreba opazovati in temeljito proučavati tudi druge ljudi, kar potem porablja pri vzgoji svojih otrok? Tako je! Družinska mati mora torej popolnoma podučena biti v veri, mora imeti zrelega, trdnega duha, kateri mora biti izomikan po tem, kaker zahteva gospodinstvo.“[1])

[1]) „Quel discernement lui faut-il pour connaître le naturel et le géni de chacun de ses enfants, pour trouver la manière de se conduire avec eux, le plus propre à decouvrir leur humeur, leur pent, ieur talent! à prévenir

Digitized by Google

Družina je torej in ostane glavno torišče ženskega delovanja. Hiša je njen svet; otroci so predmet, na katerem ima poskušati svoje moči, svojo modrost in iznajdljivost. Plemenit predmet! Vklubu ozkih mej, v katerih se ženska giblje, kako imenitna je vender njena naloga, kako globoko sega! In iz tega svetišča poganjajo dandanes žensko — in tega svetišča ki je, ako razume svoj poklic, zanjo pravi zemeljski raj, si želi tudi ona ven — v javnost!

Skuša se žensko vabiti iz njenega raja v svet s tem, da se ji obuja željo po enakopravnosti z možkim, češ, ženska je v javnosti brez vpliva, brez veljave, ona mora tudi zunaj hiše enako z možkim vladati!

Prav. Ali nam se zdi, da žena tem bolj, tem gotovejše dospe do vladanja v javnosti, čim vestniše in natančniše je izpolnjevala svoje materinske in družinske dolžnosti. Žena more vladati svet, ne da bi zahajala v svet — iz zatišja domače hiše.

Imel sem večkrat priložnost opazovati otroke in mladeniče nižih pa viših razredov: njihove osebne lastnosti, nagnjenja, njih dobre in slabe navade. Kolika razlika! Eden vbogljiv, pohleven, reden, snažen; drugi kako nemaren, strasten, kako nereden v svojih rečeh, umazan! Večkrat sem pozneje prišel v rojstno hišo enega ali drugega gojenca, ali sem sploh imel priliko njega mater od bliže spoznati in opazovati — a vsakrat sem se potrdil v misli: iz otroka smeš soditi mater; kakeršna mati, tak tudi otrok bodisi v mišljenji ali v čustvu, bodisi v zunanjem obnašanji!

Res sicer, da je človek prosto bitje ter da je konečno v njegovi oblasti tak ali drugačen biti — a res je tudi, da človek je za dve tretjini produkt vzgoje, ona mu vtisne stalen znak in nagnenje, ki prejde počasi v navado, katero odložiti je sila težko. Nadalje. Človek se da v svojih dejanjih in v življenji voditi od srca. Srce vleče za sabo um in voljo: Ona pa, katera samooblastno vpliva na srce človekovo, katera je goji in zasadi v njem čustva, je mati. Kdor ima v oblasti srce, ima v oblasti celega človeka; in ker človeštvo obstoji iz posameznih ljudi, gospodari on celemu človeštvu. Ženska-mati vlada v svetu, nevidno sicer, a več ali manj resnično. Od matere ima mladi mož ono pravo čutje, ki ga vsposablja za spretnega, nepristranskega sodnika; od matere je podedoval drug ono pobožnostno čustvo, katero navadno odločuje, ko pride na mladeniča vpra-

---

les passions naissantes, à leur persuader les bonnes maximes, et a guérir leurs erreurs? Quelle prudence doit-elle avoir pour acquèrir et conserver sur eux l'autoritè sans perdre l'amitié et la confiance! Mais n'a-t-elle pas besoin d' observer et de connaître à fond les gens qu'elle met auprès d' eux? Sans doute. Une mère de famille doit donc être pleinement instruite de la religion, et avoir un esprit mûr, ferme, appliqué et expérimente pour le gouvernement." Fenelon pri Prof. A. Schaumburg: Das Paradies der Frauen.

Digitized by Google

šanje, po kateri poti kreniti, odločuje za duhovski stan; od matere ima pesnik domišljavost, gorko čustvo pa čarobnost zloga in pripovedovanja, kaker spričuje eden največih pesnikov, Goethe, o svoji materi, besede, katere izražajo prelepo hvalo ženskemu spolu:

„Vom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen,
Vom Mütterchen die Frohnatur
Und Lust zu fabuliren."

Najlepša lastnost, ki diči mogočnega vladarja, je dobrotljivost, vsmiljenje; občudujemo zmagovitega vojskovodjo, ki ima v oblasti življenje tisočerih in tisočerih, ako ga pogled prelite krvi, ako ga beda po vojski ponesrečenih gane in omehča; kako plemenit se nam zdi Cezar, ko ga vidimo jokati o pogledu zmaganega nasprotnika: in mogočni Cirus, ki se da omečati, ko sliši ginljivo, žalostno vsodo Krezovo — kako blag se nam zdi! Cir je moral imeti plemenito mater, in da je tako mater imel Cezar, nam poroča zgodovina. Da, kar se plemenitega, kar se ginljivega in resnično velikega godi v zgodovini — zasluga je ženske-matere. Nji se imajo narodi zahvaliti za najmodrejše vladarje, za največe pesnike in umetnike, za najčlovekoljubniše zakonodajce. Ona vstvarja v človeku srce, ki ga vodi, nagiblje k vsemu velikemu, plemenitemu, lepemu.

Ako hočemo tedaj, da se človeštvo prerodi, da spet zavlada mej narodi blago čustvo, da se znova oživi mej nami čut prava, sramežljivosti, poštenosti, skrbimo za to, da žensko povrnemo družini, da ji bo mogoče tu vestno izpolnjevati svoj vzvišeni poklic. Preporod človeštva smemo pričakovati le od ženske-matere. O tem piše prelepo znani pedagog-pisatelj dr. Kellner: „Ako bi, predragi prijatelj, mislili, da si veliko ne obetam od ženske vzgoje in omike, storili bi mi veliko krivico. Jaz sem marveč najživeje prepričan, da je od te vzgoje odvisno neskončno veliko, da, odvisen je največi del vesolnega poboljšanja, o katerem sanjarijo tako zvani prijatelji človeštva, in da nam je ozdravljenja komaj še od drugod pričakovati nego od pretresujoče krize. Jaz sem prepričan, da le tedaj se bo popolnoma posrečilo zboljšanje nravstvenega stanja, ako bodo ženske stale v vrstah borivcev, kaker tudi z druge strani zgodovina kaže, da je n. pr. francoska revolucija stala na vrhuncu spornosti tedaj, ko so „gospe od podstrešja" — dames de la halle — in pletilje z galerije začele se je vdeleževati in okol giljotine plesati."[1])

Moč tedaj, s katero ženska vladaj svet, ni fizična, ampak

[1]) Dr. Kellner, mesto iz nekega pisma v Paradies der Frauen.

Digitized by Google

moralna moč; ta pa ni toliko moč razuma, ampak moč srca. Kaker hitro žačne ženska zanemarjati vzgojo srca, kar more izvrševati le v ozkem krogu domače družine, kaker hitro začne siliti od ognjišča v javnost, v politiko, je prenehala njena moč, je preminila njena slava!

Dr. Mahnič.

Rusko ljudstvo v babilonski sužnosti.

> The souls of the Russian people may be said to have fallen from heaven like flowers and, before they bloomed, to have been trodden under foot by a herd of wild buffaloes.
>
> Demoralize, that you may govern.
>
> *Lanin. Russian Characteristics str. 38 in 44.*

III. Kam je petrograjska vlada rusko ljudstvo privela, kar se tiče šeste zapovedi. Kako dela in boljša jetnike.

Zmota bi bila, de Lanin, nravstvenost kojega ljudstva soditi po razuzdanosti in živalskih pojavih čustvenosti, kaker se kažejo po močno obljudenih mestih. To bi bilo krivično, kaker trditi, da je vsa dežela okužena, ker v enem njenem kraji slučajno naseljajo okužence. V Rusiji pa je drugače. Razlika glede tega mej njo in drugimi deželami je specifična. V Rusiji so ti pojavi obči. Spolna razuzdanost ni omejena na jedno starost, na določen društveni sloj, ne, ona je nekaj narodnega, kaker je ruski jezik ali godba. Ona označuje kmeta, trgovca in plemiča, kateri vže od davno poznajo le en zakon: streči svojim strastem [1])

Tujec, tudi oni, ki ne zna ruskega jezika, se more v malih dneh prepričati, kako silno se ruski nazori o nravstvenosti in sramožljivosti ločijo od nazorov zapadne Evrope. Treba le pogledati v vedno odprto knjigo uličnega življenja, katero dosti bolj vpliva na vzgojo ljudstva, kaker si vzgojevalci in moralisti navadno predstavljajo. «Ulica je, ki širi kugo, pravi Zola govoreč o svoji domovini, po ulicah se strasti plode, moramo jih gledati,

[1]) «The specific difference between that and other countries consists, I take it, in the universality of the phenomen. It is confined to no age; restricted to no class; typical of no profession. It is as national as the language or the music, and characterizes the peasant and the merchant to the full as completely as the members of the aristocracy, who have ever been a law nnto themselves.» L. c. 288 — 290.

Digitized by Google

dotikati, a kdor se jih dotakne, je vže okužen«. Veljaj ta sodba o francoskih mestih ali ne, o ruskem pouličnem življenji velja gotovo.

Tu se nesramnost v tisočerih oblikah v ostudni nagoti vsikdar kaže otrokom, da morajo zveneti, kaker bi sedeli v senci strupenega drevesa. Grehi proti deseterim božjim zapovedim, grdi zločini, katere so nam znani le iz Mojzesevih bukev, gode se v Rusiji po gosto po trgih, parkih, ulicah, da v obližji cerkva. Ako zapazi vesten policaj, zdi se mu zadosti opozoriti zločinca, da se oddalji, ali k večemu ga ošteje s psovkami, katerih bi najbrezobzirniši francoski realist ne upal se svojim čitateljem podati. Pogled na taka dejanja omaže, ostrupeni domišljijo mladine, vzbuja v njej nečiste misli, draži in naganja jo poizvedovati reči, katerih bi vedeti ne smela, vsiljuje ji misel, da je vsa narava pokvarjena kaker človek.

V Rusiji ne izvira nemoralnost iz istega dušeslovnega procesa kaker drugod. Rus se dosti ne pomišlja, ko ima kaj nemoralnega izvršiti, niti ga vest toliko grize radi dejanja, niti se mu je bati, da bi ga javno mnenje obsojalo kaker drugod. Nemoralnost je v Rusiji popolnoma navaden pojav, kaker je zakon ali kužna bolezen. Ko bi pa dejstva nas silila drugih razlogov poiskati, rekli bi, da je krivo nemoralno duševno stanje, s katerim se mnogi inteligentni Rusi ponosno kot z nekako narodno dedščino še bahajo!

Boleti mora srce vsakega zavednega Slovana, ako je ta slika resnična.[1]) Mi v Rusiji bili nismo, tudi dvomimo, ali bi nas »Slovanski svet« ruskemu ministerstvu priporočil za »pašport«. Prisiljeni smo toraj zajemati le iz drugih virov. Vender ni morda tudi katerih razlogov »a priori«, koji nas silijo, da našemu viru verujemo?

Ne manjka jih. Da se morejo strasti, zlasti poltena, brzdati, treba pred vsem, da se človeški duh zaveda svoje dostojnosti; kjer je duh neveden, poživinjen, tam vlada strast in poltenost. Znano pa je, da petrograjska vlada nalašč duha ruskega ljudstva v nevidnost potaplja in v njej zadržava. Toraj.

Ruska vlada nizke strasti v ljudstvu kuri, posebno pijančevanje. Čim silniša strast, tem bolj otemnjuje duha, tem nesposobniša je vstavljati se še silovitejšim strastem, posebno polteni. Toraj.

Pa morda razkolna cerkev nadomesti in popravi, kar petrograjska vlada zanemari in pokvari? Znano je, da razkolni popje ne pridigujejo, ljudstva ne podučujejo. Tudi je znano, da ruska cerkev brez pomisleka deli sakramente prešestnikom in njih priležnicam in ne tirja za to niti enega znamenja zakes, niti zahteva obljube, da se poboljšajo«.[2]) Toraj.

[1]) L. c. 287-290
[2]) L. c. 326

Digitized by Google

Kot katoličani moramo verovati, da edino katoliška cerkev uči v s o resnico, da edino po njej moremo dobiti vse one milosti, ki so potrebne za krepostno življenje. A radi človeške slabosti koliko prestopkov je vkljubu temu vže mej katoličani! Zato pa tudi razkolno ljudstvo, ki nima vse resnice in vseh mu sicer od Boga vsojenih milosti, gotovo n i in n e m o r e b i t i t a k o v z o r n o n r a v s t v e n o, k o t b i n a s r a d i p r e p r i č a l i l i s t i, k a k e r j e «S l o v a n s k i s v e t».

V človeku se gibljejo razne moči. Tem se mora dati oduška, porabiti se jih mora, bodi za telesno bodi za duševno delo. Prostost, politične in druge svoboščine dajejo na zapadu narodom priliko, da duševne moči na razne načine dejstvujejo; človek se sme baviti s politiko, sè slovstvom itd. Ruskemu ljudstvu njegova vlada pa zadušuje vsako prosto vporabo duševnih moči, ona mu ne da prilike, da bi se bavilo z enakimi plemenitišimi predmeti. K a j č u d a, a k o s e v t a k i h r a z m e r a h l j u d s t v o v d a n i z k i m p o l t e n i m s t r a s t e m?!

O tržnih dnevih prihaja v Novgorod na tisoče nesramnih vlačug. Kaker «Nedelja» (20. sept. in 18. okt. 1891) pripoveduje, so trgovci novgorodski pred par leti prosili gubernatorja, da bi to preprečil, ker je na veliko škodo mestu A gubernator jih je zavrnil: Pomislite vender, kaj tirjate! K a j b i t i b r e z š t e v i l n i p r i š l e c i d e l a l i, k a j g o v o r i l i, a k o s e j i m o d v z a m e — t a e d i n a z a b a v a![1]) Mož se je najbrže bal, da bi ljudje ne bili trezni, da bi trezni ne premišljali in tako prišli do spoznanja duševnega robstva, v katerem jih zadržuje vlada, ter se v njih ne rodila želja po pravičnem odporu. Da bi se to zgodilo, petrograjska vlada neče, zato pa — demoralizuj, da moreš krivično vladati!

Žena v Rusiji je le sredstvo za razkošje ali pa tovorna živina, kaker pri divjih narodih. Ni čuda, saj razkolna cerkev sama žene ni nikdar branila, kaker ne Mohamedova vera. Razkolna cerkev je komaj toliko žen vsprejela mej svetnike, koliker je prstov na roki.[2]) Še pred malimi leti so bili mnogi carski penzijonati prava semenišča najostudnejših strasti, gojenci bi se tudi od najbolj pokvarjenega orijentalca mogli komaj kaj novega učiti. Nenaravni grehi, katere Mojzesov zakonik sè smrtjo kaznuje, v carskih vojaških in mornarskih šolah niso nič redkega. Vprašal sem Rusa, ki je v takem zavodu imel sina, ali ga nič ne skrbi. Odgovoril mi je: Sem malo fatalista. Upam, da dečko slučajno nepokvarjen

[1]) But the governor, a jovial gentleman thoroughly in touch with the Ministry, dit not accede to theier demand. He advised them to reflect well upon what they were asking for, to consider the dulness of the Fair deprived of the only element of gaiety it contains, and ended by having his own way, so that the air of Niseny will in future be quite as lively as in the past, and the merchants to the full as harmless. L. c. 38

[2]) L. c. 310.

Digitized by Google

ostane, kaker postrežnice okuženčev. Zopet drugim je greh vrojen.[1]) Govoreč, kako se pri belem dnevu profesorji in sicer oženjeni dijakom kažejo z vlačugami, de neko vladno glasilo: « Mi se c e l o n e č u d i m o, da naše društvo kaj takega prijazno gleda, da se tudi stariši nasproti takim vzgojevalcem r a v n o d u š n o vedejo ».[2]) Neka voditeljica gimnazijska zatrjuje, da je ta nesramnost prodrla iz javnosti tudi v ženske gimnazije. Na Ruskem ženska mladina čudovito zgodaj v nemoralnost zagazi in hodi po tako sramotnih poteh, da bi v Angliji bile nemudoma iz šol iztirane in poslane v zavode za zgubljena bitja. Tudi «Graždanin» obžaljuje (1888. 14. avg.), da se učenke, bodoče matere, zvečer potepajo po cafes chantants najniže vrste.[3])

Kar velja na Angleškem in v Nemčiji za veliko nenravnost, v Rusiji velja komaj za prestopek. V Rusiji se nenravnost meri le po zakonu «volenti non fit injuria». Bodi, da je bila žaljena vest, čast ali neodstopne osebne pravice, vse edno, teh viših kriterijev Rus ne pozna.[4]) Grehi nenravnosti, radi katerih bi v nas bili zločinci celo življenje zaprti, v Rusiji se ne kaznujejo; tudi ljudstvo ne toži. Navadno si dajo nekaj plačati, pa je dobro. Tudi sodnija navadno tako kaznuje.[5]) V Rusiji so kopališča skupna, brez n o b e n e r a z l i k e. «Peterb. Vjedomosti.» 13. Jul. 1888. Ruski zaročenci smatrajo tudi pred skljenjenim zakonom vse za dovoljeno.[6]) Kaker v časih tlačanstva, si gospodarji laste vse pravice belih robinj, krepost, dušo, telo. (Peterb. 6 časopis. 22. in 23. Dec. 1888).

Glede zakona priznava sam «Graždanin»: «Ljudstvo jemlje zakon prelahko[7]).» Kako žene vtekajo kmetom, prebiraj letnike « Vaškega Vestnika » ki ga izdaje vlada kmetom v pouk[8]). Da mož odstopi ženo višemu vradniku, za to da avancira, ali pa za gotov denar, je v Rusiji navada, zdi se naravno in potrebno kaker dihanje ali koje drugo življensko delovanje. A kar je še hujše: ko se jim zdi, se soproga zopet združita, ne da bi si drug drugemu kaj očitala. Žene, kaker je Ana Karenin, Olga, Nataša, Irena, Katarina (glavne junakinje v romanih Turgenjeva, Tolstoja, Dostojevskega itd.) bi naše javno mnenje iz društva izbacnilo — a v Rusiji so navadne, slavljene in — posnemane[9]). Razsojajoč Ruse treba konstatovati, da rusko in evropsko civilizacijo loči cel propad. Večina družin — piše «Graždanin» 3. apr. 1889. — koje bi mogle svoje otroke više izobraziti, niti ne slutijo, kaj bi bila — vzgoja.

[1]) L. c. 292.
[2]) L. c. 299.
[3]) L. c. 291.
[4]) L. c. 301.
[5]) L. c. 321.
[6]) L. c. 319.
[7]) L. c. 312.
[8]) L. c. 318.
[9]) L. c. 306-309.

Digitized by Google

Drug vladen organ zatrjuje, da starišev, kateri svoje otroke pohujšujejo s razuzdanim življenjem, je na sto tisoč. So očetje, ki jemljejo svoje 14-letne sinove v nesramne hiše. Kaj čuda, ako se upa Lanin trditi, da ni v Evropi mladine, koja bi povprečno bila popred zrela kot ruska. Mnogomoštvo cvete v Rusiji. Ostudne bolezni so sila razširjene. Pokvarjenih bitij prihaja na svet nebroj. Nekljudov (Knjiga o ženah) piše: «Ako bi naše zakonodajstvo kaznovalo zakonsko nezvestobo in divje zakone, bi na sodniških stolih sedeli le dečki, vse ostalo bi sedelo na zatožni klopi.[1]) Ruski filozof Solovjev piše («Evropski vestnik») maj 1889: «Celo v poeziji se kaže v Rusiji čudovita tendenca proslavljati surovo silo in polteno grozovitost».

«Graždanin» (3. apr. 1889) toži: «Vsak, kdor ima srce za mladi rod, mora le globoko vžaljen g l e d a t i na g r o z n o n e m r a v n o s t, v k a t e r i n a š a m l a d i n a b r e d e, i n k a r j e n a j h u j š e, n i k d o s i n e m o r e o b e t a t i, d a b i ž a l o s t n i p o l o ž a j j e n j a l a l i s e k m a l u z b o l j š a l.» «Rusija, pravi Tolstoj, je popolnoma izpodkopana po pijanosti in nesramnosti».

Ruska vlada razločuje te le vrste «zločincev:» 1. Pravi zločinci, obsojeni od sodnij. Te pošiljajo v Sibirijo kot koloniste, rudarje. vojake, ali jih pa zapirajo v posilnice. 2. Kaznjenci, o katerih bi se nedolžnost š e v t e g n i l a izpričati. 3. Sicer n e d o l ž n i ljudje, katerih se pa hoče vaški vrad iznebiti in jih izroči vladi. 4. N e d o l ž n i, katerih se pa vlada hoče znebiti. Zadnje tri vrste se imenujejo kaznjenci iz administrativnih ozirov. Slednjič so še oni, kateri se dragovoljno pridružijo kaznjencem n. pr. žena, otroci. Po ruskih vradnih poročilih je bilo leta 1885 v različnih zaporih **821.954** jetnikov, mej temi 10.939 po «administrativni» poti kaznovanih in 50.054, ki so se dragovoljno dali zapreti s kaznjenci. V Rusiji je vsako leto na potu v prognanstvo **300.000** ljudij. Mnogo tisoč teh so vjeti, le ker niso imeli potnega lista. Kdor pride v mesto, mora se koj policiji naznaniti. Noben Rus ne more biti en teden brez potnega lista. Ako potuješ in prideš v gostilno, koj moraš policiji nesti potni list; ako te pride prijatelj obiskat, predno ga moreš pozdraviti, moraš poslati policiji njegov potni list. Ta se mora vsako leto obnoviti. In koliko pisarjenja in prilog! Navadni človek obstoji iz dveh delov. Rus obstoji iz treh: iz telesa, potnega lista in na zadnje še — iz duše. Tekom samo jednega leta je bilo radi potnega lista 14.799 zaprtih in v Sibirijo poslanih (New. Riview Jul. 1888).

Kako dela ruska vlada z jetniki, kako jih skuša nravstveno poboljšati? V poročilu o ruskih ječah, katero je bilo nedavno o priliki mejnarodnega shoda v Petrogradu izdano se glasi: «V starodavni dobi je ruska vlada jetnike mučila, izrezavala nosnice, če-

[1]) L. c. 320.

Digitized by Google

trtila, v temne kazemate metala. Nedavno jim je vžigala sramotna znamenja in jih v robe ponižavala. Dandanes jih iz človeškega društva izpehava, tako d a j i n i t r e b a v e č s k r b e t i z a n j i h o s o d o.[1])

V Rusiji so večina ječ komaj svinjaki. V celi Sibiriji ni ječe, v kateri bi ne bilo dvakrat ali trikrat več jetnikov, kaker bi jih moralo biti. Posledice so smrad, kuga, bolezni, poleg tega sohudiči v človeški podobi, ki morijo tudi dušo. Po postavi bi morale biti ženske ločene od možkih, a navadno je vse mešano. Vladi je jetnik le «reč», ki številko nosi in ne velja niti toliko, kaker tovorna živina. Po ječah se ljudje ne boljšajo, ampak demoralizujejo. Najmanjša kazen v Rusiji, je 7 let zapora; zato pa gredo raje v Sibirijo. Ruska vlada daje ječe podjetnikom, kdor več ponudi, v oskrbovanje. Ti navadno oddajo za večo svoto drugim. Da morejo obogateti, puste podjetniki jetnike stradati, mraza trpeti. Za prognance na potu vlada ne stori skoro ničesar, beračiti morajo do kraja, kamer so namenjeni. Zato jih pazniki vsak drug dan pustijo v vasi. Kar priberačijo, jim je edina hrana. Prognanci v stiski obleko svojo prodajajo in se pokrivajo sè senom, da se le prežive. Ena tretjina prognancev ne dobi čistonič od vlade, dasi je določenih 15 kopejk za osebo; tretjina pa dobi komaj eno petino tega, kar bi morali dobiti. Pazniki pa se pijanijo, v pijanosti jetnike tepejo in najostudniše zlorabijo.

Kaj čuda, če v takih razmerah je ruskim jetnikom v o d k a p r a v i n e b e š k i n e k t a r. Rusko jetniško življenje je treznemu neznosno. Vse prodajo, da si le vodke morejo kupiti, omamiti se in tako pozabiti svojo neizrečeno bedo. Ječe se spreminjajo tako v pravi pekel, kjer so razbrzdane vse živinske strasti, kjer se nespoštuje niti starost niti spol. Kdor se vstavlja, pobijejo ga, vdati se mora. Kaj delajo nadzorniki z jetniki in jetnicami, naj se bere kar piše ruski časopis «Nedelja» 19. apr. 1891, «Zakonski Vestnik» IV. 626. Mi se bojimo podrobnosti navajati. Tako vzgaja razkolna avtokratična oblast svoje jetnike. Lanin sklepa: «If Russian avtocracy be a reality, the Tzar is responsible for these bloodcurdling horrors». Ako avtokracija biva, je car odgovoren za te strahovitosti, ki kri v žilah vstrjajo, ko se jih sliši!

IV. Kako očetovsko avtokratična vlada skrbi za gmotno stanje svojih podanikov!

Po hvalisanju «Slovanskega sveta» bi človek sodil, da se v Rusiji sam med in mleko pretakata. O gladu leta 1891 piše «Nedelja» (9. avg. 1891): «Po deset tisoč izstradanih kmetov se

[1]) «Our present of detention and convict prisons are the embodiment of the theory according to which noxius nembers of society should be cast out and no further care taken of their lot» L. c. 217.

[2]) L. c. 256.

Digitized by Google

klati, tresočih kolen, po pusti deželi, žrtva driske, skorobuta in glada, očeta vseh bolezni, in iščejo hrane za ženo in deco doma, kojih morda nikdar videli več ne bodo. Pol mrtve ženske kleče po cerkvah pred sv. ikoni kličoč pomoči, obetajoč sveč, ko sila mine. Otroci leže ob cestah, bore se sè smrtjo in vmirajo.» «Nedelja» 18. okt. 1891 piše: «Popi, ki se še morejo po vasi vlačiti, dobivajo cele družine vmirajoče.» Podajajo jim sv. sakramente in prepuščajo jih osodi. (Vestnik z Volge št. 184). Neki gobernator je našel v vasi le jednega, ki je po konci mogel stati. (Novoe Vremja 15. okt. 1891). Očetje ostrupljajo iz sočutja svoje otroke (Nov. Vremja 30 sept.) Matere vtapljajo svoje hčere in se same obešajo ali pa jih izdajajo človeškim pošastim, da rešijo telo, a dušo pogube. (Nov. Vremja 3. avg. 1891). Da, stariši lastne otroke vbijajo in jejo. — V Rusiji je glad n e p r e t r g o m a, letos v tej, a drugoč v drugi pokrajini. Splošen glad, kaker je bil leta 1891, biva vsako stoletje najmanj pa o s e m k r a t. Glada, temu modernemu Minotavru, ki je neskončno krvoločniši od onega starega, mora avtokratična vlada v s a k o l e t o radi svojih grehov hekatombe možkih, ženskih in otrok žrtvovati, in upanja ni še, da bi kateri ruski Tezej vstal in mu iztrgal žrtve iz krempljev.

Da v Rusiji toliko ljudij od glada vmre, je kriva nevednost kmetov in pijančevanje. Dokler imajo, jedo in pijo čez mero, ne da bi si za slučajne slabe čase kaj prihranili. Vlada sama pa pijančevanje v kmetih in nevednost pospešuje. Toraj. Tudi je kmetijstvo na Ruskem na sila nizki stopinji. Ni dovolj. Avtokratična vlada najboljše poljedelce preganja. Znano je, da so Armenci izborni poljedelci. Vlada ruska pa jim je dobro razdelano zemljišče odvzela in razkolnim Rusom razdelila, ne da bi jim bilo deset let kaj plačevati. Kaj se je zgodilo? Razkolni Rusi niso poznali zemlje armenske niti podnebja. Zemlja, ki je bila popred žitnica Rusije, je sedaj jedna najpustiših pokrajin.[1]) Ista avtokratična vlada prepoveduje stundistom in molokanom in nekim drugim verskim sektam zemljišča si nakupovati in obdelovati, ali pa služiti kot delavcem, vradnikom po tovarnah, železnicah. Posledica je neizogibna: vboštvo, glad. Leta 1891 je bila res slaba letina, a vkljubu temu bi bila avtokratična vlada lahko brezmejno olajšala bedo, ko bi bila hotela, ko bi več cenila človeška bitja. Mej tem ko jih je po 10.000 ljudij z listjem, travo, peskom, govnom skušalo si vtešiti glad, so v nekih provincijah ruskih velikanski k u p i ž i t a n a ž e l e z n i č n i h p o s t a j a h g n j i l i. Zakaj? Avtokratični vladi zdi se važniše preganjati katoličane in Poljake, in sploh vse, ki se zavedajo, da so tudi oni ljudje, kaker skrbeti za boljši promet! (Nov. Vremja okt. 1891.)

Ruska vlada za glada 1891 ni dolgo časa nič za podanike

[1]) L. c. 278.

Digitized by Google

storila. Celo zabranjevala je časopisom poročati o grozni bedi, da bi na zunaj ne zgubila svojega kredita. Konečno pa je vender le vzela velikanske svote na posodo in zatrobila v svet, da jih porabi za — gladne, a v resnici porabila skoro vse te milijone za zboljšanje mornarice in sploh vojaških naprav.

Tudi v Rusiji se je mej kapitalom in delom razvilo razmerje, ki je nekdaj vladalo mej gospodom in robom. Drug drugega če le more slepari. Ni zakona, ki bi to mogel preprečiti. Gospodarji najemajo delavcev na dobo pet let. Obetajo o pogodbi pravične plače, a po delu izplačavajo le polovico. Delavci se maščujejo. Zapuščajo gospodarje v najosodnišem času, o žetvi. Dozorelo žito gnjije na poljih, ker ni delavcev, delavk, ki bi hoteli je žeti. V Rusiji je dostikrat lakota, a krivi so je mnogo Rusi sami, vzajemna nepoštenost. Tudi je komaj naroda po solncem, ki bi čas tako podcenjeval in tratil kaker rusko ljudstvo. Ljudstvo trpi in toži osodo mesto sebe in vlado.[1])

Dasi je beda mej ljudstvom tolika, vender Rusija velja pred svetom za dobro plačevalko državnih obresti. Da si ohrani kredit, deponuje vsako leto v angleški banki potrebno svoto. Ruska vlada ima kredit, a vzdržuje ga s pogubo kmeta, ki je vender jedin vir bodočih dohodkov. Bodi. Ruska vlada ne gleda v bodočnost, da se le trenotno reši slava samodržavja. Leta 1866 je državni davek znašal 318 milijonov, a leta 1891 se je narasel na celih **897** milijonov. Bolj ko ljudstvo boža, bolj je avtokratična vlada dere. Davke kar izbičujejo iz ljudij, ki bi sicer miloščine in zdravniške pomoči potrebovali. Zaostanki se iztirjavajo s poviškom 6%, tako da celo časnikarji, dasi so v nevarnosti vrženim biti v ječo, kličejo «sramota» (Novoje obozrenje. št. 2. str. 627). Ako žuganje nič ne zda, pomaga brezovka. Da se le državna blagajna napolni, vniči se za vedno cele vasi. Proda se jim vse premakljivo blago, kmetijsko orodje, živina, kuretnina, za smešne cene. (Nedelja 8. febr. 1891.) Dne 21. junija 1891 je bilo petdeset kmetov bičanih in v ječo vrženih, ker niso imeli s čim plačati davek. Kasneje je bil dotični vradnik še kaznovan, češ, da je bil «premilostiv». (Nedelja 21. junija). V Rusiji, ko je treba državne blagajnice napolniti, tudi največa nemogočost ne velja za zapreko.[2]) Kmetje se navadno zadolže, da le plačajo davek. «Celo medvedje — pravi Danšenko «Nov. Vremja» 7. mar. 1891 — niso brez vsega vsmiljenja — le činovnik ga nima. Petkrat kaker zajca bi te odrl.» V Rusiji pa oderuštvo cvete. Kdor posodi na 20% velja še za velikega dobrotnika. Posojilo je redno na 100% Drugi kmetje zopet prodajajo

[1]) L. c. 153.
[2]) L. c. 6—8.

Digitized by Google

setev, da jo o žetvi zopet drago odkupijo.[1]) Zadolžiti se ali prodati posestvo je isto. V mnogih okrogih se je zopet vvedlo robstvo. Popred so imeli veliki posestniki svoje robove, dandanes pa krčmarji, žganjarji, oderuhi, pol-omikanci, beriči, ki z nevsmiljeno logiko vničujejo neumno ljudstvo. To se pojavlja na jugu, severu, zapadu in vshodu (Evropski Vestnik. 1890. 762. Dan 8. mar. 1888.) Vsako leto se po 10.000 kmetov izseljuje na vse strani, le eno jih tolaži, da jim drugje komaj more iti slabše. (Astrahanski Vestnik 291). Ako se kmetje li kaj vstavijo takemu iztirjavanju, tožijo ga radi «vpora proti oblastvom». Sibirija je njegova nova domovina. Pa morda vlada tako iztirjane davke vporablja za šolo, za zboljšanje narodnega gospodarstva itd.? S krvjo, katera se najbednišemu tvoru mej vsemi životinjami jemlje, izbičava, vzdržava se oni militarizem, ki grozi Evropi in je celemu človeštvu prokletstvo.[2])

Nobeno ljudstvo ni tako potrpežljivo kot rusko. A v takih groznih razmerah ni čuda, da je začelo tudi v njem vreti in kipeti, in grozi omajati državo, kateri je podlaga. Bodoča vojska, bi za rusko sedajno vlado vtegnila biti osodepolna.

V. Lažnjiva, krivična vlada dela ljudstvo lažnjivo in nepošteno.

Ljubezen do resnice, ona živa moč človeškega napredka, neizogiben pogoj, da se kvišku vspnemo, je Rusu nepoznana; v tem prekaša, ne da bi pretiravali, celo stare Krečane ali današnje Perzijane. Zdi se, da Rus ne more pojmiti razmerja mej besedo in rečjo, katero izraža.[3]) To potrjujejo tudi pregovori ruski: «Laž je začela sè svetom in vmre še le z njim.» «Reč lepša polje in govorico laž.» «Okusna laž boljša od grenke resnice». «Ne žaluj radi resnice, skušaj shajati z lažjo.» «Od laži živi človek, o ona ni zelje, od katerega bi moral vmreti.» «Z lažjo se ne zadušiš.» «Resnica je dobra, a ne za vmrljive ljudij.» «Resnica ni za to, da bi se izvršila. ampak da se jo v stekleno ikonsko skrinjico postavi in moli.» [4]) Ruski pisatelj Saltikov izpoveda kar od-

[1]) L. c. 379.

[2]) «It is with blood withheld from the veins and whipped from the backs of the most miserable of mortals that that militarism is maintained which is a menace to Evrope and a curse to mankind». 2-3.

[3]) Veracity, which has been justly called the vital force of human progress — the one thing needful in the journey onwards ad majora — is precisely that quality in which Russians are most hopelessly deficient. Indeet in that respect they may without exaggeration be said te outdo the ancient Cretans and put the modern Persians to shame. They seem constitutionally incapable of grasping the relation of words to things, between which, to their seeming, the boundary is shadowy or even wholly imaginary. L. c. 51.

[4]) L. c. 81—82.

Digitized by Google

kritosrčno: «Od predavnih dob se je opažalo, da pristni Rus je vedno pripravljen lagati. Zgodovinsko je dokazano, da kar so Rusi poročali ali zagotavljali, se nikdar ni zar resno jemalo.» Profesor Nikitenko, velik rodoljub ruski, piše (Ruske starožitnosti 1890. p. 283): «Laž je malik našega društva. Rusko društvo laže vsako minuto svojega bivanja z besedo in z dejanjem, vede in nevede.» [1])

Ruske novine z malimi izjemami lažejo, da je groza. Sama vlada uči, sili lagati. Poročati morajo kaker ona hoče, sicer jih pošlje v prognanstvo. Ruski žurnalist je prisiljen lagati vsako uro, da reši telo.[2])

Kdor zajema iz ruskih virov, ki se pod avtokratično vlado tiskajo, mora zelo oprezen biti. Leta 1888 n. pr. je gubernator poročal, da v celi njegovi guberniji niso bili nego trije vmori. A državni pravnik je trdil, da on ve za najmanj s t o. (Graždanin 1889. 16. apr.). Činovniki so poročali tudi o 217 šolah v Kerzonezu, katerih pa faktično ni bilo. (Nov. Vremja 31. aug. 1888).

Ker vlada ruska ljudstvo v nevednosti zadržuje, v strasti potaplja, s krivicami mu nravstvene pojme meša, ker tudi razkolna cerkev nič ne podučuje, ni čuda, ako rusko ljudstvo tudi nepoštenih dejanj posebno ne obsoja!! «Ruskemu ljudstvu, de Lanin, nepoštenost v mišljenji in delovanji ne velja za kaj grešnega, nenravstvenega, ampak nasprotno za lastnost, katere ne rabiti bil bi greh, poklonjeni talent zakopati . . . .» [3]) Ruski profesor Kitari pravi: «Sleparstvo in odiranje je trgovskemu stanu na Ruskem tako prešlo v kri in meso, da mej seboj poštenjaka ne morejo trpeti.» [4]) V Rusiji ne krade in slepari le vbogi, neomikani, ampak vsak, kdor more, zdravnik, učenjak, tudi policaj,[5]) prav po ruskem pregovoru: «Zakaj ne krasti, dokler ni nikogar, ki bi branil?» «S čemer trguješ, tisto kradi.» Nič ne označuje Rusijo bolj kaker dejstvo, k a k o m i l o tatvino kaznujejo. Zdi se, kaker bi se ruski porotniki bali, da bi ta narodna lastnost izvmrla in bi jo hoteli ohraniti in dalje gojiti. Tudi komaj 15% osleparjenih Rusov želi, da bi bil slepar kaznovan. Navadno niti ne tožijo. Le ošteje ga, kot fatalist z roko migne, pa otide.[6]) Še nam je v spominu velikansko sleparstvo za zadnje rusko-turške vojske. Znano je tudi, kako država slepari železnične družbe in te državo. Za trgovski stan se učiti, v Rusiji se ne smatra za potrebno, zadosti se jim zdi za ta poklic podedovana nadarjenost, in — brezvestnost. V krčmi — piše «Graždanin» — se Rusom pravica prisoja ali bolje prodaja. Če vaškega sodnika popred ne

[1]) L. c. 59.
[2]) L. c. 68.
[3]) L. c. 146.
[4]) L. c. 186.
[5]) L. c. 153.
[6]) L. c. 203.

Digitized by Google

napojiš, bodi tvoja pravda pravica sama, neomadeževana in bela kot sneg, postala bo črna kot oglje: «Za merico vodke, pravi «Graždanin» (15. ap. 1889), se dobi prič koliker se hoče, prič, ki pridejo, kamer se jih pokliče in vse prisežejo, kar se jim reče.» Kaker «Svet» (5. feb. 1889) poroča, so v Lodzu iztaknili organizovano društvo, ki skrbi le za krive prisege. Ako se mej Rusi na kakega poštenjaka zadene, je gotovo koji nenavaden ženij ali pa nerazkolnik. Nepoštenost je vseruska. Znani ruski pisatelj Ščedrin, popred birokrat in gubernator, mož toraj, ki je gotovo značaj ljudstva ruskega dobro poznal, pravi: «Nepoštenost je jedna oblika ruskega društvenega življenja, «roguery is one oftke forms of social life.» «Glede civilizacije je rusko ljudstvo še na stopinji dvanajstega stoletja.» (Skalkoski «Novodobna Rusija» str. 95).

VI. Ruska breznačelnost.

Kako je ruska avtokratična vlada svoje podanike oplenila vsega samostojnega mišljenja, slika Ščedrin prav rezko: «Kako mislite o nevmrljivosti duše?» vpraša nekdo policaja. «Da se to vprašanje do cela reši, odgovori vprašani, treba najprej vire proučiti t. j. prepričati se je treba, ali biva koji v l a d e n o d l o k, ki nam veleva verovati nevmrljivost duše . . . Ako je tako, potem ni dvoma, da moramo po tem se ravnati. Ako pa ni takega odloka, je jasno, da moramo nadaljinih vkazov še le čakati.»[1]) V takih razmerah je verska in politična apostazija na Ruskem vsakdanja prikazen, in nikdo tega nima za greh. En sam grozen odlok, kakeršne ruska vlada proti židom izdaja, bi ruske razkolnike v ednem tednu spravil tudi v buddhizem.[2]) Ker ruski narod nima nobenega trdnega prepričanja, je podoben vosku, ki more vsprejeti najrazličniše oblike, skloniti se, zviti, raztegniti na katerokoli stran. Treba le jedne same carjeve besede, in milijoni, ne da bi se pomišljali, prestopijo tudi k šamanom, zamenijo avtokracijo z božjimi sodbami. Nobena verska niti politična, pravna, društvena vstanova se ni v ruskem razkolnem ljudstvu globoko vkoreninila.[3]) Rus, tako je Laninu zatrjeval razkolen duhovnik, je pripravljen svojo dušo hudiču zastaviti, a zopet Bogu, in ko bi angelj iz nebes prišel in mu rekel, da ne hodi po potu kreposti, bi se neverno nasmehljal in dalje grešil.[4]) Glavno zlo ruskega društva, priznava sam «Graždanin 1889.» 6. okt., je, da ne pozna nobene

[1]) L. c. 49.

[2]) Any one of the measures employed against the Jews would be enouyh to «convert» three-fourths of the Christians of Rnssia to Shamanism or Boudhism in a week.

[3]) L. c. 41—42.

[4]) L. c. 156—8.

Digitized by Google

nravstvene vzgoje, ker se znebiva vsake dolžnosti.[1]) V Rusu je toliko dobrosrčnosti, humorja, da treba misliti, da njemu nepoštenost velja za krepost. Ako ga vdobiš na tatvini, brez rudečice prizna, in v dejanji ne spozna nič slabega, tudi pusti veči dobiček, da te le zopet vdobrovolji. Te posebnosti se ne sme nikdar pozabiti, ko se Rusa sodi. A siten moralist ni, ki bi se sklicaval na javno mnenje On hodi rad svoja pota, tudi ne tirja več popustljivosti, kaker je sam pripravljen drugemu skazovati.[2]) V Rusiji se beseda psihopat sila rabi in se z njo izgovarja. Zaznamuje človeka, ki ima vse pravice na duhu zdravega človeka, a se sme posluževati tudi «predpravic», katere se le blaznim priznavajo. Kdor hoče iz ozračja, kjer se strogo po vesti živi, iti v vzduh sanjarske nenravstvene svobode, naj li gre v Rusijo; tam se osebe popolnoma nič ne zavedajo, nič ne očitajo, ako proti zakonom vere ali nravnosti greše.[3])

Ruski človek povprečno ni zmožen nobenega heroičnega dejanja. Rusko ljudstvo je brez idealov. Tolika je njegova nenravnost, prazna vera in surovost, kolikeršna njegova nevednost.[4]) Ruski značaj je nedosleden, najnasprotniši smotri zasegajo drug v drugega. Rus je zmožen v trenotku, ko je sklenil kaj podlega, najplemenitiši čin narediti. Zakaj? Ker se ga je slučajno drug nagon oni trenotek polastil. V celi Rusiji se nahaja komaj človeško bitje, koje bi imelo moč svoje življenje vravnati po najnavadniših moralnih zakonih. Junakov v etičnem zmislu v Rusiji je jako malo. Avtokracija vže stoletja odsekava vse glave, ki imajo moč povzdigniti se čez navadno površje velike črede. Načelo, da človeško življenje mora edinstveno biti, da se zunajnost mora vjemati z notrajnostjo, je v Rusiji naznano. Človeško bitje je tam le neka mešanica slučajna skup zmetanih si nasprotnih življev. (The Conception of the unity of human life is unknown there, existence being but an amalgam of fragments, heterogenesus, accidental, mutually inimical, the ever-varying combination of which determines the man's character at a given moment.)[5]) Življenje za ruskega podanika nima skoro nobenega pomena, omejeno je na koliker mogoče ozke meje. Up, strah, ljubezen, skrb pozna Rus le v razmerji k jedini despotični volji. Je-li čudo, ako ta proces tudi najlepše nagone in življenske moči zaduši?[6])

[1]) L. c. 184.
[2]) L. c. 205.
[3]) Instead, therefore of poring over the pages of Congreve and Wycherbey, as Ella was wont to do when desirous of taking an airing beyond the diocese of strict conscience an of respiring the breath of imaginary freedom, one need only to come to Russia. In both worlds one essential element of moralitý is wanting, namely, consciousness on the part of the actors that they are breaking throug religious restrainsts or moral laws. L. c. 288.
[4]) L. c. 45.
[5]) L. c. 69.
[6]) L. c. 48.

Digitized by Google

Rus čudovito hitro menjava svoje stališče, mnenje o isti reči. Celo Dostojevski, eden največih umov ruskih, se je carju preponižno zahvaljeval, da ga je pregnal v Sibirijo, mej izvrg človeštva, grozno bedo trpet, in sicer radi dejanj, ki so bila bolj hvale vredna, kaker zločinstva.[1])

Omikanci — tako piše Skabičevski (v «Novosti» 1887. okt.) v članku, «ali so Rusi omikan narod?» živijo dvojno življenje, jedno za goste, pred katerimi se košatijo, sè svojo omiko, drugo privatno, rekel bi, za vsakdanjo rabo. In tu se vidi, česa bi omikanec ne smel delati.»[2])

Pravemu Rusu smemo očitati požrešnost, silno koperuenje po bogastvu -- a skopost mu je popolnoma tuja. On ljubi denar, a ne radi njega samega, tudi ne radi vživanja, ampak da ga more prav po kraljevo zopet razmetati. Rus ne računi. On razmeta na levo in na desno, in zadnjih sto rubljev da od sebe ravno tako ponosno, kaker bi sreča njegova robinja bila.[3]) Ako je gostoljubnost, kaker Talmud uči, najbolj bistven znak pravega bogočastja, potem so Rusi gotovo pobožno ljudstvo. Ni naroda na svetu, piše Lanin od besede do besede, morda na celem svetu ne, ki bi tako srčno zadnji hleb kruha ne delil stradajočemu tujcu kaker ruski kmet ali kupec. Ta lepa lastnost ne nahaja se le pri nižih vrstah, kjer so tem gostoljubniši, čim vbožniši, ne, pristna gostoljubnost, ki spominja Abrahama in njegovih časov, dići vse ruske stanove, nizke in visoke . . . . Gostoljubnost se je vže tudi definovala kot krepost bogatega barbarstva; a ima tudi svoje izrastke, katere bi morali bolj greh, zločin, ko krepost imenovati, ako bi le ne vedeli, da so ljudje, katerim to gostoljubnost očitamo, premalo vzgojeni, da bi mogli pojmiti, kje se krepost končuje in greh začenja. In ravno v tej obliki se gostoljubnost v Rusiji kaže. Stotine družin na leto radi nje božajo. Cele tedne se poste, da mogo le enkrat koga pogostiti. Ruske gostije spominjajo na rimski saturnalije, ki vničujejo premoženje gospodarjevo in zdravje gostovo. Devaj pred gosta, dokler ne more staviti več «čez ustna», se glasi neki ruski pregovor.[4])

Ker ruska vlada in razkolna cerkev ljudstva ne podučava niti vzgaja, n i m a o n e g a f i n e g a č u s t v a, k i j e p o t r e b n o, d a s e i z t a k n e o n o, k a r j e m e j o b e m a e k s t r e m o m a. To se kaže v vsem, kar Rus počne.[5]) Radi pomanjkanja vzgoje spaja Rus v istem času skrajna nasprotstva, vero in sleparstvo, prijateljstvo in izdajstvo, ne da bi se mu mo-

[1]) L. c. 173.
[2]) L. c. 97.
[3]) L. c. 159.
[4]) Glej k n j i g o Laninovo «Hospitality . . . . seneztus» str. 112 in 113.
[5]) «Russians lack the delicacy of perception requisite to discriminate the degrees that separate extremes, and the consequences of this defect stand ont in bold relief in everything they put hands to» L. c. 53.

Digitized by Google

glo očitati hinavščine. Zdi se mu naravno. «Vzemi voščeno svečo, pa prav debelo, in prižgi jo pred ikonom,» je rekel tat ženi, da bi tatvino srečno dovršil. (Nov. Vremj. 21. okt. 1888). Stvar je smešna, ko bi ne bila preresna. Rusija je dežela presenečenja.[1]) Različni pisatelji različno poročajo o Rusih. Rekli bi, da skoro vsak ima prav.

VII. Ruski fatalizem.

«Spi, Bog bo zate bedel in skrbel», te besede Lermontove izražajo politično in nravstveno mišljenje in čustvo vseh milijonov bednih bitij, ki se pokore vsemogočnosti carovi. Kako globoko je rusko ljudstvo v fatalizem, brezskrbnost in sorodne strasti pogreznjeno, more le oni poznati, kdor je dolgo osebno ž njim občeval. Celo v rečeh, ki ga najbolj interesujejo, kaže pravi Rus redno apatijo. «Odklanjam z roko», kar toliko pomeni, kaker: odpovem se sploh vsaki misli in poskusu kaj doseči — čuje se vsako uro iz ust mož in žen. Kdor hoče vedeti, kaj je ruska brezskrbnost in lenobnost, beri roman Gončarovega «Oblomov».[2]) Vera v neko krivo razumljeno previdnost je jedina, katera Ruse res prešinja. A ta vera je najbolj kriva njegove nestalnosti in laksisma v nravnosti. «Kar je vsojeno, temu se ne moreš izogniti,» se glasi jeden ruskih pregovorov. Rus veruje v neskončnost svojih sil, a tudi zunajnih, katero zdaj Boga, zdaj vsodo imenuje Njegov pojem o previdnosti mu jemlje vsako navdušenje do delovanja, a tudi ga oprošča vsake odgovornosti (taking away al incentive to action, but likewise easing tim of al moral responsibility).[3]) Zaupnost v vsodo je rodila preziranje vsega pozitivnega, dejanskega in lenobo. To dejstvo pogublja na Ruskem veliko število sicer dobromislečih mož in žen.[4]) Rusko ljudsto je zmerom veselo, če se more iz trpke resničnosti zateči v spanje, v omotico, v vodko in domišljijo.[5]) Rus dejstvu se sploh ne more vkloniti, da bi ž njim računal, njemu dejstvo ne velja več kaker osebno mnenje brez zadostnih razlogov. Rus je vedno pripravljen delovati, kaker bi dejstva ne bilo.[6]) Rus sedi brezskrbno v kotu in čaka, kako bo to, kar on vsodo imenuje, določilo srečne in

[1]) Russia, however. is the country of surprises, and even these leaders of men, when weighed in the balances, are found sadly wanting» L. c, 188.

[2]) L. c. 105.

[3]) L. c. 100.

[4]) L. c. 96.

[5]) L. c. 88.

[6]) «A Russia can no more bow to a fact, acqnowledging it as final and decesive, than he can to a personal appreciation, or a mere opinion founded upon insufficient or no grounds, he is ever ready to act in open defiance of it» L. c. 51.

Digitized by Google

nesrečne dogodke, ki se njega samega tičejo. Vsodi je vse mogoče, v njeni roki so vse reči enako mogoče. V filozofiji in teologiji za Rusa ni nikjer vedno veljavnega «da» niti «ne». Sicer mu kaže njegova vera peklo, iz katerega ni rešitve, in nebo, iz katerega ni padca, in znanost mu podaja dejstva in resnice, ki so gotove kaker njegovo bivanje — in vender Rus govori in dela, kaker bi vsega tega ne bilo. V njegovem osrčji tli mračna predstava, da Bog ali vsoda vender le, ako treba, vse prav obrne, in da konečno ni od ničesar kaj odvisno. Rusu ni nič stalno določenega. Po njegovem mnenji serafini morejo še v pekel strmoglaviti in hudič ima še upanje zveličati se, naša zemlja more še postati središče vesoljnega sveta in karolinske otoke bi nekega dne vtegnili najti v indijskem oceanu . . . . Vsodina volja je, ki deluje zad za našo voljo in jo giblje, vsoda misli z našimi možgani, govori z našim jezikom, in živi z našim življenjem. «Vsakemu človeku se zgodi, kaker mu je vsojeno bilo pri rojstvu». «Kar se zgodi, se zgodi.» «Vsodi se ne more vbežati, tudi ne na konji,» glase se nekoji ruski pogovori. [1])

V Ruskem dekalogu ni greha, ki bi se ne dal odpustiti. Padi žena, mož, še tako globoko — povrneta se na dom in ni treba se jima bati, da bi ju kdo hladno vsprejel, mrzlo z njimi postopal, ali da bi sploh ne videli ju radi. Ako Rus vidi morivca ali vmorjenega, hvali vsodo, da za sedaj ni ne eno ne drugo, a prizna, da bi mu lahka pripala vloga prvega ali drugega, ne da bi se mogel vbraniti. Pregovori: «Greh in skrb dohitita vse ljudi;» «Ako ima pes biti tepen, ne manjka palic;» «Lovec strelja, a Bog vodi kroglio»; «Volk grabi ovce, ki so mu svojene», izražajo jasno etiko Rusa. Ni čudo, ako tedaj Rus krivico in zasluženo kazen zaznamuje z isto besedo: «vsoda». Tudi nesreča in trpljenje, ki sledi groznim pregreham, Rusa ne boljša. Njegovo geslo je: hodie mihi, cras tibi. Ruski jetnik je vdan, potrpežljiv, bodi da je po pravici ali krivici kaznovan, in njegovi prijatelji sočustvujejo kot pravi fatalisti: «Nesreča je kot spomladna rosa, ki pada na pravične in krivične.» (Ruski pregovor) Vse je le delo slučaja, a ne kreposti. V Rusiji je tudi najbolj divji, najtrdovratniši zločinec gotov, da simpatijo vzbudi. Za njim vzdihajo, kaker je milosrčni Adah bolestno vzdihnil radi palega Luciferja.[2])

Saltikov pravi: «Navadni Rus se svojega trpljenja niti ne zaveda. Smatra je za neki izviren greh, zlo, kateremu še vpreti je neumno, marveč je je treba nositi, dokler mogoče». Rus je čudovito potrpežljiv in vstrajen. Kijuč do teh lastnosti so pri njem fatalizem in vlenobljena volja.[3])

---

[1]) L. c. 101.

[2]) L. c. 99—104.

[3]) This combination of fatalism, will paralysis indifference, and grovelling instincts gives us a clue to the marvellous endurance of fhe masses, whose mode

Digitized by Google

V Rusu je vkoreninjeno čustvo, da vse njegove besede in dejanja, naj bodo še tako neumna, naj še tako od cilja proč vedo, navdaja neka demonska moč, katera jih spravi v pravi tir. Od tod trdovratnost Rusa, svoje dejanje vravnati ali spremeniti po končnem namenu. Zgodi se, da ruski porotniki jednega hudodelca v Sibirijo pošljejo, a drugega, morda še večega, oproste Zakaj? Radi bi kmalu šli večerjat, ali pa ker je drug dan praznik itd. Mislijo, ako tako poljubno in lahkomišljeni delajo in svoje interese jedino v božje roke polagajo, da Boga posebno častijo. Skratka slabo razumljena vera v previdnost dovoljuje vse grehe, vsa opuščenja.

Stoletja se je ruskemu ljudstvu z besedo in dejanjem dokazovalo, da ne sme misliti na jutranji dan. Vlada jih je v tem mišljenji urila, in cerkev jim je svetovala v vseh potrebah, le k drugim se zatekati, svoje zaupanje le na vidne in nevidne kneze in oblasti staviti.[1]) Vzrok lenega fatalizma v Rusih je nedostatek samostojnega mišljenja in stoletja trajajoče demoralizacije.[2]) Rusko ljudstvo le čustveno životari in fatalistično obupava: «Groznejše je živeti, kot vmreti».

Sklep.

«Na visokem mestu, tisti ki imajo oblast — piše ruski pisatelj Ščedrin — so sklenili, da neizšolani človek mora z rokami delati, izšolani pa sme le opolzle steze hoditi in jesti — sicer bi nastala revolucija. Načelo, katerega se ruska vlada drži in je tudi izreka, se glasi: Podaniki krščanskega samodržca so neka nizka vrsta ljudij, rekel bi izrodek človeškega plemena, a mora se tudi skrbeti, da taki ostanejo.» [3]) Vladi ne biti vdan je v Rusiji jedin greh, ki je neodpustljiv; da se tega greha mladina obvaruje, ni nobenega sredstva tako nenravnega, da bi se ga vlada ne poslužila. Mladina pijani se, živi nesramno — vse se ji odpušča, da, naganja se jo k temu. Kdor pa vlado kritikuje ali pokaže, da se vjema sè svobodoljubnimi naredbami, zgubljeno je njegovo življenje! Na sploh velja pravilo: Samopašnik pa vladi vdan je boljši podanik od moža najčistejšega značaja, ki pa z avtokracijo ni zadovoljen.[4]) Da se iz političnih namenov, po premišljenem načrtu duh in vest ljudstva skuša vdušiti, v nesramnih, čutnih omoticah dušo vbiti, da svojih moči ne mogo rabiti, taki vzgledi se nahajajo tudi drugod . . a Rusija je jedina dežela, v kojih se ta politika na milijonih izvršuje. Ta

---

of life is at times more bleak, cheerless, and less human than of the grazing monks of Mesopotania described by Sonzomen, whose sufferings were at least the result of choice» L. c. 106.

[1]) L. c. 106.
[2]) L. c. 116.
[3]) L. c. 10.
[4]) L. c. 24—25.

Digitized by Google

Macchiavellijev princip se vleče kaker rudeča nit skozi celo politiko rusko.[1]) Nje geslo je: demoralizuj, da moreš vladati! Zdi se, da je vlada vže blizu svojega ideala. Kaker «Vestnik iz Viene» (apr. 1891) poroča, vprašal je general vojaškega novinca, kaj bi bila disciplina vojaška. «Vse storiti, odgovori novinec, kar predstojnik vkaže, razun kar bi bilo proti caru». «Dobro, odgovori general, pokrij se toraj in vtopi se tam v jezeru». Vojaku zablesti solza v očesu, proseče pogleda poveljnika. Obrne se in dirja proti jezeru. Na bregu ga dohiti sergeant in mu zabrani samovmor. Ko bo cel narod pripravljen na tak način žrtvovati svojo dušo, bo ideal ruske vlade dosežen.[1]) V nobeni deželi sveta ni delovanje zakondajalca tako ozko spojeno z delovanjem vzgojevalca kaker v Rusiji — a v nobeni deželi se ta moč v tako neplemenite srvhe ne rabi kaker ravno v Rusiji. Ljudstvo samo ne misli. Je nesamostojno. Slepo zaupa državni vsemogočnosti. Ono se ne more lotiti samostojno boja z viharji. Njegov značaj je neoborožen, bolehav, brez odpora, izdan skušnjavam. Rusko ljudstvo, piše Rus Nikitenko, velik prijatelj carjev, (Nov. Vrem. 14. maja 1891) ne pozna postave niti pravice. Njegova morala je le — trenotna poljubnost, morala brez načel, nerazvita, nepodprta, zato rodi le redkokedaj koje dejanje, more jo druge divje strasti. The Russian pevple, man. Knows neither law non justice. His morality is the outcome of his govd humonu, which being neither developed non strengthened by conscivus principles, somitimes sprouts forth into action, but is frequently swallowed ub by other more sovage instincts». [2])

Od narave je Rus zelo nadarjen, piše Lanin, ima bister razum, pojme hitro, njegova čud je mila, rad odpusti, je dober govornik, glede posnemanja spominja opice — darovi, ki poročajo o velikem poklicu tega ljudstva. Ker pa politika in socijalne pa verske razmere ne dajo tem sposobnostim, da bi se razvile, postajajo ti naravni darovi — prokletstvo.

Naj bo vera v bodočnost človeštva še tako trdna, žalost in obup nas ohaja, ko zremo na take razmere; . . . . in kar je še žalostniše, je smešna košatost in hinavščina teh trinogov, ki se ponašajo, mesto da bi se svojih žrtev vsmilili, z vzvišenim poslanstvom omiko, politično prostost razširjat mej evropskimi Slovani, mej mohamedanskimi in azijskimi narodi . . . . Mi pa smo prisiljeni sočustvovati z ljudstvom, katero je gospodujoča kasta v živino ponižala, ki je še dandanašnji dejansko v robstvu in se od mladosti do starosti mora pehati za blagostanjem, koje se mu odmika kaker Tantalu, z ljudstvom, katerega jeden starih njego-

[1]) Glej citat knjigo str. 37 «No epoch . . beings».
[2]) L. c. 75.

Digitized by Google

vih pregovorov ne izraža le staro njegovo bedo, ampak i sedajno: Naša duša pripada Bogu, naše telo carju, a hrbet naš gospodarju.[1]) In neki drug pregovor ruski: Narod smo, ki bredemo po temi, mi ne vemo, kaj je greh, niti kje bi bila najti rešitev.

Ko bi kateri čitateljev — pravi Lanin — sam seboj zadovoljen si mislil in vskliknil: hvala Bogu, da mi nismo taki kaker oni, in bi zaničevaje gledal na oni narod, on bi nas slabo razumel .... Te vrste so bile pisane, da bi ganili srca onih, ki so krivi te strahovitosti, da bi rane ruskega ljudstva spoznali in se potrudili jih zaceliti.[2])

I. Kralj.

Časopis.

Večkrat vže so razni prijatelji „R. Katolika“ izrazili željo, naj bi naš list od časa do časa prinašal vsaj najznamenitiše podatke iz cerkveno- in socijalnopolitičnega življenja, češ, da je to točka, katero živo pogrešajo v listu, ki bi pa gotovo zanimala bralce njegove. Ta prijateljski migljej se nam ni zdel napačen; po resnem prevdarku smo se odločiti vgoditi izraženim željam.

Povdarjali smo vže mnogokrat in še tudi danes izrekamo sè vso določnostjo, da „R. Katolik“ ni in nikoli ne bo političen list. A omenili smo vže v I. zvezku t. letnika, da se bomo tu pa tam vender dotikali tudi političnih prašanj in sicer ne zaradi politike same na sebi — ker to je dokaj opolzla reč — mariveč edino zaradi načel, ki so in morajo vodilna biti tudi v politiki.

S tega višjega stališča bomo pod gorenjim naslovom presojali in priobčevali tok političnega gibanja, a le v koliker to zadeva sv. cerkev in krščansko družbo.

Resni časi, v katerih živimo, nas kličejo na delo.

Dandanes čujemo, neredkokrat sicer vrle možje, vzdihovati o hudih časih, a žal, da se preradi zadovoljujejo sè samim brezplodnim vzdihovanjem, ne da bi na pravem mestu, o pravem času krepko povzdigovali svoj veljavni glas v obrambo katoliških načel in koristi, da bi delavno segali v javno življenje!

Preveč držimo križem roke! Manjka nam stanovitne volje,

[1]) L. c. 144

[2]) L. c. str. 207—208 «Those .... cure».

Digitized by Google

vstrajnega dela. Ako se včasih dvigne iz naših prs plamen navdušenja za večno prave ideje in načela naše sv. vere, kaj pomaga to, če pa ne ganemo rok in jezika, če se precej zopet vdamo brezdelju in duhovni dremoti!

Bežimo iz širokih vrst tistih, ki menijo, da smejo počivati v sedanjih resnobnih časih.

Katoličani imamo dandanes socijalno-političen program, katerega izvrševali je naša sveta dolžnost; program ta je bogat in obsežen; načrtal nam ga je sam sv. oče Leon XIII. ko je l. 1881 nagovoril rimske člane „Pijevega društva". ki so se mu poklonili: rekel mej drugim tako-le: „Treba je, ljubljeni sinovi, da tudi vi sodelujete (z nami), da se namreč z nepremagljivim pogumom v bran stavite načrtom sovražnih sil. Vi morate neprestano pozornost, vso skrb in prizadevanje obračati na to, da zopet pokristijanite vzgojo in poduk mladine, ki je nada prihodnosti; morate v číslih imeti častno katoliške izpoznavanje, katero se dandenes tako hudo zaničuje in smeši po nesramnem časništvu in po drugih vsakovrstnih sredstvih. In ker z verskimi koristmi so ob enem tudi blagri družine in krščanske družbe v nevarnosti, jim morate vi hiteti na pomoč s tem, da svojo delavnost razteguete na polje občinske in deželne vprave..... Da bo pa Vaše delovanje tem vspesniše, je silno velike važnosti, da snujete in pomnožujete primerne zadruge, shode in društva..... V teh časih, ko se je vse zarotilo proti cerkvi in veri, bi bil pač prazen poskus odvrniti preteče nevarnosti, ako se tisti, katerim so katoliške koristi pri srcu, ne združijo tesneje, ako si drug drugemu ne podajo roke."..... .

S tem smo povedali namen našega „Časopisa".

* * *

Edini mož, ki se, trudi, da bi popravil, kar so mogotci sedanjih dni vže zagrešili in še zagrešajo. ki z neovrgljivo vstrajnostjo skuša povrniti nesrečni človeški družbi izgubljeni mir, je **sv. Oče Leon XIII.** Njegovo politiko vodijo najsvetejša načela krščanska. katera morejo tudi dandanes, kaker nekdaj preroditi žalostno obličje zemlje. In prenavljajo je, počasi sicer, a gotovo! Vspehi njegove katoliške politike so glede na sedanje zmedene in nevgodme razmere čudoviti.

Za danes hočemo omeniti le nekaterih prevažnih okrožnic.

Koncem marcija je poslal papež pomenljivo okrožnico vsem poljskim škofom. Narekovala mu je to pismo iskrena očetovska ljubezen, s katero objema vse narode, posebno pa še tiste, ki imajo več trpeti v verskem oziru; mej poslednje smemo prištevati tudi katoliško poljsko ljudstvo, vzlasti ono na Ruskem in Nemškem. — Po nekaterih vvodnih mislih, za narod poljski zelo priznalnih in pohvalnih, stavi sv. Oče kot temelj vse časne in

Digitized by Google

večne blaginje sv. vero, katero je prinesel na svet Jezus Kristus. Zatem pojasnjuje razmerje mej cerkvijo in državno oblastjo, bodreč vlade k pravičnosti, podložne k stanovitni pokorščini in zvestobi; govori o krščanski vzgoji v družini in šoli, o pouku in naobraževanji mladine in duhovskega naraščaja, o potrebnem vzornem vzgledu in delavni kerščanski ljubezni duhovnih pastirjev. — Po teh bolj splošnih, na kratko sicer, a vender s čudovito zgovornostjo in vnemo izpeljanih mislih, se obrača Leon XIII. do Poljakov živečih v posameznih državah, spodbujajoč jih k srčnemu izpoznavanju katoliške vere v vseh okolnostih, k zaupanju in vdanosti do svetnih vladarjev, k spoštovanju do postavnih oblastev v ohranjenje javnega miru in reda. — Besede, ki jih govori papež, vzlasti Poljakom pod rusko vlado, so zares apostoljske in položaju rusko-poljskih katolikov tako prikladne, da ne morejo ostati brez trajnega vpliva.

Drugo jako lepo okrožnico je poslal Leon (1. maja) škofom peruanskim, katerim živo priporoča večkratno skupno posvetovanje naglašajoč veliko važnost takih shodov. Govori o vzgoji in izobraževanju duhovske mladeži, priporočujoč klerikom pridno in temeljito proučavanje tomistično-modroslovnih in naravoslovnih ved, itd.

Kaker je Leon XIII ves čas svojega papeževanja bil ne le vreden namestnik, marveč tudi zvest posnemalec Jezusa Kristusa, enako hoče njemu podoben biti še tudi ob koncu svojega življenja. In tako gledamo ravno te dni pretesljivi prizor, ko se od starosti in trpljenja sklonjeni sv. Oče poslavlja od milijonov svojih otrok, poslavlja z ravno isto iskreno željo in molitvijo, kaker nekedaj Sin božji: naj bi vsi bili eno t. j. edini v Bogu, v katoliški cerkvi, v sv. veri! To svojo plamenečo željo izraža papež v posebnem „apostostolskem pismu," katero je koncem junija poslal „vsem knezom in narodom" vesoljnega sveta. — Tu podajemo le prav v kratkem vsebino tega preznamenitega pisanja:

Po presrčni zahvali za neštevilna voščila in dokaze vdanosti in ljubezni, ki jih je prejel od celega katoliškega sveta ob svoji škofovski petdesetletnici, pojasnjuje Leon XIII namen svojega pisma, in ta je: zedinjenje vseh narodov v edinozveličavni cerkvi in veri Kristusovi. Zatorej se obrača do nevernikov, ki blodijo v temi in smrtni senci, in sicer najprej do teh zato, „ker ljubezen najurneje hiti tje, kjer je sila za pomoč največa." — V ljubeznjivih, očetovskih besedah govori potem papež vshodnim razkolnim cerkvam, povdarjajoč, da jih le nauk o primatu loči od katoliške cerkve, a ta primat je vshodna cerkev prejšnja stoletja očitno priznavala, kaker dovolj jasno spričuje njena zgodovina. — Posebe se obrača Leon XIII. do slovanskih narodov. Spominja se zaslug sv. Cirila in Metoda za sv. vero in posebne časti, s katero je ta dva apostelna slovanska

Digitized by Google

proslavljal pred leti; omenja srečnih časov, ko so bili slavenski narodi tesno spojeni z rimsko stolico, ter izraža presrčno željo, naj bi se isti kmalu zopet vrnili v naročje sv. cerkve.

Zatem govori sv. Oče z britko žalostjo, v kolike zmote je protestantizem zapeljal ljudi, kako vse razdvaja, kako izgublja pod seboj vsa pozitivna tla, zanikujoč celo božanstvo Kristusovo. Nadalje našteva dolžnosti katoličanov, z nova obsoja človeški družbi nedopovedljivo nevarno sekto prostozidarjev in opominja sè sveto skrbljivostjo vzlasti Francoze in Lahe, naj se otreso teh brezbožnikov. Apostoljsko pismo našteva dalje blagodejne nasledke kerščanske preosnove človeske družbe, obsoja militarizem ter pojasnjuje, kako bi se najprimerneje rešilo sedanje socijalno in politično vprašanje, in k sklepu nam v nebeško lepem vzletu opisuje podobo krščansko prenovljenih razmer na svetu. Ob enem opominja Leon XIII. vse vladarje in državnike, naj skrbno pazijo, da se ne bo to stoletje enako burno končalo, kaker prejšnje.

To je kratki zapodadek najnovejšega „apostoljskega pisma," ki dije zares božjo modrost in ljubezen ter v malo besedah obsega neizmerno veliko. —

Dne 5. junija je oficijozni brzojav iz Petrograda iznenadil katoliški svet s preveselim poročilom, da so se po preteku skoraj treh desetletij z nova pričele redne diplomatične zveze mej Rusijo in sv. Stolico. Pl. Izlovski, ki je od l. 1888 kot agent začasno vodil diplomatične posle pri Vatikanu, je imenovan pravim poslanikom in ministrom ruskega carja pri sv. Očetu.

Kako pa je prišlo do tega veselega dogodka?

Zadnji ruski poslanik na papeževem dvoru je bil grof Nikolaj Kiselev. Takrat so se razmere mej Aleksandrom II. in Pijem IX. toliko vblažile, da je papež l. 1862 — po dogovoru z rusko vlado — sklenil poslati v Petrograd svojega zastopnika v osebi mnsg. Jožefa Bernardija. A vže nekaj mesecev potem je buknila vstaja nevsmiljeno zatiranih katoliških Poljakov in tako se je morala opustiti dobra namera. Kmalu nato se je grof Kiselev oženil z neko damo iz rimske knežje rodovine, in ker ni hotel obljubiti katoliške izreje svojih otrok, zakon ni bil blagoslovljen in Pij IX. je grofinji Kiselev prepovedal bivanje v tedanji cerkveni državi. Vsled tega je tudi njen soprog odložil svoje posle in zapuštil Rim. Njegov začasni namestnik je bil Meyendorf, zet glasovitega državnega kancelarja kneza Gorčakova. Mej tem je ruska vlada vedno huje preganjala katoličane, vzlasti škofe in duhovnike, na Poljskem, in papež Pij IX. se je ob novem letu 1866 zaradi teh krivic v britkih besedah pritožil proti ruskemu zastopniku. Ta pa — oduren in nagel, kaker je bil — je z drznim odgovorom zavrnil in hudo razžalil sv. Očeta. Posledica temu rezkemu nastopu je bila ta, da je še isto leto

Digitized by Google

prenehalo vse nadaljno občevanje mej Vatikanom in rusko vlado.

Leon XIII. je skušal zopet obnoviti diplomatično dotiko z ruskim dvorom. Za vresničenje te svoje presrčne želje je delal od prvega početka svojega slavepolnega pontifikata. Vže Aleksandru II. je ob 25-letnici njegovega kronanja poslal iskrena voščila v Petrograd. Po nesrečni smrti tega carja (l. 1883) je pričel dogovore z njegovim sinom, Aleksandrom III, katerega se oklenil z velikim zaupanjem in z očetovsko ljubeznijo. In glej! vže l. 1883 se je sklenila nekaka pogodba mej papežem in carjem: nastavilo se je več izpraznjenih škofovskih mest, omečile so se nekatere cerkvi sovražne določbe in l. 1888 je prišel v Rim pl. Izvolski kot začasni zastopnik ruske vlade. — Leonu je rasel pogum; raslo je njegovo zaupanje v značajnega carja, a tudi car sam ni nikedar prikrival svojega resničnega spoštovanja in prijateljstva do poglavarja rimske cerkve. Da ni vže prej n. pr. o petdesetletnici mašništva ali vsaj ob škofovskem jubileji sv. Očeta prišlo do zaželene sprave, kriva je največ politika kratkovidnih in zlobnih vladnih pritlikavcev, ki so carju vedno skrbno prikrivali blage namene rimske stolice, ali pa mu jih črnili na vse mogoče načine — Aleksander III. je molčeč, tih mož, ki ne izprašuje rad o vsakidanjih manj važnih dogodkih, svetovalci in zaupniki njegovi pa mu tudi ne pripovedujejo reči, ki bi gotovo vzbudile njegov srdo. Zatorej car do poslednjih mesecev skoraj ničesa ni vedel o vnebovpijočih krivicah, ki se od strani oblastne vlade in vladnih vradnikov dan na dan prizadevajo zvestim katoličanom po deželi Pred nedavnim časom ga je nekoliko poučil sv. Oče sam v lastnoročnem pismu, ki je napravilo globok vtis na carja.

Kmalu nato je Leon XIII. poslal vsem poljskim škofom vže omenjeno prekrasno skrožnico z naročilom, da jo razglasijo po cerkvah. Toda glej! Dasiravno opominja papež v tej encikliki vzlasti škofe pod rusko vlado, naj svoje verne vspodbujajo k neomahljivi pokorščini do svetne oblasti in njenih postav ter k otroškemu zaupanju na milost in pravicoljubje svojega carja, je stroga vladna cenzura vender naglo izteknila v pismu nevarnost za državo in — pravoslavje! V svoji zaslepljenosti je ministerstvo prepovedalo razglašenje papeževe okrožnice ter poleg tega celo poklicalo diplomatičnega agenta iz Rima — v neizmerno veselje vseh škodoželjnih sovražnikov sv. cerkve.

Modri Leon je zopet posegel v to zadevo in sè svojo bistroumnostjo in zgovornostjo dosegel popolno sporazumenje s carjem: koncem maja se je enciklika razglasila po vseh katoliški cerkvah, dne 4. junija je prišel v Vatikan nadškof mohilevskih M. S. Kozlovski iz Petrograda in dva dni pozneje je car imenoval pl. Izvolskega za svojega stalnega poslanika pri sv. Očetu,

Digitized by Google

nadškof mohilevski pa postane morebiti vže v bližnjem času papežev nuncij na carskem dvoru!

Tako se je torej po dolgih letih vender izpolnila iskrena želja Leona XIII. Ruskim katoličanom se svita zarja boljše prihodnosti, pravoslavno, posilno razkolno prebivalstvo ogromnega carstva pa je — tako trdno upamo — za dober korak bliže združenju v edinosti sv. katoliške cerkve, v katero je s toliko gorečnostjo vabi sv. Oče v zadnjem „apostoljskem pismu.“ Daj mili Bog! —

Pri nas v **Avstriji** vlada koalicija. S tem smo povedali vse. Mi smo koalicijo vže označili: ona je zaveza mož-politikov polovičarskih načel. Postavila si je nalogo polomiti rogove radikalnim rogoviležem, naj pridejo z desne ali z leve. Ni še koalicija eno leto pri krmilu, in vže se sme ponašati sè sijajnimi vspehi. Ne sè silo, ampak bolj z ljubeznijo, z obetanjem, s popustljivostjo se ji je posrečilo z desne in z leve zvabiti pod svoje peroti može, ki so nekdaj veljali za železne, nevpogljive. Koalicija čudovito duhove omamlja. Celo taki, katerim je bil pred koalicijo Jezus Kristus pot, resnica in življenje, so zdaj vso svojo vero in upanje začeli staviti v spravljivo modrost Plenerjevo in Hohenwartovo.

Koalicija je pred vsem katoliškim konservativcem popolnoma glavo zmedla. Katoliška stranka v Avstriji, ki se je začela zadnjih let tako živahno gibati, ki se čedalje bolj organizuje po občeavstrijskih katoliških shodih — ta stranka se je razcepila in čez noč ostala brez programa. Kako ne? Možje, kaker dr. Ebenhoch, katerega katoliška odločnost se je tako sijajno kazala o raznih prilikah, se vdajajo! Kako smo se tudi Slovenci predlanskim na takoliškem shodu ogrevali za sv. stvar, za boj proti liberalizmu brez premerja, do skranje meje! Katoliško navdušenje je pač prikipelo do vohunca, ko je naš slovenski Karol Klun vtemeljeval p o t r e b o v e r s k e š o l e, češ, za versko šolo se m o r a v s a k k a t o l i š k i k r i s t i j a n p o t e z a t i z a r a d i v e s t i, in „če je komu vse jedno, kakšna je šola, ta kaže, da r e č i n e u m e j e, ali d a n i v e č p r a v i k a t o l i č a n. „K d o r n i z m e n o j“, rekel je Odrešenik, ta j e z o p e r m e n e, in kdor z menoj ne zbira, raztresa.“ Kako je kat. skor ploskal, ko je isti Karol Klun ožigosal poslance, ki začnejo „v odločilnih trenotkih omahovati, poslance, katerim je katoliška vera ali le postranska reč, ali se grejejo le ob vladnem solncu in se takoj zganejo, če zlato solnce začne kazati temen obraz“! To so bile možate — b e s e d e, katere pa vender istega gospoda niso zadržale, da se je komaj leto potem zavezal ne s Kristusom ... ampak z liberalcem Plenerjem, da bi z njim „raztresel“, kar je s Kristusom „zbral“, da je versko šolo z vso „vestjo“, obesil na klin, in pristopivši koaliciji z dejanjem pokazal, da mu je vera le „postranska reč“! Kajti prav katoliška načela so,

Digitized by Google

pred vsem verska šola, kar je koalicija v stran potisnila, kar ostane v stran potisnjeno, dokler koalicija vlada!

Ni čuda potemtakem, da pod koalicijo tudi za avstrijske katoliške shode ni vgodnih tal. Koalicija je katoličanom zmedla pojme, da vsak govori svoj jezik, da izgubljajo razum za čista, cela načela. Le resnica združuje. „N. Fr. Pr.“ pisala je nedavno od besede do besede: „Z vstopom konservativnega Hohenwartovega kluba v koalicijo, so tudi ona vprašanja potisnjena v ozadje, katera so glavni predmet dnevnega reda na katoliškem shodu.“ Možje, katerim se je bilo naročilo, da bi priredili letošnji shod za avstrijske katoličane, niso mogli najti za to mesta, ker koalicijski kolovodje so jim povsod stavili zapreke na pot; nekje se je baje stavil pogoj, naj bi se na katoliškem shodu nekako oklicala politična nezmotljivost Hohenwartovega kluba!

Mi dozdaj nismo mogli razumeti, kako bi mogla koalicija Avstriji biti v korist, in zakaj bi morali mi nasproti nji roke križem držati. Načela ali so cela ali sploh niso. Koalicija obsoja cela načela, torej hoče, da živimo brez načel, brez luči, brez resnice! Koalicija jemlje duhovom vero v objektivnost načel, jih torej nravstveno mori. Z mnogih strani se nas je sicer opominalo: Potrpite, zazdaj se ne more nič! Vsako klubovanje proti koaliciji je brezvspešno! Mi pa pravimo, da v Avstriji je vže odbila enajsta in pol. Avstrijo razjeda liberalizem, in ako še malo počakamo, pride čas, ko bomo morali reči; Prekasno! **Katoliško načelo** edino more rešiti Avstrijo! To načelo zakrivati je Avstriji grob kopati. Vzdramimo se torej k pošteni, postavni in vstavni opoziciji. Ne vemo pač, kje v Kristusovem evangeliju ali v državnem zakoniku stoji zapisano, da bi se ne smela osnovati stranka odločno katoliška, stranka programa avstrijskih katoliških shodov, stranka proti-koalicijska!

Naša želja, pa tudi pravična zahteva zazdaj je, da bi si katoliški poslanci, kakeršni morajo biti vsi slovenski, obdržali prosto roko, neodvisnost! Dokler se niso zapleli v koalicijo, so vsaj smeli govoriti o katoliških principih in tirjati, da se jih v življenje vvede. Kdor je v koalicijo stopil, o tem niti govoriti ne sme, in dosledno tudi občinstva ne more na te neobhodne principe opozarjati pa javno mnenje pripravljati, da bi kdaj prodrli. Zato pa nas zelo veseli, da sta dva poslanca Slovana, izven koalicije, prvi Hrvat, drugi Slovenec, v državnem zboru povzdignila glas za Kristusa in katoliške rodove. Dalmatinski Hrvat Perić je povdarjal, da je v šolah premalo verskega duha, zahteval je za katoliške otroke katoliških učiteljev, tirjal, da se v šolske knjige za katoliške otroke spet

Digitized by Google

vvede, kar je specifično katoliško itd. Najsijajniše je pa katoliške pravice v šoli zagovarjal dr. Lavoslav Gregorec.[1]) Slava!

Preidimo na drugo!

Minister grof Welsersheimb je o dvoboji priznal, da je prepovedan po zakonu in veri, da provzroča veliko nesreč, razdivjanost. Pa to se ne zlaga z onim, kar je govoril ob isti priliki: Dokler društvo in zakon ne poskrbi za boljše zadoščenje razžaljene časti, do tedaj dvoboj se more omejiti, a n e i z k l j u č i t i. Welsersheimb je tudi zanikal, kaker bi vojne oblasti dvoboj pospeševale. Nasprotno je res. Prostvoljcem kar vkazujejo, če so izzvani, dvobojevati se. In ko je to leto deželni zbor Vorarlberški hotel skleniti postavo proti dvoboju tudi v vojakih, tako da bi ne smel avancovati, kdor se je bojeval, je d u h k o a l i c i j e dosegel, da se je dotični deželni zbor — domov poslal! Ko je vojaški duhoven v Innsbruku, Skacel, po cerkvenih postavah se branil pokopati v dvoboju padlega vojaškega zdravnika Wagnerja, ga je vojni minister službeno prestavil v Sarajevo. Ali se ne pravi to dvoboj pospeševati? Pa tudi davkoplačevalci ne vzdržujejo vojakov zato, da bi se od dolgega časa m e j s e b o j klali in mesarili, ampak da bi se borili na b o j i š č u sè s o v r a ž n i k o m!

Naučni minister Madejski je kmalu potem, ko je postal minister, v Krakovu rekel, da je poljska znanost in vednost hvale vredna, ker se je razvila na krščanski podlagi in tiste nikoli ni zapustila. V tem oziru ga je sam papež Leon XIII v pismu do avstrijskih škofov pohvalil in izrazil u p a n j e, da bo Madejski za katoliški duh v avstrijskih šolah bolje skrbel. V državnem zboru pa je tirolski poslanec Treuenfels, sramožljivo sicer, pa vender le izrazil željo, da bi se naše državne šole malo bolj pokristijanile. In res, Madejski je to potrebo priznal in hvalil vpliv vere. A nayzlic temu je začel braniti obstoječe b r e z v e r s k o šolstvo avstrijsko, rekoč: „N i p r a v, ker se ne vjema z dejstvi, pa tudi s stališča ravno tistih, ki se najbolj zanimljejo za vernost pri ljudski vzgoji, n i d o b r o, če se sedanja ljudska šola vedno razglaša kot ovira nravnoverske vzgoje".

Koalicijska vlada je dovolila, da so njeni listi in mnogi organi brezverske šolske postave, ko se je obhajala njih petindvajsetletnica, hvalili in slavili. Zakonodajci in tisti, ki vladajo, so odgojevalci narodov. Če tedaj isto stvar, v istem oziru, v istem trenutku zanikajo in trde, ali ne mešajo s tem narodom pojme in sicer o prvih moralnih resnicah? Ko se dotikamo načel, bodimo vedno dosledni! Koalicija težko donese sreče avstrijskim narodom!

[1]) Glej njegov govor v celoti v „Slovencu" št. 109.

Digitized by Google

Najznamenitiši dogodek na **Ogerskem** je postava o obligatnem civilnem zakonu, ki se je vže sklenila v obeh zbornicah. S to postavo se je odprla vrsta druzih cerkveno-političnih reform, ki znajo v kraljestvu sv. Stefana v kratkem vprizoriti nekak „Kulturkampf. Brezdvomno nima nobena krščanska naprava tolikega pomena za kulturni razvoj človeškega društva nego zakon; kajti krščanska družina, katero sklepa zakon, je semenišče in šola vseh socijalnih kreposti. Čim viši je nazor o svetosti in nerazvezljivosti zakona, tem bolj vspeva družina, z njo država in društvo Zakonska zveza pa se nam v vsej svoji vzorni popolnosti kaže v katoliški cerkvi, katera prisvaja zakonu sakramentalni značaj, vkoliker ima zakonska zveza biti izraz one zveze, ki se nahaja mej Kristusom in cerkvijo. Očitno, da zakon kot sakrament mora biti eden in nerazvezljiv. Zapadna Evropa ima svojo kulturo, svojo prednost pred izhodom v prvi vrsti zahvaliti katoliškemu nauku o sakramentalnem značaju zakona, nauku, ki so ga rimski papeži skoz vsa stoletja ohranili čistega. Ta vzvišeni, za kulturno življenje toliko plodoviti princip napal se je na Ogerskem.

Znano je, da na Ogerskem ima masonska loža prosto roko; zatorej je njen vpliv na javne zadeve tako silovit. Masoni so zakleti sovražniki krščanskega socijalnega reda; in ker ta red sloni na krščanskem zakonu, vkoliker je sakrament, se z vso silo zaganjajo vanj. Kaker so na Francoskem, v Belgiji in drugod na zapadu vže vvedli civilni zakon, tako ga hočejo vvesti tudi na Ogerskem. Po novi postavi m o r a vsak ogerski državljan, ki hoče v zakon, skleniti ga pred civilnim vradnikom. Cerkev, nje zadržki, nje prava se popolnoma prezirajo. Z eno besedo: država kot država pripoznava zakon za golo civilno, posvetno zvezo. S tem se je 1. država popolnoma ločila od cerkve; 2. oskrunila je sakrament. Prva posledica take postave je, da ljudstvo začne nesveto misliti o zakonu kot o p o s v e t n i zadevi. Zamoriti se mora tako v srcih spoštovanje do sakramenta in sakramentov sploh. Res sicer, da ostane prosto tudi cerkveno se poročiti, a zazdaj je dovolj to, da država pripoznava tudi necerkveni zakon, dovolj je pohujšanje, ker koj se bodo našli taki, katerim bo zadostoval civilni zakon. Tako se konkubinat pozakoni. Odpre se pot indiferentizmu in počasnemu razkristijanjenju društva. Od druge strani se olajša zakonska ločitev, vsled česar neizmerno trpi odgoja otrok; kjer se zakoni razvezavajo, neizmerno trpi gojitev onih socijalnih kreposti, ki sklepajo razne dele človeškega društva v harmonične celoto. Baron J. Eötvös je civilni zakon zval kar „a t e n t a t n i t i s o č l e t n i z n a č a j O g e r s k e. Pa ravno to namerjajo ogerski masoni. Začetek je tu. Seveda imajo kaker drugje, tako tudi tukaj Židje svoj delež. Gibanje so vprizorili prav za prav oni. Kar pred vsem iščejo, je seveda — zlato tele. S ci-

Digitized by Google

vilnim zakonom bi si radi pot odprli v družine ogerskih magnatov pa polastili se njih — posestev. To so plodovi evropskega konstitucijonalizma!

* * *

Na **Nemškem** se vedno bolj probuja in očvrščuje katoliška zavest in upati smemo, da ni več prav daleč oni srčno zaželeni čas, ko se bode odločnosti katoličanov posrečilo odpraviti najobčutljiviše sledove kulturnega boja, katerega je vsemogočni Bismarck pred leti s toliko srditostjo bil proti njihovi cerkvi. — Državni zbor v Berolinu je v zadnjem zasedanji po tolikih letih vender enkrat vsprejel predlog katoliškega centra, da se razveljavi krivični zakon, po katerem se jezujitom prepoveduje povrat v nemško domovino. Zdaj pride vsa ta zadeva še pred „zvezni svet," od katerega pa ni trdno pričakovati, da bi potrdil državnozborski sklep. Nekatere zvezne države in državice, v katerih so protestantje v večini, so se vže izrekle zoper povrat jezujitov v Nemčijo: posebno oblastno je to povdarjal kralj virtemberški neki deputaciji protestantske duhovščine rekoč, da jezujitskemu redu tudi po tem ne bode mesta na Virtemberškem, ako se dotični zakon v zveznem svetu zavrže! — Toda naj slednji odloči tako ali tako, gotovo je, da se vlada ne bo več dolgo mogla vstavljati pravičnim zahtevam katoliškega prebivalstva.

Na Badenskem dobiva kotoliška stranka vedno več tâl tudi v postavodajalnih ljudskih zastopstvih, v katerih so doslej liberalci gospodovali sè vso le njim lastno brezozirnostjo. — Po dolgotrajnih, deloma zelo burnih obravnavah je slednjič neznatna večina v obeh zbornicah vsprejela predlog katoliških poslancev, da se v deželi dovolijo ljudski misijoni in njih vodstvo izroči redovni duhovščini (vender ne jezujitom, Bog vari!). Dva druga predloga, zadevajoča svobodno dopuščenje moških redov v deželi, in nekatere premembe glede izobraževanja kat. bogoslovcev, sta ostala za dva (!) oziroma za en sam (!!) glas v manjšini, in to največ vsled želje „katoliškega" bogočastvenega ministra Nokka! —

Na Hesenskem (v mestu Darmstadt) se je nedavno prav sijajno vršil drugi katoliški shod, katerega se je vdeležilo nad 9000 ljudi. Govorniki, večinoma odlični lajiki, so želi obilo pohvale in hvaležnega priznanja za svoj — sveti katoliški stvari posvečeni trud. Sklenile so se in oduševljeno vsprejele primerne resolucije tičoče se rimskega in socijalnega prašanja, katoliških redov, šolske preosnove in katoliškega tiska. — Složno postopanje hesenskih katolikov obuja veliko veselih nad za njih prihodnost.

Digitized by Google

Tudi v Alzaciji sta se 28. marcija t. l. priredila dva katoliška shoda ob ogromni vdeležbi.

Mej tem, ko se katoličani po vsej Nemčiji odločno potegujejo za nedotakljive pravice sv. cerkve, hiti protestantizem urnih nog — rakovo pot. Zmedenost verskih pojmov, nestalnost verskih načel je tolika, da bi dandenes težko bilo najti le dva protestanta, ki bi bila popolnem enih misli in soglasnega prepričanja glede temeljnih „resnic“ Lutrovega uka. To je naravna posledica nasprotstva mej višjo bogoslovno stolico in pridižnico, mej znanstvenim pa praktičnim bogoslovjem. Protestantski teolog uči drugače kot profesor, drugače kot duhovni pastir. Kaj čuda potemtakem, da tudi duhovščina sama, vzlasti ona, ki je pohajala višje bogoslovne šole, nima nikake trdnosti v veri ali da sploh nima nobene vere, tako da se vresničuje sramotilna trditev: Pridigarji pridigujejo le zaradi ljubega kruhka, pa sami ne verujejo tega, kar druge uče! Tako prežalostno vlogo igrajo v najnovejšem času glasoviti protestantski bogoslovci in pridigarji: Schwalb, Harnak, Schrempf, Langin in mnogi drugi, ki z neverojetno drznostjo in v strašno pohujševanje vernih protestantov izločujejo zadnje ostanke krščanske vere od Lutrovega nauka. — Čujte, kaj je M. Schwalb na sveti dan smel govoriti svojim poslušalcem: „Mi tajimo avtoriteto sv. pisma; ne verujemo v čudeže svetopisemske, mariveč jih tajimo sè vso odločnostjo. Mi ne verujemo, da je Kristus bil Sin božji; ne verujemo, da je bil Bog in človek skupaj, da je bil prost vsake zmote, vsakega greha. Niti njegova beseda, niti življenje njegovo ne more za nas merodajno biti v vsakem oziru“. . .

Nesrečno ljudstvo, čigar vodstvo je izročeno takim bogoskrunskim rokam, ki je brezvestno pehajo v obupno negotovost, v brezverstvo in nenravnost, v anarhizem! Vsi ti strupeni sadovi novodobnega protestantstva dozorevajo na Nemškem v obilici.

Položaj katoliške cerkve na **Francoskem** je dadenes tako nevgoden, da se mora od žalosti krčiti vsako čuteče krščansrce. Jezus Kristus tamkaj nima domovinske pravice — dosledno mu jo odrekajo brezbožni framasonski zakonodajalci tretje republike francoske. Z redovniki in redovnicami vred so odpravili iz šol tudi sv. razpela, krščanski veronauk in sploh vse, kar bi mladino le količkaj moglo spominjati na Boga! — Katoličani morajo za svojo deco, ako jo hočejo obvarovati časne in večne pogube — z velikanskimi žrtvami vstanavljati in vzdržavati zasebne šole, a še tu se jim od vladne strani nastavljajo vse mogoče zapreke. Za katoliška semenišča in višja bogoslovna učilišča je država pred leti dajala poldrugi ali tudi dva milijona frankov letne podpore, v proračunu za l. 1895 pa jih je, kakor vže nekaj let sem, popolnem prezrla — mej tem ko je malošteviln protestantskim in židovskim učiteljiščem odkazala znatne

Digitized by Google

svote. Poleg tega morajo katoliški semeniščniki točno zadostovati vojaški dolžnosti.

A ne samo iz šol, tudi iz bolnišnic, katere prejemajo državno podporo, je postavodaja vže davno pregnala katoliške mašnike in redovne osebe ter na ta način največim izmej revežev s kruto roko vgrabila edino tolažbo, ki jim jo daje sv vera.

Ena izmej najnovejših, katoliški cerkvi najsovražniših postav je ona, vsled katere si je država sama prisvojila vpravo cerkvenega premoženja. Glavni namen tega zakona je, popolnem onemogočiti nadaljno snovanje in vzdržavanje katoliških šol in svobodnih cerkvenih zavodov, za kakeršne je cerkev doslej prejemala in po namenu pobožnih vernikov vporabljala prostovoljne darove v precejšnji množini.

Velika večina katoliških škofov je pripravljena na odločen odpor. Vlada jim preti z odpovedjo vže itak silno pičle državne plače, ker po njenem mnenji je to za škofe najobčutljiviša in najhujša kazen. Seveda gospodom, ki ne poznajo nobenih višjih blagrov nego je denar, se zdi taka kazen strašna, toda zaželenih vspehov doslej še ni imela in jih nikoli ne bo.

Vrli nadškof lijonski, katerega je vlada hotela strahovati na omenjeni način, je vže pokazal, da ne mara za mamljivi mamon prodajati dolžnosti in vesti!

Ko govorimo o neprestanem preganjanji in zatiranji katoliške cerkve na Francoskem, nam pač ni treba omenjati raznih vlad, pod katerimi se to dogaja, ker v sovraštvu do katoličanstva so in si morajo biti vse enake. Poslanci se volijo ne toliko zaradi zmožnosti in zaslug, marveč v prvi vrsti zaradi njih izkušene, nenasitljive mržnje do katoliške cerkve in sv. vere — seveda vsled pritiska od vladne strani. Ravno tako morejo ministri in predsedniki ohraniti se na krmilu le na podlagi kulturnega boja! Kaker hitro krene ta ali ona vlada le količkaj na desno, brž zaženo radikalci in socijalisti svoj divji krik: vbogo ministerstvo mora ali pasti ali pa s proticerkvenimi dejanji zopet pridobiti si milost skrajnih zborničnih strank. — Kazimir Périer, ki je koncem maja t. l. nenadoma moral vmakniti se od ministerskega predsedništva, je bil s početka dokaj pravičen mož, ki je imel najboljšo voljo povrniti cerkvi vgrabljeni mir ali vsaj zabraniti nadaljne krivice. Naučni minister Spuller je v zbornici poslancev dne 3. marcija v imenu celega kabineta z veliko prepričevalnostjo zagotavljal desničarje, da bode vlado zanaprej vodil nov duh, duh spravljivosti, pravičnosti in prijaznosti proti vsem državljanom, posebe še proti katoličanom. In Kazimir-Périer je dostavil, ako bi imelo priti do hujskanja (proti kat. cerkvi), mu bodemo mi zastavili pot. Če hočemo v resnici biti odločni branitelji državnih pravic, tedaj, menim, imamo pač dovolj drugih opravil, kaker državljane zastran verskih prašanj dražiti in razcepljati.

Digitized by Google

Katoliška Francija je z odkritosrčnim veseljem na znanje vzela te možate, pomirljive besede z ministerskih sedežev. Vzela pa jih je na znanje tudi radikalna stranka, ki je pri tisti priči sklenila najodločnišo opozicijo proti vladi. In kaj je sledilo? Périer, mož dobre volje pa preomahljivega značaja, je radikalcem na ljubo naglo slovo dal „novemu duhu“ in začel cerkvi nasproti tako sovražno politiko, kakeršne malokatera vlada prejšnjih let. Kaznoval je junaškega nadškofa lijonskega na najpodlejši način, poostril je prepire zastran vže omenjene postave, katera prisoja vpravo cerkvenega premoženje državni oblasti; prepovedal je vsem civilnim in vojaškim oblastvom v uniformi vdeleževati se cerkvenih slavnosti, ki so se meseca maja po vsej Franciji z največim sijajem obhajale v spomin in čast junaške, nedavno zveličanim prištete device Orleanske; itd.

Sicer pa nam je še omeniti strahovitega hudodelstva, ki se je zgodilo na Francoskem ravno te dni, ko pišemo „Časopis“. — Neki laški anarhist je na večer 24. junija v Lijonu z bodalom napadel predsednika M. Sadi Carnota, ki je še isto noč vmrl — spravljen z Bogom. Vest o tem krvavem činu je z opravičenim strahom pretresla celi svet. — Mi opozarjamo na te-le pomenljive okolnosti: Stari ded vmorjenega Carnota je ob času revolucije kot član „narodnega konventa“ glasoval za vsmertenje kralja Ludovika XVI. ter na tisoče drugi nedolžnih ljudi poslal pod guilletino. Njegove grešne dolgove je moral plačati nesrečni vnuk z grozno smrtjo. — Sadi Carnot je kot predsednik še le pred par meseci pritrdil krivični kazni, s katero je skušala vlada strahovati in vpogniti nevstrašnega nadškofa lijonskega. In glej, naključje ali kaj? Ravno v Lijonu je moral nesrečni mož končati svoje življenje in — plemeniti škof ga je tolažil v zadnjih trenotkih s tolažili sv. vere!

Vmorjeni Carnot se je po svojem političnem prepričanji nagibal bolj na stran radikalcev. Pod njegovim predsedništvom je zadobila cerkev na Francoskem veliko hudih ran. Bil je zastopnik onih pogubnih državnih idej, ki izločujejo cerkev in vero iz šol, iz družin, iz vsega javnega življenja — pripravljajo pa pot socijalizmu in anarhizmu. Toda ravno anarhist mu je vzel življenje — cerkev pa se ga je ljubeznjivo vsmilila ob smrtni uri....

Naslednik pokojnega Carnota je postal vže imenovani Kazimir Périer.

* * *

V **Italiji** je stanje katoliške cerkve v marsičem podobno onemu na Francoskem, v mnogem oziru pa je še veliko nevgodniše. Saj drugače tudi biti ne more v deželi, kjer ima loža vže toliko let prvo besedo.

Vsled pičlo odmerjenega prostora omenimo danes le nekaj malega.

Digitized by Google

Pred poltretjim letom je vmrl v Benetkah tamkajšnji patrijarh, kardinal Agostini. Ko je sv. Oče iskal mu naslednika, je framasonska vlada nenadoma povzdignila vgovor, da pravica imenovanja beneškega patrijarha pristaje kralju, ne pa rimski stolici. In te popolnem neosnovane, vže brezštevilnokrat temeljito ovržene trditve se je vlada tako krčevito oklenila, da je od papeža pred letom novoizvoljenemu patrijarhu, kardinalu Jožefu Sarto, do današnjega dne odreka tako imenovani „exequatur“ in poleg tega še tudi 23 drugim škofom odteguje kraljevo potrjenje iz zgolj maščevalnosti proti „Vatikanu“.

Katoličani osirotenih škofij, vzlasti Benečani, se trpko pritožujejo nad takim oblastnim postopanjem, pripejajo shode, sklepajo resolucije, odpošiljajo peticije in deputacije v Kvirinal in k ministrom — a vse zaman: vlada je gluha, ter vže dve leti spravlja dohodke omenjenih vladikovin za svoje — Bog ve kakošne namene! — Nevolja v katoličanih je prišla vže do vrhunca. Sv. Oče sam je neizrekljivo žaljen in namerja v kratkem storiti najskrajniše korake v tej zadevi. Kaker znano, prejme škof vže po samem imenovanji ali potrjenji papeževem — brez kakega sodelovanja svetne oblasti — popolno pravico do izvrševanja svoje nadpastirske službe v škofiji od apostoljskega sedeža mu podeljeni. Na pravni podlagi te kanonične določbe vtegne torej papež, ako bode vlada stvar gnala do skrajnosti, vsaki čas vkazati novoimenovanim in posvečenim žkofom: „Pojdite! jaz Vas pošljem kaker ovce mej volkove“. In ako bi dotičniki prišli v svoje vladikovine, z brevirjem pot pazduho in popotno palico v roci, odrekši se od vlade vgrabljenim dohodkom svoje službe in stanovanju v škofijski palači, kaj bi mogla vlada proti temu? In ako bi se vender le drznila škofom staviti zapreke, tedaj bode pač sama odgovorna za vse neprijetne posledice: katoliško prebivalstvo gotovo ne bode na njeni strani!

Sicer pa so vsa cerkvi sovražna dejanja laške vlade le živi dokazi obupnosti, s kakeršno se masonska ministerstva „zedinjene Italije“ bore za zadnjo mrvico svoje naglo pojemajoče moči. — Svetoskruuski rop z dne 20. sept. 1870 se grozno maščuje: z ene strani žuga neizogibni finančni polom, z druge pa straši pošast erdečega anarhizma. Politika brez Boga je Italijo potisnila vže na skrajni rob gmotnega in duševnega propada.

Poročati bi še nam bilo o nekaterih katoliških shodih, ki so se vže ali pa se bodo v kralkem obhajali. Pa radi pomanjkanja prostora odložimo to za prihodnji pot.

P. S.

Digitized by Google

„Rimski Katolik“ – pro domo sua.

Osebno neznanemu prijatelju v Istri.[1])

Vi ste nam tedaj vrnili list. Niste prvi ni zadnji. A česar drugi ne store, storili ste Vi: razložili ste nam v posebnem, brez strasti pisanem listu, kako sodite o „Rimskem Katoliku“ in zakaj ga nočete več čitati. Svobodno Vam! A mi smo Vam za odkrito besedo celo hvaležni. Dovoljujemo si pa Vaše pismo tu natisniti, ker v njem se nam zdi, da slišimo nekak odmev iz slovanske Istre o našem listu. Na posamezne točke bomo pa skušali odgovoriti po svoji pameti. Morda naletite kje pri prijateljih na te naše platnice; ako pa tudi ne, naj jih bero vsaj drugi, ki nas enako Vam sodijo. Vi pišete:

Veličastni gospod doktor!

Večinoma prebral sem ta zvezek (1.) Vgaja mi v marsičem, a ne v vsem.

A) imam že naročenih toliko listov: Slovenca, Domolj. D. i S.. N. S., S. G., Gl., L., F. D. P., M., in petih društev knjige. Nedostaja časa za čitanje.

B) Vkljub mnogim vrlinam ne skladam se povsod z Vašimi idejami. Vi imate nedvomno dober namen, a nekoje Vaših idej so neizvedljive, dakle nepraktične.

1) V narodnem oziru se mi Vaša načela ne zde prav dobra, vsaj ne zadosti odločna. Kjer sem bil v Spodnji Istri, vsak Slovan je proti Vašim nazorom, samo dva svečenika sta Vas zagovarjala, da, dva Hrvata, a še ta Vas ne čitata.

2) Vaši nekdanji hudi izreki o ženskah, kako bi jih kaznili, so bili neumestni in ste po nepotrebnem strahovito razburili duhove. Neki geometer v R. se je najbolj radi tega na Vas srdil.

3) Vera prava, verska načela, verska odgoja! Vse lepo, najbolje — i jaz sem tu. A se ne da vse tako vvesti v život, mogoče je le pri posameznikih. Svet ni samostan. Le jezuvitje so to v Paragvaji mogli, dokler ni bilo zaprek od vlade španske.

4) Sicer sam sveti papež Pij IX je imel v svojih sobanah na pol nage figure, a jih ni dal izbrisati, Vatikanski muzej kake kipe ima! Torej peniskom in slikarjem se malo oprošča.

---

[1]) Glej platnice II. zvezka t. l. Več prijateljev nam je svetovalo, naj bi odgovor na pismo, ki nam je došlo iz Istre, celotno prinesli v listu samem. Zatorej smo prvi del odgovora s platnic sèm ponatisnili in ob enem odgovorili še na ostale točke.

Digitized by Google

Znam, da je sv. Karol Boromej take stvari odpraviti vkazal, sploh pa se kaj tacega malo kedaj čita.

5) V poeziji se spodtikate nad erotičnimi in protiverskimi besedami . . . Bene! Proti veri ne, to je preimenitno. Krščanska bodi veda, kaker reče — naš minister, da je vedno poljska. A najhuji puristi delajo spet krivico. Summum jus summa saepe injuria. Saj imajo celo pesmi v brevirju: Olympus, Tartarus . . . Divus Plato paganski in veleum Aristoteles sta le nekako na krščansko zemljišče postavljena. A glejte! vjedate se bolj na kat. Hrvate, kaker na „pravoslavne“ Srbe, ki so najhuje zlo med Hrvati.

6) Tempora mutantur . . . . . Nekdaj del je Jezus: Propter duritiam cordis vestri . . . ego autem dico vobis. Apostolis erant omnia communia. Sv. Gualbert, sv. Ambrož in stroge pokore nekdaj — a pozneje sv. Frančišek Saleški, sv. Alfonz — kaj ne v mnogem razlika! Neki angleški svetec je dal tolovaje vsmrtiti ravno pred svojo mašo; ni mi simpatičen. — Res, tako stroga ni sv. cerkev zdaj ko prej.

7) Duhovniki so obvarovali stare poganske klasike in mnoge grde stavke. Duhovnik Petrarka je najbolj zaljubljene pesmi pel, a ni bil tako silno preganjan. Po celem svetu pesniki ljubavi pesni pojo. I duhovniki tako pojo. Zato se ne sme prestrogo soditi. Hrvatje pravijo, da g. dr. Mahnič hoče leposlovje imeti kaker cerkveni otci. Tok časa se ne da zabraniti. I pobožnega naroda pesmi so čuda zaljubljene. Saj pesnik sam ne misli tako hudo, tudi ne ljud, kaker strogi cenzor!

8) A za mladost je otrov. Dakle Bog obvaruj njo kaj tacega! Čuvajmo! Pametne editiones castigatae so za mladež.

Sploh n i k j e r proti veri in ne nemoralno!

J. J.

Tako Vi. Mi odgovarjamo:

K *A)* — Res, dosti potrosite za liste! Vi morate biti vrl rodoljub. Pa v Vaših listih je zastopana le politika in leposlovje. Menimo pa, da možem Vaše vrste in Vašega stanu, možem-izobražencem, kaker ste Vi, ki morajo stati na vrhuucu omike, je dandanes neobhodno potreben vsaj en znanstven ali filozofičen list. Kdor se bavi le z vsakdanjo politiko ali s čitanjem leposlovnih del, misel njegova ne bo nikdar globoče segla, ostal bo plitev. Ravno to je velik nedostatek v sedanji omiki. Sicer pa — v Vašo mošnjo nočemo segati! Hoteli bi Vam le priporočiti v čitanje tudi kak znanstven list, ne pa, da bi to moral biti ravno „R. Katolik!“

K *B)* — Pišete, da se ne skladate povsod z našimi idejami, največ radi tega ne, ker so nepraktične! Poslušajmo!

1) V narodnem oziru Vam nismo dovolj odločni! Od kod veste to? Morda so res tudi Vas preverili, da preklinjamo narodnostni princip, učeč, da je narodnost od hudiča? To so nam

Digitized by Google

namislili naši obrekovalci — na svojo vest. Ali morebiti ste v listu samem našli izjav, radi katerih bi nas smeli sumičiti radi narodnostnega mišljenja?

Mi nismo dovolj narodni?! Morda radi tega ne, ker ne trobimo v en rog sè „Slovanskim svetom?“ Ali ker nismo prišli še tako daleč, da bi slovenstvo iden-tifikovali sè sokolstvom? Res, kričati ne znamo — tem več pa delamo. Koliker je v naši moči, se trudimo mladino napeljavati, da bi gojila materin jezik: pred vsem jo pa spodbujamo h gojitvi resniših, viših ved, dobro vedoč, da le temeljito izobraženа, značajna mladina more biti kos nevarnostim, ki pretijo in bodo pretile slovenskemu življu. Pa tudi slovanstva ne črtimo. Mi smo vže veliko ruskih, českih, hrvatskih, poljskih slovnic in druzih slovanskih knjig razdelili mej slovensko mladino; ker smatramo za dobro in potrebno, da naša mladež poznava, ljubi tudi druga slovanska plemena. Tudi nima noben drug slovenski list bolj občeslovanskega lica, nego naš, čeprav je toliko „rimski!“ Sploh menimo, da mi veliko bolje skrbimo za narodnost nego naši liberalni nasprotniki, dasi se zdi, kaker bi jo oni za vse veke vzeli zakup. Naša misel je, da Slovenci bi morali manj govoriti, tem bolj pa pridno delati, rečem še enkrat — delati. Obdajajo nas mogočni, omikani narodi. Kdor misli da bo z „živio“ kriki zajezil tuj tok, ki čedalje bolj preplavlja našo Slovenijo, se močno moti. Marveč skrbeti moramo, da se pred vsem duševno izomikamo in vkrepimo, da se moralno ojačimo. Kjer mejita dva naroda, omikaneji, napredniši vedno potiska onega, ki je manj omikan. Ne jezik, ampak duševna sila določuje, kateri narod se bo širil na škodo drugega Poznamo na naši meji vasi, ki so po čitalnicah, po narodnih plesih, po narodnih „besedah“ — velenarodne, v katerih pa kljubu temu slovenska narodnost rapidno propada! Zakaj? Preveč kričači smo, vpijemo, pijemo, zapravljamo — in to je vsa naša slovenščina! Ako hočemo, da nas bodo tujci spoštovali, učimo se logično misliti, dosledno, vstrajno delati, značajno živeti. Skrbimo, da postane naš jezik počasi posoda visokih misli, vzvišenih čustev. Vže naši slovarji pričajo, da smo še, kar se tiče više filozofične izobrazbe — otroci, kmetje. Kako ozko je naše duševno obzorje! In tako revščino naj bi tujci občudovali, naj bi nas spoštovali!

Dajte nam vender, da ljubimo narod po svoje! Naša ljubezen mu gotovo ne donese nesreče. Nam ne gre v glavo, kako bi mogla narod pripeljati k pravi slavi, k pravi sreči združba, kaker se je nedavno na Hrvatskem osnovala. Narodnemu razvoju moramo podložiti nekaj pozitivnega; narodu katoliškemu je pa pozitivna podlaga vže dana, to pa le v krščanskem načelu. Prazne sanje, v katerih se zibljejo Hrvatje, obetajoč si sijajne bodočnosti od zveze, katero je spojilo ne krščansko

Digitized by Google

načelo, ampak gorko hrvatsko-narodno čustvo! Kdor ne zbira v Kristusu — raztresa. Zato se razdvaja, razpada in gine tudi hrvatstvo čedalje bolj potapljajoč se v madžarstvu. Za vstrajen, nesebičen boj vzgaja le katoliška cerkev. Kdor si v nji značaja ne vjekleni, se vda oportunizmu t. j. politični sebičnosti, ki izdaja narod in njegove koristi. To pot bo hodila Hrvatska, dokler se ne obudi v nji stranka, ki zapiše na prvo mesto: katoliško načelo, stranka, ki bo zbirala pod svojo zastavo ne Hrvate brate po krvi in govoru, ampak Hrvate brate po veri in načelu. Te stranke bode bodočnost hrvatska.

Pa kaj? Ko to pišemo, slišimo s Hrvatskega, da nova stranka odločnih narodnjakov, ki se je nedavno spojila sub auspiciis Starčevića in Strossmayerja, da ta stranka vže razpada, da te stranke več — ni! Kdo bi bil pač verjel, da bi se tako hitro izpolnilo naše prorokovanje! In kaj je temu vzrok? Govori naj naš prijatelj, ki biva vže več let mej Hrvati, kateremu ni tudi vselej vgajala naša katoliška odločnost pa način, kako se borimo za katoliška načela; ta pisal nam je pred mesecem dni mej drugim tako; „Na Hrvatskem je kaj žalostno.[1]) Ta „prokleta“ nesloga je začela zopet narod razjedati. Strasti so se vže vnele — na veselje sovražnikov[2]) Moj Bog, kaka sramota za Hrvate![3]) Komaj so bili nekoliko rano zacelili, pa so se jo lotili razvezavati,[4]) predno je dobro ozdravela. Kaj jim je bilo potreba zdaj še daljnih dogovorov,[5]) dokler ni čas kaj bolj prejšnje razmere ozdravil. Želeti bi bilo, da bi se začela zdaj snovati konservativno-katoliška stranka.[6]) . . . Da bi mej obema strakama bilo kaj več krščanskega duha, morebiti bi ne bilo prišlo do razdora. Vladna, neznačajna, klečeplazna stranka, ta pega hrvatskega naroda, se lehko v

---

[1]) Čudno! Torej vseučilišče, akademija, galerija slik, narodni dom in vsa ostala velikomestna oprava, s katero se je okitil Zagreb — vse to ne more zabraniti, da bi ne bilo na Hrvatskem „kaj žalostno!“ Vbogi Hrvatje — pozabili so „jesti svoj kruh!“

[2]) Učijo naj se Hrvatje, da rešitev od naših sovragov in iz rok vseh, ki nas črtijo, prihaja le od Gospoda (Cant. „Benedictus), a ne od liberalca Starčevića!

[3]) A še veča jih čaka!

[4]) Ni prav zavezavati rano, v kateri je še gnoj; odteci prej gnoj, potem zavežite jo! Na Hrvatskem telesu treba prej puščati gnjilo kri, vcepiti mu zdrave nazore — potem se bo dalo zavezavati!

[5]) Haha! Starčevićev „narodni dom“ ni imel pozitivne podlage, zidan je bil v zrak! Kako hočete sklepati pravo, trajno prijateljstvo, ako se ne zlagate v nazorih! Povdarja se narodnost, a molči se o veri, ker se noče razumeti, da edini ne morejo nikdar biti tisti, ki so ločeni v Kristusu Ako hočemo torej skleniti s politično stranko zvezo, povprašajmo pred vsem za nje „Credo!“

[6]) Tandem aliquando! Kaj pravi k temu pa č. g. Korenić, ki je proti slov. konservativno-kat. stranki poslal slov. liberalcem brzojavno čestitko na Svetčev banket! Na tujem podirate, česar sami potrebujete ko riba vode!

Digitized by Google

pest smeje.[1])“ Tako naš prijatelj. Mi smo vse to vže davno pridigali — gluhim hrvatskim ušesom! A da bi zdaj sprevideli ter povrnili se k Njemu, ki je pot resnica in življenje, ki so ga potisnili z vseučilišča, iz vede, iz slovstva iz politike, — za to imamo še zdaj malo malo upanja, ker Hrvatje so še vedono prepolni svojega hrvatstva, in vedno še nečejo razumeti, kar pravi Gospod: Iščite p r e d v s e m nebeškega kraljestva i njega pravice, a vse drugo (t u d i n a r o d n o s t) vam bo privrženo!

Kaj pa Vi v Istri, bratje? Vaša narodna politika? Ji je Kristus podloga, katere noben drug ne more postaviti? Poglejmo Vaše liste! Liberalizem Vam oznanjajo — l i b e r a l i z e m j e s m r t n a r o d o v. Ali si morda obetate sreče za narod od liberalnih duhovnov, od duhovnov-odpadnikov, ki se sramujejo svojega stanu, od duhovnov vpornih svojim škofom!? Ako hočete narod politično oprostiti, povzdigniti, oprostite ga prej duševno, podučujte ga v krščanskih resnicah, posvečujte ga sè sakramenti; potem bo začel biti varčen, delaven, značajen — t a k n a r o d n e b o m o g e l p o g i n i t i. Kdor hoče narod ohraniti brez načel — se moti. Breznačelnost je duševni nihilizem, je smrt!

Tako razumemo mi narodnost! — Pravite, da v vsi Spodnji Istri nas zagovarjata le dva Hrvata, a še ta nas ne čitata! Sicer je pa vsak Slovan proti našim nazorom! Na to odgovarjamo: Bog pomagaj! Menimo pa, da ako nas prijatelja ne čitata, nas tem manj čitajo neprijatelji; a menimo tudi, da so večinoma ravno radi tega neprijatelji naši, ker nas ne čitajo in ne poznajo. Svojo sodbo o nas so povzeli iz „Edinosti,“ iz „Sl. Naroda“ in druzih liberalnih listov. Slišali so eno plat zvona, ako jim je kaj do resnice, morali bi še drugo. Dokler tega ne store, niso sploh pristojni sodniki. —

No, pa vender mislimo, da tudi v Istri ni z nami tako hudo, kaker slikate Vi. Kmalo potem, ko smo priobčili Vaše pismo, nam je došel naslednji spodbuden list, ali rekli bi zaupnica od odličnega isterskega rodoljuba, kojemu se je pridružil še drug nič manj vpliven gospod iz Istre. Ta list smatramo za slovesen protest proti Vašim trditvam; ker pa tako dobro pojasnjuje isterske razmere, se nam je zdelo prav priobčiti ga celotno:

Velečastni i veleučeni gospod doktor!

Već više godinâ pomnjivo pratim Vaše djelovanje na polju znanstvenom, te se i ubrajam medju prve predplatnike Vašega znanstvenoga lista „R i m. K a t o l i k a,“ koj mi se uvjek toliko svidja,

[1]) Vladna, neznačajna, klečeplazna stranka — kdo jo je vzgojil Hrvatom? Kaj je krivo, da raste in se ojačuje? Liberalizem. Značaje nevstrašne, nesebične, značaje domoljubne vzgaja le Kristusova vera. Kdor ne veruje v prihodnje življenje, bo narod in poštenje prodal za časni dobiček.

Digitized by Google

da ga upravo željno čitam, budući sam čvrsto uvjeren a i osvjedočen, da načela Vašega lista jesu skroz i skroz eminentno katolička. Dakako bila bi i dužnost moja, da Vam to priznanje već odavno očitujem; nu jer mi je s druge strane poznata Vaša čednost, radi koje Vam ni je mnogo stalo do hvale ljudske — za to sam mučao sve do sada. —

Al eto sad sam takorekuć prisiljen da branim ne toliko Vas i Vašega „Rim. Katolika“ — jer vi se znate sami najbolje obranit — već da branim nas biedne Hrvate u Istri, koje je njeki nepoznati svećenik J. J. iz Istre upravo na sramotni način oklevetao pred Vami, kao da je tobože njegovo pismo njeki odziv iz ciele Istre!

Nečudim se nimalo dotičnomu dopisniku svećeniku J. J. koj vam je povratio I. svez. „Rim Katol.“, al se čudim nad njegovimi razlozi radi kojih je to učinio! — Ja bih skoro držav za stalno, da dotičan svećenik je predplaćen i na „Slovenski narod,“ — kakovih žalibože ima ovdje — koji se javno diče sa liberalnim „Slov. narodom“, te njemu više vjeruju nego li sv. pismu; dakako da takovi liberalci „in vero sensu,“ nemogu se nimalc slagati s „Rimskim Katolikom“! Takovim je svećenikom žalibože politika i narodnost nad sve drugo, dapače i nad istu vjeru, te zato nije čudo, da troše dragocieno vrieme samo na čitanje politike, a znanstvenost im je deveta briga.

Nu nije to glavni uzrok radi kojeg Vam eto pišem ovih par redakâ — jer Vami će biti bez dvojbe sve ovo već odavna dobro poznato; već ja Vam pišem, da Vas uvjerim, da ono što Vam je pisao dotičan J. J. iz Istre, da je očita laž i kleveta. Doistine bilo bi veoma žalostno po Istru, kad ona nebi imala nijednoga svećenika „slovana“ — koj bi se slagao sa Vašimi nazori! Zar nebiste tada mogli vi g. doktor punim pravom zaključiti, da mi smo ovdje u Istri svi liberalci! Bože sačuvaj! —

Nu i dotičan g. dopisnik ne taji, da se ipak ovdje nalaze dva svećenika, koji brane Vaša načela, nu umah nadodaje, da i ta dvojica Hrvatâ vašega lista nečitaju! — Neznam doduše za stalno jeli je dotičan g. dopisnik i mene ubrojio medju ona dva Hrvata; — al ipak držim da je morao veoma lahko saznati, da i ja sam „pravi“ Hrvat — a k tomu i odriešiti branioc Vaših načelâ. A odkuda meni poznanje Vaših načela, ako li ne da čitam Vaš list? — Ta ja vas g. doktor osobno ni nepoznam, a ipak Vas veoma cienim upravo radi Vašega „Rimskoga Katolika“! Doistine kad nebih marljivo čitao R. K. morao bih Vas i ja po mnienju i govoru dotičnih liberalcâ odsuditi; ali upravo marljivo čitanje R. K. dovelo me je do toga, da Vas moram ne samo braniti, nego i moram se upravo snebivati nad Vašom uztrajnošću i uztrpljivošću sa kojom znadete suzbijati Vaše neprijatelje! — Pravo Vi velite g. doktor, da su mnogi najvećma radi tega Vaši neprijatelji, jer Vašega lista nečitaju ni nepoznaju. — Stoga ja bih

Digitized by Google

preporučio dotičnomu dopisniku neka si nabavi svih 5 tečajâ, „Rim. Katolika“ te neka ga prouči bez strasti — tada će i on uvidjet, da je do sada krivo o Vami sudio; a od moje strane ja mu preporučam, neka unapried više neklereće tako podlo siromašne „Hrvate“ iz Istre. —

Vamo pako veleuč. g. doktor s ovime javno izjavljam, da budete uvjeren, da i mi istarski „Hrvati“ znademo cieniti i štovati načela svete naše vjere, koja Vi toli odvažno branite! — et portae inferi non praevalebunt! Samo napried g. doktor — budite uztrajni — jer pobjeda je za stalno u naših rukah! Si Deus pro nobis — quis contra nos? —

Primite ovom zgodom izraz moje odanosti i štovanja.

U . . . . dne 5. maja 1894.

2. Hudujete se radi naših izrekov o ženskah! Kako bi jih mi kaznili! Gotovo tu mislite na znane škarje, s katerimi prirezujemo ženskam jezike! Radi tega se je tudi geometer v R. na nas jezil! Človek res ne more tu nego zaklicati: sancta simplicitas! Ker da ste tako hudobni, ne morem si misliti. Vprašam Vas, odgovorite pošteno, mislite li res, da imam take škarje, da me je resna misel, da želim v pravem pomenu besede, naj bi se vbogim ženam jeziki prirezali?! Potem sem pa res krvoločna zver, vreden, da me raztrgajo! Moj Bog, saj ste vender kaj slišali o pravem in nepravem ali prenesenem pomenu besed! Cujte tedaj! „Ženskam jezike prirezavati,“ je vzeti v prenesenem pomenu — in uneigentlichem Sinne: ženske krotiti ali sploh tako nanje vplivati, da bi manj govorile. Znano je namreč, da ženske po vsem svetu — ne verjamem, da same isterske bi bile izvzete — prerade govore in provzročajo s tem neizmerno slabega. More tedaj biti svetejša želja, nego želja, da bi se posrečilo ženski jezik nekoliko vkrotiti! Da pa se imajo moje besede vzeti v prenesenem pomenu, je pač jasno, kajti dotični spis, iz katerega so vzete, je satiričen; v satiri se pa rabijo besede v prenesem pomenu. S prirezavanjem ženskih jezikov in z natezalnico se je šalil znani veseljak in pustolov — Stefan Hodulja!

3. Vera, verska načela, verska odgoja — vse to vvesti v život, mogoče je le pri posameznikih! Tako Vi. Iz tega bi sledilo: zaman se truditi, da bi se narodi, da bi se države kot take dale prešiniti od Kristusovega duha in ga vvedle v javne odnošaje. Vera je za posameznika, je zadeva — privatna! Sicer se zdi, da objektivno Vi ne priznavati tega načela, a po Vaših besedah dela brezvspešno, nemodro, kdor hoče, kaker mi, priboriti v javnosti veljavo Kristusovim načelom, kdor hoče narodnost, slovstvo, politiko podvreči evangeliju. Naša gorečnost sega predaleč, je nepraktična! O modicae fidei! Ne

Digitized by Google

poznate iz zgodovine nobene k e r š č a n s k e d r ž a v e, nobenega k r š č a n s k e g a n a r o d a, krščanskega slovstva, krščanske umetnosti? Ne poznate krščanskih zakonikov? Imenujete nam le jezuitski Paragvaj, češ, krščanska država je ona „deveta dežela,“ katero si le v bajkah sanjamo, a dejanstveno nedosegljiva! Ako hočemo biti trezni, pametni, pustimo take upe, nedosežne upe, da bi državo, da bi narode versko odgajali! Narodnost in politika naj hodite svojo pot! Mi pa ne tako. Kristus je Bog, je Odrešenik ne le p o s a m e z n i k o v, ampak tudi d r ž a v e, tudi n a r o d o v. „Hvalite“ Boga vsi n a r o d i, hvalite ga vsa l j u d s t v a — pravi psalmist. In „blaženo l j u d s t v o, katerega Gospod je njega Bog.“ Ta ideal je postavil Bog narodom in državam. Ideali krščanski pa niso sanjarski, niso nedosežni. Zatorej je mogoče, da tudi narod, tudi država kot taka vsprejme Kristusa in se da „odgojiti“ po naukih njegove neveste, katoliške cerkve. Le da smo mi neverni Tomaži, kateri ne verujemo v vstajenje ne le posameznikov, ampak tudi narodov. Kaj pa naj pomenijo sicer besede: Bog je naredil narode ozdravljive? N a r o d i ozdravijo, narodi vstanejo, ako se (n a r o d i) vrnejo h Kristusu in njega cerkvi. Da bi se li razumniki, pred vsem d u h o v n i k i vzdramili ter s pismom in z besedo narodu oznanjali načela krščanska, mu kazali, da ta načela ne le večno, ampak tudi č a s n o človeštvo osrečujejo — potem bi kmalu videli, kako zna Kristusov duh c e l i n a r o d kaker električna moč prešiniti, ogreti in povzdigniti! Ideje, pred vsem ideje krščanske, imajo socijalno moč, s katero obujajo in krepijo s k u p n o z a v e s t k enemu narodu ali k eni državi spadajočih posameznikov. To moč je krščanskim idejam sprosil Sin Božji v svoji višeduhovniški molitvi: „Prosim za tiste, ki bodo po njih besedi verovali v me, da s o v s i e n o, kaker ti Oče v meni, in jaz v tebi, d a s o t u d i o n i v n a s e n o.“[1]) V teh besedah je krščanskim narodom zajamčena narodna edinost, napredek, nevmrljiva slava. A mi govorimo narodu o narodnosti brez Boga, o politiki brez Kristusa, o umetnosti brez nravstvenosti, mi izročamo njih vodstvo narodnjakom brez vere in Boga, liberalcem, duhovnom odpadnikom . . . potem kaj čuda, da se nam zdi verska odgoja narodova ideal na veke nedosežen!

[1]) Jan. XVII, 20 s.

4. Kar se tiče nagote v lepi umetnosti, odgovorjamo Vam v pričujočem zvezkus posebno razpravo.

5. Mi se v poeziji spodtikamo nad erotičnimi besedami! Ločimo! O spolni ljubezni v poeziji smo večkrat govorili. Zvali smo to ljubezen naravno, dobro, katera zatorej sme biti predmet lepe umetnosti. A — tu se ločimo od nazorov modernih estetikov — ljubezen ta je dobra, vzvišena, lepa, le dokler se goji v mejah, katere ji je potegnil Stvarnik, dokler se pokori zakonom naravnega in krščankega nravoslovja. Smete Vi učiti dru-

Digitized by Google

gače? Je Vam prešestvo lepo? Ali je mogoč slučaj, da bi nečistost bila dobra, lepa? Nikdar! A iz tega sklepamo, da lepa ne more biti tudi v umetnosti! Vtoliko smo se spodtikali nad erotičnimi besedami. Dalje. Naši pesniki in romanopisci komaj še poznajo poleg ljubezni druge ideje, drugega čustva. Njim je spolna ljubezen edino, najplemenitejše čustvo. Ni eno ni drugo ni res. Je še druzih idej, še druzih čustev, vzvišeniših in plemenitiših, ki se umetnijsko dajo vpodabljati. Dante, Michelangelo, Shakespearre, Weber in drugih krščanskih umeteljnikov brez številni umotvori nam to pričajo. V tem oziru smo večkrat svojo nevgodno sodbo izrekli o modernem erotičnem leposlovji.

Krščanska bodi veda! Tudi tega stavka ne podpišemo, da bi ne ločili. Veda sama na sebi ni krščanska, ker sloni na principih čisto naravnega spoznanja. Veda se sme v nepravem pomenu imenovati krščanka, le vkoliker se mora vedno podvreči veri in nikoli zagovarjati stavkov, ki so v očitnem nasprotji z verskimi resnicami.

Vjedamo se bolj na kat. Hrvate, kaker na „pravoslavne“ Srbe — očitate nam. Bog pomagaj! A zdruge strani nam „Slov. Svet“ predbaciva, da ravno „pravoslavne“ nevsmiljeno razjedamo! Pa mi protestujemo proti izrazu, da se na koga „vjedamo.“ Ko smo začeli slovenske pesnike in pisatelje kritikovati s krščankega stališča, jim je bila naša kritika tudi samo „vjedanje,“ „mrcvarjenje,“ „mesarjenje“ in kar je še druzih podobnih izrazov. Tako je tudi s Hrvati. Ako smo iz najčistejše, bratske ljubezni kazali na žalostno stanje, v katerem se nehaja katoliška reč na Hrvatskem, na materijalizem in racijonalizem, ki se nekaznovan šopiri v hrvatskem slovstvu — glejte to je vjedanje! Mi pa mislimo, da najhuje zlo mej Hrvati niso Srbi, ampak je Hrvatov verska mlačnost, je njih liberalstvo. In ker se nam to zlo hujše zdi, bomo tako dolgo na Hrvate, kaker pravite, „se vjedali,“ a Srbe pri miru pustili, dokler ne bomo videli, da so Hrvatje boj napovedali brezverskemu liberalstvu!

6. Če prav umejemo misel teh stavkov, Vi nas hočete opominati, da dandanes treba drugače ravnati, nego se je delalo nekdaj. V tem je seveda skrita druga misel: da mi denašnje dobe ne poznamo, da sodimo in pišemo srednjeveško! Čemu nam pač navajate angleškega svetca; ki je dal tolovaje vsmrtiti ravno pred mašo?! Kaj hočete s tem? So Vam vže spet pred oči prihajale naše škarje in natvezalnica? Ne bojte se! Vi si predstavljate dr. Mahniča kot kakega eremita iz dobe sv. Antona. Anton je sicer tudi dr. Mahnič, pa ne iz puščave. On se rad veseli in zabava! Posluša rad veselo petje in godbo, a nič mu ni bolj zoperno nego — kisli obrazi. Ne belite si glave: mi gotovo ne bomo spet vpeljavali stroge pokore sv. Ambroža! Pač pa v nečemer drugem nas najdete stroge, neizprosne, brez obzirne — v zagovarjanju načel, katere smo spoznali za prave. Pu-

Digitized by Google

stite nam načelo — vse drugo imejte Vi. Vsa naša strogost in zlobnost in krutost je torej le teoretična, načelnostna!

7. Ne bi vedel skoraj, kaj hočete vse reči! Mimogrede pripomnim, da Petrarka ni bil duhoven. Kje pa v naših časih pesnike radi ljubavi preganjajo? Morda mislite spet vže na naše ocene? Te so vam preganjanje! Preganjanje, ako smo n. pr. pesniku Gregorčiču nekje povedali, da duhovniku se ne spodobi ljubavne pesni pevati, ker ako hoče biti pravi lirik, morajo mu pesni in nje čustva vreti iz srca; v duhovnikovem srcu spolna ljubezen pa ne sme imeti mesta!! Ni to logično? A z logiko koga vganjati — ni preganjati!

Tok časa se ne da zabraniti! No, to so spet lepe besede! S tem vender niste hoteli že trditi, da se ne sme vstavljati toku časa?! Tok časa je tok Bogu sovražnega sveta. Tok časa je bil tudi Kristusu in apostolom nasproten, a vender niso jenjali pridigati resnice. Tako tudi mi ne bomo jenjali. Ali se tok časa res nikako ne da zabraniti? Seveda, ako duhovni sami, kateri bi imeli stati na čelu katoliški vojski proti toku časa, naročajo in deloma vzdržujejo liberalne liste, a liste, kaker, je „Rimski Katolik“ vračajo, češ, ne dostaja časa za čitanje; ako duhovni, od Boga poklicani varuhi Sijonski, liberalcem v narodnem plašču visokodušno odpuščajo največe herezije in blasfemije edino radi tega, k e r s o n a r o d n i, ker udrihajo po Madžarih in Italijanih, mej tem ko nedolžno šalo o prirezavanji ženskih jezikov, ki smo si jo mi dovolili, nam štejejo za neodpustljiv greh, se strahovito razburjajo in nam vračajo list, ne da bi nam odpustili vsaj radi tega, k e r s m o k a t o l i š k i — potem seveda čas toka se ne da zabraniti! Verjamemo Vam. A temu krivi ste Vi. Pa radi tega mi ne bomo omagali: kdor nas vzdržuje, je mogočniši kot čas, on je vladar tudi časa, J e z u s K r i s t u s. Tega dovolj ne poznate — zatorej se vdajate toku časa. Mi se mu ne vdamo!

Dr. Mahnič hoče leposlovje imeti kaker cerkveni otci! Tako baje pravijo Hrvatje. Mi se pa temu ne čudimo, potem ko smo brali, kar je pred meseci d u h o v e n Korenić pisal proti nam. Kaj pa še le lajiki? Ste pa premislili, da se mej cerkvenimi otci imenujejo veleumi, kaker Avgustin in Bazilij Veliki? Ta sta tudi nekaj vedela o pravi lepoti in o leposlovji. Ako res tako govore o nas nekateri Hrvatje, jih moramo le pomilovati, da nas hočejo na sramotni steber privezati z imeni sv. otcev! To je ne le predrzno, ampak tudi robato!

Pobožnega naroda pesni so čuda zaljubljene! Ljud ne misli, tako hudo, kaker strogi cenzor! Tako Vi. Mi pa odgovorjamo: množica je slepa, in ljud ni učitelj resnice! Sodba, kaj je prav, kaj ne, pristoja razumnikom, cenzorjem! Nekaterim je vse, kar je ljudsko, kar je narodno, vže radi tega pravo, lepo. Potemtakem bi lepo moralo biti tudi narodno — blato. Zato spre-

Digitized by Google

jemajo v zbirke narodnega blaga vse, kar se nahaja v slovenski besedi. Pa to je narodno malikovalstvo, to je poganstvo. Ljud, narod ni, da postavlja zakone pravega in lepega, ampak da jih sprejema od tistih, katere mu je Bog postavil za učitelje. Nam je pač malo do tega, kaj govori ljud!!

S tem sklepamo. Bog Vas ohrani cerkvi in narodu v korist!

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Razkolne zanjke „Slovanskega sveta“.

I. „Slovanski svet“ slavi Leona XIII tudi v 12. št. tekočega leta. Prideva mu častne priimke: „Veliki papež Leon XIII“; „sedanji papež Leon XIII pozna dobro pomen cirilo-metodijske cerkve in se po svojih močeh in svojem vplivu tudi ravna po tem pomenu“; „morda od Ivana VIII. naprej ni bilo modrejšega papeža nasproti Slovanom, nego je Leon XIII“; „razsvitljeni papež“ itd. str. 221-3.

Pa ne slavi „Slovanski svet“ Leona XIII morda le ad interim, z namenom, da bi kratkovidni Slovenci nezapazali niegovih razkolniških nakan, da bi tem gotoveje razkol za pravo katoličanstvo imeli? Sam „Slovanski svet“ nam v isti številki na to jasno odgovarja.

II. „Med zapadnimi Slovani ne morejo več streljati na njo (na cirilo-metodijsko cerkev), ker tu so jo vže porušili pred veki, pri jednih preje, pri drugih kasneje. Ali tu streljajo s puškami diplomacije, porotnikov, skupnih pastirskih listov in okrožnic na vse te, kateri izsledujejo stare podrtine in označujejo samo kraje in mesta, kjer je tudi nekdaj bila trdnjava cirilo-metodijske cerkve“. Prehvapiti ga (Leona XIII) je moglo jedino to, da je v sedanji dobi nastalo med Slovani toliko latinizatorskega višega in nižega sveščeništva, **ki nasprotuje** naravnost stremljenju in delovanju tega razsvetljenega papeža, in ki deluje v smislu istega zapada, kateri, kaker rečeno, dela papežu toliko ovir. „Zapad je poslal v sedanji dobi latinizatorje v boj, da bi vže v korenini zatrl to (cirilo-metod.) cerkev. Ti zasepljenci, ki, kaker smo dokazali, skušajo paralizovati zajedno stremljenje papeža Leona XIII, imenujejo tu pa tam blagovestnika sv. Cirila in Metodija, ali njuna cerkvena organizacija jim je — groza“.

Digitized by Google

Obrekovati in lagati „Slovanski svet“ pa zna, kar mu duša nese. Je mari to cvetko vtrgal v kulturnem vrtu „graecae fidei“ in jo hoče zasaditi na slovenske livade? Naši škofje niso v nasprotji s papežem niti je cerkvena jim organizacija sv. Cirila in Metodija — groza, ampak so papežu pokorni in se ravnajo po določbi tridentinskega zbora: Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus . . . aut contemni, aut omitti . . . aut in novos alios . . . mutari posse: anathema sit — določba, za katero se pa „Slovanski svet“, odkritosrčni (!) slavitelj Leona XIII, ne — briga! Dokler so škofje v zvezi s papežem, kaker so naši, je za večno izveličanje vernim neobhodno potrebno ne le papežu, ampak tudi od njega poslanim škofom pokoriti se. „Slovanski svet“ pa, ker ne more koj vernikov od papeža odtrgati, skuša najpoprej škofom je odtujiti, in škofom enkrat odtujene od samega papeža je odtrgati. Trdimo preveč? Poglejmo!

III. „Slovanski Svet“ hoče Slovence spraviti v cirilo-metodijsko cerkev. A cirilo-metodijska mu ni katoliška cerkev sè slovanskim obrednim jezikom, kakeršno sta osnovala z odobrenjem papeževim sv. Ciril in Metodij, kojo tudi mi spoštujemo in jo moramo spoštovati, in ne je rušiti tam, kjer je, sicer bi zapali — zgoraj navedeni anathemi. Cirilo-metodijska cerkev je „Slovanskemu svetu“ cerkev, ki se loči od katoliške rimske cerkve ne le po obredu, ampak tudi po verskih stavkih. Čujte, kako „Slovanski svet“ v isti številki, kjer papeža Leona XIII tako neodkritosrčno hvali, a škofe naše obrekuje, cirilo-metodijsko cerkev opredeljuje: „Ta cirilo-metodijska cerkev je toraj po nameri in zasnovi imela od začetka značaj, prvič ločenja od cerkvene organizacije, kakeršno so širili cesarji nemške nacije (seveda noben drug!), potem pa **značaj defenzive ravno nasproti zapadni cerkvi.** Ta dvostranski in vender jednostni značaj je cirilo-metodijska cerkev ohranila nepremično do današnjega dne str. 221. A še jasneje na str. 226: „Hrvatje se ponašajo z večim napredkom, nego se kaže doslej med Srbi.[1]) Ta napredek ni odločilen za bodočnost, odločilno pa je to, na kaki podstavi napredujejo Hrvatje, in na kaki se bodo nadalje razvijali Srbi, in tu moramo konstatovati resnico (!), da so Srbi mnogo na boljem![2]) **Srbi so si ohranili cirilo-metodijsko cerkev,**

[1]) In vender imajo ti slovanski obred in razkolno vero — a Hrvatje imajo latinski obred in katoliško vero, toraj ne toliko gola beseda, ampak resnica je ploden kulturen faktor. -- Pisat.

[2]) Toraj Srbi, ki do sedaj radi razkolne vere niso toliko napredovali in hočejo še nadalje razkolni ostati, so na boljšem (!) kaker Hrvatje, ki so radi katoliške vere vže do sedaj bolj napredovali kot Srbi in ki hočejo i v bodočnost na tej podlagi napredovati! Čudna logika o „napredovanji“ narod-

Digitized by Google

in ta ima take korenine, da jih zapadništvo ne more izruti niti tako lehko, kaker je to možno pri sedanji avtonomiji unijatske cerkve avstro-ogerskih Rusov. Zapad mora tu dolgo ruti in z večo umetnostjo širiti protestantizem ali latinski katolicizem, da oslabi avtonomijo srbske cerkve. Pri Hrvatih je to delo izvršil zapad vže pred veki, in kar se zopet vtrjuje v Senjski biskupiji, **ni niti senca (!) od popolne cirilo-metodijske organizacije med Srbi".**

Iz te opredelbe sledi jasno, da „Slovanski svet" pod „cirilo-metodijsko cerkvijo" ne umeva niti katoliške cerkve z latinskim jezikom, niti katoliške cerkve sè slovanskim obrednim jezikom, kaker se nahaja v Malorusih avstrijskih in v Senjski biskupiji in nekojih krajih primorskih, ampak cerkev, kakeršno **„so si Srbi ohranili", a ta je — razkolna, ločena od papeža.**

„Slovanski svet", vabeč v cirilo-metodijsko cerkev, vabi v — razkol.

Caveant consules!

Kralj.

Vspehi moderne države brez Boga.

Leta 1856 so stroški za vojsko vseh evropskih držav znašali 951, 974.000, leta 1884 1.831, 912.000, leta 1892 pa vže 5 miljard gold. Evropi je leta 1860 pripadal 1 vojak na 48, a leta 1871 na 25 prebivalcev! Na Nemškem je l. 1890 1 podložnika prišlo na 7 mark davka brez vžitninskega davka. Dandanes pa pride na 1 prebivalca vže 21 mark!

Koliko škodo trpi gospodarstvo in sploh vse kulturno življenje, v Evropi ker je neprenehoma 3 milijone najboljših moči v vojaški suknji! Ako vzamemo, da od teh bi povprečno vsak 400 forintov zaslužil z delom izgubi Evropa na leto 1200 milijonov goldinarjev! A zguba najbolj zadene vbožne vrste. Na leto izdajajo evropske države zdaj 2500 milijonov za vojsko, a za šole le -- 300 milijonov. Zadnjih 32 let so žrtovali 128 milijard vojski in oboroženemu miru . . . . . .

Kako lahko bi bile s to svoto države poravnale grozeči propad mej bogatini in reveži, ko bi imele kaj krščanskega smisla!

---

nem in moralnem. „Zweiunddreiss'gster Bericht des Vereins von der unbefleckten Empfängnis Mariens zur Unterstützung der Katholiken im türkischen Reiche und im Oriente" Wien 189v. piše str. 23. tako-le: „Die serbische Nationalität verliert jeden Tag an Zahl und Stärke. In den Zwanziger nnd Dreissiger Jahren dieses Jahrhundertes traten ganze Landschaften, wie z. B. die Gorov zum Islam über; nach einigen Generationen geht auch die serbische Muttersprache verloren, das Dorf wird albanisch". To je resnica o razkolnem srbstvu z njegove „cirilo-metodijsko" cerkvijo!

Digitized by Google

Da so resolucije kateregakoli katoliškega shoda — dogme,

pač ni trdil in ne trdi noben katoliški razumnik. Zatorej je pač odveč in brez potrebe tudi naše razumništvo podučevati, da resolucije prvega slov. katoliškega shoda niso dogme. Ako se pa vže hoče povedati, kaj take resolucije n i s o, bilo bi vselej prav povedati tudi, kaj s o. Znano je namreč da lajiki — imamo v mislih posebno neizobraženo ljudstvo — veliko ne vedo o r a z n i h s t o p i n j a h in r a z l i č n i o b v e z a v n o s t i k a t o l i š k e g a n a u k a: kaj je defide, kaj fidei proximum, kaj je doctrina catholica itd., ampak vse, kar ni izrecno znano kot dogma, vzame se ali za herezijo ali pa za nekaj, o čemer vsakdo p o p o l n o m a p r o s t o in p o l j u b n o m i s l i. Dalje. Ako se o resolucijah kat. shoda nič več ne ve trditi, nego da niso dogme, pride ljudstvo nehote na misel, kaker bi zagovorniki kat. shoda njega resolucije imeli za toliko dogem, kaker bi reč pretiravali, nalagaje vernikom verske resnice, katerih cerkev ni določila. Pa tako misliti o zagovornikih resolucij kat. shoda je popolnoma krivo in njim krivično. —

Treba ljudstvu ob enem povedati, kaj s o resolucije kat. shoda. Akoravno niso dogme, so pa vender d e d u k c i j e i z d o g e m, s o v p o t r e b a (A n w e n d u n g) d o g e m n a ž i v l j e n j e, n a s e d a n j o s t. Jezus Kristus nam je enkrat za vselej objektivno resnico razodel, sv. cerkev to resnico določuje v obliki dogem, a papeža, škofov, duhovnev, in ž n j i m i katoliških listov, k a t o l i š k i h s h o d o v dolžnost je določene dogme na razmere, v katerih se z d a j živi, vpotrebljati. Kar se tiče n a š e g a katoliškega shoda, so ga blagoslovili in njegove resolucije potrdili od Boga nam postavljeni s l o v e n s k i škofje, katerih avktoriteta vender nekaj pomeni.

Tudi pastirski listi naših škofov, da, niti okrožnice papeževe niso dogme. Pa kaj sledi iz tega? Govorimo onim, ki boljšega ne znajo reči o kat. shodu, nego da njega resolucije niso dogme; ko bi izdal papež encikliko, a mi bi vernemu ljudstvu kar naravnost rekli: kaj, nauki v encikliki izraženi niso dogme! — koliko pohujšanja bi bilo? Smo li dolžni le to sprejeti, kar je cerkev dogmatično določila? Kdaj je veljal ta nauk?

Ako bi v katoliškem življenji nikakih druzih vodil ne imeli nego same, gole dogme, bi se katoliški narodi nikoli in nikako ne dali voditi, in ves vpliv kat. cerkve na javno življenje ostal bi jalov. — Ali bo vselej, ko nam je voliti poslancev, ko nam je vstanovljati verskih šol, ko nam je snovati politično-kat. društev, bo li vselej p a p e ž govoril nam ex catedra: Kdor tako ne misli ali ne dela — anathema sit! Ako ne znate reso-

Digitized by Google

lucijam kat. shodov, načelom, katera zagovarjajo priznano kat. listi, ako ne znate naukom škofovskih in papežkih pisem nič več priznati, nego golo negativo — da niso dogme, potem vam ostane vse vaše krščanstvo — v zraku, brez vsakega vpliva na narode in njih življenje. Ako ste tedaj povedali, kaj resolucije kat. shoda niso, razložite vender enkrat tudi, k a j s o, da bo pohujšanju konec, in da ne bodo liberalci napadali nas z orožjem, ki ste jim ga potisnili v roke vi, ki ste vender kaker mi poklicani branit sv. vero!

Nekaj o ateizmu in anarhizmu.

To sta dvojčka, katera se ne dasta razdružiti. Vendar so mnogi in, kar je najbolj žalostno, celo taki, katerim je poverjena vsoda narodov, kateri se zdi, da mislijo drugače, češ, prvi se li razvijaj in procvitaj, kaker mu drago, saj je bojda le rojenec novodobnih znanstvenih pridobitev: kar se pa druzega tiče, zatremo ga sè silo, ako bi se kedaj predrznil dvigniti prekleto glavo.

Mi pa menimo: vse boste zatrli, toda nujne logike dejstev ne boste zatrli v veke — logika se ne da zatreti.

Da ni Boga, človek je le trenoten pojav slepo vladajočih sil, brez nadzemskega namena in upa, brez pravic in dolžnosti;[1]) da ni Boga, človeško življenje je le motno valovanje iz niča v nič. In človek naj bi potem še mirno prenašal težki jaren družabnih razmer, naj bi ne planil z vso silo po pozemskih dobrotah, naj si bodo kjerkoli, kratko: ali ne bodi anarhist z dušo in telesom, zagrizen nasprotnik vsake oblasti, katera mu je le na poti pri strastnem teženju za vžitkom?! Dejstva vršeča se dandanes po evroskih državah jasno govore.

Priznajmo ali ne, istina je: država, katera dopušča, da se javno v k a t e r i k o l i o b l i k i uči in zagovarja ateizem, odrekla se je že s tem vsem pravicam nasproti državljanom, podpisala je sama sebi smrtno sodbo. Ako še živi, živi le od nedoslednosti. Gorje ji, če brezbožna setev dozori v srcih izstradanega ljudstva! Komu naj prispodobim tako državo? V-bogi, zaslepljeni revi, katera v svojem nedriju in sè svojo srčno krvjo goji si zmaja, ki jo svoje dni bode pokončal. —

Kot ilustracijo sadov ateizma podajamo čitatelju zanimiv dvogovor posnet po Temps-u med francoskim oblastnikom ter anarhistom Leauthier-om ki je kanil vmoriti srbskega ministra na javni ulici v Parizu, in to iz golega sovraštva do vladajo-

[1]) Zakaj vse pravice in dolžnosti so vtemeljene v zakonu; vsi zakoni pa razpadejo ter so brez vsake obvezne moči, če ni nekega najvišega zakonodajca, kateri more večno človekovo vsodo navezati na gotove pogoje izražene v zakonu.

Digitized by Google

čega meščanstva (Glej Petit Messager du Coeur de Marie, Février 1894, str. 50 — 1).

— Vi se torej ne kesate zlodejstva, katero ste storili? vpraša ga oblastnik.

— Nikakor. Ponavljam: to, kar Vi zovete z'odejstvo, je le krasno dejanje, čin propagande.

— Kdo Vas je podučil o tej stvari?

— Časniki.

— So-li anarhisti v Marsiliji?

— Brez števila jih je. Povsod so, v mestih in na deželi, ne varajte se. Tam sedaj kar dihajo te ideje. Seme je sejano; nič ne bode moglo zavirati njega rasti.

— Veste-li, da nimate prava sè silo prevreči obstoječi red?

— Jaz si je prisvajam.

— Saj imate vendar listino za glasovanje.

— Pojte mi s tako šaro. Te stvari služijo le v to, da se pošiljajo v zbor ljudje, kateri se potegujejo le za svoje koristi, a ne za naše.

— Teda ali niste pomislili, da biva Bog, kateri . . . . .

— Bog? seže mu anarhist v besedu z glasnim krikom, Bog! Kaj, Vi v kaj tacega verujete? Jaz nisem nikdar veroval v Boga, niti sem kedaj delal, kaker da bi veroval van.

Razsoden čitatelj je iz konca tega pogovora razvidel, da je odločno anarhistiško prepričanje Léauthier-ovo slonelo na bogotajstvu. Ni drugače: od bogotajstva do anarhizma je le kratek korak, korak od premis do sklepa. Ponudi se le prilika, in trpke materijalne in socijalne razmere provzročile bodo grozno razdejanje; zatorej, dokler je še čas, videant consules . . . . .

Dr. I. J.

Dijaški plesi.

„Poglejmo — piše zloglasni „Časopis pokrokoveho studentstva“ 10. maja 1894 — na mnogoštelvilne študentovske plese. Imenujejo jih „representacijske“ plese . . . . Mi vsaj bi vsigdar in povsod želeli, da bi se študenti najprej reprezentovali z delom, potem še le s čim drugim . In „Radikalní Listy“, glasilo najradikalniših českih elementov, tožijo (6 št t. l.), da študentovski plesi požro mnogo časa in energije na kvar izomikanju in učenju Dandanes ne nahajamo pri naših dijakih pogojev, ki bi njih plese opravičevali. Zato se proti ti njihovi delavnosti obračamo najodločniše (proto se obraćime proti této jeho „činnosti“ co nejrozhodněji). V našem dijaštvu se ne nahaja več naravna veselost, ampak ono boleha in moralno pada, ker mu je ples predmet najgorečnejšega delovanja . . . . Prišlo je tako daleč, da so tudi društva, ki so se „znanstvena“ imenovala, prirejevala plese . . . Kako strastno so dijaki v ples zatelebani, pri-

Digitized by Google

čati društvo českih pravnikov „Všehrd“, „Društvo českih medikov“. Na Žižkovem osnovalo se je „Društvo českih akademikov“. Prvi njegov „čin“ je bil ples. Kaker navadno, je tudi to društvo svoj „čin“ razbobnalo z bombastičnimi frazami po listih. To „delovanje“ uči dijaštvo kovati bombastične reklame. „Akademični odbor národopisné výstavy“ je stopil v življenje — plešoč. Ker se je pa plesa vže sramoval, mu je dal naslov — „narodopisni ples“. Istotako osnovali so akademiki društvo „Pražska kvítka“, katerega glaven namen je ples seveda — narodni. Mi pa smo tako nerodoljubni, da vkljub tej veji te „praške rožice“ izpostavljamo zaničevanju. (My sme vsak tak ne vlastenečti, že i přes tuto jeho vignetu tato „Pražska kvítka“ vystavnjeme na pranýř.)

Veseli nas, da je akademično društvo „Višehrd“ sklenilo v občnem zboru 2. maja t. l. ne več prirejati plesov. Vsi govorniki so obsojali plesno strast, a povdarjali, da se dijaki morajo važnejšega in koristnejšega delovanja poprijeti.“

Tako sodijo — ne duhovni, niti jezuiti, ampak — „Radikální Listy“.

Čehi spoznavajo, da je liberalna vzgoja — jalova.

Nemški jezuit in — Slovani.

Nemški jezuit Danner, ki sedaj deluje v Sarajevem, pravi, poročujoč v „theologisch-praktische Quartal-Schrift“ II zv. 1894 o knjigi „Acta Bosnae“ jugoslovanskega frančiškana Fermendžina, to le: „Iz povedanega se razvidi, kako imenitna in mnoga dela literarna izdaja jugoslovanska akademija v Zagrebu. Bilo bi želeti, da bi katoliški Nemci se pečali kaj več sè Slovani in posebno z Jugoslovani, zlasti ker je Rusi skušijo za razkol dobiti. Ni se brez razloga povdarjalo, da boj Focija proti Rimu je bil boj — za Slovane.“

Darovi za mlade pisatelje.

Prevzvišeni gospod Missia Jakob, knez in škof . . gold. 100
Veleč. gospod Brence Ivan, župnik pri Sv. Gregorju „ 1

Priloga.

S pričujočim zvezkom smo spet začeli priobčevati posebno prilogo. V njej mislimo prinašati najboljše izdelke od nas razpisanih vprašanj, pa tudi druge spise, ki nam bodo dohajali od gg. bogoslovcev in, kaker upamo, tudi od gg. vseučiliščnikov.

Digitized by Google

PRILOGA.

O naravnem pravu — po okrožnici Leona XIII. „Libertas."

Naravno in vsako drugo pravo obstaja na podlagi prostosti. Kajti „storiti ali opustiti kaj, storiti to ali ono opustiti, zato ker ima drug pravico to zahtevati" so termini, kateri so dejansko izpeljivi le pri umnih, prostih bitjih. Nujnost ne pozna nikakeršnih ozirov. Zato je pri premotrivanji prava vprašanje o prostosti temeljno. Napačni pojmi o prostosti, tajenje prostosti ima bistvene, globoko v človekovo naravo posegajoče posledice pri vrejevanji mejsebojnega razmerja — spričuje zgodovina, imena n. pr. suženjstvo, despotizem dosti povedo. V čem je človekova prostost, katere so posledice za človeštveno življenje, za naravno in človeško pravo — dokazuje okrožnica „Libertas."

Temelj prostosti je v človekovi naravni prostosti (libertas naturalis.) Nanašaje pa človekovo naravno prostost na razna delovanja človekova v različnih razmerah, dobimo lahko več vrst prostosti; zato se morajo te, ako jih hočemo prav presojati, presojati s stališča naravne prostosti.

Prostost sploh je svojstvo, vsled katerega kako bitje v svojem delovanji (aktivnosti) ne pusti, da vplivajo nanj in ga vlečejo objekti druge istovrstne, ali nižje narave, kaker je pa bitje samo. Javlja se pa prostost v delovanju, ker se ravno v delovanji (activitas — actus) javlja narava po znanem skolastičnem principu „natura est id, quatenus est aliquid in actu." Kar pa kaj vleče (atrahira,) to je dobro, koristno za bitje, za naravo, katera teži (apetira) po tem; dobro, koristno je pa predmet apetitivne možnosti — volje. Ker se pa prostost javlja „pri" teženji (ne v teženji), zato je prostost v volji.

Kaker je razvidno iz pojma prostosti, more prostost biti samo v jednostavnem, duševnem, zato razumnem bitju. Kajti nejednostavno, torej sestavljeno, materijalno bitje je že vsled svoje sestavljenosti v bivanji, ohranjenji, delovanji odvisno od sestavljajočih pri obrabljevanji, od zvunaj prihajajočih delov, tedaj neprosto. — Tudi živalska duša, dasi je duševna, ni prosta, ker

Digitized by Google

je v svojem obstanku odvisna od materijalnega telesa in v vsem nanj navezana, tedaj s telesom vred sestavljivosti podvržena. — Prav vsled te sestavljivosti tako bitje tudi ne more biti razumno, ker razum dela le na polji jednostavnosti, abstraktno (= neodvisno od sestavljive materije.) Zato moremo razumnost smatrati kot ločilno, bistveno znamenje mej prostimi bitji. Prostost moremo tedaj — kaker se namreč na zvunaj javlja — označiti kot svojstvo, lastno le razumnim bitjem, vsled katerega razum, oziroma pamet, kot prva delujoča možnost, vodi jednostavno bitje v njegovih naravnih težnjah in iz njih izvirajočem delovanji. Pri neprostih bitjih je pa ta vodeča moč v delovanji jedino le materijalni nagon k objektom, katerih potrebujejo v ohranjenje svoje narave.

Ne nasprotuje pa prostosti odvisnost od Boga, Njegovo vplivanje. Ta odvisnost od Boga je isto tako nujna, kaker nujno je prosto bitje, nujna njegova prostost — posito namreč, da je tako bitje in njegova prostost vstvarjena bila (posita creatione.) To odvisnost zahteva razmerje, katero je mej Bogom in vstvarjenim bitjem kot prvim, početnim in ohranjujočim vzrokom ter včinkom. Kdor taji odvisnost od Boga, taji prostost samo, dela zoper logiko taječ kauzalitetni princip. Priznavajoč pa odvisnost od Boga, se mora dosledno priznavati tudi v delovanji odvisnost od Božje volje in zapovedi, naj jih da in razodeva Bog neposredno, posredno ali jih vtisne v naravo prostega bitja.

Človek je umno bitje, torej tudi prosto bitje — vže iz navedenih vzrokov. Dasi je namreč človek celota, obstoječa tudi iz materijalnega, tedaj sestavljenega in sestavljivega neprostega telesa, vendar je prosto bitje — po plemenitejšem, prevladajočem, vodečem principu in delu, ki je duša, bitje jednostavno, duhovno, razumno.

Vprašanje je, kako se vdejstvuje pri človeku prostost — kajti pri človeku, kot bitju obstoječem iz materije in duha, se mora prostost drugače javljati in vdejstvovati kaker pri zgolj duhovnih bitjih. — Človek vidi, da zemeljska, materijalna, torej drugovrstna in nižja dobra morejo biti in lahko morejo tudi ne biti, da tedaj niso nujna, marveč le kontingentna. Zato se jim lahko odreka, lahko mej njimi zbira, ne ozirajoč se na materijalne svoje težnje. Zaradi tega se prostost navadno definuje kot možnost zbiranja (facultas eligendi.) Težiti pa mora človek k Bogu, kot svojemu nujnemu vzroku in se mu podvreči — ravno tako nujno, kaker nujna je zveza mej vzrokom in včinkom, kaker je bilo že omenjeno. Nujno težiti mora človek k resničnemu, dobremu, lepemu, ki ima svoje bistvo v Bogu samem, kateri je obsolutno resnično, dobro, lepo. — Povdarjati se mora še posebej ta težnja k resničnemu, dobremu, lepemu, ker imajo ta duhovni bit tudi materijalni objekti; človek je pa po svojem telesu v dotiki ž njimi. — To teženje je v človekovo duhovno na-

Digitized by Google

ravo tako vstvarjeno, da bi se morala vničiti (anihilovati), ako bi se vsak sled in vsako znamenje tega teženja hotelo zbrisati. Vsled tega nujnega, bistvenega razmerja duhovne narave k Bogu, mora človek isto tako iz svoje duhovne narave težiti k spolnjevanju Božje volje, Njegovih zapovedij. Spolnjujoč Božjo voljo, spoznavajoč resnico, ravnajoč se po zakonih resničnega, dobrega, lepega pa vdejstvuje uprav človek svoje naravno, bistveno teženje k Bogu, oziroma k resničnemu, dobremu, lepemu. To je pa prvič namen človekov, oziroma njegove duhovne narave — možnost je za to, da se vdejstvuje; — drugič je popolnost — v delovnji (activitas) se pokaže namreč narava, kaj da je. Ako človek tako dela, dela po svoji duhovni naravi, (ki je pa jedina vodilna v njem) — v tem pa obstoji ravno prostost. Ako človek tedaj svoja delovanja vodi, vravnuje v smeri k svojemu pravemu namenu (k Bogu), ravna prosto. Prostosti si ne moremo namreč misliti brez termina, objekta, kateremu služi (circa quod versatur); torej teženje k Bogu in kar je Njegovega in delovanje v tej smeri, ni znak in posledica neprostosti, marveč prostosti. — Tu smo se ozirali le na duhovni del človekov; treba je pa vpoštevati še njegov materijalni princip.

Človek kot bitje obstoječe tudi iz telesa, mora hoteti tudi kontingentna dobra v ohranjenje materijalnega, sestavljenega telesa. Tudi v načinu tega hotenja je prost. Živali hočejo na ta način, da čutni predmet s čuti zaznajo, zaznavši po svojem čutnem nagonu njegovo prikladnost ali ohranjenju svojega življenja ali pa zaroda, ga hočejo v svoj vžitek dobiti; in sicer živali nujno hočejo vselej, kedar zaznajo, in na isti način; merilo je le ona prikladnost. Drugače je pri človeku. Človek ne želi in skuša doseči zvunanje objekte, le ker in kaker čuti zahtevajo, marveč ker in kaker mu jih (rekel bi „in actu secundo“) pamet predstavlja, kaker pamet preje v njih presodi — so li resnična, dobra, lepa, katera mej njimi so boljša. Človek torej teži h kontingentnim dobrom, vkoliker se vjemajo s pametjo, s čuti; presoja jih po duhovnem bitu njihovem (kar je bilo že omenjeno), po zakonih resničnega, dobrega, lepega. Le ako človek na ta način hoče kontingentna dobra, je prost pri njihovem vžitku. V tem je ona karakterističnost človekove prostosti (ako nastopa objednem tudi v materijalnem svojem principu). Ako pa ne vodi človeka pamet, ampak čutnost (ki je materijalnega bistva), tedaj ni prost — on, po svoji duši višje bitje, se pusti vleči in premagati od nižjih, to je zoper njegovo duhovno naravo.

Ako tedaj delovanje obeh principov, duhovnega in materijalnega, združimo, kaker tudi moramo vsled jednotnosti človekove — tedaj bomo rekli, da človek takrat prosto ravna v svojem delovanji, ako vse meri na to, da zadosti svojemu duhovnemu namenu (ki je v zadnjem vzroku Bog sam); tedaj bo tudi zvunanje stvari tako vporabljal, da se njegovo teženje k Bogu,

Digitized by Google

k resnici, in njegovo spopolnevanje ter vdejstvovanje ne bo oviralo, ampak pospeševalo, kar se zgodi, ako dela po pameti, ne po čutnosti. V vsakem drugem slučaju ne dela prosto.

Da človek more delati in dela neprosto, je vzrok čutnost. Čutnost ovira umovo delovanje, kar se zgodi na ta način, da človek zaznavajoč zvunanje objekte le po telesnih čutih obstane pri čutnih vtisih in se jim prepusti; duševno delovanje, vršeče se po abstraktnih zakonih resničnega, dobrega, lepega se tako moti, ovira ali popolno zataji. Volja, odvisna od pameti, obstane isto tako pri čutnih vtisih in se jim prepusti. Ako postane to pri človeku še habitualno, tedaj dobe zvunanji, čutni objekti nanj bolj ali manj močen, prevladujoč in trajen vpliv — zgubi tako človek v večji ali manjši meri svojo prostost, ravnajoč izven svoje duhovne bitnosti. Prepuščajoč se materijalnim težnjam svojega telesa, katerim je (consideratis in se ipsis) vodilo in merilo na živalsko prikladnost, katera je bila že omenjena, se približuje človek neprostim živalim, to je poniževalno zanj. — Prostost se pri človeku krati in taji deloma tudi na ta način (pri zgolj duhovnih bitjih pa jedino le na ta način in popolnoma), da se duh naravnost, bolj ali manj popolno (toda na tem svetu nikoli popolnoma) obrne od Boga, oziroma resničnega, dobrega, lepega; to se pa zgodi z golo, bolj ali manj popolno teoretično in praktično (ne pa pozitivno — kar je v naravi se ne more zgubiti) negacijo Boga, oziroma resničnega, dobrega, lepega. S tem pa človek odpade od svojega namena in pomena, zgubi eo ipso svojo prostost (le v aktu, ne pa v potenci). V obeh slučajih se človek obrne od svojega namena — Boga in resnice k laži, k grehu; njemu se podvrže — je po svetopisemskih besedah suženj greha. Prava prostost je tedaj v teženji k Bogu, resnici in njenem spoznavanji, v kreposti, spolnevanji Božje volje.

Ker more človek v neprostem stanji zbirati i mej samimi zli in sredstvi zanje vsled svoje pameti (čeprav v napačni smeri delujoče), zbiranje (electio) pa je znak prostosti, zato se zdi, da tudi tak človek dela prosto. Zato se ta navidezna prostost s pravo prostostjo večkrat zamenjuje — od tod napačni pojmi o prostosti.

Ne nasprotujejo človekovi protosti, ne kratijo je tedaj pomočki podpirajoč v pravi smeri človekovo voljo — naj so potem nadnaravni, postavljeni pred vsem zoper nasledke izvirnega greha, neposredno oslabljeni človekov um razsvitljujoč, k slabemu nagnjeno voljo neposredno vtrdujoč — milost Božja, ali naj so zgolj naravni pomočki. Odstranivši gibanju ovire, mu mismo spremenili nič njegove narave, smeri in teka, nismo nič vplivali na njegovo bistvo, ono ostane samo po sebi kaker popreje, le pot smo mu pripravili in popravili — ista analogija je tudi v našem slučaju. Prevladajoča čutnost in temu sledeče oslabljenje uma in volje, neposredna averzija od Boga in resnice provzočena od zvunanjega

Digitized by Google

vpliva — to so ovire od zvunaj pristopajoče k človekovi duhovni naravi in jo ovirajoče v njenem razvoju in delovanji. Da bi bile ovire človekovi duhovni naravi immanentne, iz nje same izhajajoče, bi bilo po principu contradictionis to nemogoče, nasprotno jednostavnosti človeške duše. Ako bi to veljalo, bi se človek ne mogel svojevoljno oprostiti teh ovir.

Takošna splošna naravna podpora človekove prostosti je postava. Postava ne krati, ne ovira prostosti; to je razvidno iz njene (postavine) narave. Postava namreč ni nič drugega, kaker določno determinovana sodba pameti izrekujoča, katero dejanje se vjema ali katero se ne vjema z Božjimi zakoni, oziroma zakoni resničnega, dobrega, lepega; zapovedujoča ob jednem avtoritativno, da se morajo prva spolnjevati, drugih se pa ogibati. Postava je torej po duhovni naravi človekovi, njena manifestacija; ni nasprotja mej postavo in prostostjo. Zato človek, ki živi prostovoljno po Božji volji, ne čuti nobenega nasprotja s postavami, ga ne tlačijo — posito, da so v resnici dobre, prave. Čutijo pa nasprotje ljudje živeči, ravnajoči nepošteno, zoper Božjo voljo in pamet; kajti postava, ki je pozitivnega duhovnega bita, je nasprotna po svojem bistvu vsemu, kar je iz materijalnega principa ali pa negativnega duhovnega bita. Ker se pa zdi, da je človek tudi v takem stanji prost zato se tudi zdi in se pogosto zagovarja, da postava nasprotuje človekovi prostosti in jo krati. Kaker sledi iz definicije postave, je namen njen voditi človekova dejanja k njegovemu pravemu, duhovnemu namenu in mu tako s svojo avktoriteto braniti, da ne zaide v neredno teženje k materiji, v čutnost, sploh v dejstvovanja nasprotna njegovim pozitivnim duhovnim težnjam. Iz tega pa sledi ne le to, da postava ni nasprotna prostosti, marveč še celo, da je postava vtemeljena v človekovi duhovni naravi, v njegovi prostosti; pa še več moramo reči namreč da je postava zahteva človekove prostosti. Človek namreč, ki ne dela tako kaker zahteva njegova duhovna narava — njegov plemenitejši in vodilni princip, Božja volja, ki je absolutno popolna, dela nepopolno. Pravico do obstanka, prostega razvoja in delovanja ima pa popolnost (ki je po svojem bistvu nekaj pozitivnega), nepopolnost kot negacija popolnosti (in pozitivnosti) pa nima pravice do obstanka. Zato sme in mora po naravnem, logičnem redu človekova prostost, ki je nekaj popolnega, zahtevati sredstev, da si obdrži prost razvoj, prosto delovanje zoper vse, kar ji je nasprotno in zato nepopolno ali vsaj manj popolno. Dobi pa taka sredstva v postavah.

Prva postava, postava, v kateri temelje vse druge, je naravna postava (lex naturalis,) vtisnena v človekovem duhu samem, notranja; torej nič drugega kaker pamet vsakega posameznega človeka; ona pamet, kakeršna je v svojem delovanji po nujnih in večnih zakonih resničnega, dobrega, lepega sama

Digitized by Google

na sebi nekaljiva, prosta vsakega zvunanjega vpliva. Njena avktoriteta je vtemeljena v zakonih bistveno vstvarjenih človekovemu duhu, v zakonih resničnega, dobrega, lepega; ker imajo pa ti zakoni svoje bistvo v Bogu samem, zato je zapovedovalna oblast v naravni postavi posredno vsemogočni, nespremenljivi Bog sam; radi česar po pravici imenujemo naravno postavo tudi večno postavo. Človek se, če vsaj ne expicite, gotovo pa implicite zaveda, da mu je to postavo dalo višje bitje. Ker so oni večni zakoni naravne postave bistveno in nujno spojeni s človeško pametjo, jih ravno zato človek nikdar ne more zatajiti, če tudi zoper nje dela, pri vseh njegovih delih ga obsojajo, so li ž njimi skladna ali ne. Kakošno je razmerje mej naravno postavo in prostostjo, je razvidno že iz povedanega; povedano tu še tem bolj velja, ker je tu postava človekova pamet sama, kaker je v njem samem, ne le kaker od zvunaj k njemu pristopa — kot je pri drugih postavah.

Naravna postava pa ni merodajna in veljavna le za posameznika, za njega samega; ozirati se mora tudi na druge, ker je človek po svoji naravi družbeno bitje — ens sociale, in ker so v človeku zaradi njegove jednotnosti vse naravine možnosti v tesnem razmerju mej seboj. In res je tudi tako, kar razvidimo iz onih naravnih zakonov, ki človeku nalagajo določen ozir na druge n. pr. do starišev, dobrotnikov; iz zakonov, ki prepovedujejo bližnjemu škodovati ali ga k velikodušnosti do drugih napeljujejo i. t. d. — Prav zaradi tega morajo dosledno tudi zgolj človeške postave (ki jih ljudje sami sestavljajo in so družbene postave) temeljiti jedino le v naravni postavi — ne oziraje se na to, da mora sploh vsaka postava temeljiti v naravni postavi, ker drugače ni postava, ako ne stoji na podlagi zakonov resničnega, dobrega, lepega (kaker je bil že omenjeno pri označevanji postave sploh). Le taka postava more posamezuike mej seboj in v celoto družiti, ker je z naravo skladna. Človeške postave, ki niso sestavljene na tej podlagi, so nasprotne prvič človekovi duhovni naravi sploh, nasprotne zato tudi družbenosti njegovi, zato take postave nimajo do obstanka niti pravice (ker so sovražne človekovi naravi), niti moči (ker nimajo nobenih pozitivnih tal.) — Našo trditev potrjuje tudi to, ker človeške postave, ako so v resnici prave, resnično na naravni postavi slone. Kajti nekatere človeške postave niso nič drugega, kaker naravni zakoni, izraženi v določni obliki, služeči v to, da se z njihovo pomočjo doseza skupno dobro kake družbe n. pr. države, ali vsaj ovirajoči, da se ne škoduje skupnemu dobru in teženju k njemu, zakoni vkrepljeni še s človeško sankcijo. Način, kako se mora skrbeti za skupno dobro, tu še ni določen. Druge človeške postave so pa še le izpeljane iz naravne postave; to so take postave, katere dejanja, vedeča k skupnemu dobru pa zapovedana že od naravne postave natančneje določujejo, se spu-

Digitized by Google

ščajo v način, kako je treba taka dejanja, da vodijo k skupnemu dobru, izvrševati.

Iz vsega tega pa sledi, da so postave kake družbe, recimo države, le tedaj dobre, v resnici postave, ako so na podlagi naravne postave; pa jedino le tedaj, kajti ako niso na tej podlagi, so že eo ipso napačne, škodljive. da, niso več postave, kajti naravna postava, na kateri slone ima vse bistvo (totam rationem) postave, kaker smo že videli; naravna postava obstaja pa le z zakoni resničnega, dobrega, lepega; mej resničnim, dobrim lepim in pa mej neresničnim, slabim pa ni nobenega srednjega — sledi torej, da postave, ki so izven naravne postave (če tudi niso naravnost zoper njo), so tudi izven bistva postave, niso torej prave postave, sploh postave ne. Zato take postave tudi s tega stališča nimajo moči in pravice do obstanka. — Drugič, skupno dobro dotične skupine samo ne sme biti nasprotno naravni postavi; ako je nasprotno, je to ne le zoper človekovo naravo, njegov namen, marveč je tudi zoper namen družbe, recimo države same, katera je le zato tu, da človek v nji lažje doseza svoj namen, se lažje spopolnjuje. Da, še več, pravo, skupno dobro ni le nenasprotno človekovi naravi, marveč ono v zadnjem vzroku vbstoji uprav v podpiranji, pospeševanji človekove narave; kajti ako morajo vsa človekova dejanja, in pri vseh ljudeh, ako hočejo prav in prosto delati, meriti na to, da človek spopolnjuje svojo naravo in svoje duhovne težnje in tako doseže svoj namen, in ako človek ravno s tem namenom stopa v družbo, državo, da bi lažje dosegel v nji svoj namen, tedaj mora očividno obstati skupno dobro družbino, državino v zadnjem vzroku ravno v pospeševanji tega človekovega namena. Zato mora družba, država, ako hoče spolnjevati svojo nalogo, vse odvračati in zatirati, kar nasprotuje naravni postavi, pozitivnim Božjim naredbam (ki so vedno po človeški naravi — kajti Bog si ne nasprotuje v svojih delih), spopolnevanju človekovih duhovnih teženj in v tej temelječi prostosti. Nasprotujejo pa pred vsem sledeče splošne zlorabe. Libertas dicendi et scribendi. Tu je namreč nevarnost, da se naposled govori in piše zoper osnovne temelje človeške družbe, da se prevračajo naravni in pozitivni Božji zakoni, ter se tako ljudje odvračajo od svojih pravih teženj, od Boga. Takošni ljudje napadajo pravo dobro posameznikov, napadajo skupno dobro družbino, državino. — Isto tako in iz istega vzroka pogubna je tudi tako zvana libertas docendi. Pa tu je krivnja v nekem oziru še večja. Učiti se sme namreč le resnica, kajti za njo je človek vstvarjen, k nji mora težiti. Kdor torej uči resnici nasprotno (kamor se vsled te svobode pride), posega sovražno naravnost, neposredno v duhovno naravo človekovo, skušajoč jo naravnost, neposredno odvrniti od resnice in Boga, absolutne resnice. Nevarnost za človekov namen, za njegovo prostost in za skupni družbeni na-

Digitized by Google

men je tu še večja, ker se začne tu pri temelju, korenini spodkopavati.

Ako se vse te zahteve glede človeških (društvenih) postav in glede skupnega društvenega dobra, spolnjujejo, tedaj in le tedaj tudi človeške postave, družba, država ne nasprotujejo človekovi prostosti, marveč ji še le pomagajo do popolnejšega razvoja in delovanja, kaker se je že omenilo. Človek je torej prost tudi v družbi, v državi.

Ako se te dvojne zahteve spolnjujejo, tedaj je tudi avktoriteta, sankcija človeških postav vtemeljena, pravična, pa tudi zdatna. Ako se pa ne spolnjujejo, je nevtemeljena, krivična, zato človekovi prostosti nasprotna. Eo ipso namreč, ako slone človeške, društvene postave, družba, država na naravni postavi, v kateri je vtisnena sama Božja avktoriteta, kaker vemo, imajo take človeške postave posredno v sebi tudi Božjo avktoriteto, človeška avktoriteta in sankcija je pri njih še le nekaj sekundarnega, pomožnega. Odtod njihova trdnost, gotovost. Ako pa človek, iziroma družba, država zavrže naravno in pozitivno Božjo postavo kot podlago, tedaj odpade ona gotovost, zanesljiva in trdna avkoriteta. Teoretični in utilitetni principi, katere je postavil zmotljivi človeški um brez ozira na naravno postavo za postavo, niso nujni, marveč le zvunanji, akcidentalni, ker nimajo podlage v človekovem bistvu; zato so spremenljivi, negotovi. Neskladnost teh principov s človekovo naravo ljudi, rekel bi, odganja od spolnjevanja takih postav — ni nobene človeka obvezujoče moralne sile v njih. Avktoriteta se more obdržati le s silami, ki so pa nasprotne človekovi prostosti. Tu je odprta pot onemu nenaravnemu despotizmu in servilizmu.

Iz vsega premišljevanja o človeških, društvenih postavah slede te posledice. Ker ima vsak človek kot prosto, umno bitje pravico in dolžnost na pravi način spopolnjevati svoje možnosti in v družbo vstopa s tem namenom, da bi v nji ložje dosegel svoj smoter, zato ima vsak pravico do varstva postav družbenih kot sredstev v dosego svojega namena — biva torej jednakopravnost v družbi, državi in je vtemeljena v človekovi naravi sami, vtemeljena v namenu družbinem, državinem. Suženjstvo je torej protinaravno, krivično. — Sledi pa nadalje tudi, da more vsak človek biti pokoren postavam družbe, v kateri je. Kajti družba, država je vsled naravne človekove družbenosti vtemeljena torej v človekovi naravi sami; ker pa Bog tudi po naravi razodeva svojo voljo, zato je družba pozitivna, dasi posredna vredba Božja. Zato je človek kot družbeno bitje omejen na družbo, dolžan gledati tudi na korist drugih, oziroma na skupno družbino dobro. Skrbi pa za to, ako spolnjuje postave vodeče k skupnemu dobru. Pokoriti se jim more tudi zato, ker so te društvene postave posredno izpeljava iz večne postave, a v teh je Božja avktoriteta vtisnjena.

Digitized by Google

Rekli smo že, popolnost človekove narave obstoji v tem, da teži k resničnemu, dobremu, lepemu — z jedno besedo k Bogu in to težnjo vdejstvuje; v Njem ima človekov duh pravi namen, jedino pravo dobro. Ako se ta naravna, človeku bistvena težnja ne ovira, marveč se ji pomaga še le do razvoja, vdejstvovanja, tedaj je človek prost. Da se pa ta težnja k Bogu, k resnici ohranja, spopolnjuje, vdejstvuje, tedaj tudi podpira in se človek tako bolj in bolj bliža Bogu, svojemu početniku, dobru (v čemer je tudi popolnost), za to skrbi vera. Človek kot razumno bitje namreč mora svoje teženje k Bogu izražati na sebi naraven — razumen način, stori pa to s češčenjem — to je pa objekt veri. Vera je torej, kaker se more iz prejšnjega sklepati, potreba, zahteva človeške narave, potreba, zahteva človekove prostosti. Libertas conscientiae je torej izključena iz človeške narave. Izključena je tudi iz družbe, države. Kajti človek vstopa v družbo, državo zato, da lažje doseže svoj namen, se lažje spopolnjuje; vera pa je, katera človeka v njegovem spopolnjevanju vodi in podpira; zato družba, država ne sme biti indiferentna za vero. Drugič družbino skupno dobro obstoji v zadnjem vzroku, v podpiranji spopolnjevanja človekovega, družba, država mora za časna dobra le v tej smeri skrbeti; ker pa vera najbolje pospešuje ono človekovo nalogo, zato mora družba, država vero ravno tako nujno braniti, njeno izvrševanje podpirati, kaker nujno mora skrbeti za skupno dobro. Tretjič je vero ravno isti dal in zapoveduje vero imeti, kateri je tudi v človekovem družbenem čutu sam družbo, državo vtemeljil — namreč Bog; Njegovo delovanje je jednotno.

Človek je specijelno vstvarjen, da teži k resnici, k Bogu — absolutni resnici in da jo spoznava — za to skrbi pa vera; resnica je pa le jedna; teženje k Bogu je tedaj pravo, ako je resničo, a to je le jedno; tedaj se tudi mora imeti in spolnjevati le jedna vera; od Boga samega bi bilo protislovno, tedaj nemogoče, da bi Bog pustil, da bi se po veri, ki jo je Sam dal, človekovo teženje k Njemu vdejstvovalo na neresnični, popolnosti, resnici nasproten način. Izključena je tedaj iz človeške narave, pa tudi iz družbe, države, kaker je samo po sebi umevno, libertas cultus.

Vera obsega tudi naravno postavo. Zato je vera velike važnosti ne le za pravo prostost, nravnost posameznega človeka, marveč je tudi iz istega vzroka velike važnosti tudi za družbo, državo. V veri ima država isto tako trdno oporo, kaker v naravni postavi sami. Z druge strani imajo pa tudi državljani v veri, ako se ji pusti voditi družba, država, najboljše zagotovilo, da se jim ne bo kratila prostost, da se jim bo v resnici skrbelo za skupni blagor in sicer za pravi skupni blagor.

Rekli smo, da sta družba in vera vtemeljeni že v človekovi naravi. Rekli smo tudi, da je družbin, državin namen v prvi

Digitized by Google

vrsti čuvati nad vnanjimi skupnimi človeštvenimi dobri, skrbeti tako rekoč za „zvunanjega“ človeka, še le posebno, implicite, pa skrbeti za spopolnjevanje človekovo, oziroma njegovih duhovnih teženj. Mora biti pa še družba, ki čuva nad „notranjim“ človekom, in ga v prvi vrsti, naravnost in neposredno podpira v spopolnjevanji in vdejstvovanji njegovih duhovnih teženj — ta družba je verska družba. Tudi ta družba ima popolno, da, še večjo pravico do obstanka, prostega razvoja in prostega delovanja, kaker pa druga družba, država — ker je njen namen popolnejši, nujnejši, univerzalnejši, ker se v prvi vrsti in neposredno obrača na zahteve človeškega duha, ki so pri človeku prve, plemenitejše, vodilne — Kaker je pa prava in jedino opravičena vera le jedna, zato more biti le jedna prava verska družba — ki je sedaj cerkev, katoliška cerkev. — Videli smo pa, da vera ni nasprotna niti človekovi naravi sploh in njegovi prostosti, niti družbi, državi, marveč da je še le potreba, zahteva obeh, v obeh vtemeljena; logično velja tedaj isto tudi o nositeljici vere — o cerkvi. Cerkev je tedaj tudi v tem smislu popolnoma opravičena in vtemeljena v obstanku, prostem delovanji, in ni nasprotna državi. — Kaker pa imata posamezni človek in družba, država v veri največo in najzanesljivejšo oporo, tako jo imata tudi v njeni nositeljici — cerkvi. Da, cerkev zato tudi zasluži, da jo država podpira v materijalnih ozirih. — Ker je pa cerkev popolnoma prosta in opravičena v svojem obstanku in delovanji, ker ima še prednost pred državo, zato si država (ako hoče biti pravična in, je logična, dosledna) ne sme le ne vpokoravati si cerkve in jo ovirati v prostosti, marveč država se mora — kot nepopolniša družba v svojem delovanji bolj ali manj prepuščena zmotljivi človeški pameti — pustiti vplivati od cerkve — kot družbe, ki ima prednost pred njo, je popolnejša, vojena neposredno od resnice, Boga. To ne škoduje časti — k popolnejšemu stanju se dvigati, to je častno. — Poslednji vzrok, ki opravičuje cerkev v njenem obstanku in prostem delovanji, pa je, da je cerkev neposredna, pozitivna vstanova Boga samega — vstanovljena v podporo in pospeševanje človekovega glavnega namena. Bog si pa v svojih delih ne nasprotuje, torej tudi ni cerkve vstanovil proti naravi, ampak po naravi človekovi.

Preželj, bogoslovec.

Digitized by Google

Načela naravnega prava v okrožnici o delavskem vprašanji.

(Rerum novarum)

Bog je človeka vstvaril, da bi ga ta spoznal, častil in le njemu služil. Dal mu je prosto voljo, da se on sam za to odloči. Če to stori, prejme kot plačilo večno srečo in veselje po smrti; to pa obstoji v blaženosti, v gledanji Gospoda iz obličja v obličje. To je končni, najvišji in zadnji namen razumnega bitja, krone stvarstva, človeka, namen, katerega bi posameznik le nepopolno, ali pa še celo ne dosegel; kajti čim višji je namen, tem več sredstev se rabi v njegovo dosego, in vseh nima posameznik; zato je dobrotljivi in modri Stvarnik človeka vstvaril kot družno bitje, da namreč z združenimi močmi deluje v dosego zadnjega namena. Narava potemtakem druži človeka, narava odmeri mu nalogo, katero ima dovršiti v družbi; zato pa tudi človek, ki je zgrešil svojo nalogo vsled napačnega poklica, ne koristi družbi, ampak jej le škoduje, ker jo odvrača in ovira od skupnega namena. Narava da mu tudi pravice, katere varujejo njegovo prosto voljo, njegovo osebo in njegov obstanek; a ona mu tudi ob jednem narekuje dolžnosti do bližnjega. To je prvi pogoj družbe; brez tega je njeno bivanje nemogoče, brez tega je slabeji prepuščen pohotnosti močnejega. Le na ta način je zagotovljen red v družbi in tega naredi ravno jednotnost, ki vlada med udi; ta pa ima svojo podlago v oni avtoriteti, ki vodi družbo do končnega namena. In ta avtoriteta je Bog sam, a posredno, njegovi namestniki na zemlji. Brez avtoritete ni jednote, brez te ni reda, in brez reda ni družbe. Družba toraj ni mehanična skupina, delovanje njeno ni pogojeno zunaj nje, marveč v nji sami; v naravi posamnikov, ki jo sestavljajo ima svoj temelj, zato je organična in se lahko imenuje moralno telo. Vsoto p r a v i c vseh udov tega moralnega telesa pa zavzema naravno pravo in to je merodajno za družbo, v tem je zagotovljen njen obstanek, ker ono izvira iz naravnega pravnega reda. Taka je jedino prava podlaga človeške družbe, le ta omogoči duševno in gmotno blagostanje človeštva, le ta ga pelje do končnega namena.

Tedaj pa je novodobno modroslovje državo kot izvor vsega prava proglasilo. Država je Bog, ona je vsegamogočna; kar ta določi, se mora kot pravo spolnjevati, a zunaj nje ni nič, toraj ne naravnega, ne božjega prava. Ta nauk je naravna posledica modroslovja, katero uči, da je človek prvotno kot divjak živel po brlogih in se je s časom povzdignil do omike. Pospeševali so ga nemški modroslovci. Vsplodilo je ta nauk protestanstvo dovrsili ga

Digitized by Google

Kant, Hegel in drugi s svojim panteizmom in materijalizmom. Znanstveno nam teh zmot in sovražnikov naravnega prava in zato tudi človeške družbe niti zavračati treba ni, ker obsodijo jih njihove posledice popolnoma. Teorija teh učenjakov prešla je do danes popolnoma v prakso. Naravno pravo in ž njim red v družibi sta zgubila svojo veljavo; zato se je pravno razmerje med posameznimi udi družbe, (to je med stanovi) popolnoma spremenilo (in vničilo). Mogočneji, ki ravno gospodari, skrbi le za se. Vse si dovoli, a tega mu niti na misel ne pride, da bi imel kake dolžnosti do svojega podložnega bližnjega; in tako tega izkorišča v svoj prid in ga zaničuje prav po Darvinovi teoriji. Tako se je prav po selekciji na jedni strani nakopičilo silno bogastvo, a na drugi jednako vboštvo. Nastala sta dva sovražna tabora, na jedni strani kapitalisti delodajavci, a na drugi delavci. In ta razlika še vedno bolj in bolj raste. Toda gremo že na dvanajsto uro, in zato mora biti kmalu konec te nejednakosti.

Za blaginjo človeštva vedno vneti sivolasi vjetnik v Vatikanu, vjetnik pravim, a le po telesu, pač ne po duhu, je v svojih izvrstnih okrožnicah vedno pogumno in odločno zavračal pogubne zmote sedanjega časa in kazal pot rešitve. V okrožnici „Rerum novarum" pa nas uči modri starček, kako zasuti prepad, ki loči delavca in delodajavca. Naša naloga je, pokazati, v koliko so sv. Oče to storili na podlagi naravnega prava.

Zadruge so bile oni ostrog, kateri je stoletja obrtnika branil pred sovražniki in mu pomagal do vedno večjega blagostanja. Podlago imajo v naravi človekovi, ker ta namreč druži ljudi, ki se pečajo z istim poslom, ki hrepene po istem cilju. In z združenimi močmi se da vse doseči. Zato so zadruge svoj namen tudi vspešno dosegale; to nam priča zgodovina srednjega veka, ki govori o cvetoči dobi obrtnikov in drugih stanov.

Modroslovci pa, ki so proglasili otemneli človeški razum za najvišjo postavo in oznanjevali osvobojenje iz srednjeveških okov, provzročili so prekucije prejšnega stoletja; te vničile so zadruge delavskih stanov in ž njimi ob jednem njihovo — blagostanje.

Delniške družbe, vstanovljene na kapitalu in obrestih, so zrastle na razvalinah zadrug. Ljudje, ki o kakem obrtu niti pojma nimajo, dobili so tega v roke in vničili poštene in izurjene obrtnike. To omogočil jim je kapital in pa zlata svoboda, ki je razbila srednjeveške okovi, v katerih so „zdihovali" srednji stanovi. In tako mali obrtniki danes več ne morejo s krutim kapitalom konkurirati; posledica tega je njihov pogin. Je li to pravično? Socijalni demokratje in po njih zapeljani delavci mislijo si pomagati s silo s prelivanjem krvi, z oropanjem kapitala, kateri je po njihovih mislih le neizplačen delavski zaslužek; na to mislijo komunizem vpeljati.

Toda sv. Oče zavračajo jih odločno in jim dokažejo, da se

Digitized by Google

na ta način vprašanje ne bode rešilo, ampak še bolj zamotalo, ker njih postopanje bilo bi zoper vse naravne pravice. Po naravi ima namreč človek pravico do posestva. Duša loči ga od živali, katera živi le za sedanjost. Duša njegova gleda v prihodnjost, pozna namen in vsled svoje razsodnosti voli in zbira, kar je v dosego namena pripravno in potrebno; in to je gotovo posestvo, katero daje vsega, kar zahtevajo potrebe njegove; kajti vse zahteve potreb imajo vir v zemlji. Prva pravica človekova je pa gotovo ta, da on biva. Kdor bi ruval zoper njegov obstanek — in to dela tisti, ki mu brani zadostovati potrebam — ta dela zoper naravo. Toraj nihče nima pravice do osebnega imetja bližnikovega. Še bolj potrjuje nam pravnost in nedotakljivost osebne lasti njen postanek. Bog ni zemlje sam razdelil med človeški rod, ampak je to prepustil človeku samemu. Ta zbral si je pripraven kraj, kjer ni bilo še nikoger druzega, in ga je začel pridno obdelovati, ker vedel je, da je od njegove pridnosti odvisna množina pridelkov. Pusto spremenil je v rodovitno polje in tako zemljo sebi nekako sorodno napravil. Mnogo svojih močij je pustil v njej. Kdo bi mu toraj mogel odrekati pravico do te zemlje? Ljudje tudi niso vsi jednako močni, pridni, varčni in razumni. Krivično potemtakem zahtevati jednake dele posestva. „Kdor ne dela, naj tudi ne je!“ pravi gotovo že koliker človeški rod stari pregovor. Res lepo bi bilo, ko bi lepega jesenskega dne prišli socijalni demokratje, komunisti, ki so čez poletje jedli in pili in lenarili, med tem ko sta vbogi kmetič in pošteni delavec od zgodnjega jutra do poznega večera v potu svojega obraza delala, in bi rekli: Ti pridelki niso samo tvoji, ampak jih bomo skupno vživali. Oddaj jih toraj s svojimi tovariši v državna skladišča, in država bode jih med vse državljane jednakomerno razdelila. Tudi državna oskrb bila bi popolnoma zoper naravne pravice, ker človek z družino in osebno lastjo bival je, ko o državi še niti duha in sluha ni bilo. No, in kdo naj bi potem vladal in oskrboval to komunistično državo? Tudi dostojanstva morala bodo jednako med vse razdeljena biti. Kako iz te zadrege pomoči, ker policaj, čevljar vendar ni isto kot kak general ali minister? Prav lahko! Policaj zamenjal bode koncem meseca svojo službo z generalom, čevljar pa z grofom!

Dalje potrjuje nam osebno lastniško pravico človek kot družinsko bitje. Ni pravične človeške postave, ki bi človeku naravne in prvotne pravice do zakona odreči mogla. Bog sam jo je posvetil, ko je vstvaril prvo dvojico in ob jednem kal množenja v njih z besedami: „Rodite in množite se!“ S tem bila je vstanovljena družina, prva in najstareja družba, ki ima kot taka sama, neodvisno od države svoje pravice in dolžnosti. Za njo velja še mnogo bolj pravica do osebne lasti, ker oče nima dolžnosti skrbeti samo za se, ampak za vso družino. Skrbeti mora tudi za prihodnjost svojih

Digitized by Google

otrok, v katerih se on nadaljuje. In kako bi mu bilo to mogoče, ako ne bi imel zadostne lastnine, ali če bi bil včinek provzročen po trudu njegovih rok ne njegov, ampak druzih, kar je popolnoma protislovno, ker vzrok in včinek sta bistveno zvezana. Otroci so last starišev; ti imajo pravico in dolžnost odgojevati jih. Zato je tudi proti naravnemu pravu, da se država vtika v družino in v vzgojo otrok in tako siloma ruši družinske vezi in krči njene pravice. Je li to pravično, da morajo otroci, ki komaj nekoliko odrastejo in bi lahko za pastirje odvrnili, v nekaterih krajih skoro celi dan v šoli presedeti in se tu vrhu tega še več slabega kot dobrega nauče? Ali, kjer nimajo svojih otrok, ki bi opravljali to službo, morajo najeti in plačati pastirja, in če ta ne obiskuje redno šole, morajo kazen zanj plačevati? Namen in naloga državina je, čuvati pravice posameznikov, skrbeti za javno varnost in red, ter tako pospeševati gmotno blagostanje državljanov. Le v teh zadevah sme se vtikati v družino, več ne. Toda dela li tako? Danes ne! Danes si dovoli vse. Pravice naravne niso jej več svete, ker jih noče poznati, ampak je sebe proglasila za najvišjo postavo. No, zato se pa državi narodje vedno bolj odtujujejo.

Nedotakljiva je toraj zasebna lastninska pravica, sveta je družina. Kdor koli tedaj moti to dvoje, greši zoper naravno pravo. Kdor tedaj državi vse pravice pripisuje, in kdor se poteguje za komunizem, ne bode rešil socijalnega vprašanja. Kako tedaj odpomoči?

Socijalisti trde, da je visoke in nizke, revne in bogate treba v jedno vrsto staviti in tako razloček poravnati. Toda v družbi vlada nespremenljivi red in ta je razločeval vedno različne (dele v družbi) stanove v njej. Stvarnik naredil je truplo prvega človeka iz različnih udov in vsakemu določil svojo nalogo. Jedni opravljajo imenitnejo službo, kot drugi, a vsi delajo v dosego skupnega namena, v ohranjenje celega organizma. In če je tudi najneznatneji ud bolan, že trpi in hira cel organizem, celo telo. Čim višjo nalogo pa ima kateri, tem večjo odgovornost ima tudi glede celega telesa. Ravno tako razmerje vladati mora tudi med udi moraličnega telesa človeške družbe. Nemogoča je enakost, ker neenake so telesne in dušne zmožnosti, pridnost, moč, zdravje, razum, volja itd. Različne so tudi potrebe te družbe. Vse to zahteva različne stanove, ki so vsled svojega manj ali bolj važnega delovanja v dosego končnega namena tudi manj ali bolj imenitni v družbi in vživajo nejednako posest. Odlikujejo se posebno takozvani duševni stanovi, katerim je skrb za duševne potrebe; duša je namreč v primeri s telesom neskončno imenitneji del. Vzemimo pa, da vsi ti vzroki, nejednakosti padejo in da se posestvo med vse jednako razdeli. Kaj bi sledilo iz tega? Vsak oče delil bi zemljo in premoženje po jednakih

Digitized by Google

delih med svoje otroke in nazadnje bi se od teh majhnih deličkov nobeden ne mogel živiti; tako delajo na Nemškem, kjer se po nekaterih krajih tako zemlja kosa, da otrok dobi za delo kos, na katerem more le jedno drevo rasti. Kdo pa bi potem zadostoval drugim potrebam? Ali bi bil vsakdo objednem obertnik za vse, ker delodajavca in delavca bi ne bilo?

Jednakost je nemogoča, a zato ni med njimi nespravljivega nasprotja, ker narava sama jih vravnava v jedinost in soglasje; ona zahteva složno medsebojno razmerje; pa ravno to razmerje je danes vsled že navedenih vzrokov nepravo; zato je je zopet treba vravnati in nasprotje je poravnano. To težavno nalogo pa zamore zvršili le najbolj popolna družba — cerkev. Človeška družba se namreč ne deli le v različne stanove, ampak po svoji naravi obsega tudi veliko bolj popolno družbo: cerkev. Družbe: družina, država in cerkev so ravno tako neobhodno potrebne kot razdelitev v stanove. V njih je človeška družba konkretno vresničena. Vsaka izmed njih ima svoj poseben namen, prvi dve naravnega, a namen cerkve je nadnaraven in toraj mnogo višji. Ona je nesporedno od Bogu vstanovljena. Vse tri so pa in morajo biti v svojem delokrogu samostojne in medsebojne neodvisne. Cerkev je v prvi vrsti zmožna delavsko vprašanje rešiti. Država pa ima pri tem važnem poslu sodelovati.

Kako izvrstno je cerkev to nalogo reševala, priča nam zgodovina. Na robu propada bil je Rim glede moralnosti, ko je stopil skozi njegova vrata vbožen ribič od genezareškega jezera. Koliko več kot prostih državljanov bilo je takrat sužnjev, ki niso Rimljanu veljali nič več kot neumna žival. Kako žalostne bile so takrat sploh socijalne razmere. A nauki, da je suženj tudi po božji podobi vstvarjen, in toraj pred Bogom ravno toliko velja kot sloboden državljan, da delo ni sramotilno itd. premagali so mogočno rimsko cesarstvo. Pavlov list do Filemona nam je posebno dražesten spominek za socijalno delavnost cerkve. Tako delovala je cerkev vsa stoletja, tako deluje danes, in upajmo, da bode z božjo pomočjo rešila tudi današnje dasi zelo pereče socijalno vprašanje.

V dosego nadnaravnega namena je cerkev in na tega je ona vedno opozarjala reveže in bogatine. Kdor nima vere na življenje in ž njim na plačilo in kazen po smrti, ta prav dosledno trdi, da je krivica, ker se nekaterim tako dobro godi, a drugim slabo; pri njem zgine pojem pravnih dolžnostij, in življenje mu je res prava zagonetka. Cerkev pa ima ravno večnost za merilo, in zato je le njej mogoče reveža in bogatina zbližati. Pri tem se jej niti ni treba sklicevati na pozitivne zakone, ampak vse lahko vtemelji in dokaže z naravnimi. Tako n. pr. nesmrtnost duše.

Prepričanje pa, da bode po smrti večno plačilo vžival, to-

Digitized by Google

laži reveža in prepreči nevoščljivost proti bogatinu. Ta pa tudi lahko spozna, da tam nima več mnogo dobrot pričakovati, ako bode tu živel v razkošji, a revežu nič pomagal. Če bode pa v-žival zmerno in porabil toliko, koliker res vse njegove potrebe zahtevajo, a od preobilnosti dal vbožcem, rabil bode s tem pravično in dobro svoje imetje, in potem se mu ni nič bati.

Dobro nam potrdi dolžnost bogatinov, pomagati revežem, razmerje med udi v družini, v kateri močni, zdravi in odraščeni udje ne delajo le za se, ampak tudi za nedorasle in bolne.

Ko se ti temeljni nauki človeških pravic in dolžnosti začno spolnjevati, zavladala bode zopet sprava med bogatini in reveži, vezala bode obojne bratovska ljubezen.

Tudi podpiranje ali miloščina ima toraj svoj izvor v naravnem pravu, in sv. vera krščanska jo je le še bolj razvila. Saj je vender popolno naravno, da zemlja rodi za vso veliko človeško družbo, in le kdor je nevreden njenih darov, jih ne more zahtevati. Revež pa ni sam kriv, vsaj navadno ne, ako nima nič lastnine; zato je pa že narava skrbela, da se na kak drug način preživi. Tudi država ima v tej točki široko polje za obdelovanje. No, in nekaj tudi res stori; ona namreč skrbi, da se zidajo bolnišnice, določila je postavno, da mora delavce, kateri se ne morejo več sami preživiti, občina, v kateri so očetje rojeni, rediti; toda s tem le še bolj tlači nižje stanove, a dela za delodajavce, katerim so pustili delavci vse svoje moči, a na stara leta se jim ni več treba brigati za nje. Tu bi bilo treba radikalne preosnove. Res, da višji stanovi, ki neposredno za blagor države delujejo, višjo stopinjo v njej zavzemajo; toda je tudi delo njenemu obstanku neobhodno potrebno, in delavci so ravno tako državljani. Da, če vzamemo vse obrtne stanove s kmetom skupej, je teh mnogo več, in oni so podlaga državi, višji stanovi so zaradi njih. No, in ker je namen državi, skrbeti za splošno blagostanje, morala bi se brigati za delavce in jim zagotoviti primeren del dobičku pri izdelkih, da bi se delodajalci ne mastili, kaker se, a delavci stradali. Celoto mora ona varovati, ne pa njih, kateri so varstva manj potrebni. In zakaj se danes to godi povsodi? Zato, ker se je država oddaljila od svojega namena, ker je zavrgla naravne in božje zakone in je sama sebe proglasila za boga? Cerkev je vklenila v spone, zato krši zahtevo pravičnosti, ki veleva dati vsakemu svoje. Tako rasvitljeni starček Lev XIII. na podlagi naravnega prava.

Delavec pa nima skrbeti le za telesne potrebe, ampak mora tudi za dušo kaj storiti, ako hoče svoj končni namen doseči. On mara tudi Boga moliti in častiti; a bogočastje zahteva časa, in ta se mu mora dovoliti od delodajavca (pa tako, da svojim časnim potrebam vsejedno lahko zadosti). Doma imajo mnogi tudi družino, in očetova dolžnost je, da tudi tem nekaj časa v odgojo

Digitized by Google

RIMSKI KATOLIK

ŠESTI TEČAJ

IV. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1894

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Na znanje.

„Rimski Katolik“ bo kaker letos, tako tudi v bodoče izhajal vsak tretji mesec enkrat, in sicer koncem januarija, aprila, julija in oktobra.

Vsak zvezek bo obsegal s prilogo vred najmanj štiri pole t. j. 128 strani v dosedanji velikosti.

Naročnina za celo leto znaša dva goldinarja. Pošilja naj se vedno le vpravništvu, ne pa vredništvu.

Vpravništvo od novega leta naprej ne bo več v „Hilarijanski tiskarni“, ampak na Travniku (Piazza grande) št. 13. Sèm naj se naslavljajo tudi dopisi na vredništvo.

Je več gospodov naročnikov, kateri nam niso še plačali za l. 1894, nekateri celo za 1893; prosimo jih vljudno, naj nam blagovolijo v kratkem poslati naročnino, ki je pač tako nizka, da moramo trpeti celo gmotno izgubo, ako se nam vestno ne odrajtava. Da bi pisali za denarni dobiček, na to niti mislili nismo nikdar. Treba le vedeti, koliko knjig, koliko strokovnih in druzih listov je treba pri spisavanji in vrejevanji lista, kakeršen je naš.

Naročnina za l. 1893 in 1894 naj se še pošilja „Hilarijanski tiskarni“, za l. 1895 pa vpravništvu „Rimskega Katolika“ na Travniku št. 13.

„Danica.“

Kaker poročamo na drugem mestu, osnovalo se je na Dunaji dolgo zaželeno slovensko akademično društvo „Danica.“ Mlado društvo toplo priporočamo naklonjenosti častite duhovščine in vsega katoliškega razumništva. Potrebščine so posebno v začetku velike; omisliti si je treba marsičesa: pohištva, listov, knjig; najemščina je visoka. Pokažimo z dejanjem, da znamo čislati mlade junake, kateri nevstrašno izpoznavajo načela naše sv. vere v krogih, ki so se vže zdavno izneverili Bogu in Kristusu. Da bi „Danica“ nikdar ne zašla slovenskim akademikom na Dunaji!

Zanimiv govor,

kakeršen se vže zdavno ni slišal iz ust avstrijskega šolnika, imel je pl. vit. Klodič Sabladoski, ces. kr. šolski nadzornik, meseca septembra, o priliki šolske razstave v Gorici. Temeljito in obširno je dokazal, kako nezmiselna in jalova je nravstvenost qrez vere. Govor je v vseh delih logično speljan in vsestransko dovršen. Predmet sam

Digitized by Google

e času nad vse primeren, da, mi smatramo govor za nekako obsodbo denašnjega liberalnega šolstva; treba le misli, ki jih je govornik razvil, vpotrebiti na našo šolo. Njegove stavke bi mi kar brez pomisleka podpisali, ker izgovarjajo v bistvu to, kar smo tudi mi v svojem listu v raznih oblikah učili. N. pr: «Verski duh mora prešinjati vse učenje v šoli in mora služiti nravnosti za podlago.» Ali pa: «V katekizmu teh (liberalnih) gospodov ne velja šesta zapoved Božja.» Tako je! Mi britko skušamo resnico teh besed — Želimo le, naj se ravno tako odkrito in prepričevalno govori na višem mestu, od koder edino smemo pričakovati preosnove našega šolstva v smislu onih vzvišenih krščanskih naukov, katerih se govornik ni sramoval javno pred svetom izpovedati

Jojmene revčeta, mi — kaj smo v primeri sè slovenskimi liberalci!

Znano je vsemu svetu, koliko znanstvenih del so naši liberalci izdali zadnjih let, posebno odkar so svojemu imenu priteknili epiteton «napredni», koliko filozofij so spisali, koliko učenjaških društev in listov osnovali, kako so nadalje podkovani v metafiziki, v noetiki, kako so končno rešili nerešljivi problem «o lepem» v knjigi, ki je tako visoka, da doslej je še nismo mogli niti zagledati s kakeršno se ne more ponašati noben evropski narod, niti celo narod-mislitelj — Nemci nadalje kako originalno-učeno rešujejo socijalno vprašanje: sploh vsi napredni stroji v «Narodni tiskarni» škrip jejo in se potijo prebavljajoč Kantove kategorije, Platonove ideje, elemente Aristotelove logike, Origenovo περὶ ἀρχῶν itd... In mi vbogi?! «Slovanski Svet» vtopljen v občudovanje liberalno-napredne pameti slovenske, si ne more kaj, da ne bi, kaker se pravi v šolskem zlogu, prostavil paralele mej njo in pa našo klerikalno revščino. Piše: «Res, da se nam sè stališča duševnosti nasprotne stranke ni treba bati, ker ima premalo misliteljev, in ker je večinoma precej «omejena» .... Napredna stranka je **neprimerno** inteligentniša... Naši stranki dozdevati se mi kaker dva dijaka: prvi je nadarjen, drugi precej **zabit**...»

Gospod Jan Lego in njegovi učenci!

Po nekoliko letih beremo spet v «Slov. Narodu» nekaj o g. Jana Lega misijonstvu pri Slovencih. Ta gospod je baje «poseben prijatelj slovenskemu učiteljstvu, mej katerim šteje lepo število marljivih učencev in iskrenih čestilcev.» Posebe se še kot Legov učen c omenja vrednik «Soče» v Gorici.

Če se še spominjamo, je g. Lego vže pred leti misijonaril mej slovenskim dijaštvom. Kaj in kako jim je pridigal, pokazali smo iz pisma, ki ga je poslal nekemu tedanjemu osmošolcu, ravno ko si je imel voliti poklic. V tem pismu se zaletava v celibat, ki dela baje iz duhovnikov toliko — hinavcev V katoliških zavodih je ozračje, katero mladeniče oplenja samostalnosti v mišljenji!

Da ima ta g Lego vže spet slovensko učiteljstvo v svoji oblasti?!! Neverjetno... Bomo videli...

Kar se pa tiče vrednika «Sočinega», ki je v «Soči» ponatisnil zgoraj omenjeno poročilo iz Sl Nar., se moramo le čudom čuditi, kako se predrzne javno ponašati s prijateljstvom moža, ki označuje katoliške duhovne kot hinavce; mej temi duhovniki je tudi precej goriških, ki še zdaj podpirajo in bero «Sočo». Se li to ne pravi predrzno zidati na potrpežljivost gospodov duhovnov?

Digitized by Google

OBSEG

IV. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA".

Visoka pesem ljubezni in edinosti brez Boga: Doba ljubezni. Kaj mislimo razpravljati. — Prijateljska ljubezen. Pravega prijateljstva ne sklepa čustvo ampak prosta volja. — Volja je slepa; luč ji prihaja od razuma. — Ali ima potem takem vera kak pomen za spoznanje in življenje človekovo? — Važen vgovor. — Poglavje o krščanski ljubezni brez krščanske vere. — Pred vsem je tečaj potrebno, da molimo „vero"! . . . str. 409

Svoboda in oblast ljudstva: Misli o krščanski demokraciji. — Načela občne svobode in oblasti. — Načela politične svobode in oblasti. — Naša naloga v XX. stoletju . . . . . „ 424

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država: Kako se cerkev bojuje z revolucijo. Breznad žno spočetje. Syllabus. Pij IX. in Leon XIII. Prva znamenja bodoče zmage. Organizujmo se! Bodimo radikalci! — Katerega naroda je bl žnja prihodnost? . . . . . „ 440

Apologetični razgovori: O starosti človeškega rodu . . . „ 447

Napredno-radikalni tok v českem narodu: Vvod — Sodnjiska obravnava proti „Omladini". — Ključ do osrčja nove radikalno-napredne stranke na Českem. — Napredno-radikalna stranka in katolištvo. Nje negativna veroizpoved. — Napredno-radikalna stranka pa Hus, Komensky in češki bratje. — Njena pozitivna veroizpoved — Radikalno-napredne stranke politiečn in socijalen program. Njeno razmerje k Mladočehom. Teorija za prakso. — Zunanji razvoj radikalno-napredne stranke. Razmerje k delavcem. Povod k procesu z „Omladino". — Radikalno-napredna stranka pa internacijonala. Razmerje k socijastom in anarhistom. — Radikalno-napredna stranka in slovanstvo. Mlada Slavija. Radikalne stranke razmerje k Rusiji in slovanskemu obredu. — Adresa na Gladstona. — Radikalno-napredna stranka in Avstrija. — Podučna debata mej Gregrom in namestnikom dr. Kathreinom v državnem zboru o radikalnem toku v českem narodu. — Radikalno-napredna stranka pa dijaštvo in mladina sploh Radikalno-napredna mladina bodočnost čes naroda? Dr. Kramař. — Radikalno-napredni tok na Českem in slovenski narodno-napredni akademiki. „Vesnjani" in „Savani." . . . „ 455

Slovenskim bogoslovcem III. Strahovi . . . . . „ 486

Časopis . . . . . „ 491

Pogled v sosedno Hrvatsko . . . . . „ 503

Giovanni Pierluigi da Palestrina. Dalje in konec . . . „ 509

Raznoterosti: Jezuit Baumgartner o petrograjskih cerkvah. — Kaj pravzaprav konečno namerjajo liberalni cirilo-metodijevci? — Nagrade mladim pisateljem. — Darovi za mlade pisate'je. — † Dr. Ivan Jurič . . . . . „ 514

Digitized by Google

Visoka pesem ljubezni in edinosti brez Boga.

Oznanjujejo in priporočajo edinost bratske ljubezni . . . Pa kako je mogoče, da bi popolna ljubezen edinila duhove, ako jih ni v eni misli spojila vera?
Leon XIII v okrožnici do vseh vladarjev in narodov.

Doba ljubezni. — Kaj mislimo razpravljati.

Prešlo je vže sto let, ko so se s Francoskega po Evropi razlegale besede: svoboda, enakost, bratstvo! Zapisala si jih je na zastavo ona revolucija, ki je zanetila sovraštvo mej stanovi, ki je žugala vse prevreči, vse pomoriti. Od leta 1789 je Evropa doživela britkih skušenj, katere bi jo bile pač mogle podučiti, kako puhlo je bratstvo, lažnjiva ljubezen, ki jo oznanjajo bogokletna usta.

Ali duhovi, ki so se vpijanili od krivih nazorov, se težko streznejo. Tako je tudi z rodom, ki ga je zaplodila revolucija. Izgubili smo smisel za Božjo moč krščanskih idej. Od britkih skušenj se spet in spet vračamo k puhlicam Bogu sovražnega sveta, kaker bi smeli od teh pričakovati zveličanja! Živimo v omotici, in omotica nam je prijetna.

Ljubezen, edinost — to je pač najviši vzor, po katerem bi imelo težiti človeštvo na tej zemlji! Vse narode, vse ljudi imela bi oklepati vez bratske ljubezni!

Plemenitost bratovske ljubezni zna ceniti tudi naš vek. Ljubezen se oznanja, se priporoča v pismu in v besedi. Za njo se ogrevajo pesniki; da bi njo vtemeljili, izumevajo filozofi nove zisteme; da bi njeno kraljestvo razširili do nižih, zatiranih stanov, trudijo se socijalisti; demokrati skušajo v političnem življenji v imenu ljubezni poenačiti vse ljudi; ne zabimo tudi tistih nesrečnežev, katerim srce razjeda tako zvano svetobolje — žrtve ljubezni in bratstva!

Da, prerokuje se nam nova doba, to ima biti doba ljubezni! Katoliška cerkev sè svojimi dogmami se je preživela — nastopiti ima doba brez dogem, brez vere, doba same, čiste ljubezni; doslej je vladala cerkev Kristusova, odslej

Digitized by Google

bo vladala cerkev sv. Duha! To cerkev je v duhu vže gledal Döllinger, to cerkev narodom zidat se čutijo poklicani — prostozidarji.

Pa glej, čudna prikazen! Čim bolj se oznanja in priporoča ljubezen, tem bolj gine ljubezen, tem dalje se širi prepad mej raznimi stanovi, tem bolj mogočni zatira vbogega, debeli se oderuštvo, tem bolj se narodi sovražijo mej seboj!

Ljubezen, edinost so našemu veku puhlica! Besede brez pojma! Zakaj? Odgovarja nam razsvitljeni Leon XIII: ljubezen ne more ediniti duhov, ako jih ni v eni misli spojila vera. Te besede nam podajejo ključ do velike skrivnosti. Narodi so se po veri in nazorih razdvojili, zatorej ne morejo več priti do one edinosti, do one ljubezni, katera jih je nekdaj spajala v eno krščansko družino. Oznanja, priporoča se ljubezen, a zavrgava se od Boga razodeta resnica, zameta se vera, pregan'a se cerkev, nezmotljiva učiteljica vere — zatorej gredo duhovi narazen in mej tem konjih preroki pevajo visoko pesen ljubezni in edinosti, se narodi oborožujejo, da bodo eden čez drugega planili in se raztrgali!

Ljubezen, edinost v življenji, brez edinosti v veri je — fraza. Zatorej opomina Leon XIII v omenjeni okrožnici narode, ki so se ločili od cerkve, naj se vrnejo k nji ter naj sprejmo sveto katoliško vero. Se le ko bodo vsi edini v veri, ko bo vseh ena misel, tedaj bo vseh tudi eno srce, tedaj se mej njimi vtrdi vez ljubezni in bratske edinosti, za katero je Jezus Kristus Očeta prosil pred trpljenjem.

Tudi pri nas Slovencih se je vže večkrat izrazila želja po spravi. Ta želja se pojavlja v poslednjem času tem silniše, čim bolj na nas pritiskajo narodnostni sovražniki. Mi ničesar bolj ne želimo, nego vse Slovence videti edine v bratski ljubezni. Nobena sila na svetu bi nas ne vkrotila, ko bi razumniki duhovskega in posvetnega stanu, sè združenimi, duševnimi in gmotnimi močmi, v sveti ljubezni in edinosti delali za napredek in prostost svojega naroda.

Ali ta edinost, dasi je tako lepa, nam tako potrebna, se vendar ne da tako hitro dogotoviti, kaker se misli ali želi. Nas je razklal liberalizem, razločujejo nas načela. Kdor

Digitized by Google

prezrši ta načelnostni razkol, pozivlje k spravi in edinosti, zida svoje delo v zrak. V naravi, kaker v fizični, tako v duhovni, vladajo zakoni, kateri se ne dajo prezirati. Gorje mu, kdor bi to storil! Tudi pri nas se je vže poskusilo zgraditi lepo delo domače sloge in edinosti, pa razrušilo se je vsakrat. Zakaj? Preziral se je dušeslovni zakon: ni mogoča prava, trajna ljubezen in edinost mej ljudmi, ki niso enih misli, ki niso — ene vere!

Da ne bomo torej še dalje prazne slame mlatili s poskusi, kako bi se slovenski katoličani spravili z domačimi liberalci v skupno delovanje za narod, da kdaj neha neplodovito prigovarjanje k reči, ki je nezmiselna in moralno nemogoča, zdi se nam umestno to vprašanje filozofično pojasniti. Naša srca ne morejo bratovski bíti, naše volje se ne morejo skupno v isti smoter obračati, dokler nas ne veže isto načelo, ista vera.

Prijateljska ljubezen. — Pravega prijateljstva ne sklepa čustvo, ampak prosta volja.

Ljubezni je več vrst. Mi govorimo o ljubezni prijateljski ali o prijateljstvu. Prijatelji se ljubijo povračno: jaz ljubim njega, a on ljubi mene. Prijateljstvo je tedaj mejsebojna ljubezen. Razume se, da ta ljubezen obsega ob enem vse, kar je z njo naravno združeno: da se prijatelja eden drugega spoštujeta, da si dobro želita, da se, ako treba, tudi v dejanji podpirata.

Katera je torej vez, koja sklepa pravo prijateljstvo?

Večkrat se prijateljstvo poraja iz mejsebojnega nagnenja, ki izhaja iz simpatije ali sočutja. Pa taka prijateljstva ne morejo biti trajna; kajti čustvo je vtopljeno v čutnost in se po zakonih čutnosti preminja; čustvo je nestalno, zatorej tudi ljubezen, ki nima druge podlage kot sočutje, ne traja dolgo, ampak se ohladi, kaker brž je čustvo izkipelo; in skušnja uči, da ljubezen, ki prikipeva le iz čustva, navadno prehaja v sovraštvo, katero je navadno tem hujše, čim bolj vroča je bila ljubezen.

Prijateljstva ne smemo tedaj prepuščati čutnostni po-

Digitized by Google

hotnosti, ker to je nedostojno za nas. Človek je namreč prosto bitje; kar dela, delati mora s prosto voljo. Le potej se vzdiguje nad čutnost, se odteguje njeni premenljivosti. Ona daje trajnost, vekovitost človeškim tvorbam.

Tako je tudi ljubezen tem plemenitejša, tem trajniša, čim manj jo določuje čutnost, čim duhovniša je. Zakonska ljubezen, ki se je porodila le iz čutnega mika, prerada omrzne; od tod toliko nesrečnih zakonov, ker so brez ljubezni; kjer se pa ljubezen ni spočela v telesni, ampak v duševni lepoti, kjer so izvolitev določile duhovne kreposti dotične osebe, tam tudi ljubezen ostaja zvesta, nepremenljiva. Kar smo rekli o ljubezni sploh, velja tudi o prijateljstvu. Nič na svetu ni bolj nestalnega kot prijateljstvo, ki se je porodilo iz čutnostne simpatije, nikjer se ne nahaja večа brezčutnost nego mej onimi, ki so se nekdaj iz gole simpatije ljubili, da, ljubezen se jim neredkokrat toliko vgnjusi, da jim srce prevzame nespravljiva nenavist do tistih, katere so nekdaj tako strastno ljubili.

Volja je slepa; luč ji prihaja od razuma.

Pokazali smo, da pravo prijateljstvo zamore sklepati le volja.

Volja, ako jo vzamemo samo na sebi, je slepa zmožnost t. j. ona ne more ob sebi ničesar poželeti, ako ji ni razum prej pokazal predmeta. Pred hotenjem mora vselej biti spoznanje reči, ki se hoče. Kdor ni ničesar spoznal, ne more ničesar prosto poželeti ali hoteti.

Volja se toraj ravna po razumu, hotenje po spoznanji. Razum je voditelj volje.

Vže iz tega je razvidno, da volje raznih ljudi se ne morejo zlagati v hotenji, torej tudi ne v delovanji, ako niso ljudje edini v spoznanji in misli. A ima o nekem zelišču misel, da je zdravilno, B pa je spoznal, da je strupeno; spoznanji si nasprotujeti, zatorej se križati tudi volji, po tem se razlikuje tudi dejanje: A bo zelišče povžil, B je bo vrgel od sebe; nikoli ne boš obeh pregovoril, da bi glede zelišča isto hotela in delala — krivo je temu različno spoznanje.

Digitized by Google

Pravo spoznanje je le eno: tisto, kateri se zlaga z objektivnostjo reči. To spoznanje se zove resnica. Resnica je tedaj zlaganje spoznavajočega razuma z rečjo. Nezlaganje razuma z objektivnostjo je neresnica ali zmota. Ker je, vsaka reč na sebi ena, določena, more tudi zlaganje z njo vedno le eno biti. Resnica je torej ena. Neresnica je pa mnogotera, različna, ker razum more več ali manj in na raznotere načine ne zlagati se z rečjo. Kaker torej resnica po svojem bistvu v spoznanji duhove združuje, tako jih neresnica ravno tako po svojem bistvu razceplja.

Pravo spoznanje se, kaker smo rekli, naslanja na realnost zunaj razuma bivajočih reči. Idealni svet našega spoznanja se zida ob realnem svetu, ob njem se vzdiguje više in više. Realni svet ima svoj početek in vzrok v Bogu, ki ga je iz niča poklical v bivanje in ga v tem bivanji ohranjuje. Kar je konečno, biva le po neskončnem. Vzemimo Boga — in svet se povrne v svoj nič. Ne le to, ampak Bog ohranja rečem tudi njih bistvo; kajti stvaril je vse po svojih večnih mislih, a svojemu stvarjenju je namenil konečni smoter, ki ga morajo doseči; to se more pa le zgoditi, ako reči ostanejo po bistvu take, kaker jih je Bog stvaril, ker bistvo ravna se po smotru, in nasprotno; kjer se bistvo spreminja, je smoter nedoločen; Bog pa, kot neskončno moder Stvarnik je moral stvarstvu določiti smoter. Potem pa morajo tudi stvari ostati po bistvu nespremenjene.

Od razuma vpoznano bistvo reči je pojem ali ideja.

Iz tega moremo sprevideti, kako tudi idealni svet, svet spoznanja vdobiva od Boga trdnost. Kar je v svetu objektivne realnosti najviši, neskončni vzrok, to je v svetu idealnega spoznanja najviši, neskončni razlog. Isti Bog, kateri je realnemu svetu najviši vzrok, je spoznavajočemu razumu najviši razlog. Kaker neskončni vzrok, Bog, ohranja realni svet in daje stalnost bistvu reči, tako najviši razlog t. j. isti Bog, spoznan od razuma, ohranja in vtrjuje človeško spoznanje in delanje.

In res, odstranimo v mislih Boga izza realnega sveta, prisiljeni smo potem vesolstvu pripisati samosvoje, večno, neskončno bivanje.

Kaj sledi iz tega za naše spoznanje? Prvič moramo

Digitized by Google

zavreči temeljni zakon vsakega spoznanja — zakon prekoslovja, kateri veli: nič ne more v istem oziru biti in ob enem ne biti. Ako je svet od sebe, tedaj bi moral biti večen, a skušnja uči, da svet je časen; moral bi biti neskončen, a vemo, da je končen itd. Priznati bi morali, da svet je nekaj, kar ob enem ni! Zatajili bi stavek prekoslovja. Isto tako bi morali dosledno zavreči tudi zakon, „izključenega tretjega“, zakon „vzročnosti“ itd. To so pa, kaker znano, osnovni ali temeljni zakoni vsakega logičnega mišljenja; kdor jih zataji, zmaja temelj vsega spoznanja.

Zgodovina to potrjuje. Znan je moderni panteizem. Pregnal je Boga znad sveta, in v svet sam položil absolutnost, vesolstvo je bog. Operaje se na ta nauk panteisti povsem logično taje stavek prekoslovja, kar je Hegel očitno in pred vsem svetom izpovedal. Kdor je pa zmajal ta stavek, mora priti do absolutnega skepticizma in dosledno do duševnega nihilizma. In res, do tega je v resnici tudi dospela novejša panteistična filozofija.

Nadalje. Kdor ne priznava nad svetom neskončnega vzroka, zmaja tudi stalnost pojmov in idej. Ako ni Boga, potem ni tudi neskončnega razuma, ki bi bil od početka vse reči prevdaril, ki bi bil sè svojo vsemogočno voljo reči po svojih mislih vstvaril ter vesolstvu določil konečni smoter.

Kdor odstrani iz vesolstva Boga in njegov prevdarjajoči razum, ne more v rečeh iskati določenega bistva, katero je izraz tvarjajoče misli; kajti kjer ni razuma, tam ni tudi misli, ni torej tudi bistva; kjer ni neskončnega stvarnika, mora se vse prepustiti slepemu slučaju, ki ne zna misliti niti prevdariti, ki tedaj tudi ne more določiti svojim tvorbam stalnega bistva. Ako vlada v vesolstvu svetovni fatum ali slučaj, potem se nahaja vse v vednem toku, kaker brez početka, tako brez konečnega smotra; potem ne moremo govoriti o določenih rečeh, ki bivajo, ampak vse se nahaja v postajanji (im Werden). Hegel pa njegovi somislitelji v resnici tudi zanikajo vsakatero bivanje (das Sein), trdeč, da vse v vesolstvu le postaja, prehajajoč iz oblike v obliko.

Kaj sledi iz tega za naše spoznanje? Osnovna podlaga mišljenju in znanstvenemu razmotrivanju so pojmi; pojem

Digitized by Google

je pa logični izraz bistva katere reči. Ako nobena reč ne biva, ampak vse le postaja, potem ne moremo govoriti o bistvu reči, a dosledno si tudi ne moremo zasnovati pojma o nji. Vse pojmovanje, vse razmišljavanje je potemtakem golo poljubno, subjektivistično, brez vsakatere objektivne vrednosti. Kdor zruši objektivnost bivanja, spodnese tudi spoznanju tla, spoznanje se spremeni v domišljanje — znanstveni nihilizem je neizogiben.

S tem smo hoteli pojasniti, kako je od Boga odvisen ne le realni, ampak tudi idealni svet, svet misli in spoznanja.

Ali ima potemtakem vera kak pomen za spoznanje in življenje človekovo?

S tem smo pa tudi vže pokazali, kolikega pomena za mišljenje človekovo je vera. Vera je namreč po svojem bistvu spoznanje, katerega glavni predmet je Bog; vera določuje razmerje mej Bogom in človekom. Ako v Boga ne verujemo, se nam, kaker smo videli, zmajejo stebri vsakega spoznanja in moramo dosledno dospeti do intelektualnega nihilizma. Le kdor pripoznava bivanje nadsvetnega Boga, vtrdi spoznanju izvestnost in objektivno veljavo.

Pa še pomenljivejša je vera v Boga za življenje in delovanje človekovo. Vera človekovo življenje določuje in giblje, vera mu daje smer, vera ga vodi v izbiranji sredstev, ki peljejo k smotru; in nemogoče je, da bi se ljudje raznih ver, ali ljudje, ki imajo vero, z onimi, ki vere nimajo, zlagali v svojih dejanjih ali v teženji po zadnjem smotru; in celo tisti, ki se hočejo Boga in, kaker pravijo, verskih predsodkov popolnoma znebiti, se dajo vender konečno določevati od verske (ali protiverske) misli — nasproti Bogu je človeku absolutno nemogoče ostati indiferentnemu; ako ga ne ljubi, ga bo sovražil, ako ne bo ž njim, bo proti njemu. Zatorej je mej ljudmi p o p o l n a edinost mogoča le po verski ideji, v kateri se izraža absolutna resnica. Brez edinosti v verskem naziranji ni edinosti v dejanji in življenji. Poglejmo!

Prvič. Volji daje luč razum; prva se ravna po posled-

Digitized by Google

njem. Tedaj je vse odvisno od tega, kam razum volji sveti — tje mu bo sledila. Razum pa teži vsled naravnega nagona po zadnjem razlogu, kateri je, ako ga vzamemo objektivno, človeku najviši vzrok, tedaj ono, kar se imenuje „bog“ ! V tem smislu verujeta v boga tudi materijalist in ateist, ker vsak si mora vzeti kateri pravzrok, iz katerega si more razlagati vse drugo: bodisi slučaj, bodisi „logični pojem“ Hegelov, bodisi „pravoljo“ Schopenhauerjevo. Pravzrok določuje pa človeku tudi zadnji smoter, od koder izhaja, tje teži vsled nagona svoje narave: kar je iz zemlje, teži proti zemlji, kar je iz Boga, se vrača k Bogu; logični individuum se želi oprostiti omejenosti, da bi se, kaker modruje Hegel, vrnil k svojemu izvoru, k logičnemu pojmu; individualna volja, uči Schopenhauer, se mora vničiti, da se potopi v svetovni pravolji, iz katere se je zvrgla.

Dalje. Predmet volje je dobro, v katerega dosegi išče razumna stvar svoje sreče. Kaker je človeku naravno težiti po sreči, tako tudi volja ničesar ne poželi, nego vkoliker je kaj dobro (akoprav večkrat navidezno dobro). Kaj je pa dobro, kaj ni dobro, določuje zadnji smoter, v katerega dosegi misli človek dospeti do svoje prave sreče Kar človeka približuje temu smotru, je dobro, kar ga oddaljuje, je slabo. Vpraša se torej, kam si je človek postavil svoj smoter. Vsakdo si ga postavi tje, kjer je razum našel zadnji razlog vseh reči: kdor je spoznal osobnega, večnega Boga za početnika vseh stvari, postavi zadnji smoter v dosego tega Boga; komur razum kaže snov kot edini pravzrok vseh stvari, ne more smotra iskati nego v snovi itd.

Konečno tedaj je vse odvisno od tega, kdo in kak je „bog“, ki ga človek časti, ali kaka je vera, ki jo izpoznava. Kdor moli pravega Boga, mu bo dobro in sveto le, kar ga pelje k temu Bogu. In ako je ta Bog razodel svojo voljo, po kateri hoče, da človek živi in dela, da pride k njemu, mu bo dobro le to, kar se zlaga z Božjo voljo.

Kdor pa ne veruje v nadsvetnega Boga, komur je materija „bog“, bo iskal smotra in sreče le v vživanji materije, in dobro mu bo, le kar to vživanje zmnoži in podaljša.

Dalje. Človek, ki hoče nravstveno delati in živeti, mora imeti za to vodilo. Pred vsem je treba razločevati mej dobrim

Digitized by Google

in slabim. Dobro je treba vselej želeti, slabo zavračati. Razloček mej dobrim in slabim mora biti stalen, nespremenljiv, torej objektiven. Kako je pa sploh mogoče govoriti o takem razločku, ako ne verujem v nadsvetnega, osobnega, nespremenljivega Boga? V vesolstvu se vse spreminja, nič ni stalno; od tod ne moremo tedaj razločku mej dobrim in slabim vtrditi stalnosti in objektivnosti. Zato moramo vzeti nad vesolstvom bitje, ki je od veka in nespremenljivo postavilo ono razliko, čegar volja je razlog razločka mej dobrim in slabim. Kdor Boga taji, ne bo mogel nikdar najti zadostnega razloga, s katerim bi se dalo objektivno, nespremenljivo določiti, kaj je dobro, kaj slabo; ampak dobro in slabo se bo menjavalo ali po javnem mnenji ali po začasnih šegah sveta ali po poželenji človekovem.

Kje si je tedaj človek izbral zadnji smoter, kje išče sreče, kako dela in živi, je konečno odvisno od njegovega verskega ali brezverskega spoznanja. Po različnosti tega spoznanja se enemu zdi neumno, slabo, kar je drugemu pametno, dobro, in nasprotno. Lehkoživcu, ki mu je trebuh bog, se zdijo posti, bičanje, molitev, spokorna dela puščavnikova nezmisel, kaker poslednji dejanja prvega obsoja kot pregrešna in ga ima za največega neumneža in nesrečneža! Nihče ne bo mogel prvega pregovoriti, da bi s puščavnikom skupno delal in živel, kaker bi tudi puščavnik raji vmrl nego prijateljstvo sklenil z razpašnim lehkoživcem. O prijateljstvu, o edinosti se tu ne da misliti. Zakaj ne? Ločijo ju verski nazori; prvi veruje v Boga in išče v njem svoje sreče, drugi veruje v materijo in išče ravno tako v njenem vživanji svojih nebes. Pretrgala se je mej njima vez, ki sama more ljudi vezati v eno misel in v eno voljo — vez vere. Bog je, ki duhove druži in razdružuje. Kjer ni te vezi, ne iščimo niti pravega prijateljstva, niti edinosti za složno delovanje.

Važen vgovor.

Pa reklo se bo: Res, da nismo več edini v verskih nazorih. Prav — ostani vsak pri svojem prepričanji! Navzlic temu se vender moremo vsi zediniti v skupni ljubezni,

Digitized by Google

k skupnemu delu za narod. Za zdaj z vero na stran, in hajd — na narodno delo! Narod nam je vendar mogoče vsem ljubiti in zanj se žrtvovati.

Mi pa menimo, da tak vgovor ne more veljati. Edinost v verskih nazorih je neobhodno potrebna, tudi ako hočemo narod skupno ljubiti in zanj delovati.

Ljubiti narod — prav: ljubiti ga z besedo, a pred vsem z dejanjem. Narod mora biti skupni predmet, ki ga vsi obdelujemo. K temu je pa pred vsem potrebno, da smo edini v tem, kaj je narod, ker drugače bi naše delovanje bilo slepo, brezsmotreno. Po tem, kako odgovorimo na to vprašanje, se bo vravnalo naše skupno delovanje. Kaj je pa narod, k čemu je poklican, nam zamore spet pojasniti le — vera. Ali recimo: vse drugače bo odgovoril na to vprašanje, kdor veruje v Boga, kaker oni, ki ne veruje, drugače bo o tem mislil liberalec, a drugače verni katoličan. Po naših, krščanskih pojmih, je narod, kaker vsak posamezen človek, vstvarjen od Boga, poklican Bogu služit in kot narod ga izpoznavat. V luči razodenja imajo narodi svoje angelje varuhe, kaker posamni ljudje. Narode obvezavajo desetere zapovedi ravno tako kaker vsakega človeka posebe.

Drugače misli brezverec. Narod je (po Hegelu) nekak prehodni pojav svetovnega logičnega pojma, njegova volja je najviša, absolutna; zato ni narod podvržen nobenemu višemu zakonu; zakon je, kar narod hoče, prav je, kar počenja in srečno dovrši. Zatorej je revolucija božji čin. In tako dalje.

Slišali smo svoje dni iz ust profesorja racijonalista: Vsoda v zgodovini je nevkroten konj, ki se ne da nikomur brzdati, ampak lomasti, brez smotra naprej, in potepta vsakega, ki mu pride pod noge!

Pri toliko navskrižnih nazorih kako naj bi se mogli zediniti k skupnemu delu za narod! Hočemo narodu zidati šole? Mi kot katoličani bomo zahtevali, da se v šoli na prvo mesto postavi ime Božje in Jezusa Kristusa, da se vrši cela vzgoja v smisli krščanske vere, da se predava ona filozofija, ki jo odobruje cerkev, sploh da se mladina vzgaja v prvi vrsti za večni smoter, za nebesa, a v drugi vrsti

Digitized by Google

za zemljo. Krščanska vzgoja si stavlja glavno nalogo v to, da spopolni v mladini podobo Božjo, ki jo je vanjo vtisnil Stvarnik in jo Kristusova milost čeznaravno povzdignila. Taka je in mora biti krščanska vzgoja. Bo-li po teh pravilih hotel vzgajati tudi Stritar?!

Isti Stritar je svoje dni zapisal si kot geslo: sveto služimo sveti domovini. In služil ji je res z besedo in s pismom. Nečemo vporekati, da je imel blag namen, da bi povzdignil, osrečil narod. Prav. A kako je hotel rešiti svojo nalogo? Zasejal je slovensko njivo s schopenhauerjanstvom in drugimi brezverskimi nauki; menil je, da sme Slovencem smešiti verske dogme, poveličevati samovmor itd.

Kasneje smo vstali mi in — Bog nam priča — z najblažim namenom zastavili pero za blagor naroda. Prisegli smo tudi mi: sveto služiti sveti domovini. Pa glejte, bil je ravno Stritar, nad katerim smo se največ spotikali. Delo njegovo zdelo se nam je pogubno za narod, da naroda ne more povzdigniti, ampak le onesrečiti. Stritarjevim naukom smo mi postavili nasproti svoje nauke, zavrgši jih enega za druzim. Kar je on trdil, smo mi tajili, kar je on tajil, smo mi trdili. Pri tem ostanemo še dandanes. Od kod to? Narod slovenski je ostal tu in tam i ti, domovina ista, tu in tam resna volja sveto ji služiti! Skrivnost je ta, da Stritar ima drugačen nazor o naravi in konečnem smotru človekovem nego ga imamo mi; ker pa narod obstoja iz ljudi, morajo nazori, ki jih imamo o posamezniku, več ali manj veljati tudi o celem narodu. Te nazore pa spet konečno določuje najviši nazor, nazor o Bogu, ki se izraža v veri. Vera nas loči. Gotovo, ko bi Stritar z nami veroval v Boga Očeta, Stvarnika nebes in zemlje, in v Jezusa Kristusa itd., kaker uči apostolska vera, zedinili bi se koj ž njim, da bi složno služili sveti domovini!

Spet je tedaj vera, ki nas edina more združiti v ljubezni do naroda; dokler se križajo naši verski nazori, bomo svoje moči razdvajali in narod razvlekavali vsak na svojo stran.

Digitized by Google

Poglavje o krščanski ljubezni brez krščanske vere.

Pa kaj — nismo li vsi edini v krščanski veri! Res nemalo je na Slovenskem takih, ki o tem niti ne dvomijo. Sèm spadajo pred vsem oni, ki krščansko vero identifikujejo s krščansko ljubeznijo, češ, bistvo onega krščanstva je ljubezen. Ta nazor je prvi na Slovenskem jasno izrekel naš Stritar, češ, vsmiljenje (do človeka in živali) — to je edina prava vera, tako da druge nam ni potreba. (Stritar VI. 209.) Evangeljski: Ljubite se mej seboj, in kar se še drugega v sv. pismu nahaja o bratovski ljubezni — se je poslednjih let brezštevilnokrat bralo v „Slov. Narodu“ in druzih liberalnih listih. Znana je visoka pesen o krščanski ljubezni, katero naši liberalci tako ginljivo z angeli pevajo posebno za božične praznike!

Dovolj tedaj, da se ljubimo, da si prizanašamo, da si razžaljenja mej seboj odpuščamo — potem smo vže kristijani!

Ne malo resno mislečih, vernih katoličanov se da s liberalno frazo o krščanki ljubezni preslepiti, da se z liberalci zavezujejo proti onim, ki branijo proti liberalizmu čistost krščanskih načel.

Mi trdimo: krščanska ljubezen v ustih liberalcev je gola fraza.

Prvič je napačno, kaker bi ljubezen bistveno bila identična s krščanstvom. Krščanska ljubezen je le eden izmej več plodov, ki jih je pognalo krščanstvo. Kaker se sad ne sme identifikovati z drevesom, tako se tudi krščanska ljubezen ne sme jemati za krščanstvo. Nazor, kaker bi krščanstvo in ljubezen krščanska bila isto, izhaja od onih, ki so zatajili krščansko vero, vero v skrivnosti in v čeznaravno razodenje, od racijonalistov.

Drugič. Krščanska ljubezen se niti ne da misliti brez krščanske vere, kaker ne sad brez drevesa. Kajti krščanska ljubezen je ona, katera izvira iz krščanske vere. Brez vere ljubezen obvisi v zraku in v kratkem izgine. Kako bo pač človek trajno ljubil bližnjega, kako bo zanj žrtvoval imetje in življenje, ako nima vere v prihodnje življenje, ako ne

Digitized by Google

upa povračila po smrti? Kdor ni prešinjen od vzvišenih resnic krščanske vere, naj ne govori o krščanski ljubezni! Predno morem bližnjega ljubiti krščansko, kot brata, moram verovati v Jezusa Kristusa, Boga-človeka, ker on še le nas je sè svojim včlovečenjem pobratil; moram prej v srce si vtisniti apostolov nauk, da smo vsi eno telo, kateri se redimo od enega kruha; moram prej vedeti, da v Kristusu ni razlike mej Judom in Grkom, da nas je vse rodila ena in ista mati — milost, da smo vsi poklicani k istemu smotru itd. Vzemi ljudem iz srca te in enake resnice, zatri krščansko vero — in od krščanske ljubezni ti ostane na zemlji koliker je je bilo pred Kristusom — nič.

Sijajno nam to resnico potrjuje francoska revolucija, katera je, oznanjajoč enakost, bratstvo in ljubezen, povsod zanetila le sovraštvo, vmor, vojsko. Zakaj? Pridigala je ljubezen in bratstvo — brez Kristusa in njegove vere, da, javno je zavrgla krščanstvo oklicavši kult čiste pameti.

Ne dajmo se slepiti: Kdor nam oznanjuje krščansko ljubezen brez krščanske vere — kriv prerok je! In segajmo si še toliko v roke, poljubljajmo se, napijajmo si — dokler nismo edini v verskih načelih, trajnega, pravega prijateljstva in edinosti mej nami ne bo, in od take sprave si nima narod drugega obetati, nego nadaljne razdvojenosti in novih prevar.

Kako me bo pač spoštoval, kako sè srcem ljubil, kdor z mano ne veruje v božanstvo Kristusovo, v navzočnost Božjo v zakramentu, kdor ne priznava z menoj, da je katoliška cerkev edino zveličavna? Hliniti bo znal sicer ljubezen na zunaj — a v srci me bo pomiloval, me bo črtil; vsaj spoštovati in ceniti me ne bo mogel nikdar, kajti racijonalistu in materijalistu so taki nazori — neumnost, duhovni, ki jih zagovarjajo, so mu slepi fanatiki, katerih tudi slovenski brezverec ne more v srcu nič bolj spoštovati nego turške derviše!

Brez vere v Kristusa-Boga krščanske ljubezni ni!

Digitized by Google

Pred vsem je tedaj potrebno, da molimo „vero"!

Spominjamo se nekega poglavja iz slovenske zgodovine. Bilo je l. 1878, ko se je spet na Slovenskem enkrat z velikim navdušenjem zapela pesem miru in sprave. In Stritar je takrat smel pisati v svojem „Zvonu": „Po viharji je mir nastal v slovenski domovini, sprava in zloga po prepiru in boji mej brati, mir in edinost sta se nam vrnila v javno in slovstveno življenje . . . Povsod mir." Seveda se je bila sklenila edinost — brez načel. Pa to se sploh ni zdelo potrebno: mir, menilo se je, bo obstal brez verskega izpovedanja. „Kar se tiče pozitivne vere — tako tedanji „Zvon" — vse to je nevtralno polje". In: „Kaj je idealizem in kaj materijalizem, kaj je moralno, kaj nemoralno — o tem bi se „Zgodnja Danica" in „Zvon" težko kdaj do dobrega sporazumela. Nam se tudi ne zdi, da bi bilo tako sporazumevanje „Zvonova" naloga. Torej pustimo to pravdo, ki bi ne imela ne konca ne kraja".

Ponatisnili smo Stritarjeve besede, ker tako točno označujejo spravljivo politiko onih, ki bi hoteli vklubu različnosti načel, ki razdvajajo slovenske duhove, vklubu žalostnemu dejstvu, da na Slovenskem poleg vernih katoličanov bivajo liberalci, vse Slovence zediniti v eno stranko ter njih volje spojiti v eno veliko narodno moč. — Brezvspešen trud!

Razkosanih razumnikov slovenskih trajno združiti, da bi sè skupnimi močmi delali za napredek in slavno bodočnost narodovo, ne more nego le — apostolska vera.

Mi katoličani smo od svoje strani dovolj dosledni, da, kar v srcu verujemo, hočemo vpotrebiti tudi na javno življenje, na slovstvo, na politiko, na vzgojo — vera nam ni le notranja, niti golo privatna zadeva . . . Menimo pa, da ravno tako hočejo tudi liberalci svojim liberalnim načelom izobraziti lice v javnosti, v slovstvu, v odgoji. Ako se hočemo torej zediniti, odstopiti moramo od svoje tirjatve ali mi ali oni. Ako odstopimo mi, bomo hinavci mi, ker bomo drugo vero, druga načela izpovedali v javnem dejanji nego jih hranimo v srcu; popustijo liberalci, potem so breznačajneži,

Digitized by Google

hinavci oni, izpovedajoč vero v javnosti, katere v srcu nimajo. Da ne bomo imeli tedaj pol Slovenije hinavske — ostanimo vsak pri svojem!

Sè samim klicanjem po spravi in edinosti — pri banketih, ob kozarcu rujnega vina se sicer srca lehko vžgo; a po ti poti ne pridemo nikdar do edinosti. Nastopiti moramo drugo pot. Mi smo jo vže nastopili. Zapisali smo si na zastavo katoliško načelo, celo, čisto, nedeljivo. Zastavo to braniti smo začeli z besedo in peresom. Slovesno smo oklicali za javnost katoliško načelo na katoliškem shodu. In pod našo zastavo, pod zastavo katoliškega načela, zbira se narod, zbira se tudi njegovo razumništvo. Sè zavestjo, da le tako sveto služimo narodu, držimo visoko to zastavo, in ne bomo dopustili, da bi jo kdo onečestil. Naš narod je skoz in skoz katoliški, in le tisto razumništvo mu služi, ki je katoliško. Liberalizem v katoliškem narodu nima pravice do obstoja.

Mi vemo, zakaj verujemo, in smo vstani sleharnemu navesti razloge za svojo vero. Mi smo razumništvo pozvali na časten boj, povabili nasprotnike, naj nam li odkrito naznanjajo svoje pomislike, svoje vgovore proti veri — mi jim hočemo dostojno odgovarjati. Odprli smo s tem namenom v svojem listu posebno poglavje.

Naša vera ni vera Mohamedova ali Lutrova, da bi se imela bati napredujoče vede, da bi se morala skrivati pred napredkom devetnajstega veka. Najnapredniši narodi se ravno v naši dobi vračajo h katoliški veri. V kratkem pride v modo, da se poreče: kdor ne veruje, je nazadnjak!

Da, to vero hočemo braniti, od nje načel nočemo odstopiti niti za eno samo črtico! Tej veri se vže klanja tudi posvetno razumništvo. Ponosno gledamo na učenjaško družbo Leonovo, kjer bodo lajiki z duhovniki gojili visoke vede in zglašali vero z razumom. Ponosno zremo na mlado „Danico“, kjer se mladi akademiki, polni ognja za sveto stvar, zbirajo pod sv. križem na boj z brezverstvom.

Kdor se bojuje za krščanske ideje, ne potrebuje zaveznikov, niti mu treba iskati prijateljstva liberalcev. Sv. apostelj piše, da evangelij je moč Božja. Krščanske ideje so odsev večnega Boga, so torej kaker Bog vsemogočne. Kdor gre zanje v boj, ga pripeljejo do zmage, in če je v

Digitized by Google

boji padel, tretji dan bo od smrti vstal, kaker je iz groba vstal križani Početnik krščanskih idej, Jezus Kristus.

Pride čas, ko bo tudi na Slovenskem krščanska ideja vpokorila si sovražne sile, tedaj še le bomo obhajali dan miru, dan sprave in edinosti.

Kdor pa hoče družiti in spajati moči, katere je Bog sam razdružil: luč in temo, resnico in laž — ter na tej podlagi staviti temelj slovenski bodočnosti, prepuščamo ga žalostni vsodi. Mi pa ne bomo na veke stavili drugega temelja nego onega, ki je Slovencem vže nad tisoč let postavljen, kateri temelj je Jezus Kristus. On je naša sprava, naša edinost — Kristus naš z a u p n i m o ž!

Dr. Mahnič.

Svoboda in oblast ljudstva.

(Misli o krščanski demokraciji.)

Svobodna volja je najdraži dar od vseh, kar jih je človek prijel iz božje roke. Ni čudo torej, da ceni človek svobodo nad zdravje in življenje, kaker pesnik govori iz srca celemu rodu:

Menj strašna noč je v črne zemlje krili,
Ko so pod svitlim solncem sužni dnovi.

Ali svoboda osebna je od Boga navezana na zapovedi božje, svobodo občno in politično pa nadzoruje in vodi oblast, od Boga postavljena, da kroti samovoljo in strast. Kaker pa ima svobodna volja pokoriti se zapovedi, tako se ima tudi občna svoboda pokoriti oblasti. Toda le malo kedaj najdeš pravo soglasje mej svobodo in oblastjo; po navadi je svoboda v borbi z oblastjo, ker podložniki prav ne razumejo svobode, oblastniki pa ne oblasti. Zgodi se namreč rado, da oblast davi človeško svobodo, o koji je le stvarnik gospodar; zgodi se pa tudi, da podložniki zahtevajo svobodo brez zakona. — Ko je naš Zveličar proglasil svobodo v imenu resnice, je bila svoboda narodov tako vpognena in potrta, da niso ljudje niti več vedeli, kaj je svoboda, ki pristoji človeku. Izgubili so namreč prave pojme o Boga, o človeku in zagazili v zmote in pregrehe, ki so voljo oslabile. Zato je Zveličar rekel: R e s n i c a V a s b o o s v o b o-

Digitized by Google

dila.[1]) Niso ga razumeli, ker sicer bi se ne bili pobahali z narodno svobodo[2]), to je svobodo, ki izvira iz krvi, ne iz duha, ki je res prost. Gospod pa ni imel v mislih ni narodne ni politične svobode, ampak občno človeško svobodo, kojo je človek zgubljal in zgubil z grehom in strastjo.[3]) Človeštvo si je samo skovalo okove, v kojih je zdihovalo. Te okove je prišel nam snet ali zagotovil nas je, da on sam nas more resnično osvoboditi.[4])

Zveličar nas je poučil, da resnična svoboda je obče človeška svoboda duha, čast in dostojanstvo osebe, brez koje je zgolj politična ali narodna svoboda brez pomena. V resnici je človeštva ogromna večina s človeško svobodo zgubila tudi politično svobodo. Tako je bilo pred 1860 leti. A zdaj? —

Jezus Kristus je resnica, ki ostane vekomaj, kaker včeraj, tudi danes. Da, tudi danes, ko se je vnel hud boj za občno človeško svobodo in za politično pravico množice, ki do zdaj ni imela politične oblasti. Tudi danes moramo glasno klicati vojskujočim se strankam besede Gospodove: Če Vas bo Sin božji osvobodil, boste zares svobodni. Ne iščite svobode v znamenju liberalizma, ne v znamenju socijalizma, ampak v znamenju Sinu človekoga!

Ta namen ima tudi moja razprava, v koji hočem pojasniti katoliška načela svobode in oblasti. To je dan danes potrebno, ker se nas duhovnike pozivlje na vse strani: zdaj v tabor plemstva in bogatincev, zdaj v tabor siromašnega ljudstva. Razpravljal bom torej:

I. načela občne človeške svobode in oblasti.
II. načela politične svobode in oblasti.
III. nalogo našo v XX. stoletju.

I.

Načela občne svobode in oblasti.

Občno človeško svobodo imenujemo svobodo, ki gre vsakemu človeku, ker je človek. Načelo svobode je pravni razlog svobode, pričina neodvisnosti in osebne vrednosti. Naravno je pojem in pomen občne človeške svobode zavisen od pojma, kateri imamo o človeku. Znani so nam o človeku raznolični nauki, katerih pa ne smemo po enem razbirati. —

1. Nauki, ki niso Kristusovi, se glasijo vsi v en glas: da je človek stvar narave, rojen ko ptica na veji,

[1]) Iv. 8. 32.
[2]) Iv. 8. 33. Abrahamovi otroci smo itd. Drugi narodi bi bili Gospodu podobno odgovorili.
[3]) Iv 8. 34.
[4]) Iv. 8. 36.

Digitized by Google

kozver na polju, kinima drugega namena ali poklica, kosrečo na svetu. Če prav se vsi ne zlagajo v opredelbi človeškega namena, proglašajo vendar vsi svobodo in ravnopravnost bodisi vže v imenu enake krvi (materijalisti) bodisi v imenu vseobčne pameti (racijonalisti). — Ali vže prvemu glasu o svobodi ne moremo prav verovati, ker vsi ti proroki občne svobode in ravnopravnosti tajijo svobodo človeške volje, torej tudi pravo svobodo osebe. Kaj naj mi pomeni svoboda, ako ni osebna volja niti zmožna svobode? Ako nisem jaz — oseba — svoboden, kako naj verujem prorokavanju občne svobode?!

Pa še nekaj je, kar nam brani prav zaupati. Pravijo, da je človeška svoboda zgolj človeška pravica brez vsakega poroštva od zgoraj, ker je celi človek le stvar narave. Kar je čisto človeško, človek lahko podere, ako se mu zljubi. Vtegne se zgoditi torej, da človek človeku svobodo vzame in potare. Radi bomo vvaževali sredstva, ki imajo zabraniti tako zlo, prosimo pa vže naprej, naj nam priznajo, da po takih nazorih o človeku je sužnost mogoča.

Če je svoboda občna, če so vsi ljudje po oblasti ravnopravni, je vprašanje, kako naj pravo vršijo, kako naj svobodo vživajo? Na to vprašanje imamo do zdaj dva odgovora. Eni trdijo: „Svoboda je svoja volja, vsaki delaj torej, kar mu drago. Proč s postavo!“ Skrajna svoboda zares, kakeršno vživa zver na polju, ali za človeka, ki je rojen v družbi, bi pomenila taka svoboda nered in razpor Nikedo bi ne bil več varen ni življenja ni imetja, zavladal bi strah, nastala bi sužnost hujša od sužnosti. Take svobode toraj nikar! — Drugi odgovor se glasi: „Od kar je človek v družbi, nima več svoje volje, neodvisne in svobodne. Človek velja toliko, koliker ga ceni občestvo; ima toliko oblasti in svobode, koliker mu je podeli občina.“ — Očitno je človek po tem načelu brezpraven in sužen, ako ga občina ne obdari. Svoboda je kaker obleka na njem, katere nima sam od sebe, ker je človek, ampak so mu jo nadeli ljudje, ki mu jo lahko zopet snamejo.

Sname se torej lahko človeku vsako pravico, tudi dušo, čast in osebnost, da ostane le životno bitje. — To resnico nam potrjujejo načela, po kojih bi se imela deliti oblast in svoboda poedinim ljudem-občinarjem. Nekateri učijo: oblast in svoboda gre pameti in razumu, drugi zopet: oblast in svoboda se razdeli v prid narodnega gospodarstva, a še drugi pravijo: volja množice deli oblast in svobodo. Smelo imenujemo ta načela svobode načela občne sužnosti.

Pameti in razumu oblast! Star nauk, ki ni bil izmišljen v imenu svobode, ampak v imenu sužnosti. Platonova socijalna filozofija je neko učeno opravičenje suženstva. Kjer ni visokega uma, tam ni pravice, ni človeštva. — Velika državna pamet, koje

Digitized by Google

svečeniki so filozofi, je neomejena gospodarica, boginja svobode in oblasti. Tej boginji na altar je položil Plato polovico človeštva: vsečiherno ženstvo, katero mu ni pravi človek. Ista vsoda je zadela večino moštva. Sužni niso ljudje, ker niso zmožni razumnosti, a tudi kmetje, rokodelci in trgovci so komaj ljudje, ker jim delo brani do učenosti. Bistvo tega nauka so sprejeli vsi racijonalisti, tudi Kant in Hegel, ker tudi njima je oseba brez pravice. V imenu teh načel, ki so načela sužnosti, se teptajo pravice katoliške cerkve, pravice družine in osebe. —

Še slabše je načelo, da ima biti merilo človeške svobode narodno gospodarstvo. Po tem načelu mora zavladati denar in blago črez pravico in svobodo.

Kaj pa volja množice? To je tudi nezanesljivo poroštvo občne človeške svobode. Množica ali ljudstvo je večina, ali poleg večine je vedno tudi manjšina, katera je odvisna od samovolje nemile večine. Pomisliti je tudi, da je množica vihrasta in nezanesljiva, često slepa, ki se kaj rada poda svojti predrznih voditeljev. Oblast množice toraj ni poroštvo človeške svobode in osebne časti.

To pa ni morebiti samo moje filozofijsko umovanje, to je krvavo zgodovinsko dejanje. Kjerkoli se je postavila človeška vrednost za toliko, koliker velja na tem svetu, kjerkoli so proglasili človeštvu čisto posvetne namene, prišli so do sužnosti. Na celem vshodu je premagalo načelo o državni vsemogočni pameti, koji se ima pokoriti in žrtvovati vsaka pravica, a kaker daleč je segalo to načelo, tako daleč sega tudi sužnost ženstva in večine trpečega ljudstva. Morda je bilo nekoliko bolje na Grškem in v Rimu, ali večina ljudstva ni imela socijalne svobode, ni obitelji, ni osebnosti, ni imetja. Rimljanu je človek, ki ni sam svoj — ženska in rob — v pravem pomenu besede: blago (res). Ob osvoboditvi sužnov ni nikedo mislil, kdor ni morebiti namerjaval vporabiti je za politične namene. Grku pa sploh ni nikedo človek ko Helen. — Taka je bila svoboda v deželah klasično omikanih narodov, ki so bili „zgolj ljudje“ (reine Menschen). Po dolgem prestanku je francoska revolucija proglasila zopet načela človeške znanosti in imenitne „človeške pravice“ — mesto božjih. Nastopili so z zastavo svobode, ravnopravnosti in bratstva. Toda še ni prav preteklo eno stoletje in vže je obledela zastavi barva. Danes, po sto letih „človeških pravic“, je vže velik del človeštva brez imetja, brez nravstvenosti, ženstvo ponižano in zasmehovano! Množica je na poti v sužnost. Niso jej še rekli: kdor nič nima ali kedor ni izobražen, je blago, ali rekli bi bili vže, da niso našli odpora — v pomlajajočim se krščanstvu.

2. Temu barbarstvu, ki se skriva za razna lepa imena, stoji nasproti — Jezus Kristus, sin človekov, odrešenik človeštva, prorok in porok občne človeške svobode in oblasti. Vže nastop Kristusov nasproti oblastnikom je svobodoljuben.

Digitized by Google

Politike se ni doteknil, če prav se je govorilo povsod v Palestini o politični svobodi in neodvisnosti izraelskega naroda. Ali tudi drugod — osobito v Rimu — so se borili ravno takrat stari republikanci z mladimi absolutisti, kateri so pa vže premagavali. Sin človekov se je modro izognil vsakemu narodnemu in političnemu vprašanju. Pokoril se je državnim in cerkvenim zapovedim; ali ko jame oznanjati človeštvu večne resnice in pravice, svobodo in ravnopravnost vsega človeštva, svetost osebe in vesti, je nastopil brez dovoljenja cesarjevega, ker je nastopil s prepričanjem, da je socijalna svoboda dana človeštvu od Boga, ne od države. — Prva beseda Zveličarjeva je veljala ljudem brez socijalne svobode, sužnim, ljudstvu, ki je bilo brez časti in osebnosti, brez vsake pravice in svobode. Prva, zlata, odrešilna beseda, ki je od tedaj začela odmevati od dežele do dežele, od naroda do naroda, je bila: „Blagor vbogim (v duhu), ker njih je nebeško kraljestvo.“[1]) V teh besedah je socijalni program Našega Gospodu Jezusa Kristusa — svoboda narodov. Blagor vbogim! Kdo so ti vbogi? Razlagaj se to besedo (πτωχοι) kakerkoli: vbogi so vbogi t. j ona množica, koji je Gospod govoril, množica siromakov, koje je gospoda zatirala in izkoriščala, ona množica trpinov, ki so se vbivali od nemilega do nedrazega brez namena, brez časti ali spoštovanja, brez plačila in tolažbe. Vbogo je ženstvo, ki je veljalo za blago brez človeške časti, rojeno le nasladi moštva in zaplodi; vbogi so sužni in ž njimi vse delavsko ljudstvo vesoljnega sveta. Te imenuje Zveličar srečne, častitljive, dostojne vsake milosti in pravice, tudi božje. A na kaj se naslanja njih dostojanstvo in sreča? „Ker njih je nebeško kraljestvo t. j. od Boga imajo postavljen namen, določen, svet, angeljski, ne posveten, ne naroden ali državen, ne človeški, ampak nebeški, večen. Temu namenu je po večni zapovedi božji dolžan živeti sleharni človek. Te dolžnosti se ne more nikedo odreči, ni ga more kedo oprostiti: noben oblastnik na svetu. Zato mu pa tudi nobena oblast ne more vzeti pravice do vzvišenega namena, niti do onih sredstev, ki so za taki namen potrebna. Zato blagor vbogim, ker od zdaj naprej bo veljalo novo načelo: človek, vsaki človek — cesar v Rimu in težak v Galileji — ni le tvor narave, ampak delo božje roke, vstvarjen po božji podobi. Vsemogočni in modri stvarnik mu je postavil namen dostojen božje podobe: spoznanje resnice in sveto življenje na svetu, v nebesih pa gledanje in vživanje resnice, ki je Bog sam S tem namenom in s to dolžnostjo se človek rodi — torej se rodi tudi s pravico, rodi se svoboden nasproti katerikoli oblasti. —

Državi ostane zakonita oblast, ki pa nima pra-

[1]) Mat. V.

Digitized by Google

vice, da krši človeku socijalne ali občečloveške svobode. Tudi g o s p o d a r j i o h r a n i j o o b l a s t, katera jim gre, ali sužni niso več njih blago, ker jih je Kristus otel iz njih krutih rok. Gospodarjem gre delo sužnih rok, nikar pa njih osebnost, duša in telo. Ravno tako je pustil Gospod ž e n o p o d m o ž e v o o b l a s t j o. ali ne več kot blago, ampak kot ravnopravno in svobodno družico, ker pravilo in načelo svobode in pravice ni spol ali moč ali razum ali korist, mariveč oseba vstvarjena po božji podobi in dolžnost naložena osebi od Boga: moški in ženski. V tej pravici smo vsi enaki, vsi smo ljudstvo.—

Suženstva ni več!—

Se ve, da je s tem načelom le v obče določena mera svobode in neodvisnosti, ali vendar so nekatere svoboščine človeku neobhodno potrebne za namen, kateri ima od Boga. Prva mej vsemi je s v o b o d a o s e b e, ker sicer je človek blago, kar nikoli biti ne more, ker ima svobodno voljo. Res je, da sme človek prodati ali zastaviti roke ali bolje delo rok tudi za celo življenje, toda osebe ne more zastaviti. Sicer pa je vsaka sužnost — bodisi vže rok ali nog nepopolnost in torej zlo. —

Z osebno svobodo je vstvarjena s v o b o d a d r u ž i n e. Človeštvo je naučeno od Boga, [1]) naj se mož in žena združita v neločljiv zakon in naj vtemeljita družino, koji je oče gospodar, mati gospodinja. Z a k o n je torej socijalna pravica ljudstva, d r u ž i n a je svetišče, v koje ne sme nobena oblast segati, dokler se tam ni zgodilo, kar bi bilo naperjeno proti občni blaginji naroda. —

Z osebno in družinsko svobodo se zlaga lepo n a r o d n a s v o b o d a, da se lehko in prosto družijo bratje po krvi in govorici, dokler ne trpi nobene škode cerkev ali država.

Z osebno svobodo je združena s v o b o d a v e s t i i n m i s l i. Vesti in misli ne more nikedo vezati, dokler ostanejo misli na dnu srca Toda človek mora imeti svobodo, da po vesti ravna, da glasno govori, kar misli. Vera in služba božja po veri je občna človeška pravica, ravno tako svoboda misli in govora. Država ima to pravo braniti in čuvati, da se ne vpotreblja proti državi ali cerkvi. —

Sè svobodo vesti in misli je spojena s v o b o d a i z o b r a ž e n j a i n o d g o j e s a m e g a s e b e i n o t r o k. Kjer ni šola prosta, tam se davi svoboda vesti in misli.

Velika pomoč, ki je človeku potrebna za namen, je človeku: č l o v e k i n b l a g o. Človek je družaben, od Boga namenjem, da prebiva z ljudmi, da si pomagajo pri delu, da se branijo škode in nesreče, da se tolažijo in bodrijo, da z združenimi močmi delajo za ideje. Človek mora tedaj imeti od Boga

[1]) I. Mojz. 2.

Digitized by Google

pravico družnosti in zborovanja. Država vtegne zabraniti to ali ono društvo, ako to zahteva občna blaginja; toda vzeti človeku pravo in prepovedati vsa društva in zadruge (kaker je to storila francoska revolucija z zadrugami), je proti naravi in vodi v državno sužnost (kar hočejo socijalisti) ali pa v sužnost bistroumnih spekulantov (kar so dovolili liberalci). — Velika pomoč je človeku blago, ker brez blaga je človek brez moči, da bi mirno živel sam in preživljal svoje. Ako pa tega ne more, tedaj mu ni mogoče živeti človeški in doseči namen, kateri mu je postavil stvarnik Svoboda imetja je torej neodjemljiva socijalna pravica, kar se pravi, da je svojina sveta. —

Te so osnovne človeške svobode in pravice, iz katerih izvirajo vse druge. Te so res človeške, ker so osebne, katerih ne more človeku-osebi nikedo dati in katerih mu ne sme nikedo vzeti. Državi mora biti skrb, da hrani podložnikom te pravice. Včasih je prav, da se te temeljne pravice zapišejo v državni zakonik, ali ne kot čisto državne postave Socijalne svobode morajo veljati mej narodom brez zakonika in dobro znamenje ni, če se morajo še le proglašati in zapisavati. Ker so se bile v novejšem času poizgubile s pojemajočim katoliškim življenjem, morale so se res zapisati na papir in proglasiti, žal! da ne brez vsake zmote. [1])

3. Poroštvo socijalne svobode.

Kristus torej in Kristus sam je podaril človeštvu občno socijalno svobodo, drugi so jo obetali, a često so mu nakopali za svobodo sužnost. Posebno velja to o prorokih politične svobode in ravnopravnosti. Ne tajimo sicer, da je še marsikdo človeštvu dobro hotel in tudi delal za svobodo ljudstva, če prav ne s Kristusom, ali nečesa ni mogel dati človeštvu brez Kristusa: poroštva socijalne svobode. In vendar treba poroštva, ker sicer se izkoristijo tudi najbolj svobodoljubne postave za sebične namene. Poroštva je treba proti nasilstvu od zgoraj in proti nasilstvu od množice.

Državniki brez vere so iskali poroštva v osnovnih zakonih na papirju, ki nima duha in moči. Kristus pa je postavil socijalni svobodi narodov živega poroka. Ker so človeške pravice od Boga in zatorej vzvišene nad vsako človeško oblast, državno ali kakeršno koli, zato je postavil posebno, nadčloveško oblast na svetu kot varovalko obče človeških pravic in svobod. Tej oblasti je naročil, naj oznanja socijalno osvobojenje narodov, naj brani socijalno svobodo proti nasilstvu in grabežljivosti, naj z odgojo in posvečenjem src vblaži razdivjane ljudi, da bodo drug drugemu pravični in ljubeznjivi, naj nauči mogotce straha božjega, podložnike pa pokorščine. To socijalno (resnično

[1]) Primeri naše osnovne zakone (Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger) 21. dec. 1867.

Digitized by Google

socijalno-demo-kratično) delo je prevzela od svojega božjega vstanovnika: katoliška cerkev. Kaker Kristus so nastopili apostelnji naravnost pred ljudstvo oznanjajoč mu svobodo, kojo nam je Kristus podaril. Nobene oblasti niso vprašali dovoljenja, ker so proglašali svobodo neodvisno od človeške oblasti. — Polagoma je izginilo suženstvo, vrnila se je čast ženstvu in s častjo tudi socijalno delo, posvetil se je zakon in ž njim družina, odprla se je šola ljudstvu.[1]) vkrotila se je grabežljivost in s tem so se razdrobila po zaslužku prevelika posestva (latifundia.) Kedarkoli je po prvi osvoboditvi državna oblast stegnila železno roko na človeške prav ce podložnega ljudstva, vselej se je cerkev oglasila in zastavila vso avktoriteto za svobodo in pravico ljudstva. Rajše je krvavela, rajše je izgubila cela kraljestva, nego bi bila žrtvovala državni samovolji eno samo obče človeško svobodo.[2]) Zvesta poklicu in povelju svojega vstanovnika bori se cerkev vže več ko 1800 za svobodo narodov, za socijalno ravnopravnost ljudstva: od začetka proti Herodu in proti rimskim cesarjem; v srednjem veku proti legistom in mogotcem, ki so hoteli vsiliti krščanstvu staro rimsko pravo; dan danes pa proti liberalcem in socijalistom, ki hote podržaviti temeljne človeške pravice in svobode: osebo, vest, zakon, družino, šolo, imetje. — Edina cerkev vstraja vspešno v tem boju, ker ima oblast od Jezusa Kristusa, oblast presveto, ki je črez vse oblasti, da je peklenske sile ne morejo premagati. — Katoliške cerkve trud za sv. pravice ljudstva je vspešen, ker jej je Kristus podelil milost božjo, ki krepi in prenavlja oslabljeno človeštvo, blaži trda srca, kroti grabežljivost in pohotnost, brzda strasti, leči nevoščljivost in poblep. Kristus v katoliški cerkvi je narodom resnica in moč, ki je narode resnično osvobodila. Le v onih deželah, kjer je cerkev postavila mej narod zastavo svobode in ravnopravnosti, se je v resnici vse ljudstvo počlovečilo in duhovno izobrazilo, pobratilo se in včvrstilo na vzajemno kulturno delo v zlati svobodi in ravnopravnosti. Kjer pa cerkev še ni vspela z naukom krščanske pravice, tam je ljudstvo vedno še nema in slepa množica.

II.

Načela politične svobode in oblasti.

Nasprotniki radi priznavajo cerkvi nekaj zaslug za občno človeško svobodo in neodvisnost, ali nobene zasluge za politično ravnopravnost in svobodo narodov. „Ravno nasprotno“, pravijo,

[1]) Paganstvu je ljudska šola čisto neznan pojem. Prva šola za vse ljudstvo je bila v cerkvi.

[2]) Tako je cerkev v borbi za svetost zakona vtrpela veliko angleško državo.

Digitized by Google

„cerkev je podpirala samodržce in plemstvo, da „ljudstvo“ ni moglo do politične oblasti in svobode“. — Tudi mi radi priznavamo, da cerkev v obče ni segala v politične razmere narodov, ker tako delo ni nje poklic. Cerkev je pa vendar le — neposredno — več storila za politično svobodo narodov, nego kateri koli tribuni plebis od Grahov do socijalistov. Neposredno pravim, ker je ljudstvo osvobodila iz sužnosti in branila njegove občne človeške pravice ne samo proti bogatincem in plemičem, ampak tudi proti državi, proti vladi in vladarju. Brez človeške svobode pa je politična svoboda le prazno ime. Zato pa tudi nikjer na svetu ni bilo govora o politični oblasti ljudstva (sužnov in delavcev), dokler mu ni cerkev priborila socijalne svobode. Zgodovina nam je zapisala še en razlog, zakaj se cerkev ne vnema posebno za politično oblast ljudstva, ker se namreč tudi ljudstvo ne trže prida zanjo, dokler se mu dobro godi. Politični prepiri nastanejo tedaj, ko zgubi ljudstvo socijalno svobodo. Ljudstvo ima namreč prepričanje in to po pravici — da je politični oblasti poglavitna dolžnost da spopolni, čuva in brani občno človeško svobodo, politična oblast je vprav v ta namen postavljena od Boga. Ko te naloge več ne vrši, marveč pomaga ali vsaj dopusti, da en ali drugi stan izkorišča druge ljudi, tedaj se „ljudstvo“ oglaša in zahteva najprej, naj poklicani oblastniki spregledajo svojo nemarnost in naj vršijo svojo poglavitno dolžnost v občno korist in blaginjo. Ako se politična oblast brani te dolžnosti, tedaj spozna ljudstvo, da so vladajoči gospodje zatajili občno blaginjo in da so vsled tega izgubili izključno pravico do vlade. Tedaj še le zahteva ljudstvo toliko politične oblasti, koliker mu je je treba za obrambo človeške svobode. To je tako očitno, da ne bi ni socijalni demokratje mogli nam oporekati v pričo ljudstva. Ako bi kedo rekel, da je ljudstvo nezadovoljno in nesrečno, ker nima občne volilne pravice, odgovorilo bi mu pač ljudstvo: o b č n a v o l i l n a p r a v i c a nam je sredstvo, ne namen. Mi je prav za prav nič ne bi pogrešali, ako ne bi bili lačni in žejni, nagi in brez strehe, brez spoštovanja in časti v nevsmiljenih rokah gospodujočega denarja. Ako je torej katoliška cerkev vplivala na vladajoče, da so spopolnjevali in branili občno človeško svobodo in blaginjo, delala je prav po želji vbožnega ljudstva, kateremu politična svoboda in oblast ni namen ali potreba.

1. S tem mnenjem pa, da je politična oblast le pogojno potrebna ljudstvu, da pa ni obče človeška, kaker socijalna svoboda, zadeli smo ob tabor naših nasprotnikov. Njim je politična pravica občna človeška pravica, katero ima vsaki človek, ker je človek. Boga ne priznavajo ne božje previdnosti, zatorej tudi nobene oblasti od Boga. Tudi politična oblast je njim le človeška moč, človeška volja. Oblast absolutna in edina na tem svetu je občna človeška volja. Te občne volje ne mislijo svobodne,

Digitized by Google

ker tajijo osebno prostost volje, ampak mislijo si jo kot moč, ki po sili deluje v neko od narave določeno smer. Občna volja je nastala iz osebne volje celega naroda, kaker nastane iz več elementov električne baterije en sam električni tok. Če tudi je tedaj občna volja po svojem načelu in viru splošna, je po svoji eksistenciji enotna. Tej volji je vsaka volja sužna, ker občna volja je vsemogočna, vsemodra, občna volja je bog (Hegel).

Ta občna volja pa ni od narave, ampak je le produkt človeške samovolje. Narava namreč vstvarja osebe, ne občine; oseba pa išče le svoje koristi, ne občne koristi; oseba je sebična. Ta sebičnost je vir dednemu vladarstvu in plemstvu, ki iz zgolj sebičnosti noče pokoriti se občni volji, ampak hoče za se posebnih koristi in svoboščin. Sebičnost nasprotna občni volji je tudi družina, in je torej treba omejiti nje oblast in moč. Iz sebičnosti nasprotni občni volji so porojeni tudi stanovi, ker vsaki išče le svojo voljo in svojo korist, ne pa občne koristi. Zatorej je nauk te šole, da se morajo odpraviti ali vsaj omejiti vse posebnosti v državi: oseb, plemstva, družine, stanov. Človek je rob občne volje. Od narave smo vsi enaki, vsi sebični, v državi pa gospodari edina občna volja.

Ako vprašamo, kaj je nagnilo človeško samovoljo, da so se ljudje združili in pokorili občni volji, nam odgovarjajo, da ni tega storila ljubezen, ampak zopet le sebičnost. Ljudje so spoznali, da, ako se odrečejo osebni volji in svobodi, vdobe od občne volje več in boljega.

Ostane še važno vprašanje, kako najti to občno voljo, ker ni osebna. Pri tem iskanju občne velesile so pa naši nasprotniki zelo needini mej seboj. Od začetka in načelno učijo pač, da občna volja je volja ljudstva, katera je baje vir in gospodar vsake oblasti na svetu. S tem geslom so stari liberalci začeli boj proti cerkvi, proti družini in stanovom in zadrugam, proti plemstvu in vladarju. Ko so pa staro gospodstvo strmoglavili, vseli so se sami na prestol in kmalu so se izneverili načelu občne volje. Začeli so povdarjati razumništvo in denar. Ker pa je denar močnejši od razuma, končal je liberalizem svoje delo s tem, da je izročil imetje in oblast v roke bogatincev. Ljudstvu je ostalo lepo ime politične ravnopravnosti.

Ali vže so se oglasili novi preroki — socijalisti — ki imenujejo liberalce lažnjivce in sleparje. Njim je občna volja volja večine ljudstva. Zahtevajo toraj, naj „ljudstvo“ sede na vladni stol z občno volilno pravico in o vsaki važni stvari naj se poprašа naravnost ljudstvo itd. Število je moč, koji se mora vkloniti vsaka pravica, vsaka svoboda, vsaka oblast na svetu. —

Evo načela politične svobode naših nasprotnikov! Kaj naj rečemo?

Da bi se ta nauk oznanjal v imenu občne blaginje, ne bi

Digitized by Google

bil brez zmisla, ali da se oznanja v imenu svobode, je čisto nedoumno. Bistvo te teorije ravno je, da občna volja popije osebam svobodo, da se vse ali vsaj prav mnogo podržavi. Kje ostane torej napovedana svoboda? — Ako je občna volja vse — tedaj bo vladno osobje preobilno, da bode ravno „ljudstvu“ nemogoče nadzorovati izkoriščanje oblasti v sebične namene. Tega se je toliko več bati, ker je osebna volja „od narave“ sebična in samopridna. Večinoma si bode ena stranka prisvojila vlado in bo brezobzirno gospodarila drugim, ki so v manjšini ali ki niso organizovane! Pomagala bodo obče znana in politikom priljubljena sredstva: laž, obrekovanje, strahovanje, kovarstvo i. t. d. Zmagajoči stranki nasproti bodo vsi državljani eden po enem in tudi cele skupine brez vsakega prava. In take svobode naj si želimo? — Vsako obetanje svobode brez poroštva svobode, je prazno obetanje. Kdor pa Boga taji, komer je avktoriteta le človeška moč, njemu ne moremo zaupati, da ne bo zlorabil politične moči v sebične namene. Če se je to godilo tudi, ko je strah božji krotil strasti, ko je cerkev opominjala vlade in grozila vladarjem, kdo bo zabranil toliko zlo od zdaj naprej? Socijalistična modrost je podobna spretnosti onega zdravnika, ki je imel izlečiti rano na roki in zabraniti, da ne bi raslo divje meso, pa je bolniku odrezal roko. Trebalo je zabraniti zatiranje svobode od zgoraj, a hoče se vničiti vso svobodo in pravico. Trebalo je braniti n. pr. mala posestva in zabraniti siromaštvo množice, in reklo se je le: svojina je vkradena, vzemimo vsem vse, ker če bodo vsi osebno sužni in nemaniči, ne bo več tožbe o zatiranju in siromaštvu.

2. Tem naukom nasproti postavimo nauk katoliški, da država ni delo človeške volje, ker je naravna potreba in torej delo previdnosti božje. Država je stvar, ni stvarnik. Stvarnik je Bog, čegar sv. volja je vir oblasti in pravice. Državi je Bog dal oblast, da brani pravico in svobodo. To oblast je Bog dal celi družbi, celemu narodu. Ali narod ni zgolj število, resničen narod je organična celota, ki se deli vže pred vsako državo, na družine, stanove, društva. Krivo je torej načelo, da oblast izvira iz števila, ne izvira iz naroda

Oblast je iz naroda, kakeršen je v resnici, in narod jo ima vršiti v imenu božjem, ne v svojem imenu.

Namen politične oblasti je obramba obče človeških pravic in svobode v občno blaginjo državljanov. Ni res, da država vstvarja pravico ali daruje svobodo, marveč ima država le varovati pravo in blagonravje, svobodo in imetje naroda v občno blaginjo. Občna blaginja ljudi, ki so po božji podobi vstvarjeni, ni morebiti le narodno bogastvo ali le znanstvo, ali le narodnost, ampak cel namen postavljen človeku od stvarnika na svetu kot sredstvo večne sreče v nebesih

Digitized by Google

Ne more se govoriti ob občni blaginji človeštva, kjer se zatira pravo, podira blagonravje, kjer se ljudje pehajo v pekel. Tam je mogoče bogastvo, ali ob občni človeški blaginji ni govoriti.

Iz tega je razvidno, da je državna oblast, oblast celega naroda za koristi celega naroda, da pa ni to oblast poedinih članov, da ni osebna oblast, obče človeška, ampak politična t. j. oblast cele občine (πολις), celega organizma.

Ta oblast celega naroda je v rokah nekaterih ljudi in vprašanje je, komu naj se da politična svoboda in oblast? Ali enemu samemu možu? ali tisočerim? ali vsem? Kaj je titulus iuris politične oblasti?

Najprej moramo zavrniti nekatera kriva mnenja o načelu razdelitve politične oblasti. Katoliško načelo ne more nikoli priznati, da je zgolj rojstvo ali modra kri vir oblasti. Politična oblast je moralna moč, katero vdobi človek od previdnosti božje. To je pa proti pameti, in tedaj proti božji modrosti, da bi zgolj kri bila vir avktoritete v občini. Takega plemstva katoliška politika ne pozna.

Krivo je načelo, da je razum vir in merilo oblasti. Človeški razum spoznava zapovedi, ali ne daja zapovedi in ni vir oblasti. Taki nauk — Platonov in Aristotelov — bi pomenil sužnost vseh „nerazumnih“ ljudi.

Prav tako krivo je načelo, da je narodno gospodarstvo vir oblasti, da se toraj ima razdeliti politična oblast po imetju, po glavnici ali po davkih. Denar je snov, iz snovi se ne poraja moralna oblast ali avktoriteta, ki bi zapovedovala človeku, ki ima um in prosto voljo.

Krivo je načelo, da je število glav vir in merilo oblasti, kaker nas uči materijalistična politika socijalnih demokratov, ki zahtevajo občno volilno pravico v imenu števila in materijalnega dela. Država ni število, država je organizem. Iz števila se ne rodi moralna oblast, število ni in ne bodi avktoriteta.

Kaj je torej načelno merilo politične svobode in oblasti? Načelo in namen politične oblasti, ki je dana od Boga celemu narodu za celi narod, je občna blaginja in svoboda celega naroda. Razdeliti je torej politično oblast onim in le onim,

a) ki sodelujejo pri občni blaginji in svobodi,

b) ki so zmožni čuvati in voditi občno blaginjo in svobodo,

c) ki so zanesljivi poroki, da se bo politična oblast res rabila za občno dobro, za občno svobodo in nezavisnost, ne v korist poedinih oseb ali stanov in na škodo in odvisnost druzih ljudi in stanov.

To načelo je gotovo pravo. Iz njega pa se vidi, kako nepremišljeno se včasih razglaša, da smo v politiki vsi enaki in ravnopravni. To ne more biti, ker ni res, da vsi enako sodelu-

Digitized by Google

jejo za občno blaginjo ali da so vsi enako zmožni ali da so vsi enako zanesljivi. Dokler bo pamet vladala, ne bo nikoli res, da bomo zares vsi enakopravni, tudi tedaj ne, ako se tako načelo proglasi za temeljno načelo države. Kar je, proti pameti, ne gre. V Ameriki (v zjedinjenih državah) je gotovo občna politična ravnopravnost zagotovljena in vzakonjena, da si ne moreš boljšega želeti: ne znajo se kralji, ne znajo se škofi, ne knezi, ne grofi: vsi so ravnopravni. In vendar kedo je vladar v Ameriki? Ali število ali predsednik in veliki državni zbor, koji voli število? V Ameriki je pravi vladar: *starešinstvo*, katerega ne voli število, ki je pa mogočniše nego katerokoli plemstvo ali kraljevo starešinstvo v Evropi. *Ljudovlade po številu* torej v Ameriki ni, a v bodočnosti je še manj bo, ker avktoriteta in spoštovanje starešinstva vedno rase, a vgled državnega zbora in predsednika vedno bolj pojema vprav zato, ker ga voli število — slepa množica.

Poiskati je torej one osebe in stanove v občestvu, ki so oblasti zmožne in zanesljive. Naravno je, da ni to pri vseh narodih enako in tudi pri istem narodu niso razmere vedno iste. Toda pojavi so povsod slični. Povsod kažejo *ista znamenja* osobje sposobno za vlado. Taka znamenja sposobnosti so: *rojstvo*, *stan*, *imetje*, *izobraženost*, *število*. Znamenja pravim, ne načela sposobnosti ali oblasti.

Rojstvo je obče priznano znamenje, ki kaže občestvu, kje poiskati zmožnih, nezavisnih, poštenih, zanesljivih vladarjev. Dokler to znamenje prav kaže, velja plemstvo veliko pri vseh narodih. Včasih vtegne biti plemstvo edino zmožno oblasti. Toda to znamenje tudi *lahko laže* in tedaj je politična pravica izgubljena. Plemstvo nezmožno ali nezanesljivo nima nobene posebne politične pravice, ker rojstvo ni načelo oblasti.

Znamenje je tudi *imetje in davek* od imetja. Ljudje imoviti so izobraženi, zanesljivi, energični, da je od njih pričakovati zdatne pomoči v občno korist. Od tod njih politična oblast. Ali tudi to znamenje *večkrat laže*. —

Tudi *izobraženost in učenost* je znamenje sposobnosti, zanesljivosti, poštenja in časti. Povsod odmerjajo učenim ljudem posebno politično oblast. Toda tudi to znamenje vselej ne kaže pravo.

Znamenje oblasti je *družina* in zato imajo očetje in starešini oblast v občini. Ako to znamenje laže, je stanje ljudstva žalostno.

Znamenje sposobnosti je *stan*, ki pomeni poštenje, stanovitnost, zanesljivost. Zatorej gre njega zastopnikom politična svoboda in oblast.

Tudi *število* je znamenje, ker pomeni željo in mnenje večine -- občine; zato je lahko dobro znamenje pri izbiranju političnega osebja. Toda posebno zanesljivo znamenje to ni!

Digitized by Google

Naravno je, da, ko eno znamenje zlaže, obrne se narod do drugega, da poveri politično oblast v občno korist drugemu osobju. Zgodi se torej, da plemstvo s kraljem vred zgubi politično oblast, kojo vdobe potem izobraženci, učenjaki in posestniki; če pa tudi to znamenje zlaže, tedaj se rado zgodi, da pride oblast v roke številu ali množici, ki pa navadno ni zmožna dolgo vladati.

III.

Naša naloga v XX. stoletju.

Razvili smo načela, po kojih se politična oblast deli. Načela so jasna, toda v resnici ni razdelitev nič kaj lahka stvar. To ne gre brez bojev in brez prelivanja krvi. Vse revolucije so krvava dejanja, kar priča, da prelaganje politične posesti ni tako lahka stvar ko premememba zasebne posesti. In ravno v naših dneh se pripravlja velika premememba polit. posesti v Evropi. Bojimo se, da se ne bo mogla dovršiti brez prelivanja krvi. Vprašanje je, kako naj se cerkev drži nasproti borečim se strankam in kako naj si pridobi, dokler je še čas, one sloje, v kojih roke pride politična oblast v XX. stoletju? Za oblast se borijo: plemstvo, bogatinci, izobraženci, stanovi, nemaniči. — Cerkvi ni do tega, kedo ima oblast. Tudi če bi samo plemstvo vladalo, bi cerkev molčala, dokler bi pravično vladalo brauec občno svobodo in blago. Za tega del mora cerkev ali nje duhovščina gledati na „znamenja“, ali prav kažejo ali lažejo t. j. ali so sloji do zdaj gospodujoči res vredni oblasti in ali so gotovi politične oblasti? Cerkvi je vse na svetu le sredstvo, ne namen. Tudi država jej je le sredstvo. Zato je vže odobrila vse oblike politične oblasti, ali, ko jih je narod odstranil in nadomestil z drugimi, ni se pulila za nje. — Poglejmo tedaj in ocenimo znamenja! Kaj bo s plemstvom? ali nosi še (obče v Evropi) zanesljivo znamenje, da je od božje previdnosti pozvano za posebno mero politične oblasti? Odgovor: Ne in ne! Tedaj nima cerkev oklepati se plemstva niti braniti njega politično posest. Razloga sta dva; prvič se je plemstvo zelo izneverilo svojim tradicijam, da ni vže kot tako v obče več znamenje razumnosti, poštenja, zanesljivosti; drugič so drugi sloji preveč napredovali, da bi plemstvu pustili staro veljavo. Ako hoče plemstvo zopet do politične pravice, mora se vrniti k svoji socijalni nalogi, kojo je z večine zapustilo in se vdalo lenobi. Zato nima cerkev povoda, da bi je branila, ali tudi ne sme plemstva napadati in spodkopavati. Plemstvo naj si samo pomaga, ako hoče. —

Digitized by Google

Še manj povoda imamo, da bi se oklenili r a z u m n i š t v a. Razumništvo današnje ni zanesljivo znamenje poštenja, bogaboječnosti, dobrohotnosti. Znanost je žalibog v službi nevere in brezbožnosti. Taka znanost je pospešila materijalni napredek, ali ni zmožna odgajati ljudi. Znanje brez vere ni načelo moralne sile ali avktoritete. Zato ni treba, da bi razumništvu branili posebno politično oblast. Tudi je znano, da razumništvo odbiva cerkev, nje oblast, in se mogočno baha z nevero. Pa naj si samo brani oblast in moč, mi je ne bomo!

Najmanj pa kaže cerkvi zavezavati se z b o g a t i n c i XX. veka. Bogastvo v obče ni več znamenje poštenja in zanesljivosti. Veliko bogastvo je v judovskih rokah in ni vredno posebne politične oblasti, kakeršno mu vsoja liberalizem v naših dneh. Tudi je vže preočito, da bogatinci (liberalci) ne bodo mogli več dolgo braniti politične oblasti. V Avstriji n. pr. izgubljajo od dne do dne tla pod nogami.

Ostane nam še l j u d s t v o t. j. kmetje, mali obrtniki in trgovci, delavci. Ali naj se cerkev oklene ljudstva? Da, ali ljudstvo bo treba organizovati v skupine in stanove. Da bi ljudstvo kot število premagalo, ne more nam biti prav. Vtegnilo bi se to zagovarjati enkrat za vselej t. j. pozvalo naj bi se število enkrat, da si izbere prave može, ki potem ljudstvo organizujejo in razdrobljeno društvo preosnujejo v socijalne skupine in stanove, družine in zadruge, ali da bi stalno obveljalo število (neposredna občna volilna pravica), ni želeti. Oblast po številu je nenaravno in revolucijsko načelo.

Zakaj pa menimo, da je tudi ljudstvo od božje previdnosti pozvano, da se mu podeli politična ravnopravnost in svoboda? Pravna pričina njega političnim pravicam je raznolična.

1. d e l o, ki ni samo osebno, ampak tudi občestveno dobro. Vsaki dela ne le za se, ampak tudi za družino, za občestvo, za občno blaginjo. In ravno ljudstvo je najbolj pri delu in znoju.

2. d a v e k, koji zdaj plačuje ljudstvo. Občno pravilo pa je, da kdor plačuje davek, imej besedo pri določevanju davka.

3. v o j s k a. Država nima več vojakov-najemnikov niti vitezov, mariveč morajo vsi na vojsko za občno svobodo in pravico; gre jim toraj tudi občno politično pravo, saj ljudstvo še največ trpi za domovino, plemstvo in izobraženci imajo tudi v vojski veselo življenje.

4. i z o b r a ž e n j e. Ne da se vtajiti, da ljudstvo je zdaj bolj izobraženo nego poprej. Šolstvo se je razširilo in spopolnilo, omika je občna. Nemogoče je pa izobraženemu ljudstvu zabraniti, naj o politiki ne misli in ne govori, in tedaj je tudi nemogoče kratiti mu še nadalje občne politične pravice.

5. p o r o š t v o. Ljudstvo je izgubilo in moralo je izgubiti zaupanje v one sloje, ki so do zdaj imeli politično oblast v rokah, ker so ti slabo branili pravo in blagonravje, imetje in poštenje ljud-

Digitized by Google

stva. Ali kaj pravim branili? Mnogokrat so celo spodkopavali vero in blagonravje, in mirno gledali, ko so judovski bogatini odirali in obirali meščanstvo, kmete in delavce. Bilo bi prazno početje, ko bi se hotelo ljudstvu dopovedavati zaupanje, kojega nima in ne more imeti. Zato je pa tudi nemogoče, vstaviti borbo ljudstva za politično svobodo in oblast. Izid te borbe je vže zdaj gotov: gospodar bo ljudstvo. —

Zato pa je naša naloga v XX. stoletju, da ljudstvo organizujemo. Resnično povemo, da se ljudstva kot števila, ki je vzor socijalnih demokratov, bojimo. Stevilo bo zavladalo sè silo in z velikimi žrtvami, pa ne bo obveljalo. Načelo materijalistično ne more donesti blagoslova človeku, ki ima razum in svobodno voljo, ki ima črezнaravni namen. Kjer bi število zavladalo, bi razumništvo ne imelo zastopnikov, gospodoval bi še bolj denar nego zdaj [1]) Zato menimo, da mora biti sicer naš program: občna volilna pravica, ali ne števila, marveč organizovanega ljudstva. Životvorni deli tega ljudstva so družina, stanovi in zadruge. Naša naloga torej je najprej posvečenje družine in organizovanje ljudstva v skupine istih koristi. To nalogo ima v bodočnosti tudi katoliško duhovno pastirstvo in šola. Le taka demokracija je modra in primerna resničnemu ljudstvu in je res socijalna, demokracija števila pa in pesti je nenaravna in nesocijalna.

Dr. J. Pavlica.

[1]) Kako naj bo modro in naravno, da bo imel dimnikar isto politično veljavo ko vseučiliščni profesor! To se lahko postavi in vzakoni, ali obvelja ne, ker se politični vgled sam po sebi vravna po socijalnem vgledu ljudi.

Digitized by Google

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država.

Zapiši, kar si videl, in kar je
in kar se ima zgoditi po tem.
Skr. raz. I. 19.

Kako se sv. cerkev bojuje z revolucijo. — Brezmadežno Spočetje. — Syllabus. — Pij IX in Leon XIII. — Prva znamenja bodoče zmage. — Organizujmo se! — Bodimo radikalci!

Cerkev Kristusova je cerkev vojskujoča. Ona sicer ljubi mir, kaker njen Božji Početnik, ona donaša mir vsem, ki so dobre volje. A nasprotne sile so, ki ne mirujejo. Nasprotne sile jo napadajo in neprestano izzivljejo. Po okolnostih se menjuje orožje, a namera ostane vedno ista: razdejati kraljestvo Kristusovo na zemlji. Po tem, kakeršni so napadi, si tudi cerkev izbira svoje orožje. Označivno je pa za katoliško cerkev i nje taktiko, da pričenja svojo reakcijo proti sovražnim silam pri posameznikih, pri razumu, pri volji in srcu svojih vernikov; cerkev reformuje od znotrej na zunaj, od zdolej navzgor. Cerkev zida svoje delo na prepričanje in prosto voljo ljudi, sile in pritiska ne pozna.

O zmotah našega veka smo govorili vže lani; pokazali smo, kako se cerkev vojskuje sè sovražnimi silami[1]) Radi celotnosti pričujoče razprave pa hočemo tu povzeti glavne misli.

Znak našega veka je naturalizem v veri, v vedi, v umetnosti, v politiki. Iz tega sledi težnja po razkristijanjenji človeškega društva v javnem in zasebnem življenji. Vkoliko se je to razkristijanjenje naturalističnim naporom posrečilo, kaže žalibog sedanjost, kažejo naše šole, naši državni zakoniki, kažejo slovstva evropskih narodov.

Reakcijo proti naturalističnemu razkristijanjenju je pričela cerkev z verskimi določbami onih resnic, v katerih se najtočniše izraža nadnaravni značaj krščanstva ter se obsoja naturalizem. Sèm spada pred vsem brezmadežno Spočetje Device Marije. Prvotna popolnost in nedolžnost človekova, izvirni greh, iz njega izhajajoča popačenost človeškega rodu, čeznaravna milost Kristusova, sploh razlika mej naravnim in čeznaravnim redom — te so resnice, h katerih razmišljavanju in razgovarjanju je

[1]) Glej „R. K." 1893: Vojskujoče sile v devetnajstem veku.

Digitized by Google

sv. cerkev duhove napeljala dogmatično določivši brezmadežno Spočetje. Vsled razmišljavanja so se nazori vjasnili, katoličani jeli so vpoznavati zmote naturalistične, zavest katoliška se je jela obujati. — Pa tudi krščanstvu sovražni naturalizem in njega veda nista mogla dolgo prezirati katoliškega gibanja. Čudežne prikazni v Lurdu, in posebno čuda, ki so se godila sè znano lurdsko vodo, so dala povod fizikaličnim raziskavanjem in znanstveni kritiki, v kateri je bogotajni naturalizem podlegel. Veda je dognala in pred vsem svetom potrdila: čudeži se godijo, nad naravnimi močmi bivajo više, čeznaravne moči. Posledica je bila: biva čeznaravni svet, biva Bog, ki še vedno vpliva na stvarstvo; ni tedaj proti razumu niti proti naravnim zakonom, ako cerkev uči, da se je Bog pozitivno razodel, da je krščanstvo čeznaravna vera! Glavni steber naturalizma se je zmajal.

Za tem so sledli drugi naskoki na naturalizem. Leta 1864 je Pij IX izdal glasoviti „Syllabus", v katerem je v kratkih stavkih določil in obsodil razne iz naturalizma porodivše se nauke s posebnim ozirom na njih vporabo v javnem življenji. „Syllabus" se sme po pravici imenovati obsodbeno pismo naturalizma.

Leta 1870 se je obhajal Vatikanski cerkveni zbor, kateri je spet svetu razkril naturalistične zmote obsodivši jih ter dogmatično določivši temeljne resnice naravnega in čeznaravnega spoznanja.

Ko je cerkev dogmatično določila razodete resnice nasproti naturalizmu, je bilo še treba tudi naravnemu spoznanju podstaviti trdna tla ter napeljati je na pravo pot. Kajti veri podlaga je filozofija, in naturalizem 19. veka ni zmajal le vere, ampak spodkopal tudi temelje naravnega umovanja. To je storil razsvitljeni Leon XIII, kateri je koj s početka svojega vladanja katoliškemu svetu predstavil sv. Tomaža Akvinskega kot vodilno zvezdo v filozofiji. Od tedaj se je z novim ognjem začela gojiti peripatetiška filozofija, duhovi čedalje bolj prodirajo skoz meglenasto ozračje moderne filozofije v jasne višine razmotrivat zakone človeškega mišljenja. S temelji naravne filozofije se vtrjuje vera; filozofija in vera se zaročati služit Onemu, od katerega izhajati obe.

Z nedosežno modrostjo je Leon XIII. v dolgi vrsti temeljitih okrožnic svetu razvil od Boga razodeta krščanska načela vpotrebljaje jih na državo in družino, na vedo in umetnost, na politične in socijalne razmere. Kaker še noben njegovih prednikov, razkril je svetu politična in socijalna zla, za katerimi boleha država in družina, kazal je na njih početek, a povsod je vedel boleznim najti tudi leka — v Jezusu Kristusu in njegovi cerkvi. Njegovi nauki padajo na rodovitna tla. Na znanstvenem, na političnem, kaker posebno na socijalnem polji se je zadnjih let pričelo mej katoliškimi narodi živahno gibanje, ki goni svoje

Digitized by Google

valove daleč tudi na nekatoliški svet. Sklicujejo se katoliški shodi, snujejo se politična in socijalna društva, učenjaki se shajajo na razgovore. Gibanje raste od dne do dne, nobena sila ga ne bo vstavila več.

To je začetek vseobče katoliške reakcije proti naturalizmu in njega detetu — socijalno-politični revoluciji. Povsod prodira zdravi čut, zdravi razum, o katerem je nekdaj učeni Tertulijan zapisal, da je naravno krščanski. Kaj? Svetovna mesta kaker Dunaj, mesta, ki so veljala dozdaj za metropole brezverstva in protikrščanskega napredka, postavljajo se na čelo temu gibanju. Katoliškega duhovnika, ki ga je še pred dvajseti leti vse smešilo, vže ostentativno pozdravljajo!

Kaj je provzročilo toliki prevrat?

Narodi čutijo, kako britko je zapustiti Boga in njegovega Kristusa, narodi sprevidevajo, kako lažnjiv je tisti liberalizem, ki so se mu na milost in nemilost vdali. Narodi se odvračajo od liberalizma in njegovih naturalističnih doktrin. Liberalizem vmira. Za njim pride vrsta na socijalizem. Res sicer, da mora prej priti do političnih in socijalnih prevratov, kajti kar so duhovi spočeli, se mora v dejanje poroditi — a za viharjem prisije solnce, za katastrofo se spet prikaže evropskim narodom katoliška cerkev; po nji bodo željno stegavali roke, a ona jih bo sprejela v svoje naročje. Še le tedaj se bo sprevidelo, kaj je cerkev človeštvu: učiteljica brez zmote, edina ohraniteljica miru, gojiteljica vsega plemenitega, ljubeča mati vseh narodov, vseh stanov.

Pa cerkev tudi moli, in molitev bode venčala njene upe. Cerkev pokleka vsak dan pred milostni sedež nebeške kraljice, brez madeža Spočete Matere Božje, proseč za svojo prostost in povišanje; pozivlje sv. Mihaela, varuha kraljestva Božjega na zemlji, naj bi sè svojo močjo satana in druge hudobne duhove, ki v pogubo duš po svetu okol hodijo, v peklensko brezdno pahnil. Kaker je resnično Marija Mati Božja, tako resnično bo vslišala prošnje plakajoče cerkve ter ji bo prinesla pomoči, zmage. Da, Bog sam bo posegel mej zamotane svetovne razmere ter rešil svojo cerkev na čudovit način, kaker si nihče ne misli. Tedaj bo prišel angelj iz nebes, kaker je nekdaj prišel k Petru okovanemu v trdo železje, in vstopivši v vatikansko ječo govoril bo: „Vstani, Leon, in obleci si obleko veselja, sprejmi moč, da rešiš narode; ker padle so verige s tvojih rok!“

Da pa to tem preje dosežemo, treba nam je pred vsem dvoje reči: prvič — organizujmo se, drugič — bodimo radikalci.

Organizujmo se!

Vogelni kamen enotni organizaciji vseh katoličanov je rimski papež sam, nositelj centralne oblasti, vogelni kamen verske edinosti. Božja previdnost je hotela, da se je ravno v naših časih proslavilo rimsko papeštvo z dogmatično določbo njega nezmotljivosti. S tem nas Bog opomina, da se brez pomislekov,

Digitized by Google

brez pridržka, da se s polnim, s celim srcem oklenemo od Boga postavljene skale verske in katoliške edinosti. Zavest, da smo r i m s k i katoličani, da je r i m s k a cerkev naša mati, da je papež naš o č e, ta zavest obujaj se, vkrepljaj se v nas; z njo bo rasla zavest katoliške edinosti in celoskupnosti. V to večkrat govorimo ljudstvu o papežu, razlagajmo mu papeževe okrožnice; snujmo romanja k sv. Očetu v Rim. A organizovati se moramo tudi mej sabo. Pokorni navodilom svojih škofov naj duhovni in razumni lajiki snujejo mej kmeti, mej delavci politično-katoliška društva, v katerih naj niže stanove podučujejo, kako imajo vestno posluževati se svojih pravic v korist cerkve in vere, v preosnovo javnih razmer v smislu evangeljskih naukov. Dalje bodimo internacijonalni. Kar v našem času najbolj zavira prost razvoj katoliške ideje, je nezaupnost mej možmi raznih narodnosti; voljo bi sicer imeli katoliško, a srce jim gori bolj za narodnost nego za cerkev; zato se nikdar ne pride do skupnega, do odločnega katoliškega dejanja. Lovijo se za senco narodnostne slave, a kar je Božje, kar narode ne le časno, ampak tudi večno osrečuje, popuščajo. Posnemajmo socijaliste! Njim je narodnost in vse kar spada v ozke meje narodnostnih teženj, deveta briga, kaker sami javno izpovedajo — oni gledajo le na idejo, katera veže socijaliste celega sveta bodisi te ali one narodnosti, in ko gre za vresničenje te ideje, so složni ko en mož. Kdaj bomo katoličani tako mejnarodno edini!

Bodimo radikalci!

Naši nasprotniki so radikalci, kaker se ponašajo sami. Radikalciso, ker izvajajo iz svojih temeljnih naukov skrajne posledice, ker skušajo svoje nauke v vsem in povsod vvesti tudi v dejanje, da bi se vse življenje po njih preosnovilo. To je doslednost, to je značajnost! Taka doslednost je vredna občudovanja. A če so oni, sovražniki Božji, za slabo stvar, tako dosledni, tako nevpogljivi, zakaj bi mi to ne bili, ko se borimo vendar za Boga in njegova neodstopna prava? Katoličani ostajamo preradi sredi poti, smo polovičarji; sprejemamo, hvalimo teorijo, a nam ni mar za dejanje. Da, radi razvpivamo za sanjače može, kateri bi hoteli katoliški teoriji izobraziti lice v življenji. Kaker da bi teorija ne bila za to, da vravnamo življenje po nji. Naša teorija naj bi ostala v bogoslovnih knjigah in na prižnici?! Potem naj pa previdnost Božja dela z nami čudeže!! Molimo, spovedujmo se, zatajujmo se — zunaj, v javnosti, v politiki, v slovstvu naj pa gospodari liberalec — tako hote nekateri še danes! Katoličani ne znamo iz premis sklepati, iz razodetih nam naukov ne znamo izvajati posledic, od teorije ne znamo prehajati k dejanju! Iste krive nauke, ki jih v srci obsojamo, ki jih na prižnici pobijamo, v knjigah in listih plačujemo, in jim ploskamo! Radikalci nismo! In to je slabo. Zgodovina uči, da v javnem življenji vedno zmaguje ona stranka, ki je dosledniša v teoriji pa v vporabi teorije

Digitized by Google

na življenje. Mladočehi so vrgli Staročehe, ker so izpovedali javno in očitno, da so liberalci, a Staročehi so hoteli ostati polmiš-poltič, liberalci in klerikalci; pa zdaj je prišla vrsta tudi na Mladočehe, spodrinili so jih najnovejši skrajni radikalci, kateri zmagujejo ravno zato, ker so stopili čez mejo, ob kateri so Mladočehi obstajali iz politične previdnosti in druzih obzirov; radikalci hočejo liberalne nauke izvesti do skrajne meje ter priboriti jim vresničenje, naj se podre tudi celi svet. In mi? Posnemajmo jih!

Katerega naroda je bližnja prihodnost?

To vprašanje se dandanes sliši večkrat. Težko je nanje odgovarjati, kajti mnenja gredo močno narazen. Če vprašaš Nemca, njemu je dognana resnica, da le zedinjena Nemčija bode na vekov veke svetu gospodovala. Ravno tako si Italijan od zedinjene Italije obeta novega vstajenja in zlate dobe. Francoz ima vže spisano zgodovino bodoče zmagoslavne vojske z Nemčijo, po kateri si bo spet priboril svetovno hegemonijo. Ravno tako je nekaterim vže razodeto da bližnja bodočnost je slovanska.

Mi bomo reč stvarno, brezstrastno premotrili. Brezdvomno je, da je krščanstvo vera absolutna, nespopolnljiva, zatorej mej vsemi bivajočimi in mogočimi verami najpopolniša. S krščanstvom je na zemlji pričela nova doba; in zgodovina priča, da je oni narod povspel se na najvišo stopinjo vsestranske omike in napredka, kateri je najzvesteji ostal načelom krščanskim. Krščanstvo krije v sebi seme neskončnega napredka. V njem se narodom odpira pot do najvišega; od narodov samih je odvisno, da to pot nastopijo, da na ti poti vstrajajo. Kdor pride po ti poti najdalje, njegovo je prvaštvo.

Seveda nimamo tu v mislih onega navideznega napredka, one omike, ki stavi slavo narodovo v število vojakov, v ogromnost mest, v veliki kapital. To ni bistvo, to je le zunanji lesk. Nam je pravi napredek le tam, kjer se poleg prave vere goji veda in lepa umetnija, kjer vlada krepost, kjer državljane poplemenjuje ne denar, ampak učenost in čednost; kjer so najviše, duhovne dobrote dostopne ne malemu številu izvoljenih bogatinov, ampak vsakemu iz velike množice. Pravega napredka iščemo le tam, kjer človeške razmere prešinja evangeljski duh svobode v resnici, duh pravice, in vseobče bratovske ljubezni — duh krščanskega demokratizma. Tak napredek je mogoč le na podlagi Kristusove vere. Kristusova vera se pa cela, nepokvarjena hrani v katoliški cerkvi. Zatorej bo prave, najviše omike nositelj le narod, ki se s celim srcem oklene svete katoliške cerkve. Zunaj katoliške cerkve se more sicer tudi napredovati, pa le

Digitized by Google

vtoliko, vkoliker zmore človeška slabost: do neke meje, do nekega časa, v nekaterih rečeh, a nikaker brez mej, nikaker vedno in brez konca, nikaker vsestransko, niti v pravi filozofiji, v pravi nravnosti, v pravi umetnosti. Brez cerkve doseže se le neka stopinja nižiše omike, zunanje omike, napredka gmotnega, posvetnega, brez idealne, više strani. Duševnega primata v človeškem društvu ne doseže narod, ki razume le zaklade gromaditi, odgajati krepke vojake, s katerimi si podvrgava dežele, narod, ki zida velika mesta, ali narod golo praktičnega razuma, ampak narod, ki zna razglabljati visoke filozofične probleme, narod, kateri svoje najboljše moči žrtvuje v gojitev ved, ki se zna v umetnosti povspevati do najviših idealov, sploh narod idealnih teženj; seveda ako se tem duševnim vrlinam pridruži tudi zunanja moč in bogastvo — je slava tem veča. Grški narod je bil politično neznamenit, in vender je vodil stari vek Rimljani, dasi tako krepki so pripravljali tako rekoč le snov, katero je grški genij predelaval in oblikoval.

Kaker vsa znamenja kažejo, bode bližnja prihodnost pripadala rodovom govorečim angleški jezik. Anglija in Severna Amerika se z velikanskimi koraki bližati katoliški cerkvi. Ako smemo soditi po dogodkih poslednjih let, se bode angleško pleme celotno povrnilo k svoji materi, katero je pred tristo petdesetimi leti le siloma in po zvijačah kraljevske politike zapustilo. Vredno je, da tu navedemo besede, s katerimi je pred 20 leti londonski dopisnik „Augsb. Allg. Zeitung“ opisoval naglo vršeči se povrat protestantske Anglije h katolicizmu: „Pač ima papež razlog zadovoljen biti z verskim duhom Angležke. V nobeni drugi deželi bolj ne cvete novo katoličanstvo (t. j. rimsko katoličanstvo) tako prosto in brez ovir nego v Angliji . . . Navzlic „syllabu“ in določbam vatikanskega koncilja katoliška propaganda tukaj brez zaprek napreduje, da, zdi se: da je celo znova pridobila na gorečnosti in vspehu. Vsak dan slišimo o prestopih h katolicizmu iz prvih krogov angležke državne cerkve; in povrati, ki se vrše v srednjih in nižiših slojevih, so tako mnogoštevilni, da se sploh o tem niti ne sliši. Katoliške cerkve in samostani poganjajo vserod kaker gobe iz protestantskih tal. Velika Britanija je obljubljena dežela romanizma . . . Vsa katoliška mladina se nahaja v rokah jezuitov. Skratka, napredki propagande so tako neizmerni — in se zde v tako čudnem nasprotstvu s tem, kar se navadno godi v človeštvu, da se ne da nikaker razumeti“.[1])

Kako napreduje katoliška vera v Severni Ameriki, je znano. Amerikanci ljubijo svobodo, in to svobodo, pridobljeno s tolikimi žrtvami, si hočejo tudi ohraniti; to pa jim je brez vere nemogoče. „Brezversko ljudstvo, pravijo Amerikanci, zamore pod

[1]) Balmes gold. Buchl. III.

Digitized by Google

despotično vlado z vso strogostjo mir in red imeti; ali narod, kaker je naš, bi poginil, ko bi ne bil krščanski; hočemo, da ostanejo naše države verske, zato da si ohranimo svojo svobodo.[1])

Amerikanci spoštujejo resnico, ki je mati svobode; a zato spoštujejo tudi cerkev, ki resnico oznanjuje. Amerikanci ne poznajo tesnosrčnega birokratizma, ki bi, kaker v Evropi, cerkev nezanpno nadzoroval in stiskal, ter ji stavil vsakeršnih zaprek, tako da ne more izlivati svojih nebeških blagoslovov v srca državljanov ter jih od znotraj na zunaj k dobremu prerajati.

Vže papež Gregor XVI je dal Amerikancem prelepo spričevalo, da jim je resno za vero, in prerokoval jim **veliko bodočnost**.

Mi prepuščamo bodočnost previdnosti tistega Boga, ki srca ljudi in narodov nagiblje. Ako je angleško pleme res poklicano, da zavzame prvo mesto v krogu zemljiskih rodov, potem smemo pač pričakovati, da bo povrat tega mogočnega, bogatega, z naravnimi darovi odlikovanega plemena Kristusovi cerkvi v veliko korist in proslavo, ko bo tolik narod z dušo in srcem cerkvi vdan svoje duševne in fizične moči posvetil v razširjanje evangelija in krščanske omike.

Kaj pa Slovani? Tudi Slovani imajo svojo bodočnost, a po našem mnenji so še daleč od nje, zato ker so daleč od katoliške cerkve. Govorimo o Rusih in druzih zapadnih plemenih slovanskih, ki zastopajo ogromno, odločujočo večino slovanstva. Ta večina živi v razkolu. Zgodovina malo obeta, da bi se razkolna cerkev kot taka spravila z rimsko cerkvijo. Ne, razkolništva čaka dalji proces. Ono se mora še dalje razcepiti v manjše sekte, dokler popolnoma razpade in obnemore. To razcepljanje se pa ne more vršiti brez čedalje rastočega verskega razkola. Razkol poraja herezijo; tako se godi tudi v ruski v razne sekte razpadajoči cerkvi. Herezija pa se mora, kaker na Nemškem, dalje razviti do racijonalizma in indiferentizma. Slovani morajo pred okusiti britke sadove brezverskega liberalizma — potem še le bodo dozoreli za čisto katoliško resnico. To bo začetek njih vstajenja, njih bodoče hegemonije. Da bi vsmiljeni Bog povspešil slovansko zedinjenje v veri sv. Petra. Pridi skoro zlati vek, ko se bode v zlatih kremlskih svetiščih s češčenjem izgovarjalo ime rimskega papeža!

Dr. Mahnič.

[1]) Ravno tam.

Digitized by Google

Apologetični razgovori.

O starosti človeškega rodu.

V tesni zvezi s vprašanjem o edinosti človeškega rodu, o katerem smo se v zadnjem zvezku razgovarjali, je vprašanje o starosti človeškega rodu. Mnogo se jih je vže trudilo rešiti to vprašanje ali vsaj poiskati trdne podlage, na katero bi se moglo opirati računjenje. Vspehi so bili različni, kaker so različni njih nazori in principi nasproti božjemu razodenju. Zanimivo pri tem je, da se nasprotniki sv. vere, većidel iz samega nasprotstva, iz slepe strasti in mržnje do sv. pisma, raji poprimejo najbolj smešnih hipotez, raji mečejo brez vsakega tehtnega razloga s tisoči da, sè stotisoči let okrog, kaker da bi vsaj nekoliko prav dali sv. pismu. Znamenito pri tem je pa tudi, da prava pristna veda, tudi glede tega vprašanja ne nasprotuje sv. pismu. Da, v resnici, koliker bolj napreduje naravoznanstvo, geologija in sorodne znanosti, toliko bolj se kaže lepo soglasje mej njimi in sv. pismom. Pravo in temeljito poznanje stvarjenja pripelje človeka najhitreje k veri in stvarniku.

Poglejmo najpoprej, kaj nas uči razodenje o času, ko se je človek na zemlji prikazal.

Sv. vera nam prav nič ne zapoveduje, ali imamo visoko ali nizko starost človeškega rodu verovati. Cerkev ni dosedaj še nobene formalne določbe izdala glede starosti človeškega rodu, temuč v tej zadevi nam ona prepušča obširno prostost. Res je sicer verska resnica, da je sv. pismo knjiga božja, beseda božja, sporočilo božje do nas, da so to knjigo pisali možje od sv. Duha navdihnjeni, da je tedaj Bog sam začetnik te knjige, ker je vplival pri spisovanju na razum in voljo svetih pisavcev. Inspiracija sv. pisma se razteza na celo sv. pismo, na vse, kar je v njem zapovedano, kar je bilo zapisano po inspiriranih pisavcih. Ker je temu tako, sledi, da v sv. pismu ne more biti neresnice. Glede resnice biblične kronologije tedaj, kaker so jo bili napisali biblični pisavci, nam je porok resničnost božja. Toda drugo vprašanje je, so li prepisovavci in prestavljavci sv. pisma vse, kar so bili prvotni sveti pisavci napisali, tudi nespremenjeno nam izročili in ali so razlagavci sv. pisma vse tudi prav razumeli in razložili. Zgodovina nam pove, da je bilo sv. pismo vedno in povsod v veliki časti, da so se svete knjige sè sv. spoštovanjem varovale in da se je natančno pazilo pri prepisovanju in razlaganju. V resnici imamo glede na starost čudovito dobro ohranjen biblični tekst. Vendar tudi sv. pismo je knjiga in kot taka ima svojo vsodo. Božja previdnost je dopu-

Digitized by Google

stila, da so se tudi v svete knjige vrinile razne napake in pogreški. Tega se lahko prepričamo, ako primerjamo najstarišo prestavo in najstariši prepis Mojzesovih bukev z današnjim hebrejskim tekstom in oficijelno Vulgato. Glede številk zapazimo precejšno razliko. Grški tekst LXX ima za čas pred vesoljnim potopom 2262 let, samaritanski 1307, mej tem ko ima hebrejski in po njem Vulgata 1656 let. Za čas od Noeta do rojstva Abrahamovega ima LXX 1172 let, samaritanski tekst 942 in hebrejsko-latinski le 292. Razvidno je tedaj, da se božji previdnosti ni dopadlo, da bi bil inspirirani tekst do zadnje pičice nespremenjen ravno tako do nas prišel, kaker je bil inspiriran. Kritika nima nobenih pripomočkov, da bi mogla določiti število, kaker je bilo prvotno v tekstu. Res je sicer sv. tridentinski občni cerkveni zbor Vulgato kot avtentično prestavo razglasil in nje rabo priporočil, vendar se to potrjenje ne nanaša na številke, temuč določeno je bilo le to, da v tej prestavi glede verskih in nravnih resnic ni zmote. Sv. pismo nam toraj za čas pred Kristusom ne podaja nobene kronologije, vse številjenje se opira na negotove, problematične številke. „Najboljše je, pravi Knabenbauer, kar naravnost pripoznati, da sv. pismo kronologičnemu raziskovanju in zahtevanju ne dela nobenih zaprek“. Francoski oratorijanec H. de Valroger pa uči: „Sv. pismo nam pripoveduje razne dogodke, kaker so se kronologično zaporedoma godili toliko natančno, kaker njega verski namen zahteva.“

Sv. Duh sv. pismo ni inspiriral, da bi kronologično vedo bodisi utemeljil ali pospeševal. Treba je le brati 5. in 11. poglavje prvih Mojzesovih bukev, in razumeli bodemo, da se je moglo pogosto prepisovanje toliko enako glasnih stavkov, težko brez napak in pogreškov zgoditi.“ V sv. pismu namreč se le v Makabejskih knjigah štejejo leta po selevcidičnem štetju, sicer je pa treba umetalno sestaviti biblično kronologijo. Poglavitni viri za to, ste pa ravno omenjeni dve poglavji prvih Mojzesovih bukev, kjer so zapisane geneologične tabele, ki nam povedo, koliko časa so živeli naši prvi stariši, očaki in drugi sloveči možje. Število let so zaznamovali z raznimi črkami. Ker je pa mnogo teh mej seboj jako podobnih, se ni čuditi, da so se mogli zgoditi pri prepisovanju razni pogreški, bodisi da so prepisovavci črke zamenjali ali izpustili ali napačno postavili. In ko bi se to tudi ne bilo zgodilo, bi vendar ne mogli kaj gotovega sklepati iz genealogičnih zapisnikov. Zakaj orijentalci gledajo pri izdelovanju svojih rodovinskih debel le na to, da slede ravni vrsti, za srednje člene se ne zmenijo. Besede filius, genuit, v Vulgati se pogostokrat rabijo le v širjem pomenu, da se namreč naznani rod, ne pa, da se natančno določi sorodstvo. Peter Schegg pravi k temu: „To je sprejeta formula rodovinske tabele, ne glede na to, ali je izhajanje neposredno ali posredno.“ Najbolj znani zgled te vrste je genealogija Kristusova pri sv. Matevžu.

Digitized by Google

Tam namreč stoji: David genuit Salomonem. Salomon genuit Roboam, kar je realna neposredna vrsta; ali ravno tam sledi: Joram genuit Oziam. Ozija pa je bil pravnuk Jorama, manjkajo toraj trije srednji členi. Reči smemo tedaj po pravici z Bellynkom: „Sv. pismo nima nobene kronologije. Koliko let v tej pretrgani vrsti manjka, ne moremo povedati. Znanosti je toraj dovoljeno, veso'jni potop za toliko let viši pomakniti, koliker za potrebno spozna".

Kar zadeva znanstveno preiskavanje glede starosti človeškega rodu, so pripoznali vsi resnicoljubni veščaki, da niti geologija, niti antropologija, niti arheologija ne more določiti absolutno starost čl. rodu, temuč da so nam dale te znanosti samo glede relativne starosti nekaj sicer prav važnih, vendar ne še povoljnih pojasnil. Znanstveno dokazana resnica je, da se prve gotove sledi človeka najdejo v kvarterni zemeljski formaciji in sicer proti koncu geologičnega diluvija ali, kaker se dandanes raje imenuje, ledene dobe. Bili so sicer nekateri, zlasti darvinjanci, ki so trdili, da so se našle sledi človeka, n. pr. orodje napravljeno iz kremenjaka, v plasteh tercijarne formacije. Zelo bi se pa motili, ko bi mislili, da je ta trditev znanstveno vtemeljena, ona je le goreča želja darvinjancev, ki seveda rabijo več sto tisoč let za svojo descendenčno teorijo. Človeški rod bi moral imeti nezmerno visoko starost; zakaj, da iz opice postane človek, to ni kar si bodi. V dokaz, da je človek prebival vže v tercijarni dobi, kažejo baje obdelani kremeni ali tudi kosti, katere so našli v plasteh zemlje, ki gotovo spadajo v tercijarno dobo. To kamenje je kar zmešalo nekatere ljudi, da so pričeli vpiti: Glejte, to je sled nam podobnega bitja, sled z razumom in voljo obdanega človeka, ki je vedel, čeravno primitivno, vendar za pojme vzrok in včinek, sredstvo in namen. In ta človek je prebival vže v onem starodavnem času, pred več sto tisoč leti!

Darvinjanci najbrž niso pomislili, da jim to starodavno z razumom in voljo obdano bitje podere poglavitni steber njih teorije. V mesto Blois je bil l. 1884 sklican poseben kongres učenjakov, antropologov, geologov in drugih, ki se je prav nalašč pečal s tem človekom iz tercijarne dobe. Neki dopisnik sporoča o tem: „Nekaj črez 20 takih najdeb so je po vrsti predložilo v dokaz, da je živel človek v tercijarni dobi. Govorili so o obdelanih kamnih, o kosteh sè zarezami in luknicami, celo o človeških okostnicah, ki so se baje dobile v plasteh Miocena ali Pliocena. Večina teh najdeb je bila po skrbnem in natančnem preiskovanju zavržena. Celo radikalni Mortillet se je izrekel, da nobena onih okostnic ni avtentična. One zarezane ali prevotljene kosti nimajo na sebi sledi človeške roke, temuč zob morskih somov in drugih morskih živali. Treba je bilo preiskati tedaj le še kremene, o katerih se je govorilo, da so jih človeške roke obdelale.

Digitized by Google

Tako kamenje so našli na treh krajih: v občini Thenay, v okolici Avrillac (Cantal) in v okolici Lisabonski. Na portugalskih kremenih je vse dvojljivo zareze, izvir in starost. Glede kremenov iz Cantala ni prav nobene gotovosti ne za avtenticiteto, ne za starost plasti, v katero jih hočejo všteti, ne za način njih zarez". Obstanek človeka iz tercijarne dobe je bil tedaj odvisen le še od kremenov iz občine Thenay. Neki znanstven pregled piše o tem: „Štirideset udov kongresa v Blois, deloma iz antropologične, deloma iz geologične sekcije, je celi dan geologično preiskavalo svet v občini Thenay in študiralo obdelane kremene. Najpoprej so pozitivno določili njih lego. Prvi del vprašanja je bil rešen, da namreč plasti iz Thenay, kjer so se našli dotični kremeni, spadajo v spodnjo tercijarno formacijo" Kar pa drugi del vprašanja zadeva, ali so bili ti kremeni res od človeka obdelani, pa pravi omenjeni pregled, da je bila večina raziskovavcev zoper to mnenje, da se je mogla zgoditi ona oblika na kremenih tudi iz zgolj mehaničnih in drugih neznanih vzrokov, da je treba vse bolj tehtnih dokazov, ako hočemo človeka prestaviti tako daleč nazaj v ono starodavno dobo, kaker je malo koščekov kremenastega kamenja, ki je bilo slučajno nekoliko in še to ne enakomerno, nepravilno oglajeno in opiljeno. Splošna sodba je bila, da človek še ni živel v oni stari dobi, v katere spadajo preiskovane zemeljske plasti. To velja tudi o drugih enakih najdbah, tako n. pr. kaliforniških v Spring Valley Mines.

Mnogo fizikov in arheologov, mej njimi pravi strokovnjaki in najgorečniši zagovorniki proste vede, je tega mnenja, da mnogo vpliva na lomljenje in prirezovanje kamenja voda, pesek veter, nagle temperaturne spremembe, pritiski, sunljeji, vdarci i. t. d., da se pri tem večkrat prikažejo oblike, podobe o katerih bi človek sodil, da so nalašč in z namero tako storjene. John Tyndall je rekel o svoji zbirki takih kamnov, da, ko bi jih kedo našel z drugimi človeškimi ostanki vred, bi jih gotovo prištel v kamnato dobo. Profesor dr. Ratzel piše: „Ko bi se bile ob raznih časih naznanjene najdbe iz zemeljskih plasti tercijarne dobe potrdile, bi seveda imeli več sto tisoč let staro, s človeško roko izdelano orodje in sledi njegovega orožja na kosteh miocenskih živali. Toda tisti, ki so te stvari našli, so se motili in niso pomislili, kako lahko se dajo kosti praskati in strgati in kako kremen pogostokrat razpoči v prav lepih, skoro umetalnih oblikah. Kamni preneseni iz svoje naturne lege, iz globočine zemlje ali skalovja, na zrak, kaj radi razpočijo, ker se lomina mokrina (Bruchfeuchte) prehitro in neenakomerno izhlapuje. Kamnolomci to dobro vedo in zavoljo tega novo vlomljene kamne pokrijejo z grušo, da se jim prehitro ne posuše. Krhki kremen razpoči ravno tako lahko kaker veliki lomljeni kamni in sicer razpoči večkrat v tako posebnih oblikah, da jih je težko ločiti od mnogih izdelkov starih kamnosekov iz kamnate dobe. To ve-

Digitized by Google

lja tudi o drugih vrst kamnih, katere so ljudje rabili v stari kamnati dobi n. pr. obsidjan, ki smo ga na Lipari in Vulkano v toliki množiti okolu ležati videli, v podobi kamnatih nožev, da je bilo skoro težko verjeti, da je to le lusus naturae, in vendar je precej močan pritisek na ploščo obsidjana nas o tem prepričal, ker se je precej razkropil na drobce enake oblike. Tudi slovečí učenjak Virchow iz Berolina se je na kongresu antropologov v Lisabonu z mnogo drugimi enako izrazil ter rekel, da iz oblik kremenskih koščekov se ne da sklepati, da so bili od človeka obdelani. Pl. Hochstetter pa kar naravnost pravi: „Do sedaj se še niso nikjer našli človeški ostanki iz tercijarne dobe.“

Ves napor in trud darvinjancev je tedaj v tej zadevi brezvspešen. Vedno bolj se kaže abotnost njih teorije, ki bi rada skrila čelo človeško, kjer kraljuje misel, pod krinko opice; koliker bolj napreduje znanost, koliker bolj prodira človeški razum temo sive starosti.

„Da fällt die Maske, bleibt der Mensch
Und schwinden Affenfratzen.“

Človeka imamo tedaj iskati v kvarteni zemeljski tvorbi, v diluvijalni ali ledeni dobi. Gorko podnebje, ki je v tercijarni dobi še na Nemškem zadostovalo za rast palm, se je toliko ohladilo, da je bila srednja temperatura pri začetku kvarterne tvorbe za 5° C. pod sedanjo. Velik del Evrope so pokrivali ledniki. Kjer so se ledniki nazaj pomaknili, tam in tedaj najdemo prve gotove sledi človeka. To je znanstvo pozitivno dokazalo. Priča te človeške pričujočnosti so nam gotovi njegovi umetalni izdelki, kaker n. pr. noži, sekire, pušične špice iz kremena, obdelane kosti i. t. d. In v kaki druščini najdemo človeka? Severni jeleni, mamuti, nosorogi, medvedi brlogarji i. dr. so v njegovi okolici; on lovi leve, tigre hijene, ture in bizone. Njegovo stanovanje je skalnata votlina ali borna koča. Vendar občudovati moramo tega ledenega človeka, tega brlogarja, s koliko eneržijo se on bori proti vremenskim nezgodam, kako se nam kaže gospodarja sveta, ki preganja iz ljukenj in votlin divje medvede in se sam vanje naseli. Prikazen človeka v tej dobi je popolnoma naravna. Zakaj ž njim se je ob enem prikazal sedanji svet sè svojo floro in favno. Levi, tigri, hijene, medvedi i. t. d. so gotovo potomci svojih diluvijalnih prednikov. Da je pa nekaj debelokožcev, kaker n. pr. mamut, izginilo, smemo misliti, da so ob tistem času, ko se je bil človek na svetu prikazal, vže izmirali in potem jih je on popolnoma zatrl. Nikaker pa ni potrebno, da bi zavoljo tega človeka iskali pred sto tisoč leti. Geologija nam ne more povedati niti vzroka, zakaj so te živali zginile, niti sploh določiti, koliko časa je treba, da kak živalski rod izvmre. Razmeroma se to lahko tudi v kratkem času zgodi.

Digitized by Google

Da bi starost človeškega rodu vsaj nekoliko spoznali, se poslužujejo učenjaki tako imenovanih geologičnih kronometrov. Taki naturni časomeri so n. pr. rečne delte, krajne sipine, vzdigovanje in nižanje posameznih dežel, rast grezi ali barja, sploh spremembe na površji zemlje, ki se še vedno gode in iz katerih se da približno preračuniti, koliko časa se vže gode. Ako n. pr. najdemo, da kaka reka pri svojem iztoku vsakih 100 let napravi en palec debelo plast grezi, smemo pod gotovimi pogoji, oziraje se na razsežnost in enakomernost plasti, vsaj približno sklepati, pred koliko časom se je delta delati pričela. Na ta način so pričeli računiti plasti pri iztoku Nila, Rhone, Pada in Orme Francoski učenjaki, kaker Cuvier, Deluc, so mnenja, da so se one rečne delte pričele delati pred kakimi 6000 leti. Seveda so se našli tudi taki, katerim se je to število veliko premajhino zdelo. Okolu l. 1850 so našli v Nilski ravnini lončene črepinje in koščeke žgane opeke še 20 m globoko. Francozki inženir Girard je menil, da napravi Nil s poplavljenjem v dolini mej Kairo in Assuanom vsakih 100 let povprečno le 16 cm debelo plast grezi. Na ta način seveda se dobi lahko velikansko število let. Toda pravi izvedenci, kaker izvrstni poznavatelj egiptovskega sveta, inženir Eyth in drugi, so to računjenje Girardovo zavrgli ter dokazali, kako različno nanese reka Nil na raznih krajih one gnojene, rodovitne snovi.

Tudi g. J. Šubic v „Lj. Zvonu“ II. let. XII zv. pripoveduje o nekem Horneju, ki je bil l. 1825 preiskoval egiptovske spomenike ter preračunil iz 10m visokih Nilovih naplavin, na katerih dnu je bil našel kose žgane opeke, da je človek vže pred 14000 leti živel v Egiptu in vže takrat imel nekaj omike. Pripoveduje nadalje pa še o veliko viši človeški starosti. Po preračunjenju zares velikega učenjaka in geologa angleškega Lyella je preteklo celih 36000 let, da se je prag njagarskih slapov toliko nazaj proti izviru pomaknil. Ker so se pa našle v sladkovodnih utvorih (Süsswasserbildung), katere na enem kraju prereže struga Niagare, okamnele kosti mastodona, velikanskega sesalca iz rodu slonov, ki je bil sovrstnik človekov, je to dokaz, da je tudi človek vsaj vže pred 36000 leti na svetu prebival. Pove nam tudi, da se drugim učenjakom to število še premajhino zdi, ter sklene svoj spis: „Te črtice pa nam kažejo, da je človek vsekako vže silno star znanec naše zemlje . . . . kažejo nam, kako nepopolni so naši posvetni viri, kako stara je zgodovina? naša.“! Tako g. Subic.

No, 14000 ali celo 36000 let je vže lepa starost, ali vse to je le malenkost proti starosti, s katero so se ponašali stari Kaldejci, Egipčani in Kitajci. To gre kar na več sto tisoč let. Škoda je le to, da jim je malokateri verjel. Vže stari Cicero je pisal o njih (De divinat. I. 19): „Tiste, ki nam hočejo kazati 470000 let stare spomenike, moramo prištevati ali mej norce ali

Digitized by Google

mej nečimerne in nesramne ljudi.“ Wiseman je pisal glede tega mitičnega časa: „Milijon let se ravno tako hitro najde, kaker tisoč, in bravci vse to verujejo, ako so le napravili prvi korak, namreč verjeti, da so kralji potomci sonca in lune ali enakih nadzemeljskih starišev. Ne moremo si kaj, da bi onih ne pomilovali, ki so se dali zapeljati, da so takim budalostim verjeli.“

Vendar poglejmo, ali je oni žgani opeki pod 10m visoko grezjo, ki jo je v teku časa Nil naplavil, res pripisovati tako visoka starost. Proti tako visoki starosti je vže to, da so stari Egipčani kaker tudi Assirci in Babilonci zidali svoja poslopja z opeko, ki so jo iz ila in slame naredili in na soncu posušili. Opeko žgati so ljudje splošno pričeli še le pod rimsko oblastjo. Sploh se pa na Nilske naplavine ni kar nič zanašati, kar nemogoče je pa jih vzeti za podlago računjenja. Zakaj ako tudi dopustimo, da se je to nakopičevanje grezi zadnja stoletja enakomerno godilo, kedo more sklepati, da se je vedno tako godilo in sicer ves čas kvarternerne dobe? Kaka povedenj je mogla nanesti v eni noči toliko grezi, za koliker bi se v normalnih razmerah potrebovalo morebiti več tisoč ? let Vže omenjeni inženir Eyth pravi, da ni mogoče dobiti gotovih dat glede kvantitavnega vzdigovanja zemlje v delti. Kako leto nanese Nil celi grič grezi, ki se kmalu obraste z grmovjem in raznimi rastlinami; drugo leto pa, ko voda bolj naraste in bolj močno dere, zgine kmalu griček in grmovje ter ostane le izprana jama. Sicer je pa treba pomisliti, da je to Nilsko poplavljenje silno važno za poljedelstvo, da tedaj tudi človeška roka vmes posega in to regulira. Kako lahko tedaj kaki Fellah, ki je napravil nasip na spodnjem koncu svojega polja, naplavi v enem letu par tisoč let v najbolj bistroumne račune evropejskega učenjaka. Sicer se pa najdejo v Egiptu 15-30m globoki vodnjaki in vže Herodot poroča, da so nastale na onih krajih, katerih Nil ni poplavil, globoke jame. Kedo bi mogel dokazati, da niso bile vržene one lončene črepinje in koščeki opeke v take vodnjake ali jame, katere je pa poznejše poplavjenje zasulo? Razvidno je tedaj, da je nemogoče iz Nilskih poplavin določiti absolutno človeško starost. To velja tudi o grezeh, ki jih najdemo pri iztoku druzih rek. Enako moramo sklepati o pomikanju praga nijagarskih slapov proti izviru. Do sedaj se še ni posrečilo nobenemu, natančno določiti, koliko časa je bilo za dosedanje pomikanje potrebno. Lyell je sicer avkoriteta, velik geolog, ves zavzet za visoke številke, katere pa večkrat sam popravlja, vendar ni nobeden dolžan kar priseči na to, kar on pravi. Tako n. pr. je on preračunil pri svojem prvem bivanju v Ameriki, da se je delta reke Mississippi pričela delati pred kakimi 100000 leti, pozneje je to število skrčil na polovico in novejša preiskavanja celo na par tisoč let. Enako je Lyell tudi za vzdigovanje raznih krajev

Digitized by Google

na svetu, kaker n. pr. na obrežju Škandinavije, postavil silno visoko število let. Sploh se dandanes veliko greši na avktoriteto učenjakov. Ne zametujemo sicer opazovanja in opravičenih mnenj pravih učenjakov, ali, da bi se moralo kar priseči na njih hipoteze in mnenja, da bi morali vzeti njih opazovanja in račune kar za eksaktne rezultate znanosti, tega ne more noben pameten človek tirjati. Računi, ki se opirajo le na hipoteze in malovredne primere, za nas niso zanesljivi, in naj jih je napravil sam učeni Lyell. O njem pravi Pfaff na koncu svoje kritične razprave (Neueste Forschungen): „Obžalovati je, da se je dal zapeljati tak zaslužen in sicer tako previden raziskovalec k taki razlagi in trditvi, katero prosto ljudstvo le prerado kot dokazano sprejme.“ Sicer se je pa Lyell sam določno izrekel, da on svojo knjigo o starosti človeškega rodu nikaker ne izda kot končno razsodbo, temuč le kot poskušnjo, ki naj bi učenjake spodbujala k nadaljnemu marljivemu raziskavanju.

Mnogo so se trudili učenjaki preračuniti starost človeškega rodu iz visokosti šote na raznih barjih. Pa tudi pri teh računih se kaže nezanesljivost in negotovost.

Natančno so različni učenjaki preiskali angleške, francozke, nemške in druge barje. Vsi so bili jako izvedeni, preiskovali so vsi enake prikazni, rabili vsi enake geologične časomere, trdili so, da so bili zelo natančni in previdni v svojem raziskovanju, in vendar so nekateri izračunili 7000 let, drugi pa 100000 let za starost človeškega rodu. Temu se ni čuditi. Zakaj ako pomislimo, kako različna so močvirja in barja, kako je šota na nekaterih krajih trda, da celo zelo težke reči pri vrhu ostanejo, na drugih krajih pa menka, skoraj tekoča, da se po več metrov globoko vderejo; kako raznovrstno se na mnogih krajih barje množi, kako malo nam je znano razmerje mej tvorbo barja in drugimi geologičnimi prikaznimi, lahko rečemo, da leži oziroma na to vse preračunjevanje starosti človeškega rodu na dnu močvirja. To nam nekoliko pojasnijo in dokažejo novejše najdbe. Večidel denarja, sekir in orožja iz angleških in francozkih barij je iz rimskih časov. Pri Flensburgu so našli zadnja leta rimske škite 10 — 11 črevljev globoko v šoti. V barji pri Gröningen so našli 30 črevljev globoko denar iz časa cesarja Gordijana, in v najnižjih plasteh šote v Somečki dolini velik čoln poln opeke.

Enako malo zanesljivo je tudi preračunjevanje starosti človeškega rodu iz starosti stavb na kolih (Pfahlbauten), na katere je l. 1854 Dr. Keller v Zürichu prvi opozoril in ki imajo zavoljo svojih mnogoštevilnih ostankov velik pomen za zgodovino človekovo v Evropi. Ko se je bila prva prenapetost in sanjarija nekoliko polegla, so prišli od 100.000 let kmalu na par tisoč. Dandanes nobeden ne dvoji, da segajo evropejske stavbe na kolih globoko še v historični čas. Heer je dokazal, da so se evropejski prebivalci teh stavb pečali s poljedelstvom, sè sadjem in

Digitized by Google

živinorejo. Poznali so tudi nekoliko obrtnije ter imeli od začetka orodje iz kamenja, lesa, kosti in rogov, pozneje pa tudi iz brona in železa. Helvetske stavbe prištevajo v tretje in četrto stoletje pr. Kr. in najstariše sploh le malo čez 10. ali 12. stoletje pred Kristusom.

Iz te razprave sledi, da človeku z nekoliko dobre volje in resnicoljubja ni težko v soglasje spraviti sv. pismo in nauke pravega znanstva; da so vsi poskusi, določiti sè številkami absolutno starost človeškega rodu do sedaj še brez gotovega vspeha; in da je tisto računjenje še najbolj zanesljivo, ki ne sega veliko čez 5 — 7000 let.

P. A.

Napredno-radikalni tok v českem narodu.

Slovencem v opomin.

I. Dvoje besed za vvod.

Predmet, ki smo se ga namenili razpravljati v pričujočem spisu, zdi se nam posebne važnosti. Pred tremi leti preveriti nas je hotel visok gospod, da mej Slovani ni onega liberalstva in radikalstva, ki se nahaja pri druzih narodih zapadne Evrope; Slovani so baje vže od narave tako krščanski, da sploh niso dovzetni za enake pogubne nauke. Tako misli še danes marsi kateri Slovenec. Zato se pri nas sumljive prikazni mej Slovani ali prezirajo, ali milo sodijo, ali pa se jim sploh ne pripisuje nikaka važnost, češ. to so — otročarije! Slovenci so optimisti, ko jim gre soditi o slovanstvu! Mi pa mislimo drugače. Slovani so žalibog ravno tako in gotovo nič manj ko drugi narodi dovzetni za krive liberalne in socijalistične nauke. Skušnja nas potrjuje, da se ne motimo. Mi smo vže večkrat kazali na rastočo protikrščansko, revolucijonarno propagando v českem narodu — imeli so nas je za črnoglede, ki reč pretiravamo. Prepričani smo, da se nas bo ravno tako in še bolj nemilostno obsojalo tudi zdaj. Pa nekateri se sploh tako dobro počutijo v svojih zlatih slovanskih sanjah, da se ne bodo vzdramili, dokler jih d o g o d k i ne prebudijo.

Drugi poreko: Zakaj pa vedno le Slovane napadati? „Rimski Katolik“ bi našel dovolj radikalizma tudi v Nemčiji in v Italiji! Tu treba začeti! Pa nam ne gre to v glavo. Čemu bi pač dokazovali, da biva na Nemškem in Francoskem brezverstvo, ko tega nihče od nas ne taji? Očitnega sovražnika ni treba ovajati, niti svariti pred njim! In sploh, kaj je nam do tujcev?

Digitized by Google

Nemcev in Francozov ne bomo pač hodili spreobračat! Nam je mar za domačo hišo. Tu moramo čuvati. Mi bi tudi po Českem ne segali, da bi duh češki toliko ne vplival tudi na Slovence. Da bi mi ne bili vže za časa apostolom českega husitizma prečrtali računov, bi bila danes naša akademična in deloma srednješolska mladina večinoma vže v njih radikalnem taboru. Ne! Mi smatramo reč za resno — zatorej bomo čuvali! Pričujoči spis naj Slovencem posveti v propad, v kateri drvi češki narod, naprej mladina — v ta propad so hoteli potegniti tudi slovensko mladež, z njo bodočo Slovenjo. Ako toraj zasledujemo tajne spletke, ki se Slovencem delajo, da bi se jih speljalo v revolucijo proti cerkvi in Avstriji, ako sovrage naše vere in časti ovajamo, menimo, da s tem skazujemo narodu največo ljubezen. Bodočnost bo kazala, da se nismo motili.

Omislili smo si raznih glasil in knjig najnovejše radikalne stranke na Českem; stalo nas je veliko truda in časa, da smo vse prebrali in vredili. Bravci naj iz vsega posnamejo, kaj se pripravlja na Českem. Naši bratje na severu dozorevajo za revolucijo. V naslednjem spisu navajamo večinoma besede radikalcev samih — iz njih lastne izpovedi naj se jih sodi! Kdor n j i m noče verjeti, je neozdravljiv — ozdravijo naj ga — dogodki, ki so v nedaljni bodočnosti neizogibni.

Viri, ki smo jih pri tem spisu rabili, so naslednji: Antonin Čižek a Al. Hajn: „Proces st. zv. Omladinou". — Razni letniki „Časopisa českého studentstva" — „Časopisa pokrokového studentstva." — Razni letniki socijalističnega lista „Zář" — „Radikální Listy." — Časopis „Omladina." — Dr. D. M: „List z nejnovější historie vnitřního našého politického života." — „Nové Proudy." — „Neodovislost." — „Nezavislost." — „Dnešní otázka mravní" napsal J. V. Krejči. — Razni letniki socijalnega, političnega in literarnega časopisa „Rozhledy." — Razni letniki „Vesne."

II. Sodnijska obravnava proti „Omladini."

„To, co oni činili, jsou útoky přímo ptroti dynastii, proti státu, proti náboženství, proti společnosti, a ja mám za to, že stát má svatou povinnost chrániti se proti takovým útokům, které ohrožují jeho existenci . . . . . Zde nejsou dětinske elementy, nýbrž zde jsou živly, se kterymi se musi počítat."
Državni pravnik Lorenc v pravdi proti „Omladini".

Šestinsedemdeset mladeničev in mladih mož je stalo začetka tega leta pred sodiščem v Pragi. Mnogi so bili do šest mesecev v preiskovalnem zaporu Pred obsodbo je eden pobegnil v London, drug v Ameriko, tretjega so zavratno vmorili njegovi drugovi.

Digitized by Google

Obtoženi so bili veleizdaje, razžaljenja Njegovega Veličanstva in udov cesarske družine, snovanja skrivnih društev, žaljenja postavno priznane cerkve, tatvine, zlobnega poškojenja tujega blaga in sleparstva. Mej njimi so bili rokodelski pomagači, delavci, vredniki, nedavno z vseučilišča izključeni študenti, učiteljski pripravniki, dijaki, dva advokatska koncipijenta, mej njima jeden tajnik mladočeskega kluba!

O priliki obsodbe je državni pravnik mej drugim govoril: „Posebno Holzbach in dr. Rašin (obsojenca) sta trdila, da naprednjaki (imenovani obtoženci) hočejo priboriti p o p o l n o s v o b o d o o s e b e, t i s k a, i n b e s e d e . . Mislim, da mož, kateri hoče veljati res za borivca svobode, za plemenitega svobodomiselnika, mora se bojevati s plemenitim orožjem Orožje (zatoženih naprednjakov) pa je golo nasilstvo in terorizem . . . . Na tak način ne sme nikdo bojevati se za svobodo. To, kar so oni delali, je le naval in vpor proti cesarski hiši, državi, veri, proti društvu, a država ima sveto pravico se braniti takih napadov, kateri so naperjeni, da bi jo zrušili . . . . Drugi se zopet zagovarjajo, češ, da vsi pojavi, radi katerih so obsojeni, so le pojavi n a r o d n e g a m i š l j e n j a i n n a v d u š e n j a z a n a r o d n e v e l i k a n e Ni res . . . . Ti narodni velikani, na katerih ime se je grešilo, Jungman, Komenský, Havlíček, Neruda itd., ti bi se v grobu obrnili, ko bi videli, kako se njihov spomin slavi . . . .

Zopet drugi proslavljajo zatožence za n a r o d n e m u č e n i k e. Ravno nasprotno . . . . Tu so zločini proti cesarski hiši, cerkvi, društvu, a te napore se mora preganjati. Ni mogoče tukaj govoriti o mučeništvu. Da so obsojeni, so vzrok kazni vredna dejanja.

Drugi so rekli, da gre tukaj le z a s a m e o t r o č a r i j e, z a d e j a n j a n e z r e l i h l j u d i j, dejanja brez važnosti, ki niso nikaker nevarna državi in društvu. Glede na to opomnjo opozarjam na grozni zločin, ki se je izvršil 23. decembra 1893. (Ta dan so mladeniča Rud. Mrvo zaboli, ker je zatožence policiji naznanil). To je vendar dokaz, da ne gre tukaj le za otročarije, za gol izrodek romantične domišljije, nasprotno — ta dogodek je pokazal veliko važnost vse stvari in združenja, iz katerega neki ono dejanje izvira . . . . Tu niso otročji življi, ampak tu so življi, s katerimi se mora računiti . . . .

Dva zagovornika sta reč teh obtožencev imenovala r e č c e l e g a n a r o d a. To moram zavrniti. V čast českega naroda trdim, da ni tako. Če tudi nekoji dejanja obtožencev hvalijo, vendar večina naroda českega z vsem pravom ona dejanja obsoja. To sem hotel opmniti v obrambo českega imena in v čast naroda českega.“ — Tako državni pravnik.

Izmej obtožencev je bil le eden nad 30 let star, vsi drugi so bili mej edenindvajsetim in šestnajstim letom. Za nedolžne spoznanih je bilo samo osem. Drugi so bili obsojeni na osem

Digitized by Google

in manj let večinoma težke ječe. Vsi obtoženci skupaj so dobili šestindevetdeset let, dva meseca, osemindvajset dni.

Nesrečni mladeniči! Vbogi stariši, a tudi država.

Pa vsako gibanje mora imeti tudi svoj vzrok. Kako je tedaj prišel tako velik del češke mladine, kateri so vradno nazvali „Omladino", sama pa se imenovala „radikalno-napredno stranko", kako je ta del češke mladine zašel na revolucijonarna, nihilistična pota? Morda nam nesrečna mladina sama pove!

III. Ključ do osrčja nove radikalno-napredne stranke na Češkem.

„ . . . . . Tu není divu, když výsledkem této „mravní výchovy," je v žáka naprostý, duševní nihilismus, vzniklý z permanentní negace všeho, co mu proti jeho vůli po léta bylo vnucováno."

Časopis pokrokového studentstva I. št. 59.

„Býti trestán pro jisté přesvědčení, jehož jsem dospěl vědeckou cestou . . . jest skutek moci, která si osvojuje výsadu neomylnosti, což vše — po mém mínění — daleko má býti, mužů vzdělaných, mužů působících na ústavě, kde nad jiné panovati má svoboda myšlení a bádání."

Časopis českého studentstva IV. 280.

Ta ključ nam podaje današnja šola.

„Od srednjih šol se mora tirjati — tako piše „Časopis pokrokového studentstva" I. str. 45, eden izmej organov radikalno-napredne stranke češke — da vcepi svojemu dijaštvu svoto pozitivnih vednosti in mu s tem pridobi splošno omiko in razsodnost, tako da more na tej podlagi sezidati si in vstvariti svoj nazor o svetu . . . . V to je šola dolžna znanstvene resnice do cela stvarno, čisto, popolno podavati; sicer izročeno ji mladino slepari in nje življenju nič ne koristi.

V tem oziru je na naših srednjih šolah zelo žalostno. Nobeden predmet se ne podučuje tako, o nobenem si dijak ne more napraviti harmoničen, celoten pojem. Vzrok temu je, da se vsi predmeti (izzemši matematiko in fiziko, morda tudi kemijo) dijakom podajajo kot kosi, kot surovina t. j. le zunanja dejanja, o vzrokih pa, o kavzalnem stiku, o zistemu ni duha ni sluha.

Kaj naj rečemo o zgodovini? Na srednjih šolah ona ni drugega, nego naštevanje letnic in neslano popisovanje bitek. Kar se o kulturi raznih narodov podaja, ne zadostuje, da bi abiturijent mogel stvar samo in nje duh spoznati. A kaki dobiček ima mladenič od golega naštevanja zgodovinskih dogodkov?

Še slabše je glede prirodnih ved; njih ozadje osvetliti je kar prepovedano. . . Abiturijent ostaja glede prirodnih ved ignorant. . . . . Tu ni čuda, ako je pri dijaku sadte „mo-

Digitized by Google

ralne vzgoje" **pravi duševni nihilizem**, ki se je porodil iz vednega zanikanja vsega, kar se mu je cela leta proti njegovi volji vsiljevalo."

Ne le o srednjih šolah, ampak tudi ljudskih trdi radikalno-napredna stranka češka, da vedejo mladino na kriva pota: „Da, niže šolstvo povspešuje kar naravnost duševno razdvojenost v svojih gojencih, ker je osnovana na dveh si nasprotnih temeljih: na temelju vere in realnega poduka, ki prvej nasprotuje. Tako čutimo dve sovražni si duši v sebi vže od dobe, ko smo se začeli učiti a-b-c." Tako čitamo v neki brošuri, kojo je izdala radikalno napredna češka stranka.[1])

Ali ne povspešujejo morda tudi vseučilišča nazorov, kaker jih izpoveda radikalno-napredna češka stranka? Akademični senat češke univerzitete je leta 1892 izključil štiri slušatelje radikalno-napredne stranke, češ, da so na shodih govorili ali glasovoli za človeški družbi pogubni socijalistični nazor kolektivizma. A Hajn, jeden izključenih, ki se nahaja tudi mej obsojenimi „omladinisti" vseučiliščne profesorje zavrača, kako ga morejo kaznovati **„za znanstveni nazor, katerega najboljši možje velikih univerzitet svobodno oznanjujejo studentstvu po učilnicah"** (vědecký názor, jejž nejlepší mužové velikých universit volně hlásají studenstvu v posluchárnách?![2]) In zopet: „Biti kaznovanemu za neko prepričanje, do katerega sem prišel po znanstveni poti, preučavajoč narodno-gospodarske, socijologične in filozofično historične spise, je čin neke sile, ki si nezmotnost prisvaja, in ki bi moral biti tuj res omikanim možem, ki delujejo na zavodu, kjer **ima posebno gospodovati svoboda mišljenja in raziskovanja.**"[3])

Kdor bere te izpovedi radikalno-napredne stranke, kako bi mu ne prišla na um osnovna določba šolske postave avstrijske: šola bodi nejverska (t. j. proti krščanska), veda (t. j. tudi zmota) in nje učenje je prosto?! Ako dovoljuje vlada vseučiliščnim profesorjem vsako herezijo in zmoto svobodno oznanjevati, zakaj bi je ne smeli tudi dijaki? Ako država tega noče, tedaj reformuj najprej šolski zakon, da bode le resnica in nje učenje prosta, a ne zmota; v šolskih predmetih zavladaj zopet verski duh, metafizika zavzemi zopet častno mesto, ki ji tiče, tako da bo mladina spet mogla priti do svetovnega nazora, da bo vedela, zakaj ima živeti. Potem ne bomo slišali več jadikovanja, kaker je beremo v knjigi češke radikalne stranke: „Današnji človek ne ve, čemu ima živeti . . . Dokler je imel vero, napeljavala ga je ta, da je vsak svoj korak spajal z nadčutnim

[1]) Duešní otázka mravní. Krejči 1894 st. 28.
[2]) Časopis českého studentstva IV. str. 229.
[3]) Časop. čes. stud. IV. str. 290.

Digitized by Google

svetom, z vzroki neskončno visokimi — a sedaj, ko je njegovo znanje omejeno le na ozki krov gmotnih reči, ko o nadčutnem svetu ničesar ne ve in tudi ne more ničesar vedeti — kaj mu ima biti zadnji namen, zadnje gibalo, zmisel, kaj obseg njegovemu življenju? Dolžnost? Do koga? Nikogar ni, ki bi imel pravico mu vkazovati! Delati v korist domovine, društva, ljudstva? Pa zgodovina priča, do zla in bede noben napor ne more vničiti! Kaj pa je to — domovina, ljudstvo? Znanost mu dokazuje, da čez nekoliko milijonov let zgine zadnji človek na zemlji, in tedaj kaj bo iz te dandanašnje njegove domovine, kaj iz njegovega visokega pojma o človeštvu? Same prepale, ničnе sence! Dasi tle še dandanes človeku moralne moči in se krčevito zvijajo, da bi kaj delovale, vendar današnji človek ne ve, čemu bi svoje moči žrtvoval, ne ve, zakaj živeti, zakaj delovati!“ [1])

IV. Napredno-radikalna stranka in katoličtvo. Nje negativna veroizpoved.

„My tvrdíme, že již jest ale nejsvrchovanější čas, by zrušilo se učení dle dogmat a zavedlo se učení — náboženství lidskosti pravé.“
Zář II. č. 4.

„Teologična fakulteta na vseučilišči po našem nazoru je anahronizem; da so jo vstanovili, je znamenje .... nazadnjaškega duha na českem vseučilišči“.[2])

„Obžalovanja vredni so učitelji, ki so se vdeležili .... duhovnih vaj na jezuitskem Velegradu“.[3])

„Žganjarstvo, bigotizem, pijetizem in fanatizem verski (vernost) in renegatstvo, ves ta gnjus grdi še vedno dobro polovico naroda českega“.[4])

„Na svetu ni nič nadnaravnega, vse je naravno“.[5])

Jezus Kristus jim ni nič več od Giordana Bruna itd.: „Kristus je bil križan, Jan Hus in Giordano Bruno sta bila sežgana, Parsons, Spiess, Engel, Fischer so bili obešeni (v Chicagu) — ti vsi so dali vzgled najglobokejšega prepričanja“.[6])

„Noro je misliti, da nas bo na onem svetu kateri pravični sodnik poplačal ali kaznoval zaradi vere ali nevere. Ako je svet kulturno in moralno in v drugih lepih rečeh na-

[1]) Dnešní otázka mravní. Krejči. 1894 31—32.
[2]) Nezavislé Listy 1893. č. 5.
[3]) Radikální Listy I. č. 14.
[4]) Rad. Listy I. č. 8.
[5]) Zář II. č. 12.
[6]) Zář II. č. 12.

Digitized by Google

predoval, napredoval ni radi cerkve, ampak proti in vkljub cerkvi".[1])

„Filozofija in vera — obe ste teoriji, o katerih ni mogoče trditi, ali ste resnični ali lažnjivi . . . . Nekateri deli verstva so očitno prave laži".[2])

„Nekatere vere učijo, da po smrti človeški duh živi brez telesa, brez materije; take vere s tem izpovedajo nekaj, kar je proti razumu".[3])

„Priroda sama nam podava zadostnih dokazov, da svet ni postal iz niča, ampak da je sama večna".[4])

„Materija je glede časov brez začetka in konca, ravno tako tudi glede prostora, katerega zavzema".[5])

„Sveto pismo je knjiga polna nedoslednosti in roganja proti Bogu".[6])

„Ciril in Metod pri nas nista vpeljala katoliškega veroizpovedanja, ampak veroizpovedanje razkolne cerkve in nikaker rimske".[7])

„Tu je zopet nov dokaz, kako potrebno je, da se samostani razrušijo . . . . Naloga vlad je, da korenito pometejo te vstanove brez namena".[8])

„Čudesa se morejo goditi le v fantaziji nezavednega človeka".[9])

„Vera začenja, kjer razum neha ali pa se še razvil ni".[10])

„Kristus je bil človek, kaker vsak drug človek . . . rojen od naravnega očeta in naravne matere . . ."[11])

„Tem klerikalniši bode Moravsko, čim veča propast mej njo in zemljo češko".[12])

„Tam, kjer so katoliška politična društva, posebno pazimo in o vsaki priložnosti dokazujmo, kako malo so narodna, kako odvisna od hijerarhije, katere nam je skoz in skoz sovražna, dokazujmo njih škodljivost v narodnem oziru".[13])

„Duhovstvo, ker je vzgojeno v pokorščini do avktoritete, ljudstva nikdar ne privede do samostalnosti, jemlje mu pogum do vsakega javnega podjetja".[14])

---

[1]) Zař IV. č. 12.
[2]) Časopis pokrokov. studentstva I. str. 38.
[3]) Zař II. č. 2.
[4]) Zař I. č. 21.
[5]) Zař I. č. 23.
[6]) Zař II. č. 3.
[7]) Zař II. č. 3.
[8]) Zař II. č. 4.
[9]) Zař III č. 3.
[10]) Zař III. č. 3.
[11]) Zař III. č. 3.
[12]) Čas. českého stud. IV. 18.
[13]) Čas. pokr. stud. I. č. 6.
[14]) Čas. česk. stud. IV. 88.

Digitized by Google

„Da bi duhovniki narod vzgajali, to mora prenehati. Oni so v narodu več slabega kot dobrega naredili".[1])

„So mnogi, ki oznanjujejo, da vera sama vse podaja, kar ljudstvu prospeva; s takimi nazori se v ljudstvu narodno in politično prepričanje kar naravnost duši".[2])

„Vera v dogme ne more poroditi globokega prevrata v notranjosti".[3])

„Evangelij nam ne imponuje zato, ker je evangelij, ampak zato, ker nam podaje to ali ono vzvišeno moralno načelo".[4])

„Evangelij nehava biti cerkven nauk . . . . ampak postaja vedno bolj revolucijski nauk društvenih nezadovoljnežev".[5])

Tako in enako pišejo glasila nove radikalne napredne stranke na Českem. Ta protiverski duh veje v češki mladini. Mejverske državne šole so vzgojile, kar so po svoji naravi tudi morale vzgojiti — smrtne sovražnike katoličanstva. Tudi pri obravnavi proti „Omladini" so mnogi mladeniči izpovedali, da so brezverci, da ne verujejo ničesar.[6]) Vsa glasila te nove stranke, posebno pa delavska, razpravljajo večinoma le verska vprašanja. Kaker se v dogmatiki katoliške resnice dokazujejo, tako jih v onih glasilih po vrsti zavedno, dosledno pobijajo. „To delamo, piše „Zař", ker je ravno cerkev nam na potu, da izvršimo svoje nakane." Delavski list „Zář" n. p. ima na majhnih štirih straneh te-le razprave: „Iz modrosti Talmudove", „Verski nazori starih narodov", „Čudesa in čudodelniki", „Je sv. pismo vir vere" ? itd. seveda vse se razpravlja v protiverskem duhu. Drugi podobni članki so: „Načelo Jos. Mazzinija", „Nazor Charlesa Darvina o veri", „Razmišljanja o Husovih listih", „Duhovski celibat", „Izvirno stanje človekovo", „Nekoliko misli Büchnerjevih", „Vera ni podlaga moralnosti", „Darvinizem in socijalizem", „Ateisti", „Renan o Pavlu", „O možganih človeških in opičjih", „Japonci ne verujejo ne v Boga ne v nesmrtnost duše", „Narodi brez vere", „Materija je večna" itd. itd. Te članke smo pobrali le iz malo časopisov. Imena Mazzini, Büchner, Darvin, pričajo jasno protikrščansko mišljenje češke mladine. Ni čuda, ako se upajo vže pisati: „Mi trdimo, da je vže najskrajniši čas, da bi učenje dogem razrušili in vveli učenje — čiste človečnosti".[7])

---

[1]) Ibid. 323.
[2]) Čas. česk. stud. IV 323
[3]) Krejči. Dnešní otázka nravni. V Chrudimi 1894.
[4]) Krejči. l. c. 55.
[5]) Krejči. l. c. 52.
[6]) Anton Čížek: Proces st. zv. „Omladinou" v Kolině 1894. st. 65. in 378.
[7]) Zař II. č. 4.

Digitized by Google

V. Napredno-radikalna stranka pa Hus, Komensky in češki bratje. Njena pozitivna veroizpoved.

„Husovo povolání u nas teprve počina; Hus bude po druhé konati n šim krajem cestu duchovní; jeho teplý, obrozující, oživující, vznečující dech cí ſne, šíří se dál a dále; uchvacuje české mozky a srdce."

Radikální Listy I. č. 9.

„Slavením toho (Komen kega), kdož byl v minulosti nepřitelem jesuitismu-klerikalizmu, odsuzujeme tyto směry a prohlašujeme, že se s nimi nikdy nesmiříme".

Časopis českého studentstva IV. č. 6.

„Husovim slavnostim prisojamo velik pomen. V Husu nahajamo vse, po čemer je naš narod postal kulturen faktor: po njem se začenja duševna kriza, razpor mej duhovno-cerkveno organizacijo in mej novimi nazori, moralna kronična revolucija, umstvena in politična, v kateri še dandanes živimo, vseobči prevrat, o katerem še sedaj ne moremo prerokovati, kedaj ga bode konec .... To vse iz njega vstvarja ideal za naš sedanji položaj, in iz proslavljanja njegovega agitacijsko sredstvo v najplemenitejšem pomenu besede .... Popularizujoč ime Husovo — in to Hus zaslužuje — razširjamo načela svoje lastne borbe .... Razvidno je, da pod proslavljanjem ne razumemo le besedičenja, zastav itd., ampak notranje, duševno slavljenje, bodi tudi malo glasno .... Čakamo Husa, za katerim je prišel Žižka, zdrava misel in — možko dejanje. Treba je mož, da nas najprej moralno povzdignejo .... potem pridejo tudi Žižke ...."[1])

„Od oblike moramo priti na obseg, od pojma Hus, moramo prodreti v njegov notranji pomen .... Vže ime elektrizuje množico; ljudstvo ga obožuje. Temu obževanju treba dati konkretno podlago, ljudstvo mora vedeti, zakaj se navdušuje, kdo je Hus? Hus je naprednjak, obnovitelj, otrok sicer svojega časa, a težil je za cilji modernega sveta, on je bil racijonalist, demokrat z nadihom češkobratskega komunizma.... Živel je napredno v najskrajnišem odporu proti konservatizmu, odrvenelosti, za popolno svobodo; kamer je koncil postavil avktoriteto, je on postavil svobodo vesti. — Živel je tudi narodno-socijalno, težil je očistiti posameznike in neodvisnost priboriti narodu svojemu .... V vsem tem miselnem in socijalnem viharju tiči troje jedro: odvrniti se od skažene cerkve, vpreti se

[1]) Časopis pokrok. studenstva. II. č. 7 a 8.

Digitized by Google

aristokraciji in fevdalnosti, braniti svojo narodnost .... V Husu se je ta revolucijski prevrat osredotočil in on sam ga je najodločneje izrazil. Narod se je zavedel, in tudi pokazal moči, ki v njem tle. Nobeden narod ni bil tako pripravljen s krvjo zapečatiti svoje pravice .... Zato je Hus velik v naši zgodovini, slaven v svetovni. Vsak tak pojav — Sokrat, Kristus, Hus pomenjajo novo dobo, zasegajo v omiko stoletij. Naše mladogibanje ima nekaj podobnega (analogického) v sebi: boj za najširšo svobodo občansko z vsemi posledicami — a odpor proti vsem tujim vladajočim življem, a težnja po popolni neodvisnosti. Stare težnje v moderni obliki. Radi tega je nam mladim Hus tako neizrečeno drag zato je on naš ljubljenec, naš svetnik. Husov poklic še le začenja pri nas. Hus bode v drugič po naših krajih duševno potoval; njegov topli, obrajajoči, oživljajoči duh čutimo, širi se dalje in dalje; polastuje se českega mozga in srca. A prodira se ne kaker čez kupe mučenikov; pa mučeništvo je vzelo nase moderno obliko, ni več le čin heroične požrtovalnosti — mučeništvo je postalo stalna žrtva samega sebe ..... Eden Hus je zadostoval, da si je narod ohranil svojo samostojnost: nekoliko takih rodov — in dosežemo, česar nismo niti upali. Ni na svetu veče moči od moralne sile .... Leta 1915 bode 500letnica mistrova; delajmo, da v tej dobi, vkljub vsemu trpljenju, se osvobodimo, ozdravimo, se osrečimo, pobratimo ... Hus nas bode blagoslavljal"[1])

Radikalna stranka nabira sedaj tudi za „kolegij Husov", v katerem naj bi se mladina vzgajala v duhu Husovem. Tirjajo posebno, naj bi se onih 100.000 forintov, katere so Mladočehi nabrali za Husov kamenit spomenik, dalo za kolegij Husov, kajti ta bode živeč Husov spomenik, kateri bode vse one, ki bodo v njem, neprestano dan na dan, vsako uro, vsaki trenutek, spominjal na Husa, jim ga v misel in srce vcepljal .... Zdi se, da radikalna stranka doseže, kar namerjava.

Komenskega radikalci tako-le umevajo: „Slaveč spomin Komenskega slavimo razne kreposti .... sovraštvo do hinavščine, ki posebno v katoliški cerkvi tiči, in ljubezen do naroda ... Poleg narodnega momenta je v slavljenji Komenskega tudi moment napredni: protest proti vsemu, kar zadržuje svobodni razvoj narodov, bodi da je to duhovska vlada, ali vladni absolutizem ali ponemčevalna centralizacija ... slaveč tega, ki je bil v minulosti sovražnik jezuitskega klerikalizma, obsojamo težnje klerikalcev in izjavljamo, da se z njimi nikdar ne pobotamo".[2])

[1]) Radikální Listy I. č. 9.
[2]) Časopis česk. student. IV. č. 6.

Digitized by Google

Ko se je očitalo, da gibanje sedanje radikalno-napredne stranke je v prvi vrsti verskega značaja, so radikalci kar naravnost sami priznali: „Ne tajimo, mnogo je resnice na tem, posebno sporočilo českih bratov je v napredni stranki jasno“.[1])

S tem naj se primerja, kar smo v svojem listu pisali o Husu in Komenskem l. 1892, vže preden so izhajali český radikalni listi, iz katerih smo izbrali dotične citate v tem spisu — ali nismo prav sodili, kak pomen ima slavljenje teh českih junakov!

VI. Radikalno-napredne stranke političen in socijalen program. Njeno razmerje k Mladočehom. Teorija za prakso.

„Stojíme na straně mladočeské, ovšem na levém jejím křídle, na křídle radikálním, kteraž radikálnost jeví se nejen co se týče taktiky, ale i pokud se programu týká, poněvadž n á š p r o g r a m, j d e h l o u b ě j i ku změně společnosti.“
Izpoved omladinista dr. Rašína pred sodiščem.

„Radikalizem v tomto případě znamena opposici do krajnosti, jdoucí, neconvaříci před žádnými důsledky, proti násilí stavící konečně i násilí.“
Časopis českého studentstva IV. st. 252 in 26.

Radikalno-napredno stranko označuje — kaker neki český radikalec sam piše[2]) — da ima določen, jasno povedan, širok program. S i r o k t. j. tak, kateri obsega vse strani narodovega življenja. Takih programov naše narodne stranke nimajo. Staročeska ni imela razven državnega českega prava v svojem progremu ničesar; mladočeska stranka sprejela je v kulturnih in socijalnih vprašanjih le najnavadniše točke, poleg tega je pri tej stranki opažati negotovost, cincanje in bojazen. Nasproti tej negotovosti in polovičarstvu si je napredno-radikalna stranka osnovala jasen, popolen program. To je zanjo označilno.

„Napreden je tisti — tako je sama napredna stranka definovala — kateri je proti vsaki nadvladi naroda nad narodom, spola nad spolom, stanu nad stanom; kdor državo vidi v občanstvu samem in priznava vse posledice, ki iz tega izvirajo.“ Drugo napredno glasilo pa: „Vsak narod bodi svoboden na zunaj in znotraj — svoboden bodi kaker celota, svoboden bodi tudi posameznik v njem. Narod ne pokóri se narodu, a tudi posameznik ne posamezniku v nobenem oziru.“[3]) „Idealna držа-

[1]) Radikální Listy I. č. 12.
[2]) List z nejnovější historie vnitřného našeho politického života. V Chrudimi. 1894.
[3]) Časopis čes. stud. IV. 169.

Digitized by Google

va napredne stranke je podemokratjena država (demokratizovaný stát), država ponarodjena, poljudjena. ljudska država, kjer bi občanstvo bilo država in država občanstvo." [1])

„V političnem oziru tirjajo naprednjaki popolno svobodo vesti, besede, tiska, itd. občo volilno pravico brez razločka spola, vpelje naj se ljudsko vojaštvo (milica,) ljudsko brezplačno sodstvo, vradniki naj bodo osebno odgovorni za vsako kršenje zakona za dobe svojega vradovanja."

„V kulturnem oziru bode napredna stranka skušala občno vzgojo korenito spremeniti v modernem duhu, vseznanosti morajo postati lastnina vseh stanov v narodu, cerkev loči se od države. šolstvo bodi brezplačno, vse šole naj bodo pristopne tudi ženskam."

„V socijalno-gospodarskem oziru vpeljejo naj se progresivni dohodninski davki, odpravi naj se indirektni davek na vse življenske potrebe, fideikomisi naj se razveljavijo. podržavijo naj se lekarne, brezplačna bodi pomoč zdravnikova, gospodarstvo naj vodita oba spola ravnopravno, naj se določi postavno normalna doba za delo, ravno tako minimalno plačilo itd. itd." [2])

„Napredna stranka ni tako ednostranska, kaker naša narodna in svobodno-miselna stranka (t. j. mladočeska) niti kaker je socijalno-demokratična. Prva zastopa le narodno-politične težnje, druga le socijalno demokratične in izključuje prve, vkeliker ne nosijo na sebi vseobčega znaka. Stranka napredna je pa združila obeti smeri, program njen — kaker pravi „Čas. čes. stud." IV. 168 — spaja vrline obeh, a v pomankljivostih jima ne sledi." [3])

„Pojem „narod" nam ni nič abstraktnega, nekaj nad nami, ampak narod nam je posebno trpeče ljudstvo. Bojujemo se za trpeči ljud in ne za puhle pojme, in zaradi tega se staplja z nami niže ljudstvo proti višim stanovom, kateri spodnje mase vladajo." [4])

„Boj (proti klerikalizmu in dosledno tudi proti obstoječemu redu državnemu in društvenemu. Opom. pis.) se bode le tedaj vspešno bil. ako bode izviral iz jednotnega, trdnega, modernega, svetovnega naziranja, ravno tako kaker imajo klerikalci svoj določen nazor o svetu." [5])

Kaker smo videli, tak protikatoliški program si je napredna česka stranka res vstvarila. Vendar misli ostati le pri teoriji, kaker večinoma Mladočehi? Zdi se, da ne, in nje mrzlično-

[1]) Anton Čižek. Proces st. zv. Omladinou. V Kolně 1894.
[2]) List z nejnovější historie. V Chrudimi. 1894.
[3]) L. c. str. 9.
[4]) Časopis pok stud. II 120.
[5]) Radikální Listy. I. č. 12.

Digitized by Google

delovanje priča, da ne. Kličejo: „Ne ostajajmo pri teoriji, ampak lotimo se tudi vresničevati jo!“ [1]) „Ako se sredica — (mladočeske stranke) zadovoljuje sè samimi gesli — dobro, a ne more, ne sme se zadovoljiti nje najskrajniše krilo; to bi sicer zgubilo pravico do obstoja, saj je njegov glaven poklic, da program (mladočeske) stranke izvršuje, da mu da **konkretno** obliko.“ [2])

„Geslo je: vzgajati in mikati ljudstvo! — mi je skušamo vresničiti po tisku, z besedo in dejanjem.

Geslo je: boj klerikalstvu! — mi se hočemo s klerikalstvom v resnici bojevati: s cenim tiskom, z društvenim organizovanjem ljudstva, skratka: mi hočemo oživiti spomin na slavno husitsko dobo, pokazati temeljne nazore o češki zgodovini.

Geslo je: razkriti dejanske naše razmere politične, kulturne, gospodarstvene, socijalne — mi bomo to izvršili!

Geslo je: priboriti si največe svoboščine in pravice — v to napenjamo vso svojo eneržijo.

Geslo je: pomagati vbogim dijakom — mi bomo delovali tudi tu.

Geslo je: tujcem pojasniti naš narodni polažaj — pripravljeni smo tudi tu.

Geslo je: informovati in organizovati domače časopisje — tudi tu ponujamo svoje roke.

Povsod bomo delovali — sram nas ne bode najdrobnišega dela Do boljših razmer ne pelje druga pot. Organizujmo sistematično delo v manjših rečeh, v malem obsegu, dokler v velikem razmerji ni mogoče, a da bode naše delo trajno in trpežno, nas zagotavlja fakt: **Prepričani smo o svojih namenih.**“

Dr. Rašin, eden obsojenih omladinistov, je pred sodiščem samim izjavil o napredno-radikalni stranki: „Stojimo na mladočeski strani, na levem njenem krilu, na krilu radikalnem, katera radikalnost se kaže ne le kar se tiče taktike, ampak tudi glede programa, kajti naš program teži po globokejši preosnovi društva.“

A „Časopis čes. studentstva“ definuje radikalizem: Radikalizem v tem slučaji pomeni opozicijo, ki gre do skrajnosti, ki se ne straši nobenih posledic, ki proti nasilju postavi tudi nasilje.“

[1]) L. c.
[2]) L. c.

Digitized by Google

VII. Zunanji razvoj radikalno-napredne stranke. Razmerje k delavcem. Povod k procesu z „Omladino".

Leta 1889 je začelo izhajati glasilo z naslovom: „Časopis českého studentstva", ki je povdarjalo posebno potrebo reforme intelektualne in moralne v dijaštvu. Vrednika sta mu bila vseučiliščnika Sokol in Hajn, omladinista.

Začetkom leta 1890 je to glasilo še jasniše razvilo svoj program: Dijaštvo imej svoj politični program v teoriji in praksi. List se ne bode bavil le z dijaškimi zadevami, ampak tudi s kulturnimi in socijalnimi: sè ženskim vprašanjem itd.

Proti koncu leta 1890 si je ona mladina, ki je „Časopis českého studentstva" priznala za svoje glasilo, pridela ime „pokroková strana" t. j. napredna stranka.

Leta 1891, meseca januarja, je ta napredna stranka sklicala v Prago velik zaupen shod vsega českega dijaštva radi bližnjih državnih volitev. Tega shoda so se vdeležili tudi mladočeski poslanci dr. Engel in dr. Kučera, kot udje izvrševalnega odbora mladočeske stranke. Resolucije, ki so bile tu sprejete, so nekak obris političnega programa sedanje napredne stranke, katerega smo zgoraj razložili. O priliki tega shoda so dijaki poslali tudi memorandum mladočeskim državnim poslancem.

Istega leta meseca maja se je sešel v Pragi vže shod naprednega slovanskega dijaštva. Vdeležba je bila mnogoštevilna. Razun ruskega so se vsi drugi slovanski narodi vdeležili. „Čas. čes. stud." se je priznal za glasilo vsega slovanskega naprednega dijaštva v Avstriji. Češka sekcija se je izjavila za češko državno pravo in za personalno unijo z drugimi avstrijskimi deželami.

Leta 1892 se je zopet sklical shod napredne mladine na Dunaj. Mladočeski klub je zastopal dr. Kaizl. O tej priliki je bil sestavljen in sprejet politični in socijalni program, kaker ga napredna radikalna stranka sedaj izpoveda.

Pa ne le politično, ampak tudi literarno in socijalno je začela ta napredna dijaška stranka delovati. Razven „Časopisa čes. studentstva" so si osnovali svoj političen tednik „Neodvislost", leposloven list „Nové proudy", za trgovsko mladino „Pokrokové listy", „Věstník obchodní omladiny československé"; tudi mesečnik „Rozhledy", ki načelno razpravlja dnevna vprašanja, je sprejel napredni program. Razen tega je osnovala „Omikajočo knjižnico", kjer izdaja prevode tujih spisov važnih za napredno stranko, in pa „Knjižnico socijalnih naukov". Izda-

Digitized by Google

ja tudi „Epistoly pro lid“, male brošurice, katerih so do dandanes mej ljudstvo raztrosili do 60.000.[1])

V zmislu socijalne točke v naprednem programu so dijaki začeli osebno občevati tudi z delavci, hodili na njih shode in tam tudi predavali, posebno v Pragi in okolici. Tedaj so bili češki delavci — kaker sami naprednjaki pripovedujejo — razdeljeni na dva tabora: na večo mejnarodno socijalno-demokratično stranko in na manjšo narodno socijalno-demokratično. Prva je priznavala hainfeldski program. Dijaki so mej delavci delali v zmislu druge stranke. Delavska mladina se je kmalu oklenila naprednih dijakov, njih reform in svobodnjaškega mišljenja in delovanja. Leta 1891 se je ta mladina sešla v Kladnem. Osnovali so list za delavsko mladež nazvan „Omladina“. Vrednik je bil izšolan sedmošolec Lorenc, ki je pa kasneje v Brazilijo pobegnil. V programu je ta delavska omladina izpovedala jasno — da pripada socijalno-demokratični stranki in priznava radikalni socijalizem Dijaška in delavska mladina se je toliko časa pajdašila, dokler se je eden del tudi formalno stopil z napredno dijaško stranko v jedno stranko priznavši napredni program, kaker je bil na Dunaji vsprejet, za svoj program. To se je zgodilo l. 1893 meseca februarja v Kladnem.[2])

Dne 18. augusta 1893 bili so vsi praški listi polni poročil o velikih demonstracijah, ki so se godile na predvečer rojstva cesarjevega, pred kazinom plemenitašev, pred hotelom „U císaře rakouského“, pred spomenikom Jungmanovim, na Karlovem mostu pred kipom sv. Ivana Nepomuka itd. Vže meseca maja 1893 so po Pragi trgali in mazali cesarske orle, ne da bi policija mogla koga zasačiti. Ni si mogla drugače razlagati, kaker da to dela kako tajno društvo. Ko je policija mladiča Legnerja in Rudolfa Mrvo[3]) zaprla, sta ta dva in posebno Mrva trdila, da biva neko tajno društvo, ki se „Omladina“ imenuje. Člani tega društva baje osnavljajo one velikanske protidinastične, proticerkvene demonstracije, oni trosijo veleizdajske liste po Pragi itd. Na te izpovedbe je policija advokatskega koncipijenta dr. Rašina, redaktorja Sokola (sin državnega poslanca Sokola), Hajna, Skabo, kasneje tudi Čižeka, tajnika mladočeskega kluba, zaprla, kot „intelektuelne“ voditelje skrivnega društva „Omladine“. — Vsi so tajili, da bi bivalo tako društvo. A sodišče je toliko dokazov[4]) imelo, da je obsodilo vse zatožence skupaj na 96 let in

[1]) Primerjaj: „List z nejnovější historie“

[2]) Anton Čižek: „Proces st. zv. Omladinou“. V Kolíně 1894. st. 22 in sl.

[3]) Ta sam je bil p pred osnoval skrivno društvo „Podzemeljska Praga“. Mladina se je shajala v kleteh. Policija je prišla na sled. Kasneje je hotel osnovati novo tajno društvo „Krvava sekira“.

[4]) Dokazalo se je tudi, da sta se skrivnih shodov vdeležila tudi mladočeska poslanca Kaizl in grof. Kounic.

Digitized by Google

več večinoma težke ječe. Organizacija je bila po izpovedi obsojenca Emila Hocha podobna nekemu italijanskemu revolucijonarnemu društvu mazzinijevih framasonov. Udje so se delili mej „palce“ in „prste“. Ako je Mrva povedal pravo število „palcev“, bi moralo biti v oni praški „Omladini“ — društva „Omladina“ so se tudi po deželi snovala mej delavci — do 720 članov. Isti Mrva je pravil, da so praški „omladinisti“ imeli za društveno znamenje „bel trak na rudečem polji s črkami „R. V. B.“ t. j. rovnost, volnost, bratrstvi, po slovenko: enakost, prostost, bratstvo, toraj geslo francoske revolucije: egalité, liberté, fraternité. Izdajalcem je bila določena smrt. Vsak ud se je obvezal pod prisego.

Odkar je Mrva izdal te tajnosti policiji, se je bal za življenje. Tudi policiji je to sporočil. Dne 23. decembra 1893 se po Pragi raznese vest: Rudolf Mrva, imenovan tudi Rigoletto di Toscana, ovajalec „Omladine“, katerega je tudi češki državni poslanec Herold v državnem zboru imenoval, da je le agent provocateur — je vmorjen. Vmorila sta ga mladiča Dragoun in Doležal, ki sta bila tudi zapletena v proces z „Omladino“.

Za teh dogodeb je vlada oklicala izjemno stanje za Prago, katero še sedaj ni preklicano. Več radikalnih listov je bilo vničenih. Zato pa so radikalci nove osnovali, toda zunaj Prage; mej temi so posebno večkrat imenovani „Radikální Listy“.

VIII. Radikalno-napredna stranka pa internacijonala. Razmerje k socijalistom in anarhistom.

„Mezinárodnost boje dělnického je v podstatě čistě taktickou stránkou jeho, a opakuji opětně, z cela právnou, vyplývnouší z mezinárodnosti hospodářských-kapitalistických podmínnek. Podává-li dělník francouský ruku s německým, posobí to mocně na vládnoucí kruhy.“

Časopis čes. studenststva IV. 32.

„My chceme provésti rovnost mezi třídami a proto chceme býti stejně blízko všem třídám — a ačkoliv to neupíráme, že jsme k scialisticiké straně nejbliže.“

Nové Proudy I, č. 4.

„Pokrok možný jest přes skoro úplně zbořeni budovy nynějších zevních pravidel společenských.“

Časopis čes. stud. IV. st. 113.

„Mejnarodnost delavskega boja — piše Časopis čes. stud. — je pravzaprav le taktična stran njegova in sicer, ponavljam zopet, popolnoma pametna, ker izvira iz obstoječe mejnarodnosti gospodarsko-kapitalističnih pogojev. Podaja li francoski de-

Digitized by Google

lavec roko nemškemu. včinkuje to silno na vladajoče kroge.... Vidimo toraj, da mejnarodnost kot taktično sredstvo se da pogoditi s narodnostjo.... Zanimivo je za naš predmet -- pravi „Čas. čes. stud.“ ravno tam — ako navedemo h koncu, kako redakcija „Naroda“, organa radikalne rusinske stranke, katere program je socijalističen, umeva narodnost in kozmopolitizem: „Smo narodnjaki toliko, da smatramo za potrebno najprvo delovati za svojo narodnost; smo kozmopoliti toliko, da narodne koristi smatramo le za del koristi vsega človeštva in za cilj vseh posameznih narodnosti; smo nasprotniki narodnosti, vkoliker nje potrebe in koristi ločujejo od koristi in idealov vsega človeštva... Smo nasprotniki kozmopolitizma, vkoliker ta posameznika odvrača od dela za svoj narod, ker je morda majhen, tlačen, a ga naganja se pojiti z bogato, mogočno, drugo tlačečo narodnostjo. Narodnosti toraj ne nasprotuje mejnarodnost, marveč ta jo brani proti narodnostnemu tiranstvu in tlačenju.“[1])

„Mi (radikalni naprednjaki) smo sicer iz telesa mladočeske stranke izrasli, a ona sama nas ni odgojila. Vplivali so na nas — in mi nesmo hoteli biti gluhi in slepi — tudi drugi činitelji: proučevanje tujih slovstev, moderni velikosocijalni boj, ki se deloma bije tudi pri nas Mi se nesmo mogli zadovoljiti v znanstvu s tem, kar nam daja češka literatura, in v politiki s tem, kar je evangelij mladočeski.“[2]) „Čas. čes. studenstvo“ naganja celo Čehe, naj gredo na tuja vseučilišča, „da se jim razširi duševno obzorje, a ob jednem tudi podre kitajski zid, ki jih duši.“[3])

„Mi edini izmej Čehov smo vzeli zadevo socijalizma za svojo zadevo, v socijalizmu smo spoznali živ vir največega napredka — o njem smo vedeli, da pripravlja tla bodočnosti. Sreča socijalizma je naša sreča, zato ga hočemo imeti vsestransko dovršenega... Čut za pravico, a nič manje za narod, nas je prisilil, da smo se začeli ozirati po sredstvih, po katerih bi postale vse vrste (třídy) v narodu mej seboj enake. Spoznali smo, da more to storiti le socijalizem. Tako smo postali socijalisti.... Mi se smatramo za srednike (pojítko) mej delavstvom in ostalim narodom, mi hočemo biti mej narodom prvi v bojni vrsti socijalizma, in s tem mislimo, da socijalizmu močno pomoremo. Mi hočemo enakost mej vrstami v narodu vpeljati, a zato hočemo vsem vrstam enako blizo biti — dasi ne tajimo, da smo socijalistični stranki najbliže.“[4])

„Društvo (krožek) českih študentov priznava za potrebno,

[1]) Čas. čes stud. IV st. 32.
[2]) Rad. Listy I. s. 12.
[3]) L. c. 284.
[4]) Nové Proudy I. č. 4.

Digitized by Google

da delavski proletarijat osnuje mejnarodno organizacijo, in bodo delavsko gibanje podpirali kaker vsako gibanje v prospeh pravice in enakosti mej ljudmi."

Kaker znano, so pri zadnjem mejnarodnem socijalističnem shodu v Cirihu — katerega so se, kaker zatrdno vemo, vdeležili tudi nekoji Slovenci — izključili vse radikalne in revolucijske socijalistične t. j. anarhistične življe. Radikalno-napredna socijalistična stranka na Českem pa je proti temu protestovala!! Protest se glasi: „Protestujemo v prvi vrsti proti despotičnemu počenjanju shoda v Cirihu, ker je izključil vse radikalne in revolucijske **socijalistične življe**. Ne priznavamo tega shoda za mejnarodnega niti za delavskega niti socijalističnega, resolucije smatramo za neveljavne . . . . Protestujemo proti dosedajni centralistični taktiki socijalno-demokratične stranke, posebno, ker je v njej zavladal oportunizem in diktatura, ki sta na kvar težnjam socijalističnim . . ."

V Žižkovu (pri Pragi) 13. avg. 1893.
Neodvisna stranka socijalistična.
Napredna stranka socijalistična.
Narodna stranka soc.-demokratična.[1])
Opozicijska stranka soc.-demokratična."

Pred sodiščem so se „omladinisti" izpovedavali „Nad seboj ne priznavam nikogar, razum svoj razum." Drugi: **„Sem anarhist"** v teoriji itd.

„Napredek — piše glavno glasilo radikalcev — je mogoč le, ako se skoro popolnoma razruši zgradba sedanjih zunajnih društvenih pravil".[2])

IX. Radikalno-napredna stranka in slovanstvo. Mlada Slavija. Radikalne stranke razmerje k Rusiji in slovanskemu obredu.

> „Dějiny nové doby znají mladou Italii, mladé Něm cko a k nim jako nejmladší větev přistoupila mlada Slavie — vznikla před našima očima právě v posledních letech. My všichní jsme z té mladé Slavie . . . . My jsme odchovanci sklamaných nadějí."
>
> Časop. čes. stud. IV. 138 in 139.

„Slovansko vprašanje — pravi neki radikalec — je pri nas vse, a ob jednem tudi nč. Ono nam je kaos čustev, želj, domišlij, in, ko hočemo kaj konkretniše povedati, govorimo koj o „velikem" Ruskem, ki je rešilno središče vsega slovanstva itd.

[1]) Nové Proudy I. str. 108.
[2]) Čas. čes. stud. IV. str. 113.

Digitized by Google

V „Čas. čes. stud." IV, 167 beremo o slovanskem vprašanji: „Stranka (napredna) pojmuje slovansko vprašanje kot notranjo in zunanjo emancipacijo tlačenih slovanskih narodov, a vzajemnost slovanska ji je le edno izmej sredstev, da se reši slovansko vprašanje". V III. letniku str. 1892 je še konkretneje povedano: „Slovansko vprašanje je zagotoviti bivanje vsem narodom slovanskim nasproti Nemcem (ki Slovane zatirajo), a tudi nasproti drugim Slovanom (ki svoje krvne brate tlačijo, kaker Rusi Poljake, Poljaki Rusine). Slovanska vzajemnost ima temeljiti na vzajemnih interesih, a ker so posamezni slov. rodovi sestavljeni iz slojev sebi po programu in ciljih nasprotnih, zato slovanska vzajemnost ne more biti mej celimi narodi, ampak le mej posameznimi strankami, s tem bi bilo izključeno politično rusofilstvo pa tudi polonofilstvo; izključena tudi ona sentimentalna, meglena slovanska vzajemnost." Tako se je sklenilo tudi na prvem in drugem slovanskem dijaškem shodu na Dunaji. Napredna stranka toraj stavi (vsak slovanski rod) najprej na lastne noge, na lastno samozavest, na lastno delo . . . . narod, ki bi na nikogar se ne zanašal razven na-se, bi ne mogel več tako lahkomiselno vzeti svoj politični boj . . ."[1])

„Zgodovina novejše dobe pozna mlado Italijo, mlado Nemško, in k njima je pristopila kot najmlajša veja **mlada Slavija** — porodila se je pred našimi očmi v poslednjih letih. Mi vsi smo iz te mlade Slavije. Ni nam žal, da je mlada Slavija tako kasno se prikazala, še le po štiridesetih, petdesetih letih, kasneje ko v Italiji in na Nemškem. Ni nova le po času, ampak tudi po idejah in ljudeh. Naše težnje imajo dosti podobnega s težnjami vrenja in kipenja srednje Evrope — a je v njih vendar dosti novega, vsklilega iz novih dob. Pa tudi mi nismo taki ljudje, kaker je bila ona (italijanska in nemška) mladina . . . . Naš početek je imel vse druge pogoje . . . . Svobodo poznamo komaj po imenu, prostost narodova se je spremenila v rafinovano zatiranje narodov, devet desetin ljudstva se je iz enakosti izključilo, a edna desetina je neenakost razklicala. Kje so koristi onih žrtev, katere so narodi za svoje misli žrtvovali, kje sledovi ognja in navdušenja? Ta ogenj se je ohladil, ohladilo se je navdušenje, a mi stojimo pred neizprosno dejanstvenostjo. Zastonj je bila ljubezen do ljudstva, zastonj krčevito teženje po blaginji, kri ljudska je bila prelita zastonj . . . . Mi smo otroci svojega časa, udje svojega društva, mi smo gojenci varanih upov. Tu je glavni vzrok, zakaj smo popolnoma drugi ljudje, kaker one mlade stranke, zakaj mi vse drugače čutimo in delamo. Mlado Germanijo je oživljal ogenj lastne dobe, bila je hranjena od celega ljudstva. A mi smo se ogrevali pri gasnečih plamenih, mi smo hoteli klicati, a mesto navdušuvalnega odgovora

[1]) List z nejnonovejši historie itd. št. 12 in 13.

Digitized by Google

se nam je vračal mrzel jek. Nas ni nikdo od zunaj navduševal, navdušenje je pri nas izšlo iz nas samih. Naše gibanje je naša lastnina, je naše delo, napredna slovanska stranka je stranka mladine. S tega stališča je treba slovansko napredno mladino soditi, s tega stališče njene nazore ocenjevati".[1])

„Napredna stranka češka je glede na program sestavljen na shodu l. 1892. na Dunaji l e d e l slovanske napredne stranke, in oni program je s k u p e n p r o g r a m cele tedanje slovanske napredne stranke, katero se tedaj razven naprednih Čehov sestavljali tudi napredni Poljaki in Rusini". Tako od besede do besede vže večkrat omenjena brošura „List z nejnovější historie".

„Versko vprašanje mogočno trka na vrata, bodisi v o b l i k i e t i č n i h t e ž e n j, a l i v o b l i k i m o d e r n e g a p o j m o v a n j a d o g e m. Grozne dinamitne strele niso druzega, kakor pojavljanje moralne krize današnjega društva . . . To so vprašanja, s katerimi se dandanes omikan človek bavi. Vprašanje obredov pusti človeka ravnodušnega, naj bodo zapadni ali vshodni. Moralna kriza se vrši na Ruskem ravno tako, kaker na Francoskem . . . . . Ako nas tedaj „cirilo-metodijevci" zovejo v boj, da se obred spremeni — mi ne gremo za njimi. Mi se ne povrnemo k primitivnejšemu duševnemu stanju, naših moralnih in verskih tožeb ne vteši nobeno bogoslužje; bodi, da se nas bo radi tega „zapadnjake" zmerjalo. Obred cirilo-metodijski ne obrani naše kulture, niti nam pribori samostojnosti, niti nam doda kaj moralne plemenitosti. A tudi če bi res bilo, da je slovanski izhod tak eldorado, ki je ohranil si „ljudsko organizacijo, cirilo-metodijsko, velegradsko, ki si je ohranil duševno svobodo, svobodo narodnosti, svobodo ljudstva" — vendar mi bi na enkrat ne postali drugači, tudi če bi se izhoda oklenili. Kakeršni smo, take so nas storila stoletja. Kaj moremo za to, da je vpliv zapada bil silniši, in kaka nesreča je to? Mnogo smo od zapada vzeli — a dali smo mu tudi mnogo . . . a trditi, da so Nemci in zapadno krščanstvo vpeljali fevdalizem, privilegije stanu nad stanom, robstvo, roboto — to je najmanj rečeno najivnost. Take reči se ne vvajajo, ampak razvijajo; po robstvu in roboti so enako trpeli Nemci sami — a še je hujše trpel ruski mužik . . . . K l e r i k a l c i s ė s l o v a n s k i m o b r e d o m n e b o d o b o l j š i o d k l e r i k a l c e v d a n a š n j i h. L e l i c e s e s p r e m e n i — b i s t v o o s t a n e i s t o . . . . Ko bi dosegli slovansko liturgijo, ne bi dobili skoro ničesar . . . . N e m e n j a m o s o v r a ž n e g a p o s t o p a n j a (frontu) p r o t i k l e r i k a l c e m i n o d r v e n e l i m o b l i k a m c e r k v e n i m, katere dušijo in zadržujejo razvoj našega naroda — **bojujmo se za ločitev cerkve od države!**"[2])

[1]) Časop. čes. stud. IV. št. 132.
[2]) Radikální Listy I. č. 13.

Digitized by Google

X. Adresa na Gladstona. — Radikalno-napredna stranka in Avstrija.

„Občané! Politická práva se nevyprošují, nerozdávají, nevyjednávají, nýbrž dobývají. Zanechte proto všech sentimentálních vzdechů a tužeb nás nedůstojných a připravujte se k boji. Ne k boji, jejž by vedlo slovy několik poslanců v parlamentě, ale k boji, jejž povedeme my všichni doma. Rakouská vláda nemá žádného prostředku, jímž by mohla živoucí národ potlačiti, v jeho postupu zastaviti, útla oněměti, péro zlomiti. Dokažte, že nespokojenost a hněv se šíří dnes z Prahy na venkov, že od jednoho člověka zapalují se srdce a cit set a tisíců, že pod tichou posud hladinou širokých vrstev našeho lidu kupí se mračna, půda se zvolna vlní a rozkolébává..

Radikální Listy 1894. č. 13.

Leta 1892 je češka radikalno-napredna mladina poslala Gladstonu, o priliki njegove zmage pri volitvah, adreso, v kateri se mej drugim tudi glasi: „Slavni gospod! Dva sta vzroka, zakaj podpisani v imenu velikega števila enako mislečih svojih drugov se drznejo Vam, slavni gospod, poslati adreso. Jeden vzrok obstoji v tem, ker mi izpovedano svobodo in enakost posameznikov in narodov . . . . A ta načela nahajamo najmanj tam, kjer bi sicer morala biti — na ministerskih in sploh vladnih stolih . . . . Pa Vi ste bili, ki ste vedno popred govorili z narodi kaker z vladami . . . . V Vaši zmagi vidi in pozdravlja češko napredno študenstvo zmago svetih misli svobode, enakosti in pravice do narodov. — Drugi vzrok, zakaj smo se osmelili pisati to adreso, je, ker položaj našega českega naroda je sila podoben položaju irskega naroda. Kaker ta, tako borimo se tudi mi s premočjo za svoje politične pravice; kaker on, tako tudi mi hiramo narodno, kulturno in gospodarstveno. Vže dolgo let se bojujemo, a vedno brez vspeha . . . . . Pa to nam je porok, da tudi našemu stoletja britko skušenemu narodu, kateri je Evropi podaril Husa in Komenskega, dojde mir, mir, ki izvira iz popolne neodvisnosti in samostojnosti politične . . . . . .“[1])

Ko je češko vseučilišče nekatere radikalno-napredne dijake izključilo, so ti na shodih govorili: „Vseučilišče nas preganja na miglej od zgoraj zaradi naših simpatij (napr. dijaštva) z delavci in zato, ker je napredno gibanje, gibanje slovansko. To vseučilišče ni češko, a k večemu vseučilišče a v s t r i j s k o (burno pritrjevanje), a takega m i n e č e m o. (Ploskanje). Češko vseučilišče naj se li pajdaši z vlado, jaz se nadjam, da čisti, odločni duh slovanski v mladi generaciji zmaga tudi proti policiji, tudi

[1]) Časop. čes. stud. IV. 262.

Digitized by Google

proti tako zvanemu češkemu vseučilišču, s pomočjo celega naroda". (Dolgo trajajoče ploskanje)[1])

„Z nami (s Čehi) se dela kaker s pravimi sovražniki te (avst) države — a čudno bi ne bilo, ako bi v takih razmerah postali najbrezobzirniši sovražniki avstrijske celote . . . . . Mi smo prisiljeni konečno premišljati, kako veljavo ima za nas, da pripadamo avstrijski celoti, ko se nas zadržuje v našem razvoji, in za velike žrtve, ki jih trpimo za Avstrijo, se nas s krivico pita. Ta naš položaj datuje od leta 1526, ko se je temelj postavil tej državi in smo mi v to zvezo stopili. To leto pomeni začetek našega narodnega propada, našega poniževanja in božanja . . . . Ali ne občuti narod kako silno se njegovo dostojnost žali? Ali ne spozna konečno, da glede na te razmere je potrebna d r u g a pot?"[2])

„Solstvo je estrajhersko (rakušácké) od ljudskih šol do vseučilišč. Vse to nam veli brezobzirno opozicijo proti sedanjemu zistemu in proti vsaki vladi, ki bode na Dunaji — mi hočemo svojo vlado v Pragi. (Izborno! Burno pritrjevanje)."[3])

„Radikální Listy" (I. č. 13) pišejo v članku „Všemu opposičnímu lidu českému!" tudi to le: „Smo razburjeni; vsi zadnji dogodki nam po mozgu spreletavajo, oko se nam iskri, prsa se nam krčijo. Občani! Politična prava se ne izprosujejo, se ne razdavajo, ne izpogajajo, ampak se — privojavajo. Nehajte toraj sentimentalno izdihovati in tožiti, pripravljajte se na boj. Ne na boj, ki naj bi se bil z besedami v parlamentu, ampak na boj, katerega hočemo doma vsi biti. Avstrijska vlada nima nobenih sredstev, da bi živeč narod mogla streti, ga zadržati. Dokažite, da ste nezadovoljni, da se razjarjenost danes širi iz Prage na deželo, da se ob j e d n e m človeku ogreva srce in čustvo stoterih in tisočerih, d a s e p o d d o s l e j t i h o g l a d i n o š i r š e g a n a š e g a l j u d s t v a z b i r a o b l a k, d a s o t l a s e z a č e l a v a l o v i t i i n m e j a t i."

XI. Podučna debata mej dr. Gregrom in namestnikom predsednikovim dr. Kathreinom v državnem zboru o radikalnem toku v českem narodu.

D r. G r e g r: „Nečem tajiti, da v Pragi se niso dogodki vršili, ki so sodnjisko kazenljivi, in da ti pojavi ne pričajo, kako globoko je naše politično stanje nakaženo. Naloga vlade je, prave vzroke teh pojavov poiskati in je v izvirku samem zatreti. Ni lahko takim pojavom, ki iz globine ljudske duše izvirajo, priti do dna. V to treba biti zaupnemu možu ljudstva,

[1]) L. c. 256.
[2]) L. c. 137.
[3]) L. c. 239.

Digitized by Google

mora se z ljudstvom čutiti, treba zasledovati, kaj po ljudski duši pôlje, in takega zaupnega moža mej sedajnimi možmi, ki imajo vlado v rokah — ni. (Pritrjevanje pri Mladočehih). Mi imamo zaupanje českega ljudstva, mi poznamo njegova čustva in misli in radi tega moremo prave vzroke in pravo bistvo českih razmer boljše pojasniti, kaker vsak vladni in policijski organ. Dva momenta se posebno kažeta v českem gibanji, p r v i č mržnja in nezadovoljnost z avstijskim vladanjem in razmerjem českega kraljestva k splošni avstrijski državi; in d r u g i č, v velikem delu českega ljudstva je dinastično čustvo oslabelo, se je ohladilo.

N a m e s t n i k p r e d s e d n i k o v dr. K a t h r e i n (vmes): „Ne morem dovoliti, da dinastijo vmešavate v debato (Vgovor pri Mladočehih: Saj tega ne dela!) Ne morem dovoliti, da govorite o oslabenji dinastičnega čustva!“

D r. G r e g r: „Saj o tem tudi nečem govoriti . . .

N a m e s t. p r e d s. dr. K a t h r e i n: „Dovolite, da končam. Privolim popolno svobodo besede, a da se tega predmeta dotikate, nikaker ne morem dopustiti. Česko ljudstvo je na visoki stopinji omike in je skoz in skoz dinastično. (Pritrjevanje pri českih veliko-posestnikih). Radi tega ne morem trpeti takih namiganj.“

D r. G r e g r: „Jaz proti dinastiji ne bom niti govoril. Hočem le pojasniti, kako se reči na Českem imajo . . .“

Dr. K a t h r e i n: „Rekel sem in kot namestnik zbora, smatram za mojo dolžnost tako postopati.“

D r. G r e g r: „Jaz tudi ne trdim, da je vže celo česko ljudstvo v tem toku, le trdim, da velik del českega ljudstva je vže v tem toku, in da se tok vedno bolj širi in končno tudi vse česko ljudstvo preplavi — ako se mu vlada ne postavi proti z drugimi sredstvi, kaker je delala do sedaj, mej katerimi je izjemno stanje eno najnevarniših in najškodljivejših. Mržnja nasproti avstrijskemu vladanju se je pokazala s trganjem in mazanjem avstrijskih orlov . . . . Drugi moment je, da se je v velikem delu čes. ljudstva ohladil dinastični čut. Ljubezen in zvestoba českega ljudstva do cesarske hiše je bila do najnovejšega časa vzvišena nad vse dvome. Poslanec Kaftan je vže opozoril na lojalno vedenje českega ljudstva za pruske okupacije. Tedaj je stari sovražnik habsburški dušil dinastične pojave, dandanespa c. kr. vlada je izjemno stanje za Prago odločila, da bi pojave protidinastičnega čustva strla. Tako se časi spreminjajo, in tako more slaba in krivična vlada spremeniti dobro, potrpežljivo ljudstvo . . . .“

D r. K a t h r e i n: „Gospod poslanec je zopet govoril o protidinastičnih čustvih v českem ljudstvu“. (Mladočehi: Ne!)

D r. G r e g r: „Gospod predsednik, prosim, poročilo poročevalca to priča — in jaz niti toliko nisem rekel.“

D r. K a t h r e i n: „Rekel sem vže, kako stvar pojmem,

Digitized by Google

pri tem ostanem, nikaker ne morem dovoliti niti namigniti . . .“ (Ropot pri Mladočehih.)

Dr. Gregr v daljnem govoru misli, da bi se česko ljudstvo koj pomirilo, ako bi se avstrijski cesar dal venčati za kralja českega, kaker se je obljubilo v reskriptu leta 1871. No mi smo prepričani, da bi bilo v to najprej treba duhove preroditi, drugače jih vzgajati. Sicer pa je dr. Gregr res objektivno narisal češke razmere. Celi ta spis o tem priča. Politično pa gotovo ni, ako predsednik ne pusti razkrivati ran, katere faktično bivajo. Sè samim tajenjem dejanskih žalostnih razmer, z optimizmom se reči nikdar ne bodo zboljšale. Vlada se očividno hoče izogniti načelnemu razpravljanju političkih razmer avstrijskih. V tem oziru je dr. Herold z vso pravico ob isti priliki povdarjal, da se boj idej, načelni boj bode tudi v Avstriji moral vendar le enkrat biti; naj bi vlada nehala germanizovati, centralizovati in poljubno ravnati, naj pokaže enkrat českemu ljudstvu prijazno lice — sicer pa se boji, da se tudi takrat znani „prekasno“ ne vresniči.

XII. Radikalno-napredna stranka pa dijaštvo in mladina sploh — Radikalno napredna mladina — bodočnost čes. naroda? Dr. Kramař.

„Kollegové abiturienti! Několik upřímných slov. Poznali jste zajisté, nebo aspoň cítíte že mimo vás roste a chystá se něco, co tu nebylo, co proniká i k vám a co úzkoprsý kázeňský řád a systém vyučovací není s to zadržeti. Život studentský odhazuje dřívější formy, jeho obzor se šíří, vědomí jeho samostatnosti se vzmáhá, pojmy dříve nedotknutelné dnes ztrácí půvabu. My, studenti nynější jsme již zásadově zc la jiného rázu, než byli studenti let dřívějších. Vyplývá to již z našeho poslání, jako nejmladší inteligence malého národa zápasícího o svobodu sebeurčování a vyplývá to ze všech moderních politických formací. —

Časopis pokrokového Studentstva II. č. 2.

„Společnost; . . musí konečně si uvědomiti, že slova „mládež je budoucnost národa“ nejsou jen k tomu, aby se jako fráse, tisíckráte házela ve slavnostních připitcích a řečech, nyberž že obsahují pravdu.“

Čas. čes. stud. IV. str. 30.

Razmerje mej českimi radikalci in mladino je iz povedanega vže razvidno, saj radikalizem češki je izšel pravzaprav iz mladine češke same in do nedavna je skoro le mej njo imel pristašev — vendar, ker je to poglavje preimenitno in reč sama preosodna za bodočnost, zdi se nam potrebno, o tem še posebe spregovoriti.

„Kolegi abiturijenti — tako piše „Čas. pokrok. stud. II. č.

Digitized by Google

2.“ — nekoliko odkritosrčnih besedij! Gotovo ste spoznali ali vsaj čutite, da nekaj klije in se pripravlja, kar še ni bilo, kar tudi k Vam prodira in se vkljub disciplinarnega reda in učnega načrta ne da več zadržati Dijaško življenje slači prejšnje oblike, njegovo obžorje se širi, zavest lastne samostojnosti raste, nazori popred nedotakljivi zgubljajo mikavnost. Mi sedanji dijaki smo vže načelno vsega drugega kova, kaker so bili dijaki prejšnjih let .... to izvira iz vseh modernih političnih formacij.“

Isti list piše v 7. in 8. številki: „Mi hočemo šolstvo narodno, češko, a ne šolstva v duhu estrajherskem, mi hočemo šolstvo napredno, ljudsko, občansko, mejtem ko je sedanje šolstvo protisocijalno — ta duh se vklanja rojstvu, cerkvi in kapitalu.“

„Ako stoji dijaštvo v svoji večini na podlagi samostojne sodbe v taboru svobodomiselnem, to ima drug pomen, kaker so v njem bili naši očetje morda le iz trenotnega navdušenja. To se razume, da prepričanje na tak način pridobljeno ne zbledi pred vsakim konfliktom vsakdanjega življenja, da to zavzema celo dušo, in da vanje se sme zaupati tudi v najtežih krizah“.[1])

„Zato je potrebno, da bi se dijaštvo poleg svojih dolžnosti zanimalo tudi za javnost in se urilo v tem oziru delovati z brezobzirnostjo in trdnostjo pravega moža. Seveda radi tega delovanja mnogokrat dijake preganjajo — a do tega dijaku naj ne bo“ [2])

„Počitnice — pravi isti „Časopis“ — za češko dijaštvo, posebno napredno, ne morejo biti doba mirnega počitka, nedelavnosti, ampak doba najširšega agitacijskega delovanja mej ljudstvom .... Napredni dijak mora biti prešinjen od programa svoje stranke, da mu je o vsakem koraku mogoče v njegovem zmislu delovati .... Spoznavamo, da je pametno le od zdolaj navzgor delovati .... V tem oziru more ravno dijaštvo največ pripomoči, ker je najagilnejši in v najožiši dotiki z narodom ..... (Tu našteva posamezne točke, kaj in kako treba mej ljudstvom delovati.) .... V krajih pa, kjer je nevarnost, da klerikalno gibanje prevlada, treba z osebnim vplivom vniževati delo klerikalcev, duhovnikov, osvitljevati njihove težnje, posebno opozarjati na etični pomen verstva ....“ itd. itd.[3])

List „Omladina“ I. č. 1. piše —: „Mladi ljudje, v boj! Bližamo se koncu stoletja, hitimo h koncu starega sveta. Kmalu se vleže v grob, z njim tudi stari društveni red sè svojimi ide-

[1]) Čas. čes. stud IV. str. 287.
[2]) Čas. pokr. stud. str. 106.
[3]) Isto je v glavnih točkah slovenskim dijakom pridigala „Vesna“ — seveda iz čeških radikalnih listov.

Digitized by Google

jami, katere so se pootročile, kaker misli starca, ki je blizo smrti. Razvijajoči se dedič tirja svoja prava .... Svoboda! — koperneč se odmeva po vsej zemlji .... Pomagajmo, da novi svet pride do svojih pravic, iščimo mu pristašev. Širimo nauke, odpovejmo se načelom starega sveta .... Urimo se, mladeniči in mladenke, da bomo na vrhuncu razuma ... Sè stališča razuma zrimo na delovanje prirode, na položaj ljudstva, na življenje človekovo .... Nam je bilo vsojeno, da živimo v najnaprednišem stoletji, duh časa ima na nas svoj vpliv. Prirodne vede nam oči odpirajo, in nam dokazujejo, da stari nazor o svetu je bil — kriv. Naše navdušenje se ne ohladi, ako bode izhajalo iz prepričanja, nepobitnega prepričanja, katero živi veda ... Na noge toraj, mladi ljudje, v boj! .... Strastno napnimo žile, da bo naša armada tem veča. Vse mlade, jare moči naj se nemudoma zberejo pod zastavo prostosti, enakosti, bratstva! Veda in omika bodeti naši voditeljici, plemeniti čini naše orožje, a nezlomna volja naš ščit. Ljubezen do vseh navdušuj prsa. Bijmo pravični boj — in zmaga je gotovo naša!"

„Smo epigoni. Vže druga generacija v vrstah naprednega gibanja. Ti, kateri so je začeli, so šli v praktično življenje ali pa „na Bory" (v zapor). Napredno gibanje je nehalo biti gibanje mladine, otroško lice je odložilo — in mi napredni dijaki smo dandanes le del celote, a ne več glavni tok, kaker je bilo popred." [1])

„Dandanes se nahajajo skoro v vseh okrajih zemlje češke prijatelji naše reči. Povsod se premišlja, presoja in dela, dela morda še le od začetka, a to je za našo česko reč še bolje, dela se vsaj od — temelja. Za izjemnega stanja nismo rok križem deli."

Poiskali smo si dela mej ljudstvom, in srečni smo. Od človeka do človeka hodimo in mu pravimo zaupno: hočeš li narodu pomoči, njegovim visokim ciljem? Najprej začni pri sebi. In naše ljudstvo to razume. Razume to tisočkrat boljše, kaker brezštevilne šumne, bahate govore tako zvanih visokih naših politikov, kateri so ljudstvu risali na shodih nebo bodočnosti — a so pozabili mu povedati, kaj ima v sedanjosti delati." [2])

„Da smo dobro pot vbrali, dokazuje nam fakt, da napredno gibanje dandanes ima vže svojo popularnost, dober glas, ima celo vrsto svojih organov z jednotnim ciljem, dobro organizovane svoje pristaše, ima kos poštene zgodovine in delovanja za seboj." [3])

„Sodeč, kako naglo se je napredna stranka razvila, kako naglo se je nje program razširil in vsprejel, smemo sklepati, da

[1]) Čas. pokr. stud. I. 83.
[2]) Radikálni Listy I. č. 11.
[3]) L. c. č. 12.

Digitized by Google

je stranka dobro zadela, da so bili pogoji za to in da so dosedanje zunanje in notranje razmere naših strank ostarele . . . . . Da je napredna stranka se porodila, je bil memento za dosedanje stranke in sicer tem grozniši memento, ker se je napredna stranka porodila iz njihove mladine! Ako katera stranka mladino izgubi, je znamenje, da je zgubila vže zmisel za čas, da s časom ni bila več v zvezi." [1])

„Napredna stranka, porodivši se dijaštva, bode vže po sami tradiciji vsigdar močno vplivala na mladino — in povedali smo vže, kaj pomeni za stranko in s tem tudi za reč — imeti mladino, a največ bode napredna stranka vplivala sè svojim programom".[2])

Stranka napredna je sicer mlada — priznavajo radikalci sami — nima še v nobenem zakonodajskem zastopu poslanca, more le posredno delovati na zakone vplivajoč na mladočeske poslance, nima še dnevnika . . . . „a da naše delo bode stalno in trajno, to nam zagotavlja fakt: **prepričani smo o svojih ciljih**".[3])

„Mlada generacija mora sama iskati in najti pravo pot, to tirja naravni razvoj; a ostalo društvo mora mladino podpirati, mora konečno se prepričati, da besede „mladina je bodočnost narodova" niso le fraza, ki bi se le pri slovesnih napitnicah in govorih tisočkrat ponavljala, ampak da obsegajo resnico, — o tem se mora prepričati in z ljubeznijo se obračati k višim težnjam mlade generacije".[4])

Bode ta radikalno-napredna mladina res bodočnost českega naroda in morda tudi drugih slovanskih rodov v Avstriji? Mladočeski poslanec dr. Kramář je pri nekem shodu naprednih českih dijakov govoril: „Hočem Vam govoriti ne kot političen strankar, ampak objektivno bi Vam rad opisal vtis, katerega na me napravljajo Vaše težnje, Vaše delovanje. Dasi ne stojim v Vaših vrstah, vendar čutim in vem, da se v Vaših težnjah kristalizujejo nameni in cilji nedaljne bodočnosti našega naroda . . . . V našem dijaštvu je nov duh, novo življenje. „Časopis českého studenstva" je priča o tem."

[1]) List z nejvověší historie, str. 9.
[2]) L. c. 14.
[3]) L. c. 14 in 24.
[4]) Čas. čes. stud. IV. 30.

Digitized by Google

XIII Napredno-radikalni tok na Češkem in slovenski narodno-napredni akademiki. „Vesnjani" in „Savani."

Program napredno-radikalne stranke na Češkem se je določil, kaker vže omenjeno, na II. shodu napredne slovanske akademične mladine na Dunaji. Ta shod se ni dokončal, razpustil ga je vladni komisar z razlogom, da je program napredne slovanske mladine, kateri se je ravno imel zopet pretresati, državi nevaren. Tega shoda so se vdeležili tudi narodno-napredni slovenski akademiki. Da bomo objektivniši, evo besede narodno-napredne „Vesne" same. Ona piše 1892. str. 83 od besede do besede: „Slovenski velikošolci v Gradcu imeli so za shod slovanske pokrokove (t. j. napredne) mladeži svoj poseben pripravljavni komitej, kateri se je vže naprej posvetoval, kako stališče bodo zavzemale posamezne narodnosti pri „sjezdu" in kakšne predloge, resolucije itd. bode stavil graški komitej glede revizije vlanskega programma (t. j. v Pragi na 1. dijaškem shodu sklenjenega, kjer pa Slovencev ni bilo. Op. pis.). Ta komitej, v katerem so bila zastopana vsa slovanska akademična društva (Ognisko, Sič, Hrvatska, Stražilovo, Triglav) in razven tega Rusi, Čehi in Bolgari, sklenil je mej drugim vsled predloga slovenskega oddelka, da je Slovanom — sosebno južnim — neobhodno potrebno obnovljenje cirilo metodijskega obreda, po sili jim odvzetega.... Akademično društvo „Triglav" v Gradcu odposlalo je na Dunaj k temu shodu podpredsednika drda S. Domicelja, katerega si je izbrala slovenska sekcija tudi za načelnika. Razven slovenske sekcije, ki je štela pet članov: namreč dva zastopnika „Triglava" in slov. velikošolcev graških, zastopnika „Vesne", slovenskega ferijalnega društva „Sava" in zastopnika dunajskih slovenskih velikošolcev — bile so še tri sekcije: rusinska, poljska in češka.... Načelnik slovenske sekcije imel je izdelan tudi referat o stanji napredne stranke pri Slovencih sploh. Bistvena vsebina tega poročila je tale: Slovenski narod je velikim delom konservativen, inteligencija večinoma napredna. Napredna stranka orgnizovana je v „Slovenskem društvu".... Vstanovi naj se slovanski klub (poslancev)... Napredno-slovensko dijaštvo želi, da naj stoji „Vesna" na strogo slovanskem stališči in podpora vseh napredno-slovenskih krogov bode jej zagotovljena.. V „Savi" bodo spojeni velikošolci in abiturijentje cele slov. domovine..[1]) Načelnik drd. Domicélj imel je nadalje povdarjati, da

[1]) Opozarjamo, da ferijalno društvo „Sava," ki so je po českem vzoru osnovali tudi na Slovenskem, še vedno deluje mej dijaki — sè silo nam hočejo mladino vgrabiti, da jo bodo zlorabili v revolucijske namene! Starši in odgojitelji — zaskozbog pazite!!

Digitized by Google

smo mi južni Slovani, torej tudi S l o v e n c i p r e d v s e m n a r o d n j a k i — S l o v a n i, S l o v e n c i — i n p o t e m š e l e v s e d r u g o."

Toraj po pričevanji „Vesne" same, so se slovenski napredni akademiki dunajskega občeslovanskega dijaškega shoda vdeležili.

Na tem shodu pa je bil za skupno glasilo vsprejet večkrat navedeni „Časopis českého studenstva", ki je skoz in skoz proti-katoliški, proti-astrijski. Mi pa ne vemo ničesar, da bi slovenski napredni dijaki na shodu ali kelaj kasneje temu bili vgovarjali. V katerem taboru so toraj naši napredni akademiki?

Tudi so bile resolucije dunajskega shoda, ki so iste sè zgoraj narisanim verskim in političnim programom českih radikalcev, vsprejete kot skupen program vsega slovanskega dijaštva. Mi pa tudi nič ne vemo, da bi slovenski napredni akademiki na shodu ali vsaj kasneje temu bili vgovarjali. Toraj naši napredni akademiki so načelno v taboru českih radikalnih naprednjakov.

Da je najožiše duševno sorodstvo mej našimi naprednimi dijaki in českimi radikalci, priča fakt, da je „Časopis českého studenstva", toraj glavno glasilo českih radikalcev, na „Vesno" opozoril, predno je izišla, in sicer v IV. letniku str. 97; posebno z veseljem povdarja pa, da „Vesna" bude se znažiti (slovenskim ženam namreč) vydobyti jim místa samostatného a platného odpovídajícího jejich významu." Na drugi strani pa „Vesna", kaker se v katoliško akademična društva povsod prav grdo zadira, tako opozarja na glasila českih radikalcev, „Časopis čes. studentstva", o katerem pravi, da mu je tendenca povsem napredna (protiverska), a vendar zdi se nam potrebno to glasilo priporočati dijaškim krogom v pregled". (I. 183.) Isto tako opozarja na drug organ, „Neodvislost", o katerem pravi, da je radikalen list; temu je bil vrednik jeden sedaj obsojenih „omladinistov", izključeni velikošolec A. Hajn. Ko je profesor Neuschl v Brnu govoril proti radikalnemu brezverskemu počenjanju češkega dijaštva — pristavila je „Vesna" strupeno: „Katoliška gospoda si je pač povsod jednaka!" Dalje prinaša „Vesna" kratka poročila o gibanji českega naprednega dijaštva — le bolj objektivno sicer, a če pomnimo, da „Vesna" vse, kar je katoliško, cinično napada, vemo, da je ona za sedajne slov. razmere potrebna „objektivnost" nič druzega nego simpatija do českega brezverskega radikalstva. Češki radikalci so sklenili, da naj bi se proti katoliškemu akademičnemu „kolegiju Arnošta iz Pardubic" — vstanovil „H u s o v k o l e g i j". „Vesna" le pristavlja: „Večina českih narodnih listov se je izjavila, da bi bil to pač najlepši pomenik in spomenik Husu." (III. 144). Se razumemo! A o vrednikih in sotrudnikih radikalnih sedaj od vlade hudo preganjanih českih listov pravi: „Sotrudniki so ostali še vedno jednako navdušeni za svobodo (lepa svoboda!!) ne strašeč se nobenega pritiska" III. str. 142.

Digitized by Google

Nekoji slovenski naprednjaški akademiki, zdi se vsaj, neso bili le obče v dotiki s českimi radikalci, ampak tudi z udi tajnega praškega društva „Omladina." Vaclav Čižek je bil član društva „Omladina". Tudi njega je policija zaprla in obsodila. O tem je v aktih sodnijske preiskave pisano od besede do besede: „Ano udává vyše imenovaný Čižek, že (da) pražska „Omladiná" měla také (tudi) styky (toliko) s „Omladinami" videňskou (dunajsko), haličskou, rasínskou se srbskými „Napredňaki," **se Slovinci ve Stýrském Hradci, a** konečně prý, dle udání téhož Čižka i se stranou mladočeskou."[1]) Mi tudi nič ne vemo, da bi napredni slovenski akademiki v Gradci bili tej javni trditvi vgovarjali. -- Pomislite vendar, Slovenci!

Na prvem občnem shodu slov. ferijalnega društva „Sava" v Ljubljani, l. 1892 dne 3. avgusta, kateri dan je po besedah „Vesne" „za nadaljni razvoj prevažen" — je tedaj dijaštvo v pričo Iv. Hribarja sklenilo dve resoluciji soglasno: „Združeno slovensko dijaštvo izjavlja, da stoji v narodnih in kulturnih vprašanjih, ki se tičejo slovenskega in slovanskih narodov, na **odločno naprednem stališči.** 2. „Vesna" bodi poleg „**Slovenskega naroda**" glavno glasilo „Save," oziroma združenega v njej slovenskega **naprednega** dijaštva." -- Videli pa smo, da „odločno napredno stališče" naprednega našega dijaštva ne pomeni druzega, nego program českega radikalnega dijaštva samega. Napredna „Vesna" taji, da bi bila mej dijaki vera v nevarnosti. Ali res ni v nevarnosti, ako se slovenski napredni dijaki s českimi protikršćanskimi radikalci družijo, ako njihovi protikatoliški program brez vgovora za svojega vsprejemajo, ali ni vera v nevarnosti, ako se napredni dijak slovenski javno na dijaškem shodu drzne bivanje Boga tajiti?! Ko so „Vesnine" nazore katoliški listi zavrnili, se je drznila „Vesna" pisati: „Kdo ve, ali nemajo prav pesnikove besede: Mi vstajamo in vas je strah?." Da, strah nas je vaših „naprednih" nazorov! Da, za dušni blagor slovenskih akademikov, v bran starodavne Avstrije, slovenskega ljudstva in katoliških koristi je bilo potrebno, da se je proti naprednemu slovenskemu dijaštvu v akademiških krogih osnovala slovenska katoliška stranka, ki se ne bo sramovala, Kristusa očitno izpovedati. Ni bila potrebno slov. akad. društvo „Danica"?

„Rimski Katolik" je od prvega začetka tudi o českih razmerah poročal. Storil je to, ker češke razmere v slovenske globoko segajo. Dolga vrsta zanimivih razprav o tem se nahaja v raznih letnikih našega lista; in sicer v I. letniku: „Slovenci, pazimo, s kom se bratimo — „Se enkrat: Slovenci, pazimo, s kom se bratimo. G. Eckertu v Pragi" — „Českí glasovi o vzgoji" — „Svetnik

[1]) „Proces s. tzv. Omladinou" V Kolině 1894 str. 84.

Digitized by Google

roda slovanskega in slovanski brezverci"; v II letniku: „Mister Jan Hus" — „Češki bratři — Njih novodobni častivni"; v III. letniku: „Katoliško gibanje na Češkem" — „Reorganizovanje katoliških Čehov" — „Kristijan — dr. Lindner" — „Napredek in Čehi z ozirom za Slovence"; v IV. letniku: „Magister Hus — redivivus" — „Internacijonalna slavnost Jana Amosa Komenskega" — Bodi luč! slaviteljem Komenskega"; v V. letniku se českih razmer dotikajo tudi članki: „Sumljiva znamenja v slov. akademiških in dijaških krogih" — „Vesna", nje okrožje in nje ozadje" — „Dijaško gibanje na Slovenskem."

„Rimskega Katolika" vrednik je vze koj prvo leto (str. 387) pisal: „Katoliških Slovencev pobratimstvo s katoliškimi Čehi bi bil sploh eden mojih najviših narodno-političnih vzorov v Avstriji. Toda žalibog, da moramo tudi pri Čehih ločiti, dobro ločiti. Namreč mej desno in levo. Češka je vže v srednjem veku rodila Husa, ki je mej narodom zaplodil seme heretičnih, revolucijskih naukov, kateri se bistveno nikaker ne ločijo od poznejših reformatorskih. Znak husitstva je pa pred vsem vpornost proti cerkveni in državni auktoriteti, tedaj socijalističen, ali da govorimo bolj moderno: framasonski .... (Ta duh) zastopajo in razširjajo Mladočehi."

V tem zmislu so bili pisani vsi omenjeni članki o Čehih. Mnogi so zamerili, češ, „Rimski Katolik" pretirava. Dogodki zadnjih let so nas pa potrdili, da smo imeli prav, da v českem ljudstvu je res močan brezverski tok, da je treba v Čehih ločiti, dobro ločiti, namreč mej levo in desno. Treba one, ki se z brezverci českimi bratijo, razkrivati, da ne zanesejo tudi mej katoliški slovenski narod novohusitskega, anarhističnega brezverstva, na drugi strani je pa treba v dotiko stopiti s katoliškimi Čehi: katoliških Slovencev pobratimstvo s katoliškimi Čehi je bil in bode vedno eden najviših narodno-političnih naših vzorov! — S tem končujemo.

Ig. Kralj.

Digitized by Google

Slovenskim bogoslovcem.

III. Strahovi.

Dragi moj! Bogoslovnica je stara hiša in v stari hiši radostraši. Sami niste še strahov videli v bogoslovnici, ker strahu ni še nihče videl sam, ali pravili so Vam drugi, ki so sami videli Toda kaj se šalim z Vami o stvari, ki je Vam krvavo resna? Res, poklic duhovni je resno in imenitno početje, da se Vam ni bilo treba nič izgovarjati, če ste se obrnili za svet i do posvetnega gospoda, blagorazumnega, pravite, in Vam dobrotnega, ki pozna svet. Tako je prav. Tudi jaz sem tako storil, čeprav nisem upal posebno modrega pojasnila. Radoveden sem le, kaj zdaj mislite. Svèt imate, da ne. „V bogoslovnico ne, sicer pa kakor Vas veseli.“ Tak odgovor ste vdobili. Dobro, idite v svet, kamer Vam drago, ali ne hodite brez jasnega spoznanja. Nečem namreč, da bi jemali s seboj v svet krive pojme o duhovnem življenju, ker povem Vam brez ovinkov: kar Vam je napisal Vaš dobrohotni gospod, je prazen strah Mož ni bil menda nikoli v bogoslovnici, še menj v drugih duhovnih domih. Ali saj mu ni bilo treba tja, povsod je pač slišal praviti, da je duhovno zvanje človeku smrt, ker duhovnik ni svoboden mož, ampak sužen oblasti, vklenjen v jarem večnega devištva, ki je človeku pravilno vzraslemu nemogoče, a vsled tega obsojen v samoto, ki je pravi kraj lenobe in sebičnosti.

Kaj ne, ta pesem se glasi vse drugače ko moja? Vam je najbolj težko za zlato svobodo, od katere bi se imeli ločiti. Cerkev sama, ki ima več modrosti in skušnje nego ves rod človeški, ki zdaj živi, ceni to odpoved svobodi za posebno slovesno in vsodno, zato pa daja mladeničem štiri leta pomisleka in ob koncu, predno se odpoved izreče, opomina mladeniče slovesno: „Predragi, dobro, dobro premislite, kaj delate, kako breme si danes radovoljno nakladate. Zdaj ste še prosti, in smete po izvolji za posvetnimi težnjami. Toda od sihmal nadalje ne boste več odstopali, ker ne boste smeli. Treba bo vekomaj Bogu služiti, kar se pravi kraljevati; treba bo s pomočjo božjo čisto živeti in cerkveno službo zvesto opravljati. Zatorej, dokler je še čas, mislite . . . . .[1])“ To opominanje pač priča, da cerkev ne nastavlja pasti, da ne lovi mladeničev. Tudi Vas ne želi v službo, ako se radovoljno ne oglasite in posvetite

[1]) Pontif. Rom. De ord. subdiac.

Digitized by Google

Gospodu. Nemarnost in včasih kratkovidnost je kriva, da se kedo zmoti k altarju, kamer ga ni srce vleklo. Zato pa je treba mladim gospodom odpreti oči, da se razgledajo od svetu. Kjer menijo, da so v največi zadregi, jim je pogledati morda le eno ped pred se ali v stran, pa najdejo kruha dovelj, boljega ko duhovniki; včasih menijo, da so brez moči, potreba jim le eno krepko besedo izpregovoriti ali le en moški korak storiti, in osvobojeni so od pomislekov in očitanj, ki so je vezala na bogoslovnico.

Zato ravnate po želji katoliške cerkve, da cenite svobodo in da ste prepričani, da Vam je res svobodno, kamer hočete. A tudi te svobode mora biti kmalu konec. Svoboda je zlata, če je po pameti. Pamet pa Vam pravi, da se skoraj za nekaj odločite, za določno opravilo, za neki stan. Božja previdnost noče, da bi človek živel od danes do jutri, da bi osamljen stikal po gozdih; človek se rodi in ostane v družbi, kjer najde mesto in delo. Marsikateremu brezskrbnemu mladeniču je žal za svobodo, ali čas je sila, ki z obema rokama peha človeka naprej. Rad ali nerad mora si izbrati s t a n o v i t n o d e l o v d r u ž b i in t o s a m o e n k r a t z a c e l o ž i v l j e n j e.

Življenje je namreč tako kratko, da nam skoraj ni možno prebirati si stanu. To je pravilo, čegar izjeme so neznatne. Pravilo velja zlasti onim poklicem, za katere je treba mnogo učenja in pripravljanja. Pesnik pravi:

Die Kunst ist lang und kurz ist unser Leben
Und eh' man nur den halben Weg erreicht,
Muß wohl ein armer Teufel sterben.

Navadno je človek vže dorasel, ko si poklic izbira, da se upa presoditi zmožnosti in nagnenja, da se mu pozneje ne ljubi prebiranje. Mladenič, poln sile in misli, meni pač, da je za vse poklice dober in sposoben, da bi se mogel prekladati iz enega v drugi, ali kdor je vže v določnem poklicu, ne sodi tako! Niti prekladanje iz kraja v kraj mu ni prijetno. —

Ali ne samo, da se nam prebiranje ne ljubi, nam se ne dovoli. Kar je odličnih poklicev v občestvu, so toliki, da zahtevajo celega moža. Kdor se odpove izbranemu poklicu, ne sprejmo ga več v drug. Naj bi se n. pr. zdravnik po 5—10 letih premislil in prosil k sodišču ali bi ga pogledali! Pravilo je torej, da kar si kdo izbere do 25—30. leta, ostane, o svobodnem premenjavanju ne more biti govora. Ista vsoda je namenjena tudi njim, ki se posvetijo altarju. Po dovršenih naukih in po posvečenju nimajo si kaj prebirati. Življenje ni igrača, ampak delaven dan, resno, trdo, ki hoče stanovitnih mož, ne vihrastih in mehkužnih.

Vi sicer menite, da je drugim stanovom vsaj možno zame-

Digitized by Google

niti opravilo z opravilom, a duhovniku —? Tudi duhovniku. Ne menite, da je vže slep ali gluh ali nem ali top da bi ne mogel prijeti za delo v vrsti s posvetnimi gospodi. Poleg dušnega pastirstva najde še preobilnega dela: v šolah, v društvih, v vredništvih, v tiskarnah, v poslanskih zbornicah i. t. d. Povsod ga bodo radi sprejeli. Ni treba torej, da se zavrže. Če pa vere nima ali dela noče, ne govoriva dalje o njem, ker potreben je pobožne molitve, ne modrih svetov.

Vaš dobromisleči gospod očita duhovščini sužnost od oblasti in odvisnost od ljudi. —

Sužnost od oblasti! Kateri poklici pa niso podložni oblasti? Vprašajte vradnike, ali so podložni oblasti, in poreko Vam, da so sužni ne samo v vradu, ampak tudi doma in v javnem delovanju. — Vprašajte pa tudi svobodne zdravnike in odvetnike, ali so neodvisni od ljudi? Meni se zdi, da kdor najmenj potrebuje za svojo osebo, je najbolj prost. Zato ne razumem, s kako pravico se očita duhovščini sužnost v pričo drugih stanov. Odvisen je res duhovnik od duhovne (cerkvene) oblasti, ali ta oblast je svobodoljubna, da nobena na svetu ne tako. Pravniki, celo protestantiški, sodijo cerkveno pravo za najbolj svobodomiselno pravo Tako je bilo cerkveno vladanje v starini, a dan danes morali bi tožiti, da je mej nami rajše premalo discipline in pokorščine, premalo strahu in spoštovanja. Nekaj bi se imeli učiti od posvetne gospode.

Nasproti državni oblasti ima duhovščina pač največo oblast, ker jo brani samostojna cerkvena oblast. Vkljub vsem postavam nasprotnim cerkveni oblasti priznavajo nam vender še neko od države neodvisno oblast. Velika je vže svoboda, da karkoli je državljanom dovoljeno po osnovnih zakonih, duhovnikom ni prepovedano. Da niso te trditve prazne, priča zgodovina političnega in kulturnega preporoda slovenskega ljudstva Slovenska duhovščina si je bila v svesti nedvisnosti in svobode, da je častno in vspešno nadomestila plemstvo, katerega nimamo.

Še menj se Vam je bati „odvisnosti od ljudi“, kateri baje merijo duhovnika od nog do glave in pazijo na vsako dejanje, na vsako besedo, katero izreče, na vsako osebo, s kojo občuje, na vsako hišo in društvo, v koje zahaja, da še v svoji hiši se ganiti ne more, da bi ga vsi ne videli, ker ima hišo stekleno. Ali Vam je to znamenje sužnosti? Tedaj je znamenje sužnosti, da ne sme prepevati s koledniki, da ne sme posedati po gostilnah, da ne sme v gledišča, kjer se proslavlja nečistost, da ne sme za posvetnimi zabavami, da se ne vtika v posvetna opravila vernega ljudstva brez potrebe, da ne žali in odbiva ljudi, da je doma v sobici ravno isti ko na leci ali na altarju. Kar imenujete sužnost, je le duhovni poklic, modrost in previdnost dušnega pastirja, čast in poštenje duhovskega stanu. Sužnost

Digitized by Google

Bogu je svoboda od sveta. Ker nam sv. zvanje brani bratovščino z ljudmi, daja nam ono polno svobodo, ki se nikogar ne boji in nikomar ne dobrika — tudi množici ne!

Skrb za Vašo srečo v življenju je narekla gospodu dobrotniku svarilo, da ne nakladajte si bremena, kojega ne boste mogli nositi. Zapisal je namreč d e v i š t v o v koledar nemogočih stvari, ker pravilno vzrasle in zdrave narave ž i v o t n a s i l a j e k r e p k e j š a o d v o l j e. Devištvo ni toliko vspeh volje nego je nepravilnost života, ki ne razume sklepov ali svetov pameti in volje, kar je o tej stvari že Terentij povedal: „Quae res in se neque consilium neque modum ullum habet, eam consilio regere non potes".[1]) Dostavil Vam je še en rek Goethejev, pravite, katerega se pa ne upate zapisati meni v pismo.

Dragi moj mladi prijatelj! Ni treba ni besed ni imena, ki je v književnosti slavno, a v življenju premalo častito, da bi veljalo za pravilo. Ali saj je ime ničevo, kjer govori sama narava, zdrava in pravilna. Čudno je pa vender, da modri gospod povdarja to ravno Vam, ki menite v bogoslovnico, in ne sebi ali tisočerim sovrstnikom, ki so v tridesetem ali štiridesetem letu še neoženjeni? Čudni samci! Pravilna narava je goni po sili v zakon, a vender jo krotijo vže dvajset let. Ali so morebiti nepravilni stvori, kaj? Menda ne. Če sta jim torej pamet in volja vdržala v oblasti životne sile do one starosti, upati smejo da tudi poznej ne omagata. Gorje človeku, če bi ne imel duhovne oblasti o životu! Kako bi cenil Kristusovo prepoved pohotnih misli, želj in pogledov? Stvarnik je pač poznal „pravila" in „moči" pohotnega života, ko je človeku postavljal šesto zapoved, in Zveličar modri, ki je dal svojim nasvet vednega devištva, je tudi vedel, kaj je v človeku,[2]) pravilnem in nepravilnem. Vedel je, da je človeka tako vstvaril, da mu je duhovna sila krepkejša do životne. Kjer bi pa duhovna moč ne zmagala sama, zagotovil jej je z novim nasvetom pomoč od zgoraj. — Naj bi pa obveljalo načelo Vašega gospoda dobrotnika, ne bilo bi mogoče pošteno življenje dovelj veliki množici, katera ne živi v sv. zakonu. Na podlagi izpovedanega načela smete pač vprašati pravilne ljudi z Vašim znancem vred, kako živijo neoženjeni vže toliko let? . . . . .

Še hujše bi bile posledice po slovesnih obljubah sv. čistosti. Devištvo in samstvo je pravo licemerstvo, ako velja načelo, da je životna sila močnejša od volje. Ali Vam tedaj res mora v misel tolika samopridnost in brezsrčnost duhovnih ljudi, ki bi drug druzega zapeljevali v nesrečo? Od kod naj dojde blagoslov božji takemu duhovenstvu, od kod občna vzornost katoli-

[1]) Eunuch. I. 1. a.
[2]) Iv. II. 25.

Digitized by Google

škega duhovenstva in redovništva? Propalice da so svečeniki krščanstva, in naučitelji lepe nravstvenosti!

Tako sumničenje in očitanje je sramota našega veka. Stari krivoverci so pobijali devištvo, ker jim je osebno mrzelo, ali ker so menili, da je od Boga prepovedano, a da je človek rob životnih moči, niso učili. Ta nauk, nečasten za naš rod, je bil prihranjen stoletju velikega napredka, ko so postavili nam pravilo, da je životno vgodje človeku namen in sreča največa. In res mnogo njih se je vže vdalo slasti in vgodju, ki izvira iz životne pohoti, da je rod oslabel in podlegel neki dražljivosti (nervoznosti), ki ni zmožna možkega odpora ali krščanskega zatajevanja in mrtvičenja. Veliko celo mladih ljudi gine od mrzlice, ki jim pretresa život. Takemu bolnemu ljudstvu je lehko dopovedati, da je čisto in pošteno življenje nemogoče, kajti cesar kdo želi, rad veruje in kdor noče, pravi, da ne more. Menite li, da pristoji takemu rodu sodba o krščanskem devištvu?!

Dragi moj mladenič! Ne mislite, da Vam svetujem ali priporočam devištvo, ko je načelno zagovarjam in mu branim čast, ki mu gre pred vsem svetom. Poznam Vas premalo, da bi Vam mogel svetovati. Vsaki ima svoj dar, vsaki pozna svoje nagnenje in bo vedel z izpovednikom pogoditi pravo. Modro je cerkev odločila, da si izbiramo devištvo ravno v cvetoči mladosti, ko nas narava sili v sv. zakon. Po pravici se sme torej upati, da je obljuba premišljena in zanesljiva, navdihnena od sv. Duha, ne od sveta.

„Ali hočete zdaj, ko ste se izobrazili, proč od ljudi, v samoto, kjer ne bo videti leto in dan izobraženega človeka? Če bi mladina vedela, kako osami duhovnik na svetu, ne bi se nikdar veselila nove maše".

Tako Vam je izvolil namigniti dobrotnik. Vi pa se gotovo vže izprašujete, ali ste po čudi samotar ali ne. Duhovnik samotar! Samotar, ki se boji ljudi ali ki se brani in izogiblje opravila ž njimi. Kje pa je take videl? Seveda komur začne človek še le z obleko narednika ali vradnika ali mestnega gospodiča, najde duhovnika res v puščavi. Kdor pa razume duhovni poklic, ve, da ni duhovnik nikoli sam, niti ko je čisto sam. Duhovnik je oča velike obitelji, katera je vedno ž njim in on ž njo osebno in v mislih. Otrok ima celo vrsto nevednih, katere uči, porednih, koje pokori. Mnogo skrbi mu delajo odrasli mladeniči in mladenke, katerim je vbrati „življenja srečen pot"; nekaj je zašlih, ki mu ne gredo iz spomina. Pogostoma pridejo v svete zreli možje polni skrbi za dom in občino. Ko ti odhajajo, vže čakajo matere krščanske proseč molitve sebi in svojim. Pozabiti ne sme starih in onemoglih, ki ga težko čakajo broječ dneve in ure. Ali res menite, da je duhovno življenje samotarjenje? Žrtva je pač duhovno življenje, v divjih samotah je dvakrat žrtva, samotarenje pa ni. Gospod je vedel, da bo nam te-

Digitized by Google

žko delo duhovno življenje v gorskih samotah, zato je sam preživel skoraj vse svoje dni v galilejskih hribih mej neotesanimi gorjani, za katere svet ni imel ko posmeh, če so prišli po opravilih v Tiberijado, v Tir ali v Jeruzalem. Duhovnika pa nikedo ne sili, naj ostane v takih samotah žive dni, ako sam noče. Samota bodi mu šola molitve in nauka, kraj zatajevanja in trpljenja, kaker je nekdaj bila cerkvenim očetom, katere so iz nedostopnih samot poiskali in postavili ne odlično mesto v cerkvi.

Dragi moj mladi prijatelj! Motili bi se zelo, če bi si domišljali svečenstvo N. Z. — brez križa. Svečenikov poglavitno opravilo je daritev sv. križa, kaj čudo torej, da je njih celo življenje delo in žrtev. To pomnite, pomnite dobro, a prazni strahovi naj Vas ne begajo.

Dr. J. Pavlica.

Časopis.

„Gospod, daj mi znamenje v dobro!“ tako je v dnevih britkosti in preganjanja vzdihoval kraljevi prerok David proseč Boga dobrega znamenja, znamenja tolažbe in pomoči. In Gospod je vslišal svojega služabnika.

Časi, v katerih živimo, kedo-li bi mogel trditi, da niso zelo hudi, žalostni vzlasti za sv. cerkev in krščansko družbo? A kje-li je dobro znamenje? Imamo je v vzvišeni, posvečeni osebi sedanjega namestnika Kristusovega, L e o n a XIII, ki se po vsej pravici imenuje „luč z neba.“ Ta svetla luč, od Boga samega prižgana na nebu katoliške cerkve, razganja s čudovito silo temne oblake, v katere je novodobni liberalizem zagrnil nebo resnice in pravice. Blagor jim, ki na burnem valovji sedanjih dni obračajo pogled na to žarno zvezdo-vodnico! Sv. oče Leon XIII, ki je nezmotljiv učitelj v verskih prašanjih, je tudi glede praktičnega življenja naš najboljši svetovalec, in najzanesljiviši voditelj. Njegovo bistro oko pregleduje z britko skrbjo vse zmešnjave in nevarnosti, v katere so brezbožniki pahnili družbo v verskem, narodnem, gospodarstvenem in socijalnem oziru; njegovo očetovsko srce mu poklada na jezik brez nehanja nujni opomin, naj se katoličani vzdramijo in z vso resnobo lotijo dela, da rešijo koliker se še rešiti da! In hvala Bogu! glas sv. Očeta vender ni povsem „glas vpijočega v puščavi.“

Katoličani širnega sveta se čedalje bolj zavedajo svoje obširne naloge: s pravim krščanskim pogumom so se na vseh konceh poprijeli resnega dela v trdni zavesti, da njih sveta in pravična stvar mora kedaj obhajati zmagoslavje.

Digitized by Google

O tej vsestranski krščanski delavnosti nam spričujejo vzlasti mnogobrojni **katoliški shodi,** ki se leto za letom prirejajo v raznih deželah. Čemu so taki shodi? So li dandenes potrebni?

Ker smo se odločili v današnjem „Časopisu" nekaterih vsaj na kratko omeniti, postavimo zaradi ravnokar stavljenega vprašanja — na prvo mesto XLI. shod, nemških katoličanov, ki se je koncem avgusta t. l. zelo veličajno vršil v nemški **Koloniji** ob Renu. Tam je rekel predsednik dr. Orterer (lajik) mej drugim to-le: „Zakaj smo tukaj? 41-letna izkušnja nam dovolj jasno odgovarja, a ljudje zunaj si vbijajo glavo s tem vprašanjem. Naj le nam prepuste te skrbi! Mi hočemo ogledati si svojo armado, poznati svoje vodje. Ali hočemo bojev? Da in ne! Mi vidimo še veliko takega, česar nočemo, in vidimo mnogokaj, česar nimamo. Imeti hočemo nazaj, kar so nam vgrabili, naj je nasprotnikom všeč ali ne. (Govornik je omenjal tu v prvi vrsti cerkvenih redov, za katere se vže toliko let zastonj potegujejo nemški katoliki.) Tukaj smo, da zahtevamo papežu njegove pravice, da se zopet postavi najstariši prestol. Tukaj smo, da tirjamo krščansko šolo. Dokler obstoje sedanje šolske razmere, bomo vporabljali vsa zakonita sredstva, da jih zboljšamo. Nadaljevati hočemo boj za krščansko (konfesijonalno) šolo, dokler brezverstva ne izženemo iz naših šol. Naša zastava je sv. križ, znamenje, s katerim se je krščanstvo bojevalo proti staremu paganstvu in se mora tudi proti novemu. Na to znamenje se oziramo v svojem boju; nam sveti ona luč, na katero mora z ljubeznijo in spoštovanjem vpirati svoje oči slehern kaloličan, luč, ki naj nas vodi na širnem in težavnem polji socijalnega vprašanja."

V teh besedah odličnega moža je na kratko a jasno izražena potreba in važnost katol. shodov. Da donašajo taisti tudi velikanskih koristi in najblagodejniših sadov, dokazuje vsakdanja izkušnja, dokazuje n. pr., da ne sežemo predaleč, naš

I. **slovenski** kat. shod, ki smo ga — polni sv. navdušenja in nad za bodočnost — obhajali v Ljubljani vže pred dvema letoma, torej prvi izmej narodov slovanskih. Ako se ozremo (nazaj) na kratko dobo preteklih dveh let in si ogledamo sadove in bujno vspevajoče cvetje tega shoda, moramo pač iskreno zahvaljevati Boga za obilni blagoslov. Da, resnica je, zelo tolažilna resnica: v nobenem drugem — vsaj slovanskem — narodu ni primeroma tako živahnega in čilega katoliškega gibanja, kaker je opažamo zadnja leta pri nas na Slovenskem, vzlasti na Kranjskem. Pojmi se čistijo in bistrijo, duhovi ločijo; katoliška načela se vedno krepkeje in očitneje ne samo povdarjajo, mariveč tudi dejanjsko izpoznavajo in v javnem življenji vpoštevajo. Naše verno ljudstvo se z odkritosrčno ljubeznijo oklepa svojih škofov in duhovnih pastirjev, se organizuje v čvrsto katoliško-narodno stranko potom prekoristnih društev in shodov.

Digitized by Google

Tudi izmej svetnega razumništva štejemo v naših vrstah ne sicer veliko, a vender vsaj nekaj popolnem zanesljivih, značajnih mož, katerim narod zaupa, jih ljubi, ker vidi, da imajo v resnici srce za njegove rane, da radi darujejo čas, denar in duševne moči za blagor njegov. Takim vrlim, z duhovščino složno delujočim možem gre v prvi vrsti prečastna zasluga za toliko dobrega, ki se je zasnovalo v naši domovini v primeroma zelo kratki dobi: Početkom marcija t. l. se je za Dolenje Kranjsko vstanovilo v Novem Mestu „Kat. politično društvo“, ki je 2. sept. sklicalo veličasten javen shod k Trem Faram na Belokranjskem. Vrli Gorenjci radovljiškega in kamniškega okraja so dobili (11. jun. oziroma 28. okt.) svoje „kat. slovensko društvo.“ Ljubljansko „kat. politično društvo“ je priredilo v malo mesecih tri javne shode, ki so se vsi izvršili jako sijajno, in sicer: v Trnovem na Notranjskem (3. jun.,) na Pristavi pri Tržiču (19. avg.) in v Vipavi (2. sept.,) kjer se je ob enem osnovalo slov. „kat. polit. društvo“ za vipavsko dolino.

Enako lepi vspehi I. kat. shoda na Slovenskem so mej drugim ti-le: Čvrsto delujoča „kat. delavska družba“ v Idriji in Zagorji (ob Savi;) „slov. kat. delavsko društvo,“ ki se je 22. julija vstanovilo v Ljubljani in šteje vže do 700 rednih udov. Prevzvišeni knezoškof ljubljanski sam je vže izrazil svoje veselje nad osnovanjem tega prepotrebnega društva ter priporočil svoji trudoljubivi duhovščini, naj je po močeh podpira gmotno in duševno. — Po našem menenji je novovstanovljeno društvo ena izmej najvažniših pridobitev I. slov. kat. shoda; saj je vže tudi mej Slovence pridrl brezverski in breznarodni socijalizem, ki vzlasti našemu delavskemu stanu z veliko drzovitostjo nastavlja svoje peklenske zanjke. V „kat. delavskem društvu“ ima ta mejnarodna zalega krepkega, izvrstno organizovanega nasprotnika, ki s priznanja vredno vnemo zasleduje in odbija nje pogubno rovanje v naši domovini. Čast vrlim katoliškim delavcem slovenskim, ki visoko dvigajo zastavo sv. vere in nehlinjenega rodoljubja! —

„Društvo za cerkveno umetnost,“ osnovano v Ljubljani dne 26. julija, je kat. Slovencem nov pomočnik v boji za krščanske vzore. Namen mu je, boriti se proti modernemu materijalizmu in pri nas čimbolj spopolnjevati čutne oblike krščanske ideje ter tako delati za pravo vzgojo našega ljudstva. —

„Danica,“ slov. kat. akademično društvo na Dunaji, potrjeno od visoke c. kr. vlade sredi julija, je velevažna katoliška in domovinska stvar, ki obuja mnogo veselih nad narodu našemu. Res, da šteje ta akademična zveza le neznatno peščičo slovenskih mladeničev-vseučiliščnikov, vender strahu za nje razvoj in obstanek nimamo! Jeklena volja, vzgledna požrtvovalnost in občudovanja vredna nevstrašenost, vse te kreposti,

Digitized by Google

ki so jih junaški snovatelji kazali v dolgotrajnem, skoraj 15-mesečnem boji za oživotvorjenje svojega društva, nam dajejo dovolj poroštva, da se mladi možje — da, možje! — tudi v prihodnje ne bodo plašili nobenega nasprotstva.

Početkom septembra se je sešlo v Celji nad 40 odličnih mož v posvet zastran osnovanja slovenske „Leonove družbe.“ Shod je bil jako slovesen, razgovori živahni, zbrani gospodje vsi vneti za prelepo idejo. Določila so se pravila novega znanstvenega društva in izročila vladi v potrjenje. Dal Bog, da bi slovenska Leonina mogla vspešno izvrševati stavljne si plemenite namene: gojiti v vseh strokah znanost na podlagi krščanskih načel, vzlasti modroslovje in socijologijo v smislu navodil Leona XIII. Ona nam bo zidala most čez prepad, ki sedaj še zija večinoma mej obojim razumništvom — duhovskim in posvetnim; ona bo združevala inteligencijo v velikem načelu, ki je Kristus-Bog!

Slednjič nam je radostno omeniti tako menovanega „kat. sklada“, za katerega polagajo rojaki iz vseh krajev lepe doneske na žrtvenik cerkve in domovine. Ta velika darežljivost nebogatih Slovencev nas napolnjuje z veseljem in upi, saj je znano, kako svetemu namenu je posvečen oni „sklad.“

To so v kratkem najpoglavitniši (a ne edini) vspehi našega I. kat. shoda, ki dovolj glasno govore, kaj vse premore dobro volja in vstrajna delavnost za katoliška načela vnetih mož!

Tudi s Poljskega imamo javiti vesel odgodek. Dne 3. jun. t. l. se je sklical v staroslavni Poznanj „**II. kat. shod za poljsko prebivalstvo** pod prusko vlado.“ Trajal je tri dni ob obilni in deloma zelo odlični vdeležbi. Govori, povsem primerni raznim potrebam nemških Poljakov, so bili temeljiti, prepričevalni in navduševalni; zbrano občinstvo jih je poslušalo z izredno pazljivostjo, upajmo, da tudi z velikim pridom, z najboljšimi sklepi za prihodnost. — Poljaki pod pruskim žezlom nimajo najprijetnišega stališča. Boriti se jim je ne samo kot zvestim sinovom sv. kat. cerkve, kateri je Bismarckov kulturni boj zadal toliko skelečih ran, mariveč tudi kot vernim ljubiteljem svojega naroda in jezika. Treba jim bo torej složnosti in nevtrudne delavnosti, treba pred vsem modrosti v javnem in političnem nastopanji, da pridejo do svojih pravic. V mislih pa imamo krščansko modrost t. j. ono, ki se opira na večno stalna načela krščanske resnice in pravičnosti. — Naj nam bo dovoljeno pri tej priložnosti izreči naše prepričanje. Mnogi poljski politiki ne poznajo te modrosti. Po njihovih nazorih je politika premeteno, previdno čakanje vgodnih trenotij, ko se da kaj doseči, četudi se to zgodi nemalokedaj v kvar občni katoliški stvari, v žaljenje katoliških sobojevnikov. V nemškem kaker tudi našem avstrijskem parlamentu smo vzlasti zadnja leta vže mnogo-

Digitized by Google

krat opazili koristolovno in nedosledno načelo poljskih poslancev: do, ut des, t. j. po naše: roka roko vmiva. Marisikatera najodločniša in prevažna akcija katoliško-konservativne stranke je vsled takega postopanja Poljakov ostala na cedilu — liberalcem v veselje, katoličanom v zasmeh!

Ali bode odslej — po kat. shodu — kaj bolje v tem oziru? — V Poznanji so se slišale lepe, iskrene besede o sv. veri in odločnem, v vseh okoliščinah neomajljivem verskem izpoznavanji. Katoliška zavest mej poljskim ljudstvom je še čvrsta; dal Bog, da bi tudi v njegovih zastopnikih bila tako trdna, da bi nikedar ne omahovala na pragu državnih zbornic! Saj le ta pot pelje do velikih in trajnih vspehov.

Sicer pa se mi iz srca radujemo nadobudnega kat. gibanja mej poljskim bratskim narodom in trdno upamo, da bode omenjeni katoliški shod obrodil obilo prav veselih sadov; to tem gotoveje, ker so se tudi nemški katoliki poznanjski pridružili svojim poljskim rojakom ter 5. junija sklicali sličen shod v ravno istem mestu, z ravno istim blagim namenom. —

Katoliški Čehi na Moravskem so srečno premagali vsa silovita nasprotna mladočeške, „lidove“ (ljudske) in staročeške (!) stranke ter po težavni, zares trnjevi poti prišli do zaželenega cilja: koncem julija so obhajali v Brnu svoj I. **češkoslovanski** kat. shod, katerega se vsled zlobnega hujskanja omenjenih protikatoliških strank in njihovih listov sicer ni vdeležilo — Bog vedi koliko tisoč rojakov, a koliker jih je bilo (do 2000,) so vsi prišli iz zavednosti, polovičarjev ni bilo vmes. — V imenu Kristusovem se je pričelo, vršilo in končalo veleznamenito zborovanje, ki ne more ostati brez veselih posledic za katoliško stvar na Moravskem in koliker toliko tudi na Češkem. Vsprejele so se z nepopisnim navdušenjen razne velepomenljive resolucije, katere moramo navesti vsaj z naslovi: I. šola: a) verska šola, b) otroški vrtci, c) nadaljevalne šole, d) obrtne in trgovske šole, e) srednje in visoke šole; II. socijalne reči: a) delavsko prašanje, b) obrtno pr., c) kmetijsko pr., d) posvečevanje nedelj in praznikov; III. javno društveno življenje: a) kat.-polit. društva, b) nepolitična dr. c) dobrodelna dr., d) misijonska dr. e) apostoljstvo sv. Cirila in Metoda pod varstvom D. Marije; IV. znanost, slovstvo in umetnost: a) tisek in slovstvena društva, b) leposlovje, c) kršč. modroslovje in apologetika, d) cerkveno petje, e) cerkv. umetnost. — Katoliški Čehi moravski, naši bratje po krvi in duhu, naj so uverjeni, da kaker smo jih kat. Slovenci na trnjevi poti do kat. shoda spremljali z iskrenimi simpatijami in molitvami, tako iskreno se veselimo plemenitih sadov, ki jih je deloma vže in jih brez dvojbe še bo obrodil brnski shod. —

Ker govorimo o kat. shodih, naj omenimo še onega, ki so

Digitized by Google

ga laški katoličani početkom septembra z veliko slovesnostjo obhajali v Paviji. Bil je to njih XII. kat. shod. Navzoči so bili trije škofje in mnogoštevilna množica ljudstva. Sv. Oče je s posebnim pismom veselo pozdravil zborovalce ter jim na kratko, a določno načrtal nalogo, s katero naj se pečajo, rekoč: „Skrbite pred vsem drugim, da se združite in organizujete, da se zbližajo v tesno zvezo vsa katoliška društva v Italiji. — Nujna potreba pa je, da povspešujete koristi delavcev in poljedelcev, ker le tako je mogoče zmanjšati mej stanovi sovraštvo in prepire, ki nas navdajejo sè skrbjo in strahom.“ — Kat. shod se je dostojno oziral na opomine Leona XIII, katerega je slavni jezujit Zocchi k sklepu proslavljal v navduševalnem govoru: „s papežem za domovino!“ —

Nekoliko besedi nam je še posvetiti raznim **drugim shodom**, ki so se dostojno vršili v teku zadnjih mesecev in so velikega pomena v cerkveno-socijalnem oziru:

Občni zbor dunajske „Leonove družbe“, ki se je koncem julija z izrednim sijajem vršil v Solnogradu, je zgovorna priča o mnogostranski in občekoristni delavnosti te zveze odličnih kat. mož — vzlasti v socijalnem pogledu. — Cesarski namestnik grof Thun je pozdravil škupščino z oduševljenimi besedami ter mej drugim rekel, da le tista država, ki je zgrajena na neomajljivih načelih krščanstva, more vspešno zapirati se viharjem sedanjih časov in zadoščati zahtevam posameznikov kakor tudi vkupnosti državljanov. — Zares zlate besede iz ust tako imenitnega dostojanstvenika!

Ravno ista družba je na Dunaj v prvi polovici avgusta delila socijalen poduk, katerega se je tri dni z nepopisnim zanimanjem vdeleževalo do 400 zgolj takih mož, ki so po svojem odličnem stanu v prvi vrsti poklicani, da vplivajo na občinstvo v večih in manjših krogih, da je seznanjajo z resnico na socijalnem polji in svarijo pred osodepolnimi zmotami, kakeršnih je dandenes toliko razširjenih mej družbo človeško. Trdno smo prepričani, da je omenjeni socijalni kurz zasejal dragoceno seme, ki obeta v nadaljnem delovanji vnetih vdeležiteljev prav bogatih sadov. —

Dne 20. av. so se na klasiških tleh staroslavnega Spljeta (v Dalmaciji) sešli krščanski arheologi, učenjaki iz Avstro-Ogerske, Nemčije, Italije in Belgije, da bi se prepričali, koliko se je doslej vže storilo za razvoj in povzdigo kršč. starinoslovja, in dogovorili, kako bi se v bodoče najvspešneje gojila ta znamenita veda. —

III. mejnarodni shod katoliških učenjakov, vršivši se v Bruselji prve dni sept. pod predsedstom kardinala Goossens-a, je v veliko slavo sv. cerkvi, v katere materinem okrilji tako krasno vspeva prava znanost v vseh strokah. Zasto-

Digitized by Google

pane so bile na tem velepomenljivem shodu malone vse države evropske; pa tudi iz dalnje Amerike prihitelo nekaj učenih mož. —

Na Velehradu na Moravskem se je po brnskem kat. shodu obhajal evharistični shod, katerega se je poleg moravskega ljudstva vdeležilo tudi mnogo českih bogoslovcev in vseučiliščnikov. Potem je imelo svoj občni zbor apostoljstvo sv. Cirila in Metoda, ki vtegne postati velike važnosti za vse Slovane; in slednjič so ravno tam slovanski bogoslovci in vseučiliščniki priredili kat. akademijo, pri kateri so se vzajemno navduševali v ljubezni do sv. cerkve in drage domovine, torej v obeh glavnih delih oporoke svetih bratov blagovestnikov slovanskih. Zelo veselo in tolažilno znamenje!

Delegacija in akademija za katol. vseučilišče v Solnogradu (shod v Gradcu m. avg.) je bila jako živahna in prešinjena od plemenite navdušenosti za vzorno idejo. Čuditi se je bilo, s koliko temeljitostjo so mladi akademiki in bogoslovci-govorniki zmagovali razna socijalna i. dr. prašanja. — Bog blagoslavljaj velekatoliško podjetje!

Dne 8. in 9. sept. so imeli čeko-slovanski kat. delavci shod (v Letomišlju) z jako primernim, lepim programom. K nekaterim točkam, kaker n. pr. „krščanski delavec pa narodnost“, „kršč. delavec in družba“ i. t. d. se je oglasila cela vrsta govornikov: vsak je hotel pokazati svojo vnemo za domovino in narod ravno tako, kaker za vzore krščanske vere. Kako spodbudno, ganljivo! —

* * *

Iz vsega, kar smo doslej napisali o vsestranskem kat. gibanji, je razvidno, da treznomisleči katoličani v sedanjih razburkanih časih dobro umevajo svojo obsežno nalogo kot sinovi sv. cerkve in kot udje krščanske družbe, zatorej se — po nujnem opominu sv. Očeta — povsod oborožujejo z zmagovalnim orožjem sv. vere.

Žal, da ne moremo ravno tega trditi o tistih veljavnih možeh, katerih rokam je previdnost božja izročila vsodo krščanskih narodov! Da, današnji državniki ne poznajo ali nočejo poznati svojih velikih dolžnosti in težke odgovornosti pred Bogom. To nam priča mej drugim njihov ne samo zakasneli, mariveč tudi popolnem napačni in zatorej brezvspešni boj proti erdečemu mejnarodnemu anarhizmu. Desetletja so hladnokrvno, da, z nekakim pomilovalnim posmehom opazovali nevarno gibanje anarhistične zadruge; in sedaj, ko le-ta z jeklom in strelivom dela gaz svojim krvavim idejam, sedaj, ko je poleg toliko drugih tudi nesrečni Carnot zapadel nje divjemu maščevanju, sedaj še le so se vzdramile vlade in sprevidele, da treba tu postopati z vso odločnostjo v varstvo državljanov. A kako-li? pri korenini ali pri sadu?

Digitized by Google

Ah, ne korenine, ampak neposredno sadu so se lotili premodri zakonodajalci: korenina — brezverstvo naj le še dalje poganja; drevo — liberalizem naj se skrbno goji, kaker doslej; cvet tega drevesa — socijlna demokracija naj se tudi v bodoče svobodno razvija in svojo strupeno vonjavo razširja — a sad — anarhizem naj se siloma odtrga in pokonča — pa mirna Bosna! Tako in nič drugači je razlagati novo **proti-anarhistično postavo,** kakeršno so v juliju in avgustu obogatili svoje kazenske zakonike razne države, kaker: Francija, Italija, Svica, Belgija in celo Anglija in severna Amerika. Zares, trezen človek bi se moral smejati na glas, ako bi stvar ne bila tako grozno žalostna! Orožje, policija, ječa, pregnanstvo, torej kruta fizična, telesna sila naj bi zadušila to, kar je povzročila duševna sila, nekrščanska omika?! Oj ne! Kedor hoče odpraviti včinek, odpraviti mora prej vzrok, iz katerega izhaja, to tirja najnavadniša logika z neizprosno silo. Dokler državni voditelji ne izpodmaknejo tal anarhistični zalegi, dokler ne izrujejo korenine — ateizma, brezverstva; da, dokler bode zakonodaja na podlagi novodobnega družabnega „reda“ sama sistematično poganjala nesrečni ljud v anarhijo, tako dolgo bodo zastonj vse posilne in izjemne naredbe, tako dolgo se je resnobati, da se bode Evropa prej ali slej topila v svoji lastni krvi: — Strah Božji, krščanska ljubezen do bližnjega, spoznanje pravice, s kratka: krščanska vzgoja je najkorenitiše in edino zdravilo za bolno človeštvo. „Erudimini, qui judicatis terram!“ —

* * *

Še nekaj splošnjih podatkov iz cerkveno-socijalne politike. — Skrbni čuvaj sijonski, **Leon XIII,** dasi od starosti in trpljenja vpognjen, je vender še zmirom nevtrudno delaven za občni blagor sv. cerkve. Dne 2. julija je poslal škofom brazilijanskim lepo okrožnico, v kateri govori o potrebi skrbne vzgoje in temeljite izobražbe duhovskega naraščaja, o vestnem vpravljanji posameznih župnij, o pomnoženji katoliških ljudskih šol, o krščanskem tisku in o izvrševanju volilne pravice v prospeh sv. cerkve in države. K sklepu povdarja papež veliko važnost skupnih škofovskih posvetovanj.

V prekrasni encikliki z dne 8. sept. priporoča sv. Oče, kaker vže tolikrat prej vsem vernikom pobožnost sv. rožnega venca, ki je nedopovedljivo potrebna v sedanjih dnevih pokvarjenosti, nenravnosti in nevere. Pri tej priložnosti je Leon dostojno obsodil nesramni Zolov roman „Lourdes“ in brezbožno dramo „Cristo alla festa del Purim“, ki jo je spisal laški poslanec — framason Bovio.

Sv. kongregacija „episcoporum et regularium“ je na povelje sv. Očeta razposlala vsem škofijskim ordinarijatom in redovnim

Digitized by Google

generalnim predstojništvom v Italiji času primerne in žal! tudi potrebne odredbe zastran izvrševanja pridigarske službe. Navodila dotične okrožnice so polna sv. resnobe in apostoljske moči, polna nebeške modrosti in duhovno-pastirske vneme; so pa tudi nov dokaz, da sv. Stolica vsikedar stori svojo dolžnost in sicer ne prikrito, ampak očitno, brez ozira ali strahu, ako in kjerkoli opazi v sv. cerkvi kake napačnosti in pomanjkljivosti. In takih se je v zadnji dobi na Laškem dokaj vrinilo ravno v cerkveno govorništvo. Namen napominanemu pismu je, odpraviti vse nedostatnosti in pridigarje opozoriti na njih vzvišeno službo. Da bi se tudi na Slovenskem vedno popolniše ta sveti posel izvrševala, da se lice zemlje še tem nagliše spremeni! Kar zadeva tako imenovane „konference", želi sv. Oče, da se taiste koliker mogoče omeje, sicer pa po obliki in vsebini vravnajo po splošnih pravilih katoliške homiletike. Beseda božja naj iz njih odseva, ne prazno človeško modrovanje! Dovoljevati se smejo konference le zanesljivo pobožnim, modrim in spretnim govornikom. —

Italijanska vlada je izposlovala pri kralju potrjenje nekaterih od papeža imenovanih škofov; drugi je dobe v kratkem. Kardinalu Jožefu Sarto, katerega je sv. Oče izvolil za patrijarha beneškega, je kralj Umberto podelil „exequatur" v obliki „imenovanja". Kedo bi ital. vladi ne privoščil tega — nedolžnega veselja? — Dotični odlok so vradni listi — pač navlašč — objavili skupno z odlokom, s katerim je papež — iz lastnega nagiba — osnoval katoliško prefekturo za laške naselbine v Afriki. Pravimo: navlašč, namenoma; kajti liberalna židovska glasila so v tem brž izteknila neko pogajanje in celo zbližanje Vatikana z laško vlado. Katoliški listi so brez vsmiljenja prečrtali račun tej nevsahljivi liberalni domišljiji.

Sicer pa, ako bi ne poznali Crisp-ija, bi res morali verjeti, da išče — ne Vatikan s framasonsko vlado, pač pa le-ta v svojem kočljivem položaju zbližanja sè sv. Stolico. V Neapolji je namreč povodom neke svečanosti naglašal stari prekucuh potrebo skupnega složnega postopanja državne in verske (cerkvene) oblasti, da se pripelje narod na pot pravice in ljubezni: „V boju proti ostudni (anarhistični) sekti, ki ne mara ne za Boga ne za vladarja, moramo zapisati na zastavo: Z Bogom in kraljem za domovino!" Iz ust zakletega framasona Crispi-ja so te besede najbritkejša ironija. Boga kliče na pomoč, katerega je največ on sam pregnal iz vprave, iz zakonodaje, iz šol in dobrodelnih zavodov, iz vojne in — koliker se je dalo — tudi iz družine!! Bomo videli, kakšna dejanja bodo sledila — pobožnim besedam.

V **Franciji** rase katoličanom upanje boljših dni. Posamezni ministri so jim v septembru pri raznih slovesnostih govorili zelo prijazne in spravljive besede, ki kažejo, da ima vlada, če nas vse ne vara, res dobro voljo in poštene namene. Vzlasti naslednik

Digitized by Google

vmorjenega Carnota, Casimir-Périer, ki je znan kot dober kristijan in ne mara nobene dotike s prostozidarji in radikalci, želi in išče prijaznih odnošajev z duhovščino in s katoliki. Dokler bode on predsedoval republiki, se kat. cerkvi na Francoskem ni bati nadaljnih krivic. Ako pa bodo katoličani poslušni svetom in vkazom modrega Leona XIII. ter bolje skrbeli za mejsebojno slogo, bodo morebiti vže v kratkem mogli veseliti se tudi pozitivnih vspehov. Naglih obratov na bolje seveda ni pričakovati v državi, kjer ima loža tako odločilen vpliv na vpravo in zakonodajstvo. Treba torej potrpljenja pa dela in vstrajnosti.

Dne 8. sept. je vmrl v pregnanstvu na Angleškem grof pariški, pravni dedič kraljeve krone francoske. Kaker v vsem svojem življenji, tako se je ta še posebno na smrtni postelji skazal vrlega, vernega katoličana. Svojim prijateljem in mnogobrojnim somišljenikom je zapustil nekako politično oporoko, ki je najlepši dokaz njegovega živo-verskega mišljenja in prepričanja. Pravi namreč mej drugim: „Zares, tožiti ne morem, da bi bil Bog popolnoma zapustil Francijo, deželo, kateri je dal sv. Ludovika in Joano d'Arc (zvel. „devico Orleansko"). Da pa se ista z nova povzdigne, treba ji je zopet postati krščanski narod. Narod, kateri je izgubil verski čut, čigar strasti ne poznajo nravne brzde, v katerem trpeči ne najdejo nobene tolažbe več v upanji prihodnjega življenja, tak narod mora razcepiti se in razmesariti ter pasti v pest sovražnikov znotranjih in zunanjih!"

Sredi avgusta se je vršil v Lucernu shod raznih švicarskih konservativnih skupin, ki so se združile pod eno zastavo ter se bodo odslej imenovale „katoliška ljudska stranka". Njih deloma prenovljeni skupni program je popolnma prikrojen novemu nasslovu. — Priimek „konservativen" je res raztegljiv in v mnogem oziru — vzlasti v Svici — celo sumljiv „epiteton". Zakaj bi se dete ne klicalo s pravim in poleg tega tako častitljivim imenom!

Na **Holandskem**, v klasični deželi kalvinizma, je učno ministerstvo poklicalo na mestno vseučilišče v Amsterdamu učenega dominikana, ki bode katoliškim slušateljem predaval modroslovje in bogoslovje sv. Tomaša Akvinskega. Nov dokaz strpljivosti proti katolikom, ki vživajo v deželi popolno enakopravnost s Kalvinci, pa tudi dokaz zmagajoče ideje, kateri se je začel pokoriti tudi vže protestantizem!

Katoliški škofje vestminsterske cerkvene pokrajine na **Angleškem** so pri letošnjem skupnem posvetovanji soglasno vsprejeli dokaj obširno, temeljito sestavljeno resolucijo, v kateri zahtevajo od vlade katoliških šol za katoliške otroke. Videti je torej, da tudi angleški vladike dobro pomnijo znamenite besede sv. Očeta: „Solska izba je bojišče, na katerem se ima odločiti, ali naj družba ohrani krščanski značaj. Solsko prašanje je

Digitized by Google

za krščanstvo prašanje za življenje in smrt!“ (Leon XIII. v pismu na škofa lujzijanskega l. 1881).

Nemški zvezni svet je, kaker drugače skoraj ni bilo pričakovati, malone soglasno zavrgel sklep državnega zbora, da se jezuitom zopet dovoli povrat v domovino. Izrekel pa se je s precej znatno večino, oziroma enoglasno — za povrnitev redemptoristov in „očetov od sv. Duha“, češ, ta dva cerkvena reda nimata nobene „sorodnosti“ z jezuiti. Zoper redemptoriste so glasovale le Badenska in nekatere manjše države, ki se vže od nekedaj odlikujejo po svojem strastnem sovraštvu do kat. cerkve. — Vrli katoliki v Nemčiji pa ne bodo mirovali, dokler se jim ne izpolni pravična zahteva. Slavno znana dr. Lieber in dr. Orterer sta na zadnjem kat. shodu v Koloniji izrekla trdno nadejo in prepričanje, da se priljubljena „družba Jezusova“ še to stoletje zopet naseli na nemških tleh. —

Iz **Rusije** nam je omeniti nekaterih sicer malih, a vender znamenitih olajšav, ki kažejo, da car Aleksander III. ni bil gluh za pritožbe in dobrohotne opomine sv. Očeta in da smejo katoliški podložniki upati še veselejših dni za prihodnost. Poljski škofje smejo odslej zopet svobodno potovati v Rim, kedar jim drago. Poprej jim je bilo to tako strogo prepovedano, da so morali v slučaji, ako so dobili od vlade dovoljenja in potrebnih pisem za potovanje v inozemstvo, dati celo pismeno zagotovljenje, da se ne bodo podali v večno mesto, niti se mudili v Krakovu. — Ko je letos nadškof varšavski zaradi bolezni moral v toplice (Ems), mu je vlada iz lastnega nagiba plačala vse potne in zdravniške troške! — Pomožni škof mohilovskega metropolita je smel letošnje poletje v duhovno pastirskih poslih obiskati tudi poljske pokrajine svoje vladikovine, ki je pač najprostraniša na celem svetu. — Doslej so bila škofom najstrožje prepovedana vizitacijska potovanja v onem večinoma poljskem ozemlji, kjer sta Katarina II. in Nikolaj I. siloma zatrla rimsko-katoliško unijo. Letos so nesrečni katoličani onih krajev prvokrat po preteku celih 25 let imeli srečo, pozdraviti v svoji sredi kat. škofa msg. Simona!

Nesrečna **Ogerska** ne pride še kmalu k toliko potrebnemu pokoju. Za civinim zakonom, katerega je gospodska zbornica v god sv. Alojzija vsprejela sè 4 glasovi večine, je masonsko-kalvinska vlada poslala magnatom še ostale svetoskrunske cerkveno-politične predloge v pretresovanje. Razprava se je vršila početkom septembra in končala z naslednjim izidom: Zavrgli ste se dve predlogi, krščanskemu duhu naravnost nasprotni: predloga o svobodnem bogoslužji in predloga o recepciji ali enakopravnosti židov. Prva ima mej drugim namen: zakonitim potom priznati brezverstvo, druga: istim potom dovoljevati kristijanom prestop v židovsko vero. Kaj to pomenja, ve pač vsak trezen bralec. — Vsprejeli pa ste se predlogi o vzgoji

Digitized by Google

otrok rojenih v mešanih zakonih in o civilnih matrikah. Prva izmej teh vgaja v marisičem tudi katoličanom, druga pa je v najtesnejši zvezi z obveznim civilnim zakonom, katerega bode vlada sedaj s tem lažjim srcem predložila cesarju v potrjenje. Pa tudi zgoraj omenjena vladna načrta, ki sta se to pot ne prav iz katoliških ozirov zavrgla v magnatski zbornici, bodeta pri prihodnji drugi razpravi in glasovanju skoraj gotovo dobila „potrebno“ večino.

Bodi! Nične dé, če se do cela izvrši v marijanskem kraljestvu ta satanski napad na družino, cerkev in vero krščansko: Bog v nebesih je mogočen dovolj, da tudi najhujše obrne v dobro. On, ki varuje resnico na veke, dela pravico njim, ki trpe krivico“. (Ps. 146.) to nam spričuje cela zgodovina vojskujoče se cerkve Kristusove; to spričevanje nam bode dala vže bližnja prihodnost tudi na Ogerskem.

V letošnji deligaciji ogerski je znani nadškof Samassa sprožil tudi prašanje zastran bodoče volitve novega papeža in prosil ministra zunanjih zadev pojasnila, kako in ali sploh namerja naša vlada takrat poslužiti se tako imenovane „pravice izključenja“ (jus exclusivae)? Glasilo vatikansko, „Osservatore Romano“, je v resnih besedah obsodilo veliko netaktnost, vsled katere se je to kočljivo prašanje brez najmanjšega katoličanom dolžnega ozira na sedanjega, hvala Bogu! še zmirom čvrsto zdravega sv. Očeta, spravilo v razgovor. Kar zadeva omenjeno „pravo izključenja“ t. j. vladnega vgovarjanja proti izvolitvi kakega neljubega kardinala, priznava napominani kat. list, da se je včasih po posebni milosti sv. stolice nekaterim državam res dovoljeval nekak vpliv na volitev papeževo, nikaker in nikedar pa ne „pravica“ odločilno segati v zgolj cerkveno zadevo. Poleg tega treba pomniti, da so bile dotične države eminentno katoliške, zanesljive braniteljice sv. cerkve, po katere nepremenljivih naukih so vrejale vse svoje postave in naredbe; „one niso priznavale nikake svobode bogoslužja in niso skrunile najsvetejših družbinskih naprav pod nadvlado židovstva in prostozidarstva!“ — Kedor ima ušesa za poslušanje, naj posluša! —

Cerkveno-socijalno gibanje v naši **Avstriji** smo z ozirom na pičlo odmerjeni prostor na kratko označiti v prvem in drugem odstavku današnjega „Časopisa“ poročaje o raznih katoliških in krščansko-socijalnih, v politiko bolj ali menj globoko segajočih shodih, ki so se v poslednjih mesecih vršili v raznih kronovinah naše državne polovice. — S posebnim ozirom na sosedno Koroško nam je še dostaviti, da se tudi tam katoliška zavest kaj vrlo očvrščuje. Dobromisleči Nemci so podali roke svojim slovenskim rojakom; ramo ob ramo se borijo proti skupnemu sovragu, židovskemu laži-liberalizmu, ki je v zadnjih desetletjih

Digitized by Google

toliko zlega napravil v deželi. Kat.-politična društva koroška, slovenska kaker nemška, vrše s priznanja vredno požrtovalnostjo svojo prevažno nalogo: njih vstrajni delavnosti je pripisovati velepomenljivo kat.-konservativno zmago pri zadnjih dopolnilnih volitvah v državni in deželni zbor.

Da, katoličani vstajajo in liberalcev je — strah!

Slava! in pogumno naprej!

P. S.

Pogled v sosedno Hrvatsko.

U slozi je ljudska sila,
U ljubavi božja veća,
U sdruženju ob'ju pako
Svakom družtvu svaka sreća.
Preradović.

Živimo v času napredka. Vsaka dežela si prizadeva bolj in bolj vrediti svoje življenje, slehern narod skrbi za napredek v omiki, v gospodarstvu, v zasebnem življenji; vsak si hoče več in več pravic priboriti ali vsaj stare ohraniti. — Slovana pa posebno veseli, ko vidi, kako se njegov sosed in sobrat trudi za boljše življenje in lepšo bodočnost. Vsled tega tudi nas jako veseli, da bratje Hrvatje tako krepko nastopajo ter skrbijo za napredek v vsakem oziru.

Hrvatska dežela je res mnogo pretrpela od strani krutih sovražnikov, vzlasti Turkov. Hrabro je branila ne samo svojo ožišo domovino, temveč celo Avstrijo boreč sa za „krst častni i svobodu zlatnu", odtod si je tudi zaslužila častno ime: „antemurale christianitatis". A ravno zato, ker je Hrvatska skozi vsa stoletja bila tako rekoč zid mej Avstrijo in sovražniki in kot taka z orožjem v roci zmirom vestno izpolnjevala svojo prevažno nalogo iz ljubezni do skupne slavne domovine, se nihče ne more čuditi, da je v onih viharnih časih v marsičem zanemarjala lastni napredek. Ko so pa sovražniki onemogli in nehali napadati naše dežele, so se polagoma začele celiti rane hrvatskega naroda. Toda trajnega napredovanja ni bilo opaziti, ker mu razmere niso bile vgodne. Vlada je namreč le take može pošiljala v deželo, ki niso imeli srca za-njo in nje dobri ljud, marveč provzročevali jim dokaj hudega, kar nam pričajo mnogi vpori in boji podložnih proti njihovim oblastnim gospodarjem. Vbogi narod se je toraj moral potegovati za svoje pravice in boriti za obstanek na domačih tleh, ne da bi mogel svoje dlani in du-

Digitized by Google

ševne sile posvetiti zaželenemu napredku v izomiki in gmotni blaginji. Kar se je v teh časih neprestanega borenja in trpljenja storilo za znanost in umetnost, je le dokaj pičlo. Pisalo se je sicer hrvatski in mej priprostim narodom tudi govorilo, omikanci in velikaši pa so se posluževali večinoma latinskega jezika.

Takošne razmere so trajale malone do konca prve polovice tega stoletja. Tedaj so nastopili znameniti možje, kot: dr. Ljudevit Gaj, Janko grof Drašković, brata Mažuranića, Stanko Vraz, Vjekoslav Babukić in drugi glasoviti Ilirci, ki so z neutrudno delavnostjo in požrtvovalnostjo vzbujali domovinsko ljubezen in zavest v narodu ter branili stare pravice pred nadutimi in grabljivimi sovražniki. Začetek je bil seveda silno težaven, toda značajni možje se niso vstrašili nobenih neprilik, tudi kazni ne, ampak so z besedo in peresom delovali za razvoj hrvaškega življenja. S svojo občudovanja vredno vstrajnostjo so glavne težave premagali ter gladkejšo pot pripravili svojim naslednikom. Leta 1838 so osnovali „Narodnu Citaonicu", ki je postala mati skorej vseh kulturnih zavodov v deželi in vzbudila pravo življenje na Hrvatskem.

Središče vsega delovanja je bil Zagreb. Tukaj so se osnovali mnogi važni in koristni zavodi, kot: „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti" s podporo prevzvišenega škofa Jurija Strossmajerja (l. 1867); obnovilo se je in razširilo vseučilišče — zopet na prizadevanje prejasnega rodoljuba (l. 1874). Tudi na gledališče se ni pozabilo. V prvih letih (do 1840) so bile predstave samo nemške; še le dr. Dimitrija Demeter je v zvezi z nekaterimi drugimi rodoljubi preskrbel moči in predstav hrvaških, tako da je l. 1861 postalo gledališče pravi narodni zavod. — Nekoliko prej je bila vrejena osmoredna gimnazija, potem velika realka, glasbeni in mnogi drugi zavodi posvečeni znanostim in umeteljnostim. Omeniti nam je tudi akademijske galerije slik, katere je prevzv. vladika djakovarski l. 1868 daroval Zagrebu. Slike so večinoma delo italijanskih, nemških, francoskih, deloma tudi domačih umetnikov. Znamenit je arheološki muzej, obsegajoč zbirke egiptovske, grške, rimske, afriške itd. Ravno tako se odlikuje „zemaljski naravoslavni muzej", ki sestaje iz zoološkega in mineraloško-geološkega oddelka, dalje „muzej za umjetnost i umjetni obrt". — Znanost močno podpirajo razne knjižnice: „nadbiskupska knjižnica", ki ima do 20.000 tiskanih del in okolu 300 rokopisov; „sveučilištna knjižnica", ki šteja preko 80.000 zvezkov, in „knjižnica jugoslavenske akademije", obsegajoča do 25.000 zvezkov in več ko 1.800 rokopisov od 12 stoletja do najnovejše dobe. Slednjič so osnovani mnogi dobrodelni zavodi, ki pomagajo vbožnišim, da se izobrazijo in svoj namen dosežejo. Vsi ti vstavi nam jasno svedočijo, koliko so Hrvatje storili za napredek v znanosti in umetnosti v primeroma kratkem času.

Digitized by Google

Razun omenjenih zavodov so se osnovala mnoga velevažna literarna društva kot: „Matica Hrvatska“ (prej „Matica Ilirska“ l. 1850 in 1873) ki izdaje vsako leto več knjig za omikance; „Društvo sv. Jeronima“, jako zaslužno za prosto ljudstvo (podobno naši družbi sv. Mohora), osnovano l. 1868; dalje društvo za umetnost, pevske, učiteljske, arheološke družbe itd. V teku petdeset let so začeli izhajati mnogi politični, leposlovni in znanstveni listi in slednjič — kedo bi naštel vse deloma jako dragocene knjige, ki so zagledale beli svet v tako malo letih! Res, občudovanja vredna delavnost nam bratskega naroda. V omiki, znanosti in umetnosti so Hrvatje v zadnjih desetletjih storili več, nego katerikoli drug narod slovanski.

Ko z veseljem pohvalno priznavamo napredek naših sosednih bratov v narodnem, gospodarskem in znanstvenem oziru, si ne moremo kaj, da ne bi spregovorili pri tej priliki dobrohotne besede, ki nam jo polaga na jezik in sili v pero odkritosrčna ljubezen do naših bratov na jugu. Pogrešamo lista, ki bi branil na podlagi sv. katoliške vere ne samo hrvatske pravice, temveč tudi r e s n i c e s v. v e r e. Sovražniki se povsod trudijo spodkopati podlago pravega življenja in zatrositi plevel brezverstva; vsled tega moramo biti čujeći ni in se takoj od začetka vstaviti vsakemu početju, ki ni v soglasju s sv. vero katoliško. Marsikateri odlični Hrvatje še sedaj menijo, da ni plevela, da ni nobene nevarnosti, ne za vero, ne za narodnost, toda da le ne bi prepozno spoznali! Mogoče, da nevarnost ni še očevidna, ali: „tiha voda brieg roni“, pravi hrvatski pregovor, iskra je nevarna, če tudi je v pepelu skrita. Anarhistov, hvala Bogu, še ni, vendar nekateri ljudje so še bolj nevarni; ne spuščajo sicer stanovanj v zrak, marveč spodkopavajo trden grad, v katerem se hrani najdragocenejši zaklad, to je sv. vera. Proti tem se je treba vojskovati, ne z orožjem ali zaporom, ampak s peresom in z besedo pri vsaki priložnosti. Madžari že dolgo časa rogovilijo in napadajo sv. vero in cerkev in žalibog nekateri Hrvatje se z njimi strinjajo. V dokaz nam služi glasovanje za civilni zakon. Večina hrvatskih posvetnih velikašev je glasovala „pro“! Pa ne samo to, da so pomagali v tej zadevi svojim najhujšim sovražnikom, temveć nekateri že govore, kako bi bilo dobro, da se civilni zakon tudi na Hrvatskem vpelje!

Hrvatska ima znamenitih in učenih mož, ki imajo v tem oziru dober namen, toda kaker se nam zdi, manjka jim tiste navdušenosti in nevstrašnosti, katere je navdajala rodoljube za časa Gajevega. Kaker so se ti nevstrašeno bojevali za narodnost in jezik hrvatski, tako bi morali sedanji Hrvatje braniti resnice sv. vere. Seveda mnogim se to zdi nepotrebno, misleč, čemu delati nemir in provzročiti prepire; drugim se zopet to zdi škodljivo, ker bi na ta način naredili stranke in kjer ni

Digitized by Google

složnega delovanja, tamkaj ni pričakovati pravega vspeha. — Res, da „slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari“, vendar oni, ki v tem oziru tako sodijo, se zelo motijo. Ako bi se bojevali za katoliške resnice, ne bi provzročili posebnih strank, ker se že sedaj nahajajo in prave sloge tako ni pričakovati. — Nekateri si zopet mislijo: kaj pomaga govoriti in pisati, saj to le razburi duhove in še bolj razkači sovražnike, tako da ni upati pravega sadu. Morebiti! Sovražniki se bodo seveda vjedali, ko bodo razkrite njih nakane in spletke, toda ravno to bo koristilo dobromislečim, ker bodo spoznali nevarnost, katera jim preti. In akoravno ne bi naenkrat dosegli zaželenega cilja, vendar „bolje je danas jaje, nego li sutra kokoš“. — No zadosti o tem. —

Ozrimo se na socijalno stanje. Na Hrvatskem se ljudstvo največ peča z gospodarstvom, po mestih so seveda tudi obrtniki in trgovci. Ako kedo natančniše opazuje razmere, kmalo spozna, da ljudstvo hrvatsko ne stoji trdno na nogah. In zakaj ne? Vprašajmo kmeta, kaj je vzrok, da ne more napredovati v gospodarstvu. Kmet nam bo odgovoril: Ako tudi vsega pridelam, vendar ne morem prodati, kaker bi moral, ker Judje imajo vsega, kar kedo želi, oni skoraj vse pokupijo in drugam pošiljajo, ali v kratko: Judje so pri nas gospodarji! Take pritožbe kmetov kaker tudi obrtnikov so žalostne, žal, da tudi resnične.

Judje imajo veliko moč skoraj v vseh deželah, tedaj se ne smemo čuditi, ako jo imajo v Avstriji in njenih deželah. Na Hrvatskem so po vseh mestih, da celo po vaseh in ob cestah, sploh povsod, kjerkoli je kaj za njihov žep. V občevanju so prijazni, postrežljivi, posebno v govorjenji s prostim ljudstvom so jako zgovorni, kar prostemu človeku kaj dopada, toda nobena beseda ni brez pomena, ker Jud zna vse porabiti v svojo korist. Hrvatsko ljudstvo pa tudi rado gre k Judom, ker mu hitro vstrežejo v sili. Otroci Izraelovi radi posojajo, vender prej pregledajo, koliko ima premoženja tisti, kateremu tako vsmiljeno pomagajo. Ko se že toliko nabere, koliko je vredno njegovo premoženje, takrat zahtevajo plačilo, in ako vbogi kmet ali obrtnik nima s čim plačati, kmalo se sliši, ta ali ona hiša ali gospodarstvo se prodaja, da se dolgovi poplačajo. Na ta način so Judje (vsaj v nekaterih krajih,) že marisikaterega hrvatskega kmeta ali obrtnika speljali na led in gmotno vtopili.

Priznati moramo sicer, da je vboštva vzrok tudi delitev. Poprej je imel gospodar lepega premoženja, ali po njegovi smrti so si otroci razdelili, zaradi česa se je gospodarstvo razkosalo in, ker ni bilo edinosti in sloge, mnogokrat tudi pravega gospodarja, je vse šlo rakovo pot. Tako ravnanje je v resnici mnogo škodovalo napredku v gmotnem stanju, vendar to ni še zadalo takih ran, kakeršne sedaj zadaje judovska prijaznost. Zadnja leta je gospodarstvu mnogo škodovala slaba letina, trtna uš itd. — vender vse to se da z božjo pomočjo zboljšati.

Digitized by Google

V tem oziru bi morali Hrvatje osnovati kaka katoliška društva za obrtnijo, trgovino, poljedeljstvo itd., trebalo bi poučevati prosto ljudstvo, kako naj gospodari, obdeljuje njive, vinograde, posebno pa opozarjati: da ne daje do skrajne sile domače grude tujcem, zlasti ne Judom. Ti imajo skoraj toliko posestva in premoženja, kaker nekedaj v Palestini, vse to pa je trud katoliškega Hrvata. Največ ima na vesti seveda vlada, ker je dala Judom ravno tiste pravice, kakeršne vživajo katoličani, razun tega jih tudi postavlja za gospodarje. Kaj hočemo: denar je sedaj sveta vladar, za denarje se vse posvetno dobi. To je še dobro, da se v nebesa pride brez denarja, ker potem bi bili izmej Hrvatov skoraj sami Judje v nebesih. Upamo pa, da se bo tudi v tem oziru zboljšalo, ker Judje niso tako mirni kaker poprej, skrbi jih bodočnost. Ako namreč nima kmet, tedaj tudi njihov G'schäft peša.

Poglejmo politično delovanje. Da se Hrvatje bojujejo za svoje pravice, to jim vsak odobrava, ker je tudi potrebno. Saj imajo mnogo več samostalnosti in pravic ko katerikoli slovanski narod v naši državi. Vendar pa Hrvatje pri vseh teh pravicah ne dosežejo tega, kar bi mogli. Prvi vzrok je napačna miroljubnost. Ako sovražniki še tako krivično ravnajo, se malokateri za to zmeni, večinoma se proti njim piše, da bi se pa potezali na merodajnem mestu, to jim ne pride vselej na misel. Madžari mislijo, da je le njihova dežela na svetu, zaradi tega povsod širijo svoje gospodstvo, vsiljujejo svoj jezik, in kaj se stori proti njim? Govori se sicer in piše zadosti, tam pa, kjer bi se morali braniti — tamkaj se kima. Da je to resnično, pričajo nam razmere, katere vladajo v Reki in Primorju.

Vtegnil bi pa kedo vprašati: ali Hrvatska res nima mož, kateri bi se potegovali za „slobodu zlatnu?“ Pač; ima jih zadosti, ne samo mož, temveč tudi celih skupin, toda te skupine ali stranke niso edine in složne. Vsaka ima svoje namene, svoja sredstva, ena kaker druga si obeta zlato bodočnost, toda v hiši, kjer je več gospodarjev, je slabo gospodarstvo. Vladna stranka hrepeni le po dobrih službah, zato dela za vlado, stranka pravašev udriha res po sovražnikih, ker pa ne gleda na način in sredstva, vsled tega je njeno orožje slabo. V svoji navdušenosti za domovino in narodnost, ne pomisli, da je „u križu spas,“ ne ve za besede: „in hoc signo vinces“, temveč mnogokrat rabi sredstva škodljiva in nasprotna sv. veri. Zmerna stranka pa, katera ima dobre namene, je žalibog preslaba. Tako se rodoljubi sami mej seboj ne zlagagajo in, dokler se mej seboj prepirajo, se jim tretji — namreč sovražniki — za hrbtom smejejo in gospodarijo. Razveselilo nas je, ko smo slišali, da ste se združile zmerna in Starčevićeva stranka. Upali smo boljše bodočnosti, toda žalibog, to upanje je hitro splavalo po vodi. Stranki ste se zopet ločili, ker ste se hoteli združiti brez Kristusa. Dal Bog, da bi spoznali rodolju-

Digitized by Google

bi, kam pripelje nesloga in brezobzirnost v tako važni zadevi! Morebiti bomo vendar enkrat slišali: „Zora puca, bit će dana.“

Ozrimo se še na moralno stanje. Narod hrvatski je v obče prav dober. Drži se trdno starih in dobrih navad, spoštuje duhovnike, pridno posluša božji nauk, postrežljiv je in gostoljuben. Posebno po vaseh in samotnih krajih je ljudstvo trdne vere. Po mestih je že malo drugače, ker je mnogo Judov in drugovercev, ki močno vplivajo tudi na moralno življenje Hrvatov. V tem oziru potrebuje katoliško ljudstvo krepke duševne hrane, katere žal, da ni povsod zadosti dobivalo. Ne more se tajiti, da nekateri domoljubi tudi v tem oziru mnogo store posebno s peresom, kaker „društvo sv. Jeronima.“ vendar pomisliti moramo, da niso vsi zadosti izobraženi, da bi mogli prav razumeti knjige pisane v vzvišenem duhu. Tukaj bi pomagalo oznanjevanje božje besede v jasnem in prostem govoru. Zaradi tega bi se govorniki morali ogibati neznanih fraz, kaker tudi pesniških vzletov, ter se ozirati na zmožnost in razumnost svojih poslušavcev. Sv. apostelj Pavel piše: „Moje govorjenje in moje oznanilo ni bilo v pregovorljivih besedah človeške modrosti, ampak v skazovanji duha in moči.“ (I. Kor. 2, 4.) Sv. Avguštin pa pravi: „Melius est, ut reprehendant nos grammatici, quam non intelligant populi.“

Ne moremo, da ne bi omenili še duha, kateri veje v šolah. Žalibog vse šole ne stoje na podlagi sv. vere katoliške. Vzrok je ta, ker se mladeniči preveč pečajo s politiko in narodnostjo, in ako jim je narodnost prva in čez vse, potem se ne čudimo, ako se verska stran zanemarja. Vsled tega vidimo, da je mnoge poparil verski indiferentizem. Nekaterim je vse eno, ali je kedo katoličan ali heretik ali Jud, da je le Hrvat, da je le narodnega mišljenja. Naj zasramuje sv. vero katoliško, samo da zagovarja narodnost, potem je vse dobro. Mladež je navdušena za narodnost, ker pa to navdušenje ne izhaja navadno iz prave ljubezni, ni pričakovati obilnega sadu. Seveda ako se mladini priporočajo vmazani romani, ako se ji za zgled postavljajo možje, velikani po duhu, toda v moralnem življenju na zadnji stopinji, in ako se ji tista majhna iskra sv. vere, katero je prinesla iz domače hiše, v šoli vničuje z brezverskimi in liberalnimi nauki, tedaj ni čudno, da ji je vera zadnja stvar.

Da tedaj Hrvatje zboljšajo svoje stanje, ne samo narodno, temveč tudi moralno, potrebno je, da osnujejo razne katoliške družbe, da podučujejo ljudstvo, bodisi s primernimi knjigami, bodisi s prijaznimi besedami pri vsaki priložnosti, zlasti da pazijo na knjige namenjene mladini. Katoliška zavest bi pa najbolj oživela takrat, če bi Hrvatje sklicali katoliški shod in tamkaj — viribus unitis — vse potrebno vredili. Dal Bog, da bi se ta želja, vsaj nekaterih Hrvatov, čim prej vresničila! „S jedinim Bogom na sto neprijatelja!“

Mi nimamo namena Hrvatov podučevati, ker sami najbolj

Digitized by Google

poznajo svoje razmere, vendar mi želimo navdušiti vsaj tiste Hrvate, kateri imajo dobro voljo, kaker tudi opozoriti na nekatere okoliščine, ki ovirajo njih pravi napredek. „Nitko sam sebi sudac biti ne može.“ Čast Hrvatom, da se toliko trudijo in borijo za svoj jezik in pravice, toda orožje vseh ni pravo, zato tudi ni pravega vspeha. Vsemu mora biti vera podlaga. „To je zmaga, ki zmore svet, vera naša“ (I Jan. 4. 5), in sv. Ambrož piše: „Vera je podlaga vsega dobrega.“ S temi vrsticami, katere smo pisali iz prave ljubezni do naših sobratov, sklenemo ta spisek sè željo, da bi v bodočnosti kaj pripomogel k pravemu napredku, ob enem pa tudi obljubimo, da bomo, ako nas Bog ohrani žive in zdrave, drugo leto kaj več in natančniše pisali o hrvatskih razmerah. Vse za vero, dom, cesarja!

S. E.

Giovanni Pierluigi da Palestrina.

Dalje in konec.

Opisali smo do sedaj ob kratkem življenje in delovanje Palestrine, vstvaritelja svetovno znanega Gregorijanskega petja, posebno v maši „Papae Marcelli.“ Dasiravno je zaslul vže po svojih „improperijih“, se je ravno z omenjeno mašo še bolj proslavil, tako da si je zaslužil ime „reformator cerkvene glasbe.“ S tem pa se ne trdi, da bi vse, kar je bilo pred Palestrino v cerkveni glasbi pisanega, bilo popolnoma brez umetnostnega okusa, brez lepote in lepoglasja.

V isti dobi nahajamo imenitnega skladatelja Josquina (o njega smrti imel je Palestrina še le 7 let), ki je zložil veliko umotvornih del, katera, kar se tiče harmonije, umetne tvorbe in melodične bogatije, vverščavamo med najboljše skladbe te vrste.

Omenili smo vže, da se je Trid. zbor ne toliko umetnosti in lepoti tedajne skladbe protivil, ampak posebno temu, da so bile besede cerkvenega teksta poslušalcem neumljive. Ne da se pa tajiti, da se je umetna glasba po prejšnjih vzorih tudi pozneje z veliko marljivostjo še do 17. stol. gojila; pa vendar niso bile te skladbe tako cenjene, kaker kompozicije Palestrine, Vittoria, Soriana itd. Cerkvena reforma, katera se je dosegla po mnogih bojih in z velikim trudom, napredovala je z velikanskim uspehom. Vže to, da so odpravili vse maše, katere so bile na podlagi posvetnih pesmi zložene, je cerkveni reformi mnogo koristilo. Nastopila je cela vrsta svetovno znanih, velikanskih skladateljev r i m s k e š o l e, kateri so po naročilu Trid. zbora izvršili dela neprecenljive vrednosti; t a k o s e j e r e f o r m o v a l a **papeževa kapela.**

Benetke — o katerih prislovica govori: Smo najpoprej Be-

Digitized by Google

nečani, a še le potem kristijani — niso hotele glede glasbene reforme Rimu se vkloniti.

Florenc, kateri je za Rimom slul kot prvo muzikalično mesto, nastopil je popolnoma nova pota v cerkveni glasbi; pa tudi v drugih poglavitnih evropskih mestih je cerkvena skladba bolj in bolj propadala; tako ni čuda, da se je cerkvena reforma glasbe edino na Rim omejila. In v resnici, kaker gobe po dežji, rastlo je tudi število imenitnih skladateljev v zmislu Trid. zbora, kateri se smejo po zaslugi sovrstnikom Palestrininim prištevati; in tako sicer se Palestrinin zlog lahko imenuje tudi zlog rimske šole.

Palestrina ni bil poklican, da bi pobijal in vničeval, marveč da bi vstvarjal in spopolnjeval. Lahko bi se reklo tudi o Palestrini, kar je Goethe govoril o Rafaelu Sanziju, da je namreč „z velikim trudom sezidani piramidi postavil vrhunec, zraven katerega nobeden drug stati ne more" — reklo bi se, pravim, pa pogojno, zato ker v istem času je mnogo imenitnih rimskih skladateljev med seboj tekmovalo. Palestrino imenovati smemo po vsej pravici diko mnogo stoletij razvijajoče se glasbene umetnosti; bil je kot učenec slavnega glasbenika Goudimela zgojen v starej franzosko-nizozemskej šoli.

In da se ni brezvspešno v tej šoli trudil dokazujejo nam vže njegova prva dela — posebno njegove prve maše. Da je Palestrina učenec nizozemske stare šole, razvidi se skoraj iz vseh njegovih skladeb, posebno pa iz tretje knjige njegovih maš, kjer najdemo mašo z naslovom: „Missa omme arme" — skoz in skoz nizozemska skladba, katera se kot pravi vzor od drugih odlikuje.

V himnah „Aye maris stella", „Sancta et immaculata" je Palestrina najraji obdeloval dva tenora v strogem kanonu (fuga), katerima so se kontrapunktično pridruževali drugi glasovi in tako v družbi z vodilnim glasom lepoglasno celoto vstvarjali.

Veliki vtis napravi na poslušalce, ako slišijo na pr. v antifoni „Beatus Laurenti", kako tenori strogo po vodilnem glasu (cantus firmus) v dolgo donečih notah svojo melodijo pojo, med tem ko drugi glasovi v najživahnejšem gibanju po vseh kontrapunktičnih pravilih vodilni glas spremljajo in podpirajo.

V petero-glasnem „Magnificat" petega cerkv. tona obsega v šestih glasih zložen „Sicut erat" pravi nizozemski umotvor, oba tenora sta namreč tako postavljena, da med tem ko prvi svojo melodijo naravnost prepeva, mu drugi z ravno tisto melodijo nasprotuje.

Največo moč kaže nam Palestrina še le v svojih „improperijih." Prištevamo jih k najlažjim, pa tudi k najlepšim njegovim skladbam. Iz njih duhti globoko čuteča žalost in nadzemeljska ljubezen, posebno v sklepnih ginljivih akordih. Sè skladbo

Digitized by Google

„Missa P. Marcelli“ odprla se je nova doba Palestrininega delovanja. Pokazal je Palestrina svoj genij sosebno s tem, da je znal želje Trid. zbora, namreč umljivost besede v soglasji s potrebnimi umetnimi pripomočki celo s najbogatejšo zunajno formo v lepo celoto združiti. Niti obsojenih kanonov (fug) ni celo spregledal. Vže v prvem Kyrie „M. P. M.“ pojejo basi fugično (kaker kanon all' unisono); kjer se pa ni bilo bati, da bi se tekst ne umel, (kaker na pr. pri Amen), vporabi Pal. hitro priložnost, da je vse darove svojega muzikaličnega genija z umetno zapletenimi glasovi v največo popolnost razvil. Na ta umetniški trenutek Palestrina svoje poslušalce skrbno pripravlja; tako na pr. se začenja „Credo“ v priprostem zlogu, a se polagoma razširja in raste, dokler ne vskipi do veličastnega, burnega, živahno polnega šuma in vira glasov . . . . . Vse to vpliva na vneto srce poslušalca, kaker bi se ognjeni žarki razlivali iz nebeških višav po mrzli zemlji . . . . . .

Da se je pa v tem razburjenem morju različnih glasov tekst vendarle umel, vporabljal je Palestrin večkrat kontrapunkt, noto zoper noto; ali pa postopal je tudi tako, da — med tem ko en glas na enem zlogu besede počivaje figuralno prepeva — drugi glas dotične besede teksta čisto jasno in odločno deklamuje in izraža (kaker na pr. besede: suscipe, miserere, quoniam, resurrectionem itd.) Navadno sestavlja Palestrina skupine po 3 aii 4 glasovih; ako se pa potem združi 6 ali 8 glasov skupaj, napravi velikansk, nepopisljiv vtis na poslušalca, ne da bi pri tem trpela umljivost teksta. Večkrat vporabi tudi odmore (pauze) zato, da bi se znovič nastopajoči glas s svojim tekstom med drugimi bolje umel.

Navadno prištevajo mašo „Papae Marcelli“ k najboljšim umotvorom Palestrininim, dasiravno najdemo med kasneje složenimi mašami nekatere, ki so glede umetnosti in lepote tej vsaj enakomerne. Karakteristična pri tej maši je prvič priprosta vzvišenost v zlogu; drugič skladba (t. j. metoda in zunajna kaker tudi notrajna oblika), dasiravno v vseh šestih glasovih jako umetno zmedena, vendar povsod mojstersko izvišena, živa in čisto idealna.

Umevno je, da so se vsi sovrstniki Palestrinini za mašo zanimali, in tako se je zgodilo nekaj nenavadnega, da so jo začeli nekateri skladatelji prevstrojevati za več in za manj glasov.

Tako na pr. je predelal Felice Anerio (rekel bi za vsakdanjo rabo) „M. P. M.“ za 4 glasove, — Francesco Soriano mislil je njen vtis povekšati s tem, da jo je predelal za 8 glasov, in neimenovan skladatelj, katerega delo se nahaja danes v arhivu Nove Cerkve (Chiesa Nuova) v Rimu, je število glasov pomnožil celo na 12. Glede tega prevstrojevanja maše „P. M.“ mislimo, da bi bilo veliko bolje, ako bi bila maša ostala v obliki, kakeršno ji je dal sam Palestrina, ker bi on sam — ako

Digitized by Google

bi se mu potrebno in koristno zdelo — gotovo 8 ali celo 12 glasov se poslužil.

Maša P. Marcelli izišla je l. 1567 v knjigi maš „Liber Missarum secundus." Zraven te tudi 4-glasna „de beata Virgine," „Inviolata," „ad fugam", „sine nomine," in 5-glasna „Aspice, Domine." „Salvum me fac." L. 1570 sledila je tretja knjiga maš, v kateri je posebne cene „Missa omme armé," 5 glasna „Repleatur os meum" 6-glasna „de beata Virgine," in 4-glasna „Spem in alium," „Missa primi toni," (katera je zložena na podlagi posvetne nizozemske pesmi), „Missa brevis" in „de feria." „Missa brevis" je izvrstna studija na podlagi maše Goudimelove „audi filia." „Missa ad fugam" je vzor kanonične (fugične) maše (ne po zlogu Bachovih fug); vže v I. Kyrie nahajamo jako umetne kanone (mej basom in altom, tenorom in sopranom v oktavi.) Dvoglasni „Crucifixus" iznenadi glede na priprostost glasov s svojo krepostjo in figuralnin bogastvom popolnoma — ob kratkem: bogata fantazija in popolna oblast glasov druži se z neprisiljenimi, iz čiste, idealne duše tekočimi melodijami v popolni zvok vzajemnega soglasja. Palestrina se je 1. apr. 1571 vže vdrugič imenoval kapelnikom pri Sv. Petru v Rimu, tu si pridobi v sv. Filipu Neriju zvestega prijatelja, za kojega učence je spisal mnogovrstnih primernih skladeb. V tej dobi zložil je dve imenitni maši, eno 5-glasno na podlagi motette „O magnum mysterium," drugo 6-glasno na podlagi znane himne „Veni Creator Spiritus," katere melodijo sopran (viši glas) kot vodilni glas skoz celo mašo prepeva.

Ena najlepših Pal. motett je „super flumina Babylonis"; besede so povzete iz enako imenovanega psalma stare zaveze. „V njem se milo izraža globoka žalost Izraelcev". V tej motetti se nam kaže v jasni svitlobi cela idealna duša mojstrova — njegova neizmerna bolečina in britka žalost na izgubi ljubljene soproge. Gregorju XIII. posvetil je Pal. svojo mašo zloženo na podlagi motette „Viri Galilaei"; in ko je nekdanji pastirček Felice Peretti dne 24. aprila 1585 z imenom Siksta V. papež postal, zapela je Sikstinska kapela Pal. mašo „Tu es pastor ovium", pri katerej priložnosti, kaker pravijo, se je Sikst V. izrazil: „Palestrina je zabil, da je komponiral enkrat mašo „P. Marcelli". Pal. je na to ostro kritiko kmalo dostojno odgovoril: še v tistem letu, 15. avgusta, na praznik Marijinega vnebovzetja, zapela se je v lepi cerkvi S. Maria Maggiore v Rimu nova, 6-glasna maša: „Assumpta est Maria" — pravi čudež umetnosti in glasbene lepote. V to mašo vlil je Pal. vse svoje ideale, vse darove svoje vnete duše tako, da je ž njo — poleg motett iz „visoke pesmi" (Canticum cant.) in svojega „Stabat mater" — dosegel vrhunec svojega umetnega delovanja. Mašo „Assumpta est Maria" smemo po vsi pravici na stran postaviti maši „P. Marcelli." O njej pravi slavni kritik Proske takole: „Genijus ne—

Digitized by Google

dosegljivega mojstra vzdiguje se tukaj v nadzemske višave; v njej nahaja se vzvišena misel, navdušenost in milina melodij v toliki meri, da vse to omikanega poslušalca bi rekel sili, primerjati jo z Rafaelovo Sikstinsko Madonno, katera je njena najboljša idealna protislika".

Posebno iznenadi poslušalca v tej maši jako živahna varijacija; tako na pr. zapojo v „Gloria" 4 visoki glasovi „qui tollis peccata mundi", na to po vseh šest glasov v mogočnem zboru „miserere nobis", — in zdaj sliši se kot odmev v 4 nizkih glasovih „qui tollis peccata mundi", na to močno in priprosto unisono „suscipe deprecationem nostram". Do te popolnosti, do katere se je Pal. ravno v tisti maši vzdignil, nobenemu drugemu do zdaj ni bilo mogoče dospeti.

Dasi so se nekateri prijatelji Palestrinini brezvspešno potegovali, da bi mu pridobili naslov „mojstra aposto'ske kapele," ga je vendar Sikst V. v znak posebne naklonjenosti imenoval „častnega skladatelja apostolske kapele". Kot tak napisal je Pal. 1587—1588 svoje veliko delo „Lamentacij", in sicer, kaker se bere v naslovu, „cum privilegio Sixti V."

Baini ocenjuje tudi to delo s temi označilnimi besedami: „Zdi se, da note pri svoji težavi in enaki veljavi so brez pomena, pa ko več časa pazljivo poslušamo, razvijajo se pred nami najbogatejše melodije, izraz je jako veličasten in pauze celo pomenljive". Razlog, zakaj so pauze tako velicega pomena, navaja pa Baini: „Ker dajajo poslušalcu povod in priliko k resnemu premišljevanju skrivnostnega (mističnega) in alegoričnega pomena svetih besedi prerokovih.

Te lamentacije od l. 1588 (kaker je znano, zložil je Pal. tudi kot kapelnik v Lateranu lamentacije podobnega zloga) lahko se smatrajo kot ideal skladeb te vrste. Vže vvod besedi „incipit lamentatio" s priprosto, skoz vse 4 glasove zaporedoma na tihem se vrtečo figuro je posebno presunljiv. Čarobno done harmonični odstavki v ginljivih besedah „plorans ploravi".

Posebne vrednosti so Pal. himne za celo cerkv. leto, katere je obelodanil 1589. V teh skladbah se vidi popolna vrednost in cena prastarih melodij cerkvene himnologije. Himna „Conditor alme siderum" stoji v svitu veličastne spremembe; posebno vzvišena je himna „Vexilla regis"; v odstavku „O crux ave, spes unica" veje neki poseben duh angeljske pobožnosti. Dve leti pozneje, l. 1591, prišlo je na svitlo tretje velikansko delo „Magnificat octo tonorum liber I." Način, po katerem je Pal. svoje „Magnificat" zložil, obstoji, kaker piše Baini: v umetnosti, melodije, kaker se v 8mih tonih Magnificat vrste, že v začetku v obliki fuge zavijati, na dalje: fuge pri nespremenjenem glavnem tematu v vsakem versikulu spreminjati in stranske iz glavnih motivov razvijati".

Digitized by Google

Te skladbe so sijajno bogate in čarokrasne; tudi v tem delu postavil je Pal. svojej velikanski „piramidi zadnji kamen“. Tu se nahajajo one protivnosti tonomalbe (slikanje tonov), s katerimi zna Pal. take mogočne vtise izvabljati.

V to dobo Pal. plodonosnega delovanja spada tudi peta knjiga maš, tiskana l. 1590, katero je posvetil Pal. bavarskemu vojvodi Viljemu II. Prvo mesto med temi mašami zavzema 8-glasna maša „sine nomine“, katero so našli še le v 19. stoletju dvorni biblijoteki v Monakovem. To mašo stavijo kritiki kot vzor v 8-glasne skladbe. Včasih (kaker v drugem „Kyrie“ in „Qui tollis“) ločijo se vsi glasovi v dve soglasni skupini, drugače pa se vsi združujejo in zapletajo tako, da je to prava 8-glasna skladba (in ne, kaker navadno, po dvakrat 4-glasna).

Pravijo, da je v arhivu sv. Petra v Rimu še celo 12-glasna maša od Pal. Bila bi to prava posebnost, ker Pal. ni ljubil preobilnega nakopičenja glasov; če je vglasboval več kot 4-glasno, rabil je navadno 6 glasov.

S tem smo v kratkih potezah naslikali življenje in delavnost najslavnišega cerkvenega skladatelja. Bodi mu s tem tudi v „R. Kat.“ postavljen skromen spomenik; in želimo le, da bi tudi njegov diven zlog tudi mej Slovenci našel navdušenih učencev!

L. Lacina.

Raznoterosti.

Jezujit Baumgartner o petrograjskih cerkvah.

V svoji knjigi „Nordische Fahrten durch Skandinavien nach St. Petersburg“ piše ta sloveč nemški pisatelj na str. 438 in dalje tako le:

Potnik, ki iz Skandinavije prihaja, mora se zavzeti nad velikostjo in sijajem cerkva, ki rusko glavno mesto označujejo. V Islandiji in Norvegiji ure, da, polduneve jašeš, predno zadeneš ob siromašno leseno ali kamneno cerkvico . . . . Ponosne novejše cerkvene zgradbe vidi se le po redko, in te ne dosegajo niti po vrednosti niti umetnosti, kar se je popred (za katoliške dobe) zidalo. Prostantizem je verstvo pahnil iz velike socijalne javnosti več ali manj v občinsko okrožje, v družino, v srce posameznika, in še tu je moralo biti sè zadnjim kotom zadovoljno . . . Pri Skandinavcih prodira skozi vsakdanje življenje in peñanje za gmotno blagostanje le malo žarkov nevidnega krščanstva na površje.

V Petrogradu v tem oziru je bilo vse drugače Četudi je bilo mesto še le dve stoletji po luterstvu, v dobi modernega spinocizma, volterijanizma, panteizma in materijalizma sezidano, vender so zunanje krščanski obredi vtisnjeni vsemu življenju. Kapelica na mestu sv. Nikolaja ni sama. (O tej pripoveduje

Digitized by Google

Baumgartner na str. 481.) V hipu bili smo na „Nikolajevskem mostu", na zadnjem mostu, ki veliko Nevo pred njenim iztokom preprega; veličastna zgradba iz granita in železa, ki počiva na sedmerih velikih stebrih in jo krasi 22 velikanskih kandelabrov. A glej, kaj je to? Spredaj pred mostom ne stoji dolgočasen spomenik, niti časniški kiosk, ne buffet finih pijač, kaker v tolikih modernih mestih, ampak najljubkejša kapelica posvečena sv. Niko'aju, katerega vsi pridni otroci tako radi imajo. In tukaj se pobožne misli ne shranjajo po celih šest dnevov pri cerkovniku in njegovi ženici. Ne, kapelica je odprta celi dan. Celi dan gorijo sveče in lepe svetilnice pred podobo svetnikovo, katero je narisal jeden najslavniših slikarjev ruskih, Nev. Celi dan prihajajo ljudje, vstopajo v kapelico in se v svojih potrebah sv. Nikolaju priporočajo. Kdor ne vtegne, ta vsaj mimogredo se pobožno prekriža. Visoki gospodje v kočijah, kmetje na svojih vozeh, izvoščeki — vsak se prekrižava. A to se ne godi srameč se, v naglici, kaker vidimo mnogokrat drugod, ampak z lahkim vpogibom glave, počasi, pobožno, spoštljivo. Ne morem povedati, kako veselo me je to ganilo. Nehote prekrižal sem se i jaz in priporočil se sv. Nikolaju Tudi na mnogih drugih najživahniših mestih petrograjskega mesta videl sem enake krasne kapelice, celi dan odprte in obiskovane od mimogredočih. Cerkve so tudi ob delavnikih odprte . . . . V vsaki ulici se zadene na jedno ali več cerkva. Tudi pred temi se mimogredoči prekrižavajo. V Petrogradu ste poleg 5 rimsko-katoliških, 2 anglikanski, 2 armenski, dalje je 44 protestantskih, 350 grških, mej temi 10 katedral. Največa mej temi je Izakova katedrala, ki je jedna najponosniših zgradeb na svetu. Zgradba je stala 25 milijonov rubljev in je kaker vse druge cerkve razsipno okrašena. Donašajo darove car, plemstvo, ljudstvo. Manj premožni, ko cerkev obišče, prinese v dar vsaj svečo.

Peter Veliki je bil na pol, Katarina popolnoma neverna, oba nenravstvena, da se bolj ne more misliti. Vender niti ona niti nju nasledniki, niso mogli prezirati sporočila ruskega ljudstva, katero je smatralo staro razkolno, iz Bizanca jim došlo verstvo za središče in bistven živelj carstva. Cari so mogli vpliv in oblast ohraniti, le ako so se obdali sè sijajem verskim. Petrograd je moral postati podoben Moskvi, da bi ga ljudstvo smatralo dostojnega carom. Poleg palač rasle so tudi cerkve, ki tekmujejo glede krasote s cerkvami starejše prestolnice. Cari in plemstvo hoteli so biti naprednjaki, skeptiki, koketovali so sè zapadnim brezverstvom, a vse to se je razbilo ob siloviti moči starodavnega sporočila ruskega ljudstva, katero je, vkljub vsi površnosti pojmov, vender z gorečim čustvom žilavo se držalo zunajnih obredov. Ista Katarina, ki je v družbi enciklopedističnih svojih prijateljev iz Berolina in Pariza norce brila iz vere in obredov, je doma se obnašala kaker sv. Helena, zidala

Digitized by Google

je cerkve, lepšala jih je razsipno, molila pred podobami in sv. ostanki, in izvrševala z vestno natačnostjo vse bogočastne obrede, katere je morala po sporočilu kot carica izvrševati. Isto plemstvo, katero je navade Ludvika XV posnemalo, ostalo je zvesto podedovanim oblikam razkolne cerkve, in je trosilo velikanske svote, da bi po najrazuzdanišem življenji bilo pokopano v katerem samostanu in bi se zanje najsijajniše zadušnice opravljale. Ločeni od oživljajočega diha prave cerkve morali so cerkveni obredi na ta način postati v mnogem slučaji prazne oblike, prazne društvene navade. In vender je težko, jim vsako vrednost, vsak pomen odrekati. — Cerkvene oblike so ostale vez, katera je posameznika in društvo nekdaj vezala s cerkvenim redom. Imena, molitve, obredi, sakramenti, sakramentalije, prazniki, pobožnosti, postave in navade so spominjale neprestano na večino temeljnih naukov krščanstva — na sv. Trojico, na božanstvo Kristusovo, na njegovo včlovečenje, na njegovo odrešenje, na odpuščenje grehov, na pokoro, na večno življenje, na občestvo svetnikov Celo celibat in samostanska obljuba sta ostala priznana vsaj načeloma, in dasi so glede nauka o cerkvi zagazili, vender pojem o eni cerkvi, o enem cerkvenem sakramentalnem življenji ni tako se zgubil, kaker v protestantizmu. Mnogi so pojmili pomen in duh, iz katerega so se te zunanje oblike rodile. Gotovo so se mnogi tega duha oklenili in našli v njem tolažila, krepila, morda tudi rešitve. Ono sovraštvo do vsega verskega, ki enciklopediste in njih pristaše označuje, mej Rusi niti za Katarine ni moglo prevladati. Kasnejši carji so kazali se verni kristijani. Ne le da niso povspeševali brezverstva, ampak so skušali sebi podložno cerkev vtrditi in Rim vsaj v zunanjih stvareh posnemati.

Ta misel se zdi vtelešena v najsijajniši zgradbi carskega mesta, v katedrali sv. Izaka. Nehote spominja na cerkev sv. Petra v Rimu. Car Aleksander I in Nikolaj sta gotove hotela največi katedrali sveta na grobu knezov apostolov nasproti postaviti kaj enakega . . . . Vender Izakova katedrala ne dosega sv. Petra, pač pa katedralo sv. Pavla v Londonu, kateri se da primerjati glede na razmere, bogastvo, lepoto in izpeljavo. Sledi daljši opis katedrale sv. Izaka. Sami 4 kipi iz cakulija stanejo do 100.000 rubljev, 8 stebrov iz malahita do 200.000 rubljev. Tabernakelj je iz čistega srebra, kelhi, patene iz čistega srebra; za vezilo enega samega evangelijarija se je porabilo 20 kil. zlata. Na tabernakeljnu, na svetilnikih in treh drugih altarjih je nad 1100 kil. srebra, a delo je vredno do 200.000 rubljev. Povsod drago kamenje. „Da bi taki luksus — pravi na drugem mestu pisatelj — v bogočastji kazal, zapadno-evropejski svet, za to ni več sposoben“. . . . . A ves sijaj je osredotočen na srednja vrata, ali,

Digitized by Google

kaker se imenujejo, kraljeva carska vrata, zkozi katera Kralj časti prihaja k vernim; ves razsipni kinč in kras velja — evharistiji. Globoki bol čutimo tu, kako blizo so nam pristaši tega vero-izpovedanja in vender kako stoletja stari in še vedno ne zasuti prepad nas loči od njih! Ves sijaj svetišč. vsa radodarnost carov ne more vdušiti Kristusove besede: „Ti si Peter, in na to skalo bom zidal svojo cerkev!“ . . . . .

. . . . V ruskem narodnem značaju tiči nekaj posebno dobrohotnega; čut pobožnosti, spoštovanja, pokorščine, prijazne dobrotnosti mu je kar prirojen. Kaj bi iz takega ljudstvo lahko postalo, da bi cerkev mej njim smela prosto delovati, da bi le vseoblastni cezarizem ne dušil vsakega poskusa za zjedinjenje in mnogih miljonov svojega carstva siloma, vedno znova, ne tiral na zmotne poti! Ako katero ljudsvo zaslužuje priprošnje, gotovo rusko. Mi komaj mislimo na milijone, katere železno žezlo, ne da bi se mogli vbraniti, vjete ima v odrveneli, državni cerkvi. Mi čujemo le, kako katoličane ruski cezaropapizem krvoločno preganja in kako peklenske nakane kuje proti svojemu tiranskemu gospodarju od nevere pokvarjeni in v obup gnani narod . . . . .

Kralj.

Kaj pravzaprav konečno namerjajo liberalni cirilo-metodijevci!

„Radikální Listy — Slovanskemu Svetu“.

Zadnji čas so brezverski Mladočehi (!) sprejeli v svoj program „cirilo-metodijsko idejo“, katero tudi naš „Slovanski Svet“ od prvega začetka svojim čitateljem razlaga in na srce stavi. Nedavno od tega je vzel celo na znanje, da se njegova ideja vrlo širi tudi po Českem!

„Radikální Listy“ pa, glasilo odkritosrčnih in doslednih českih liberalcev, pišejo v 16. št. t. l., da se za cirilo-metodijsko“ idejo nikaker ne morejo ogrevati in da zanjo nikdar v ogenj ne pojdejo. To ravnanje opravičuje omenjeni list z naslednimi razlogi:

1. „Cirilo-metodijska ideja“ je nekaj nejasnega, nedoločnega. Da je res tako, priča fakt, da celo v taborju njenih zastopnikov ni edinosti niti glede obsega niti glede njenih vzrokov niti posledic. „Parlamentärju“ obsega ta ideja: bogoslužje v staro-moravskem jeziku po vshodnem obredu, cirilco, obhajilo pod obojo podobo, sinodalni red (zřížení), in ženitev duhovstva. Glasilu „Slovač“ pomeni ne le slovanski obredni jezik, ampak tudi politično samostojnost Velike Moravije, slovansko demokracijo. „Višehradu“ pomeni „cirilo-metodijska“ ideja le obredni slovanski jezik. „Plzeňský Obzor“ je pisal: „Cerkev cirilo-metodijska, je imela svojega lastnega poglavarja (autokefální), bila je

Digitized by Google

samostojna in samospravna... Obnoviti cirilo-metodijsko idejo se pravi obnoviti vse one stare pravice, s katerimi se je cirilo-met. cerkev nekdaj ponašala — a nikaker ne latinsko-nemške cerkve povspeševati. Tirjajoč slovansko bogoslužje, želimo se izviti iz latinsko-nemškega organizma; tako bi katolištvo oslabelo v smislu latinsko-nemškem. Pod slovansko cerkvijo se ne razume hijerarhija kaker je v latinsko-nemški cerkvi, ampak k hijerarhiji spada tudi ljudstvo združeno v enoto sè svojim narodnim duhovstvom. Po cirilo-metodijski cerkvi se ima odmeriti tudi lajikom vpliv na cerkvene zadeve . . . Cirilo-metodijska cerkev je za ljudstvo, ona je demokratična." — Čitatelj sam vidi, da je ta liberalna cirilo-metodijska ideja res nejasna, meglena — in še več! razkolna. Drug razlog, zakaj so „Rad. Listy" proti tej ideji, je nadalje:

2. „Listi, ki razširjajo to idejo, nemajo v verskih rečeh nobenega načelnega stališča. Vemo, da rimsko-katoliške vere ne spoštujejo in je ne trdijo vedno in povsod." „Mi vemo, in ne le enkrat smo brali v teh listih ostre obsodbe nekojih stavkov rimsko-katoliške vere in njenega značaja, češ, da se je zelo, če ne popolnoma, oddaljila od nauka svojega početnika Jezusa, posebno, kar se tiče praktičnega smotra . . . . . Take reči smo večkrat čitali v listih, ki sedaj cirilo-metodijsko idejo branijo — in r e s, p o p r a v i c i s t r m i m o, k a k o t i l i s t i d a n d e n e s z a t r j u j e j o, d a, h o t e č v r e s n i č i t i c i r i l o - m e t o d i j s k o i d e j o, n e n a m e r j a v a j o s e d o t i k a t i v e r s k e g a v p r a š a n j a:" — „Radikální Listy" očitajo toraj omenjenim listom — hinavščino in trde, da jim v resnici ne gre toliko za jezik slovanski, a m p a k z a p r e m e n o v e r e s a m e.

3. Trditev, da ne namerjavajo vere katoliške same se dotikati, je po mnenji „Rad. Listov" l e p o l i t i k a in o p o r t u n i z e m. Razlog za to hinavsko politiko navajajo isti listi sami: „Za bogoslužje slovansko treba dovoljenja papeževega, treba duhovstvo naše in ljudstvo za to pridobiti — a vsi ti bi se za to ne dali pridobiti, ako bi se jim kar v zobe povedalo, da gre tu za versko vprašanje:" „Radikální Listy" pa smrtno sovražijo — vsako politiko, vsak oportunizem.

4. „Tudi še druga okoliščina — piše isti list — ohlaja naše navdušenje za cirilo-metodijsko idejo: o s e b e, k i j o š i r i j o. Najprej vemo o mnogih, da niso le indiferentni katoliki, ampak p o g o s t o b r e z v e r c i, da ne pridejo v cerkev celo svoje življenje, da obrede poznajo le skoz ključavnico — in te osebe naj navdušeno pišejo in govorijo, da bi se pri kat. bogoslužji obred spremenil!!"

5. „Dalje vemo, da mnogi izmej onih ki gore za slovanski vshod, za slovansko cerkev in pravoslavje, vender popolnoma mirno živijo v z v e z i z r i m.-k a t. c e r k v i j o — in poleg tega še kažejo na vzgled Sladkovskega, kateri je, kaker znano, prestopil v pravoslavje. Mi vse to vemo in glede na osebe, ki jo

Digitized by Google

širijo, nam oznanjevanje cirilo-metodijske ideje nikaker ne more imponovati."

6. Oni, kateri oznanjujejo cirilo-metodijsko idejo, trde, da ne namerjavajo se dotikati katoliškega nauka samega, in to ne iz spoštovanja do njega, ampak ker so „svobodomiselnega prepričanja." „Boje se — tako od besede do besede „Rad. Listy" — suma, kako to, da so liberalni listi kar naenkrat začeli skrbeti za vero, za nje rast, za blagor cerkve in to celo — katoliške! Ravno zavoljo tega povdarjajo tako silno slovanski značaj te ideje — kajti pod znamko narodnosti in slovanstva je pri nas mogoče pritihotapiti se skoz vsako scilo in karibdo."

Kaj se tedaj pravzaprav konečno namerjava s cirilo-metodijstvom, zvedeli smo iz ust brezbožnega radikalca: Boj veri katoliški, naj se glasi v kateremkoli jeziku — tudi slovanskem!! Oba — cirilo-metodijevec in radikalec — namerjavata **konečno isto**. Razlika je le ta, da radikalec je pošten, odkrit sovražnik, a liberalni cirilometodijevec je ostuden hinavec! To je zmisel celega spisa v „Rad. Listih." Pa čudno — otec „Slovanski Svet" je nedavno britko tožil, da češki radikalci nimajo zmisla za njegovo — cirilometodijsko idejo!" Imajo, imajo — mi pravimo, da le radikalci bodisi brezverski, bodisi katoliški tebe, „Slovanski Svet," **do dna** umevajo, to veš ti najboljše. Neradikalce pa vodiš ti vse za — nos!

Nagrade mladim pisateljem.

V prvi letošnji številki svojega lista smo bili razpisali za gg. bogoslovce in vseučiliščnike slovenske do konca julija dve vprašanji. Došle so nam le tri razprave, in sicer vse tri od gg. bogoslovcev. Dva sta obdelovala prvo vprašanje: Kako pogubni so pesimistični nazori v slovstvu — tretji pa drugo: Kako potrebna je složnost mej duhovnim in svetnim razumništvom.

Prvo nagrade smo prisodili č. g. A. Plesničarju, bogoslovcu v Gorici; razločnost in umevnost, stvarnost in temeljitost — so vrline, po katerih se odlikuje razprava. Mislimo jo celo priobčiti v l. zvezku bodočega letnika. — Drugo nagrado je dobil č. g. A. Kovačič, bogoslovec mariborski; njegov spis razpravlja isto vprašanje ter je najobširnisi in, kar se tiče vsebine, najtemeljitiši, tako da bi bilo brezdvomno najbolji, ako bi bil g. pisatelj snov boljše razvrstil in posebno tu pa tam kaj izpustil, kar strogo ne spada k vprašanju. Sicer pa čestitamo!

Tretje vprašanje je izdelal spet neki goriški bogoslovec. Tudo to se odlikuje po vsebini in jeziku; le bi bil moral g. pisatelj pojasniti še nekaj drugih strani javnega delovanja, da bi se tudi tu videlo, kako potrebna je složnost obojega razumništva. Pisatelju se je prisodila manjša nagrada iz zaloga za „mlade pisatelje."

Digitized by Google

Darovi za mlade pisatelje.

P. n. g. Keber Anton, vikarij v Mavhinjah . . . gold. 5
„ „ „ Cibič Anton, dekan v Črničah . . . „ 3
„ „ „ J. J., bogoslovec, je dal en ces. cekin.

† Dr. Ivan Jurič.

Spet je nemila smrt vgrabila iz vrste naših sotrudnikov mlado moč. Dr. Ivan Jurič vmrl je dne 10. avgusta t. l. za sušico. Naj nam častiti čitatelji ne zamerijo, da postavimo tu skromen spomenik mladeniču, na katerega nas vežejo tako dragi spomini. Ivan Jurič se je rodil v goriških Brdih pri Korminu, kjer je tudi obiskoval prve šole. Dobri prijatelji so ga poslali v Gorico šolat se na gimnazij. Tu je dobil mesto v malem semenišču, kjer smo ga prvič spoznali in občudovali njega izvenredne nadarjenost. Ne le da je bil po vseh razredih vedno prvi, ampak se je poleg šolskih predmetov učil tudi filozofije, raznih jezikov, godbe itd. Poleg slovenskega in nemškega je temeljito poznal tudi italijanščino in nje bogato slovstvo, dalje francoščino, učil se slovanskih narečij; da ne govorimo o latinščini in grščini. Dovršivšega maturo z odliko so prevzvišeni knezonadškof izbrali za više študije ter ga poslali v rimski Germanikum. Odlikoval se je tudi tu in obujal najlepše nade. Po treh letih je napravil izpit iz filozofije in zadobil nje doktorat. Vglobil se je potem v bogoslovske vede, ali tu ga je bolezen vstavila; meseca aprila je iz Rima prišel domov k materi — vmret.

Vže na gimnaziji se je vadil v pisateljevanji in se v kratkem čudovito izuril. Prišedši v Rim nam je začel pošiljati za list razne razprave, ki pričajo o duhovitosti in gorkem čustvu. Naše spoznanje v čutnem svetu in atomizem — Goethe-jev „Faust“ in Dante-jeva „Divina Commedia“ — Novodobna veda pa Aristotel in Tomaž Akvinski — Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka — Učenost pa modrost ali česa nam je najbolj treba? . . . . To so spisi iz peresa dvaindvajsetletnega mladeniča! Iz teh se da vgibati, kaj bi bil bodoči mož . . . . Nas, ki smo rajnika tudi osebno poznali, je ta izguba tem hujše zadela. Tolaži nas le misel, da se je zgodila Božja volja. Njo molimo. Morda je Bog hotel pokazati, da ne potrebuje ravno neobhodno človeških talentov, da svojo cerkev ohrani!

S tem se poslavljamo od Tebe, dragi Ivan! Moli za žalostno mater, ki si jo tu zapustil; moli tudi za našo stvar. Tvoj spomin naj živi v našem listu; nam pa ostane sladka zavest, da si tudi Ti bil — eden izmej naših.

Digitized by Google

posveti. Zato je najbolj pripravna nedelja z nedeljskim počitkom. A ker so tovarnarji danes po največ židje ali pa sploh brezverci, delajo pri tem krščanskim delavcem ovire, če le morejo. (Dra stičen zgled deklica iz Milana, kateri se ni dovolilo ⅓ dneva, da bi opravila sv. obhajilo. A ker je sama izostala, bila je precej odpuščena). Mnogo je v tovarnah tudi nevarnostij, ki prete morali n. pr. oba spola delata skupaj, vmes še mladna nedoraščena. Zasramuje se javno katoliška vera (n. pr. v Galiciji od Žida, ki je šel obhajat.) Silijo se delavci s trdimi pogoji k težemu delu, kot premore njih telo; delati morajo po mnogih tovarnah za sramotno plačo predolgo na dan. Res je, da se delavec k temu ne more siliti, kot so se silili sužnji, kajti on je prost in delo osebno, a sili ga k temu lakota, ki žuga njemu in družini, sili ga k temu potreba dela.

Nesrečna država, ki si v svojej veliki prevzetnosti tako daleč zabredla, da vedno bolj in bolj zgrešaš svoj cilj, poboljšaj se in ne tiraj njih, za katere skrbeti je tvoja dolžnost, v pogubo! Glej, kak delokrog imaš v navedenih točkah! Koliko dobrega lahko narediš na tem polji! Hic Rhodus, hic salta! Tu čuvaj pravice svojih podložnih in ne izdajaj jih krutosti in pohotnosti brezsrčnih bogatinov. Skrbi, da dobi vsakdo svoje, da jih ne bode obup tiral do lastne pomoči, do štrajka in nasilstva, kateri jim v resnici ne koristi, ampak le škoduje; kajti delavcu pač hitro zmanjka vsega, a kapitalistu ne. Zvedo se nepravilnosti in krivice tudi hitro, toda vlada seveda nima ušes za nje; kajti potem bi bila že takorekoč prisiljena pomagati; toda: „Počakajmo! Sedaj še ni nevarnosti za nobenega. Lakote tudi še ni. Če pa pride, bomo pa že pomagali in potrdili akte. Ako pa začno rogoviliti, obrnemo proti njim bajonete. Čemu pa bi nam drugače ti tudi bili? Če ne bodo zadostovali pešci, brzojavimo po konjike. O, ni se nam jih bati. Naj pokoljejo nekoliko te ciganske druhali. Je je dovolj, še preveč. Tako nekako modrujejo moderni brezsrčni in brezvestni reditelji javnega blagostanja. Hitro pomoč dobi bogatin Žid, a delavca, ali kmeta naj ta živega dere. in vendar mu nihče ne bode pomagal. Če pa Zidu bolj kaže, pomore si tudi sam s tem, da njega, katerega je gmotno popolnoma zmolzel, kar s pota spravi, ako mu ta žuga in mu je nevaren. To ume posebno poljsko pleme. Saj so tako vbili kmeta Tistko iz garvolijskega okraja in menda tudi nekega učitelja iz Jaroslava.

Ako se v kratkem ne spremeni, in države ne spoznajo svojih krivic, bode se to strašno maščevalo. Vedno bolj se zavedajo tlačeni delavci, že se organizujejo in iščejo zaveznikov, katerih imajo tudi v armadi; saj ta obstoji ravno iz nižjih stanov; ne bodo toraj sebe streljali in nabadali, če še bolj navdušeno zagotavljajo, da bode armada vedno stala za hrbtom liberalcev.

Digitized by Google

Ako bi se krščanskemu socijalistu ne smilil vbogi trpin, ki bode v tem boji tudi mnogo trpel in nič prida dosegel, bi lahko miroval, da bi popadali provzročitelji socijalnega vprašanja v jamo, katero cerkvi kopljejo.

Na ta miren in za človeka obstojen način rešilo se bode delavsko vprašanje, ako bodeti obe sedaj sovražni si stranki poslušali svareč glas sv. Očeta, ki so se pri tem velevažnem polu ozirali na pravice in dolžnosti, katere ima vsak človek in vsak stan že po svoji naravi. Jedino sv. Očeta sredstvo vstavilo bode bolezen, katera razjeda in vedno bolj vničuje moralično telo človeške družbe. Bolno telo pa ne potrebuje le zdravila, ki bolezen vstavi; kajti ono s tem še ni zdravo, ker bolezen je je zelo oslabila. Treba je toraj leka, ki udom da moči, da lahko zopet kakor prej skupno delajo v blagor vsega organizma, v dosego njegovega konečnega namena. Najbolji lek za to pa je dobra, tečna, naravna hrana, kakeršno ljubi telo že po svoji naravi, in jo je (toraj tudi) pred boleznijo vživalo.

Tudi tega niso pozabili modri in previdni vladar sv. cerkve; tudi v tej točki zadeli so pravo, ko so zaklicali med svet, da imajo društva biti oni lek, ki bode popolnoma pokrepčal zopet se oživljajoči delavski stan.

Dokler je bolezen huda, si bolnik ne more mnogo pomagati sam. Treba je zdravnikove pomoči; on mora tega samo vbogati in vživati zapisana zdravila. A ko se mu na bolje obrne, mora sam skrbeti, da si popolnoma vtrdi zdravje. Ravno tako se bode delavski položaj začel na bolje obračati v prvi vrsti s sodelovanjem cerkve in države; a ko se razmerje med delavci in delodajavci vravna, morali bodo delavci v prvi vrsti sodelovati, da si opomorejo od pretečene hude bolezni.

Kapitalisti so po večinoma združeni v d e l n i š k e d r u ž b e; zato jim gre tako izvrstno. Sv. Oče resno pozivljejo delavce, naj se poprimejo nasvetovanega leka društev, ki imajo že v naravi človekovi svoj izvor. Oni pišejo: „Človek je omejen v svojih močeh; to ga vedno naganja, da se veže z zdrugimi v medsebojno pomoč in podporo. Gorje mu, kdor je sam! Ako pade, nima nobenega, ki bi ga vzdignil. Naturni nagon vodi do skupnosti, človeka torej do državne skupnosti, a tudi v najraznejše zveze z drugimi ljudmi... Dasi so te družbe zasebne v državi, vendar nima država kar tako pravice prepovedati njih obstanek. Te družbe imajo svojo podlago v naturnem pravu; in tega država ne more spreminjati; nasproti je dolžna, da se priznava to pravo. Ako tega ne stori, dela proti lastnemu načelu, ker ima tudi ona jednako drugim društvom svoj vir v naturnem nagonu človekovem, kateri ljudi med seboj druži. Pač pa je njena dolžnost, v posameznih slučajih postopati zoper društva, ako ta nasprotujejo pravici in nravnosti, ali sploh javnemu blagostanju.“

Digitized by Google

Toda dela danes država tako? Ne! Ona prerada prepoveduje in zabranjuje vstanavljanje društev, ki svoj namen izvrstno dosegajo. Prostozidarska skrivna društva, ki spodkopujejo vero in nravnost, ki so polna samih zločinov, moderna država trpi in jim daje podporo! Lepa država taka!

Sv. Oče priporočajo čisto cerkvena društva, kakeršnih je že mnogo, in pa katoliška delavska društva. Tudi ta razdelitev korenini popolnoma v naravi. Prva služijo v dosego večnega zveličanja, a druga se ozirajo na gmotno blagostanje, a ker je kraljestvo božje končni namen človekov, vstanovljena imajo biti na dobri nravno verski podlagi.

Prepričali smo se, da so sv. Oče posebno na podlagi naravnega prava pokazali, kako le je mogoče rešiti delavsko vprašanje, in da je cerkev v prvi vrsti v to poklicana, ali če se hočemo bolj konkretno izraziti: duhovniki, ki spadajo med prvi in najplemeniteji stan v krščanskem društvu. In če rečem, da ima pokorščina do višjih tudi svoj vir v naravi, je toraj jasno, da i dolžnost duhovščine proučavati se najpred socijalnemu vpraševanju in ga potem reševati, da tudi ta dolžnost korenini v — naravnem pravu. Zato pa bode socijalno vprašanje rešeno, ko bodo „vsi duhovniki vse svoje moči in vso gorečnost tej veliki nalogi posvetili in z vsemi pristopnimi sredstvi za blagor ljudstva delovali.“

Bog, temelj modroslovju.

Vsak vek je imel svoje nazore in zavzemal svoje stališče nasproti vedam. Po tem, kaker so se razlikovale njegove težnje, prikrojil in prevstrojil si je tudi vede. Med vsemi veki je brez dvoma novejši vek najskrajnejši Hrepenenje njegovo gre po popolni oblasti in prostosti v mišljenji in delovanji. Brezbožno delovanje se je moralo znanstveno vtemeljiti, da se je moglo tudi na zunanje z lahko vestjo i n celo samosvestno pokazati. V to svrho kažejo ponosno na vspehe v naravoslovnih vedah, v naravoznanstvu, fiziki, kemiji, ki se baje nikaker ne skladajo s krščansko resnico o Bogu in nadčutnem svetu. Pred vsem je bilo treba modroslovje izkoristiti; treba je bilo na podlagi modroslovne sestave dokazati, da je svet večen, sam iz sebe; pamet se je morala prisiliti, da je

[1]) Viri: Dr. Fr. Lampe „Vvod v modroslovje“, „Rimski Katolik“ 1889, „Več luči“, Stöckel „Lehrbuch der Philosophie“.

Digitized by Google

privzeti poljuben princip kot vrhovno merilo spoznavanja in resnice in na tem temelji dalje zidati. Tako nam priča zgodovina modroslovja, da se je v 18. stoletji prav na različne, pogosto naravnost nasprotujoče si načine prodajala resnica — in filozofija, kraljica ved, je takrat trpela in veliko zgubila na svoji veljavi. —

Trdilo se je, da se mora začeti modrovati a priori; tako Kant, Hegel, Fichte, Schelling. Toda pamet sama se temu protivi. Kako more biti modroslovec do dobrega prepričan o objektivni resničnosti in trdnosti svojega modroslovnega poslopja, ako nima nobene, gotovo resnične premise, na katero bi se kot zadnjo pri sklepanji mogel opirati. Temelj take sestave mora biti nekaj gotovega, ker iz ničesar se nič ne stori. Tudi skušnja obsoja apriorizem v modroslovju: v praksi, takih aprioristićnih sistemov sploh ni; ampak navidezno aprioristične modroslovne sostave slone na poljubno izbranem vrhovnem načelu, po katerem naj se razlaga človek in vse stvarstvo. Tako hoče Fichte († 1814) celi sestav izvajati iz stavka, „jaz sem jaz.“ „Jaz“ spozna, da ga omejuje ne-jaz, in toko se zave „jaz“ samega sebe, tako pride do spoznavanja. Schelling (1775-1854) modruje: objekt in subjekt mišljenja je absolutno bitje, katero se razcepi v dva momenta, v naravo in duha (identitetno modroslovje). Hegel (1770-1831) pa trdi, da spoznati in pa v istini biti je vsejedno: kar spoznam, to je; s tem, da je kaj v mojem spoznanji, tudi je ali biva v istini.

To je bilo za navadno zdravo pamet preveč in s tem je bilo dokazano, da se po tej poti ne pride do resnice. Na tak način se je veda zlo abljala: služiti je morala prosti, vsake spone rešeni človeški pameti. Resnico so hoteli iskati in najti sami iz sebe, a to jih je dovedlo do obožavanja samih sebe, do trditve, da je človeško mišljenje absolutno mišljenje. Tako se je vgodilo nenasitljivemu ponosu in nevmirljivi častihlepnosti človeški. Človek ali pa država je bog, kaj hočemo še več! Ako je pa človek bog in mišljenje človekovo, mišljenje božje, izgine vsak razloček med filozofijo in vero; kaker je človek bog in bog človek, tako je tudi filozofija vera in vera filozofija.

Ne, v Bogu, v onem neskončnem bitji, od katerega smo mi popolnoma odvisni, mora temeljiti modroslovje, v Bogu in le v Bogu mora sloneti in počivati ta krasna veda, da zadobi resnično objektivno veljavo, da osreči in zadovolji srce, katero hrepeni po eni in edino pravi resnici!

Modroslovje obravnava zadnje vzroke vsega, kar je in kar spoznavamo; ono je najbolj splošna veda, katera razpravlja o občnih znakih stvarij: vse tvarinske stvari so v času in v prostoru, v vseh stvareh vlada zakon, da ima vzrok tudi včinek; ona dopolnjuje n. p. naravoslovje s tem, da nam pove, odkod je cela narava, kak namen ima, v kakšnem razmerji je zemlja s

Digitized by Google

človekom i. t. d. Kaker obravnajo posamezne znanosti vse predmete, katere zamoremo spoznati, tako obdeluje modroslovje te posamezne znanosti, ono kaže, kaj so sploh znanosti, kako podlago, kak namen imajo, ali so zanesljive i. t. d. Iz vsega tega sprevidimo veljavo in korist modroslovja za druge vede; modroslovje spaja tako rekoč druge vede pod seboj, da postanejo vse vede ena popolna in celotna veda.

Predmet modroslovja je tedaj obsežen in ogromen, vendar ga zamoremo pri razdelitvi tvarine modroslovja ločiti v dve veliki skupini: v naše spoznavanje in v zunanje stvari ali v spoznavanje samo in v predmet spoznavanja. To dvoje se pray prilega človeški naravi, ker pride človek do spoznavanja po opazovanji zunanjosti; a ne smemo samo soditi zunanjosti, ampak tudi notranjost, človeške zmožnosti, um in pamet, s katerimi spoznavamo. Potem bode opazovanje zanesljivo in sklepi bodo trdni in neovrgljivi.

Človek z duhom po čutih posnemlje z vidnih predmetov obrazce, katere duša še gleda, akoravno so dotični predmeti čutveno zaznavanju že izginili. Take vtise od vidnih rečij sprejema na-se tudi žival. Toda človek kot razumno bitje, zmožen višjega umevanja: on posname iz posameznih obrazcev znake, kateri so vsem takim duhovnim slikam skupni, in združi skupne znake v višjo celoto, v kateri odsevajo vsi posamezni obrazci, združi jih — v pojem. Po tem pojmovanju se še le bistveno loči človek od brezumne živali.

Pojmi ali ideje so le delo človeškega duha in kot take se nahajajo le v njem samem. Da pa dobe pojmi višjo veljavo, je treba, da kažejo na nekaj konkretnega zunaj nas. Rešiti moramo tedaj vprašanje, ali imajo taki pojmi le subjektivno veljavo ali tudi objektivno, ali se ne bavi naše spoznanje samo z domišljijami ali z drugimi besedami: je li istinit predmet modroslovja ali ne! Od tega vprašanja je zavisno vse naše nadaljno dokazovanje.

Že za Sokratovih časov so bili sofisti, kateri so priznavali objektivno veljavnost le rečem, katere se lahko čutno zaznavajo. Tudi zdaj materijalisti in naturalisti vgovarjajo: kako naj bi vedeli, da je predmet modroslovja istinit, ako ga ni mogoče niti videti niti potipati? Potem takem seveda tudi za modroslovje istinititega predmeta ni, kajti vseh čutnih predmetov polastujejo se druge vede, zlasti naravoslovje, kaj naj še ostane za modroslovje? (Dr. Fr. Lampe, „Vvod v modroslovje“ str. 43).

Trdno in istinito podlago za istinitost predmeta v modroslovju nam podaje opazovanje narave, katero se godi po čutih. Na tem opazovanji sloni naše nadaljno duhovno delovanje, od opazovanja izidejo prvi vtisi, katerih premišljevanje nas vodi do kakovosti ali lastnostij predmetov.

Digitized by Google

Od sestavljenih pojmov pridemo po zjedinjevanji in druževanji k višjim in naposled do takih pojmov, kateri se več ne dado pod jedno celoto spraviti. In taki najvišji, nezdružljivi pojmi so formalna podlaga ved.

Lahko se prepričamo, da je objektivna veljava ved odvisna od takih splošnih pojmov; ako nimajo ti vsebine in realnosti, potem vise vse vede v zraku, tudi modroslovje, ki je podlaga drugim vedam; potem so vse znanstvene knjige sama domišljija in sanjarija, katera spuhti in razpade.

Vse umovo delovanje je zunanjim čurom nedostopno, a zaradi tega ni nikaker manj istinito, kaker če bi mogli to notranje duhovno spajanje in razdruževanje pojmov z lastnimi očmi videti. Kaj bi koristila čutila, če bi pameti ne bilo, katera pravi, da je istinito, kar spoznavamo s čutili. In ravno ta pamet ne bi mogla spričati kot resnično, kar se vrši v popolno od realnega sveta različnem, višjem duhovnem svetu, v kraljestvu večnih, nespremenljivih idej! Saj ima tudi tu pamet svoj delokrog, delokrog, kateri ji je pripravneji, v katerem se čuti lahko popolnoma domačo in izvedeno. Kaker ni pamet in um nič realnega, tako tudi pojmovanje ni čutilom dostopno.

Ako bi ne mogli in ne smeli pameti zaupati in verjeti, kam naj se potem obrnemo, da zvemo resnico!

Tudi zgodovina spričuje, da si je štel narod vedno v ponos, ako je gojil znanosti, da si je štel v prijetno dolžnost odlikovati može, ki so si pridobili zaslug na duševnem polji. In vender naj bi to bile same pene, fraze, vse navidezno in izmišljeno!

Kdo bo tajil logično sklepanje, katero se tudi vrši v nadčutnem svetu!

Naše spoznavanje in pojmovanje torej ni sama domišljija in sanjarija, ampak je resnično in istinito. Ravno tako lahko, da, še z večjo gotovostjo se moremo zanesti na trdnost sklepov, katere napravimo z umom, kaker če si jih pridobimo po skušnji.

Kako terja ta resnica, da mora bivati Bog? Ako motrimo umotvor in spoznamo idejo, katera je v njem vpodobljena, lahko sklepamo in moramo tudi sklepati po principu vzročnosti na umetnika, kateri je idejo v umotvor vlil, a tudi na umetnikove lastnosti. Občudujemo njegovo previdnost, originalnost, duhovitost in lahko še mnogo druzega. Ravno tako nas dovede istinitost naših idej do spoznanja božjih idej, ki se zrcalijo v stvareh, in božje ideje nas dovedejo do Boga samega.

Poleg tega imamo trdno prepričanje, da je ideja ali bistvo stvarij nekaj stalnega, duhovnega, nespremenljivega, nujnega. Ideje niso navezane ne na čas, ne na prostor, so popolnoma neodvisne od posameznih dotičnih predmetov, katere predstavljajo. Naj bi se bil n. pr. en sam človek na svet rodil ali pa naj se število ljudij pomnoži v toliko, da bi lahko obljudili tisoč sve-

Digitized by Google

tov, oni pojem izražen v definiciji: človek je razumna žival, ne bo s tem niti dobil niti zgubil. (Rimski Katolik I. letnik št. 21).

Če imajo ideje take lastnosti — potem je tudi oni svet, v katerem vladajo, od nas neodvisen, nujen, neskončen. Krasno je kraljestvo večno-mladih, zornih, netelesnih idej, neprezirno polje je odprto našemu umu, na katerem naj poskusi od stvarnika mu podeljene moči. Na lahnih krilih povzdigne se visoko do enovitih pojmov, združi in primerja brez težave: vse se godi hitro, lahko, nežno, duhovno. Kaka prednost tega nadčutnega sveta pred telesnim, neokretnim svetom!

Toda tudi kraljestvo idej mora imeti svojega vladarja, gospodarja, svojega povzročitelja; kot včinek zahteva vzrok, um, kateri mora biti neodvisen od časa, nespremenljiv, nujen, tak, kakeršne so ideje. Tak um zamore biti pa le božji.

Ker bivajo ideje resnično in istinito, mora bivati resnično in istinito tudi Bog. — Tako vodi pravo in resnično modrovanje k Bogu kot prvemu vzroku vsega. Odvzemimo Boga — in vsa objektivnost izgine, potem ni temelja, na katerem bi lahko trdno zidali poslopje modroslovja. — Ako privzamemo Boga, si najlažje in najnaravneje razlagamo svoje spoznanje. Testimonium veritatis est simplicitas! Najprvo so bile stvari v božjem umu kot vstvarjajočem principu. Ta je imel od vekomaj vse jasno določene misli in ideje o njih in jih je v času prenesel iz neskončnosti v končnost.

Stvari bivajo sedaj realno in so v resnici, zato, ker so bile prej v božjem umu in je božja volja hotela, da bivajo. A mi jih spoznamo zato, ker v resnici bivajo. Ta nauk o idejah se zdi tako evidenten in resničen, da sploh drugače ne more biti. Tako uči tudi krščanska vera.

Tedaj: Bog je — in naš um ima trden temelj za spoznavanje. Boga ni — in naše spoznavanje zgubi vso dostojnost, vrednost, shlapi v nestalni in spreminjajoči se subjektivizem.

Dokazali smo, da mora modroslovje vtoliko, vkoliker je naše spoznavanje, temeljiti v Bogu, ako hoče biti pravo in trdno spoznavanje. Logika in noetika pa razpravljati naše spoznavanje: logika razklada zakone in oblike našega mišljenja (nauk o mišljenju), noetika pa skuša dokazati, odkod da zajemamo svoje znanje, pojme, ideje, ali se vjemajo z istino ali ne. Tedaj se morati obe vedi ozirati na Boga in ničesar ne trditi, kar bi se z naukom o Bogu ne vjemalo.

Predmet modroslovju so tudi zunanje stvari, ker mora naš um imeti kaj materije, o čemur naj premišljuje. Vesoljstvo je predmet našega spoznavanja. O tem obširnem predmetu razpravlja metafizika. Dokazali smo, da biva nadčutni svet, v katerem naše dušne moči istinito delujejo; zato je tudi resnično, kar nam pamet o tem nadzemskem svetu pove. Da mora tudi ta veda imeti v Bogu svoje ozadje, sprevidimo že iz tega, ker nas sama

Digitized by Google

metafizika privede do spoznanja resnice: Bog biva, Bog mora bivati.

Pa bi vtegnil kdo vgovarjati: Ravno zaradi tega ni potrebno, da bi slonela metafizika v Bogu kot svojem temelju, ker pridemo s samo pametjo in razumom do resnice, da Bog biva.

Da, spoznamo s samo pametjo in s samim razumom resnico: Bog biva; a spoznamo ga kot večno, neskončno bitje, spoznamo njegove lastnosti, da je neskončno moder, vsegamogočen, spoznamo tudi, da smo od njega vstvarjeni, od njega popolnoma zavisni, da je vse, kar imamo, iz njegove roke, da so tudi dušne zmožnosti, s katerimi ga spoznavamo, njegov dar. Ako bi tedaj že prej ne verjeli ali bili v dvomu, da mora podlaga za to vedo biti Bog, bi bili potem, ko s pomočjo metafizike spoznamo Boga kot takega prisiljeni — seveda, ako hočemo trezno in dosledno misliti, kar je dolžnost vsakega modroslovca — vse naše misli o modroslovju tako vravnati, da se bodo skladale z idejo, ki jo imamo o Bogu.

Akoravno Boga s svojimi močmi spoznavamo, vendar je to spoznavanje, če tudi trdno, zelo pomanjkljivo in neobsežno. Zato je posebna veda, ki se peča o Bogu t. j. bogoslovje. Tu govorimo le o razmerji med krščansko vero in modroslovjem.

Bogoslovje in modroslovje ste vedi, vsaka za se. Loči jih metoda: Bogoslovje je veda razodenja, modroslovje veda pameti; loči ji — namen: v prvi se kažejo nadnaravne resnice, v zadnji naravne. Načeloma, po „objectum formale quod“, je tedaj bogoslovje ločeno od modroslovja.

Vendar nasprotja med obema ni in ga tudi ne more biti. Obe hrepenite po resnici; ta je pa samo jedna, ker samo jedno more biti o enem in istem predmetu resnično. Pamet in razodenje si tedaj ne moreta nasprotovati, ker imata oba in jeden in isti izvor namreč Boga, absolutno resnico. Zato ne more biti modroslovno resnično, kar je po veri napačno.

Vera in modroslovje se morata med seboj podpirati. „Obema je to v največji prid, da živita v miru in si pomagata. Modroslovje verstva je vbožno in prazno brez razodete vere; vera brez modroslovja nima trdnega stala, je v veliki nevarnosti, da bi jo motili praznoverci in prenapeteži, ki se ponašajo s kakim posebnim razodenjem.“ (Navedene iz „Vvoda v modroslov.“ str. 170, besede modroslovca Benekeja).

Bogoslovje je sicer glede na višje in zanesljivejše vire resnice, kateri prihajajo neposredno od Boga, in z ozirom na višje in obsežneje polje, ker ima bogoslovje za predmet tudi skrivnosti, imenitnejše, vendar to subordinirano razmerje modroslovja do bogoslovja nikaker ne zmanjša njegove veljave; saj služi višji vedi ter ji poda znanstveno obliko. „Magna est philosophiae laus, quod fidei propugnaculum ac veluti firmum religionis munimentum habeatur.“ (Leona XIII. okrožnica „Aeterni Patris.“)

Digitized by Google

Poleg tega uči zgodovina, da se je povsod razvijalo modroslovje iz vere in da so bili vsi odlični verski učitelji tudi odlični modroslovci ali vsaj vneti prijatelji modroslovja.

Način našega spoznavanja, matefizično premišljevanje vesoljstva, razmerje med bogoslovjem in modroslovjem in zgodovina sama nam priča, da mora modroslovje zidano biti na temelju bivanja božjega. Vsakemu, kdor se oropa ali brani tega temelja, preti nevarnost, da zaide od poti resnice „Et sane philosophorum veterum, qui fidei beneficio caruerunt, etiam qui habebantur sapientissimi, in pluribus deterrime errarunt.“ („Aeterni patris“ encyc.) Pamet, opirajoča se na vero, je podobna človeku stoječemu na visoki gori in razgledajočemu na okolu. Kako ves drugačen, koliko obširnejši, veličastnejši in jasnejši je ta razgled nego je s tesne doline, obdane z visokimi gorami. Vera nas dviga v prosto nebeško višavo, od koder gledamo z bistrim očesom na nebo in zemljo. Sama pamet se le prerada zagleda v jasno zemljo, kaker da bi ne bilo neba nad njo.

Res, srečen je človek, da se zamore, četudi v svesti si svoje slabosti in omejenosti, zateči k viru vse resnice in tam najti krepila in tolažila.

Razmerje med državo in cerkvijo izvirajoče iz naravnega reda.

Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit, non est enim potestas nisi a Deo, quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt.

Rom. XIII, 1.

Dve mogočni vstanovi na tem svetu spajati ljudi v celoto: cerkev in država. Mogočni ste obe ne samo po številu udov, katere v sebi združujeti, ampak tudi po oblasti in sredstvih, s katerimi se oblast vzdržuje.

Kaker vse družbe, ločiti se tudi cerkev in država po namenu, radi katerega ste postavljeni. Isti ud pa je lahko ud države in cerkve; zaradi tega se namena ne izključujeta, ampak jeden je sredstvo v dosego druzega.

Ob kratkem in površno hočemo pogledati kako te dve družbi jedna v drugo segati, katere so pravice jedne in druge in na katera prava se naslanjati.

Država je družba ljudij, obstoječa iz družin in slojev, katere so se med seboj zavezale v dosego častnega blagostanja. — Vsak človek želi

Digitized by Google

biti srečen; hrepenenje po sreči je v njegovi naravi. Sam človek pa nikaker ne more doseči blagostanja in tudi posamezne družine ne. Iz tega sledi, da je neobhodno potrebna za človeka večja družba, v kateri zamore z njenimi pomočki priti do blagostanja. Kaker je toraj teženje po blagostanju vtemeljeno v naravnem redu, tako tudi družba ali država. Naravni red pa je določil Bog, toraj ima tudi država svoj temelj v Bogu.

Kaker smo že rekli, je namen države pospešitev ljudskega blagostanja. Ona ima toraj skrbeti za občin blagor in jedino zato je vstanovljena. Toraj je država zaradi ljudij, in ne ljudje zaradi države. Države, ki niso tega načela hotele priznati, niso bile nikdar dobre, še manj pa pravične.

Le občni blagor spada v področje države; zaradi tega nima pravice vmeševati se v zasebne, družinske razmere.

O načinu, kako je država nastala, so se nekateri jako motili. Naj tu navedem le Rousseau-a in Hobbes-a; prvi je trdil, da so začetkoma živeli ljudje popolnoma v naturnem stanu po gozdih, kaker živina (to je ona blažena in srečna zlata doba, katero si Rousseau nazaj želi); Hobbes pa trdi, da so bili prvotno ljudje med seboj v vednem boju.

Po mnenju obeh pa so slednjič ljudje se med seboj sprijaznili in sklenili neko pogodbo. Tako je nastala država. — Da so te trditve napačne, ni težko uvideti. Človek je razumno bitje, kojega narava je bila početkoma ravno taka, kaker sedaj t. j. človek je brezpogojno na družbo navezan. Tudi zgodovina nam ne pove ničesar o časih, ko bi ljudje živeli v onem stanu, kojega nam opisujeta omenjena filozofa. — Kako so se države razvijale in katere oblike lahko imajo, ne bomo razpravljali. Vsaka oblika je pravična, da le ne prevrača naravnega reda, po katerem je Bog hotel, da se država razvija in deluje.

Kaker je država po naravnem redu potrebna, tako je potrebna tudi neka avktoriteta ali oblast v državi; kaker država, tako temelji tudi oblast v božjem pravu.

Nobena družba ni brez avktoritete mogoča, tudi država ne. — Avktoriteta spada k bistvu države: ker pa je država vtemeljena v naravnem redu, naravni red pa ima svoj izvor v Bogu, zaradi tega ima tudi oblast ali avktoriteta svoj izvor v Bogu.

Državna oblast je nastala po izrečni ali tihi volitvi. Oba načina zadostujeta, da ima oblast pravna tla. Ta oblast se je potem nadaljevala ali po dedinskem pravu ali po novi volitvi.

Državna oblast ni prirojeno pravo, ampak se mora pridobiti. Pridobi se pa jedino le po volitvi ljudstva. Vsi se morajo

Digitized by Google

strinjati, da hočejo komu izročiti oblast. In ko jo izroče, ima dotična oblast pravna tla. Vsako pravo pa, ki izvira iz naravnega reda, je božjega izvora. Kajti naravni red je od Boga in tako posredno vse, kar izhaja iz naravnega reda, tudi od Boga. Če je temu tako, je tudi državna oblast, ki sloni na takem pridobljenem redu, izvirajočem iz naravnega reda, božjega izvora.

Bog je toraj posredni, narod pa neposredni delitelj oblasti. Vendar pa narod nima poprej, kaker podeli oblast posamezniku, formalne oblasti v svojih rokah t. j. narod nima one oblasti, kaker jo ima državna avkoriteta, v isti obliki. Kajti, ako ne bi bilo temu tako, bi bilo ljudstvo samo. predno je kaka avktoriteta v državi, pravni organizem ali moralno telo. Vendar to ni, ampak je le neka „multitudo dispersa." Se le avktoriteta da družbi pravo organično življenje. Bog toraj ni dal ljudstvu formalne oblasti, ampak samo pravico, dati državno, oblast kaki osebi. Sploh pa božja previdnost, ki vzdržuje naravni red, včini, da pride oblast na gotovo osebo; pota vsemogočnosti ne moremo raziskovati.

Glavni namen pa, po katerem naj človek teži, ne sme biti časno blagostanje, ampak večno zveličanje. Videli smo, da je namen države časni blagor državljanov. Kaker pa je država po naravnem redu potrebna, da ljudje dosežejo časno srečo, tako je potrebna tudi neka družba, katera vodi ljudi do večne sreče. Ta družba je sv. cerkev.

Verska družba temelji v naravnem redu. Kajti skupnost vere vodi nehote ljudi do tega, da se med seboj zvežejo v družbo in tako svojo vero tudi zunanje pokažejo Brez prave zunanje družbe tudi jedinost notranjega verskega čuta ne bi bila mogoča. Lastno cerkvi je to, da zamore biti samo jedna. Kaker je samo jedna vera prava, tako zamore biti samo jedna družba prava, ki po veri kaker po glavnem sredstvu vodi ljudi do nadnaravnega namena. Zaradi tega ne sme biti cerkvi razširjevanje omejeno, ker so vsi ljudje stvarjeni zato, da dosežejo isti večni namen. Oblast cerkve je duhovna; njen namen ni voditi ljudij do materijalnega blagostanja. V njeno področje ne spadajo samo zunanja, ampak vzlasti notranja dela človeška.

Cerkev je prava družba. Zaradi tega mora imeti zakone; poleg tega postavodajalno, izvrševalno in sodnijsko oblast. Postavljena je od Jezusa Kristusa, toraj je njen začetek neposredno božji.

Ker je država božjega izvora, zato je razvidno, da ima človek dolžnosti do nje. To so krščanske dolžnosti, ki spadajo v pravni red. — Pokorščina je prva dolžnost; ima nravni značaj in temelji v božji volji, ne samo v strahu pred kaznimi. Sicer je kazen dober pripomoček, ki

Digitized by Google

človeka vodi do pokorščine. Človek je slab in lahko pozabi oni višji vzrok, iz katerega dolžnost izvira. Kazen pa je primerna njegovi meseni naravi. Vendar kazen ostane le stranski pomoček; glavni vzrok je božja volja. Vže sv. Paul je zatrjeval Rimljanom to resnico pišoč jim: „Itaque, qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirint; nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac et habebis laudem ex illa. ....Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam . . . . . ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes." (Rom. 13, 2—7.)

Tako vidimo, kako revolucija nasprotuje naravnemu redu in Bogu samemu, ki hoče, da se državni oblasti pokorimo. Iz prave pokorščine izvira ljubezen do domovine, državljan mora biti pripravljen vse žrtvovati za domovino, celo svoje življenje. In to po vsej pravici, kajti zaseben blagor se mora vkloniti občnemu. Bog sam tako hoče; kar pa Bog hoče, je dobro, in to moramo storiti. Ljubimo pa domovino tudi zato, ker je naša mati, ki skrbi za nas, nas varuje in vodi do blagostanja.

Če smo pa dolžni državo po naturni postavi ljubiti, tako sklepa cerkveni vladar Leon XIII, potem je pač vsakemu kristijanu veliko večja dolžnost, da je z ljubeznijo tudi cerkvi vdan. Saj cerkev je neposredno vstanovljena od Jezusa Kristusa, ona zbira ljudi v svoje naročje in jih vodi k večni sreči. Ljubiti moramo tedaj domovino, v kateri smo prejeli telesno življenje; ljubša pa nam mora biti cerkev, v kateri smo prejeli čeznaravno življenje, ki vedno traja. — Kaker toraj neizmerno presega namen cerkve namen države, tako so naše dolžnosti do cerkve večje od dolžnosti do države. Sicer pa moramo reči, da sta naturna ljubezen do domovine in čeznaturna ljubezen do cerkve iz istega večnega vira: odtod izhaja, da dolžnost do jedne ne more nasprotovati dolžnosti do druge; oboje moramo tedaj spolnjevati.

Spoznamo toraj, da ste cerkev ni država istega izvora. Obe imate istega začetnika in voditelja. Zaradi tega si ne bi smeli nikdar nasprotovati, ker imati isti večni in neskončno pravični princip, ki si ne more vgovarjati. Ako cerkev in država ne prekoročiti mej naravnega reda, katerega je določil Bog, se najlepše razvijati in druga drugo podpirati.

Vendar pa žalibog država ni vedno v soglasju s cerkvijo. Vzrok tiči v tem, da je posvetna družba pozabila, kdo je njen začetnik, kaj je njen namen in katere so meje, med katerimi se mora vzdržati.

Ko prideta tedaj oba organizma v nasprotje, pač ne bomo premišljevali, kateremu naj smo pokorni. Cerkev ne more svo-

Digitized by Google

jim udom nalagati krivih dolžnostij, ker je nezmotljiva in njen nevidni poglavar večna resnica.

Nasprotja kriva je tedaj država, ki prekorači svoje pravice in zahteva od svojih državljanov drugo, kaker vera katoliške cerkve. — Tu si stopite dve moči nasproti, o katerih je naš Rešenik tolikrat govoril: mundus in veritas. Nihče ne more dvema gospodoma služiti (Mat. 6, 24), rekel je Kristus, kader nasprotno zapovedujeta. V takih slučajih je treba govoriti, kar je Peter z drugimi apostoli rekel gosposki: „Bogu moramo prej pokorni biti, kaker ljudem“. Dober katoličan je vedno dober državljan; vendar pa bi moral prej vse pretrpeti, kaker da bi zapustil božjo in cerkveno stvar. — Zato oni naravni zakon slabo poznajo, ki trde, da zanemarjajo državne dolžnosti in pripravljajo vpor oni, ki ne poslušajo države, kader zapove kaj proti cerkvenim naredbam. Tu velja pravilo: Le oni zakon, katerega je dala pravna oblast na podlagi zdrave pameti v splošni blagor, more biti zakon. Le ona pamet pa je zdrava, ki ne nasprotuje najvišji pameti — božjemu razumu — ki je izvor vsem zakonom. Spolnjevanje zakonov toraj, ki je nasprotno Božjemu pravu, ni dolžnost, ampak pregreha. Tudi državni oblasti velja oni svetopisemski izrek: „Kdor vas zaničuje, mene zaničuje“.

Vže sv. Pavl je pisal Titu, naj opominja svoje vernike k pokorščini do oblastnikov, toda pristavil je: „pripravljeni za vsako dobro delo“ (Tit. 3. 1.), pač pa ne bi bilo dobro delo, ako bi bili pokorni zakonom, ki nasprotujejo cerkvi.

Vojska, ki je že tolikrat vihrala med cerkvijo in državo in zlasti dandanes vihra, ima svoj začetek v tem, da so ljudje pozabili Boga, kateri je začetek vsega, in svoj razum stavili tako visoko, kaker bi zamogli brez Boga vse storiti. V tej zmoti hočejo Bogu iztrgati iz rok vse gospodstvo in ga prenesti na slabega človeka.

Da natančneje spoznamo težnje moderne države, treba je nekoliko pojasniti stališče države do cerkve.

Dasiravno je **prvotni** začetek obeh oblasti Bog, vendar je cerkev bistveno druga družba, kaker država. Kaker smo že rekli, različen je njujen namen. Različen je tudi njun početek. Država je le posredno od Boga; razvijala se je iz naravnega reda, ki ima svoj izvor v Bogu. Cerkev je neposredno božjega početka, ker jo je vstanovil Bog-človek. Cerkev in država ste tudi različni po svojem delovanju. Cerkev uči nadnaravne resnice, deli zakramente, kratko ona vodi vernike do večnega zveličanja; država ima skrbeti le za telesni blagor svojih podanikov.

Obe družbi ste avtonomni t. j. nobena ni drugi podrejena v svojem delokrogu. Seveda je po dostojanstvu cerkev več

Digitized by Google

radi svojega namena, ali zaradi tega nima nobene pravice vmešavati se na polje državino. Avtonomija je vže razvidna iz bistvenega razločka obeh oblastij. Ta razloček se ne bi mogel ohraniti, ako bi jedna družba posegala v krog druge. Kristus je dal apostolom samo cerkveno pravico; nikaker pa jim ni dal pravice vrejevati državljanske stvari. Iz tega sledi, da nima cerkev pravice nadzorovati državne avktoritete v tem, kar spada v njeno področje. — Ravno tako pa tudi država nima pravice vmešavati se v cerkvene stvari: zaradi tega je najkrivičnejša usurpacija, ako hoče država cerkev spraviti pod se in jo od sebe odvisno storiti. To krivično posezanje se je neštevilnokrat vže dogajalo in se zlasti dandanes godi.

Jasno je tedaj, kako nenaraven in krivičen je cezaropapizem. Cerkev in država naj bi bile spojeni, državna avktoriteta naj bi bila tudi cerkvena. Ta ideja ni krščanska, ker Jezus ni dal svetnim dostojanstvenikom nikdar cerkvene oblasti. Je pa tudi nenaravna. Jedna družba more imeti le jeden smoter. Tako bi se morala oba namena cerkve in države spojiti v jednega samega. Moralo bi biti toliko ver, koliker je držav, kar pa je nesmiselno.

Kako potrebno je, da je cerkev neodvisna od države, se razvidi iz njenega visokega namena. Človek je vstvarjen za večno zveličanje, do katerega ga vodi sv. cerkev. Ta posel cerkve je najvažnejši in zaradi tega se mu ne smejo nikdar zapreke staviti. Pri potrjevanji novih zakonov se mora gledati vedno na to, jeli ne nasprotujejo verskemu namenu. Namen države je nižji, kaker cerkve, in radi tega se sme le s takimi pripomočki težiti po njem, kateri niso v nasprotji z višjim namenom. Zgodovina nas uči, da so državljani le takrat srečni, kadar država v prijateljstvu živi s cerkvijo. In ker je sreča ali nesreča države odvisna od onih, ki jo vodijo, zato cerkev ne sme biti prijazna tistim možem, katere pozna kot svoje preganjalce. Temu nasproti je po svoji dolžnosti prijazna tistim, ki prav cenijo cerkveno in civilno oblast, in zato skrbe, da v občni blagor sodelujeti.

Rekli smo že, da skušajo sovražniki krščanstva popolnoma ločiti državo od cerkve. Trde namreč: „Država se ne briga za cerkev in cerkev naj se ne briga za državo!“ To pa se po božji naredbi nikaker ne sme zgoditi. Dasiravno ste cerkev in država druga od druge neodvisni, ločiti popolnoma se vendar ne smete. Država namreč in cerkev sta božjega izvora. Če pa ste obe božji naredbi, zatoraj je nemogoča popolna ločitev. Zakaj Bog je v svojem naravnem redu jednoten; po popolni ločitvi pa bi bila vničena jednota naravnega reda proti vsem, ki so tem zakonom podložni. Tudi državna avktoriteta se mora klanjati nadnaravnim zakonom; radi tega mora cerkev tudi proti državi

Digitized by Google

svoje zakone zastopati. To pa bi bilo nemogoče, ko bi bili cerkev in država popolnoma ločeni.

Če se vpraša, kakšna je vez, ki spaja državo in cerkev, veljajo sledeča pravila:

1) Cerkev mora učiti ljudstvo, da je pokorščina proti državi dolžnost, katera izhaja od Boga; svariti mora ljudi pred revolucijonarnimi idejami itd.

2) Zaradi tega mora imeti pravico, nastopati proti vsem državnim zakonom in naredbam, ki bi zabile nravni red. V skrajnih slučajih mora seči celo po cerkvenih kaznih, da nepokorne kroti.

Državna avktoriteta ima dolžnost:

1) Priznati nravne predpise cerkve kot od Boga postavljene; priznati, da je cerkev edina, ki vzdržuje verski red. Vse svoje zakone mora tako vstrojiti, da ne nasprotujejo verskim načelom.

2) Cerkev, njene obrede in vero čuvati in kjer je treba pomagati in zabranjevati očitna sramočenja vere, obredov, nravnosti, in gledati na to, da se krivi nauki ne razširjajo.

Taka bi morala biti krščanska država. Seveda, če so se razmere spreobernile, mora se cerkev vkloniti zunanje. Lahko pa deloma svojo nalogo izvršuje tako, da mladino v šoli poučuje (če je pouk prost!) v krščanskih načelih in tako posredno vpliva na razvoj države v krščanskem duhu.

* * *

Ker zlas'i dandanes država tako drzno sega v cerkvene pravice, je dolžnost vsacega katoličana, da se krepko vstavi v bran vsem valovom. Treba je živeti po katoliški veri in se učiti verskih resnic, da se zamore pobijati krive nauke sovražnikov cerkve. Res je cerkveni predstojnik poklican v to, da brani pravice sv. cerkve; vendar pa mora v sili tudi vsak drugi stati na straži. Vsak kristijan je zavezan za svojo vero očitno pred drugimi se poganjati, bodisi da druge vernike poučuje, kaker tudi, da predrznost nevernikov zavrača. Mlačni in popustljivi ljudje dobri stvari mnogo škodujejo. Srčnost in nevstrasljivost je vže pol zmage.

Za vspešno delovanje je neobhodno potrebno, da so vsi jednih mislij. Razum posameznika je slab in lahko zabrede v zmote; zato je Kristus cerkev postavil in ji izročil neskaljeno resnico. Kdor ni s cerkvijo, je zoper njo, in kdor žnjo ne zbira, raztresa. Vsi pa se morajo ozirati v Rim na vidnega poglavarja sv. cerkve, kojemu je Kristus izročil ključe svojih zakladov; on je voduik vseh: vdani in pokorni mu bodimo!!

Digitized by Google

Še jedno misel! Omenjeno je vže bilo, da se država ne sme vtikati v zasebne ali družinske razmere. In vendar se dandanes v tem mnogo greši pri vzgoji mladine. Vzgoja mladine je stvar družine, in ne države. Država pa trga deco iz naročja roditeljev in jo vzgaja v svojem modernem, protikrščanskem duhu. Pri tem ne misli, da sama sebi grob koplje, ker jih pita s tistimi nauki, ki so obstanku države nedvomljivo pogubni. Dober katoličan je vedno dober državljan, ker ga vodijo Kristusova prava načela. Duh dandanašnje vzgoje pa je tuj Kristusovemu duhu, zaradi tega nima moralne zaslombe, in tako država sama sebi po svoji vzgoji revolucijo pripravlja. Sad se vsak dan kaže: prejšnje trditve nam ni treba dokazovati, ker vidimo, da niti trenutek ni varno človeško življenje pred ljudmi, kojih um je država razvila v to, da znajo proti svoji vzgojiteljici prav dobro bombe napravljati. Žalostno se dandanes izpolnjujejo proroške besede Simeonove, koje je govoril držeč Odrešenika v rokah:

„Hoc est signum, cui contradicetur!“

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

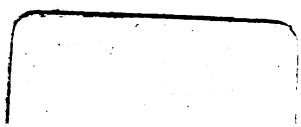

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 083 447 904

Digitized by Google